ἘΠΕΤΗΡΙΣ
ἙΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ τοῦ ἐν Παρισίοις
Συλλόγου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλληνικῶν Σπουδῶν.

ΤΟΜΟΣ ΜϚʹ

ἈΘΗΝΑΙ 1983-86

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Annuaire de l'Association d'Études Byzantines (Grèce)

Διευθυντὴς ὁ καθηγητὴς Νικόλαος Β. Τωμαδάκης
(ὁδὸς Ἀσκληπιοῦ 67, Ἀθῆναι 106 80)
Directeur : Prof. Dr. N. B. Tomadakis (Rue Asklipiou 67, Athènes 106 80)

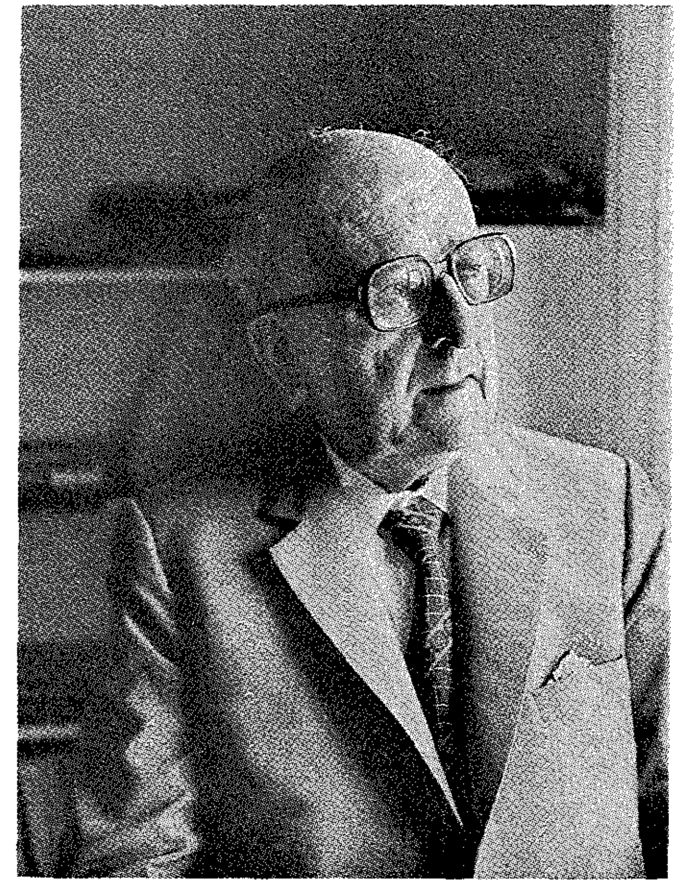
Ἐπεμελήθησαν τῆς ἐκδόσεως:

Τῶν τόμων Α' - ΙΒ' : Κων. Δυοβουνιώτης - Φ. Κουκουλὲς
» ΙΓ' - ΙΗ' : Κων. Δυοβουνιώτης - Φ. Κουκουλὲς - Δ.Α. Ζακυθηνὸς
Τοῦ τόμου ΙΖ' : Φ. Κουκουλὲς
Τῶν τόμων ΙΘ' - ΚΒ': Φ. Κουκουλὲς - Ν. Β. Τωμαδάκης
» ΚΓ' - ΛΣΤ' : Ν. Β. Τωμαδάκης
» ΛΖ', ΛΗ', ΜΑ' - ΜΕ' : Ν. Β. Τωμαδάκης - Σ. Ἰ. Κουρούσης
» ΛΘ' - Μ' (= Λειμῶνος), ΜΣΤ' : Σ. Ἰ. Κουρούσης
Τοῦ Εὑρετηρίου τῶν τόμων Α' - Ι' συντάκτης : Ἐ. Γ. Κριαρᾶς
» » » ΙΑ' - Λ' συντάκτης : Ν. Μ. Παναγιωτάκης

Γραφεῖα: Ἀριστείδου 8, ὄγδοος ὄροφος, Ἀθῆναι 105 59
Bureau : Rue Aristidou 8/8, Athènes 105 59 - Grèce
Τηλ. 32 39 173

Τὰ ἀνταλλασσόμενα περιοδικὰ καὶ τὰ πρὸς ἀγγελίαν ἢ κρίσιν βιβλία ἀποστέλλονται εἰς τὴν Ἑταιρείαν, Ἀριστείδου 8, εἰς τὸν διευθυντὴν δὲ μόνον τὰ χειρόγραφα. Ἡ διεύθυνσις δὲν ἀναμειγνύεται εἰς τὴν διαχείρισιν τοῦ περιοδικοῦ.

Κατ' ἀπόφασιν τοῦ Διοικητ. Συμβουλίου, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1956 οἱ Ἑταῖροι καταβάλλοντες τὴν πρὸς τὴν Ἑταιρείαν συνδρομὴν αὐτῶν λαμβάνουσι τὸν τόμον δωρεάν.

Νικόλαος Β. Τωμαδάκης (1907-)

Συμφώνως πρὸς ὁμόφωνον ἀπόφασιν τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως τῶν Ἑταίρων τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, τῆς 15.12.1982, ὁ παρὼν τόμος ΜϚʹ τῆς «Ἐπετηρίδος» περιέχει ἀποκλειστικῶς ἐκτενεῖς ἐργασίας τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας ὁμ. καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Νικολάου Β. Τωμαδάκη, ἔχων τὸν χαρακτῆρα τιμητικῆς πρὸς αὐτὸν ἐκδηλώσεως, ἥτις κατὰ τὴν ὑποβληθεῖσαν ὑπὸ πολλῶν Ἑταίρων καὶ ἐγκριθεῖσαν ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως πρότασιν διατυποῦται ὡς ἑξῆς:

«Ἐπειδὴ κατὰ τὸ λῆγον ἔτος (1982) ὁ Πρόεδρος ἡμῶν συνεπλήρωσε τὸ 75ον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ ἐν πλήρει ἐπιστημονικῇ δραστηριότητι καὶ τὸ 50ὸν τῆς ἐν τῇ Ἑταιρείᾳ θητείας, νομίζομεν ὅτι ἡ προσφορωτέρα διὰ τὸν μακρὸν καὶ ἐξόχως καρποφόρον μόχθον αὐτοῦ πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἑταιρείας ἔνδειξις τιμητικῆς πρὸς αὐτὸν ἐκδηλώσεως θὰ ἐγίνετο διὰ τοῦ ὀργάνου τῆς Ἑταιρείας, τῆς «Ἐπετηρίδος». Διὸ καὶ προτείνομεν ὅπως ἀντὶ τῆς ἐκδόσεως διὰ συνερανισμοῦ τιμητικοῦ τόμου ἀποφασισθῇ ὑπὸ τῆς Γεν. Συνελεύσεως ὅπως διατεθῇ ὁ προσεχὴς τόμος τῆς «Ἐπετηρίδος» πρὸς δημοσίευσιν ἐν αὐτῷ ἀποκλειστικῶς μελετῶν τοῦ σοφοῦ διδασκάλου...».

Παρὰ τὸ ὅτι ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τόμου διὰ τεχνικοὺς λόγους ἐβράδυνεν (ἀρξαμένη ἀπὸ τοῦ 1984 λήγοντος), τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑταιρείας αἰσθάνεται οὐχ ἧττον ἰδιαιτέραν χαράν, διότι ἡ ἀποτύπωσις καὶ ἐμφάνισις αὐτοῦ συνέπεσε πρὸς ἑτέραν ἐπέτειον, τὴν συμπλήρωσιν ἐν ἀδιαπτώτῳ ἐπιστημονικῇ δραστηριότητι καὶ τοῦ ὀγδοηκοστοῦ ἔτους (16.5.1987) τῆς ἡλικίας τοῦ κ. καθηγητοῦ, καὶ ἀποτελεῖ οὗτος αὐτόχρημα περίτρανον μαρτυρίαν τῆς ἐξακολουθητικῶς καρποφόρου συγγραφικῆς αὐτοῦ προσφορᾶς.

Ἡ ὁμόθυμος εὐχὴ τῶν Ἑταίρων εἶναι ὅπως καὶ πέρα τῆς ὀγδοηκονταετηρίδος χαρίσῃ ὁ Θεὸς ὑγείαν εἰς τὸν σεβαστὸν ἀκαδημαϊκὸν διδάσκαλον καὶ Πρόεδρον τῆς Ἑταιρείας ἡμῶν, ἵνα εἰς μήκιστον θεραπεύῃ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ὀρθοτομῇ τὸν λόγον τῆς ἐπιστημονικῆς καὶ ἐθνικῆς ἀληθείας.

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΥΜΝΟΛΟΓΙΚΑ

Α'

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΞΕΝΟΣ ΚΑΙ ΕΡΗΜΙΤΗΣ ΕΝ ΚΡΗΤῌ

10ος - 11ος αἰὼν

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Πρὸ τριάκοντα ἑπτὰ ἐτῶν (1948), ἀφορμὴν λαβὼν ἀπὸ ἀδημοσίευτον κτίσμα εἰς τὸ Ἀκρωτήρι (Κυδωνίας), ἐν ἐρειπίοις ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κοινῶς καλούμενον, λόγῳ τοῦ τρούλλου του (κουμπὲς τουρκ.), Κουμπελῆ, συνεσχέτισα καὶ τὸν χῶρον καὶ τὰ λαξεύματα καὶ τὸν ναὸν μετὰ τῶν ἐρειπίων πρὸς τὸν ἐν Κρήτῃ δράσαντα ἐντόπιον δέ, Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ξένον, τοῦ ὁποίου εἴχομεν γνωρίσει τὸν Βίον, τὴν Διαθήκην καὶ τὴν δρᾶσιν ἐκ διαφόρων δημοσιευμάτων καὶ συζητήσεων, εἰς ἃ Κρὴς ἔτι δὲν εἶχεν ἀνάμειξιν (βλ. περαιτέρω). Ἐδέχθην δὲ τὸν ὑπ' ἐγκύρων καὶ τότε καὶ νῦν ἁγιολόγων συσχετισμὸν τοῦ Ἰωάννου τούτου († μετὰ τὸ 1027) πρὸς τὸν κατὰ τὸ 1632 κανονισθέντα ὑπὸ τοῦ Κρητὸς πατριάρχου Κυρίλλου Α' Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐν τῇ μονῇ τοῦ Γδερνέττου τιμώμενον ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἐρημίτην, ὥστε ὁ αὐτὸς ὅσιος νὰ εἶναι καὶ ὁ ἐκεῖ καὶ ὁ εἰς τὴν Κίσαμον καὶ εἰς τὴν περιώνυμον μονὴν τῶν Μυριοκεφάλων (τότε ἐπισκοπῆς Καλαμῶνος) ψαλλόμενος ὡς Ἐρημίτης ἢ Κύρ - Γιάννης.

Ἔκτοτε συνέβαλον ὅσον ηὐκαίρουν εἰς τὰ τῆς ὑμνογραφίας καὶ ἁγιολογίας περὶ τὸν ἅγιον, τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον ἦτο ὁ διὰ τῆς οἰκοδομῆς μονῆς, μετοχίων καὶ ναῶν, καὶ πλουτισμοῦ αὐτῶν οὐ μόνον διὰ τὰ πρὸς συντήρησιν ἀλλὰ καὶ πρὸς λειτουργίαν (σκεύη, εἰκόνες, ἱερὰ βιβλία) ἐπανευαγγελισμὸς τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ τὸ 961 μ.Χ. ἀνακτηθείσης Κρήτης, τὴν ὁποίαν ἀφῆκεν ἀνενημέρωτον παιδευτικῶς καὶ δογματικῶς (διὰ τὴν ἐμπεσοῦσαν ἔριν τῶν εἰκόνων) ἡ ἀπὸ τοῦ 826 ἢ 828 ἀραβικὴ κατοχὴ καὶ ἡ διακοπὴ τῆς μετὰ τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κοινωνίας.

Εὔλογον εἶναι ὅτι ἡ ἁγιολογικὴ καὶ ὑμνογραφικὴ ἔρευνα δὲν λύει τὰ ἀρχιτεκτονικὰ ζητήματα, ὧν ἄλλοι ἐπελήφθησαν, ὡς ὁ περὶ ταῦτα εἰδικώτατος ἀείμν. Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος, καὶ ὅτι ἡ πάροδος τοῦ τεταραγμένου χρόνου

ἐννέα καὶ πλέον ἑκατονταετιῶν ἠφάνισεν, ἠλλοίωσεν ἢ ἠμαύρωσε τὰ μνημεῖα, ἢ καὶ τὰ ὑποκατέστησε δι' ὅλως μεταγενεστέρων κτισμάτων, λαβόντων τὴν θέσιν τῶν παλαιῶν. Εἰς τοῦτο ἡ ἐμὴ συμβολὴ ὑπῆρξεν ἐμπειρική. Ἀλλ' οὐδ' εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ ἑορτολογίου ἀπέβλεψα ποτέ, φίλος ὢν τῆς παραδόσεως ἀνέκαθεν, νομίζων ὅτι εἰς οὐδὲν παραβλάπτεται ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ξένος, τιμητικῶς μὲν ἑορταζόμενος ὡς Κύρ(ιος) Ἰωάννης Κρής, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου, ὑποτιμητικῶς δὲ θεωρούμενος ὡς δῆθεν τοξευθείς, ὡς ὑποτεθεὶς τετράπουν ζῷον, ἐν τῷ Καθολικῷ τοῦ Γδερνέττου τὴν 6/7 Ὀκτωβρίου. Κάθε ἐποχὴ ἀφῆκε τὰ ἴχνη τῆς παιδείας καὶ ἰδιομορφίας αὐτῆς. Ἑπομένως δὲν ἄγομαι ἐκ ζήλου ἑνοποιήσεως τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Κύρ-Γιάννη καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰω. Ἐρημίτου, χρονολογικῶς ἢ διὰ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας. Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου μου ὑπῆρξεν ἡ ἔξαρσις τῆς εὐαγγελιστικῆς δράσεως τοῦ βυζαντινοῦ λογίου ἁγίου, πλουσίου τέκνου τῆς κεντρῴας Κρήτης (οὐχὶ δὲ ἐπεισάκτου Αἰγυπτίου!).

Ἀλλ' ὁ ταυτισμὸς ἢ ὑπὸ τὸ πρῖσμα τούτου ἡ μελέτη κατὰ τὸν κοινὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ξένον μὲν κατ' ἐπώνυμον, Ἐρημίτην δὲ κατὰ βίον (ἀσκητήν, διότι ἡ Κρήτη οὐδ' εἶχέ ποτε οὐδ' ἔχει ἐρήμους ἀσιατικὰς ἢ ἀφρικανικάς), δὲν ἤρεσε καὶ προέκυψαν κρισολογίαι καὶ ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι μὲ ἔφεραν εἰς δυσαρέστους (διὰ τοὺς ἀντιλέγοντας ἰδίᾳ) συζητήσεις. Ἰδίᾳ θεολόγοι ἁπλοῖ ἢ ἐκκλησιαστικοί, ἢ καὶ δὴ ἀρχαιολόγοι ἀναγιολόγητοι ἐχειρίσθησαν τὸ θέμα μετὰ περισσῆς θέρμης καὶ ἀφελείας.

Νῦν, τὸ ὕστατον δι' ἐμέ, δημοσιεύω τὸν ὅλον φάκελον ἐν δυνατῇ συνόψει, τὰ μὲν ἀντιλεγόμενα καὶ ἐριστικὰ ἀποφεύγων, τοὺς δὲ ὑπεναντίους σιωπῶν. Ἀποβλέπω δὲ εἰς τὸ νὰ ἔχουν οἵ τε μελετηταὶ τῆς ὑμνογραφίας (διὰ πρωτοτύπου πως ἐξετάσεως καὶ συγκρίσεως τῶν κειμένων) καὶ οἱ ἁγιολόγοι, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ οἱ κρητολογοῦντες ἱστορικοί, τά τε κείμενα καὶ τὰς περὶ προσώπων διακριβώσεις καὶ κειμένων διασαφηνίσεις καὶ τὰς εἰδήσεις, ὥστε ἡ γνώμη τὴν ὁποίαν θὰ σχηματίζουν νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν πραγμάτων καὶ οὐχὶ τῶν (ἀντιπαθῶν πρός με) συναισθημάτων. Ἄλλωστε, προκειμένου περὶ ὁσίων Κρητῶν, οὐδ' ἐγὼ οὐδ' οἱ ἀντιτείνοντες πρός με εἴμεθα ἢ συμπολῖται ἢ ἐκ τοῦ γένους τόσον τοῦ Κυρίου Ξένου ὅσον καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰω. Ἐρημίτου, οὐδὲ κἂν μοναχοὶ τοῦ Μελέχα!

Ἡ εὐκαιρία τῆς ἐκθέσεως τοῦ φακέλου εἶναι τοσοῦτον εὐνοϊκωτέρα, ὅσον συνοδεύεται οὐ μόνον ἀπὸ ἀνέκδοτα κείμενα, ὡς π.χ. τῆς ἀκολουθίας τῆς γραφείσης ὑπὸ τοῦ ἱερέως Δημητρίου Σουρούμη, ἀλλὰ καὶ δαψιλῆ προσωπογραφίαν.

Ὡς πρὸς τοὺς ἀρχαιολόγους ἡ ἐξακρίβωσις χρονολογικῶς τῶν κτισμάτων δύναται νὰ σημαίνῃ καὶ διαπίστωσιν καταστροφῆς τῶν προγενεστέρων καὶ δὲν ἀναιρεῖ τὰς ἱστορικὰς μαρτυρίας. Ταῦτα μόνον.

N. B. T.

SIGLA

a) Codicum

C = Oxoniensis Bodl. Canon. 19 (s. XV), ff. 278v - 283v.
K = Kissamensis (manu D. Surumi primun exaratus a.D. 1703)
L = Athous Lavrensis E 510
*M = Myriocephalensis perditus post 1922

b) Acoluthiarum

I. Johannis Xeni

A = Editio 1922 Anthimi Leledakis episcopi Kissamensis (e codice *M)
G = Editio unica composita Gerasimo monaco, 1936

II. Johannis Eremitae

Γ = Editio 1782 et posteriores, monasterio Gdernetti editae
ΓΤ = Editio 1948 Timotheo archimandrita (nunc archiepiscopo Cretensi) repetita
H = Editio Hilarionis episcopi

c) Vitae (et Testamenti) Joh. Xeni (1027 a.D.)

D = Hipp. Delehaye, Deux Typica byzantins de l'époque des Paléologues, Bruxelles 1921, pp. 188 - 196 sine subscriptionibus
T = N.B. Tomadakis, editio altera, commentario aucta 1948 (Κρητικὰ Χρονικὰ II, pp. 57 - 61)
Σ = Paraphrasis Vitae et Testamenti, Dem. Surumi auctore, edita a N. B. Tomadakis et commentata, 1948 (Κρητ. Χρον. II, pp. 66 - 72)
T³ = Editiones novae T atque Σ, commentariis auctae in ΕΕΒΣ, vol. XLVI, 1983-4, pp. 4-22.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΞΕΝΟΣ (ΑΪ - ΚΥΡ - ΓΙΑΝΝΗΣ)

Ι. Η ΔΙΑΘΗΚΗ ΤΟΥ ΙΩ. ΞΕΝΟΥ

Codex C

278v **Βίος καὶ πολιτεία**
τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐρημίτου
τοῦ τῇ ἐπωνυμίᾳ Ξένου

Ἰωάννης μοναχὸς ὁ τῇ ἐπωνυμίᾳ Ξένος
5 *καὶ Ἐρημίτης προσέταξα.*

1. Πηγὴ ἀφθαρσίας ὑπάρχων ὁ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν ἀφθαρ-
σίᾳ δὲ τὸ πρῶτον ἐδημιούργησεν ἄνθρωπον ὁρῶν αὐτὸν †δοὺς ἐπὶ τοῦ ζωηροῦ
χωρίου κατέστησαν.† Ἀπάτῃ οὖν καὶ συμβουλίᾳ τοῦ κακογνώμου ὄφεως
τὴν ἐντολὴν ὁ προπάτωρ μὴ φυλάξας, θανάτῳ κατεδικάσθη· καὶ λοιπόν, ὦ
10 *ἀδελφοί, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὃς ζήσεται καὶ οὐκ ὄψεται θάνατον. Ὅθεν κἀγὼ*
ὁ εὐτελὴς μοναχὸς καὶ Ξένος τῇ ἐπωνυμίᾳ, ἀρρωστίᾳ κατακλιθεὶς καὶ τὸ
τέλος τοῦ θανάτου προσδοκῶν, ἰδοὺ τὰ κατ᾽ ἐμὲ πάντα φανερῶς γέγωνα καὶ
διατίθημι καὶ τί ἐπ᾽ ἐμὲ ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος δι᾽ οἰκονομίας αὐτοῦ ἀνεδείξατο· ἔχων
δὲ τὸ κατ᾽ ἐμὲ οὕτως. Γονέων γὰρ γέγονα πλουσίων ἀπὸ χωρίου τοῦ λεγο-
279r *μένου Σίβα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ αὐτῶν, ἐξῆλθον ἐκ τῶν σπλάγ | χνων τῶν μη-*
16 *τρικῶν, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ποθοῦντός μου τὸν μονήρη βίον. Καὶ λοιπὸν ἀπὸ*
ὄρος εἰς ὄρος καὶ ἐρημίαις πλανώμενος, κακουχούμενος καὶ κρύει πιεζόμενος,
ἐποίησα χρόνους ἱκανοὺς ἐντελευόμενος καὶ συγκαιόμενος τῷ καύσωνι τοῦ
ἡλίου καὶ τῷ παγετῷ τοῦ χειμῶνος· καὶ μετὰ τῶν ἀγρίων θηρίων καὶ ζῴων
20 *συνοικῶν καὶ συνδιάγων, ἦλθον ἄχρι τοῦ ὄρους τῶν Λιθίνων τοῦ λεγομένου*
τοῦ Ῥάξου· κἀκεῖσε προσμείνας ἡμέρας ἱκανὰς καὶ τὸ ὄρος ὅλον διαδραμὼν
καὶ εὑρὼν πολὺν δάσος καὶ ἀδιάβατον, εὑρὼν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ σπήλαιον,
ὃ καὶ ἔνδοθεν ὑπεισελθὼν εὗρον δύο μνημεῖα, ἓν μὲν κατ᾽ ἄρκτον, ἕτερον δὲ

Primus Hipp. Delehaye edidit.

3 *ἐπονομίᾳ Ξέννου* cod. 4 *ἐπονομίᾳ Ξέννος* cod. 12 *γέγονα* cod. 13 fort. *ἐνεδείξατο* 19 *τὸν παγετὸν* cod. 20 *Λοιθίνων* cod. 21 *Ῥαξοῦ* cod. 22 *διάβατος* cod. 23 *ὃν καὶ* cod.

κατὰ μεσημβρίαν· ἃ καὶ θεασάμενος καὶ καθ᾽ ἑαυτὸν λογισάμενος, τί ἄρα ταῦτα
25 *εἰσίν, ἐξῆλθον τοῦ σπηλαίου· καὶ ἐν τῷ διαπορεύεσθαί με μικρόν τι κατῆλθεν*
μοι ἐκ τρίτου φωνὴ καλοῦσά με ἐξ ὀνόματος καὶ διακελευομένη μοι τοιαῦτα
«Ἰωάννη, Ἰωάννη, Ἰωάννη, ἃ εἶδας ἐνταῦθα δύο μνημεῖα εἰσὶν Εὐτυχίου καὶ
Εὐτυχιανοῦ, καὶ μέλλεις ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ ἀνεγεῖραι θεῖον καὶ ἅγιον ναὸν
279v *εἰς ὄνο | μα τούτων». Κἀγὼ δὲ ταῦτα ἀκούσας, ἔμεινα τῷ τόπῳ· καὶ ἀγῶνα*
30 *ἀναδυσάμενος, καὶ θέμενος ὁλοψύχως τὸν ἐμαυτόν μου, ἀπηρξάμην ἐξεδα-*
φίζειν τά τε ξύλα καὶ τὰ φρύγανα καὶ καθαρίζειν τὰ ῥηθέντα μνημεῖα καὶ
μετὰ πολλὰς ἡμέρας ταῦτα ποιήσας ἀνήγειρα θεῖον καὶ ἅγιον ναόν, τῶν ἁγίων
Εὐτυχίου καὶ Εὐτυχιανοῦ.

2. Καὶ τοῦτο ποιήσας καὶ καταλείψας ἐκεῖσε ἕνα ἀδελφὸν ἀνεχώρησα
35 *καὶ πάλιν τὸ ὄρος εἰς ὄρος ἀναδραμὼν ἀπῆλθον ἄχρι τῆς κεφαλῆς τοῦ ὄρους*
Μυριοκεφάλου ἐπάνω τοῦ χωρίου τοῦ λεγομένου Τούρμα τοῦ Καλαμῶνος
καὶ εὗρον ⟨ὃ⟩ ἦν ἄνω τοῦ ὄρους κτίσμα ἑλληνικὸν παμμέγεθες τοῦ λεγομένου
Μυριοκεφάλου· καὶ διὰ τὴν δριμύτητα τοῦ χειμῶνος εἰσῆλθον ὧδε καὶ ἅμα
τοῦ εἰσελθεῖν με ἐποίησα ἡμέρας ἑπτὰ τυφλός· καὶ εὐχομένου μου πρὸς Κύριον,
40 *κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἦλθέ μοι φωνὴ τοιαύτη «ὦ Ἰωάννη, ἔξελθε τῶν*
ἐνταῦθα καὶ ἴδε κατὰ ἀνατολάς». Ἐγὼ δὲ ὡς ὑπό τινος χειραγωγούμενος,
280r *ἐξῆλθον τοῦ κτίσματος καὶ κατὰ ἀνατολὰς στὰς | εἶδον φῶς μέγα καὶ διακε-*
λευούσης φωνῆς τοιαύτης ὅτι «ἐνταῦθα ἀνεγεῖραι μέλλεις οἶκον τῆς πανυμνή-
του Θεοτόκου τῆς Ἀντιφωνητρίας»· καὶ ἅμα τοῦτο γεγονὸς διῆλθον τοὺς φιλο-
45 *χρίστους καὶ ἐνδεὴς τούτων γεγονὼς τὸν μὲν τόπον ἐξωνησάμην ἀπὸ τοὺς*
ἰδίους κληρονόμους· καὶ ἀγῶνας ἑαυτῷ θέμενος, πρῶτον ἔγγραφον πρός με
ἐξέθεντο οἱ δηλωθέντες κληρονόμοι, τοῦ δηλωθέντος τόπου τοῦ λεγομένου
Μυριοκεφάλου, διαιρῶν τὸν τόπον ῥητῶς καὶ περικλείων· εἶτα ἐντελευόμενος
ἐν τοῖς φιλοχρίστοις ἐδομησάμην τὴν τοιαύτην μονὴν τῆς θεομήτορος καὶ παν-
50 *άγνου Θεοτόκου τῆς Ἀντιφωνητρίας, καὶ προσεκτησάμην ἃ αὐτὴ ηὐδόκησεν*
καὶ οἰκονόμησεν καὶ οὕτως ἐκούρευσα ἕνα, τὸν μοναχὸν Λουκᾶν. Καὶ ἐξελ-
θόντος μου τῆς τοιαύτης μονῆς, εὗρον τόπον ἕτερον τοῦ λεγομένου τοῦ Μέ-
λικος· καὶ ἐπάνω τοῦ χαμοβουνίου ἀνελθὼν ἀνοικοδόμησα τὸν ἅγιον Γεώργιον
τὸν Δούβρικαν, ἔνθα οὔτε ξύλον εὑρίσκεται οὔτε χόρτον χλωρόν, ἀλλὰ πάντοτε
280v *ξηρὸς ἦν ὁ τόπος, καὶ τρόπον τινὰ ἐπεννοηθεὶς ἐποίησα δεξαμενὴν εἰς | τὸ*
56 *ὑποδέχεσθαι τὸ ὕδωρ· ἐκ Θεοῦ δὲ ὁδηγηθέντες οἱ κληρονόμοι τοῦ αὐτοῦ τόπου*
ἐδωρήσαντό μοι καὶ ἕτερον τόπον· καὶ ἐποίησα ἀμπέλιν καὶ περιβόλιν· δέδω-

30 *καθέμενος* cod. 30-31 *ἐκδαφίζειν* cod. 32 *ἀνέγειρα* cod. 32-33 *τὸν ἅγιον Εὐτύχιον καὶ Εὐτυχιανὸν* cod. 34 *ἀναχώρησα* cod. 37 *ὃ* supplevit Delehaye || *παμμεγέθη* cod. 38 *δρυμήτηταν* cod. 41 *χειραγούμενος* cod. 46 *ἑαυτὸν* cod. || *ἔγγραφον* cod. 47 *κληρονόμους* cod. 51 *ἓν* cod. || *Λουκᾶ* cod. 53 *ἀνοικοδόμησαν* cod. 55 *δεξαμένην* cod.

κάν μοι δὲ καὶ γῆν ὕπαργον ζευγαρίων τεσσάρων καὶ οὕτως προσελθὼν ἀνὴρ εὔχρηστος, ἐκούρευσα αὐτόν· ὅστις καὶ ὀνομασθεὶς παρ' ἐμοῦ καὶ τῆς συνερ-
60 *γίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ μοναχὸς Νικόδημος· καὶ τοῦτον ἱερέα ἀποκατέστησα καὶ καταλείψας αὐτὸν εἰς τὸ ῥηθὲν εὐκτήριον εὐθὺς ἀνεχώρησα καὶ κατέλαβα ἕτερον τόπον τὸν λεγόμενον Ἄριον· ὅστις ἦν τόπος καλὸς καὶ εὔχρηστος καὶ πλησίον τοῦ χωρίου τῆς Πηγῆς· αἰτήσας τοὺς οἰκήτορας τοῦ αὐτοῦ χωρίου, ἀνήγειρα ναὸν τὸν λεγόμενον ἅγιον Γεώργιον τὸν Ὀψαροπιά-*
65 *στην καὶ ἰδόντες τὴν ταπείνωσίν μου, ᾧ οὐκ ἔξεστιν καυχᾶσθαί μοι, οἱ δηλωθέντες χωρῖται δέδωκάν μοι χωραφίτζιν ζευγαρίων δύο καὶ δενδρούτζικα ὀλιγοστά, ἅτινα καὶ ἀφιέρωσα εἰς τὸ ῥηθὲν κελλίον καὶ ἀποκείρας τὸν μοναχὸν Εὐτύχιον ἱερέα εὐθὺς ἀνεχώρησα.*

281r **3.** *Κἀκεῖσε δὲ πάλιν ἀνυπέστρεψα εἰς τὴν | μονὴν τῆς ὑπεραγίας Θεο-*
70 *τόκου τοῦ Μυριοκεφάλου, καὶ εὑρὼν τοὺς μοναχοὺς οὓς κατέλιπον καὶ μὴ ἔχοντας πόθεν διοικεῖσθαι, ἐξῆλθον πρὸς τοὺς φιλοχρίστους καὶ ἐνδεὴς γεγονὼς κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολήν, συνεστησάμην ζευγάρια ἓξ καὶ ἀπῆλθον εἰς τὸ χωρίον τὴν Μουσέλαν· εὑρὼν τόπον καλόν· καὶ ἐξωνησάμην ἀπὸ τοὺς ἰδίους κληρονόμους τοὺς Μεσοσταβλίτας μερίδας δύο, ἃς εἶχον εἰς τὴν τοι-*
75 *αύτην περιοχήν· καὶ ἰδόντες οἱ ἐκεῖ προσμένοντες ἐδωρήσαντό μοι ἑτέρας μερίδας δύο· καὶ ἀνήγειρα ἐκεῖσε εἰς μετόχιον τὸν ἅγιον Πατάπιον καὶ οὕτως ἐποίησα περιβόλιν ⟨καὶ⟩ πολυειδῆ δένδρα ἐν αὐτῷ κατεφύτευσα· εἶτα κατεφύτευσα καὶ ἀμπέλιν μοδίων δώδεκα· ἔκτισα καὶ οἰκήματα κεραμόστεγα εἰς τὸ ἔχειν τὴν ἀνάπαυσιν οἱ μοναχοὶ καὶ ἐξ αὐτῶν πορίζεσθαι τὴν ἐφήμερον*
80 *τροφὴν αὐτῶν· ἀπὸ δὲ τὸ φιλόχριστον ⟨πλῆθος⟩ ἐσώρευσα καὶ μελίσσια ἑκατὸν πεντήκοντα, ἅτινα καὶ ἀπέθεντο εἰς τὸ κηριανόν, ἔνθα καὶ [ἂν] εἰς τὴν*
281v *περιοχὴν τῆς μονῆς κα | τεφύτευσα καὶ ἐν αὐτῇ παντοῖα δένδρα· καὶ ἐφύτευσα καὶ κλήματα χειμέρια καὶ οὕτως ἐκατεφύτευσα ἐπάνω εἰς τὴν μονὴν ἀμπέλιν καὶ δένδρα παντοῖα καὶ εἰς παράδεισον ἀπεκατέστησα· κατέλιπα μοναχοὺς*
85 *δώδεκα, καὶ ἀπελθὼν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἡμῶν βασιλεῖς καὶ δεηθεὶς αὐτοῖς χρυσοβούλλου ἐπορισάμην τοῦ λαμβάνειν ἐτησίως ἡ μονὴ λόγῳ ψυχικῆς αὐτοῖς σωτηρίας ἀπὸ τοῦ δημοσίου νομίσματα λίτραν μίαν, ῥάσα δώδεκα, μανδία δώδεκα, καὶ βλαττὴν ἐνδυτήν, καὶ τοῦ εἶναι ταύτην ἀνέπαφον ἀπὸ παντὸς καὶ παντοίου ἀρχοντικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ προσώπου, καὶ μηδ'*
90 *ὅλως ἔχειν τὸν κατὰ χώραν μητροπολίτην ἤ τινα τῶν ἐπισκόπων ἐπίσχεσθαι εἰς τὰ δίκαια τῆς μονῆς ἢ εἰς ἃ προσεκτησάμην βιβλία, ἁγίας εἰκόνας ⟨αἷς⟩ κατεκόσμησα κελλία ὡς εἴρηται· καὶ ἐπιζητεῖν ἐπ' αὐτῶν ἢ σύνηθές τινα ἢ*

---

58 *ὕπεργον* Delehaye 60 *ἱερέαν* cod. 61 *ἀνηχώρησα* cod. 64 *ἀνήγειραν* cod. 68 *ἱερέαν...ἀνηχώρησα* cod. 77 *πολυτελῆ* cod. || *⟨καὶ⟩* addidi 79 *ἀφήμερον* cod. 81 *κηριανῷ* cod. *Ἀσκυργιανὸν* Leledakis; forsitan *Κυριάννα* 86 *χρυσοβόλλου* cod. || *λόγου* cod. 88 *βλαττὶν* Delehaye 90 *ἔχων* cod.; correxi || *ἐπεισέρχεσθαι?* 91 *⟨αἷς⟩* addidi

κανίσχιον ἢ τὸ καθόλου τι, ἀρχήν τινα ἢ ἐξουσίαν, ἀλλὰ τὸ καθόλου εἶναι
282r *πάντα αὐτοδέσποτα καὶ κύρια ὑπὸ χεῖρας εἶναι τῆς δηλω | θείσης μονῆς,*
95 *μόνην τὴν ἀναφορὰν ποιήσασθαι τοῦ ἁγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀλεξίου καὶ οὕτως τοὺς καθεξῆς. Καὶ κατελθὼν ἀπὸ τῆς Πόλεως μεθ' ὧν προσεκτησάμην ἀπὸ τῶν φιλοχρίστων ἐκεῖσε ἱερὰ σκεύη, βιβλία, ἁγίας εἰκόνας, κατεκόσμησα τὴν μονὴν ἣν ὁρᾶτε καὶ οὕτως τὰ πάντα οἱ φιλόχριστοι οἵ τε ἄρχοντες, ἐπίσκοποι καὶ οἱ λοιποὶ ἀφιέρωσαν εἰς τὴν μονήν,*
100 *πρόβατα χίλια τριακόσια, αἰγίδια τριακόσια, φορβάδια δέκα ἕξ, ὀνοθήλειαι πέντε καὶ βορδόνια σαμαρικὰ τέσσαρα εἰς τὸ ἀποκομίζειν τὴν τροφὴν τῶν γερόντων ἀπὸ τῆς Μουσέλας, τοῦ ἑτέρου μετοχίου τοῦ Μ έ λ ι κ ο ς, καὶ τοῦ Ἀρίου, τὰ δισκία τὰ πάντα, τά τε σίδηρα καὶ τὰ χαλκώματα, τὰ μυλάρια, τὰ κουκουμίκια, τὰς ἀπαλαρέας καὶ τὰ λοιπά, ἃ καὶ ἐγράφησαν, ἐπεβράβευσαν·*
105 *ταῦτα πάντα ἀπὸ τῶν φιλοχρίστων μοι περιῆλθον, † ὥστε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστὸν † καὶ ἡ βοήθεια τῆς παναχράντου μητρός· ἃ οὐκ ἔχρηζον οἱ*
282v *φιλόχριστοι ἐπρο|σήφερον ταῦτα καὶ ἀπέθεντο, καὶ εἰσέτι θέοντες πάντες ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς ἐμὲ τὸν δύστηνον καὶ ὀλέθριον κατεκενοῦντο πάντες.*

4. *Τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολὴν καὶ ἐμαυτὸν εἰδήσας καὶ καταβλεψάμενος*
110 *διὰ τὸ μηδ' ὅλως ἔχειν με ἀνάπαυσιν μίαν ὥραν ἄνεσιν, ἐξῆλθον τῆς μονῆς καὶ οὕτως κατέλαβον τὸν τόπον τοῦ λεγομένου Κουφοῦ καὶ μέσον τοῦ χωρίου ἀνέγειρα ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, κατεφύτευσα ἀμπέλιν καὶ προσεκτησάμην καὶ χωραφίτζια μοδίων τεσσαράκοντα καὶ ἀποκείρας τὸν μοναχὸν Κύριλλον καὶ ἀποκαταστήσας τὸ κελλίον ἀνεχώρησα· καὶ ἀπελθόντος μου εἰς*
115 *ἔρημον τόπον Ὀπίσω Αἰγιαλόν, καὶ προσέμεινα ἡμέρας ἱκανὰς καὶ οἴκησα εὐκτήριον τὸν ἅγιον Παῦλον καὶ ἐπάνω εἰς τὸν Ἀζωγυρέαν τὸν ἅγιον Γεώργιον καὶ ἐποίησα ἐκεῖ μελισσουργεῖον εἰς τὸ εἶναι εἰς τὴν εἰρημένην μονήν· καὶ πάλιν διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν οὐκ ἔασάν με ἀναπαυθῆναι*
283r *οἱ φιλόχριστοι καὶ λοιπὸν εἰς ἕτερον τόπον ἔρημον | κατῴκησα εἰς τὰ μέρη*
120 *τῆς Κισάμου ἔξω εἰς τὴν Ἀκτὴν ἐν οἷς καὶ προσμένειν ᾑρετισάμην διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων σύγχυσιν· καὶ οὕτως πάντα τὰ κατ' ἐμὲ ἐπισυνάψας καὶ ἐγγράφως ποιήσας ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦτο διορίζομαι καὶ ἐντέλλομαι πᾶσι, ὡς ἂν πάσας ἐκκλησίας ἤγειρα ὡς εἴρηται καὶ ἃ προσεκτησάμην κινητά, ἀκίνητα, καὶ αὐτοκίνητα, ἵνα εἰσὶν πάντα εἰς τὴν*
125 *μονὴν τοῦ Μυριοκεφάλου ἕως συστολῆς τοῦ παρόντος κόσμου· εἰ δέ τις τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων, εἴτε βασιλεὺς ἢ πατριάρχης ἢ μητροπολίτης ἢ ἐπίσκοπος ἢ ἄρχων ἢ ἄλλος τις τῶν ἁπάντων κατατολμήσει ἀποσπάσαι τῶν εὐκτηρίων*

---

94 *μονῆς* cod. 97 *ὑπὸ τῶν* cod. 98 *εἰκόνας* cod. 100 *ὀνοθύλιαις* cod. 103 *δέσκια* cod. 107 *εἰσέτι* Delehaye || *ζέοντες* cod. 110 *ἔχει* cod. 112 *ἀνέγειραν* cod. || *κατεφύτευσας* cod. 114 *ἀνηχώρησα* cod. || *ἄπελτος* cod. 115 *ὀπίσω ἐν γιαλῷ* cod. 116 *Ναζωγηραίαν* cod.

*ὧν ἔκτισα ἢ ἀπό τινος τῶν ὑπ᾽ αὐτὴν ἀκινήτων, ἃ καὶ ἀφιέρωσα εἰς τὴν δηλω-
θεῖσαν μονήν, ὁ πρὸς ταύτην κατατολμῶν πρῶτον μὲν τῶν τῆς ἀκινησίας
130 δεσμῶν ἄλυτος ἔστω καὶ ἡ μερὶς αὐτοῦ καὶ ὁ κλῆρος αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἰούδα,
ἀγχόνῃ καθυποβαλλόμενος, καὶ ἀναθέματι [καὶ] τῶν τριακοσίων δέκα καὶ
283v ὀκτὼ θεοφόρων πατέρων | καὶ τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ἀποκεκλήρωται· ἀεὶ δὲ ταῦτα
πάντα φυλάττων, ἃ ἐποίησα καὶ προσεκτησάμην, ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος ὁ ἐπουρά-
νιος καὶ ἡ μεσίτρια τοῦ κόσμου συγχωρήσει αὐτοῖς πάντα τὰ ὀφλήματα αὐτῶν
135 ἐν τῷ μένοντι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.*

I I

Codex K, pp. 50-62

Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Κὺρ Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ Κρήτῃ.

Εὐλόγησον Πάτερ,

*Οὗτος ὁ ἐν ἁγίοις πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ἐγεννήθη εἰς ἕνα χωρίον τῆς
5 περιφήμου Κρήτης, λεγόμενον Σίβα ἀπὸ γονεῖς εὐσεβεῖς καὶ πλουσίους, εἰς
τὸν καιρὸν τῶν εὐσεβεστάτων καὶ ὀρθοδόξων βασιλέων ἡμῶν Βασιλείου καὶ
Κωνσταντίνου τῶν πορφυρογεννήτων, ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ϡο΄* (970),
*ἀφοῦ ἐξωλόθρευσεν ὁ ἐνδοξότατος Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς τοὺς Σαρακηνοὺς
ἀπ᾽ αὐτὸ τὸ νησίον. Ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρὸς ἠγάπησε τὴν μοναχικὴν ζωήν,
10 καὶ ἀπαρνᾶται τοὺς γονεῖς καὶ συγγενεῖς αὐτοῦ, ἀδελφοὺς καὶ φίλους καὶ
πλοῦτον καὶ δόξαν πρόσκαιρον καὶ πᾶσαν καλοπάθειαν τοῦ κόσμου, καὶ ὑπῆγεν
εἰς τὰ ὄρη καὶ ἔρημον τῆς αὐτῆς νήσου καὶ ἐκατοίκησεν ἐκεῖ χρόνους πολλούς,
συντρεφόμενος μὲ τὰ ἄγρια θηρία, ὑπομένοντας τὸν καύσωνα τοῦ ἡλίου καὶ τὴν
κρυάδα τῆς νυκτός, ὡσὰν νὰ ἦτο πέτρινος, καὶ περιπατῶντας ἀπὸ βουνὸν
15 ἕως βουνὸν ἦλθεν εἰς ἕνα ὄρος λεγόμενον Ῥαξοῦ, καὶ ἐκεῖ ἔμεινεν ἡμέρας πολ-
λάς. Εἶτα ἐπῆγε πλέον ἔσωθεν εἰς ἄλλο ὄρος ὅπου ἦτο δάσος καὶ ἀγριάδα πολ-
λή, καὶ ἐκεῖ εὑρίσκοντας ἕνα σπήλαιον εἰσῆλθεν ἔσωθεν, καὶ καθὼς ἐσέβη
θεωρεῖ μέσα εἰς τὸ σπήλαιον δύο μνήματα, ἕνα πρὸς τὸν Βορέα καὶ ἄλλο πρὸς
τὸν Νότον, καὶ διαλογιζόμενος τί νὰ εἶναι ταῦτα, ἀκούει μίαν φωνὴν ἀνθρώ-
20 που, ἡ ὁποία τὸν ἐκάλεσε τρεῖς φορὰς καὶ λέγει του ἔτζι·*

*Ἰωάννη, Ἰωάννη. Αὐτὰ τὰ δύο μνήματα τὰ ὁποῖα εἶδες εἶναι Εὐτυχίου
καὶ Εὐτυχιανοῦ καὶ θέλεις κτίσει αὐτοῦ ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτῶν.*

*Ἀκούσας δὲ ὁ ἅγιος ὅτι ἡ φωνὴ τὸν προστάζει νὰ κτίσῃ ἐκκλησίαν, ἔμεινεν
εἰς τὸν τόπον ἐκεῖνον καὶ μὲ πολὺν πόθον ἄρχισε νὰ παστρεύῃ τὸ σπήλαιον
25 καὶ εἰς ὀλίγον καιρὸν ἔκτισεν ἐκκλησίαν εἰς αὐτό, καὶ ἀφήνοντας ἐκεῖ ἕναν
καλόγηρον, ἀνεχώρησε.*

*Καὶ πάλιν περιπατῶντας ὁ ἅγιος ἀπὸ τόπου εἰς τόπον καὶ ἀπὸ ὄρους εἰς
ὄρος, ὑπῆγεν ἐπάνω εἰς μίαν κορυφὴν ἑνὸς ὄρους, ὀνομαζομένου Μυριοκε-
φάλου, καὶ ἐκεῖ εὗρε ἕνα κτίσμα ἑλληνικόν, ἄνωθεν τῆς χώρας λεγομένης
30 Τούρμας τοῦ Καλαμῶνος, τὸ ὁποῖον ἦτο πολλὰ μεγάλον, καὶ διὰ τὴν δριμύ-
τητα τοῦ χειμῶνος ἐσέβη μέσα, καὶ ὡς ἐσέβη μέσα εὐθὺς ἐτυφλώθηκε. Ὅμως
ὁ ἅγιος, μένοντας οὕτως τυφλός, δὲν ἐβαρύνθη πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὲ εὐχαρι-
στίας καὶ ὑπομονὴν ἐπροσηύχετο πρὸς αὐτὸν ἡμέρα καὶ νύκτα καὶ εἰς τὰς ἑπτὰ
ἡμέρας ὅπου ἦτο τυφλός, ἔρχεται ἄνωθεν μία φωνὴ καὶ λέγει του· Ἰωάννη,
35 Ἰωάννη, ἐλθὲ ἔξω καὶ στράφου κατὰ Ἀνατολάς. Καὶ τότε τοῦ ἐφάνη πὼς τὸν
ἐκρατοῦσε τινὰς ἀπὸ τὴν χεῖρα καὶ ἐβγῆκεν ἔξω καί, στρεφόμενος κατὰ Ἀνα-
τολάς, θεωρεῖ ἕνα μέγα φῶς, καὶ πάλιν ἀκούει ἄλλην φωνήν, ἡ ὁποία τὸν ἐπρό-
σταζε λέγοντάς του· Ἰωάννη, Ἰωάννη. Εἰς τὸν τόπον τοῦτον θέλεις κτίσει
ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιφωνήτριας. Καὶ
40 μὲ τὴν φωνὴν εὐθὺς ἐξετυφλώθη.*

*Καὶ ἔτζι ὁ ἅγιος ὑπῆγεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ζητῶντας βοήθειαν διὰ νὰ
κτίσῃ αὐτὴν τὴν ἐκκλησίαν, καὶ αὐτοὶ ὡς καλοπροαίρετοι τοῦ ἔδιδαν περισ-
σότερον ἀπὸ ὅτι ἐζήτα, καὶ ἔτζι ἀγόρασε τὸν τόπον ἐκεῖνον ἀπὸ τοὺς ἰδίους
κληρονόμους, καὶ δι᾽ ἐγγράφου ἐξεχώρησε τὸν τόπον μὲ σύνορα καὶ περιοχήν,
45 κάμνοντας καὶ αὐτοί, ἐξ ἰδίας των προαιρέσεως χάριν πολλὴν διὰ τὴν οἰκο-
δομὴν τῆς ἐκκλησίας. Καὶ οὕτως ὁ ἅγιος, μὲ πόθον πολύν, ἔκτισε τὴν αὐτὴν
μονὴν εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἀντιφωνήτριας, καθὼς ἡ
φωνὴ τὸν ἐπρόσταξε. Εἰς τὴν ὁποίαν μονὴν ἀφιέρωσεν ὅλα του τὰ πράγματα
ὕστερον, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, καθὼς θέλετε ἀκούσει ὅσα κατ᾽ οἰκονομίαν Θεοῦ
50 καὶ βοήθειαν τῆς Παναγίας ἀπόκτησε. Καὶ ἔτζι ἔβαλεν εἰς αὐτὴν καλογήρους
ἓξ καὶ ἕνα ἱερομόναχον Λουκᾶν διὰ προεστῶτα.*

*Εἶτα ἐμίσσευσε καὶ ἀπ᾽ αὐτὴν τὴν μονὴν καὶ ἐπῆγεν εἰς ἄλλον τόπον
κραζόμενον Μέλικα, καὶ ἀναβαίνοντας ἀπάνω εἰς τὸ λεγόμενον Χαμοβούνι,
ἔκτισε μίαν ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Δομβρίκα, εἰς
55 τὸν ὁποῖον τόπον οὔτε χλωρὸν χόρτον ἦτο οὔτε ξηρόν, ἀλλ᾽ ὁ τόπος ἦτο
ξηρὸς καὶ ἄνυδρος. Ἀλλὰ μὲ τέχνην ἔκαμε δοχὴν στέρναν καὶ ἐμάζευε τὸν
χειμῶνα τὸ νερὸν διὰ τὴν χρείαν του. Οἱ δὲ κληρονόμοι τοῦ τόπου ἐκείνου,
ὁδηγηθέντες ὑπὸ Θεοῦ, τοῦ ἐχάρισαν καὶ ἄλλον τόπον καλόν, μὲ χωράφια
εὔκαρπα καὶ ἔκαμε καὶ περιβόλιον καὶ ἀμπελῶνα, καὶ ἀφήνοντας ἐκεῖ ἕνα
60 ἱερομόναχον ὀνόματι Νικόδημον, μὲ ἄλλους ἓξι ἀδελφοὺς ἐμίσσευσε ἀπ᾽ ἐκεῖ
καὶ περιπατῶν ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετὰ ἡμέρας τινὰς ἔφθασεν εἰς ἕνα τόπον
καλὸν καὶ εὔμορφον καλούμενον Ἀρίου, πλησίον εἰς τὸ χωρίον Πηγῆς, καὶ
ζητῶντας ἀπὸ τοὺς κατοίκους τοῦ χωρίου, τοῦ ἐχάρισαν ἕνα τόπον εἰς τὸν
ὁποῖον ἔκτισε μίαν ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Ψαρο-
65 πιάστη. Καὶ ἰδόντες οἱ αὐτοὶ χωρῖται τὴν καλὴν ἀρετὴν καὶ τὰ ἔνθεα κατορ-
θώματα τοῦ ἁγίου, τὲς νηστεῖες, τὲς ἀγρυπνίες, τὲς προσευχὲς καὶ εὐχαρι-*

στίες, τοῦ ἐδώκασι καὶ χωράφια ζευγαριῶν δύο καὶ ὀλίγα δενδράκια, τὰ ὁποῖα ἀφιέρωσεν εἰς τὴν αὐτὴν μονήν.

Καὶ ἀφήνοντας ἐκεῖ ἕνα ἱερομόναχον ὀνόματι Εὐτύχιον, ἐγύρισε πάλιν
70 *εἰς τὴν μονὴν τῶν Μυριοκεφάλων καὶ εὗρε τοὺς καλογήρους πολλὰ στενοχωρημένους ἀπὸ τροφὴν καὶ τὰ ἄλλα χρειαζόμενα. Καὶ ἐβγαίνοντας εἰς τοὺς εὐσεβεῖς Χριστιανοὺς ζητῶντας ἐλεημοσύνην, τὸν ἠλέησαν ὡς καλοπροαίρετοι καὶ φιλόχριστοι πλουσιοπάροχα. Καὶ οὕτως ἐκυβέρνησεν αὐτοὺς καὶ ἔκαμε καὶ ζευγάρια ἕξ.*

75 *Ἀπ' ἐκεῖ πάλιν ὑπῆγεν εἰς τὸ χωρίον Μουσέλας, καὶ ἐκεῖ ἀγόρασεν ἀπὸ τοὺς κληρονόμους τὸν τόπον ὀνόματι Μεσοσταβλῖτες μερίδια δύο. Καὶ θεωρῶντας οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου ἐκείνου τὸν πολὺν πόθον ὁποὺ εἶχεν ὁ ἅγιος πρὸς τὸν Θεόν, τοῦ ἐχάρισαν ἄλλας δύο μερίδας καὶ ἔκτισεν ἐκεῖ μίαν ἐκκλη-κλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Παταπίου, καὶ μοναστήριον ᾠκοδόμησε μὲ*
80 *κελλία κεραμόστεγα πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν καλογήρων. Ἔκαμε δὲ καὶ περιβόλιον καὶ ἀμπελῶνα μοδίων δώδεκα καὶ κληματερὰ καὶ καλογήρους μὲ προεστών.*

Εἶτα, θέλοντας ὁ ἅγιος νὰ κάμῃ τὴν μονὴν ταύτην τῶν Μυριοκεφάλων καὶ τὰ λοιπὰ μοναστήρια ὁποὺ ἔκτισεν ἀνεμπόδιστα καὶ ἀσύδοτα ἀπὸ κάθε ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἀρχοντικὸν πρόσωπον, ὑπῆγεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν
85 *πρὸς τοὺς ὀρθοδόξους βασιλεῖς ἡμῶν, βασιλεύοντος τότε Ῥωμανὸς ὁ Ἀργυρόπουλος καὶ πατριαρχεύοντος ὁ κύριος Ἀλέξιος. Καὶ δεηθεὶς αὐτῶν ἔλαβεν ἀπὸ τὸν βασιλέα χρυσόβουλλον νὰ λαμβάνῃ κατ' ἔτος ἀπὸ τὸ τελωνεῖον Κρήτης αὐτὴ ἡ μονὴ τῶν Μυριοκεφάλων διὰ ψυχικήν των σωτηρίαν νομίσματα λίτρα μία, ῥάσα δύο καὶ βλαντὶ κόκκινο ἕνα. Ἀπὸ δὲ τὸν πατριάρχην παίρνοντας*
90 *γράμματα τὴν ἔκαμε σταυροπήγιον, νὰ εἶναι ἀνεμπόδιστη καὶ ἀπείρακτη ἀπὸ κάθε ἐκκλησιαστικὸν καὶ ἀρχοντικὸν πρόσωπον, καὶ μηδόλως νὰ ἔχῃ ἄδειαν ἢ ἐξουσίαν ὁ κατὰ καιρὸν μητροπολίτης ἢ ἐπίσκοπος νὰ ζητᾷ ἀπ' αὐτὴν φιλότιμον ἢ ἄλλο δικαίωμα, ἢ κανίσκιον, κατὰ τὸ σύνηθες, ἀλλὰ νὰ εἶναι αὐτοδέσποτος καὶ κυρία ἑαυτῆς καὶ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ μοναστηρίων εἰς τὸν αἰῶνα.*
95 *Μόνον δὲ τὴν ἀναφορὰν νὰ κάμνουσι τοῦ κατὰ καιρὸν παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὡς σταυροπήγιον πατριαρχικόν.*

Ἐχάρισαν δὲ αὐτοῦ καὶ οἱ φιλόχριστοι ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν σκεύη χρυσὰ καὶ ἀργυρά, ἱερὰ βιβλία, εἰκόνας καὶ ἕτερα χρειαζόμενα τῶν ἐκκλησιῶν. Καὶ λαβὼν αὐτὰ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κρήτην καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν ἄνωθεν μονὴν
100 *τῶν Μυριοκεφάλων καὶ ἐστόλισεν αὐτὴν ὡραιότατα. Ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὴν καὶ πρόβατα, αἰγίδια, φοράδια καὶ ἕτερα βορδονικὰ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν καλογήρων καὶ ἄλλα χρειαζόμενα. Καὶ οὐ μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἕτερα σκεύη ἀργυρὰ καὶ χρυσά, καὶ χαλκωματένια πολλὰ ἔβαλεν εἰς αὐτήν, τὰ ὁποῖα ἔδιδαν οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν εὐλάβειαν ὅπου εἶχασιν εἰς τὸν ἅγιον, καὶ ἔθεταν*
105 *αὐτὰ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ χάριν προσκυνήσεως αὐτοῦ καὶ τῆς μονῆς, ἵνα λάβωσι καὶ εὐλογίαν ἀπ' αὐτοῦ.*

Ὅμως θεωρῶντας ὁ ἅγιος ὅτι τὸν ἐνοχλοῦσι πολλὰ οἱ εὐσεβεῖς Χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν πολλὴν εὐλάβειαν ὁποὺ τοῦ εἶχασι καὶ ἀγάπην, καὶ δὲν τὸν ἀφήνουσι καθόλου νὰ ἔχῃ ἄνεσιν, ἐμίσσευσεν ἀπ' ἐκεῖ καὶ περιπατῶντας ἡμέρας πολλὰς
110 *ὑπῆγεν πρὸς τὸ μέρος τῶν Χανίων, εἰς ἕνα τόπον κραζόμενον Κουφόν, καὶ ἐκεῖ ἔκτισεν ἐκκλησίαν ὡραιοτάτην εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, μὲ κελλία καὶ περιτείχισμα, ἐφύτευσε δὲ καὶ ἀμπέλι καὶ δένδρα πολύλογα, προσέκτησε καὶ τριγῦρο τῆς μονῆς ταύτης χωράφια μοδίων σαράντα. Καὶ ἀφήνοντας ἐκεῖ καλογήρους ἀνεχώρησε καὶ ὑπῆγεν εἰς τὰ μέρη τῶν Σφακίων, εἰς τοὺς*
115 *ὀπίσω αἰγιαλοὺς τῆς Κρήτης πρὸς Νότον. Ἐκεῖ δὲ εἰς ἕνα ἔρημον τόπον ἔκτισε μίαν ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Παύλου. Καὶ πάλιν ἀναχωρῶντας ἀπ' ἐκεῖ ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον Ἀζωγυρέα, καὶ ἐκεῖ ἔκτισε μίαν ἐκκλησίαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου Γεωργίου, εἰς τὸν ὁποῖον τόπον ἔκαμε καὶ μελισσουργεῖον πλουσιώτατον.*

120 *Καὶ πάλιν θεωρῶντας ὅτι καὶ ἐκεῖ οἱ εὐλαβεῖς Χριστιανοί, οἵτινες τόσον τρέχασι πρὸς αὐτὸν χάριν ἐξομολογήσεως καὶ εὐλαβίας, δὲν τὸν ἄφηναν νὰ ἡσυχάζῃ καὶ κατὰ μόνας νὰ προσεύχεται πρὸς τὸν Θεόν, καθὼς εἶχε πόθον, ἔφυγε καὶ ἀπ' ἐκεῖ καὶ ἐπῆγεν ἔξω εἰς τὴν ἄκρην τοῦ νησίου κατὰ τὴν Δύσιν, εἰς τὰ μέρη τῆς Κισάμου, εἰς τὴν Ἀκτήν, καὶ ἐκεῖ εὑρίσκοντας τόπον ἥσυχον*
125 *καὶ ἀρεσκούμενόν του, ἐκατοίκησεν ἐκεῖ, καὶ ἔκτισεν ἐκκλησίαν καὶ μοναστήριον ἐκατάστησεν.*

Ὅμως βλέποντας ὁ ἅγιος ὅτι ἦλθεν ὁ καιρὸς νὰ μετασταθῇ, ἐκ τοῦ προσκαίρου κόσμου τούτου καὶ νὰ ὑπάγῃ πρὸς τὸν ποθούμενόν του Χριστόν, ἐκάλεσε τοὺς κάτωθεν στρατηγοὺς καὶ ἄρχοντας καὶ ἔκαμε τὴν παροῦσαν αὐτοῦ
130 *διαθήκην, ὁ ὁποῖος διατιθέμενος λέγει.*

Δ ι α θ ή κ η

Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ διορίζομαι τοῦτο καὶ ἐντέλλομαι, διατίθεμαι καὶ παραγγέλλω εἰς ὅλους: Ὅτι ὅλα τὰ μοναστήρια καὶ ἐκκλησίας ὁπού, χάριτι Θεοῦ, ἀνήγειρα καὶ ἔκτισα καὶ ὅσα ὑποστατικά,
135 *κινητὰ καὶ ἀκίνητα, ἀφιέρωσα εἰς αὐτά, θέλω νὰ εἶναι ὅλα ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Κυρίας Θεοτόκου τῶν Μυριοκεφάλων, ἕως τέλος τοῦ παρόντος κόσμου, χωρὶς καμμίας ἐναντιότητος. Εἰ δέ τις τῶν ἐπιγείων ἀνθρώπων, εἴτε βασιλεύς, εἴτε πατριάρχης ἢ μητροπολίτης, ἢ ἄρχων ἢ ἀρχόμενος, ἢ μικρὸς ἢ μεγάλος τολμήσῃ νὰ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὰ πράγματα ὁποὺ ἀφιέρωσα εἰς τὰ αὐτὰ μονύδρια*
140 *τὰ ὁποῖα ἔκτισα, κινητὰ ἢ ἀκίνητα, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὅλα αὐτὰ εἰς τὴν ἄνω μονὴν τῶν Μυριοκεφάλων, ὡς ἐδιαταξάμην. Πρῶτον μὲν νὰ εἶναι ἀφωρισμένος ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀκοινώνητος τῶν ἀχράντων μυστηρίων, καὶ μετὰ θάνατον ἄλυτος. Ἡ μερὶς καὶ ὁ κλῆρος αὐτοῦ νὰ εἶναι μετὰ τοῦ προδότου Ἰούδα, καὶ νὰ ἔχῃ τὰ ἀναθέματα καὶ τὰς κατάρας*

145 *τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης Συνόδου, καὶ νὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνιον κόλασιν. Ὅποιος δὲ πάλιν φυλάξῃ τὴν διαθήκην μου ταύτην ἀπαρασάλευτον καὶ ὅσα ἐπαράγγειλα νὰ τηρήσῃ ἀμετάτρεπτα, ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος ὁ ἐπουράνιος καὶ ἡ Κυρία Θεοτόκος ἡ μεσίτρια παντὸς τοῦ κόσμου νὰ τοῦ συγχωρήσῃ ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα, καὶ ἐν ὥρᾳ*
150 *τῆς φοβερᾶς κρίσεως, συγχωρήσῃ αὐτοῦ τὰ πταίσματα ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ στήσῃ αὐτὸν τῆς ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ παραστάσεως, καὶ κληρονόμος γένηται τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Ἀμήν.*

Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ κ'. Ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6536, ἀπὸ δὲ Χριστοῦ 1031 (sic).

155 *— Χεὶρ Μόσχου διακόνου καὶ νομικοῦ γραφέως Κάστρου Χάνδακος ὑπέγραψεν.*

— Φιλάρετος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Κρήτης ὁ Βραχέων, παρὼν εἰς ταύτην τὴν διαθήκην τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου, προτραπεὶς ὑπέγραψα.

— Εὐμάθιος πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Κρήτης, παρὼν εἰς τὴν
160 *παροῦσαν διαθήκην τοῦ μοναχοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἐ ρ η μ ί τ ο υ, ὑπέγραψα.*

— Παπᾶ Λέων Διαφερερᾶς, νοτάριος ὑπὸ τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐμετέγραψα τὴν παροῦσαν διαθήκην τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰ ω ά ν ν ο υ τοῦ ἐν τῇ Κρήτῃ, τῆς ἐπωνυμίας Ξ έ ν ο υ, μοναχοῦ.

1. ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

(Ὅπου δὲν σημειοῦται K = cod. Kissamensis, ἐννοεῖται ὁ κῶδ. C = Oxoniensis)

αἰγίδια, τά: αἶγες, ποίμνια αἰγῶν 100, K 101.
ἀναφορά: μνημόσυνον ἐπισκόπου ὑπὸ ἱερέως 95, K 95.
ἀπαλαρέαι, αἱ: ἀπλάδες (σκεύη τραπέζης) 104.
ἀπαρνᾶται: ἀπαρνεῖται.
ἀρεσκούμενος (του): τῆς ἀρεσκείας (του).
ἀρρωστία, ἡ (-ίᾳ κατακλιθεὶς) 11.
ἀρχοντικὸν (πρόσωπον)· τὸ ἀνῆκον εἰς τὴν ἐξουσίαν 89, K 84, 91
-ασι· κατάληξις γ' πληθ.
ἀσύδοτος, ἡ (μονή, αὐτοδέσποτος, ἀκαταπάτητος) K 83.
αὐτοκίνητος (-τα ζῷα) 124.
βαρύνομαι (πρὸς τὸν Θεὸν): αἰτιῶμαι.
βιβλία χειρόγραφοι κώδικες.
βλαττὴ (ἐνδυτή), ἡ: ὕφασμα δι' ἄμφια 88.
βορδόνια (σαμαρικά), τά: βλ. Δουκάγγιον, 101.
βορδονικά, τά: (ἄλογα, ἡμίονοι, ὄνοι), ὑποζύγια K 101.
γέροντες, οἱ: μοναχοὶ 102.
δέσκια, τά: δισκία, δίσκων διάφορα εἴδη 103.
δοχὴ στέρνα K 56.
ἔγγραφον (ἐκθέτω): συμβολαιογραφικῶς ἐκχωρῶ 46.
ἐζήτα: ἐζήτει, ἐζητοῦσε K 43.
εἰδήσας μετχ. 109: εἰδήσω-εἴδησα-οἶδα,
ἑλληνικὸν (κτίσμα): εἰδωλολατρικὸν 37, K 29.
ἐντελεύομαι, ρ.: ἀσκητεύω 18, 48.
ἐξεδαφίζω, ρ.: 30-31.
ἐσέβη: εἰσέβη K 31.
εὐκτήριον, τό: 61, 116, 127.
ζευγάρια, τὰ (δύο, ἕξ): ζεύγη βοῶν ἀροτήρων 58, 66, 72, K 67, K 74.
ζητᾷ, K 92, βλ. ἐζήτα.
κανίσκιον, τό, ἢ κανίσχιον: δῶρον 93, K 93.
κατασταίνω (μονήν): ἱδρύω καὶ τακτοποιῶ K 126.
κεραμόστεγος ἐπ. 78, K 80.
κλήματα (χειμέρια), τά, 83.
κληματερά, τά: κρεββατῖνες K 81.
κουκουμίκια, τά: σκεύη χαλκᾶ 104.
κρυάδα, ἡ K 14.
λίτρα, ἡ (μία): μέτρον νομισμάτων 87, K 88.
μελίσσια, τά: αἱ κυψέλαι μελισσῶν 80.
μελισσουργεῖον, τό: μελισσόκηπος 117, K 118.
μετασταίνομαι ρ. (παρὰ τὸ μετάστασις): ἀποθνήσκω K 127.
μετόχιον, τό: παράρτημα μονῆς, κτῆμα 102.
μισσεύω, ρ.: ἀναχωρῶ K 52, K 109.
μόδιον, τό: μέτρον σιτηρῶν 78, 113, K 81, K 113.
μυλάρια, τά: σκεύη μαγειρείου· μύλος μικρὸς ἢ μυλόπετρες 103.
ὀνοθήλειαι, ὄνισσαι 100.
παστρεύω ρ.: καθαρίζω K 24.
πολύλογα, τὰ (δένδρα): διάφορα K 112.
πρόσωπον (ἀπὸ κάθε -): ἄτομον
ῥάσα, τά, 87, K 89.
σίδηρα, τά: σκεύη σιδηρᾶ 103.
σταυροπήγιον, τὸ (μοναστήριον), K 90,
στέρνα, ἡ: βλ. δοχή, K 56.
στράφου· προστακτ. K 35.
συγκαίομαι, ρ. (τῷ καύσωνι) 18.
συστολὴ (τοῦ κόσμου): ἡ συντέλεια 125.
τούρμα, ἡ (Τούρμα Καλαμῶνος) K 30.
ὕπαργος (γῆ), ἡ 58.
φιλότιμον δικαίωμα ἀρχιερέως K 92-93.
φοράδια: φορβάδες.
χαλκώματα, τά: σκεύη χαλκᾶ 103, K 103.
χρεία: χρῆσις
χωραφίτζιν, τό, 66, 113.
χωρῖται, οἱ: χωρικοὶ 66, K 65 (*κωμῆται, οἱ*).
ψαροπιάστης (Ἅγιος Γεώργιος), ὁ: εὐνοῶν τὴν ἰχθυαλιείαν 64-65, K 64-65.

2. ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ἀϊ Κὺρ Γιάννης (ὁ Ξένος). Οὕτω διεκρίθη τιμῆς ἕνεκεν ὁ ἐκ πλουσίων πτωχεύσας Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης, κύριος καὶ ὑμνογραφικῶς ἀποκαλούμενος, καὶ διεχωρίσθη ἡ πρὸς αὐτὸν ἐν Κισάμῳ ἰδίᾳ ἀπονεμομένη τιμὴ μνήμης τῆς τοῦ αὐτοῦ ἁγ. Ἰωάννου τοῦ ἐν Γδερνέττῳ. Χωρίον Agio Chirgian(n)i Κισάμου εἰς τὴν Relazione τοῦ Fr. Basilicata, 1630, παρὰ Στ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητ. Ἱστορίας V, 1969, σ. 135. Παλαιότερον ὁ ἱερεὺς Ἀνδρέας Ξυλοκεράτης κάτοικος τοῦ χωρίου Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Μέλιχα (Ἀκρωτηρίου). Πρβλ. El. Santschi, Regestes... (Memoriali No. 1543), 1976, σ. 336.

Ἀζωγυρέας, ὁ, νῦν Ἀζωγυρές, χωρίον τέως δήμου Παλαιοχώρας Ἐπαρχίας Σελίνου, ἀπαντώμενον εἰς πλαστὸν ἔγγραφον 1092 (1192): *νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Λουκιανῶν αὐλάκι ἕως τοῦ Ἀζωγύρου τὰ μούργια*, E. Gerland: La noblesse Crétoise, σ. 108 καὶ σημ. 13, ὅπου ἀναγνωστέον: *νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Λουκιανὸν αὐλάκι ἕως τοῦ Ἀζωγυρέα τὰ μουριά*. Εἶναι δὲ αὐλάκι Λουκιανὸν ὁ χείμαρρος τοῦ χωρίου Λουκιανὰ ὁ ἐκβάλλων εἰς Σούγιαν (ἀρχαίαν Συΐαν) Σελίνου. Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο καὶ σήμερον ναὸς Ἁγίων Πατέρων τῶν συνεορταζομένων μετὰ τοῦ Ἐρημίτου (8 Ὀκτωβρ.). Ἕτερον χωρίον ὁμώνυμον ἐν Κισάμῳ. Πρβλ. L. Petit, AB 42, 1924, σ. 13-14. Ὁ Ἀζωγυρέας Σελίνου εὕρηται εἰς ὅλας τὰς στατιστικὰς καὶ Relazioni τῆς Ἑνετοκρατίας οὕτω εἰς -έας μέχρις καὶ τοῦ 17ου αἰῶνος. Νῦν ἀκούεται ὁ Ἀζωγυρές. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ τοπωνυμίου ἐκ τοῦ φυτοῦ *ἀζώγυρος* (βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν Ἑλληνικῆς Γλώσσης ἐν τῇ λέξει).

Ἀκτή, ἡ. Τοπωνύμ. Ἐκτεταμένη παραλία ἀκουομένη καὶ σήμερον εἰς Μεσόγεια Κισάμου. Καὶ μεσαιωνικὸν χωρίον, καταγραφόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ Fr. Basilicata, Relazione 1630. Βλ. Στ. Σπανάκη, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας V, 1969, σ. 138.

Ἀλέξιος, οἰκουμενικὸς πατριάρχης (1025-1043) τέως ἡγούμενος τῶν Στουδίου, ἐκλεγεὶς τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, περὶ οὗ Μ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, σσ. 317 - 322. Τόμους συνοδικοὺς ἐξέδωκεν, οὓς ὅρα ἐν Ῥάλλῃ καὶ Ποτλῇ: Σύνταγμα θείων καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τ. Ε', 1855, σσ. 20 - 39.

Ἀντιφωνήτρια (Θεοτόκος). Μία τῶν πολλῶν παραστάσεων εἰς φορητὰς κυρίως εἰκόνας τῆς Παναγίας ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἀλλαχοῦ, περὶ ἧς θρυλοῦνται πολλὰ καὶ διάφορα κατὰ τόπους.

Ἄριον, τό. Χωρίον καὶ ἐπισκοπὴ ἐν Μυλοποτάμῳ, τὸ πρῶτον παραδιδομένη ἐνταῦθα τοπωνυμικῶς. Κατὰ τὸν G. Gerola, Χριστιανικὴ Κρήτη Β', 1913, σ. 301, ὁ ἐπίσκοπος Ἀρίου ἤδρευεν εἰς τὴν Βερὰν Ἐπισκοπὴν ἐν Μυλοποτάμῳ. Κατὰ δὲ τὸν Στέφ. Ξανθουδίδην, Ἐπαρχίαι καὶ Πόλεις Κρήτης, ΕΕΒΣ 3, 1926, σ. 50: «ἡ ἐπαρχία Μυλοποτάμου εἶχε κατὰ τὴν Βυζαντινὴν καὶ Ἑνετικὴν ἐποχὴν δύο ἐπισκοπάς, τὴν τοῦ Μυλοποτάμου εἰς τὸ χωρίον Ἐπισκοπήν, καὶ τὴν τοῦ Ἀγρίου (ἢ Ἀρίου) παρὰ τὸ σήμερον ἠρειπωμένον μετόχιον Βερὰν Ἐπισκοπή». Ὁ L. Petit (Anal. Bol. 42, 1924, σσ. 10 - 11) ἀντιλέγει, ὅτι ἡ εἰς Βερὰν Ἐπισκοπὴ (βερὰν = ἔρημον, ἐγκαταλελειμμένην) δὲν ἦτο ἡ ἕδρα τῆς Ἀγρίου, ἀλλ' ἁπλῶς ἔπαυλις τοῦ Ἐπισκόπου. Τὸ δ' Ἄγριον ἦτο παρὰ τὴν Ἀμνᾶτον, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης, ὅπου τὰ Ἀγριώτικα,

ἐρείπια ἑνετικὰ κλπ. Παρεῖδεν ὅμως ὁ Petit ὅτι δὲν ἠδύνατο ἕδρα μιᾶς Ἐπισκοπῆς νὰ ἦτο ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας καὶ περιοχῆς ξένης ἐκκλ. ἐπαρχίας. Κατὰ τὴν γνώμην μου, κατὰ τὴν β' βυζαντινὴν περίοδον, τὸ πρῶτον ἀναφαίνονται αἱ δύο αὗται ἐπισκοπαὶ Μυλοποτάμου· ἡ παλαιὰ καὶ τὸ πρῶτον ἀναφαινομένη τῷ 451 ἐπισκοπὴ Ἐλευθέρνης ἀνασυνέστη ὡς Ἐπισκοπὴ Μυλοποτάμου (τὸ ἐκκλ. τοῦτο ὄνομα ἀπαντᾶται εἶτα ὡς ὄνομα ἐπισκοπῆς ἐπὶ Τουρκοκρατίας, καὶ νῦν ἐν τῷ τίτλῳ τοῦ Ρεθύμνης), ἡ κατ' ἐξοχὴν Ἐπισκοπὴ Μυλοποτάμου (νῦν κοινότης Ἐπισκοπῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ). Ἡ δὲ τὸ πρῶτον ἀπαντῶσα τῷ 535 μ.Χ. ἐπισκοπὴ Ἀξοῦ ἀνασυνέστη ὡς ἐπισκοπὴ Ἀγρίου ἢ Ἀρίου καὶ πιθανώτατα ἤδρευε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν συνοικισμὸν τὸν ἀκουόμενον σήμερον Ἀγρίδια, τά, (τῆς νῦν κοινότητος Κλεψιμίων Μυλοποτάμου), εἶτα δὲ μετηνέχθη εἰς τὴν πλησιόχωρον Βερὰν Ἐπισκοπὴν (νῦν κοινότης Πρίνου) τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας. Ὁ καθ. Κωνστ. Καλοκύρης ἐξ ἄλλου λέγει ὅτι τὸ Ἄριον ἔκειτο παρὰ τὴν Βερὰν Ἐπισκοπὴν εἰς θέσιν νῦν καλουμένην Σταυρωμένος Ρεθύμνης (Κρητικὰ Χρονικὰ 10, 1956, σ. 309, σημ. 20). Ὁ αὐτὸς καθηγητὴς ἐδημοσίευσεν ἓν γλυπτὸν καὶ ἓν κιονόκρανον ἐκ τῆς βασιλικῆς τῆς Βερὰν Ἐπισκοπῆς εἰς τὸ περ. Ἠὼς 7, 1964, σ. 14 (ἀρ. 76 - 83, τεῦχος Κρήτη). *Ἀγρίδιον* (τὸ) δέ, συνοικισμὸς ἀγροτικὸς παρὰ βυζαντινοῖς. (Ὅρα προχείρως: Γ. Κόλια, Ἱστορικὴ Γεωγραφία τοῦ Ἑλλην. Χώρου, Ἀθῆναι 1948, σσ. 72 - 73).

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ τόπου. Ἡ δ' ἐπισκοπὴ διετηρήθη καὶ ἐπὶ Ἑνετῶν καὶ εἶχε ποικίλας τύχας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐπίσκοποι ὀρθόδοξοι κατεῖχον αὐτήν, ἐκ τῆς οἰκογενείας Βαρούχα, ὡς ὁ Βασίλειος (1254 - 1260). (Περὶ ἐπισκόπου Ἀρίου Βασιλείου Βαρούχα [1260 - 62] Documents, Gerland, σ. 121.—Ξανθουδίδου: Οἱ ἄρχοντες Βαροῦχαι ὡς φεουδάρχαι, ἐν Ἀθήναις 1908). Καὶ κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ 1265 πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας Χορτάτζας καὶ Σκορδύλας ἡ Ἑνετία εἶχεν ὑποσχεθῆ ὅτι «in facto episcopatus qui sunt a scala ultra versus ponentem (δηλ. ἀκριβῶς ἡ τοῦ Μυλοποτάμου, τοῦ Ἀγρίου καὶ τοῦ Καλαμῶνος) quod signoria Cretae se non intromittet, et si aliquid jus habuerint, cum pastore ecclesiae faciant». Scaffini, Notizie, σ. 36 (Gerola, Χρ. Κρ. 2, 1913, σ. 310, σημ.). Εἶτα δὲ διὰ τῆς συνθήκης Ἑνετίας-Ἀλεξίου Καλλιέργου (1299) παρεχωρήθη εἰς τὸν Ἕλληνα τοῦτον φεουδάρχην, διὰ διατάξεως, ἧς τὸ ἑλλ. κείμενον: *Ἀκμὴ περὶ τῆς ἐπισκοπίας τοῦ Ἀρίου μὴ ἔχοντα ποιμένα πρὸς τὸ παρόν, ἥνπερ ζητεῖς δι' ἕναν ἐπίσκοπον Ῥωμαῖον, ἡ Αὐθεντία νὰ ποιήσῃ κατὰ δύναμιν, ἵνα ὁ ἀρχιεπίσκοπος δώσῃ σοι ἐκείνην κατὰ τὴν διακράτησιν τῶν γραφῶν αὐτοῦ, εἰδεμή, ἵνα σὺ καὶ τὰ μέρη σου καὶ οἱ σοὶ ποιήσετε μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, καὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, εἴ τι θελήσητε, μὴ ἀπομπαίνοντα ἡ Αὐθεντία ἢ λαϊκοὶ εἰς ἐτοῦτον* (Κ. Δ. Μέρτζιος, Ἡ συνθήκη Ἑνετῶν - Καλλέργη καὶ οἱ συνοδεύοντες αὐτὴν κατάλογοι, Κρητικὰ Χρονικὰ 3, 1949, σσ. 268 - 269). Καὶ *Ἀκμὴ(ν) ἐὰν οὐκ ἔστι κανεὶς ἐπίσκοπος εἰς τὴν χώραν, ἵνα ἠ(μ)πορῇς ἀποστεῖλαι εἰς τὸ ποιῆσαι* (= χειροτονῆσαι) *γενέσθαι ἕνα, ὅστις ἠ(μ)πορεῖ οἰκεῖν ἐκεῖθεν τῆς σκάλας* (sc. Στρούμπουλα, εἰς νῦν Μυλοπόταμον), αὐτόθι, σ. 272. Καὶ Στεφάνου Ξανθουδίδου, Συνθήκη μεταξὺ τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας καὶ Ἀλεξίου Καλλιέργου, Ἀθηνᾶ 14, 1902, σσ. 311 - 313. Περὶ τῆς συνθήκης βιβλιογραφίαν κλπ. παρὰ Gerland, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 52).

Καὶ μέχρι τινὸς μὲν ἠμφεσβητεῖτο ἂν ἐγκατεστάθη ποτὲ ἐκεῖ Ἕλλην ἐπίσκοπος, ἀλλὰ διὰ παλαιᾶς (1947) ἀνακοινώσεώς μου εἰς τὴν Χριστ. Ἀρχαιολογικὴν Ἑταιρείαν, ἀπέδειξα ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ Ἀρίου ὠνομάσθη Ἐπισκοπὴ Καλλιεργουπόλεως καὶ τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης ἐπίσκοπος ὀρθόδοξος εἶναι ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς Συβρίτου (V. Laurent, Le synodicon de Sybrita et les métropolites de Crète aux Xe - XIIIe siècles, περ. Échos d'Orient 32, 1933, σ. 385 - 412 καὶ σ. 388, σημ. 3):

Ἀλεξ[άνδρου] τοῦ Κ[α]λλιεργηπόλεω[ς] πολλὰ τὰ ἔτη.

Εἰς τὸν αὐτὸν ἐπίσκοπον Ἀλέξανδρον Καλλιέργην ἀναφέρεται ἔγγραφον 1322 - 24 σχετικὸν μὲ τὴν ἐπισκοπὴν Μυλοποτάμου (Θεοτόκης, Μνημεῖα Β', Ι, σ. 77).

Ὅτι δὲ καὶ μετὰ τὸν Ἀλέξανδρον τοῦτον ἐγένετο καὶ ἄλλος ἐπίσκοπος Ἀρίου ὀρθόδοξος, Μακάριος ὀνόματι, ἀνεκοίνωσε τὸ 1981 εἰς τὸ Ε' Διεθνὲς Κρητολογικὸν Συνέδριον ἡ Ρένα Βλαχάκη. Ἡ διαθήκη τῆς Ἁγνῆς, κόρης τοῦ Ἀλεξίου Καλλιέργη καὶ ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Μακάριος (κατὰ τὸ Πρόγραμμα τοῦ Συνεδρίου· ἀνέκδοτος, καθ' ὅσον γνωρίζω).

Σημειωτέον ὅτι διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ 1298 ὁ Ἀλέξιος Καλλέργης ἐνοικίασε τὰς ἐπισκοπὰς Μυλοποτάμου καὶ Καλαμῶνος (= Ρεθύμνης) διὰ πενταετίαν ἀνανεουμένην ἀντὶ 350 ὑπερπύρων. Ἡ Ἑνετία ἔγραψεν, ἐγερθείσης ἀμφισβητήσεως πρὸς τὸν Δοῦκα καὶ τοὺς συμβούλους του νὰ τηρήσουν τὴν συμφωνίαν «Cum simus concordes cum episcopo Mylopotami, scribatur Duche et Consiliariis (Cretae), quod debeant servare pactum» (Θεοτόκης, ἔνθ' ἀνωτ.).

Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰ. ἡ ἐπισκοπὴ Ἀρίου, λατ. Ariensis, ἡνώθη μετὰ τῆς Calamonensis-Καλαμῶνος εἰς τὴν λατινικὴν ἐπισκοπὴν Calamonensis, δηλ. Ρεθύμνης (Creta Sacra II, σ. 173). Βλέπε περαιτέρω λ. Καλαμῶνος.

Βασίλειος, βασιλεύς. Ὁ Βουλγαροκτόνος, υἱὸς τοῦ Ρωμανοῦ Β' (959 - 63), συμβασιλεύσας (ὡς καὶ ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος) ὀνομαστικῶς μετὰ Νικηφόρου Φωκᾶ (963 - 9), Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ (969 - 76) καὶ μετὰ ταῦτα (976 - 1025). Ὁ ἀδελφός του ἐβασίλευσε μόνος (1025 - 1028) ὡς Κωνσταντῖνος Η'.

Γεώργιος, ἅγιος. Τρία μετόχια τῆς μονῆς Μυριοκεφάλων ἵδρυσεν ὁ Ἰωάννης ὁ Ξένος. Τὸ πρῶτον εἰς τὸν Μελέχαν εἰς τὸ ἄγονον Χαμοβούνι τοῦ Δούβρικα (βλ. λ.), τὸ δεύτερον παρὰ τὸ χωρίον Πηγὴ Ρεθύμνης, τὸν Ὀψαροπιάστην (βλ. λέξιν) καὶ τὸ τρίτον ἐπάνω εἰς τὸν Ἀζωγυρέαν Σελίνου (βλ. λέξιν), ὅπου καὶ κατήρτισε μελισσουργεῖον. Καὶ εἰς τὰ τρία ταῦτα ᾠκοδόμησε ναοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ἰδιαζόντως τιμωμένου διὰ πολλῶν μονῶν καὶ ναῶν μέχρι σήμερον ἐν Κρήτῃ.

Δαφερερᾶς Λέων, παπᾶς. Πιθανῶς τὸ ὀρθὸν εἶναι Λέων Da Ferrara (Δαφερράρας). Εὐνόητον ὅτι οὗτος ἦτο καθολικὸς (λατῖνος) καὶ τὸ ἀξίωμά του ἤσκησεν ἐπὶ ἐνετοκρατίας, κυρώσας διὰ τῆς ὑπογραφῆς του τὴν γνησιότητα τοῦ παλαιοῦ τούτου ἐγγράφου (διαθήκης). Ἀνάλογον παράδειγμα παρὰ Gerland, La Noblesse Crétoise, σ. 98: Ἡ οἰκογένεια Daferrara κατελέγετο μεταξὺ τῶν εὐγενῶν Κρητῶν Ρεθύμνης (ΝΕ 10, 1913, σ. 455) καὶ τῶν εὐγενῶν τοῦ Χάνδακος (αὐτόθι, σ. 452). Σύγχρονον ἐπίθετον Δαφερέρας ἀναγινώσκω ἐν Ἐφημ. Κυβερν. Γ' τεύχει 1947, ἀρ. 207, σ. 1255.

Δούβρικας, ὁ, ἢ Δόμβρικας, ἐπώνυμον ναοῦ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, προελθὸν ἐκ τοῦ ἐπωνύμου τοῦ κυρίου τῆς γῆς ἐν ᾗ ἀνηγέρθη ὁ ναός.

Ὁ Γεώργ. Λελεδάκης (παρὰ L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 10) ὑπέθεσεν «ὅτι θὰ ἔλαβε τὸ ὄνομα Δούβρικας ἔκ τινος θαύματος, ὅπερ ἐνήργησε, θεραπεύσας ὕδρωπα, ἤτοι ἄνθρωπον πάσχοντα ἀπὸ ὑδρωπίασιν, ἥτις κατὰ τὴν ἐπιτόπιον διάλεκτον καλεῖται δούμβρικας δρούμπικας, ὁ πάσχων δὲ δουμπρικιάρης». Ὄντως ὁ K. Foy, Lautsystem der griechischen Vulgärsprache, Leipzig 1879, σ. 129, σημειοῖ δρούπικας ὁ ὕδρωψ.

Κατὰ τὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἱστορ. Λεξικοῦ Ἑλλ. Γλώσσης, ὁ ὕδρωψ ἐν Θήρᾳ (Χ 115α, σ. 32) λέγεται ντροπίκι, ἡ νόσος δὲ ντρομπικόχτικο (ὑδρωπικία καὶ φυματίωσις), ἐν Βελβενδῷ ἡ νόσος τὸ δρουπίγι, ἐν Κρήτῃ (Σέλινον, Κίσαμος, Κυδωνία) ρῆμα δρωπικιάζω, καὶ ὁ πάσχων δρωπικιάρης. Ἐν Λέσβῳ ρ. αὐτοπ. δρουπιτσάζου.

7 - 3 - 1985

Ὁ L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ. σσ. 8 - 9, ἐτοποθέτησε τὸν ναὸν εἰς Ρούστικα, ὁ Γ. Λελεδάκης (αὐτόθι, σ. 9) εἴκασεν ὅτι θὰ εἶναι ὁ εἰς Δράμια Ἅγ. Γεώργιος. Καθ' ἡμᾶς ὁ Κουμπελῆς ἐν Ἀκρωτηρίῳ Κυδωνίας.

Εὐμάθιος. Ὁ στρατηγὸς οὗτος γνωστὸς ἐξ ἐπιγραφῆς Ἀραστᾶ Ἡρακλείου, ἣν ὁ ἐκδοὺς ἐχρονολόγησε 1090 - 1100:

Κ(ύρι)ε βωίθι τ(ὸ)ν δοῦλόν σου
[Εὐμ]άθιον προτοσπα
[θά]ριον κὲ στρατηγὸν
[Κρ]ίτις.

Πρβλ. Σπ. Μαρινᾶτος, Εὐμάθιος ὁ Φιλοκάλης, ΕΕΒΣ, 7, 1930, σσ. 388-93.

Ὁ V. Laurent, Bulletin di Sigillographie Byzantine, περ. Byzantion V, 1930, σσ. 636 - 7, συνεσχέτισε τοὺς ἐν τῷ δημώδει κειμένῳ Λελεδάκη πρὸς τὸ κείμενον Delehaye, ὁ αὐτὸς δ' αὐτόθι VI, 1931, σσ. 801 - 2, ἀποκρούει ὅτι ὁ Εὐμάθιος τῆς ἐπιγραφῆς Ἀραστᾶ εἶναι ὁ Φιλοκάλης καὶ ἐταύτισεν αὐτὸν πρὸς τὸν κατὰ τὸ 1028 ὑπογράψαντα τὴν Διαθήκην μετὰ τοῦ Φιλαρέτου. Τὸν Laurent ἠκολούθησεν ὁ Δ. Α. Ζακυθηνός, Περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ Κράτει, ΕΕΒΣ 17, 1944, σσ. 263 - 7, πραγματευόμενος περὶ Κρήτης ὡς θέματος.

Εὐτυχιανός. Ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦτο τρεῖς μάρτυρες ἑορταζόμενοι: τὴν 2αν Σεπτεμβρίου ὁ πυρποληθεὶς ἐσχάρᾳ, ὁ δεύτερος ἐκ Νικομηδείας καεὶς ἑορτάζεται τὴν 17ην ἢ 18ην Αὐγούστου καὶ ὁ τρίτος, ὁ καλούμενος στρατιώτης, τὴν 19ην Αὐγούστου, καὶ αὐτὸς πυρποληθείς. Προφανῶς πρόκειται περὶ ἑνὸς μάρτυρος (πρβλ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον, 1961, σ. 155). Βλ. περαιτέρω:

Εὐτύχιος. Τέσσαρες φέρονται Εὐτύχιοι ὡς μάρτυρες τιμώμενοι τὴν 3ην Σεπτεμβρίου, 7ην Νοεμβρίου, 20ὴν Ἰανουαρίου καὶ 9ην Μαρτίου (εἷς τῶν ἐν Σεβαστείᾳ τεσσαράκοντα), εἷς ὅσιος (27ην Μαρτίου), εἷς Κύπριος ἅγιος (ἐκ τῶν 300), ἕτερος μάρτυς (Ἀπριλίου 21), ἕτερος μάρτυς (Μαΐου 28) καὶ τέλος ὁ πατριάρχης Κων/λεως Εὐτύχιος (Ἀπριλίου 6) 552-565 καὶ 577-582. (Πρβλ. Εὐστρατιάδην, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 155 - 156). Οὐδεμίαν σύνδεσιν Εὐτυχιανοῦ τινος καὶ Εὐτυχίου τινὸς ἐκ τῶν ἄνω γνωρίζω, οὐδὲ Ἀκολουθίαν ἰδιαιτέραν ἐν L. Petit, BAG, Bruxelles, 1926. Ἐν BHG[3] βλ. τοὺς ἀριθμοὺς 1672, 1672a καὶ 1672b διὰ τὸν ἐκ Νικομηδείας, καὶ 657, 657a, 657b διὰ τὸν πατριάρχην.

Ἄγνωστον ποῦ ἔκειτο ὁ ἐν τῷ Βίῳ ἀναφερόμενος ναός. Ὁ L. Petit, σ. 7, ὑποθέτει ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ναοῦ εὑρισκομένου εἰς ὀρεινὴν περιφέρειαν τοῦ χωρίου Χρομοναστήρι, τὸ Ρεθύμνης.

Πάντως κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰω. Ξένου τὸν ναὸν Εὐτυχίου καὶ Εὐτυχιανοῦ ᾠκοδόμησεν οὗτος τιμῶν κατ' ἐπιταγὴν θείαν δύο μνημεῖα ἅτινα ἀπεδόθησαν εἰς αὐτούς. Εἰς τὴν Ἁγιολογίαν ὅμως τῆς Κρήτης δύο ἅγιοι μὲ τὰ ὀνόματα ταῦτα δὲν μαρτυροῦνται. Ἀπεναντίας οἱ καταγραφέντες ἤδη ὑπὸ τοῦ G. Gerola, Elenco topografico delle chiese affrescate di Creta, Venezia 1935 (μετάφρασις: Τοπογραφικὸς Κατάλογος τῶν Τοιχογραφημένων ἐκκλησιῶν τῆς Κρήτης ὑπὸ Κ. Ε. Λασσιθιωτάκη, Ἡράκλειον 1961) ναοὶ (ὁ μὲν ὑπ' ἀριθ. 587 τοῦ Ἁγίου Εὐτυχιανοῦ ἔκειτο εἰς ὑπολείμματα παρὰ τὴν μονὴν Ὁδηγητρίας εἰς Τυμπάκι, οἱ δὲ ὑπ' ἀριθ. 183 εἰς Τσισκιανὰ Σελίνου καὶ 827 εἰς Χρομοναστήρι Ρεθύμνης, περὶ οὗ ἀνωτέρω) ἐπαληθεύουν τὴν ἀπονενεμημένην τιμὴν εἰς τοὺς δύο τούτους ἁγίους ἐν Κρήτῃ κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν.

Καλαμῶνος τούρμα. Περιοχὴ ἡ ὁποία πρέπει νὰ ταυτισθῇ πρὸς τμῆμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπαρχίας τῆς ἐπισκοπῆς Καλαμῶνος. Ὠνομάσθη δ' οὕτω κατὰ τὴν β' βυζαντινὴν περίοδον ἢ κατὰ τὴν α' (-829) γνωστὴ καὶ τὸ πρῶτον τῷ 457 μ.Χ. μνημο-

νευομένη ἐπισκοπὴ Λάμπης, ἡ ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὴν ἀρχαίαν κρητικὴν πόλιν Λάππαν, παρὰ τὴν σημερινὴν ᾿Αργυρούπολιν. ᾿Αντιθέτως δ' ἡ ἐπισκοπὴ Συβρίτων, ὠνομάσθη Λάμπης. Διετηρήθη δ' ὡς ἀγροτικὴ μέχρι τοὐλάχιστον τοῦ 1204 καὶ ἥδρευεν ἐκεῖ ὅπου σήμερον ἡ Μεγάλη ᾿Επισκοπὴ Δυτικῆς Ρεθύμνης. Οἱ ῾Ενετοὶ παρέδωκαν αὐτὴν εἰς τὴν λατινικὴν ᾿Εκκλησίαν καὶ μετέφεραν τὴν ἕδραν της εἰς τὸ φρούριον Ρεθύμνης. ᾿Εκ σημειώματος τοὐλάχιστον τοῦ 14ου αἰ. μανθάνομεν ὅτι εἰς τὴν Καλαμῶνα εἶχον τὰ φέουδά των οἱ Σκορδύλαι, οἱ Μουσοῦροι, οἱ Βλαστοί, οἱ Μελισσηνοὶ (᾿Αθ. Παπ. Κεραμεύς, ΙΒ, Β', σ. 320, Gerland, σ. 170). Τῷ 1551 ἡνώθη μετ' αὐτῆς ἡ τοῦ ᾿Αρίου διατηρήσασα ὅμως τὸν τίτλον Calamonensis (Ξανθουδίδης, ἔνθ' ἀνωτ., ΕΕΒΣ 3, 1926, σσ. 53-54). ῎Αξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι εἰς ἔγγραφον τῶν πρώτων χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (1687) τὸ χωρίον ᾿Επισκοπὴ (Δυτ. Ρεθύμνης) ὀνομάζεται *«᾿Επισκοπὴ τοῦ Καλαμῶνος»* (περ. Χριστ. Κρήτη 2, 1915, σ. 416). Κακῶς ὁ Gerland, Nobl. Crétoise, σ. 170, σημ. 3 (ὅπου καὶ πολλαὶ ἄλλαι εἰδήσεις περὶ Καλαμῶνος) ταυτίζει τὸν Καλαμῶνα πρὸς τὸ χωρίον Καλαμᾶς τοῦ Μυλοποτάμου, παρὰ τὸ Μελιδόνι.

Περὶ τῆς προκυψάσης ἀντιδράσεως τῆς Ρωμαϊκῆς ᾿Εκκλησίας διὰ τὴν ἐνοικίασιν τῆς ἐπισκοπῆς Καλαμῶνος (καὶ τῆς Μυλοποτάμου) καὶ τῆς διαστάσεως ἐπὶ τούτῳ πρὸς τὴν ῾Ενετικὴν Σύγκλητον, βλέπε τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ἀπὸ Μαΐου - Σεπτ. 1307 παρὰ Georg Martin Thomas, Diplomatarium Venetolevantinum I, Venetiis 1880, σσ. 58, 62, 63, 79. ᾿Επὶ τῆς συγχωνεύσεως τῶν ἐπισκοπῶν καὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Ρεθύμνης ὡς Καλαμῶνος βλ. σποράδην τὸν Κωνστ. Καλοκύρην, ῾Η ἐπισκοπὴ Λάμπης καὶ ἡ Παναγία ἡ Λαμπηνή, Κρητικὰ Χρονικὰ 10, 1956, σσ. 305-316. Περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐπισκοπῆς Καλαμῶνος καὶ ἐπὶ τμήματος τοῦ νῦν νομοῦ Χανίων, βλ. Νικ. Β. Τωμαδάκη, Περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Καλαμῶνος καὶ τῆς μονῆς ῾Αγίου Νικήτα (Φραγκοκαστέλλου) εἰδήσεις 1196 μ.Χ., περ. Προμηθεὺς ὁ Πυρφόρος 4, 1980, σσ. 163 - 168. Τοὺς Λατίνους ἐπισκόπους Καλαμῶνος (πλὴν πιθανῶς ἑνὸς ῞Ελληνος περὶ τὸ 1248) εὑρίσκει τις παρὰ Giorgio Fedalto, La Chiesa Latina in Oriente, vol II. Hierarchia Latina Orientis, Verona 1976, εἰς τὰς σσ. 63 - 65.

Κουφός, ὁ, χωρίον τῆς πεδινῆς Κυδωνίας παρὰ τὸ χωρ. ῾Αλυκιανοῦ. Φαίνεται ὅτι κατὰ τοὺς 11ον καὶ 12ον αἰ. ἤκμαζε σπουδαίως, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ τὸ ὅτι ἀναφέρεται εἰς ἔγγραφον ὑποτιθέμενον τοῦ 1212 μ.Χ., ὅπερ βλέπε παρὰ Fl. Cornelius, Creta Sacra II, σ. 239. Πρβλ. σχετ. Τωμαδάκην, περ. ᾿Αθηνᾶ 48, 1938, σσ. 99 - 101. ῾Ο Λελεδάκης, ᾿Ακολουθία ᾿Ασματ., σ. 18, σημ. ζ', λέγει ὅτι σώζεται μέχρι σήμερον ὁ ὑπὸ τοῦ ῾Αγίου ἀνεγερθεὶς ἱερὸς ναὸς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς φέρων χρονολογίαν 1004. ῾Ο ναὸς τοῦ ἁγίου ᾿Ιωάννου τοῦ Κυργιάννη εἶναι ἐν τούτοις ἐν ἐρειπίοις παρὰ τὸ χ. ῾Αλυκιανοῦ· πρβλ. G. Gerola, Monumenti Veneti nell'isola di Creta II, 1908, σ. 239 (ὅπου κάτοψις τοῦ ναοῦ) καὶ σ. 253. ῾Ο ναὸς οὗτος ἀναφέρεται ὡς ὑποκείμενος εἰς τὴν Μονὴν Χρυσοπηγῆς εἰς σιγίλλιον Γρηγορίου Ε' (1797)· πρβλ. περ. Χρ. Κρ. 2, 1913, σσ. 224, 228.

᾿Εσφαλμένη εἶναι ἡ ἄποψις τοῦ L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 12-13, καθ' ἣν πιθανὸν τὸ μετόχι Κουφοῦ (Νεροκούρου) εἶναι τὸ ἐν τῷ βίῳ τοῦ ῾Αγίου ἀναφερόμενον.

῾Ως τῆς ἐν Κρήτῃ ῾Ενετοκρατίας καὶ οὐχὶ πρὸ τοῦ 1204, τὸ μνημεῖον ἐδημοσίευσεν ὁ ᾿Αναστάσιος ᾿Ορλάνδος, Δύο βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Κρήτης... β) ῾Ο ῎Αϊ Κὺρ - Γιάννης τοῦ ῾Αλυκιανοῦ - Κουφοῦ ⟨ἀναστήλωσις ναοῦ 14ου αἰῶνος⟩, ᾿Αρχεῖον Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς ῾Ελλάδος Η', 1955 - 1956, σσ. 170 - 205.

Λιθίνων, τῶν, ὄρος. Σήμερον ἀκρωτήριον τοῦ νοτιωτέρου ἄκρου τῆς νήσου εἰς τὸν κόλπον τῶν Ματάλων, πλησιόχωρον πρὸς τὴν Σίβαν. Λιθίνες νῦν καὶ χωρίον ἐν τῷ τέως δήμῳ Χανδρᾷ Σητείας.

Εἰς τὸ πλαστὸν ἔγγραφον 1192 (1092) ἀναγινώσκεται *οἱ δὲ Λίθινοι νὰ ἔχουν καὶ*

αὐτοὶ τὰ γονικά των ὥσπερ πρότερον εἰς τὸ μέρος τοῦ Χανδάκου εἰς τὴν Γορτύνην, Gerland, N. Crétoise, σ. 109. Πρόκειται ἐπομένως περὶ τῆς Μεσαρᾶς. Σήμερον ἡ πολυμελεστάτη οἰκογένεια Λίτινα ἐν νομῷ Ρεθύμνης.

Μέλιξ-ικος: ῾Ο L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 9, ἀνεζήτησε τὸν τόπον παρὰ τὰ Ρούστικα, ὅπου εὗρε συνοικισμοὺς ῎Ανω, Κάτω Μαλάκι. Οὗτοι ὅμως προέρχονται ἐξ οἰκήτορος ὅστις ὠνομάζετο Μαλάκης. ῾Ο Γ. Λελεδάκης παρὰ L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., ἐτοποθέτει τὸν Μέλικα ἀδικαιολογήτως εἰς Δράμια ᾿Αποκορώνου. ῾Ο ῎Ανθ. Λελεδάκης τέλος, ᾿Ακολουθία ᾿Ασματική, σ. 16, σημ. δ', θέλει καλουμένους οὕτω τοὺς γηλόφους τοὺς πρὸς Α τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης «οἵτινες εἶναι σήμερον κατάφυτοι ἐξ ἀμπελώνων, παραγόντων ὡραίους οἴνους ξανθοὺς καὶ πολλάκις γλυκεῖς ὡς μέλι, δι' ὃ καὶ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἐκλήθησαν Μέλικα, σήμερον δὲ καλοῦνται Πηγαδιανά...». ᾿Αλλ' ἄτοπον θὰ ἦτο νὰ ὠνομάζετο οὕτω μέρος κατάφυτον, ἐνῷ ὁ ἅγιος ρητῶς λέγει περὶ τοῦ Μέλικος Χαμοβουνίου ὅτι *οὔτε ξύλον εὑρίσκεται οὔτε χόρτον χλωρόν, ἀλλὰ πάντοτε ξηρὸς ἦν ὁ τόπος*.

Νομίζω ὅτι Μέλιξ εἶναι ὁ Μελέχας, τὸ ᾿Ακρωτήρι τῆς Κυδωνίας, ὑπὸ τῶν ᾿Αράβων οὕτως ἀποκληθέν. Μαλέκ, μελὲκ ἀραβιστὶ = ὁ κύριος, βασιλεύς. Εἰς βυζαντινὰ δὲ κείμενα ἀπαντοῦν κύρια μωαμεθανῶν ὀνόματα Μελέκ, Μαλέκ, Μελίχ, Μελίκης. Καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ μνημονευομένου φρουρίου Μελέ, ἐν τῷ δήμῳ ᾿Αλαγονίας, εἶναι βεβαίως σχετικὸν πρὸς τὸ ἀραβικὸν μελίκ. Καὶ ὡς ἐπώνυμον: Μανουὴλ ῾Ραοὺλ Μελίκης ἐν ἐπιγραφῇ τοῦ 1440 Καρυταίνης. Περὶ τούτων πάντων ὁ Ν. Α. Βέης, περ. Βυζ. Χρον. XI, 1904, σσ. 67 - 9. Καὶ νεώτερος συγγραφεὺς κερκυραῖος Μελίκης. Καὶ τουρκοκρητὸς ὄνομα Μελὲκ μπέης: περ. Κρητ. Χρον. 1, 1947, σ. 366. Περὶ τῆς παραδόσεως τοῦ τοπωνυμίου: *Σηκώνονται καὶ φτάνουσι στὸν κάβο τὸ Μαλέχα, | γιατὶ τὴ βάρδια τῶν Τουρκῶν ἐκεῖ τὴν ἀπαντέχα*, Μπουνιαλῆς 159, 9 - 10. ***Μινώα ἡ πρὸς Μελέχην***, ᾿Αθ. Πικρός, Κρητ. Πόλεμος, σ. 34, στ. 91. Τὴν 28ην ᾿Απριλίου 1394 ἀναφέρεται χωρίον cas(al) S(anc)t(i) Joh(an)n(es) Melicha, ἤτοι ῾Αγίου ᾿Ιωάννου Μέλικα. Πρβλ. El. Santschi, Regèstes... 1976, σ. 336, Nº 1543 Memoriali... ᾿Εσφαλμένως ὁ Χριστόφορος Buondelmonti σχετίζει τὸ ἀρχαῖον Δράπανον πρὸς τὸ σύγχρονόν του ἀκρωτήριον Μελέχας hodie Melecham (Van Spitael, ῾Ηράκλειον 1981, 139, 514 - 515 καὶ 244). Τὸ 1630 ὁ Fr. Basilicata (Στ. Σπανάκης, Μνημεῖα Κρητικῆς ῾Ιστορίας V, 1969, σσ. 13 καὶ 191) τὸ ἀναφέρει ὡς cavo Melecca. Καὶ εἰς τοὺς χάρτας του ὁ Marco Boschini, Il Regno tutto di Candia...,Venezia 1651, Nº 1 capo Melecca, σημειῶν παρὰ τὸ ᾿Ακρωτήριον ἰταλιστὶ (μεταγραφόμενα ὑπ' ἐμοῦ). Τὰ τοπωνύμια ῾Αγία Κυριακή, ῞Αγιος ᾿Ιωάννης ῾Αρμάκη, (ὅρμος) Καλαθέα, ῞Αγιος Νικόλαος εἰς τὸ Φουρνόσκισμα, Σταυρός, Σταυρωμένος, ῞Αγιος ᾿Ιωάννης ᾿Ερημίτης, Παναγία τῆς Περβολίτσας, Πόρτο Κρυπτό, (νῆσος) Μαράθι, ᾿Ασπαλαθέας, Νέος Λιμὴν (Porto Nuovo). Εἰς τὴν Relazione τοῦ Pasqualigo ἔτους 1544 (Στ. Σπανάκης, Μν. Κρητ. ῾Ιστορίας III, 53, σ. 26) γίνεται λόγος περὶ «alcuni habitanti dell' Acrotiri di Cavo Melecca». Θηλυκὸν τὸ τοπωνύμιον στὴ Μελέχα εὕρηται εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν (sic) τῆς περιοχῆς Χανίων τοῦ ἔτους 1637 (Μ. Χαιρέτη, ΕΕΒΣ 36, 1968, σ. 350, Nº 72, ὅπου ὁ ἱερομόναχος Νεόφυτος Πετρόπουλος διαμένει εἰς τὸν ῞Αγιον ᾿Ονούφριον «stAcrotiri, sti Melegha» !) ῾Ο τύπος cavo Melecha εἰς ἔκθεσιν τοῦ Benedetto Dolfin τοῦ ἔτους 1598 (Γ. Πλουμίδης, Δωδώνη Β', 1973, σ. 96). ῾Ο ἑλλην. τύπος «Μαλέχα» ἀντὶ «Μελέχα» ἐσφαλμένως εἰς τὸν Κρητ. Πόλεμον τοῦ Μπουνιαλῆ, 159, 9 (Ξηρουχάκης, τυπογρ. ἀβλέπτημα).

Μουσέλας, ὁ. Σήμερον μικρὸς ποταμός, ὁ χωρίζων τὴν ἐπαρχίαν ᾿Αποκορώνου τῆς Ρεθύμνης καὶ τοὺς νομοὺς Χανίων καὶ Ρεθύμνης. ῾Ο Μουσέλας χωρίον καθ' ἣν ἐποχὴν ἔζη ὁ Ξένος. Τοῦτο καλῶς εἴκασεν ὁ L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 12, ὅτι εἶναι τὸ πρὸς Δ.

τοῦ ποταμοῦ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἀποκορώνου νῦν Δράμια, τὰ (ἀρχ. Ὑδράμιον), ὅπου καὶ ναὸς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου.

Ἀμάρτυρον (κατὰ παράδοσιν) περὶ τοῦ ὑπάρξαντος εἰς τὰ Δράμια Ἀποκορώνου μετοχίου τῆς μονῆς Μυριοκεφάλου ἐπεισόδιον, προκαλέσαν σφαγὴν τῶν ἐν αὐτῷ ἀσκουμένων Πατέρων καὶ καταστροφὴν τῆς μονῆς των, ἀναφέρει ὁ Βασίλειος Ψιλάκης, Ἱστορία τῆς Κρήτης..., τόμος Γ', ἐν Χανίοις 1909, σσ. 212 - 213, πρᾶγμα βεβαιοῦν τὴν παλαιὰν ἐξάρτησιν τοῦ μετοχίου ἀπὸ τὴν κεντρικὴν μονὴν εἰς ἣν ὑπέταξε τὰ ἄλλα του κτίσματα ὁ Ἰω. ὁ Ξένος. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μονὴ κατεστράφη μετὰ ταῦτα (1770).

Μυριοκεφάλου, τοῦ. Χωρίον καὶ ἐν αὐτῷ ἡ οἰκοδομηθεῖσα μονὴ Θεοτόκου τῆς Ἀντιφωνητρίας. Ὁ κάτοικος Μυριοκεφαλίτης. Νῦν Μυριοκέφαλα, τά, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης δυτ. τῆς πόλεως καὶ παρὰ τὰ σύνορα Ρεθ. - Ἀποκορώνου, ὅπου ἡ μονὴ τῶν Μυριοκεφάλων (ἢ λογιώτερον Μυριοφύτων) τιμωμένη εἰς τὸ Γενέσιον τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου). Κατεστράφη ὑπὸ τῶν Τούρκων τῷ 1770 καὶ ἀνεκαινίσθη κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα (β' ἥμισυ). Πρβλ. L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 8. Συνήθως ἐξάρτημα τῆς μονῆς Ρουστίκων. Εἰς ἔγγραφον ἑνετικὸν τοῦ 14ου αἰ. «quod possint incantare et accipere ad affictum quoddam territorium sive casale vocatum Mirochiofala de Rettimo», εἷς τῶν ἐνοικιαστῶν δ' ὠνομάζετο «Jani Mirochiafaliti de Rethymno». H. Noiret, Documents inédits, Paris 1892, σσ. 87 - 88.

Βιβλιογραφία: Ν. Β. Τωμαδάκης, ΘΗΕ 9, 1966, στ. 214: Μυριοκεφάλων μονή. Ἐμμανουὴλ Χ. Μπουρμπουδάκης, Βυζαντινὰ καὶ Μεσαιωνικὰ Μνημεῖα Κρήτης ⟨Ἔκθεσις⟩, Κρητ. Χρον. ΚΕ', 1973, σσ. 501 - 502: Μυριοκέφαλα (καὶ πίνακες ΚΔ' - ΚΕ': Εὐαγγελιστὴς Ματθαῖος καὶ Ἐπιτάφιος Θρῆνος). Γεωργίου Β. Ἀντουράκη, Αἱ μοναὶ Μυριοκεφάλων καὶ Ρουστίκων μετὰ τῶν παρεκκλησίων αὐτῶν. Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν χριστιανικῶν μνημείων τῆς Κρήτης, Ἀθῆναι 1977, 8°, σσ. 196 + 60 πίν. Κρίσεις: Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἀθηνᾶ 76, 1977, σσ. 370 - 380, Γ. Δημητροκάλλη, ΕΕΒΣ 43, 1977 - 1978, σσ. 440 - 452.

Ξένος. Ὡς ἐπώνυμον ἀπαντᾶται καὶ μεταγενεστέρως ἐν Κρήτῃ: Οὕτω τῷ 1678 εἰς συμβόλαιον γενόμενον εἰς Σαϊτοῦρες Ρεθύμνης ὑπογράφονται ὡς μάρτυρες: Βασίλειος καὶ Μανιὸς Ξένος (περ. Χριστ. Κρήτη 2, 1915, σ. 403). Ἐν κρητικῇ δὲ διαθήκῃ 1693 συνταχθείσῃ ἐν Ζακύνθῳ «Ἡσαΐας ἱερομόναχος ὁ Ξένος» μάρτυς (περ. Χρ. Κρ. 1, 1912, σ. 518). Καὶ σήμερον ἐν Κρήτῃ Ξενάκης, Ξενουδάκης. Ἐὰν τὸ ἐπίθ. ξένος εἶναι πάντοτε δηλωτικὸν ἐπωνύμου, ὡς ἐν κώδικι Berolinensis 379 (Εὐαγγέλια) γραφέντι κατὰ Μάϊον 1077 (Vogel-Gardthausen, σ. 291), ὅπου «Μᾶρκος μοναχὸς ἁμαρτωλὸς καὶ ξένος», ἄδηλον.

Ἰωάννης Ξένος ἐν περγαμηνῷ φύλλῳ τοῦ ια' αἰ. ἐν ἐπιγράμματι: *οἰκτροῦ μοναχοῦ καὶ ξένου Ἰωάννου*, πρβλ. κώδ. Χιλανδαρίου 4 (Λάμπρος, Κατάλογος Α', σ. 28. Ψαλτήριον ιγ' αἰ., Vogel-Gardthausen, σ. 208). Εἰς κεχρονισμένον τοῦ ἔτους 1037 κώδ. Coislinianus 265 (Omont, I, 16 Ἰωάννης τῆς Κλίμακος καὶ Ἰωάννης Ραϊθοῦ) ἀναγινώσκεται *Ἰωάννης μοναχὸς ταπεινὸς ξένος· ἐπὶ ἄνακτος Μιχαὴλ φιλοχρίστου* (Vogel-Gardthausen, σ. 205). Πιθανώτερον ὁ ἡμέτερος Ἰωάννης ἐν κώδικι Coislinianus 246 (anc. 361), Χρυσοστομικά, τοῦ 10ου αἰῶνος (Robert Devreesse, Le fonds Coislin, Paris 1945, σ. 227), ὅπου ἐν φύλλῳ 274 ἀναγινώσκεται: *Ἰησοῦ σῶσον Ἰωάννη μοναχῷ καὶ εὐτελεῖ.* Πρὸς ἐξακρίβωσιν τυχὸν ταυτότητος τῶν βιβλιογράφων τούτων τῶν ι' καὶ ια' αἰώνων, ἀναγκαιοῖ παραβολὴ τῆς γραφῆς των.

Πατάπιος ὁ ἀναχωρητὴς (Δεκεμβρίου 8)· ὅσιος ἀσκητὴς ἐκ Θηβῶν τῆς Αἰ-

γύπτου (πρβλ. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον, 1961, σ. 377, καὶ BHG³, σ. 173 (Nos 1424 - 1428).

Ἅγιος Παῦλος. Συνοικισμὸς παρὰ τὸν ἅγιον Κηρύκον Σελίνου ἐπὶ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους μεθ' ὁμωνύμου ναοῦ L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 14.

Πιθανώτατα πρόκειται οὐχὶ περὶ τοῦ ἀνωτέρω συνοικισμοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ Ἁγίου Παύλου εἰς τὴν παραλίαν τῶν Σφακίων, περὶ οὗ ὁ Sieber· Μ. Δέφνερ, Ὁδοιπορικαὶ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Κρήτην, σσ. 174 - 5 (ὅπου καὶ φωτογραφία).

Πηγή, ἡ. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας καὶ τοῦ Ν. Ρεθύμνης, νοτίως ὁμωνύμου πόλεως, ἀκμάζον καὶ σήμερον.

Ῥάξος, ὁ. Σήμερον δὲν ἀκούεται τοιοῦτον τοπωνύμιον. Κατὰ Λεδεδάκην, Ἀκολουθία Ἀσματική, σ. 14, σημ. β', τοποθεσία ἀπέχουσα μίαν περίπου ὥραν τῆς ἐν Πυργιωτίσσῃ μονῆς Ὁδηγητρίας.

Κακῶς ὁ L. Petit, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 7, ἐσχέτισε τὸν Ῥάξον τοῦτον μετὰ τοῦ Ἀξοῦ Μυλοποτάμου. Ἡ Ἀξὸς ἀκούεται καὶ σήμερον ἀναλλοίωτος (πρβλ. Ξανθουδίδην, ΕΕΚΣ 2, 1939, σ. 311).

Ῥωμανὸς Ἀργυρόπουλος βασιλεύς. Ὁ αὐτοκράτωρ Ῥωμανὸς Γ' ὁ Ἀργυρὸς (1028 - 1034).

Σίβα, ἡ. Χωρίον τῆς ἐπαρχίας Πυργιωτίσσης, Ν. Ἡρακλείου, ἡμίωρον ἀπέχουσα τῆς Φαιστοῦ. Ὀρθῶς εἴκασεν ὁ L. Petit, An. Bol. 42, 1924, σ. 6, ὅτι πρόκειται περὶ αὐτῆς, ὡς πλησιοχώρου τοῦ ἀκρωτηρίου Λιθίνες, καὶ οὐχὶ ἑτέρας Σίβας κειμένης ἐν τῷ δήμῳ Ἁγίου Μύρωνος ἐπαρχίας Μαλεβιζίου τοῦ αὐτοῦ Νομοῦ. Siuva di Priotissa (Πυργιωτίσσης) παρὰ Fr. Basilicata, Στ. Σπανάκης, Μν. Κρητ. Ἱστορίας V, 1969, σ. 119. Τὸ τοπωνύμιον πιθανῶς ἀραβικὸν κατὰ Στ. Ξανθουδίδην, Χάνδαξ - Ἡράκλειον, 1927, σ. 16.

Φιλάρετος, πρωτοσπαθάριος καὶ στρατηγὸς Κρήτης. Ὁ Schlumberger, Sigillographie, σ. 189, ἰσχυρίσθη ὅτι ἡ Κρήτη κατὰ τὴν β' βυζ. περίοδον (951 - 1204 μ.Χ.) δὲν ἀπετέλεσε θέμα. Τοῦτο ἀνέτρεψεν ἤδη τῷ 1929 ὁ Κ. Μ. Κωνσταντόπουλος, Στρατηγὸς Κρήτης, ΕΕΒΣ 6, 1929, σσ. 316 - 320, δημοσιεύσας ἐπιγραφὴν *Θεοτόκε βοήθει τῷ σῷ δούλῳ Βασιλείῳ πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Κρήτης*, τοῦ 11ου αἰ., ἰσχυρίσθη δ' ὅτι μετὰ ταῦτα (12ος αἰ.) ἡ διοίκησις ἀντὶ στρατηγοῦ ἀνετέθη εἰς κατεπάνω μ' εὐρυτέραν ἐξουσίαν. Ὥστε οἱ δύο προστιθέμενοι στρατηγοὶ Φιλάρετος καὶ Εὐμάθιος ἐπιρρωννύουν τὴν γνώμην τοῦ Κωνσταντοπούλου. Ὁ V. Laurent, Le statut de la Crète byzantine avant et après sa liberation du joug Arabe, Κρητ. Χρονικὰ 15 - 16 (1961 - 1962), τεῦχος Β', σσ. 382 - 396, ἰδίᾳ εἰς τὰς σσ. 391 - 392, περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ὑπογραφῶν καὶ τῆς χρονικῆς συμπτώσεως δύο στρατηγῶν ἐν Χάνδακι (ὑπογραφόντων τὴν Διαθήκην τοῦ Ἰω. Ξένου). Ἐκεῖ καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία.

Χανιά: Εἰς τὰ μέρη τῶν Χανίων. Ὁ Ἰω. Ξένος ἐκ τῆς Δυτικωτάτης Κρήτης (σημερινοῦ νομοῦ Χανίων) διακρίνει τὰ μέρη τῆς Κισάμου, ὅπου τὸ χωρίον Ἀκτή, τὸν Ὀπίσω Αἰγιαλόν, δηλονότι τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Δ. Κρήτης, ὅπου τὰ Σφακιὰ καὶ τὸ Σέλινον, λεγόμενα παλαιότερον ἀντιστοίχως τὸ Ψυχρὸν καὶ τὰ Ὀρ(ει)νά, δὲν ὀνομάζει δὲ οὔτε Κυδωνίαν οὔτε Χανιὰ (συνοικισθέντα τὸ 1252 ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν εἰς φρούριον, ὡς ὁ παραφράσας αὐτὸν Δημ. Σουρούμης. Σημειωτέον ὅτι καὶ ἡ ἐπαρχία Ἀποκορώνου, μὴ ὀνομαζομένη, ὅπου καὶ τὰ Δράμια, ἀνωτ., σ. 17, ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Καλαμῶνος (Ρεθύμνης, ἀνυπάρκτου τότε ὡς πόλεως). Τὸ μόνον πόλισμα τῆς Κυδωνίας τὸ ὁποῖον ὀνομάζει εἶναι ὁ

Κουφός. Ὡς πρὸς τὸν Ἀλυκιανὸν (κάτοικον τοῦ χωρίου Ἀλυκὲς Σούδας) Κυδωνίας, πλησιόχωρον τοῦ ναοῦ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς (ἀρχικοῦ) ὃν ἀνήγειρεν ὁ Ἰωάννης Ξένος, γνωρίζομεν ὅτι συναντᾶται ἐπανειλημμένως ἐπὶ Ἑνετοκρατίας.

Ψαροπιάστης (Ἅγιος Γεώργιος). Κατὰ Ἀνθ. Λελεδάκην, Ἀκολουθία ᾀσματ., σ. 16, σημ. ς', οὕτω ὠνομάζετο ὁ ἐν τῷ νεκροταφείῳ τοῦ χωρίου Πηγῆς σήμερον ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ (ἔντυποι) ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ

Ι. Η ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ Α·Ι· - ΚΥΡ - ΓΙΑΝΝΗ

(= Ἰωάννου Ξένου, τὸ 1922 ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀνθίμου)

Τίτλος τοῦ φυλλαδίου, σχήματος 16ου, σσ. 27 (+ 1 λευκή):

«Ἀκολουθία Ἀσματικὴ | τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν | Κυρ. Ἰωάννου τοῦ ἐν Κρήτῃ λάμψαντος | μετὰ | τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας αὐτοῦ| ἐκδοθεῖσα (ἐκ χειρογράφου ἀνακαθαρθέντος, διορθωθέντος καὶ | εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν καταγλαϊσθέντος)[1] | ὑπὸ | Ἀνθίμου Λελεδάκι | ἐπισκόπου Κισσάμου καὶ Σελίνου | (Σταυρός). Ἐν Χανίοις | Ἐκ τοῦ τυπογραφείου Θ(εοδώρου) καὶ Γ(εωργίου) Φορτσάκη | 1922».

Περιεχόμενον :

σ. 2: Ἡ εἰκὼν τοῦ ὁσίου, ἡ ἐν τῷ ναῷ (τοῦ ὁσίου καὶ) τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου Κισάμου σωθεῖσα, ἀντιγραφεῖσα, καὶ ἐπεσκευασμένη (βλ. σ. 5, σημ.).

Ἀπὸ τῆς σ. 3 - 13: Ἡ Ἀκολουθία.

Ἀπὸ τῆς σ. 13 - 21: *Βίος καὶ Πολιτεία* τοῦ ἐν Κρήτῃ λάμψαντος... ψαλλομένη τὴν 20 Σεπτεμβρίου. Ἐν δὲ ταῖς σσ. 20 - 21 τὰ «ἐκ παραδόσεως» γνωστὰ περὶ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1027 σύνταξιν τῆς Διαθήκης αὐτοῦ, ὅπου τὸ πρῶτον αἱ ὑπογραφαί, ἀλλὰ παραλείπεται ἡ ἐπωνυμία τοῦ ἁγίου «Ξένος». Ἐν σ. 20 ὅτι μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἅλωσιν τῆς Κισάμου (Κρήτης) τὸ λείψανον (ὀστᾶ) τοῦ ἁγίου μετεφέρθη εἰς Ἑπτάνησον (Ζάκυνθον ἢ Κέρκυραν). ⟨Πρβλ. εἰκόνα τοῦ ἁγίου ἐν τῇ Πινακοθήκῃ Κερκύρας, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ἰω. Παπαδημητρίου, ἀρχαιολόγου ἐκ Σκύρου, ἐν BNJ 13, 1937, σ. 286⟩. Τὰ περὶ Καβουσίου ὡς Ἀκτῆς, ναοῦ σπηλαιώδους τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου ὅπου «μνῆμα», καὶ τῆς «κάρας» τοῦ ἁγίου, εὑρισκομένης εἰς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα μεσοῦντα ἀνεγερθέντα εἰς χωρίον Τσουρουνιανὰ ναὸν τοῦ ἁγίου Κὺρ Ἰωάννου, μετονομασθέντα λόγῳ τούτου οὕτως.

Ἐν σ. 19 περὶ τοῦ χειρογράφου (ἔκτοτε ἀνευρέτου), ἐξ οὗ ἐδημοσιεύθη

1. Τὰ ἐν παρενθέσει μόνον εἰς τὸ ἐξώφυλλον.

τὸ φυλλάδιον, λέγει ὁ Ἄνθιμος Λελεδάκης: «Κατὰ τὸ ἀνὰ χεῖρας ἡμῶν χειρόγραφον, βρίθον ἀνορθογραφιῶν, ἀσυνταξιῶν καὶ βαρβαρισμῶν... (ὅπερ) ἐν τέλει ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἑξῆς:

Τέλος καὶ τῷ Θεῷ δόξα. Χεὶρ Ματθαίου ἱερομονάχου. Τὰ μεγαλυνάρια ποίημα αὐτοῦ. Σπυρίδωνα ὃν γράψαντα μὴ μέμφεσθε, ὡς ἀμαθῆ ἀλλ' εὔχεσθε. Ἐν σωτηρίῳ ἔτει ‚αωμγ' (1843). *Τῇ εἰκοστῇ Σεπτεμβρίου ‚αωλθ'* (1839) *ἐγκαινιάσθη ὁ* ⟨νεκροταφιακὸς⟩ *ναὸς τοῦ Τιμίου, ἐνδόξου Προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου Μυριοκεφάλων.* Ἐν δὲ τῇ ὑποσημειώσει (κακῶς): «Ἐκ τῶν δύο ὑπογεγραμμένων ἐνταῦθα ὡς γραφέων, ὁ Σπυρίδων προηγήθη προφανῶς τοῦ Ματθαίου. Καὶ εἶναι (δῆθεν) πιθανῶς ὁ συντάκτης τῆς Ἀκολουθίας καὶ τοῦ βίου τοῦ Ὁσίου... ὁ δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἀκμάσας Ματθαῖος ἱερομόναχος ἀντέγραψε τὴν Ἀκολουθίαν ταύτην καὶ τὸν Βίον τοῦ Ὁσίου, ποιήσας καὶ τὰ Μεγαλυνάρια, ὡς γράφει ὁ ἴδιος. Ἔζη δὲ πρὸ 78 ἐτῶν (= 1844!) ἐν τῇ μονῇ Μυριοκεφάλων ὡς προϊστάμενος αὐτῆς ⟨οὔσης μετοχίου τῆς Μονῆς Ρουστίκων τότε⟩, ἐγκαινιάσας ⟨! πῶς, ἐνῶ δὲν ἦτο ἐπίσκοπος⟩ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ καὶ τὸν ἐν τῷ νεκροταφείῳ, ἱερὸν ναὸν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου».

Ὡς πρὸς μὲν τὴν σύνθεσιν τῆς Ἀκολουθίας ὁ πρωθιερεὺς Τοπολίων Βασίλειος Κ. Μπλαβάκης[1] μ' ἐπληροφόρει τὸ 1947 διὰ μακρᾶς ἀλληλογραφίας:

α') Ὅτι ὁ ἴδιος εἶχεν ἀνὰ χεῖρας τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Δ. Σουρούμη (Codex Kissamensis, K), ἣν ἐπέμενεν εἰς τὸν ἐπίσκοπόν του νὰ ἐκδώσουν, ἀλλ' ὁ Λελεδάκης δὲν ἐδέχετο τοῦτο. Κατόπιν τούτου συνέταξε μόνον τὰς σημειώσεις τὰς ἀναφερομένας εἰς τὰ τοπωνύμια τοῦ Βίου τοῦ φυλλαδίου.

β') Ὅτι ὁ ἐπίσκοπος παρέλειψε τὸ Κοντάκιον, τὸν Οἶκον καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦ χειρογράφου τοῦ Βίου καὶ τ' ἀντικατέστησε δι' ἄλλων ἅτινα ὁ ἴδιος συνέταξεν!

Ὡς πρὸς τὴν γλωσσικὴν ἐπέμβασιν, ὁ ἴδιος ὁ ἐκδότης ἐπίσκοπος ἔγραψε «Παρέστη ἀνάγκη, ἵνα ἀνακαθάρωμεν (= ἀποκαθάρωμεν), διορθώσωμεν καὶ κατηγλαϊσμένον εἰς καθαρεύουσαν γλῶσσαν ἐκδώσωμεν, οὐ μόνον πρὸς διάσωσιν(!) καὶ διάδοσιν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ χάριν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν ἅγιον...».

Ἀλλ' αἱ ἐντὸς τοῦ κειμένου τοῦ Βίου πληροφορίαι εἶναι πολλάκις ἀνύπαρκτοι (ἀλλ' οὐχὶ πᾶσαι ἄχρηστοι διὰ τὸν κοινὸν ἀναγνώστην), ὡς δύναταί τις νὰ ἐξακριβώσῃ παραβάλλων τὸ «κατηγλαϊσμένον» δῆθεν τοῦτο κείμενον, τὸ μὲν πρὸς τὸ τοῦ κώδικος Canon. 19 τῆς Ὀξφόρδης, ὅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ

1. Περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρὸς (1880 - 1961†) πρβλ. Ἐ μ μ α ν ο υ ὴ λ Γ. Β ο λ ο υ δ ά κ ι, πρωτοπρεσβυτέρου, Βασίλειος Κ. Μπλαβάκης, πρεσβύτερος καὶ διδάσκαλος, Ἀθῆναι 1979, 8°, σσ. 46 (+ 2 λευκαί). Ὁ ἐν λόγῳ πατὴρ Βασίλειος τὸ 1929 συνέταξε καὶ ἐξέδωκεν Ἀκολουθίαν τῶν μεγάλων μαρτύρων Φωτίου καὶ Ἀνικήτου (ἀντίτυπον παρ' ἐμοί).

Hipp. Delehaye, ὅσον καὶ πρὸς τὴν περαιτέρω δημοσιευομένην ἐκ τοῦ κώδικος Κισάμου (K) παράφρασιν ὑπὸ τύπον Βίου, τὴν ἐκπονηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Σουρούμη, λήγοντος τοῦ ιζ' αἰῶνος.

Περαιτέρω σημειῶ δύο ἰδιοτυπίας τοῦ ἐν λόγῳ Βίου τοῦ τυπωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου Λελεδάκη (Λ).

α') Κύριλλος ἱερομόναχος, προϊστάμενος ναοῦ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐν μέσῳ τοῦ χωρίου Κουφὸς Κυδωνίας οἰκοδομηθέντος ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Ξένου, ἀναφερόμενος εἰς τὸν Βίον καὶ τὴν Διαθήκην αὐτοῦ (1027), ὡς ἐγκατασταθεὶς ἐκεῖ ὑπ' αὐτοῦ.

Παραδόξως ὁ Δ. Σουρούμης παρέλειψε τοῦτον παντάπασι (K). Ἐν Λ, σ. 18: «Ἐλθὼν δὲ (ὁ ἅγιος) εἰς χωρίον Κουφὸν ς λεγόμενον καὶ κείμενον μεταξὺ Ἀληκιανοῦ (γράφε Ἁλυκιανοῦ) καὶ Βατολάκκου Κυδωνίας, ἔκτισεν ἐκεῖ ναὸν... τῆς ἁγίας Θεοτόκου Ζωοδόχου Πηγῆς... Ἀφήσας δὲ ἐν αὐτῇ ἱ ε ρ ο μ ό ν α χ ο ν, Κ ύ ρ ι λ λ ο ν καλούμενον, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σφακίων...

Σημείωσις ζ':... σώζεται μέχρι σήμερον ὁ ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀνεγερθεὶς... ναὸς φέρων χρονολογίαν 1004».

(Πρόκειται περὶ τοῦ ἀναστηλωθέντος ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου Ὀρλάνδου, τὸν ὁποῖον ναὸν ἡ μὲν Διαθήκη θέλει ἐν μέσῳ τοῦ χωρίου Κουφοῦ οἰκοδομηθέντα, ὁ δὲ μελετητὴς εὑρίσκει αὐτὸν ἔξω τοῦ αὐτοῦ χωρίου, πρᾶγμα ὅπερ σημαίνει εἴτε ὅτι τὸ χωρίον μετεκινήθη πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν ἐκείνης τὴν ὁποίαν εἶχε τὸν 10ον αἰῶνα ἢ ὅτι ὁ ἀναστηλωθεὶς ναός, νεώτερος ὢν κατὰ τὸν Ἀν. Ὀρλάνδον, καὶ δὴ τοῦ 14ου αἰ., δὲν εἶναι ὁ ἀρχικός!).

Αὐτόθι, Διαθήκη (Λ): *Εἰς δὲ τὸν φίλτατόν μου μαθητήν, τὸν ἱερομόναχον Κήρυλλον* (sic) *ἀφήνω τὴν εἰς Κουφὸν Χανίων* (!) *οἰκοδομηθεῖσαν μ ο ν ή ν* (!), *εἰς τὴν ὁποίαν καὶ εὑρίσκεται ὁ ἴδιος, καὶ ὅπως θέλει καὶ βούλεται ἂς τὴν κάμει* (sic) *ὡς κύριος, ἐξουσιαστὴς καὶ οἰκοκύρης. Εἰ δὲ καὶ ἤθελέ τις νὰ ἐνοχλήσῃ τοὺς μοναχοὺς τῶν Μυριοκεφάλων ἀπὸ ὅσα παραγγέλλω, ἢ τὸν ἱερομόναχον Κήρυλλον* (sic) *ὁποίου τάγματος καὶ ἂν εἶναι...*

Τὸ κείμενον τοῦ Canon. 19 ἔχει ἀπεναντίας ἐπὶ λέξει: *κατέλαβον τὸν τόπον τοῦ λεγομένου Κουφοῦ καὶ μέσον τοῦ χωρίου ἀνέγειρα ναὸν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου... καὶ ἀποκείρας τὸν μοναχὸν Κύριλλον καὶ ἀποκαταστήσας τὸ κελλίον ἀνεχώρησα*! Οὔτε μονὴν λοιπόν, οὔτε ἱερομόναχον Κύριλλον, ἀλλὰ κελλίον παρὰ τὸν ναὸν (μετόχιον τῆς μονῆς Μυριοκεφάλων) ὅπου ἀ π έ κ ε ι ρ ε ν (ὡς ἡγούμενος ἔχων τὸ δικαίωμα τοῦτο) τὸν ἐν λόγῳ μοναχόν! Καὶ οὐδὲν πλέον περὶ τοῦ Κυρίλλου τούτου, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἁγίου. Καὶ εἰς τὴν παράφρασιν τοῦ Σουρούμη (K) οὐδὲν τῶν παρὰ Λ μυθευμάτων.

β') Τὰ ἀντικατασταθέντα κείμενα (Λ): Κοντάκιον, Οἶκος, Μηνολόγιον, Στίχος, Ἀπολυτίκιον:

1) Τὸ Κοντάκιον ⟨ἦχος δ'⟩ πρὸς τὸ *Ἐπεφάνης σήμερον*.

Ὡς ἀστέρα μέγαν σὲ Κρήτη ἡ νῆσος, κεκτημένη, Ὅσιε, ταῖς τῶν θαυμάτων σου βολαῖς φωτιζομένη, κραυγάζει· Σῶσον τοὺς πίστει τιμῶντας, Ἰωάννη, τὴν μνήμην σου.

Πρβλ.: *Ὡς ἀστέρα μέγιστον ἡ Ἐκκλησία, κεκτημένη σήμερον τὸν θεηγόρον Συμεών, φωταγωγεῖται κραυγάζουσα· Χαίροις, Μαρτύρων σεπτὸν ἀκροθίνιον.* (Ἀπριλίου 27, Συμεὼν ἱερομάρτυρος, συγγενοῦς τοῦ Κυρίου, MR IV, σ. 400).

2) Ὁ Οἶκος ⟨πρὸς τό· *Τῇ Γαλιλαίᾳ τῶν ἐθνῶν*⟩.

Τὸν τοῦ Κυρίου ἐραστήν, τῆς Κρήτης τὸν προστάτην, θαυμάτων τὸν ταμίαν, ἀνευφημήσωμεν πιστῶς. Οὗτος γὰρ ὡς ἥλιος ἐξέλαμψε, καὶ ναοὺς παμπόλλους ἀνήγειρε, φωτίζων τοὺς ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι ἐν σκότει παθῶν καὶ ἁμαρτιῶν ὑπάρχοντας, καὶ ἐκδιώκων τὴν τῶν δαιμόνων ζοφερὰν πλάνην. Διὸ καὶ ποταμοὺς θαυμάτων ἐκβλύζει, καὶ πάντων τὰς προσευχὰς ῥωννύει τῶν ἐκβοώντων αὐτῷ (-οῦ editor). *Σῷζε τοὺς πίστει τιμῶντας, Ἰωάννη, τὴν μνήμην σου.*

Πρβλ. Ἰανουαρίου 19 τὸν οἶκον εἰς τὸν ὅσιον Μακάριον (MR III, σ. 294) παρηλλαγμένον ἀδοκίμως.

3) ⟨Τὸ Μηνολόγιον⟩.

Τῇ κ' Σεπτεμβρίου μνήμην ἐκτελοῦμεν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, τοῦ ἐν Κρήτῃ λάμψαντος.

4) Ὁ Στίχος:

Ὁ Ἰωάννης ἐκ γῆς ἀναχωρήσας
ζωῆς μετέσχε τῆς μακαριωτάτης
Λῆξε βίου Ἰωάννης εἴκαδι· τῇ εἰκοστῇ ψυχὴν δίδως.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν ὡς ἄνω ὅσιον Μακάριον ὁ Στίχος (MR III, σ. 294) ἔχει:

Ὁ Μακάριος γῆθεν ἀναχωρήσας

Ὁ τρίτος στίχος ἀναγνωστέος:

Λῆξεν Ἰωάννης εἰκάδι ψυχὴν διδούς.

Ὁ Λ δὲν ἐνόησε τὸ *εἰκάδι*, διὸ ἐπανέλαβε τὸ *εἰκοστῇ*!

Εἰς τὸν κώδικα Κ ὁ Στίχος οὕτως:

Εὕροιμέν σε, ἅπαντες, Ἰωάννη, προστάτην
πρὸς Θεὸν ἀεί, τὸν τῶν ἁπάντων Κτίστην.
Εἰκάδι Ἰωάννης μετέστη πρὸς Κύριον.

Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι ὁ μὴν δὲν ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸν Στίχον, διότι περιλαμβάνεται εἰς τὸ πρὸ αὐτοῦ Μηνολόγιον.

5) Τὸ Ἀπολυτίκιον. Ἦχος α' (Λ, σ. 7):

Τῆς Κρήτης τὸν γόνον καὶ ἀσκητῶν ἐγκαλλώπισμα, ναῶν παμπόλλων ἱδρυτήν, Ἰωάννην τὸν ὅσιον, τιμήσωμεν ἐν ὕμνοις οἱ πιστοί, βοῶντες πρὸς αὐτὸν χαρμονικῶς· Σῷζε ταῖς λιταῖς σου τοὺς τὴν μνήμην σου τελοῦντας καὶ βοῶντάς σοι. Δόξα τῷ σὲ δοξάσαντι Χριστῷ· δόξα τῷ σὲ θαυμαστώσαντι· δόξα τῷ ἐνεργοῦντι διὰ σοῦ πᾶσιν ἰάματα.

Ὁ ὀλιγογράμματος ἐκδότης (Λ), εὑρὼν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδώσῃ τὸ χειρόγραφον Μ(υριοκεφάλων) ὡς εἶχεν, ἁπλῶς ὀρθογραφῶν αὐτό, κατέστρεψε καὶ τὴν Ἀκολουθίαν καὶ τὸν Βίον. Ἀλλ' ἀσυνειδήτως προσέφερεν ὑπηρεσίαν, προσθεὶς τὰ ἐν Μ (καὶ Κ) ὀνόματα ἅτινα ἠκολούθουν τὸ ὑπὸ τοῦ Delehaye δημοσιευθὲν κείμενον, πλὴν τοῦ ἐπιθέτου *Ξένος*, τοῦ ὁποίου δὲν ἀντελήφθη τὴν ἔννοιαν.

Τροπάρια γνωστὰ ἐξ ἄλλων Ἀκολουθιῶν, ἐνταχθέντα εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου Κὺρ Ἰωάννου (Μυριοκεφάλων)

Εἰς τὴν Λιτὴν ἰδιόμελα.

Ἦχος α'

Πνευματικὴν πανήγυριν κροτήσωμεν, φιλέορτοι, σήμερον, ἐν τῇ εὐσήμῳ ἑορτῇ τοῦ θεοφόρου Πατρός. Οὗτος γὰρ τῇ τοῦ Σταυροῦ συμμαχίᾳ, τὸν πτερνίσαντα τὸν Ἀδὰμ ἐχθρὸν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ κατεπάτησε.

Ἦχος β'

Ἠγάπησας, Ἰωάννη, τὴν ἀνωτάτην φιλοσοφίαν, καὶ ἔξω κόσμου ἐγένου, ζῶν ὑπὲρ τὰ δρώμενα, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον Θεοῦ θεῖον ἀνεδείχθης, καὶ ὢν ἀεὶ ἡνωμένος φωτί, φῶς προσελάμβανες καὶ τρανότερον τοῦ μακαρίου ἔτυχες τέλους, πρεσβεύων ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Πρβλ. Σεπτ. 1 (MR I, σ. 5) Συμεὼν τοῦ Στυλίτου, ποίημα Γερμανοῦ: *Ἠγάπησας, θεοφόρε, τὴν ἀνωτάτω φιλοσοφίαν...*

Ἦχος γ'

Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τὴν ζωοπάροχον νέκρωσιν ἐνδυθείς, Ἰωάννη, καὶ ὡς γνήσιος μύστης ἐκμιμησάμενος, ὅλον ἐνέκρωσας σεαυτόν, καὶ τῷ κόσμῳ, θεόφρον, τεθνηκώς, τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν εὗρες ὄντως τὴν ἀκήρατον.

Δόξα. Ἦχος πλ. α'

Ὅσιε Πάτερ, οὐκ ἔδωκας ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις σου νυσταγμόν, ἕως οὗ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα τῶν παθῶν ἠλευθέρωσας, καὶ σεαυτὸν ἡτοίμασας τοῦ Πνεύματος καταγώγιον. Ἐλθὼν γὰρ ὁ Χριστός, μονὴν παρὰ σοὶ ἐποιήσατο, καὶ τῆς ὁμοουσίου Τριάδος θεράπων γενόμενος, Ἰωάννη, μακάριε, πρέσβευε ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Πρβλ. Νοεμβρίου 7. Τοῦ ὁσίου Λαζάρου τοῦ ἐν τῷ Γαλησίῳ ἀσκήσαντος. Δοξαστικὸν εἰς τὸν Ἑσπερινὸν (MR I, σ. 62) καὶ δοξαστικὸν Λιτῆς Ἰανουαρίου 20, Εὐθυμίου τοῦ Μεγάλου (MR III, σ. 302).

Καὶ νῦν. Τῆς ἑορτῆς. Καὶ ἡ εὐλόγησις τῶν ἄρτων

Εἰς τὸν Στίχον. Προσόμοια

Ἦχος δ'. *Ὡς γενναῖον ἐν μάρτυσιν.*

Ἐγκρατείας τοῖς βέλεσι τὸν ἐχθρὸν ἐτραυμάτισας, καὶ τὰς τούτου φάλαγγας κατετρόπωσας. Διὸ τῆς νίκης ἀπέλαβες βραβεῖα, μακάριε, παρ' αὐτοῦ τοῦ κραταιῶς σε ἐνισχύσαντος. Ὃν ἱκέτευε, ἐκ φθορᾶς καὶ κινδύνων λυτρωθῆναι τοὺς ἐν πίστει ἐκτελοῦντας τὴν ἀεισέβαστον μνήμην σου.

Πρβλ. Νοεμβρίου 4, Ἰωαννικίου τοῦ μεγάλου (MR II, σ. 37), εἰς τὸν Ἑσπερινόν, Προσόμοιον.

Θεωρίας τῆς κρείττονος ἐπιβάς, παμμακάριστε, τὰ γεώδη ἅπαντα καὶ ἐπίκηρα καὶ περὶ ὧν ἐν τῷ σώματι παρεῖδες, καὶ ἄϋλον πολιτείαν ἐπὶ γῆς ἐπεσπάσω, ἀοίδιμε, θείῳ πνεύματι ὁδηγούμενος, πάτερ Ἰωάννη, κανὼν καὶ τύπος γέγονας, πίστει περίδοξος.

Πρβλ. ὡς καὶ ἀνωτέρω Νοεμβρ. 4.

Τῶν χαρίτων τοῦ Πνεύματος ταῖς ἐνθέοις ἐλλάμψεσι φαιδρυνθείς, θεόφρον μακαριώτατε, πατὴρ ἐν Κρήτῃ ἐνέφηνας, ὀδύνας κακώσεων καὶ τὸ σκότος τῶν παθῶν, Ἰωάννη, πρεσβείαις σου, καὶ ῥυόμενος νοσημάτων παντοίων καὶ κινδύνων τοὺς ἐν πίστει ἐκτελοῦντας τὴν παναοίδιμον μνήμην σου.

Πρβλ. ὡς καὶ ἀνωτ.

Δόξα. Ἦχος α'

Τῶν μοναστῶν τὰ πλήθη τὸν καθηγητήν σε τιμῶμεν, Ἰωάννη πατὴρ ἡμῶν. Διά σου γὰρ τὴν τρίβον τὴν ὄντως εὐθεῖαν πορεύεσθαι ἔγνωμεν. Μακάριος εἶ, τῷ Χριστῷ δουλεύσας καὶ ἐχθροῦ θριαμβεύσας τὴν δύναμιν, ἀγγέλων συνόμιλε, δικαίων ὁμόσκηνε, καὶ ὁσίων, μεθ' ὧν πρέσβευε τῷ Κυρίῳ ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Πρβλ. Σεπτεμβρ. 28 καὶ 29, Χαρίτωνος ὁμολογητοῦ, Κυριακοῦ ἀναχωρητοῦ εἰς τὸν Ἑσπερινὸν στιχηρὸν (MR I, σ. 282) καὶ δοξαστικὸν Ἑσπερινοῦ (αὐτόθι, σ. 289).

Καὶ νῦν (τὸ) τῆς Ἑορτῆς τοῦ Σταυροῦ (καὶ εἶτα) τὸ τοῦ Ἁγίου

Τῆς Κρήτης τὸν γόνον καὶ ἀσκητῶν ἐγκαλλώπισμα, ναῶν παμπόλλων ἱδρυτήν, Ἰωάννην τὸν ὅσιον, τιμήσωμεν ἐν ὕμνοις οἱ πιστοί, βοῶντες πρὸς αὐτὸν χαρμονικῶς. Σῷζε ταῖς λιταῖς σου τοὺς τὴν μνήμην τελοῦντας καὶ βοῶντάς σοι. Δόξα τῷ σὲ δοξάσαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σὲ θαυματώσαντι, δόξα τῷ ἐνεργοῦντι διὰ σοῦ πᾶσιν ἰάματα.

Πρβλ. ἐν τῷ Τριῳδίῳ (TR, σ. 479): *Τῆς Κρήτης σε ποιμένα καὶ πρόεδρον, καὶ οἰκουμένης πρεσβευτὴν ἐγνωκώς, προστρέχω, Ἀνδρέα, καὶ βοῶ...* Ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον μέρος, ὅρα σὺν ἄλλοις τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ὁσίου Μακαρίου, Ἰανουαρίου 19 (MR III, σ. 291): *Δόξα τῷ δεδωκότι σοι ἰσχύν, δόξα τῷ σὲ στεφανώσαντι, δόξα τῷ ἐνεργοῦντι διὰ σοῦ πᾶσιν ἰάματα.*

Πρβλ. καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦ ἁγίου ἐν Γ καὶ ὡς τροπάριον δοξ. εἰς τὸν κώδ. Κ.

Εἰς τοὺς Αἴνους

Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.*

Τῶν ἐφετῶν ἀπολαύων ἀμέσως, Ὅσιε, τῶν ἐπὶ γῆς φωτίζεις πάντων τὰς διανοίας, ἐν πίστει ἐκτελούντων μνήμην τὴν σήν, Ἰωάννη πατὴρ ἡμῶν, καὶ τῷ ναῷ σου τῷ θείῳ πανευσεβῶς ἀθροισθέντες, παμμακάριστε (pro *ἐν τῷ ναῷ σου... ἀθροισθέντων*).

Πρβλ. Νοεμβρίου 27, Ἁγίου Νίκωνος (MR II, σ. 296).

Ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου, ταῖς ἀρεταῖς γεγονώς, καὶ δι' αὐτῶν δοξάσας ἐπὶ γῆς διὰ βίου τὸν Κύριον τῆς δόξης, πάτερ σοφὲ Ἰωάννη μακάριε, καὶ ἰαμάτων ἐδείχθης θεία πηγή, παρ' αὐτοῦ, θεόφρον ὅσιε.

Πρβλ. Δεκεμβρίου 5. Σάββα τοῦ ἡγιασμένου, στιχηρὸν τῶν Αἴνων (MR II, σ. 384).

Ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐν πίστει σοῦ τὴν πανένδοξον καὶ φωτοφόρον μνήμην ἐκτελούντων, μὴ παύσῃ, μάκαρ Ἰωάννη, τὸν Λυτρωτὴν ἱκετεύειν καὶ Κύριον, τοῦ λυτρωθῆναι κινδύνων καὶ πειρασμῶν καὶ πυρὸς αἰωνίζοντος.

Πρβλ. παραλλαγήν, Ἀπριλίου 4, Γεωργίου τοῦ ἐν Μαλεῷ, τροπάριον θ' ᾠδῆς (MR IV, σ. 250).

Ἡ πολύφημος Κρήτη σήμερον χαίρουσα ἐν τῇ σορῷ σου, Πάτερ, ἐγκωμίοις γεραίρει. Αὕτη ἀενάως βρύει καὶ γὰρ ἰάσεις τοῖς κάμνουσι, τοῖς αὐτῆς πόθῳ προσψαύουσι, καὶ θερμῶς· Σῶσον, ἅγιε, κραυγάζουσι.

Ἄτεχνον καὶ σόλοικον συνονθύλευμα ὑμνογραφικῶν ἀπηχημάτων.

Δόξα. Ἦχος α'

Δεῦτε, πιστοί, συνελθόντες εὐθέως ἐν τῇ μνήμῃ σήμερον τοῦ θεοφόρου Πατρός, ψαλμικῶς τὰς χεῖρας κροτήσωμεν, καὶ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως βοήσωμεν λέγοντες· Χαίροις ὁ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἐπ' ὤμων ἀράμενος, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν παλαιὸν σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις σταυρώσας ἄνθρωπον. Χαίροις, φωστὴρ τῆς Κρήτης παμφαέστατε, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ παθῶν καὶ κινδύνων ἀπαλλαγή, καὶ ἀγαλλίαμα φαιδρόν. Χαίροις νοσούντων ἐπίσκεψις καὶ θλιβομένων χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις. Τοὺς ἐκτελοῦντας τὴν μνήμην σου ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας καὶ περιστάσεως λύτρωσαι, ταῖς πρὸς Θεὸν ἱκεσίαις σου, Πάτερ, καὶ σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Καὶ νῦν. Ἦχος ὁ αὐτός.

Σήμερον ὡς ἀληθῶς ἡ ἁγιόφθογγος ῥῆσις τοῦ Δαυῒδ πέρας εἴληφεν. Ἰδοὺ γὰρ ἐμφανῶς τὸ τῶν ἀχράντων ποδῶν σου προσκυνοῦμεν ὑποπόδιον, καὶ τῇ τῶν πτερύγων σου ἐλπίζοντες σκιᾷ, βοῶμέν σοι. Σημειωθήτω ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, καὶ ἀνύψωσον τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ σου τὸ κέρας, τῇ τοῦ τιμίου Σταυροῦ σου ἀνυψώσει, Χριστὲ πολυέλεε.

Δοξολογία μεγάλη καὶ ἀπόλυσις

Ἀκολουθία (Μυριοκεφάλων) τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Κὺρ Ἰωάννου τοῦ ἐν Κρήτῃ λάμψαντος (20 Σεπτεμβρίου) ὑπὸ Ἀνθίμου Λελεδάκη, 1922 (= M).

Ἀντιστοιχίαι πρὸς τὴν Ἀκολουθίαν Βελημᾶ Γδερνέττου 1782 (=Γ) καὶ πρὸς τὸ Κ (χειρόγραφον Κισάμου)

Ἑσπέρας ἐν τῷ ἑσπερινῷ. Προσόμοια. Ἦχος πλ. β'. *Ὅλην ἀποθέμενοι.*

α') *Ὅλην τὴν διάνοιαν διὰ παντὸς τῷ Κυρίῳ, Πάτερ, ἀναθέμενος* (M)
Ὅλως ἀνακείμενος διὰ παντὸς τῷ Κυρίῳ (Γ)

β') *Αἴγλην τὴν τρισήλιον φωτιστικῶς δεδεγμένος, Ἰωάννη πάνσοφε, αἰσθητῶς ὡς ἥλιος διελήλυθας τὰ τῆς γῆς πέρατα, διασπείρων πᾶσι τὰς ἀκτῖνας τῶν θαυμάτων σου. Διό σε, ἔνδοξε, ἐν τοῖς σοῖς ἀγῶσιν* (*ἐν τοῖς ἀγῶσι* Γ) *ἐδόξασεν ὡς θεῖον καὶ θεόληπτον ὁ Θεὸς τῆς δόξης καὶ Κύριος. Ὅθεν τὰς ἰάσεις ἀφθόνως παρεχόμενος ἡμῖν ἐν παρρησίᾳ δεόμενος* (*πρεσβεύεις νῦν* Γ) *ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν,*

(Ταυτόσημον M, Γ)

γ') *Δεῦτε προσκυνήσωμεν, πιστοὶ* (*λαὸς* Γ), *ἐν οἴκῳ Κυρίου, ὅπου τὸ πανάγιον σῶμα τεθησαύρισται τοῦ παμμάκαρος· ὃ* (*ᾧ* Γ) *τερπνοῖς ᾄσμασι καὶ φαιδραῖς λαμπάσι λιτανεύοντες βοήσωμεν. Ἅγιε, πρόφθασον καὶ τοὺς ἐν ἀνάγκαις ἐλέησον, καὶ κλύδωνος ἐξάρπασον καὶ τῆς καταιγίδος τῶν θλίψεων, ἵνα τὴν τερπνήν σου καὶ πάντιμον δοξάζωμεν σορὸν* (*τελοῦντες ἑορτὴν* Γ), *καὶ τὴν* (*σὴν* Γ) *κόνιν σεβώμεθα, μύρον ἀναβλύζουσαν.*

(Ταυτόσημον M,Γ)

Εἰς τὴν Λιτήν. Ἦχος β'

δ') *Ἠγάπησας, Ἰωάννη, τὴν ἀνωτάτην φιλοσοφίαν καὶ ἔξω κόσμου ἐγένου, ζῶν ὑπὲρ τὰ δρώμενα, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον Θεοῦ θεῖον ἀνεδείχθης, καὶ ὢν ἀεὶ ἡνωμένος φωτί, φῶς προσελάμβανες καὶ τρανότερον τοῦ μακαρίου ἔτυχες τέλους, πρεσβεύων ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.*

Ταυτόσημον M,Γ. Βλ. Μηναῖον 1 Σεπτεμβρίου. Ποίημα Γερμανοῦ διὰ τὸν Συμεὼν Στυλίτην, ἀρχόμενον: *Ἠγάπησας, θεοφόρε...*

Ἦχος γ'

ε') *Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τὴν ζωοπάροχον νέκρωσιν ἐνδυθείς, Ἰωάννη, καὶ ὡς γνήσιος μύστης ἐκμιμησάμενος, ὅλον ἐνέκρωσας σεαυτόν, καὶ τῷ κόσμῳ θεόφρον, τεθνηκώς, τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν εὗρες ὄντως τὴν ἀκήρατον· ἀλλ' ἡμᾶς, ἐκ τῶν παθῶν κινδυνεύοντας ψυχικῶς εἰς θάνατον, νῦν ἀνάστησον καὶ ταῖς ἐπισκέψεσι τῶν σῶν ἀκοιμήτων πρεσβειῶν ἐνίσχυσον ἡμᾶς* (*τῆς σῆς ἀκοιμήτου πρεσβείας* Γ), *τοῦ Θεοῦ τὴν δεξιὰν ἐφ' ἡμᾶς* (*ἀεὶ τὴν θεϊκὴν δεξιὰν* Γ) *ἐπικαλούμενος.*

(Ταυτόσημον M,Γ)

Εἰς τὸν Ὄρθρον, μετὰ τὴν Στιχολογίαν (Γ. α' στιχολ. M). *Τὸν τάφον σου Σωτήρ.*

ϛ') *Ὑμνοῦμεν τὴν σεπτὴν καὶ ἁγίαν σου μνήμην, τὴν πᾶσι τοῖς πιστοῖς χορηγοῦσαν ἀφθόνως τὴν ἴασιν, μακάριε, τοῖς ἐκ πόθου κραυγάζουσι· Σῶσον, ἅγιε, ἡμᾶς τοὺς δούλους σου πάντας* ⟨*σῶσον* Γ⟩, *ταῖς πρεσβείαις σου ταῖς πρὸς Θεόν, Ἰωάννη, τῆς Κρήτης ὑπέρμαχε.*

(Ταυτόσημον M,Γ)

Εἰς τοὺς Αἴνους. Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.*

ζ') *Ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐν πίστει σοῦ τὴν πανένδοξον καὶ φωτοφόρον μνήμην ἐκτελούντων, μὴ παύσῃ, μάκαρ Ἰωάννη, τὸν Λυτρωτὴν ἱκετεύων καὶ Κύριον τοῦ λυτρωθῆναι κινδύνων καὶ πειρασμῶν, καὶ πυρὸς αἰωνίζοντος.*

(Ταυτόσημον M,Γ,Κ)

η') *Ἡ πολυεύφημος* (*πολυθαύμαστος* Γ) *Κρήτη σήμερον χαίρουσα, ἐν τῇ σορῷ σου* (*τὴν λάρνακά σου* Γ), *πάτερ, ἐγκωμίοις γεραίρει· αὕτη ἀενάως βρύει καὶ γὰρ τὰς ἰάσεις τοῖς κάμνουσι· τοῖς αὐτῆς πόθῳ προσψαύουσι, καὶ θερμῶς· σῶσον, Ἅγιε, κραυγάζουσι.*

(Ταυτόσημα M,Γ)

Ἀπολυτίκιον (Γ) (τροπάριον... Δόξα· τοῦ Ὁσίου Κ). Ἦχος α'.

θ') *Τοῖς ἐν Κρήτῃ εὐχέτης καὶ τοῦ κόσμου ὑπέρμαχος καὶ ἡγιασμένος ἐφάνης, θεηγόρε πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννη. Νηστείᾳ, ἀγρυπνίᾳ, προσευχῇ, οὐράνια* (*τελείᾳ πολιτείᾳ οὐρανοῦ* Κ) *καὶ ἄπειρα χαρίσματα λαβών, θεραπεύεις τοὺς νοσοῦντας καὶ πάντας τοὺς πιστῶς προσκαλουμένους σε. Δόξα τῷ ἀναδείξαντί σε ἱερόν, δόξα τῷ σὲ ἁγιάσαντι. Δόξα τῷ ἐν τοῖς πέρασι τοῦ κόσμου προστάτην θερμὸν ἀναδείξαντι.*

Κάθισμα τοῦ Ὁσίου. *Τὴν σοφίαν καὶ λόγον.*

ι') *Ἀρετῶν εἰς τὸ ὕψος σὺ ἀνελθὼν* (*ἀναδραμὼν* Κ) *καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων καταμαθὼν ἅπασαν* (*πᾶσαν γὰρ* Κ) *ἐξέφυγες κοσμικήν, πάτερ, σύγχυσιν, καὶ τὸν Σταυρὸν ἐπ' ὤμου ἀράμενος, ὅσιε, συγγενεῖς καὶ πλοῦτον οὐδόλως λελόγισαι* (*εἰς οὐδὲν λογισάμενος* Κ)· *ὅθεν ἐπαξίως συνελθόντες ἐν πίστει τελοῦμεν τὴν μνήμην σου τὴν ἀοίδιμον, ἔνδοξε* (*τὴν ἔνδοξον καὶ ἁγίαν σου κοίμησιν* Κ), *πατὴρ ἡμῶν* (*μακάριε* Κ). *Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ, τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι τοῖς ἑορτάζουσι πόθῳ τὴν ἁγίαν μνήμην σου.*

(Ὀρθότερον ἡ Γ. Πρβλ. ΕΦ 39, 1940, σ. 223: *Ἀρετῶν εἰς τὸ ὕψος*)

Εἰς τοὺς Αἴνους, Προσόμοια· Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων ταγμάτων* (Κ).

ια') *Ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐν πίστει σοῦ τὴν πανένδοξον καὶ φωτοφόρον μνήμην ἐκτελούντων μὴ παύσῃ, μάκαρ* (*Κύριε* Κ) *Ἰωάννη, τὸν Λυτρωτὴν ἱκετεύων καὶ Κύριον, τοῦ λυτρωθῆναι κινδύνων καὶ πειρασμῶν καὶ πυρὸς τοῦ* (deest Κ) *αἰωνίζοντος.*

(Κατὰ τὸν Γ. Πρβλ. Μηναῖον 4 Ἀπριλίου, MR IV, 250)

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀντιστοιχίας συνάγεται ὅτι ὁ βασικὸς πυρὴν τῶν Ἀκολουθιῶν Μ, Κ καὶ Γ εἶναι ὁ αὐτός. Κάθε μία ἐξ αὐτῶν τελικῶς ἐσχηματίσθη διὰ τῆς προσθήκης ἰδίου Κανόνος, Μακαρισταρίων κ.ἄ. ψαλλομένων, γραφέντων — ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ — ὑπὸ τῶν ἰδίων τῶν μοναχῶν, ἢ δανεισθέντων ἐκ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων. Διὸ καὶ ἡ ἀρχικὴ Ἀκολουθία διεσπάσθη εἰς τρεῖς: Ἄλλη διὰ τὰ Μυριοκέφαλα, ἄλλη διὰ τὸ Γδερνέττο καὶ ἄλλη διὰ τὴν Κίσαμον. Παρατηρητέον ὅμως ὅτι εἰς τὰ ἐπίκοινα κείμενα οὐδαμοῦ γίνεται λόγος περὶ ζῴου τοξευθέντος ἢ ἐν σπηλαίῳ θανόντος καὶ δὴ Αἰγυπτίου ἁγίου.

Οἱ Ὑμνογράφοι τῆς Ἀκολουθίας Μ

Πλὴν τῶν ἀκουσίως ἐνταχθέντων ἐκ τῶν Μηναίων ἢ τοῦ Τριῳδίου παλαιοτέρων ὑμνογράφων, τῶν γραψάντων τροπάρια δι' ἄλλους ὁσίους ἀσκητάς, τὰ ὁποῖα αὐτούσια ἢ προσηρμοσμένα εἰσήχθησαν εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ξένου, μόνος γνωριζόμενος νεώτερος ὑμνογράφος, ἐπὶ τούτῳ συνθέσας εἶναι ὁ Ματθαῖος ἱερομόναχος Κιρμιζάκης, προσκυνητὴς καὶ προηγούμενος τῆς ἱερᾶς μονῆς Πρ. Ἠλιοὺ Ρουστίκων, ἐπιστάτης μονῆς Μυριοκεφάλων καὶ εἶτα ἀδελφὸς αὐτῆς καὶ ἡγούμενος· πολλὰ μοχθήσας, κτίσας, ἀνακτίσας, ἀφιερώσας κλπ. εἰς τὰς δύο μονάς. Συνέταξε τὴν διαθήκην του τὸ 1852, ἀλλ' ἐπέζησε τοὐλάχιστον ἐπὶ μίαν τετραετίαν.

Εἰδήσεις περὶ αὐτοῦ: Ἀνδρέου Π. Βουρδουμπάκι, Κρητικὰ ἔγγραφα... Α'. Περὶ τῆς Μονῆς τοῦ προφήτου Ἠλιοὺ τῶν Ρουστίκων, Χρ. Κρ. Β', 1913, σσ. 339 - 341, περὶ Χ^{Η} Μ. Κιρμ. ἡγουμένου Ρουστίκων (Σεπτ. 1823). ⟨Ἐν σ. 418 - 419, 14 Μαρτίου 1690 ἀφέντης *Γεώργιλᾶς Καπετανάκης* ἀπὸ τὰ Ρούστικα ἀφιεροῖ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Καλαμῶνος κτήματά του⟩. Ν. Β. Δρανδάκη, Ἔγγραφα τῆς μονῆς Μυριοκεφάλων, Κρητικὴ Πρωτοχρονιὰ 4, 1964, σσ. 33 - 40, ὅπου ἐν σσ. 34 - 35: Διαθήκη (9 Ὀκτωβρίου 1852) τοῦ Χατζῆ Ματθαίου προηγουμένου τῆς Μονῆς Ρουστίκων: *† Προηγούμενος Χ(ατζῆ) Ματθαῖος καὶ ἀδελφὸς τῆς μονῆς Μυριοκεφάλων βεβαιοῖ.* Διατελῶν ἐπιστάτης ἐν Μυριοκεφάλοις, ὢν ἡγούμενος Ρουστίκων, ἐπέτυχε τὴν αὐτονόμησιν τῆς μονῆς Μυριοκ. (1852). Διάφοροι ἐπιγραφαὶ ἐπὶ εἰκόνων, τοίχων κλπ. 1856.

Ἱερομονάχου Ματθαίου Μυριοκεφαλίτου Μεγαλυνάρια Εἰς τὸν ὅσιον Ἰωάννην (Λελεδάκης, σσ. 12 - 13)

Χαίροις ὁ τῆς Κρήτης θεῖος βλαστός, καὶ τῶν μοναζόντων ἀντιλήπτωρ καὶ φρουρός. Χαίροις ὁ τῆς θείας, ὅσιε Ἰωάννη, μονῆς Μυριοκεφάλων κτίτωρ γενόμενος.

Χαίροις τῶν ὁσίων ὁ ζηλωτής. Καὶ τῆς Θεοτόκου ναοὺς ἔκτισας, ἀγαθέ, καὶ ἑτέρους ἄλλους ναοὺς δὲ ἀνεγείρας, ὅσιε Ἰωάννη, σκέπε τοὺς δούλους σου.

7 - 2 - 1985

Ζήλῳ θείῳ, μάκαρ πυρποληθείς, ἐκ θείου ἀγγέλου φωνὴν ἤκουσας ὡς βροντήν, καὶ φῶς ἰδὼν μέγα, Μυριοκεφάλων ὄρος, ὧδε ναὸν ἐγείρεις τῆς Θεομήτορος.

Φύλαττε καὶ σκέπε ταῖς σαῖς λιταῖς, μάκαρ Ἰωάννη, τοὺς πιστοὺς ἡμῶν ἀδελφούς, ἐξαιρέτως πάντας τοὺς τὸν ναὸν τιμῶντας τῆς πανενδόξου Ἀντιφωνήτριας.

Δεῦτε τὸν τῆς Κρήτης θεῖον βλαστὸν Ἰωάννην ὄντως ἀνυμνήσωμεν εὐσεβῶς, τὸν κτίσαντα πόθῳ ναὸν τῆς Θεοτόκου τῶν Μυριοκεφάλων, Ἀντιφωνήτριας.

Χαίροις, ὁ τὸν θεῖον ἄρας, σοφέ, Σταυρὸν τοῦ Κυρίου. Ἠκολούθησας σὺν αὐτῷ. Χαίροις ὁ τῆς θείας μονῆς Μυριοκεφάλων, ὅσιε Ἰωάννη, κτίτωρ γενόμενος.

Θεοτοκία

Φύλαττε καὶ σκέπε ταῖς σαῖς λιταῖς, Μῆτερ Θεοτόκε, ὀρθοδόξους Χριστιανούς, ἐξαιρέτως πάντας ἐν τῷ ναῷ τιμῶντας τὴν ἱερὰν μονήν σου, Ἀντιφωνήτριαν.

Χαίροις ἡ παντάνασσα Μαριάμ, μήτηρ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, φύλαττε καὶ σκέπε τοὺς δούλους σου, Κυρία, ἐκ παντοίων κινδύνων καὶ περιστάσεων.

Πρόσδεξαι, Κυρία μήτηρ Θεοῦ, τὰς ἱλαστηρίους καὶ ἐνθέρμους ἡμῶν εὐχάς, καὶ φύλαττε πάντας τοὺς δούλους σου, Παρθένε, ἀπὸ παντοίων νόσων καὶ περιστάσεων.

Δέσποινα καὶ μήτηρ τοῦ Λυτρωτοῦ, μετὰ τῶν Ἀγγέλων, Προφητῶν καὶ Ἱεραρχῶν, Ἀποστόλων θείων, Μαρτύρων καὶ Ὁσίων, δεήθητε Κυρίου εἰς τὸ σωθῆναι ἡμᾶς.

II. Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΙΚΡΟΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ (1936)

Τίτλος τοῦ φυλλαδίου, σχήμ. 8ου, σσ. 32:

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ τοῦ ὁσίου ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ Κὺρ ΙΩΑΝΝΟΥ τοῦ ἐν Κρήτῃ ἀσκητικῶς διαλάμψαντος Συντεθεῖσα ὑπὸ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ ΜΙΚΡΑΓΙΑΝΝΑΝΙΤΟΥ 1936. Ἐκδοτικὸς οἶκος Σωτ. Ν. Σχοινᾶ. Ἐν Βόλῳ

Ἐν σελ. 2: «Διελθόντες καὶ ἐξετάσαντες ἐπισταμένως τὰς ᾀσματικὰς ἱερὰς Ἀκολουθίας τοῦ ἐν Κρήτῃ διαλάμψαντος θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, τήν τε ἔντυπον ὑπὸ Ἀνθίμου Λεδεδάκι, καὶ τὴν ἐν Ἁγίῳ Ὄρει συνταχθεῖσαν χειρόγραφον ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Γερασίμου καὶ εὑρόντες καταλληλοτέραν τὴν δευτέραν, προτρέπομεν, ἵνα χρησιμοποιηθῇ αὕτη ἀπροκριματίστως.

Ὁ Μιλητουπόλεως Ἱερόθεος

(Τ. Σ.) Ἐν Μυλοποτάμῳ Ἁγίου Ὄρους τῇ 15 Δεκεμβρίου 1932».

σ. 3: Εἰκὼν τοῦ Ἁγίου (ἡ ὑπὸ Ἀνθ. Λεδεδάκι «ὡραϊσθεῖσα»). σ. 4 λευκή.

σ. 5. Σεπτεμβρίου Κ΄ Μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Κὺρ Ἰωάννου τοῦ ἐν Κρήτῃ λάμψαντος.

σσ. 23 - 32: Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ Ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς | ἡμῶν Κὺρ Ἰωάννου τοῦ ἐν Κρήτῃ λάμψαντος ⟨κατὰ Ἀνθ. Λεδεδάκιν, ἀκολ. ᾀσμ.⟩.

σ. 5. Ἐν τῷ Μικρῷ Ἑσπερινῷ, ἱστῶμεν στίχους δ΄ καὶ ψάλλομεν στιχηρὰ προσόμοια.

Ἦχος α΄. *Τῶν οὐρανίων ταγμάτων*

Τὸν μιμητὴν τοῦ Προδρόμου
Ἡ νῆσος Κρήτη εὐφραίνου
Δι' ἀκραιφνοῦς ἡσυχίας
Τῶν οὐρανίων χαρίτων

Δόξα. Ἦχος β΄

Ὅσιε πάτερ, ἀπὸ σπαργάνων τὴν ἀρετὴν ποθήσας

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς

Σύ μου σκέπη κραταιὰ

Ἀπόστιχα

Ἦχος β΄. *Οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ*

Χάριτος θεϊκῆς ἐπλήσθης, Ἰωάννη
Σθένει τῷ θεϊκῷ
Χάριτας δαψιλῶς

Δόξα. Τριαδικὸν

Τίμιον ἀληθῶς καὶ εὔχρηστον εἰργάσω

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

Πόθῳ σου καὶ στοργῇ ὁ θεῖος Ἰωάννης

Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑσπερινῷ. Προσόμοια. Ἦχος δ΄

Τοῦ Σταυροῦ ταῖς ἐλλάμψεσι
Ὡς θεμέλιον ἄσειστον
Ὡς οὐράνιον ἄνθρωπον

Ἕτερα Προσόμοια. Ἦχος β΄

Ποίοις εὐφημιῶν στέμμασι καταστέψωμεν τὸν Ἰωάννην
Ποίοις ὑμνῳδιῶν φθέγμασι
Ποίοις οἱ γηγενεῖς χείλεσι

Δόξα. Ἦχος πλ. β΄

Σήμερον ὁ θεοειδὴς τῆς Κρήτης βλαστὸς Ἰωάννης ὁ ἔνδοξος

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς. Ὁ αὐτὸς

Σήμερον προέρχεται ὁ Σταυρὸς τοῦ Κυρίου

Εἰς τὴν Λιτήν. Ἰδιόμελα. Ἦχος α΄

Ἀγάλλου ἐν Κυρίῳ ἡ περιώνυμος Κρήτη

Ἦχος β΄

Ἀγγελικὴν ὑπελθὼν πολιτείαν

Ἦχος γ΄

Ἰχνηλατῶν ἐκ παιδὸς τὴν τοῦ Βαπτιστοῦ βιοτὴν

Ἦχος δ΄

Τὸν τοῦ Πνεύματος πυρσὸν

Δόξα. Ἦχος ὁ αὐτὸς

Τίς ἐπαξίως ὑμνήσει τῆς πολιτείας σου τὸν τρόπον, Ἰωάννη

Καὶ νῦν, ὁ αὐτός. Τῆς Ἑορτῆς

Τοῦ τιμίου Σταυροῦ, Χριστέ, τὴν ἐνέργειαν

Εἰς τὸν Στίχον. Στιχηρὰ Προσόμοια

Ἦχος πλ. β΄. *Χαίροις ἀσκητικῶν*

Χαίροις τῶν ἀρετῶν ὁ κανὼν
Χαίροις ὁ τῶν Κρητῶν ἀρωγὸς καὶ ἀντιλήπτωρ... Μυριοκεφάλων μονῆς, ὅσιε
Ὤφθης ναὸς Θεοῦ εὐπρεπὴς

Δόξα. Ἦχος πλ. δ΄

Ὡς τῆς δόξης ἐραστὴς τῆς οὐρανίου, Ἰωάννη

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς

Ὥσπερ πάλαι Μωϋσῆς

Νῦν ἀπολύεις. Τὸ Τρισάγιον καὶ τὸ Ἀπολυτίκιον. Ἦχος α'

Τῶν Κρητῶν τὸν φωστῆρα... Ἰωάννην τιμήσωμεν...

καὶ τῆς Ἑορτῆς

Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου...

καὶ Ἀπόλυσις.

Εἰς τὸν Ὄρθρον

Μετὰ τὴν α' Στιχολογίαν. Κάθισμα. Ἦχος α'. *Τὸν τάφον σου, Σωτὴρ*

Ὡς ἄστρον φωταυγὲς ἀναλάμψας ἐν Κρήτῃ

Δόξα. Ὅμοιον

Τοῖς ἴχνεσι Χριστοῦ ἀκλινῶς ἐπιβαίνων

Μετὰ τὴν β' Στιχολογίαν. Κάθισμα. Ἦχος δ'. *Ταχὺ προκατάλαβε*

Σαρκὸς τὴν ἀσθένειαν ὑπεριδὼν

Δόξα. Τὸ αὐτό. Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς

Ὡς στῦλος πυρίμορφος ὁ τοῦ Κυρίου Σταυρὸς

Μετὰ τὸν Πολυέλεον. Κάθισμα. Ἦχος πλ. δ'. *Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον*

Ἐγκρατείας τοὺς πόνους δουλαγωγῶν

Δόξα καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς

Ἐκ Παρθένου ἐτέχθης δίχα φθορᾶς

Τὸ Α' Ἀντίφωνον Ἀναβαθμῶν τοῦ δ' Ἤχου καὶ Προκείμενον...

Εὐαγγέλιον τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου (τὸ ἐν τῷ Ὄρθρῳ 17 Ἰαν.).

Ὁ Ν' (ψαλμός)... Ἰδιόμελον. Ἦχος πλ. δ'

Σήμερον ὁ τῶν θεϊκῶν χαρίτων φερώνυμος Ἰωάννης

Εἶτα οἱ Κανόνες τῆς Ἑορτῆς... καὶ τοῦ Ἁγίου

Κανὼν πρῶτος τοῦ Ἁγίου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς:

Τῷ χαριτωνύμῳ Ἰωάννῃ αἶνος. Γερασίμου (ἦχος πλ. δ')

Κανὼν δεύτερος, οὗ ἡ ἀκροστιχίς :

Κρητῶν εὐφημῶ Ἰωάννην τὸ κλέος. Γερασίμου (ἦχος ὁ αὐτὸς)

Ἐξαποστειλάριον. *Γυναῖκες ἀκουτίσθητε*

Ἀγῶσι τῆς ἀσκήσεως

Ἕτερον. *Ὁ οὐρανὸν τοῖς ἄστροις*

Ὁ φωτοφόρος στῦλος

(Καὶ τῆς ἑορτῆς): *Σταυρὸς ὁ φύλαξ πάσης τῆς οἰκουμένης*

Εἰς τοὺς Αἴνους στιχηρὰ προσόμοια. Ἦχος πλ. δ'

Πάτερ Ἰωάννη ὅσιε, ἀνατεθεὶς τῷ Θεῷ

Πάτερ Ἰωάννη ἔνδοξε, τῶν ἀρετῶν τῷ φωτὶ

Πάτερ Ἰωάννη ὅσιε, τῆς τῶν γονέων στοργῆς

Πάτερ Ἰωάννη ἔνδοξε, ὡς Σαμουὴλ ἐκ παιδὸς

Δόξα. Ἦχος πλ. α'

Ἰωάννη ὅσιε, σὺ τῇ θείᾳ φρονήσει κοσμηθεὶς

Καὶ νῦν. Τῆς Ἑορτῆς

Ἡ φωνὴ τῶν Προφητῶν σου

Δοξολογία μεγάλη καὶ ἀπόλυσις

Εἰς τὴν Λειτουργίαν

Τὰ τυπικά, οἱ μακαρισμοί, ἡ γ' ᾠδὴ ἐκ τοῦ Κανόνος τῆς ἑορτῆς καὶ ἡ ς' τοῦ Ἁγίου.

Ἀπόστολος τοῦ Ἁγ. Σάββα (5 Δεκ.). Εὐαγγέλιον τοῦ Ἁγ. Ἀντωνίου (17 Ἰανουαρ.)

Κοινωνικὸν

Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος.

Μεγαλυνάρια

Χαίροις ὁ τῆς Κρήτης θεῖος βλαστὸς

Ἅπασαν τὴν Κρήτην διαδραμών, πανταχοῦ ἐδείμω... θείους ναούς.

Χεῖράς σου τὰς θείας πρὸς τὸν Θεὸν ἔκτεινον, παμμάκαρ, εἰς πρεσβείαν ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν ἐπιτελούντων τὴν ἱεράν σου μνήμην, ὅσιε Ἰωάννη, Κρητῶν ὡραῖσμα.

Δίστιχον

Χάριτος πλῆσον, ὦ Ἰωάννη, θείας

Γεράσιμον, μέλψαντα σὰς ἀριστείας

Ἕπεται: Βίος καὶ Πολιτεία...

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΣ ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΙΩ. ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ
("Αϊ - Κὺρ - Γιάννη)

ἡ συντεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυδωνιέως ἱερέως Δημητρίου Σουρούμη[1] κατὰ τὸ χειρόγραφον Τσουρουνιανῶν τὸ εἰς χεῖρας Βασ. Μπλαβάκη, ἐκ τοῦ ἀντιγράφου αὐτοῦ χάριν ἐμοῦ (1947).

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Δύο ναοὶ εἰς τὴν ἐπαρχίαν Κισάμου εἶναι σχετικοὶ πρὸς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ξένον, γνωστὸν ἐκεῖ ὡς "Αϊ-Κύρ-Γιάννην. Ὁ εἷς εἰς τὴν Ἀκτήν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου, κατέπεσεν ἀπὸ τὸν σεισμὸν τοῦ 1852. Ὁ ἕτερος ἐτιμᾶτο ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου. Ὁ ὑπάρχων σήμερον εἰς τὸ χωρίον Τσουρουνιανά, μετονομασθὲν εἰς "Αϊ Κύρ - Γιάννης, τιμᾶται ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου τούτου, εἶναι δὲ καὶ αὐτὸς κτίσμα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ἐκεῖ εὑρέθη ὁ Κ κῶδιξ περιέχων τὴν Ἀκολουθίαν τῆς 20ῆς Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν συνεορτάζεται ὁ Τίμιος Σταυρὸς (λόγῳ τῆς προηγηθείσης ἑορτῆς τῆς 14ης Σεπτεμβρίου), ἡ κοίμησις τοῦ ἡμετέρου ὁσίου Ἰωάννου καὶ ἡ μνήμη τοῦ μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου. Περιέχεται δὲ καὶ ὁ Βίος καὶ ἡ Διαθήκη τοῦ Ἰωάννου Ξένου (Κ). Καὶ ἡ μὲν Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου Ἰωάννου εἶναι ἔργον τοῦ ἱερέως Δημητρίου Σουρούμη, καθὼς καὶ ἡ παράφρασις τοῦ Βίου καὶ τῆς Διαθήκης. Τὰ δὲ σχετικὰ πρὸς τὸν ἅγιον Εὐστάθιον εἶναι τοῦ ὀλίγον πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κρήτης (1645) ἡγουμένου τῆς ἱ. μονῆς Ὁδηγητρίας Κισάμου, τῆς ἐπιλεγομένης Γωνιᾶς, Βενεδίκτου Τζανκαρόλου. Προφανῶς ἡ ἀρχικὴ φυλλάδα ἐχρησιμοποιεῖτο εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου, εἶτα δ' ἐξ ἐπανειλημμένων ἀντιγραφῶν καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ ὁσίου Ἰωάννου. Τὸ παρ' ἐμοὶ ἀντίγραφον (Κ) ἐπέτυχον τῷ 1947, εὑρὼν πρόθυμον πρὸς τοῦτο τὸν εὐπαίδευτον καὶ εὐλαβῆ ἱερέα (μέγαν) οἰκονόμον Βασίλειον Μπλαβάκην, μεθ' οὗ ἀλληλογραφῶν συνεζήτησα τὸ θέμα. Τὰς ἐπιστολὰς τοῦ εὐλαβοῦς τούτου λευΐτου ἐκράτησα, ὡς περιεχούσας πληροφορίας αἱ ὁποῖαι ἐνδιαφέρουν οὐ μόνον διὰ τὴν προέλευσιν

1. Περὶ αὐτοῦ ἔγραψα καὶ ἄλλα καὶ ἐν Ἀθηνᾶς τόμῳ 72, 1971, σσ. 353 - 358, ὅπου συνεκέντρωσα εἰδήσεις περὶ τοῦ βίου, τῶν ἔργων του καὶ τῶν κωδίκων τοὺς ὁποίους ἔγραψεν. "Εζη δ' ὁ Σουρούμης καὶ ἔδρα πρὸ τοῦ 1645 καὶ μέχρι τέλους τοῦ αἰῶνος 17ου, εἰργάσθη δὲ καὶ διὰ τὴν ἱ. μ. Γωνιᾶς (Κισάμου).

τοῦ κώδικος τῶν Τσουρουνιανῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνεργασίαν, ἰδίᾳ εἰς τὰς σημειώσεις, τοῦ πατρὸς Β. Μπλαβάκη εἰς τὴν ἔκδοσιν Λ, γενομένην βάσει παλαιοῦ καὶ εἰς κακὴν κατάστασιν εὑρισκομένου ἀντιγράφου τῷ 1922 ὑπὸ τοῦ τότε ἐπιχωρίου ἐπισκόπου Κισάμου καὶ Σελίνου Ἀνθίμου Λελεδάκη († 1935). Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἦτο ὀλιγογράμματος, ἀλλ' ἤθελε νὰ φαίνεται λόγιος. Παρὰ δὲ τὰς προτροπὰς τοῦ Βασ. Μπλαβάκη νὰ προτιμηθῇ ἡ ἔκδοσις τοῦ Κ, χειρογράφου τῶν Τσουρουνιανῶν, ὁ ἐπίσκοπος, καθὸ σχετικὸς πρὸς τὴν μονὴν Μυριοκεφάλων[1] καὶ ἐκ τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης προελθών, ἐπροτίμησε τὸ ἐκεῖθεν χειρόγραφον (*Μ), τοῦ ὁποίου ἤλλαξεν ὡρισμένα τεμάχη, παρωδήσας τὰ ἃ προσέθηκε τροπάρια. Περὶ τούτου ἤδη ἐγένετο πρόσθεν ὁ ἁρμόζων λόγος. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ πατρὸς Μπλαβάκη, ἀρχιερεὺς οὗτος περιωρίσθη νὰ ὑπομνηματίσῃ τὸν βίον, κυρίως ὡς πρὸς τὰ τοπωνύμια. Εἶχε δὲ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐ κ α λ λ ώ π ι σ ε τὴν ἐκδοθεῖσαν Ἀκολουθίαν (Λ), ἐνῷ τὸ ἔντυπον γέμει σολοικισμῶν καὶ ἀνορθογραφιῶν. "Οπως ὅμως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ἡ ἔκδοσις τῆς Ἀσματικῆς ταύτης Ἀκολουθίας (Λ) ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τοὺς Louis Petit καὶ Vitalien Laurent νὰ συσχετίσουν τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ξένον (ὡς ὑπογράφεται ἐκεῖ, ἐνῷ ἀπὸ τὸν κώδ. G ἐλλείπουν αἱ ὑπογραφαὶ τῆς Διαθήκης) πρὸς τὸν ἐν τῷ Καθολικῷ τῆς ἱ. μ. Γδερνέττου τιμώμενον ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἐρημίτην (Ὀκτωβρίου 7). Εἰς τὴν προτίμησιν αὐτὴν τοῦ ἐπισκόπου Ἀνθίμου συνέβαλε πιθανώτατα καὶ τὸ ὅτι ὁ κῶδιξ Κ περιεῖχε μεικτὴν τὴν Ἀκολουθίαν Ἰωάννου, Εὐσταθίου καὶ Τ. Σταυροῦ, οὗτος δὲ δὲν ἐνδιεφέρθη τὸ παράπαν διὰ τὸν ἅγιον Εὐστάθιον, ἀλλ' ἤθελε νὰ καταστήσῃ γνωστὸν τὸν κτήτορα τῶν Μυριοκεφάλων ἅγιον Ἰωάννην, τοῦ ὁποίου καὶ μόνου ἡ Ἀκολουθία περιείχετο εἰς τὸ χειρόγραφον *Μ. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἢ «φυλλάδα», μετὰ τὴν χρησιμοποίησίν της ἀπωλέσθη ἢ κατεστράφη, διότι ὁ ἐκδότης τοῦ Λ δὲν ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε πλέον χρησιμότητα. Ἀπεναντίας ὁ πατὴρ Μπλαβάκης διεφύλαξε τὸν Κ καὶ ἐξ αὐτοῦ ἤδη ἐγὼ ἐξέδωκα τὸ μὲν 1948 τὴν παράφρασιν τοῦ Σουρούμη (Τ Σ), ἣν καὶ ἀνωτέρω ἐπανέλαβον σχολιάσας, τὸ δὲ 1979 τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου[2].

Ὁ Codex Chiss. (Κ Ἀκολουθία τῶν Τσουρουνιανῶν - Μπλαβάκη) εὑρέθη μὲν εἰς ναὸν τῆς Κισάμου, δὲν ἐγράφη ὅμως διὰ μονὴν τῆς Κισάμου. Τὸ πρῶτον χειρόγραφον τῆς ἀκολουθίας δὲν γνωρίζομεν τί ἀκριβῶς περιεῖχεν,

1. Καθά μοι εἶπε πολλάκις ἐν Νεαπόλει ὁ ἀείμν. ἀρχιμανδρίτης Βενέδικτος Κατσανεβάκης († 1963) προηγούμενος τῆς ἱερᾶς μονῆς Γωνιᾶς, οὗτος ἐξ ὁλοκλήρου συνέγραψε τὴν περὶ τῆς μονῆς ταύτης πραγματείαν τὴν δημοσιευθεῖσαν ὡς τοῦ ἐπισκόπου Ἀνθίμου εἰς τὸν Β' τόμον (1913) τοῦ περ. Χριστιανικὴ Κρήτη, διάκονος τότε διατελῶν. Τοῦτο μοὶ ἐπεβεβαίωσεν ἐπανειλημμένως καὶ ὁ ἀείμν. γυμνασιάρχης Ἐμμ. Γ. Γενεράλις († 1943), φίλος καὶ τοῦ Ἀνθίμου καὶ τοῦ Βενεδίκτου.

2. Κρητολογία 10, 1980, σσ. 20 - 30.

ἀλλ' ἐξ ὅσων δυνάμεθα σήμερον ἐκ παραβολῆς νὰ συναγάγωμεν εἶχε πολλὰ τὰ ἐπίκοινα μὲ τὰς ἄλλας ἀκολουθίας (Μυριοκεφάλων - Γδερνέττου). Χαρακτηριστικὸς ὅμως εἶναι ὁ κανών· γραφεὶς περὶ τὸ 1700 ὑπὸ τοῦ Κυδωνιέως (ἐξ Ἁλυκιανοῦ) ἱερέως, κωδικογράφου καὶ ᾀσματογράφου Δημητρίου τοῦ Σουρούμη (ὁ Μπλαβάκης ἐθεώρει τὸ Σουρούμης = Τσουρούνης, ἀλλὰ τὸ ἐπίθετον Σουρούμης συναντᾶται καὶ κατὰ τὴν ὄψιμον ἐν Κρήτῃ Ἑνετοκρατίαν) ἀναφέρεται εἰς μονὴν Θεοτόκου ἐν Κυδωνίᾳ, ὅπου ἡ κάρα, ἡ σορὸς τοῦ ὁσίου Ἰωάννου, ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου, ἡ τελουμένη ὑπὸ τῶν Κρητῶν (Κυδωνιέων) πανήγυρις. Ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα κείμενα τῆς Ἀκολουθίας πανταχοῦ μὲν γίνεται λόγος περὶ Κυδωνίας, οὐδαμοῦ δὲ περὶ Κισάμου. Ὡς πρὸς τὸν διαφορισμὸν *Κὺρ* - Ἰωάννης, *Κύριε* Ἰωάννη, ἄγνωστον εἰς τὰς ἄλλας Ἀκολουθίας (ἐρημίτου), τοῦτο εἶναι ἁπλῆ ἔξαρσις τοῦ τιμωμένου Ἁγίου.

Πρόβλημα προκύπτει ποῦ ὑπῆρχεν ἡ Μονὴ τῆς Θεοτόκου; Πρόκειται περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Κουφοῦ Κυδωνίας (παρὰ τὸν Ἁλυκιανόν, πατρίδα τοῦ Σουρούμη) ἢ περὶ τοῦ ναοῦ τῆς μονῆς Γδερνέττου, δηλαδὴ τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων;

Ἀποκλίνω εἰς τὸ ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Γδερνέττου, ὅθεν προῆλθεν ὁ Βενέδικτος Τζανκαρόλος, κτήτωρ τῆς Γωνιᾶς. Ἄλλωστε ὁ μόνος γνωστὸς ναὸς τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου ἐπὶ ἐκπνεούσης Ἑνετοκρατίας (α' ἥμισυ ιζ' αἰ.) ἦτο ὁ τοῦ Ἀκρωτηρίου Μελέχα.

Κατὰ τὰ ἄλλα ἡ Ἀκολουθία Τσουρουνιανῶν συνεπλήσθη α') ἐκ ψαλλομένων μεθεορτίων τοῦ Τ. Σταυροῦ (14 Σεπτ.), β') ἐκ τῆς κυδωνιακῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Ἰωάννου καὶ γ') ἐξ ἀκολουθίας γραφείσης ad hoc διὰ τὸν ἑορταζόμενον μεγαλομάρτυρα Εὐστάθιον.

Ἐπειδὴ τοῦ ὁσίου Εὐσταθίου ὑπῆρχε πρὸ τοῦ 1645 ναὸς εἰς Ἀκρωτήρι, δὲν ἦτο ἀνάγκη ὁ Β. Τζαγκαρόλος νὰ ἔγραψε διὰ κισαμιτικὸν ναὸν (οἷος τῶν Τσουρουνιανῶν) τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου, ὁ ὁποῖος εἶναι νεώτερος τῆς συγγραφῆς.

Ὡς πρὸς τὸν ναὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τοῦ Κουφοῦ, καθ' ὅσον γνωρίζω ἐλλείπουν παντελῶς εἰδήσεις τόσον κατὰ τὸν ις' ὅσον καὶ κατὰ τὸν ιζ' αἰ., ὥστε νὰ εἰκάζω ὅτι εἶχεν ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸν Λατῖνον ἐπίσκοπον Κυδωνίας (Agiensem).

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ
ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΥΡ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΞΕΝΟΥ

συντεθεῖσα

ὑπὸ τοῦ ἐκ Κυδωνίας Κρήτης ἱερέως ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΟΥΡΟΥΜΗ
χάριν τοῦ ἑορτάζοντος τὴν πανήγυριν τοῦ ὁσίου
μοναστηρίου τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου
τοῦ Γδερνέττου (1645/1646).

Κῶδιξ Kissamensis (Κ)

ἐν τέλει: Τροπάριον (Μεγαλυνάριον) τοῦ Ὁσίου. Πρὸς *Τὴν τιμιωτέραν*

Τὸν λαμπρὸν ἀστέρα καὶ φαεινόν, αἰχμαλώτων ῥύστην καὶ νοσούντων ἰατρόν, τὸ β λ ά σ τ η μ α τ ῆ ς Κ ρ ή τ η ς καὶ θρέμμα τῆς ἐρήμου Κύριον Ἰωάννην ὕμνοις τιμήσωμεν.

⟨τοῦ Μάρτυρος...⟩

Τέλος καὶ τῷ Θεῷ Δόξα. Ἰουνίου 1844.

Ὅμοιον τῷ πρωτοτύπῳ, τὸ δὲ πρωτότυπον ἐγράφθη κατὰ τὸ 1703, Σεπτεμβρίῳ 12.

Τοῦ γράψαντος, ἅγιοι, μνείαν ποιεῖτε, |τῶν δὲ ψαλλόντων ἀεὶ συμβοηθεῖτε.
Ὁ ἐν ἱερεῦσιν ἐλάχιστος οἰκονόμος Σ υ μ ε ὼ ν Βασιλίδης, Ἁγιοτριαδίτης.

«Ὅτι ἀκριβὲς ἀντίγραφον ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ 1844, τοῦ ἀοιδίμου Συμεὼν Ἐν Τοπολίοις Κισσάμου (sic) τῇ 2ᾳ Μαρτίου 1947. Ὁ ἀντιγράψας
Β α σ ί λ ε ι ο ς Κ. Μ π λ α β ά κ η ς Πρωθιερεύς».

Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ Κ', Μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ Ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐν Κρήτῃ ὁμοῦ καὶ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ.

Προηγεῖται ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου, διὰ τὸ αἰδέσιμον τῆς Μονῆς αὐτοῦ.

Ἑσπέρας, ἐν τῷ μεγάλῳ ἑ σ π ε ρ ι ν ῷ. Ὁ Προοιμιακός, τὸ Μακάριος ἀνήρ. Τὸ Ἀντίφωνον. Εἰς τὸ Κύριε ἐκέκραξα ἱστ(ῶμεν) στ(ιχηρὰ) η', δύο τοῦ Σταυροῦ, τοῦ ὁσίου τρία, τοῦ μάρτυρος τρία. Εἰ δὲ τύχῃ ἐν Κυριακῇ καταλιμπάνεται ἡ ἑορτὴ τοῦ Σταυροῦ.

Τοῦ Ὁσίου. Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων Ταγμάτων.*

Δεῦτε, φιλέορτοι, πάντες ἀνευφημήσωμεν ἐν ὕμνοις ἐγκωμίων καὶ ᾀσμάτων ἐπαίνοις τὸν μέγαν Ἰωάννην, τὸν θαυμαστὸν ἐν ὁσίοις καὶ ἔνδοξον, τῆς Κ υ δ ω ν ί α ς τὸ καύχημα τὸ λαμπρόν, καὶ τῆς Κρήτης τὸ ἀγλάϊσμα.

Ἡλιακῶν λαμπηδόνων νῦν ὑπερέλαμψεν ἡ ἔνδοξός σου μνήμη, Ἰωάννη τρισμάκαρ, καὶ πάντας προσκαλεῖται, ὅπως αὐτὴν ἑορτάσωσι χαίροντες, καὶ τοὺς ἀγῶνας τοὺς θείους καὶ τὰ σεπτὰ κατορθώματα γεραίρωσι.

Μακαριώτατε πάτερ καὶ ἁγιώτατε Κύριε Ἰωάννη, τοὺς τὴν θείαν σου μνήμην σήμερον ἐκτελοῦντας καὶ εὐλαβῶς ἀνυμνοῦντας καὶ ψάλλοντας, ῥῦσαι παντοίων κινδύνων καὶ πειρασμῶν πολυτρόπων καὶ κολάσεων.

Δόξα, τοῦ Ὁσίου. Ἦχος πλ. β'.

Σήμερον πνευματικῶς, ἑκατόμπολις Κρήτη ἀγάλλεται καὶ χαρμονικῶς πανηγυρίζει. Ἐξ αὐτῆς γὰρ ἐβλάστησεν Ἰωάννης ὁ θεόφυτος, ὡς θεῖον κρίνον καὶ εὔοσμον τοὺς πιστοὺς εὐωδιάζων καὶ τοὺς εἰς αὐτὸν προστρέχοντας παντοίας νόσου καὶ θλίψεως ἀπαλλάττεται. Αὐτῷ οὖν καὶ ἡμεῖς. φιλέορτοι, μετὰ φωνῆς αἰνέσεως ἐπιβοήσωμεν λέγοντες. Ἅγιε, πρόφθασον, καὶ ἐκ φθορᾶς βαρβάρων, ταῖς ἱκεσίαις σου, σῶσον τὴν ποίμνην σου, καὶ παντοίας ἡμᾶς ἀνάγκης ἀπολύτρωσον, τοὺς ἀνυμνοῦντάς σε.

Εἴσοδος. Προκείμενον τῆς ἡμέρας καὶ τὰ ἀναγνώσματα: Παροιμιῶν τὸ ἀνάγνωσμα: *Μνήμη δικαίου μετ᾽ ἐγκωμίων.* Προφητείας Ἡσαΐου τὸ ἀνάγνωσμα: *Τάδε λέγει Κύριος. Πάντα τὰ ἔθνη συνήχθησαν ἅμα.* Σοφίας Σολομῶντος τὸ ἀνάγνωσμα: *Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ.* Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς... καὶ τὰ ἑξῆς.

Εἰς τὴν Λιτήν. Ἰδιόμελα τοῦ Ὁσίου. Ἦχος α'

Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ στίφος τῶν μοναζόντων, ἡ ποίμνη δὲ χόρευε Χριστοῦ ἡ ἐν τῇ Κρήτῃ, κατέχουσα ἐν κόλποις, ὡς θησαυρὸν ὑπέρλαμπρον τῆς εὐσεβείας, Ἰωάννην τὸν μέγαν καὶ σοφὸν Ἀσκητήν. Ἀνύμνησον αὐτοῦ κατορθωμάτων τοὺς ἀγῶνας καὶ κήρυσσε τὰ θαύματα τὰ ὑπ᾽ αὐτοῦ τελούμενα ἐν σοί. Καὶ εὐχαρίστως τῷ Σωτῆρι ἀνάκραξον· Κύριε, δόξα σοι.

Ἦχος β'

Ἡ τῶν λειψάνων σου θήκη, πανεύφημε Ἰωάννη, πηγάζει ἰάματα, καὶ ἡ ἁγία σου ψυχὴ σὺν ἀγγέλοις ὁμιλοῦσα ἀξίως ἀγάλλεται. Ὡς ἔχων οὖν παρρησίαν πρὸς Κύριον, Ὅσιε, μετὰ τῶν Ἀσωμάτων χορεύων ἐν οὐρανοῖς, μεθ᾽ ὧν ἱκέτευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου καὶ τὰ ἑξῆς.

Εἰς τὸν Στίχον στιχηρὰ προσόμοια. Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.*

Μακαριώτατε πάτερ, καὶ ἁγιώτατε Κύριε Ἰωάννη, ἀρεταῖς φερωνύμως, ἐκείναις ταῖς τοῦ βίου τὰς ἡδονὰς ἀπεκρούσω, ὁσίως τε καὶ τοὺς ἀγῶνας τοὺς θείους καὶ τοὺς ναοὺς πᾶσαν Κρήτην ἀνεπλήρωσας.

Στίχος. Τίμιος ἐναντίον Κυρίου

Τὸν Ἰωάννην τὸν μέγαν καὶ ἀξιάγαστον, τὸν τῆς ἀγάπης λύχνον, ὀρφανῶν τὸν προστάτην, γυμνῶν καὶ πενομένων τὸν σκεπαστήν, σωφροσύνης τὸ ἄγαλμα, τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου τὸν πληρωτήν, εὐφημοῦμεν νῦν τὸν Ὅσιον.

Δόξα. Τοῦ Ὁσίου. Ἦχος πλ. δ'

Τῶν εὐσεβῶν τὰ στίφη, θεῖόν σε προστάτην πλουτοῦμεν, Ἰωάννη, πατὴρ ἡμῶν ὅσιε. Εὐδαίμων μὲν σὺ τῷ Θεῷ λατρεύσας, διαβόλου δὲ διαρρήξας τὴν ἔπαρσιν. Τῆς Κρήτης τὸ καύχημα, Κυδώνων ἀγλάϊσμα καὶ προστάτα. Διὸ πρέσβευε τῷ Κυρίῳ ἐλεηθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Καὶ νῦν (τοῦ Σταυροῦ). Νῦν ἀπολύεις... Τρισάγιον. Ὅτι σοῦ ἐστιν. Τροπάριον τοῦ Σταυροῦ: *Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου...*

Δόξα. (Ἀπολυτίκιον) τοῦ Ὁσίου. Ἦχος α'

Τοῖς ἐν Κρήτῃ εὐχέτης καὶ τοῦ κόσμου ὑπέρμαχος, καὶ ἡγιασμένος ἐφάνης, θεηγόρε πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννη. Τελείᾳ πολιτείᾳ οὐρανοῦ καὶ ἄπειρα χαρίσματα λαβών, θεραπεύεις τοὺς νοσοῦντας καὶ πάντας τοὺς πιστῶς προσκαλουμένους σε. Δόξα τῷ ἀναδείξαντί σε ἱερόν, δόξα τῷ σὲ ἁγιάσαντι, δόξα τῷ ἐν τοῖς πέρασι τοῦ κόσμου προστάτην θερμὸν ἀναδείξαντι.

Εἰς τὸν Ὄρθρον

Ὁ Ἑξάψαλμος. Εἰς τὸ *Θεὸς Κύριος* τὸ Ἀπολυτίκιον τοῦ Ὁσίου: *Τοῖς ἐν Κρήτῃ εὐχέτης...*

Δόξα. Τῶν Μαρτύρων. Καὶ νῦν. Τοῦ Σταυροῦ (ὅρα ταῦτα εἰς τὸν Ἑσπερινόν).

Καθίσματα. Μετὰ τὴν Α' Στιχολογίαν.

Κάθισμα τοῦ Ὁσίου. Ἦχος πλ. δ'. *Τὴν σοφίαν καὶ λόγον.*

Τῆς ἀσκήσεως πόνοις δοκιμασθεὶς καὶ ναοὺς ἐν τῇ Κρήτῃ οἰκοδομῶν, χρυσίου λαμπρότερον, εὐσεβείᾳ ἀπήστραψας. Καθαρὸν δοχεῖον ὑπῆρξας τοῦ Πνεύματος, πονηρῶν δαιμόνων τὸ σκότος ἐμείωσας. Ὅθεν συναθροίσας μοναζόντων ἀγέλας, ποιμὴν τούτων γέγονας καὶ φωστὴρ διαυγέστατος, Ἰωάννη, μακάριε. Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι τοῖς ἑορτάζουσι πόθῳ τὴν ἁγίαν μνήμην σου.

Δόξα, τὸ αὐτό. Καὶ νῦν τῆς ἑορτῆς ὅμοιον (*Τὸν Σταυρὸν τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τῆς γῆς...*)

Εἶτα ὁ πολυέλεος, καὶ μετ᾽ αὐτὸν Κάθισμα τοῦ Ὁσίου

Ἦχος α'. *Τὸν τάφον σου, Σωτήρ.*

Τοῦ κόσμου τὰ τερπνὰ ἐκ καρδίας μισήσας, καὶ μόνον τὸν Θεὸν ἐκ ψυχῆς ἀγαπήσας, τὴν ἔρημον ὡς ἔνοικον, Ἰωάννη, κατέλαβες, ἐπιμόνως δὲ ταῖς θεωρίαις σχολάσας, ὤφθης ἄγγελος μετὰ σαρκὸς βιοτεύων, διὸ σὲ γεραίρομεν.

Δόξα. Τοῦ μάρτυρος. Καὶ νῦν. Τῆς ἑορτῆς... *Ἐκ νεότητός μου πολλὰ πολεμεῖ με πάθη.* Τὸ Προκείμενον. *Τίμιος ἐναντίον Κυρίου.* Στίχος.

Τί ἀνταποδώσωμεν τῷ Κυρίῳ. Εὐαγγέλιον τοῦ Ὁσίου: *Εἶπεν ὁ Κύριος... πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μου.* Ὁ Ν' Ψαλμός. Δόξα. *Ταῖς τοῦ σοῦ ὁσίου...* Καὶ νῦν. *Ταῖς τῆς Θεοτόκου... Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με ὁ Θεός...* καὶ τὸ ἑπόμενον τοῦ Ὁσίου.

Ἦχος πλ. β'

Δεῦτε, πάντες οἱ πιστοί. Νῦν τὸν πανεύφημον Ἰωάννην τὸν ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ πιστῶς πανηγυρίσωμεν.

Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου. Τὸ *Κύριε ἐλέησον* ιβ', καὶ οἱ Κανόνες (Ὁ Κανὼν τοῦ Σταυροῦ μετὰ τῶν εἱρμῶν εἰς ς') τοῦ Ὁσίου εἰς δ' (καὶ τοῦ Μάρτυρος εἰς δ').

Ὁ Κανὼν τοῦ Ὁσίου, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: *Δημήτριος ἁμαρτωλὸς ἱερεὺς Σουρούμης*

Ὠδὴ α'. Ἦχος β'. *Δεῦτε, λαοί, ᾄσωμεν.*

Δεῦτε, πιστοί, δεῦτε φιλέορτοι σήμερον, δεῦτε Κρητῶν ὁ σύλλογος, ἀνευφημήσωμεν τῶν ὁσίων τὸ κλέος, τὸν μέγαν Ἰωάννην τὸν ἀξιάγαστον.

Ἡ τριφεγγὴς τῆς τρισηλίου Θεότητος ἀκτίς, τὸν νοῦν μου φώτισον, καὶ τὴν καρδίαν μου τὴν ζοφώδη, ἵν' ὅπως τὸν θεῖον Ἰωάννην ἐγκωμιάσω σοι.

Μαρμαρυγαῖς τῆς ὑπερφώτου ἐλλάμψεως καταυγασθείς, μακάριε, βίου τερπνότητα καὶ τὴν πρόσκαιρον δόξαν ἐκ βρέφους ἀπηρνήσω, Χριστῷ προσέδραμες.

Θεοτοκίον: *Ἡ τὴν πηγὴν τῆς ἀπαθείας κυήσασα, τραυματισθέντα πάθεσι, Κόρη, θεράπευσον, καὶ πυρὸς αἰωνίου ἐξάρπασόν με, Κόρη θεοχαρίτωτε.*

Ὠδὴ γ'. Τοῦ Ὁσίου. *Στερέωσον ἡμᾶς, Κύριε.*

Τῆς Κρήτης τὸν καρπὸν νῦν τὸν ἀμάραντον, τὸ ῥόδον τὸ εὔοσμον τῆς ἐρήμου, τῆς ἁγνείας τὸ λαμπάδιον, Ἰωάννην τὸν θεῖον εὐφημήσωμεν.

Ῥωννύμενος τῷ ὅπλῳ τῷ τῆς πίστεως, τὴν κάραν συνέτριψας τοῦ Βελίαρ, ἐν τῇ ῥάβδῳ τῶν ἀγώνων σου, καὶ αὐτοῦ τὰς ἐνέδρας διεσκέδασας.

Ἵν' ὅπως γεραίρω ὡς προστάτην μου καὶ ῥύστην ἐκ πάσης με καταδίκης καὶ παντοίας περιστάσεως, ἀπολύτρωσον, μάκαρ, τοὺς ὑμνοῦντάς σε.

Θεοτοκίον: *Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὁ πρὶν ἀόρατος, ὠράθη, Παρθένε, δι' εὐσπλαγχνίαν ἐκ γαστρός σου σωματούμενος. Διὰ τοῦτό σε πίστει μακαρίζομεν.*

Ὁ Οἶκος (Μάρτυρος Εὐσταθίου).

Κάθισμα τοῦ Ὁσίου. *Τὴν σοφίαν καὶ λόγον.*

Ἀρετῶν εἰς τὸ ὕψος ἀναδραμὼν καὶ τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων καταμαθών, πᾶσαν γὰρ ἐξέφυγες κοσμικήν, Πάτερ, σύγχυσιν, καὶ τὸν Σταυρὸν ἐπ' ὤμων ἀράμενος, Ὅσιε, συγγενεῖς καὶ πλοῦτον εἰς οὐδὲν λογισάμενος. Ὅθεν ἐπαξίως συνελθόντες ἐν πίστει τελοῦμεν τὴν ἔνδοξον καὶ ἁγίαν σου κοίμησιν, Ἰωάννη μακάριε. Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι τοῖς ἑορτάζουσι πόθῳ τὴν ἁγίαν μνήμην σου.

Ὠδὴ δ'. Τοῦ Ὁσίου. *Ἐλήλυθας ἐκ Παρθένου.*

Στερέωσον κλονουμένην τὴν ποίμνην σου, Ὅσιε, ὑπὸ τῶν πικρῶν ἐχθρῶν νῦν καὶ δεινῶς κινδυνεύουσαν ἐκ χαλεπῶν κολάσεων παντοίων καὶ θλίψεων καὶ πικρᾶς τυραννίδος καὶ μάστιγος.

Ἀθόλωτον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἐτήρησας τοῦ βίου συγχύσεως καὶ ἔξω κόσμου γενόμενος ἐκ βρέφους, μακάριε, διὸ ὡς ἔνοικον τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, Πάτερ, εἴληφας.

Μεγάλως ὁ Χριστός, θεοφόρε, ἐδόξασε. Τὴν Κρήτην γὰρ ἅπασαν ναῶν ἁγίων ἐπλήρωσας ὄντως καὶ ἐκόσμησας. Διὸ συμφώνως σέ, Πάτερ, ἐν αὐτοῖς τε νῦν σὲ γεραίρομεν.

Θεοτοκίον: *Ἀνέτειλεν ἐκ γαστρός σου, Παρθένε, ὁ ἄδυτος ἥλιος καὶ ἅπασαν τὴν οἰκουμένην ἐφώτισε, καὶ τὸ σκότος ἔλυσε, τὴν ἀχλὺν ἐδίωξε τῶν δαιμόνων καὶ τοὺς ἠφάνισε.*

Καταβασία. *Εἰσακήκοα Κύριε...*

Ὠδὴ ε'. Τοῦ Ὁσίου. *Ὁ τοῦ φωτὸς χορηγός.*

Ῥῦσαι παντὸς πειρασμοῦ, πάσης κακίας καὶ ἐχθρῶν στάσεως νόσων δεινῶν ταῖς σαῖς ἱκεσίαις καὶ πάσης ἀπειλῆς τοὺς ἐν πίστει καὶ πόθῳ σὲ νῦν γεραίροντας.

Τὸν κόσμον, Πάτερ, λιπών, καὶ τὰ τοῦ κόσμου παριδὼν ἅπαντα, τὴν δόξαν καὶ πλοῦτον καὶ πάσας τὰς ματαίας ἡδονάς, τῷ Χριστῷ ὃν ἐπόθεις, σοφέ, ἠκολούθησας.

Ὡς νουνεχὴς ἀληθῶς καὶ ἐμπειρότατος, σοφέ, ἔμπορος, πᾶσαν τὴν οὐσίαν ἀπέδωκας, ὠνήσω τὸν Χριστόν, τὸν ἄσυλον πλοῦτον, καὶ μαργαρίτην ἔντιμον.

Θεοτοκίον: *Λῦσον κακῶν με, πολλῶν ἁμαρτιῶν καὶ πειρασμῶν, Δέσποινα, ταῖς σαῖς ἱκεσίαις, καὶ πάσης τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλῆς. Σὲ γὰρ ἔχω προστάτιν καὶ βοηθὸν ἐν θλίψεσι.*

Ὠδὴ ς'. Τοῦ Ὁσίου. *Ἐν ἀβύσσῳ πταισμάτων.*

Ὁλοτρόπως Θεῷ εὐηρέστησας, μάκαρ Ἰωάννη, διό σε ἐδόξασε ταῖς τῶν θαυμάτων λάμψεσιν ἐν τῇ Κρήτῃ καὶ πᾶσι τοῖς πέρασι.

Σὺν ταῖς Ἄνω Δυνάμεσιν, Ὅσιε, νῦν χοροβατῶν εἰς τὰ ἄνω βασίλεια, ὑπὲρ ἡμῶν ἱκέτευε, τῶν ἐν πίστει καὶ πόθῳ τιμώντων σε.

Ἰδού, Πάτερ, τὰ τέκνα σου σήμερον, ἐν τῇ σῇ μονῇ συνηγμένα,

γεραίρουσι σὺν φιλεόρτοις τάξεσι, σοῦ τὴν θείαν καὶ πάνσεπτον κοίμησιν.

Θεοτοκίον: *Ἐλεήμονα Λόγον ἡ τέξασα, τοῦτον καθικέτευε τοῦ ἐλεῆσαί με καὶ ῥῦσαι τῆς κολάσεως καὶ ζωῆς κληρονόμον ποιῆσαί με.*

Καταβασία. *Νοτίου θηρὸς ἐν σπλάγχνοις.*

Κοντάκιον τοῦ Ὁσίου. Ἦχος β΄. *Τὰ ἄνω ζητῶν.*

Τὸν κόσμον λιπών, ποθῶν τὰ ὑπερκόσμια, καὶ Κρήτης δραμὼν τὰ ὄρη, Πάτερ ὅσιε, ἐν αὐτοῖς ἀσκούμενος, τῶν Ἀγγέλων γέγονας ὁμοδίαιτος. Σὺν αὐτοῖς δυσώπει Χριστὸν ῥυσθῆναι κινδύνων τοὺς ὑμνοῦντάς σε.

Ὁ Οἶκος

Σοφίας Θεοῦ ὑπάρχεις βλάστημα, Ἰωάννη ὅσιε. Παιδιόθεν ἐπόθησας σοφίαν τὴν ἐνυπόστατον, ἣν καὶ συνοικήσας ἀπὸ γῆς σε ἐχώρισε, καὶ πρὸς ὕψος ἀνήγαγεν, ἐξ ἀύλων ἀνθέων πλέξασα στέφανον καὶ τῇ σῇ ἐπιθεῖσα ἡγιασμένῃ κάρᾳ, θεοφόρε μακάριε. Ἣν περ κεκοσμημένος ἐξιλέωσαι τὸν Κτίστην σου, δοθῆναί μοι σοφίας λόγον, ἐπαξίως ὑμνῆσαι τὴν σὴν ἁγίαν κοίμησιν, ἣν ἐδόξασε Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν. Αὐτὸν οὖν, Πάτερ, ἱκέτευε ῥυσθῆναι κινδύνων τοὺς ὑμνοῦντάς σε.

⟨Μηνολόγιον⟩

Τῇ Εἰκοστῇ τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου μνήμην ἐπιτελοῦμεν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Κὺρ Ἰωάννου τοῦ ἐν τῇ Κρήτῃ.

Εὕροιμέν σε ἅπαντες, Ἰωάννη, προστάτην,
πρὸς Θεὸν ἀεὶ τὸν τῶν ἁπάντων κτίστην.
Εἰκάδι Ἰωάννης μετέστη πρὸς Κύριον.

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ... μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου· τοῦ Ὁσίου τὸν βίον ζήτει ἔμπροσθεν, καὶ τοῦ Μάρτυρος εἰς τὸν Παλαιὸν θησαυρόν.

Ταῖς αὐτῶν ἁγίαις πρεσβείαις, ὁ Θεός, ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν.

Ὠδὴ ζ΄. Τοῦ Ὁσίου. *Ἀντίθεον πρόσταγμα.*

Ῥημάτων ὁ φθόγγος σου καὶ τῶν θαυμάτων ἡ χάρις ἡ ἔνθεος, τὴν Κρήτην πᾶσαν ἔπλησε, πιστοὺς δὲ ἐφώτισε καὶ κατελάμπρυνε αἴγλῃ τῇ τοῦ Πνεύματος, Κύριε Ἰωάννη, ὁσίων τὸ καύχημα.

Εἰς δόξαν καὶ αἴνεσιν τοῦ Ποιητοῦ σου, τὴν Κρήτην ἐνέπλησας ναῶν ἁγίων, πανόλβιε, ἡμεῖς δὲ σήμερον, τὴν θείαν μνήμην πιστῶς ἐκτελοῦντες, κράζομεν· Ἅγιε, ἡμᾶς σῶσον τοὺς σὲ γεραίροντας.

Ὑπὲρ τῶν τελούντων σου τὴν θείαν μνήμην, μὴ παύσῃ δεόμενος καὶ πάντων τῶν ὑμνούντων σε ῥυσθῆναι κολάσεως καὶ πάσης κατακρίσεως, πάσης ἐχθρῶν στάσεως, Κύριε Ἰωάννη, Κρήτης τὸ καύχημα.

Θεοτοκίον: *Σταγόνα μοι ὄμβρησον δακρύων, ὅπως, Παρθένε πανάμωμε, κλαύσω τὰς ἁμαρτίας μου πικρῶς, καὶ παράσχῃ μοι αὐτῶν τὴν ἄφεσιν καὶ λύσιν ὁ Υἱός σου, ὁ ὢν εὐλογημένος καὶ ὑπερένδοξος.*

Καταβασία. *Ἔκνοον πρόσταγμα.*

Ὠδὴ η΄. Τοῦ Ὁσίου. *Τὸν ἐν καμίνῳ πυρός.*

Σέ, τὸν τῆς Κρήτης βοηθόν, τῶν Κυδώνων τὸν φρουρὸν καὶ προστάτην, τῶν πιστῶν καὶ νοσούντων τὸν ἔμπειρον ἰατρόν, ὕμνοις ἐγκωμίων γεραίρομεν καὶ ἀνυμνοῦμεν, Κύριε Ἰωάννη.

Οὐρανομήκης ἀληθῶς καὶ ἀκράδαντος φανεὶς στῦλος, παμμάκαρ, καὶ ἀσάλευτος πύργος τοῖς πειρασμοῖς, τῶν ἐχθρῶν ἀποκρούων τὰ ἔνεδρα, ταῖς σαῖς ἐναρέτοις πράξεσι, θεοφόρε.

Ὑπὲρ ἡμῶν τὸν Λυτρωτὴν Θεὸν πρέσβευε, παμμάκαρ Ἰωάννη, τοῦ ῥυσθῆναι κινδύνων καὶ νοσημάτων καὶ παντοίας περιστάσεως τοὺς τῷ θείῳ τούτῳ ναῷ σου προσφεύγοντας.

Θεοτοκίον: *Ῥῶσιν καὶ δύναμιν καὶ ἰσχὺν καὶ ἀνδρείαν κατ' ἐχθρῶν τῶν ἐκζητούντων ἀπολέσαι με, ὅλως, τὸν πεποιθότα εἰς σέ, πρεσβείαις σου ἀφάνισον τούτους, Παναγία, ἐλπὶς ἀπηλπισμένων.*

Ὠδὴ θ΄. Τοῦ Ὁσίου. *Ἀνάρχου γεννήτορος.*

Ὁσίως τὸν βίον σου, παμμάκαρ, ἐπετέλεσας, τῶν ὁσίων ζηλώσας τὰ κατορθώματα· διὸ σὺν ὁσίοις χορεύεις ἐν οὐρανοῖς καὶ πᾶσιν ἁγίοις, καὶ πρεσβεύεις τῷ Κτίστῃ σου ὑπὲρ πάντων τῶν τιμώντων σε.

Ὑπὲρ τῆς πατρίδος σου, τῆς ταπεινῆς καὶ τλήμονος μὴ ἐλλείπῃς πρεσβεύων τὸν μόνον εὔσπλαγχνον, μάκαρ Ἰωάννη, ἵν' ὅπως ταῖς σαῖς εὐχαῖς τῆς νῦν συνεχούσης ῥυσθῇ κακώσεως καὶ παντοίας ἐχθρῶν στάσεως.

Μονὴν τὴν ἁγίαν σου ταύτην, πάτερ πανόλβιε, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐκτελοῦντας τὴν θείαν μνήμην σου, καὶ δοξολογοῦντας καὶ ψάλλοντας εὐλαβῶς, καὶ ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς πανηγύρεως ἐκ παντοίας βλάβης λύτρωσον.

Ἡ Κρήτη εὐφραίνεται κηρύττουσα τὰ θαύματα, Κύριε Ἰωάννη, καὶ κατορθώματα καὶ δοξολογεῖ εὐχαρίστως τὸν Λυτρωτήν, τὸν δι' εὐσπλαγχνίαν ἑαυτὸν παρασχόντα ταύτῃ τοιοῦτον φύλακα.

Θεοτοκίον: *Σὲ μόνην ὁ δοῦλός σου ἐπικαλοῦμαι, Δέσποινα, τὴν ἐλπίδα μου πᾶσαν καὶ καταφύγιον, ὅπως ταῖς σαῖς ἱκεσίαις καὶ δι' εὐχῶν τοῦ Ἰωάννου, ῥυσθῶ ὁ πανάθλιος τῆς μενούσης με κολάσεως.*

Καταβασία: *Μυστικὸς εἶ, Θεοτόκε, παράδεισος.*

Ἐξαποστειλάριον τοῦ Ὁσίου. *Ὁ οὐρανὸν τοῖς ἄστροις.*

Τῶν ἀσκητῶν τὸ κλέος καὶ τῶν ὁσίων καλλονήν, τὸ θεῖον βλάστημα Κρήτης, ἀνευφημήσωμεν, πιστοί, τὸν κύριον Ἰωάννην, τὸν θεῖον καὶ μέγαν ἡμῶν προστάτην.

Εἰς τοὺς Αἴνους ἱστῶμεν στιχηρὰ δ' προσόμοια.

Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων ταγμάτων.*

Τὸν Ἰωάννην τὸν μέγαν ὕμνοις τιμήσωμεν, τὸν θαυμαστὸν προστάτην τῶν ἐπικαλουμένων πάντες· καὶ γὰρ οὗτος Χριστὸν τὸν Θεὸν τὸν Σωτῆρα καὶ Κύριον, ὑπὲρ ἡμῶν ἱκετεύει ἐκ πειρασμῶν λυτρωθῆναι καὶ κολάσεως.

Ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐν πίστει, σοῦ τὴν πανένδοξον καὶ φωτοφόρον μνήμην ἐκτελούντων, μὴ παύσῃ, Κύριε Ἰωάννη, τὸν Λυτρωτὴν ἱκετεύων καὶ Κύριον, τοῦ λυτρωθῆναι κινδύνων καὶ πειρασμῶν καὶ πυρὸς τοῦ αἰωνίζοντος.

<Τὸ τρίτον προσόμοιον τοῦ Μάρτυρος Εὐσταθίου>

Δόξα. Τοῦ ὁσίου. Ἦχος πλ. β'.

Θεία Χάρις ἀπηώρητο ἐπὶ τῇ θήκῃ τῶν λειψάνων σου, ἡγιασμένε, Πάτερ. Διὸ καὶ εἰς ὀσμὴν μύρου τῶν θαυμάτων σου δραμούμεθα τῶν νοσημάτων τὴν ἴασιν ἀρυόμενοι. Ἀλλά, Πάτερ ὅσιε κύριε Ἰωάννη, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἱκέτευε, ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν (τοῦ Σταυροῦ)

Δοξολογία μεγάλη. Εἰς τὴν Λειτουργίαν Τυπικά, Μακαρισμοί, καὶ ἐκ τῶν Κανόνων τοῦ Ὁσίου δ'. Ἀπόστολος τοῦ ἁγίου Δημητρίου 26ης Ὀκτωβρίου. Εὐαγγέλιον ὁσιακόν: *Ἔστη ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τόπου πεδινοῦ* (ζήτει τῇ Παρασκευῇ τῆς Β' ἑβδομάδος τοῦ Λουκᾶ, ς', 17 - 23). Κοινωνικόν. *Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον*, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Θείας Λειτουργίας, ὡς σύνηθες.

Μακαριστικὰ ψαλλόμενα εἰς τὸν ὅσιον Ἰωάννην (ὁμοῦ καὶ εἰς τὸν ἀθλητὴν Εὐστάθιον). Στάσις Α' πρὸς τὸ *Ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ*, καὶ αἴτησις. Στάσις Β' *Ἄξιον ἐστὶν* τοῦ Ὁσίου. Δόξα. Καὶ νῦν.

Ἄχραντε Ἁγνή, διαφύλαττε τὸν οἶκον τοῦτον, ὃν ὁ Ἰωάννης ἀνήγειρεν, ἐπ' ὀνόματι, Πανύμνητε, τῷ σῷ.

Ἄξιον ἐστὶν τὸ πρῶτον. Καὶ ἡ αἴτησις. Στάσις Γ' *Αἱ γενεαὶ πᾶσαι*. Τοῦ Ὁσίου... Αἴτησις. Ἀπόλυσις.

7 - 2 - 1985

ΤΑ ΣΥΝΑΓΟΜΕΝΑ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΡΑΣΕΩΣ ΑΥΤΟΥ ΕΚ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ Κ

Καταγωγή: Τὸ θεῖον βλάστημα Κρήτης. Τῆς Κρήτης ὁ καρπός. Ἐξ αὐτῆς γὰρ ἐβλάστησεν Ἰωάννης ὁ θεόφυτος. Ἡ ἑκατόμπολις Κρήτη ἀγάλλεται καὶ πανηγυρίζει.

Ἄσκησις: Παιδιόθεν ἐπόθησας σοφίαν τὴν ἐνυπόστατον. Βίου τερπνότητα καὶ πρόσκαιρον δόξαν ἐκ βρέφους ἀπηρνήσω. Τοῦ κόσμου τὰ τερπνὰ ἐκ καρδίας μισήσας, καὶ μόνον τὸν Θεὸν ἐκ ψυχῆς ἀγαπήσας, τὴν ἔρημον ἔνοικον κατέλαβες. Κρήτης δραμὼν τὰ ὄρη ἐν αὐτοῖς ἀσκούμενος.

Κήρυγμα: Ῥημάτων ὁ φθόγγος σου... τὴν Κρήτην πᾶσαν ἔπλησε. Κυδωνίας φωστήρ, τῶν Κρητῶν πρεσβευτής.

Οἰκοδομήματα: Καὶ ναοὺς πᾶσαν Κρήτην ἀνεπλήρωσας. Καὶ ναοὺς ἐν τῇ Κρήτῃ οἰκοδομῶν. Τὴν Κρήτην ἅπασαν ναῶν ἁγίων ἐπλήρωσας. Τὴν Κρήτην ἐνέπλησας ναῶν ἁγίων. Ναοὺς ἐγείρας ἐν τῶν Κρητῶν τῇ νήσῳ, ἐν ταύτῃ ἐδοξάσθη.

Κατάρτισις μοναστῶν: Συναθροίσας μοναζόντων ἀγέλας, ποιμὴν τούτων γέγονας καὶ φωστήρ. Εὐφραίνου στίφος τῶν μοναζόντων, ἡ ποίμνη δὲ χόρευε ἡ ἐν Κρήτῃ.

Μονὴ Θεοτόκου: Ἄχραντε, Ἁγνή, διαφύλαττε τὸν οἶκον τοῦτον, ὃν ὁ Ἰωάννης ἀνήγειρεν ἐπ' ὀνόματι, Πανύμνητε, τῷ σῷ.— (Δ. Σουρούμης:) Ἰδού, Πάτερ, τὰ τέκνα σου σήμερον ἐν τῇ σῇ μονῇ συνηγμένα γεραίρουσι. Μονὴν τὴν ἁγίαν σου ταύτην καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ἐκτελοῦντας τὴν θείαν μνήμην σου... καὶ ἅπαν τὸ πλῆθος τῆς πανηγύρεως ἐκ παντοίας βλάβης λύτρωσον.

Κρήτη - Κυδωνία : Τῆς Κυδωνίας τὸ καύχημα τὸ λαμπρὸν καὶ τῆς Κρήτης τὸ ἀγλάϊσμα. Τῆς Κρήτης τὸ καύχημα, Κυδώνων ἀγλάϊσμα καὶ προστάτα. Τὸν πανεύφημον Ἰωάννην τὸν ἐν τῇ Κρήτῃ... πανηγυρίσωμεν. Τῶν Κρητῶν ὁ σύλλογος ἀνευφημήσωμεν.

Ἐπίθετα: Κύριος, ὅσιος, ἀσκητὴς μέγας καὶ σοφός. Μάκαρ, μακαριώτατος, παμμάκαρ, ἁγιώτατος πατήρ. Κρήτης φύλαξ, σοφός. Κυδωνίας φωστήρ, τῶν Κρητῶν πρεσβευτής. Μιμητὴς Παύλου τοῦ Θηβαίου. Βίον τοῦ σοφοῦ Ἀντωνίου ᾑρετίσω, διαιτῶν τὰς ἐρήμους.

Λείψανα: Ἡ τῶν λειψάνων σου θήκη... πηγάζει ἰάματα. Ἡ σὴ ἡγιασμένη κάρα. Θεία χάρις ἀπηώρητο ἐπὶ τῇ θήκῃ τῶν λειψάνων σου, ἡγιασμένε πάτερ. Τιμῶμεν τὴν σορὸν τῶν λειψάνων σου.

Εἰκών: Τὴν θείαν σου εἰκόνα τιμῶμεν. Τιμῶν σου τὴν εἰκόνα τὴν πάνσεπτον καὶ τὴν θήκην τῶν λειψάνων σου.

Δεητικά: Ἀ π α λ λ α γ ὴ τ ῆ ς Τ υ ρ α ν ν ί δ ο ς: Ὑπὲρ τῆς σῆς Πατρίδος μὴ παύσῃς ἱκετεύων. Τοῖς ἐν Κρήτῃ (ὢν) εὐχέτης. Μαδιανιτῶν ἐκ πικρᾶς δ ο υ λ ε ί α ς τὴν σὴν ποίμνην ἐ λ ε υ θ έ ρ ω σ ο ν. Ἐκ φθορᾶς β α ρ β ά ρ ω ν, ταῖς ἱκεσίαις σου, σῶσον τὴν ποίμνην σου.

Σὲ τὸν τῆς Κρήτης βοηθόν, τῶν Κυδώνων τὸν φρουρὸν καὶ προστάτην (ἐπικαλούμεθα).

(Δημ. Σουρούμης:) Στερέωσον κ λ ο ν ο υ μ έ ν η ν τὴν ποίμνην σου, ὅσιε, ὑπὸ τῶν π ι κ ρ ῶ ν ἐ χ θ ρ ῶ ν ⟨Τούρκων⟩... καὶ π ι κ ρ ᾶ ς τ υ ρ α ν ν ί δ ο ς καὶ μ ά σ τ ι γ ο ς. Ὑπὲρ τῆς Πατρίδος σου ⟨Κρήτης⟩, τῆς ταπεινῆς καὶ τ λ ή μ ο ν ο ς, μὴ ἐλλείπῃς πρεσβεύων, ὅπως ῥυσθῇ κ α κ ώ σ ε ω ς καὶ παντοίας ἐ χ θ ρ ῶ ν στάσεως.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΡΗΜΙΤΗΣ (ΓΔΕΡΝΕΤΤΟΥ) ΚΑΙ Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΕΤΟΥΣ 1782

Α΄

I. Η ΚΑΤΑ ΤΟ 1632 ΓΕΝΟΜΕΝΗ ΑΓΙΟΠΟΙΗΣΙΣ (ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ) ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ 98 ΠΑΤΕΡΩΝ ΣΥΝΑΣΚΗΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΕΤΙΚΟΝ ΣΙΓΙΛΛΙΟΝ

ὑπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου, τοῦ Ἐφέσου Μελετίου, τοῦ Χαλκηδόνος Νεκταρίου τοῦ Θεσσαλονίκης Ἀθανασίου τῶν Κρητῶν, κ.ἄ. ἀρχιερέων γενομένη συνοδικῶς.

Τὸ Σιγίλλιον περὶ Κανονισμοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ διαλαμψάντων ἐν Κρήτῃ 98 θεοφόρων Πατέρων ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἀνατύπωσιν τῆς (α΄ ἐκδόσεως) Γ τὸ 1787 ἐν Ἑνετίᾳ, ἔκτοτε δὲ ἀκολουθεῖ τὰς νεωτέρας ἐκδόσεις ὑπὸ τὸν αὐτὸν τύπον, φέρον χρονολογίαν μὲν 29 Ἀπριλίου 1632, ὑπογραφὰς δέ, ἐκτὸς τοῦ Κυρίλλου Α΄ ἑτέρων εἴκοσι καὶ ἑνὸς ἀρχιερέων, ἐν οἷς Κρῆτες ἦσαν ὁ Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιος (ὁ Πατελλάρος, εἶτα πατριάρχης), ὁ Ἐφέσου Μελέτιος, ἐκ τῶν ἄλλων δὲ ἱστορικὰ πρόσωπα γνωστότατα ὁ Βερροίας Κύριλλος (Κονταρῆς) καὶ ὁ Γάνου καὶ Χώρας Ἰωαννίκιος, ἀμφότεροι πατριαρχεύσαντες μετὰ ταῦτα. Ἐξ ὅσων δ' ἐξηκρίβωσα αἱ ὑπογραφαὶ ἀντιστοιχοῦν πρὸς πράγματι τὸ 1632 διατελοῦντας ἀρχιερεῖς τῆς ἣν ὑπογράφονται ἐπαρχίας.

Ποῖος συνέταξε τὸ κείμενον τοῦ Κανονισμοῦ τούτου;

Ὡς πρὸς τὸν προηγηθέντα Κανονισμὸν τοῦ ἁγίου Γερασίμου Κεφαλληνίας (Ἰούλιος 1622) ἀποφασισθέντα ὑπὸ Συνόδου ἀρχιερέων εἰς ἣν μάλιστα μετεῖχον καὶ οἱ πατριάρχαι Ἀντιοχείας Ἰωακεὶμ καὶ Ἱεροσολύμων Θεοφάνης, εἶναι παραδεδεγμένον ὅτι συντάκτης τῆς σχετικῆς πράξεως ὑπῆρξεν ὁ φίλος τοῦ Λουκάρεως Θεόφιλος Κορυδαλλεὺς (1569 - 1646), ὁ ὡς ἀρχιερεὺς Ναυπάκτου Θεοδόσιος, καὶ διαμένων τότε εἰς Ἑπτάνησον.

Ὡς πρὸς τὸ σιγίλλιον δι' οὗ ἀγγέλλεται ὁ κανονισμὸς τοῦ Ἰωάννου Ἐρημίτου καὶ τῶν συνασκητῶν του ἦτο προφανὲς ὅτι τὸ κείμενον ἢ ἐνόσει ἢ δὲν

εἶχεν ὀρθῶς ἀναγνωσθῇ ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐκδότου του. Καὶ τοῦτο διότι ὁ ἐκδότης τοῦ 1787 ἠγνόει ἄλλην του μορφήν.

Πράγματι διὰ τοῦ κώδικος Ἰβήρων 576 τοῦ α΄ ἡμίσεος τοῦ ιζ΄ αἰῶνος, παρεδόθη ἀνεπίγραφον καὶ ἀνυπόγραφον ὀρθότερον καί πως διάφορον κείμενον ἐπιγραφόμενον μὲν «Μελετίου εἰς τὸν Κανονισμόν...», χρονολογούμενον δὲ «τὸ ,αχλβ΄ ἔτος τὸ σωτήριον, τῇ ἡμέρᾳ τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως», δηλονότι 25 Δεκεμβρίου 1632.

Τοῦτο δημοσιεύω περαιτέρω[1], προσθεὶς ἐν τέλει τὸν χρονισμὸν καὶ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ ἐντύπου σιγιλλίου. Γεννῶνται ὅμως ἐκ τοῦ κειμένου τούτου δύο ἐρωτήματα. Τὸ πρῶτον εἶναι τίς ἦτο ὁ λογιώτατος καὶ θεολογικώτατος συντάκτης τοῦ κειμένου, δι' οὗ ὁ Κύριλλος ὁ Λούκαρις ἀνεγνώριζεν οὐ μόνον τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους ὀφειλομένην τιμήν, ἀλλὰ καὶ τὰ δι' αὐτῶν ἐνεργούμενα θαύματα καί, πρῶτος αὐτός, ἐχώρει εἰς κανονισμὸν τῆς ἁγιότητος καὶ τῆς μνήμης δι' ἅπασαν τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν;

Ὁ μὲν Μελέτιος Πηγᾶς εἶχεν ἀποθάνει πρὸ πολλοῦ. Ὁ δὲ γέρων πλέον Μελέτιος Βλαστὸς εὑρίσκετο εἰς Κρήτην. Ὁ Κρὴς Μελέτιος Πανττάγαλος Ἐφέσου δὲν φέρεται ὡς συγγραφεὺς ἀναλόγων κειμένων. Μελέτιος Κρὴς καὶ δεινὸς θεολόγος, τῆς συντηρητικῆς παρατάξεως μάλιστα, μαθητὴς δὲ τοῦ Θ. Κορυδαλλέως καὶ τότε εὑρισκόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει συγγραφεὺς συναξαρίων καὶ Ἀκολουθιῶν τόσον ἁγίων ὅσον καὶ Νεομαρτύρων εἶναι Μελέτιος ὁ Συρίγου (ἢ Συρίγος) (1585 - 1663). Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὴν 25ην Δεκεμβρίου 1631 ὁ Μελέτιος ἐκήρυξεν ἐν τῷ πατριαρχικῷ ναῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρουσίᾳ τοῦ πατριάρχου[2]. Καὶ ὅτι πρὸ τοῦ Πάσχα τοῦ 1632 μετέβη εἰς Μολδαβίαν, ὅθεν ἐπέστρεψε τὸ θέρος τοῦ 1633. Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν 1632 νομίζω ὅτι δὲν εἶναι ὀρθή. Ἐὰν αὐτὴ ἦτο ὀρθή, τότε ἡ τοῦ δημοσιευθέντος σιγιλλίου θὰ ἦτο ἐσφαλμένη καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι 29 Ἀπριλίου 1633. Ἐφ' ὅσον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν συνοδικὴν πρᾶξιν τοῦ Κανονισμοῦ, τὸ σιγίλλιον, ὡς καθιστῶν ταύτην γνωστὴν πρὸς τοὺς τιμῶντας ἤδη τὸν ὅσιον Ἰωάννην Κρῆτας, ἔπρεπε νὰ κοινοποιηθῇ εἰς αὐτοὺς κατὰ Δεκέμβριον 1632 ἢ ὀλίγον μετὰ ταῦτα (καὶ οὐχὶ 4 μῆνας ἀργότερον, Ἀπρίλιον 1633, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ἐκεῖ ἦτο τὸ λάθος). Ἡ ὀρθὴ χρονολογία θὰ ἦτο ἐν προκειμένῳ διὰ μὲν τὴν πρᾶξιν τὸ 1631, διὰ δὲ τὸ σιγίλλιον ἡ ὑπάρχουσα. Ἀλλὰ

1. Ἐξ ἀντιγράφου, ὅπερ προφρόνως, τῇ αἰτήσει μου, παρεσκεύασεν ἰδιοχείρως ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ φίλος συνάδελφος κ. Παν. Χρήστου, διευθυντὴς τοῦ Πατριαρχικοῦ Ἱδρύματος Πατερικῶν Μελετῶν, ἐκ τῆς ἐκεῖ μικροταινίας, διὸ καὶ θερμῶς καὶ ἐντεῦθεν τὸν εὐχαριστῶ.

2. Πρβλ. Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, περὶ τῶν ὁμιλιῶν Μελετίου τοῦ Συρίγου, ΔΙΕΕ 2, 1887, σσ. 440-447, ἐν σ. 441, ὅπου ἐκ τοῦ κειμένου αὐτοῦ τῶν ὁμιλιῶν του δείκνυται ὅτι ὁ Συρίγος τὸ πρῶτον ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν ἄμβωνα τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1631.

πότε ἀκριβῶς ἔλαβε τὴν σχετικὴν ἀπόφασιν ἡ συγκληθεῖσα Σύνοδος δὲν ἐγνώριζεν ὁ μεταβὰς εἰς τὰς Ἡγεμονίας Συρίγος. Ἐπανελθὼν ἔμαθεν ὅτι τοῦτο εἶχε γίνει; Ἀπίθανα καὶ τὰ δύο. Μᾶλλον ἄλλο συνέβη:

Ὁ γράψας τὸν Ἰβηριτικὸν κώδ. 576 καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων καταχωρίσας τὸ σχέδιον τοῦ Συρίγου, δὲν ἐνεθυμεῖτο ἀκριβῶς πότε ἔγινεν ἡ πρᾶξις, ἢ συνέχυσε τὴν ἡμερομηνίαν ταύτην πρὸς τὴν 25ην Δεκεμβρίου 1631 καθ' ἣν ὁ Μελέτιος ὡμίλησεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἀπ' ἄμβωνος, ἢ ἀκριβολογῶν ἁπλῶς ἔθηκε τὸ 1632 ἀντὶ τοῦ 1631.

Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει ἐδῶ σημασίαν εἶναι ὅτι τὸ σχέδιον εἶναι ἀκριβέστερον, καὶ ἐὰν εἶναι τὸ σχέδιον τῆς πράξεως, δυνατὸν νὰ μετηνέχθη εἰς τὸ σιγίλλιον, ἢ καὶ νὰ ἀντεγράφη συντομευθέν πως ἢ ἀλλαγὲν ὡς πρὸς τὴν διατύπωσιν καὶ δὴ τὸν χρόνον καθ' ὃν ἔζησαν οἱ ἅγιοι. Τὰς τοιαύτας ταλαιπωρίας ὑφίσταται ἐν συνεχείᾳ τὸ ἐν λόγῳ κείμενον συνεχῶς φθειρόμενον κατὰ τὰς ἀνατυπώσεις, ὧν ἡ ἐσχάτη εἶναι ὄντως ἀθλία (ἀνορθόγραφος). Παρὰ ταῦτα, διορθῶν τὰ προφανῆ σφάλματα, ἀναδημοσιεύω τὸ τελευταῖον μέρος τοῦ σιγιλλίου τούτου (Β) πρὸς τυχὸν παραβολήν.

Κύριλλος, ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης

⟨*Τοῖς ἐν Κρήτῃ Ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς*⟩

1

Κῶδιξ Ἰβήρων *576* (4696 Λάμπρος), φ. 203β: *Μελετίου* ⟨Συρίγου⟩ *εἰς τὸν Κανονισμὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου γεγονότα κατὰ τὸ ,αχλβ΄ ἔτος τῆς σωτηρίας, τῇ ἡμέρᾳ τῶν Χριστουγέννων.*

Ἄριστά τε καὶ ἐσκεμμένῃ ὡς ἐχρῆν διανοίᾳ οἱ ἐγγυτάτω τοῦ Χριστοῦ πατέρες θεόπνευστοι τῷ τῆς Ἐκκλησίας παρέδωκαν πληρώματι τοὺς ὁπωσποτοῦν ἐναρέτως τὸ ζῆν διὰ τὴν πάντων ζωήν, τὸν Χριστόν, διανύσαντας καὶ τὴν ἀρετὴν τῷ θανάτῳ σφραγίσαντας, φθάσαντας δικαίως τελευτῆσαι, κατὰ τὸ λόγιον, μετὰ τὴν ἐνθένδε τούτων μετανάστασιν ὕμνοις τιμᾶσθαι καὶ ἐτησίαις πανηγύρεσιν· ἀρχαῖον γάρ τοι τὸ ἔθος καὶ ἀνέκαθεν αὐτοῖς παραδεδομένον ἐνόμισαν, ναὶ μὴν καὶ δίκαιον καὶ ὅσον οἷον κοινωφελές. Τήν τε γὰρ Ἰακὼβ τελευτὴν μακρῷ τῷ πένθει πᾶσα ἡ Αἴγυπτος ἐτίμησεν, ὡς καὶ στήλην γενέσθαι τοῖς Χαναναίοις τὴν Ἀτὰδ ἅλωνα (Γέν. 50, 10 - 11), *οὗ ταῦτα ἐγίγνετο, καὶ τὸν Μωυσῆν δέ, ὃν πολλάκις ζῶντα παρώξυναν οἱ ἐξ Ἰσραήλ, τελευτήσαντα ἐτίμησαν* (Δευτερ. 34, 5 - 8) *καὶ τῶν μεγαλουργιῶν τοῦ Θεοῦ, αἳ δι' αὐτοῦ ἐγεγόνεισαν, μνείαν καθ' ἑκάστην ποιούμενοι, αὐτόν τε δι' εὐφήμου μνήμης ἄγουσιν καὶ ἐπαχθῶς πρὸς τοὺς παροξύναντας δοκοῦσι φέρε-*

σθαι. Τόν τε Σαμουήλ, ὃν περιόντα ἀπεστράφησαν, θανόντα οὐ μόνον κοπετοῖς ἐνεκωμίασαν, ἀλλὰ καὶ Σαοὺλ ἐκζητήσας ὁ βασιλεὺς καὶ διὰ τῆς ἐγγαστριμύθου εὑρὼν ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ (Α' Βασ. 28, 1 - 14). *Εἰ γὰρ ἐναντίον Κυρίου ὁ τῶν ὁσίων αὐτοῦ θάνατος τίμιος δείκνυται, πῶς οὐ δεινὸν καὶ ἐκτόπως ἄτοπον μὴ καὶ τοῖς ἀνθρώποις τιμᾶσθαι τελευτὰς ὁσίας;*

Ἔχει τε γὰρ παρὰ ταῦτα τὸ τοιοῦτον τῆς πρὸς τὸν κοινὸν ἡμῶν δεσπότην f. 204α *εὐνοίας ἀπόδειξιν ὥς που φιλοσόφων ὁ ἱερο | φάντης ἀπεφήνατο Βασίλειος, ἅμα τε πρὸς ἀρετὴν πέφυκε διεγείρειν· οὐδὲν γὰρ οὕτω τοῖς καλοῖς ἢ παροῦσιν ἐπίδοσιν ἢ ἀποῦσι πρόκλησιν ἀπεργάζεσθαι εἴωθεν, ὡς τὸ τῶν ἐπαίνων χρῆμα· καὶ ταῦτα τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερῶν ὕμνων, δι' ὧν τοὺς ἀγῶνας τῶν δικαίων ἀνδρῶν τιμῶντες τῷ Θεῷ εὐχαριστίας ἀπονέμομεν, ἐξ οὗ πᾶσα ἀρετὴ τοῖς ἀνθρώποις χορηγεῖται, καί γε καὶ χρέος ἐποφειλέστατον τοῦτ' αὐτὸ τῷ θεολόγῳ Γρηγορίῳ νενόμισται. Τοῖς γὰρ τοῦ Λόγου γνησίοις θεραπευταῖς τί ἂν καὶ μᾶλλον ἐποφείλεσθαι δόξειε παρὰ τὸν λόγον αὐτόν ; Καὶ πρὸς τούτοις πόσην ἐκ τούτου τὴν ὄνησιν ἡ τῶν πιστῶν καρποῦται ὁμήγυρις, οὐκ ἄν τις ἐκφράσαι ἱκανῶς δυνήσαιτο. Μεσίτας γὰρ αὐτοὺς πρὸς τὸν μόνον εἰρηνάρχην καὶ ἀρχιμεσίτην προβάλλοντες, πᾶν ὃ ἐὰν αἰτώμεθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, δι' αὐτῶν λαμβάνομεν, τάς τε τοῦ βίου ἐπηρείας καὶ τὰς καθ' ἡμῶν δικαίας τοῦ Θεοῦ ἀπειλὰς ἐκκλίνομεν. Ἔνθεν τοι καὶ τὸ τῆς ἐκλογῆς σκεῦος Ῥωμαίοις τε καὶ Ἐφεσίοις καὶ πᾶσι σχεδόν, πρὸς οὓς ἐπιστέλλων ἀρχέτυπον εὐσεβείας ἐγνωρίζετο, καὶ παρακλήσει ἐντέλλεται συναγωνίσασθαι οἱ ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεόν, δι' ἃ ποιῆσαι προετίθετο, καὶ ἐκτενὴς προσευχὴ ἐγίγνετο ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὲρ τοῦ πρῶτον τὸν τῆς Ἐκκλησίας καταβαλόντος θεμέλιον Πέτρου, οἰκοῦντος τὸ δεσμωτήριον, καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὰς τοῦ Σαμουὴλ πρὸς Θεὸν ἐντεύξεις προβαλλόμενοι ἐκ χειρὸς ἀλλοφύλων σωθῆναι ἤλπιζον. Καὶ τί δεῖ πλειόνων, αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἀκούουσι λέγοντος πρὸς τοὺς τοῦ Ἰὼβ φίλους, λαβόντας θύματα πρὸς τὸν θεράποντα αὐτοῦ Ἰὼβ πορευθῆναι, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν τὴν ὁλοκάρπωσιν ποιήσηται καὶ προσεύξηται αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἀπολέσας ἂν αὐτοὺς μὴ τοῦ Ἰὼβ μεσιτεύσαντος, ὑποσχεθέντος τε τῷ Ἀβραὰμ τὴν ἐπανατεινομένην τοῖς Σοδόμοις ἀνήσειν μάστιγα εἰ δέκα μόνους δικαίους ἄνδρας ἐκεῖσε εὑρήσειε ; Ἀπείρων τε οὐ μόνον κινδύνων ἐρρύσθησαν, ἀλλὰ καὶ χαρισμάτων οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀπήλαυσαν διὰ Ἀβραὰμ τὸν τῷ Θεῷ ἠγαπημένον καὶ Ἰσαὰκ τὸν δοῦλον αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τὸν ἅγιον αὐτοῦ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν αὐτῷ εὐαρεστήσαντα, οὐχ ἧττον τῶν ἐκείνοις κατορθουμένων ἢ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐπαγγελίας μεμνημένου τοῦ Κυρίου. Καί τοι γὰρ ἐνθένδε ἀπηλλάγησαν, ἀλλά γε τῷ Θεῷ ζῶσιν εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα, ἦ φασι τὰ λόγια· καθὸ καὶ ὁ Θεὸς Θεὸς τῶν πατέρων ἀκούει, οὐχ ὡς νεκροῦ ἀλλ' ὡς ζώντων Θεὸς ὢν καὶ καλούμενος. Διό, καίτοι νεκροὶ τοῖς σώμασιν, ὡς ζῶντες πάντως ἐνεργοῦσιν, καθὰ καὶ ὁ τοῦ Ἐλισσαίου νεκρὸς ἐν τοῖς*

ξηροῖς ὀστέοις, οὗ ἥψατο. Αἵ τε τούτων καρτερίαι καὶ τὰ κατορθώματα παρὰ τῷ Θεῷ οὐ γεγηράκασι, παρ' ᾧ τό τε παρεληλυθὸς καὶ τὸ μέλλον ἐνέστηκεν, ἀλλὰ νεοθαλῆ, ὡς ἐλαιῶν θάλλουσι νεόφυτα, οὐ μόνον αὐτοῖς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπαιτοῦντα στέφανον, ὃν ἀποδώσει ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτής, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τοῖς ταῦτα ἀνθ' ἱκετηρίας προβαλλομένοις ἱλασμὸν καὶ ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, ὡς ἄλλον τρόπον τὸ τοῦ Ἄβελ αἷμα κατὰ τοῦ ἐκχέαντος ἄμυναν.

Ταύτης οὖν καὶ ἡμεῖς τῆς ὠφελείας μὴ ἀπολειφθῆναι σπουδάζοντες καὶ τοῖς τῶν πρὸ ἡμῶν πατέρων ἕπεσθαι ὡς οἷόν τε προθυμούμενοι ἴχνεσιν, ἐπειδὴ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐν τῇ εὐνομουμένῃ τῶν πόλεων Κρήτῃ ὁ ὅσιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης ἀσκήσει διέλαμψε καὶ οἱ συνασκηταὶ αὐτοῦ ἐνενήκοντα ὀκτὼ τὸν ἀριθμὸν τὸν ἴσον ζῆλον καὶ πολιτείαν ὁμοῦ συνεφιλοσόφησαν, ὧν ὁ Κύριος τὸν βίον ὑπὲρ πᾶσαν δεξάμενος ὁλοκάρπωσιν θαύμασιν ἐξαισίοις ἐδόξασε, κρήνην τινὰ ἄφθονον ἢ ποταμὸν εἰπεῖν ἀέροον τῶν δωρεῶν τὸν ἐκείνων ἀναδείξας σηκόν, καὶ διασῴζων ἑκάστοτε κατά τε γῆν καὶ θάλασσαν τοὺς δι' αὐτῶν τὰς αἰτήσεις ποιουμένους, ἐκ πίστεως συνηγμένοι ἐν ἁγίῳ Πνεύματι πάντες οἱ εὑρεθέντες ἀρχιερεῖς καὶ ἐπικαλεσάμενοι τὸν μεθ' ἡμῶν εἶναι πάσας τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος ἐπαγγειλάμενον, ἀποφαινόμεθα ἑορταῖς ἐτησίοις καὶ ἱεροῖς f. 204β *ὕμνοις τούτους πανηγυρίζεσθαι καὶ ταῖς | τῶν λοιπῶν ὁσίων ἀγέλαις συναριθμεῖσθαι ἔν τε τῇ περιφήμῳ νήσῳ τῆς Κρήτης, ἣν καὶ ἱερὰν παλαίστραν ἐστήσαντο, καὶ ἐν ταῖς κατὰ πᾶσαν τὴν Οἰκουμένην ἁγίαις Ἐκκλησίαις. Δεινὸν γὰρ καὶ ἐπιεικῶς ἄτοπον, τὸν μὲν Θεὸν αὐτοὺς ὡς ἁγίους θαυμαστῶσαι ἁπάντων ἐνώπιον, ἡμᾶς δὲ τῆς τούτων μὴ καταπολαύειν τιμῆς, ἀλλὰ καὶ ζημιοῦσθαι τὴν ἀπὸ ταύτης ὠφέλειαν, τοιούτων μάλιστα προστατῶν δεομένους. Πάντες οὖν ἀναμφιβόλως καὶ μετὰ θερμῆς τῆς πίστεως τοὺς ἄνδρας ταῖς κατ' ἔτος πανηγύρεσι τιμῶντες, μιμεῖσθε τὴν εὐσέβειαν, καὶ πρὸς τὸν Κύριον μεσίτας προβαλλόμενοι, ἀντιλαμβάνοιτε τὰ πρὸς σωτηρίων αἰτήματα καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον· ἧς καὶ ἡμεῖς ἐπιτύχοιμεν διά τε τῶν θεοπειθῶν εὐχῶν τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου καὶ τῶν συνεκλαμψάντων αὐτῷ λοιπῶν ὁσίων ἀνδρῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. Ἀμήν.* ⟨,αχλβ' Ἀπριλίου κθ' (29 Ἀπριλίου 1632)⟩.

† *Ὁ Καισαρείας* Ἐ π ι φ ά ν ι ο ς

† *Ὁ Λαρίσσης* Γ ρ η γ ό ρ ι ο ς

† *Ὁ Φιλίππων καὶ Δράμας* Ἀ β έ ρ κ ι ο ς

† *Ὁ Νικομηδείας* Ν ε ό φ υ τ ο ς

† *Ὁ Ἐφέσου* Μ ε λ έ τ ι ο ς ⟨Παντόγαλος, Κρής⟩

† *Ὁ Σερρῶν* Δ ι ο ν ύ σ ι ο ς

† *Ὁ Ἀγκύρας* Λ α υ ρ έ ν τ ι ο ς

† *Ὁ Γάννου καὶ Χώρας* Ἰ ω α ν ν ί κ ι ο ς

† Ὁ Ξάνθης Σ α μ ο υ ή λ
† Ὁ Χαλκηδόνος Νεκτάριος (Νεῖλος, ζωγράφος, ὁ ἀπὸ Τζιᾶς καὶ Θερμίων Κρής)
† Ὁ Βερροίας Κ ύ ρ ι λ λ ο ς ⟨Κονταρῆς⟩
† Ὁ Κυζίκου Π α ρ θ έ ν ι ο ς
† Ὁ Αἴνου Π α ρ θ έ ν ι ο ς
† Ὁ Μεσημβρίας Ἀ κ ά κ ι ο ς
† Ὁ Ῥαιδεστοῦ καὶ Πανίου Θ ε ο φ ά ν η ς
† Ὁ Σηλυμβρίας Π α ρ θ έ ν ι ο ς
† Ὁ Ἐλασσῶνος Ἰ ω ά σ α φ
† Ὁ Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιος ⟨Πατελλάρος, Κρής⟩
† Ὁ Βιζύης Δ α μ α σ κ η ν ὸ ς
† Ὁ Ἀδριανουπόλεως Π α ρ θ έ ν ι ο ς
† Ὁ Νέων Πατρῶν Ν ε ό φ υ τ ο ς

2 ⟨Τὸ κείμενον τῶν ἐντύπων⟩

Ταύτης οὖν καὶ ἡμεῖς ὠφελείας μὴ ἀπολειφθῆναι σπουδάζοντες τοῖς πρὸ ἡμῶν Πατέρων ἕπεσθαι, ὡς οἷον τε προθυμούμεθα ἴχνεσιν.

Ἐπειδὴ π ο λ λ ῷ πρότερον ἢ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ἐν τῇ εὐνομουμένῃ τῶν π ό λ ε ω ν Κρήτῃ, ὁ ὅσιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης ἀσκήσει διέλαμψε καὶ οἱ συνασκηταὶ αὐτοῦ ἐνενήκοντα ὀκτὼ τὸν ἀριθμόν, τὸν ἴσον ζῆλον καὶ πολιτείαν ὁμοῦ συνεφώνησαν, ὧν ὁ Κύριος τὸν βίον, ὑπὲρ πᾶσαν δεξάμενος ὁλοκάρπωσιν, θαύμασιν ἐξαισίοις ἐδόξασε, κρήνην τινὰ ἄφθονον ἢ ποταμὸν εἰπεῖν ἀείροον, τῶν δωρεῶν τὸν ἐκείνων ἀναδείξας σηκόν, καὶ διασῴζων ἑκάστοτε κατά τε γῆν καὶ θάλατταν τοὺς δι' αὐτῶν τὰς αἰτήσεις ποιουμένους ἐκ πίστεως· συνηγμένοι ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι πάντες οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς, καὶ ἐπικαλεσάμενοι τὸν μεθ' ἡμῶν εἶναι πάσας τὰς ἡμέρας ἐπαγγειλάμενον, ἀποφαινόμεθα ἑορταῖς ἐτησίοις καὶ ἱεροῖς ὕμνοις τούτους πανηγυρίζεσθαι, καὶ ταῖς τῶν λοιπῶν ὁσίων ἀγέλαις συναριθμεῖσθαι ἔν τε τῇ περιφήμῳ νήσῳ τῆς Κρήτης, ἣν καὶ ἱερὰν παλαίστραν ἐστήσαντο, καὶ ἐν ταῖς κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἁγίαις ἐκκλησίαις. Δεινὸν γὰρ καὶ ἐπιεικῶς ἄτοπον, τὸν μὲν Θεὸν αὐτοὺς ὡς ἁγίους θαυμαστῶσαι πάντων ἐνώπιον, ἡμῶν δὲ τῆς τούτων μὴ καταπολαύειν τιμῆς, ἀλλὰ ζημιοῦσθαι τὴν ἀπὸ ταύτης ὠφέλειαν, τούτων μάλιστα προστατῶν δεομένους. Πάντες οὖν ἀναμφιβόλως καὶ μετὰ θερμῆς τῆς πίστεως τοὺς ἄνδρας ταῖς κατ' ἔτος πανηγύρεσι τιμῶντες, μιμεῖσθε τὴν εὐσέβειαν καί, πρὸς τὸν Κύριον μεσίτας προβαλλόμενοι καὶ ἀντιλαμβάνοντας τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα καὶ ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἧς καὶ ἡμεῖς ἐπιτύχοιμεν διά τε τῶν θεοπειθῶν εὐχῶν τοῦδε τοῦ ἁγίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ συνεκλαμψάντων ὁσίων ἀνδρῶν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

⟨Ἕπονται αἱ ὑπογραφαὶ τῶν ἀρχιερέων, αἱ ἐλλείπουσαι ἀπὸ τὸν Ἰβηρ. κώδ.⟩

ΙΙ. Ο ΧΟΡΗΓΟΣ ΠΡΟΣ ΕΚΔΟΣΙΝ (1782) ΙΩΑΣΑΦ ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ ΓΑΒΑΛΑΣ

προηγούμενος τῆς ἱ. μονῆς Γδερνέττου

Ὁ ἐν Γ «τοῖς ἐντευξομένοις Ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς» ἀπευθυνόμενος εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1787 ἐξηγῶν διατί, λόγῳ παλαιότητος τοῦ τυχὸν εὑρισκομένου χειρογράφου, «πάλιν προτεθύμημαι (sic) ἵνα καὶ αὖθις ἐκδοθῶσιν εἰς τύπον, οἰκείαις δαπάναις» ἡ Ἀκολουθία, μετὰ τοῦ Συναξαρίου, οἷς προσετέθη καὶ τὸ Σιγίλλιον τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὑπογράφεται ὡς προηγούμενος Ἰωάσαφ, δαπανήσας ἐξ ἰδίων, ὡς καὶ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τῆς Ἀκολουθίας, ὅπου λέγεται: «τουπίκλην Καπετανάκη(ς) Γαβαλᾶ(ς)».

Ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐδὲν ἄλλο γνωρίζω περὶ αὐτοῦ εἰμὴ ὅτι ὁ Ἰωάσαφ Καπετανάκης προηγούμενος τοῦ Γουβερνέττου (ἄνευ τοῦ ἐπιθέτου Γαβαλᾶς) ὑπογράφεται μαρτυρῶν καὶ βεβαιῶν ὑπογραφάς τινας «ἐν Σμύρνῃ Ἰουνίου κγ' ,αψπς' ἔτει» (23 - 6 - 1786)[1]. Ὄντως ἡ μονή του εἶχε συμφέροντα ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς Ἰωνίας.

ΙΙΙ. Ο ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΡΗΜΙΤΗΣ

(Τιμὴ καὶ παράστασις αὐτοῦ)

α') Τιμώμενος διὰ ναοῦ ἤδη τὸ 1462!

Ναὸς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου προϋπῆρχε τοῦ 16ου αἰῶνος, εἰς ὃν ἀρχαιολόγος ἐπιτόπιος μεσοῦντα ἐτοποθέτησε τοῦ ἁγίου τὸ τέλος. Εἰς κτιτορικὴν ἐπιγραφὴν ἀπὸ 20 Ἰουλίου 1462 τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου εἰς Ἀπάνω Φλώρια Σελίνου ἀναγινώσκεται, ἔτους ,ςπο' μηνὶ *Ἰουλίῳ εἰς τὰς Κ'. Ἀνηγέρθη ἐκ βάθρων γῆς καὶ εἰκονογραφήθη ὁ θεῖος καὶ πάνσεπτος ναὸς οὗτος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου*. . .[2].

Ὅτι παλαιόθεν ὑπῆρχε καὶ χωρίον Ἅγιος Κὺρ Γιάννης βλέπει τις ἐκ τῆς Στατιστικῆς Κρήτης τοῦ 1880, Πίναξ 19: Δῆμος Καστελλίου, ἀρ. 163, κάτοικοι 80 + 76 = 156[3]. Τὸν ἐν τῷ χωρίῳ ναὸν τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, κατάγραφον εὑρίσκει τις εἰς θέσιν Ἀληζιζιανά[4].

---

1. Σμυρναϊκὰ Ἀνάλεκτα. Mélanges Smyrnées ὑπὸ Ν. Κ. Χ. Κ ω σ τ ῆ, ἔκδοσις β', τεῦχος Α', ἐν Ἀθήναις 1966, (8°, σσ. 112), ἐν σ. 89 καὶ ἐν σ. 90.
2. Μ α ρ ί α ς Β α σ ι λ ά κ η - Μ α υ ρ α κ ά κ η, Ὁ ζωγράφος Ξένος Διγενὴς καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Ἁ γ ί ω ν Π α τ έ ρ ω ν στὰ Ἀπάνω Φλώρια Σελίνου τῆς Κρήτης, «Πεπραγμένα Δ' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου (1976)» τόμος Β', Ἀθήνα 1981, σσ. 550 - 570 καὶ Πίνακες 142 - 157. Ἡ κτιτορικὴ ἐπιγραφὴ ἐν σ. 556.
3. Ν ι κ. Σ τ α υ ρ ά κ η, Στατιστικὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης, Ἀθήνησι 1890 (τὰ δεδομένα αὐτῆς τοῦ ἔτους 1880).
4. Κ. Λ α σ σ ι θ ι ω τ ά κ η ς, Κρητ. Χρον. 24, 1969, σσ. 157 - 159. Κατάλογος 15, σχέδιον 6, εἰκόνες 14 - 17.

β') Ἡ παράστασίς του.

Οὐδέποτε παρίσταται 1) μετὰ τῶν 98 Πατέρων, ἀλλὰ πάντοτε μόνος, 2) ὡς ζῷον τετραποδίζον ἢ ρακένδυτος, ἀλλ' εὐπρεπῶς ἐνδεδυμένος τὴν τοῦ μεγαλοσχήμου στολήν.

Ἡ ἀρχαιοτέρα παράστασις[1] εἶναι τοῦ 1328/29 εἰς ναὸν τῆς συνοικίας Σκουδιανὰ (Τραχινιάκος) Καντάνου Σελίνου, ὅπου παρίσταται πλησίον μὲν τοῦ ἁγίου Ὀνουφρίου, εἰς ναὸν δ' ὅπου καὶ παράστασις Ρωμανοῦ τοῦ Μελῳδοῦ (Κατάλογος 154, Σχέδιον 72, εἰκόνες 276 - 288, Πίναξ ΞΗ' καὶ σ. 203)[2].

Εἰ δὲ τὸ Ἐρημίτης σημαίνει τὸν Ξένον, εἰ καὶ τὸν κατόπιν ἐκ Γαύδου ἐλθόντα Ἐρημίτην, οὓς δύο θεωρῶ ἔτι ἕνα ὄντα, πάντως ὁ Γδερνέττου Ἅγιος δὲν εἶναι τοῦ 16ου αἰῶνος, ἀφοῦ ἐτιμᾶτο ἤδη εἰκονογραφούμενος τὸ 1328!

IV. Ο ΦΟΝΟΣ ΤΟΥ ΙΩ. ΕΡΗΜΙΤΟΥ ΔΙΑ ΤΟΞΟΥ

Τόσον τὸ Συναξάριον τοῦ εἰς Γδερνέττο τιμωμένου Ἁγίου, ὅσον καὶ ἡ σχετικὴ Ὑμνολογία φέρει αὐτὸν τοξευθέντα ὑπὸ βοσκοῦ ἢ κυνηγοῦ, ἢ κατὰ τὸν Βενέδικτον Τζαγκαρόλον «τοξευόμενον χερσὶν ἀγροικητικαῖς».

Ἡ χρῆσις τοῦ τόξου δεικνύει ἀρχαϊκωτέραν ἐποχὴν ἢ ἐγγυτέραν πρὸς τὸ 1600.

Σημειῶ ὅτι περὶ τὸ 1525 ἐνεφανίσθη τὸ μοσκέττο (moschetto), τοῦ ὁποίου χρῆσιν εὑρίσκω καὶ τὸ 1630 ἐν Κρήτῃ. Ἦτο εἶδος ἀρτσιβούζιο (archibugio) βαρέος, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς μὲν ἦτο εἰδικῶς τοποθετημένον, ἀργότερον δὲ κατέστη χειροκίνητον, κρατούμενον δηλαδὴ ὑπὸ ἀνδρὸς πυροβολητοῦ.

V. ΗΤΟ ΕΡΗΜΟΠΟΛΙΤΗΣ;

Ὑμνογραφικῶς ὁ Ἅγιος ἀποκαλεῖται ἐρημοπολίτης. Τῆς Κρήτης μὴ διαθετούσης ἐρήμους, ἀκατοικήτους ὡς ἐν Παλαιστίνῃ ἢ Νιτρίᾳ ἢ Συρίᾳ, ὑπὸ τὸν ὅρον ἔρημος ἐννοεῖται ἡ μακρὰν κατῳκημένου χώρου εἰς ἀσκητήριον παραμονὴ μοναχοῦ τινος.

Ἐπ' οὐδενὶ δύναται νὰ συσχετισθῇ ὁ ὅρος πρὸς τὸν ἀρχαῖον κόλπον τῆς Ἐρημουπόλεως πρὸς Β. τοῦ ἀκρωτηρίου Πλάκας, παρὰ τὸ ὁποῖον ἔκειτο ἡ κρητικὴ πόλις Ἴτανος. Τὸ ἀκρωτήριον Πλάκα (Σαλμώνη), Σολομὼν ὑπὸ τῶν ναυτικῶν ὀνομαζόμενον, εἶναι τὸ ἀνατολικώτατον σημεῖον τῆς μεγαλονήσου Κρήτης.

1. G. Gerola, Monumenti Veneti nell'isola di Creta, IV, σ. 458, κατεστραμμένη σήμερον.
2. Βλ. Λασσιθιωτάκην, Κρητ. Χρον. 22, 1970, σ. 204.

VI. ΤΟ ΠΑ'ΛΛΙΟΝ Ἢ ΠΑΛΛΙ'ΟΝ

«Χαίροις, ἀνεβόα τῶν Πατέρων πληθύς, ἐπὶ νώτοις τῆς θαλάσσης ὡς εἶδέ σε τῷ παλ(λ)ίῳ προερχόμενον τῇ γῇ» (Βενέδ. Τζανκαρόλος). Pallium εἶναι τὸ ράσον τοῦ μοναχοῦ. Εἰς τὸ Εὐχολόγιον: «ὁ ἀδελφὸς λαμβάνει τὸ παλλίον ἀρραβῶνα... τοῦ ἀγγελικοῦ σχήματος» (Lampe, Lexicon, σ. 999).

VII. ΧΡΟΝΟΣ ΠΙΘΑΝΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ 99 ΑΣΚΗΤΩΝ καὶ καταγωγὴ αὐτῶν

Κατὰ τὴν γνώμην μου, εὑρισκόμεθα πρὸ εὐσεβοῦς διηγήσεως, ἡ ὁποία δὲν ἔχει ἱστορικὴν ἀνταπόκρισιν. Ὁ καθαγιασμὸς τοῦ 1632 ὁμιλεῖ ὅτι οἱ ὅσιοι (καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης) ἔζησαν πολλῷ πρότερον ἢ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, δηλαδὴ τοὺς χρόνους καθ' οὓς ἔζη ὁ Κ. Λούκαρις καὶ οἱ λοιποὶ Συνοδικοί. Τοῦτο, μολονότι ὅλως ἀόριστον, σημαίνει ὅτι οὔτε ἡ Σύνοδος ἠδύνατο νὰ προσδιορίσῃ τὸν χρόνον. Ἐκ τῶν νεωτέρων μελετητῶν ὁ μὲν Ἐμμ. Γ. Γενεράλις θέτει τούτους εἰς τὸν 10ον - 11ον αἰῶνα, παραβλέπων ὅτι Αἰγύπτιοι τότε ἀκριβῶς θὰ ἦσαν ἀπαράδεκτοι εἰς Κρήτην, λόγῳ τῆς προσφάτου ἐκδιώξεως ἐξ αὐτῆς τῶν Ἀράβων (961). Ὁ δὲ Στέργιος Σπανάκης περὶ τὸ 1300, εἰς ἐποχὴν δηλονότι γνωστὴν ἐκ τῶν ἐνετικῶν ἀρχείων, σιωπώντων περὶ τούτου. Τελευταίως προσδιωρίσθη ὁ χρόνος περὶ τὸ 1500, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι ὅλως αὐθαίρετον, καὶ ἐκ τοῦ ἁπλοῦ γεγονότος ὅτι ἐτιμᾶτο ὡς ἅγιος ὁ Ἰω. Ἐρημίτης δύο αἰῶνας πρότερον (βλ. περαιτέρω).

Θὰ ὑπῆρχε προσέγγισις τῆς λύσεως ἂν ἠδυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἀσφαλῶς ποῖος εἶναι ὁ ἀρχαιότερος ὑμνογράφος ὁ γράψας περὶ τῶν 99 Πατέρων ἢ τοῦ Ἰω. Ἐρημίτου. Μᾶλλον ὅμως κατερχόμεθα πρὸς τοὺς περὶ τὸ 1600 χρόνους. Ἐπαναφέρω ἐδῶ ὅσα ἔγραψα εἰς τὴν Κρητολογίαν 10, 1980, σσ. 12 - 13, πραγματευόμενος τὰ περὶ Βενεδίκτου Τζανκαρόλου καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γραφέντων Μακαρισταρίων διὰ τὸν Ἰω. Ἐρημίτην:

«Ἀξιοσημείωτον εἶναι ὅτι ὁ Βενέδικτος δὲν ἀναφέρει εἰς τὰ Μακαριστάριά του τὸν Ἰωάννην ἢ τοὺς σὺν αὐτῷ κοιμηθέντας 98 Πατέρας ὡς ἀλλοεθνεῖς ἢ Αἰγύπτιον τοῦτον καὶ τὴν πλειονότητα τῶν (36) Πατέρων. Οὐδὲ ἐθνικότητα τοῦ Ἁγίου προσδιορίζει, θεωρῶν αὐτὸν ἁπλῶς λαμπτῆρα τῆς Κρήτης καὶ φρουρόν. Ἀλλ' Αἰγύπτιον ὄχι.

Θὰ ἠπόρει δέ τις πῶς παρεισέφρησεν ἡ μυθώδης προέλευσις τῶν 36 ἀσκητῶν καὶ τοῦ ὁσίου Ἰωάννου ἐξ Αἰγύπτου. Ἐὰν οὗτοι ἦσαν Αἰγύπτιοι καὶ ἤθελον νὰ ἀσκηθοῦν, ἡ Νιτρία καὶ ἡ ἔρημος, τὸ Σινᾶ ἀκόμη, ἦσαν πλησιέστερα τῆς μὴ ἀνίκμου Γαύδου ἢ τῆς ὀρεινῆς Κρήτης, καὶ δὲν θὰ ἐξελέγοντο αἱ ἤπιαι τοποθεσίαι τοῦ Σελίνου ἢ τοῦ Ἀκρωτηρίου Μελέχα τῆς Κυδωνίας.

Πρόκειται λοιπὸν περὶ συγχύσεως, ἀλλὰ ποίας; Διότι πράγματι ὑπῆρξεν ὅσιος Ἰωάννης Αἰγύπτιος λόγιος καὶ ὑπῆρχον ἀσκηταὶ 36 Αἰγύπτιοι Πατέρες μαρτυρήσαντες ἐπὶ Δεκίου τὸν 3ον αἰῶνα καὶ γνωστοὶ ἐκ τοῦ ἑορτολογίου, ὅλως δ' ἄσχετοι πρὸς τὴν Κρήτην εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἦλθον ποτέ. Ἡ μνήμη των τίθεται τὴν 28ην Ὀκτωβρίου (ἐπαναλαμβάνεται τὴν 10ην Ἀπριλίου)[1]. Καὶ ὁ ἀριθμός των ποικίλλει ἐκτεινόμενος καὶ πέρα τῶν 36. Θὰ εἴπῃ τις πῶς συνεδυάσθη τὸ πρᾶγμα. Θ' ἀντείπω ὅτι καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος (23 Ἀπριλίου) οὔτε Κρὴς εἶναι διὰ νὰ ἔχῃ τόσας μονὰς καὶ ναοὺς ἐν Κρήτῃ, οὔτε Αἰγύπτιος, διὰ νὰ ἔχῃ τὸ μέγα προσκύνημα-μονὴν τοῦ Καΐρου. Ἑκατοντάδες ἅγιοι ἄσχετοι πρὸς τὴν Κρήτην (καὶ ἔσχατος ὁ Νεκτάριος Πενταπόλεως) ἐτιμήθησαν διὰ ὀλίγων ἢ πολλῶν ναῶν, ἐνῶ Κρῆτες ἅγιοι, ὁ Τίτος, ὁ Εὐμένιος, ὁ Μύρων, ὁ Γρηγόριος ὁ ἐν Ἀκρίτᾳ π.χ., ἐλάχιστα ἐτιμήθησαν ἐν Κρήτῃ ἢ τὸ παράπαν.

Ἑπομένως εἰς ἄγνωστον χρόνον (Ἀραβοκρατίαν ἢ καὶ πρὸ ταύτης) συνεδυάσθη ἡ ἄσκησις καὶ τὸ μαρτύριον Ἰωάννου καὶ τῶν 36 συνΑἰγυπτίων πρὸς λατρείαν ἐν Κρήτῃ, φυσικὸν δ' ἦτο οὗτοι νὰ λατρευθοῦν οὐχὶ εἰς πόλεις ἀλλ' εἰς σπήλαια! Εἶναι δὲ πασίγνωστον πῶς τὰ ἱερὰ τῆς ἀρχαιότητος σπήλαια καὶ αἱ κοιλότητες τῶν βουνῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὴν Χριστιανικὴν περίοδον νὰ εἶναι λατρευτικοὶ χῶροι καὶ ἐν αὐτοῖς νὰ διασκευασθοῦν ναΐσκοι καὶ ἱερά.

Ὅτε δὲ ὅλως ἐλησμονήθη ἡ ἑορτὴ τῶν Αἰγυπτίων τούτων ἀσκητῶν, συνεδυάσθη ὑπὸ ἀμαθῶν καλογήρων πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν Ξένον καὶ Ἐρημίτην ἀσκήσαντα ἀνὰ τὰ ὄρη καὶ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Κρήτης ἀρχομένου τοῦ ια' αἰῶνος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ φαντασία ἔπρεπε νὰ εὕρῃ καὶ τὸν δρόμον δι' οὗ ὁ Ἰωάννης ὁ Αἰγύπτιος Ἐρημίτης ἦλθεν εἰς Κρήτην, ἐξελέγη ἡ Γαῦδος, ὡς κατέναντι τῆς Ἀφρικῆς κειμένη καὶ ὁρμητήριον τῶν ἐκεῖθεν ἐρχομένων πρὸς τὰ Νότια παράλια τῆς Κρήτης. Δοθέντος δ' ὅτι περὶ τὰ σπήλαια τοῦ Ἀζωγυρέα ἠσκοῦντο ἐρημῖται Πατέρες, συνεδυάσθησαν καὶ οὗτοι πρὸς τοὺς αἰγυπτιόθεν ἐλθόντας. Καὶ τούτων πλειόνων ἢ 36 εὑρεθέντων ἐκ τῶν λειψάνων—τάφων των, προσετέθησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλοι ἐλθόντες ἐξ Ἀτταλείας καὶ Κύπρου, φεύγοντες πιθανώτατα τὴν ἐκεῖ παρουσίαν Μουσουλμάνων καὶ Ἀράβων. Τοῦτο δ' ἦτο καὶ ἀληθοφανέστερον, δοθείσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς σχέσεως καὶ τῆς κοινῆς ἢ παραλλήλου σχέσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Κύπρου, εἰς τρόπον ὥστε καὶ Κρῆτες ἀρχιερεῖς νὰ διοικοῦν τὴν Κύπρον ἐκκλησιαστικῶς καὶ Κύπριος μοναχός, ὁ Βλάσιος, νὰ κτίζῃ τὴν μονὴν Γωνιᾶς!

Ὅτι δ' ὁ ἀριθμὸς 99 εἶναι ἱερός, προστιθεμένου τοῦ Χριστοῦ, ἀπαρτίζων

1. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον, σ. 318. H. Delehaye, SEC, 1902, στ. 169 - 170, 595 - 596.

ἑκατοντάδα, ἢ δηλωτικὸς ἁπλῶς πλήθους, εὐνόητον. Καὶ ὅτι διὰ τοῦ συνδυασμοῦ τούτου ἐτιμήθησαν πολυάριθμοι (πάντως οὐχὶ 98) μοναχοί, οὓς ὁ Ἰωάννης ὁ Ξένος καὶ Ἐρημίτης, κατέστησεν εἰς τὰς ἀνὰ τὴν Δυτικὴν ἰδίᾳ Κρήτην ἱδρυθείσας ὑπ' αὐτοῦ μονάς.

Ἑπομένως ὁ ὅσιος Ἰωάννης διὰ τὸν Βενέδικτον Τζανκαρόλον εἶναι ἐντόπιος ὡς πρὸς τὸν θάνατον, τὸν φόνον του μᾶλλον, ὑπὸ Κυδωνιάτου βοσκοῦ. Ἄλλωστε δὲν ὑπῆρχε βεβαιότης ποῦ ἐκοιμήθη ὁ Ἰωάννης ὁ Ξένος καὶ Ἐρημίτης, αἱ δὲ περὶ τῆς Ἀκτῆς Κισάμου ὡς περὶ τόπου εἰς ὃν παρέδωκε τὸ πνεῦμα παραδόσεις, ὡς καὶ ἡ περὶ τῆς ἐκεῖ κάρας κλπ. εἶναι μεταγενέστεραι. Ὁ ἐκ Σίβα ἅγιος συνέταξε τὴν διαθήκην του εἰς τὸν τόπον ὅπου εὑρίσκοντο οἱ ἄρχοντες τῆς Κρήτης, οἱ ὁποῖοι τὴν ἐβεβαίωσαν, προφανῶς εἰς Γόρτυνα. Καὶ αὐτοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ εὑρεθοῦν οὔτε εἰς τὴν Ἀκτήν, οὔτε εἰς τὸ Γδερνέττον, οὔτε ἀλλαχοῦ, πλὴν τῆς κεντρῴας Κρήτης».

VIII. Ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΡΗΜΙΤΗΣ ΕΚΛΑΜΒΑΝΟΜΕΝΟΣ ΩΣ ΖΩΟΝ ΒΑΛΛΕΤΑΙ ΥΠΟ ΚΥΝΗΓΟΥ Ἢ ΒΟΣΚΟΥ ΔΙΑ ΤΟΞΟΥ

Ἡ διήγησις εἰς τὸ Συναξάριον εἶναι γνωστή. Ὁ ἅγιος ἐξῆλθεν εἰς ἀνεύρεσιν τροφῆς καὶ περιεπάτει ὡς ζῷον... τετράπουν! Ποιμὴν προβάτων, νέος ἐπιτήδειος εἰς τὸ τόξον, πορευόμενος εἰς τὸν λόγγον (ποῖον λόγγον;), ζητῶν νὰ εὕρῃ τίποτε κυνήγιον, ἰδὼν τὸν ἅγιον τὸν ἐξέλαβεν ὡς ζῷον (λαγωὸν ἢ πέρδικα ἢ ἄρκτον;). Περὶ τὸ σπήλαιον τοῦ Καθολικοῦ οὔτε ζῷον εὑρίσκει τι νὰ βοσκήσῃ, οὔτε ποιμὴν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχῃ: *Οὐκ ἦν ἐκεῖσε βοτάνων βλάστημα, οὐ ξύλα* (= δένδρα) *καρποφόρα, οὔτ' ἄλλο τι τῶν ἐδωδίμων, ἀλλὰ πέτραι ξηραί, σιδηρίζουσαι, βράχοι μόνον, ὁ δὲ ἅγιος κατῆλθεν ἐκ τοῦ ὄρους* (ποίου ὄρους; τὸ σπήλαιον δὲν εἶναι ἐπὶ ὄρους) *κυρτοφερὴς καὶ τετράπους, καὶ ἐν χωραφίῳ τινὶ ᾧ κύαμοι ὑπῆρχον διεσπαρμένοι, εἰσῆλθε τάχα τοῦ μεταλαβεῖν τροφῆς ἐξ αὐτῶν* (νὰ φάῃ χλωροκούκκια!). *Ποιμὴν δέ τις ἰδὼν αὐτὸν ἐν τοῖς κυάμοις, καὶ νομίσας ὅτι ἄγριον ζῷον ἐστίν, ἐτόξευσε τὸν τοῦ Χριστοῦ δοῦλον, καθὼς ᾄδεται παρὰ πολλοῖς* (Ε 510, 17β, Παρνασσὸς 24, 1982, 403). Ἐφαντάσθη ὁ γράψας ταῦτα ὅτι τὸ σπήλαιον ἦτο ἐπὶ ὄρους καὶ ὅτι ὁ ἅγιος κατῆλθεν εἰς πεδινὸν τόπον ὅπου ὑπῆρχον σπαρμένα κουκκιά (κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον! φεῦ τῆς ἀφελείας του), διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ ξένον χωράφι καὶ νὰ τὰ τρυγήσῃ πρὸς χορτασμόν του! Ἐκεῖ ἡμέρα - μεσημέρι τὸν ἐξέλαβεν ὁ βοσκὸς ὡς ζῷον (ἀντὶ νὰ ἐκλάβῃ τὸν τοιοῦτον Συναξαριστήν!). Τόσον ὅμως χονδρὰ εὗρεν ὁ μυθοπλαστῶν ὅσα λέγει ὥστε τὰ ἐφόρτωσεν εἰς τοὺς ἁπλοϊκούς: *καθὼς ᾄδεται παρὰ πολλοῖς*. Οὐδ' ἐσκέφθη ὅτι ζῷα ἄγρια τοῦ μεγέθους ἔστω καὶ κατεσκληκότος ἀσκητοῦ δὲν ὑπῆρχον οὔτε εἰς τὸ Ἀκρωτήρι οὔτε που ἀλλαχοῦ τῆς Κρήτης.

Ἐξήτασα ἤδη τὸ θέμα τοῦτο[1] εἰς τρεῖς ἄλλας περιπτώσεις (ἅγιος Νικόλαος ὁ Κουρταλιώτης, Ἅγιος Εὐθύμιος, Ζαρό), ὅπου οἱ ἅγιοι τοξεύονται (ἢ καὶ μεταγενεστέρως πυροβολοῦνται, ὡς εἰς Καλὸ Νερὸ Σητείας)[2], αἱ διηγήσεις δ' αὗται συνδέονται πάντοτε πρὸς σπήλαια.

Καὶ οἱ εὐσεβεῖς μῦθοι συνεχίζονται. Ὁ Ἰωάννης Ἰωάννου, γράφων περὶ τοῦ σπηλαιοβαράθρου Ζουρὲ τοῦ Ἀζωγυρὲ Κρήτης διηγεῖται ὅσα ἤκουσε περὶ τοῦ ὁσίου Ἰωάννου ὡς τοξευθέντος *ἐκεῖ καὶ* οὐχὶ εἰς τὸ παρὰ τὸ Καθολικὸν τοῦ Γδερνέττου σπήλαιον! «Κυνηγὸς ποὺ κατὰ λάθος τραυμάτισε τὸν ἅγιο Ἰωάννη ποὺ ἦταν μαζὶ μὲ τοὺς 99 Πατέρες, ἀκολουθῶντας τὸ αἷμα ἀπὸ τὸ τραῦμα τοῦ ἁγίου, τὸν βρῆκε στὴν εἴσοδο τοῦ βαράθρου. Τοῦ ζήτησε συγγνώμη γιὰ τὸ λάθος του. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τὸν εὐλόγησε καὶ (τραυματίας καὶ ἑτοιμοθάνατος ὡς ἦτο) κατέβηκε πρὸς τὸ βάθος τοῦ σπηλαιοβαράθρου. Ὁ κυνηγὸς ἄκουσε ἀπὸ τὸ βάθος νὰ ἔρχωνται φωνὲς καὶ ψαλμοὶ ἀγγέλων. Γύρισε τρέχοντας στὸ χωριὸ Ἀζωγυρέα καὶ εἶπε τὰ νέα. Ὅλοι μαζὶ οἱ κάτοικοι πῆγαν καὶ... συνεχίζουν νὰ πηγαίνουν κάθε 7 Ὀκτωβρίου γιὰ νὰ ἀνάψουν τὰ καντήλια καὶ κεριὰ καὶ μὲ λειτουργία νὰ τιμήσουν τὴν μνήμη τῶν ἁγίων 99 Πατέρων»[3].

Εἶναι φανερὸν ὅτι εἰς ὅλα τὰ σπήλαια τῆς Κρήτης εὑρίσκοντο ὀστᾶ προϊστορικῆς ἐποχῆς, ζῴων καὶ ἀνθρώπων. Ὁ ἀριθμὸς 100 δὲν εἶναι καθοριστικὸς ἀλλ' ἐνδεικτικὸς πλησμονῆς (ἑκατὸ φορὲς τοῦ τὸ εἶπα, λήψεσθε μισθὸν ἑκατονταπλασίονα)[4]. Ὅπου εὑρίσκοντο τοιαῦτα ὀστᾶ ὁ χῶρος ἦτο λατρευτικός, πιθανώτατα καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Οἱ τοῦ Ἀζωγυρὲ λέγονται μὲν 99 ἀλλὰ μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐθεωροῦντο 100. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει ὅτι ἡ σύνδεσις τοῦ σπηλαίου καὶ τῶν ἐκεῖ ἀσκητῶν ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Ξένος τὸ μόνον κτίσμα τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σελίνου ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τὸν Ἀζωγυρέα, κατὰ τὴν ἰδίαν του διήγησιν. Ἀλλ' οὔτε ἐκεῖ ἐμόνασεν ὁ ἴδιος οὔτε μετήγαγεν ἑτέρους 99.

---

1. Ὁ ὅσιος Ἰωάννης ὁ Ξένος καὶ οἱ ἐν Κρήτῃ Ἀσκηταί, οἱ κατὰ τὰς παραδόσεις τοξευθέντες ὡς ζῷα, Ἀθηνᾶ 76, 1977, σσ. 343 - 353.

2. Αὐτόθι, σσ. 349 - 353.

3. Δελτίον Ἑλληνικῆς Σπηλαιολογικῆς Ἑταιρείας 10, 1970, σσ. 84 - 88, ἐν σ. 86.

4. Πρβλ. τὰ βυζαντινά: ἑκατονταθύσανος, ἑκατοντακέφαλος, ἑκατοντάκρηπις, ἑκαντοντάμαχος, ἑκατόντανδρος, ἑκατοντάπεδον, ἑκατοντάπλεθρος, ἑκατοντάρουρος, ἑκατοντάχειρ, ἑκατοντόφθαλμος, ἑκατοστολόγος καὶ εἴ τι ἄλλο ἐθησαυρίσθη παρὰ E. A. Sophocles, Greek Lexicon I, 1887, σσ. 430 - 431, καὶ τὰ Νεοελληνικά, ἐκ πλειόνων ἄλλων, παρὰ Στ. Κουμανούδη, Συναγωγὴ Νέων Λέξεων, 1900, σσ. 334 - 335: ἑκατόγλωσσος, ἑκατόμματος, ἑκατόμμετρον, ἑκατόμπηγον (ὄρος), ἑκατόμφωνος, ἑκατόσκαφος (στόλος), ἑκατότομος (συγγραφή), διὰ νὰ περιορισθῶ εἰς αὐτά.

IX. Η ΕΚ ΓΑΥΔΟΥ ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΟΣ ΚΡΗΤΗΝ ΔΙΑΒΑΣΙΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΠΑΛΛΙΟΥ ΤΟΥ ΤΗΣ ΘΑΛΑΣΣΗΣ

1) Κῶδιξ Ἀθωϊτικὸς Μ. Λαύρας Ε 110 (Εὐστρατ. 572) 16ου αἰ.

Κατὰ τὸν κώδικα τοῦτον Συναξάριον δημοσιευθὲν ὑπ' ἐμοῦ ἐν ΕΕΒΣ 20, 1950, σσ. 326 - 329, καὶ εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ 1782 (μὲ μικρὰς διαφορὰς) καὶ τὰς κατὰ ταύτην μεταγενεστέρας ἐκδόσεις:

Καὶ ὁ ἅγιος ἔρχεται μὲ μεγάλην πίστιν εἰς τὸν αἰγιαλὸν (τῆς Γαύδου) *καὶ κάμνων τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ ἁπλώσας τὸ ῥάσον του εἰς τὰ ὕδατα τῆς θαλάσσης καὶ θέσας τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ὡς κατάρτιον, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ ῥάσου του ὡς ἄρμενον, προσηύχετο μὲ πίστιν νὰ τὸν ὁδηγήσῃ ὁ Θεὸς νὰ περάσῃ ἀβλαβὴς εἰς Κρήτην... Καὶ πάλιν ὁ Ἰωάννης ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ λέγων τὸ ἅγιον σύμβολον καὶ ἄλλα κατανυκτικά, ψαλμοὺς καὶ τροπάρια, καὶ σφραγίσας τὸν αἰγιαλὸν τῷ σημείῳ τοῦ τιμίου σταυροῦ, ἀνέβη ἐπάνω εἰς τὸν μανδύαν αὐτοῦ, καὶ ὢ τοῦ θαύματος, ἤρχισεν ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου νὰ πλέῃ τὴν θάλασσαν, καὶ οὕτω πλέων καὶ ψάλλων ἔτρεχεν ἀδιστάκτως πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Καὶ φθάσας ὁ ἅγιος εἰς τὴν Κρήτην...* (σ. $327_{,40-52}$).

2) Ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι, φ. 15r κἑξ.

Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ περ. Παρνασσὸς 24, 1982, σσ. 400 - 402.

... *Καὶ πληρώσας τὴν εὐχὴν καὶ στὰς κατὰ Ἀνατολάς, καὶ σημειώσας τὸν σταυρὸν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ, καὶ εἰπὼν τὸ ἅγιον Σύμβολον τρὶς καὶ τὸ Πάτερ ἡμῶν καὶ τὸ Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων Πατέρων, καὶ σφραγίσας σταυρὸν* (= σταυρῷ) *ἐπὶ τὸν αἰγιαλὸν τῇ ῥάβδῳ αὐτοῦ καὶ βαλὼν τὸ ἅγιον μανδίον αὐτοῦ ὥσπερ ἱστίον καὶ τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ὡς ἱστόν, καὶ βὰς ἄνω ἐν τῷ μανδίῳ αὐτοῦ, ἄρξατο πλέειν ἐπὶ τὴν θάλατταν ἐν τῷ ὀνόματι Κυρίου καὶ οὐκ ἐδίστασε τοσοῦτον διάστημα τῆς θαλάσσης... Καὶ πλέων ἔψαλλεν ἀδιστάκτως: Ὅτι τὸ πέλαγος πολύ, καὶ τὰ ἑξῆς... Ὁμοίως καὶ οἱ ἕτεροι ἀδελφοὶ ψαλμῳδίαις ἀπαύστοις ἀνύμνουν τὸν Θεόν, ὡς φθάσαντος* (= φθάσας) *ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν εἰς τὴν ξηράν. Καὶ δοὺς ὁ πρωτεύων τὴν χεῖρα ἐπελάβετο αὐτὸν* (σσ. 401 - 402).

Τὸ δεύτερον τοῦτο κείμενον, ἐλαφρῶς λογιώτερον, παραγεμίζει τὸ πρῶτον καθορίζοντος τοῦ γράψαντος τί ἀκριβῶς εἶπεν ἢ ἔψαλεν ὁ Ἰωάννης προσευχόμενος τόσον πρὸ τοῦ θαύματος, ὅσον καὶ κατὰ τὴν θαυμαστὴν διάβασιν. Εἰς τὸ πρῶτον ὁ Ἰωάννης ἀνέβη εἰς τὸν μανδύαν ἢ ράσον αὐτοῦ, χρησιμοποιήσας τὸ ἥμισύ του ὡς ἄρμενον (καὶ τὸ ἕτερον ὡς σκάφην) καὶ θεὶς τὴν ράβδον του ὡς κατάρτιον. Ὁ δεύτερος ἐχρησιμοποίησε τοὺς ὅρους μανδίον, ἱστός, ἱστίον. Ἀμφότεροι χρησιμοποιοῦν τὸ ρῆμα *σφραγίζειν* ἐπὶ τοῦ ποιεῖν τὸ ση-

μεῖον τοῦ σταυροῦ, καὶ τὸν ὅρον *αἰγιαλὸν* (τὴν πρὸ αὐτοῦ θάλασσαν), μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ὁ δεύτερος λέγει ὅτι τὸ σφράγισμα ἐγένετο διὰ τῆς ράβδου τοῦ ἁγίου (ὡς ἄλλου Μωυσέως ἐν τῇ 'Εξόδῳ). Οἱ ὑμνογράφοι (βλ. σ. 59) χρησιμοποιοῦν καὶ τὸν ὅρον *παλλίον* ἀντὶ τοῦ ράσου, μανδύας ἢ μανδίον.

'Η ὑπόθεσις αὐτὴ ἐνθυμίζει πρῶτον μὲν τὴν διήγησιν τῆς 'Εξόδου (ιδ', 15 - 31), καθ' ἣν τυφθείσης τῆς θαλάσσης 'Ερυθρᾶς διέβησαν οἱ φεύγοντες 'Ισραηλῖται, καὶ πάλιν διὰ τῆς ράβδου (σταυροειδῶς) ἐκλείσθη αὐτὴ καὶ συνέπνιξε τοὺς διώκοντας Αἰγυπτίους. 'Αλλὰ πολὺ περισσότερον ὁ πυρὴν τῆς διηγήσεως εὕρηται εἰς ὅσα ἡ Π. Δ., Βασιλειῶν Δ', β', 7 - 8 (Regum II), ἐξιστορεῖ περὶ τοῦ προφήτου 'Ηλιοὺ καὶ τοῦ ἀκολούθου του 'Ελισσαίου: *Καὶ ἀμφότεροι ἔστησαν ἐπὶ τοῦ 'Ιορδάνου.*[8] *καὶ ἔλαβεν 'Ηλιοὺ τὴν μηλωτὴν αὐτοῦ* (*tulitque Elias p a l l i u m suum.* Vulgata) *καὶ εἴλησε καὶ ἐπάταξε τὸ ὕδωρ καὶ διῃρέθη τὸ ὕδωρ ἔνθα καὶ ἔνθα, καὶ διέβησαν ἀμφότεροι* ('Ηλιοὺ καὶ 'Ελισαιὲ *ἐν ἐρήμῳ*. Μετὰ δὲ τὴν ἐν συσσεισμῷ ἀνάληψιν τοῦ προφήτου 'Ηλιοὺ, ὁ ὀδυρόμενος 'Ελισσαῖος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὁ ἀναληφθεὶς εἶχε ρίψει τὴν μηλωτήν του (τὸν ἐξ ἐρίου μανδύαν—pallium), ἐπανέλαβε τὸ θαῦμα: [13] *καὶ ὕψωσεν τὴν μηλωτὴν 'Ηλιού, ἣ ἔπεσεν ἐπάνω 'Ελισαιὲ καὶ ἐπέστρεψεν 'Ελισαιὲ καὶ ἔστη ἐπὶ τοῦ χείλους τοῦ 'Ιορδάνου.*[14] *καὶ ἔλαβε τὴν μηλωτὴν 'Ηλιού, ἣ ἔπεσεν ἐπάνωθεν αὐτοῦ, καὶ ἐ π ά τ α ξ ε ν τ ὸ ὕ δ ω ρ καὶ οὐ διέστη· καὶ εἶπεν· ποῦ ὁ Θεὸς 'Ηλιοὺ ἀφφώ; καὶ ἐπάταξεν τὰ ὕδατα καὶ δ ι ε ρ ρ ά γ η σ α ν ἔνθα καὶ ἔνθα καὶ διέβη 'Ελισαιὲ* (τὸν 'Ιορδάνην).

Τὸ θαῦμα τοῦτο δὲν ἀφῆκαν ἀνεκμετάλλευτον οἱ συγγραφεῖς Βίων καὶ Συναξαρίων. Καὶ πόσοι μὲν 'Ανατολικοὶ τὸ ἐχρησιμοποίησαν δὲν δύναμαι, ἐπὶ τοῦ παρόντος, νὰ εἴπω.

'Αλλ' εἰς τὴν Λατινικὴν 'Αγιογραφίαν ἐσημειώθησαν εἴκοσι περιπτώσεις ἀναφερόμεναι εἰς ἁγίους ζήσαντας μεταξὺ τοῦ πέμπτου καὶ δεκάτου ἕκτου αἰῶνος, εἰς κείμενα δὲ γραφέντα μεταξὺ τοῦ δεκάτου καὶ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, περὶ πατάξεως τῶν ὑδάτων θαλασσῶν καὶ ποταμῶν καὶ ἐπὶ τοῦ παλλίου ἢ μανδίου διαβάσεως εἶτα αὐτῶν τῶν ἐν λόγῳ ἁγίων, οἱ ὁποῖοι ἔφθανον ἄβροχοι. Πάντοτε τὰ ὕδατα ἐπατάσσοντο σταυροειδῶς, πρὸ τῆς διαβάσεως[1].

Καὶ αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκ Γαύδου εἰς Κρήτην 99 Πατέρων, τῶν κατοικησάντων εἰς δύο διάφορα σπήλαια τοῦ 'Αζωγυρέα, ὑπενθυμίζει τὴν Γραφικὴν διήγησιν καθ' ἣν 100 προφῆται 'Ισραηλῖται μονοθεϊσταί, διωκόμενοι ὑπὸ τῆς 'Ιεζάβελ, εἰδωλολάτρου συζύγου τοῦ 'Αχαάβ, διεσώθησαν ἀνὰ 50 εἰς σπήλαια ὑπὸ τοῦ εὐσεβοῦς 'Αβδιοῦ (Γ' Βασ. ιη' 13).

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν εἰκονογραφίαν (Μουσεῖον Λοβέρδου 313, βλέπε

1. B a u d o u i n d e G a i f f i e r, Un thème hagiographique: Mer ou fleuve traversés sur un manteau, AB 99, Bruxelles 1981, σσ. 5 - 15.

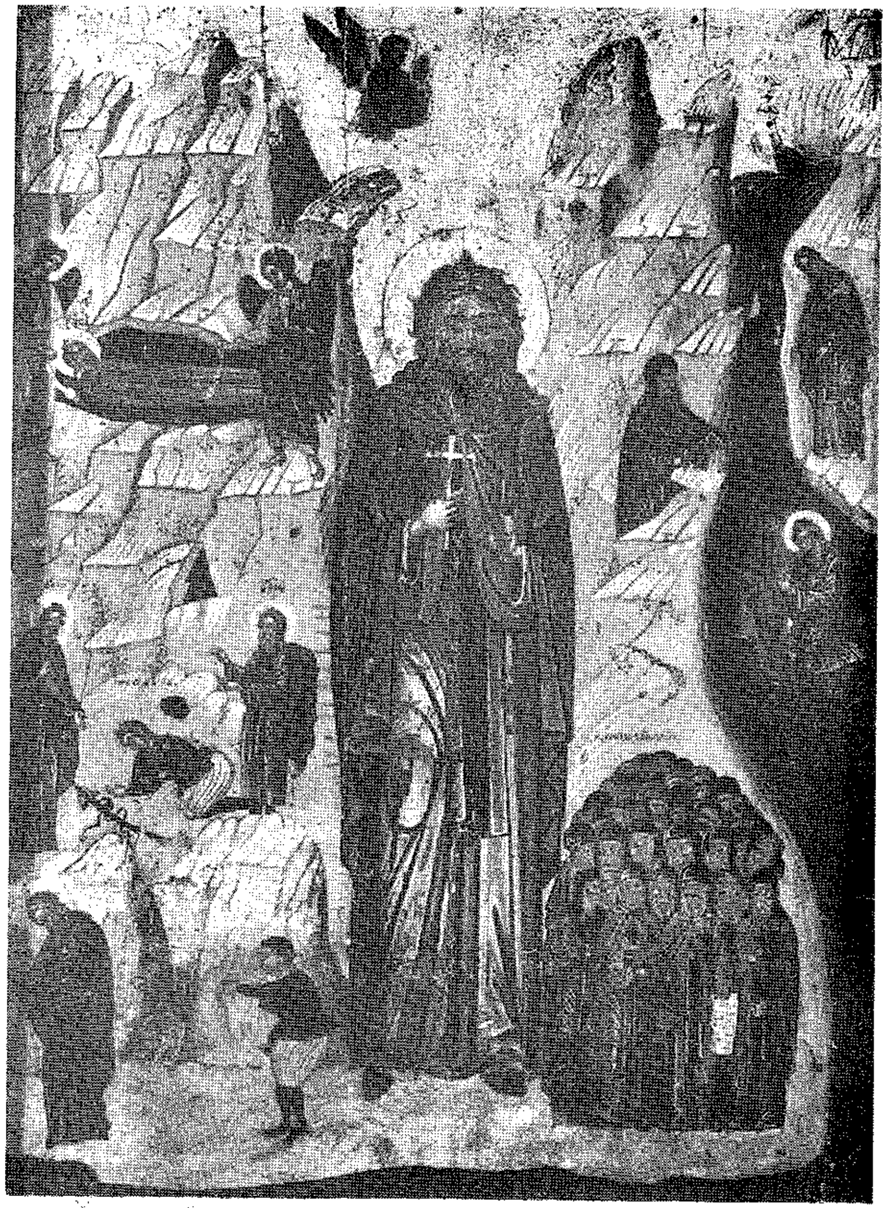
7 - 3 - 1985

Α'

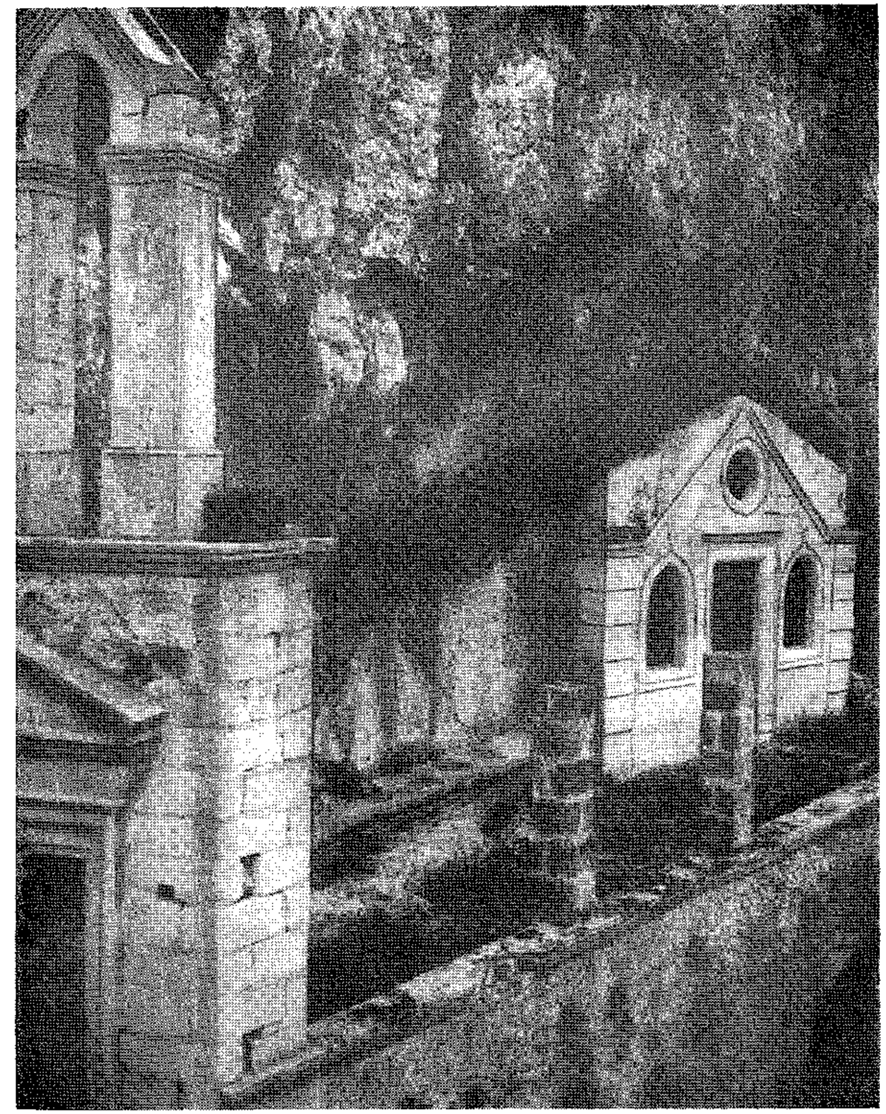
Εἰκὼν ἁγίου 'Ιωάννου τοῦ 'Ερημίτου (Μουσεῖον Λοβέρδου)

Β΄

Εἰκὼν ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου (Μουσεῖον Λοβέρδου, ἀρ. 313)

Γ΄

Τὸ ἀρχαῖον Καθολικὸν τῆς μονῆς Γδερνέττου

με, Κρητ. Χρον. 2, 1948, σ. 48, πίναξ Β') πανταχοῦ μὲν προσευχόμενος ἢ τοξευόμενος κλπ. ὁ Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης ἐζωγραφήθη ὡς μεγαλόσχημος μοναχός, ὀρθοστάδην (καὶ οὐδέποτε ὡς ζῷον διὰ τῶν τεσσάρων περιπατῶν!) καὶ φέρων μανδύαν, πλὴν τῆς διαβάσεως τῆς θαλάσσης ὅτε φαίνεται πατῶν ἐπὶ τοῦ ἡμίσεος τοῦ μανδύου του, διὰ τῶν χειρῶν δὲ κρατῶν τὴν ράβδον ἐφ' ἧς ἁπλοῦται τὸ ἕτερον ἥμισυ αὐτοῦ.

Χ. ΓΑΥΔΟΣ[1]

Ἡ Γαῦδος καὶ ἡ παρ' αὐτὴν ἀκατοίκητος Γαυδοπούλα (ὑποτιθεμένη Ὀφιοῦσα) εἶναι ἑλληνικαὶ νῆσοι ἔναντι τῶν Σφακίων, ἀπέχουσαι τῆς Κρήτης περὶ τὰ εἴκοσι ναυτικὰ μίλια. Ἡ Γαῦδος κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1881 εἶχε 417 κατοίκους ᾠκισμένους εἰς ὀκτὼ συνοικισμούς, σήμερον δ' ἔχει μόλις τὸ τρίτον εἰς τρεῖς κυρίως συνοικισμούς. Ὑπήγετο δ' εἰς τὴν ἐπαρχίαν Σφακίων (τοῦ ὁμωνύμου διαμερίσματος ἢ νομοῦ) καὶ ἐκκλησιαστικῶς εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Λάμπης καὶ Σφακίων, νῦν δ' ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Χανίων (ὑφ' ὃν καὶ ἡ ἐπαρχία Σφακίων), ἀλλὰ εἰς τὴν μητρόπολιν Κισάμου καὶ Σελίνου. Ἡ Γαῦδος ἔχει δύο ὁρμίσκους, τρία ἀκρωτήρια καὶ τρίγωνον σχῆμα. Οἱ κάτοικοί της λέγονται Γαυγιῶτες.

Ὁ Ἀπ. Παῦλος διηγεῖται ὁ Λουκᾶς ὅτι μεταφερόμενος πρὸς Ἰταλίαν *νησίον δέ τι ὑποδραμόντες καλούμενον Κλαῦδα* (Κλαύδην, Καύδην), *ἰσχύσαμεν μόλις περικρατεῖς γενέσθαι τῆς σκάφης*... (Πράξεις 27, 16). Τοῦτο παραφράζων ὁ ἁγιολόγος τῆς 29ης Ἰουνίου (Πέτρου καὶ Παύλου) ἔγραψε: *Τὰ Μύρα τῆς Λυκίας καταλαβόντες, ἐκεῖθέν τε ἐν Κνίδῳ παραβολὴν καὶ τὴν Κρήτην κατὰ Σαλμώνιον ἐκπλεύσας, εἰς Καλοὺς (οὕτω καλουμένους) Λιμένας καταίρει, καὶ τὴν Κρήτην παραλεγόμενος ἀνέμου βίαις... εἰς Κ λ α ύ δ η ν ἔρχεται νῆσον*, L a t y š e v, Menologii II, 1911, σ. 120. Συνεσχετίζετο λοιπὸν τὸ ὄνομα τοῦτο τῆς Καύδης ἢ Γαύδης πρὸς τὸν Κλαύδιον (Claudius). Διὸ εἰς τὰ Μακαριστάρια τοῦ Ἰω. Ἐρημίτου ἀναγινώσκω: *Γαίας τῆς Κλαυδίου πρὸς σπήλαιον τῆς Πέτρας* (sc. Ἀζωγυρέα Σελίνου) *διῆλθες, ὦ Τρισμάκαρ* (Ἀντώνιος Γραδενίγος). Ἐνῷ ὁ Βενέδικτος Τζανκαρόλος (πρὸ τοῦ 1645) εἰς ἄλλα μακα-

1. Τὴν Γαῦδον ἐπεσκέφθην τὸ θέρος τοῦ 1950, συνοδεύων τὸν νομάρχην τότε Χανίων Ἀρ. Κακούρην καὶ τὰς ἀρχάς. Τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῷα ἐκεῖ νανώδη, λόγῳ ἀφρικανικοῦ κλίματος. Ἐκ τοῦ ὅτι μετὰ τὸ 1645 ἡ Γαῦδος ἔσχε συνοικισμούς, καὶ δὴ μὲ ἀρχαιοπρεπῆ ὀνομασίαν, ὡς *Ἄμπελος*, ἦ, καὶ ἑκατοντάδας κατοίκων γεωργῶν καὶ ναυτίλων, εἰκάζω ὅτι δὲν ἦτο ἄοικος καὶ πρὸ τῆς καταλήψεώς της ὑπὸ τῶν Τούρκων. Εἰς τοῦτο θὰ συντελέσῃ ἀρχαιολογικὴ ἐξέτασις πολυαρίθμων κτισμάτων ἐπ' αὐτῆς καὶ δὴ ναῶν ἱστορημένων. Οὗτοι δὲν περιεγράφησαν ποτὲ καὶ οὐδεμία ἐπιστημονικὴ ἀποστολὴ ἔφθασεν ἐκεῖ (οὔτε ὑπὸ τὸν Gerola).

ριστάρια λέγει: *τὴν ἐκ Γ α ύ δ η ς* (*Χαύδης* editor) *πρὸς τὴν Κρήτην σου ἄφιξιν* (στάσις α') *ἐκ Κρήτης εἰς Γαῦδον, ὥσπερ ἐγγὺς* (στάσις β').

Οἱ Ἑνετοὶ ὠνόμαζον τὰς νήσους Gozzi ἢ Gozi καὶ δὴ τὴν Γαῦδον, ἀλλὰ τὸ 1544 ὁ F. Pasqualigo, Relazione (Σ τ. Σ π α ν ά κ η ς, MKI III, σ. 36) λέγει: «Sopra il scoglio di Gaudo (Γάβδο), detto Paximadi della parte dell'isola». Isole di Ghozi καὶ Antighozo τὴν Γαυδοπούλαν λέγει ὁ ἐγγύτερον χαρτογραφήσας αὐτὰς (1615) Francesco Basilicata (Σ τ. Σ π α ν ά κ η, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας V, 1969, χάρται). Isola di Gozzi di Candia εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 37 χάρτην του ὁ Marco Boschini (Il Regno tutto di Candia, delineato... da..., Venezia 1651).

Ὡς πρὸς τὸν γέμοντα ἀνακριβειῶν Φλωρεντινὸν Cristoforo Buondelmonti, οὗτος εἶχέ που ἀκούσει περὶ Γαύδου ὡς Claudia insula, ἀλλ' εἰς τὴν πρᾶξιν πλέων νοτίως τῆς Κρήτης μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ Ἰόνιον, ἀντελήφθη τὸ Ποντικονήσι ὡς Ἀντικύθηρα, καὶ εἰς αὐτὰ ἀπέδωκε τὴν ἀρχαίαν λατινικὴν ὀνομασίαν, ἐνῶ οὔτε τὰ Ἀντικύθηρα ἔβλεπεν οὔτε τὴν Γαῦδον: «longe ad austrum, insula Claudus olim, nunc Sequilum (sc. Σιγλιοὶ) videtur...», ***124***, 338 ἑξῆς (M. - A. van Spitael). Ἑπομένως πᾶσα πληροφορία τοῦ Buondelmonti, ἀπὸ τῆς ὀνομασίας τῆς κρητικῆς νήσου, μέχρι καὶ τῶν κατοίκων της εἶναι ἐσφαλμένη.

Ἀπεναντίας, ἀσφαλῆ εἶναι ὅσα γράφει ὁ Fr. Basilicata, Ἑνετὸς τεχνικὸς ἐπιθεωρήσας ὅλον τὸ βασίλειον τῆς Κρήτης τὸ 1615 καὶ σχεδιάσας τὰ φρούρια, νησίδια, παραλίας, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ὀχυρώσεως τῆς Κρήτης, ἐκ φόβου ἐπικειμένης ἐκεῖ αἰφνιδιαστικῆς ἀποβάσεως τῶν Τούρκων (τὸ κείμενον, μετὰ μεταφράσεως, ὡς καὶ τοὺς σχεδιασθέντας χάρτας ἐξέδωκεν ὁ Σ τ έ ρ γ ι ο ς Σ π α ν ά κ η ς, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας τόμος V, Ἡράκλειον Κρήτης 1969, ἐν σσ. 174 - 175 περὶ Γαύδου). Οὗτος ἐπεσκέφθη τὴν νῆσον, περὶ τῆς θέσεως τόσον ὅσον καὶ περὶ τοῦ (δῆθεν) ἀκατοικήτου ὁμιλεῖ[1], τῶν λιμένων, τῶν προϊόντων τῆς Gozi, ἧς τὴν περίμετρον ὑπολογίζει εἰς 18 μίλια, τὸ σχῆμα τριγωνικὸν «ed é posta in un passo principale della maggior parte delle navigazioni orientali ed occidentali di questo mar Mediterraneo, onde i corsari si servono bene spesso di questo posto. Ha quest'isoletta un colfo di lunghezza di 3 miglia nominato San Giorgio» προσήνεμον

1. Πάντως ἡ ἐπικοινωνία τῆς Γαύδου μετὰ τῆς Κρήτης ἐγίνετο διὰ τῶν ὅρμων τῶν Σφακίων περισσότερον ἢ τοῦ Σελίνου (Παλαιοχώρας νῦν). Ἦσαν δ' οὗτοι (τῆς Παναγίας) τοῦ Λουτροῦ καὶ τοῦ Ἐμπρόσγιαλου (νῦν Χώρα Σφακίων). Δὲν μνημονεύεται δὲ ἢ ἐπίσκεψις ἢ δρᾶσις τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Σελίνου εἰς Γαῦδον πρὸ τοῦ 1645, οὔτε ναυτικὸν ἀπέκτησαν οἱ Σελινιῶτες καὶ μετὰ ταῦτα (ὡς οἱ διαθέτοντες ἴδιον στόλον μέχρι τοῦ 1830 Σφακιανοί). Καὶ οἱ τυχὸν ἔξωθεν ἐλθόντες εἰς Ἀζωγυρέαν ἢ ἦλθον ἐκ Κυδωνίας ἢ ἐκ Σφακίων (ἔτι δυσχερέστερον), κατελθόντες ἐκ τοῦ ὀροπεδίου τοῦ Ὁμαλοῦ εἰς Λάκκο - Σγουράφον.

καὶ ἀσφαλῆ πλὴν νοτίου καὶ νοτιοανατολικοῦ ἀνέμου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κόλπον δύνανται ὁποτεδήποτε τὰ πλοῖα θελήσουν νὰ ἀναχωροῦν. Ἡ νῆσος δὲν εἶχε τότε (1615) φρούριον, εἶχέ τινα πεδιάδα εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Σφακιανοὶ ἔσπειρον δημητριακὰ (σῖτον καὶ κριθὴν) ἐσοδεύοντες περὶ τὰ 1000 μέτρα (misure), ἀλλὰ προσέχοντες νὰ μὴ συλληφθοῦν ἀπὸ τοὺς κουρσάρους (Ἐξ ἄλλων πηγῶν γνωρίζομεν ὅτι καὶ τότε καὶ μετὰ ταῦτα ἦσαν οἱ ἴδιοι μὲ τὸ ναυτικὸν τὸ ὁποῖον καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας διέθετον).

Ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν ἡ Γαῦδος καὶ ἡ Γαυδοπούλα ὠνομάσθησαν Gozzi, διότι τὸ ὄνομα τοῦτο ἔφερεν ἡ παρὰ τὴν Μάλταν νῆσος, ἣν ὁ Στράβων ἐγνώριζεν ὡς Γαῦδον, ἐνῶ ὁ Plinius (IV, 20, 61) τὴν σημερινὴν Γαῦδον ὠνόμαζε Gaudus. Αἱ ἐνετικαὶ πηγαὶ ἀναγράφουν τὰς νήσους ὡς ὁρμητήριον Πειρατῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπετίθεντο κατὰ τῶν πλεόντων περὶ τὰς ἐκεῖ θαλάσσας, κατελάμβανον τὰ φορτία καὶ τὰ ἐξεποίουν. Πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν τε κατοίκων τῶν δύο ἐπαρχιῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ στόλου ἐκτίσθησαν τά τε παράκτια φρούρια Παλαιοχώρας (Castel Selino) καὶ Χώρας Σφακίων (Castel Sfacchià), καὶ τὸ ἐνδότερον τοῦ Ἁγίου Νικήτα ἢ Φραγκοκαστέλλου (Castel Franco), τὰ ὁποῖα ἤδη κατὰ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνος διετηροῦντο εἰς ἑτοιμότητα καὶ διὰ τὸν φόβον τῆς τυχὸν ἀποβάσεως τῶν Τούρκων ἀπὸ τὴν νοτίαν πλευρὰν τῆς μεγαλονήσου. Κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν (πρὸ τοῦ 1770) οἱ Σφακιανοὶ ἐχρησιμοποίουν τὴν Γαῦδον οὐ μόνον ὡς ὁρμητήριον τῆς πειρατείας ἣν ἤσκουν, ἀλλὰ καὶ ὡς κέντρον ἀποθηκεύσεως καὶ ἐμπορίας τῶν λειῶν ἐκ τῶν ληστευομένων σκαφῶν, πλουτίζοντες ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων[1], καὶ διωκόμενοι εἰς τὴν ἐπαρχίαν των (καὶ κατὰ τὰς Ἐπαναστάσεις) διεσῴζοντο εἰς τὴν Γαῦδον. Εἰς τὸν χάρτην τοῦ M. Boschini (1651) ἡ Γαῦδος σημειοῦται ὡς Isola de Gozzi di Candia (τοπωνύμια Ἁλυκιές, Βατσιανά, Φώκια, Πελαγόδρομο, Σαρακήνικο, Βώλακας, Κεφάλι, Κακοσπάθι, Καστρί, Ποταμός, ἅγιος Ἰωάννης, κ.ἄ.) καὶ εἰς τὸν Golfo di San Zorzi (Ἅγιον Γεώργιον) τρία Τυνησιακὰ σκάφη (Bertoni di Tunisi). Κατὰ δὲ τὴν στατιστικὴν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Κρήτης τὴν γενομένην κατ' Ὀκτώβριον 1881, ἐκδοθεῖσαν δ' ὑπὸ Νικολάου Σταυράκη, Ἀθήνησι 1890, πίναξ 29, ἀρ. 367) ἡ Γαῦδος εἶχε 417 κατοίκους εἰς ἑπτὰ ἐν ὅλῳ οἰκισμούς.

Ἤκουσα δ' ἐπιτοπίως ὅτι ἡ Γαῦδος εἶχε (1950) παλαιοὺς εἰκονογραφημένους ναούς, ἀκαταγράφους.

1. Ἐφωδιάζον δὲ τοὺς πειρατὰς μὲ παξιμάδι ποὺ ἔψηναν ἐκεῖ.

Β'

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΙΩ. ΕΡΗΜΙΤΟΥ ΚΑΙ ΠΑΤΕΡΩΝ 98 ΥΠΟ ΙΛΑΡΙΩΝΟΣ, ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΡΕΘΥΜΝΗΣ ΚΑΙ ΑΥΛΟΠΟΤΑΜΟΥ

Δάνεια, Μεταβολαὶ καὶ Προσθῆκαι ὑπ' αὐτοῦ

«Ἀκολουθίαι τοῦ Ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου | τῶν ἐν Ἁγίοις πατέρων ἡμῶν Τίτου, Κυρίλλου, Εὐμενίου καὶ Ἀνδρέου, ἀρχιεπισκόπων Κρήτης τῶν θαυματουργῶν.| Τοῦ ἐν Ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μύρωνος, Ἐπισκόπου Κνωσοῦ Κρήτης τοῦ θαυματουργοῦ, | *τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου καὶ τῶν συνασκητῶν αὐτοῦ 98, τῶν ἐν Κρήτῃ λαμψάντων*, | τῶν Ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφήμων 10 μαρτύρων τῶν ἐν Κρήτῃ ἀναιρεθέντων | τῶν Ἁγίων ἐνδόξων 4 νέων τοῦ Χριστοῦ Μαρτύρων, Ἀγγελῆ, Μανουήλ, Γεωργίου καὶ Νικολάου, τῶν ἐν Ρεθύμνῃ τῆς Κρήτης μαρτυρησάντων, | τῶν ἁγίων Πάντων, μεθ' ἣν ἕπονται Εὐαγγέλια καὶ Ἀπόστολοι εἰς διαφόρους μνήμας ἁγίων, Ἡ νεκρώσιμος Ἀκολουθία καὶ | Δύο εὐχαὶ ἐπὶ ἀσθενείας· βλάβης ζῴων καὶ φυτῶν ἐκδοθεῖσαι | ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ | *Ἱλαρίωνος* | *Ἐπισκόπου Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου.* |

Ἐν Ἀθήναις | ἐκ τῶν πιεστηρίων Ἰω. Κουβέλου καὶ Α. Τρίμη (ὁδὸς Πραξιτέλους, ἀριθ. 11). *1877*»

Ἀφιέρωσις τῷ Κρήτης Σωφρονίῳ

8°, σσ. VI + 232 + 1.

ΙΛΑΡΙΩΝ ΣΙΝΑΪΤΗΣ, ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΣ

(ὁ κατὰ κόσμον Ἰωάννης, υἱὸς Μιχαὴλ Κατσούλη)
(Μάλια Πεδιάδος 1808 - †1884 εἰς Σινᾶ)

Οἰκονόμος Ἁγίου Ματθαίου ἐν Ἡρακλείῳ 1838 - 1846. Ἐπίσκοπος Ἱερᾶς (Ἰανουάριος 1846 - Μάϊος 1869). Ἐπίσκοπος Ρεθύμνης (Μάϊος 1869 - 1880, ὅτε παρῃτήθη καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὸ Σινᾶ, ὅπου καὶ ἐτελεύτησεν).

Κατσούλης τὸ ἐπώνυμον. Ἐξηγοράσθη τὸ 1821 ἀπὸ τοὺς πατέρας Σιναΐτας καὶ ἀπῆλθεν ἐκεῖ. Ἄγνωστόν μοι ποῦ ἐσπούδασεν. Εἶτα Οἰκονόμος τοῦ μετοχίου τοῦ Σινᾶ ἐν Ἡρακλείῳ Ἁγίου Ματθαίου (μετὰ τὸν θάνατον

ἐκεῖ τοῦ προκατόχου καὶ προστάτου του οἰκονόμου Μελχισεδὲκ τοῦ Κρητός, † 3 Ἰουνίου 1838). Κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1846 ἐξελέγη ὑπὸ τῆς ἐπαρχιακῆς Συνόδου Κρήτης ἐπίσκοπος Ἱεροσητείας (πρβλ. Σάρδεων Γερμανόν, ΕΦ 34, 1935, σσ. 313 - 314, καὶ Τωμαδάκην, Ἱστορία Ἐκκλησίας Κρήτης, Αἱ Πηγαί, 1974, σσ. 439 - 440). Κατὰ Μάϊον 1869 μετετέθη ὑπὸ τῆς αὐτῆς Ἱ. Συνόδου εἰς τὴν ἐπισκοπὴν Ρεθύμνης καὶ Αὐλοποτάμου, ὅπου καὶ διετέλεσε μέχρι τοῦ 1880, ὅτε παραιτηθεὶς ἀπῆλθεν εἰς τὸ Σινᾶ ὅπου καὶ ἀπεβίωσε τὸ 1883 (ἢ 1884. Πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκην, ΕΕΚρ. Σπ. 3, 1940, σσ. 150 καὶ 141). «Διὰ νὰ μνημονεύεται δὲ ἐσαεὶ ἀφῆκε ποσὸν πρὸς ἀνέγερσιν ἐκεῖ κοιμητηρίου καὶ παρεκκλησίου τοῦ Ἁγίου Τρύφωνος» (Σιναϊτικὸς Συνέκδημος ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σιναίου Πορφυρίου Β', ἐν Ἀθήναις 1925, ἐν σσ. 65 - 66). Ἐπιστολήν του ἐκ Ρεθύμνης 26 Μαρτίου 1879 πρὸς τὸν Ἀδριανουπόλεως Διονύσιον εὑρίσκω εἰς τὸ βιβλίον: Τὰ κατὰ τὸν μητροπολίτην Ἀδριανουπόλεως Διονύσιον, ἤτοι..., ἐν Κωνσταντινουπόλει 1880, σ. 41 (ὁ Διονύσιος προϋπῆρξε Κρήτης, εἶτα δ' εἶναι γνωστὸς ὡς Διονύσιος Ε' Κωνσταντινουπόλεως οἰκ. Πατριάρχης). Συνοδικὸν καὶ πατριαρχικὸν γράμμα Ἰωακεὶμ Β' πρὸς τὸν Ἱλαρίωνα (Ἰούλιος 1875) περὶ μονῶν τῆς ἐπαρχίας του βλέπε δημοσιευθὲν ὑπὸ Νικοδήμου Ε. Παπαδογιαννάκη, Κρητ. Χρον. 22, 1970, σσ. 509 - 510.

Ὁ τότε μὲν ἀρχιμανδρίτης (νῦν δὲ μητροπολίτης Λάμπης καὶ Σφακίων) Θεόδωρος Β. Τζεδάκης, Τρεῖς ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ ἐπιφανῶν τῆς Κρήτης ἐκκλησιαστικῶν τοῦ ιθ' αἰῶνος, Πεπραγμένα τοῦ Β' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου (1961), τόμος Δ', 1966, σσ. 438 - 449, ἐδημοσίευσε κείμενα ἀφορῶντα εἰς τὸν Ἱλαρίωνα καὶ τὸ Σινᾶ, ἐν οἷς καὶ ἐπιστολὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν νεοεκλεγέντα Σιναίου Καλλίστρατον τῆς 22 Αὐγούστου 1869 συγχαρητήριον ἐπὶ τούτῳ, ἐκ Ρεθύμνης.

Περὶ τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀνδρὸς βλ. πρεσβυτέρου Τίτου Φακιολάκη, Βιογραφικὰ Σημειώματα Ἱλαρίωνος ἐπισκόπου, ἐν ἐφημερίδι Ἡρακλείου Ἴδη 27, 30 Σεπτ. καὶ 1, 2, 4, 8, 9, 14 καὶ 24 Ὀκτωβρίου 1931.

Δὲν διευκρινίσθη ποῦ ἐσπούδασεν ὁ ἑλληνομαθὴς οὗτος ἱεράρχης, λεγομένου ἀναποδείκτως ὅτι εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Αἱ σχέσεις του πρὸς τὸν Κωνστάντιον Σιναίου (Κρῆτα καὶ ἐπί τι οἰκουμενικὸν πατριάρχην καὶ λόγιον) καὶ ἡ φιλία τοῦ Κωνσταντίου τούτου πρὸς τὸν λογιώτατον Κρῆτα Σιναΐτην Ἱλαρίωνα (περὶ οὗ βλέπε τὸν Βασίλειον Βλ. Σφυρόεραν, Ἱλαρίων Σιναΐτης ὁ Κρὴς 1765 ; - 1838, καὶ αἱ δύο ἐπιστολαί του περὶ τῆς μεταφράσεως τῶν Ἁγίων Γραφῶν, ΕΕΦΣΠΑ Κ', 1969 - 1970, σσ. 225 - 310) καὶ ἡ ὀνομασία τοῦ ἡμετέρου ἐπισκόπου Ἱλαρίωνος Κατσούλη διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ παλαιοτέρου του μητροπολίτου Ἱλαρίωνος Τορνόβου (φίλου Γρηγορίου τοῦ Ε'), μὲ πείθει ὅτι ὁ Κατσούλης ἐσπούδασεν ἐν Κωνσταντινουπόλει, βοηθηθεὶς ὑπὸ τῶν δύο προστατῶν του Τορνόβου καὶ Σιναίου.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ μελετητὴς πρέπει ν' ἀποφύγῃ τὴν σύγχυσιν μεταξὺ τῶν δύο Ἱλαριώνων Σιναϊτῶν Κρητῶν, ἀμφοτέρων Ὑμνογράφων, ὧν ὁ μὲν Τορνόβου ἐξέδωκε τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ πατριάρχου Κων/λεως Διονυσίου τὸ 1819 (βλ. L. Petit, BAG, Bruxelles 1926, σσ. 69. Β' ἔκδοσις τῆς αὐτῆς ἐν σ. 70), ὁ δὲ Ἱλαρίων Ρεθύμνης τὰς Κρητικὰς Ἀκολουθίας, ὧν μίαν μὲν ἐν Ρεθύμνῃ τὸ 1880 τοῦ μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ (11 Νοεμβρίου) καὶ περὶ τοῦ θαύματος αὐτοῦ τῆς 18ης Ἀπριλίου 1826, πρβλ. L. Petit, BAG, σ. 192), τῶν ἁγίων ἐπισκόπων Κρήτης ἐν οἷς καὶ τοῦ Ἀποστόλου Τίτου (25 Αὐγούστου. Πρβλ. Θ. Τζεδάκη εἰς τὸ περ. «Ἀπ. Τίτος» Ἡρακλείου 8, 1959, σσ. 124 - 129 καὶ 143 - 148) καὶ τὸ βιβλίον: «Ἀκολουθίαι (εὐαγγελιστοῦ Ματθαίου, ἐπισκόπων, μαρτύρων, νεομαρτύρων Κρήτης κλπ. καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰω. Ἐρημίτου καὶ τῶν 98 συνασκητῶν αὐτοῦ)..., ἐν Ἀθήναις 1877», BAG, σσ. XXV-XXVI. Ἐκ πρώτης ὄψεως θὰ ὑπέθετέ τις ὅτι ἁπλῶς ἐπεμελήθη ὁ Ἱλαρίων τὴν ἔκδοσιν προϋπαρξασῶν Ἀκολουθιῶν. Ἐν τούτοις, προκειμένου τοὐλάχιστον περὶ τῆς τοῦ Ἰω. Ἐρημίτου καὶ τῶν 98 Πατέρων, οὐ μόνον ἀνέτρεψε τὴν ἣν ἐγνώριζε Γ, ὀλίγα μόνον ἐξ αὐτῆς λαβών, καὶ αὐτὰ τὰ Ἀναγνώσματα Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελίων ἀλλάξας, τὰ Εὐλογητάρια, Μακαριστάρια κ.ἄ. πολλά, συνθέσας ἴδια, ἢ παραλλάξας τὰ δι' ἄλλας ἑορτὰς γεγραμμένα, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Κανόνας τῆς ἑορτῆς ἐπεμβάς, τὸν δεύτερον ἔτρεψεν ἀπὸ Κανόνα τοῦ Ἁγίου εἰς Κανόνα τῶν Ὁσίων Πατέρων, ὡς καὶ πολλὰ παραλείψας ἐκ τοῦ Γ ἢ μεταβαλών, οὐδεμίαν δὲ δέσμευσιν τηρήσας ἐκ τῆς ὑπαρχούσης ἀκροστιχίδος αὐτῶν, ἥτις ἐδήλου προγενεστέρους συγγραφεῖς. Ὁ Ἱλαρίων δὲν ἦτο γνωστὸς ὡς ὑμνογράφος, οὐδὲ παρὰ C. Emereau.

Σπουδαία εἶναι ἡ ἐπέμβασις τοῦ Ἱλαρίωνος εἰς τὸ γνωστὸν Συναξάριον τοῦ Ὄρθρου τῆς ἑορτῆς (7 Ὀκτωβρίου), ὅπου ἐτροποποίησε τὰ λεγόμενα περὶ τοῦ Ἰωάννου ὡς κτήνους τετραποδίζοντος.

Εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ συνταχθέντα τεμάχη ὁ Ἱλαρίων οὐ μόνον ἅγιον θεωρεῖ ὅλης τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κυδωνίας ἰδιαιτέρως, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνασκητὰς αὐτοῦ, μὴ σχόντας ποτὲ — κατὰ τὰ παραδεδομένα — οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν πόλιν (Χανιὰ) ἢ τὴν Ἐπαρχίαν Κυδωνίας, ἅτε ζήσαντας εἰς Ἀζωγυρέαν Σελίνου. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι Κυδωνίαν λέγει τὴν περιφέρειαν τοῦ τότε διαμερίσματος (νομοῦ) Χανίων, εἰς ἣν περιελαμβάνοντο καὶ ἡ Κίσαμος καὶ τὸ Σέλινον.

Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ὁ πατριώτης Ὑμνογράφος Ἱλαρίων εὐκρινῶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, τοὺς κατέχοντας αὐτὴν Τούρκους, ἐπανειλημμένως βαρβάρους αὐτοὺς ἀποκαλῶν (Ἑλληνογλώσσους ἄλλως τε ὄντας), διὰ τῆς δεήσεως πρὸς Θεὸν καὶ μεσιτείας τῶν ἑορταζομένων Ἁγίων.

Καὶ τί μὲν ψάλλεται ἔτι καὶ νῦν εἰς Ἀζωγυρὲν τὴν 7ην Ὀκτωβρίου δὲν

γνωρίζω, ἀλλ' εἰς τὴν μονὴν τοῦ Γδερνέττου ἐξακολουθεῖ ἐκτελουμένη ἡ ἐν Γ Ἀκολουθία, δηλονότι εἰς μόνον τὸν Ἐρημίτην, μὴ συνδυαζομένη μετὰ τῶν 98 Πατέρων.

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΩΝ ΟΣΙΩΝ ΚΑΙ ΘΕΟΦΟΡΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ ΗΜΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΑΣΚΗΤΩΝ ΑΥΤΟΥ 98 ΤΩΝ ΕΝ Τῌ ΚΡΗΤῌ ΛΑΜΨΑΝΤΩΝ

Ψαλλομένη τῇ 7 Ὀκτωβρίου

Ἑσπέρας ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑσπερινῷ

Στιχολογοῦμεν τὸ «Μακάριος ἀνήρ», εἰς δὲ τὸ «Κύριε ἐκέκραξα» ἱστῶμεν στίχ. ς' καὶ ψάλλομεν τὰ παρόντα προσόμοια.

Τοῦ Ἁγίου. Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων Ταγμάτων* ⟨Ἱλαρίωνος⟩

Λαμπρᾷ φωνῇ δεῦτε πάντων, Κρητῶν ὁ Σύλλογος, τῶν ἐν φωναῖς ᾀσμάτων, ἐν ναῷ τοῦ Κυρίου, ὑψώσωμεν τὰς χεῖρας, καὶ δόξαν Θεῷ ἀναπέμψωμεν σήμερον, τῷ δόντι ῥύστην καὶ μέγαν ἡμῶν φρουρόν, Ἰωάννην τὸν πανένδοξον.

⟨Ἱλαρίωνος⟩

Σήμερον τέρπεται πόλις ἡ Κυδωνία πιστῶς, κατέχουσα ἐν κόλποις τὸν ἀσύλητον πλοῦτον, τὸν μέγαν Ἰωάννην τὸν θαυμαστὸν κατὰ γῆν τε καὶ θάλασσαν, καὶ δι' αὐτοῦ συγκαλεῖται πάντας ἡμᾶς, τοῦ δοξάσαι σὺν αὐτῇ τὸν Θεόν.

Πρβλ. Νοεμβρίου 25. Τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, εἰς τὸν ἑσπερινόν, παρηλλαγμένον: *πόλις ἡ Ἀλεξάνδρεια κλπ.* (MR II 273)

⟨Ἱλαρίωνος⟩

Ταῖς τῶν θαυμάτων ἀκτῖσι, πᾶσαν φωτίζει τὴν γῆν, τοὺς ἐν θαλάσσῃ ὄντας βοηθεῖ καθ' ἑκάστην, νοσήματα διώκει, παύει ψυχῶν καὶ σαρκὸς ἀρρωστήματα, παρὰ Κυρίου τὴν χάριν ἀπειληφώς, Ἰωάννης ὁ πανένδοξος.

Πρβλ. Νοεμβρίου 1, Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ, Εἰς τὸν Ἑσπερινόν, στιχηρὸν παρηλλαγμένον (ΕΦ 38, 1939, σ. 97).

Τῶν Ὁσίων. Ὁ αὐτός. *Πανεύφημοι μάρτυρες* ⟨Ἱλαρίωνος⟩

Πατέρες πανάγιοι, χορὸς ἀσκητῶν γεγόνατε ἐν ἐγκρατείᾳ βιώσαντες...

Πατέρες πανεύφημοι, σαρκὸς τὰς ὁρμὰς μαραίνοντες, ἀγγελικῶς διηγάγετε τῆς ζωῆς τὸ στάδιον...

Πάντα κατελίπετε τερπνά, Χριστὸν ἀγαπήσαντες, οὗ ψυχικῶς ἐκολλήθητε ὀπίσω, ἔνδοξοι, ὡς Θηβαῖος Παῦλος...

Πρβλ. Ἀπριλίου 28: Ἰάσονος καὶ Σωσιπάτρου, εἰς τὸν Ἑσπερινὸν στιχ. προσόμοια, παρηλλαγμένον (MR IV, σ. 402).

Δόξα. Τοῦ Ἁγίου. Ἦχος πλ. β'

Ὡς ἔνθεος ἡ ζωή σου καὶ πανίερόν σου τὸ τέλος, Ἰωάννη σοφέ· ἐν αὐτῷ γὰρ πᾶσα τῶν πιστῶν ἡ πληθὺς συναχθεῖσα, ὡς ἔβλεψεν ἄπνουν ἐν κλίνῃ σε, ῥήμασι γοεροῖς ἀνεβόα· δὸς τελευταῖον λόγον τοῖς δούλοις σου, Ἅγιε· δίδαξον ποῦ καταλείπεις τὰ τέκνα σου, Πάτερ, ἃ ᾤκτειρας ὡς Πατὴρ ὄντως συμπαθὴς καὶ φιλόστοργος. Ὅμως κἂν ὧδε τῷ τάφῳ καλύπτῃ, ἀλλ' ἄνω σε πάντες πλουτοῦμεν προστάτην καὶ πρεσβευτὴν πρὸς Θεόν, οἱ πόθῳ τιμῶντές σε.

Πρβλ. Γ, σ. 15, ὅπου ὁμοίως δοξαστικὸν τοῦ Μ. Ἑσπερινοῦ.

Καὶ νῦν. *Τίς μὴ μακαρίσει σε...*

Εἴσοδος. *Φῶς ἱλαρὸν*

Προκείμενον τῆς ἡμέρας. Καὶ τὰ Ἀναγνώσματα:

Παροιμιῶν τὸ Ἀνάγνωσμα

Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων...

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα

Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι...

Σοφίας Σολομῶντος τὸ Ἀνάγνωσμα

Δίκαιος ἐὰν φθάσῃ τελευτῆσαι...

Εἰς τὴν Λιτὴν

Τοῦ Ἁγίου. Ἦχος α'

Περικυκλοῦντες τὴν λάρνακα τῶν λειψάνων σου, μοναστῶν φωστὴρ Ἰωάννη σοφέ, καθάπερ πάλαι τὸν τάφον τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ οἱ τούτου ἔγγονοι, οὐ δάκρυα χέομεν, οὐδὲ θρήνοις κοπτόμεθα, ἀλλὰ χαρᾶς ἀπλέτου πληρούμεθα· ἅπαντες πλουτοῦντες ἐξ αὐτῆς τὰς ἰάσεις, καὶ δοξάζοντες τὸν σὲ δοξάσαντα Κύριον.

Πρβλ. ὁμοίως Γ, σ. 20, ὅπου στιχηρὸν τῆς Λιτῆς.

Ὁ αὐτὸς

Δεῦτε, πιστοί, συνελθόντες εὐθέως ἐν τῇ μνήμῃ σήμερον τοῦ Θεοφόρου Πατρός, ψαλμικῶς τὰς χεῖρας κροτήσωμεν, καὶ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως βοήσωμεν λέγοντες. Χαίροις ὁ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ ὤμων ἀράμενος καὶ ἐν αὐτῷ τὸν παλαιὸν σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις σταυρώσας ἄνθρωπον. Χαίροις, φωστὴρ τῆς Κρήτης παμφαέστατε καὶ τῆς οἰκουμένης ἀγαλλίαμα φαιδρόν. Χαίροις, νοσούντων ἐπίσκεψις καὶ θλιβομένων χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις· τοὺς ἐκτελοῦντας τὴν μνήμην σου πιστῶς ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας καὶ περιστάσεως λύτρωσαι, ταῖς πρὸς Θεὸν ἱκεσίαις σου, Πάτερ, καὶ σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Παρὰ Λ, σ. 12 δοξαστικὸν τοῦ Ὄρθρου. Παρὰ Γ στιχηρὸν εἰς τὴν Λιτήν, σ. 21.

Τῶν Ὁσίων. Ὁ αὐτὸς

Εὐφραίνου ἐν Κυρίῳ, στίφος τῶν μοναζόντων...

Πρβλ. Γ, σ. 18, ὅπου στιχηρὸν ἰδιόμελον τῆς Λιτῆς.

Ἦχος πλ. δ'

Κύριε, σοῦ τῇ ἀηττήτῳ δυνάμει κραταιωθέντες οἱ Ὅσιοι...

Δόξα. Ἦχος πλ. β'

Θεία χάρις ἀπηώρητο ἐπὶ τῇ θήκῃ τῶν λειψάνων ἡμῶν, ἡγιασμένοι Ὅσιοι ⟨ἡγιασμένε Συμεών⟩, διὸ καὶ εἰς ὀσμὴν μύρου τῶν θαυμάτων σου δραμούμεθα.

Σεπτεμβρίου 1, Συμεὼν τοῦ Στυλίτου. Στιχηρὰ προσόμοια, ἦχος πλ. β' Γερμανοῦ (MR I, σ. 5).

Καὶ νῦν.

Θεοτόκε, σὺ ἡ ἄμπελος...

Ἀπόστιχα Ὁσίων

Ἦχος β'. *Ὅτε ἐκ τοῦ ξύλου σε νεκρὸν*

Πάντα τὰ τοῦ βίου ἀληθῶς διὰ τὸν Χριστόν, ὦ Πατέρες, ἐγκατελίπετε...

Στίχ(ος) *Τίμιος ἐναντίον Κυρίου*

Ἔνδον τῆς καρδίας ἀληθῶς ἔχοντες, Πατέρες, τὸν ζῆλον τὸν ἐπουράνιον...

Στίχ(ος) *Στόμα δικαίου μελετήσει σοφίαν*

Ὅσιοι Πατέρες, εὐσταλῶς τὴν τῆς ἐρημίας στενήν τε καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν χαίροντες διήλθετε καὶ ἀγαλλόμενοι...

Δόξα. Τοῦ Ἁγίου. Ἦχος δ'

Ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Πάτερ, τὸ θεῖον πῦρ εἰσδεξάμενος, τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν πυρσὸν ἀνῆψας ὑπέρλαμπρον. Ὅθεν καταυγασθεὶς τὴν διάνοιαν ὁλολαμπὴς ἐχρημάτισας· οὐκ ἔδει γὰρ τεθῆναι τὸν λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ὡς λυχνίαν τὴν Κρήτην χρησάμενος, φέρων σεαυτὸν ἐπέθηκας, φαίνων πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Κρήτῃ, ὅσιε Πάτερ. Κἀντεῦθεν τοὺς ἐξ ἁπάσης γῆς καὶ θαλάσσης πρὸς τὴν σὴν μάνδραν ἐχειραγώγησας, καὶ ἐν ταῖς ἐνθέοις σου διδαχαῖς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου τρίβον ὁδεύειν ὡδήγησας. Διό, Πατέρων κλέος, Ἰωάννη σοφέ, τῷ τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος φωτὶ παριστάμενος, ὑπὲρ τῶν σῶν δούλων πρέσβευε τῶν ἐν τῷ βίῳ δεινῶν ῥυσθῆναι, καὶ πρὸς φῶς καταντῆσαι τὸ ἀνέσπερον.

Ὁμοίως δοξαστικὸν καὶ ἐν τῇ ἐκδόσει Γ, σσ. 21 - 22.

Καὶ νῦν. *Ἐκ παντοίων κινδύνων...*

Ἀπολυτίκιον τοῦ Ἁγίου. Ἦχος α'

Τοῖς ἐν Κρήτῃ εὐχέτης καὶ τοῦ κόσμου ὑπέρμαχος καὶ ἡγιασμένος ἐφάνης, θεοφόρε πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννη· νηστείᾳ, ἀγρυπνίᾳ, προσευχῇ, οὐράνια χαρί-

σματα λαβών, θεραπεύεις τοὺς νοσοῦντας καὶ τὰς ψυχὰς τῶν πίστει προστρεχόντων σοι. Δόξα τῷ ἀναδείξαντί σε ἱερόν, δόξα τῷ σὲ ἁγιάσαντι, δόξα τῷ ἐν τοῖς πέρασι τοῦ κόσμου προστάτην θερμὸν ἀναδείξαντι.

Ἐν Γ, σσ. 23 - 24 ὁμοίως ἀπολυτίκιον: *οὐρ. καὶ ἄπειρα χαρίσματα - καὶ πάντας τοὺς πιστῶς προσκαλουμένους σε...*

Δόξα. Τῶν Ὁσίων. Ἦχος γ΄. *Τὴν ὡραιότητα*

Ἡ μεγαλόνησος Κρήτη εὐφραίνεται, ὅτι ἐν ὄρεσιν αὐτῆς ἐνίκησαν τὸν πολυμήχανον ἐχθρὸν Πατέρες οἱ θειότατοι, δάκρυσι, νηστείαις τε καὶ προσευχαῖς καὶ δεήσεσιν· ὅθεν καὶ τὰ πνεύματα σὺν ἀγγέλοις ἀγάλλονται, τὰ λείψανα τὰ θεῖα δὲ τούτων ῥῶσιν χαρίζουσι τοῖς κάμνουσι.

Καὶ νῦν Θεοτοκίον

Εἰς τὸν Ὄ ρ θ ρ ο ν

Μετὰ τὴν α΄ στιχ(ολογίαν) Καθίσματα. Τοῦ Ἁγίου. Ἦχος γ΄. *Τὴν ὡραιότητα*

Ἐν τῇ ἀσκήσει σου πάντας ἐξέπληξας...

Ὅπερ βλέπε ἐν Γ, σ. 24, ἐν τῇ αὐτῇ θέσει.

Δόξα. Τῶν Ὁσίων. Ἦχος δ΄. *Κατεπλάγη Ἰωσὴφ*

Ἐβαπτίσθητε τρισσῶς, τὸ τρίτον βάπτισμα σαφῶς, δι᾽ ὑδάτων καὶ πυρὸς καὶ θείου Πνεύματος τὸ πρίν, ἐκ τῶν δακρύων τὸ δεύτερον ἐν τῇ Κρήτῃ, ἀσκήσαντες στερρῶς καὶ διανύσαντες ἰσάγγελον ἐν γῇ βίον, μακάριοι, καὶ ὥσπερ θεῖα θύματα τὸ τρίτον ἐν τῷ σπηλαίῳ τυθέντες Χριστῷ, τῷ Θεῷ. Αὐτὸν ἀπαύστως ἐκδυσωπεῖτε, σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Πρβλ. Ἀκολουθίαι τῶν Ἀνωνύμων..., Ρώμη 1738, σ. μθ΄. (Κατὰ E. Follieri, In. Hymn.).

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

Τρικυμίαις τῶν παθῶν ὁ ἀσυνείδητος ἐγώ...

Πρβλ. Ἰανουαρίου 30, τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Θεοτοκίον ὄρθρου (MR III, σ. 430).

Μετὰ τὴν β΄ Στιχολογίαν Καθίσματα

Τοῦ Ἁγίου. Ἦχος πλ. δ΄. *Τὴν σοφίαν καὶ Λόγον*

Τοὺς ἱδρῶτας καὶ πόνους τοὺς σούς, σοφέ, νοερῶς θεωροῦντες πάντες πιστοί, πάσης κατανύξεως τὰς ψυχὰς ἐμπιπλάμεθα, καὶ πρὸς θείους ὕμνους καὶ δόξαν καὶ αἴνεσιν τοῦ Δεσπότου τῶν ὅλων, Ἰωάννη μακάριε, πόθῳ ἐγκαρδίῳ ἑαυτοὺς συγκινοῦμεν, ᾠδαῖς σε γεραίροντες καὶ πιστῶς ἐκβοῶντές σοι, ὡς Κυρίου θεράποντι· Πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ τῶν πταισμάτων ἄφεσιν δωρήσασθαι τοῖς ἑορτάζουσι πόθῳ τὴν ἁγίαν μνήμην σου.

Δόξα. Τῶν Ὁσίων ὅμοιον

Τῷ φωτὶ τῆς Τριάδος περιφανῶς πυρσευθέντες, πατέρες, πυρσοειδεῖς...

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

Τὴν σοφίαν καὶ Λόγον ἐν σῇ γαστρὶ συλλαβοῦσα, ἀφράστως, Μήτηρ Θεοῦ, τῷ κόσμῳ ἐκύησας...

Πρβλ. πολλαχοῦ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων.

Μετὰ τὸν πολυέλεον

Τοῦ Ἁγίου. Ἦχος α΄. *Τὸν τάφον σου, Σωτὴρ*

Ὑμνοῦμεν τὴν σεπτὴν καὶ ἁγίαν σου μνήμην...

Πρβλ. Γ, σ. 24, πρὸ τοῦ Πολυελέου.

Δόξα. Τῶν Ὁσίων. Ἦχος δ΄. *Ἐπεφάνης σήμερον*

Τῶν Κρητῶν προΐστασθε σκέποντες τούτους ἀπὸ πάσης θλίψεως ἀπολυτρούμενοι ἡμᾶς καὶ ἐκ φθορᾶς καὶ κακώσεως, Πατέρες θεῖοι, τῆς Κρήτης ὑπέρμαχοι.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

Προστασία ἄμαχε τῶν ἐν ἀνάγκαις...

Πρβλ. Γ, σ. 25.

Οἱ Ἀναβαθμοί. Προκείμενον. Ἦχος δ΄. *Τίμιος ἐναντίον Κυρίου...* Στίχ. *Τί ἀνταποδώσωμεν.* Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον:

Εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μου.

⟨Εἶτα ψαλμὸς⟩ ὁ Ν΄. Δόξα. Ταῖς τῶν Ὁσίων. Ταῖς τῆς Θεοτόκου

Στίχ(ος) Ἐλέησόν με ὁ Θεός. Ἦχος β΄.

Ἠγάπησας, Ἰωάννη, τὴν ἀνωτάτην φιλοσοφίαν...

Πρβλ. τὸ ἰδιόμελον ἐν Γ, σ. 26.

Εἶτα τό· Σῶσον ὁ Θεός.

Ὁ παρακλητικὸς Κανὼν τῆς Θεοτόκου. Τοῦ Ἁγίου καὶ τῶν Ὁσίων.

Τοῦ Ἁγίου. Ὠδὴ α΄. Ἦχος πλ. δ΄. *Ὑγρὰν διοδεύσας*

Ἀγγέλων ἰσότιμος γεγονώς...

Γῆν τὴν φθειρομένην καταλιπών...

Δέμας ἐκδαμάσας, Πάτερ, τὸ σόν...

Θεοτ. *Ἐλύθη τῆς Εὔας ἡ ἐν Ἐδὲμ ἀρά, Θεοτόκε, τεξαμένης σου τὴν χαράν...*

Τῶν Ὁσίων. Ἦχος δ΄. *Ἀνοίξω τὸ στόμα μου*

Ἀκτῖνά μοι βράβευσον...

Μονὴν τὴν αἰώνιον...

Ἀνδρείως ἀντέστητε...

Θεοτ. *Ῥῦσαι ἡμᾶς, Ἄχραντε, πάσης ὀργῆς τε καὶ θλίψεως...*

Ἔπιθι περὶ τοῦ β΄ Κανόνος κατωτέρω.

Μεταξὺ γ' καὶ δ' ᾠδῆς τῶν Κανόνων

Κάθισμα τοῦ Ἁγίου. Ἦχος πλ. δ'. *Τὴν Σοφίαν καὶ Λόγον*

Τῆς σαρκὸς ἐκμαράνας τὰς ἡδονάς...

Τὸ αὐτὸ ἐν Γ, σ. 28.

Δόξα, ὅμοιον. Τῶν Ὁσίων

Τοὺς δεσμοὺς διαρρήξαντες τῶν παθῶν, ἐκολλήθητε πόθῳ τῶν ἀγαθῶν...

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

Χαῖρε, θρόνε πυρίμορφε τοῦ Θεοῦ. Χαῖρε, Κόρη, καθέδρα βασιλική...

Μετὰ τὴν ἕκτην ᾠδὴν τῶν Κανόνων

Κοντάκιον τοῦ Ἁγίου. Ἦχος δ'. *Ὁ ὑψωθεὶς*

Τῶν ἀσκητῶν τὴν καλλονὴν καὶ προστάτην Κυδωναίων, οἱ πιστοὶ ὁμοφρόνως νῦν Ἰωάννην στέψωμεν γηθόμενοι. Σήμερον ἀπαίρει γὰρ πρὸς τὰς θείας ἐπαύλεις, δωρεὰν ἰάσεων ἀπονέμων τοῖς πίστει τὴν ἱερὰν πανήγυριν αὐτοῦ ἐπιτελοῦσι καὶ πόθῳ γεραίρουσι.

Πρβλ. Γ, σ. 32, τὸ αὐτό.

Ἕτερον τῶν Ὁσίων. Ἦχος γ'. *Ἡ Παρθένος σήμερον*

Ἑορτάζει σήμερον ἀγαλλομένη ἡ Κρήτη ἑορτῶν ὑπέρλαμπρον τῶν θεοφόρων Πατέρων, ἅπασαν προσκαλουμένη πόλιν καὶ χώραν. Χαίρει γὰρ ὡς κεκτημένη θησαυρὸν μέγαν σορὸν θείαν τῶν λειψάνων ὑμῶν, Πατέρες, Κρήτης τὸ καύχημα.

Ὁ οἶκος

Τοὺς τοῦ Κυρίου ἀσκητάς, ἅπαντες φιλέορτοι, συνελθόντες, ᾀσματικῶς ἀνευφημήσωμεν...

Πρβλ. Γ, σ. 32, ὅπερ μόνον δι' Ἰωάννην, ἐδῶ προσηρμόσθη δι' ὅλους τοὺς Πατέρας.

⟨Εἶτα τὸ Μηνολόγιον 7 Ὀκτωβρίου καὶ οἱ Στίχοι:⟩

Τέλος ἔλαβον οἱ Πατέρες ἐν Κρήτῃ
ὡς ἀστέρες λάμψαντες ἐν τῇ ἐρήμῳ.
Δεῦτε πρὸς ἡμᾶς εἰς τὰ τερπνὰ τοῦ πόλου
τῶν Πατέρων λέγουσιν οἱ τερπνοὶ νόες.

Ἑβδομάτῃ Ὀκτωβρίου μύσε χαριτώνυμος Ἰωάννης.

⟨Ἀκολουθεῖ τὸ Συναξάριον τοῦ Ἁγίου: *Οὗτος ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης*, ἐν σσ. 118 - 124, ἔχον δύο σημειώσεις:

σ. 119: «Ἄδηλος ὁ χρόνος καθ' ὃν ἤκμασαν οἱ ὅσιοι οὗτοι· συμπεραίνεται ὅμως ἀπὸ τὴν παράδοξον αὐτῶν ἱστορίαν, ὅτι εἶναι π α λ α ι ό τ α τ ο ι.

σ. 124: Ἐκ τῶν ὁσίων τούτων εὑρίσκεται μία κάρα θαυμασίως εὐωδιάζουσα ἐν Χίῳ ἐν τῷ ναῷ τοῦ ἁγίου Βίκτωρος, καὶ λ έ γ ο υ σ ι ν ὅτι εἶναι τοῦ Ἰωάννου (!)»⟩.

Ἐξακολουθοῦν οἱ Κανόνες καὶ ληξάντων. Ἐξαποστειλάρια δύο τοῦ Ἁγίου: *Τὸ θεῖον ἐγκαλλώπισμα* (Γ, σ. 41).
τῶν Ὁσίων: *Πατέρες παμμακάριστοι, τῆς Κρήτης τὸ κραταίωμα...*
Θεοτοκίον: *Παρθένε Παναμώμητε* (Γ, σ. 42).

Εἰς τοὺς Α ἴ ν ο υ ς

Ἱστῶμεν στίχους δ' καὶ ψάλλομεν τὰ παρόντα τροπάρια.

Τοῦ Ἁγίου. Ἦχος α'. *Τῶν οὐρανίων ταγμάτων*

Τὸν ἀσκητὴν τοῦ Κυρίου ὕμνοις τιμήσωμεν, τὸν θαυμαστὸν προστάτην Ἰωάννην τὸν θεῖον... (Γ, σ. 42).

Ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἐν πίστει, σοῦ τὴν πανένδοξον καὶ θεοφόρον μνήμην ἐκτελούντων... (Γ, σ. 42).

Τῶν Ὁσίων. Ὁ αὐτὸς

Τῶν οὐρανίων ταγμάτων νῦν μιμησώμεθα τάξεις τὰς οὐρανίους...

Ἡ ἑκατόμπολις Κρήτη τέρπεται σήμερον τοὺς ἑκατὸν πλουτοῦσα στερεοὺς θείους πύργους, πατέρας τοὺς ἁγίους, τοὺς ἐν αὐτῇ θαυμασίως ἐναθλήσαντας, καὶ ἐκλαμπρύναντας ταύτην ταῖς ἀρεταῖς καὶ τοῖς θείοις κατορθώμασι.

Δόξα. Ἦχος πλ. δ'

Τῶν ἁγίων Πατέρων ὁ χορός, θείᾳ ἐμπνεύσει εἰς Κρήτην συνελθών, ἐν μιᾷ πίστει καὶ μιᾷ καρδίᾳ, διὰ σαρκὸς τὸν ἄσαρκον ἐχθρὸν ἐτροπώσαντο. Καὶ τοὺς τῆς νίκης στεφάνους ἐν μιᾷ ῥοπῇ παρὰ τοῦ στεφοδότου Χριστοῦ ἐκομίσαντο. Οὕς, εὐφημοῦντες ἐν πίστει, μακαρίσωμεν λέγοντες. Ὦ θεία παρεμβολή! θεηγόροι ὁπλῖται παρατάξεως Κυρίου· ἀστέρες πολύφωτοι τοῦ νοητοῦ στερεώματος· τὰ μυρίπνοα ἄνθη τοῦ Παραδείσου, τὸ καύχημα καὶ σέμνωμα τῆς Κρήτης, Κυδωνίας ἀγλάϊσμα, ἐκτενῶς πρεσβεύσατε ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Καὶ νῦν. *Δέσποινα, πρόσδεξαι...*

Δ ο ξ ο λ ο γ ί α μεγάλη καὶ Ἀ π ό λ υ σ ι ς

Εἰς τὴν Λ ε ι τ ο υ ρ γ ί α ν

Ὁ Ἀπόστολος. Προκείμενον. Ἦχος βαρύς. *Καυχήσονται Ὅσιοι ἐν δόξῃ.* Στίχος *Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ᾆσμα καινόν.*

Πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς Παύλου τὸ Ἀνάγνωσμα. *Ἀδελφοί, ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματός ἐστιν ἀγάπη.*

Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ κατὰ Λουκᾶν. *Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔστη ὁ Ἰησοῦς ἐπὶ τόπου πεδινοῦ...*

Κοινωνικόν. *Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσονται δίκαιοι.*

Μακαριστήρια (sic)

Στάσις α'. Ἦχος πλ. α'. *Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ...* ⟨Κατ' ἀλφάβητον⟩

Ἀνυμνολογοῦμεν, Ἰωάννη σοφέ, καὶ τιμῶμεν τὴν σεβάσμιον μνήμην σου, προσκυνοῦντες τὴν εἰκόνα σου πιστῶς.

Βοηθοὺς καὶ πρέσβεις πρὸς Θεὸν διαρκεῖς ἔχοντες Πατέρων θεῖον χορόν, τούτους ἀνυμνήσωμεν εὐσεβῶς.

Γεγηθότες δεῦτε, ἀνυμνήσωμεν νῦν Ἰωάννην τὸν πανένδοξον ἀσκητὴν καὶ τῆς Κρήτης ἀντιλήπτορα θερμόν.

Δεῦτε πᾶσα τάξις, ἅπαν γένος Κρητῶν, προσκυνήσωμεν τὰ ἅγια λείψανα Ἰωάννου καὶ Πατέρων τῶν σοφῶν.

Ἐξοδίοις ὕμνοις ὀρθοδόξων πληθύς, δεῦρο τῶν Πατέρων μελῴδησιν τῇ κοιμήσει, καὶ τοῦ θείου ἀσκητοῦ.

Ζυγὸν τοῦ Κυρίου ἄραντες οἱ σοφοὶ ἐπὶ ὤμων εἰς τὴν Κρήτην συνέδραμον καὶ ἐπλήρωσαν Χριστοῦ τὰς ἐντολάς.

Ἤκουσαν προθύμως τῆς φωνῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ κόσμου τὰ τερπνὰ καταλείψαντες οἱ Πατέρες εὐηρέστησαν αὐτῷ.

Θείων ἰαμάτων βλύζουσι ποταμοὶ ἐκ τῆς θήκης τῶν λειψάνων σου, Ἅγιε, ἐξ οὗ πίνουσιν οἱ τρέχοντες πιστῶς.

Ἱερέων δῆμοι, μοναστῶν ὁ χορός, ἄρχοντες Κρητῶν καὶ πᾶς ὁ λαός, ἀνυμνήσατε Πατέρας τοὺς σεπτούς.

Κρήτη χαρμοσύνως τὴν σεπτὴν ἑορτὴν τῶν Πατέρων πανηγύριζε σήμερον καὶ τοῦ θείου Ἰωάννου τοῦ σοφοῦ.

Λύσιν τῶν σφαλμάτων πᾶσι δός, Ἰησοῦ, τοῖς τιμῶσι τῶν Πατέρων τὴν κοίμησιν καὶ τοῦ θείου Ἰωάννου τοῦ σοφοῦ.

Μακαρίζομέν σε, Ἰωάννη σοφέ, καὶ τιμῶμεν τὴν σορὸν τῶν λειψάνων σου, προσκυνοῦντες τὴν εἰκόνα εὐσεβῶς.

Νικηταὶ ὡς ὄντες, νίκην δότε ἡμῖν κατ' ἐχθρῶν τῶν πολεμούντων καὶ μείνατε καθ' ἡμέραν μεθ' ἡμῶν τῶν ταπεινῶν.

Ξένον θαῦμα βλέπω, μιᾷ ὥρᾳ ὁμοῦ πάντες οἱ Πατέρες παρέδωκαν τὰς ψυχὰς σὺν Ἰωάννῃ τῷ κλεινῷ.

Ὁ τῆς Κρήτης ἅπας Ὀρθοδόξων λαός, δεῦτε καὶ κυκλώσωμεν σήμερον ὥσπερ τέκνα τῶν Πατέρων τὸν χορόν.

Πύργοι θεῖοι ὄντες ἀκλινεῖς καὶ στερροί, τῶν σκανδάλων τοῦ ἐχθροῦ ἡμᾶς ῥύσασθε, ὁδηγοῦντες πρὸς ὁδοὺς τῆς ἀρετῆς.

Ῥομφαῖαι καὶ βέλη κατ' ἀσάρκων ἐχθρῶν τῶν ἡμᾶς καταθλιβόντων τυγχάνουσι τῶν Πατέρων ὁ πανάγιος χορός.

Σήμερον κομπάζει Κυδωνία λαμπρά, ἔχουσα ἐν κόλποις τὸν θησαυρόν, τοὺς Πατέρας τοὺς ἀσκήσαντας ἐν αὐτῇ.

Τιμαλφεῖς, ὡς ῥόδα εὐωδίας μεστά, νῦν αἱ κάραι τῶν Πατέρων τυγχάνουσι, καὶ μυρίζουσι ψυχὰς τὰς τῶν πιστῶν.

Ὑπὲρ τῆς ἀλήκτου καὶ ἀφθάρτου τρυφῆς ἠγωνίσασθε ἐκ πόθου, μακάριοι, διὸ ἤρασθε στεφάνους ἐκ Θεοῦ.

Φωταυγεῖς ἀστέρες νοητοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἡμᾶς καταφωτίσατε, Ὅσιοι, καὶ ποιήσατε ὑμῖν συγκοινωνούς.

Χαίρετε τῆς Κρήτης σπήλαια καὶ βουνοί, χαίρετε τὰ ὄρη καὶ φάραγγες, ἐν οἷς ἤσκησαν Πατέρες οἱ σεπτοί.

Δόξα

Ψάλατε προθύμως, ψάλατε τῷ Θεῷ, ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ καὶ πᾶς ὁ λαός, τὴν Τριάδα προσκυνοῦντες εὐσεβῶς.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

Ὦ Παρθενομῆτορ, σὺν τῷ θείῳ χορῷ τῶν Πατέρων, Ἰωάννῃ τε τῷ σεπτῷ, πρεσβείαν ποιεῖτε ὑπὲρ ἡμῶν.

Στάσις β'. Ἦχος ὁ αὐτός. *Ἄξιόν ἐστι...* ⟨Κατ' ἀλφάβητον⟩

Ἄξιόν ἐστι τοῦ δοξάζειν σε, Τριὰς ἁγία, Πάτερ, Λόγε, Πνεῦμά τε ἅγιον, ἡ δοξάσασα Πατέρων τὸν χορόν.

Ἄξιόν ἐστιν, μακαρίζειν καὶ πιστῶς δοξάζειν τοὺς θείους Πατέρας, ἐκλάμψαντες ἐν τῇ Κρήτῃ ὡς ἀστέρας φαεινούς.

Βίβλον τῶν Γραφῶν μελετήσαντες οἱ θεοφόροι, ἔφυγον τοῦ βίου τὴν θάλασσαν καὶ προσέδραμον Χριστῷ τῷ Λυτρωτῇ.

Γένος καὶ τερπνὰ ἀπηρνήσασθε, θεῖοι Πατέρες, καὶ τῷ οὐρανῷ ἀτενίζοντες ἀπελάβετε τὰ ἄνω ἀγαθά.

Δεῦτε, οἱ ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ, τοὺς σοφοὺς Πατέρας τοὺς ἐν Κρήτῃ τιμήσωμεν καὶ τὸν μέγαν Ἰωάννην σὺν αὐτοῖς.

Ἔχοντες φρουρὸν Ἰωάννην σὺν σεπτοῖς Πατράσι, δεῦτε μετὰ πόθου πάντες πιστοί, προσκυνήσωμεν τὰ λείψανα αὐτῶν.

Ζῇς ἐν οὐρανῷ εἰ καὶ τέθνηκας, ὦ Ἐρημῖτα, ἄϋλος γὰρ ἔζης ἐπὶ τῆς γῆς, διὸ σὺν ἁγίοις χοροβατεῖς.

Θάμβος ἦν ἰδεῖν Ἰωάννην ἐρημοπολίτην, θάλασσαν περῶντα ὡσεὶ ξηράν, πίστει ἀδιστάκτῳ πρὸς τὸν Θεόν.

Ἰωάννη δὲ ἀδελφέ, ἐβόων ἐκ τῆς Κρήτης οἱ θεῖοι Πατέρες, μὴ δίσταζε ἀλλὰ σύγγνωθι καὶ δεῦρο πρὸς ἡμᾶς.

Κρήτη θαυμαστή, εὖγε τῆς καλῆς σου συνοδίας καὶ εὐλογημένης καὶ θαυμαστῆς, ὅτι σὲ ἡγίασε θαυμαστῶς.

Λύουσι παθῶν σαρκικῶν τοὺς ἐπικαλουμένους θῆκαι τῶν λειψάνων καὶ βρύουσι νάματα ἰάσεων ψυχικῶν.

Μνήσθητε ἡμῶν τῶν ἐν Κρήτῃ εὐσεβῶς ὑμνούντων καὶ ἑορταζόντων ἐκ πίστεως τὴν σεβάσμιον πανήγυριν ἡμῶν.

Νῦν περιχαρῶς τὴν πανέορτον μνήμην τῶν θείων Πατέρων, ὦ Κρήτη, ἑόρταζε, χόρευε καὶ σκίρτα πνευματικῶς.

Ξένον καὶ φρικτὸν τὸ μυστήριον τοῦτο ὑπάρχει. Ἐν μιᾷ ῥοπῇ γὰρ ἀπέθανον πάντες οἱ Πατέρες μιᾷ ψυχῇ.

Ὄρεσι πολλοῖς διατρίβοντες, ὦ Ἰωάννη, οἱ συνασκηταί σου μιᾷ ῥοπῇ σὺν σοὶ ἐκοιμήθησαν οἱ σεπτοί.

Πάθη χαλεπὰ ἀπελαύνετε, θεῖοι Πατέρες, μυροθήκη ὑπάρχοντες καὶ θαυμάτων ἀνεξάντλητος πηγή.

Ῥῶσιν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, θεῖοι Πατέρες, πορίζετε πᾶσι τοῖς εὐλαβῶς τὴν ὑμῶν τελούντων νῦν ἑορτήν.

Στρέψατε ἡμῶν, Θεοφόροι, εἰς χαρὰν τὸ πένθος, καὶ τῶν πειρασμῶν ἐκλυτρώσασθε, παρρησίαν ἔχοντες πρὸς Θεόν.

Τὸν θεῖον χορὸν τῶν ἁγίων καὶ σεπτῶν Πατέρων, δεῦτε οἱ πιστοί, εὐφημήσωμεν, ὡς μεγάλους ἀντιλήπτορας ἡμῶν.

Ὕψωσον πιστῶν κέρας, Ἄναξ τῶν ἀνάκτων Λόγε, ταῖς τῶν θεοφόρων δεήσεσι καὶ κατάβαλε β α ρ β ά ρ ω ν τὴν ὀφρύν.

Φύλαξον, Χριστέ, ταῖς πρεσβείαις τῶν σεπτῶν Πατέρων ἐξ ἐχθρῶν παντοίας ἐπιβουλῆς, ἡμᾶς τοὺς τιμῶντας αὐτοὺς πιστῶς.

Χόρευε λαμπρῶς, Κυδωνία, ὀφθαλμούς σου δ᾽ ἆρον καὶ ἴδε ἐν κύκλῳ τὰ τέκνα σου, προσκυνοῦντα τοὺς Πατέρας εὐλαβῶς.

Δόξα

Ψάλατε, πιστοί, τῷ Θεῷ ἡμῶν τῷ ἐν Τριάδι, ψάλατε προθύμως δοξάζοντες τὸν δοξάσαντα Πατέρας τοὺς σοφούς.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

Ὦ Μῆτερ ἁγνή, παναμώμητε, εὐλογημένη, ἐκ παντοίας βλάβης καὶ ἀπειλῆς φύλαττε ἡμᾶς τῆς τῶν ἀσεβῶν.

Στάσις γ´. Ἦχος γ´. *Αἱ γενεαὶ πᾶσαι...* ⟨Κατ᾽ ἀλφάβητον⟩

Αἱ γενεαὶ πᾶσαι τῆς Κρήτης συναχθέντες ὑμνεῖτε τοὺς Πατέρας.
Βρύει ἰαμάτων ἔνδον ἐν τῷ σπηλαίῳ σορὸς αὐτῶν ἡ θεία.
Γεραίρομεν οἱ πάντες τὰς ἁγίας κάρας ὑμῶν, θεῖοι Πατέρες.
Διὰ τὴν ἀγήρω ζωὴν καὶ μακαρίαν ἠρνήσασθε τὸν κόσμον.

Ἔχοντες παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ θάρρος, μέμνησθε τῶν σῶν δούλων.
Ζάλης τῶν β α ρ β ά ρ ω ν λυτρώσατε τὴν Κ ρ ή τ η ν, εὐχαῖς ἡμῶν ἁγίαις.
Ἡ Κρήτη νῦν μυρίζει τὰ μύρα τῶν λειψάνων ὑμῶν, θεῖοι Πατέρες.
Θείων ἰαμάτων κρουνοὺς αἱ θεῖαι κάραι βλύζουσι τῶν Πατέρων.
Ἰωάννη πάτερ, σὺν τοῖς συνασκηταῖς σου, πρεσβεύειν μὴ ἐλλείπῃς.
Κυδωνία, χαίροις ἐπὶ τῇ κοιμήσει τοῦ Ἐρημοπολίτου.
Λαὸν ὀρθῶς φρονοῦντα τῶν Κρητῶν ἐξόχως φύλαττε, Ἰωάννη.
Μακάριον τυγχάνει τὸ σπήλαιόν σου, Πάτερ, ἐν ᾧ ἐπανεπαύσω.
Νύκτα καὶ ἡμέραν ἡμᾶς, θεῖοι Πατέρες, ἔχομεν παραστάτας.
Ξένον θαῦμα βλέπω, ὑγρὰν τὸν Ἰωάννην ὥσπερ ξηρὰν περῶντα.
Ὄλβον μέγαν εὗρες τῶν σεπτῶν Πατέρων τὰ λείψανα, ὦ Κρήτη.
Προσκυνοῦμεν πάντες τὰς θείας ὑμῶν κάρας, Πατέρες θεοφόροι.
Ῥόδα τε καὶ κρῖνα τῆς ἐρήμου ὄντα, μυρίζετε τὴν Κρήτην.
Σπήλαια τὰ θεῖα, ἅπερ ὑμεῖς ᾠκεῖτε, πιστῶς νῦν προσκυνοῦμεν.
Τὰ ὄρη νῦν τῆς Κρήτης μυρίζουσιν ὡς κρῖνα ἐκ τῶν ὑμῶν λειψάνων.
Ὑμνοῦμεν τοὺς ἀγῶνας τοὺς σούς, ὦ Ἐρημῖτα, καὶ τὸ ἅγιον τέλος.
Φρουροὺς μεγάλους ἔχεις πατέρας τοὺς ἁγίους, ἑκατόμπολις Κρήτη.
Χαίροις, Ἰωάννη, ἡ κορωνὶς τῆς Κρήτης καὶ μοναχῶν τὸ κλέος.
Χαίρετε, Πατέρες, οἱ φύλακες τῆς Κρήτης καὶ τῶν πιστῶν προστάται.

Δόξα.

Ψαλμοῖς σε ἀνυμνοῦμεν, ὦ Τριὰς ἁγία, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον.

Ἀμόλυντε Παρθένε, σὺν τοῖς σεπτοῖς Πατράσι, τὸν σὸν Υἱὸν δυσώπει.

Ἕτερα Μ ε γ α λ υ ν ά ρ ι α

Πρὸς τὴν Τιμιωτέραν

Τῶν θείων Πατέρων θεῖον βλαστὸν (Γ 43).

Τοὺς ἐν Κρήτῃ λάμψαντας θαυμαστῶς ἁγίους Πατέρας εὐφημήσωμεν οἱ πιστοί. Τούτους γὰρ προστάτας ἐνθέρμους πρὸς τὸν Κτίστην ἔχομεν οἱ τιμῶντες αὐτοὺς ἐκ πίστεως.

Ε ὐ λ ο γ η τ ά ρ ι α ⟨α´ - δ´ τοῦ Ἱλαρίωνος⟩

(α´) Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ δοξάσας Πατέρας τοὺς ἁγίους

Τῶν Ἀγγέλων οἱ δῆμοι κατεπλάγησαν ὄντως τὴν ὑμῶν πολιτείαν, Θεοφόροι, ὁρῶντες. Τὸν γὰρ ἄσαρκον ἐχθρὸν ἐν σαρκὶ καθελόντες, τούτων τὴν ἰσχὺν πᾶσαν κατῃσχύνατε καὶ στεφάνοις νίκης κατεκοσμήθητε.

(β´) Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, ὁ δοξάσας Πατέρας τοὺς ἁγίους

Τί τὰ μύρα εὐσεβῶς τοῖς δάκρυσιν, ὦ φιλέορτοι, κιρνᾶτε; Πρὸς τὸν τάφον τῶν Πατέρων δράμετε καὶ κυκλώσατε αὐτὸν μετ' εὐλαβείας· πόθῳ δὲ τὰ ἅγια λείψανα προσκυνήσατε. Ἰάσεις γὰρ βρύουσι.

(γ') Εὐλογητὸς εἶ, Ἅγιε· Σκέπε, φρούρει τοὺς σὲ ὑμνολογοῦντας

Λίαν δεινῶς πηρωθεὶς τὰ ὄμματα τῆς ψυχῆς ὁ φονευτής σου, Μάκαρ, καὶ τὸ βέλος ἀφείς, ὡς ἀμνόν σε φονεύει· γνοὺς δὲ τὸ ἁμάρτημα ἔπεσε πρὸ ποδῶν σου, ἀνυμνοῦντος τὸν Θεόν.

(δ') Εὐλογητὸς εἶ, Ἅγιε. Σκέπε, φρούρει τοὺς σὲ δοξολογοῦντας.

Μύρα βρύων ὁ τάφος ὁ σός, θεῖε Ἰωάννη, ἀναδέδεικται βρύσις ἰαμάτων, ἐξ ἧς σαφῶς ἀρυόμεθα πάντες ἴασιν ψυχῆς ἅμα τε καὶ σώματος, οἱ ἐκ πόθου ἀνυμνοῦντές σε, Ἅγιε.

Δόξα.

Προσκυνοῦμεν Πατέρα, καὶ τὸν τούτου Υἱόν τε καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὴν Ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ τῇ οὐσίᾳ, σὺν τοῖς Σεραφεὶμ κράζοντες τὸ Ἅγιος, Ἅγιος, Ἅγιος εἶ, Κύριε.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

Ζωηφόρον πηγήν σε ἐγνωκότες, Παρθένε, τῆς Ζωῆς σε Μητέρα, ἐκβοῶμεν ἐκ πόθου. Ζώωσον ἡμᾶς νεκρωθέντας πταίσμασι, καὶ χαρᾶς ἀξίωσον αἰωνίου, Ἁγνὴ Θεοχαρίτωτε.

Ἀλληλούϊα, Ἀλληλούϊα, Ἀλληλούϊα, Δόξα σοι, ὁ Θεός.

Γ'

ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ (ΦΥΛΛΑΔΑ)

I

Codex Ath. Lavrensis 572 - E 110. Ἀκολουθία

Χαρτ. 20 × 15, αἰῶν. ιζ', φφ. 37

Ἀκολουθία πλήρης τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐρημήτου (sic) τοῦ λάμψαντος ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ (ἐν αὐτῇ καὶ ἀπόσπασμα ἐκ τοῦ βίου αὐτοῦ (φφ. 22 - 27) καὶ Μακαριστάρια ψαλλόμενα εἰς τὴν κοίμησιν αὐτοῦ, ὧν αἱ δύο στάσεις φέρουσιν ἀκροστιχίδα «Βενέδικτος ἱερομόναχος Τζανκαρόλος», ἡ δὲ τρίτη κατὰ αβ),

ἐν φ. 27β: *Τὸν γράψαντα καὶ τὸν ἔχοντα καὶ τὸν ἐξοδιάσαντα, Χριστέ μου σῶσον. Ἡ παροῦσα φυλλάδα ὑπάρχει τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τοῦ Γ δ ε ρ ν έ τ ο υ· ὁ γράψας αὐτὰ Δ α ν ι ὴ λ ἱερομόναχος ἐκ τοῦ ἁγίου ὄρους καὶ ἐ μ ε τ α τ ύ π ω σ ε ν αὐτὰ διὰ βοήθειάν του.*

Ἐν φ. 28β: *Ἡ παροῦσά ἐστιν τῆς Κυρίας τῶν ἀγγέλων τοῦ κὺρ Ἰωάσαφ τοῦ ἀειμνήστου κτήτορος καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν.*

Κατάλογος τῶν κωδίκων τῆς Μεγίστης Λαύρας (τῆς ἐν Ἁγίῳ Ὄρει) συνταχθεὶς ὑπὸ Σπυρίδωνος μοναχοῦ Λαυριώτου ἰατροῦ, ἐπεξεργασθεὶς δὲ καὶ διασκευασθεὶς ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου..., Paris 1925, σσ. 85 - 86.

II

Περιγραφὴ τοῦ κώδικος E 110

1) Ἀκολουθία πλήρης τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐρημήτου (sic) τοῦ λάμψαντος ἐν τῇ νήσῳ Κρήτῃ μὲ (α') μικρὸν ἑσπερινόν, (β') μέγαν ἑσπερινόν, (γ') λιτὴν καὶ δύο κανόνας, ὧν τοῦ α' ἡ ἀρχή: *Ἀγγέλων ἰσότιμος γεγονὼς* εἰς ἦχον πλ. δ'· *Ὑγρὰν διοδεύσας*, τοῦ β': *Ἀκτῖνά μοι βράβευσον φωτοειδῆ ἀκατάληπτε*, εἰς ἦχον δ'. Ἐν αὐτῇ ἔχει καὶ (δ') Συναξάριον:

Τῷ αὐτῷ μηνὶ ζ' τὴν Κοίμησιν ἑορτάζομεν τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων

Πατέρων ἡμῶν τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ λαμψάντων καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐρημίτου καὶ συνασκητοῦ αὐτῶν.

Στίχοι

Τέλος εἴληφεν Ἰωάννης ἐν Κρήτῃ.
Δεῦρο πρὸς ἡμᾶς εἰς τὰ τερπνὰ τοῦ πόλου,
Ἰωάννῃ λέγουσιν οἱ τερπνοὶ νόες.

(Incipit) *Οὗτοι οἱ ὅσιοι καὶ θεοφόροι Πατέρες ὡρμῶντο ἐκ διαφόρων πόλεων...*

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, ἑνὸς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα ἁγίων Πατέρων.

Στίχοι

Ἔλαμψε ὡς ἥλιος ἐν τῇ ἐρήμῳ
ἀκτῖσι ἰάσεων νόσων παντοίων...

(Incipit) *Ὁ δὲ μακάριος καὶ θεῖος Ἰωάννης ὁ ἐρημοπολίτης μερισθεὶς ἐξ αὐτῶν τῶν ὁσίων ἅτε φιλήσυχος ὢν καὶ τῆς μονώσεως ἐραστής...*

2) Βίος καὶ πολιτεία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου. Μερικὴ διήγησις...

Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων λέγει ὁ σοφώτατος Σολομών, φφ. 22-27.

3) Μακαριστάρια ψαλλόμενα ἐν τῇ κοιμήσει τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου. Στάσις Α':

Μακαρίζομέν σε, Ἰωάννη σοφέ, καὶ τιμῶμεν τὴν σορὸν τῶν λειψάνων σου...

(Στάσις) Β': *Αἱ γενεαὶ πᾶσαι μακαρίζομέν σε τὸν μέγαν Ἰωάννην...*

Εἶτα τὰ εὐλογητάρια τοῦ Ἁγίου.

Τῶν ὁσίων ὁ δῆμος κατεπλάγη ὁρῶν σε ἐν νεκροῖς ἐν σπηλαίῳ...

4) Ἕτερα μακαριστάρια ψαλλόμενα εἰς τὴν Κοίμησιν τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου· αἱ μὲν δύο στάσεις ἔχουσαι ἀκροστιχίδα τήνδε: *Βενέδικτος ἱερομόναχος ὁ Τζαγκαρόλος*. Καὶ ἡ τρίτη οὖσα κατ' ΑΒ.

Ἐν φύλ(λῳ) 31β γράφει:

Τὸν γράψαντα καὶ τὸν ἔχοντα καὶ τὸν ἐξοδιάσαντα, Χριστέ μου, σῶσον. Ἡ παροῦσα φυλλάδα ὑπάρχει τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς μονῆς τοῦ Γδερνέτου. Ὁ γράψας αὐτὰ Δανιὴλ ἱερομόναχος ἐκ τοῦ ἁγίου ὄρους καὶ ἐ μ ε τ α τ ύ π ω σ ε ν αὐτὰ διὰ βοήθειάν του.

Ἐν φύλ(λῳ) 26β:

Ἡ παροῦσά ἐστιν τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων τοῦ κὺρ Ἰωάσαφ τοῦ ἀειμνήστου Κτήτορος καὶ ἀδελφοῦ ἡμῶν.

Εἰς φύλ(λον) 26β:

Τῷ ͵αχλβ' ἔτει ἀπὸ Χριστοῦ μετετέθη καὶ ἡ αὐτῶν μνήμη εἰς τὴν ἑβδόμην τοῦ αὐτοῦ μηνός, μετὰ Συνοδικῆς καὶ Πατριαρχικῆς ἀποφάσεως τοῦ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει γενομένου κὺρ Κυρίλλου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ πρώην Ἀλεξανδρείας τοῦ λεγομένου Λούκαρι· διὰ τὸ μνήμην εἶναι Θωμᾶ τοῦ Ἀποστόλου εἰς τὰς ἓξ τοῦ Ὀκτωβρίου.

Πέμποντες ἀεννάως ῥῶσιν καὶ εὐρωστίαν τοῖς πιστῶς προσιοῦσιν εἰς τὴν αὐτῶν θείαν μνήμην, δοξάζοντες τὴν ἁγίαν Τριάδα, Πατέρα, Υἱὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον· ᾗ πρέπει πᾶσα δόξα καὶ τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

(Τ.Σ. ἱ. μ. Μ. Λαύρας) ὁ ἀντιγράψας

Σπυρίδων Λαυριώτης ⟨Καμπανάος⟩
Ἰατρός.

Ἐν τῷ φακέλῳ: (ἐντύπως) ⟨Δικέφαλος⟩

Ἱερὰ Μονὴ Μεγίστη Λαύρα τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ἅγιον Ὄρος.

⟨Διὰ γραφομηχανῆς⟩ Πρὸς τὸν Ἐντιμότατον Διευθυντὴν Ἱστορικοῦ Ἀρχείου Κρήτης Κύριον ΤΩΜΑΔΑΚΗΝ εἰς Χανιά.

⟨Σφραγὶς ταχυδρομείου Χανίων, λήψεως⟩ 6 IX (19)36. 10 (= Ἓξ Σεπτεμβρίου 1936, ὥρα 10η).

Αὐτόθι: Ἕτερα στιχηρά. Ποίημα Μαξίμου μοναχοῦ τοῦ Μαζαρᾶ (σ. 20).

Ἔχω σημειώσει:

Ἰατρεῖον ἄσυλον παντοδαπῶν νόσων τὰ σὰ λείψανα ἅπαντες οἱ ἐν τῇ Κρήτῃ κεκτημένοι εὐλαβῶς τὴν σὴν πανηγυρίζουσι μνήμην, Ἰωάννη θεόσοφε.

σ. 31. Ὠδὴ δ', τροπάριον β' κανόνος.

Πύλην τὴν στενὴν καὶ ὁδὸν διελθών, ὅσιε, τὴν τεθλιμμένην τε καὶ δύσβατον πύλην, εὗρες ἀκωλύτως τὴν οὐράνιον.

σ. 31. Ὠδὴ α' τοῦ α' κανόνος. Νέον Θεοτοκάριον, σ. 86.

Μυρίζουσι πάντοτε τὰ λείψανά σου, ἅγιε, κρῖνα τοῦ ἀγροῦ ὥσπερ, τρισμάκαρ, ⟨βρύοντα μύρα ἐν τῇ σορῷ ὡς πηγὴ ἀκένωτα⟩. Πάντες οὖν ἐξ αὐτῶν δεῦτε ἀρυσώμεθα, ἵνα λάβωμεν ἴασιν.

Ὠδὴ ε' τροπ. β' τοῦ β' κανόνος. Πρβλ. παρηλλαγμένον Ἰανουαρίου 27. ⟨Τ. Παπουτσάκης: βαρύοντα⟩ Ἀνακομιδὴ λειψάνων Ἰω. Χρυσοστόμου, MR III, σ. 390, Τροπ. γ' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος, ποίημα Θεοφάνους.

Διαφοραὶ Κώδ. Μ. Λαύρας 572 καὶ ἐντύπου Ἀκολουθίας 1787

1) Τὸ χειρόγραφον ἔχει «Μικρὸν Ἑσπερινόν». Ἡ Ἀκολουθία ἄρχεται ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἑσπερινοῦ.

2) Εἰς τὴν Λιτήν. Τὸ χειρόγραφον ἔχει δύο κανόνας, τοὺς ὁποίους τὸ ἔντυπον ἔχει εἰς τὸν Ὄρθρον.

3) Τὸ χειρόγραφον ἔχει Συναξάριον: *Τῷ αὐτῷ μηνὶ ζ' τὴν κοίμησιν ἑορτάζομεν τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων*...

4) Εἰς τὸν Ὄρθρον μετὰ τὸν Οἶκον οἱ στίχοι εἶναι διάφοροι: Ἐν τῷ ἐντύπῳ:

Τέλος εἴληφαν οἱ Πατέρες | ὡς ἀστέρες λάμψαντες ἐν τῇ ἐρήμῳ. Δεῦτε πρὸς ἡμᾶς, εἰς τὰ τερπνὰ τοῦ πόλου |τῶν πατέρων λέγουσιν οἱ τερπνοὶ νόες...

Ἑβδομάτι Ὀκτωβρίῳ μύσε Χαριτώνυμος Ἰωάννης

5) Ἐν τῷ ἐντύπῳ τῶν στίχων ἕπεται τὸ Συναξάριον: *Οὗτος ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης*. Ἐν τῷ χειρογράφῳ δύο συναξαριακὰ κείμενα ὅλως διάφορα: *Ὁ δὲ μακάριος... Βίος καὶ πολιτεία*...

6) Εἰς τὸ ἔντυπον ὑπάρχει ἡ Γ' Στάσις μακαρισταρίων (Ἀντώνιος ἱερεὺς Γραδενίγος) ἐλλείπουσα ἀπὸ τὸ χειρόγραφον, ὑπάρχει ἡ κατ' Ἀλφαβητον.

Εἰς τὸ χειρόγραφον καὶ τὸ ἔντυπον τὰ ἕτερα μακαριστάρια (α' β' στάσεις Βεν. Τζαγκαρόλου καὶ ἡ Γ' κατ' Ἀλφάβητον).

Κατὰ ταῦτα οὔτε ἡ ἔντυπος Ἀκολουθία ἀντιγράφει τὴν Χειρόγραφον Φυλλάδα (Λαυρ. Ε 510), οὔτε ἡ Φυλλάδα ἀντιγράφει τὴν ἔντυπον!

Ἐπὶ πλέον εἰς τοὺς δύο Κανόνας, ὑπάρχουν διαφοραί.

1) Εἰς τὴν Φυλλάδα οἱ Κανόνες: Ὁ μὲν πρῶτος κατ' ἀλφάβητον (πλὴν Β) εἶναι πληρέστερος διότι περιλαμβάνει τὰ τροπάρια τὰ ἀρχόμενα ἀπὸ Ξ καὶ Ψ:

Ξένον ἐν σοί, μάκαρ, ὠράθη τεράστιον
Ψεκάδας εἰς γῆν τοῦ σοῦ ῥέοντος αἵματος

Ὁ Δεύτερος ἔδωκε κατὰ τὴν ἐμὴν δημοσίευσιν (ΕΕΒΣ Κ', 1950, σσ. 320 - 321) ἀκροστιχίδα: *Ἁμαρτωλὸς ἱερομόναχος Μᾶρκος Χαμέτης*.

Ὑπάρχει δὲ καὶ Τριῴδιον (ζ', η', θ') οὗ ἡ ἀκροστιχὶς *Γαβριὴλ ὁ Ῥοδίτης*.

2) Ἀπεναντίας εἰς τὴν ἔντυπον Ἀκολουθίαν αἱ ἀκροστιχίδες εἶναι δύο:

α) ΑΓΔΕΖΗΘΙΚΛΜΝΟΠΡΤΥΛΧΩ ΜΑΡΚΟΣ ΧΑΜΕΤΗΣ

β) Ἁμαρτωλὸς ἱερομόναχος ΓΒΑΡΙΗΛ (Γαβριὴλ) Ο ΡΟ(ΔΙ)ΤΗΣ.

Ποῖος ἦτο ὁ δι' ὃν ἀντεγράφη ἡ Φυλλάδα τοῦ ἁγίου Δανιήλ;

Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο πρέπει νὰ δοθῇ ἀπάντησις. Διότι ἂν ὁ Δανιὴλ μοναχὸς Ἁγιορείτης ἔζησε τὸν 18ον καὶ οὐχὶ τὸν 17ον αἰῶνα, τότε οὔτε ὁ κῶδιξ τὸν ὁποῖον ἢ ἀντέγραψεν ὁ ἴδιος ἢ ἐξώδευσε διὰ ν' ἀντιγραφῇ, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι τοῦ 17ου αἰῶνος, ὡς ἰσχυρίζονται οἱ συντάξαντες τοὺς Καταλόγους χειρογράφων τῆς Μεγίστης Λαύρας.

Καὶ παλαιόθεν μὲν ἐγνωρίζετο ὅτι ὁ Δανιὴλ οὗτος (διάφορος ἀπὸ παλαιότερον Δανιήλ, μὴ Ἁγιορείτην) ἦτο μουσικός, μελοποιήσας τὴν Λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων, τοῦ ὁποίου ἡ ἐργασία εὕρηται εἰς τὸν Κώδικα 1016 - Θ 154 τῆς Μ. Λαύρας, Παπαδικὴν γραφεῖσαν τὸ 1786, ἀπὸ φ. 396α ἑξ. (Κατάλογος Μ. Λαύρας 1925 σ. 157). Τὸν κώδικα τοῦτον ἐξέγραψεν ὁ προηγούμενος τῆς Μ. Λαύρας Σεραφεὶμ ὁ Μυτιληναῖος, κατὰ Μάϊον 1786.

Ἀλλ' ἀφ' ἧς ὁ Γρηγ. Θ. Στάθης, Τὰ χειρόγραφα βυζαντινῆς μουσικῆς, Ἅγιον Ὄρος. Κατάλογος..., τόμος Α', Ἀθῆναι 1975, καὶ Β', Ἀθῆναι 1976, ἐκαταλογογράφησε τὰ μουσικὰ ἁγιορειτικὰ χειρόγραφα, γνωρίζομεν ὅτι Μαθήματα καὶ Συνθέσεις τοῦ Δανιὴλ τούτου Ἁγιορείτου μοναχοῦ εὕρηνται εἰς Ἀνθολογίας κλπ. τῶν μονῶν Ξηροποτάμου (κώδδ. 276, 261, 312, 313, 380) τοῦ ιη' αἰ. τινὲς χρονολογούμενοι ὡς τῶν ἐτῶν 1759 καὶ 1794 ἢ τοῦ β' ἡμίσεος ἢ τοῦ τέλους τοῦ αἰ. τούτου. Ὁμοίως εἰς κώδικας τοῦ Δοχειαρίου 401 (τελευταίου τετάρτου τοῦ ιη' αἰῶνος), Παντελεήμονος 927 ὁμοίως, Ξενοφῶντος 123 ὁμοίως καὶ ἄλλους πάντως περὶ τὰ μέσα τοῦ ιη' αἰ. (Παντελ. 969, 972).

Ἑπομένως ὁ (πιθανῶς Κρὴς) Δανιὴλ οὗτος γράφει μετὰ τὸ 1750 καὶ μέχρι τοῦ 1794 περίπου. Οὗτος ἔδειξεν ἐνδιαφέρον ν' ἀντιγράψῃ τὴν εἰς τὴν μονὴν τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων τοῦ Γδερνέττου φυλλάδα τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, δι' ἰδίαν χρῆσιν. Πιθανώτατα δὲ ἐκ τοῦ ἐντύπου τοῦ 1782 ἢ 1787 ἢ καὶ ἀντιγράφου ἔχοντος σχέσιν πρὸς αὐτό. Κατὰ ταῦτα, πρὸ τοῦ 1750 τὸ ἐγωρίτερον, Ἀκολουθία τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου ΔΕΝ ὑπῆρχεν, οὔτε ἔντυπος οὔτε χειρόγραφος.

Οὕτω ἐρχόμεθα εἰς τὸ ἐρώτημα. Τίνα ρόλον ἔπαιξαν ὁ προηγούμενος τοῦ Γδερνέττου Ἰωάσαφ Καπετανάκης Γαβαλᾶς καὶ ὁ ἐκδότης Γεώργιος Βελημα (Μπελήμας;)[1] εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Φυλλάδας;

Ὁ τελευταῖος, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν πρῶτον (*Τῷ κατὰ πνεῦμά μοι πατρὶ Ἰωάσαφ*) ἰσχυρίζεται ὅτι μέχρις οὗ ἐκεῖνος ἐπελήφθη τῆς συντάξεώς των, ὁ Ἰω. Ἐρημίτης *ἀμοιροῖ ἐγκωμίων καὶ τῆς προσηκούσης Ἀκολουθίας, κατὰ τὴν τάξιν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας*, διὸ *προεθυμήθην... νὰ συνθέσω, κατὰ μίμησιν τῶν παλαιῶν, τὴν ἀνὰ χεῖρας Ἀκολουθίαν αὐτοῦ*, τὴν ὁποίαν ὑποβάλλει εἰς τὸν ἡγούμενόν του (ἐὰν ἦτο μοναχὸς) καὶ προτείνει ὅπως οὗτος ἀναλάβῃ τὴν τύποις ἔκδοσιν αὐτῆς, ἀναγκαιοτάτης καὶ διότι *τὸ χειρόγραφον εἶναι δυσανάγνωστον καὶ δυσεπιχείρητον παντὶ τῷ βουλομένῳ ἐντρυφᾶν τοῖς ἐν αὐτῷ*. Ὑπετέθη ὅτι ὁμιλεῖ περὶ προϋπάρχοντος τῆς Ἀκολουθίας (ὡς ἐτυπώθη) συντεθέντος ὑπ' αὐτοῦ χειρογράφου, ἀλλὰ τοῦτο εἶναι σφάλμα, διότι ὁ Γεώργιος οὔτε ἔγραψεν Ἀκολουθίαν, οὔτε εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ἄλλο χειρόγραφον δυσανάγνωστον. *Συνέθηκεν* Ἀκολουθίαν ἐντάξας εἰς αὐτὴν πλὴν τῶν Γραφικῶν ἀναγνωσμάτων, προσυντεθειμένους Κανόνας, ἐγκώμια κλπ. ὑπὸ συγγραφέων τοὺς ὁποίους ἢ ὀνομάζει ὡς τὸν Μάξιμον Μάζαριν καὶ τὸν Βενέδικτον Τζανκαρόλον ἢ δὲν γνωρίζει (ὡς μὴ σημειουμένους τότε εἰς

1. Ἀπίθανον νὰ ἦτο Κρής, ὁ ἐξελληνίσας τὸ ἐπώνυμόν του οὗτος Μπελήμας.

τὰ ἔντυπα λειτουργικὰ βιβλία). Ἐπικαλεῖται δὲ τὴν σημασίαν ἣν ἔχει ὁ Ἅγιος, δι' ὃν ἡ Μ. Ἐκκλησία, ὡς ἐκ τοῦ ἐν τῇ β' ἐκδόσει (1787) δημοσιευμένου Συνοδικοῦ σιγιλλίου τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως φαίνεται, ὥρισε νὰ ἑορτάζεται ὡς καὶ οἱ παλαιοὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἅγιοι. Εὐχαριστεῖ δὲ τὸν Ἅγιον, ὅστις «ἠξίωσε νὰ φανῶ ἐγὼ ὁ εὐτελὴς αὐτοῦ δοῦλος ποιητὴς τῶν πρὸς αὐτὸν μελουργημάτων»! Συνιστᾷ δὲ τὴν διὰ τυπογραφίας ἔκδοσιν ἡ ὁποία «ἐφιλοπονήθη». Καὶ μελουργήματα μὲν ἐὰν ἐποίησεν (ἐτόνισε δηλαδὴ νέα τροπάρια ἢ ἰδιόμελα, ἄγνωστα τὸ πρίν), δὲν φαίνεται ὁ Γεώργιος οὗτος.

Ἀλλ' αἱ πληροφορίαι περὶ τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Γδερνέττου εἶναι ὅτι εἶναι Σταυροπήγιον (ὄντως ἀπὸ τοῦ 1690 ἦτο· πβλ. Χριστ. Κρήτη Β', 1912, σ. 19), καὶ ὅτι ἡγουμενεύετο ἀπὸ τὸν ἐν λόγῳ Ἰωάσαφ, πιθανῶς καταγόμενον εἴτε ἐκ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου (ὡς Γαβαλᾶν), εἴτε ἐκ τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης (ὡς Καπετανάκην), ὃν ἀποκαλεῖ ἄξιον ὑποκείμενον, ἔχον φιλόχριστον προαίρεσιν, ἐστολισμένον ἐκτὸς τῶν φυσικῶν χαρισμάτων μὲ διάπυρον ζῆλον εἰς τὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ ἔργα καὶ εἰς τὴν κοινὴν τοῦ Γένους ἀφορῶντα ὠφέλειαν, κεκοσμημένον μὲ φιλανθρωπίαν, βαθεῖαν ταπείνωσιν, σεβαστόν, ἐνάρετον. Ὁ ἡγούμενος ὑπέστη κόπους καὶ ὑπέφερεν ἀγρυπνίας διὰ τὴν συντήρησιν, καλλωπισμὸν καὶ αὔξησιν τοῦ ἰδίου του μοναστηρίου, ἐταξίδευσε, κινδυνεύσας κατὰ θάλασσαν, χάριν αὐτοῦ, διὰ νὰ σιγηθοῦν αἱ συμπλοκαὶ ὁποῦ ἔκαμε δι' ἀγάπην αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀλλογενῶν, δηλαδὴ τῶν Τούρκων.

Τρία τινὰ μόνον δὲν λέγει ὁ ἐν λόγῳ Γεώργιος. Οὐδὲν περὶ τῶν ἐν Ἀζωγυρὲ Σελίνου 98 Πατέρων, τὸ ἕν. Τὸ ἄλλο οὐδὲν περὶ παιδείας τοῦ Ἰωάσαφ. Τὸ τρίτον περὶ μεταθέσεως τῆς ἑορτῆς ἀπὸ τῆς 6ης εἰς τὴν 7ην Ὀκτωβρίου, λόγῳ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Θωμᾶ τοῦ Ἀποστόλου. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον, ἤθελε νὰ τιμήσῃ μόνον τὸν Ἐρημίτην. Ὡς πρὸς τὸ δεύτερον πιθανῶς πληροφορεῖ ἡ σελὶς τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ὡς προηγούμενος πλέον εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1787 ὁ Ἰωάσαφ, δι' ἧς βεβαιοῖ ὅτι ἀνέλαβε τὴν δαπάνην, ἀπὸ εὐλάβειαν πρὸς τὸν Ἅγιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν μονὴν διήγαγε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς ζωῆς του, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχεν Ἀκολουθία «διότι καὶ ἂν εἶχον καὶ κανένα χειρόγραφον, τοῦτο ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας διεφθείρετο», ἐξαντληθείσης δὲ τῆς πρώτης ἐκδόσεως (1782) καὶ αὖθις ἰδίαις δαπάναις ἐπανεξέδωκε τὴν Ἀκολουθίαν, προσθεὶς καὶ τὸ Σιγίλλιον τοῦ Λουκάρεως δι' οὗ συνοδικῶς ἀπεφασίσθη *τὸ νὰ ἑορτάζεται ὁ Ἅγιος ἐτησίαις ἑορταῖς, καὶ πνευματικοῖς μέλεσι, καθάπερ καὶ οἱ πάλαι ἐν ἀσκήσει διαπρέψαντες ὅσιοι Πατέρες* (τῆς Ἐκκλησίας).

Ὡς πρὸς τὸ τρίτον, εἶναι γνωστὸν ὅτι καὶ σήμερον (καὶ ἔκπαλαι) οἱ «Ἁγιῶτες Γουβερνεθιανοὶ Πατέρες» ἑορτάζουν τὴν μὲν 6ην Ὀκτωβρίου μμ. εἰς τὸ «Καθολικὸν» λεγόμενον, παρὰ τὸ σπήλαιον, τὴν δὲ 7ην εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου εἰς τὸ καὶ νῦν μοναστήριον τοῦ Γδερνέττου, μὴ τελοῦντες τὴν 6ην λειτουργίαν κάτω, κατὰ τὴν παραμονήν.

Ἄλλοι Κώδικες

α') Κῶδιξ Μ. Λαύρας Λ 56 (1546) ἔτους 1754 χαρτ., φφ. 38. Σπ. Λαυριώτου-Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Κατάλογος..., 1925, σ. 273.

1. φ. 1α. Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου τοῦ ἐν τῇ νήσῳ Κρήτης ἀσκήσαντος (Μετὰ Εὐλογηταρίων καὶ τροπαρίων ἐγκωμιαστικῶν, ψαλλομένων εἰς τὴν πανήγυριν αὐτοῦ πρὸς τό : *Ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ* (φ. 22) καὶ δύο κανόνων (Ὀκτωβρίου ζ').

2. φ. 28α: Βίος καὶ πολιτεία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν ϟη' (= 98) τῶν ἐν Κρήτῃ λαμψάντων, καὶ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου καὶ συνασκητοῦ αὐτῶν.

Ἄρχεται: *Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων*...

Ἐν τέλει : *Ἰουλίῳ κη' ,αψνδ'* (28 - 7 - 1754)

Χορὸς πατέρων, ὑμῶν θείαις πρεσβείαις
τῷ ἔχοντι καὶ γράψαντι, Χριστέ μου, σῶσον. Ἀμήν.

Χεὶρ Ἀντωνίου Παντουβάκη ἀπὸ χωρίον λεγόμενον Καμάρα Κουμούλι ⟨Κισάμου, Ν. Χανίων⟩.

β') Κῶδιξ Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων 70, 18ου αἰ., ποικίλα (διὰ τριῶν χειρῶν), χαρτ., φφ. 286 + 120, Σπ. Λάμπρος ΝΕ 4, 1907, σ. 107.

(Διὰ τῆς δευτέρας χειρὸς)

24. φφ. 64α - 57β: *Τὸν ἐν τή νησο Κρήτην ἀσκούντων καὶ τεληοθέντον Ὀκτοβρήου 1... ὁ ἐπησημότερος ἐστην ὀ θηος Ἠόανη ο κατεξοχὴν Ερημήτῆς καλουμενος*

Σημ. Ἐὰν κρίνωμεν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ γραφέως ἐν φ. 86α γραφεὶς Βίος κατεστρώθη ἐκεῖ τὸ 1786, τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἕπεται τῆς πρώτης ἐντύπου ἐκδόσεως (1782).

Δ'

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ (ΓΔΕΡΝΕΤΤΟΥ)

ΑΙ ΕΝΤΥΠΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

(1782, 1787, 1857, 1877 1879, 1914, 1948, 1976)

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, τοῦ συνασκήσαντος ἐν τῇ νήσῳ τῆς Κρήτης μετά τινων ἄλλων συνασκητῶν αὐτοῦ ἐνενήκοντα ἐννέα. Συντεθεῖσα δὲ παρὰ Γεωργίου Βελημᾶ καὶ ἐπιμελῶς διορθωθεῖσα καὶ ἤδη πρῶτον ἐντύπῳ δοθεῖσα. Δαπάνῃ τοῦ πανοσιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις ἁγίου προηγουμένου τῆς ἁγίας μονῆς Γδερνέτου, τῆς ἐν ἐπισκοπῇ τοῦ ἁγίου Κυδωνίας κειμένης, κυρίου κυρίου Ἰωάσαφ τοῦ πίκλην Καπετανάκη Γαβαλᾶ.

͵αψπβ'. Ἐνετίησιν, 1782. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' superiori e privilegio.

α') É. Legrand, BH XVIII s. II, 1928, Nº 1063, σσ. 372. 4º, σσ. 64, ὧν αἱ δύο τελευταῖαι λευκαί, ἡ πρὸ αὐτῶν ἄνευ κειμένου. Εἰκὼν τοῦ Ἁγίου ἔναντι τοῦ τίτλου. Ἐν σσ. 5 - 10 ὁ Βελημᾶς πρὸς τὸν Ἰωάσαφ.

Ἐν σσ. 31 - 38 Συναξάριον: *Οὗτος ὁ ὅσιος πατὴρ ἡμῶν Ἰωάννης ὑπῆρχε γέννημα καὶ θρέμμα...*

Ἐν σσ. 45 - 50: Μακαριστάρια εἰς τρεῖς Στάσεις.

Ἐν σσ. 51 - 61: Εὐλογητάρια εἰς τρεῖς Στάσεις.

Ἐν σ. 62: Ἔμβλημα τοῦ τυπογράφου.

β') L. Petit, BAG, Bruxelles 1926, σσ. 115 - 116.

γ') Ἄγνωστος εἰς τὸν Κ. Δ. Μέρτζιον, Ἠπ. Χρον. 10, 1935 σσ. 123-4.

(Ἐπανέκδοσις πληρεστέρα, ὁμοίῳ τίτλῳ) ͵αψπζ' Ἐνετίησιν 1787. Παρὰ Δημητρίῳ Θεοδοσίῳ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Εἰς 4º, σσ. 67.

α') É. Legrand, BH XVIII s. II, 1928, σ. 46β, Nº 1188. Ἔναντι τίτλου ἡ εἰκὼν τοῦ Ἁγίου. Ἐν σσ. 5 - 9 τὸ σιγίλλιον τοῦ Λουκάρεως 1632. Ἐν σσ. 16 Πρὸς τοὺς Ἀναγνώστας.

Ἐν σσ. 37 - 44: Συναξάριον. Ἐν σσ. 51 - 67: Μακαριστάρια καὶ εὐλογητάρια. Ἡ ἐσχάτη σελὶς 68 λευκή.

β') L. Petit, BAG, Bruxelles 1926, σ. 116.

Ἀκολουθία... πρῶτον μὲν ἐξεδόθη τῷ 1787 δαπάνῃ... νῦν δὲ τὸ δεύτερον (sic) *ἐκδίδεται δαπάνῃ μὲν τοῦ εἰρημένου εὐαγοῦς μοναστηρίου, ζήλῳ δὲ καὶ ἐπιμελείᾳ τοῦ φιλογενεστάτου κυρίου Ἰωσὴφ ἡγουμένου τῆς αὐτῆς μονῆς.*

Ἐν Ἑρμουπόλει Σύρου. Τύποις Γεωργίου Μελισταγοῦς Μακεδόνος 1857. 4º, σσ. 56.

L. Petit, BAG, Bruxelles 1926, σ. 116 (Τὸ ἀντίτυπον νῦν ἐν τῇ Bibl. Apostolica Vaticana).

(Ἱλαρίωνος Ἀκολουθίαι, σσ. 101 - 138. Ἐν Ἀθήναις 1877).

Ἀκολουθία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου καὶ τῶν συνασκητῶν αὐτοῦ 98 τῶν ἐν Κρήτῃ λαμψάντων, ψαλλομένη τῇ 7 Ὀκτωβρίου.

L. Petit, BAG, Bruxelles 1926, σσ. 116 - 117.

σσ. 118 - 124: Τὸ Συναξάριον.

σσ. 95 - 99: Τὸ σιγίλλιον.

Ἐν σημειώσει ὁ Petit γράφει : Sur ce saint, dont l'existance soulevait jusque ici des graves problèmes, nous possedons maitenant une autobiographie sous forme de testament, dépourvue malheuresement de chronologie précisé. Ce interessant document a été publié par H. Delehaye, Deux Typica byzantins de l'époque de Paléologues (in 8º, Bruxelles 1921), pp. 191 - 196. Voir aussi L. Petit, Saint Jean Xenos ou l'Ermite d'après son autobiographie, dans AB tome XLII (1924), pp. 5 - 20.

Παρ' ἐμοὶ α') Φωτοτυπία τῶν σσ. 101 - 138, γενομένη (ἐξ ἀντιτύπου ὑπάρχοντος τῷ 1983 ἐν Ἡρακλείῳ) ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ μου καθηγ. Θεοχάρους Δετοράκη, ὃν καὶ ἐντεῦθεν εὐχαριστῶ. β') Ἀντίγραφον διὰ χειρὸς τοῦ ἱερέως Β. Κ. Μπλαβάκη, τμημάτων μόνον τοῦ βιβλίου, ἤτοι:

1) Τοῦ Πατρ. Σιγιλλίου τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως 1632 (φφ. 1 - 4) ὡς ἐν τῇ ἐντύπῳ Ἀκολουθίᾳ.

2) Τοῦ Συναξαρίου (φφ. 8 - 20) ὡς ἐν τῇ αὐτῇ ἐντύπῳ.

Ἐν φ. 9, σημείωσις 1 (σημαντικὴ διὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ ἐπισκόπου Ἱλαρίωνος) «Ἄδηλος ὁ χρόνος καθ' ὃν ἤκμασαν οἱ ὅσιοι οὗτοι. Συμπεραίνεται ὅμως ἀπὸ τὴν παράδοξον αὐτὴν ἱστορίαν, *ὅτι εἶναι παλαιότατοι*».

Ἐν φ. 20: Σημείωσις 2: «Ἐκ τῶν Ὁσίων τούτων εὑρίσκεται μία κάρα θαυμασίως εὐωδιάζουσα ἐν Χίῳ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἁγίου Βίκτωρος, καὶ λέγουσιν ὅτι εἶναι τοῦ Ἰωάννου».

«Ὅτι ἀκριβῆ ἀντίγραφα ἐκ τῆς τῇ ἐγκρίσει τοῦ Μητροπολίτου Κρήτης Σωφρονίου καὶ τῆς χορείας τῶν τότε ἐπισκόπων Κρήτης ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ Ἱλαρίωνος ἐπισκόπου Ρεθύμνης ἐκδοθείσης Ἀκολουθίας τῶν ἐν Κρήτῃ Ἁγίων κλπ. κατὰ τὸ ἔτος 1877.

Ἐν Τοπολίοις Κισσάμου τῇ 5ῃ Ἀπριλίου 1947. Ὁ ἀντιγράψας

Β(ασίλειος) Κ. Μπλαβάκης, Πρωθιερεύς».

Ἀκολουθία τῶν ἐνενήκοντα ἐννέα ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων τῶν ἐν Κρήτῃ ἀσκησάντων ἐξ ἀρχαίου χειρογράφου ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Νέστορος ἱεροδιακόνου Βασιλάκη τοῦ Κρητός. Ἐν Ἡρακλείῳ ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Προόδου» 1879. 8°, σσ. 56. Ἄνευ συναξαρίου.

σσ. 35 - 46 : Βίος καὶ Πολιτεία. Inc. *Μνήμη δικαίου μετ' ἐγκωμίων καὶ εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ λέγει ὁ φιλοσοφώτατος Σωλομὼν* (sic), *εὐλογημένοι Χριστιανοί...*

σσ. 46 - 54: Ἐγκώμια πρὸς τὰ τοῦ Ἐπιταφίου.

σσ. 55 - 56: Προσθήκη εἰς τὸ κείμενον τοῦ Βίου.

(Κοινὴ Ἀκολουθία διά τε τὸν Ἰωάννην καὶ τοὺς 98 Πατέρας).

L. Petit, BAG, 1926, σ. 231. Fr. Halkin, BHG^3 III, σ. 58, Nº 2336: Patres Cretenses XCIX saec. XI, Oct. 7, Vita cum laudatione.

Νέα πλήρης ἱερὰ Σύνοψις προσευχῶν καὶ Ἀκολουθιῶν, ἐκδιδομένη ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας, τεῦχος Α' περιέχον τὰς προσευχάς, τὰς Ἀκολουθίας κλπ.... τὰς... καθ' ἡμέραν ἀναγινωσκομένας. Μηνολόγιον τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ μετὰ τῶν Ἀκολουθιῶν τῶν ἐπισημοτέρων κατ' ἔτος ἑορτῶν... καὶ τῶν ἐν Κρήτῃ ἑορταζομένων Ἁγίων... Ἐκ τῶν καταστημάτων Στυλ. Ν. Ἀλεξίου, 1914.
8°, σσ. 560.

(Μετὰ Πρόλογον σσ. 228 - 232:) Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου καὶ τῶν 98 συνασκητῶν αὐτοῦ τῶν ἐν τῇ Κρήτῃ λαμψάντων (Ὀκτωβρίου 7). (Μετὰ ἓξ στιχηρῶν τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ Δοξαστικοῦ, τριῶν τῶν Ἀποστίχων καὶ δοξαστικοῦ, Ἐξαποστειλαρίων, καὶ τεσσάρων στιχηρῶν τῶν Αἴνων μετὰ Δοξαστικοῦ).

Βλ. Σωφρόνιον Εὐστρατιάδην, ΕΕΒΣ 9, 1932, σσ. 85 - 86, 101.

Ἀκολουθία καὶ Βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου. ⟨Εἰκὼν εἰς τὸ ἐξώφυλλον πρασίνου χρώματος⟩ *Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης* ⟨Χανιὰ 1948⟩, 8°, σ. 32.

Ἐν σ. 1: Πρόλογος... Ἐν Ἱ. Μονῇ Γουβερνέτου τῇ 1 Σεπτεμβρίου 1948. ΤΙΜΟΘΕΟΣ ΠΑΠΟΥΤΣΑΚΗΣ Ἀρχιμανδρίτης ⟨νῦν ἀρχιεπ. Κρήτης, ὁ ἀπὸ Ἀρκαδίας⟩.

Ἡ σ. 2 λευκή, ἀπὸ σ. 3: *Ἀκολουθία| τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν | Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου | ψαλλομένη τῇ Ζ' τοῦ Μηνὸς Ὀκτωβρίου. Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑσπερινῷ...*

Ἐν σ. 7. *Εἰς τὴν λιτήν... Ἕτερα στιχηρὰ ποίημα Μαξίμου Μοναχοῦ* ⟨Μάζαρι⟩ Ἀπὸ τῆς σ. 13: *Εἰς τὸν Ὄρθρον... οἱ Κανόνες κλπ. Εἰς τοὺς Αἴνους... Εἰς τὴν Λειτουργίαν.*

Ἐν σ. 26 Μεγαλυνάριον: *Τῶν θείων Πατέρων θεῖον βλαστόν...*

Σελίδες 27 - 31: *Ὁ βίος τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου Ἐρημίτου* (ἡπλουστεύθη).

Ἡ σ. 32 λευκή.

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, τοῦ συνασκήσαντος ἐν τῇ Νήσῳ Κρήτῃ μετὰ καὶ ἄλλων συνασκητῶν αὐτοῦ ἐννενήκοντα ἐννέα συντεθεῖσα παρὰ Γεωργίου Βελημᾶ νῦν ἐκδίδεται δαπάνῃ καὶ ἐπιμελείᾳ τῆς ἁγίας μονῆς Γουβερνέτου (φωτογρ. προσόψεως τῆς μονῆς) *Χανιὰ 1976*, 12°, σσ. ια' (+ 1) + 13 - 55 (+ 1 λ.).

σσ. γ' - ια' : *Σιγγίλιον* (sic) *τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας...*

σ. ιβ': *Ἰωάσαφ... τοῖς ἐντευξομένοις Ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς...*

σσ. 13 - 55: *Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, ψαλλομένη τῇ Ζ' Ὀκτωβρίου μηνός⟨.⟩*

Ε'

ΟΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ ΙΩ. ΤΟΥ ΕΡΗΜΙΤΟΥ

I. ΑΝΩΝΥΜΟΥ ΜΑΚΑΡΙΣΤΑΡΙΑ, Στάσις Β
Εἰς τὸν ὅσιον Ἰω. Ἐρημίτην (σσ. 46 - 47)

Ἴασαι, Χριστέ, τὰ ἀνίατα πάθη καὶ νόσους, ταῖς τοῦ Ἰωάννου ἐντεύξεσι, Κυδωνίας τε καὶ ῥῦσαι τοῦ λοιμοῦ.

Πρβλ. Παρακλητικὴν (PR, σ. 564): *Ἴασαι, Χριστέ, τὰ πάθη.*

Περὶ ποίου λοιμοῦ ὁμιλεῖ ὁ ὑμνογράφος; Προφανῶς περὶ τῆς πανώλους τοῦ 1592, ἐνσκηψάσης εἰς Χάνδακα, περὶ ἧς: «ἡ συμφορὰ αὔτη γέγονεν εἰς τὸ Κάστρον καὶ εἰς καμπόσα χωρία. Τὰ Χανιὰ καὶ τὸ Ῥέθεμνος ἔμειναν ἄγευστα τοῦ κακοῦ τούτου». Σπ. Λάμπρου, Βραχέα Χρονικά, 8, 104. Βλ. Ἡ πρὸς τοὺς Κρῆτας ἀλληλογραφία Μελετίου Πηγᾶ, ἐν Χανίοις 1908, σσ. 31 καὶ 37. Χριστιανικὴ Κρήτη Β', σσ. 203 - 204 καὶ 203 σημ. Ἐκτενῶς περὶ τοῦ λοιμοῦ τούτου, ἀπὸ Μαρτίου ἕως Ἰουλίου 1592 ἀποδεκατίσαντος τὴν πόλιν τοῦ Χάνδακος εἰς τὴν Relazione Pasqualigo ὁ Στ. Σπανάκης, Μνημεῖα Κρητικῆς Ἱστορίας III, Ἡράκλειον 1953, σσ. 65-114 (ἰδίᾳ 65-66).

II. Ἱερεὺς Ἀντώνιος ΓΡΑΔΩΝΙΓΟΣ ἢ ΓΡΑΔΕΝΙΓΟΣ
(† 7 Δεκεμβρίου 1653)

Πιθανῶς ἐγεννήθη ἐν Κυδωνίᾳ, καὶ ὑποτίθεται ὅτι ἦτο συγγενὴς (θεῖος) τοῦ κατόπιν βιβλιοθηκαρίου τοῦ Ἁγίου Μάρκου ἐν Ἑνετίᾳ Ἀμβροσίου Γραδενίγου ἐκ Χανίων, ὁ ὁποῖος ἐσυγγένευεν ἐπίσης μὲ τὸν Ἡρακλείας Ἱλαρίωνα καὶ τὸν Φιλαδελφείας Μεθόδιον Μορώνην (πρώην Κωνσταντινουπόλεως)[1].

Ὁ ἱερεὺς Ἀντώνιος Γραδενίγος τὸ πρῶτον, καθ' ὅσον γνωρίζω, ἐμφανίζεται τὸ 1628 ὡς ὑποψήφιος διὰ τὴν ἐφημερίαν τοῦ ἐν Ἑνετίᾳ ὀρθοδόξου ἑλληνικοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Ἑλλην. Ἰνστ. Βενετ., Reg. 190, φ. 88β)[2].

1. Ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ προλόγου τοῦ βιβλίου Apanthismatologia..., Padova 1668 (= 1669). Βλ. É. Legrand, BH XVII s. II, 1894, σσ. 244 - 245, ἀρ. 483, καὶ ἰδίᾳ Ἀριστείδη Π. Στεργέλη, Τὰ δημοσιεύματα τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάδοβας τὸν 17ο καὶ 18ο αἰῶνα, Ἀθήνα 1970, σσ. 155 (ἀρ. 41), 111, 120 - 122.

2. Ἀθ. Π. Καραθανάσης, Θησαυρίσματα 7, 1970, σ. 140.

Εἶτα δρᾷ ἐν Κρήτῃ, ὡς φαίνεται ἐξ ἐπιτροπικοῦ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐλλογιμώτατον ἐν ἱερεῦσι καὶ πνευματικοῖς Ἀντώνιον Δραγανίγον (sic) τοῦ Κρητὸς πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Νικηφόρου (Νικολάου Κλαροτζάνε), διὰ τὴν διαχείρισιν κτημάτων τοῦ θρόνου Ἀλεξανδρείας ἐν Κρήτῃ (ἰδίᾳ ἐν Κυδωνίᾳ), τῆς 21ης Ὀκτωβρίου 1641[1]. Μετὰ τὴν διευθέτησιν τοῦ θέματος συνετέθη συγχωρητικὴ εὐχὴ «ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ περιφανεῖ καὶ θεοσώστῳ Κυδωνίᾳ, πολιτείᾳ (τῆς) θεοφρουρήτου Κρήτης κατοικούντων»[2].

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῶν Χανίων ὑπὸ τῶν Τούρκων (Ἰούνιος 1645) ὁ Ἀντώνιος ἔρχεται εἰς Ἑνετίαν, ὅπου τὴν 22αν Ἰανουαρίου 1650 ἐξελέγη διδάσκαλος τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Κοινότητος, ἔχων συνυποψήφιον τὸν Ἀμβρόσιον Γραδενίγον[3]. Ἐκεῖ καὶ ἀπέθανε μετὰ τριετίαν.

Μακαριστάρια ψαλλόμενα εἰς τὴν κοίμησιν τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ἐρημίτου (Ἀκολουθία, σ. 48)

ΣΤΑΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

Ἀκροστιχίς : Ἀντώνιος ἱερεὺς ΓΡΑΔΩΝΙΓΟΣ

Αἱ *γενεαὶ πᾶσαι μακαρίζομέν σε, τὸν μέγαν Ἰωάννην.*
Ναὸν *τὸν σόν, τρισμάκαρ, μέμνησο, Ἰωάννη, τῶν πίστει δομησάντων.*
Τείχισον *τὰς φρένας, πάτερ Ἰωάννη, τῶν σὲ ὑμνολογούντων.*
Ὡς *ἔχων παρρησίαν πρὸς Χριστόν, Παμμάκαρ, ὑπὲρ ἡμῶν δυσώπει.*
Νυκτός *τε καὶ ἡμέρας μέμνησο, Τρισμάκαρ, τῶν σὲ ὑμνολογούντων.*
Ἰσάγγελε *τὸν βίον καὶ ἄϋλε τὸν τρόπον, ὑπὲρ ἡμῶν δυσώπει.*
Ὄντως *θαῦμα ξένον ἑώρα ἐν σπηλαίῳ φονεὺς ὁ σός, Τρισμάκαρ.*
Στῆσον *τῶν παθῶν μου τὴν ζάλην, Θεοφόρε, τρισμάκαρ Ἰωάννη.*
Ἵνα *ζωὴν παρέχῃς ἔδειξας, Χριστέ μου, ὑπομονὴν καὶ πόνους.*
Εἶχες *ἀεὶ τὸ ὄμμα εἰς οὐρανούς, Παμμάκαρ, ὡς ἄγγελος ἐν βίῳ.*
Ῥεῖθρα *ἰαμάτων κατάρδευσον, Τρισμάκαρ, τῶν σὲ ὑμνολογούντων.*
Ἐν *σαρκὶ ὑπάρχων ὡς ἄγγελος ἐν βίῳ, παμμάκαρ Ἰωάννη.*
Ὑπὲρ *τῶν ἐκ πόθου τελούντων σου τὴν μνήμην, μὴ ἐλλείπῃς πρεσβεύων.*
Σῶσον, *Πανοικτίρμον, τοὺς δοξολογοῦντας τὸν θεῖον Ἰωάννην.*

1. Κ. Ε. Παρασυρᾶς, Τὰ ἐν Κρήτῃ ποτὲ κτήματα τοῦ πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Ἐπετ. Ἑτ. Κρητ. Σπουδῶν Β', 1939, σσ. 81 - 99, ἐν σ. 84.

2. Γ. Γ. Μαζαράκη, Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀλεξάνδρεια 1932, ἐν σ. 324.

3. Ἰω. Βελούδου, Ἑλλήνων Ὀρθοδόξων ἀποικία...[2], 1893, σ. 11. Τοῦτο βεβαιοῖ καὶ ὁ Ἀθ. Π. Καραθανάσης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 140 καὶ σημ.

Γλῶσσαι τῶν ἐν Κρήτῃ μακαρίζομέν σε τὸν ἀσκητὴν Κυρίου.
'Ρῦσαι τῆς ἐνεστώσης ἀνάγκης τὸν λαόν σου, παμμάκαρ 'Ιωάννη.
Αἱ γενεαὶ αἱ πᾶσαι δοξολογοῦσι, Πάτερ, σορὸν τῶν σῶν λειψάνων.
Δεῦτε μοναζόντων τὸ στῖφος καὶ ὁσίων, ὑμνήσωμεν συμφώνως.
'Ως ἔχων παρρησίαν πρὸς τὸν Χριστὸν Παμμάκαρ, ὑπὲρ ἡμῶν δυσώπει.
Νοῦν τε καὶ καρδίαν φώτισον, Τρισμάκαρ, τῶν σὲ ὑμνολογούντων.
Ἵνα καὶ σέ, ὡς πάλαι, Χριστὸς τὸν Κορυφαῖον ἐν θαλάσσῃ κελεύῃ.
Γαίας τῆς Κλαυδίου πρὸς σπήλαιον τῆς Πέτρας διείλεις, ὦ Τρισμάκαρ.
Ὅτε δὲ σὲ εἶδον ὁμαίμονες οἱ θεῖοι ἐθαύμαζον τὸν Κτίστην.
Σὲ προσκαλοῦμεν, Πάτερ, δυσώπησον τὸν Κτίστην ῥῦσαί με τῶν κινδύνων.

III. 'Ιερομόναχος Γαβριὴλ Ροδίτης ἐκ Κυδωνίας[1]

Πότε ἀκριβῶς ἔζησεν ἢ ἀπέθανε δὲν γνωρίζομεν. 'Εκ σημειώματος γραφέντος χειρὶ Βενεδίκτου Τζανκαρόλου εἰς τὸν κώδικα τῆς ἱ. μ. Γωνιᾶς (πρὸ τοῦ 1632;) γνωρίζομεν πρῶτον μὲν ὅτι ἦτο μαθητὴς τοῦ Μαξίμου Μαργουνίου, ἑπομένως ἐμαθήτευσεν εἰς 'Ενετίαν, δεύτερον δὲ «γέρων» καὶ διδάσκαλος αὐτοῦ τούτου τοῦ (ἐκ τῆς μονῆς Γδερνέττου ὁρμηθέντος) Βενεδίκτου Τζανκαρόλου, τοῦ καὶ κτίτορος τῆς Γωνιᾶς, ὁ ὁποῖος λέγει περὶ αὐτοῦ «ἀνὴρ τῷ ὄντι περιβόητος ἔν τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ, ὡς ἴσασιν οἱ τούτῳ συνομιλήσαντες καὶ συμβιωτεύσαντες», διὸ καὶ τὸν ἐνέγραψεν εἰς τὸ διηνεκὲς μνημονεύεσθαι. (Πρβλ. Χριστ. Κρήτη Β', 1913, σσ. 31 καὶ 33 καὶ Κρητολογία 10, 1980, σσ. 10 - 11). Πρὸς τὸν αὐτὸν Γαβριὴλ νομίζω ὅτι ἀπευθύνεται ἐπιστολὴ Μαξίμου τοῦ Πελοποννησίου, πρὸ τοῦ 1620 γραφεῖσα καὶ ἀποκειμένη ἐν κώδικι Μ 30 (1721) τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἀχρόνιστος: *Γαβριὴλ τῷ ἱερομονάχῳ.* (Πρβλ. Σπ. Λαυριώτου-Σωφρ. Εὐστρατιάδου, Κατάλογος..., σ. 307). Incipit: *Καλῶς τοῖς θεολόγοις εἴρηται...*

'Ασφαλῶς τοῦ Γαβριὴλ τούτου Ροδίτου ἔργον εἶναι: —Τοῦ πανοσιωτάτου καὶ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις Γαβριὴλ τοῦ ἐκ Κυδωνίας, 'Ομιλία εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου (ἐν τῇ καθωμιλημένῃ), ἀντιγραφεῖσα ὑπὸ τοῦ (γνωστοῦ ἡμῶν κωδικογράφου καὶ ὑμνογράφου ἐκ Κυδωνίας ὁμοίως) Δημητρίου τοῦ Σουρούμη ἐν κώδ. Ξενοφῶντος 60 (762.4) τοῦ ἔτους 1694 .(Πρβλ. Σπ. Λάμπρου, Κατάλογος..., Α', σ. 68).

1. Οἰκογένειαι Ροδίτη ἐν Κρήτῃ: Γνωστὸς ἐξ [ἐγγράφου τῆς 5 Μαΐου 1395 Γεώργιός τις Ροδίτης (Santschi, Régestes..., Venise 1976, σ. 366). 'Εκ Κερκύρας (Κρὴς πρόσφυξ;) προέρχεται ὁ Θεόφιλος Εὐγενίου Ροδίτης, εἰσελθὼν τὴν 4 'Ιουνίου 1694 εἰς τὴν 'Ελλην. Σχολὴν ἐν 'Ενετίᾳ. (Πρβλ. 'Αθ. Καραθανάση, 'Η Φλαγγίνειος Σχολὴ τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 162 καὶ σ. 177, σημ. 69).

7 - 2 - 1985

IV. Μοναχὸς Μάξιμος Μαζαρᾶς (;) ἐκ Κυδωνίας

Ἄγνωστον ἂν τὸ ἐπώνυμον ἦτο Μαζαρᾶς, Μα(λα)φαρᾶς ἤ, ὡς τὸ συνεπλήρωσα ἄλλοτε, Κρητ. Χρον., 11, 1957, σ. 36: Μα(ρα)φαρᾶς. Ἄγνωστος ὁ χρόνος τῆς ζωῆς του, πιθανῶς δὲ τόπος μετανοίας του τὸ Γδερνέττον. 'Απίθανον νὰ εἶναι ὁ Μάξιμος Μάζαρις, συγγραφεὺς ἀμφισβητουμένου χρόνου (ιδ' αἰ.!) καὶ ἔργων, περὶ οὗ ὑπάρχει πολλὴ βιβλιογραφία[1]. Πάντως καὶ ὁ Μάξ. Μάζαρις φέρεται ὡς ὑμνογράφος, παρῳδῶν δηλαδὴ ὑμνογραφικὰ κείμενα διὰ νὰ στιχουργήσῃ γραμματικοὺς ἢ ὀρθογραφικοὺς κανόνας[2]! (Πρβλ. C. Emereau, Hymnographi Byzantini, ÉO 23, 1924, σ. 409). 'Ως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ κῶδιξ Πτρχ. 'Ιεροσολύμων 199, τετράδιον δ', φ. 78β ('Αθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, ΙΒ IV, 1899, σσ. 174 - 175), περιέχει οὐ μόνον Μαξίμου μοναχοῦ τοῦ Μάζαρι κανόνα Περὶ πνευμάτων καὶ ἀντιστοίχων κατὰ ἀλφάβητον (δημοσιευθέντα ἐν Ann. de l'Assoc. pour l'encour. des études grecques X, σ. 131), ἀλλὰ καὶ μετάφρασιν ὑπὸ τοῦ Κρητὸς Μάρκου Μουσούρου τῆς Θείας Λειτουργίας τῶν Λατίνων εἰς τὴν (ἀρχαίαν) ἑλληνικήν, καὶ ἔχει οὕτω σχέσιν πρὸς τὴν Κρήτην. 'Αλλὰ καὶ ἡ βεβαιότης ὅτι ὁ κανὼν ἐγράφη πράγματι ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ τούτου δὲν εἶναι ἀπόλυτος.

Οὐδὲ ἐὰν ὁ μοναχὸς Μάξιμος εἶναι ὁ αὐτὸς ὁ γράψας τὸ Μαρτύριον τῆς μεγ. Εἰρήνης (Μαΐου 5, BHG³ 954) Μανουὴλ Μάζαρις, δηλαδὴ πρὸ τῆς κουρᾶς του, ἄδηλον. 'Ο γράψας τὸν κώδικα Vatic. gr. 1190, ὅμως εἰς ὃν κατεχωρίσθη τὸ μαρτύριον τοῦτο ἐξ ὑπομνημάτων τοῦ Μανουὴλ Μάζαρι εἶναι ὁ ἱερεὺς 'Ιωάννης Κοδομνηνός, δι' ἐξόδου τοῦ Λατίνου ἐπισκόπου Σητείας Γεωργίου 'Αβραμίου, τὸ 1542. Βλ. Vogel-Gardthausen, σ. 174. 'Αλλ' ὁ Sithiensis ep. Georgius Abrami ἐπεσκόπευσεν ἐν Κρήτῃ ἀπὸ τοῦ 1528 μέχρι τῆς 2 'Οκτωβρ. 1553 (G. Fedalto, La Chiesa Latina in Oriente II, 1976, σ. 208). 'Επομένως καὶ ἐδῶ ἐνισχύεται ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Μανουὴλ ἦτο Κρής, πρέπει δὲ νὰ κατέλθωμεν εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος!

Μαξίμου μοναχοῦ τοῦ Μαζαρᾶ. Εἰς τὴν Λιτὴν

Ἕτερα Στιχηρὰ

Ἦχος α'

Τῶν ἀσκητῶν τὸ κλέος καὶ τῆς ἐρήμου τὸ θρέμμα, 'Ιωάννην τὸν ἀοίδιμον, τὸν ἐν τῇ Κρήτῃ φανέντα φωστῆρα ἀπλανῆ, ᾄσμασι πνευματικοῖς οἱ πιστοὶ

1. Δὲν ἔγιναν δεκτοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμπρου, BZ 5, 1896, σσ. 63 - 73 ὑποστηριχθέντες ταυτισμοὶ καὶ χρονισμοὶ (ιδ' αἰών!).

2. Κ. Μητσάκη, Βυζαντινὴ καὶ Νεοελληνικὴ Παραϋμνογραφία, Κληρονομία 4, 1972, σσ. 332 - 334, ὅπου καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία τοῦ θέματος.

ὑμνήσωμεν λέγοντες. Χαίροις ὁ τῶν νοσούντων ἰατρὸς ἐμπειρότατος. Χαίροις ὁ τῶν ἐν ἀνάγκαις προστάτης ἀκαταίσχυντος. Χαίροις πλεόντων λιμὴν ὁ ἀχείμαστος. Χαίροις τῆς Κρήτης τὸ καύχημα καὶ τῆς οἰκουμένης τὸ ἀγαλλίαμα.

Πρβλ. Ἰανουαρίου 17, Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου. Ἐξαποστειλάριον 3ον. Σωφρ. Εὐστρατιάδης, ΕΦ 46, 1947, σ. 79.

Ἦχος ὁ αὐτὸς

Πνευματικὴν πανήγυριν κροτήσωμεν, φιλέορτοι, σήμερον, ἐν τῇ εὐσήμῳ ἑορτῇ τοῦ θεοφόρου Πατρός. Οὗτος γὰρ τῇ τοῦ Σταυροῦ συμμαχίᾳ τὸν Ἀδὰμ πτερνίσαντα ἐχθρὸν τοῖς ποσὶν αὐτοῦ κατεπάτησε. Τὸν γὰρ Σταυρὸν ἀράμενος, τὴν τεθλιμμένην καὶ στενὴν τρίβον καλῶς διήνυσε. Καὶ νῦν πρὸς πλάτος παραδείσου σὺν ἀγγέλοις ἐπαγάλλεται, πρεσβείαν ποιούμενος ὑπὲρ τῶν πίστει ἐκτελούντων τὴν ἱερὰν καὶ φωσφόρον αὐτοῦ πανήγυριν.

Πρβλ. Σωφρ. Εὐστριάδην, ΕΦ 40, 1941, σ. 89

Ἦχος ὁ αὐτὸς

Ἡ θαυμαστὴ καὶ περίδοξος Κρήτη κομπάζει σήμερον ἐν τῇ σεπτῇ μεταστάσει τοῦ πολιούχου καὶ φρουροῦ αὐτῆς Ἰωάννου τοῦ θεόφρονος, καὶ τοὺς τροφίμους ἑαυτῆς συγκαλοῦσα βοᾷ. Δεῦτε τῇ σορῷ τῶν λειψάνων τοῦ θεράποντος Χριστοῦ, εὐωδίαν μυστικὴν ἀφθόνως ἀρύσασθε. Βρύει γὰρ τοῖς χρήζουσιν ἰάματα, ὡς πηγὴ ἀκένωτος διηνεκῶς διαμένουσα, καὶ παθῶν ψυχοφθόρων ξηραίνει τὴν ἄβυσσον. Διώκει δαιμόνων τὴν πληθύν, καὶ ἀπελαύνει πολεμίων ἐχθρῶν, τοῖς ἐν πελάγει δὲ χειμαζομένοις κυβερνήτης νοητῶς ἀναδείκνυται καὶ τῶν πιστῶς προσερχομένων καὶ ἀσπαζομένων αὐτὴν ἐκ πόθου ἐξαιτεῖται παρὰ Χριστοῦ σωτηρίαν ψυχικὴν καὶ τὸ μέγα ἔλεος.

Ἦχος ὁ αὐτὸς

Περικυκλοῦντες τὴν λάρνακα τῶν λειψάνων σου, μοναστῶν φωστήρ, Ἰωάννη σοφέ, καθώς περ οἱ πάλαι τὸν τάφον τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ οἱ τούτου ἔγγονοι, οὐ δάκρυα χέοντες οὐδὲ θρήνοις κοπτόμενοι, ἀλλὰ χαρᾶς ἀπλέτου πληρούμεθα ἅπαντες, πλουτοῦντες ἐξ αὐτῆς τὰς ἰάσεις, καὶ δοξάζοντες τὸν σὲ δοξάσαντα Κύριον.

Πρβλ. Ἰουλίου 5, Ἀθανασίου τοῦ ἐν Ἄθῳ, Σ. Εὐστρατιάδης, ΕΕΒΣ 14, 1938, σ. 38. Δεκεμβρίου 5 Σάββα τοῦ ἡγιασμένου, ἦχος β', ΝΣ 14, 1914, σσ. 433 - 434. (Αὐγουστίνου μοναχοῦ).

Ἦχος ὁ αὐτὸς

Δεῦτε πιστοί, συνελθόντες εὐθέως ἐν τῇ μνήμῃ σήμερον τοῦ θεοφόρου πατρός, ψαλμικῶς τὰς χεῖρας κροτήσωμεν, καὶ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως βοήσωμεν λέγοντες. Χαίροις, ὁ τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἐπ' ὤμων ἀράμενος, καὶ ἐν αὐτῷ τὸν παλαιὸν σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις σταυρώσας ἄνθρωπον. Χαίροις, φωστὴρ τῆς Κρήτης παμφαέστατε, καὶ τῆς οἰκουμένης ἀγαλλίαμα φαιδρόν.

Χαίροις νοσούντων ἐπίσκεψις καὶ θλιβομένων χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις. Τοὺς ἐκτελοῦντας τὴν μνήμην σου πιστῶς, ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας καὶ περιστάσεως λύτρωσαι, ταῖς πρὸς τὸν Θεὸν ἱκεσίαις σου, Πάτερ, καὶ σῶσον τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Πρβλ. Λ, σ. 12, ὅπου δοξαστικὸν τῶν Αἴνων, ἦχος α'

Ἦχος γ'

Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τὴν ζωοπάροχον νέκρωσιν ἐνδυθείς, Ἰωάννη, καὶ ὡς γνήσιος μύστης ἐκμιμησάμενος, ὅλον ἐνέκρωσας σὲ αὐτὸν καὶ τῷ κόσμῳ, θεόφρον, τεθνηκὼς τὴν ἐν Χριστῷ ζωὴν εὗρες ὄντως τὴν ἀκήρατον· ἀλλ' ἡμᾶς ἐκ τῶν παθῶν κινδυνεύοντας ψυχικῶς εἰς θάνατον νῦν ἀνάστησον, καὶ ταῖς ἐπισκέψεσι τῆς σῆς ἀκοιμήτου πρεσβείας ἐνίσχυσον ἡμᾶς, ἀεὶ τὴν θεϊκὴν δεξιὰν ἐπικαλούμενος.

Πρβλ. Δεκ. 5 Σάββα ἡγιασμένου, ΝΣ 14, 1914, σ. 434 (Αὐγουστίνου μοναχοῦ).

Δόξα. Ἦχος δ'

Ἐν τῇ καρδίᾳ σου, Πάτερ, τὸ θεῖον πῦρ εἰσδεξάμενος, τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν πυρσὸν ἀνῆψας ὑπέρλαμπρον. Ὅθεν, καταυγασθεὶς τὴν διάνοιαν, ὁλολαμπὴς ἐχρημάτισας. Οὐκ ἔδει γὰρ λύχνον ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ὡς λυχνίαν τὴν Κρήτην χρησάμενος, φέρων σεαυτὸν ἐπέθηκας φαίνων πᾶσι τοῖς ἐν τῇ Κρήτῃ, ὅσιε Πάτερ. Κἀντεῦθεν τοὺς ἐξ ἁπάσης γῆς καὶ θαλάσσης πρὸς τὴν σὴν μάνδραν ἐχειραγώγησας, καὶ ἐν ταῖς ἐνθέοις σου διδαχαῖς τὴν τοῦ εὐαγγελίου τρίβον ὡδήγησας. Διὸ Πατέρων κλέος, Ἰωάννη σοφέ, τῷ τῆς ζωαρχικῆς Τριάδος φωτὶ παριστάμενος, ὑπὲρ τῶν σῶν δούλων πρέσβευε τῶν ἐν τῷ βίῳ δεινῶν ῥυσθῆναι πρὸς φῶς καταντῆσαι τὸ ἀνέσπερον.

Πρβλ. Ἰουνίου 26. Δαβὶδ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ. Σωφρ. Εὐστρατιάδης, ΕΦ 51, 1952, σ. 37.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον. Ὁ αὐτός.

Σήμερον ὁ θεοδώρητος ναός, ἡ Θεοτόκος ἐν ναῷ Κυρίου προσάγεται καὶ Ζαχαρίας ταύτην ὑποδέχεται. Σήμερον τὰ τῶν ἁγίων ἅγια ἀγάλλονται καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀγγέλων μυστικῶς πανηγυρίζει. Μεθ' ὧν καὶ ἡμεῖς ἑορτάζοντες σήμερον σὺν τῷ Γαβριὴλ ἐκβοήσωμεν. Χαῖρε, Κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, ὁ ἔχων τὸ μέγα ἔλεος.

Πρβλ. Νοεμβρίου 8, MR II, σ. 78 καὶ Νοεμβρίου 20 (Προεόρτια τῶν Εἰσοδίων), αὐτόθι, σ. 201. Ἐκ τούτων δείκνυται ὅτι ὁ ναὸς εἰς ὃν ἐψάλλετο ἡ Ἀκολουθία ἦτο ὁ τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων (Γδερνέττου). Τὸ Θεοτοκίον ἀπαντᾶται πολλαχοῦ.

Σημείωσις. Δὲν ἐξάγεται τί ἀκριβῶς εἶναι τοῦ μοναχοῦ Μαξίμου τοῦ Μάζαρι (ἢ Μαζαρᾶ, ὡς τὸν θέλουν τὰ ἔντυπα), πάντως πρωτότυπόν τι οὐχί.

V. Ὁ Ὑμνογράφος Βενέδικτος Τζαγκαρόλος

1. Ἡ οἰκογένεια Zancaruol ⟩ Τζανκαρόλοι (καὶ Τζαγκαρόλοι ⟩ Τζαγκαρέλοι) συναντᾶται μὲ διαφόρους κλάδους κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν εἰς τὸ διαμέρισμα Χανίων, ἐκ τῶν ὁποίων εἷς —πιθανώτατα τῶν cittadini— ἐξ Ἀποκορώνου ἦτο ὀρθόδοξος, ἐξ αὐτοῦ δὲ προῆλθον οἱ κτίτορες καὶ ἡγούμενοι τῆς φερωνύμου ἱερᾶς μονῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς τὸ Ἀκρωτήρι Κυδωνίας[1] ἀδελφοὶ Ἱερεμίας[2] καὶ Λαυρέντιος, καὶ ἄλλοι, ὡς οἱ κατὰ τὸ 1713 διαμένοντες εἰς τὸ φρούριον τῆς νησῖδος Σούδας παπᾶ Γεώργιος Zancarello de Candia, ἔχων τρεῖς υἱούς[3]. Ἕτερος κλάδος, πάντοτε ἐκ τοῦ διαμερίσματος Χανίων ἦσαν οἱ Zancarolo ⟩ Melibeo, Μελίβοιοι, ἐξορισθέντες ἐκ Κρήτης καὶ ἐπανελθόντες εἰς Χανιὰ πρὸ τῆς κατὰ τὸ 1645 ἁλώσεως αὐτῶν[4]. Ἐκ τοῦ τελευταίου κλάδου πιθανώτατα κατήγετο ὁ τῆς Πάτμου Βενέδικτος, ἐνῶ περὶ τοῦ τῆς Γωνιᾶς δὲν ἔχομεν πληροφορίας[5]. Ἀλλ' ἀποκλείεται νὰ ἦτο ἀδελφὸς τῶν κτιτόρων τῆς Ἁγίας Τριάδος, διότι τοῦτο θὰ ἦτο γνωστὸν ἀπὸ τὰ ἱστορούμενα περὶ τῆς ἐν λόγῳ μονῆς, παλαιά τε καὶ νεώτερα.

2. Διάκρισις πρέπει νὰ γίνεται μεταξὺ τοῦ Βενεδίκτου Τζαγκαρόλου τῆς Γωνιᾶς καὶ τοῦ ὁμωνύμου του ἐκ Μήλου, ἱερομονάχου καὶ καθηγουμένου τῆς Πάτμου, ψάλτου καὶ λογιωτάτου, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ «Βραβεῖον» τῆς ἱ. μ. ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ἐκοιμήθη τὴν 8ην Ἰουνίου 1636. Οὗτος ἦτο

1. Περὶ τῆς μονῆς ἔγραψα βασικῶς μὲν ἐν ΕΕΒΣ 9, 1932, σσ. 289 - 350, εἶτα δέ: Ἡ Ἁγία Τριὰς τῶν Μουρτάρων ἢ Τζαγκαρόλων καὶ οἱ ἱδρυταὶ αὐτῆς, αὐτόθι 35, 1966 - 1967, σσ. 1 - 16. Πρβλ. καὶ Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τόμος Α', Αἱ Πηγαί, ἐν Ἀθήναις 1974, σσ. 140 - 151, 500 - 501 καὶ ἀλλαχοῦ κατὰ τόπους.

2. Οὗτος εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν του ὑπογράφεται Τζαγκάρ(έ)λος, ΕΕΒΣ 41, 1974, σ. 67.

3. Πρβλ. Κ. Δ. Μέρτζιον, Ὀνομαστικὸς κατάλογος τῶν ἐν Σούδᾳ Κρητῶν τοῦ 1713, Κρητικὰ Χρονικὰ 10, 1956, σ. 22, Νο 21. Ἡ οἰκογένεια Τζαγκαρόλων μετεφυτεύθη εἰς Ἑπτάνησον καὶ δὴ τὴν Κέρκυραν, ὅπου ἀνήγειρε καὶ ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος.

4. Περὶ Τζαγκαρόλων πρβλ. Ν. Β. Τωμαδάκην, «Νοελληνικὸν Ἀρχεῖον» Α', Χανιὰ 1935, σσ. 284 - 285, καὶ τὸν αὐτὸν ἐν ΕΕΒΣ 41, 1974, σσ. 64-68, ὅπου καὶ ἄλλη βιβλιογραφία καὶ εἰδήσεις.

5. Ἐσχάτως διὰ τὰ γενεαλογικὰ ὁ Νικ. Μ. Παναγιωτάκης, Ὁ ποιητὴς τῆς γκιόστρας τῶν Χανίων καὶ ἡ οἰκογένεια Zancarolo, περ. «Δωδώνη» 4, Ἰωάννινα 1975, σσ. 111 - 131, ὅπου ἐν σσ. 129 - 130: Ἡ οἰκογένεια Zancarolo Melibeo. Κατὰ τὸν Ἀγαθάγγελον Ξηρουχάκην, Ὁ Κρητικὸς Πόλεμος (1645 - 1669), ἐν Τεργέστῃ 1908, σσ. 59 - 60, οἱ ἐκ Κρήτης ἐξορισθέντες, καθὼς παραδίδει ὁ ἑνετόκρης ἱστορικὸς Muazzo ἦσαν οἱ Ἀντώνιος Τζαγκαρόλος Μελίβοιος καὶ Φραγκῖσκος Τζαγκαρόλος Περάτσος, οἵτινες ἦλθον εἰς Μῆλον.

ἤδη τοὐλάχιστον ἀπὸ 11ης Φεβρουαρίου 1626 ἡγούμενος Πάτμου καὶ μαρτυρεῖται καὶ τὴν 5ην Φεβρουαρίου 1635 διοικῶν τὴν αὐτὴν μονήν, ἐνῶ εἰς ἄλλο ἔγγραφον τῆς 2 Μαΐου 1635 ἀποκαλεῖται «σοφώτατος»[1]. Ὡς ἡγούμενος Πάτμου ὁ ἐκ Μήλου οὗτος Βενέδικτος ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν Ἀποκόρωνα, ὅπου, εἰς Στύλον, εὑρίσκετο καὶ τότε τὸ σιτοπαραγωγὸν μετόχιον τῆς μονῆς του. Ἀλλ' οὐδεμία ταύτισις χωρεῖ μεταξὺ τῶν δύο Βενεδίκτων, Κρητῶν ἀμφοτέρων τὴν ῥίζαν. Παρατηρητέον μόνον ὅτι ἂν ὁ νεώτερος (τῆς Γωνιᾶς) δὲν ἐθαύμαζε καὶ ἐτίμα τὸν πρεσβύτερόν του (τῆς Πάτμου), δὲν θὰ ἐλάμβανεν ὡς μοναχὸς τὸ ὄνομα ἐκείνου Βενέδικτος.

Πάντως ὁ ἐν Πάτμῳ Βενέδικτος, ἱερομόναχος ὤν, ἀντέγραψε τὸν κώδικα 402 τῆς Πάτμου «Εἰς τὸ Δ' τῶν Φυσικῶν τοῦ Ἀριστοτέλους», τὰ ὁποῖα ἐδιδάχθη ἐν τῇ μονῇ τῶν Ἀπεζανῶν (τοῦ διαμερίσματος Χάνδακος) ὑπὸ τοῦ τότε καθηγουμένου αὐτῆς Μελετίου τοῦ Συρίγου[2].

3. Ὁ νεώτερος λοιπόν, περὶ οὗ καὶ θὰ διαπραγματευθῶμεν εἶναι ὁ Βενέδικτος Τζαγκαρόλος ὁ κτίτωρ τῆς ἱερᾶς μονῆς Θεοτόκου τῆς Ὁδηγητρίας Κισάμου, τῆς κοινῶς γνωστῆς ὡς Γωνιᾶς[3]. Τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1637, καταγραφομένων τῶν ναῶν καὶ μονῶν τοῦ διαμερίσματος Χανίων ὑπὸ τῆς ἁρμοδίας ἑνετικῆς ἀρχῆς, παρουσιάσθη il reverendo Benedetto Zancarol, abbate del monasterio della Madonna Odigitria di Gognà καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἔχει ὑπ' αὐτὸν 24 μοναχούς, τὰ μετόχια καὶ τὰ εἰσοδήματα τῆς μονῆς του[4].

Δεδομένου ὅτι ἡ μονὴ Γωνιᾶς ἦτο οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον καὶ τότε (1637) δὲν εἶχε περατωθῆ, ὁ Βενέδικτος προῆλθεν ἐξ ἄλλης τινὸς κρητικῆς μονῆς, ἐκ τῆς ὁποίας συνηριθμήθη εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας εἰς τὸ νεότευκτον ἱερὸν καθίδρυμα.

Τὸ πρῶτον ἀσφαλὲς περὶ αὐτοῦ εἶναι ὅτι διετέλεσε μαθητὴς ἐξόχων Κρητῶν διδασκάλων. Ὅτι ἐσέβετο Μάξιμον τὸν Κυθήρων, τὸν ὁποῖον πιθανῶς περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ἐγνώρισε, πάντως ὡς διδάσκαλον τοῦ ἰδίου του

1. Χρυσοστόμου Γ. Φλωρεντῆ, Βραβεῖον τῆς ἱερᾶς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου Πάτμου, Ἀθῆναι 1980, σ. 24 καὶ σ. 24, σημ. 2.

2. Ἰ. Σακελλίωνος, Πατμιακὴ βιβλιοθήκη, Ἀθήνησι 1890, σσ. 179 - 180.

3. Περὶ τῆς μονῆς πρβλ. Ἀνθίμου Λεʌεδάκη (εἰς τὴν πραγματικότητα Βενεδίκτου Κατσανεβάκη), Περὶ τῆς... ἱερᾶς μονῆς... Γωνιᾶς, Χριστιανικὴ Κρήτη 2, 1913, σσ. 3 - 58 (μὲ ἐπισημειώσεις τοῦ Στεφάνου Ξανθουδίδου). — Ν. Β. Τωμαδάκη - Σόλωνος Π. Βογιατζάκη, Σημειώματα ἐκ τῆς ἱερᾶς μονῆς Γωνιᾶς, ἐν Χανίοις 1931, ὅπου καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία. — Ν. Β. Τωμαδάκη, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τόμος Α', σσ. 257, 280 - 287, 502 - 503 κ.ά.

4. Μαρίας Χαιρέτη, Ἀναγραφὴ ναῶν κλπ., ΕΕΒΣ 36, 1968, σσ. 353 καὶ 356, ἀρ. 106 καὶ 137.

διδασκάλου Γαβριὴλ Ροδίτου. Τοὺς δύο τούτους ἱεροὺς ἄνδρας διέταξε νὰ μνημονεύωνται ἐν τῇ μονῇ ἐσαεί, ἀναγράψας εἰς τὸν κώδικα τῆς Παρρησίας τῆς Γωνιᾶς[1].

Διὰ τὸν ἕτερον τῶν διδασκάλων του Γαβριὴλ Ροδίτην, διὰ τὸν ὁποῖον ἡτοίμασα μίαν ἄλλην μικρὰν βιογραφίαν, ὑποθέτω δ' ὅτι οὗτος εἶναι ὁ συγγραφεὺς εἰς καθωμιλημένην «Ὁμιλίας εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου» εἰς κώδικα ἁγιορειτικὸν Ξενοφῶντος 762. 60, γραφέντα τὸ 1694 ὑπὸ τοῦ Κυδωνιάτου ἱερέως Δημητρίου Σουρούμη καὶ περιέχοντα καὶ τοῦ Βενεδίκτου ἔργον[2], ὅπου ὁ Γαβριὴλ χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ κωδικογράφου «πανοσιώτατος καὶ λογιώτατος ἐν ἱερομονάχοις», περὶ τούτου τοῦ διδασκάλου του ἔγραψεν ὁ Βενέδικτος εἰς τὸν κώδικα τῆς Γωνιᾶς: «περιβόητος ἔν τε σοφίᾳ καὶ ἀρετῇ, ὡς ἴσασιν οἱ τούτῳ συνομιλήσαντες καὶ συμβιοτεύσαντες»[3], ὑπονοῶν ὅτι ὁ ἴδιος καὶ εἶχε συναναστραφῇ καὶ ζήσει μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν μονήν.

Νὰ συναγάγωμεν τὴν ἡλικίαν τοῦ Βενεδίκτου ἐκ τῶν εἰδήσεων τούτων εἶναι δύσκολον, πάντως τὸ 1626 πρέπει νὰ εἶχεν ὑπερβῇ τὸ 30ὸν ἔτος, διὰ νὰ ἔχῃ ἤδη χειροτονηθῇ πρεσβύτερος.

Ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα ζωῆς του γνωρίζομεν: *Βενέδικτος ἱερομόναχος ὁ Τζαγκαρόλος ὁ σοφώτατος καὶ λογιώτατος, μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ... κὺρ Βλασίου*[4] *ἔμεινεν εἰς τὸ μοναστήριον καὶ ἐδούλευσε πιστῶς μὲ πόνους καὶ μόχθους καὶ ἔζησε ιδ' ⟨ἔτη⟩ ποιμαίνων ἐπιμελῶς πᾶσαν τὴν ἀδελφότητα, καὶ ἔκαμε καὶ πολλὴν ὠφέλειαν καὶ ἀνακαίνισιν εἰς τὴν μονὴν Γωνιᾶς*[5].

Ἑπομένως τὴν ἡγουμενίαν καὶ τὴν συνέχειαν τῆς ἀνεγέρσεως τῆς μονῆς ἀνέλαβε τὸ 1634, ὅτε θὰ ἦτο ἀκμαῖος μὲν ἀλλ' οὐχὶ πολὺ νέος. Τὸ σημείωμα συνεχίζεται ὡς ἀκολούθως: *Ὅμως, Θεοῦ παραχώρησις, ὡσὰν ὁ τόπος ἐκυριεύθη ἀπὸ τῶν κρατούντων ἡμᾶς ,αχμε'* (=1645) *καὶ ὁρῶν τὰς ἀνωμαλίας καὶ ἀκαταστασίας τοῦ καιροῦ, παραίτησε τὴν μονὴν καὶ πατρίδα, φοβηθεὶς δὲ ὑπ' αὐτῶν* (= τῶν Τούρκων) *καὶ στενοχωρούμενος ἐπῆγεν εἰς τὰς Νήσους χάριν ζητείας καὶ βοηθείας διὰ κυβέρνησιν τοῦ μοναστηρίου καὶ εἰς τὴν νῆσον τῶν Κορυφῶν* (= Κέρκυραν) *νοσήσας ὡς ἄνθρωπος ἔδωκε τὸ κοινόφλητον χρέος καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἁγίας Αὐτοῦ Μητρός...*[6].

Καθ' ὅσον γνωρίζομεν, ὁ Βενέδικτος συνέγραψε:

1. Χριστιανικὴ Κρήτη 2, 1913, σσ. 31, 33.
2. Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, Κατάλογος..., Α', σσ. 68 καὶ 437.
3. Βλέπε ὁλόκληρον τὸ σημείωμα δημοσιευόμενον κατωτέρω.
4. Βλάσιος ὁ Κύπριος μοναχὸς ἤρχισε τὴν οἰκοδομὴν τῆς Γωνιᾶς, γενόμενος ὁ πρῶτος αὐτῆς κτίτωρ.
5. Χριστιανικὴ Κρήτη 2, 1913, σ. 30.
6. Χριστιανικὴ Κρήτη 2, 1913, σ. 30.

α') Κανόνα εἰς τὴν Θεοτόκον Ὁδηγήτριαν ἀκροστιχίζοντα: *Τυφλῶν Ὁδηγήτρια, φῶς μοι παρέχεις*[1].

β') Μαρτύριον τοῦ ἁγίου Μάμαντος, μεταφρασθὲν εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν παρὰ τοῦ ἐν ἱερομονάχοις Β ε ν ε δ ί κ τ ο υ τ ο ῦ Κ ρ η τ ό ς[2].

γ') Πιθανῶς Ἀκολουθίαν τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου[3].

δ') Μακαριστάρια Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου τῆς ἱ. μονῆς Γδερνέττου Ἀκρωτηρίου Κυδωνίας, φέροντα ἀκροστιχίδα: *Βενέδικτος ἱερομόναχος ὁ Τζαγκαρόλος*[4]. Τοῦτο δεικνύει ὅτι καὶ αὐτὸς ὡρμήθη ἐκ τῶν μονῶν Ἀκρωτηρίου Μελέχα.

ε') Διάφορα ἐπιγράμματα[5].

ς') Τὰ σημειώματα περὶ Μαργουνίου, Ροδίτου κ.ἄ. εἰς τὸν κώδικα τῆς μονῆς.

ζ') Ἀκολουθίαν τοῦ μεγαλομάρτυρος Εὐσταθίου, ἣν ἀνέκδοτον πρίν, ἐξέδωκα προσφάτως[6].

Ἐξ ὅσων ἤδη ἐδημοσιεύθησαν ἢ ἐκδίδονται σήμερον, ὁ Βενέδικτος δικαιολογεῖ οὐ μόνον τοὺς οὓς οἱ διάδοχοί του ἐξήνεγκον περὶ αὐτοῦ ἐπαίνους διὰ τὴν ἀνέγερσιν καὶ διοίκησιν τῆς μονῆς Γωνιᾶς, ἀλλὰ καὶ τοὺς χαρακτηρισμοὺς «λογιώτατος καὶ σοφώτατος». Δύναται εὐκόλως νὰ γράψῃ ὑμνογραφικὰ κείμενα, ἐπικῆς διατυπώσεως ἐπιγράμματα, καὶ νὰ χειρισθῇ καὶ ἁπλουστέραν γλῶσσαν.

Τὸ ὅτι φοβηθεὶς τοὺς Τούρκους κατέφυγεν εἰς Ἑπτάνησα, ἐπιδιώκων δι' ἐράνων (ζητείας) νὰ ἐλαφρύνῃ τὰ βάρη τοῦ δουλωθέντος μοναστηρίου του καὶ νὰ εὐκολύνῃ τὴν συντήρησίν του (κυβέρνησιν), ὁ θάνατός του εἰς τὴν ξένην,

1. Αὐτόθι, σ. 7. Κῶδιξ τῆς μονῆς Γωνιᾶς, ὃν εἶδον καὶ κατέγραψα κατὰ Δεκέμβριον 1945, ἀνήκων εἰς τὸ α' ἥμισυ τοῦ ιθ' αἰῶνος, εἰς 8ο ἐκ φύλλων 1-6 περιέχει: «Κανὼν ἱκετήριος εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Ὁδηγήτριαν» ἀκροστιχῶν ὡς ἄνω. Στάχωσις βυρσίνη, ἐσελιδώθη ὑπ' ἐμοῦ.
2. Ἀνέκδοτον μέχρι σήμερον ἐν κώδικι Μ. Λαύρας 1189, 2 Ι 105: Διάφορα (ἔτους 1660). Πρβλ. Σ π υ ρ ί δ ω ν ο ς Λ α υ ρ ι ώ τ ο υ - Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Κατάλογος χειρογράφων Μ. Λαύρας, σ. 198.
3. Ὁ κῶδ. Ξ 762, 3 τῆς μονῆς Ξενοφῶντος, ἔτει 1694 γραφεὶς χειρὶ τοῦ ἐκ Κυδωνίας Δημ. Σουρούμη (Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, Κατάλογος, Α' σ. 437, διορθώσεις) περιλαμβάνει «3 [Βενεδίκτου Τζαγκαρόλου] Μακαριστάρια ψαλλόμενα εἰς τὸν ἐπιτάφιον τῆς ἁγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου». Ἂν κρίνωμεν ὅτι ὁ Βενέδικτος ἔγραψε καὶ τὰ κείμενα τῆς ἑορτῆς (15 Αὐγούστου), πιθανὸν τὰ δύο διασωθέντα ταῦτα τμήματα νὰ εἶναι μόνον μέρος ἑορτῆς (15 Αὐγούστου), πιθανὸν τὰ δύο διασωθέντα ταῦτα τμήματα νὰ εἶναι μόνον μέρος Ἀκολουθίας γραφείσης χάριν τῆς ἑορτῆς τῆς μονῆς Γωνιᾶς. Εἰς τὸν αὐτὸν κώδικα: «Τοῦ πανοσιωτάτου καὶ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις Γαβριὴλ τοῦ ἐκ Κυδωνίας, Ὁμιλία εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου, ἐν καθωμιλημένῃ», ἔργον Γαβριὴλ τοῦ Ροδίτου.
4. Καλῶς ἢ κακῶς ἔχουν τυπωθῇ ἐπανειλημμένως, ἐξέδωκα ταῦτα ἀποκατεστημένα.
5. Ἐπιγραφὴ ἐπὶ τοῦ τρούλλου τῆς μονῆς Γωνιᾶς καὶ ἐπίγραμμα εἰς τὸν κώδικα τῆς αὐτῆς. Ἐξεδόθησαν ὑπὸ Ν. Τ ω μ α δ ά κ η, Κρητολογία 10-11, 1980, σσ. 9-10.
6. Αὐτόθι, σσ. 20-31.

καθιστοῦν συμπαθέστερον τὸν εὐγενῆ ἄνδρα, ἕνα τῶν πολλῶν ἀξιολόγων λογίων ἱερωμένων τοὺς ὁποίους ἀνέδειξε μετὰ τὸ 1600 ἡ Δυτικὴ Κρήτη.

Ἕτερα Μακαριστήρια (=Ἐγκώμια) ψαλλόμενα εἰς τὴν κοίμησιν τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου

Αἱ μὲν δύο στάσεις ἔχουσαι ἀκροστιχίδα τήνδε. Βενέδικτος ἱερομόναχος ὁ Τζανκαρόλος ⟨ἡ δὲ τρίτη οὖσα κατ' ἀλφάβητον⟩

ΣΤΑΣΙΣ ΠΡΩΤΗ, πρὸς τό: *Ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ*

***Β**αβαὶ τῶν ἀπείρων καὶ δεινῶν μου κακῶν! Πῶς τολμήσω, Ἰησοῦ, ἀνυμνῆσαί σου Ἰωάννην τὸν γενναῖον ἀσκητήν.*

***Ἐ**πὶ τὴν σὴν σκέπην καταφεύγω τὰ νῦν, μικρὰν χάριν καταπέμψαι μοι, Ἅγιε, ἐξοδίοις σε κοσμῆσαι λιγυροῖς.*

***Ν**ῦν μέν, Ἰωάννη, ἴθυνον τὴν ἐμὴν δεξιάν, ὅπως ὀρθῶς καλλιγράψω σου τὴν πάντιμον ταφήν.*

***Ἐ**ξοδίοις ὕμνοις, Ὀρθοδόξων πληθύς, δεῦρο σήμερον τρανῶς καὶ μελῴδησον τῇ κοιμήσει τοῦ δικαίου Ἀσκητοῦ.*

***Δ**εῦτε οὖν συμφώνως τῶν Κρητῶν οἱ λαοί, τῷ ναῷ τοῦ θεοφόρου Πατρός, Ἰωάννου, μακαρίζοντες αὐτόν.*

***Ἱ**ερέων δῆμοι, μοναστῶν οἱ χοροὶ καὶ λαὸς ὁ περιούσιος, ψάλατε τῇ κηδείᾳ Ἰωάννου τοῦ σεπτοῦ.*

***Κ**ορωνὶς γὰρ οὗτος καὶ τῆς Κρήτης λαμπτὴρ καὶ φρουρὸς διηνεκὴς ἀρραγέστατος ἔστιν ὄντως Ἰωάννης ὁ κλεινός.*

***Τ**ετράπους ὡς ζῷον περιήρχου τὴν γῆν, τῶν λαχάνων μὲν αὐτῆς ἐκτρεφόμενος, ὡς ὁ μέγας ἐν Ἐρήμῳ Βαπτιστής.*

***Ὄ**ντως τὰ βραβεῖα ἐκομίσω διссῶς πρὸς Θεοῦ ὡς ἀθλητής τε καὶ ὅσιος, τοξευόμενος χερσὶν ἀγροικητικαῖς.*

***Σ**φαγὴν ὡς κατεῖδεν ὁ χυδαῖος ποιμὴν τὴν σήν, μάκαρ Ἰωάννη, ὠλόλυζεν· οἴμοι, ἀνεβόα, ὀτοτοῖ.*

***Ἵ**να τί, ὁ τάλας, ταῖς βεβήλοις χερσὶν ἐτραυμάτισα τὸν Ἅγιον σήμερον, ὁ ποιμὴν ἐποδυρόμενος βοᾷ.*

***Ε**ὐθὺς οὖν ἀόκνως τοῖς ποσὶ τοῦ σοφοῦ Ἰωάννου ὁ ποιμὴν ἀφικόμενος κατησπάζετο συγχώρησιν αἰτῶν.*

***Ῥ**οῦν μου τῶν δακρύων καὶ τοῦ στήθους πυγμὰς μὴ παρίδῃς ὁ ποιμὴν ἀπεφθέγγετο, φόνον ἄδικον τελέσας ἐπὶ σέ.*

***Ὁ** ποιμὴν δ' ὁ καλὸς Ἰωάννης, φημί, τοῦ ποιμένος τὴν μετάνοιαν ἅμ' ἰδὼν αὐτὸς μᾶλλον λύσιν ᾔτει παρ' αὐτοῦ.*

***Μ**ακαρίζομέν σε οὖν, Ἰωάννη, τὰ σὰ ἁγιόρρυτα καὶ πάντιμα αἵματα, ἅπερ στάζοντα ἡγίασε τὴν γῆν.*

***Ὁ** δεσμὸς ὡς εἶδε τῶν σῶν συνασκητῶν τὴν ἐκ Γαύδης πρὸς τὴν Κρήτην σου ἄφιξιν, δόξα ἅπας ἀνεβόα τῷ Θεῷ.*

***Ν**έον Ἰωνᾶν σε ἔγνωμεν ἀληθῶς, ὡς ἐκεῖνος παραδόξως πεφύλακτο τῇ θαλάσσῃ ἀσινὴς οὕτω καὐτός.*

***Ἀ**πορoῦντες πάντες οἱ Πατέρες ἐν σοί, Ἰωάννη Ἐρημῖτα, ὁρῶντές σε πρὸς τὴν Κρήτην ἀφικόμενον εὐθύς.*

***Χ**αίροις, ἀνεβόα τῶν Πατέρων πληθὺς ἐπὶ νώτων τῆς θαλάσσης ὡς εἶδέ σε τῷ παλίῳ προερχόμενον τῇ γῇ.*

***Ὁ**πηνίκα δέ σε εἶδον σῶον τῇ γῇ ἐξελθόντα τῆς θαλάσσης ἐκραύγαζον· ὢ θαυμάτων παραδόξων καὶ καινῶν!*

***Σ**ήμερον κομπάζεις, Κυδωνία λαμπρά, δεξαμένη Ἰωάννην τὸν ἔνδοξον ἐν τοῖς κόλποις σου ὡς μέγαν θησαυρόν.*

***Ὁ**λοψύχως Κρῆτες, τὰς ἀγκάλας ὑμῶν ὑφαπλώσατε δεχθῆναι τὸν ἅγιον Ἰωάννην μετὰ φόβου καὶ χαρᾶς.*

***Τ**ιμαλφές, ὡς ῥόδον, ἥκει γὰρ πρὸς ἡμᾶς εὐωδίαις τὰς ψυχάς ⟨μας⟩ πληρώσασθαι, δυσωδίας δ' ἀπαλλάξει τῶν ἐθνῶν.*

***Ζ**έφυρος γὰρ ὥσπερ ἐπιπνέων τῇ γῇ, γλυκυτάτας τε τὰς αὔρας χεόμενος, σὺ ὑπάρχεις, Ἰωάννη ἀσκητά.*

***Ἀ**πὸ τῆς σῆς μάνδρας ἀπεκόπης, Πατὴρ Ἰωάννη, ἅτε σφόδρα φιλήσυχος, κατὰ μόνας τῷ Θεῷ προσομιλῶν.*

***Ν**ῦν ⟨οἱ⟩ τῶν Ἀγγέλων ἀνυμνοῦσι χοροὶ σὺν ἡμῖν τοῖς χοϊκοῖς καὶ δοξάζουσι, Ἰωάννη Ἐρημῖτα, σὴν ταφήν.*

***Κ**ρήτη, χαρμοσύνως τὴν φαιδρὰν ἑορτήν, ἑκατόμπολις, ἑόρταζε χαίρουσα Ἰωάννου τοῦ παμμάκαρος Πατρός.*

***Ἅ**γιε, βοῶσα, ἱκεσίαις ταῖς σαῖς ἐκ παντοίων περιστάσεων λύτρωσαι, τὰ σὰ τέκνα εὐφημοῦντά σε πιστῶς.*

***Ῥ**ομφαία καὶ δόρυ, φάσγανον κατ' ἐχθρῶν, λυμαινόντων σου τὰ θρέμματα, Ἅγιε, ἔσο πάντοτε τηρεῖν τὰ λογικά.*

***Ο**ἱ τελοῦντες δέ σου τὸ μνημόσυνον νῦν, οὐρανίου βασιλείας ἱκέτευε, Ἰωάννη, ἀπολαῦσαι τῆς λαμπρᾶς.*

***Λ**ύσιν τῶν σφαλμάτων τῶν ἐμῶν, Ἰησοῦ, ταῖς πρεσβείαις Ἰωάννου τοῦ μάκαρος, δός μοι ὅπως σὲ γεραίρω σὺν αὐτῷ.*

Δόξα

***Ὁ** Πατήρ, ὁ Λόγος, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ζῶν, ἡ Τριὰς ἡ πανσθενὴς καὶ ἰσόθεος, εὐφημείσθω ἀεννάως ὡς Θεός.*

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

***Σ**ὲ μακαριοῦσιν Ὀρθοδόξων, Ἁγνὴ Θεοτόκε, τὰ συστήματα σήμερον τῷ ὁσίῳ Ἰωάννῃ ἀληθῶς.*

ΣΤΑΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ, πρὸς τό: *Ἄξιον ἐστὶν*

__Β__έβηλος ἐγώ, χαμερπής τε καὶ ἄσοφος πέλων, πῶς ἐπιταφίους πλέξας ᾠδὰς προήρημαι, οἴμοι τοῦ Ἀσκητοῦ;

__Ἔ__χων σε ὁδηγόν, Ἰωάννη, καὶ πηδαλιοῦχον, τὴν βραδεῖαν καὶ ἄμουσον γλῶσσάν μου ὑπανοίξοις ἀνυμνῆσαί σε εἰκός.

__Ν__έον ἐπὶ γῆς Ἄγγελόν σε ἔγνωμεν Παμμάκαρ· τὴν γὰρ πολιτείαν ἰσάγγελον ἔσχες, Ἰωάννη πατήρ, ἡμῶν.

__Ἐ__πὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς ἠπείρου καὶ δυσβάτοις ἄντροις δαμάζων τὸ δέμας σου τὸ κλιτόν, μηδόλως ἐφρόντιζες τῶν ἐν γῇ.

__Δ__εῦτε οἱ ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ τὴν εἰκόνα, χείλεσιν ἀρρυπώτοις, προστήξασθαι τοῦ παμμάκαρος καὶ θείου Ἀσκητοῦ.

__Ἵ__να τὸν γλυκὺν Ἰησοῦν κερδίσῃς, Ἰωάννη, τοῖς τούτου ἑπόμενος δόγμασι καθ' ἡμέρας ἔθνησκες δι' αὐτόν.

__Κ__όσμον τὸν φθαρτὸν ἀπηρνήσω τὸν Σταυρόν σου ἄρας καὶ ἀκολουθῶν τῷ Δεσπότῃ σου τὰ γέρα νῦν εἴληφας παρ' αὐτοῦ.

__Τ__ῆς θείας φωνῆς τοῦ Κυρίου Μάκαρ, ἐπακούσας, πατρίδα καὶ γένος κατέλιπες ἐπ' ὤμων ἀράμενος τὸν Σταυρόν.

__Ὄ__ντως θαυμαστὸν τερατούργημά ἐστι καὶ ξένον, φωνοῦντός σε τότε τοῦ ἀδελφοῦ ἐκ Κρήτης εἰς Γαῦδον, ὥσπερ ἐγγύς.

__Σ__ύ, ὦ ἀδελφὲ Ἰωάννη, ἔφασκε, προθύμως δεῦρο πρὸς ἡμᾶς καὶ μὴ δίσταζε, σύγγνωθι δὲ μᾶλλον λαθόντας σέ.

__Ἰ__ωάννης οὖν, ὁ ἀόκνως πάντα ὑπακούων, νεύσας ἐν τοῖς λόγοις τοῦ ἀδελφοῦ, ἀτρόμως ἐβάδισεν ὡς ἐν ξηρᾷ.

__Ε__ὖγε τῆς καλῆς συνοδίας τῆς εὐλογημένης τῶν θείων Πατέρων· τὴν Κρήτην γὰρ ἡγίασαν ἅπασαν οἱ κλεινοί.

__Ῥ__ώμην τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, θεῖοι Πατέρες, πορίζετε πᾶσι, τοῖς εὐλαβῶς τὴν ὑμῶν τελοῦσιν νῦν ἑορτήν.

__Ὄ__ντως τὰ ὑμῶν θεῖα λείψανα, ὥσπερ εὐώδη ῥόδα τε καὶ κρῖνα κατέχοντες τὴν Κρήτην μυρίζετε δαψιλῶς.

__Μ__ακαρία ἡ Κρήτη, ὅτι τὰς νήσους ἁπάσας ὑπερῆρας σχοῦσα πλοῦτον πολύν, τῶν θείων Πατέρων τὰ λείψανα.

__Ὄ__ναρ καὶ σκιάν, ματαιότητα ματαιοτήτων οἱ θεῖοι Πατέρες νομίζοντες τὸν κόσμον κατέλιπον παντελῶς.

__Ν__ῦν περιχαρῶς τὴν πανέορτον μνήμην τῶν θείων Πατέρων, ὦ Κρήτη, ἑόρταζε, χόρευε καὶ σκίρτα πνευματικῶς.

__Ἄ__ντροις τε σκληροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις καὶ ἀνίκμοις διέτριβες, Πάτερ μακάριε, ὅπως εὕρῃς καμάτων σου ἀμοιβάς.

__Χ__όρευε λαμπρῶς, Κυδωνία, ὀφθαλμούς σου δ' ἆρον καὶ ἴδε κύκλῳ τὰ τέκνα σου, συνηγμένα ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ Πατρός.

__Ὄ__ρεσι πολλοῖς διατρίβοντες, ὦ Ἰωάννη, οἱ συνασκηταί σου, μιᾷ ῥοπῇ σὺν σοὶ ἐκοιμήθησαν ὀτοτοῖ.

__Σ__ύμβολον ἐστὶν φοβερὸν ἐξαίσιον καὶ ξένον ἀναλῦσαι πάντας τοὺς ἀσκητὰς μιᾷ ὥρᾳ. Ὢ σοφίας τοῦ Θεοῦ!

__Ὅ__σοι ψυχικὴν κομισόμενοι ῥῶσιν τῷ θείῳ καὶ σεπτῷ λειψάνῳ τοῦ μάκαρος Ἰωάννου ἔλθετε εὐλαβῶς.

__Τ__ίς τῶν γηγενῶν ἐξισχύσειεν ἀπαριθμῆσαι τὰ πλεῖστα καὶ ἄπειρα θαύματα, ἐν θαλάσσῃ καὶ γῇ ἅπερ ποιεῖς.

__Ζ__ῇς ἐν οὐρανοῖς εἰ καὶ τέθνηκας, ὦ Ἐρημῖτα, ἄϋλος γὰρ ἔζης ἐπὶ τῆς γῆς· διὸ σὺν ἀΰλοις χοροβατεῖς.

__Ἅ__γιε, πολλῶν καὶ δεινῶν σκανδάλων τοῦ Βελίαρ ῥῦε τὸν σὸν δοῦλον διηνεκῶς τὸν ὕμνον σοι πλέξαντ' ὡς ἐφικτόν.

__Ν__άπαι καὶ βουνοί, ὄρη, φάραγγες, κοιλάδες Κρήτης ἐπὶ τῇ μεταστάσει τοῦ Ἀσκητοῦ, σταλάξατε σήμερον γλυκασμόν.

__Κ__ρήτην νοητὴν καὶ πηγαίαν νεκταρώδη πάντες σοῦ τὸ θεῖον λείψανον ἔγνωμεν, Ἰωάννη Ἐρημῖτα, ἀληθῶς.

__Ἄ__λλον οἱ πιστοὶ σὲ γινώσκομεν Παῦλον Θηβαῖον· τὰς τρίβους γὰρ τούτου μιμούμενος, ὅθεν χαίρεις σὺν αὐτῷ διὰ παντός.

__Ῥ__όδον ὡς τερπνὸν καὶ εὐῶδες σχοῦσά σε ἡ Κρήτη, κατευωδιάζεις ὅλως αὐτήν, μύροις τοῦ λειψάνου σου, Ἀσκητά.

__Ὄ__λβιον ἐμὲ τὸν τρισάθλιον ἀποδεικνύεις ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν πρεσβείαις, Μάκαρ, ταῖς πρὸς Θεόν.

__Λ__ήγοντά με νῦν, Ἰωάννη, τῶν ἐπιταφίων ὕμνων, διὸ δέχοιο τὸ πρόθυμον, ὥσπερ τοῦ ποιμένος τὰ δάκρυα.

Δόξα

__Ὄ__ντως εἷς Θεὸς ὁμοούσιος ἡ Τριὰς πέλει, δι' ἧς κυβερνᾶται λόγῳ τὸ πᾶν καὶ συνέχεται τὰ πέρατα σαφῶς.

Καὶ νῦν. Θεοτοκίον

__Σ__ὺ οὖν, Μαρία Θεοτόκε, σὺν τῷ Ἐρημίτῃ τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ ἡμῶν μνησθείητε τῶν πτωχῶν.

Ποῦ συνεγράφησαν τὰ Μακαριστάρια καὶ πότε ;

Περὶ τοῦ τόπου καὶ χρόνου τῆς συγγραφῆς τῶν εἰς τὸν Ἰωάννην Μακαρισταρίων τῶν συγγραφέντων ὑπὸ τοῦ Βενεδίκτου θὰ ἠδύνατο νὰ γίνουν αἱ ἑξῆς τρεῖς ὑποθέσεις:

α') Εἰς τὴν μονὴν τῆς Θεοτόκου «Ζωοδόχου Πηγῆς» τὴν ἔξω τοῦ χω-

ρίου Κουφοῦ Κυδωνίας[1]. Περιέργως ὁ ναὸς οὗτος οὐδαμοῦ μνημονεύεται κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βενεδίκτου καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῶν ὀρθοδόξων ναῶν τῆς ἐπαρχίας Κυδωνίας[2], ὅπου χωρίον μὲν Ἁλυκιανὸς (ὁ) δὲν ὑπάρχει, τὸ χωρίον δὲ Κουφὸς ἔχει δύο ἑτέρους ναούς, τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, δηλωθέντας ὑπὸ τῶν ἐφημερίων των[3]. Νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι τὸ περίπυστον κτίσμα εἶχε καταρρεύσει καὶ εἶχεν ἐγκαταλειφθῇ; Ὅτι ἦτο προσηρτημένος ὡς παραλαύριον εἰς ἄλλην μονήν; Τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται ὅμως πρὸ τοῦ 1797, ὅτε εὑρίσκομεν αὐτὸν ὑπηγμένον εἰς τὴν μονὴν Ζωοδόχου Πηγῆς (Χρυσοπηγῆς) τοῦ Ἰω. Χαρτοφύλακος, τὴν συνηνωμένην τότε μετὰ τῆς εἰς τὸ πλησιόχωρον χωρίον Μουρνιὲς μονῆς τοῦ ἁγίου Ἐλευθερίου[4]. Ἀλλ' ἐὰν κατεστρέφετο πρὸ τοῦ 1645 (ἔτους καταλήψεως τῆς περιοχῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων), θὰ ἐσώζετο μέχρις ἡμῶν ὡς ἐρείπιον (ἀναστηλωθὲν μετὰ τὸ 1950); Πιθανώτατα ὁ ναὸς εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Λατίνων καὶ ὑπήγετο εἰς τὴν πλησιόχωρον ἐπισκοπὴν Ἁγιᾶς (Agiensis), διὸ καὶ δὲν ἐδηλώθη ὡς ὀρθόδοξος.

β΄) Εἰς τὴν μονὴν τῆς Ὁδηγητρίας Θεοτόκου Γωνιᾶς (Κισάμου) μετὰ τὸ 1634, ὅτε ἦλθεν ἐκεῖ ὁ Βενέδικτος καὶ πρὸ τοῦ θέρους τοῦ 1645. Ἀλλὰ τοῦτο μοὶ φαίνεται ἀπίθανον ὅλως, ἀπησχολημένος μὲ τὰς οἰκοδομὰς καὶ τὴν διοίκησιν τῆς νέας μονῆς ταύτης νὰ γράψῃ δι' ἅγιον τιμώμενον ὑπὸ ἑτέρας μονῆς.

γ΄) Εἰς τὴν μονὴν τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων τοῦ Γδερνέττου ἐν Ἀκρωτηρίῳ (Κυδωνίας), εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήγετο τὸ Καθολικὸν τοῦ ὁσίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, παρὰ τὸ γνωστὸν σπήλαιον τοῦ πιθανολογηθέντος ὡς ἐκεῖ κοιμηθέντος ἁγίου. Ἡ μονὴ αὕτη ἦτο πλήθουσα ἐν ἐνεργείᾳ, τελοῦσα πάντοτε πανήγυριν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ὁσίου. Τοῦτο εὑρίσκω καὶ πιθανώτερον, συμβὰν πάντως πρὸ τοῦ 1634, ἐξαγόμενον ἄλλωστε καὶ ἐκ τῶν λεγομένων εἰς τὰ μακαριστάρια ὅτι ἡ μνήμη τοῦ ἁγίου ἐπανηγυρίζετο συρροῇ πιστῶν.

Ἐξ ἄλλου εἰς τοῦτο μὲ ἄγει καὶ ἡ συγγραφὴ τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου, ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἱερομονάχου Βενεδίκτου, δοθέντος ὅτι μεμαρτυρημένως ὁ μόνος ναὸς τοῦ ἐν λόγῳ μεγαλομάρτυρος εἰς τὰς ἐπαρχίας Κυδωνίας,

---

1. Πρβλ. Ἀναστ. Κ. Ὀρλάνδου, Δύο βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Δυτικῆς Κρήτης... β) Ὁ Ἅϊ Κύρ - Γιάννης τοῦ Ἁλυκιανοῦ - Κουφοῦ, ΑΒΜΕ 8, 1955 - 1956, σσ. 170 - 205.

2. Μαρία Χαιρέτη, ἐν ΕΕΒΣ 36, 1968, σσ. 353 -388.

3. Ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Νικολάου ἦτο γυναικεῖον μοναστήριον· ἱερεὺς ὁ Γεώργιος Βασιλόπουλος. Βλ. Χαιρέτη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 363, ἀρ. 246 καὶ 257.

4. Ἐν σιγιλλίῳ Γρηγορίου Ε', δημοσιευθέντι ὑπὸ Στεφάνου Ξανθουδίδου, Χριστιανικὴ Κρήτη Β', 1914, σσ. 224, 228.

Κισάμου (καὶ Ἀποκορώνου) Χανίων ἦτο ὁ εἰς Ἀκρωτήρι Μελέχα ναὸς τοῦ ἁγίου Εὐσταθίου εἰς τὸ χωρίον Βύθωνας, τὸν ὁποῖον δηλοῖ τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 1637 ὁ λειτουργῶν αὐτὸν ἱερεὺς Στέφανος Χαρτοφύλακας[1].

VI. Μᾶρκος Χαμέτης

Κανὼν φέρων ἀκροστιχίδα: *Ἁμαρτωλὸς ἱερομόναχος Μᾶρκος Χαμέτης*, Κῶδιξ Μ. Λαύρας Λ 47 (1537).

Οὐδὲν πέρα τῆς ἀκροστιχίδος γνωστόν, οὔτε ἂν ἦτο Κρής, ἰδιώτης ἢ κληρικὸς ἢ μοναχός, πόθεν καὶ πότε ἔζησεν ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, ἀνέγνωσα δὲ παλαιότερον Χαμετῆς, ἀγνοῶν τότε ὅτι παραδίδεται τὸ *-έτης* ὡς οἰκογ. κρητικὸν ἐπίθετον ἢ τοπωνύμιον.

---

1. Χαιρέτη, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 348, ἀρ. 44.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Α΄

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΚΥΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ (ΓΔΕΡΝΕΤΤΟ)

ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝΕΤΟΚΡΑΤΙΑΣ

I. Ἐξ ἀναφορᾶς μοναχοῦ Μητροφάνους Φασιδώνη (1616):

Al mio monasterio nominato Santa Maria di Anzoli detto G d e r n e t o, posto nella Canea, dove son vestito l'habito che porto di San Basiglio.

(Δοθέντος ὅτι τὸ 1609 ἀνέφερεν ὅτι ἀπὸ 16ετίας ἦτο καλόγηρος, τὸ Γδερνέττο ὑπῆρχε καὶ ἀπὸ τοῦ 1590).

Μ α ρ ί α Χ α ι ρ έ τ η, Θησαυρίσματα 2, 1963, σ. 26 (εἰς δύο ἔγγραφα).

II. Ἐν ἐγγράφῳ Μαρτίου 1617:

Monasterio di Santa Maria degli Angeli.

Αὐτόθι, σ. 27.

III. Ἔντυπον 1590 ἄλλοτε ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Μονῆς (νῦν Βιβλιοθ. Γενναδείου ἐν Ἀθήναις Τ. 1470.1):

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, Κλῖμαξ τοῦ Παραδείσου... μεταφρασθέντες παρὰ Μαξίμου τοῦ Μαργουνίου..., Venetia... 1590. «Βίβλος τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ γδερνέτου».

IV. 30 Ὀκτωβρίου 1637:

La chiesa di San Zuane Heremita posta in detto loco la qual non ha intrada certa ma di incerta. cioè elemosina di Christiani l'uno anno con l'altro iperpiri mille incirca qualli vengono applicati in agumento di dita Chiesa... (Δήλωσις τοῦ ἡγουμένου Γρηγορίου Κελαΐτη κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῶν Ὀρθοδόξων μονῶν καὶ ναῶν Κυδωνίας 1637. Μεταφράζεται περαιτέρω):

Μ α ρ ί α ς Κ. Χ α ι ρ έ τ η, Αἱ ὀρθόδοξοι μοναὶ Κυδωνίας κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1637, ΕΕΒΣ 39 - 40, 1972 - 1973. Ἐν σ. 577 (μεταφράζω):

1637, 30 Ὀκτωβρίου S. N. (νέα ἡμερομηνία). Παρουσιάζεται ἀπὸ τὸν σεβάσμιον ἡγούμενον τοῦ Γδερνέττου (Gdernetto).

Ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Γραμματείαν ὁ σεβάσμιος ἱερομόναχος κύριος Γρηγόριος Κελαΐτης ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου τῆς Θεοτόκου τοῦ Γδερνέττου, κειμένου εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μελέχα, ὁ ὁποῖος εἰς ἐκτέλεσιν τῶν

διαταγῶν τῶν ἐνδοξοτάτων ἐξοχοτήτων, δίδει σημείωσιν ὅτι κατέχει τὸ ὡς ἄνω μοναστήριον τοῦ ποτὲ σεβασμίου κὺρ Ἰωάσαφ Καλλεφάττη, ὅπερ διοικεῖ κατὰ κοινοβιακὸν σύστημα καὶ περιλαμβάνει μεταξὺ ἱερομονάχων, μοναχῶν καὶ ὑπηρετῶν ἐν ὅλῳ τὸν ἀριθμὸν ἑξήκοντα (πρόσωπα), καὶ ὅτι ὑπάρχουν οἰκοδομήματα, γαῖαι, οἰνόφυτα, δένδρα, ἐλαιῶνες, ἐλαιοτριβεῖα καὶ ὅτι ἄλλο, παράγοντα 25 botte οἴνου (βαρέλες), σιτηρὰ 500 μέτρα (μουζούρια), ἔλαιον 300 μέτρα περίπου ἀνὰ διετίαν καὶ ἔσοδον εἰς μετρητὰ δύο χιλιάδας περίπου ὑπέρπυρα. Ἔχει προσέτι καί τινα ζῷα τὰ ὁποῖα δίδουν πρὸς ἰδίαν χρῆσιν τυρὸν καὶ δέρματα.

Ὑπόκεινται εἰς αὐτὸ οἱ καταγραφόμενοι ναοὶ καὶ τὰ ἔσοδα τῶν ἀκινήτων τούτων περιλαμβάνονται εἰς τὸ σύνολον τῶν ἀνωτέρω εἰσοδημάτων, ἐξ ὧν συνεισφέρει ἐτησίως δόσιμον μέτρα σίτου 130, βαρέλαν οἴνου μίαν καὶ 100 ὑπέρπυρα (εἰς τὸ ἐνετικὸν δημόσιον).

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, κείμενος εἰς τὸν ὡς ἄνω τόπον, ὁ ὁποῖος δὲν ἔχει σταθερὸν εἰσόδημα, ἀλλ' ἀβέβαιον δηλαδὴ ἐξ ἐράνων (ἐλεημοσυνῶν) τῶν Χριστιανῶν, κατὰ διετίαν περίπου χίλια ὑπέρπυρα, τὰ ὁποῖα ἀφιεροῦνται εἰς αὔξησιν τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας.

Οἱ ναοὶ τῆς Παναγίας τῆς Ἀρκουδιᾶς καὶ τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου, κείμενοι πλησίον τοῦ ἐν λόγῳ μοναστηρίου.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Βασιλείου κείμενος εἰς τοὺς Κήπους (Κουμαρέ;).

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ, κείμενος εἰς χωρίον Κουρνά.

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης κείμενος εἰς τὸν Νέον Λιμένα (Porto Novo).

Οἱ ναοὶ τῆς Θεοτόκου Ὁδηγητρίας καὶ τοῦ Ἁγίου Μιχαὴλ ἀρχαγγέλου, κείμενοι εἰς τὸ χωρίον Κίσαμος. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Βαπτιστοῦ κείμενος εἰς τὸ χωρίον Νοπήγια.

Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου Βαπτιστοῦ κείμενος εἰς τὸ χωρίον Νοχιὰ (Κρι)θάρι (ἢ Πιθάρι;).

V. Ἐξ ἐπιστολῆς τῆς ἡγουμένης τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Κερατιδιώτη πρὸς Γαβριὴλ Σεβῆρον:

Δὲν εἶναι καλόν, δέσποτά μου, τὰ κοινόβια νὰ ἔχουν ὑπὸ τὴν ὑποταγήν τωνε γυναίκια μοναστήρια, ἀφοῦ ἔβγαλαν οἱ Γδερνετιανοὶ τὰς καλογραίας ἀποὺ τὸν Ἅγιον καὶ ἔβαλαν καὶ ἐφημέριον εἰς τοῦ Βῆτ [..] τὸ μοναστήρι ἀναπαύθη, ἐτιμήθη καὶ ἐκεῖνοι τὸ παντονάρησαν (=πατρονάρησαν) *καὶ αὐταὶ λέγουν θένα ὑποκλιθοῦν εἰς τὸ κοινόβιον... ιβ' τοῦ Νοεμβρίου, ,αχιε'* (= 12.11.1615)

Μ. Χ α ι ρ έ τ η, Ἡ ἐν Ἀκρωτηρίῳ Κυδωνίας γυναικεία μονὴ τοῦ ἁγίου Γεωργίου Κερατιδιώτη καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γαβριὴλ Σεβήρου, Θησαυρίσματα 6, 1969, σ. 175.

VI. Καὶ παρὰ Κ. Λ α σ σ ι θ ι ω τ ά κ η, Κυριαρχοῦντες τύποι χριστιανικῶν ναῶν ἀπὸ τὸν 12ον αἰῶνα καὶ ἐντεῦθεν στὴ Δυτικὴ Κρήτη, Κρητ. Χρονικὰ ΙΕ' - ΙϚ', 1961 - 1962, τεῦχ. Β', ἐν σ. 193: «Καθολικὸ Γουβερνέτου».

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Β'

Η ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΚΥΡΙΑΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ (ΓΔΕΡΝΕΤΤΟ) ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ[1]

I. Ἡγούμενοι Γδερνέττου ἢ Γουβερνέττου (- 1960)

(βλ. με καὶ περ. Μνημοσύνη 1, 1967, σσ. 15 - 17)

Ἀθανάσιος (1599)
Νεόφυτος Πετρόπουλος (1621)
Ἱερεμίας Τζανκαρόλος
Βενέδικτος Παχινὸς (1622)
Γρηγόριος Κελαΐτης (1637)
Ἰωάσαφ Καπετανάκης (πρὸ τοῦ 1782)
Ἡσαΐας (1812)
Δαμασκηνὸς (1830 - 1831)
Χρύσανθος Βεντουράκης (1831 - 1837, † 1847)
Ἰωακεὶμ Ἀνδρονικάκης (1838 - 1839, † 1840)
Ἰωσὴφ (1839 - 1847 καὶ 1857 - 1858)
Παρθένιος (1848 - 1850)
Ἰωακεὶμ Οἰκονομίδης
Μισαὴλ Ματζάκης (1860, † 1890)
Μισαὴλ Τζιλιβάκης (1880)
Ἰωακεὶμ (ὡς οἰκονόμος 1885)
Ἀνανίας (1885;)
Μισαὴλ Φιλιππίδης (1892 - 1893 καὶ 1901)
Δαμασκηνὸς (1894)

---

1. Σπουδαία τοπογραφικὴ περιγραφὴ ὅλης τῆς περιοχῆς ὑπὸ Ε. Γ. Γ ε ν ε ρ ά λ ι, εἰς τὸ περ. Κρητικὰ Α', 1930, σσ. 3 - 16, μέρος ἀνατυποῦται περαιτέρω. Κάτοψιν τοῦ ἄνω Καθολικοῦ τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων ἐδημοσίευσεν ὁ Κ ω ν σ τ. Λ α σ σ ι θ ι ω τ ά κ η ς, Κρητ. Χρον. ΙΕ' - ΙϚ', 1961 - 1962, τεῦχος Β', σ. 193.

Ἐ μ μ. Ἰ. Π ε τ ρ ά κ η ς, θεολόγος, ἄρχων διδάσκαλος τοῦ Γένους(!), Ἱερὰ Μονὴ Γουβερνέτο, περ. Ἠὼς 7, 1964, σ. 129 (ὁ Πετράκης ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἀκρωτήρι). Ταυτίζει τὸν Ἅγ. Ἰωάννην Ἐρημίτην μὲ τὸν Ἰω. Ξένον): «Ἡ παλαιὰ μονή, γνωστὴ σήμερον ὡς Κ α θ ο λ ι κ ό, μὲ τὸ ἐκεῖ τεράστιον σπήλαιον σταλακτικῶν, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκοιμήθη ὁ Ἅγιος, καὶ μὲ τὰ παλαιὰ ἀσκητάρια τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ποὺ φαίνονται ἀκόμη σὰν ἀετοφωλιὲς στὰ πλευρὰ ἀπόκρημνων βράχων...».

7 - 3 - 1985

Ἰωακεὶμ Τσεπετάκης
Ἰωαννίκιος Τρικουράκης
Ἀνανίας Καρδαμάκης
Ἱερόθεος Μπερτάκης
Νικηφόρος Πλανᾶς
Ἰωαννίκιος Μπασκάκης
Εἰρηναῖος
Διονύσιος

II. Ἐνθυμήσεις κ.ἄ.

1. *Νεκτάριος ἱερομόναχος ἀπὸ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἐρημίτην τοῦ γδερνέτου. Ἔδωσε γρ(όσσια) 5 καὶ ἐγράφη τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὴν ἁγίαν πρόθεσιν* ⟨πρὸ τοῦ 1758⟩.

2. *Καλλίνικος ἱερομόναχος Βαράκης ἐκ τῆς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου Γδερνέτου... 1781.*

(Ἐκ παλαιοῦ μου σημειώματος, Κωδ. μονῆς σσ. 374, 270)

III. Σιγίλλια περὶ τῆς Μονῆς Γδερνέττου ἢ Γουβερνέττου

(Ἱστορία Ἐκκλησίας Κρήτης, Α'. Αἱ Πηγαί, σ. 501)

1. 1747, Παϊσίου Β'.
Κῶδιξ Ε' Οἰκ. Πατριαρχείου ἀρ. 71. Βλ. Ὀρθοδοξία 34, 1959, σ. 478.
2. 1753. Κυρίλλου Ε'.
Γ ε δ ε ὼ ν, ΠΠ, σ. 646. Ὀρθοδοξία 34, 1959, 478.
3. 1797 Γρηγορίου Ε' (ἀπωλέσθη).
4. 1836. Γρηγορίου Ϛ'.
Ὀρθοδοξία 35, 1960, σ. 155. Τὸ κείμενον, Νεοελλ. Ἀρχεῖον 1, 1935, σσ. 76-78.

IV. Περιηγηταὶ (Ἐπίσκεψις κατὰ τὸ 1700)

Du couvent de la (Sainte) Trinité nous allâmes coucher à celui de Saint Jean (Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου) à l'entrée du cap Melier, dans une petite plaine d'où l'on descend toujour pour aller à la pointe du cap. On trouve sur le chemin un autre monastère du même nom, le quel a été si souvent pillé par les corsaires, qu'on l'a laissé tomber en ruine, quoique la maison fust bien bâtie, et la solitude agréable: on y descend par un escalier de 135 marches taillés dans le roc, horriblement escarper...

T o u r n e f o r t, Voyage, I, 1713, σ. 33.

V. Ἐ μ μ. Γ. Γ ε ν ε ρ ά λ ι, Ἡ ἱ. μονὴ τῆς Κρήτης Γουβερνέτο

(Κρητικὰ 1, 1930, σσ. 11 - 14)

1. Ἡ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου (τοῦ πυλῶνος) χρονολογία ΑΧΛΑ (1631) δὲν δύναται νὰ ληφθῇ ὡς χρόνος ἱδρύσεως, διότι ἡ πλευρὰ ἐφ' ἧς ἡ πύλη τῆς εἰσόδου εἶναι μεταγενέστερον κτίσμα. Οὐδ' ἡ ἐν τῷ κοιμητηρίῳ ἐπί τινος θυρίδος ΖΝϚ' (7056/1548) διότι καὶ αὕτη εἶναι μεταγενεστέρα. Κατ' εἰκασίαν ὁρίζεται ὅτι ἡ ἵδρυσις συμπίπτει... μετὰ τὸν 11ον αἰῶνα, ὅτε αἱ πειρατικαὶ ἐκδρομαὶ δὲν ἐπέτρεπον τὴν διαμονὴν μοναχῶν ἐν τῇ μονῇ τῆς παραλίας (Καθολικῷ)... Ὅτι δὲ καὶ βραδύτερον ὑπέστη καταστροφὰς ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας δηλοῦται ἐκ τῶν ἀναμφισβητήτων ἐ μ π ρ η σ μ ῶ ν, οἵτινες ἤχθησαν εἰς φῶς εἰς ἐπισκευὰς γενομένας πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ⟨πρὸ τοῦ 1929⟩. Οἱ ἐσωτερικοὶ τοῦ ναοῦ τοῖχοι εἶχον πυρποληθῇ εἰς βάθος δύο ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου. Κατὰ τὰς ἀνακαινίσεις δὲ δωματίων τὸ θέρος τοῦ 1928 εὑρέθησαν τὰ ἀμμοκονιάματα κατάμαυρα (ἀπὸ τὴν πρὸ τοῦ 1765 πυρκαϊάν, διότι αὐτὴν τὴν χρονολογίαν φέρει δοκὸς [7 Μαρτίου 1765]) ἥτις μαρτυρεῖ τὴν μετ' αὐτὴν ἀνακαίνισιν. Κατὰ τὴν μεγάλην δὲ ἐπανάστασιν (τοῦ 1821) ὑπέστη ἡ μονὴ νέαν καταστροφήν...

2. Εἰς ἀπόστασιν 200 μέτρων περίπου πρὸς Β... ἀναπαυτήριον κατὰ τοῦ καύσωνος... Ἄξια ἀναγραφῆς. Πρῶτον μὲν τὸ σπήλαιον, ὅπερ λέγεται τῆς Ἀρκούδας... δέκα λεπτὰ περίπου πρὸς ΒΑ κατηφορικῶς, εἰς ὑψόμετρον 196. Σταλακτῖται... ναός... δεξαμενὴ ὕδατος... καὶ ἔξωθεν ἀμέσως κελλία ἠρειπωμένα (1929).

Τὸ Καθολικόν, ὑψόμετρον 70 μ. εἰς τὸν μυχὸν μεγαλοπρεποῦς φάραγγος πλάτους 15 μέτρων, μήκους ἑλικοειδοῦς μέχρι τοῦ μυχοῦ πρὸς Δ. καὶ ὀνομαζομένου Αὐλακίου ἢ σπηλαίου τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ 6ου ἢ 7ου αἰῶνος ἢ καὶ πρὸ αὐτοῦ. Τὸ Καθολικὸν ἦτο ἐκτισμένον εἰς τὴν ἑτέραν ὄχθην μεγάλου καὶ ὁρμητικοῦ ρύακος, βαθυτάτου δὲ καὶ ἐν μέσῳ περίπου τῆς φάραγγος, οὕτως ὥστε νὰ μὴ εἶναι καταφανὲς οὔτε ἐκ τῆς θαλάσσης, οὔτε ἄνωθεν. Τὸν ρύακα ζευγνύει λιθίνη γέφυρα ὕψους 30 μέτρων, διὰ τὸ πλάτος περὶ τὰ 15, ὥστε ἀπετέλει οἱονεὶ *τὴν αὐλὴν* τῆς μονῆς.

Διὰ τοῦτο, παρὰ ταύτην ἦσαν ἐκτισμένα τὰ χρήσιμα δι' αὐτὴν οἰκήματα, ὧν σώζονται ἱκανά, ἐν οἷς καὶ ναὸς ἐξ ὁλοκλήρου λελαξευμένος ἐπὶ βράχου, ἐκτὸς τῆς προσόψεως. Ἐν ἐρειπίοις δὲ (σῴζονται) περισσότερα καὶ ὑπόγειοι θόλοι. Εἰς τὴν ἄλλην δὲ τοῦ ρύακος ὄχθην εἶναι ἐ ρ ε ί π ι α τ ο ί χ ο υ, ὅστις περιέβαλλε μέγαν περίβολον ὡσεὶ μ ά ν δ ρ α ν, ὅστις ἦτο πιθανῶς μελισσόκηπος. Δύο δὲ κ ε λ λ ί α κλιβανοειδῆ σῷα (1929) καὶ ἄλλα ἠρειπωμένα, τοσοῦτον χαμηλά, ὥστε ἕρπων μόνον νὰ δύναταί τις νὰ εἰσέλθῃ, οὐδαμῶς δὲ νὰ σταθῇ ὄρθιος... Ἐκ τούτων κρίνεται ὅτι συμπίπτει ἡ ἵδρυσις τοῦ Κ α θ ο λ ι κ ο ῦ κατὰ τοὺς πρώτους τοῦ μοναχικοῦ βίου ἐν Κρήτῃ αἰῶνας.

Παρὰ δὲ τὸν ναὸν τοῦ Καθολικοῦ ὑψηλότερον κατὰ 30 βαθμίδας κλίμακος εἶναι τὸ σπήλαιον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Ἐρημίτου, ἐξ οὗ ὠνομάσθη ἡ μονὴ τοῦ Καθολικοῦ, ἔχον εἴσοδον στρογγύλην, ἄνοιγμα δύο περίπου μέτρων, βάθος δὲ 150, πλάτος φθάνον ἐνιαχοῦ τὰ 40, καὶ ὕψος ἀπὸ 3 μέχρι 20. Ἐντὸς τούτου ἀπέθανεν ὁ ἐξ Αἰγύπτου καταγόμενος ἅγιος... ἐκεῖ ὅπου σήμερον εἶναι ἡ εἰκὼν αὐτοῦ τοποθετημένη. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ σπηλαίου ὑπάρχει δ ε ξ α μ ε ν ή, δι' ὀχετοῦ ἔξωθεν δεχομένη τὰ ὄμβρια ὕδατα, καὶ ὀ σ τ ε ο θ ῆ κ α ι. Ἀπὸ τοῦ σπηλαίου ἄρχεται μεγάλη κλῖμαξ ἑλικοειδὴς ἀριθμοῦσα 134 βαθμίδας.

3. Ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου τούτου... ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα εἰς τὰς πλαγιὰς τῆς μεγάλης φάραγγος. Καὶ εἰς μὲν τὴν πλευρὰν τῶν κλιβανοειδῶν κελλίων εἶναι μικρὰ καὶ εὑρίσκονται ἐν αὐτοῖς ἀνθρώπινα ὀ σ τ ᾶ, εἰς ἓν μάλιστα ὁλόκληρος σωρός, ὥστε ἐνομίσθη κ ο ι μ η τ ή ρ ι ο ν. Εἰς τὸ βάθος δὲ ὑπάρχει μέγα σπήλαιον 60 μέτρων, ὁμαλὸν ἐσωτερικῶς καὶ μὲ πολὺ ὕδωρ ἐντὸς βραχωδῶν κοιλοτήτων.

Πρὸς δὲ τὴν θάλασσαν, ὅπου ἀπολήγει ἡ φάραγξ (τὸ Αὐλάκι), λιμενίσκος καὶ παρ' αὐτὸν λελαξευμένος τ ε ρ σ α ν ᾶ ς θολοειδὴς καὶ λατομεῖον μαλακοῦ λίθου, ἐξ οὗ ἐλατομοῦντο οἱ διὰ τὸ Καθολικὸν χρησιμοποιηθέντες λίθοι. Ἐνταῦθα ἡ ἀκτὴ εἶναι ἀγρία καὶ ἀποτόμως κρημνώδης, παρουσιάζει δὲ ἐπὶ μιᾶς πλευρᾶς φοβερὸν χάσμα ὀνομαζόμενον Τ ρ υ π η τ ή. Μῆκος τῆς φάραγγος ἀπὸ θαλάσσης μέχρι μυχοῦ αὐτῆς 1500 μέτρα.

Δυτικώτερον δὲ τῆς φάραγγος διανοίγεται μικροτέρα, ἐν ᾗ ὑπάρχει ἄλλο σπήλαιον, εἰς οὗ τὴν εἴσοδον εἶναι εἰς ἐρειπιώδη κατάστασιν (1929) ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐπονομαζομένου Ἀ π ι δ ι ώ τ η. Ἐνταῦθα δὲ εὑρίσκονται καὶ ἐρείπια οἰκημάτων, κήπων, δεξαμενῶν καὶ μελισσοκήπων. Καὶ πιθανὸν ἦτο ἐξάρτημα τοῦ Καθολικοῦ. Ἄνωθεν τῆς ἀριστερᾶς ἀπὸ θαλάσσης πλευρᾶς τῆς μεγάλης φάραγγος ὑπάρχει ναΐσκος τοῦ Ἁ γ ί ο υ Ἀ ν τ ω ν ί ο υ μ ὲ κ ε λ λ ί α θολοσκεπῆ ἔξωθεν, δεξαμεναὶ καὶ ξηρόκηποι, διήκοντες δεξιώτερον μέχρις ἄλλου 15 μέτρων, σπηλαίου, τοῦ ὁποίου ἡ εἴσοδος εἶναι λαξευτή, φαίνονται δ' ἐρείπια κήπων καὶ αὐλῆς ἐκ ξηροτοίχου. Ταῦτα δὲ πάντα εἶναι τρανὰ μαρτύρια ὅτι κατῴκουν ποτὲ ἐκεῖ ἄνθρωποι. Καὶ ἴσως λεπτομερεῖς ἐπὶ τόπου ἔρευναι θὰ ἀποκαλύψωσι καὶ π ρ ο ϊ σ τ ο ρ ι κ ο ὺ ς κατοίκους, ὡς φρονεῖ ὁ κ. Σπ. Μαρινᾶτος (τότε ἔφορος ἀρχαιοτήτων ἐν Κρήτῃ), ὅστις καὶ ὀστᾶ περιβεβλημένα σταλακτιτικὸν πέτρωμα, ἅτινα ἐν τῷ σπηλαίῳ τοῦ Καθολικοῦ ἀνεῦρεν, θεωρεῖ προερχόμενα ἀπὸ τὰ ζῷα, ἅτινα οἱ προϊστορικοὶ ἄνθρωποι ἐθυσίασαν εἰς τὴν Κρητικὴν Θεάν.

4. Μετὰ τὸ 1821 τὸ Γουβερνέτο εἶχε περὶ τὰ δέκα μ ε τ ό χ ι α ἐν Ἀκρωτηρίῳ (Μελέχα) καὶ ἀλλαχοῦ καὶ εἰς τὴν Σμύρνην αὐτὴν ⟨πρᾶγμα ὅπερ ἑρμηνεύει τὴν παρουσίαν ἐκεῖ τοῦ ἡγουμένου Γαβαλᾶ, πρὸ τοῦ 1821⟩. (Ἐν Ἀκρωτηρίῳ τὰ) εἰς Κουμαρέν, Χωρ(ι)δάκι, Στέρνες, Καμπάνι, Ἀρώνι, Κορακιὲς

(μονὴ Καλογραιῶν), Χαλέπα (Χανίων), (ἐν Κυδωνίᾳ) Μουρνιές, Νεροκούρου, Γαλατᾶ, (ἐν Κισάμῳ) Παλαιόκαστρον, μέγα δὲ πλῆθος αἰγοπροβάτων (ὑπὲρ τὰ 700) καὶ πολλὰ ζεύγη βοῶν ἀροτήρων. Ἔλαιον δὲ καὶ οἶνος εἰσοδεύετο εἰς μεγάλας ποσότητας καὶ ἄφθονα δημητριακά. Καὶ μέχρι τοῦ 1860 ἑξήκοντα μοναχούς!

VI. Χρῆσις πυροβόλων ὅπλων

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐρημίτης φέρεται ὑπὸ κυνηγοῦ ὡπλισμένου διὰ τόξου πληγωθείς, περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙϚ′ αἰῶνος! Ἐν τούτοις πολλῷ πρότερον τὰ πυροβόλα ὅπλα εἶχον εἰσαχθῇ εἰς Κρήτην. Πάντως τὸ 1602 ἐκ τῆς Relazione τοῦ Benedetto Moro, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ Στ. Σπανάκης, Μνημεῖα τῆς Κρητικῆς Ἱστορίας IV, 1958, σ. 115 φαίνεται ὅτι παραλλήλως ἐγίνετο χρῆσις τόξου (pica), δόρατος (arco) καὶ πυροβόλου (archibuso). Τὸ θέμα δέον νὰ ἐξετασθῇ ἀναλυτικώτερον.

VII. Θαυμαστὴ διέλευσις θαλάσσης ὑπὸ τοῦ ὁσίου Φωκᾶ τοῦ ἐκ Καρθαγένης

Ἐξελθὼν ὁ ὅσιος Φωκᾶς τῆς πόλεως Καρθαγένης μετὰ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, κατελθοῦσα νεφέλη μετὰ αὔρας λεπτῆς ἐκούφισεν αὐτοὺς μικρὸν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἐφέροντο εἰς τὸν ἀέρα, ὄπισθεν ὠθούσης αὐτοὺς τῆς αὔρας, καὶ μὴ βλεπόντων ἀλλήλους. Καὶ οὕτω διελθόντες τὴν θάλασσαν, ἤτοι τὸ ἀναμεταξὺ Ἀδρι(ατ)ικὸν (aut *Ἀφρικὸν*) *πέλαγος καὶ πᾶσαν τὴν ὁδὸν ἔφθασαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ Οὐλπιανὴν πόλιν ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ ἐν χώρᾳ Δαρδανίᾳ.*

Francois Halkin, Une passion inédite des saints Florus et Laurus, JÖB 33, 1983, στ. 198 - 203, ἐν σελίδι 44.

⟨Παρατηρητέον ὅτι πολλαπλασία ἡ ἀπόστασις ἀπὸ Καρθαγένης εἰς Δαρδανίαν ἢ τῆς Γαύδου εἰς Κρήτην!⟩.

VIII. Σχέσεις Γαύδου - Τζαγκαρόλων Ἁγίας Τριάδος[1]

(Ὁ Ἱερεμίας Τζαγκαρόλος, κτίτωρ τῆς μονῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ ἡγούμενος, κατὰ μεταγενεστέραν μαρτυρίαν) καὶ εἰς τὴν νῆσον Γαῦδον ἐξέπλευσεν, ἵνα καὶ ἐξ αὐτῆς λαβὼν ἀναγκαίαν καὶ ὠφέλιμόν τινα ὕλην εὐκολύνῃ τὰς διατρεχούσας δυσκολίας τοῦ ἔργου του (ἐκ Γαύδου κατήγετο ὁ ἀδελφὸς τῆς μονῆς Νικόλαος, προσφέρων 40 κιλὰ σιτάριον κατ' ἔτος πρὸς βοήθειαν κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τῆς μονῆς).

Χρονικὸν τῆς μονῆς, Τωμαδάκης, ΕΕΒΣ 9, 1932, σ. 332.

1. Ἡ κυρία Κάντω Φατούρου - Ἡσυχάκη, Ἡ Κρητικὴ Ἀναγέννηση καὶ τὰ ἰταλικὰ πρότυπα ἀρχιτεκτονικῆς, περ. Ἀριάδνη 1, 1983, σσ. 116-117, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἱερεμίας ἔκτισε τὴν γέφυραν τοῦ Καθολικοῦ, ἀγνοεῖ ὅμως τὰ περὶ τῆς μονῆς Ἁγ. Τριάδος καὶ ὅτι ἐδημοσίευσα τὸ Χρονικὸν τῆς Μονῆς τὸ 1932 εἰς ΕΕΒΣ Θ′ τόμον!

IX. Πότε ἐκτίσθη ἡ μονὴ Γδερνέττου (Ἁγίου Ἰωάννου)

Ἀγνοοῦμεν τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν διέλαμψεν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐρημίᾳ ὁ ἅγιος Ἰωάννης, πλὴν ἡ σκήτη ἤρξατο, φαίνεται, μεταβαλλομένη εἰς μονὴν *κατὰ τὸ τέλος τοῦ δεκάτου αἰῶνος*, ὡς ἐκ πολλῶν τεκμηριούμεθα. Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου κατέστη μία τῶν πλουσιωτέρων τῆς Κρήτης μονῶν, ἕνεκα τῆς πρὸς τὸν ἅγιον τοῦτον Ἐρημίτην καθολικῆς ὑπολήψεως καὶ ἀπείρου σεβασμοῦ, ⟨ὅτι ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγ. Ἰωάννου ἐκτίσθη καὶ πανηγυρίζει ἡ μονὴ τῆς Κυρίας τῶν Ἀγγέλων, τὸ νῦν μοναστήρι⟩.

(προηγούμενος Ἁγ. Τριάδος καὶ εἶτα 1880 ἐπίσκοπος Ἱεροσητείας) Γρηγόριος Παπαδοπετράκης, Ἱστορία τῆς ἱ. μονῆς Ἁγίας Τριάδος (τυπουμένη ὑπὸ Ἐμμ. Πετράκη), Κρητικὰ Χρονικὰ 20, 1966, σ. 38, σημ. 10.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΠΩΝΥΜΑ ΤΟΥ 1536 ΔΥΤΙΚΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Κατάλογος Στρατευσίμων Χανίων, ἰδίᾳ τῆς ἐπαρχίας Ἀποκορώνου δημοσιευθεὶς ὑπὸ Γ. Πλουμίδη, Κρητ. Χρον. 25, 1973, ἔδωκε τὰ κάτωθι ἐπώνυμα, τὰ ὁποῖα κατατάσσω ἀλφαβητικῶς, ἐπισημαίνων δι' * τὰ καὶ κατὰ τὸν αἰῶνα μας κυκλούμενα ἐπιτοπίως, σημειῶν δὲ καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὰ κρητικὰ τοπωνύμια :

Ἀθηναῖος, Ἀκοντιάνος,*Ἀρχολέος, Ἀσπρέας, Ἀσάνης, Ἀχέλης, *Βάρδας, *Βλαστός, *Βρανᾶς, *Βρετός, *Γαβαλᾶς (Γαβαλοχώρι, Γαβαλομούρι χωρία), *Γαδανολέος (Καντανολέος δῆθεν), *Γερακάρης, Δαμαλᾶς, Διάκος, Δοξαρᾶς, *Δροσᾶς, *Κακαβέλας, Κακοδικιώτης (Κακοδίκι χωρ.), Καλαμίτσης (Καλαμίτσι χωρ.), Καλικᾶς (τοπων. Κυδωνίας), *Καλικάκης, *Καλλέργης (-εργιανὰ χωρ.), *Καμισᾶς (-ιανὰ χωρ.), Καπαρός, Κατσομματᾶς (-ομματάδο χωρ.), *Καφᾶτος, *Κλάδος, Κονόμος (Οἰκονομάκης), Κονταρᾶτος, *Κοντολέος (-έων), Κοντόσταβλος, *Κουκκάκης (πρώϊμος κατάληξις εἰς *-άκης*), Λάσκαρης, Λευτεραῖος (Ἐλευθεραῖος), *Λίτινος (-ας), Λουμπινᾶς, Μαρινόπουλος (σπανία κατάλ. -όπουλος), Μελισσουργὸς (-ουργάκι χωρ.), *Μελισσηνός, *Μουσοῦρος, Νομικός, Ξαμόδης (Ἔξω Μώδι, Ξαμουδοχώρι, χωρ.) Ξηντατρίχης, Ξυλοκεράτης, Παγωμένος, Πελαιολόγος, Παπαδόπουλος, Πατέλλης (Πατελλάρι χωρ.), *Πάτερος, Παλεκαπᾶς (Πελεκαπῖνα, ἡ τοπ. Κυδωνίας), Πλεμμένος (*Πλεμμενιανὰ χωρ. Σελίνου), Πουλάκης (νῦν Μπούλακας), Πρικοσυρίδης, Ράλλης, Σαϊτᾶς, *Σακελλάρης, *Σαλιβαρᾶς, Σαρακηνόπουλος, Σβιρὸς (ἐξ οὗ Σεβῆρος), Σγουράφος (= ζωγράφος, Λάκκος Σγουράφος Σελ. τοπων.), *Σγουρός, *Σέρβος, *Σιδερᾶς, Σιδερόπουλος, Σιδερορράβδης, Σκλάβος, *Σκορδίλης, *Σουρούμης, *Στροβιλιώτης (Σφοβιλεὺς = κυπαρισσών, οἱ Στροβλὲς τοπων. Σελίνου), Συναδηνός, Συρόπουλος, Τζελαΐτης (ἐξ οὗ *Κελαϊδῆς!), Τραχινὸς (Τραχινιάκο χωρ.), Τρωΐλος, Φασιδώνης, Φασουλᾶς (*Φασούλης - άκης), Φιλιππιανὸς (ὁ ἐκ τοῦ χωρ. Φιλίππου Ἀποκορώνου), Φινοκάλης (*Φιλοκαλάκης), Φωτιᾶς, Χαρτοφύλακας, Χοιροσφάκτης, Χορτάτσης, *Ψαρομήλιγγος.

Τινὰ τούτων εἶναι βυζαντινὰ (α' ἢ β' περιόδου), ὀλίγιστα τὰ εἰς *-όπουλος*, ἄλλα δηλωτικὰ τόπων καταγωγῆς, ἐπαγγελμάτων, θρησκείας (Νομικὸς = Ἑβραῖος), δεικνύουν δὲ πάντα τὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. (Πρβλ. τὰ χωρία τοῦ Ἀποκορώνου: Καλαμίτσι Ἀλεξάνδρου (sic) καὶ Καλαμίτσι Φιλίππου, πρὸς τιμὴν τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ὧν ὁ τόνος δὲν μετεβλήθη ἐπὶ δύο καὶ ἐπέκεινα χιλιετίας!

Ν. Β. Τ.

Β'

ΘΕΩΝΥΜΑ ΚΑΙ ΙΕΡΩΝΥΜΑ
ΗΤΟΙ
Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΝ ΓΛΩΣΣΑΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὰ λήμματα τῆς μελέτης παραπέμπουν συνήθως εἰς γνωστὰς ἐκδόσεις καὶ κείμενα. Εὐνόητον εἶναι ὅτι παραδείγματα παρέχονται ἐξ ἰδίας ἡμῶν ἐρεύνης, ἡ ὁποία δὲν ἠδύνατο νὰ μεταφέρῃ ἐδῶ ὅλους τοὺς συγγραφεῖς ἢ τὰ λήμματα τῶν Λεξικῶν (πολλὰ τῶν ὁποίων εἶναι ὁλόκληροι πραγματεῖαι) καὶ τῶν ἐκδόσεων τὰς ὁποίας γνωρίζει ὁ συγγραφεύς, μάλιστα ὅταν ἀποβλέπωμεν ἰδίᾳ εἰς Γραφικὰ καὶ ποιητικὰ κείμενα. Ὅθεν ἐσημειώθησαν παραπομπαὶ εἰς βασικὰ λεξικὰ οἷα τὰ LSJ (καί που εἰς LSK), Bauer καὶ Lampe, ὅπου δύναται ὁ ἀναγνώστης νὰ εὕρῃ παραδείγματα κλασσικά, ἑλληνιστικὰ καὶ βυζαντινά.

Αἱ παραπομπαὶ εἰς τὸν Ρωμανὸν τὸν Μελῳδὸν ἐγένοντο εἰς τὴν ὑφ' ἡμῶν ἀθηναϊκὴν ἔκδοσιν Α'-Δ' (καὶ Παράρτημα Δ'), κατὰ τὴν ἐκεῖ ἀρίθμησιν τῶν Ὕμνων.

Ἐπειδὴ δὲν ἐχρησιμοποιήσαμεν εἰδικὰς πραγματείας διὰ τοὺς καθέκαστα ὅρους - λήμματα, ὁ ἀναγνώστης δὲν πρέπει νὰ ἐκπλαγῇ ἀναζητῶν αὐτὰς καὶ μὴ εὑρίσκων.

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ

Bauer = A Greek - English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature... of Walter Bauer (μετάφρασις ἐκ τῆς Γερμανικῆς) second edition... 1979.

Lampe = A Patristic Greek Lexicon, Oxford 1961.

LSJ = H. G. Liddell, Robert Scott, H. Stuart Jones, A Greek - English Lexicon, Oxford 1953 (Suppl. A, 1958).

LSK = Λίδδελλ - Σκότ - Κωνσταντινίδου, Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, Α'- Δ', ἕκαστος τόμος φέρων ἰδίαν ἀρίθμησιν).

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Α΄. ΑΡΧΑΙΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΕΚΧΡΙΣΤΙΑΝΙΖΟΜΕΝΑ

Μολονότι ὁ Χριστιανισμὸς ἐν τῇ γενέσει του καὶ τῇ ἐξαπλώσει του ἐστράφη κατὰ τοῦ Ἑ λ λ η ν ι σ μ ο ῦ ὡς θρησκείας (τῶν «εἰδώλων»), καθὸ θεωρηθεὶς «Ἕλλησι μὲν μωρία» (Α΄ Κορινθ. α΄, 23), ἡ γλῶσσα τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν λατρείαν ὑπῆρξεν ἰδίᾳ ἡ (Κοινὴ) Ἑλληνική. Εἰς τοῦτο ἀσφαλῶς συνετέλεσε καὶ ἡ ἐν τῇ μεταφράσει τῶν Ἑβδομήκοντα συχνὴ χρῆσις ἑλληνικῶν θεολογικῶν ὅρων[1]. Δεδομένου δ' ὅτι δὲν προσδιώριζεν ἀλλὰ περιέγραφε τὸν Θεόν, διδάσκων οὐχὶ περὶ τῆς ο ὐ σ ί α ς, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ (ἀγαθός, δίκαιος, φιλάνθρωπος, αἰώνιος, ἀόρατος κλπ.), ἐχρησιμοποίησε διά τε τὸν Χριστὸν ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν Τριαδικὸν Θεόν, καὶ ἐν συνεχείᾳ καὶ διὰ τὴν Θεοτόκον, προσδιοριστικὸν λεξιλόγιον οἰκεῖον οὐ μόνον πρὸς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, κατὰ τὴν ἑλληνικὴν αὐτῆς διατύπωσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἑλληνιστικοὺς λαοὺς ἐκ τῆς θρησκείας τοῦ Δωδεκαθέου τοῦ Ὀλύμπου (ἢ τῶν Ὀρφικῶν) καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἀπ' αὐτῶν τοῦ Ὁμήρου, τοῦ Ἡσιόδου, τοῦ Πινδάρου, τῶν Τραγικῶν κ.ἄ. συγγραφέων, αὐτοῦ τοῦ Πλάτωνος. Ἐπιθετικὰ ὀνόματα ἀποδοθέντα πρότερον εἰς τὸν Δία, τὴν Ἀθηνᾶν καὶ θεὰς οἷαι αἱ Δημήτηρ, Περσεφόνη, Κόρη ἢ θεοὶ ὡς ὁ Ἀπόλλων, ὁ Ποσειδῶν καὶ αὐτὸς ὁ Πλούτων, ἀπεδόθησαν εἰς τὸν χριστιανικὸν Θεόν, τὸν Χριστὸν καὶ τὴν κατὰ σάρκα Μητέρα αὐτοῦ Μαριάμ. Τὸν Θεὸν οἱ ἀρχαῖοι γνωρίζουν ἤδη ὡς τέλειον, ὕψιστον, φιλάνθρωπον, δημιουργόν, ποιητήν, πατέρα καὶ σωτῆρα. Ὑπῆρξε δὲ τοῦτο δεσμὸς καὶ ἐπιβίωσις τοῦ ἀπερχομένου καὶ δύοντος ἑλληνιστικοῦ πνεύματος πρὸς τὸν ἀναδυόμενον καὶ κατισχύοντα ἑλληνόγλωσσον Χριστιανισμόν.

Πλεῖστοι τῶν ὅρων τῆς πίστεως καὶ τῆς λατρείας τῶν ἀρχαίων ἢ τῶν Ἑβδομήκοντα ἑλληνιστικῶν, διετηρήθησαν. Ἐκ τούτων ἄλλοι οὐδόλως καὶ ἄλλοι ἱκανῶς παρήλλαξαν ἢ τὸν τύπον ἢ τὴν ἔννοιαν, καὶ προσέλαβον διὰ τὸν Χριστιανισμὸν ἄλλην θεολογικὴν ἢ λατρευτικὴν σημασίαν. (Πρβλ.: ἀγάπη, κόλασις, ἀνάστασις, ἀνάληψις, τράπεζα, εὐλογία, πολιτεία, Λόγος, ὄρθρος, μάρτυς, τὰ ἐπίθετα ἱερός, ὅσιος, μέγας, ἐκ διαφόρων κλάδων τοῦ ἐπιστητοῦ παραδείγματα).

1. Ὡς π.χ. Θεός, κύριος, ἄγγελος, διάβολος, παράδεισος, προσευχή, θυμίαμα, θυσία (θυσιάζω), ὄρθρος (ὀρθρίζω), σωτηρία, ψυχὴ κλπ. κλπ.

Δείγματα τούτων εἶναι οἱ ἑπόμενοι πίνακες, δι' ὧν παρέχονται μαρτυρίαι (χωρία ἢ παραπομπαὶ εἰς Λεξικά, προτιμωμένων προσφάτως ἐκδοθέντων κειμένων) τῶν χρήσεων παλαιῶν λέξεων τῆς Ἑλληνικῆς τὰς ὁποίας ἐν συνεχείᾳ υἱοθετεῖ ἡ Νέα Θρησκεία, εἴτε μετὰ τῆς σημασίας ὑπὸ τὴν ὁποίαν τὰς εὗρεν ἐν χρήσει, συνηθέστερον δ' ὅμως ὑπὸ νέαν ἔννοιαν, ἀνάλογον πρὸς τὰς νέας συνθήκας, τὴν μυστηριακὴν ζωὴν καὶ τὰ δόγματα. Τοῦτο δηλοῖ ὅτι οἱ Χριστιανοὶ Πατέρες καὶ Ποιηταὶ ἐγνώριζον οὐ μόνον τὸν Ὅμηρον καὶ τοὺς Ὕμνους, καὶ ἄλλος ἄλλους ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος (καὶ μέγα παράδειγμα ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς, δι' οὗ ἐσώθησαν καὶ πολλὰ ἀποσπάσματα ἀπολεσθέντων κλασσικῶν κειμένων), ἀλλ' ἔστιν ὅτε κείμενα οἷα οἱ Ὀρφικοὶ Ὕμνοι κ.ἄ. τῆς ἀποκρύφου θρησκείας. Πάντως δὲ τὴν ἑλληνικὴν διατύπωσιν (ἐξ ἀπευθείας εἰς τὴν Ἑλληνικὴν συγγραφῆς ἢ ἐκ τῆς μεταφράσεως τῶν Ο΄) τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐπεχούσης δι' αὐτοὺς θέσιν ἀνεξαντλήτου ποταμοῦ ἐξ οὗ ἤντλουν ὡς πρὶν οἱ τραγικοὶ ἀπὸ τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη.

Κατὰ δὲ τὴν λειτουργικὴν πρᾶξιν 15 καὶ πλέον αἰώνων, ἡ ὁρολογία αὕτη κατέστη προσιτὴ εἰς τὸν θρησκεύοντα λαόν, εἰσῆλθε πολλάκις εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν καὶ διετηρήθη μέχρις ἡμῶν εἴτε ἀλώβητος (ἄρτος, λειτουργία, ἐπιτάφιος κλπ.) εἴτε προσηρμοσμένη γλωσσικῶς πρὸς τὸ κοινὸν αἴσθημα. Περαιτέρω δ' ἐπηρέασε καὶ τὰς ἐκχριστιανισθείσας χώρας εἴτε σλαβικαί, ἀλβανικαὶ ἢ εὐρωπαϊκαὶ ἦσαν εἴτε ἀσιατικαὶ καὶ ἀφρικανικαί.

Β΄. Η ΙΔΙΑΖΟΥΣΑ ΧΡΗΣΙΣ ΤΟΥ ΕΠΙΘΕΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΟΙΗΣΙΝ

(Πίνδαρος - Ἀνδρέας Κρήτης - Δαμασκηνὸς)

Ἰδιάζουσαν σημασίαν ἔχει ἡ χρῆσις τοῦ ἐπιθέτου εἰς τοὺς ποιητὰς καὶ δὴ τοὺς ὑμνογράφους, εἴτε τοῦτο εἶναι εἰλημμένον ἐκ τῆς κοινῆς χρήσεως, εἴτε συνετέθη ὑπ' αὐτῶν, δοθέντος ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν ἐπιθέτων εἶναι σύνθετα.

Ἤδη εἰς τὸν Ὅμηρον τὰ ἐπίθετα προσδιορίζουν θεοὺς καὶ ἀνθρώπους καὶ δὴ τὰς φυσικὰς αὐτῶν δυνάμεις καὶ σωματικὰς ἰδιότητας. Εἰς τοῦτο ἀκολουθεῖ ὁ Ἡσίοδος, ὁ Πίνδαρος κ.ἄ. ποιηταί, δημιουργοῦντες πλῆθος ὀνομάτων τὰ ὁποῖα τὸ πρὶν ἠγνόει ἡ καθημερινὴ γλῶσσα. Οὕτω π.χ. ὁ Ζεὺς οὐ μόνον ἐκ τῶν τόπων τῆς λατρείας αὐτοῦ εἶναι *Αἰτναῖος*, *Δωδωναῖος*, *Ἑλλάνιος*, *Ὀλύμπιος*, κλπ. ἀλλὰ καὶ *ξένιος*, *ὑψίθρονος*, *ὕψιστος*, *Ἄμμων* καὶ εἴ τι ἄλλο.

Ἐπίθετα ὡς τὰ *ἁγνός*, *ἀθάνατος*, *ἄχραντος*, *εὐσχήμων*, *ἱερός*, *ὅσιος* εἶναι κοινά, ἀλλ' ὀνόματα οἷα *βαθύδοξος* (γείτων), *βαθυπόλεμος* (Ἄρης), *βαθύκοιλος*, *βαθύκολπος*, *βαθύζωνος*, *βαθυλείμων*, (λέων θέων) *βαθύστερνος*, *βαθύφρονες* (Μοῖραι), *βαρύγδουπος*, *βαρύκτυπος*, (ἀγὼν) *βαρυπάλαμος*, *βαρύκρημνοι* (ἀκταί), ἡ *Ἀρχέπολις*, ὁ *θεόδοτος* (βυζ. θεόσδοτος), *διόδοτος*, *δικαιόπολις*, *εὐρυφαρέτρης*, *μεγιστόπολις* (παρὰ τὸ *μεγαλόπολις*), *κρατησίμαχος*

(-ον σθένος), *ὀρθόβουλος* (μηχανή), *χαμαιπετής*, *ἀνδροφόνος*, *ἀγλαόκολπος* (θυγάτηρ), *ἀπάλαιστος* (ἐν λόγοις), *μαλακόχειρ* (Ἀσκληπιός), *γερασφόρος*, *ἑλικοβλέφαρος* (Λήδα), *ἀνάρματος* (πόλις), *εὔπεπλος*, *εὐθύγλωσσος* (ἀνήρ), *εὐρύκολπος* (χθών), *καλλίπεπλος*, *λιπαροτρόφον* (μῆλον), *ναυπρύτανις* (δαίμων), *ὁλοφραδής*, *ποικιλόνωτος* (ὄφις) εἶναι λόγια.

Ὁμοίως τὰ δηλοῦντα χρώματα, οἷα τά : *κυανόπλοκος*, *φοινικάνθεμος* (-ον ἔαρ), *φοινικόροδος* (λειμών), ἀνέμους: *εὐθύπνοος* (Ζέφυρος), ὕμνους: *μελίγδουπος*, *μελίγαρυς* κλπ.

Εἰδικῶς τὰ δηλοῦντα μέταλλα ὀνόματα: *Ἀδαμαντοπέδιλος* (κίων), *χαλκάρματος* (Ἄρης), *χάλκασπις* (Ἄρης), *χαλκοδάμας* (ἀκόνη), *χαλκοθώραξ*, *χαλκοκορυστάς*, ὁ *χαλκομίτρας*, *χαλκόπυλος*, *χαλκότοξος*, *χαλκοτόρον* (ξίφος), *χρυσάρματος*, *χρύσασπις*, *χρυσόθρονος* (Κυρήνη), *χρυσόμηλος*, *χρυσόρραπις* (Ἑρμῆς), *χρυσοστέφανος*, *χρυσότοξος*, *χρυσοχαίτης* (Ἀπόλλων), *χρυσοχίτων*, *πολύχρυσος* (θάλαμος). Τὸ ἐπίθετον δὲν ἐξαντλεῖται ἐδῶ[1].

Καὶ ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνὸς μετεχειρίσθη ἐπίθετα οἷα : *ἐθνοπάτωρ* (Ἀβραάμ), *πατρόθεος* (Δαβίδ), *νηπιοφανὲς βρέφος* (Χριστός), *πάμπλανος* καὶ *πανσάλευτος φύσις* (γυναικῶν), *πηλογενὴς* καὶ *πηλινόγλωσσος* (ἄνθρωπος), *ἁγιόβλαστος* (ῥάβδος, ὁ Χριστός), *πορφυροποίκιλτος* (Νέα Σκηνή), *θεόφρον κειμήλιον* (Θεοτόκος), *ὁμοβασίλειον* (Πνεῦμα, κλπ.), *ὑδατόστρωτος* (τάφος), *πανσθενουργόφωτος*, *γλωσσοπυρσόμορφος* καὶ εἴ τι ἄλλο.

Εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Ἑλληνικὴν Ὑμνογραφίαν τὸ ἐπίθετον καὶ δὴ τὸ σύνθετον λαμβάνεται ἀπὸ τὴν Καινὴν καὶ Παλαιὰν Διαθήκην, τοὺς Πατέρας, τὴν παλαιοτέραν ποίησιν, εἶναι δὲ μερικῶς μὲν ἐκ τοῦ ἀρχαίου (κλασσικοῦ), μερικῶς δὲ μεταγενέστερον. Πέρα τῶν σημειουμένων ἐν συνεχείᾳ τῆς παρούσης πραγματείας, δειγματολογικῶς ἀναλαμβάνω τὸ εἰς τὸν Μέγαν Κανόνα τοῦ Ἀνδρέου Κρήτης (συγγραφέως ὅσον οὐδεὶς ἄλλος τῶν ποιητῶν συγγενοῦς πρὸς τὴν Π.Δ. καὶ τὴν γλῶσσαν της) συναντώμενον ἐπίθετον ἢ προσδιοριστικὸν οὐσιαστικόν: *Ἀμνὸς* (τοῦ Θεοῦ), *γνώστης*, *δεσπότης*, *δικαιοκρίτης*, *εὔσπλαγχνος*, *Ἰησοῦς*, *κριτής*, *κτίστης*, *Κύριος*, *λιμὴν γαλήνιος*, *λυτρωτής*, *νομοθέτης*, *οἰκτίρμων*, *παντοδύναμος*, *Πατὴρ* (καὶ *πατὴρ οἰκτιρμῶν*), *ποιμήν*, *πλαστουργός*, *ποιητής*, *Σωτήρ*, *φιλάνθρωπος*, *Χριστὸς Ἰησοῦς*, *Χριστὸς Λόγος* (TrR).

Ἐκ τῶν ὡς ἄνω ἀρχαῖα εἶναι τά : *Πατὴρ* καὶ *Σωτὴρ* (ἐπὶ τοῦ Διός), *Δεσπότης*, *νομοθέτης*, *οἰκτίρμων* (παρὰ Θεοκρίτῳ), *πλαστουργός*, *ποιμὴν*

1. Περὶ τοῦ «ἀδοκήτου» ἐπιθέτου τοῦ Ρωμανοῦ, βλ. με ἐν Ἀθηνᾷ ΟΘ', 1983-1984, σσ. 36 - 37. Οἱ παλαιότεροι μελετηταὶ τόσον τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελῳδοῦ, ὅσον καὶ τοῦ Ἀνδρέου Κάλβου λόγῳ τοῦ πλουσίου ἐπιθέτου τῆς ποιήσεως αὐτῶν, ὠνόμαζον ἑκάτερον αὐτῶν Πίνδαρον τῆς ἐποχῆς του. Ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν οἱ ταῦτα εἰπόντες καὶ γράψαντες εἶχον ἀναγνώσει ἐπιμελῶς Πίνδαρον!

(λαῶν ὁ Ἀγαμέμνων), τὰ δὲ ἑπόμενα Γραφικά : *Γνώστης* (Λουκᾶς, Πράξεις κϛ', 3), *δικαιοκρίτης* (Β' Μακκ. ιβ', 41), *εὔσπλαγχνος* (Παῦλος πρὸς Ἐφεσίους δ', 22), καὶ *παντοδύναμος* (Σοφία Σολομῶντος ζ', 23).

Βεβαίως οἱ ἀρχαῖοι γνωρίζουν τὰς λέξεις *ἀμνός*, *Κύριος*, *κτίστης*, *ποιητής*, *λυτρωτής*, *κριτής*, *γαλήνιος* κλπ., ἀλλ' οὐχὶ ἐπὶ θεῶν. Ἑβραϊκὰ εἶναι τὰ Ἰησοῦς, Χριστός. Περὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος πρὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Τὸ ἐπίθ. φιλακόλουθος ἤδη εἰς τοὺς Ἀριστοφάνους Βατράχους, 417!

Πάντως ὁ κατανυκτικώτατος Ἀνδρέας Κρήτης δὲν ζητεῖ νὰ ἐντυπωσιάσῃ διὰ τοῦ κοσμητικοῦ ἐπιθέτου ἢ διὰ συνθέτων λέξεων ποικίλων καὶ σπανίων, τὸ βάρος τῆς ποιήσεώς του ρίπτων εἰς τὴν εἰλικρινῆ κίνησιν πρὸς μετάνοιαν καὶ ἀπόσεισιν τῆς ἁμαρτίας, ἣν καταδικάζει, ἐπικαλούμενος πλῆθος γραφικῶν περιπτώσεων (ἰδίᾳ Π. Δ.). Ματαίως θ' ἀνεζήτει ἐκεῖ τὸ ἐξεζητημένον ἢ ἠθελημένως ἐντυπωσιακόν, ἑπομένως καὶ τὸ προσδιοριστικὸν τῆς Θεότητος. Ἄλλως τε ὁ Ἀνδρέας ποιμαίνει καὶ δὲν θεολογεῖ. Οὕτως οὐδ' εἰς θεοσύνθετα (ὀνόματα), ὡς ἄλλος ὑμνογράφος, εἶναι ἱκανός.

Γ'. ΓΛΩΣΣΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΑΣΙΑΙ. ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΑ

Ι) Ἐπίθετα (τὰ ἐπὶ θεῶν ἢ ἀνθρώπων)

Ἁγνὸς -ή Bauer, 11.
ἀμήτωρ Bauer, 46 (Ἀθηνᾶ), Ἀδ. Κοραῆ, Ἀνέκδοτοι Λεξιλογικαὶ Σημειώσεις, ἐν Ἀθήναις 1934, σ. 75.
ἀνεξίκακος Bauer, 65.
ἀπάτωρ Bauer, 82 (Ἥφαιστος).
ἀσώματος (ὁ στερούμενος σώματος· χριστ. οἱ ἄγγελοι: Ἀσώματοι)
αὐτεπάγγελτος LSK, 441, LSJ, 279
δεσπότης, *δέσποινα* Bauer, 176
ἔγκλειστος (μοναχός, ἀσκητής) Lampe, 402
θεῖος LSK, 466 - 467, Bauer, 353 - 354
ἱερὸς LSJ, 822. Bauer, 372, Lampe, 670 - 671
ἰσχυρὸς LSJ, 843. Bauer, 383. Lampe, 679
κουροτρόφος (Ἑκάτη. Ἡσιόδου Θεογον. 450 - 452, Rzach)
κύριος LSK, 802 - 803. Bauer, 458 - 460, Lampe, 787 - 788
μέγας Bauer, 457 - 458, Lampe, 836 - 837
παντοδύναμος LSK, 429, Lampe, 1005
παντοκράτωρ LSK, 429, Bauer, 608 - 609, Lampe, 1005
πιστὸς LSK, 590 - 591, Bauer, 664, Lampe, 1087
τέλειος (ἐπὶ τοῦ Διός, Αἰσχ. Εὐμ. 33)
τρισάγιος LSK, 379, Lampe, 1409

ὕψιστος (ἐπὶ θεῶν) Bauer, 850, Lampe, 1468

II) Οὐσιαστικὰ

'Ανάληψις
ἀνάστασις
βάπτισις
βία (βλ. δύναμις, κράτους). Κράτος καὶ βίη, 'Ησιόδου Θεογ. 385. Αἰσχύλου Προμηθεύς, 12
βοηθὸς (ἀρχ. ὁ μετὰ βοῆς τρέχων ἀρωγὸς εἰς μάχην, ἐπικουρῶν, ἐριούνιος)
γέννησις (τοῦ Θεανθρώπου), Lampe, 312
γνόφος (θεῖος γνόφος) δνόφος. Bauer, 163, Lampe, 317.
δέησις Bauer, 171 - 172
διάκονος Bauer, 184 - 185
δοῦλος - δούλη (Θεοῦ, Κυρίου), Bauer, 205 - 206
δύναμις (= κράτος· παρ' ἀρχαίοις καὶ ἐκκλησιαστικοῖς ἐπὶ Θεοῦ)
ἐπίσκοπος (ὁ Ἄργος ἐν 'Ησιόδου, 'Αποσπ. 188, 5 Rzach)
εὐλογία (*ἄξιος εὐλογίαις ἀστῶν μεμεῖχθαι*. Πίνδαρος, Ἴσθμια III, 3 Bowra), Lampe, 569 - 570
θαῦμα (*θαῦμ' ἰδέσθαι κοινολεκτούμενον· θαῦμα θνητοῖσι βροτοῖς*, 'Ησιόδου, Θεογ. 500), LSK, 465.
θεῖον, τὸ LSK, 467, Bauer, 353 - 354
κράτος : *Θεοῖς εὔχου, οἷς ἐστι μέγα κράτος*. Θεόγνιδος, Γνῶμαι 171. *Ὅτι σοῦ ἐστι τὸ κράτος καὶ ἡ δύναμις*... LSK, 772.
λειτουργία (ἡ θεία -), LSK, 25, Bauer, 474
λείψανον LSK, 26
μνῆμα -εῖον (*καὶ ἄλλως σῆμα, τάφος*) LSK, 174
νόμος ('Ο 'Εβραϊκός, ἡ Π. Δ.)
οὐρανὸς -οἱ LSK, 383, Bauer, 593 - 595, Lampe, 978 - 980
οὐσία LSK, 385, Lampe, 980 - 985
παράδεισος (κῆπος ἐπίγειος, τερπνός), Lampe, 1010 - 1013, Bauer, 630
πίστις LSK, 590, Bauer, 662 - 664, Lampe, 1083 - 1087
πνεῦμα LSJ, 1424, Bauer, 674 - 678, Lampe, 1097 - 1104
ποιμὴν (ὁ καλὸς = Χριστός· ποιμένες οἱ ἀρχιερεῖς. Κυριώνυμον) LSJ, 1430, Bauer, 684, Lampe, 1110
σωτηρία LSK, 281, Bauer, 801, Lampe, 1369
φῶς (φῶς ἐκ φωτὸς sc. φαεινός, ὁ Χριστὸς) = ἀρχ. φάος, τὸ
χορὸς (ἀγγέλων, ψαλλόντων κλπ.) LSK, 648, Bauer, 583

III) 'Υμνολογικὴ 'Ορολογία. Τὰ ἐκ τῆς 'Ελληνικῆς

Ἄδω, ᾆσμα (καὶ ἀοιδή, ᾠδή). Αἶνος, αἰνεῖν. 'Εγκώμιον. Ἔπος. Μέλος, μελίζειν. Μέλπειν. Ὕμνος, ὑμνεῖν. Ψαλμός, ψάλλειν. 'Ωδή.

Δ'. ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Ναὸς

'Εκκλησία, ναός, οἶκος (Θεοῦ), ἄδυτον, ἱερόν, τράπεζα, βῆμα (ἅγιον, ἱερόν), τέμενος, χορός. 'Η θύρα, ἡ (ὡραία) πύλη. Οἱ κώδωνες. 'Ο (τίμιος) Σταυρός. 'Ο κηρός, ἡ λαμπάς. Τὸ θυμίαμα. Τὸ πρόσφορον. Τὸ νάμα. Τὸ ἔλαιον, τὸ ποτήριον, ὁ δίσκος (τὸ -άριον), ἡ λαβίς, ὁ ἀήρ. 'Η εἰκών, ἡ ζωγραφία, ἡ ψηφίς. 'Εγκαινίζω, εἰκονίζω (-ογραφῶ), ζωγραφῶ, ἐγείρω, καθιερῶ. Κοιμητήριον.

'Ο Λόγος

'Η Γραφὴ (Π.Δ. καὶ Κ.Δ.), ἡ Διαθήκη, τὸ Εὐαγγέλιον. Αἱ 'Επιστολαί. Αἱ Πράξεις, ἡ 'Αποκάλυψις. Τὰ 'Αναγνώσματα. 'Η περικοπή. 'Η εὐχή, τὸ κήρυγμα, ὁ κήρυξ. Αἱ 'Ακολουθίαι. Αἱ Ὧραι. 'Ο αἶνος, τὸ ᾆσμα, ἡ δοξολογία, ὁ εἱρμός, ὁ ὕμνος, ἡ ὑμνῳδία, ὁ ψαλμός, ἡ ᾠδή. 'Ο ἐποποιός, ὁ μελῳδός, ὁ ποιητής, ὁ ὑμνῳδός. 'Η ὁμολογία. Τὸ σύμβολον τῆς πίστεως. 'Ομολογῶ, πιστεύω, λατρεύω. Λατρεία.

Τὰ τελούμενα

'Η (θεία) Λειτουργία, εὐχαριστία, κοινωνία. 'Η ἀναφορά, ἡ δέησις, ἡ (προσ)ευχή, ἡ κοινωνία, ἡ μετάληψις. 'Η εὐλογία (ἄρτων, ἀρτοκλασία). 'Η εἴσοδος (τοῦ Εὐαγγελίου, μικρά, τῶν τιμίων δώρων, μεγάλη). 'Η ἐκφώνησις, ἡ συναπτή. 'Ο ὄρθρος, τὸ μεσονυκτικόν, ἡ λιτή, ὁ ἑσπερινός, τὸ ἀπόδειπνον. Αἱ ὧραι, τὸ μεσώριον. Αἱ ἀγρυπνίαι. Τὸ εὐχέλαιον. Παννυχίς, σύναξις. 'Η νηστεία, νηστεύω. Μετανοῶ, μετάνοια. Συγχώρησις, συγχωρῶ.

Οἱ τελοῦντες

'Ο ἀρχιερεύς, ὁ ἐπίσκοπος, ὁ διάκονος, ὁ πατριάρχης, ὁ ἱερεύς, ὁ ἡγούμενος, ὁ (ἱερο-) μοναχός, οἱ πρεσβύτεροι, οἱ ψάλται. 'Η διακονία, τὸ πρεσβυτέριον. 'Ιερουργῶ, διακονῶ, λειτουργῶ, θύω. Αἰνῶ, δέομαι, ᾄδω, ψάλλω, εὐλογῶ, (προσ-) εὔχομαι.

Οἱ τιμώμενοι

Οἱ ἅγιοι, οἱ μάρτυρες, οἱ ὅσιοι. Αἱ παρθένοι (-ομάρτυρες, ὁσιομάρτυρες κλπ.). Οἱ ἀθληταὶ (τῆς πίστεως). Οἱ ὁμολογηταί. Τὰ ἆθλα, οἱ ἆθλοι. 'Η

ὁμολογία, τὸ μαρτύριον. Τὸ γενέθλιον, τὸ γενέσιον, ἡ κοίμησις, ἡ ἑορτή, ἡ πανήγυρις. Ὁ βίος καὶ ἡ πολιτεία. Τὰ τρόπαια (οἱ τροπαιοφόροι ἅγιοι κλπ.). Τὰ θαύματα (τῶν ἁγίων). Ἡ σύναξις. Τὸ συναξάριον.

Τὰ μυστήρια

Ἡ βάπτισις, τὸ βάπτισμα, τὸ χρῖσμα, ἡ θεία κοινωνία (θυσία ἀναίμακτος). Ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος (τὰ τίμια δῶρα). Ὁ ἀμνός, ἡ μερίς, τὸ πρόσφορον, αἱ προσφοραί, αἱ ἀπαρχαὶ (ὀπωρῶν). Τὰ μνῆστρα, ὁ γάμος, ἡ χειροτονία, ἡ ἐξομολόγησις. Κοινωνῶ, μεταλαμβάνω, ἐξομολογοῦμαι.

Ε'. ΘΕΟΛΟΓΙΚΟΙ ΟΡΟΙ

Ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν. Ἡ Τριάς: Ὁ πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ὁ Θεὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ζωή. Τὸ φῶς. Ἡ οὐσία, τὸ ὁμοούσιον, ἡ ἐκπόρευσις, τὸ πρόσωπον, ἡ ὑπόστασις. Ἡ Πρόνοια, ἡ λύτρωσις, ἡ σωτηρία. Ἡ πίστις, ἡ προσδοκία, ἡ ἐλπίς, ἡ χαρά. Ὁ ἄγγελος, ἡ (ἀγγελικὴ) δύναμις, ὁ θρόνος. Ὁ ταξιάρχης. Ὁ διάβολος, ὁ ἑωσφόρος, ὁ δαίμων, ὁ πειρασμός. Τὸ θέλημα, ἡ προστασία, ἡ ἀντίληψις, ἡ χάρις, ἡ ἀνάστασις, ἡ ἀνάληψις.

Ἡ φύσις, ὁ κόσμος, ὁ θάνατος, ὁ Ἅδης. Ἡ κτίσις (γῆ, οὐρανός, ἀστέρες, φωστῆρες, ἥλιος, σελήνη). Ὁ παράδεισος, ἡ κόλασις. Ἡ ἔλλαμψις, ἡ θεωρία. Ἡ ἀνάστασις, ἡ κρίσις, ἡ δικαίωσις, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀγάπη. Ἡ ἀθανασία, ἡ ἀφθαρσία, ἡ οὐσία. Ὁ Λόγος, ὁ ἔρως, τὸ κάλλος. Ἡ βασιλεία, ἡ εἰρήνη, ἡ σοφία, ἡ εὐσέβεια, ἡ φιλανθρωπία, τὸ ἔλεος. Ἡ ψυχή, τὸ πνεῦμα, ὁ νοῦς, τὸ σῶμα, τὸ αἷμα.

Ϛ'. ΟΝΟΜΑΤΑ

Ο ὐ σ ι α σ τ ι κ ά : Ἀγάπη (αἱ -αι), ἄγγελος, ἀγνωσία, Ἅδης, αἶνος, ἀμνός, ἄρτος, βῆμα, βωμός, δίσκος, τὰ ἐπίγεια, ὁ ἦχος (μουσ.), θάνατος, θρῆνος, (ἀρχ-) ἱερεύς, κήρυξ, ναός, νιπτήρ, οἶνος, ὄρθρος, παράκλητος, στίχος (μουσ.), τρόπος (μουσ.), ὕμνος, χορός, ψάλτης. Αἴνεσις, αἵρεσις, ἁμαρτία, ἀνάληψις, ἀνάστασις, ἀναφορά, γέννησις, διασπορά, διδαχή, δικαιοσύνη, δόξα, δωρεά, ἔγερσις, εἰκών, εἴσοδος, ἐκκλησία, τὸ ἔλεος, ἡ ἑορτή, εὐλογία, εὐσέβεια, εὐχαριστία, εὐχή, θυσία, θεωρία, καταφυγή, κοίμησις, κοινωνία, κολυμβήθρα, λαμπάς, λειτουργία, λιτή, λύτρωσις, μετάληψις, μετουσίωσις, μεταμόρφωσις, οἰκονομία, οἰκουμένη, πανήγυρις, παραβολή, παρασκευή, παράκλησις, πύλη (Θεοτόκος, -αι Ἅδου), στήλη, συγχώρησις, σύλληψις, συναγωγή, σωτηρία, τελευτή, Τριάς, φιλανθρωπία, φυλακή, χάρις, ᾠδή, ὥρα. Αἷμα, ἁμάρτημα, ᾆσμα, βῆμα, δαιμόνιον, δῶρον (-α), ἔλεος, τὰ ἐπίγεια, τὰ ἐπουράνια, θαῦμα, θρέμματα, θυσιαστήριον, ἱερόν, μῦρον, μυστήριον, τὰ πλημμελήματα, πρόσωπον, ῥῆμα, σημεῖον, σχῆμα, σχίσμα.

Ζ'. ΡΗΜΑΤΑ

Ἁγιάζω, (ἐξ-) ἁγνίζω -ομαι, ᾄδω, αἰνῶ, βαπτίζω, διακονῶ, δικαιῶ, δοξάζω, ἐγκαινίζω, ἐλεῶ, ἐξομολογοῦμαι, ἑορτάζω, εὐαγγελίζομαι, εὐλογῶ, εὐχαριστῶ, εὔχομαι, θύω (θυσιάζω), κατηχῶ, κηρύττω, κοιμῶμαι (ὑπνώττω), κοινωνῶ, κολάζω, λειτουργῶ, μέλπω, μετανοῶ, πανηγυρίζω, σέβω (-άζω, -ομαι), συγχωρῶ, σφραγίζω -ομαι, ὑμνῶ (ὑμνῳδῶ), ψάλλω.

Η'. ΟΝΟΜΑΤΑ ΑΓΙΩΝ (ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ)

Ἀθηναγόρας, Ἀλέξανδρος, Ἀρίσταρχος, Ἀριστείδης, Ἀριστόβουλος, Βουκόλος, Δημήτριος, Δίδυμος, Διονύσιος, Ἑρμᾶς, Ἑρμογένης, Ἡρωδίων, Θέογνις, Ἰάσων, Ἱππόλυτος, Ἰσίδωρος, Κόνων, Λέων, Λεωνίδας, Λουκιανός, Μεῖραξ, Νάρκισσος, Νεκτάριος, Ὀρέστης, Παγκράτιος, Παλλάδιος, Πλάτων, Πολύδωρος, Σέλευκος, Φιλήμων, Φίλιππος. Ἀριάδνη, Λυδία, Ξανθίππη, Πολυξένη.

Θ'. ΑΞΙΩΜΑΤΑ

Γέρων (τίτλος μοναχικός, εἶτα ἀρχιερατικός)
Δεσπότης (καὶ ἐπὶ πρίγκιπος διοικοῦντος δεσποτᾶτον, τμῆμα τῆς Βυζ. αὐτοκρατορίας)
Δικαῖος (μονῆς, ἐπὶ προϊσταμένου ὡς ἐν Σινᾶ)
Ἐπίσκοπος (ἀρχιερεύς)
Ἡγούμενος (μοναστηρίου)
Πατὴρ (ἐπὶ ἱερομονάχου, ἱερέως, ἁγίου)
Πατριάρχης (οὐχὶ ἀρχηγὸς πατριᾶς, οἰκογενείας, ἀλλ' Ἐκκλησίας)

Ι'. ΔΗΜΩΔΗΣ ΟΡΟΛΟΓΙΑ ΑΡΧΑΪΖΟΥΣΑ

ἅγιος (Ἅϊς): *ἅγια*, τὰ (μυστήρια = ἡ μεγάλη εἴσοδος)· *ἁγιασμός*, ὁ (ἀκολουθία)
ἀγρυπνιά, ἡ (ἰδίᾳ τῶν ὄρθρων τῆς Μ. Ἑβδομάδος)
ἀντίδερο, τὸ (ἀντίδωρον)
ἄρτος, ὁ καὶ *ἀρτοκλασία*, ἡ
Βαγγέλιο, τὸ (= εὐαγγέλιον)· πρβλ. Βαγγέλης (Εὐάγγελος), Βαγγελίστρα (Εὐαγγελίστρια)
βαφτίζω ῥ., *βάφτισι*, ἡ (τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος)
βῆμα, τὸ (ἅγιο βῆμα)· πρβλ. βηματάρι(ο)ς
βλογούδια, τὰ (εὐλογημένα ἀρτίδια)
γάμος, ὁ (τὸ μυστήριον τοῦ γάμου, ἡ τελετὴ)
δεσπότης, ὁ (ἀρχιερεύς)

διάκος, ὁ (διάκονος)
εἰκόνα, ἡ (εἰκὼν)
ἐκκλησιά, ἡ (ναὸς) πρβλ. παρεκκλήσι
ἐπιτάφιο(ς), τό, ὁ (ἡ εἰκὼν τοῦ νεκροῦ Χριστοῦ)
εὐκέλαιο, τὸ (εὐχέλαιον, μυστήριον)
θαῦμα, τὸ
θυμίαμα, τό· πρβλ. *θυμιατήρι*, τὸ
ἱερής, ὁ (ἱερεὺς)
καντήλι, τὸ (κανδήλα)
κερί, τὸ (κηρὸς)
κοινωνῶ - κοινωνία (ἡ θεία κοινωνία)
κλησάρης -ισσα, ὁ, ἡ (ἐκκλησιάρχης -ισσα)
λαμπάδα, ἡ (λαμπὰς)
λιβάνι, τὸ (θυμίαμα λιβάνου) πρβλ. λιβανιστήρι, τὸ
λει(ου)τουργιά, ἡ (ἡ προσφορὰ τοῦ πιστοῦ διὰ τὴν θ. λειτουργίαν)
μυστήριο -α (μυστήριον, τὰ ἅγια -ρια)
νάμα, τὸ (= ὁ οἶνος τῆς θείας μεταλήψεως)
παράκλησι, ἡ (παράκλησις, ἀκολουθία)
πολυέλαιος, ὁ (κανδήλα πολύφωτος ναοῦ)
προσκυνῶ, *προσκυνητάρι(ον)*, τὸ
ράσο, τὸ (ἐσώρασον ἢ ἐξώρασον ἱερατ. ἐξωτερικὸν ἔνδυμα μοναχοῦ ἢ κληρικοῦ)
στασίδι, τὸ
στέφανα, τὰ (γάμου: «καλὰ στέφανα», εὐχή)· πρβλ. στεφανώματα
στιχάρι, τὸ (στιχάριον διακόνου)
σῶμα, τὸ (κοινωνίας θ.)
τάφος, ὁ (ἡ ταφὴ τοῦ Κυρίου· ὁ ἐπιτάφιος τῆς Μ. Παρασκευῆς)
Φῶτα, τὰ (ἡ ἑορτὴ τῶν Φώτων 5/6 Ἰανουαρίου) καὶ *φωτίζω* (= ὁ ἱερεὺς ἁγιάζει δι' ὕδατος). «Τρεῖς τὰ Γέννα, τρεῖς τὰ Φῶτα»
χάρι(ς), ἡ
χορός, ὁ (τῶν ψαλτῶν)
ψαλμός, ὁ (κοντὸς ψαλμὸς ἀλληλούϊα· ἐπὶ τῆς συντόμου ἐκφράσεως)
ψέλνω ρ. (ψάλλω), ὁ *ψάλτης* ψέλνει

ΙΑ'. ΠΑΡΑΛΛΗΛΙΣΜΟΙ

Ἀγαπητὸς (= μονογενὴς)

1) *Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀθάνατος ὑπάρχων ... σῶσον ἡμᾶς.*

2) *Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ηὐδόκησα*, Ματθαῖος γ', 17 (πρβλ. καὶ ιβ', 18).—*Ἄσω δὴ τῷ ἠγαπημένῳ ᾆσμα τοῦ ἀγαπητοῦ μου*

(sc. οἴκου Ἰσραήλ), *τῷ ἀμπελῶνί μου*, Ἡσαΐας ε', 1 (καὶ ἀλλαχοῦ τῶν Ο').

3. *Καλοῖτο δ' ἂν υἱὸς ἀγαπητὸς ὁ μόνος ὢν ἐν τῷ πατρὶ ἢ μητρί, ὥσπερ καὶ ἀγαπητὴ θυγάτηρ, ἡ μονογενής, καθ' Ἡσίοδον*. Πολυδεύκης, III, 19. Πρβλ. Ἡσίοδου, Fragm. 225 (272) (N. Rzach).

4. *Ἑκάτη μονογενὴς* (πατὴρ Πέρσης, μήτηρ Ἀστερίη) καθ' Ἡσίοδον, Θεογονία 448 - 449 (N. Rzach):

οὕτω τοι καὶ μουνογενὴς ἐκ μητρὸς ἐοῦσα
πᾶσι μετ' ἀθανάτοισι τετίμηται γεράεσσιν.

Πρβλ. Ὅμηρον β, 364-5 (Ἡ Εὐρύκλεια πρὸς τὸν Τηλέμαχον): *πῇ δ' ἐθέλεις ἰέναι πολλὴν ἐπὶ γαῖαν μοῦνος ἐὼν ἀγαπητός;*

5. Ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγαπητὸς τὰ Λεξικὰ LSJ, σ. 6, καὶ L a m p e, σ. 9.

Ἁγνός, ἁγνὴ

1. *Δήμητρος ἁ γ ν ῆ ς καὶ Κόρης τὴν πανήγυριν σέβων*. Ἀρχίλοχος, Fragm. LXVIII.— 2. Θεοτόκος ἁ γ ν ή, παρθένος, θεόνυμφος Δέσποινα.

Ἄναξ (Χριστὸς) Ἄνασσα (καὶ) Παντάνασσα (Θεοτόκος)

1. α') *Ἄναξ Ἄπολλον*, Ἀρχίλοχος, Fragm. LXXIX. β') *Ὡς Διονύσοι' ἄνακτος καλὸν ἐξάρξαι μέλος*. Ἀρχίλοχος Fragm. XXXVI. γ') *Ὦ Καλλίνικε, χαῖρ' ἄναξ Ἡράκλεις*, αὐτόθι LX. δ') *Κλῦθι ἄναξ Ἥφαιστε, καί μοι σύμμαχος ... γενοῦ*. Ἀρχίλοχος, Fragm XX. ε') *Κρύπτομεν ἀνίηρα Ποσειδῶνος ἄνακτος δῶρα*, αὐτόθι LXIX.

2. *Χαίροις, Ἄνασσα, μητροπάρθενον κλέος* (Θεοτόκε).

Ἀρχηγὸς

Πρβλ. Γ. Α. Γ α λ ί τ η, Ἀρχηγὸς - ἀρχηγέτης ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Γραμματείᾳ καὶ Θρησκείᾳ, Ἀθηνᾶ 64, 1960, σσ. 17 - 138 (σσ. 38 - 41: Ἁγία Γραφή). LSJ 252, B a u e r, σ. 112. L a m p e, 236.

1. Παρὰ Βακχυλίδῃ (Ζεὺς) *Ὀλύμπιος ἀρχηγὸς Θεῶν* (5, 19)· Κλεάνθης: *Ζεῦ, φύσεως ἀρχηγέ, νόμου μέτα πάντα κυβερνῶν, χαῖρε* (καὶ ἐπὶ θεῶν, Γαλίτης, σσ. 23 - 28).— 2. Χριστὸς ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως Ἀντιοχείας (341 μ.Χ.), παρὰ τῷ Μ. Βασιλείῳ, παρ' Εὐσεβίῳ (Θεὸν ὁμολογῶν πάντων ἀρχηγὸν καὶ πατέρα) καὶ ὑμνογραφικῶς, ὡς ἐν τῷ πρὸ τῆς θ. λειτουργίας ψαλλομένῳ: *Ἄσωμεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου* (sc. Ἰησοῦ) *καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν.—Ἰησοῦς ὁ ζωῆς ἀρχηγός*, ἐν τῇ καταβασίᾳ ε' ᾠδῆς κανόνος τῶν Θεοφανείων, MR 149.

Βασιλεὺς (Χριστὸς) Βασίλισσα (Θεοτόκος)

1. Ἐκ τῶν ἀρχαίων: *Ζεὺς δὲ θεῶν βασιλεύς*. Ἡσίοδος, Θεογονία 886 (N. Rzach),— *Μηδ' εἰ Ζῆν' ἐθέλει παρέχειν βασιλῆα μέγιστον ἔγγυον ἀθανάτων*. Θέογνις, Γνῶμαι, 285 - 286.— (Ζεῦ,) *ἀθανάτων βασιλεῦ*. Αὐτόθι 741.

2. Ὑμνογραφικά: *Βασιλεῦ οὐράνιε, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρὼν* (προσευχή).— (Χριστὸς) *ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων*.

Δημιουργὸς (ὁ Χριστὸς)

1. Ἀρχαῖα. Βλ. *δημιοεργός*· ὁμοίως τὰ περὶ Ἑρμητικῶν.

2. Ὁ Χριστός. Τροπ. ε' ᾠδῆς τοῦ Κανόνος Ἰανουαρίου ς' (MR).

Ἐπίσκοπος

1. (Ὁ ἐπισκοπῶν, ἐφορῶν, ἐπὶ θεῶν ὡς ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀπόλλων). *ἐπίσκοποι ἀνθρωπίνων ἐθῶν*, πρβλ. Αἰσχύλου, Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας 272: *ἐγὼ δὲ χώρας τῆς πολισσούχοις θεοῖς, πεδιονόμοις τε κἀγορᾶς ἐπισκόποις* (θεοῖς ἀγορᾶς ἐπισκόποις). Ὁ Σοφοκλῆς, Ἀντιγόνη 1148 καλεῖ τὸν Βάκχον: *φθεγμάτων ἐπίσκοπε*.

2. Ἐπίσκοπος αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ μέγας ἀρχιερεύς. Α' Πέτρου, β', 25.— Ἐκκλησιαστικῶς ὁ φέρων τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ ἐπίσκοπος, ἀρχιερεύς. Bauer, 299. Lampe, 532 - 534 (ἐπὶ διαφόρων σημασιῶν).

Καινὸς

(Καινὴ κτίσις:) *Ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα* (Β' Κορ. ε', 17).

Καταχθόνιοι

Ἀρχαῖοι Θεοί, Manes, δαίμονες: Πλούτων, Περσεφόνη, Δήμητρα (Κόρη) καὶ Ἐριννύες. Ζεὺς καταχθόνιος ὁ Πλούτων. *Τούς τε καταχθονίους σέβε δαίμονας*, Πυθαγόρα, Χρυσᾶ ἔπη, 3· δαίμων -όνιον, LSJ 365 - 366. Bauer, 169. Lampe, 327, 328 - 331.— Καταχθόνια, τὰ τοπικῶς ἐκκλ. κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ οὐράνια καὶ ἐπίγεια: *ὅτε δὲ* (τοὺς τεθνεῶτας ἀνέστησας) *ἐκ τῶν καταχθονίων*· Ἀπολυτ. ἤχου β', Bauer, 420. Lampe, 727.

Μήτηρ, Θεοὶ μέγιστοι

Μήτηρ μεγίστη δαιμόνων Ὀλυμπίων... Γῆ μέλαινα. Σόλων, Fragm. XXVIII (ἡ μαύρη γῆς). *Ζῆνα μέγαν*. Ἡσιόδου Θεογον. 480. *Μέγας Ζεὺς* (θεῶν βασιλεύς, αὐτόθι, 886, Rzach).— *Μήτηρ Θεοῦ. Μητροπάρθενος Κόρη* (Θεοτόκος).— *Τίς θεὸς μέγας, ὡς ὁ θεὸς ἡμῶν; Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ ποιῶν θαυμάσια μόνος*. κλπ.

Πατὴρ

Ζεύς: *πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Ζεῦ, πάτερ*, Ὁμηρ. *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ματθ. ς', 9.—Τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα (ὁ Υἱὸς) κλπ.

Τέλειος

Πλειστοῦ τε πηγὰς καὶ Ποσειδῶνος κράτος καλοῦσα (ἡ Προφῆτις) *καὶ τέλειον ὕψιστον Δία... καθιζάνω*. Αἰσχύλος, Εὐμ. 27 - 29. *Γείτονα δ' ἐκάλεσεν Διὸς ὑψίστου προφάταν ἔξοχον Τειρεσίαν*, Πίνδαρος, Νεμεόν. 1, 89 - 91. Καὶ ἐπιγραφικῶς.

Κ. Δ.: *ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστι*. Ματθαῖος, ε', 48.— *Ἀλλ' ἐγνώσθης τούτῳ καὶ Θεὸς τέλειος*, Ἀκάθιστος Μ[1].

---

1) Πλεῖστα ὅσα τῶν ἐπιθέτων τὰ ὁποῖα οἱ κλασσικοὶ συγγραφεῖς δὲν ἀπέδωκαν εἰς θεούς, ἀπεδόθησαν παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς εἰς τὸν Θεὸν (ὡς *ἄφραστος*) ἢ τὴν Θεοτόκον (ὡς *ἀμίαντος, ἄσπιλος, ἄχραντος, ἔνδοξος* κλπ.).

Α'. ΛΑΤΡΕΙΑ

Ι. ΛΑΤΡΕΥΤΙΚΟΙ ΟΡΟΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΟΡΦΙΚΟΥΣ ΥΜΝΟΥΣ

(Orphei Hymni, Quandt)

Αἷμα 45, 3. 65, 4. 72, 4
Ζωὴ (ἀΐδιος) 10, 27 (βλ. καὶ ὁσία)
θυμίαμα (εἰς τοὺς τίτλους)
θυσία 86, 11. 87, 11
ἱερεὺς πολλαχοῦ
(ἱερὸς) *-ώτατος* 18, 17
μυστήριον 44, 9. 79, 10.
μύστης 7, 12, πολλαχοῦ.
ὁσίαν ζωὴν ἐπάγων (Οὐρανοῦ) 4, 9.
πρόνοια 10,27.
σῶμα 66, 9, 13 κ.ἀ.
τελετὴ 53, 1, πολλαχοῦ,
ὑμνέω 55, 26
ὕμνος (εἰς τοὺς τίτλους)

II. ΟΡΦΙΚΟΙ ΥΜΝΟΙ (ORPHEI HYMNI, QUANDT)

α') Θεωνυμία θεῶν

Ἀγαθὸς θεός : (Ἀθηνᾶ): *ἀγαθοῖς δὲ φρόνησις* 32, 8.— (Εἰς Ἥλιον): *ἔργων σημάντωρ ἀγαθῶν* 8, 10.— (Μητρὸς Θεῶν): *παντοίων ἀγαθῶν* 27, 10.— (Μίσης): *ἀγαθοῖς ἐπ' ἀέθλοις* 42, 11.— (Νεμέσεως Ὕμνοι): *δὸς δ' ἀγαθὴν διάνοιαν ἔχειν* 61, 11.— (Πανός): *ἀγαθὴν τελευτὴν* 11, 22.— (Τύχης): *Καλέω σ' ἀγαθὴν κράντειραν* 72, 1.
Ἀθάνατος Ζεύς : *Χρόνου πάτερ, ἀθάνατε Ζεῦ* (Εἰς Ἥλιον) 8, 13.
Αἰώνιος -ον: *Κλῦθι, μάκαρ, πανδερκὲς ἔχων αἰώνιον ὄμμα* (Εἰς Ἥλιον) 8, 1.—*Ἥφαιστ' αἰώνιε* (Ἡφαίστου) 66, 3.— *Τὸν μακρὸν ζῴοισι φέρων αἰώνιον ὕπνον* (Θανάτου) 87, 5.
Ἀμίαντος: (Ζεῦ,) *πατὴρ χρόνου ἀμίαντε* (Εἰς Ἥλιον) 8, 13.
Ἄναξ: *Αἰολόμορφον ἄνακτα, θεὸν διφυῆ, πολύμορφον* (Κορύβαντος) 39, 5.
Βασιλεύς: *Ζεῦ πολιτίμητε,... ὦ βασιλεῦ* (Διὸς) 15, 1, 3.— *Δία παγγενέτην, βασιλῆα μέγιστον* (Διὸς ἀστραπαίου) 20, 5.— *Κικλήσκω χθονὸς ἀενάου βασιλῆα μέγιστον* (Κορύβαντος) 39, 1.
Δεσπότης : (Ζεῦ) *δέσποτα κόσμου* (Εἰς Ἥλιον) 8, 16.
Δικαιοσύνης : *ὄμμα* (Ἥλιος) 8, 18. *Δεῖκτα δικαιοσύνης* 8, 16.
Ζωή: (Φύσεως) *Πάντων μὲν σὺ πατήρ, μήτηρ, τροφὸς ἠδὲ τιθηνὸς* 10, 18.— *Ἀΐδιος ζωὴ ἠδ' ἀθανάτη τε Πρόνοια* (Φύσεως) 10, 27.

Θεὸς μέγας : Βλ. *βασιλῆα μέγιστον*. Πρβλ.: *Ἀμφὶ Ποσειδάωνα θεὸν μέγαν ἄρχομ' ἀείδειν* (Ὁμηρ. Ὕμνοι XXII, 1, Allen).
Μάκαρ - Μάκαιρα (πλχ.): *Κλῦθι, μάκαρ* (Κορύβαντος) 19, 9.
Παντοκράτωρ : (Εἰς Πλούτωνα). *Παντοκράτωρ ἱερώτατε* 18, 17.
Πρόνοια : Πρβλ. *Ζωή*.
Φῶς : *Ὄμμα δικαιοσύνης, ζωῆς φῶς* (Εἰς Ἥλιον) 8, 18.

β') Θεωνυμία θεαινῶν

Ἁγνή : (Νύμφαι) *ἁγναὶ* 51, 4 (Νυμφῶν).
Ἄνασσα : *Ὦ Φύσι... ἄνασσα* (εἰς Φύσιν) 10, 1-2.
Δέσποινα : *Κλῦθι, θεὰ δέσποινα, καὶ ἵλαον ἦτορ ἔχουσα* 35, 6 (Λητοῦς).
(*Κόρη*) *Κούρη*: *Λισσόμενος κούρων τελεταῖς ὁσίαισι παρεῖναι* 0, 9. *νυκτέριαι κοῦραι* 70, 10 (Εὐμενίδων).— *πάνσοφε κούρη* 9, 10 (Εἰς Σελήνην).—*παντρόφε κούρη* 10, 22 (Εἰς Φύσιν).
κουροτρόφος : *κουροτρόφον* (νύμφην) 1, 8 (Ἑκάτης).— *εἰρήνην ποθέων κουροτρόφον, ἀγλαότιμον* 14, 8 (Ἡρακλέους).— *εἰρήνην τε θεόν, κουροτρόφον ἀγλαότιμον* (δίδου) 19, 23 (Κεραυνίου Διός).
Λυτήριος : *Τήνδε ἡμεῖς μαρτυρίαν τιθέμεθα λυτήριον* 15, 2 (Διός).
⟨*Μονογενής* : *Μονογενής, πολύτεκνε θεὰ* 40, 16 (Δήμητρος Ἐλευσινίας).— *Παλλάς, μονογενής... Διὸς ἔκγονε* 32, 1⟩.
Νύμφη : *Κληιδοῦχον ἄνασσαν ἡγεμόνην, νύμφην* 1, 7 - 8 (Ἑκάτης).
⟨*Παρθένος* : *Ἄρτεμιν ὕμνει Μοῦσα... παρθένον*. Ὁμ. Ὕμνος εἰς Ἄρτεμιν IX, 1-2 (Allen).—*Ἄρτεμιν ἀείδω... παρθένον*. Αὐτόθι XXVII, 1-2.— *Παλλάδ' Ἀθηναίην... παρθένον*. Αὐτόθι XVIII, 1-3⟩.— *Παρθένοι εὐώδεις* 51, 11 (Νυμφῶν).— *Παρθένοι ἄδμηται*, Νύμφαι 55, 25.
Παντοκράτειρα : (Ὦ Φύσι,... θεὰ) *παντοκράτειρα* 10, 4.— (Περσεφόνη) *παντοκράτειρα* 29, 10 (Περσεφόνης).
Σεμνή : ⟨*Δήμητρ' ἠύκομον σεμνὴν θεὰν ἄρχομ' ἀείδειν* II, 1 (καὶ XIII, 1) Ὁμηρ. Ὕμνου εἰς Δήμητρα (Allen)⟩ 29, 10 (Περσεφόνης).— *Παλλάς, μουνογενής, μεγάλου Διὸς ἔκγονε σεμνὴ* 32, 1 (Ἀθηνᾶς).— *Γενέτειρα θεά... σεμνὴ* 55, 2 (Ἀφροδίτης).
Σώτειρα : *Σώτειρα, λυτηριὰς* 10, 8 (Ῥέας).

III. ΤΑ ΤΟΥ ΕΡΜΟΥ ΤΡΙΣΜΕΓΙΣΤΟΥ

Ἐκ τῶν ἑλληνιστὶ γραφέντων Ἑρμητικῶν Λόγων, ἀπηχούντων αἰγυπτιακὰς καὶ ἑλληνικὰς προχριστιανικὰς ἀντιλήψεις περὶ Θεοῦ, δημιουργίας, κόσμου, ψυχῆς καὶ ἠθικῆς, ἀλλ' ἀγνώστων συγγραφέων καὶ ὁπωσοῦν οὐχὶ συγχρονιζόντων ἐσημείωσα δείγματά τινα. Αἱ παραπομπαί: Corpus Hermeticum I - II, A. D. Nock - A. J. Festugière (Belles Lettres).

1) Ὁ δὲ *Νοῦς πατὴρ θεός*. Ὁ δὲ νοῦς φωτεινὸς *Λόγος Υἱὸς Θεοῦ*. Οὐ γὰρ διίστανται ἀπ' ἀλλήλων. Ἕνωσις γὰρ τούτων ἐστὶν ἡ Ζωή. *Φῶς* καὶ Ζωή ἐστιν ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ, ἐξ οὗ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος 1. Α', ϛ', 17 - 20 καὶ 21. Ὁ Νοῦς ὢν ζωὴ καὶ φῶς, Α', 12.

2. (Ὁ Λόγος Υἱὸς Θεοῦ) ἡνώθη τῷ *δημιουργῷ ὁμοούσιος* γὰρ ἦν, ϛ', 10. Κεκρυμμένον *μυστήριον*, Α', 16.

3) Οὕτω γὰρ οὐρανὸν καὶ γῆν συνδεῖ ὁ *δημιουργός*, λέγω δὴ ὁ *ἥλιος*, ΙΓ', 12. *Σωτὴρ* δὲ καὶ τροφεύς ἐστι παντὸς γένους ὁ ἥλιος. Διὸ *Πατὴρ* μὲν πάντων ὁ Θεός, *δημιουργὸς* δὲ ὁ ἥλιος. Ὁ δὲ κόσμος ὄργανον τῆς δημιουργίας, ΙΓ', 12 - 13.

4) *Πηγὴ* μὲν οὖν πάντων ὁ Θεός, *οὐσία* δὲ ὁ *Αἰών*, ὕλη δὲ ὁ κόσμος, *δύναμις* δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ Αἰών, ἔργον δὲ τοῦ Αἰῶνος (sc. τῆς θείας δυνάμεως) ὁ κόσμος, γενόμενος οὔποτε (sc. αἰώνιος) καὶ ἀεὶ γινόμενος ὑπὸ τοῦ Αἰῶνος, ΙΑ', 3. Τοῦ μὲν Αἰῶνος ψυχὴ ὁ Θεός, τοῦ δὲ κόσμου ὁ Αἰών, ΙΑ', 4. Ἐστὶ τοίνυν *εἰκὼν τοῦ Θεοῦ* ὁ Αἰών, τοῦ δὲ Αἰῶνος ὁ κόσμος, τοῦ δὲ κόσμου ὁ *Ἥλιος*, τοῦ δὲ Ἡλίου ὁ ἄνθρωπος, ΙΑ', 15.

5) Ἡ δὲ τοῦ *Θεοῦ Σοφία*... τὸ ἀγαθὸν καὶ καλὸν καὶ εὐδαιμονία καὶ πᾶσα ἀρετὴ καὶ ὁ Αἰών. Κοσμεῖ οὖν τὴν *ἀθανασίαν* καὶ διαμονὴν εὐθεὶς ὁ αἰὼν τῇ ὕλῃ, ΙΑ', 3.

6) *Ἀόρατος* ὁ Θεός; Τίς αὐτοῦ φανερώτερος; ΙΑ', 21.—*Ἅγιος ὁ Θεὸς* καὶ *Πατὴρ* τῶν ὅλων... Ἅγιος εἶ ὁ πάσης δυνάμεως ἰσχυρότερος. Α', 31. Τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, ΙΓ', 17. Σὺ ὁ *Κύριος*, ΙΓ', 21. Θεὸς τῶν *ὅλων δεσπότης* καὶ *ποιητὴς* καὶ *πατήρ*, ΙΕ', 3.

7) (Σποράδην οἱ ὅροι:) θεοῦμαι 〉 θέωσις, λογικὴ θυσία, οἰκονομία, οὐσία, παλιγγενεσία (καὶ ἄλλοι).

Κατὰ ταῦτα ὁ Θεὸς εἶναι Νοῦς, Πατήρ, Υἱὸς Θεοῦ καὶ Λόγος, κτίστης καὶ δημιουργός, Φῶς καὶ Ζωή, ὁμοούσιος δ' ὁ Λόγος τῷ Πατρί, Σωτὴρ καὶ Κύριος, πηγὴ πάντων. Δύναμις αὐτοῦ ὁ Αἰὼν καὶ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι ἔτι (μονάς), ἅγιος, ἰσχυρότερος πάσης δυνάμεως, (ἀγένητος, αἰώνιος) ἀθάνατος, ποιητὴς καὶ δεσπότης κλπ. ἐνθυμίζοντα ἀνάλογον Χριστιανικὴν ὀνοματολογίαν. Ἰδιάζουσαν θέσιν ἔχει εἰς τὴν ἐν λόγῳ Θεολογίαν ἡ ἔννοια τοῦ αἰῶνος (ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος, οὐχὶ χρονικῶς τινος χιλιετίας ἢ ἑκατονταετηρίδος, ἀλλ' ἅμα τῆς συντελείας τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐνέργεια τοῦ αἰῶνος!).

IV. Ο ΕΡΜΗΣ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΟΡΦ. ΥΜΝΟΥΣ

Λόγου θνητοῖσι προφῆτα ποικιλόμυθε 28, 4, 8 (Quandt). *κλῦθί μου εὐχομένου... λόγον χάρισιν καὶ μνημοσύνῃσιν* 28, 11-12. 〈 Οἱ λόγοι: *ἅγιοι* 55, 28. *εὔφημοι* 31, 6 *πολυποίκιλοι* 61, 4 εἰς τοὺς Ὕμνους. Εἰς δὲ τὸν ὕμνον εἰς Ἥλιον 8, 20: *Κλῦθι λόγων*...〉.

Β'. ΟΙ ΘΕΟΙ ΕΠΩΝΥΜΟΥΜΕΝΟΙ ΠΑΡ' ΕΛΛΗΣΙΝ

Ι. ΚΥΡΙΑ ΘΕΩΝΥΜΙΑ

(Ἁγνὸς) *ἁγνὴ* (ἡ Δημήτηρ) ἁγνὸς ὁ Ἀπόλλων.
(ἀθάνατος) *ἀθάνατοι* (γενικῶς οἱ θεοί).
ἄναξ (προσφωνοῦνται θεοὶ καὶ Ζεύς, ὡς) Διόνυσος, Ἡρακλῆς, Ἥφαιστος, Ποσειδῶν, Ἀσκληπιός. Πρβλ. Ἀριστοφ. Πλοῦτος, 748: *ἄναξ, δέσποτα, ἄνασσα δέσποινα* ἡ Δημήτηρ.
βασιλεὺς (μέγιστος -έων, ὁ) Ζεύς. (Ἐν Τροιζῆνι ὁ) Ποσειδῶν.
(Δαίμων -όνιον) *δαίμονες* (βλ. καταχθόνιοι).
δεσπότης : Ζεύς, Ποσειδῶν, Ἀσκληπιὸς (πρβλ. ἄναξ).
δέσποινα : Ἀφροδίτη, Δήμητρα.
Δῖος (βλ. θεῖος).
〈 *δυνατὸς* W. Bauer, Lexicon, 208 - 209 (Πλουτάρχου Νουμᾶς 9, 2)〉
ἐπίσκοπος (Ζεύς, Ἀπόλλων, Βάκχος).
εὐεργέτης (ἐπὶ βασιλέων καὶ τῶν ἀποθεουμένων, ὡς Πτολεμαῖος ὁ Εὐεργέτης).
ἥλιος : ἐπὶ τοῦ Ἀπόλλωνος (Ἄρτεμις ἡ Σελήνη). Κόρη οὐρανοῦ καὶ Γῆς, μήτηρ Ἠοῦς, Ἡλίου, Σελήνης. Ἡσίοδος, Θεογονία 135, 371.
θεῖος (θεία): *Μᾶτερ Ἁλίου πολυώνυμε θεία | σέο ἕκατι καὶ μεγασθενεῖς νόμισαν | χρυσὸν ἄνθρωποι περιώσιον ἄλλων*. Πίνδαρος, Ἴσθμια V, 1-3.
ἰσχυρός: *Τοῦτον τὸν ἰσχυρὸν θεὸν ἐγὼ ποιήσω σήμερον δοῦναι δίκην*. Ἀριστοφ. Πλοῦτος 946 - 947.
καταχθόνιοι (δαίμονες, Manes) : Πλούτων, Περσεφόνη, Κόρη (Δημήτηρ), Ἐριννύες. Ζεὺς καταχθόνιος ὁ Πλούτων.
κοίρανος (ἐπὶ βασιλέων ποιητ.).
κουροτρόφος (Ἡ Ἑκάτη, κόρη Πέρσου καὶ Ἀστερίας). Ἡσίοδος, Θεογονία 450 - 452.
μέγας : *Ζεὺς μέγας θεῶν βασιλεύς*. Μήτηρ μεγίστη Γῆ μέλαινα.
ὀλύμπιοι (τοῦ Δωδεκαθέου).
οὐρανίωνες (Ὁμηρικῶς οἱ θεοί).
παρθένος : Ἀθηνᾶ, Ἄρτεμις.
πατὴρ (ἀνδρῶν τε θεῶν τε, ὁ) Ζεύς.
σεμνὸς (Ποσειδῶν, πρβλ. Ἀριστοφ. Θεσμοφ. 322).
σωτὴρ (ἰδίᾳ παρὰ Πινδάρῳ καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς) ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Ἀπόλλων.
Ἐπὶ ὅρκου : *Νὴ τὸν Δία τὸν σωτῆρα*, Ἀριστοφάνους Πλοῦτος 877.
σώτειρα (Δημήτηρ, Τύχη κλπ.).

τέλειος - ὕψιστος (Ζεύς) Τελεία Ἥρα. Τελειότατος θεὸς Ἀπόλλων.
φιλάνθρωπος (παρὰ Πλάτωνι) ὁ θεός.

II. ΠΑΡ' ΟΜΗΡΩ, ΗΣΙΟΔΩ ΚΑΙ ΠΙΝΔΑΡΩ

Ἁγνὸς (ὁ Ἀπόλλων. Πίνδ., Πύθια IX, 64) (Bowra).
ἀθάνατος (Ζεύς, Πίνδ., Πύθια IX, 63) (Bowra), *Ζεὺς ἀθανάτων βασιλεύς*. Ὁ αὐτός, Νέμεα V, 35.
ἀεθλοφόρος (Ὁμηρικῶς ἐπὶ ἵππων) : *Ἐπεὶ οἱ τρεῖς ἀεθλοφόροι πρὸς ἄκρον ἀρετᾶς ἦλθον*, Πίνδ., Νέμεα VI, 23.
βασιλεὺς (Ὁμηρ. ἐπ' ἀνθρώπων: κύριοι, δεσπότης. Ζεύς) *ἀθανάτων βασιλεύς*. Πίνδ., Νέμεα X, 16, καὶ V, 35.
βοηθὸς (καὶ ἐπὶ θεῶν προστρεχόντων εἰς ἀρωγὴν μαχομένων).
δεσπότης (Ὕμν. Δήμητρος, 366) Ἐπὶ τοῦ Ζηνός : *Τὰν Ὀλύμπου δεσπότης Ζεὺς ἔδωκεν*... Πίνδ., Νέμεα I, 14 (Bowra). Ἐπὶ τοῦ Ποσειδῶνος: *δέσποτα παντομέδων*, Ὁ αὐτός, Ὀλύμπ. VI, 103.
δέσποινα (Ὁμηρ. ἐπὶ θνητῆς γυναικός. Πινδαρικῶς) ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης: *ὦ Κύπρου Δέσποινα*. Πίνδ., Ἐγκώμια (Ξενοφ. Κορινθίῳ.—Ἐπὶ τῆς Δήμητρος:) *Δέσποινα χθονός*. Ὁ αὐτός, Πύθια IX, 7 (Bowra).
δημιοεργὸς 〉 δημιουργός: (Ὁ Ζεὺς) *εὐνομίας καὶ δίκας*, Πίνδ., Παιὰν XII (48) 3. Τὸ δημιοεργὸς ὁμηρικῶς ἐπ' ἀνθρώπων: μάντεων, ἀοιδῶν, ἰατρῶν κλπ. ὠφελούντων.
κῆρυξ (Ὁ Ἑρμῆς) θεῶν κῆρυξ (= θεοκήρυξ!). Πίνδ., Ὀλύμπ. VI, 78 (Bowra).
κύριος (Λέξις μεθ' Ὅμηρον) *Ζεὺς ὁ πάντων κύριος*. Πίνδ., Ἴσθμια V, 52 (Bowra). Πβ. Κ. Ι. Ἀ μ ά ν τ ο υ, Γλωσσικὰ μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1964, σσ. 289 - 292.
παρθένος (Ὁμηρικῶς μὲν κόρη, νέα γυνὴ ὡς Β 514). Ἡ Ἄρτεμις, Πίνδ., Πύθια III, 34 (Bowra). Ἡ Ἀθηνᾶ: *Παλλάδα ... παρθένον ἄζυγα κούρην ἣ πόλιν ἡμετέραν ἔχει* (Ἀθήνας) *καὶ κράτος φανερὸν μόνη, κληδοῦχός τε καλεῖται*. Ἀριστοφ. Θεσμοφορ. 1136-1142.
πατὴρ (Ζεὺς ἀνδρῶν τε θεῶν τε ὁμηρ.). Πρβλ. *ποιητής*, Ἀριστοφ. Θεσμοφορ. 1116 - 1122.
πατροπάτωρ ἔνθα οἱ Σπαρτῶν ξένος κεῖτο, Πίνδ., Πύθια IX, 82-83 (Bowra). Τὸ ὄνομα εἶτα παρὰ Θεοδ. Στουδίτη, πρβλ. L a m p e, 1053.
ποιητὴς (Ὁμηρικῶς ἀνύπαρκτος). Παρὰ Πλάτωνι, Τίμαιος 28 c: *Τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν τε ἔργον καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν*.
σεμνὸς -ὴ (Εἰς τοὺς Ὁμηρ. Ὕμνους σεμναὶ ἡ Ῥέα, ἡ Περσεφόνη, ἡ Δημήτηρ. Πρβλ. Ὕμνον εἰς Δήμ. I, 486). Ὁ Πίνδαρος, Ὀλυμπ. XIV, 8: *σεμνᾶν Χαρίτων ἄτερ*. Σεμνὴ ἡ Παλλάς, Ἀριστοφ. Πλοῦτος, 772.

σώτειρα (Ὁμηρικῶς ἄγνωστος). Ἡ Τύχη παρὰ Πινδ., Ὀλυμπ. XII, 2 (Bowra).
σωτὴρ (Ὁμηρικῶς ἄγνωστος). *Σωτὴρ ὑψινεφὲς Ζεῦ*. Πίνδ., Ὀλύμπ. V, 10 (Bowra). Πβ. Ἀριστοφ. Πλοῦτος, 1175.
ὕψιστος (Ζεύς): *Ἑστία Ζηνὸς ὑψίστου κασιγνήτη*. Πίνδ., Νέμεα XI, 1 - 2. *Γείτονα δ' ἐκάλεσεν Διὸς ὑψίστου προφάταν* (Τειρεσίαν). Αὐτόθι I, 60.
φιλάνθρωπος (Ὁμηρικῶς ἄγνωστος). Παρὰ Πλάτωνι, Συμπόσιον 189d (περὶ Ἔρωτος) : *ἔστι γὰρ θεῶν φιλανθρωπότατος* ... Νόμοι 713d : *καὶ ὁ θεὸς ἄρα καὶ φιλάνθρωπος ὤν, τὸ γένος ἄμεινον ἡμῶν ἐφίστη τὸ τῶν δαιμόνων*.

Γ'. Ο ΘΕΟΣ (ΚΑΙ Ο ΙΗΣΟΥΣ) ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΡΑΦΗΝ (Ο' ΚΑΙ Κ. Δ.)

α') Παλαιὰ Διαθήκη, μετάφρασις τῶν Ο' (285 - 247 μ.Χ.)
β') Μακκαβαίων Λόγοι Α' - Γ' (β' αἰ. π.Χ.)
γ') Καινὴ Διαθήκη (α' αἰ. μ.Χ.)

ἅγιος: *Πάτερ ἅγιε, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὀνόματί σου*. Ἰωάννης ιζ', 10. *Ἅγιος, ἅγιος, κύριος ὁ Θεός, ὁ Παντοκράτωρ*. Ἀποκάλ. δ', 8 [βλ. βασιλεύς].
αἰνετός: Δανιήλ, Προσευχὴ Ἀζαρίου.
ἀρχιερεύς : *Κατανοήσατε τὸν* (ἀπόστολον) *καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν*. Παῦλος, Πρὸς Ἑβρ. γ', 1.—*Ἔχοντες οὖν ἀρχιερέα μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανούς, Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κρατῶμεν τῆς ὁμολογίας· οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα*...Αὐτόθι δ', 14 - 15. Πρβλ. καὶ β', 17, ε', 1 κλπ.
βασιλεύς : *Κύριε, κύριε, βασιλεῦ τῶν οὐρανῶν καὶ δέσποτα πάσης κτίσεως, ἅγιε ἐν ἁγίοις, μόναρχε, παντοκράτωρ, πρόσχες ἡμῖν* (προσευχὴ ἀρχιερέως Σίμωνος). Γ' Μακκ. β', 2.—*Ἰδοὺ νῦν ἅγιε βασιλεῦ διὰ τὰς... ἁμαρτίας ἡμῶν καταπονούμεθα*. Αὐτόθι β', 13.—*Βασιλεῦ μεγαλοκράτωρ, ὕψιστε, παντοκράτωρ θεέ*... Αὐτόθι ς', 2.— *Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;*... *Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*. Ματθαῖος κζ', 11. *Ὅτι κύριος κυρίων ἐστὶ καὶ βασιλεὺς βασιλέων*. Ἀποκάλ. ιζ', 14. (Ἱεροσόλυμά ἐστι) *πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως*. Ἀποκάλ. ιζ', 14.—*Ὁ βασιλεὺς τῶν ἐθνῶν*, Ἀποκάλ. ιε', 3 [βλ. Ὕψιστος].
δεσπότης : Δανιήλ, Προσευχὴ Ἀζαρίου.— *Σύ, δέσποτα, ἀπέστειλας τὸν ἄγγελόν σου ἐπὶ Ἐζεκίου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας*, Β' Μακκ. ιε', 22.— *Ῥυσάμενος ἡμᾶς ἀπ' ἐχθρῶν χειρός, ὡς προαιρῇ δέσποτα*, Γ' Μακκ. ς', 10.
διδάσκαλος : *Διδάσκαλε, Μωσῆς εἶπεν*... Ματθ. κβ', 24.

δίκαιος: Δανιήλ. Προσευχὴ Ἀζαρίου..— *Κύριε κύριε ὁ Θεὸς ὁ πάντων κτίστης, ὁ φοβερὸς καὶ ἰσχυρὸς καὶ δίκαιος καὶ ἐλεήμων, ὁ μόνος βασιλεὺς καὶ χρηστός· ὁ μόνος χορηγός, ὁ μόνος δίκαιος καὶ παντοκράτωρ καὶ αἰώνιος... ἐλευθέρωσον τοὺς δουλεύοντας ἐν τοῖς ἔθνεσι.* Β' Μακκ. α', 24 - 27.
ἔνδοξος: *ἔνδοξος ἐφ' ὅλην τὴν οἰκουμένην.* Δανιήλ. Προσευχὴ Ἀζαρίου.
ἐπόπτης: *Ὁ πάντων ἐπόπτης θεὸς καὶ πρὸ πάντων ἅγιος ἐν ἁγίοις, εἰσακούσας τῆς λιτανείας,* Γ' Μακκ. β', 21.
εὐλογητός: Δανιήλ. Προσευχὴ Ἀζαρίου.
θαυμαστός: *Θαυμαστὸς ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ.* Ψαλμ. ξζ', 35.
θεὸς (μόνος): *Τοῦ ὑψίστου μεγίστου ζῶντος Θεοῦ.* Ἐσθήρ, η' 12q.— *Καὶ θυσίας καὶ χάριτας ἀποδιδοὺς τῷ μεγίστῳ Θεῷ.* Γ' Μακκ. α', 9.— *Καὶ οὐ καθορῶν τὸ τοῦ μεγίστου Θεοῦ κράτος.* Γ' Μακκ. γ', 11.— *Τίς Θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν...;* Ψαλμ. οϛ', 13.
Κύριος: Δανιήλ, Προσευχὴ Ἀζαρίου.— *Κύριος ὁ Θεός.* Ἀποκάλ. ε', 35.— *Κύριος Σαβαώθ.*— *Ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὅρκους σου.* Ματθ. ε', 33.—*Κύριος τοῦ θερισμοῦ,* Λουκᾶς ε', 2.—*Ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω λέγει Κύριος ὁ Θεός.* Ἀποκάλ. α', 8.— *Εὐχαριστοῦμέν σοι, Κύριε, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν.* Αὐτόθι ια', 17.
μονογενής: *Ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ* (τοῦ Θεοῦ Λόγου) *ὡς μονογενοῦς...* Ἰωάνν. α', 14.— *Ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρός.* Αὐτόθι, α' 18.—*Τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν.* Ἰωάννης γ', 16.
παντοκράτωρ: *Οὔπω γὰρ τοῦ παντοκράτορος ἐπόπτου θεοῦ κρίσιν ἐκπέφευγας.* Β' Μακκ. ζ', 35.— *Λέγει Κύριος παντοκράτωρ.* Β' Κορινθ. ϛ', 18.— (Βλ. καὶ Κύριος, Ὕψιστος).
πατήρ: *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.* Ματθ. ϛ', 9.—*Ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτὰ* (τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ). Αὐτόθι, ϛ', 26.— *Πάτερ δίκαιε,* Ἰωάννης ιζ', 25.
πολυέλεος: *Καὶ νῦν, πολυέλεε,... τὸ τάχος ἐπιφάνηθι τοῖς ἀπὸ Ἰσραὴλ γένους.* Γ' Μακκ. ϛ', 9.
σκεπαστής: *Καὶ νῦν μισύβριε, πολυέλεε, τῶν ὅλων σκεπαστά... ἐπιφάνηθι.* Γ' Μακκ. ϛ', 9.
Σωτήρ: *Ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.* Ἰωάννης, δ', 42.
ὑπερένδοξος: Δανιήλ. Προσευχὴ Ἀζαρίου.
ὑπερευλογητός: » » »
ὑπερύμνητος: » » »
ὑπερυψούμενος: » » »
ὑπέρμαχος: *Οἱ δὲ ἱερεῖς, προτείναντες τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανόν, ἐπεκαλοῦντο τὸν διὰ παντὸς ὑπέρμαχον τοῦ ἔθνους ἡμῶν* (Ἰσραήλ), *ταῦτα λέγοντες· Κύριε τῶν ὅλων...* Β' Μακκ. ιδ', 34.

ὕψιστος: *Ὄντας δὲ υἱοὺς τοῦ Ὑψίστου μεγίστου ζῶντος θεοῦ* (τοὺς Ἰουδαίους), Ἐσθήρ, ή.— *Βασιλεῦ...ὕψιστε θεέ,* Γ' Μακκ. α', 9.— *Βασιλεῦ, μεγαλοκράτωρ, ὕψιστε, παντοκράτωρ θεέ,* Γ' Μακκ. ϛ', 2.— *Υἱοὶ τοῦ Ὑψίστου κληθήσεσθε.*
φῶς: *Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου,* Ἰωάννης η', 15 (πρβλ. ὁ αὐτὸς θ', 5).
χρηστός: Δανιήλ. Προσευχὴ Ἀζαρίου.

Δ'. Ο ΘΕΟΣ (ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ) ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΚΩΣ
(ἰδίᾳ κατὰ Ρωμανὸν)

Ἅγιος: *Ἅγιος εἶ, Πάτερ. Ἁγιός ἐστι δὲ καὶ ὁ Υἱός σου.* Ρωμανός, ΚΕ', 156, 159.— *Υἱὲ θεοῦ, πανάγιε, μετὰ τῶν ὑμνησάντων σε ἡμᾶς συναρίθμησον.* Ὁ αὐτὸς ΛΓ', 187 - 188.—*Ὤμοσα, πανάγιε δέσποτα, τοὺς ὄμβρους μὴ δοθῆναι.* Ὁ αὐτός, ΜΕ', 75 - 76.
⟨*τρισάγιος*: *Ὁ θεὸς τῶν πάντων ὁ τρισάγιος.* Ρωμανὸς ΚΔ', 369⟩.
ἀθάνατος: *Οἱ τηροῦντες τὸ μνημεῖον ποιητοῦ ἀθανάτου.* Ρωμανός, ΚΘ', 213 - 214.— *Χριστὸν ἐπιστάμεθα υἱὸν ἕνα, ἅμα θεόν τε καὶ ἄνθρωπον, τῇ ἀνάρχῳ μὲν φύσει ἀθάνατον...* Ὁ αὐτός, Λ', 47 - 49.— *Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος...* Τρισάγιος ὕμνος.
ἀμνός: *Ἀμνὸς ὠνομάσθην, ἵν' ὅπως τῇ φωνῇ μου σὲ θέλξας σώσω.* Ρωμανός, ΛΓ', 145.
ἄναξ: *Οἵην ἡμετέρῳ γήραϊ δῶκεν Ἄναξ.* Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ἔπη 74, 75.— *Χριστὸς ἄναξ.* Ὁ αὐτός, αὐτόθι 141, 3
ἀνάστασις: *Σὺ ἐφώτισας ἡμᾶς πάντας ἡ ἀνάστασις ἡμῶν.* Ρωμανὸς, ΚΓ', 27.
ἀρχιερεὺς (Ὁ Χριστὸς Μέγας ἀρχιερεύς. Ἀπάτωρ, ἀμήτωρ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ). Παῦλος, Ἑβρ. ζ', 3, 17.— *Πιστὸς ἀρχιερεὺς* (ὁ Χριστός), Αὐτόθι β', 17.
ἀχώρητος: *Μνήματι καὶ σφραγῖσιν, ἀχώρητε, συνεσχέθης βουλήσει.* Κανὼν Μ. Σαββ., ᾠδῆς γ' τροπάριον).
βασιλεὺς (τῆς δόξης, παμβασιλεύς): *Συνεστιασθῶμεν τῷ βασιλεῖ τῶν ἀγγέλων* (= Χριστῷ), Ρωμανὸς ΚΖ', 28.— *Κατὰ Χριστοῦ βασιλέως.* Ὁ αὐτός, Λ', 304.—*Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ὁ πρᾶος καὶ ἡσύχιος τῷ πώλῳ καθήμενος.* Ὁ αὐτός, ΛΓ', 19.— *Βασιλεῦ οὐράνιε, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν...*
δεσπότης: *Ἀγγέλων δεσπότης ὑπάρχει* (ὁ Χριστός). Ρωμανὸς Μϛ', 268.— *Δεσπότης καὶ κριτὴς ὅλου τοῦ κόσμου.* Ὁ αὐτός, ΛΗ', 65.— *Οὐ κρίνομαι ὡς δεσπότης.* Ὁ αὐτός, Λ', 367.—*Ὁ γὰρ τῆς δόξης δεσπότης φθάνει.* Ὁ αὐτός, ΛΗ', 244.— *Σωτὴρ τῶν ψυχῶν καὶ δεσπότης τῆς φύσεως.* Ὁ αὐτός, ΜΑ', 156 - 157.— *Θεὸς ὁ πάντων κτίστης καὶ δεσπότης.* Ὁ αὐτός, ΜΗ', 55.—*Ἐκ τάφου ἐξανατείλας ὁ δεσπότης.* Ἰωσὴφ Ὑμνογρ., Ὑμνῳδῶν Ἀνέκδοτα, 1840, σ. 30.

δημιουργὸς (ὁ Χριστός) : MR Ἰανουαρίου 6, τροπ. ε' ᾠδῆς Κανόνος.
διδάσκαλος : *Ὅταν οὖν ἤκουσαν τῶν ῥημάτων τοῦ σοφοῦ διδασκάλου οἱ σοφοὶ μαθηταί*. Ρωμανός, ΛΖ', 210 - 211.—*Ἐμοὶ πέλει διδάσκαλος* (Μ. Μαγδαληνῆς). Ὁ αὐτός, Μϛ', 144.
δυνατός : *Καὶ εἰς ᾅδου κατελθών, δυνατέ, τοῦ Θανάτου τὰ δεσμὰ ὡς Θεὸς διέρρηξας*. Ἰωάννης Δαμασκηνός, Στιχηρὸν ἀναστάσ. ἤχου δ'. Bauer, σσ. 208 - 209, Lampe, σ. 392.
ἐπουράνιος: *Πάτερ ἐπουράνιε, ἵλεως γενοῦ ἡμῖν*. Ρωμανός, ΚΔ', κοντάκιον.
εὐεργέτης: *Καὶ νῦν τὸν σὸν εὐεργέτην... ἀξιῶν τοῦ σταυρωθῆναι*. Ρωμανός, Λ', 107 - 108.— *Τὸν τοῦ γένους θεὸν καὶ εὐεργέτην*. Ρωμανὸς Q 266, Ὕμνοι Β', σ. τμε'.— *Εὐεργέτα ἐν πᾶσι, καὶ ἄμωμε κατὰ πάντα*. Ὁ αὐτός, ΛΔ', 37.— (Οἱ Ἀπόστολοι) *περιεκύκλουν τὸν εὐεργέτην*, ΛΗ', 51.— *Διὸ τὸν εὐεργέτην Χριστὸν δοξάζομεν*. Ἰωσὴφ Ὑμνογράφος, Γ' [Κανὼν β' ἤχου, ᾠδῆς ζ' τροπ. Toscani-Cozza, Hymn. Graecorum, Roma 1862, σ. 52.
ζωή : *Ἀλλ' ἦλθε Χριστὸς ἡ Ζωή, ὕπνον δεῖξαι τὸν θάνατον*. Ρωμανός, ΜΒ', 72.—*Ἀλλ' ἀνάστασις πέλεις* (ὁ Χριστὸς) *καὶ ζωὴ τῶν τεθνηκότων*. Ὁ αὐτός, Λ', 356.—*Ὃν Ζωὴν ἐκάλεσας* (ἡ Θεοτόκος) *ἔχεις ἰδεῖν κρεμάμενον ἐν σταυρῷ*. Ὁ αὐτός, Λϛ', 180.— *Ζώωσον τὰ συμπαντα, ζωὴ ὑπάρχων ὡς Θεός, καὶ ἀνάστασις καὶ λύτρωσις*. Ὁ αὐτός, ΜΖ', 416 - 418.— *Ὅτι σὺ εἶ ἡ Ζωὴ καὶ ἡ ἀνάπαυσις...* (Εὐχολ.).— *Ἡ Ζωὴ καὶ ἡ Ἀνάστασις ἡμῶν, Κύριε δόξα Σοι...* Ἀπολυτίκιον ἀναστ. ἤχου πλ. δ'.
ζωοδότης: *Ὑμνολογήσασαι λοιπὸν τοῦ ζωοδότου τὸν τάφον*. Ρωμανὸς Μϛ', 245.— *Ὁ πάντων ζωοδότης*. Ὁ αὐτός, κοντάκιον Μ. Παρασκευῆς Q 41, Ὕμνοι Β', σ. τκε'.
ἥλιος: (Ὁ Χριστὸς τοὺς Ἀποστόλους) *φωστῆρας λέγω, καὶ ἐμοῦ τοῦ ἡλίου λαμπρὰς ἀκτῖνας*. Ρωμανός, ΛΖ', 261 - 262.
ἥλιος: *Τῷ τυφλωθέντι Ἀδὰμ ἐφάνη Ἥλιος ἐν Βηθλεέμ*. Ρωμανός, Μ', 9-10.— *Ἔλαμψε πᾶσι τοῖς ἐν σκότει ὡς ἥλιος*. Ὁ αὐτός, ΙΕ', 50.—*Ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης*. Ὕμνος εἰς τὰ Φῶτα. Pitra AS, σ. 17· πρβλ. Ὕμνος Μ', στ. 10: *Ἥλιος ἐκ Βηθλεέμ*, Ὕμνοι Δ', σ. 141 (πρβλ. PR 22).— *Τὸν πρὸ ἡλίου Ἥλιον δύντα*. Ὁ αὐτός, Μϛ', 7.— *Τὸν ἥλιον ἰδοῦσα ἀνατείλαντα καὶ φωταγωγήσαντα τὰ πέρατα τοῦ κόσμου*. Ἰωσὴφ Ὑμνογρ., Ὑμν. Ἀνέκδ., σ. 44.—*Ὁ Ἥλιος ἐκ τάφου ὡραῖος ἐξανατείλας, τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ ἐξέλαμψεν*. Ἰωσὴφ Ὑμνογράφος, αὐτόθι, σ. 68.— *Ὅτι ἄδυτος ὡς ἥλιος ἀναλάμψας, κόσμον ἅπαντα ἀκτῖσι κατεφαίδρυνε*. Κοντάκιον Διακαινησίμου Q 57, Ὕμνοι Β', σ. τλη'.
Θεὸς μόνος : Βλέπε : Μόνος.
Κοίρανος : *Ἀθανάτου πατρός, Υἱὲ συνάναρχε, κοίρανε πάντων...* Μαρῖνος ἢ Μαριανὸς (ε' - ϛ' αἰ.) ἐν ἐπιγράμματι, Waltz, Anthol. Graeca I, 23.—*Στήσωμεν οὖν τὰς βάσεις ἐπὶ τὰς ἀναβάσεις τῶν ἐντολῶν τοῦ κτίστου*, Ρωμανός, ΚΔ', 376 - 378.

κτίστης : *Τῶν ἀγγέλων ὁ θεὸς καὶ κτίστης*. Ρωμανός, Μϛ', 319.—*Τὸν κτίστην τῶν ἀγγέλων ἐζητεῖτο θεωρῆσαι*. Ρωμανός, Μϛ', 274.— (Εἰμὶ) *παντοδύναμος κτίστης τῶν ὅλων θεός*. Ὁ αὐτός, Λ', 366.— *Χριστὸν τὸν Θεόν, κτίστην ὄντα τῶν πάντων*. Ὁ αὐτός, ΛΒ', 120.— *Ἐφαιδρύνθη ἡ κτίσις θεωρήσασα τὸν Κτίστην*. Ὁ αὐτός, Μ', 204 - 205. (Τοῦ) *κόσμου ὑπάρχω κτίστης*. Ὁ αὐτός, ΜΕ', 142.
Κύριος: *Ἔλουσεν, ἔθρεψεν ὁ Κύριος*, Ρωμανός, ΚΔ', 69.—*Κύριος δόξης ἐστὶν ὁ παθὼν* (Χριστός). Ὁ αὐτός, ΜΔ', 215.
Λόγος: *Μόνος ἄχρονος πέλει τοῦ γεννήτορος ὁ Λόγος*. Ρωμανός Λ', 187.— (Ἵστατο) *ἄφωνος, λόγου ἐκτός, ὁ Λόγος*. Ὁ αὐτός, ΚΒ', 91.
λυτρωτής: *Παρορᾷς, ὦ Λυτρωτά, καὶ οὐ λογίζει τὴν φιλίαν τῶν υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου*. Ρωμανός, ΛΗ', 137 - 138.— *Μάστιγας φέρει ὁ Λυτρωτής*. Ὁ αὐτός, ΚΒ', 181.— (Ἰούδα πόδας) *ἀποπλύνεις, ὦ Λυτρωτά*. Ὁ αὐτός, ΚΑ', 44.—*Ὁ Σωτὴρ ἵστατο καὶ ἔζωστο ὁ Λυτρωτής*. Ὁ αὐτός, ΚΔ', 102 - 103.
μέγας : *Νῦν οὖν ὁ μέγας Θεός, ὁ κτίσας λόγῳ τὸ πᾶν*. Ἀνώνυμος εἰς Μεταμόρφωσιν, Αὐγούστου 6. Ὕμνοι Β', σ. σμδ'.
μονογενής: *Καὶ τῷ μονογενεῖ σου Υἱῷ καὶ Θεῷ*. Ρωμανός, ΙΒ', 170.— (Υἱὸς) *εἷς μονογενής, ὑπὸ πάντων δηλούμενος*. Ὁ αὐτός, Λ', 38.—*Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀθάνατος ὑπάρχων*. Ἰουστινιανός(;).
ὄρθρος : *Καὶ ἔφθασε πρὸς ὄρθρον τὸν φανέντα καὶ φωτίσαντα τὰ πάντα*. Ρωμανός, Μ', 25 - 26.—*Ὡς ὄρθρον προσφέρουσα Χριστὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις ἐξανέτειλας ἡμῖν τοῖς ἐν σκότει*. Ἰωσὴφ Ὑμνογράφος, Ὑμνῳδῶν Ἀνέκδοτα, 1840, σ. 30.
(*ἐπ*)*ουράνιος* (οὐρανός) : *Εἴτε γὰρ ἐγεννήθη, εἴτε ἐσπαργανώθη, οὐρανός ἐστιν ἄμωμος οὐκ ἔστιν οὐράνιον σῶμα*. Ρωμανός, Μ', 158 - 163. *Πάτερ ἐπουράνιε, φιλόστοργε*. Ὁ αὐτός, ΚΔ' κοντ.
παντ(*επόπτης*) : *Πῶς ὀφθήσομαι τῷ παντεπόπτῃ μου*. Ρωμανός, ΜΑ', 44.— *τῷ παντεπόπτῃ καὶ κτίστῃ μου* (κάθισμα 9 Δεκ.).
παντο(*κράτωρ*) : *Καθάπερ εἶπεν ὁ παντοκράτωρ*. Ρωμανός, ΙΘ', 241.— *Τοῦ Παντοκράτορος θέλει εἶναι δυσμενής*. Ὁ αὐτός, ΚΒ', 214 - 215.— *Κύριον τέτοκας τὸν παντοκράτορα*. Θεοτοκίον δ' Κανόνος Ἰωσὴφ Ὑμνογράφου, ᾠδὴ β', Toscani-Cozza, σ. 64.
πατήρ: *Ἡ σοφία γὰρ τοῦ Πατρὸς ἐγνώσθη τοῖς ἀνθρώποις*, Ρωμανός, ΛΑ', 185.— (Ὁ Θεὸς) *Πατὴρ γὰρ τούτου* (τοῦ Ἀσώτου) *ἢ μᾶλλον πάντων ἀνθρώπων*. Ὁ αὐτός, ΚΕ', 14.— *Πάτερ ἐπουράνιε, φιλόστοργε, φιλάνθρωπε*. Ὁ αὐτὸς ΚΔ' κοντάκιον.— *Πατέρα ὑμῶν* (τὸν Θεὸν) *κατὰ*

χάριν, πατέρα ἐμὸν (τοῦ Χριστοῦ) *κατὰ φύσιν*. 'Ο αὐτός, Λ', 198.

Πλάστης: *Τοῦ Πλάστου ἀναληφθέντος*. Ρωμανός, ΛΗ', 315.— *Εἴπωμεν πάντες πρὸς τὸν Πλάστην*. 'Ο αὐτός, ΛΘ', 203.—*'Ιδοὺ προσέρχομαι* (ἡ αἱμόρρους) *τῷ Πλάστῃ μου*. 'Ο αὐτός, ΜΑ', 82.

ποιμήν: ('Ωνομάσθην) *ποιμὴν καὶ διὰ σὲ τὴν ψυχήν μου θέλω θεῖναι*. Ρωμανός, ΛΓ', 146.

πῦρ: *Καὶ οὐ χωνεύονται γηΐνων* (sc. τῶν 'Αποστόλων) *πόδες ἐν ταῖς παλάμαις τοῦ πυρός*. Ρωμανός, ΚΔ', 139 - 140.

ῥύστης: *'Ο ῥύστης μου γὰρ σπεύδει... θεραπεύων*. Ρωμανός, Ε' 16 - 18.

σκεπαστής: *Βοηθὸς καὶ σκεπαστὴς ἐγένετό μοι εἰς σωτηρίαν*... 'Ανδρέας Κρήτης, Μέγας κανών, ᾠδὴ α', τροπ. α'.

σωτήρ: *῏Ω Σωτήρ μου, λέγων, ἰδοὺ ἡ ψυχή μου ἐντὸς ἐθερμάνθη*. Ρωμανός, ΙΕ', 137 - 138.—*'Ο Σωτήρ μου, ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν*. 'Ο αὐτός, ΚΒ', 238.—*Τῇ σφαγῇ σου, ὁ Σωτήρ, ἔσωσας πάντας*. 'Ο αὐτός, ΚΑ', 236.— *Μέγας πέφυκας τοῦ κόσμου Σωτὴρ καὶ γνῶσιν πάντας ἐδίδαξας*. 'Ο αὐτός, ΜΕ', 95 - 96.

φιλάνθρωπος: *Πολλοὺς ἐν ὕδασι πολλάκις ἔλουσεν ὁ φιλάνθρωπος*. Ρωμανός, ΚΓ', 58 - 59.—*'Υψωθέντα ὁρῶν τὸν φιλάνθρωπον ὁ κακοῦργος*. 'Ο αὐτός, Λ', 138 - 139.— *Φῶς ἀνέτειλεν ἄσβεστον*, Ρωμανός, Μ', 16.

φῶς: *Κατηύγασε τὴν οἰκουμένην τὸ ἀνέσπερον φῶς*. 'Ο αὐτός, Μ', 281 - 282.— *Πῶς τὸ φῶς τῷ σκότει ἐξέλαμψε καὶ ἐφώτισε*. 'Ο αὐτός, Λ', 309 - 310.

χαρά: *'Απώσασθε τὴν συμφοράν, τεκούσης μου* (τῆς Θεοτόκου) *τὴν χαράν*. Ρωμανός, Λϛ', 114.—*'Η χαρὰ τῶν θλιβομένων, ἡ ζωὴ τῶν πάντων*. 'Ο αὐτός, Μϛ', 260 - 261.

χορηγός: *Χριστὸν ἐπεκαλοῦντο τὸν τῆς ζωῆς χορηγόν*. Γ' Κανὼν β' ἤχου 'Ιωσὴφ 'Υμνογράφου, ᾠδὴ ζ', 5. Toscani-Cozza, σ. 53.

ὑψηλός: *'Υψηλὲ βασιλεῦ, τί σοὶ καὶ τοῖς πτωχεύσασι;* Ρωμανός, "Υμν. Χριστουγ.—*Σῶσον ὁ ὑψηλὸς τοὺς ταπεινωθέντας*. 'Ο αὐτός, ΛΓ', 98.

ὕψιστος: *Στηρίξας με* (τὸν Θωμᾶν), *σῶσόν με, "Υψιστε*, Ρωμανός, ΛΔ', 195.— *Ψάλλω σοι ἐν ᾠδαῖς, ἄναξ "Υψιστε*. 'Ο αὐτός, ΜΑ', 7.—*"Υψιστε καὶ ἔνδοξε Θεέ, πατέρων καὶ νέων*. 'Ο αὐτός, ΜΔ', 260.

Σημείωσις: Παρὰ Ρωμανῷ (πλὴν ἄλλων) ἀπαντῶνται τὰ ἑξῆς ἐπιθετικὰ τοῦ Θεοῦ:

'Αγαθός, ἄβυσσος (τῆς *χάριτος*), *ἀδιάστατος, αἰώνιος, ἀκατάληπτος* (κατὰ φύσιν), *ἀμνὸς* (καὶ ἱερεύς), *ἀναμάρτητος*, (συν-) *ἄναρχος* (πατρί), *ἀντιλήπτωρ, ἀόρατος, ἀπερινόητος, ἀσώματος, ἄφραστος, ἄχραντος, διδάσκαλος, δίκαιος -ότατος, δυνάστης, δυνατός, ἐλεήμων, ἔνδοξος, εὔσπλαγχνος, ἐπουράνιος* (ἄρτος ἀφθαρσίας), (ὁ πάντων) *ζωοδότης, ἰσχυρός, κριτὴς* (τῆς κτίσεως), *μάκαρ, μακρόθυμος, ὁμοούσιος* (Λόγος), *παν(ἅγιος)*, (παν) *οἰκτίρμων, πάνσοφος, παντοδύναμος, πηγὴ* (τῆς ζωῆς ἡμῶν), *πλαστουργός, πολυέλαιος, προαιώνιος* (ΜΕ', 177), *ῥύστης, φιλάνθρωπος, φιλόδωρος, φιλότεκνος, φιλότιμος, φιλόστοργος*.

Ε'. Η ΘΕΟΤΟΚΟΣ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΚΩΣ

Ι

Εἰς τὴν 'Ορθόδοξον 'Ελληνικὴν 'Υμνογραφίαν ἀπαντῶμεν πάμπολλα ὀνόματα, τὰ ὁποῖα ἀπεδόθησαν εἰς τὴν Θεοτόκον, οἷα: ἀμνάς, ἄρκτος, ἀρνάς, δορκάς, δάμαλις ἐκ τοῦ ζωϊκοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ ἄμπελος, ἄρουρα, ἔαρ, ἐλαία, μηλέα, ἥλιος, θάλασσα ἐκ τοῦ φυσικοῦ[1]. 'Εκ τούτων σταχυολογοῦμεν τὰ κάτωθι ἐπιθετικά:

ἁγνή: *Τῆς παναχράντου ἁγνῆς Μαρίας*. Ρωμανός, ϛ', 241.

ἄμωμος (παν- καὶ *παναμώμητος*) πολλαχοῦ.

ἄνασσα[2] (καὶ ἄνασσα ἀνασσῶν): *Χαίροις, ἄνασσα, μητροπάρθενον κλέος*. 'Ανδρέας Κρήτης[3]. *Μαρίης κόρης ἀνάσσης*... 'Ιγνάτιος διάκονος γραμματικός[4].

ἀντίληψις[5].

ἀπειρόγαμος, Ρωμανός, ΜΕ', 255.

ἄρουρα (θαυμαστόκαρπος, καλλίκαρπος, ἀγεώργητος, πολύφορος, ἀκήρατος, πάγκαρπος, μυστική[6]).

ἄσπορος (κατὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἔτεκεν ἄνευ σπορᾶς, ἀναρότρευτος).

ἄχραντος (μὴ χρανθεῖσα διὰ γάμου ἢ γνώσεως ἀνδρός).

βασιλὶς[7] (καὶ *βασίλισσα*): *Τῇ βασιλίδι τὰ σκῆπτρα*. Νικόλαος Κατασκεπηνός[8]. *'Η βασίλισσα τοῦ κόσμου μετατίθεται πρὸς οὐρανὸν ἀπὸ γῆς*. Μᾶρκος Εὐγενικός[9], *συμβασίλισσα*[10].

βοήθεια[11].

---

1. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, 'Η Θεοτόκος ἐν τῇ 'Υμνογραφίᾳ, Παρίσιοι 1930. Πλὴν τῶν ἐκεῖ θησαυρισθέντων ἐπιθετικῶν καὶ τῶν χωρίων ἐξ ὧν ταῦτα μαρτυροῦνται, πάμπολλα ἄλλα συναντῶνται εἰς κείμενα ἐκδοθέντα ἀπὸ τοῦ 1930 κἑξ.

2. Πρβλ.: *'Ιερὴν θεὸν τεκούσης | Μαρίης κόρης ἀ ν ά σ σ η ς | πάλιν εἰκόνα πρεπόντως | μάλα προσκυνῶ, φιλῶ τε*. 'Ιγνατίου διακόνου καὶ γραμματικοῦ, 'Ανακρεόντειον (Th. Nissen, σ. 50), 43 - 46.

3. Εὐστρατιάδης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 11.

4. Th. Nissen, Die byz. Anakreonteen, München 1940, σ. 50, στ. 44.

5. Εὐστρατιάδης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 7. 'Αντίληψις, ἄμαχος, ἀσφαλής, φοβερά.

6. Αὐτόθι, σσ. 9 - 10.

7. Βασιλίδα τὴν Θεοτόκον καὶ ὁ 'Ιωάννης Κυριώτης Γεωμέτρης, "Υμνος εἰς τὴν Θεοτόκον. R. Cantarella, Poeti Bizantini, I, σ. 150, στ. 3.

8. Εὐστρατιάδης, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 11 - 12.

9. 'Υμνῳδῶν ἀνέκδοτα, ἐν 'Αθήναις 1840, σ. 109.

10. Εὐστρατιάδης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 56.

11. Αὐτόθι, σ. 13.

δέσποινα (ὡς μήτηρ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ)[1].
ἐλπὶς (καὶ βεβαία ἐλπὶς) *καὶ καλῆς ἐλπίδος ἀκρωτήριον*. 'Ελπὶς ἀγαθή, ἀκαταίσχυντος, ἀνενδοίαστος, ἀμετάθετος, ἀσάλευτος, ἀψευδὴς κλπ.[2].
ἐπίσκεψις[3].
εὐεργέτις (ἄκρα, κραταιά, προσηνής)[4].
καταφυγή[5].
κόρη πολλαχοῦ, ὡς Παρθένος[6].
κουροτρόφος: *Χαῖρε, καλὴ κουροτρόφε παρθένων*[7].
κυρία (πάντων ἡμῶν, ὡς Μήτηρ Κυρίου)[8].
μακαρία[9].
μήτηρ (Θεοῦ· ἄνανδρος, ἀπείρανδρος κλπ.)[10].
νεφέλη[11] : *Νεφέλη ὑπάρχεις φωτεινή, τὸ μάννα ὑετίζουσα*. Μανουὴλ μέγας Ρήτωρ[12]. Πρβλ.: *Χαῖρε, σκέπη τοῦ κόσμου, πλατυτέρα νεφέλης*. 'Ακάθιστος.
νύμφη[13] (Χριστοῦ, ἀνύμφευτος. 'Ο Χριστὸς νυμφίος τῆς 'Εκκλησίας) πλχ.
παναμώμητος (βλ. ἄμωμος).
πανάχραντος[14] : *Τῆς παναχράντου ἁγνῆς Μαρίας*. Ρωμανός, ϛ', 241.
παραμυθία[15].
παρθένος (πολλαχοῦ)[16].
πρόμαχος[17].
προστασία[18].
πύλη[19]. *Πύλην, Θεομῆτορ, νοητοῦ φωτός σε ὀνομάζομεν*. 'Υμνῳδῶν ἀνέκδοτα, 'Αθῆναι 1840, σ. 75.

---

1. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 16.
2. Αὐτόθι, σ. 21.
3. Αὐτόθι, σ. 23.
4. Αὐτόθι, σ. 24.
5. Αὐτόθι, σ. 33.
6. Αὐτόθι, σ. 37.
7. 'Ανωνύμου, 'Ακάθιστος.
8. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, σ. 40.
9. Αὐτόθι, σ. 44.
10. Πολλαχοῦ, καὶ εἰκονογραφικῶς.
11. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, σσ. 48 - 49.
12. 'Υμνῳδῶν ἀνέκδοτα, 'Αθῆναι 1840, σ. 134. *Νεφέλην σε πάμφωτον*, αὐτόθι, σ. 156.
13. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, σ. 49.
14. Αὐτόθι, σ. 56.
15. Αὐτόθι, σ. 57.
16. Αὐτόθι, σ. 58.
17. Αὐτόθι, σ. 65.
18. Αὐτόθι, σσ. 65 - 66.
19. Αὐτόθι, σ. 67.

4 - 9 - 1985

σεμνή[1]. Καὶ ὁ 'Ιω. Γεωμέτρης (βλ. σώτειρα).
στρατηγὸς (ὑπέρμαχος)[2].
σώτειρα[3] : *Σώτειραν... σεμνήν*. 'Ιω. Γεωμέτρης, Ὕμνος εἰς τὴν Θεοτόκον. R. C a n t a r e l l a, Poeti Bizantini, I, 1948, σ. 150, στ. 19.
ὑπέρμαχος[4] : *Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ*. Προοίμιον 'Ακαθίστου.
χαρὰ[5] (τῶν ἀγγέλων, τοῦ κόσμου).

II. ΤΑ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΕΠΙΘΕΤΑ ΤΩΝ ΘΕΩΝ

ἁγνή : Τοῦτο ἐπὶ τῆς 'Αρτέμιδος καὶ τῆς Δήμητρος ('Αρχιλ., 'Απ. 68).
ἄνασσα : 'Επίθετον Κύπριδος: *Ἄνασσα Κύπρις ἱλέωσόν με Πρόκνην*. Εἰς ἐπίγραμμα ἐν SBN 17 - 19, 1980, σ. 216. Καὶ εἰς τὴν 'Αθηνᾶν (πρβλ. Ὅμηρον, γ 380), τὴν Δήμητρα (Ὅμηρος, Ξ 326) καὶ ἐπὶ θνητῶν ἐκλαμβανομένων ὡς θεῶν ζ 149 (Ναυσικᾶς).
βασιλὶς (καὶ βασίλεια) : 'Επὶ τῆς 'Αφροδίτης.
θεία : Πίνδαρος ἐπὶ γυν. θεότητος.
θεομήτωρ : 'Η μήτηρ τῶν θεῶν, ἡ Ρέα. Νόννος, Διονυσιακὰ 25, 33. ['Εν ἑλληνικαῖς ἐπιγραφαῖς Μήτηρ θεῶν (Διὸς κλπ.)].
δέσποινα : 'Επὶ τῆς 'Εκάτης, θυγατρὸς Ποσειδῶνος καὶ Δήμητρος. Παρ' 'Ομήρῳ κυρίως ἐπὶ θνητῶν γυναικῶν, ὡς η 53 καὶ ἀλλαχοῦ.
κόρη : 'Επὶ τῆς Περσεφόνης. 'Εν 'Αττικῇ *Κούρη* : *τῇ Μητρὶ* (Δήμητρι) *καὶ τῇ Κούρῃ* (Περσεφόνῃ) *ἑορτὴν ἄγουσι*. 'Ηρόδοτος, 8, 65.
μήτηρ : 'Η Γῆ (Μήτηρ), Γαῖα καὶ Περσεφόνη.
νύμφη : 'Επὶ τῶν Νυμφῶν.
παρθένος : 'Επὶ τῆς 'Αθηνᾶς, τῆς 'Αρτέμιδος.
σεμνή : 'Επὶ τῆς Παλλάδος. 'Αριστοφ. Πλοῦτος, 1095.
φιλάνθρωπος : 'Επὶ τῆς Δήμητρος. 'Απολλ. Τυαν., ἐπ. 75 (F. Lo Carcio).

---

1. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 70. *Σώτειραν σεμνὴν* τὴν Θεοτόκον ὁ 'Ιωάννης Γεωμέτρης, εἰς τὸν πρὸς αὐτὴν Ὕμνον. Πρβλ. R. C a n t a r e l l a, Poeti Bizantini, I, σ. 150, στ. 19.
2. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, σ. 81.
3. Αὐτόθι, σ. 76.
4. Αὐτόθι, σ. 81.
5. Αὐτόθι, σσ. 84 - 85.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Α'

Θέσις καὶ ὑπέρθεσις διὰ τοῦ *πᾶν* καὶ τῆς *ὑπὲρ*

α') ***Θεὸς*** (Χριστὸς)

Ἀγαθὸς 〉 πανάγαθος 〉 ὑπεράγαθος
ἅγιος 〉 πανάγιος (-ον Πνεῦμα), ὑπεράγιος
ἄναξ 〉 παντάναξ
βασιλεὺς 〉 παμβασιλεὺς
δεδοξασμένος 〉 ὑπερδεδοξασμένος
δυνατὸς 〉 παντοδύναμος
ἐπόπτης 〉 πανεπόπτης 〉 παντεπόπτης
(εὐλογητὸς) -ημένος 〉 ὑπερευλογημένος
θαυμαστὸς 〉 πανθαύμαστος 〉 ὑπερθαύμαστος
(θεὸς) 〉 ὑπέρθεος
κράτωρ 〉 παντοκράτωρ
οἰκτίρμων 〉 πανοικτίρμων
(οὐσία) 〉 ὑπερούσιος
σοφὸς 〉 πάνσοφος
τέλειος 〉 παντέλειος (Θεὸς)
ὑμνητὸς 〉 πανύμνητος, ὑπερύμνητος
ὑψούμενος 〉 ὑπερυψούμενος

Θετικά: ἅγιος, ἀθάνατος, αἰώνιος, δίκαιος, ἐλεήμων, ἰσχυρός, φιλάγαθος, φιλάνθρωπος, φιλεύσπλαγχνος.

β') ***Θεοτόκος - Μήτηρ Θεοῦ***[1]

Ἀγαστὴ 〉 πανάγαστος (Κόρη)
ἁγία 〉 παναγία 〉 ὑπεραγία
ἁγνὴ 〉 πάναγνος
ἀμόλυντος 〉 παναμόλυντος
ἄμωμος 〉 πανάμωμος
ἄνασσα 〉 παντάνασσα
ἄσπιλος 〉 πανάσπιλος
ἄφθορος 〉 πανάφθορος
ἄχραντος 〉 πανάχραντος
(βασίλισσα 〉 παν(το)βασίλισσα)

1. Πρβλ. καὶ Enrica Follieri, Un Theotocarion Marciano del secolo XIV (cod. Marc. cl. I, 6), Roma 1961, ἐν σσ. 221 - 227, ὅπου Πίναξ τῶν ἐπιθέτων τῆς Θεοτόκου (τῶν ἁπαντώντων ἐν τοῖς ἐκεῖ ἐκδιδομένοις κειμένοις).

εὐλογημένη 〉 ὑπερευλογημένη
εὔσπλαγχνος 〉 πανεύσπλαγχνος
εὔφημος 〉 πανεύφημος
θαυμαστὴ 〉 πανθαύμαστος 〉 (παν) ὑπερθαύμαστος
ὀλβία 〉 πανολβία
σεβάσμιος 〉 πανσεβάσμιος
σεβαστὴ 〉 πανσέβαστος (Κόρη)
σεμνὴ 〉 πάνσεμνος
σεπτὴ 〉 πάνσεπτος
ὑμνητὴ 〉 πανύμνητος, ὑπερύμνητος
(ἀρετὴ) 〉 πανάρετος
(κόσμος) 〉 ὑπερκόσμιος
(τιμὴ) 〉 πάντιμος, ὑπέρτιμος
(φῶς) 〉 ὑπέρφωτος

Θετικά: Ἁγία, ἀνύμφευτος, ἄσπιλος, ἀμόλυντος, ἄφθορος, ἄχραντος, ἔνδοξος, κεχαριτωμένη, κόρη, νύμφη, παρθένος, τιμία.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Β′

ΤΑ ΑΠΟ ΤΟΥ *ΘΕΟ*- ΟΝΟΜΑΤΑ

α′) Εἰς τοὺς Ὕμνους τοῦ Ρωμανοῦ

θεάδελφος
θεογνωσίας (*φῶς*)
θεοειδής
θεοκήρυξ
θεόκλητος
θεόληπτος
θεολόγος (Ἀπ. Ἰωάννης)
θεομακάριστος
θεόπνευστος
θεοπρεπής
θεόπτης (Πρωτομάρτυς Στέφανος)
θεοστυγής
θεόφθογγος
θεοφόρος
θεόφρων
θεοφραδῶς (ἐπίρρ.)
τὰ τῆς Θεοτόκου
θεοκυήτωρ
θεοκύμων
θεοχαρίτωτος

β′) Εἰς Ἰωσὴφ Ὑμνογράφον

De immaculata Deiparae conceptione Hymnologia Graecorum... cura Theodori Toscani et Josephi Cozza monachorum, Roma 1862.

θεοείκελος (πηγή), σ. 61.
θεοκατοίκητος (σκηνή), σ. 63 (Δ′ Κανών, ᾠδῆς β′ τροπ.)
θεόπαις, σ. 27.
θεόσδοτος (καρπός), σ. 72.
θεότευκτος (πύλη), σ. 63 (Δ′ Κανών, ᾠδῆς β′ τροπ.)

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Γ′

Ο ᾍΔΗΣ, Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΥΠΝΟΣ
Η ΕΝ ΤῊ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙᾼ ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΣΙΣ ᾌΔΟΥ ΚΑΙ ΘΑΝΑΤΟΥ[1]

Ο ᾍΔΗΣ

ᾍδης 〉 *ἀϊδωνεὺς* (= *ἀόρατος*). *Ὁμηρικῶς Ἀΐδης*

Ὁμηρικῶς: α′) Τοπικῶς μόνον ἐν Ψ 244: *εἰς ὅ κεν αὐτὸς ἐγὼν Ἄιδι κεύθωμαι.*— β′) Ὁ Πλούτων, υἱὸς τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, ἀδελφὸς τοῦ Διός, *τρίτατος δ' Ἀΐδης ἐνέροισιν ἀνάσσων* Ο 188, *ἄναξ ἐνέρων Ἀϊδωνεὺς* Υ 61, καὶ *Ζεὺς καταχθόνιος* Ι 457. Ἀνάσσει εἰς *δῶμ' Ἀΐδαο* Ο 251, μ 21. *Ἄιδος δόμον* ι 524, εἴτε κειμένου κάτω τῆς γῆς ἢ πέρα τοῦ Ὠκεανοῦ. Εἰς κ καὶ λ παρίσταται ὡς ζοφερὰ χώρα, ἔχουσα ὡς ἡ γῆ ὄρη, δάση καὶ ὕδατα, φυλασσομένη ἀπὸ τὸν Κέρβερον κύνα λ 263.— γ′) Εἰς Ἀΐδαο δόμους ἔρχεσθαι, ἰέναι, ἱκέσθαι = ἀποθνήσκειν· ἄγειν, πέμπειν, προπέμπειν = ἀποκτείνειν.— δ′) Ἐν Ι 457 Ζεὺς καταχθόνιος ὁ ᾍδης, συνδεόμενος πρὸς τὴν Περσεφόνην: *Ζεύς τε καταχθόνιος καὶ ἐπαινὴ Περσεφόνεια.*— ε′) Ἐν Ὁμηρικῷ Ὕμνῳ εἰς Δήμητρα 2 - 3: (Δήμητρα) *ἣν Ἀϊδωνεὺς ἥρπασεν.* (Νεφεληγερέτης Ζεύς) *μιν ἔδωκεν ἄκοιτιν κασιγνήτῳ*, στ. 78 - 79. Ἐν στίχοις 84 - 86 : *γαμβρὸς ἐν ἀθανάτοις πολυσημάντωρ* (ὡς καὶ ἐν στ. 376), *αὐτοκασίγνητος καὶ ὁμόσπορος*. Ἐν στ. 357 *ἄναξ ἐνέρων.* Ὡς Ἀΐδης κατοικεῖ τὸ Ἔρεβος, στ. 336, προσφωνεῖται δὲ ὡς *κυανοχαίτης ἀνάσσων καταφθιμένοισιν* στ. 347, καλεῖται δὲ καὶ *στυγερός*, στ. 395.

Διάκρισις ᾌδου καὶ Θανάτου[2] : *Οἷον ὅμηρόν μ' ἀποσυλή-*

---

1. Ὑπάρχει εἰς τὴν ἑλλ. βιβλιογραφίαν ἡ μελέτη τοῦ Κωνστ. Ἰω. Μερεντίτου, Ἡ εἰκὼν τῆς ρήξεως τῶν πυλῶν τοῦ ᾌδου ἐν τοῖς «Σιβυλλιακοῖς Χρησμοῖς», Πλάτων 12, 1960, σσ. 15 - 29 (καὶ εἰς ἀνάτυπον, σσ. 19). Παρόμοιον θέμα δὲν ἐξετάζομεν ἐδῶ. Τὰ τῆς Ἑλληνικῆς παραδόσεως ἐπικαλούμεθα τόσον μόνον ὅσον διὰ ν' ἀντιθέσωμεν πρὸς τὰ Ὑμνογραφικὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ὡς πρὸς τὰς ἀρχαίας ἐπωνυμίας τοῦ ᾌδου βλ. καὶ παρὰ C. F. H. Bruchmann, Epitheta deorum, Lipsiae 1893, σσ. 1 - 5.

2. Ὁ ἀρχιερεὺς Κεφαλληνίας Σπυρίδων Κομποθέκλας, προέτεινε διόρθωσιν εἰς τροπάριον τοῦ Ἐξοδιαστικοῦ, ἦχ. γ′, τοῦ Ἰω. Δαμασκηνοῦ «ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται» εἰς «ἐπελθόντος τοῦ Θανάτου ταῦτα πάντα ἐξηφάνισται». Ὁ Ν. Γ. Πολίτης, Διορθώσεις τῶν Λειτουργικῶν Βιβλίων, Λαογραφία Α′, 1912, σσ. 514 - 517 (= Λαογραφικὰ Σύμμεικτα Α′, 1920, σσ. 114 - 116), προτιμῶν τὴν διόρθωσιν *ἐξηφάνισε*, κατακρίνει τὴν προσωποποίησιν τοῦ Θανάτου ὑπὸ τοῦ ἀρχιερέως, διὰ τῆς προταθείσης διορθώσεώς του, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ὡς θεολόγος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δεχθῇ προσωποποιημένον τὸν Θάνατον ὡς θεόν τινα ἢ δαίμονα ! Βλ. περαιτέρω, καὶ Bauer, ἐν σ. 67 (προσωποποίησις τοῦ Θανάτου).

σας | *Ἄδη Θάνατος παρέδωκεν*. Εὐριπίδης, Ἄλκηστις 870-871 (G. Murray). Ὁ Θάνατος κύριος τῶν δαιμόνων, ὃν *ἄνακτα Θάνατον*, αὐτόθι στ. 843 - 844, καλεῖ, πρὸς ὃν ὁ Ἡρακλῆς θὰ συνάψῃ μάχην, στ. 1141.

Παλαιὰ Διαθήκη (τόπος καὶ πρόσωπον) : 1. Χρήσεις : Καταβαίνειν εἰς Ἄδην, ἕως Ἄδου κατωτάτου.—Ἀνάγειν τὴν ψυχὴν ἐξ Ἄδου, ἀναλύειν ἐξ Ἄδου. Οὐκ ἐγνώσθη ὁ ἀναλύσας ἐξ Ἄδου.— 2. Κοιλία Ἄδου, πυθμὴν Ἄδου: *Ἔστιν ὁδὸς ἣ δοκεῖ παρὰ ἀνθρώποις ὀρθὴ εἶναι τὰ δὲ τελευταῖα αὐτῆς ἔρχεται εἰς πυθμένα Ἄδου*. Παροιμίαι ιδ', 12.— Πύλαι Ἄδου (= ὁ θάνατος). Πυλωροὶ Ἄδου : *Ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου, πυλωροὶ δὲ Ἄδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν*, Ἰὼβ λη', 17.— 3. Ἄφευκτος : *Ἐὰν γὰρ ἄνθρωπος καταβῇ εἰς Ἄδην* (τοπικῶς), *οὐκέτι μὴ ἀναβῇ*. Ἰὼβ ζ', 9.— 4. *Οὐ γὰρ οἱ ἐν Ἄδου* (τοπικῶς) *αἰνέσουσί σε, οὐδ' οἱ ἀποθανόντες εὐλογήσουσί σε, οὐδὲ ἐλπιοῦσιν οἱ ἐν Ἄδου τὴν ἐλεημοσύνην σου*. Ἡσαΐας λη', 18.— 5. (Προσωποποιούμενος) : *Καταπίωμεν δὲ αὐτὸν ὥσπερ Ἄδης ζῶντα καὶ ἄρωμεν αὐτοῦ τὴν μνήμην ἐκ γῆς*. Παροιμίαι α', 12. *Ἐποιήσαμεν διαθήκην μετὰ τοῦ Ἄδου καὶ μετὰ τοῦ Θανάτου συνθήκας*. Ἡσαΐας κη', 15.

Καινὴ Διαθήκη : 1. *Καὶ σὺ Καφαρναοὺμ μὴ ἕως οὐρανοῦ ὑψωθήσῃ ; ἕως ᾅδου καταβήσῃ*. Ματθαῖος, ια', 23 (Λουκᾶς ι', 15).— 2. *Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν καὶ πύλαι*] *ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς*. Ματθαῖος, ις', 18.— 3. *Οὐκ ἐγκαταλείψῃς τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην*. Λουκᾶς, Πράξεις, 27.

Διάκρισις Ἄδου καὶ Θανάτου (προσωποποίησις ἀμφοτέρων) : 1. *Καὶ εἶδον καὶ ἰδοὺ ἵππος χλωρὸς καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω αὐτοῦ ὄνομα αὐτοῦ Θάνατος καὶ ὁ Ἄδης ἠκολούθει μετ' αὐτοῦ*. Ἰωάννου, Ἀποκάλυψις ς', 8.— 2. *Καὶ ἔχω τὰς κλεῖς τοῦ Θανάτου καὶ τοῦ Ἄδου*, αὐτόθι, α', 18.

Τόπος : 1. *Μέχρις Ἄδου κατωτάτου*...— 2. *Καταπεφοίτηκας ἐν κατωτάτοις τῆς γῆς*. Κανὼν Μ. Σαββάτου, ᾠδὴ α', τροπ.— 3. *Οὐδὲ ἡ ψυχή σου* (τοῦ Χριστοῦ) *εἰς Ἄδην ξενοπρεπῶς ἐγκαταλέλειπται*. Κανὼν Μ. Σαββάτου, ᾠδὴ ε', τροπ. TrR, σ. 730.

3. *Μέγιστον χάος ὑπάρχει μεταξὺ ἡμῶν, ἵνα μὴ οἱ ἐν τῷ Ἄδῃ ἐνταῦθα ἔρχωνται, μήτ' ἡμεῖς διαπερῶμεν πρὸς ὑμᾶς*. Ρωμανός, Θ', στ. 426-431, τ. Α', σσ. 220-221.

Ἄιδου τόπος (Ὀρφικοὶ - Πλάτων)

Περὶ τοῦ τόπου τοῦ Ἄδου παρ' Ὁμήρῳ καὶ τοῖς μεταγενεστέροις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐδῶ ἐκτενὴς λόγος καὶ δὴ διὰ θέματα ἠρευνημένα. Τί εἶναι ὁ Ἄδης (ὑπόγειος χῶρος), οἱ περιβάλλοντες αὐτὸν ποταμοὶ

Ἀχέρων, Πυριφλεγέθων, τί ἡ Στὺξ καὶ τὸ ὕδωρ αὐτῆς, τί ὁ Τάρταρος[1] σὺν ἄλλοις εὑρίσκομεν καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα (Φαίδων 107d - 108a, περὶ Ταρτάρου 113e), ὁ ὁποῖος μᾶς πληροφορεῖ : *Οἵ τε γὰρ λεγόμενοι μῦθοι περὶ τῶν ἐν Ἄδου, ὡς τὸν ἐνθάδε ἀδικήσαντα δεῖ ἐκεῖ διδόναι δίκην, καταγελώμενοι τέως, τότε δὴ στρέφουσιν αὐτοῦ* (τοῦ γηράσαντος) *τὴν ψυχὴν μὴ ἀληθεῖς ὦσιν* (Πολιτεία 330d).

Κατὰ τὴν Ὀρφικὴν ἀντίληψιν, τὴν ὁποίαν μεταφέρει ὁ Πλάτων, περὶ καθαρῶν καὶ ἀτελέστων, ἐν Ἄδου κεῖνται εἰς διάφορον χῶρον αἱ ψυχαὶ καὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀδίκων : *Κάθαρσίς τις τῶν τοιούτων πάντων καὶ ἡ σωφροσύνη καὶ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία καὶ αὐτὴ ἡ φρόνησις μὴ καθαρμός τις ᾖ. ὅτι ὃς ἂν ἀμύητος καὶ ἀτέλεστος εἰς Ἄδου ἀφίκηται, ἐν βορβόρῳ κείσεται, ὁ δὲ κεκαθαρμένος τε καὶ τετελεσμένος ἐκεῖσε ἀφικόμενος μετὰ θεῶν οἰκήσει* (sc. ἐν Παραδείσῳ! Φαίδων 69c). *Σκεψώμεθα δὲ αὐτὸ τῇδέ πη, εἴτ' ἄρα ἐν Ἄδου εἰσὶν αἱ ψυχαὶ τελευτησάντων τῶν ἀνθρώπων, εἴτε καὶ οὔ. Παλαιὸς μέν ἐστί τις λόγος οὗ μεμνήμεθα ὡς εἰσὶν ἐνθένδε ἀφικόμενοι ἐκεῖ, καὶ πάλιν γε δεῦρο ἀφικνοῦνται καὶ γίγνονται ἐκ τῶν τεθνεώτων. καὶ εἰ τοῦθ' οὕτως ἔχει πάλιν γίγνεσθαι ἐκ τῶν ἀποθανόντων τοὺς ζῶντας* (Φαίδων 70c), ὡς εὐρύτερον τὴν ὀρφικὴν διδασκαλίαν διασκευάζει ὁ Πλάτων εἰς τὸ ἔσχατον βιβλίον τῆς Πολιτείας του (Ι', 614a ἑξ.), ὅπου καὶ περιγράφει τὴν ἄνοδον ἐκ τοῦ Ἄδου τῶν μελλουσῶν ν' ἀναζήσουν ψυχῶν καὶ τὸν καταποντισμὸν τῶν ἀδίκων εἰς τὸν Τάρταρον. Μολονότι δὲ γίνεται λόγος καὶ περὶ γῆς τῶν μακάρων, ὡς τόπου, αἱ σχετικαὶ τῶν ἀρχαίων ἀντιλήψεις περὶ κολασμοῦ εἰς Ἄδην καὶ εὐδαιμονίας εἰς τὴν χώραν τῶν μακάρων, εἶναι ἐξ ἴσου ἀσαφεῖς καὶ ποικίλαι, ὅσον καὶ αἱ χριστιανικαὶ περὶ Παραδείσου, ἐπιγείου ἢ ὑπεργείου ἢ οὐρανίου καὶ περὶ καθόδου τοῦ δικαίου καὶ ἀμώμου Χριστοῦ εἰς τὰ ταμεῖα τοῦ Ἄδου.

Ἄιδου Κράτος

Ὑμνογραφικῶς

τύραννος : *Γυναῖκες, ἀκουτίσθητε φωνὴν ἀγαλλιάσεως· τύραννον Ἄδην πατήσας, φθορᾶς ἐξήγειρε κόσμον*... Αὐτόμελον ἦχου β' Κυρ. Μυροφόρων (PR, σ. 108).

ἄρχοντες Ἄδου : *Ἔφριξαν τοῦτον* (τὸν ἀναστάντα Χριστὸν) *οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἄδου*. Ἰω. Δαμασκηνός, Στιχηρὸν ἀναστ. ἦχου πλ. γ'.

1. Κατὰ τὸν Αἰσχύλον, Εὐμενίδες, 72 - 73: *κακὸν σκότον νέμονται* (αἱ Εὐμενίδες, sc. αἱ Ἐριννύες) *Τάρταρόν θ' ὑπὸ χθονός*. Κάθοδον εἰς Ἄδου ἐπιχειρεῖ ὁ Διόνυσος μετὰ τοῦ δούλου του Ξανθίου εἰς τοὺς τοῦ Ἀριστοφάνους Βατράχους, 138 - 163 κέξ., ὅπου καὶ περὶ σκότους καὶ βορβόρου.

πύλαι Ἅδου: Ὁ Χριστὸς τοῦ Ἅδου καθεῖλε τὰς πύλας. Ρωμανός, κοντ. Πάσχα (PR, σ. 29).—*Ἐπήρθησαν πύλαι ὀδυνηραί*. Ἰω. Δαμασκηνός, στιχηρὸν ἀναστ. ἤχου πλ. γ'.— *Πύλας χαλκᾶς συνέτριψας καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασας*. Στιχ. ἀναστ. ἤχου β' (PR, σ. 29).—*Ἐπήρθησαν πύλαι ὀδυνηραὶ καὶ ἔφριξαν Ἅδου καθορῶντες οἱ πυλωροὶ ἐν τοῖς κατωτάτοις τὸν ἐν ὕψει τῆς τῶν ἁπάντων ἐπέκεινα φύσεως*. Κοσμᾶς Μαϊουμᾶ, Κανὼν Σταυροαναστάσιμος Κυρ. Ἁγ. Πάντων, ᾠδὴ α', ἤχου πλ. δ' (PR, σ. 456).—*Τότε μοχλοὶ ἐσαλεύθησαν, πύλαι δὲ Ἅδου κατεταράχθησαν*. Ἰω. Δαμασκηνός, TrR, σ. 773. Βλ. καὶ *μοχλοί*.

πυλωροί: Βλ. πύλαι Ἅδου.— *Ἠνοίγησάν σοι, Κύριε, φόβῳ πύλαι θανάτου* (=Ἅδου), *πυλωροὶ δὲ Ἅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν*. Στιχ. ἀναστ. ἤχου β'.

δεσμοὶ (*δεσμά*): *Ἐλυτρώθημεν τῶν ἀλύτων τοῦ Ἅδου δεσμῶν* Στιχ. ἀναστ. ἤχου δ' (PR, σ. 29).—*Ἀναστὰς ἐκ τοῦ μνήματος καὶ τὰ δεσμὰ διαρρήξας τοῦ Ἅδου ἔλυσας τὸ κατάκριμα τοῦ Θανάτου, Κύριε, πάντας ἐκ τῶν παγίδων τοῦ ἐχθροῦ ῥυσάμενος*... Τροπ. αὐτόμ. πλ. δ' (PR, σ. 471).— *Καὶ τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν διέρρηξας*. Στιχ. ἀναστ. ἤχου β' (PR, σ. 21). Βλ. καὶ *μοχλοί*.

μοχλοί: (Πύλας χαλκᾶς συνέτριψας) *καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλιψας* (PR, σ. 29).—*Ἀναστάντος σου, Χριστέ, συνετρίβησαν μοχλοὶ καὶ πύλαι Ἅδου, καὶ θανάτου τὰ δεσμὰ διελύθησαν εὐθὺς φόβῳ τοῦ κράτους σου* (= τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ). Ἀνδρέας Κρήτης, Κανὼν Μυροφόρων, ᾠδὴ γ', τροπ. (PR, σ. 96).— *Πύλας γὰρ χαλκᾶς συνέτριψας καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασας* (PR, 21).— *Κύριε τοὺς μοχλοὺς τοὺς αἰωνίους συντρίψας καὶ δεσμὰ διαρρήξας τοῦ μνήματος ἀνέστης*. Στιχηρὸν αἴνων πλ. α' (PR, σ. 34).

σκῦλα, τά: *Χριστὸς κατελθὼν πρὸς πάλην Ἅδου μόνος | λαβὼν ἀνῆλθε πολλὰ τῆς νίκης σκῦλα*. Στίχοι (PR, σ. 9) [Πρβλ.: *Ὁ τὸν Ἅδην σκυλεύσας* (PR, σ. 11). *Σκυλεύσας Ἅδου πύλας, τριήμερος ἀνέστης* (PR, σ. 33)].

γαστὴρ Ἅδου: *Διὰ σταυροῦ ᾐχμαλώτισας τὴν τοῦ Ἅδου γαστέρα καὶ ἀνήγειρας νεκρούς, καὶ θανάτου κατέλυσας τὴν τυραννίδα*. Ἀνδρέας Κρήτης, ᾠδὴ δ', τροπ. (PR, σ. 98).

αἰχμαλωσία, γύμνωσις: *Διὰ σταυροῦ ᾐχμαλώτευσας τὴν τοῦ Ἅδου γαστέρα* (PR, σ. 98).—*Ὁ Ἅδης ᾐχμαλώτισται... ὁ Θάνατος τεθανάτωται*. Θεοτοκίον ἤχου β' (PR, σ. 110).— *Καὶ κεῖται νεκρός. οὓς εἶχε γὰρ ἐσκυλεύθη γυμνωθεὶς* (PR, σ. 101).

νέκρωσις: *Νεκρός ἐστιν ὁ Ἅδης, θαρσεῖτε γηγενεῖς. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος ἀπέρριψε τὴν ῥομφαίαν κατ' αὐτοῦ καὶ κεῖται νεκρός*... Ἀνδρ. Κρήτης, Κανὼν Κυρ. Μυροφόρων, ᾠδὴ ς' τροπ. (PR, σ. 101).

Ἅδου πάθη

(ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ)

Α'. Κατὰ Ἰωάννην Χρυσόστομον, Κατηχητικὸς Λόγος ἢ ὀπισθάμβωνος εὐχὴ τοῦ Πάσχα: *Ἡσαΐας ἐβόησεν· ὁ Ἅδης, φησίν, ἐπικράνθη, συναντήσας σοι* (τῷ Χριστῷ) *κάτω. Ἐπικράνθη καὶ γὰρ κατηργήθη ... ἐνεπαίχθη... ἐνεκρώθη... καθηρέθη... ἐδεσμεύθη. Ἔλαβε σῶμα καὶ Θεῷ περιέτυχεν. Ἔλαβε γῆν καὶ συνήντησεν οὐρανῷ. Ἔλαβεν ὅπερ ἔβλεπε καὶ πέπτωκεν ὅπου οὐκ ἔβλεπεν. Ποῦ σου, Θάνατε, τὸ κέντρον; Ποῦ σου, Ἅδη, τὸ νῖκος; Ἀνέστη Χριστὸς καὶ σὺ καταβέβλησαι*... (PR, σ. 14).

Β'. Ὑμνογραφικῶς:

Βασιλεύει ἀλλ' οὐκ αἰωνίζει Ἅδης τοῦ γένους τῶν βροτῶν. Κανὼν Μ. Σαββ., ᾠδὴ ς', τροπ. (TrR, σ. 731).—*Ὁ Ἅδης, Λόγε, συναντήσας σοι ἐπικράνθη, βροτὸν ὁρῶν τεθεωμένον, κατάστικτον τοῖς μώλωψι καὶ πανσθενουργόν, τῷ φρικτῷ τῆς μορφῆς δὲ διαπεφώνηκεν* (TrR, σ. 730).

στενάζει καὶ βοᾷ: *Σήμερον ὁ Ἅδης στένων βοᾷ..., κατελύθη μου ἡ ἐξουσία..., κατεπόθη μου τὸ κράτος..., ὧνπερ ἐβασίλευον ἐστέρημαι*. Στιχηρὰ ἰδιόμελα Ἑσπερ. Μ. Σαββ. (TrR, σ. 737).—*Ἅδης κάτω στενάζει*, Ρωμανὸς (TrR, σ. 731).

τρέμει: *Σήμερον Ἅδης τρέμει*. Στιχ. ἰδιόμ. αἴνων Μ. Σαββ. (TrR, σ. 733).

ἐσκυλεύθη: *Ὁ τὸν Ἅδην σκυλεύσας καὶ τὸν θάνατον πατήσας*, Σωτὴρ ἡμῶν. Στιχ. ἀναστάσιμον ἤχου πλ. α'.

κατεβλήθη: *Διὰ γὰρ τοῦ σταυροῦ τοῦ Υἱοῦ σου κατεβλήθη ὁ Ἅδης*. Σταυροθεοτ. αὐτόμ. (TrR, σ. 778).—*Ἵνα (διὰ) τῆς τοῦ Ἅδου καταπτώσεως λυτρώσῃς ἡμᾶς* (TrR, σ. 734).

κατηργήθη: *Ἀδὰμ πεσὼν ἀνίσταται· διάβολος κατήργηται* (sc. ὁ θάνατος, ἡ ἁμαρτία). Στιχ. ἀναστ. πλ. α'.

τέτρωται: *Τέτρωται Ἅδης ἐν τῇ καρδίᾳ δεξάμενος* (τὸν Χριστὸν) *καὶ στένει πυρὶ θείῳ δαπανώμενος*. Κανὼν Μ. Σαββ., ᾠδὴ ζ', τροπ. (TrR, σ. 732).

φρίττουσιν Ἅδου οἱ πυλωροί... ὁ γὰρ ἐχθρὸς ἐσκύλευται Ἅδης. Ὠδὴ θ' Κανόνος Μ. Σαββ., τροπ. (TrR, σ. 733).— *Ἔφριξαν τοῦτον* (τὸν ἀναστάντα Χριστὸν) *οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἅδου*. Στιχηρὸν ἀναστ. ἤχου πλ. γ'.

ΘΑΝΑΤΟΣ (Ο ΕΙΤΕ ΦΥΣΙΚΟΣ, ΕΙΤΕ ΒΙΑΙΟΣ) ΚΑΙ ΥΠΝΟΣ

Θάνατος

α΄) Ὡς πρόσωπον Ὁμηρικῶς, ὁ θεὸς τοῦ θανάτου. Δίδυμος ἀδελφὸς τοῦ Ὕπνου, κατοικοῦντος τὴν Λῆμνον, ὅπου ἡ Ἥρα τὸν συναντᾷ, *ἔνθ' ὕπνῳ ξύμβλητο, κασιγνήτῳ θανάτοιο* ἢ τὸν ὁποῖον προσφωνεῖ: *Ὕπνε, ἄναξ πάντων τε θεῶν πάντων τ' ἀνθρώπων*, Ξ 231 - 233· *πέμπειν μιν Θάνατόν τε φέρειν καὶ νήδυμον ὕπνον*, Π 454· *φέρεσθαι Ὕπνῳ καὶ Θανάτῳ διδυμάοσιν*, Π 672.

β΄) Κατὰ τὸν Ἡσίοδον, Θεογον., 759 υἱὸς τῆς Νυκτός, κατοικῶν τὸν Τάρταρον (ὑπόγειον τοῦ Ἅδου, ὅπου οἱ Τιτᾶνες καὶ ἄλλοι ἐκπεσόντες θεοί).

γ΄) Παρ' Εὐριπίδῃ, Ἄλκηστις (διακρίνεται ἀπὸ τοῦ Ἅδου, στ. 871), ἀποκαλεῖται ἄναξ: *ἐλθὼν δ' ἄνακτα τὸν μελάμπεπλον νεκρῶν | Θάνατον φυλάξω*, στ. 843 - 844. Ὁ Ἡρακλῆς ἐρωτᾶται: *ποῦ τόνδε Θανάτῳ φὴς ἀγῶνα συμβαλεῖ*; στ. 1141.

δ΄) Π. καὶ Κ. Διαθήκη: (Οἱ Ἰσραηλῖται τὸν Χριστὸν) *τοῦτον ἀνείλατε, ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησεν, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν* (τὸν Χριστὸν ὑπὸ τοῦ Θανάτου) *ὑπ'* αὐτοῦ. *Δαβὶδ γὰρ λέγει·* (27) *ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθορὰν* (Ψαλμὸς ιη΄, 35), Λουκᾶς, Πράξεις β΄, 23 - 24, 27.

Ὕπνος - ὑπνόω

Σαρκὶ ὑπνώσας ὡς θνητὸς ὁ βασιλεὺς καὶ Κύριος, τριήμερος ἐξανέστης. Ἐξαποστ. ἦχου β΄ Πεντηκοστῆς.—*Τότε μοχλοὶ ἐσαλεύθησαν, πύλαι δὲ Ἅδου κατεταράχθησαν* (κατὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου), *τότε ὕπνος ὁ τῶν ἀνθρώπων θάνατος ἀπεδείκνυτο.* Ἰωάννης Δαμασκηνός, Νεκρώσ., TrR, σ. 773.— Πρβλ. *ὕπνος - ὑπνόω* παρὰ Bauer, σ. 843. Lampe, σ. 1445.— *Ὕπνος φυσίζωος.—Ἐν τάφῳ κατετέθης, ὡς ὁ ὑπνῶν, Κύριε.* Στιχηρὸν ἀναστ. ἦχου πλ. α΄.

Θανάτου

τὸ βασίλειον: *Τοῦ θανάτου τὸ βασίλειον λύεις δὲ καὶ τοῦ Ἅδου τοὺς νεκροὺς ἐξανιστᾷς.* Ἐγκώμια Μ. Σαββάτου.—*Πύλας Ἅδου συνέτριψας καὶ τοῦ Θανάτου τὸ βασίλειον ἔλυσας* (PR, σ. 29).

τὸ κράτος: *Θανάτου τὸ κράτος λέλυται* PR, σ. 29).— *Καθελόντα τοῦ θανάτου τὸ κράτος* (TrR, σ. 815).

αἱ πύλαι: *Ἐγὼ ὑμᾶς ἀνάξω* (τοῦ Ἅδου), *λύσας θανάτου τὰς πύλας* (PR, σ. 25).—*Ἠνοίγησάν σοι, Κύριε, φόβῳ πύλαι Θανάτου...* Στιχηρὸν Ἀνατολικὸν ἑσπερινοῦ τοῦ Πάσχα ἦχου β΄ (PR, σ. 21).

τὰ δεσμά: *Εἰς Ἅδου κατελθὼν τοῦ Θανάτου τὰ δεσμὰ διέρρηξας* (PR,

σ. 29).— *Τοῦ θανάτου τὰ δεσμὰ διελύθησαν εὐθὺς φόβῳ τοῦ κράτους σου* (τοῦ Χριστοῦ) (PR, σ. 96).

τὰ κλεῖθρα: *Τὰ τοῦ θανάτου κλεῖθρα διεσπάραξας.*

σκότος καὶ σκιά: *Καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς* (Χριστὲ) *ἐκ σκότους καὶ σκιᾶς θανάτου.* Στιχηρὸν ἀναστάσιμον ἦχου β΄.

Ὁ Θάνατος πατεῖται, καταργεῖται, θανατοῦται, (κατα)λύεται κ.τ.ὅ.: *Ὁ τὸν Ἅδην σκυλεύσας καὶ τὸν Θάνατον πατήσας, Σωτὴρ ἡμῶν.* Στιχ. ἀναστ. ἦχου πλ. α΄.— *Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ Θάνατον πατήσας* (PR, σ. 7).— *Καὶ θανάτῳ Θάνατον καὶ Ἅδην θανατώσαντι.* Κανὼν Μ. Σαββάτου, α΄ ᾠδή, τροπ.—*Ὁ τὸν Θάνατον καταργήσας* (PR, σ. 11).— *Τὸν τὴν φύσιν ἡμῶν τυρανήσαντα διάβολον κατήργησας* (PR, σ. 33).— *Τὸν θάνατον κατήργησας* (PR, σ. 23).— *Ἠγέρθη Χριστός, θανατώσας τὸν θάνατον* (PR, σσ. 8, 17).— *Θανάτου ἑορτάζομεν νέκρωσιν* (PR, σ. 10).—*Ἐν τῇ ταφῇ σου ἐνέκρωσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος* (PR, σ. 21).— *Θανάτου κράτος λέλυται* (PR, σ. 24).— *Κατέλυσας τῷ σταυρῷ σου τὸν θάνατον.* Ἀπολυτίκιον ἦχου πλ. γ΄.— *Ἐσκύλευται ὁ θάνατος* (= Ἅδης). Ἀπολυτίκιον ἦχου δ΄.— *Ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν ἡμᾶς διεβίβασεν* (PR, σ. 8).— *Θανάτου ἑορτάζομεν νέκρωσιν, Ἅδου τὴν καθαίρεσιν.* Κανὼν Πάσχα Ἰω. Δαμασκηνοῦ, ᾠδὴ ζ΄, τροπ.

Ὑμνογραφικῶς:

α΄) Φυσικὸς θάνατος: *Ὁ θάνατός σου, Κύριε, ἀθανασίας γέγονε πρόξενος... μία ῥοπὴ καὶ ταῦτα πάντα θάνατος διαδέχεται.* Ἰω. Δαμασκηνός, Νεκρώσιμα (TR, σ. 771).—*Πάντα ματαιότης τὰ ἀνθρώπινα ὅσα οὐχ ὑπάρχει μετὰ θάνατον... ἐπελθὼν γὰρ ὁ θάνατος πάντα ταῦτα ἐξηφάνισται.* Ὁ αὐτὸς (TrR, σ. 785).—*Ἀνελθεῖν ἐν τῷ σταυρῷ καὶ θάνατον ὑπομεῖναι* (sc· (ποινὴν θανάτου). Ἀπολυτ. ἦχου πλ. α΄.— *Ὕπνος ἀποδέδεικται τῶν πιστευόντων ὁ θάνατος.* Θεοφάνης, προσόμοιον ἦχου δ΄ (TrR, σ. 796).—*Ὕπνος τίμιος ἐναντίον Κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ.* Στιχηρὸν μαρτυρικὸν τῶν Αἴνων, ἦχου β΄ (TrR, σ. 870).—*Ἐν μέσῳ τῆς Ἐδὲμ ξύλον ἤνθησε τοῦ θανάτου.* Κάθισμα σταυρώσιμον πλ. δ΄ (TrR, σ. 822).—*Θρηνῶ καὶ ὀδύρομαι ὅταν ἐννοήσω τὸν θάνατον... πῶς συνεζεύχθημεν τῷ θανάτῳ;* Ἰω. Δαμασκηνός, Νεκρώσ. (TrR, σ. 823).

β΄) Ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου: *Τὸν ἐπονείδιστον, Οἰκτίρμον, θάνατον διὰ σταυρώσεως ὑπέμεινας.* Σταυροθεοτοκίαν γ΄ ἦχου (TrR, σ. 785).—*Βουλήσει θάνατον σταυρώσει ὑπέμεινεν.* Στιχηρὸν ἀναστάσιμον, ἦχου πλ. δ΄.

γ΄) Ἡ εἰς Ἅδου κάθοδος: *Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον, ἡ Ζωὴ ἡ ἀθάνατος, τότε τὸν Ἅδην ἐνέκρωσας τῇ ἀστραπῇ τῆς Θεότητος.* Ἀπολυτίκιον ἦχου β΄ (Ὁ Χριστὸς ἐξανέστη) *καταργήσας Θάνατον* (PR, σ. 11). *Κα-*

ταπεφοίτηκας ἐν κατωτάτοις τῆς γῆς. Κανὼν Μ. Σαββ., ᾠδῆς α' τροπ.—*Κατῆλθες ἐν τῷ Ἅδῃ, Χριστέ, ὡς ἐβουλήθης, ἐσκύλευσας τὸν Θάνατον.* Στιχηρὸν ἀναστάσιμον πλ. α'.

ΘΑΝΑΤΟΣ=ΑΔΗΣ

Τὰ τοῦ θανάτου κλεῖθρα διεσπάραξας. Κανὼν Μ. Σαββ., ᾠδή ς' τροπ. —*Ὅτε κατῆλθες πρὸς τὸν θάνατον, ἡ Ζωὴ ἡ ἀθάνατος, τότε τὸν Ἅδην ἐνέκρωσας τῇ ἀστραπῇ τῆς θεότητος.* Ἀπολυτ. ἤχου β'. Πρβλ. *κατελθὼν ἐν τῷ Ἅδῃ* (PR, σ. 30). *Κατέλυσας τῷ σταυρῷ σου τὸν Θάνατον.* πλ. γ'.—*Ἐπάτησε τῷ θανάτῳ τὸν Θάνατον* (=Ἅδην) ἤχου γ'.—*Ἐσκύλευται ὁ Θάνατος* (=Ἅδης) ἤχου δ' (πρβλ.: *ἐσκύλευσας τὸν Ἅδην, μὴ πειρασθεὶς ὑπ' αὐτοῦ*, ἀπολυτ. πλ. β').—*Μόνον ἐπάγη τὸ ξύλον, Χριστέ, τοῦ σταυροῦ σου, τὰ θεμέλια ἐσαλεύθη τοῦ Θανάτου* (=Ἅδου), *Κύριε. Ὃν γὰρ κατέπιε πόθῳ ὁ Ἅδης, ἀπέλυσε τρόμῳ.* Κάθισμα σταυρώσιμον ἤχου πλ. β' (TrR, σ. 807).— *Καθελόντα* (τὸν Χριστὸν) *τοῦ Θανάτου τὸ κράτος* (sc. τοῦ Ἅδου). Σταυροθεοτοκίον (TrR, σ. 815). Πρβλ., *Ἑορτάζομεν Ἅδου τὴν καθαίρεσιν*, PR, σ. 10.—*Σοῦ .. τὸ τοῦ Θανάτου κράτος λελυκότος.* Θεοφάνης, νεκρώσ. ἤχου δ' (TrR, σ. 796).

Ο ΤΟΠΟΣ ΤΟΥ ΑΔΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

Τὰ κάτω: *Πῶς εἶχε ψηλαφῆσαι* (ὁ ἀπ. Θωμᾶς) *παθήματα σαλεύσαντα τὰ ἄνω* (=τοὺς οὐρανοὺς) *καὶ τὰ κάτω* (τὸν Ἅδην). Ρωμανός, Ὕμνος Ἀντίπασχα, οἶκος (PR, σ. 52).—*Ἐρευνᾶται τὰ κάτω.* Ἀνδρέας Κρήτης, Κανὼν Μυροφόρων, ᾠδὴ α', τροπ. (PR, σ. 98).

Κατώτατα τῆς γῆς: *Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καὶ συνέτριψας μοχλοὺς αἰωνίους.* Ἰω. Δαμασκηνός, Κανὼν Πάσχα, ᾠδῆς ς' εἱρμὸς (PR, σ. 9).

Καταχθόνια: *Οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια.* Ἰω. Δαμασκηνός, Κανὼν τοῦ Πάσχα, ᾠδὴ γ', τροπ. (PR, σ. 7).—Διάκρισις Ἅδου, γῆς, καὶ Παραδείσου: *Μία ὑπῆρχεν ἡ ἐν τῷ Ἅδῃ ἀχώριστος καὶ ἐν τάφῳ καὶ ἐν τῇ Ἐδὲμ θεότης Χριστοῦ.* Κανὼν Μ. Σαββ., ᾠδὴ ζ', τροπάριον).

Ὑποχθόνια, ὅπου οἱ *ὑποχθόνιοι* κατῴκουν θεοί, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἐπουρανίους (οὐρανίωνας) καὶ τοὺς ἐπιγείους (ἀνθρώπους) ἢ τὸν ἐνανθρωπήσαντα (Θεόν). *Ἄνω σε* (ἐν οὐρανῷ) *ἐν θρόνῳ, καὶ κάτω* (ἐν γῇ) *ἐν τάφῳ τὰ ὑπερκόσμια* (=οἱ ἄγγελοι) *καὶ ὑποχθόνια* (αἱ δυνάμεις τοῦ Ἅδου) *κατανοοῦντα, Σωτήρ μου.* Κανὼν Μ. Σαββ. ᾠδὴ α', τροπ.

σκότος καὶ σκιά: *Πύλας γὰρ χαλκᾶς συνέτριψας καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλαψας, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς ἐκ σκότους καὶ σκιᾶς θανάτου...* Στιχηρὸν ἑσπ. Πάσχα ἦχος β' (PR, σ. 21).

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

Γ'

Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΙ Η ΑΓΙΟΛΟΓΙΑ

Ἅγιοι ζῶντες προσωπογραφούμενοι καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Περὶ τῆς σχέσεως τῆς βυζαντινῆς Τέχνης καὶ δὴ τῆς Ζωγραφικῆς πρὸς τὴν βυζαντινὴν Λογοτεχνίαν διέλαβον πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐπανειλημμένως[1], ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναλάβω τὰ αὐτὰ ἐδῶ.

Τὰ περαιτέρω, κείμενα κυρίως, εἶναι συγκεντρωμέναι μαρτυρίαι ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου καὶ ἄλλων σχετικῶν. Ὁ φιλόλογος καθὼς μελετᾷ τὰ κείμενα ἐμπίπτει εἰς πληροφορίας ἀξιομνημονεύτους, ὡς εἶναι αἱ περαιτέρω περὶ τῶν ζώντων (ἢ μόλις θανόντων) ζωγραφηθέντων ἁγίων, μοναχῶν κλπ. τῶν ὁποίων ἡ κατὰ παράδοσιν μορφή, τὸ εἶδος ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν ἣν ἔφερον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τὴν μελέτην ηὐκόλυνεν ἡ (ἀνέκδοτος ἔτι) συλλογὴ ἐπιγραμμάτων εἰς τὸν ἀρχάγγελον καὶ ἀρχιστράτηγον τῶν Ἄνω Δυνάμεων Μιχαήλ. Νομίζω δ' ὅτι κατά τινα τρόπον ἔρχεται νὰ συμπληρώσῃ καὶ δημοσίευμά μου περὶ τῆς ὁρολογίας τῆς Εἰκονομαχίας[2].

Αἱ μαρτυρίαι καὶ αἱ μικραί, ἠθελημένως, ἐπ' αὐτῶν σημειώσεις ἢ σύντομοι παρατηρήσεις θὰ βοηθήσουν τοὺς εἰδικωτέρους εἰς πλέον ἐκτενῆ ἀνάπτυξιν τῶν θεμάτων.

---

1. Ν. Β. Τωμαδάκη, Βυζαντινὰ ἐπιγράμματα καὶ βυζαντινὴ Τέχνη, Ἀθηνᾶ 65, 1961, σσ. 3-10. Τοῦ αὐτοῦ, Δημώδη βυζαντινὰ ποιήματα καὶ βυζαντινὴ Τέχνη, αὐτόθι 66, 1962, σσ. 3-8. Πρβλ. καὶ τοῦ αὐτοῦ, Ἰωσὴφ Βρυεννίου Περὶ Ζωγραφικῆς, ΕΕΒΣ 36, 1968, σ. 16.

2. Ν. Β. Τωμαδάκη, Εἰκονογραφικά. Τιμητικὸς Τόμος εἰς Ἀνδρέαν Ν. Στράτον, 1985 (ὑπὸ ἐκτύπωσιν).

Α'

ΕΛΛΗΝΕΣ, ΒΑΡΒΑΡΟΙ ΚΑΙ ΕΒΡΑΙΟΙ ΠΕΡΙ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΑΓΑΛΜΑΤΩΝ

Ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει.
Μέγας Βασίλειος, Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Κεφ. ιη', PG 32, 149C.

I. Η ΕΙΚΩΝ - ΕΚΤΥΠΩΜΑ ΠΑΡΑ ΡΩΜΑΙΟΙΣ

Ἐξότε δὲ ἀπέκτεινε τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀδελφόν, ἐσείετο ἡ πόλις πᾶσα Ῥώμη... καὶ ἀπελθὼν ὁ αὐτὸς Ῥῶμος εἰς τὸ μαντεῖον ἐπηρώτησε· Διατί γίνεται ἐπὶ τῆς ἐμῆς μόνης βασιλείας ταῦτα; Καὶ ἐρρέθη αὐτῷ ἐκ τῆς Πυθίας, ὅτι· Εἰ μὴ συγκαθεσθῇ σοι ὁ σὸς ἀδελφὸς ἐν τῷ βασιλικῷ θρόνῳ, οὐ μὴ σταθῇ ἡ πόλις σου Ῥώμη οὔτε ἡσυχάσει ὁ δῆμος οὔτε ὁ πόλεμος. Καὶ ποιήσας ἐκ τῆς εἰκόνος τοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ ἐκτύπωμα τοῦ προσώπου, ἤτοι χαρακτῆρος αὐτοῦ, χρυσοῦν στηθάριον, στήλην ἔθηκεν ἐν τῷ θρόνῳ αὐτοῦ, ἔνθα ἐκάθητο· καὶ οὕτως ἐβασίλευσε τὸν ὑπόλοιπον χρόνον, συγκαθημένου αὐτῷ ὁλοχρύσου ἐκτυπώματος τοῦ αὐτοῦ ἀδελφοῦ Ῥήμου... ἔκτοτε καὶ εἰς τὰς πόλεις τὰς ὑπὸ Ῥωμαίους ἔπεμψε στηθάρια ὁλόχρυσα καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ὥστε τίθεσθαι πλησία τῶν ἀρχόντων (sc. ἀγάλματα· statuas κατὰ Dindorf). Ἰω. Μαλάλα Χρονογραφία, σ. $172_{,1-19}$ (Bonn).

Ἀπεικόνισμα τὸ τῆς Γοργόνος, αὐτόθι, σ. $36_{,16}$.

II. ΕΙΚΟΝΕΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΛΑΤΙΝΟΙΣ

(Οἱ Λατῖνοι) *οἱ δὲ πλείους αὐτῶν οὐδὲ τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ μάλιστα οἱ ἀρχιερεῖς* (προσκυνοῦσιν) *οὐδὲ γράφουσιν εἰκόνας ἁγίων, πλὴν τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ταύτην οὐδὲ διὰ λειογραφίας ἀνιστοροῦσιν, ἀλλὰ πεπτὴν ὥσπερ τι τῶν γλυπτῶν!* Κύριλλος Κυζίκου (μετὰ τὸ 1204) ὁ καὶ Κωνσταντῖνος Στιλβῆς, RÉB 21, 1963, σ. 72 (Darrouzès).

III. ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΙΔΩΛΩΝ

Οἱ Ἀρχαῖοι καὶ τὰ εἴδωλα αὐτῶν.

Ὁ μὲν Σοφοκλῆς, ὥς φησιν Ἑκαταῖος ὁ τὰς ἱστορίας συνταξάμενος ἐν τῷ κατὰ Ἄβραμον καὶ τοὺς Αἰγυπτίους, ἐπὶ σκηνῆς ἐκβοᾷ:

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἐστι θεός,
ὃς οὐρανόν τ' ἔτευξε καὶ γαῖαν μακρὴν
πόντου τε χαροπὸν οἶδμα καὶ ἀνέμων βίας.
Θνητοὶ δὲ πολλοὶ καρδίαν πλανώμενοι
ἱδρυσάμεθα πημάτων παραψυχὴν
θεῶν ἀγάλματ' ἐκ λίθων ἢ χαλκέων
ἢ χρυσοτεύκτων ἢ ἐλεφαντίνων τύπους,
θυσίας τε τούτοις καὶ καλὰς πανηγύρεις
στέφοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

Εὐσεβίου Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευή, ΙΓ', 13.

Τί δ' ἄλλο χρυσὸς ἢ ἄργυρος ἢ ἀδάμας ἢ σίδηρος ἢ χαλκὸς ἢ ἐλέφας (= ἐλεφαντοστοῦν) *ἢ λίθοι τίμιοι; Οὐχὶ γῆ τε καὶ ἐκ γῆς;* Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως Προτρεπτικός, IV.

Ἡ εἰκὼν τῶν Χριστιανῶν οὐκ ἔστιν εἴδωλον.

Ὥσπερ γὰρ οἱ πάλαι πατέρες ὑμῶν τὰ χειροποίητα χερουβὶμ... ἀσπαζόμενοι οὐ τὸν χρυσὸν τὸν γεγλυμμένον ἐκεῖνον ἠσπάζοντο οὐδὲ προσεκύνουν εἰδώλοις, ἀλλὰ τὴν μορφὴν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τοὺς κατασκευασθέντας εἰς τύπον τῶν ἄνω δυνάμεων, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡμεῖς ποιοῦντες οὔτε ἁμαρτάνομεν οὔτε μὴν προσκυνοῦμεν εἰδώλοις. Νικήτα Στηθάτου Λόγος κατὰ Ἰουδαίων $21_{,1-8}$ (Darrouzès, σσ. 436 - 438).

ΕΙΚΟΝΕΣ ΘΑΝΟΝΤΩΝ ΕΠΙ ΤΑΦΩΝ

Παραθέτω περαιτέρω δύο ἀπεχούσας μαρτυρίας ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἔγραφον εἰκόνας τῶν θανόντων εἰς τὰ μνημεῖα αὐτῶν[1], μάλιστα δὲ περὶ τούτου ἐφρόντιζον ἔτι ζῶντες.

Ἡ πρώτη εἶναι τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Ἀρέθα (850;-μετὰ τὸ 932), ὁ ὁποῖος συνέθηκε δύο ἐπιγράμματα διὰ τὴν προώρως θανοῦσαν ἀδελφὴν αὐτοῦ μοναχὴν Ἄνναν ἐκ Πατρῶν, διάκονος ἔτι διατελῶν. Εἰς τὸ δεύτερον (Scripta Minora II, ἀρ. 80, σ. 138, Westerink) λέγει ὅτι τὰ χαρίσματα

1. Πβ. Φ. Ἰ. Κουκουλέ, Τὰ κατὰ τὴν ταφὴν τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, ΕΕΒΣ 15, 1939, στ. 52 - 78.

Ἄννης ἀμαυροῦν οὐ δυνήσεται τάφος·
πάντων γὰρ αὐτῆς οὐδαμῶς λάθοι στόμα...
εἰ δ' οὖν, λαλήσει καὶ γραφὴ πάντων πλέον
αὕτη παρ' αὐτὸν τὸν τάφον τεθειμένη (στ. 11 - 15).

Ἡ δευτέρα μαρτυρία εἶναι τοῦ Χριστοφόρου Μυτιληναίου (ια' αἰ.) ρητή: «Εἰς τὸν τάφον τοῦ αὐτοῦ Μελίου, ἱστορηθέντος ἐν αὐτῷ καὶ ὡς κοσμικοῦ καὶ ὡς μοναχοῦ»: (ἐν ἀξιώμασιν τὸν Μελίαν τοῦτον)

ὁποῖον αὐτὸν ὁ γραφεὺς ὧδε γράφει
δεικνύντα πᾶσι δωρεὰς Θεοῦ Λόγου.
15 *Καὶ πάντα ταῦτα φεῦ τελευτὴ σβεννύει* (τὰ ἀξιώματα ὧν ἔτυχε)
οὐ μὴν τελευτᾷ καὶ πόθος Θεῷ φίλος,
ὃν ἔτρεφε ζῶν Μελίας πρὶν ἐν βίῳ.
Ἐρῶν γὰρ οὗτος ὁ τρισευδαίμων γέρων
τυχεῖν μοναστῶν σχήματός τε καὶ βίου,
20 *ἑαυτὸν ὧδε* (τῷ τάφῳ) *καὶ πάλιν καταγράφει*
πρὸ τοῦ θανεῖν καὶ παρελθεῖν τὸν βίον
μελαμφοροῦντα καὶ τρίχας κεκαρμένον
ὃν εἶχε τὸ πρὶν εὐσεβέστατον πόθον
διὰ γραφῆς ἄριστα καὶ νῦν δεικνύων.

(Die Gedichte des Chr. Mitylenaios von Ed. Kurtz, Leipzig 1903, σσ. 9 - 10).

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΙΣ ΒΑΒΥΛΩΝΑ. ΝΑΒΟΥΧΟΔΟΝΟΣΩΡ

... *καὶ τότε μὲν Ναβουχοδονόσορ μίαν ἐποίησεν εἰκόνα, νυνὶ δὲ ὁ πλάνος πλείονας ἐν κόσμῳ ἐφεξεῦρεν* (sic), *ἵνα διὰ τῶν πολλῶν θεαμάτων τοὺς πάντας ἀνθρώπους διοδεύσῃ ἄλλον ἀλλαχοῦ φερόμενον, τοὺς μὲν τὸν χρύσεον προσκυνοῦντας, ἑτέρους δὲ τὸν ἀργύρεον, ἄλλους δὲ τὸν χάλκεον, τινὰς δὲ τὸν δι' ἐλέφαντος συγκείμενον, πολλοὺς τὸν ὀστράκινον καὶ λίθινον σέβοντας· οἱ δὲ πάντες καταλιπόντες τὸν ἐπουράνιον θεόν, τοῖς κενοῖς καὶ ἀψύχοις καὶ ματαίοις εἰδώλοις ὑπετάγησαν.* Ἱππολύτου Εἰς τὸν Δανιὴλ Β', XXVII.

(Λέων ὁ βασιλεὺς Ἀμορσέκῳ) ὅτι δὴ Χριστιανὸς ἀνεπείσθη γενέσθαι... ἰδίαν... παρ' αὐτοῦ *εἰκόνα τινὰ χρυσῆν καὶ κατάλιθον* (πβ. Ἔξοδον κη', 17) λαβὼν σφόδρα τε οὖσαν πολυτελῆ (ἀπέπεμψεν). Μάλχος Φιλαδελφεύς, σ. 71, Cresci, σχόλια, σσ. 163 - 164.

Β'

Ο ΧΡΙΣΤΟΣ ΕΙΚΟΝΙΖΟΜΕΝΟΣ
ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΜΑΝΔΗΛΙΟΝ ΚΑΙ Ο ΑΥΓΑΡΟΣ

Ι. ΣΥΝΑΞΑΡΙΟΝ[1]

Ὑπόμνημα εἰς τὴν ἐξ Ἐδέσσης ἀνακομιδὴν πρὸς τὴν Κωνσταντίνου τῆς Ἀχειροποιήτου Μορφῆς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Μηνὶ Αὐγούστῳ 16ῃ

1. *Ἄρτι τοῦ ἐμοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ τὰς κατὰ γῆν διατριβὰς ποιουμένου καὶ τῶν μεγίστων αὐτοῦ καὶ παραδόξων θαυμάτων πᾶσαν, ὡς εἰπεῖν διειληφότων τὴν οἰκουμένην, οὐκ ἦν ὅστις οὐ περὶ τούτων λέγων καὶ ἀκούων ἐφαίνετο.*

Τῷ τοι καὶ ὁ τοπάρχης Ἐδέσης Αὔγαρος, τῶν τοιούτων κατήκοος γεγονώς, ἐπεὶ δεινοῖς καὶ χαλεποῖς νοσήμασι κατετήκετο καὶ πονήρως εἶχε τὸ σῶμα λέπρας ἐπαναστάσει καθ' ὅλης σαρκός, ὥς φασι, καὶ ἀρθρίτου φορᾷ κατά τε χειρῶν ἅμα καὶ τῶν ποδῶν, καὶ μὴ οἷός τε ἦν τὸν θεραπευτὴν τῶν τοιούτων ὀφθαλμοῖς αὐτοῖς κατιδεῖν καὶ μικρὰν ἀνακωχὴν τῶν ἐκτηκουσῶν αὐτὸν ὀδυνῶν ἐφευρεῖν, δεῖν ἔγνω γράμμασι τὸν πόθον ἀφοσιώσασθαι καὶ διὰ τούτων δεηθεὶς ποσῶς θεραπείας τυχεῖν· πέπειστο γὰρ ὡς δυνατός ἐστιν ὁ τῶν ᾀδομένων ἐκείνων θαυμάτων ποιητὴς καὶ μακρόθεν αὐτῷ βουλόμενος ἰάσασθαι τὰ συντρίμματα.

2. *Τῷ ζωγράφῳ τοίνυν Ἀνανίᾳ τὴν ἐπιστολὴν ἐγχειρίζει καὶ πρὸς τὸν ἐμὸν Ἰησοῦν θερμῶς τὸ τάχος ἐκπέμπει, τοῦτο μὲν κομίσοντα ταύτην, τοῦτο δὲ καὶ τὴν μορφὴν διαχαράξοντα τούτου, μὴ πρὸς ἐκεῖνον βουληθέντος σκυλῆναι. Φθάνει τοιγαροῦν ὁ Ἀνανίας τὴν Ἱερουσαλήμ, ἀποδίδωσι τὴν ἐπιστολὴν τῷ Χριστῷ, δέχεται τὰ ἀντίγραφα, ἀγωνίζεται τὴν θείαν αὐτοῦ μορφὴν ὑλικοῖς χρώμασιν ἐν χάρτῃ λαβεῖν· ἀπορεῖ κρείττονος πάντως λόγοις οἰκονομίας. Ὁ γνώστης τῶν κρυπτῶν καὶ ὅλων Θεὸς τὸ λάθρα γινόμενον φανεροῖ· καὶ ὅπως; ὕδωρ αἰτεῖ, τὸ πρόσωπον νίπτει, μανδηλίῳ τοῦτο ἐκμάττει, ὢ τοῦ θαύ-*

1. Menologii anonymi byzantini saeculi X quae supersunt ... edidit V. V. Latyšev, Petropoli 1911, Β', σσ. 282 - 283.

ματος, καὶ τὸ ἁπλῶς ὕδωρ εἰς χρωμάτων καταπήγνυται θέσιν, καὶ τὴν θείαν μορφὴν τὸ μανδήλιον ἀπαράλλακτον δέχεται...

II. ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

Αὐγούστου δεκάτῃ ἕκτῃ [1]

Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀνάμνησις τῆς εἰσόδου τῆς ἀχειροτεύκτου μορφῆς τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκ τῆς Ἐδεσσηνῶν πόλεως εἰς ταύτην τὴν θεοφύλακτον καὶ πατρίδα τῶν πόλεων ἀνακομισθείσης.

Εἰς τὸν ὄρθρον ὁ κανὼν Γερμανοῦ Πατριάρχου, οὗ ἡ ἀκροστιχὶς *Σῆς ἐκσφράγισμα, Σῶτερ, ὄψεως σέβω*

Ὠδὴ α', ἦχος πλ. β'. *Ὡς ἐν ἠπείρῳ πεζεύσας*

Σωματικῶς μορφωθῆναι τὸ καθ' ἡμᾶς, ὁ τὸ πρὶν ἀσώματος, εὐδοκίᾳ πατρικῇ, μὴ ἀπαρνησάμενος, μορφῆς ἐχαρίσατο ἡμῖν θεῖον ἐκτύπωμα.

Κάθισμα τῆς ἁγίας Εἰκόνος

Ἐδέσσης βασιλεύς, Βασιλέα τῶν ὅλων, οὐ σκῆπτρα καὶ στρατόν, ἀλλὰ πλήθη θαυμάτων, τῷ λόγῳ προφέροντα, ἐπιγνοὺς σὲ ἱκέτευσε, τὸν θεάνθρωπον, τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι. Ἐκμαγεῖον δέ, ὡς σοῦ ὁρῶν ἀνεβόα, Θεός μου εἶ σὺ καὶ Κύριος.

Ὠδὴ δ'. Τροπάριον

Γλυκὺ μὲν ἥλιος, αὐγάζων ὄμμασι· γλυκυτέρα δὲ ὄψις, ἡ σὴ Χριστέ, τοῦ ἀφομοιώματος. Ὅτι ὁ μὲν τὰ αἰσθητά, αὕτη δὲ τὰ νοητὰ φωταγωγεῖ.

Ὠδὴ ϛ'. Τροπάριον

Ὡμοιώθης κάλλει παρὰ πάντας, Σῶτερ, τοὺς υἱοὺς τῶν βροτῶν· κἂν γὰρ οὐκ εἶδος εἶχες οὐδὲ κάλλος ἐν καιρῷ τοῦ πάθους, ἀλλὰ τῷ ὄντι πάντα κατεφώτιζες, καὶ δηλοῖ σου τῆς μορφῆς ἡ θέα, ἧς τὸ ὁμοίωμα, ῥάκει ἐκτυπωθέν, ὥσπερ θησαυρὸς ἡμῖν δεδώρηται.

Στίχοι

Ἐν σινδόνι ζῶν ἐξεμάξω τὴν θέαν,
ὁ νεκρὸς εἰσδὺς ἔσχατον τὴν σινδόνα.

Εἰς τὸ Κεράμιον

Ἀχειρότευκτον χειρότευκτος σὸν τύπον
φέρει κέραμος, παντοτεῦκτα, Χριστέ μου.

1. Μηναῖον Ρώμης Αὐγούστου, ἡ Ἀκολουθία ἐν σσ. 421 - 431. Ἀποσπάσματα.

Ὠδὴ ζ'. *Οἱ παῖδες ἐν Βαβυλῶνι*

Ὁ κτίσας λόγῳ τὰ πάντα καὶ μορφωθεὶς τὸ ἀλλότριον, τῆς ἰδίας μορφῆς καταλέλοιπεν ἡμῖν ἰδιώματα. ἅπερ ὑποδεχόμενοι, ἐν χαρᾷ εὐφραινόμεθα.

III. Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐν κώδικι ὑπ' ἀρ. 310 [89] Πρωτάτου (τέλη ι' - ἀρχαὶ ια' αἱ.) [Λ. Πολίτη - Μ. Μανούσακα, Συμπληρ. κατάλογος ἁγ. Ὄρους, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 111],

φ. 288ᵛ: Ἐπιστολὴ γραφεῖσα ὑπὸ Αὐγάρου τοπάρχου Σωτῆρι Ἰησοῦ καὶ πεμφθεῖσα δι' Ἀνανίου κούρσορος εἰς Ἱεροσόλυμα. Inc.: *Αὔγαρος τοπάρχης. Ἤκουσταί μοι τὰ περὶ σοῦ...*

φ. 289: Τὰ ἀντιγραφέντα παρὰ Ἰησοῦ πρὸς Αὔγαρον καὶ πεμφθέντα δι' Ἀνανίου κούρσορος. Inc.: *Δέον πρῶτον δι' ὃ ἀπεστάλην παρὰ τοῦ πέμψαντός με πληρῶσαι...* Des.:... *τῆς σφραγῖδος τῆς ἐμῆς ἐσφράγισας τὴν ἐπιστολὴν ἑπτὰ σφραγῖσιν αἵτινες ὑποτεταγμέναι εἰσίν.* [BHG 1704 I].

IV. ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

Α'. Ἰωάννης Δαμασκηνὸς

Φέρεται δὲ καί τις ἱστορία, ὡς ὁ Κύριος τῷ Αὐγάρῳ, τῆς Ἐδεσσηνῶν πόλεως βασιλεύοντι, ζωγράφον ἀποστείλαντι τὴν τοῦ Κυρίου ὁμοιογραφῆσαι εἰκόνα, μὴ δυνηθέντος τοῦ ζωγράφου διὰ τὴν ἀποστίλβουσαν τοῦ προσώπου λαμπρότητα, αὐτὸς (ὁ Χριστὸς) *ἱμάτιον τῷ οἰκείῳ καὶ ζωοποιῷ προσώπῳ ἐπιθείς, ἐναπομάξασθαι τῷ ἱματίῳ τὸ ἑαυτοῦ ἀπεικόνισμα, καὶ οὕτω ἀποστεῖλαι... τῷ Αὐγάρῳ.* Ἔκδοσις Ὀρθοδόξου πίστεως, § 89,$_{52-56}$ (Kotter).

Ἡ διατύπωσις τοῦ Ἰω. Δαμασκηνοῦ δεικνύει ὅτι ὁ ἅγιος οὗτος δὲν ἦτο πεπεισμένος περὶ τῆς ἀληθείας τῆς παραδόσεως, τὴν ὁποίαν ἀποκαλεῖ «ἱστορία τις» καὶ εἰσάγει διὰ τοῦ ὡς (ἀντὶ τοῦ ὅτι). Δὲν ὁμιλεῖ δὲ περὶ μανδηλίου ἀλλὰ περὶ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ ἱματίου. Κατὰ τὰ ἄλλα ἀκολουθεῖ τὴν διήγησιν, ὡς αὕτη ἔφθασε μέχρις αὐτοῦ.

Β'. Ψ.Γρηγόριος Β' πάπας Ρώμης πρὸς Λέοντα Γ' βασιλέα Κωνσταντ/πόλεως

Ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα Αὔγαρος, ὁ τότε κρατῶν καὶ βασιλεύων εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἐδεσηνῶν, ἀκούων τὰς θαυματουργίας τοῦ Χριστοῦ, ἔγραψεν τῷ Χριστῷ ἐπιστολήν, καὶ ὁ Χριστὸς ἀπέστειλεν ἰδιοχείρως ἀντίγραφον, τὸ ἅγιον καὶ ἔνδοξον αὐτοῦ πρόσωπον. Καὶ εἰς ἐκείνην τὴν ἀχειροποίητον πέμψον καὶ ἰδέ· πλήθη λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐκεῖ συναθροίζονται καὶ προσεύχονται. Jean Gouillard, Travaux et Mémoires 3, 1968, σ. 285, στ. 99 - 103.

Μολονότι αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Γρηγορίου Β' πρὸς Λέοντα τὸν Ἴσαυρον θεωροῦνται πλασταὶ κριτικῶς, ὁ οἱοσδήποτε συγγραφεὺς αὐτῶν τῶν χρόνων τῆς Εἰκονομαχίας δίδει ἀλλοίαν ἐκδοχὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Μανδηλίου, εἰκόνος ἀχειροποιήτου, σταλείσης τῷ βασιλεῖ Αὐγάρῳ, κατόπιν ἀλληλογραφίας αὐτοῦ μετὰ τοῦ Χριστοῦ. Ἡ εἰκὼν ἐσῴζετο καὶ ἐπροσκυνεῖτο τότε εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Γ'. Θεοφάνους Χρονογραφία

α') (Φιλιππικὸς) *δὲ ἀναλαβὼν τὴν θεανδρικὴν μορφήν, ἣν ἀ χ ε ι ρ ο π ο ί η τ ο ν οἱ Ῥωμαῖοι δοξάζουσιν, διατρέχων τὰς τάξεις τῷ ὁπλιτικῷ μετεδίδου θείας δυνάμεως*, σ. $255_{,14-17}$ (De Boor). Ἀναφέρεται εἰς γεγονὸς τοῦ ἔτους 711/712.

Καὶ ὁ Θεοφάνης, δυσπιστῶν, πληροφορεῖ ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ ἐθεώρουν τὴν εἰκόνα ἀχειροποίητον. Σημαντικὸν εἶναι ὅτι αὐτὴ εὑρίσκετο εἰς τὰς χεῖρας των καὶ ἐχρησιμοποιεῖτο πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν πιστῶν στρατιωτῶν ἐν πολέμῳ.

β') *Λαβὼν δὲ ὁ βασιλεὺς* (Ἡράκλειος) *ἐν χερσὶ τὴν θεανδρικὴν μορφήν, ἣν χεῖρες οὐκ ἔγραψαν, ἀλλ' οἷον ἐν εἰκόνι, ὁ πάντα μορφῶν καὶ διαπλάττων Λόγος, ἄνευ γραφῆς μόρφωσιν, ὡς ἄνευ σπορᾶς κύησιν ἤνεγκεν. Καὶ τούτῳ πεποιθὼς τῷ θ ε ο γ ρ ά φ ῳ τύπῳ, ἀπήρξατο τῶν ἀγώνων.* Αὐτόθι, σ. $303_{,14-21}$. Ἀναφέρεται εἰς γεγονὸς τοῦ ἔτους 625/626.

Χαρακτηριστικὸν τοῦ χωρίου, ὅτι ὁ βασιλεὺς Ἡράκλειος ἤρξατο τοῦ ἀγῶνος κρατῶν ὁ ἴδιος εἰς τὰς χεῖρας του τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα, πεποιθὼς εἰς τὸν Θεόν.

Δ'. Ὁ κανὼν τοῦ Ἁγίου Μανδηλίου
(ἑορτὴ Αὐγούστου 16)

στ. 9 - 16: *Γραφῆς ὡς ὑπέρτερος, ὡς καὶ εἰκὼν ἀπαράλλακτος Θεοῦ, ἀπαράλλακτον εἰκόνα ἔδειξεν, ἧς προσείληφε σαρκός, ἐν ὁμοιώσει ἀνθρώπων γενόμενος ὁ Ὑπερούσιος.*

στ. 20 - 22: *ἐκτύπωμα ἀχειρότευκτον εἰργάσατο...*

στ. 85 - 88: *δέξασθε εἶδος τὸ ἀχειρόγραφον, οὐσίας ἐγγράφου τοῦ Θεοῦ καὶ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον οἱ πιστοὶ μεταγράφεσθε.* (AHG XII [Proiou] XIII, κανὼν τῆς ἑορτῆς).

Γ'

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ ΠΕΡΙ ΤΕΧΝΗΣ
(εἰκόνων, σκευῶν, ὑφαντῶν, βιβλίων)

Α'. ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ (378 †)

Ἀτελὴς ἀντιγραφὴ τῶν ἀρχετύπων εἰκόνων

Καί πως δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ τῶν ζωγράφων προσεοικέναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὰν ἐξ εἰκόνων μεταγράφωσι τὰς εἰκόνας, πλεῖστον, ὡς εἰκός, τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνουσι. PG 31, 493.

Β'. ΕΚΤΗ ΟΙΚΟΥΜ. ΣΥΝΟΔΟΣ. ΚΑΝΩΝ ΠΕΡΙ ΕΙΚΟΝΩΝ ΑΓΙΩΝ

ΠΒ': *Τοὺς τύπους τοῖς χ ρ ώ μ α σ ι γ ρ ά φ ε ι ν, πεφοιτηκότων ἤδη τῶν πρωτοτύπων, ἀπειρόκαλον ἂν εἴη καὶ περιττόν.* Ματθαῖος Βλάσταρις, Ῥ ά λ λ η - Π ο τ λ ῆ, ΣΘΙΚ 6, 1859, σ. 246.

Γ'. Η ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΧΕΙΡΑΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Ἡ ἀνάμνησις τῶν γενεθλίων αὐτῆς, Μαΐου 11

Ἐν ταῖς χερσί σου ἐ ζ ω γ ρ ά φ η τ α ι τείχη τῆς Πόλεως,
ἣν ἐπύργωσας βαλὼν εἰς τὰ θεμέλια ταύτης σαυτόν,
ὡς λίθον ἀκρόγωνον, ἄρρηκτον, Δέσποτα.
AHG IX, XII, στ. 33 - 38 (σσ. 116 - 117).

Δ'. ΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΘΕΡΑΠΟΝΤΟΣ (Μαΐου 28)

κατὰ τὸ Συναξάριόν του, δηλοῦν τὴν μοναστικήν του ἰδιότητα:

Ὅτι μὲν τὸν μονήρη βίον εἵλετο, δηλοῦσιν αἱ εἰκόνες αὐτοῦ, ἐπὶ τοιαύτης ἰδέας καὶ σχήματος αὐτὸν ἀναγράφουσαι. Πρβλ. καὶ AHG IX, σ. 296.

Ε'. ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΕΙΚΟΝΕΣ, ΣΚΕΥΗ, ΥΦΑΝΤΑ ΚΛΠ. ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΜΙΧΑΗΛ ΑΤΤΑΛΕΙΑΤΗΝ

(Διάταξις ἐπὶ συστάντος πτωχοτροφείου καὶ μοναστηρίου 1077 μ.Χ.)[1]

1. Κ. Σ ά θ α ς, ΜΒ Α', 1872, σσ. 3 - 69. P. G a u t i e r, RÉB 39, 1981, σσ. 17 - 130.

α') *Διὰ τῶν ἱερῶν κειμηλίων.* (Περιγραφὴ σφαλισταρίου).

Εἰκὼν ἀργυρά, προσευχάδιον διάχρυσον ὁ Σωτήρ, λαιμὴν δίθυρον, ἔχουσαι αἱ θύραι ἔσωθεν μὲν τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον καὶ τὸν Τίμιον Πρόδρομον, τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Παῦλον, τὸν ἅγιον Ἀρτέμιον καὶ τὸν ἅγιον Λουκιλιανόν, ἔξωθεν τοὺς ἁγίους μάρτυρας Γεώργιον, Ἀκίνδυνον, ἅγιον Νικόλαον, καὶ τὸν ἅγιον Μεθόδιον, τὸν ἅγιον Κοσμᾶν καὶ τὸν ἅγιον Δαμιανὸν (τοὺς Ἀναργύρους)[1].

β') *Διὰ τῶν βιβλίων.* (Περιγραφὴ σταχώσεως εὐαγγελίου).

Τετραευάγγελον λιτόγραφον, ἔχον σταυροὺς δύο μετὰ γαμματίων ὀκτώ, ἀμφότερα ὁλόχρυσα χυμευτά, ἔχον τοῦ μὲν ἑνὸς σταυροῦ τὴν Σταύρωσιν, τοῦ δὲ ἑτέρου τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον, τὰ δὲ γαμμάτια τοὺς ἁγίους Ἀποστόλους καὶ ἑτέρους διαφόρους ἁγίους. Ἔχει δὲ τὸ τοιοῦτον τετραευάγγελον καρφία μικρὰ οα', μετὰ τζουνίων ἑπτὰ ἀργυρῶν διαχρύσων, ἔχον καὶ αὐτὰ καρφία ις' καὶ ἀμυγδάλας η'[2].

γ') *Διὰ τῶν Βλαττίων.* (Στρῶσις ἁγ. θυσιαστηρίου, ἐπικαλύμματα ἱεροῦ Τέμπλου).

Ἑτέρα ἐνδυτή, λινὸν ζωγραφία... Ἑτέρα ἐνδυτή, βλαττίον σκαραμάγγιον τῆς ἁγίας Τραπέζης... βλαττίον τοῦ τέμβλου, ὅμοιον τῆς ἐνδυτῆς, περικαλύπτον καὶ τοὺς κίονας τῶν ἁγίων θυρῶν. Τὰ ἀμφότερα παλαιά[3].

ΣΤ'. ΜΟΝΑΧΟΣ ΙΩΣΗΦ ΒΡΥΕΝΝΙΟΣ (πρὸ τοῦ 1439 †)

I. Παράστασις τῆς Ἁγίας Τριάδος, τ. Α', σσ. 21 - 22 (Βούλγαρις).

... *Καί μοι τοῦ τρόπου τῆς δείξεως ἐγκαλείτω μηδείς, ὅτι δακτύλοις τρισὶ πειρῶμαι δεικνύναι τὸ τρισυπόστατον τῆς θεότητος, εἴ τινι γὰρ τοῦτο ἀνάξιον εἶναι δοκοίη τῆς θείας μεγαλειότητος, οὗτος δοκεῖ μοι καὶ τὸ Θ καὶ C καὶ τῆς ἐπάνω τούτων κειμένης μακρᾶς κατηγορῆσαι μακρά, ὅτι τὸ ΘC ὄνομα δηλοῦσι τοῖς συλλαβίζειν εἰδόσιν ἑλληνικῶς· τῆς τε γλώσσης, τῶν ὀδόντων καὶ τῶν χειλέων, ὅτι ὅλως ἐκφωνεῖν τολμῶσι τὸν ἀνεκφώνητον, καὶ τοῖς ζωγράφοις νεμεσᾶν, ὅτι μὴ τὸν σαρκωθέντα μόνον Υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα διαμορφοῦσι τοῖς χρώμασι...* (Περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, Λόγος Β').

II. Περὶ τοῦ Σταυρικοῦ τύπου, τ. Β', σσ. 299 - 300.

...*Ἀμέλει, σταυροῦ τύπος τοῖς ὑφάσμασι μυριάκις συνεξυφαίνεται, καὶ τοῖς οἰκοδομήμασι συνοικοδομεῖται· σταυροῦ τύπος ταῖς ναυπηγίαις προκαταβάλλεται, κἂν ταῖς ναυτιλίαις τοῖς ἱστίοις συνεξαπλοῦται, τοῖς τῶν οἴκων ὀρόφοις συνυψοῦται προ| δήλως καὶ τοῖς παραπετάσμασι πᾶσι συνεπεκτείνεται. πρὸς δέ, πανταχοῦ... καὶ πάντοτε ἐν ὅλοις, ἐν μέρεσιν, ἐν μεγάλοις, ἐν μικροῖς, τῶν τε θείων κτισμάτων καὶ ἀνθρωπίνων ἐνεργημάτων ὁ τύπος οὗτος εὑρίσκεται· καὶ γὰρ ἡ πᾶσα οἰκία καὶ ἕκαστον τῶν ταύτης μερῶν, τούτῳ κοσμεῖται τῷ σχήματι, ὁ ὄροφος, τοὔδαφος, αἱ τῆς θύρας φλιαί, τῶν θυρίδων αἱ θύραι, τὰ ἐντός, τὰ ἐκτός. Καὶ ἑνὶ λόγῳ, πάντα τύπον φέρει σταυροῦ, κἂν μὴ πᾶσιν εὐσύνοπτον...* (Λόγος Δ'... περὶ τῆς τοῦ Κυρίου Σταυρώσεως).

---

1. Κ. Σάθας, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 47, P. Gautier, σ. 89.
2. Αὐτόθι, σ. 49, σ. 93.
3. Αὐτόθι, σ. 51, σ. 97.

III. Ἡ Κρίσις, τ. Β', στ. 389 - 390.

Παρόντος δὲ (Χριστοῦ) *μετὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυνάμεως, καὶ ἐπὶ τοῦ δικαστικοῦ προκαθημένου θρόνου, καὶ σιγῶσι πάντες καὶ ἠρεμοῦσι, καὶ τρέμουσιν. Εἰ δὲ ζωγραφεῖται ζυγοστάσια καὶ χειρόγραφα ἐν ταῖς εἰκόσι ταῖς ἐπιγραφομέναις Ἡ Δευτέρα τοῦ Χριστοῦ Παρουσία, ξένον οὐδέν. Πολλὰ γὰρ παρὰ τῶν ζωγράφων, φιλοτιμίας χάριν ἢ ἐνδείξεως ἕνεκα πολλαχοῦ ἐγγράφεται· καὶ μάλιστα εἰ τὴν ἡμέραν ταύτην γράψαι φιλοτιμήσονται· καθάπερ ἄρα καὶ τοὺς Δώδεκα γράφουσιν Ἀποστόλους καθεζομένους ὡς κρίνοντας, καὶ τὸν μὲν Παῦλον καὶ Μάρκον καὶ Λουκᾶν, οἷς οὐδὲν τοιοῦτον ἐπήγγελται, τῇ ἐννεάδι τῶν ἄλλων συνάπτουσι, τὸν δὲ τοῦ Ἀλφαίου Ἰάκωβον, καὶ τὸν Θαδδαῖον ταύτης ἐκβάλλουσιν, οἷς ὁ Σωτὴρ ὑπέσχετο ἀψευδῶς συνεδρεύειν αὐτῷ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ. Πρὸς δὲ καὶ κολάσεων εἴδη ζωγραφοῦσι μυρία, τοὺς σχηματισμοὺς τούτων καὶ τὰς μορφὰς ἀναπλάττοντες οἴκοθεν.* (Λόγος Β' Περὶ τῆς Μελλούσης Κρίσεως).

IV. Οἱ Ἀπόστολοι, τ. Β', σ. 373.

... *καὶ πρὸς τῶν ζωγράφων οἱ Ἀπόστολοι ἐπὶ δώδεκα θρόνων διατυποῦνται καθήμενοι ἐν τῇ Κρίσει μετὰ Χριστοῦ· ἀλλὰ τὸ πάγιον καὶ μόνιμον καὶ ἑδραῖον τῆς τούτων δόξης ὁ λόγος αἰνίττεται· μόνος δ' ἄρα ὁ Κύριος, οἷον ἐξ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀνελήφθη καὶ οἷος νῦν κάθηται ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης τὸ τηνικαῦτα καθιεῖται Κριτής, ἄνθρωπος κρίνων ἀνθρώποις, περιγραπτὸς τοὺς περιγραπτούς, καὶ τοῖς ὁρωμένοις ὁρώμενος· ἐπεὶ κατὰ τὸ ἀπερίγραπτον καὶ ἀόρατον καὶ ὁ Πατὴρ τούτῳ σύνεδρος καὶ ἦν καὶ ἔσται καὶ ὁ Παράκλητος.* (Λόγος Α' Περὶ τῆς Μελλούσης Κρίσεως).

V. Ἀνακαίνισις παλαιῶν Εἰκόνων, τ. Γ' (Παραλειπόμενα), σσ. 6-7.

Καὶ σκοπὸς τοῦ ζωγράφου τὸ τὴν συγχωσθεῖσαν εἰκόνα καὶ ῥυπωθεῖσαν ἀναμορφῶσαι, ἢ μιμήσασθαι ἀκριβῶς τὸ πρωτότυπον.

Ζ'. ΔΟΥΚΑΣ, ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ (1453)

α') Ἡ λεηλασία τῆς Ἁγ. Σοφίας

XXXIX, 21 : (Περὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας)

Τὰ δὲ τοῦ ναοῦ πῶς; Τί εἴπω, ἢ τί λαλήσω;... Αὐθωρὸν οἱ κύνες (sc. οἱ Τοῦρκοι) *τὰς ἁγίας εἰκόνας κατέκοψαν, τὸν κόσμον* (αὐτῶν) *ἀφελόντες, τὰς ἁλύσεις, τὰ μανουάλια, ἐνδυτὰς τῆς ἁγίας τραπέζης, τὰ φωτοδόχα ἀγγεῖα, ἄλλα φθείροντες, ἕτερα λαμβάνοντες.*

Τὰ τοῦ ἱεροῦ σκευοφυλακίου τίμια καὶ ἱερὰ σκεύη, χρυσᾶ τε καὶ ἀργυρᾶ καὶ ἐξ ἄλλης τιμίας ὕλης κατασκευασθέντα, ἅπαντα ἐν μιᾷ ῥοπῇ συνήγαγον, ἀφέντες τὸν ναὸν ἔρημον καὶ γυμνόν, μηδοτιοῦν καταλείψαντες[1].

XLII, 1: Ἡ τύχη τῶν ἀμφίων, ἱερῶν σκευῶν καὶ χειρογράφων

Καὶ ἦν ἰδεῖν ἐν μέσῳ τῶν βαρβάρων ἕνα φοροῦντα σάκκον ἀρχιερατικὸν καὶ ἕτερον ζωννύμενον ἐπιτραχήλιον χρυσοῦν, ἕλκοντα κύνας ἐνδεδυμένους, ἀντὶ τῶν σαγισμάτων, ἀμνοὺς χρυσοϋφάντους. Ἄλλοι ἐν συμποσίοις καθήμενοι, καὶ τοὺς ἱεροὺς δίσκους ἔμπροσθεν σὺν διαφόροις ὀπώραις ἐσθίοντες, καὶ τὸν ἄκρατον πίνοντες ἀπὸ τῶν ἱερῶν κρατήρων (ποτηρίων sc.). *Τὰς δὲ βίβλους ἁπάσας φορτηγώσαντες ἁπανταχοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει διέσπειραν. Δι' ἑνὸς νομίσματος δέκα βίβλοι ἐπιπράσκοντο, ἀριστοτελικοί, πλατωνικοί, θεολογικοί, καὶ ἄλλο πᾶν εἶδος βίβλου. Εὐαγγέλια μετὰ κόσμου παντοίου ὑπὲρ μέτρον, ἀποσπῶντες τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον, ἄλλ' ἐπώλουν, ἄλλ' ἔρριπτον.*

Τὰς εἰκόνας ἁπάσας πυρὶ παρεδίδουν· σὺν τῇ ἀναφθείσῃ φλογὶ κρέη ἐψῶντες ἤσθιον[2]*!*

1. Δούκας (Grecu), σ. 367,18-25.
2. Αὐτόθι, σ. 393,1-11.

Δ'

ΠΟΙΗΤΑΙ ΚΑΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΣΤΙΧΟΥΡΓΗΣΑΝΤΕΣ

ΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ ΠΡΟ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑΝ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΚΩΣ

Ι. Ὁ Ρωμανός (πρὸ τοῦ 560 †)

Ἡ ὁρολογία

Ἰδού μοι δύο εἰκόνων ζωγράφος ἡ Σαμαρεῖτις
ἐκ τῆς Σιχὰρ ἀνεφάνη, Ἐκκλησίας καὶ Σαμαρείας.
Ὕμνος ΚϚ', 114 - 117

Ὑποσκιαγραφοῦσιν ἐπὶ τὸ φρέαρ τὴν κολυμβήθραν.
Ὕμνος ΚϚ', 148 - 149

Ὢ τῶν σφῶν χαρακτήρων, δι' ὧν τὰ τῆς Ἐκκλησίας
ἐν τῇ πίστει τῆς ὁσίας (Σαμαρείτιδος) *ζωγραφεῖται*
ἐκ χρωμάτων ἀληθῶν, ἀπαλαιώτων.
Ὕμνος ΚϚ', 205 - 209

Χειρόγραφος εἰκὼν (χρυσῆ Ναβουχοδονόσορος).

Χειρόγραφον εἰκόνα μὴ σεβασθέντες...
Ὕμνος ΛΔ', κοντάκιον

Χρυσῆν εἰκόνα πρότερον τεκτηνάμενος μετὰ ταῦτα ἀνέστησε.
Ὕμνος ΛΔ', 52 - 53

Εἴδωλα χειροποίητα

Ἡνίκα γὰρ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Αἴγυπτον |
ἐσείσθησαν εὐθὺς τὰ χειροποίητα.
Ὕμνος Ϛ', 453 - 456

(Χριστὸς) *μέλλει εἰς Αἴγυπτον φεύγειν...*
τὸν Νεῖλον δὲ κατέλαβε...
οὐχ ὡς Μωσῆς... μᾶλλον δὲ ῥίψας ἐκεῖ
ἅπαν εἴδωλον αὐτῶν (sc. τῶν Αἰγυπτίων)...
Ὕμνος Ϛ', 402 - 413

Εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος

Ταῖς χερσὶ πλαστουργήσας τὸν ἄνθρωπον
ὑπὲρ πᾶσαν τὴν Κτίσιν ἐτίμησας, Κύριε.
Εἰκόνα γὰρ τῆς σῆς ἀϊδιότητος ἐποίησας αὐτόν...

Κοντάκιον Κυριακῆς τῆς Πρωτονηστίμου (Ρωμανοῦ;), Ὕμνοι, Β', σ. σπζ'.

II. Ταράσιος Πατριάρχης (;)

Κοντάκιον ψαλλόμενον εἰς τὰς ἱερὰς καὶ θείας εἰκόνας, φέρον ἀκροστιχίδα τήνδε: *Τοῖς εἰκονοκλάσταις οὐαί:*

Ἦχος πλ. δ' (Ἰδιόμελον)

Ὁ ἀπερίγραπτος Λόγος τοῦ Πατρὸς | ἐκ σοῦ, Θεοτόκε, περιεγράφη σαρκούμενος | καὶ τὴν ῥυπωθεῖσαν εἰκόνα εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναμορφώσας | τῷ θείῳ κάλλει συγκατέμειξεν. | Ἀλλ' ὁμολογοῦντες τὴν σωτηρίαν | ἔργῳ καὶ λόγῳ ταύτην ἀ ν ι σ τ ο ρ ο ῦ μ ε ν.

Οἶκος Ι'

Ὅσοι τὰς σεπτὰς εἰκονικὰς ἀνατυπώσεις ἐπισπῶνται | τὸν Θεὸν προορῶνται διὰ παντός· | καὶ παρὰ τούτων γὰρ ἐρευνῶσι τὰ θεόπνευστα | Γραφῆς τῆς θείας ἔνθεα θαύματα· | ἔστι γὰρ αὐτή, καὶ αὗται δηλοῦσι | καὶ ὡς ἀλλήλων ἔχουσιν ἐμφάσεις. | Ταύτην σέβωμεν καὶ ταύτας πάντως· | πρὸς γὰρ θείαν διάγνωσιν ἄμφω ἀληθῶς ἐκδέδονται· | Καὶ ὁμολογοῦντες... (Q, φ. 16r). Βλ. Ὕμνους Ρωμανοῦ, τ. Β', σσ. σπε' - σπς', ἀρ. 8, καὶ τ. Γ', σ. ρμ', ἀρ. 64.

Τοῦ αὐτοῦ

Εἰς τὸν ἀπεικονισμὸν τῆς Σταυρώσεως[1]

Ἐλευθέρωσον πάντας εἰδώλων πλάνης...

III. Εἰκὼν ἁγίου Ν ι κ η φ ό ρ ο υ († 4 Μαΐου 815)

Οἱ φοιτηταί σου, παμμάκαρ, | τὴν ἁγίαν σου θήκην | τῷ πόθῳ περιέπουσι τῷ σῷ | καὶ τὴν εἰκόνα τυπώσαντες | σχετικῶς προσκυνοῦσιν | καὶ πίστει περιπτύσσονται τὴν σήν· | τὸν Χριστὸν γὰρ ἐν ὕμνοις | ἀπαύστως ἐμεγάλυνας. AHG IX, σ. 56 (4 Μαΐου Ἁγίου Νικηφόρου, κανὼν VI, 192 - 199)

IV. Ν ι κ η φ ό ρ ο ς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (806 - 815)

«Εἰς τὸν τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀνάγραπτον διάκοσμον»[2]

Τύπους θεωρῶν ἐνθέων μυστηρίων...

1. J. B. P i t r a, Juris Ecclesiae Graecorum historia et monumenta II, Roma 1868, σ. 365.
2. J. B. P i t r a, αὐτόθι.

V. Ἀ ν ώ ν υ μ ο ς

Ἕτερον Κοντάκιον τῇ αὐτῇ Κυριακῇ (τῆς Ὀρθοδοξίας) ἔχον ἀκροστιχίδα: *Τῆς Ὀρθο⟨δοξία⟩ς...*

Ἦχος β' πρὸς τό: *Χειρόγραφον εἰκόνα*

Ὁ ἐκ Πατρὸς ἐκλάμψας υἱὸς ἀμήτωρ
ἐκ γυναικὸς ἐτέχθη διπλοῦς τῇ φύσει,
ὃν ἰδόντες οὐκ ἀρνούμεθα τῆς μορφῆς τὸ ἐ κ τ ύ π ω μ α,
αὐτὴν δὲ εὐσεβῶς ἀ ν ι σ τ ο ρ ο ῦ ν τ ε ς | σέβομεν πιστῶς,
καὶ διὰ τοῦτο, | τὴν ἀληθινὴν πίστιν κρατοῦσα ἡ Ἐκκλησία
ἀσπάζεται τὴν εἰκόνα τῆς Χριστοῦ ἐνανθρωπήσεως.

Οἶκος Δ'

Ὅσοι τὰς τῶν ε ἰ κ ό ν ω ν μορφὰς σεπτῶς ἱ σ τ ο ρ ο ῦ σ ι | διὰ παντὸς προορῶνται | τὸν Θεὸν τὸν ὑπεράγαθον· | καὶ γὰρ τὴν ἱστορίαν ὁ βλέπων καταμανθάνει | τὰ τῆς Γραφῆς εἰρημένα | πανυπέρθεα θαύματα· | νῦν γὰρ ἐκείνη βοᾷ καὶ αὗται ἀνακραυγάζουσι | ἀλλήλων ἐνεργῶς τὰς ἐμφάσεις | καὶ τὰ πράγματα... Βλ. Ρωμανοῦ Ὕμνοι, τ. Β', σ. σπς'

ΟΙ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΟΠΟΙΟΙ

Πρὸ τῆς Εἰκονομαχίας

I. Ν ε ῖ λ ο ς ὁ Σ χ ο λ α σ τ ι κ ὸ ς (α' ἥμισυ ε' αἰ.)

Εἰς εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου

Ὡς θρασὺ μορφῶσαι τὸν Ἀσώματον· ἀλλὰ καὶ εἰκὼν
ἐς νοερὴν ἀνάγει μνῆστιν ἐπουρανίων.
(Waltz, Anth. Gr. I, 33)

II. Ἀ γ α θ ί α ς Σ χ ο λ α σ τ ι κ ὸ ς

Εἰς τὴν αὐτὴν (εἰκόνα τοῦ Ἀρχαγγέλου) ἐν Πλάτῃ.

Ἄσκοπον ἀγγελίαρχον ἀσώματον εἴδεϊ μορφῆς,
ἆ μέγα τολμήεις, κηρὸς ἀπεπλάσατο.
Ἔμπης οὐκ ἀχάριστον, ἐπεὶ βροτὸς εἰκόνα λεύσσων
θυμὸν ἀπιθύνει κρέσσονι φαντασίῃ·
5 *οὐκέτι δ' ἀλλοπρόσαλλον ἔχει σέβας, ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ*
τὸν τύπον ἐγγράψας ὡς παρεόντα τρέμει·
ὄμματα δ' ὀτρύνουσι βαθὺν νόον· οἶδε δὲ τέχνη
χρώμασι πορθμεῦσαι τὴν φρενὸς ἱκεσίην.
Anth. Gr. I, 34 (Waltz)

Ὁ αὐτὸς

Εἰς εἰκόνα Θεοδώρου Ἰλλουστρίου καὶ δὶς ἀνθυπάτου, ἐν ᾗ γέγραπται παρὰ τοῦ ἀρχαγγέλου δεχόμενος τὰς ἀξίας ἐν Ἐφέσῳ:

τῆς δ' εὐγνωμοσύνης μάρτυς γραφίς· ὑμετέρην γὰρ
χρώμασι μιμηλὴν ἀντετύπωσε χάριν.

Αὐτόθι, I, 36,5-6

III. Θεόδωρος Στουδίτης (759 - 826 †)

XIL. **Εἰς ἐνδυτὴν** (*ἐνδύτην* editor).

Τὸν κοσμοποιὸν σωματούμενον βλέπων,
σὺν τῇ τεκούσῃ, τῇ γραφῇ τῶν εἰκόνων,
καταπλάγηθι, πῶς Θεὸς βρέφος πέλει,
ἅπαντά τε δρᾷ πρὸς βροτῶν σωτηρίαν,
ἵν' εἰς ἑαυτὸν τὴν φθορὰν κατακρίνας,
τὸ πλάσμα σώσῃ Θεότητος τῷ κράτει.
Τὸ δὴ φρονοῦσα τῇ Θεητόκῳ φέρει,
πρὸς λύτρον αὐτῆς τ' ἀνδρός, ἄχραντον δόμα.

ΕΕΒΣ ΚΗ', 1958, σ. 37, ἀρ. XLI (Garzya)

IV. Ταράσιος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (784 - 806)

Εἰς τὸν ἀπεικονισμὸν τῆς Σταυρώσεως.

Ἐλευθερώσας πάντας εἰδώλων πλάνης...

J. B. Pitra, Ecclesiae Graecorum historia et monumenta. II, Roma 1868, σ. 365.

V. Νικηφόρος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (806 - 815)

Εἰς τῶν ἁγίων εἰκόνων ἀνάγραπτον διάκοσμον

Τύπους θεωρῶν ἐνθέων μυστηρίων...

Pitra, ἔνθ' ἀνωτ., II, σ. 365.

VI. Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος (AP 15, 17)
(ἐπὶ Λέοντος ϛ', θ' - ι' αἰ.)[1]

(LXIV) *Εἰ ζωγραφεῖν τις ἤθελέν σε, Παρθένε,*
ἄστρων ἐδεῖτο μᾶλλον ἀντὶ χρωμάτων
ἵν' ἐγράφης φωστῆρσιν, ὡς φωτὸς πύλη.
ἀλλ' οὐχ ὑπείκει ταῦτα τοῖς βροτῶν λόγοις·

1. Σ. Μενάρδος, Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος, BN-J V, 1927, σσ. 419 - 422.

5 *ἃ δ' οὖν φύσις παρέσχε καὶ γραφῆς νόμος*
τούτοις παρ' ἡμῶν ἱστορῇ τε καὶ γράφῃ.

VII. Θεόδωρος ὁ Πρόδρομος

Εἰς εἰκόνα ἔχουσαν Χριστὸν ἱστορημένον

(LIII) *Ἂν ἡ Θεοῦ χεὶρ οἶδε καὶ τύπους γράφειν*
ἡ πρὶν βροτοὺς γράψασα πλαστικοῖς νόμοις,
ἡ σή σε χεὶρ ἔγραψεν ὧδε, παντάναξ,
ἐξ αὐτοβαφῶν καὶ θεϊκῶν χρωμάτων
5 *ἢ μὴν προφήτην Μωϋσῆν εὑρὼν νέον*
τὸ ξύλον εἰσδὺς ὡς βάτον λαλεῖν θέλεις·
ἢ μὴν δι' ἡμᾶς ὡς δι' Αὔγαρον πάλαι
τὸ ξύλον εὑρὼν ἀπομάττῃ τὸν τύπον,
ὡς ἂν τρίτον μόρφωμα τῆς σῆς ἰδέας
10 *λινοῦν, κεραμεοῦν καὶ ξύλινον τυγχάνῃ.*
ἔδει γὰρ ἴσως τὸν ταθέντα σε ξύλῳ
κἂν τῷ ξύλῳ νῦν ἐμφανισθῆναι πάλιν.

(Ἔκδοσις Hörandner, σ. 447)

VIII. Ἰωάννης ὁ Μαυρόπους μητροπ. Εὐχαΐτων (μέσα ια' αἰ.)

Εἰς τὸν ἀρχάγγελον Μιχαὴλ

Φῶς, πνεῦμα καὶ πῦρ οἴδαμεν τοὺς ἀγγέλους
παντὸς πάχους τε καὶ πάθους ὑπερτέρους.

(P. de Lagarde, σ. 11)

IX. Χριστόφορος Μυτιληναῖος

Εἰς τὸν ζωγράφον Μύρωνα ζωγραφοῦντα τὴν εἰκόνα Μιχαὴλ

Εἰ τοῦ Μιχαὴλ τὴν θέαν γράφεις μόνον,
ὤχραν τάραττε καὶ χρόας ἄλλας τρίβε·
εἰ δ' ἀρετὴν σύμπασαν αὐτοῦ σὺν θέᾳ,
ἔμπνουν ἀναστήλωσον αὐτόν, εἰ δύνῃ.
Σὺν ἀρετῇ γὰρ τοῦτον ἄλλως οὐ γράφεις,
τὸν ἀρετῆς ἔμψυχον ὄντα πυξίον.

(Kurtz, σ. 75, ἀρ. 192)

X. Ἀνώνυμος

Εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Χαλκῇ πύλῃ τοῦ Παλατίου

Ἣν καθεῖλε πάλαι Λέων ὁ δεσπόζων

ἐνταῦθα ἀνεστήλωσεν [ἡ] Εἰρήνη.
(PG 108, 103 B, Βίος Λέοντος Ἀρμενίου)

XI. Ἰωάννης Ἀπόκαυκος (1160; - 1233)

Εἰς εἰκόνα Χαιρετισμόν, ἱστορηθεῖσαν καὶ κοσμηθεῖσαν παρά τινος, οὗ ὁ ὀφθαλμὸς ἔπαθε λευκώματι.

Ὁ ὀφθαλμός ἐστιν ἥλιος τῆς ἡμέρας,
νυκτὸς σελήνη, νὺξ δὲ καὶ βροτῶν βίος.
Καὶ τὴν Σελήνην εὗρον, ἣν ἔγραψά σε,
πολλῶν ῥυσαμένην με τῶν προσκομμάτων
5 εἰς τὸν σκοτεινὸν τοῦτον ὃν τρέχω βίον·
πλὴν ἀντὶ πασῶν σῶν, Σελήνη, λαμπάδων
γράφω Σε καὶ κοσμῶ Σε καὶ τίθημί Σε
εἰς νυκτὸς ἀρχὰς τῆς ἐμῆς ὀφθαλμίας·
τὸν Ἄγγελον δὲ πρὸ προσώπου Σου γράφω
10 τὴν σύνοδον δηλοῦντά Σοι τοῦ Φωσφόρου.
Ἥλιε Χριστὲ καὶ Σελήνη Παρθένε,
ἀκτῖνα διπλῆν ἐξαναλάμψατέ μοι
ὄμματος εἰς φῶς, εἰς μετανοίας λύχνον.
Ἀθηνᾶ ΙΕ', 1903, σσ. 468 - 469 (Ἀ. Π. Κεραμεὺς)

XII. Μιχαὴλ ὁ Σύγκελλος ὁ Περσογενὴς πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (4 Ἰανουαρίου 846)[1]

I

(41) Γραπτὸν ἐν εἰκόνι σόν, Παρθένε, κάλλος
πνεύματος εὐαγέος φέγγεσι λάμπει.
Ἱερὴν θεὸν τεκούσης | Μαρίης κόρης ἀνάσσης
πάλιν εἰκόνα πρεπόντως | μάλα προσκυνῶ, φιλῶ τε.

II

(47) Ἀγγελικὰς ποθέων εἰκόνας αἴνους
ἐν μελέεσσι χαρῶν ἔμπλεος ᾄδω.
Καθαρῶν ἀσωμάτων τε | πάλιν Ἀγγέλων γεραίρω
ἁγίους τύπους φανέντων | σάφα σωμάτων ἐν εἴδει.

1. Die byzantinischen Anakreonteen von Theodor Nissen, München 1940, σσ. 50 - 52. P. Cantarella, Poeti Bizantini, I, Milano 1948, σ. 124.

III

(53) Οὐρανόθεν καταβὰν Πνεῦμα Θεοῖο
οἷα πέλειαν ὁρῶν εἰκόνα χαίρω.

IV[1]

(1) Ἀθανάτοιο Λόγου σώματος εἶδος,
ὃ βροτέην γενέθλην ἕσσατο μέλπω
. . . .
(13) Γενεῇ τεὴν ἰδοῦσῃ | ἰδέην ἀφεὶς τὰ ῥεῖθρα
ἔβρυσας βροτοῖς ἐάων, | πόθον ἔμβαλες χαράττειν·
Διὰ πνεύματος δὲ θείου | πρὸς Ἀποστόλων λαβοῦσα
(20) ἀγορὴ θεησεβοῦσα | ἔθος εὐαγὲς κατέσχεν.
. . . .
(23) Ἐν ὅλοις δόμοισι σεῖο | διὰ χρώμασιν τυποῦται
(30) ἐφ' ὅλην, ἄναρχε, γαίην | σοφίη βίου παθῶν τε.
. . . .
(35) Ἀπερίγραφος πέλων γὰρ | περιγραπτὸς ἄμμιν ὤφθης.

XIII. Μανουὴλ Φιλῆς (1275 - 1345;)

Εἰς κηρόχυτον εἰκόνα τοῦ Ἀρχιστρατήγου

Τὸ πλὴν ὕλης πῦρ, τὴν ἀεὶ ζῶσαν φλόγα
τὸ δεύτερον φῶς ἐξ ὑγρᾶς ὕλης γράφειν
ὁ δημιουργὸς τῆς γραφῆς πῶς ἰσχύεις;
Καὶ ταῦτα κηρὸν ἀκριβῶς ὑπεκχέας,
5 εἰς πῦρ δὲ κινῶν τῆς γραφίδος τὰς τρίχας
πῶς οὐδὲ ταύτας ἀδρανεῖς οὔσας φλέγεις;
Μὴ πῦρ ὅλον φῶς ἡ γραφὶς ἔγραψέ σοι;
(Carmina, Müller, τ. II, σσ. 287 - 288)

1. Th. Nissen, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 48-49.

Ε'

ΑΓΙΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΥΜΕΝΟΙ

(ζῶντες ἢ νεκροὶ)

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΙΣΤΟΡΗΣΑΝΤΕΣ ΙΕΡΑ ΠΡΟΣΩΠΑ

Ι. Ψ.Γρηγόριος Β' πάπας Ῥώμης πρὸς Λέοντα βασιλέα τὸν Ἴσαυρον.

Ἰδόντες τὸν Κύριον, καθὼς εἶδον ἱστορήσαντες ἐζωγράφησαν. Καθὼς εἶδον τὴν Μητέρα τοῦ Κυρίου ἱστορήσαντες ἐζωγράφησαν. Ἰδόντες Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, καθὼς εἶδον αὐτὸν ἱστορήσαντες ἐζωγράφησαν... Καὶ κατ' ἔπος ἰδόντες τὰ πρόσωπα τῶν μαρτύρων τῶν ἐκχυσάντων τὸ αἷμα ὑπὲρ Χριστοῦ ἐζωγράφησαν. Καὶ θεωρήσαντες λοιπὸν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ οἱ ἄνθρωποι, ἀφέντες τὰς προσκυνήσεις τοῦ διαβόλου (sc. τὰ εἴδωλα), *ταύτας προσεκύνησαν* (τὰς εἰκόνας Χριστοῦ, Θεοτόκου, Ἀποστόλων).

[Α'] Ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Γρηγορίου Β' πρὸς τὸν βασιλέα Λέοντα Γ' τὸν Ἴσαυρον. Jean Gouillard, Travaux et Mémoires 3, 1968, σσ. 283 - 285, στίχοι 95 - 97).

ΙΙ. ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΑΙ

Εἰκὼν μάρτυρος (ζώσης)

Ἡ δὲ (Φαῦστα) *ἁγία εἶπεν· Ἄκουσον ἐμοῦ, Εὐιλάσιε, καὶ ποίησον εἰκόνα ἔχουσαν χαρακτῆρα τὸν ἐμόν· καὶ φέρε πάντα τὰ κολαστήρια καὶ γραφήτω καὶ αὐτὰ ἐν τῇ εἰκόνι. Καὶ τούτου γενομένου, λέγει ἡ ἁγία· Ὥσπερ ἡ εἰκών μου αὕτη οὐκ αἰσθάνεται τῶν βασάνων, οὕτως οὐδὲ τὸ σῶμά μου· ἡ γὰρ ψυχή μου ἐστήρικται ἐν Κυρίῳ.*

Μαρτύριον τῆς ἁγίας Φαύστης καὶ τῶν σὺν αὐτῇ (Εὐιλασίου καὶ Εὐσεβίου) [BHG 658a], An. Boll. 102, 1984, σ. 289 (F. Halkin).

ΙΙΙ. ΕΙΚΟΝΕΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΕΝ ΝΑΟΙΣ

Ἀκακίου Κωνσταντινουπόλεως (471/2 - 489)

Ἀκάκιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως ὢν ἀρχικὸς καὶ πάσας τὰς ἐκκλησίας ὑφ' ἑαυτὸν ποιήσας πεφροντισμένως τῶν ἐν αὐταῖς κεκληρωμένων ἐποιεῖτο τὴν κηδεμονίαν. Οἳ εὐχαριστοῦντες ἐν γραφαῖς ἀνέθηκαν αὐτὸν κατὰ τοὺς εὐκτηρίους οἴκους. ἐπείπερ οὖν ἀθρόον ἐν πάσαις

ταῖς ἐκκλησίαις ἐδείχθησαν αὐτοῦ εἰκόνες, φήθησάν τινες κενοδοξοῦντα τὴν ἀνάθεσιν προστεταχέναι οὐ μικρὰν ἔχοντες τῆς ὑπονοίας πίστωσιν, τὴν ἐκ ψηφίδων γραφὴν δημιουργηθεῖσαν ἐν τῇ πρὸς τῷ νεωρίῳ ἐκκλησίᾳ... ἐκ τῶν τοιούτων οὖν εἰκόνων Ἀκάκιος, εἰ καὶ εὐμετάδοτος ἦν καὶ προστατικός, ἀλλὰ δοξομανὴς πᾶσιν ἔδοξεν ὑπάρχειν.

Σοῦδα, λ. Ἀκάκιος Ι, σ. 74,$_{5-30}$ (Adler) = Malco di Filadelfia, Frammenti a cura di Lia Raffaella Cresci, σ. 74,$_{8-30}$ (σχόλια, αὐτόθι, σσ. 170 - 172).

IV. ΕΙΚΟΝΕΣ ΟΣΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΑΘΩΝΙΤΟΥ

Α'

Ἐκ τοῦ Βίου τοῦ ὁσίου πατρὸς

78. *Κοσμᾶς ὁ ποτὲ τῆς Λαύρας ἐκκλησιάρχης, εἰώθει, ὅτε τῇ βασιλευούσῃ διά τινα χρείαν ἐπεδήμει, παραβάλλειν τῇ τοῦ Παναγίου μονῇ διὰ τὸ ταύτης καθηγεμόνα τυγχάνειν τὸν μοναχὸν Ἀντώνιον τὸν γνησιώτατον μαθητὴν τοῦ ἁγίου ἡμῶν πατρός. Ἀπελθὼν οὖν ποτε ἐκεῖσε, εἶδεν εἰκόνα τοῦ μεγάλου πατρὸς ἀπαράλλακτον οὖσαν ἐκτύπωμα τῆς ἁγίας ἐκείνου μορφῆς καὶ παρεκάλει τοῦτον δοῦναι ταύτην αὐτῷ. Ὁ δὲ Ἀντώνιος ἐκ πόθου ταύτην καὶ πίστεως πολλῆς κτησάμενος, «ἀδύνατον» ἔλεγεν «ἀδελφέ, ὅλως στερηθῆναί με ταύτης». Ὁ δὲ ἐπέκειτο αἰτούμενος ταύτην, αὐτὸν τὸν ἅγιον ἀντὶ μεσίτου προβαλλόμενος· καὶ τέλος ἐκβιάζεται τοῦτον, τῇ συνεχείᾳ τῆς αἰτήσεως, ἐκβῆναι τῆς οἰκείας προθέσεως καὶ συνθέσθαι τούτῳ παρασχεῖν ταύτην. «Πλὴν» ἔλεγεν «εἰ βούλει τοῦ ποθουμένου τυχεῖν, μεῖνον ἄχρι τριῶν ἡμερῶν, ὡς ἄν, ἀρχετύπῳ ταύτῃ χρησάμενοι, ἑτέραν ἐξεργασώμεθα, καὶ μετὰ τοῦτο παρέξομέν σοι ταύτην ἀλύπως», πείθεται τούτοις ὁ γέρων καὶ μένει τὴν προθεσμίαν. Ὁ δὲ μοναχὸς Ἀντώνιος, περὶ τοὺς ἑωθινοὺς ὕμνους ἀναστάς, ἄπεισι πρὸς τὸν τῆς εἰκόνος ἐργάτην ὄνομα Παντολέοντα, καὶ τὰ τοῦ πράγματος εἰσηγεῖται καὶ πρὸς ἔργον ἐπείγει. Καὶ «εἴ μοι βούλει» φησὶ «ποτὲ καταθέσθαι χάριν, μὴ ἀποκνήσῃς ἐργάσασθαί μοι ὁμοίαν ταύτης εἰκόνα· πλὴν μὴ βραδέως· τοῦτο γὰρ ἡ χάρις». Ὁ δὲ Παντολέων πρὸς τὴν πολλὴν τούτου ἔπειξιν ἐδυσχέραινε, καὶ «ἵνα τί» ἔλεγε «πάτερ, σὺ αὐτὸς παραγέγονας πρὸς ἡμᾶς; Ἀφοῦ γὰρ χθὲς περὶ δείλην ὀψίαν ἐμηνύθη μοι τὰ τοῦ πράγματος διὰ τοῦ σοῦ μαθητοῦ, πᾶν εἴ τι πρὸς τοῦτο φέρει τὸ ἔργον ἡτοίμασα, καὶ ἰδοὺ ὡς ὁρᾷς μέλλω τούτου κατάρξασθαι». Ὁ δὲ ἔκπληκτος γέγονε, μὴ συνιεὶς τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν, καὶ τὸν ἀδελφόν, ὃν ὁ Παντολέων ἔλεγε χθὲς παραγενέσθαι ἐκεῖ παρόντα πρὸς πίστιν ἐκάλει· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς ἠρνεῖτο παντελῶς τὴν ἄφιξιν. Ἔγνωσαν οὖν ἅπαντες, ὅτι ἐπισκίασις ἦν τοῦ ἁγίου. Ἐντὸς οὖν τριῶν ἡμερῶν, ἑτέρας ἀντιτύπου γενομένης, ἔλαβεν ὁ μοναχὸς Κοσμᾶς τὴν πρωτότυπον μετὰ θαύματος ὅτι πολλοῦ καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν Λαύραν ἤνεγκεν, ἐκδιηγούμενος*

πᾶσι τοῖς ἀδελφοῖς τὴν γενομένην τοῦ ἁγίου θαυματουργίαν· ἥτις καὶ μέχρι τῆς σήμερον προσκυνεῖται παρὰ πάντων ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ τάφῳ, τὸν ἀκριβῆ χαρακτῆρα τῆς ἁγίας αὐτοῦ μορφῆς ἀποσῴζουσα[1].

B′

Κανὼν εἰς τὸν ὅσιον Ἀθανάσιον τὸν Ἀθωνίτην

Ὠδὴ θ′, τροπ.

Ὁρῶντές σου τὸν τύπον,
πάτερ, τῆς εἰκόνος
σὲ καθορᾶν προσδοκῶμεν οἱ δοῦλοί σου
καὶ προσκυνοῦντες ἐν πίστει κατασπαζόμεθα[2].

V. ΒΙΟΣ ΑΓΙΟΥ ΣΥΜΕΩΝ ΤΟΥ ΣΤΥΛΙΤΟΥ ΤΟΥ ΝΕΟΥ (521 - 592)

Συνέβη δὲ ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἄνδρα τινὰ ἀγοραῖον | (σ. 140:) *τῆς πόλεως Ἀντιοχείας συνοχῇ δεινῇ κατέχεσθαι ὑπὸ δαίμονος πονηροῦ καὶ στενοχωρεῖσθαι ἐπὶ χρόνους, ὥστε καταπνίγεσθαι αὐτὸν ὑπ᾽ αὐτοῦ, σφιγγομένων τῶν πνοϊκῶν αὐτοῦ.*

Οὗτος ἀνελθὼν πρὸς τὸν ἅγιον καὶ τυχὼν ἰάσεως ταῖς αὐτοῦ πρεσβείαις καὶ γενόμενος ὡς μηδὲν κακὸν πεπονθὼς καὶ ἐπανελθὼν εἰς τὸν ἴδιον οἶκον, κατ᾽ εὐχαριστίαν ἀνέστησεν αὐτῷ εἰκόνα ἐν δημοσίῳ καὶ ἐμφανεῖ τῆς πόλεως τόπῳ, ἐπάνω τῶν θυρῶν τοῦ ἐργαστηρίου αὐτοῦ.

Ἰδόντες δὲ αὐτήν τινες τῶν ἀπίστων οὕτως ἐντίμως μετὰ φώτων καὶ βήλων δοξαζομένην, καὶ πλησθέντες ζήλου, συνετάραξαν τοὺς ὁμοίους αὐτῶν, ὥστε συνελθεῖν πλῆθος καὶ ἐνταράχως κράζειν· «Αἶρε τοῦ ζῆν τὸν τοῦτο πεποιηκότα καὶ ἡ εἰκὼν καταβληθήτω ...». Ἡ γὰρ κακία αὐτῶν πολλὴ καὶ μεγάλη καὶ ὁ φθόνος ἄμετρος· ὑφ᾽ οὗ καὶ ἐνεργούμενοι εἰς τοῦτο συνεληλύθεισαν, καιρὸν νομίσαντες εὑρεῖν καταστασιάσαι καὶ καθυβρίσαι τὸν ἅγιον, ὡς πολλάκις ἐλέγξαντα τὴν κακοπιστίαν καὶ πλάνην τῶν ἐν αὐτοῖς ἑλληνιζόντων.

Ὡς οὖν οὐκ ἠδύναντο φέρειν τὴν τοσαύτην μανίαν, ἐπέτρεψαν ἑνὶ τῶν στρατιωτῶν ἀνελθεῖν ἐν ἀναβαθμοῖς καὶ ῥῖψαι τὴν εἰκόνα. Ἀνελθὼν δὲ ἐκεῖνος καὶ ἐκτείνας τὰς χεῖρας τοῦ ποιῆσαι τὸ προσταχθέν, εὐθέως ἀπερράγη ἄνωθεν κάτω καταπεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐγένετο θόρυβος μέγας εἰς τὸν ὄχλον, καὶ προσέθεντο ἐξαφθέντες ἄλλον|(σ. 141:) *ἀναγαγεῖν καὶ ἐκτείνας*

1. An. Boll. 25, 1906, σσ. 85 - 87, § 78 (L. Petit) = σσ. 211-212 (Noret, 1982).
2. ΕΕΒΣ 32, 1963, σσ. 312 - 313 (Ἀθ. Κομίνης).

κἀκεῖνος τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατασῦραι αὐτήν, ὡσαύτως ἀπερράγη ἐπὶ τὴν γῆν. Καὶ τούτου γενομένου, φοβηθέντες πάντες ἤρξαντο τὴν σφραγῖδα τοῦ Σταυροῦ (*σταύρου* editor) *περιάπτειν ἑαυτοῖς. Ἐπὶ πλέον δὲ μεμηνότες οἱ ἄπιστοι ἐκεῖνοι προσέθεντο καὶ τρίτον ἀνενέγκαι ἐπὶ τούτῳ, καὶ ὡς ἐξέτεινε καὶ αὐτὸς τὰς χεῖρας τοῦ ῥῖψαι τὴν εἰκόνα, ὁμοίως καὶ αὐτὸς κατερράγη εἰς τὴν γῆν. Τότε φόβος μέγας ἐπῆλθεν ἐπὶ πάντας τοὺς περιεστῶτας πιστούς, οἳ καὶ ἐκπληττόμενοι ἐπὶ τῇ πωρώσει καὶ τόλμῃ τῶν ἀπίστων καὶ ἀνοσίων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ προσκυνοῦντες μετὰ προσευχῆς τῇ εἰκόνι ἀνεχώρουν*[1].

VI. ΒΙΟΣ ΟΣΙΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ (ΣΥΚΕΩΝ)

χρηματίσαντος ἐπισκόπου Ἀναστουπόλεως (ἀρχαὶ ζ′ αἰ.), Ἀπριλίου 22 613† [2]

129: *Ὅθεν καὶ οἱ τῆς μονῆς πάντες ἅμα τῷ θεοφιλεστάτῳ αὐτῶν ἡγουμένῳ Χριστοφόρῳ, πίστει πρὸς αὐτὸν διακείμενοι, ἐπόθησαν τὸ ὁμοίωμα τοῦ προσώπου αὐτοῦ λαβεῖν καὶ στῆσαι αὐτὸ ἐν τῇ μονῇ αὐτῶν, μνήμης αὐτοῦ διηνεκοῦς χάριν, ἐπὶ οἰκείᾳ αὐτῶν εὐλογίᾳ. Καὶ καλέσαντες ζωγράφον ἐποίησαν αὐτὸν διὰ ὀπῆς μικρᾶς θεωρεῖν τὸν ὅσιον, ἵνα σημειούμενος τὸ εἶδος τοῦ προσώπου καθ᾽ ὁμοίωσιν γράψῃ αὐτόν. Ὃ καὶ ἐπετελέσθη κατὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, ὁμοίωμα γράψαντος αὐτοῦ. Πρὸ τοῦ οὖν τοῦ ἀποδρᾶσαι αὐτὸν* (sc. τὸν ζωγράφον) *ἐποίησαν αὐτὸν εἰσελθεῖν καὶ εὐλογηθῆναι τὸ ὁμοίωμα αὐτοῦ παρ᾽ αὐτοῦ* (τοῦ ὁσίου). *Αὐτὸς δὲ σεμνὸν αὐτῷ προσμειδιάσας ἔλεγεν: Σὺ παγκλέπτης εἶ καὶ τί ποιεῖς ὧδε, εἰμὴ ἵνα τίποτε κλέψῃς! Καὶ εὐλογήσας αὐτὸ ἀπέλυσε.*

VII. ΛΕΟΝΤΙΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ († 1190)

εἰκών, νεκροῦ ζωγραφουμένου[3]

σ. 432: *Τέως δ᾽ ἐπὶ σκίμποδος προτεθειμένου καὶ τῶν ἐπικηδείων ᾀσμάτων ἐπ᾽ αὐτῷ ᾀδομένων παρὰ παντὸς σχεδὸν τοῦ τῆς Βυζαντίδος ἱερωμένου κληρώματος, ἐδέησε τοῖς ποτὲ μαθητευομένοις αὐτῷ, καὶ αὐτῷ δὴ τῷ πρὸ μικροῦ ῥηθέντι Εὐλογίῳ, διά τινος τῶν γραφέων εὖ εἰδότος διὰ τῆς γρα-*

1. La vie ancienne de S. Syméon Stylite le Jeune (521 - 592) publiée par Paul Van den Ven, tome Ier, Bruxelles 1962 (Subsidia Hagiographica, N° 32), σσ. 139 - 141, § 158.
2. Vie de Théodore Sykeôn. I Texte grec établi par André-Jean Festugière, O.P., Bruxelles 1970 (Subsidia Hagiographica), N° 48, σσ. 109 - 110.
3. Βίος Λεοντίου Ἱεροσολύμων, ἐν Μανουὴλ Χρυσοκεφάλου Λόγοι Πανηγυρικοὶ ΙΔ′, ἐν Κοσμοπόλει (= Βιέννη).

φικῆς τοὺς τῶν ὧν ἐθέλει χαρακτῆρας ἐν σανίσιν ἀπομάττεσθαι, καὶ αὐτοῦ ὡς ἕνι τὸ εἶδος διὰ τῆς τέχνης ἀπομάξασθαι. Τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ θανόντων, ὥς ἔφησέ τις. Ὁ δ' ἀποστάδην στὰς τοῦ συνέχοντος αὐτὸν (τὸν Λεόντιον νεκρὸν) *σκίμποδος, καὶ διὰ τῆς θέας ἀρξάμενος αὐτὸν ἀπομάττεσθαι καὶ αὖθις προσιὼν τῷ σκίμποδι κατ' εὐθὺ καὶ στήκων ἔγγιστα καὶ δεξιόθεν τοῦτον* (τὸν Λεόντιον) *περιβλεπόμενος, καὶ ἐξ ἀριστερῶν εἰσέπειτα, ὡς τὸ εἶδος δῆθεν αὐτοῦ ἀκριβώσοιτο, ἔλαθεν ἑαυτὸν κάμνων ἀνήνυτα! Μηδὲ γὰρ διὰ πάσης τῆς αὐτοῦ βιοτῆς* (ὁ Λεόντιος) *εἰκόνα αὐτῷ ἐγχαραχθῆναι καταδεξάμενος, οὐδ' ἀπελθὼν τῶν τῇδε τοῦτο κατένευσε. Διὰ τοῦτο ἄλλος καὶ ἄλλος καὶ ἑτεροῖος ὡσαύτως καὶ ἑτεροῖος τῷ δοκιμάζοντι γραφῇ* (-εῖ editor) *αὐτὸν ἐναπομάξασθαι κατεφαίνετο. Ὢ τοῦ θαύματος...*

VIII. ΑΓΙΟΣ ΣΑΒΑΣ Ο ΝΕΟΣ († 1349)

Εἰκονογραφούμενος ἐν Κύπρῳ πρὸ τοῦ 1310[1]

Ἐκ δὴ τούτων καὶ τῶν τοιούτων τοσοῦτον τὸ περὶ αὐτὸν φίλτρον συνέστη τὸ τηνικαῦτα Κυπρίοις, καὶ οὕτως ἐπὶ μέγα προῆλθε λαμπρότητος, ὡς μὴ τὰ προρρηθέντα μόνον μεθ' ὅσης τῆς ἡδονῆς πάσχειν περὶ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ σανίσι καὶ πίναξί τισιν ἐγχαράττοντες αὐτοῦ τὴν εἰκόνα, λαμπάσι κατ' οἴκους τιμᾶν καὶ μύροις καὶ θυμιάμασι καὶ τοῖς ἄλλοις, οἷς εὐσεβεῖς ψυχαὶ τὸ θεῖον καὶ τοὺς ἐκείνου θεραπευτὰς θεραπεύουσιν, οἱ δὲ καὶ τῶν τραχήλων ἐκείνην (sc. τὴν εἰκόνα) *ἐγκόλπιον ἐξαρτήσαντες ὥς τινα θώρακα πολεμικὸν καὶ φυλακτήριον ἀσφαλές, πανταχοῦ μετὰ πολλῆς τῆς πίστεως περιέφερον... Ἦν δὲ καὶ τὴν ἔντευξιν ἱλαρώτατος καὶ τὴν ὄψιν ἥδιστός τε καὶ χαριέστατος*[2].

1. Φιλοθέου Κοκκίνου Βίος ἁγίου Σάβα νεωτέρου, Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, ΑΙΣ Ε', 1888, σσ. $240_{,35}$—$241_{,10}$ (ἔκδ. Δ. Τάμη, Θεσσαλονίκη 1985, σ. $224_{,1-13}$).

2. Ὁ Δ. Γ. Τσάμης, Εἰκονογραφικὲς μαρτυρίες γιὰ τὸν ἅγιο Φιλόθεο Κόκκινο πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, ΕΕΘΣΠΘ 22, 1977, σσ. 37-51, ὑποθέτει ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Φιλοθέου εἰς τὴν μονὴν Resuva τῆς Σερβίας, φιλοτεχνηθεῖσα 30 περίπου ἔτη μετὰ τὴν κοίμησίν του (1379), ἀναπαρέστησε πολὺ ἢ ὀλίγον τὰ πραγματικά του χαρακτηριστικά.

ς'

ΟΡΟΙ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟΙ

I. ΓΡΑΦΗ, ΓΡΑΦΕΥΣ, (ΜΕΤΑ)ΓΡΑΦΩ, ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΩ, ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΑ

1. (Βασίλισσα Θεοδώρα) *Ζωγράφον αὐτῇ αὐτίκα ἀχθῆναι προστάττει καὶ ἐν τῇ πρὸς ἀνατολὰς ἀψῖδι γραφῆναι τὴν ἁγνὴν Θεομήτορα, τὴν τοῦ Γένους ἡμῶν δηλονότι μεσῖτιν καὶ σώτειραν. Γραφομένης οὖν τῆς εἰκόνος, καὶ ἤδη πρὸς πέρας τοῦ ἔργου βλέποντος, ὡς τῇ ὑστεραίᾳ ὁ γράφων παρεγένετο, ᾗ καὶ πέρας ἐπιθήσειν τῇ γραφῇ ἐβουλεύετο... ὁρᾷ γραφὴν ἑτέραν καὶ οὐ τὴν αὐτήν, πολὺ τὸ διάφορον ἔχουσαν καὶ παρηλλαγμένον ἀπὸ τῆς ὁμοιότητος, ἐν εἴδει* (= προσώπῳ) *ἀνδρικῷ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐπὶ νεφέλης φωτεινῆς καὶ ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων ὀχούμενον καὶ περιπατοῦντα, ὡς ὁ θεῖος ψάλλει Δαυΐδ...* (ἕπεται περιγραφή... προφῆται Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἀββακούμ)... *Ταῦτ' ἰδὼν ὁ γραφεὺς καὶ ἀφασίᾳ συσχεθείς, διά τινος τοῦτο τῇ Θεοδώρᾳ δηλοῖ. ἡ δὲ... ὡς εἶχεν εὐθὺς παραγενομένη... ἐνετείλατο τῷ γραφεῖ μηδόλως αὐτῷ ἔτι τὴν χεῖρα ἐπενεγκεῖν...* Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, Varia Graeca Sacra, 1909, σσ. $107_{,3}$ - $108_{,3}$ (Ἰγνατίου, ἡγουμένου Ἀκαπνίου, Διήγησις Ἐπωφελής...).

2. Καί πως δοκεῖ τὸ καθ' ἡμᾶς τῷ τῶν ζωγράφων προσεοικέναι. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἐπειδὰν εἰκόνων μεταγράφωσι τὰς εἰκόνας (ὅταν δὲν ζωγραφίζουν ἐκ τοῦ φυσικοῦ, ἀλλ' ἔχοντες ὡς πρότυπον ἄλλην εἰκόνα), *πλεῖστον, ὡς εἰκός, τῶν ἀρχετύπων ἀπολιμπάνονται,* Μέγας Βασίλειος, Migne, PG 31, 493.

3. Τοῖς... τὰς ὀφθείσας αὐτοῖς εἰκονογραφίας, ὢ θαῦμα, καὶ πρὸ σαρκώσεως τοῦ Λόγου μὴ καταδεχομένοις,... εἰκονογραφεῖν δὲ ἐνανθρωπήσαντα τὸν Λόγον καὶ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ πάθη οὐκ ἀνεχομένοις (θεομάχοις αἱρετικοῖς) *ἀνάθεμα.*

Συνοδικὸν τῆς Ὀρθοδοξίας, (Jean Gouillard) Travaux et Mémoires 2, 1967, σ. $55_{,145-150}$.

II. ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑ, ΙΕΡΟΓΡΑΦΙΑ, ΙΕΡΟΤΥΠΙΑ, ΕΚΤΥΠΩΜΑ, ΧΑΡΑΚΤΗΡ (= ΕΙΚΟΝΕΣ)

1. *Καὶ γὰρ ἀπεχθανόμενος ταῖς ἱερογραφίαις | καὶ τοῖς ἀπεικονίσμασι Χριστοῦ καὶ τῶν μαρτύρων, | τοὺς ἀπονέμοντας αὐ-*

τοῖς τὸ κατὰ σχέσιν σέβας | ἀνυποφόροις καὶ δειναῖς στρεβλώσεσιν ἐκάκου.
(Κ. Μ α ν α σ σ ῆ ς, Σύνοψις Χρονική, 4788 - 4791, Niebuhr).
2. *Τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων* (ὁ Νικηφόρος) *ἐπιβοήσας καὶ τρανώσας ἀρ-*
χαϊκὴν ἱ ε ρ ο γ ρ α φ ί α ν τε καὶ προσκύνησιν (= παλαιὰν ἱερὰν παράδοσιν).
Βίος Νικηφόρου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ 'Ι γ ν α τ ί ο υ διακόνου, σ.
$146_{,26-27}$ (de Boor).
3. (Αὐτόθι, σ. $147_{,6}$:) *ἱ ε ρ ο τ υ π ί α.*
4. *Οὐ τῇ ὕλῃ τοῦ εὐαγγελίου, οὐδὲ τῇ τοῦ Σταυροῦ ὕλῃ προσκυνοῦμεν*
ἀλλὰ τῷ ἐ κ τ υ π ώ μ α τ ι ('Ι ω ά ν ν η ς Δαμασκηνός, Περὶ εἰκόνων).
5. (Τὴν 'Εκκλησίαν) *Εὐαγγελικῶς πεποικιλμένην τοῖς ἱ ε ρ ο ῖ ς καὶ*
σεμνοῖς (= ἀξίοις σεβάζεσθαι) *ἐ κ τ υ π ώ μ α σ ι ν.*
('Ι γ ν ά τ ι ο ς, διάκονος, ἐν τῷ Βίῳ Νικηφόρου, ἔνθ' ἀνωτ., σ. $155_{,27-28}$).
6. ...*μηδὲ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου ἐ κ τ υ π ώ μ α τ ο ς τὸ σύνολον ἅψασθαι.*
Καὶ ἦν οὕτως ἔκτοτε τὸ θεῖον ἐ κ τ ύ π ω μ α τοῦτο θεραπεύουσα καὶ τιμῶ-
σα... μηδὲν δυνηθέντος τοῦ πυρὸς λυμήνασθαι κατά τι τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο τοῦ
Σωτῆρος ἐ κ τ ύ π ω μ α (σσ. $108_{,1-6}$, $109_{,21-22}$). *'Ο δὲ ἱερὸς ἐκεῖνος τοῦ*
Χριστοῦ χ α ρ α κ τ ὴ ρ δίκην ἡλίου... ἀνεφάνη (σ. $111_{,30-32}$).
Διήγησις 'Επωφελὴς περὶ τῆς θ ε α ν δ ρ ι κ ῆ ς ε ἰ κ ό ν ο ς τοῦ Κυ-
ρίου ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ, φανερωθείσης ἐν τῇ κατὰ Θεσσαλονίκην μονῇ
τῶν Λατόμων, συγγραφεῖσα παρὰ 'Ι γ ν α τ ί ο υ καθηγουμένου 'Ακαπνίου,
'Α θ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ Κ ε ρ α μ έ ω ς, Varia Graeca Sacra, S.
Peterburg 1909, σσ. 102 - 113 passim.
7. *Τὰ λείψανα καὶ ε ἰ κ ο ν ί σ μ α τ α* (αἱ ἀπεικονίσεις) *τῶν Μαρτύρων*
ἀξίως προσκυνείσθωσαν.
Τροπάριον δ' ᾠδῆς Λιτανείας 'Ορθοδοξίας (TR 235).

III. ΛΕΙΟΓΡΑΦΙΑ, ΥΛΟΓΡΑΦΙΑ καὶ ἄλλοι ὅροι

1. *Λειογραφία*, λ. γνωστὴ εἰς τὰ Λεξικὰ σημαίνει τὴν *γραφὴν* (ζωγρα-
φίαν) ἐπὶ λείας ἐπιφανείας. Πρβλ. τὸν Κ ύ ρ ι λ λ ο ν Κ υ ζ ί κ ο υ (= Κων-
σταντῖνον Στιλβῆν, μετὰ τὸ 1204), γράφοντα περὶ τῶν Λατίνων: *οἱ δὲ πλείους*
αὐτῶν οὐδὲ τὰς ἁγίας εἰκόνας καὶ μάλιστα οἱ ἀρχιερεῖς (αὐτῶν προσκυνοῦσιν)
οὐδὲ γράφουσιν εἰκόνας ἁγίων, πλὴν τῆς Σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ταύ-
την οὐδὲ διὰ λ ε ι ο γ ρ α φ ί α ς ἀνιστοροῦσιν, ἀλλὰ π ε π τ ή ν, ὥσπερ τι
τῶν γλυπτῶν (RÉB 21, 1963, σ. 72, Darrouzès). 'Επομένως ἐπὶ κεράμου
ἀνωμάλου ἐπιφανείας ἀνάγλυφον, ἡ ὁποία καὶ ἐκλιβανίζετο διὰ νὰ καταστῇ
στερεά.
2. *'Υλογραφία*, *'Υλογραφικός*, *-ὴ* (γνωστὸν τὸ λῆμμα *ὑλογράφος* ἐπὶ
τοῦ τεχνίτου). *Εἰκὼν μεγάλη ὑλογραφικὴ* (στ. 1174) καὶ *ἑτέρα εἰκὼν ὑλογρα-*
φία (στ. 1190 καὶ ἀλλαχοῦ) εἰς τὴν Τυπικὴν Διάταξιν Μ ι χ α ὴ λ τ ο ῦ

'Α τ τ α λ ε ι ά τ ο υ (P. G a u t i e r, RÉB 39, 1981), ἀντιτίθενται πρός τε τὰς *ἐγκαύστους* εἰκόνας (βλ. στ. 1223), τὰς *χυμευτάς*, καὶ δὴ τὰς μεταλλικάς: *χρυσᾶς, ἀργυρᾶς, διαχρύσους καὶ ἀχρυσώτους* (στ. 1185, 1188, 1222), κατεσκευάσθησαν δηλονότι ἐπὶ χρωσθέντος κηρωτοῦ παννίου προσηρμοσμένου σανίδι (πρβλ. τὸν D u c a n g e, Gloss. ἐν λ. κηρόχυτος γραφή).

3. Κ λ ή μ η ς ὁ 'Α λ ε ξ α ν δ ρ ε ὺ ς (Προτρεπτικὸς IV) ἐχρησιμοποίησεν ἐπὶ ἐθνικῶν εἰδώλων τοὺς ὅρους *ἀγάλματα, ἀνδρείκελα, εἰκόνες, ἐκμαγεῖα, ξόανα*, κατὰ τὰς περιπτώσεις. 'Ως πρὸς τὴν ὕλην ἐξ ἧς κατεσκευάζοντο (ἢ καὶ ἐκοσμοῦντο): *τί δ' ἄλλο χρυσὸς ἢ ἄργυρος ἢ ἀδάμας ἢ σίδηρος ἢ χαλκὸς ἢ ἐλέφας* (= ἐλαφαντοστοῦν) *ἢ λίθοι τίμιοι; Οὐχὶ γῆ τε καὶ ἐκ γῆς;*

Καὶ 'Ι π π ό λ υ τ ο ς, Εἰς τὸν Δανιὴλ (Β', XXVII) ἔγραψε περὶ τῶν συγχρόνων του εἰδωλολατρῶν ἄλλους προσκυνεῖν *χ ρ ύ σ ε ο ν, ἑτέρους δὲ τὸν ἀ ρ γ ύ ρ ε ο ν, ἄλλους δὲ τὸν χ ά λ κ ε ο ν, τινὰς τὸν δι' ἐ λ έ φ α ν τ ο ς συγκείμενον, πολλοὺς τὸν ὀ σ τ ρ ά κ ι ν ο ν* (= κεραμεοῦν) *καὶ λίθινον σέβοντας.* 'Υπῆρξε δὲ καὶ ὅρος χ ρ υ σ ά ρ γ υ ρ ο ς (εἰκὼν ἐκ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου). Ταὐτὸν καὶ ἀ ρ γ υ ρ ό χ ρ υ σ ο ς καὶ ἀ ρ γ υ ρ ο δ ι ά χ ρ υ σ ο ς.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Α'. ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ

Εἰκονογραφία ἁγίων καὶ νεομαρτύρων κατὰ παράδοσιν

Εἰκόνα βασιλέων Ἀνδρονίκου Παλαιολόγου καὶ Ἄννης ἀντιγράψας μετὰ τῶν χρωμάτων στέλλει τῷ Μαρτίνῳ Κρουσίῳ ὁ Θ. Ζυγομαλᾶς (M. Crusius, Turcograecia, σ. 75a). Τὸ 1580 ὁ Μ. Κρούσιος ἐζήτησε δι' ἐπιστολῆς του δημοσιευομένης ἐν σ. 102 μεταγράφειν: *Εἴθε εἰκόνα παλαιοῦ τινος Ῥωμαίων βασιλέως καὶ Αὐγούστης ἔχοιμι, ἅσπερ ἀκούω γεγραμμένας ὁρᾶσθαι ἐν ναοῖς παρ' ὑμῖν*... (ταύτας θ' ἀντέγραφεν ὁ Σολομὼν Sueigker (Σιωπικός!).

Οἱ νεομάρτυρες Γεώργιος Ἰωαννίνων, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, ἅγιος Ἰωάννης ὁ ἐξ Ἰωαννίνων (1526) κ.ἄ. εἰκονογραφοῦνται ὡς ἦσαν ζῶντες. Χαλκογραφίαι ἁγίων. Πρβλ. Μίλτου Γαρίδη - Θανάση Παλιούρα, Συμβολὴ στὴν εἰκονογραφία Νεομαρτύρων, Ἠπ. Χρονικὰ 22, 1980, σσ. 169 - 205 (Ἰωάννινα).

Β'. ΠΙΝΑΚΕΣ

Ι. Συγγραφεῖς ἀναφερόμενοι περὶ εἰκόνων γράψαντες

Ἀγαθίας Σχολαστικός
Ἀθανασίου Ἀθωνίτου βιογράφος
Ἀκάκιος πατριάρχης ΚΠόλεως
Ἀνώνυμοι Ὑμνογράφοι
Ἀπόκαυκος βλ. Ἰωάννης
Ἀρέθας Καισαρείας ἀρχιεπ.
Ἀτταλειάτης Μιχαὴλ
Βασίλειος ὁ Μέγας
Γερμανὸς πατριάρχης ΚΠόλεως
Γρηγόριος Β' πάπας Ρώμης
Δούκας, ἱστορικὸς τῆς Ἁλώσεως
Θεόδωρος ὁ Συκεὼν
Θεόδωρος ὁ Στουδίτης
Θεοφάνης
Ζυγομαλᾶς Θεοδόσιος
Ἰγνάτιος ἡγούμ. Ἀκαπνίου
Ἱππόλυτος
Ἰωάννης Ναυπάκτου ὁ Ἀπόκαυκος
Ἰωάννης Δαμασκηνὸς
Ἰωάννης Εὐχαΐτων ὁ Μαυρόπους
Ἰωσὴφ Βρυέννιος
Κλήμης Ἀλεξανδρεὺς
Κωνσταντῖνος Ρόδιος
Λεοντίου πατριάρχου Ἱεροσολύμων βιογράφος
Μαλάλας Ἰωάννης

Μάλχος Φιλαδελφείας
Μιχαὴλ ὁ Σύγκελλος (Ἱεροσολ.)
Νεῖλος ὁ Σχολαστικὸς
Νικηφόρος πατριάρχης ΚΠόλεως
Ρωμανὸς ὁ Μελῳδὸς
Συμεὼν Στυλίτου τοῦ Νέου βιογράφος
Συναξαρισταὶ διάφοροι
Σύνοδος Οἰκουμενικὴ ς'
Στιλβῆς Κωνσταντῖνος (= Κύριλλος Κυζίκου)
Στηθᾶτος Νικήτας
Ταράσιος πατριάρχης ΚΠόλεως
Ὑμνογράφοι ἀνώνυμοι
Ὑπομνήματος συγγραφεὺς
Φιλῆς Μανουὴλ
Φιλόθεος Κόκκινος Πατριάρχης ΚΠόλεως
Φώτιος Α' πατριάρχης ΚΠόλεως
Χρυσοκέφαλος Μανουὴλ
Χριστόφορος Μυτιληναῖος

ΙΙ. Σύλλαβος ὅρων Ζωγραφικῆς, Τέχνης, Εἰκονογραφίας

Ἀγγεῖον (φωτοδόχον)
ἅγιαι θύραι, αἱ (τοῦ ἱεροῦ βήματος)
ἄλυσοι, αἱ
ἀμνός, ὁ (χρυσοΰφαντος)
ἀνάγραπτος (διάκοσμος εἰκόνος)
ἀναγράφω (εἰκόνας)
ἀναμορφῶ (εἰκόνας)
ἀναστηλῶ (εἰκόνας, = ἱστορεῖν)
(ἀνατυπῶ ρ.) ἀνατύπωσις εἰκονική,ἡ
ἀνιστορῶ - οῦμαι ρ. (εἰκόνας)
ἀνιστῶ ρ. (εἰκόνας)
ἀπείκασμα, τὸ
ἀπεικονίζω ρ.
ἀπεικόνισμα, τὸ
ἀπεικονισμός, ὁ
ἀπερίγραπτος (ὁ Θεὸς) ἐπ.
ἀπολιμπάνειν ρ. (τῶν πρωτοτύπων εἰκόνων)
ἀπομάττεσθαι ρ. (σανίσιν)
ἀργυρᾶ (εἰκὼν) καὶ διάχρυσος
ἀργυροῦς (ἐπὶ σκευῶν καὶ εἰκόνων)
ἀργυρό(διά)χρυσος ἐπ.
ἀρχέτυπον, τὸ
ἀφομοίωμα, τὸ
ἀχειροποίητος ἐπ.
ἀχειρότευκτος ἐπ. (τύπος)
ἀχρύσωτος
βῆλον, τὸ (-α)
βίβλος, ἡ (-οι, αἱ)
βλαττίον, τὸ
γραμμάτιον, τὸ
γραφή, ἡ (-ῆς νόμος)
γραφεύς, ὁ (ὁ ζωγράφος)
γραφική, ἡ
γράφω (-ειν χρώμασιν)
διάκοσμος (ἀνάγραπτος εἰκόνος)
διατυπῶ ρ.
διάχρυσος ἐπ.
δίθυρος (λαιμή) ἐπ.
δίσκος (=δισκάριον τιμίων δώρων), ὁ
ἐγγράφω ρ. (τύπον)
ἔγκαυστος (εἰκὼν)
ἐγκόλπιον, τὸ (εἰκόνος)
ἐγχαράττω (εἰκόνα) ρ.
εἶδος, τὸ (= μορφή, πρόσωπον)
εἴδωλον-α (οὐχὶ αἱ εἰκόνες)
εἴκασμα, τὸ
εἰκονίζειν - ίζεσθαι ρ.
εἰκονικὸς ἐπ. -ῶς
εἰκόνισμα, τὸ
εἰκονιστής, ὁ
εἰκονογράφος, ὁ

εἰκονοειδής, ὁ
εἰκονοθραύστης, ὁ
εἰκονοκαύ(σ)της, ὁ
εἰκονοκλάστης, ὁ
εἰκονοκτίστης, ὁ (= ζωγράφος)
εἰκονολάτρης, ὁ
εἰκονουργία, ἡ, εἰκονουργῶ ρ. (ζωγραφῶ)
εἰκονοφίλης, ὁ
εἰκονοφίλος, ὁ
εἰκονόφιλος, ὁ
εἰκών, ἡ (ἀπαράλλακτος, ἁγία, ἱερά, χαλκῆ, λιθίνη, εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος)
ἐκμαγεῖον, τὸ
ἐκσφράγισμα
ἐκτυποῦσθαι (ράκη) ρ.
ἐκτύπωμα, τὸ (-α ἱερὰ καὶ σεμνὰ)
ἐλεφάντινος, ἐπ.
ἐλέφας, ὁ (= ἐλεφαντοστοῦν)
ἐνδυτή, ἡ (εἰκόνων· τῆς ἁγίας Τραπέζης)
ἐξεικονίζεσθαι ρ.
ἐπιτραχήλιον, τὸ
ζυγοστάσια, τὰ (Δευτέρας Παρουσίας)
ζωγράφημα, τὸ
ζωγραφία, ἡ
ζωγράφος, ὁ
ζωγραφῶ -οῦμαι ρ.
θεανδρικὴ (εἰκὼν ἀχειροποίητος Χριστοῦ)
θήκη, ἡ (= φέρετρον)
θύραι, αἱ (ἅγιαι-αι = ὡραία πύλη)
ἰδέα, ἡ (= ἡ μορφή)
ἰδιώματα, τὰ (μορφῆς ἐκτυπουμέπουμένης)
ἱερογραφία, ἡ
ἱερογράφος, ὁ (= ζωγράφος)
ἱεροτυπία, ἡ
ἱστορία, ἡ (διὰ ζωγραφικῆς) -αι = τοιχογραφίαι
ἱστορῶ ρ. (παριστῶ, ζωγραφῶ)
καθαιρῶ ρ. (εἰκόνας)
καρφίον, τὸ
κατασκευάζω ρ.
κειμήλιον, τὸ
κεραμεοῦς ἐπ. (= πήλινος)
κηρός, ὁ (κηρῷ μεμιγμένα χρώματα)
κόσμος-ῶ (διακόσμησις εἰκόνος-ῶ)
κρατὴρ (ἱερὸς = ἅγιον ποτήριον)
λαιμή, ἡ
λειογραφία, ἡ (= σφαλιστήριον — εἰκὼν)
λίθινος ἐπ. (ἐπὶ εἰκόνος)
λίθοι τίμιοι (εἰκόνος)
λίθος, βλ. λίθινος
λινοῦς ἐπ. (εἰκὼν ἐπὶ λινοῦ ὑφάσματος)
λιτόγραφος ἐπ.
μανουάλια, τὰ
μεταγράφω-ομαι ρ. (ἀντίγραφα εἰκόνων)
μιμοῦμαι ρ. (τὸ πρωτότυπον)
μορφή, ἡ (τοῦ Κυρίου, θεανδρική, τὸ ἅγιον Μανδήλιον)
μορφοῦσθαι ρ.
μορφῶ ρ.
μόρφωμα, τὸ
μόρφωσις, ἡ
ξύλινος ἐπ.
ξύλον, τὸ (= σανὶς ἐφ' ἧς ἡ εἰκών)
ὁμοιογραφῶ ρ.
ὁμοίωμα, τὸ (μορφῆς, προσώπου)
ὁμοίωσις, ἡ (καθ' ὁμοίωσιν)
περιγραπτός, ὁ (Χριστὸς)
περιγράφω ρ. (εἰκόνι τινὰ) -ομαι
πίναξιν (εἰκονίζειν)
πλαστικός, ἐπ. (νόμοι-ῆς)
προσευχάδιον, τὸ

προσκύνησις (εἰκόνων), ἡ
προσκυνῶ ρ.
πρωτότυπον, τὸ (εἰκόνος)
πυκτίον, τὸ
ῥάκος, τὸ
σάκκος, ὁ (ἀρχιερατικὸς)
σανίς, ἡ (εἰκόνων)
σεβάζομαι (ἀπονέμω σέβας ταῖς εἰκόσιν)
σκαραμάγγιον, τὸ
σκεύη, τὰ
Σταύρωσις (Χριστοῦ), ἡ (εἰκονιζομένη)
σφαλιστή(ά)ριον
σχῆμα, τὸ
σχηματισμός, ὁ
τεκταίνομαι ρ. (εἰκόνα)
τέμπλον, τὸ
τετραευάγγελον, τὸ
τζουνίον, τὸ
τιμᾶν (λαμπάσι, μύροις καὶ θυμιάμασιν εἰκόνα)
τύπος, ὁ (εἰκόνος)
τυπῶ ρ. (εἰκόνα χρώμασιν, διατυπῶ)
ὑλογραφία, ἡ
ὑλογραφικὸς ἐπ. (-κὴ εἰκὼν μεγάλη)
ὑποσκιαγραφῶ ρ.
φυλακτήριον, τὸ (εἰκὼν)
φωτοδόχος ἐπ.
χαλκός, ὁ
χαράττω ρ.
χειρόγραφος ἐπ. (εἰκών), ἡ
χειροποίητος ἐπ. (τὰ -τα)
χρυσάργυρος
χρυσός, χρυσῆ (εἰκὼν)
χρυσότευκτος, ἐπ.
χρυσοΰφαντος ἐπ.
χρώματα, τὰ (ἀληθῆ, ἀπαλαίωτα)
χυμευτὸς ἐπ. (-ἡ εἰκὼν Μεγ. Κωνσταντίνου)

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ ΕΙΣ ΕΙΚΟΝΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΝΔΗΛΙΟΥ

Εἰς ὅσα ἔγραψα ἀνωτέρω σ. 161 ἑξ. περὶ εἰκόνων τοῦ Ἁγίου Μανδηλίου προσθετέον καὶ ἐπίγραμμα Ἰωάννου μεγάλου πριμμικηρίου τῆς Μ. Ἐκκλησίας γραφὲν ἐπὶ εἰκόνος τοῦ Ἁγίου Μανδηλίου, ζωγραφηθείσης κατ' αἴτησιν τοῦ ἄρχοντος κυρίτζη Σκαρλάτου, καὶ πρὸ πολλοῦ δημοσιευθὲν ὑπὸ Μανουὴλ Γεδεὼν (ΕΑ Γ', 1883, σ. 329β), ἔχον οὕτω :

Τοῦ αὐτοῦ, Στίχοι ἰαμβικοὶ ἐκδοθέντες μοι εἰς ἐπιγραφὴν τοῦ ἁγίου Μανδηλίου, κατ' αἴτησιν τοῦ ἄρχοντος κυρίτζη Σκαρλάτου.

Ηὔχει τὸ πρὶν Αὔγαρος ἰδέαν φέρων
Χριστοῦ ἀχειρότευκτον, νῦν δὲ Σκαρλάτος
ἐκ τῶν Ῥωσσέτων τοῦ γένους ὡρμημένος
γάννυται πλουτῶν εἰκόνα σεπτὴν τήνδε,
5 *ἐξ ἀρχετύπου μορφωθεῖσαν ἀμέσως.*

Ἰδέα ἐδῶ εἶναι ἡ μορφή, τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, τὴν δ' εἰκόνα μαρτυρεῖ ὁ ἰαμβογράφος ἀντιγραφεῖσαν πιστῶς ἐκ τοῦ ἀρχετύπου (ποίου καὶ ποῦ;). Ὁ τῆς εἰκόνος κύριος καὶ ἀναθέτης λέγεται Σκαρλᾶτος Ῥωσσέτης, ἀγνοοῦμεν δὲ ποῖος ἦτο ἀκριβῶς, πιθανῶς ἐκ τῶν γραφειοκρατῶν ἀρχόντων τῶν Ἡγεμονιῶν, πρόσωπον τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ ιη' αἰῶνος (πρβλ. ἄρθρον Ρωσσέτης ἐν ΜΕΕ 21,1933, σ. 351): Περὶ δὲ τοῦ Ἰωάννου ἐξ ὅσων ἐδημοσίευσεν ὁ Γεδεών, ἐμάθομεν ὅτι πρόκειται περὶ λογίου καὶ φιλοσόφου Ἰωάννου τοῦ Λεσβίου, γνωστοῦ καὶ ἐξ ἄλλων του συγγραφῶν, ὧν τινες ἀναφέρονται εἰς προσωπικότητας μετὰ τὸ 1700 δρασάσας, ὡς πτρχης Κύριλλος ὁ ἀπὸ Κυζίκου. Ὁ Ἰωάννης οὗτος, πλὴν τοῦ ἀξιώματος τοῦ μεγάλου πριμμικηρίου, ἔλαβε καὶ τὸ τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων, τοῦ διερμηνέως τοῦ στόλου καὶ τοῦ αὐλικοῦ τῶν Ἡγεμονιῶν, ἦτο δὲ πάντως σχετικὸς πρὸς τοὺς οἴκους τῶν Καρατζάδων καὶ Μαυροκορδάτων. Πιθανῶς δ' αὐτὸς συνέγραψε καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 7 ἐπίγραμμα Ἀνωνύμου, σχετικὸν πρὸς Λάσκαρην σπαθάριον Ῥωσσέτην (ΕΑ Γ', σ. 378 β). Σημειῶ ἁπλῶς ὅτι Ρωσσέττης ὑπῆρξεν ἐν Ζακύνθῳ (κατὰ Λ. Χ. Ζώην, ΑΙΛΖ, ἐν λέξει) τὸ 1790.

Ν. Β. Τ.

Δ'

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΓΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ ΕΝ ΣΧΕΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΚΥΠΡΙΑΚΑΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΣ

Τοῖς ἀγχόνῃ τελειωθεῖσι Νεομάρτυσι
τῆς Κύπρου
ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Ἑνώσεως
Ν. Β. Τ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τὸ περαιτέρω δημοσιευόμενον μελέτημα ἐγράφη κατ' ἀρχὰς ὡς ἀνακοίνωσις διὰ τὸ Β' Κυπρολογικὸν Συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ συνέλθῃ τὸ 1974 εἰς Λευκωσίαν (ὅπου τὸ 1969 εἶχε συγκληθῆ καὶ τὸ Α'). Τούτου δὲ ματαιωθέντος, τὸ κείμενον ἀνεθεωρήθη διὰ ν' ἀνακοινωθῆ εὐρεῖα αὐτοῦ περίληψις εἰς τὸ ΙΕ' Διεθνὲς Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον (τμῆμα Κυπρολογικόν), τὸ συνελθὸν ἐν Ἀθήναις κατὰ Σεπτέμβριον 1976. Ἡ βασική μου δὲ πρόθεσις ἦτο νὰ δείξω ὅτι ἡ Κύπρος, ἀκολουθοῦσα μετὰ τὸ 1571 καὶ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κατοχὴν τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν, συνέχιζε τήν τε σύνταξιν ἁγιολογικῶν κειμένων, καὶ δὴ καὶ Ἀκολουθιῶν τῶν ἁγίων αὐτῆς, ὁσίων τε καὶ (νεο)μαρτύρων, καὶ κατὰ τὸν τύπον, τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν διάταξιν ἀκολουθοῦσα τὴν τάξιν καὶ παράδοσιν τῆς ὅλης Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ δὲ τῶν μέσων τοῦ ιη' αἰῶνος ἤρχισε καὶ διὰ τοῦ τύπου ἐκδίδουσα καὶ διὰ λόγους χρηστικοὺς τὸ πρῶτον (καὶ ἐσχάτως ἐπιστημονικούς) τὰ ἐν λόγῳ κείμενα.

Ἑπομένως δὲν πρόκειται νὰ μὲ ἀπασχολήσουν ἐδῶ οὔτε ὁ χρόνος οὔτε ὁ τρόπος τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἁγιολογικῆς Κυπριακῆς λατρείας, πότε τυχὸν καθιερώθησαν οἱ ἅγιοι τῆς Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, τίνος σκοποῦ ἕνεκα, καὶ διὰ ποίων εἰσηγητῶν, πράγματα τὰ ὁποῖα ἐξήτασαν ἄλλοι. Ἀπεναντίας μὲ ἀπασχολεῖ ἡ πρὸ τῶν Σταυροφοριῶν εἰσαγωγὴ τῶν Κυπρίων ἁγίων εἰς τὸ ἑορτολόγιον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, τῶν ἐξακολουθητικῶς μέχρι καὶ σήμερον τιμωμένων, ὡς καὶ ὁ σχηματισμὸς τοπικῆς Κυπριακῆς ἁγιολογίας, ὡς αὐτὴ ἐκφράζεται ἰδίᾳ διὰ τῶν Ἀκολουθιῶν. Τινὲς

τούτων ἢ ἀναφέρονται εἰς σχετικῶς πρόσφατα πρόσωπα (μετὰ τὸ 1571), εἴτε καὶ ἐγράφησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς Τουρκοκρατίας.

Ὁμοίως ἠθέλησα νὰ καταγράψω ὅσους ἐγνώριζον ἢ ἠδυνήθην, Κυπρίους καὶ μή, συγγραφεῖς ἁγιολογικῶν κειμένων καὶ Ἀκολουθιῶν, καὶ νὰ δώσω ἕνα (ἀτελῆ ἀναμφιβόλως) Πίνακα τῶν γνωστῶν μου ἐντύπων ἢ χειρογράφων Ἀκολουθιῶν, τῶν μὴ περιλαμβανομένων εἰς τὴν BAG τοῦ L. Petit, ἐκδοθεῖσαν τὸ 1926 (ἑπομένως καὶ παλαιωθεῖσαν), διότι πολλαὶ Ἀκολουθίαι ἐφάνησαν μετὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο.

Εὐνόητον εἶναι ὅτι, μὴ ἀσχολούμενος ἐνταῦθα ὡς ἱστορικός, ἀναγράφω τὰς περὶ τῶν ἁγίων - ἐπισκόπων εἰδήσεις χωρὶς νὰ πειρῶμαι νὰ ἐξακριβώσω τὴν ἀλήθειαν αὐτῶν, δηλονότι ἂν ὁ Α ἢ ὁ Β ἅγιος, ὁ φερόμενος ὡς ἐπίσκοπος τῆς δεῖνος ἐν Κύπρῳ ἐπισκοπῆς, ὑπῆρξε τῷ ὄντι καὶ πότε ἀρχιερεὺς αὐτῆς ἐκεῖ. Τοῦτο, ἀλλότριον δι᾽ ἐμέ, εἶναι ἔργον τοῦ ἱστορικοῦ τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, γνωρίζοντος καὶ ἄλλας, ἀσχέτους πρὸς τὸ θέμα μου, πηγάς. Ἐμὲ ἐνδιέφερεν ἂν ὁ Α ἢ ὁ Β ἀρχιερεὺς ἔτυχεν ἁγιολογικοῦ τινος κειμένου (συναξαρίου ἢ ἐγκωμίου), ἢ ἂν ἐγράφη καὶ ἐδημοσιεύθη δι᾽ αὐτὸν Ἀκολουθία τις. Οὐδ᾽ ἡ ποιότης τῶν κειμένων (καὶ δὴ τῶν ἐπιτοπίως γραφέντων) ἦτο θέμα ἐμόν, μολονότι τινὰ ἐξ αὐτῶν, ὡς τὰ γραφέντα ὑπὸ Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, ἐγείρουν ἀμέριστον τὸ φιλολογικὸν διαφέρον, ὡς προερχόμενα ἀπὸ ἀξιόλογον συγγραφέα, δημιουργήσαντα πλῆθος νέων λέξεων.

Ἰδίως ὡς πρὸς τὰ ἁγιολογικὰ κείμενα, γνωρίζει ὁ ἀναγνώστης μου ὅτι ταῦτα εἶναι καταγεγραμμένα εἰς τὴν BHG[3] καὶ τὸ Auctarium (τῆς BHG ἀναμένεται καὶ τετάρτη συμπεπληρωμένη ἔκδοσις), ὥστε μόνον ὑποβοηθητικῶς ν᾽ ἀναφέρωνται ἐδῶ, ὅταν μάλιστα Κύπριος συγγραφεὺς ἔγραψε διὰ Κύπριον ἅγιον.

Ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της, ἡ ἀκολουθοῦσα μελέτη δίδει μόνον μερικὴν εἰκόνα τῆς εἰς τοὺς Κυπρίους ἁγίους ἀπονεμομένης καὶ σήμερον λαϊκῆς λατρείας ἢ τιμῆς, διότι ἡ ἀνταπόκρισις Ἀκολουθιῶν - ἑορτῶν ἔνθεν, καὶ (ἡ μὴ ἐξεταζομένη ἐδῶ) ὕπαρξις μοναστηρίων, ναῶν, προσκυνημάτων τῶν εἰς αὐτοὺς ἀναφερομένων, συναρτᾶται. Εἰς τὴν Κύπρον ὑπῆρξε ζωηροτάτη ἡ βυζαντινὴ παράδοσις, οὐ μόνον παρὰ τοῖς εὐπαιδεύτοις, ἀλλὰ καὶ τῷ Χριστιανικῷ Λαῷ.

Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὰ κείμενα τῶν Ἀκολουθιῶν, τὰ τροπάρια τῶν ὁποίων οὐ μόνον μελίζονται πρὸς ρυθμικὰ πρότυπα τῆς βυζαντινῆς Ὑμνογραφίας, ἀλλὰ πολλάκις διασκευάζουν ἢ καὶ ἀπηχοῦν αὐτά, πρᾶγμα σύνηθες διὰ τὴν μεταβυζαντινήν, ὅση συναντᾶται εἰς τὰς διαφόρους «Φυλλάδας» ποιητικὴν παραγωγήν.

Φυσικὸν ἦτο εἰς ἓν τῶν Ἐπιμέτρων νὰ συγκεντρώσω τὰς (βιβλιογραφικὰς) ἐνδείξεις (initia ἢ καὶ τεμάχη) ὑμνογραφικῶν κειμένων, ὅσα ἐγράφησαν ὑπὸ μὴ Κυπρίων καὶ δὴ ὑπὸ ἐνδόξων βυζαντινῶν ποιητῶν.

Ἐλπίζω δ᾽ ὅτι ἡ μελέτη αὕτη, καὶ ὡς πρόδρομος θεωρουμένη, ἰθύνει τὴν ὁδὸν δι᾽ εὐρυτέραν ἐξέτασιν τοῦ θέματος καὶ διὰ συγκέντρωσιν πληρεστέρου ὑλικοῦ σχετικοῦ πρὸς τὸ ἐξεταζόμενον θέμα.

Χανιά, Αὔγουστος 1977

Ἐπισημείωσις: Ἡ μελέτη ἐπρόκειτο νὰ τυπωθῇ ἐν Κύπρῳ μετὰ προσθηκῶν καὶ βελτιώσεων αἱ ὁποῖαι μᾶς ὑπεδεικνύοντο, ἀλλ᾽ εἰς τοῦτο δὲν κατένευσα ν᾽ ἀναμείξω τὰ ἐμὰ μετὰ τῶν ἄλλων. Ἐπεφυλάχθην δι᾽ ἀναθεώρησιν, τὴν ὁποίαν ἐπεβράδυνεν ἀφ᾽ ἑνὸς ἡ περὶ Μελετίου Πηγᾶ συγγραφή μου καὶ ἐξ ἄλλου αἱ οἰκογενειακαί μου περιστάσεις. Κατὰ τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1983 ὅμως, προκειμένου ν᾽ ἀντιγραφῇ καὶ τυπωθῇ, ἐχρησιμοποίησα τὸ σταλέν μοι ἐκ Κύπρου ὑλικόν, ὅπου τοῦτο ἀπ᾽ εὐθείας μοὶ ἦτο ἀπρόσιτον. Διὸ καὶ ἐκφράζω καὶ ἐντεῦθεν τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τοὺς δρας κυρίους Θεόδ. Χ. Παπαδόπουλλον, καὶ Βεν. Ἐγγλεζάκην, διὰ τὰς πολυαρίθμους ὑποδείξεις των.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΩΝ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ*

AASS = Acta Sanctorum.

AB = Analecta Bollandiana, περ., Bruxelles, Société des Bollandistes.

Ἁγιολογικὰ = Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολογικά. Βιβλιογραφία τῶν Ἀκολουθιῶν, ΕΕΒΣ 9, 1932, σσ. 80 - 122 [ἐξ ἀφορμῆς ἐκδόσεως τῆς BAG].

Ἁγιολόγιον = Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἁγιολόγιον τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας [Ἀθῆναι 1961, μεταθανατίως ἐκδοθὲν ἀσυγχρόνιστον].

Ἀπ. Βαρνάβας = Ἀπόστολος Βαρνάβας, περ. Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου ἐν Λευκωσίᾳ, περίοδος Γ'.

Auctarium· βλέπε BHG³.

BAG = Louis Petit, Bibliographie des Acolouthies grecques, Bruxelles 1926. (Subsidia Hagiographica 16). Société des Bollandistes.

BHG³ = Bibliotheca Hagiographica Graeca³, τ. I - III, Bruxelles 1957 καὶ [Συμπλήρωμα] Auctarium BHG, Bruxelles 1969, par Fr. Halkin, Bollandiste. (Subsidia Hagiographica, Nos 8 καὶ 47).

Γεδεών, ΒΕ = Μανουὴλ Ἰω. Γεδεών, Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον. Μνῆμαι τῶν ἀπὸ τοῦ Δ' μέχρι μέσων τοῦ ΙΕ' αἰ. ἑορταζομένων ἁγίων ἐν Κωνσταντινουπόλει... Ἐν Κωνσταντινουπόλει ,αωϟθ' (= 1899).

Delehaye, ΝΕ = Hippolyte Delehaye, Saints de Chypre, AB 26, 1907, σσ. 161 - 301 [ἐν οἷς καὶ ὀκτὼ λόγοι Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου ἐκ τοῦ cod. Paris. Gr. 1188].

ΕΕΒΣ = Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Ἀθῆναι 1924 ἑξ.

ΕΦ = Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος. Περ. Ἑλληνορθοδόξου Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας, Ἀλεξάνδρεια 1908 ἑξ.

Χάκεττ - Παπαϊωάννου = Ἰωάννου Χάκεττ, Ἱστορία τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, κατὰ μετάφρασιν καὶ συμπλήρωσιν Χαριλάου Παπαϊωάννου, τόμος Β', ἐν Πειραιεῖ 1927. Κεφ. Η', σσ. 165 - 292 : Οἱ ἅγιοι τῆς Κύπρου, Α' (σσ. 165 - 217): Οἱ ἐντόπιοι, Β' (σσ. 218 - 292) : Οἱ ἔξωθεν. [Ἀλλαχοῦ τοῦ τριτόμου βιβλίου γίνεται λόγος περὶ τῶν ἀρχιερέων Κύπρου, ὧν τινες καὶ ἅγιοι].

Halkin, Synax. = Fr. Halkin, Un nouveau synaxaire byzantin; Le ms. gr. lit. d. 6 de la bibliothèque Bodleienne à Oxford, ἐν "Annuaire de l'Institut de Philologie et Histoire orientales et slaves" 10, 1950, σσ. 307-328, Bruxelles [περὶ τῶν σχηματισθέντων ἀπὸ τοῦ 10ου αἰ. Συναξαρίων : SC = χειρόγραφον Sirmond, νῦν ἐν τῇ (ποτὲ Βασιλικῇ) δημοσίᾳ Βιβλιοθήκη τοῦ Βερολίνου. ΜΟ (τέλος ιγ' αἰ.) περιέχοντος συναξάρια μόνον Μαρτίου - Αὐγούστου].

* Δὲν περιλαμβάνονται τὰ δημοσιεύματα ἐν οἷς ἐκδίδονται Ἀκολουθίαι, καταγραφόμεναι εἰς τὸ β' μέρος τῆς μελέτης.

20 - 6 - 1986

Καρπασίας Ἅγιοι = Ἅγιοι Καρπασίας, ἐκδιδόντων Γ. Παπαχαραλάμπους καὶ Ν(εάρχου) Κληρίδη, εἰσαγωγὴ Κ(ωνσταντίνου) Σπυριδάκη, Πρόλογος, Εἰσαγωγή. α') Τὸ χειρόγραφον καὶ ὁ συγγραφεύς του. β') Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τῶν ἁγίων Καρπασίας (ὧν ἐκδίδονται περαιτέρω αἱ Ἀκολουθίαι καὶ τὰ Συναξάρια : Φίλωνος, Συνεσίου, Θερίσου, Φωτεινῆς, Σωζομένου), «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. θ' - λβ' καὶ 1 - 112 καὶ πίν. (= Κωνσταντίνου Σπυριδάκη, Μελέται, διαλέξεις, λόγοι, ἄρθρα, τόμος Α', Ἱστορικοφιλολογικαὶ μελέται καὶ διαλέξεις, μέρος Β'. Ἐν Λευκωσίᾳ 1972, σσ. 367 - 393 : Οἱ ἅγιοι τῆς Καρπασίας [μόνον ἡ εἰσαγωγή]).

Κιγάλας, Συναξ. = Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου, Συναξάρια εἰς τὰς ἐπισήμους ἑορτὰς τοῦ Τριῳδίου καὶ Πεντηκοσταρίου. Μεταφρασθέντα εἰς κοινὴν γλῶσσαν παρὰ τοῦ ἐν ἱερεῦσι ἐλαχίστου Ματθαίου Κιγάλα τοῦ Κυπρίου..., ἐν Βενετίαις (1696) [πρβλ. Σπ. Λάμπρον, ΝΕ 2, 1905, σ. 215].

Κυπρ. Σπουδαὶ = Περ. «Κυπριακαὶ Σπουδαί», ἐν Λευκωσίᾳ ἀπὸ τοῦ 1938.

Κυπρ. Χρονικὰ = Περ. «Κυπριακὰ Χρονικά», ἐν Λάρνακι ἀπὸ τοῦ 1923 - 1935.

Legrand, BH = É. Legrand, Bibliographie Hellénique (I - XI), Paris 1885 - 1928. [Δίδονται εἰς τὰς παραπομπὰς οἱ τόμοι, σσ. καὶ οἱ ἀριθμοί].

Μακάριος Γ', ΚΑΝ = Μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ.κ. Μακαρίου Γ', Κύπρος ἡ Ἁγία Νῆσος, Ἀθῆναι 1966, 8ο, σσ. 52 (ὅπου ἐκτενὴς βιβλιογραφία). [= Ἀνατύπωσις ἀπὸ τὸν τόμον «Πόνημα Εὔγνωμον Βασιλείου Βέλλα», Ἀθῆναι 1969, σσ. 356 - 406].

MR = Μηναῖα τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, τόμοι Α' - ϛ', ἐν Ρώμῃ 1888 - 1901.

ΝΕ = «Νέος Ἑλληνομνήμων», περ. ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, 1 - 21, Ἀθῆναι 1903 - 1927.

Νέον Μαρτυρολόγιον³ = Νέον Μαρτυρολόγιον, ἤτοι μαρτύρια τῶν νεοφανῶν Μαρτύρων τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ διαφόρους καιροὺς μαρτυρησάντων ... παρὰ τοῦ ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, ἔκδοσις τρίτη, Ἀθῆναι 1961, 8ο, σσ. 302. [Ἡ α' ἔκδοσις 1794, ἡ β' ἐν Ἀθήναις 1896].

ΝΣ = «Νέα Σιών», περ. Ἑλληνορθοδόξου Πατριαρχείου Ἱεροσολύμων, 1904 ἑξ.

— Θεοδώρου Χ. Παπαδοπούλλου, Ἐκ τῆς ἀρχαιοτάτης ἱστορίας τοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων. Τὸ κείμενον ἀρχαίας παραδόσεως περὶ ἐπισκέψεως τῆς ἁγίας Ἑλένης εἰς Παλαιστίνην καὶ Κύπρον, ΝΣ 47, 1952, σσ. 206 - 235 [Τὸ κείμενον ἐν σσ. 217 - 235, ἀπὸ τὸ χειρόγραφον Additional 34554 τοῦ British Museum, 16ου αἰ., σσ. 232 - 233 : Συνοδικὸν ἀρχιεπισκόπου Ταμασίας Κύπρου καὶ ἄλλων ἐπισκόπων. Ἐν συνεχείᾳ σ. 235 : ὀνόματα Κυπρίων ἁγίων καὶ ποῦ οὗτοι ἑορτάζονται].

SC = Synaxarium Constantinopolitanum : Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e codice Sirmondiano...opera et studio Hippolyte Delehaye, Bruxelles 1902. Propylaeum ad AASS Novembris.

Κ. Σπυριδάκις, Μελέται = Κωνσταντίνου Σπυριδάκι, Μελέται, διαλέξεις, λόγοι, ἄρθρα, τόμος Α', Ἱστορικοφιλολογικά. Μελέται καὶ διαλέξεις (μέρος Α') Μέρος Β', ἐν Λευκωσίᾳ 1972.

ΤΕΠ = Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ταμεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ποιήσεως, ΕΦ 35, 1936 ἕως 51, 1952, κατὰ τόμους [εἰς τὰς παραπομπὰς δίδονται χρονισμός, τόμοι, σελίδες].

— Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου, «Ἀπ. Βαρνάβας», κατὰ τόμους ἀπὸ τοῦ 1963 - 1972 [περαιτέρω παραπομπὴ κατὰ περίπτωσιν].

— Ἰωάννης Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1966, σσ. 131 - 161 [Δημοσιεύονται «Λόγοι» ἐγκώμια τοῦ Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου διὰ τοὺς ἁγίους Μάμαντα, Ἱλαρίωνα, Ἰωάννην τὸν Ἐλεήμονα, Μαρῖναν, ἐκ τῶν κωδίκων Paris. gr. 1189 καὶ Suppl. gr. 1377. Περαιτέρω παραπομπὴ κατὰ περίπτωσιν].

Λ. Φιλίππου, Τὰ Ἑλλ. Γράμματα = Λοΐζου Φιλίππου, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα ἐν Κύπρῳ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Τουρκοκρατίας (1571 - 1878), τόμοι Α'- Β', ἐν Λευκωσίᾳ 1930. [Πολλὰ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἰω. Συκουτρῆ].

Λ. Φιλίππου, ΕΠ = Λοΐζου Φιλίππου, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις τῆς Κύπρου. Διαλέξεις τοῦ Συλλόγου ΚΙΝΥΡΑ (Πάφου). Διαλέξεις περὶ τῆς Κυπριακῆς Ποιήσεως, Πάφος 1938, σσ. 44 - 59.

— Χρυσοστόμου Κυκκώτου, ἱεροδιακόνου (εἶτα Κωνσταντίας, Πάφου, καὶ νῦν ἀρχιεπισκόπου Κύπρου), Κύπριοι ἅγιοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ΔΙΕΕ 11, 1956, σσ. 279 - 289.

ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΥΠΡΟΥ

Διὰ τοὺς κυριωτέρους ἐν τῇ νήσῳ τιμωμένους ἐντοπίους ἢ ξένους Ἁγίους*.

Ὅσιος Ἀββακοὺμ (Δεκεμβρίου 2).

a) Ἰω. Ἀντιφῶν Συκουτρῆς, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία, «Κυπρ. Χρονικὰ» Β', 1924, σ. 51. b) Κ. Κύρρης, ΘΗΕ 1, 1962, στ. 27. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 6.

Ἅγιος Ἀδριανὸς (Μαρτίου 4/5).
(Βλέπε: Γρηγόριος Κωνσταντίας).

Ἁγία Ἀθανασία (Ὀκτωβρίου 9).
(Συνεορτάζεται μετ' Ἀνδρονίκου, ὃν βλέπε περαιτέρω).

Ἅγιος Ἀθανάσιος ἀναγνώστης (Ἰουνίου 23).
(Βλέπε: Δημητριανὸς καὶ Ἀριστοκλῆς).

Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 7.

Ἅγιος Ἀθανάσιος, ἐπίσκοπος Χύτρων (δ' αἰ.; Ἄνευ ἡμερομηνίας ἑορτῆς του).

a) Ἁγιολόγιον, σ. 15. b) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 7.

Ἅγιος Ἀθανάσιος Πεντασχοινίτης (ἄνευ ἡμερομηνίας ἑορτῆς).

a) Ἁγιολόγιον, σ. 15. b) Μακάριος Γ', σ. 7.

---

* Οἱ τιμώμενοι ἐν Κύπρῳ διὰ ναῶν, παρεκκλησίων, Ἀκολουθιῶν κλπ. ἅγιοι, ἢ τιμηθέντες κατὰ τὸ παρελθόν, καὶ οἱ ἅγιοι γενικῶς περὶ τῶν ὁποίων ἔγραψαν Κύπριοι, εἶναι πολὺ περισσότεροι τῶν ὑπερεκατὸν τοῦ παρόντος ἐλέγχου. Ἐσημειώθησαν οἱ ἀναφερόμενοι εἰς τὸ SC, οἱ ἔχοντες Ἀκολουθίας εἰς τὰ MR (προτιμηθέντα τῶν διαφόρους ἐπιρροὰς ὑποστάντων Ἑλληνικῶν ἀπὸ Β. Κουτλουμουσιανοῦ μέχρι σήμερον) οἱ δι' οὓς ἐσημειώθησαν ἁγιολογικὰ κείμενα ἐν BHG³ καὶ BAG, οἱ ἀναφερόμενοι τέλος εἰς τὸ Ἑορτολόγιον τοῦ Μ. Ἰ. Γεδεών, καὶ ἐκλεκτικῶς οἱ καταλογογραφηθέντες ὑπὸ Μακαρίου Γ' ἐν ΚΑΝ. Ἀπεκλείσθη ἡ ἀρχαιολογικὴ βιβλιογραφία, ὡς ἔργον ἀλλότριον, ἐξ ἧς θὰ ἐφαίνετο ποῖα μνημεῖα διετηρήθησαν, ἀνεσκάφησαν ἢ ὑπῆρξαν πρὸς τιμὴν τῶν ἐν λόγῳ ἁγίων. Δι' ἀστερίσκου ἐσημειώθησαν οἱ Ἅγιοι δι' οὓς ἐξεδόθησαν ἴδιαι Ἀκολουθίαι, καταλογογραφηθεῖσαι εἰς τὸ περαιτέρω σχηματισθὲν Corpus. Τινὲς τῶν σημειωθεισῶν βιβλιογραφικῶν ἐνδείξεων πληροφοροῦν καὶ περὶ τῶν μαρτυρίων, ναῶν, συνάξεων τῶν ἁγίων, τῶν ἁγιολογικῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν περὶ αὐτὰς παραδόσεων, θαυμάτων κλπ., διὸ καὶ μόνον ἐνίοτε ἐσημειώθησαν. Ὅπου ἐγνώριζον καὶ ὑμνογραφικὰ κείμενα ἀναφερόμενα εἰς τοὺς ἐν λόγῳ ἁγίους, μὴ περιλαμβανόμενα δὲ εἰς Μηναῖα ἢ Φυλλάδας, ἐσημείωσα σχετικῶς.

Ἅγιος Ἀ κ ά κ ι ο ς (ἢ Ἰ σ α ά κ ι ο ς), ἐπίσκοπος Σίτης ἐν Κύπρῳ (Σεπτεμβρίου 21).

a) SC, στ. 67 - 68. b) Ἁγιολόγιον, σ. 20.

Ἅγιοι Ἀ λ α μ ά ν ο ι (καταφυγόντες ἐκ Παλαιστίνης εἰς Κύπρον) Ἀναστάσιος, Ἰωνᾶς, Κενδέας κλπ. (οὓς καὶ βλέπε).

a) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 273 - 288, καὶ σποράδην κατ' ὄνομα. b) Ἁγιολόγιον, σσ. 323 - 324. c) Vie des saints Allemands de l'Église de Chypre, publiées par C o n s t a n t i n S a t h a s, Gènes 1884 (= Archives de l'Orient Latin II, 1884, σσ. 405 - 406). d) Χ (α ρ ά λ.) Π α π α δ ό π ο υ λ ο ς, Πότε ἦλθον οἱ Ἀλαμάνοι ἅγιοι εἰς Κύπρον, «Κυπρ. Σπουδαί» 8, 1944, σσ. 127 - 128.

Ἅγιος Ἀ ν α σ τ ά σ ι ο ς ὁ Ἀλαμάνος (Σεπτεμβρίου 17).

a) Ἁγιολόγιον, σ. 27. b) Κ. Π. Κ ύ ρ ρ η ς, Ὁ ἐν Κύπρῳ ἅγιος Ἀναστάσιος ὁ Ἀλαμάνος, «Κυπρ. Σπουδαί» 27, 1963, σσ. 187 - 192.

Ἀπόστολος Ἀ ν δ ρ έ α ς ὁ πρωτόκλητος (Νοεμβρίου 30).

a) BHG[3] 93 - 108 c. b) MR. c) Ἁγιολόγιον, σ. 39. d) Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας, «Ἀπ. Βαρνάβας» 30, 1969, σσ. 326 - 328 καὶ 31, 1970, σσ. 3 - 13. e) Ἀρχιμ. Φ ω τ ί ο υ Σ. Κ ω ν σ τ α ν τ ι ν ί δ ο υ, ἱεροκήρυκος τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου, Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος. Ὁ βίος, ἡ πολιτεία καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἐνδόξου τούτου τέκνου τῆς Ἐκκλησίας, Λευκωσία Κύπρου 1971.

Ἅγιοι Ἀ ν δ ρ ό ν ι κ ο ς καὶ Ἀ θ α ν α σ ί α συνεορταζόμενοι (Ὀκτωβρίου 9).

a) BHG[3] 120 - 123 i. b) MR. c) Ἁγιολόγιον, σ. 41. d) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 8.

Ἅγιος Ἀ π ρ ί ω ν, ἐπίσκοπος (Φεβρουαρίου 7).

a) SC, στ. 450. b) Ἁγιολόγιον, σ. 53.

Ἅγιος Ἀ ρ ι σ τ ό β ο υ λ ο ς (ἀδελφὸς τοῦ Ἀποστ. Βαρνάβα, Μαρτίου 15, Ὀκτωβρίου 31).

a) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σ. 175. b) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 9. c) Κ. Κ ύ ρ ρ η ς, ΘΗΕ Γ', 1963, στ. 141.

Ἅγιος Ἀ ρ ι σ τ ο κ λ ῆ ς, πρεσβύτερος (Ἰουνίου 23/25).

a) SC, στ. 134. b) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 175 - 176. c) Ἁγιολόγιον, σ. 55. d) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σσ. 9 - 10.

Ἅγιος Ἀ ρ ί σ τ ω ν, ἐπίσκοπος Ἀρσινόης (ἄνευ ἡμερομηνίας ἑορτῆς).

a) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σ. 176. b) Ἁγιολόγιον, σσ. 55 - 56. c) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 10.

Ἅγιος Ἀ ρ κ ά δ ι ο ς, ἐπίσκοπος Ἀρσινόης (Αὐγούστου 29).

a) BHG[3] 164. b) Ἁγιολόγιον, σ. 56. c) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 10. d) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 176 - 177. e) H. D e l e h a y e, Les saints de Chypre, σσ. 197 - 207 (Ἐγκώμιον ὑπὸ Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου). f) Κ. Π. Κ ύ ρ ρ η ς, Ἀρκάδιος ὁ Ἀρσινόης ἐπίσκοπος ὁ θαυματουργός, «Κυπρ. Σπουδαί» 27, 1963, σσ. 193 - 197 (- 210). g) Ἰ ω. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Ἀρκάδιος, «Ἀπ. Βαρνάβας» 24, 1963, σσ. 150 - 153.

Ἅγιος Ἀ ρ κ ά δ ι ο ς, ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος (Μαρτίου 7).

a) SC, στ 518. b) (μετὰ τοῦ Νέστορος Τριμυθοῦντος), Ἁγιολόγιον, σ. 56. c) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 16

Μεγαλομάρτυς Ἀ ρ τ έ μ ι ο ς (Ὀκτωβρίου 20) *.

a) SC, στ. 151 - 153. b) BHG[3] 169 y. c) MR. d) Ἁγιολόγιον, σ. 59.

Ὅσιος Α ὐ ξ έ ν τ ι ο ς, μοναχός, ὁ θαυματουργὸς (ιβ' αἰ., Σεπτεμβρίου 28).

a) BAG, σ. 20. b) Ἁγιολόγιον, σ. 63.

Ὅσιος Α ὐ ξ έ ν τ ι ο ς, ἐπίσκοπος Σολίων (Φεβρουαρίου 17).

a) Παρὰ Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 278 - 279. [Πιθανῶς ὁ αὐτὸς μετὰ τοῦ προηγουμένου Σεπτεμβρίου 28. Βλέπε καὶ Αὐξίβιος]. b) Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ὅσιος Αὐξέντιος (Σεπτεμβρίου 28), «Ἀπ. Βαρνάβας» 25, 1964, σσ. 73 - 82.

Ὅσιος Α ὐ ξ ί β ι ο ς ἐπίσκοπος Σολίων Κύπρου (Φεβρουαρίου 17). (Βλέπε καὶ Αὐξέντιος, Εὐξίφιος).

a) SC, στ. 469 - 470. b) BHG[3] 204. c) Ἁγιολόγιον, σσ. 63 - 64, d) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 217 - 218. e) Κ. Κ ύ ρ ρ η ς, Αὐξίβιος ἅγιος ἢ Εὐξίφιος, «Κυπρ. Σπουδαί» 27, 1963, σσ. 210 - 216. f) Ἀ θ α ν ά σ ι ο ς Π α π α γ ε ω ρ γ ί ο υ, Ὁ ἅγιος Αὐξίβιος, «Ἀπ. Βαρνάβας» 29, 1968, σσ. 336 - 347 καὶ τόμος 30, 1969, σσ. 13 - 24. g) Ν έ α ρ χ ο ς Κ λ η ρ ί δ η ς, Ὁ ἅγιος Αὐξίβιος - Εὐξίφιος καὶ ἡ χειρόγραφος Ἀκολουθία του. Παλαιογραφικά, «Κυπρ. Σπουδαί» 26, 1962, σσ. 41 - 48. h) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ' ΚΑΝ, σ. 11.

Ἀπόστολος Β α ρ ν ά β α ς, ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου (Ἰουνίου 11)*.

a) SC, στ. 743 - 746. b) BHG[3] 225 - 226. c) BAG, σσ. 23 - 24. d) MR. e) Γ ε δ ε ώ ν, ΒΕ, σ. 13. f) Ἁγιολόγιον, σσ. 72 - 73. g) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 165-170. h) Ἰ ω ά ν ν η ς Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ὁ Ἀπόστολος Βαρνάβας ὅπως τὸν παρουσιάζει ἡ Ἁγία Γραφή, «Ἀπ. Βαρνάβας» 29, 1968, σσ. 138 - 145, 219 - 225, 266 - 273, 326 - 335, καὶ 30, 1969, σσ. 3 - 12.

Ὅσιος Β α ρ ν ά β α ς (Ὀκτωβρίου 20/21).

Συνεορταζόμενος μετὰ τοῦ ἁγίου Ἱλαρίωνος, ὃν βλέπε. Λείπει ἀπὸ τὸ Ἁγιολόγιον.

a) BHG[3] 1198. b) MR. c) Ἰ ω. Ἀ ν τ ι φ ῶ ν Σ υ κ ο υ τ ρ ῆ ς, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία Β', «Κυπρ. Χρονικά» Β', 1924, σσ. 235 - 236. d) Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ὅσιος Βαρνάβας, «Ἀπ. Βαρνάβας» 25, 1964, σσ. 143 - 152.

Ὅσιος Β α ρ ν ά β α ς ὁ ἐν Βάσῃ (Ἰουνίου 11).

a) «Κυπρ. Σπουδαί» 3, 1939, σσ. 51 - 78. b) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 13.

"Αγιος Βηχιανός (Δεκεμβρίου 11).

Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 14.

"Αγιος Γεννάδιος, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (ὁ Α', 458 - 471) ἀποθανὼν ἐν Κύπρῳ (Νοεμβρίου 17/20).

a) MR. b) BHG^3 667. c) Γεδεών, BE, σ. 194. d) Χάκετт - Παπαϊωάννου, σσ. 218 - 220. e) 'Αγιολόγιον, σ. 89. f) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 14. g) 'Ιω. Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. 'Ο ἅγιος Γεννάδιος, «'Απ. Βαρνάβας» 24, 1963, σσ. 269 - 272. h) Delehaye, NE, σσ. 221 - 228.

"Οσιος Γεννάδιος, μοναχὸς (ἄλλος ἀπὸ τὸν πατριάρχην).

Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 15.

"Οσιος Γεώργιος, ἡγούμενος καὶ κτίτωρ τῆς μονῆς Χρυσοστόμου ἐν Κύπρῳ (ιβ' αἰ.) [γνωριζόμενος μόνον ἐκ τοῦ κώδ. Coisl. Paris. 402].

'Αγιολόγιον, σ. 95.

Νεομάρτυς Γεώργιος († 23 'Απριλίου 1752). Κύπριος μαρτυρήσας ἐν Πτολεμαΐδι.

a) 'Αγιολόγιον, σ. 96. b) Νέον Λειμωνάριον. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 16. 'Η εἰς Κύπρον μετακομιδὴ τῶν ἱερῶν λειψάνων τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ Νεομάρτυρος, «'Απ. Βαρνάβας» 28, 1967, σσ. 111 - 112, 215 - 221 [ὅπου καὶ περὶ τοῦ μαρτυρίου του].

"Αγιος Γεώργιος ὁ Χοζεβίτης ἐν Παλαιστίνῃ ('Ιανουαρίου 6).

a) BHG^3, σ. 211, ἀρ. 669. b) 'Αγιολόγιον, σ. 91. c) Θαυμάσιος βίος καὶ διδασκαλία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Γεωργίου τοῦ Χοζεβίτου τοῦ Κυπρίου. Τὰ θαύματα τῆς Παναγίας τοῦ Χοζεβᾶ... οἷς προτέτακται Σύντομος περιγραφὴ τῆς Μονῆς Χοζεβᾶ... ὑπὸ Παύλου μοναχοῦ Χοζεβίτου..., 'Ιερουσαλήμ, ἔκδοσις τρίτη. Τύποις ἱεροῦ Κοινοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου, 8°, σσ. 62 : 'Εν σ. 6 : 'Απολυτίκιον καὶ Κοντάκιον, σσ. 10 - 51 : Βίος τοῦ Γεωργίου Χοζεβίτου.

"Αγιος Γρηγόριος, ἐπίσκοπος Κύπρου (Κωνσταντίας), καὶ ἅγιος 'Αδριανὸς (4/5 Μαρτίου).

'Αγιολόγιον, σ. 103.

"Αγιος Δημητριανός, διάκονος ('Ιουνίου 23). [Συνεορταζόμενος μετὰ 'Αθανασίου ἀναγνώστου καὶ 'Αριστοκλέους πρεσβυτέρου].

Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σσ. 9 - 10.

"Αγιος Δημητριανός, ἐπίσκοπος Χύτρων (Νοεμβρίου 6) ἢ ἐπίσκοπος Κυθρείας (Νοεμβρίου 4/6).

a) BHG^3 495. b) BAG, σ. 55. c) Χάκετт - Παπαϊωάννου, σ. 178. d) 'Αγιολόγιον, σ. 109. e) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 17. f) H. Grégoire, S. Démétrianos, évêque de Chytri (île de Chypre), BZ XVI, 1907, σσ. 204 - 240. g) 'Ιω. Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. 'Ο ἅγιος Δημητριανός, «'Απ. Βαρνάβας» 24, 1965, σσ. 266 - 269, καὶ 26, 1965, σσ. 33 - 36. [Βλέπε ἑπομένους :).

"Αγιος Δημητριανός, ἐπίσκοπος Κυθρείας (θ'- ι' αἰ.) (Νοεμβρίου 4/6). 'Ο αὐτὸς πρὸς τὸν προηγούμενον Δημητριανὸν ἐπ. Χύτρων.

"Αγιος Δημητριανὸς ἐπίσκοπος Ταμασέων ('Ιανουαρίου 27). ['Ιουνίου 25, Αὐγούστου 16].

a) BHG^3 2104. b) Πέτρου Στυλιανοῦ - Κ. Κύρρη, 'Ο ἅγιος Δημητριανὸς Κυθρέας, Λευκωσία 1973. c) Ν(εάρχου) Κληρίδη, Εἶναι τρεῖς οἱ ἅγιοι Δημητριανοὶ στὴν Κύπρο ; «Κυπρ. Σπουδαὶ» 27, 1963, σσ. 137 - 151. d) Fr. Halkin, S. Démétrianos de Chypre [† περὶ τὸ 915], AB 94, 1976, σσ. 288, ἀπαντῶν εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. b).

Μάρτυς Διόμηδος ἢ Διομήδης ὁ νέος ('Οκτωβρίου 28).

a) SC (ὁ ἐν Λευκοπόλει), στ. 170. b) BHG^3, 553. c) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 178 - 181. d) H. Delehaye, Saints de Chypre, σσ. 212 - 220 [Ν. 'Εγκλείστου]. e) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 18. f) 'Ιω. Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. Διόμηδος ὁ νέος, «'Απ. Βαρνάβας» 24, 1963, σσ. 202 - 205.

Μεγαλομάρτυς Εἰρήνη (Μαΐου 5).

a) SC, στ. 659 - 660. b) BHG^3 952 y - 954 c. c) BAG, σσ. 126 - 127. d) Γεδεών, BE, σ. 99. e) MR. f) 'Αγιολόγιον, σσ. 124 - 125. g) [ὡς θυγάτηρ τοῦ 'Αγ. Σπυρίδωνος!] Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 18.

'Ιερομάρτυς 'Ελευθέριος (Δεκεμβρίου 15).

a) SC, στ. 307 - 310. b) BHG^3 568 - 571b. c) BAG, σσ. 74 - 77. d) MR. e) 'Αγιολόγιον, σ. 131.

"Αγιος 'Επιφάνιος ἐπίσκοπος Κωνσταντίας ἢ Σαλαμῖνος Κύπρου († 403, Μαΐου 12).

a) SC, στ. 675 - 677. b) BHG^3 596 - 601 m. c) BAG, σσ. 78 - 79. d) MR. e) 'Αγιολόγιον, σ. 134. e bis) Γεδεών, BE, σ. 104. f) ΤΕΠ, ΕΦ 49, 1950, σσ. 214 - 217 ['Ανωνύμων ὑμνογραφικὰ εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου]. g) Χρυσόστομος Παπαδόπουλος [εἶτα ἀρχιεπ. 'Αθηνῶν], 'Ο ἅγιος 'Επιφάνιος Κύπρου, ἐφ. «'Εκκλησιαστικὸς Κήρυξ» Α', 1911, σσ. 539 - 546, 577 - 584, 603 - 608 καὶ 643 - 649. h) 'Ιω. Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου, 'Ο ἅγιος 'Επιφάνιος, «'Απ. Βαρνάβας» 27, 1966, σσ. 80 - 84. i) Antony Bryer, A seal of Epiphanios archbishop of Cyprus, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 34, 1970, σσ. 19 - 24. k) 'Ιω. Φωκυλίδης, 'Ο ἅγιος 'Επιφάνιος ἐπίσκοπος Σαλαμῖνος Κύπρου, περ. «Πάνταινος» (Πατριαρχ. 'Αλεξανδρείας) 28, 1936, σσ. 330 - 332. l) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 220 - 250. m) Λόγος τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν 'Επιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου, ἀναγινωσκόμενος τῷ ἁγίῳ καὶ Μεγάλῳ Σαββάτῳ, ἐκδοθεὶς δαπάνῃ Κυρίλλου Κυριακοπούλου ἱεροδιακόνου ἐκ τῆς 'Ιερᾶς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἐπιμελείᾳ δὲ 'Αντωνίου Στ. Γεωργίου μοναχοῦ, ἐν 'Αθήναις 1889, 8°, σσ. 16 (= PG 42, 939 - 1016).

Ἱερομάρτυς Ἑ ρ μ ο γ έ ν η ς ὁ θαυματουργὸς (Ὀκτωβρίου 5).

a) BHG³ 1270 - 1271a. b) BAG, σ. 103. c) Ἁγιολόγιον, σ. 137.

Ἅγιος Ε ὐ λ ά λ ι ο ς ἐπίσκοπος Λαπήθου Κύπρου, ἢ Εὐλάβιος φερόμενος (Αὐγούστου 30, Ὀκτωβρίου 22).

a) Ἁγιολόγιον, σ. 147. b) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 21 (Ὀκτωβρίου 22). c) Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Εὐλάλιος, «Ἀπ. Βαρνάβας» 30, 1969, σσ. 205 - 208.

Ἅγιος Ε ὐ ξ ί φ ι ο ς, ἄλλως Α ὐ ξ ί β ι ο ς (ὃν βλέπε ἀνωτ., σ. 197).

a) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 217 - 218, ὅπου Αὐξίβιος Σολίας. b) Κ. Κ ύ ρ ρ η ς, Κυπριακὰ ἁγιολογικὰ καὶ μοναστηριακὰ μελετήματα. Αὐξίβιος ἅγιος ἢ Εὐξίφιος, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 27, 1963, σσ. 210 - 216.

Ἅγιος Ε ὐ τ ύ χ ι ο ς [καὶ ἅγιος Νικόλαος, συνεορταζόμενοι (Δευτέρᾳ τῆς Διακαινησίμου)] τῆς ἐν Πάφῳ μονῆς τῶν Ἱερέων.

a) Ἁγιολόγιον, σ. 155. b) Κ. Χ α τ ζ η ψ ά λ τ η ς, Περὶ τῆς ἐν Πάφῳ μονῆς τῶν Ἱερέων καὶ τῶν κατὰ παράδοσιν ἱδρυτῶν αὐτῆς Εὐτυχίου καὶ Νικολάου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 16, 1952, σσ. 1 - 8.

Ἅγιος Ε ὐ φ η μ ι α ν ὸ ς (κοινῶς Θ ε μ ω ν ι α ν ό ς! Νοεμβρίου 20).

Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 22.

Ἁγία Ζ η ν α ΐ δ α μετὰ τῆς ἁγίας Φιλονίλλης (Ὀκτωβρίου 11).

a) SC, στ. 129 - 130. b) Ἁγιολόγιον, σ. 162.

Ἅγιος Ζ ή ν ω ν ἐπίσκοπος Κουρίου Κύπρου, ἐξ Ἀμαθοῦντος (Ὀκτωβρίου 4).

a) J o s e p h - M a r i e S a u g e t, S. Zénon évêque de Chypre, RÉB 25, 1967, σσ. 147 - 153 (σσ. 151 - 152 : Μνήμη τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Ζήνωνος ἐπισκόπου Κουρίου).

Ἅγιος Ζ ή ν ω ν (Ἰουνίου 11/12) ἐπίσκοπος Κυρηνείας, μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Τριφυλλίου.

a) Ἁγιολόγιον, σ. 163. b) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 22.

Ἅγιοι Ἡ λ ι ό φ ω τ ο ι (Ἰουλίου 13).

a) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 22 (Ἡλιόφωτος). b) Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Οἱ ἅγιοι Ἡλιόφωτοι, «Ἀπ. Βαρνάβας» 24, 1963, σσ. 339 - 342.

Ἅγιος Ἡ ρ α κ λ ε ί δ ι ο ς ἐπίσκοπος Ταμασέων (Σεπτεμβρίου 17). [Βλ. καὶ Μύρων].

a) BHG³ 743. b) BAG, σσ. 102 - 103. c) Ἁγιολόγιον, σ. 168. d) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 182 - 184. e) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σσ. 22 - 23. f) F r. H a l k i n, Les actes apocryphes de saint Héraclide de Chypre, disciple de l'apôtre Barnabé, AB 82, 1964, σσ. 139 - 169. g) Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ὁ ἅγιος Ἡρακλείδιος καὶ ἡ ἱερὰ αὐτοῦ μονή, ἐν Λευκωσίᾳ 1966. Ὁ α ὐ τ ό ς, Ὁ ἅγιος Ἡρακλείδιος, «Ἀπ. Βαρνάβας» 30, 1969, σσ. 259 - 267.

Ἁγία Θ έ κ λ α, πρωτομάρτυς καὶ ἰσαπόστολος (Σεπτεμβρίου 24).

a) SC, στ. 75 - 78. b) BHG³ 1710 - 1722. c) MR. d) Ἁγιολόγιον, σ. 172.

Ἅγιος Θ ε ό δ ο τ ο ς ἐπίσκοπος Κερηνείας (Ἰανουαρίου 19, Μαρτίου 2).

a) SC, στ. 404. b) MR (Μαρτίου 2). c) Ἁγιολόγιον, σ. 177. d) Γ ε δ ε ώ ν, ΒΕ, σ. 60 (Ἰανουαρίου 17) καὶ σ. 80 (Μαρτίου 2). e) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 24. f) F r. H a l k i n, L'éloge de saint Théodote de Chypre de Cyrénie par Nicétas le Rheteur, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 45, 1981, σσ. 1 - 14. Ὁ α ὐ τ ό ς, Une passion de S. Théodote de Cyrénie, dans le manuscrit 736 de Patmos, «Byzantion" LII, 1982, σσ. 191 - 193. Ὁ α ὐ τ ό ς, Saint Théodote de Chypre. Sa passion BHG 2437 dans le Ménologe Impérial, Ἀντίδωρον à Maurits Geerard I, 1984 (Belgique), σσ. 169 - 174.

Ἅγιος Θ ε ό δ ο υ λ ο ς ὁ σαλὸς (Δεκεμβρίου 3/4).

a) SC, στ. 275. b) MR. c) Ἁγιολόγιον, σ. 178. d) Β α σ ί λ ε ι ο ς Γ ε ω ρ γ ι ά δ η ς, Περὶ ὁσίου Θεοδούλου τοῦ τῆς Κύπρου (29 Νοεμβρίου), ΝΣ 7, 1908, σσ. 170 - 172.

Ἅγιος Θ ε ό δ ω ρ ο ς ἐπίσκοπος Ταμασοῦ Κύπρου (Ὀκτωβρίου 4). [Ἄγνωστος εἰς SC, MR, Συναξαριστήν, Χρονογράφους].

a) Ν. Κ λ η ρ ί δ η ς, «Κυπρ. Σπουδαὶ» Γ', 1940, σσ. 31 - 50 (δημοσιεύει Ἀκολουθίαν του). b) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 25.

Ἅγιος Θ ε ο σ έ β ι ο ς Ἀρσινοΐτης (Ὀκτωβρίου 12).

a) BHG³ 1796. b) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 186 - 187. c) Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ὅσιος Θεοσέβιος, «Ἀπ. Βαρνάβας» 24, 1963, σσ. 80 - 83. d) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 25. e) D e l e h a y e, ΝΕ, σσ. 181 - 197.

Ἱερομάρτυς Θ ε ρ ά π ω ν, ἐπίσκοπος (Μαΐου 14, 25/26).

a) SC, στ. 709 - 710 (Μαΐου 26). b) BHG³ 1777 - 1798. c) BAG, σσ. 284 - 285 (Ὀκτωβρίου 14). d) MR. e) Ἁγιολόγιον, σ. 202. f) Γ ε δ ε ώ ν, ΒΕ, σ. 105 (ἱερομάρτυς, Μαΐου 13). g) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 250 - 251. h) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σ. 26.

[Οὗτος συγχέεται πρὸς τὸν ἑπόμενον ὁμώνυμον :]

Ἅγιος Θ ε ρ ά π ω ν ὁ θαυματουργὸς (Ὀκτωβρίου 14, 30).

a) Χ ά κ ε τ τ - Π α π α ϊ ω ά ν ν ο υ, σσ. 251 - 252, 280 - 282. b) Ἁγιολόγιον, σ. 202. c) Μ α κ ά ρ ι ο ς Γ', ΚΑΝ, σσ. 26 - 27.

[Βλέπε τὸν προηγούμενον Θεράποντα ἐπίσκοπον].

Ἅγιος Θ ύ ρ σ ο ς (κοινῶς Θέρισος) ἐπίσκοπος (Καμπασίας ἢ Καρπασίας)

(Μαΐου 23, Ἰουλίου 23, Αὐγούστου 5). ["Ετερος ἢ ὁ Θύρσος Δεκεμβρίου 14 (;). "Αγνωστος εἰς τοὺς Συναξαριστάς. Ἐν Κρήτῃ Θέρισο(ν) τοπων.].

a) Ἁγιολόγιον, σ. 202. b) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 27. Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Θέρισσος, «Ἀπ. Βαρνάβας» 25, 1964, σσ. 345 - 348. Κ. Γ. Σπυριδάκις, Καρπασίας ἅγιοι, «Κυπρ. Σπουδαί» 11, 1947, σσ. κε'- κζ' καὶ 55 - 74 (= τοῦ αὐτοῦ, Μελέται... τόμος Α', μέρος Β', σσ. 386 - 391). Σωφρ. Εὐστρατιάδης, ΕΕΒΣ Θ', 1932, σ. 100 (μνεία Ἀκολουθίας 1920).

"Αγιος Ἱλαρίων ὁ μέγας, θανὼν ἐν Κύπρῳ 371 (Ὀκτωβρίου 21).

a) SC, στ. 153 - 154. b) BHG[3] 751z - 756 n. c) MR. d) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 252 - 257. e) Ἁγιολόγιον, σσ. 214 - 215. f) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σσ. 27 - 28. g) Λ(οΐζος) Φιλίππου, Ἡ ἐν Κύπρῳ διαμονὴ καὶ ὁ θάνατος Ἱλαρίωνος τοῦ Μεγάλου, «Κυπρ. Σπουδαί» 4, 1940, σσ. 33 - 38. h) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Ἱλαρίων, «Ἀπ. Βαρνάβας» 26, 1965, σσ. 33 - 38. Ὁ αὐτός, "Αγιοι τῆς Κύπρου [Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον], «Κυπρ. Σπουδαί» 30, 1966, σσ. 137 - 147.

Παρθενομάρτυς Ἰουστῖνα (Ὀκτωβρίου 2).
[Συνεορτάζεται μετὰ τοῦ μεθ' οὗ συνεμαρτύρησε Κυπριανοῦ, ὅνβλέπε].

Ἁγιολόγιον, σσ. 260 - 261.

"Αγιος Ἰσαάκιος ἐπίσκοπος Σίτης Κύπρου (Σεπτεμβρίου 21).
["Αλλως ἄγνωστος ὡς ἐπίσκοπος].

Ἁγιολόγιον, σ. 224.

Μάρτυς Ἰωάννης (μετὰ καὶ Κόνωνος, Μαΐου 19).
Βλέπε Μάρτυρες ΙΓ'.

Ἁγιολόγιον, σ. 228.

"Οσιος Ἰωάννης ὁ Λαμπαδιστής (Ὀκτωβρίου 3/4).

a) BAG, σ. 117. b) Ἁγιολόγιον, σ. 229. c) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 194 - 195. d) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 29. e) Βίος τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ ὑπὸ Λεωνίδα Χατζηκωστῆ ἐκ Λεμεσοῦ, «Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη» 15, Βόλος 1950, σσ. 174.

"Αγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (620, Ἰουνίου 12 †) (Νοεμβρίου 12/17).

a) SC, στ. 215 - 217. b) BHG[3] 886 - 888. c) MR. d) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 189 - 194. e) Ἁγιολόγιον, σ. 230. f) ΤΕΠ, ΕΦ 38, 1939, σσ. 313 - 315. [Ἀνωνύμων ὑμνογραφικὰ εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου]. g) H. Delehaye, Une vie inédite de Saint Jean l'Aumônier, AB 45, 1927, σσ. 19 - 73. h) Ἰω. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, «Ἀπ. Βαρνάβας» 26, 1965, σσ. 217 - 221. Ὁ αὐτός, "Αγιοι τῆς Κύπρου [Ἐγκώμιον Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου εἰς τὸν "Αγιον], «Κυπρ. Σπουδαί» 30, 1966, σσ. 148 - 159.

"Αγιος Ἰωνᾶς ὁ θαυματουργὸς (Σεπτεμβρίου 11).
Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 29.

"Αγιος Κασσιανὸς ὁ Ρωμαῖος (Φεβρουαρίου 28/29).

a) SC, στ. 405. b) MR. c) BAG, σσ. 33 - 34. d) Ἁγιολόγιον, σ. 248. e) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 30.

"Οσιος Κενδέας (Ὀκτωβρίου 6).

a) BAG, σ. 34. b) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 30. c) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 283 - 285. d) Λ. Φιλίππου, Ὁ ἅγιος Κενδέας καὶ ὁ ἐν Κτήματι [Πάφου] ναός του, «Κυπρ. Χρονικά» 2, 1924, σσ. 224 - 227. e) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Κενδέας, «Ἀπ. Βαρνάβας» 24, 1963, σσ. 336 - 339.

Μάρτυς Κόνων ['Ἐκ τῶν Μαρτύρων ΙΓ': Ἰωάννης καὶ Κόνων], (Μαΐου 19).

a) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σ. 195. b) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 30.

Ἱερομάρτυς Κυπριανός, ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀναιρεθέντες ἀρχιερεῖς καὶ κοσμικοὶ († 1821, Ἰουλίου 8), ὧν τὰ ἱερὰ λείψανα κατετέθησαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Φανερωμένης Λευκωσίας. Λαϊκὴ λατρεία, μὴ κανονισθεῖσα ἐκκλησιαστικῶς.

a) Ἰω. Γ. Ἀλεξίου, Κυπριανὸς ὁ Κύπρου, «Ἀκτῖνες» 19, 1956, σσ. 318 - 323. b) Ὁ αὐτός, ἐν ΘΗΕ Ζ', 1965, στ. 1117 - 1119 (γενικὸν ἄρθρον). c) Χάκεττ - Παπαϊωάννου (Α', 1923), σσ. 305 - 324. d) Λοΐζου Φιλίππου, Τὰ Ἑλλην. Γράμματα... (Α'- Β', 1930 passim, μετ' ἐγγράφων περὶ τῆς ὑπὲρ τῆς Κυπριακῆς Παιδείας δράσεως τοῦ ἐθνομάρτυρος Κυπριανοῦ). Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ Ἐκκλησία Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐν Λευκοσίᾳ (sic) 1975, σσ. 135 - 142. e) Κύπρου Χρυσάνθη, Ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἐθνομάρτυρα Κυπριανοῦ, «Φιλολογικὴ Κύπρος», Λευκωσία 1971, σσ. 182 - 190.

Μάρτυς Κωνσταντῖνος [ιβ' αἰ. Ἀλαμάνος] (Ἰουλίου 1).

a) Ἁγιολόγιον, σ. 267. b) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σσ. 31 - 32.

"Αγιος Λάζαρος ὁ Τετραήμερος (Ὀκτωβρίου 17).

a) SC, στ. 46 (Ἀνακομιδὴ τῶν λειψάνων του). b) Ἁγιολόγιον, σ. 270. c) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 257 - 267. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 32.

"Αγιος Λεόντιος ὁ θαυματουργὸς (Ἰουνίου 18).

a) SC, στ. 755 - 756. b) BHG[3] 986 - 987d. c) MR. d) Ν. Κληρίδης, «Κυπρ. Σπουδαί» 20, 1957, σσ. 75 - 80.

"Αγιος Λεόντιος ἐπίσκοπος Νεαπόλεως (ϛ'- ζ' αἰ.).

a) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σ. 196. b) Ἁγιολόγιον, σ. 273. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 32.

"Αγιος Λουκᾶς, Εὐαγγελιστὴς καὶ Ἀπόστολος (Ὀκτωβρίου 18).

a) SC, στ. 147 - 148. b) MR. c) BHG[3] 990y - 993t. d) BAG, σ. 129. e) Ἁγιολόγιον, σ. 277.

Μάρτυς Λούκιος (Αὐγούστου 20/22).

a) SC, στ. 916. b) Ἁγιολόγιον, σ. 280. c) Χάκεττ-Παπαϊωάννου, σ. 267. e) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 32.

Ἅγιος Μακάριος ἐπίσκοπος Πάφου (Ὀκτωβρίου 25).

a) SC (Synaxaria Selecta), στ. 453 - 454. b) Ἁγιολόγιον, σ. 282. ["Ἄγνωστος εἰς τὸ MR Ὀκτωβρίου].

Ὅσιος Μακάριος ὁ Μέγας, Αἰγύπτιος (Ἰανουαρίου 19).

a) SC, στ. 402. b) BHG³ 999g - 999t. c) MR. d) Ἁγιολόγιον, σσ. 282 - 283. e) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Μακάριος ὁ μέγας, «Ἀπ. Βαρνάβας» 24, 1963, σσ. 17 - 21.

Ἅγιος Μάμας ὁ Παφλαγὼν (Σεπτεμβρίου 2).

a) SC, στ. 5 - 7. b) BHG³ 1017z - 1022. c) MR. d) Ἁγιολόγιον, σ. 287. e) Γεδεών, ΒΕ σσ. 164 - 165 (καὶ μάρτυς Μάμας ἑορταζόμενος τὴν 12ην Ἰουλίου, ἐν σ. 128). f) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 33. g) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 267 - 273. h) Ἄννα Χατζηνικολάου - Μαραβᾶ, Ὁ ἅγιος Μάμας, Athènes 1952, 8°, σσ. 116+17 πίνακες [καὶ περὶ τῆς ἐν Κύπρῳ ἑορτῆς του]. i) Ἰωάννης Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Μάμας, «Ἀπ. Βαρνάβας» 26, 1965, σσ. 30 - 35.— Ὁ αὐτός, Ἅγιοι τῆς Κύπρου [Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον], «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1966, σσ. 133 - 137.

Μάρτυς Μαρῖνα (Ἰουλίου 17).

a) SC, στ. 825 - 826. b) BHG³ 1165 - 1169d. c) BAG, σσ. 180 - 181. d) MR. e) Ἁγιολόγιον, σ. 297. f) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου: Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου ἐγκώμιον εἰς τὴν μάρτυρα, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1946, σσ. 160 - 161.

Ἅγιος Μάρκελλος, ἐπίσκοπος Ἀπαμείας, Κύπριος (ἢ ἐπίσκοπος Σολίας) (Φεβρουαρίου 25, Αὐγούστου 14).

a) SC, στ. 490. b) BHG³ 1026 - 1027b. c) MR. d) Γεδεών, ΒΕ, σ. 153. e) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σ. 197. f) Ἁγιολόγιον, σσ. 298 - 299. g) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 33.

Εὐαγγελιστὴς - ἀπόστολος Μᾶρκος (Ἀπριλίου 25).

a) SC, στ. 627 - 630. b) BHG³, 1035 - 1037. c) BAG, σ. 136. d) MR. e) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ὁ ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς Μᾶρκος, «Ἀπ. Βαρνάβας» 31, 1970, σσ. 82 - 91, 206 - 213.

Μάρτυς Μᾶρκος, ἐπίσκοπος Ἀπολλωνιάδος (;) (Ἀπριλίου 25). [Ἐκ τῶν Ο' Ἀποστόλων, ἀνεψιὸς τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα].

a) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σ. 197. b) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 33.

Μάρτυρες ΙΓ' ἐν Κύπρῳ (Βαρνάβας, Γεράσιμος, Γερμανός, Κόνων, Κύριλλος, Μάξιμος, κλπ.) († 1231, Μαΐου 19).

a) BHG³ 1198, Auctarium, σ. 128, 2 - 3. b) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Οἱ δεκατρεῖς μοναχοὶ καὶ τὸ μαρτύριόν των, «Ἀπ. Βαρνάβας» 30, 1969, σσ. 137 - 143. c) Θεόδωρος Χ. Παπαδόπουλλος, Μαρτύριον Κυπρίων, «Ἀπ. Βαρνάβας». Ἀναμνηστικὸς τόμος 50ετηρίδος, ἐν Λευκωσίᾳ 1976, σσ. 307 - 338, ἐν σσ. 320 - 337 (ἀνάτυπον, σσ. 16 - 33): Διήγησις τῶν ἁγίων τριῶν καὶ δέκα ὁσίων πατέρων [κώδικες Paris. Gr. 1335 καὶ Marc. Gr. 575].

Μεγαλομάρτυς Μηνᾶς ὁ Αἰγύπτιος καὶ θαυματουργὸς (Νοεμβρίου 11) [μετὰ τῶν Βίκτωρος καὶ Βικεντίου].

a) SC, στ. 211 - 212. b) BHG³ 1250 - 1269d. c) Ἁγιολόγιον, σ. 334.

Ἅγιος Μιχαὴλ ἐπίσκοπος Συνάδων, Κύπριος (Μαΐου 23).

a) SC, στ. 703 - 704. b) MR. c) BHG³ 2274 x, 2275 c) BAG, σ. 194. d) Ἁγιολόγιον, σσ. 337 - 338. e) Κῶδιξ Κουτλουμουσίου 93 (634) χαρτ. ἔτους 1723· πρβλ. σ. 58 (Ἀκολουθίας ἔνδειξις). f) ΤΕΠ ΕΦ 50, 1951, σσ. 154 - 159. [Ἀνωνύμων ὑμνογραφικὰ εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου].

Ἅγιος Μνάσων ἐπίσκοπος Ταμασέων (Ὀκτωβρίου 18/19).

a) SC, στ. 150. b) BAG, σσ. 195 - 196. c) Ἁγιολόγιον, σ. 339. d) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 198 - 201. e) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 34. g) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Μνάσων, «Ἀπ. Βαρνάβας» 30, 1964, σσ. 267 - 268.

Ἅγιος Μόδεστος ἀρχιεπίσκοπος Ἱεροσολύμων (Νοεμβρίου 18).

a) BHG³ 1299 - 1299 q. b) MR.

Ἅγιος Μύρων ἐπίσκοπος Ταμασέων (Σεπτεμβρίου 17). [Συνεορταζόμενος μετὰ τοῦ ἁγίου Ἡρακλειδίου].

a) SC, στ. 54. b) Ἁγιολόγιον, σ. 168. c) Fr. Halkin, AB 82, 1964, σ. 170: Appendice: Saint Myron, évêque de Tamasos en Chypre?

Ἁγία Νάπα (= Θεοτόκος· ὄνομα μονῆς ἐν Κύπρῳ).

Κώστας Π. Κύρρης, Ἡ μονὴ (Λατινικὴ καὶ Ὀρθόδοξος) τῆς ἁγίας Νάπας, ἰδίως ἐπὶ Τουρκοκρατίας, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 32, 1968, σσ. 235 - 263.

Ὅσιος Νεόφυτος ὁ Ἔγκλειστος, Κύπριος (Ἰανουαρίου 24, Ἀπριλίου 22, Σεπτεμβρίου 28).

a) BHG³, 1325 m - 1325 n. b) BAG, σσ. 204 - 205. c) MR. d) Ἁγιολόγιον, σσ. 347 - 348. e) Delehaye, NE. f) Ἰωάννου Χατζηϊωάννου, Ἱστορία καὶ ἔργα Νεοφύτου πρεσβυτέρου καὶ ἐγκλείστου, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1914, 8ο, σσ. 314 (κρίσις ὑπὸ Στίλπωνος Κυριακίδου, Λαογραφία Ε', 1915 - 1916, σσ. 416 - 432). g) Ἰωάννης Π. Τσικνόπουλλος, Τὸ συγγραφικὸν ἔργον τοῦ ἁγίου Νεοφύτου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 22, 1958, σσ. 67 - 214. h) Ὁ αὐτός, Ἡ θαυμαστὴ προσωπικότης τοῦ Νεοφύτου, πρεσβυτέρου, μοναχοῦ καὶ ἐγκλείστου, περ. Byzantion (Bruxelles) 37, 1967, σσ. 311 - 413+43 πίνακες. i) Ὁ αὐτός, Ὁ ἅγιος Νεόφυτος, ὁ ὀνομαστὸς ἔγκλειστος τῆς Κύπρου, «Ἀπόστ. Βαρνάβας» 36, 1969, σσ. 73 - 78. [Ἄλλα δημοσιεύματα τοῦ αὐ-

τοῦ 'Ιω. Π. Τσικνοπούλλου περὶ τοῦ ἁγίου Νεοφύτου βλέπε καταγραφέντα ὑπὸ Ν. Β. Τωμαδάκη, εἰς τὸ περ. «Μνημοσύνη» 4, 1972 - 1973, σσ. 326 - 327. 'Ομοίως τοῦ αὐτοῦ (Τσικνοπούλλου), Κυπριακὰ Τυπικά, Λευκωσία 1969].

"Αγιος Νέστωρ ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος (Μαρτίου 7).

a) SC, στ. 518. b) 'Αγιολόγιον, σ. 348. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 35.

"Αγιος Νικόλαος μονῆς 'Ιερέων ἐν Πάφῳ (6 Δεκ.;). [Βλέπε : ἅγιος Εὐτύχιος].

Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 36.

"Αγιος Νόμων (Δεκεμβρίου 11). Συνεορταζόμενος μετὰ τοῦ ἁγίου Βηχιανοῦ.

Α. Κ. 'Ιντιάνος, Οἱ ἅγιοι Βηχιανὸς καὶ Νόμων..., «Κυπρ. Σπουδαὶ» 4, 1960, σσ. 65 - 86.

Μάρτυς 'Ονησίφορος ('Ιουλίου 6, 17/18 κλπ.).

a) SC, στ. 823-824. b) MR. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 36. d) Delehaye, Les saints de Chypre, σ. 270. e) 'Ιωάννης Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. 'Ο ἅγιος 'Ονησίφορος, «'Απ. Βαρνάβας» 24, 1963, σσ. 203 - 208.

"Οσιος 'Ονούφριος, Αἰγύπτιος ('Ιουνίου 12).

a) SC, στ. 745 - 746. b) BHG³, 1378 - 1382c. c) 'Αγιολόγιον, σσ. 365 - 366.

"Αγιος 'Ορέστης (Αὐγούστου 20).

a) BAG, σ. 248. b) 'Αγιολόγιον, σ. 367. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 36.

"Αγιος Πανάρετος († 1790, Μαΐου 1). ["Αλλως ἄγνωστος].

a) 'Αγιολόγιον, σ. 372. b) 'Ιω. Π. Τσικνόπουλλος, "Αγιοι τῆς Κύπρου. 'Ο ἅγιος Πανάρετος, «'Απ. Βαρνάβας» 27, 1966, σσ. 209 - 213.

"Αγιος Πανηγύριος. ["Αλλως ἄγνωστος. 'Υπόνοια παρηχήσεως : πανηγύρεως].

Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 37.

Μάρτυς Πολύδωρος (Σεπτεμβρίου 3).

a) BAG, σσ. 246 - 247. b) 'Αγιολόγιον, σ. 396. c) Νέον Μαρτυρολόγιον³, 1961, σσ. 224 - 239. d) Χιακὸν Λειμωνάριον, σσ. 11 - 25. e) Παρθένιος 'Ι. Κυρμίτσης, Κύπριοι "Αγιοι. 'Ο ἅγιος νεομάρτυς Πολύδωρος ἐκ Λευκωσίας, «'Απ. Βαρνάβας» περίοδος Γ', ἔτος 7ον, 1935, σσ. 186 - 192.

"Αγιος Πολύκαρπος ἐπίσκοπος Σμύρνης (Φεβρουαρίου 23).

a) SC, στ. 485. b) BHG³ 1556 - 1564. c) MR. d) Γεδεών, ΒΕ, σ. 76. c) 'Αγιολόγιον, σ. 397.

Μεγαλομάρτυς Προκόπιος ('Ιουλίου 8).

a) SC, στ. 805 - 808. b) BHG³ 1576 - 1587 c. c) MR. d) 'Αγιολόγιον, σσ. 405 - 406.

"Αγιος 'Ρηγῖνος (Αὐγούστου 20).

a) BAG, σ. 248. b) 'Αγιολόγιον, σ. 408. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 39.

"Αγιος Σέργιος ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου (ζ' αἰ.).

a) Delehaye, Les Saints de Chypre, σ. 255 (ἀντλῶν ἐκ τοῦ Λεοντίου Μαχαιρᾶ). b) 'Ιω. Συκουτρῆς, 'Ο τάφος τοῦ ἁγίου Σεργίου, «Κυπρ. Χρονικὰ» 1, 1923, σσ. 163 - 164. c) 'Αγιολόγιον, σ. 422.

"Αγιος Σπυρίδων ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος, δ' αἰ. (Δεκεμβρίου 12).

a) SC, στ. 303. b) BHG³ 1647 - 1649 g. c) BAG, σσ. 255 - 267. d) M R. e) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 203 - 209. f) 'Αγιολόγιον, σσ. 428 - 429. g) 'Ιω. Π. Τσικνόπουλλος, 'Ο ἅγιος Σπυρίδων, «'Απ. Βαρνάβας» 32, 1971, σσ. 428 - 444, καὶ τόμος 33, 1972, σσ. 3 - 16, 60 - 85, 131 - 142.

"Αγιος Συνέσιος, ἐπίσκοπος Καρπασίας (Μαΐου 23).

a) SC, στ. 303. b) BHG³, Suppl. App. IV, 16, 1322r. c) 'Αγιολόγιον, σ. 439. d) Κ. Γ. Σπυριδάκις, Καρπασίας "Αγιοι. «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. κδ'- κε' καὶ 23 - 51 (=τοῦ αὐτοῦ, Μελέται..., τόμος Α', 2, Λευκωσία 1972, σσ. 385 - 386). e) 'Ιω. Π. Τσικνόπουλλος, Οἱ ἅγιοι τῆς Κύπρου. 'Ο ἅγιος Συνέσιος, «'Απ. Βαρνάβας» 26, 1965, σσ. 87 - 90.

"Αγιος Σωζόμενος, ἐπίσκοπος Καρπασίας (Νοεμβρίου 20/21). [Βλέπε : 'Αλαμάνοι ἅγιοι, ὅπως ἕτερος ὁ 'Αλαμάνος Σωζόμενος].

a) Κ. Γ. Σπυριδάκις, Καρπασίας "Αγιοι, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1967, σσ. κθ' - λβ', 101 - 112 (= τοῦ αὐτοῦ, Μελέται..., τόμος Α', μέρος Β', σσ. 391 - 393). b) 'Ιω. Π. Τσικνόπουλλος, 'Ο ἅγιος Σωζόμενος, «'Απ. Βαρνάβας» 30, 1969, σσ. 212 - 215.

"Αγιος Σωφρόνιος ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου (Δεκεμβρίου 8).

a) SC, στ. 290. b) MR. c) 'Αγιολόγιον, σσ. 444 - 445. d) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σσ. 40 - 41.

"Αγιος Τριφύλλιος ἐπίσκοπος Λήδρας (= Λευκωσίας) ('Ιουνίου 12).

a) SC, στ. 748. b) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 210 - 211. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 41. d) 'Αγιολογιον, σ. 452.

Μάρτυς Τρύφων ὁ ἐκ Φρυγίας (Φεβρουαρίου 1).

a) SC, στ. 457. b) BHG³, 1856 - 1858 x. 'Αγιολόγιον, σ. 454.

'Απόστολος Τυχικὸς (Δεκεμβρίου 8).

a) SC, στ. 290. b) BAG, σσ. 290 - 291. c) 'Αγιολόγιον, σσ. 454 - 455.

"Αγιος Τύχων ἐπίσκοπος 'Αμαθοῦντος ('Ιουνίου 16).

a) SC, στ. 751 - 754. b) BHG³ 1859 - 1860 c. c) BAG, σ. 291. d) MR.

e) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 211 - 215. f) Ἁγιολόγιον, σ. 455. g) H. Usener, Sondenbare Heiligen, I. Der heilige Tychon, Leipzig 1907, 8°, σσ. 150. h) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Τύχων, «Ἀπ. Βαρνάβας» 26, 1965, σσ. 221 - 224.

Ἅγιος Φιλάγριος ἐπίσκοπος Κύπρου (Φεβρουαρίου 9).

a) SC, στ. 454. b) Βασίλειος (Γεωργιάδης) μητροπολίτης Ἀγχιάλου, ΝΣ 7, 1908, σ. 333. c) Ἁγιολόγιον, σσ. 460 - 461. d) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 42.

Ἀπόστολος Φίλιππος (Νοεμβρίου 14).

a) SC, στ. 221 - 223. b) BHG³, 1516 - 1530 c. c) Ἁγιολόγιον, σ. 463. d) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ὁ ἀπόστολος Φίλιππος, «Ἀπ. Βαρνάβας» 31, 1970, σσ. 259 - 268, 332 - 340, καὶ 32, 1971, σσ. 8 - 17.

Ἁγία Φιλονίλλα (Ὀκτωβρίου 11).

Ἁγιολόγιον, σ. 466. [Βλέπε Ζηναΐς].

Ἅγιος Φίλων ἐπίσκοπος Καρπασίας (Ἰανουαρίου 24).

a) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σ. 216. b) Ἁγιολόγιον, σ. 466. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 42. d) Κ. Σπυριδάκι, Καρπασίας ἅγιοι, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. ιζ' - κδ', καὶ 1 - 28 (= τοῦ αὐτοῦ, Μελέται ..., τόμος Α', μέρος Β', 1972, σσ. 375 - 385). e) Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, [εἶτα ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν], Φίλων ἐπίσκοπος Καρπασίας, περ. «Ἐκκλησιαστικὸς Κήρυξ» Λάρνακος 2, 1902, σσ. 372 - 375. f) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Φίλων, «Ἀπ. Βαρνάβας» 26, 1965, σσ. 84 - 87.

Ἅγιος Φιλωνίδης, ἐπίσκοπος Κουρίου (Ἰουνίου 17, Αὐγούστου 30).

a) SC, στ. 933 - 934. b) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σσ. 216 - 217. c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 42. d) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ἅγιοι τῆς Κύπρου. Ὁ ἅγιος Φιλωνίδης, «Ἀπ. Βαρνάβας» 26, 1965, σσ. 271 - 275.

Ἁγία Φωτεινὴ (Ἁγία Φωτοῦ) (Αὐγούστου 15).

a) Χάκεττ - Παπαϊωάννου, σ. 217. b) Κ. Γ. Σπυριδάκι, Καρπασίας Ἅγιοι, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. κη' - κθ', 77 - 97 (= τοῦ αὐτοῦ, Μελέται..., τόμος Α', μέρος Β', Λευκωσία 1972, σσ. 389-391). c) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σσ. 42 - 43. d) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, Ἡ ἁγία Φωτοῦ, «Ἀπ. Βαρνάβας» 29, 1968, σσ. 72 - 74. (Τοιαύτη ἁγία οὐχ εὕρηται εἰς τὸ Ἑορτολόγιον).

Ἅγιος Χαρίτων ὁ ὁμολογητὴς (ἐξ Ἰκονίου) (Σεπτεμβρίου 28).

a) SC, στ. 85 - 86. b) BHG³, 300, 301. c) BAG, σ. 20. d) MR. e) Ἁγιολόγιον, σ. 474. f) Μακάριος Γ', ΚΑΝ, σ. 43. [Ὁ ἅγιος ἀκούεται καὶ Χαιρέ(σ)της ἢ Χαιραρέτης!].

20 - 6 - 1986

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Α'

Η ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΑΓΙΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ

ἐν σχέσει πρὸς τὰς Ἀκολουθίας

1. Ἡ Κύπρος ἔζησε, μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, πολλὰς περιπετείας. Ἡνωμένη μὲ τὸ Βυζάντιον, δούλη εἰς τοὺς Ἄραβας, τοὺς Φράγκους, τοὺς Τούρκους, ἐξόριστος ἀκόμη, συνεκτικὸν δεσμὸν εἶχε τὴν ἰδίαν της Ἐκκλησίαν, τὴν ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα ἱδρυθεῖσαν. Καὶ ὅταν ἀκόμη οἱ παπικοὶ κατακτηταὶ τῇ ἐπέβαλον πλασματικήν τινα οὐνίαν, δηλονότι ὑπαγωγὴν τῶν Ὀρθοδόξων χωρεπισκόπων της ὑπὸ τοὺς ἐγκαθιδρυθέντας ἐκεῖ Λατίνους ἀρχιερεῖς, δὲν ἀπέβαλε τὴν παράδοσίν της, τοὺς ἁγίους, τὸν πόθον τοῦ συνδέσμου πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν.

Κατὰ τοὺς χρόνους μας τηρεῖ τὴν ἀρχαίαν τάξιν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας καὶ τιμᾷ τοὺς ἁγίους τῆς Ὀρθοδοξίας ἀλλὰ καὶ πλῆθος ὁσίων κ.ἄ. ἁγίων οἵτινες δὲν συναντῶνται εὐκόλως ἢ οὐδόλως γνωρίζονται εἰς ἄλλας ἐκκλησιαστικὰς περιοχάς. Ἔχει δηλονότι πολλοὺς τοπικοὺς ἁγίους ἐντοπίους, δράσαντας ἐπ' αὐτῆς, ἢ καὶ ξένους τοὺς ὁποίους τιμᾷ. Τοῦτο ἐγέννησε καὶ ἰδίαν ἁγιολογίαν, ἑορτολόγιον, ὑμνογραφίαν, ἐκφραζομένην διὰ τῶν Ἀκολουθιῶν τῶν μὴ συναντωμένων εἰς τὰ Μηναῖα τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἑορτῶν. Ἡ δ' ἀνάγκη τῆς συντάξεως ἀφ' ἑνὸς τῶν Βίων καὶ ἐξ ἄλλου τῶν Ἀκολουθιῶν (ἢ ἁπλῶς Κανόνων διὰ τὰς Ἀκολουθίας ταύτας) ἐγέννησεν ἰδίαν φιλολογίαν, ἀξίαν μελέτης τόσον ὡς πρὸς τὰς ἀρχὰς αὐτῆς καὶ τὴν ἐξέλιξιν, ὅσον καὶ πρὸς τὴν συνάρτησιν πρὸς τὰ ἀντίστοιχα κείμενα τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας[1]. Οὔτε ὅλοι οἱ ἅγιοι τῆς Κύπρου εἶναι τῆς αὐτῆς περιόδου, οὔτε τῆς αὐτῆς ἀναγνωρίσεως ἔτυχον, οὔτε ὅλοι εὗρον βιογράφους ἢ ὑμνογράφους ἐπαινετούς. Ἀλλ' ἡ συνάρτησις Κύπρου - Κωνσταντινουπόλεως ἦτο πάντοτε στενὴ καὶ δεικνύει ὅτι, ἐκτὸς τῆς μουσικῆς, τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς λειτουργικῆς τάξεως, καὶ ἡ Ἁγιολογία καὶ ἡ συγγραφὴ ὑμνογραφικῶν τεμαχῶν ἢ ὁλοκλήρων Ἀκολουθιῶν συνάπτουν εὐθέως τὴν Ἑλληνικὴν μεγαλόνησον

1. Τοῦτο νοητέον ὅτι ἑρμηνεύει καὶ τὴν ὑπὸ τῶν παλαιῶν, ὡς Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, συγγραφὴν Βίων καὶ Ἐγκωμίων, καὶ οὐχὶ ἱστορική τις ἔφεσις.

πρὸς τὸ κέντρον τῆς 'Ορθοδοξίας, δι' ὅλων τῶν αἰώνων, ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν περιπετειῶν καὶ ξένων κατακτήσεων.

2. Οἱ Βίοι τῶν ἁγίων (οὕτω συνοπτικῶς λέγομεν τούς τε ὁσίους καὶ τοὺς μάρτυρας παλαιούς τε καὶ νεομάρτυρας) ἐγράφησαν ἀνεξαρτήτως τῶν 'Ακολουθιῶν αὐτῶν, διὰ ν' ἀναγινώσκωνται εἰς τὰς μονάς, εἴτε καὶ ὡς ψυχωφελῆ ἀναγνώσματα. Εἰς τὰς μονὰς συνήθως ἠκούοντο εἰς τὰς Τραπέζας, κατὰ τὰ γεύματα. Περιληπτικοὶ Βίοι εἶναι τὰ τῶν ἁγίων Συναξάρια, ἅτινα, προκειμένου περὶ μαρτύρων λέγονται καὶ Μαρτυρολόγια, τὰ περιληφθέντα εἰς τὰς 'Ακολουθίας τῶν ὄρθρων, μετὰ τῶν Στίχων τῆς ἡμέρας (ἑνὸς δακτυλικοῦ καὶ δύο ἰαμβικῶν) πάντοτε εἰς ἀρχαϊκὴν γλῶσσαν, εἶδος ἐπιγραμμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδηλοῦτο τὸ μέσον καὶ ὁ χρόνος τοῦ θανάτου τοῦ ἑορταζομένου ἁγίου. Οἱ Στίχοι οὗτοι ἀνεγινώσκοντο εἰς τὸ Μηνολόγιον (ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος καὶ τοῦ μηνὸς) μετὰ τὴν ἕκτην ᾠδὴν τοῦ Κανόνος, ὅτε ἔχει προηγηθῆ ἡ ἀνάγνωσις σχήματός τινος τοῦ Ὕμνου (τὸ Κοντάκιον καὶ ὁ πρῶτος οἶκος). 'Εὰν ὁ Ὕμνος ἦτο παλαιός, εἶχε γραφῆ ὁλόκληρος, ἐὰν νεώτερος, τότε ὁ α' οἶκος δὲν εἶδε ποτὲ συνέχειαν!

Διαμορφωθέντων τῶν Μηναίων (βιβλίων τῶν ἀκινήτων ἑορτῶν τοῦ μηνός), ὑφ' ἣν περίπου μορφὴν γνωρίζονται σήμερον ταῦτα, διὰ τῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ις' αἰ. ἐντύπων αὐτῶν ἐκδόσεων[1], κατὰ τὰς μνήμας τῶν ἐπιτοπίων ἁγίων, κανονικῶς μὲν ἐψάλλοντο αἱ 'Ακολουθίαι αἱ κατακεχωρισμέναι εἰς τὰ Μηναῖα, ἐφ' ὅσον οἱ ἅγιοι εἶχον εἰσέλθει ἤδη παλαιόθεν εἰς αὐτά, ἢ κατὰ τὰ ἄλλα βιβλία (ἰδίᾳ τὴν Παρακλητικὴν) ἡ ἀκολουθία τῆς οἰκείας τῆς ἑβδομάδος ἡμέρας, ὅπου καὶ προσετίθεντο τὰ τυχὸν εἰς μνήμην τοῦ ἑορταζομένου 'Απόστιχα, Στιχηρά, οἱ Στίχοι, τὸ 'Απολυτίκιον κλπ. 'Εν περιπτώσει δὲ ὑπάρξεως διὰ τὴν ἑορτὴν ὀλιγοσελίδου ἰδιαιτέρου χειρογράφου, τῆς λεγομένης Φυλλάδας[2], ἤτοι ἐπὶ τούτῳ συντεθειμένης τοπικῶς 'Ακολουθίας τοῦ ἑορταζομένου, ἠκο-

1. Αἱ ὁποῖαι ὁπωσδήποτε ἀντιπροσωπεύουν παλαιότερα χειρόγραφα, ἐξ ὧν κατ' ἐπιλογὴν καὶ ἄνευ προεγκρίσεως ἐκκλησιαστικῆς, ἢ μετὰ τὴν τύπωσιν πατριαρχικῆς ἐπιδοκιμασίας, ἐσχηματίσθησαν τὰ ἔντυπα λειτουργικὰ βιβλία. Παλαιὰ δόκιμα χειρόγραφα ἀντιπροσωπεύουν καὶ τὰ Μηναῖα κ.ἄ. λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ρώμης, ἐξ ὧν ἐξεβλήθησαν ὀρθόδοξοι ἀκολουθίαι, οἷαι τῶν τοῦ ἱεροῦ Φωτίου ἢ τοῦ Θεσσαλονίκης Γρηγορίου Παλαμᾶ, δοθέντος ὅτι τὰ ἔντυπα ταῦτα προωρίζοντο διὰ τοὺς ἑλληνιστὶ ψάλλοντας οὐνίτας. 'Αλλ' ἡ κριτικὴ ἄλλως τῆς ἐκδόσεως ἐργασία ὑπῆρξεν ἀσφαλεστέρα τῶν 'Ενετικῶν προχειροτήτων (εἰς τὰ ἐκεῖ τυπωθέντα Μηναῖα).

2. 'Απὸ διφθέρας ἔψαλλον οἱ παλαιοί, πρὸ τῆς εὑρέσεως (καὶ εὐρείας διαδόσεως) τῆς τυπογραφίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα μέχρι τῆς σήμερον ψάλλουν, ὅπου τὸ Τυπικὸν διαφέρει τοῦ ἐντύπου Κωνσταντινουπολιτικοῦ, ὡς ἐν 'Ιεροσολύμοις καὶ Πάτμῳ.

λουθεῖτο τὸ κείμενον τοῦτο. Αὐξηθέντων δὲ τῶν Νεομαρτύρων, δι' οὓς συνεγράφησαν ἴδιαι 'Ακολουθίαι, ἀλλὰ καὶ πληθυνθεισῶν τῶν συγγραφῶν ἐπὶ ταῖς τοπικαῖς ἑορταῖς (τινὲς τῶν ὁποίων ἰδίᾳ ἦσαν Θεομητορικαί), ἐσχηματίσθη δευτέρα σειρὰ Μηναίων, μὴ περιεχομένων εἰς τὰ ἔντυπα 'Ακολουθιῶν, διαφερόντων κατ' 'Εκκλησίας καὶ τοπικὰς παραδόσεις. Διαδιδομένης δὲ τῆς τιμῆς τῶν νεοφανῶν ἁγίων καὶ τῶν τοπικῶν ἑορτῶν, καὶ διὰ τῆς ἀνεγέρσεως ἐπ' ὀνόματι αὐτῶν ναῶν, κατέστη ἀναγκαία ἡ τύπωσις τῶν 'Ακολουθιῶν τῶν μὴ περιλαμβανομένων εἰς τὰ Μηναῖα, εἴτε συγκεντρωτικῶς, κατὰ γεωγραφικοὺς χώρους, φαινόμενον τὸ ὁποῖον παρετηρήθη ἀπὸ τοῦ ιζ' μέχρι καὶ τοῦ ιθ' αἰῶνος[1].

'Ετυποῦντο δ' αἱ 'Ακολουθίαι αὗται ἰδίᾳ ἐν 'Ενετίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Μοσχοπόλει (τῆς Β. 'Ηπείρου), ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ταῖς 'Ηγεμονίαις, εἰς τυπογραφεῖα εὐρωπαϊκῶν πόλεων, τῆς Σμύρνης, τῆς Κερκύρας, τῶν 'Αθηνῶν, καί τινων ἐπαρχιῶν τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου, ὅπου ἱδρύοντο τυπογραφεῖα.

Πρὸς ἔκδοσιν τῶν ἐν λόγῳ 'Ακολουθιῶν ἐχρειάζετο πρῶτον τὸ τυπικὸν χειρόγραφον, ἢ ὁ συντάκτης τῆς 'Ακολουθίας. Δεύτερον, ἦτο ἀναγκαῖος ὁ χορηγὸς τῆς ἀπαιτουμένης πρὸς τύπωσιν δαπάνης. Τρίτον ὁ διορθωτής, ἔργον τοῦ ὁποίου ἦτο οὐ μόνον νὰ ὀρθογραφήσῃ, ἀλλὰ καὶ ὅπως κατὰ τὸ λειτουργικὸν τυπικὸν καὶ μετρικῶς καὶ μουσικῶς (διότι τὰ ψαλλόμενα ἦσαν πάντα προσόμοια[2]) προσαρμόσῃ τὰ τοῦ πρὸς ἔκδοσιν χειρογράφου. Ἔστιν ὅτε δὲ ἐχρειάζετο καὶ ἡ ἐπίνευσις τοῦ οἰκείου ἱεράρχου, προτροπῇ τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο ἡ ἔκδοσις, ἢ ἡ καταχώρισις ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς πράξεως σχετικῆς πρὸς τὸν ἑορταζόμενον καὶ τὴν καθιέρωσιν (τὸν κανονισμὸν) αὐτοῦ. Τὰ ἀντίτυπα ἀπεστέλ-

1. 'Ακολουθίαι ἤρχισαν τυπούμεναι ἀπὸ τοῦ 1626 ἐν 'Ενετίᾳ, τὸ 1655 ἐν Παρισίοις, τὸ 1685 ἐν 'Ιασίῳ, τὸ 1692 ἐν Βουκουρεστίῳ, τὸ 1731 ἐν Μοσχοπόλει, τὸ 1764 ἐν Σμύρνῃ, τὸ 1776 ἐν Μόσχᾳ, τὸ 1784 ἐν Βιέννῃ, καὶ μόλις τὸ 1800 ἐν Κωνσταντινουπόλει. Κατὰ δὲ τὸν παρελθόντα αἰῶνα τὸ 1805 ἐν Σύρῳ, τὸ 1817 ἐν Κερκύρᾳ, τὸ 1838 ἐν 'Αθήναις καὶ τὸ 1861 ἐν 'Ιερουσαλήμ, καὶ ἐν ἄλλαις πόλεσι καὶ χωρίοις ἄλλαι ἄλλοτε.

Αἱ μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς BAG ὑπὸ τοῦ Louis Petit (1926) ἐν Κύπρῳ τυπωθεῖσαι 'Ακολουθίαι ἦσαν 4, ὧν μία ἐν Λευκωσίᾳ (1893), ἀνὰ μία ἐν Λάρνακι καὶ Λεμεσῷ (1902) καὶ ἑτέρα ἐν Λευκωσίᾳ (1912). 'Επομένως αἱ Κυπριακαὶ 'Ακολουθίαι ἐτυπώθησαν τὸ πρῶτον κατὰ τὸν ιη' αἰ. ἐν 'Ενετίᾳ, ὅπου ὑπῆρχεν, ἐκτὸς τῶν 'Ελληνικῶν τυπογραφείων, καὶ ἰσχυρὰ κυπριακὴ παροικία.

2. Ἤδη ἀπὸ τῆς πρώτης ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1204) κἑξ. αἱ πρωτότυποι μουσικαὶ συνθέσεις ἦσαν σπανιώταται, οἱ δὲ μελουργοὶ ἠσχολοῦντο μὲ τὴν ποίκιλσιν τῶν προηγουμένων μελῳδιῶν, ἐνῷ οἱ συγγραφεῖς ἠκολούθουν τὰ μέτρα καὶ τὴν μουσικὴν τῶν παλαιῶν. 'Επομένως κανόνες, κοντάκια, στιχηρά, ἀπόστιχα, ἐξαποστειλάρια, ἀπολυτίκια κλπ. ἦσαν τὰ πάντα προσόμοια, δηλονότι ἠκολούθουν μουσικῶς προσυντεθειμένα μελισμένα πρωτοτύπως καὶ ἀκουόμενα συχνὰ εἰς τὴν 'Εκκλησίαν τροπάρια.

λοντο πρὸς τὴν ἐπαρχίαν, μονὴν ἢ ναόν, ὅπου ἀπενέμετο ἡ λειτουργικὴ τιμὴ εἰς τὸν ἅγιον τῆς Ἀκολουθίας. Ἕνεκα τούτου τὰ ἐν λόγῳ ἔντυπα κατέστησαν σπάνια, ἰδίᾳ ἔξω τῆς περιοχῆς δι' ἣν ἐτυπώθησαν.

Διὰ νὰ συσχετίσωμεν τοὺς Βίους πρὸς τὰς Ἀκολουθίας :

α') Ἐὰν αἱ Ἀκολουθίαι περιέχουν Συναξάριον, τοῦτο εἶναι περίληψις προϋπάρξαντος Βίου. Ἐὰν δὲν ὑπῆρχε Βίος, τὸ Συναξάριον συντάσσεται ἐξ ὑπαρχῆς.

β') Ὅπου ὑπάρχει Βίος, ἡ Ἀκολουθία διὰ τῶν τροπαρίων συμβαδίζει πρὸς ὅσα οὗτος καὶ τὰ θαύματα τοῦ τιμωμένου Ἁγίου διηγοῦνται, ὡς πρὸς τὴν ζωήν, δρᾶσιν καὶ τελείωσιν τοῦ δι' ὃν ἐγράφησαν προσώπου.

γ') Εὐκαιρίας δοθείσης, διὰ τῶν Ἀκολουθιῶν ὑμνοῦνται αἱ χῶραι, πόλεις, οἰκισμοί, μοναὶ ὅπου ἐγεννήθησαν, ἔδρασαν καὶ ἐθαυματούργησαν οἱ τιμώμενοι ἅγιοι. Διὰ τοῦ τοπικοῦ μακαρισμοῦ ἐκφράζεται ἡ ὑπερηφάνεια τῶν συμπολιτῶν ἢ συμμοναστῶν πρὸς τὸν κατὰ σάρκα ἢ πνεῦμα γεννηθέντα ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ ἅγιον, ὅσιον ἢ μάρτυρα[1].

δ') Ὅπου τὰ περιστατικὰ τοῦ βίου τοῦ τιμωμένου ἁγίου εἶναι ἐκ τοῦ χρόνου ἐξίτηλα καὶ ἐκ λίαν ἀπομεμακρυσμένης παραδόσεως γνωστά, εἶναι

---

1. «Καὶ σήμερον (1905) οἱ χωρικοὶ τὸν κύριον ἑκάστης κώμης ὀνομάζουσιν "τὸ καύχημαν", ὡς καὶ αἱ Ἀκολουθίαι τῶν ἁγίων. Οὕτω χειρόγραφος Ἀκολουθία ἁγίου Ὀνησιφόρου (τοῦ ιϛ' αἰ. παρὰ τῷ κ. Δημοσθ. Παυλίδῃ) καλεῖ αὐτὸν Ἀναρήτιδος καύχημα καὶ Πάμφου ἀγλάϊσμα». Ταῦτα Σῖμος Μενάρδος, Τοπωνυμικὸν τῆς Κύπρου, Ἀθηνᾶ 18, 1905, σ. 386.

Διὰ νὰ φέρω μόνον ἀπὸ τὰς Ἀκολουθίας τῶν 5 ἁγίων τῆς Καρπασίας παραδείγματα :

α') Διὰ τὸν Φίλωνα: *ἐκ ῥίζης πανευκλεοῦς φυτούργημα ἄνθος ἀνέτειλας τῆς Καρπασίων πόλεως* (Ἅγιοι Καρπασίας, σ. 12), *τὸ τῶν Κυπρίων τεῖχος* (αὐτόθι, σ. 14), *Καρπασίων πρόεδρον...πρόμαχον, τὸν ἐκδιώξαντα...τὴν νόσον...* (σ. 26).

β') Διὰ τὸν Συνέσιον: *Χαῖρε Καρπασέων τὸ κάλλιστον βλάστημα* (σ. 43), *τὸν ἐν τῇ πόλει τῶν Καρπασέων ἀνατείλαντα* (σ. 50).

γ') Διὰ τὸν Θύρσον: *Κυπρίων τὸ μέγα εὖχος καὶ Καρπασέων ἀγλάϊσμα* (καὶ) *...κάλλιστον θρέμμα* (σ. 57).

δ') Διὰ τὴν Φωτεινήν: *Κυπρίων λαμπὰς χρυσαυγεστάτη καὶ τῶν Καρπασέων ἀγλάϊσμα* (σ. 80).

ε') Διὰ τὸν Σῳζόμενον: *τῶν Κυπρίων ἰατρὸς ἐν νόσοις* (σ. 102).

Ταῦτα συνεχίζονται καὶ μέχρις ἡμῶν, ὅτε ὁ μοναχὸς Γεράσιμος Μικραγιαννανίτης ἐπλημμύρισε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ νεοτεύκτους τοπικὰς Ἀκολουθίας, κολακευούσας τὰ χωρία καὶ τὰς ἐπαρχίας, χάριν τῶν ὁποίων συντίθενται αὗται ἐπὶ παραγγελίᾳ! διὰ νὰ τιμηθοῦν τοπικοὶ ὅσιοι, ἅγιοι καὶ δὴ νεομάρτυρες ἀκανόνιστοι! Ἐπαπειλεῖται δὲ καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῶν φυλλάδων τούτων καὶ ἄλλων κατασκευασμάτων τοῦ αὐτοῦ, εἰς ὃν ἠκούετο ὅτι καί, ἁρμοδίως εἰς ἀναρμόδιον, ἀνετέθη ἡ ἀναθεώρησις τῶν λειτουργικῶν βιβλίων τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἔργον κατ' ἐξοχὴν φιλολογικὸν (κριτικόν), δυνάμενον νὰ γίνῃ μόνον καὶ ἐν ὄψει τῶν ἀρχαίων ἀνὰ τὸν κόσμον λειτουργικῶν χειρογράφων καὶ τῆς βιβλιογραφίας, ὑπὸ πλειόνων μελετητῶν, ἐν οἷς καὶ πρὸς τοῦτο κατηρτισμένοι θεολόγοι, ἂν εὑρεθοῦν.

δυνατὸν καὶ οἱ ἱστορικοὶ ὑπαινιγμοὶ νὰ εἶναι ἀσαφεῖς ἢ περιωρισμένοι. Ὅσον πρόσφατοι εἶναι οἱ ἑορταζόμενοι καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς Ἀκολουθίας ἐγνώρισε τὸ περιβάλλον αὐτῶν, τόσον εἶναι δυνατὸν τὰ εἰς τὰ κείμενα αὐτῶν ἱστορούμενα νὰ εἶναι γνησιώτερα καὶ σαφέστερα. Τοῦτο πολλάκις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς Βίους, ὅταν τούτους συνέγραψαν πρόσωπα γνωρίσαντα τὸν ἑορταζόμενον, μαθηταὶ ἢ συμμονασταὶ αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τὴν διάθεσιν ὑπερβολῆς ἢ ἐπιβολῆς ἐξ ὧν οὗτοι κατείχοντο.

ε') Ἡ Ἀκολουθία εἶναι δυνατὸν ν' ἀναφέρεται καὶ εἰς νέα τοπικὰ θαύματα παλαιοτέρου ἁγίου, μὴ ἐπιτοπίου τὴν γέννησιν ἢ τὴν δρᾶσιν, τιμωμένου ὅμως τοπικῶς ὡς προστάτου, θαυματουργοῦ ἢ ἁπλῶς ἐν ὀνόματί του ἔχοντος ναόν, καὶ ἑορταζομένου ὡς ἐκ τούτου ἐπιτοπίως.

Ταῦτα ὄντα γενικῆς ἰσχύος ἐφαρμόζονται καὶ ἐν Κύπρῳ.

3. Οὕτως ἔχομεν καὶ ἐν Κύπρῳ ἀπόδοσιν τιμῆς εἰς διαφόρους ἁγίους, οὐ μόνον διὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτῶν εἰς τὸ τοπικὸν ἑορτολόγιον, ἀλλὰ καὶ διὰ προσκυνημάτων, οἷα μοναί, ναοί, ἁγιάσματα, εἴτε σωζόμενα, εἴτε ἐξ ἐρειπίων μαρτυρούμενα, εἴτε ἐξ ἱστορικῶν διηγήσεων γνωστὰ μέχρις ἡμῶν. Εἶναι δ' οἱ ἅγιοι οὗτοι, ἐκτὸς τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Ἰω. Προδρόμου:

α') Ἐκ τῶν δώδεκα ἀποστόλων ὁ Ἀνδρέας, ὁ Θωμᾶς, ἢ εὐαγγελιστῶν ὡς ὁ Λουκᾶς. Ἐκ τῶν ἑβδομήκοντα πολλοί. Ἐκ τῶν ἐπιφανῶν πατέρων, διδασκάλων καὶ μοναστῶν, ἀλλὰ καὶ ἀρχιερέων, ἤτοι τῶν ἐν τῷ κοινῷ ἑορτολογίῳ (Κωνσταντινουπολιτικῷ) κατακεχωρισμένων, μὴ Κυπρίων.

β') Ἐκ τῶν τοπικῶς τιμωμένων Κυπρίων διαφόρων ἐποχῶν, ὧν ἡ Ἀκολουθία εἰσῆλθεν εἰς τὰ Μηναῖα (Σπυρίδων Τριμυθοῦντος, Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων), κατ' ἐξοχὴν δὲ τοῦ Κυπρίου τοῦ εἰσαγαγόντος εἰς τὴν Νῆσον τὸν Χριστιανισμὸν ἀποστόλου Βαρνάβα.

γ') Ἐκ Κυπρίων ἁγίων, ὧν Ἀκολουθίαι δὲν εὑρίσκονται εἰς τὰ ἔντυπα Μηναῖα, ὡς καὶ ἁγίων ὧν τὰ θαύματα σχετίζονται πρὸς τὴν Κύπρον. Εὔλογον ἦτο ὅτι ἡ τάσις νὰ πανηγυρίζωνται οὗτοι συνετέλεσεν εἰς τὴν σύνθεσιν δι' αὐτοὺς Ἀκολουθιῶν κατὰ περίπτωσιν.

δ') Ὁ χρόνος τῆς συντάξεως τῶν Ἀκολουθιῶν εἶναι ποικίλος.

ε') Τὸ πρόβλημα τῶν συγγραφέων τῶν Ἀκολουθιῶν εἶναι περίπλοκον, ἀφοῦ πολλάκις δὲν γνωρίζεται ὁ συντάκτης καὶ δὲν εἶναι σαφὲς ἂν εἷς ὡλοκλήρωσε τὴν σύνθεσιν ἢ ἔγραψε μόνον τὸν Κανόνα ἢ τὰ Στιχηρὰ διὰ τὸν Ἅγιον. Συχνάκις ἔχομεν διασκευαστάς, διορθωτάς, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐκδότας, ὑπεισερχομένους εἰς τὴν μορφὴν τοῦ κειμένου. Οἱ διασκευασταὶ δὲ δὲν διστάζουν νὰ παραλλάξουν ὑμνογραφικὰ κείμενα γνωστοτάτων ποιητῶν.

Ἤδη ἐρχόμεθα εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ τοπικοῦ Ἑορτολογίου καὶ εἰς τὰ περὶ πιθανῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἐξελίξεως. Τοῦτο θὰ ἐξετασθῇ ἐν ὄψει οὐ μόνον τῶν ἐντύπων λειτουργικῶν βιβλίων (καὶ τῶν ἀνεκδότων πολλάκις), ἀλλὰ

καὶ τῶν δημοσιευθέντων ὑμνογραφικῶν καὶ ἁγιολογικῶν κειμένων, καὶ αὐτῶν τῶν Ἀκολουθιῶν. Εὔλογον εἶναι ὅτι ὁ μελετητὴς τῆς Κυπριακῆς Ἁγιολογίας καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ γενέσεως τῶν σχετικῶν λειτουργικῶν κειμένων, θὰ κατέληγεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἔχει κατ' ἐξοχὴν ἴδιον ἑ ο ρ τ ο λ ό γ ι ο ν[1], κατὰ μείζονα μοῖραν ἢ ἄλλαι τοπικαὶ Ἐκκλησίαι. Τοῦτο κατ' ἀρχὴν ἀποδοτέον εἰς γεωγραφικοὺς λόγους (πῶς ἦτο δυνατὸν νὰ εἰσαγάγῃ τοπικοὺς ἁγίους τοῦ Ἰλλυρικοῦ, τῆς Σικελίας ἢ τῆς Κρήτης;) καὶ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς αὐτοκεφαλίαν ἀπὸ τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι οἰκουμενικῆς Συνόδου (451). Ἐν τούτοις ὁ μετὰ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου σύνδεσμος αὐτῆς ὑπῆρξεν ἐνεργός. Κατὰ δὲ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ ὁ Κύπρου καὶ οἱ Ἀνατολικοὶ πατριάρχαι συνήθως ἐξελέγοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐκεῖθεν ἀπεστέλλοντο εἰς τὰς ἐπαρχίας των.

Πρὸς πίστωσιν τῶν ἀνωτέρω παρατηρῶ, ὅτι ὁ διεξερχόμενος τὸ Synaxarium Constantinopolitanum (ια' αἰ.) μόλις δύο δωδεκάδας Κυπρίων ἁγίων θέλει εὕρει κατηριθμημένους ἐν αὐτῷ, ἐν οἷς μνημονευτέος ὁ ἅγιος Σπυρίδων ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος, μετασχὼν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Δεκεμβρίου 12), ὁ Μάρκελλος ἐπίσκοπος Ἀπαμείας (Αὐγούστου 14), ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων (Νοεμβρίου 12), καί, ὡς εἶναι φυσικόν, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας Ἀπόστολος Βαρνάβας (Ἰουλίου 11)· καὶ ἓξ μόλις μάρτυρας. Οἱ λοιποὶ εἶναι ἁγιασθέντες (ὅσιοι) ἀρχιερεῖς Ἀμαθοῦντος, Κουρίου, Κύπρου, Κυρηνείας, Κωνσταντίας, Λήδρας, Σίτης, Σολίας, Ταμασοῦ καὶ Τριμυθοῦντος[2].

1. Ἡ ἑορτολογικὴ ἐξέλιξις ἐν Κύπρῳ θὰ ἠδύνατο νὰ παρακολουθηθῇ ἐὰν κατηρτίζετο ἀκριβὴς πίναξ τῶν σωζομένων ἀνὰ τὸν κόσμον λειτουργικῶν βιβλίων (καὶ δὴ τῶν Μηναίων) τῶν γραφέντων ἐν Κύπρῳ πρὸς χρῆσιν τῆς τοπικῆς Ἐκκλησίας, πρὸ τῆς τυπώσεως αὐτῶν. Τούτου μὴ γενομένου εἰσέτι, σαφῆ εἰκόνα τῆς λειτουργικῆς τιμῆς τῆς ἀποδοθείσης εἰς τοπικοὺς ὁσίους, ἀσκητὰς καὶ μάρτυρας ἢ ἱερωμένους (ἱεράρχας καὶ ἡγουμένους) παρέχει ἡ διακρίβωσις τῶν ἀφιερωθέντων αὐτοῖς ἐν Κύπρῳ ναῶν, ἐὰν μάλιστα ἐξηκριβοῦτο ἡ παλαιότης αὐτῶν (καὶ ἡ παλαιότης τῆς ἀποδόσεως εἰς αὐτοὺς τῆς τοιαύτης ὀνομασίας). Δοθέντος δ' ὅτι ὁ κανονισμὸς τῶν ἁγίων ἐγένετο ἐκ τῶν κάτω, ἡ κτίσις τῶν ναῶν καὶ ἡ συγγραφὴ Ἀκολουθιῶν διὰ τοὺς οὕτως ἁγιοποιουμένους (μὴ κανονισθέντας δ' ὑπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας), δίδει τὸ μέτρον εἰσχωρήσεως αὐτῶν εἰς τὸ Κυπριακὸν Ἁγιολόγιον.

Ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ ἀειμνήστου ἀρχιεπ. Μακαρίου Γ' φέρω παραδείγματα μαρτυρουμένων ἐκ τῶν ὁμωνύμων κτισμάτων ἁγίων τῆς Κύπρου τὰ κάτωθι:

Ἀμβρόσιος, Ἀναστάσιος, Ἀνδρόνικος, Αὐγώνα ὁσία, *Βηχιανὸς* καὶ *Νόμων, Δημητριανός, Δημητριανὸς Χύτρων, Ἐπίκτητος, Ἑρμόλαος, Εὐτύχιος, Ἡλιόφωτος, Θεμωνιανός, Θεόδωρος Ταμασοῦ, Θύρσος, Ἰωάννης ὁ Λαμπαδιστής, Ἰωνᾶς, Κυριακός, Μάμας, Σωζόμενος* (Ποταμιᾶς), *Φωτεινή*.

2. Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae, opera et studio H i p p o l y t i D e l e h a y e, Bruxelles 1902 (Propylaeum ad AASS Novembris):

Ἀκάκιος Κύπρου (ἢ Ἰσαάκιος Σίτης) 21 Σεπτεμβρίου. *Ἀπρίων* Κύπρου 7 Φεβρουαρίου. *Ἀρκάδιος* Τριμυθοῦντος 7, 8 Μαρτίου. *Αὐξίβιος* (Εὐξίφιος Ρωμαῖος) Σολίων 17 Φεβρουαρίου. *Γεώργιος* Κύπρου 29 Δεκεμβρίου. *Γρηγόριος* Κωνσταντίας 5 Μαρτίου. *Δαμιανὸς* Κύπρου 8 Δεκεμβρίου. *Ἐπιφάνιος* Κύπρου 12 Μαΐου, 14 Ἰουλίου. *Ἡρακλείδης* Ταμασοῦ 17 Σεπτεμβρίου. *Θεόδοτος* Κυρηνείας 19 Ἰανουαρίου, 2 Μαρτίου, 6, 12 Μαΐου. *Θεράπων* Κύπρου 25, 26 Μαΐου. *Ἰσαάκιος* Σίτης (βλ. Ἀρκάδιος Κύπρου) 21 Σεπτεμβρίου. *Μάρκελλος* Σολέας 25 Φεβρουαρίου. [*Μελέτιός* τις ἐπίσκοπος 21 Σεπτεμβρίου]. *Μνάσων* Ταμασοῦ 21 Σεπτεμβρίου. *Μύρων* Ταμασοῦ 17 Σεπτεμβρίου. *Νέστωρ* Τριμυθοῦντος 7 Μαρτίου. *Σπυρίδων* Τριμυθοῦντος 12 Δεκεμβρίου. *Σωφρόνιος* Κύπρου 8 Δεκεμβρίου. *Τριφύλλιος* Λήδρας 12 Ἰουνίου. *Τύχων* Ἀμαθοῦντος 16 Ἰουνίου. *Φιλάγριος* Κουρίου 9 Φεβρουαρίου. *Φιλωνίδης* Κουρίου 30 Αὐγούστου.

Οἱ ἐν τῷ αὐτῷ Συναξαρίῳ Κύπριοι μάρτυρες: *Ἀριστοκλῆς* ἐκ Ταμασοῦ 23 Ἰουνίου. *Διομήδης* 28 Ὀκτωβρίου. *Ἡρακλείδης* 17 Σεπτεμβρίου. *Θεράπων* ἱερομάρτυς 26 Μαΐου. *Μάρκελλος* Ἀπαμείας 25 Φεβρουαρίου, 14 Αὐγούστου. *Μύρων* Ταμασοῦ 17 Σεπτεμβρίου.

Ἑορτάζονται δὲ καὶ ὁ *ἀπόστολος Βαρνάβας* 10/30 Ἰουνίου, ὁ *Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων* πατριάρχης Ἀλεξανδρείας 12 Νοεμβρίου καὶ ὁ *Θεόδουλος* 3 Δεκεμβρίου.

Ἄλλη κατηγορία Κυπρίων ἁγίων καὶ ἐν Κύπρῳ εἶναι οἱ ὅσιοι καὶ μάρτυρες οἱ γνωριζόμενοι ἐκ διαφόρων Μηνολογίων ἢ Εὐαγγελίων, ἀναφερομένων εἰς τὰς ἑορτάς, εἰσηγμένοι δηλονότι εἰς τὸ Ἑορτολόγιον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Οὕτως εἰς τὸ Μηνολόγιον τοῦ Βασιλείου συναντῶμεν 16, ὧν εἷς ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας, ἕτεροι δὲ οἱ ὡς ἄνω Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, Μάρκελλος Ἀπαμείας καὶ οἱ δύο ἀσφαλῶς Κύπριοι, καὶ ὁ μάρτυς Θεράπων, ἄδηλον πόθεν ὁρμώμενος καὶ φερόμενος ὡς ἐπίσκοπος Κύπρου. Κύπριος εἶναι ἔτι ὁ μάρτυς Ἀριστοκλῆς, διάκονος ὁ μάρτυς Δημητριανός, ἀναγνώστης ὁ μάρτυς Ἀθανάσιος, μαχαίρᾳ ὁ πρῶτος, πυρὶ οἱ ἄλλοι τελειωθέντες (Ἰουνίου 23). Ἀντιθέτως ἐκ παλαιᾶς Ρώμης ὁ μάρτυς Αὐξίβιος, ὑπάρχων μαθητὴς τοῦ ἀποστόλου Μάρκου, γενόμενος δὲ ἐπίσκοπος Σολίων. Ἐκ τῶν ὑπολοίπων ὅσιοι εἶναι ὁ Θεόδουλος (Δεκεμβρίου 3) καὶ ὁ Ἀρκάδιος (Μαρτίου 8), Κύπρου δ' ἐπίσκοποι οἱ Ἰσαάκιος καὶ Μελέτιος (Σεπτεμβρίου 21), Σωφρόνιος Κωνσταντίας (Δεκεμβρίου 9), Φιλάγριος Κύπρου (Φεβρουαρίου 9), Ἐπιφάνιος Κύπρου (Μαΐου 16)[1].

Ὡς δεῖγμα Εὐαγγελισταρίου περιέχοντος τὰς κατὰ μῆνας ἑορτὰς καὶ ἀναγνώσματα, φέρω τὸ Εὐαγγέλιον Μαρίας τῆς Παλαιολογίνης τοῦ ιβ' αἰῶ-

1. Οἱ ἐν τῷ Μηνολογίῳ Βασιλείου (PG 117, 20 - 612) Κύπριοι ἢ ἐν Κύπρῳ δράσαντες ἅγιοι: Ἰσαάκιος καὶ Μελέτιος, ἐπίσκοπος Κύπρου (Σεπτεμβρίου 21), Θεόδουλος ὅσιος (Νοεμβρίου 3), Σωφρόνιος Κωνσταντίας (διάδοχος ἀρχιεπ. Δαμιανοῦ) (Δεκεμβρίου 9), Θεόδοτος Κυρηνείας, μάρτυς (Ἰανουαρίου 19), Φιλάγριος Κύπρου (Φεβρουαρίου 9), Αὐξίβιος Σολίων (Φεβρουαρίου 17), Ἀρκάδιος ὅσιος (Μαρτίου 8), Ἐπιφάνιος Κύπρου (Μαΐου 12), Θεράπων μάρτυς (Μαΐου 25), Βαρνάβας ἀπόστολος (Ἰουνίου 11), Τύχων ἐπίσκοπος ὁ θαυματουργὸς (Ἰουνίου 16), Ἀριστοκλῆς, Δημητριανὸς καὶ Ἀθανάσιος, μάρτυρες (Ἰουνίου 23), Μάρκελλος, ἐπίσκοπος Ἀπαμείας (Αὐγούστου 14). Τούτοις προσθετέος καὶ ὁ Τριμυθοῦντος Σπυρίδων (Δεκεμβρίου 12).

νος, ὅπου συναντῶμεν Κυπρίους (καὶ μὴ Κυπρίους διαμείναντας ἐν τῇ νήσῳ) ἁγίους, ὅσους ὑποσημειοῦμεν κατωτέρω[1].

Ὡς πρὸς τὰ Λειτουργικὰ Βιβλία: Εἰς τὰ Μηναῖα τῆς Ρώμης (MR) ἀντιπροσωπεύοντα παράδοσιν μὴ κατερχομένην τῆς Β' Ἁλώσεως (1453), τέσσαρες μόνον Κύπριοι ἅγιοι εἶναι εἰσηγμένοι εἰς τὸ Ἑορτολόγιον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔτυχον ἰδίων ἀκολουθιῶν, ἤτοι ὁ ἀπόστολος Βαρνάβας (Ἰουλίου 11), ὁ ἱερομάρτυς Θεόδοτος Κυρηνείας ἐπίσκοπος (Μαρτίου 2), ὁ Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων καὶ ὁ Σπυρίδων Τριμυθοῦντος.

Ἀλλοίαν εἰκόνα δύνανται νὰ μᾶς παράσχουν τὰ μεταξὺ τοῦ SC καὶ τῶν Μηναίων σχηματισθέντα παλαιὰ Κ ο ν τ α κ ά ρ ι α καὶ αἱ συλλογαὶ Κανόνων συγγραφέντων μέχρι τοῦ 1000 μ.Χ. Διὰ νὰ φέρωμεν παράδειγμα ἀπὸ τὸν Ἰωσὴφ τὸν Ὑμνογράφον, τὸ ἔργον τοῦ ὁποίου ἔχει καταγραφῆ προσφάτως[2], οὗτος ἔγραψε δεκάδα Κανόνων, ὧν εἷς εἰς Σπυρίδωνα Τριμυθοῦντος, εἰς Ἰωάννην τὸν Ἐλεήμονα, Θεόδοτον Κυρηνείας, ἁγίους δηλονότι διασωθέντας εἰς τὰ MR, ἀλλὰ καὶ εἰς Τύχωνα Ἀμαθοῦντος (Ἰουνίου 16), Θεοδώρου Κυρηνείας (Ἰουλίου 4), εἰς Τριφύλλιον Λευκωσίας (Ἰουνίου 13), τὸν ἅγιον Θερά-

1. Ἐν Μηνολογίῳ Εὐαγγελιαρίου τῆς Θ' Ἑκατονταετηρίδος, μελετηθέντι ὑπὸ τοῦ τότε μὲν μητροπ. Ἀγχιάλου Β α σ ι λ ε ί ο υ (Γεωργιάδου), εἶτα δὲ οἰκουμ. πατριάρχου, ἐν ΝΣ 7, 1908, σσ. 3 - 16, 161 - 176, 321 - 336, 481 - 496, 641 - 654 (ἐλλιπεῖ κατὰ τὸν μῆνα Αὔγουστον) ἀπαντῶνται οἱ κάτωθι Κύπριοι ἅγιοι:

Μάμας (Σεπτεμβρίου 2), Σῴζων (Σεπτεμβρίου 7), Κυπριανὸς καὶ Ἰούστη (Ὀκτωβρίου 2), Ζηναΐς (Ὀκτωβρίου 11), Μνάσων ἐπίσκοπος καὶ Μόδεστος Ἱεροσολύμων (Ὀκτωβρίου 19), Ἱλαρίων ὅσιος (Ὀκτωβρίου 21), Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, Ὀρέστης μάρτυς (Νοεμβρίου 16), ὅσιος Θεόδουλος ὁ τῆς Κύπρου (Νοεμβρίου 29), Σωφρόνιος ἐπίσκοπος Κωνσταντίας (Δεκεμβρίου 8), Σπυρίδων Τριμυθοῦντος (Δεκεμβρίου 12), Φιλάγριος ἐπίσκοπος Κύπρου (Φεβρουαρίου 3), Αὐξίβιος ἐπίσκοπος Σόλων τῆς Κύπρου (Φεβρουαρίου 19), Μάρκελλος Ἀπαμείας ἱερομάρτυς (Φεβρουαρίου 25 καὶ Αὐγούστου 14), ἱερομάρτυς Κόνων (Μαρτίου 6), Ἀρκάδιος καὶ Νέστωρ, ἐπίσκοποι Τριμυθοῦντος (Μαρτίου 7), Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Κύπρου (Μαΐου 12), Θεράπων ἅγιος (Μαΐου 25), Θεράπων καὶ Θεόδοτος μάρτυρες Κύπριοι (Ἰουνίου 26).

Εὐαγγέλιον Μαρίας τῆς Παλαιολογίνης, τέλους ιβ'- ἀρχῶν ιγ' αἰ., περιγραφὲν ὑπὸ Λεοντοπόλεως Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ (Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ), ΕΦ 7, 1911, σσ. 273 - 304 καὶ 353 - 405, κῶδιξ ἀνήκων τότε εἰς τὸν περιγράψαντα, παρέχει ἱκανὰς διαφορὰς καὶ παραλείψεις. Οὕτως ἐσημείωσα: 12 Νοεμβρίου Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, 12 Δεκεμβρίου Σπυρίδωνος τοῦ θαυματουργοῦ, 14 Δεκεμβρίου Θύρσου μάρτυρος, 2 Μαρτίου Θεοδότου Κυρηνείας ἱερομάρτυρος, 12 Μαΐου Ἐπιφανίου Κύπρου, 23 Μαΐου Μιχαὴλ Συνάδων, 27 Μαΐου Θεράποντος ἱερομάρτυρος, 16 Ἰουνίου Τύχωνος Ἀμαθοῦντος. Τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο, πλῆρες, περιέχει καὶ τὸν Αὔγουστον.

2. Ε ὐ τ υ χ ί ο υ Ἰ ω. Τ ω μ α δ ά κ η, Ἰωσὴφ ὁ Ὑμνογράφος. Βίος καὶ ἔργον, ἐν Ἀθήναις 1971 (διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, εἰς ἣν ἀναγράφονται πάντες οἱ Κανόνες κλπ. ὑμνογραφικὰ κείμενα τοῦ Ὑμνογράφου, ἐκδεδομένα καὶ μὴ μετ' ἐνδείξεων τῶν κωδίκων).

ποντα (Μαΐου 28), ὧν τινας ἐτίμησε διὰ διπλῶν Κανόνων, οὓς καὶ καταγράφω ἐν τῷ οἰκείῳ Ἐπιμέτρῳ περαιτέρω[1].

Ἀλλά, πλὴν τῶν Κανόνων, ἀσφαλῶς θὰ ἐγράφησαν πρὸ τοῦ 1453 οὐ μόνον καὶ περικεκομμένοι Ὕ μ ν ο ι (κοντάκιον - α' οἶκος), ἀλλὰ καὶ ἀ ν α π λ η ρ ώ σ ε ι ς Ἀ κ ο λ ο υ θ ι ῶ ν, ὅπου ἐσχηματίσθησαν αὗται, δηλαδὴ σ τ ι χ η ρ ὰ τοῦ Ἑσπερινοῦ, ἀ π ό σ τ ι χ α τῶν Αἴνων, σ τ ί χ ο ι τοῦ Μηνολογίου εἰς τὸν Ὄρθρον, πιθανῶς δὲ καὶ ἀ π ο λ υ τ ί κ ι α, τὰ ὁποῖα μετὰ τοῦ Κ α ν ό ν ο ς καὶ τοῦ Ὕ μ ν ο υ, συναπετέλουν τὴν μορφουμένην Ἀ κ ο λ ο υ θ ί α ν.

4. Ὡς πρὸς τὴν χ ε ι ρ ό γ ρ α φ ο ν π α ρ ά δ ο σ ι ν τοῦ τε ἁγιολογικοῦ, ὑμνογραφικοῦ καὶ τῶν ἀκεραίων Ἀκολουθιῶν ὑλικοῦ, παρατηρητέον:

α') Δὲν παρίσταται ἀνάγκη ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως αὐτῶν, ἐπειδὴ συνεREUνῶνται μετὰ τῶν σχετικῶν θεμάτων τῆς ὅλης Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἁγιολογίας καὶ Ὑμνογραφίας:

1) Οἱ Βίοι καὶ τὰ θαύματα τῶν κοινῶς τιμωμένων ἁγίων ἐν Κύπρῳ καὶ τῇ ἄλλῃ Ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ, 2) τῆς αὐτῆς περιοχῆς τὰ Ὑμνογραφικὰ κείμενα καὶ ἰδίᾳ τὰ τῶν Ὕμνων καὶ Κανόνων, καὶ 3) αἱ προεισηγμέναι εἰς τὰ ἔντυπα λειτουργικὰ βιβλία Ἀκολουθίαι, αἱ περιληφθεῖσαι ἐκεῖ ἐκ παλαιῶν χειρογράφων, πρὸ τῆς Ἁλώσεως (1453).

β') Ὡς πρὸς τὰς μὴ περιληφθείσας εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία Ἀκολουθίας, αὗται εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι παλαιότεραι ἢ καὶ πρόσφατοι· ἐπώνυμοι ἢ ἀνωνύμων συγγραφέων· νὰ παραδίδωνται πρὸ τοῦ 1453 ἢ μετὰ ταῦτα· νὰ ἔφθασαν μέχρι τῶν ἐκδοτῶν ἢ καὶ ἡμῶν μὲ τὰς τοπικὰς Φυλλάδας, ἀντιγραφομένας κατὰ παράδοσιν· ἢ ν' ἀντιπροσωπεύουν μὲν Φυλλάδας, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἔντυποι, διότι ἅπαξ ἡ Φυλλάδα τυπωθῇ δὲν παρίσταται ἀνάγκη οὔτε ν' ἀντιγράφεται τοῦ λοιποῦ, οὔτε νὰ διαφυλαχθῇ ὡς χειρόγραφον. Εἶναι δυνατὸν νὰ συνοδεύωνται ἀπὸ Συναξάριον ἢ οὔ· ἢ καὶ ν' ἀποδίδουν προγενεστέρως συγγραφέντα Βίον ἢ Συναξάριον. Γεννοῦν δὲ θέμα ἐρεύνης τῶν χειρογράφων.

γ') Ὡς πρὸς τὰ ἀνὰ τὸν κόσμον ὑπάρχοντα κυπριακὰ χειρόγραφα, ἐγένετο εὐρεῖα αὐτῶν ἐπισήμανσις ἤδη ὑπὸ τοῦ Jean Darrouzès[2], βάσει

1. Εἰκόνα δίδει τὸ καταρτισθὲν ὑπὸ τοῦ μητροπ. πρώην Λεοντοπόλεως Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Ταμεῖον Ἐκκλησιαστικῆς Ποιήσεως, ΕΦ τῶν ἐτῶν 1945 - 1952. Οἱ Κανόνες, οἱ πλεῖστοι ὅλως ἀνέκδοτοι, ἐδημοσιεύθησαν ἐσχάτως εἰς τὰ ἐν Ρώμῃ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ καθ. G. S c h i r ò, Analecta Hymnica, κατὰ μῆνας I - XII, εἰς ἃ συνειργάσθησαν καὶ Ἕλληνες φιλόλογοι.

2. J e a n D a r r o u z è s, Littérature et histoire des textes byzantins, London 1972 (Variorum Reprints), ὅπου περιελήφθησαν αἱ εἰς διάφορα περιοδικά, ὡς

τῆς ὁποίας πρέπει ν' ἀνασυνταχθῇ ἡ σχετικὴ πρὸς τὸ θέμα μας ἔρευνα ἐν ὄψει τῶν κωδίκων[1]. Ὡς πρὸς τὰς Φυλλάδας, αὗται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐξεδόθησαν ἤδη, πρὸς χρηστικοὺς ἢ φιλολογικοὺς σκοποὺς καὶ οἱ ἐκδόται (Νέαρχος Κληρίδης, Κώστας Κύρρης, Ἰωάννης Τσικνόπουλλος, Κ. Χατζηψάλτης κ.ἄ.) περιέγραψαν κατὰ τὴν ἔκδοσιν τὰ χειρόγραφα ἐξ ὧν προέβησαν εἰς τὰς δημοσιεύσεις των καὶ ἐσήμαναν τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς καὶ τὴν προέλευσιν.

δ') Ὡς πρὸς τὴν πατρότητα τῶν κειμένων, πολλάκις τὸ θέμα τοῦτο εἶναι περιπεπλεγμένον. Καὶ εἰς τὰ ἔντυπα λειτουργικὰ βιβλία ἡ Ἀκολουθία μιᾶς ἡμέρας συντίθεται ἐκ τεμαχίων γραφέντων ὑπὸ διαφόρων ὑμνογράφων, συναξαριστῶν καὶ ποιητῶν στίχων (μηνολογίας), πολλάκις δὲ οἱ Κανόνες εἶναι ἔργα δύο ἢ καὶ πλειόνων συγγραφέων, καὶ ὁ Ὕμνος ἄλλου ἀσχέτου. Οὕτω καὶ εἰς τὰς Φυλλάδας, εἴτε χειρογράφους ἢ καὶ ἐντύπους, οὐδεὶς θὰ ἠμπόδιζε τὸν συντάξαντα ἢ καὶ τὸν διορθωτὴν - ἐκδότην νὰ παραλάβῃ ἐκ πλειόνων συγγραφέων ἢ νὰ ὀβελίσῃ, προσθέσῃ, μεταβάλῃ κατὰ τὸ δοκοῦν, τῶν μεταβολῶν τούτων μὴ ὑποκειμένων τότε εἰς ἀνωτέραν τινα ἐκκλησιαστικὴν ἔγκρισιν. Ὅπου ὅμως ρητὴ μαρτυρία περὶ τοῦ ὑμνογράφου, ἢ ἐκ τῆς ἀκροστιχίδος (ἢ τῶν θεοτοκίων κλπ.) ἐξαγομένη, ὑπάρχει πιθανότης νὰ διαπιστωθῇ σύγχρονος πρὸς τὴν σύνταξιν ἢ ἔκδοσιν παραδοσιακὸς ὑμνογράφος καὶ ἡ ἐξακρίβωσις καθίσταται εὐκολωτέρα.

ε') Ὡς πρὸς τὴν μελετωμένην ἀπὸ πολλοῦ κάθαρσιν ἢ ἀνασύνταξιν τῶν ὅλων Λειτουργικῶν βιβλίων τῆς Ἑλληνικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, καὶ δὴ τῶν ἀμέσως τὴν Ἁγιολογίαν ἐνδιαφερόντων Μηναίων, προκύπτει πάντοτε θέμα τὸ ὁποῖον ἔχει εὐρυτέραν σημασίαν, διότι ἀφορᾷ οὐ μόνον εἰς τὴν Κύπρον ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας ἑλληνικὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν καὶ τιμοῦν νεοφανεῖς ὁσίους καὶ μάρτυρας, ἢ ἁπλῶς τοπικοὺς ἁγίους. Ἡ μία λύσις θὰ ἦτο νὰ ἔμενον τὰ Μηναῖα ὡς ἔχουν ἐξ ἐπόψεως περιεχομένου, καθαιρόμενα φιλολογικῶς, καὶ αὕτη — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν

RÉB, «Κυπρ. Σπουδαὶ») σχετικαὶ μελέται τοῦ Γάλλου παλαιογράφου, ἐπιμείναντος ἰδιαιτέρως εἰς τὰ ἐνθυμήματα των κωδίκων.

Δὲν ἀναφέρονται εἰς ἁγιολογικὰ ἢ συναξαριακὰ κείμενα αἱ προταθεῖσαι συμπληρώσεις ὑπὸ Μ ά ρ κ ο υ Ν α ο υ μ ί δ ο υ, Σύμμεικτα Παλαιογραφικά..., Γ' Κώδικες κυπριακῆς προελεύσεως, ΕΕΒΣ 39 - 40, 1972 - 1973, σσ. 379 - 385.

Πρβλ. καὶ μητροπολίτου πρώην Λεοντοπόλεως Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Κυπριακοὶ κώδικες ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῶν Παρισίων, περ. «Ἀπόστολος Βαρνάβας» 4, 1932, σσ. 342 - 345, 373 - 375, 5, 1933, σσ. 23 - 25, 64 - 65, 176 - 178, 193 - 197, 207 - 210, 224 - 226, 244 - 247, 254 - 261, 281 - 283, 295 - 298, καὶ 6, 1934, σσ. 7 - 9, 25 - 26, 40 - 43, 57 - 58, 213 - 218, 229 - 232. (Τὴν τυχὸν συνέχειαν τῆς δημοσιεύσεως ἀγνοῶ).

1. Βλέπε περαιτέρω τὸ Ἐπίμετρον Ϛ'.

κατὰ τὰς ἡμέρας μας δημοσιευθέντων ἀγνώστων τέως Κανόνων, εἶναι ἡ ὀρθοτέρα. Δευτέρα θὰ ἦτο νὰ ἐμπλουτισθοῦν μὲ τὸ πολυποίκιλον καὶ παμμέγιστον ἀνέκδοτον ὑλικὸν (πρὸ τοῦ 1453 πάντοτε συγγραφέν), τὸ ὁποῖον δὲν περιελήφθη ποτὲ εἰς τὰ ἔντυπα. Τοῦ εἴδους τούτου ἡ ὑμνογραφικὴ ἐξόγκωσις θὰ καθίστα τὰ Μηναῖα ἄχρηστα (ἄλλως καὶ σήμερον τμηματικῶς μόνον χρησιμεύοντα, λόγῳ πολλῶν παραλείψεων, καὶ δὴ Κανόνων καὶ τῶν Συναξαρίων). Ἀντὶ τοῦ ἐγχειρήματος τούτου θὰ ἦτο προτιμότερον νὰ ἐπιχειρηθῇ κριτικῶς φιλολογικὴ ἔκδοσις τῶν ἀνεκδότων. Τρίτη λύσις θὰ ἦτο νὰ εἰσαχθοῦν αἵ τε ἔντυποι καὶ ἀνέκδοτοι Ἀκολουθίαι (Φυλλάδες) αἱ συνταχθεῖσαι μετὰ τὸ 1453 εἰς τὰ Μηναῖα. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο θὰ ἱκανοποίει μόνον ὡς πρὸς τὴν τοπικὴν ἁγιολογίαν τὰς κατὰ τόπους Ἐκκλησίας, θὰ καθίστα δὲ τὰ Μηναῖα ὀγκώδη καὶ δύσχρηστα. Διότι ἐλάχιστοι ἅγιοι (ὡς ἐσχάτως οἱ ὅσιοι Νικόδημος ὁ Νάξιος, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλὸς καὶ δὴ ὁ ἐν Αἰγίνῃ Νεκτάριος ὁ Πενταπόλεως) δύνανται νὰ καταστοῦν πανελλήνιοι. Εἰδικῶς τοιαύτη προϋπόθεσις διὰ τοὺς τοπικοὺς ἁγίους τῆς Κύπρου δὲν διαφαίνεται.

Πρὸ πάσης ὅμως ἐργασίας πρέπει νὰ ἐπισημανθοῦν αἱ διασωθεῖσαι Φυλλάδες ἁγίων εἰς μοναστικὰ κέντρα, οἷον τὸ ἐκ παντοδαπῶν ἀεὶ ἐποικιζόμενον Ἅγιον Ὄρος.

5. Συμφώνως πρὸς τ' ἀνωτέρω, ἡ Κυπριακὴ Ἐκκλησία, ἀκολουθοῦσα κατὰ βάσιν τὸ Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον καὶ τὰ ἐκφράζοντα αὐτὸ λειτουργικὰ βιβλία, τιμᾷ τούς τε παλαιόθεν προσκυνουμένους ἁγίους καὶ τοὺς νεοφανεῖς ἁρμοδίως καθορισθέντας. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν τυπικὴν Ἁγιολογίαν διεμόρφωσεν ἰδίαν παράδοσιν εἰς ἣν κατέταξε τούς τε διὰ τῶν ἐγκεκριμένων λειτουργικῶν βιβλίων τιμωμένους ἰδίους αὐτῆς ἁγίους καὶ ἔχοντας ἰδίας ἀκολουθίας καὶ τοὺς συνεορταζομένους μετὰ τῶν ἑορτῶν τῆς ἡμέρας καὶ στερουμένους ἰδίας Ἀκολουθίας ἁγίους Κυπρίους καὶ ἰδιαζόντως ἐν Κύπρῳ τιμωμένους.

Ἄλλην κατηγορίαν δύνανται ν' ἀποτελέσουν οἱ μὴ κατακεχωρισμένοι δι' ἰδίας Ἀκολουθίας ἐν τοῖς Λειτουργικοῖς βιβλίοις, δι' οὓς ἐγράφησαν, καὶ εἴς τινας περιπτώσεις καὶ ἐξεδόθησαν ἴδιαι Ἀκολουθίαι. Οὗτοι εἶναι:

α') Τοπικοὶ ἅγιοι ἄγνωστοι εἰς τοὺς ἔξω τῆς Κύπρου ὀρθοδόξους, ὡς ὁ Νεόφυτος ὁ Ἔγκλειστος, τοῦ ὁποίου ἡ μονὴ καὶ τὸ συγγραφικὸν ἔργον δὲν ἠξίωσαν νὰ εἰσέλθῃ δι' ἰδίας Ἀκολουθίας εἰς τὸ Βυζαντινὸν Ἑορτολόγιον, πολλῶν ἡσσόνων ἐπιτυχόντων τοῦτο!

β') Οἱ Κύπριοι νεομάρτυρες τῆς Τουρκοκρατίας[1]. Τῶν νεομαρτύρων

---

1. Ὡς οἱ Κύπριοι Γεώργιος († 23 Ἀπριλίου 1752) καὶ Πολύδωρος (13 Σεπτεμβρίου 1794), οἱ μαρτυρήσαντες ἔξω τῆς Νήσου, περὶ ὧν ὁ Ν ι κ ό δ η μ ο ς, Νέον Μαρτυρολόγιον[3], σσ. 136 - 137 καὶ 224 - 239. Τοῦ Πολυδώρου ἡ Ἀκολουθία αὐτόθι, σσ. 224 - 239, τὸ Συναξάριον, σσ. 230 - 236. Πρβλ. καὶ BAG, σσ. 246 - 247.

ἄλλωστε ὑπῆρξε δυσχερέστατος ὁ Συνοδικὸς ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας Κονισμός, λόγῳ τοῦ Καίσαρος.

γ') Μὴ Κύπριοι θαυμαστώσαντες ἐν τῇ Μεγαλονήσῳ[1].

Πρῶτος ἅγιος ὁ ὁποῖος ἐτιμήθη διὰ τυπώσεως τῆς Ἀκολουθίας του ὑπῆρξεν Ἰωάννης ὁ Λαμπαδιστὴς (Ἐνετία 1667). Τὸ 1756 ἐτυπώθη πάλιν ἐν Ἐνετίᾳ ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα. Τὸ 1768 τοῦ Κασσιανοῦ, τὸ 1769 τοῦ Τιμίου Σταυροῦ καὶ τὸ αὐτὸ ἔτος τοῦ Μιχαὴλ Συνάδων, ἐνῷ τὸ 1772 τοῦ ἱερομάρτυρος Ἑρμογένους, τὸ 1774 τοῦ ὁσίου Ἡρακλειδίου, τὸ 1778 τοῦ Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, τὸ 1779 τῶν ὁσίων Ἀναστασίου, Χαρίτωνος, Αὐξεντίου καὶ Κενδέα, τὸ 1787 Κασσιανοῦ τοῦ Ρωμαίου. Τὸ 1801 αὐτόθι Θεράποντος τοῦ Θαυματουργοῦ, ἡ καὶ ἐσχάτη τυπωθεῖσα ἐν Ἐνετίᾳ. Ἐν Κύπρῳ, ὅπου ἡ τυπογραφία δὲν ἦτο πρότερον δυνατή, ἀνετυπώθη ἐν Λάρνακι τῷ 1902 ἡ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ, ἐν δὲ τῇ Λευκωσίᾳ τὸ 1912 ἡ τοῦ ἀποστόλου Τυχικοῦ (ἐκ τῶν Ο'). Αὗται εἶναι αἱ κατὰ τοὺς L. Petit, BAG καὶ É. Legrand, BH, αἱ αὐτοτελῶς τυπωθεῖσαι πρὸ τοῦ 1927 Ἀκολουθίαι, οὐδεμία δὲ ἐκ τῶν δημοσιεύσεων τούτων ἀπέβλεψεν εἰς φιλολογικὸν ἢ ἐπιστημονικὸν σκοπόν, ἀλλὰ πᾶσαι εἰς διευκόλυνσιν τῆς τελέσεως τῶν θρησκευτικῶν ἀκολουθιῶν καὶ πανηγύρεων εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος.

Τὸ θέμα τῆς Κυπριακῆς Ἁγιολογίας καὶ τῶν Κυπριακῶν Ἀκολουθιῶν παρέχει τὴν διαπίστωσιν τῆς συνεχείας ἐν τῇ Νήσῳ τῆς βυζαντινῆς Λειτουργικῆς καὶ Ὑμνογραφικῆς παραδόσεως. Ἀφ' ἑνὸς ἐπειδὴ αἱ Ἀκολουθίαι αὗται μορφολογικῶς συνετέθησαν κατὰ τὰ Ἀνατολικὰ ὀρθόδοξα λειτουργικὰ καὶ γλωσσικὰ πρότυπα παλαιόθεν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας καὶ μέχρι τοῦ αἰῶνος ἡμῶν. Ἐξ ἄλλου ἐπειδὴ αὗται ἀποδίδουν τοὺς Βίους, οἵτινες συνετάγησαν, διεμορφώθησαν, ἢ συνεπιλήθησαν (μετὰ τῶν ἀκολουθούντων αὐτοὺς θαυμάτων) κατὰ τὴν ἀδιάκοπον ἱστορικὴν πορείαν τῆς Μεγαλονήσου. Οἱ Βίοι οὗτοι ἐγνωρίζοντο κατ' ἀρχὰς διὰ τῆς χειρογράφου παραδόσεως, εἶτα δ' ἐγένοντο γνωστοὶ ἐν πρωτοτύπῳ ἢ καὶ παραφράσεσιν, εὐρύτερον δέ, διὰ τῆς ἐντύπου παραδόσεως. Παρετηρήθησαν ἤδη περιπτώσεις καθ' ἃς δὲν προϋπῆρχον Βίοι, ἀλλὰ μετὰ τῶν Ἀκολουθιῶν συνετάγησαν Συναξάρια.

Μουσικῶς αἱ Ἀκολουθίαι ἀποδίδουν τὴν βυζαντινὴν παράδοσιν. Πάντα τὰ συντεθέντα προσόμοια συνετέθησαν πρὸς τὰ ψαλλόμενα καὶ κατα-

1. Ἐκ τούτων σημειῶ ἐδῶ τοὺς μὴ Κυπρίους ἀλλ' ἐν Κύπρῳ δράσαντας, μαρτυρήσαντας, ἀσκηθέντας ἢ κοιμηθέντας: Ἐπιφάνιος Κωνσταντίας, ἐκ Παλαιστίνης († 12 Μαΐου 403). Ἱλαρίων ἐκ Σικελίας (Σεπτεμβρίου 21). Λούκιος μάρτυς ἐκ Κυρήνης (Αὐγούστου 22). Νεῖλος, Ταμασοῦ ἐπίσκοπος (Μαχαιρᾶ, ιβ' αἰ.). Ὀνησιφόρος Βυζάντιος (Ἰουλίου 18). Ῥηγῖνος Χαλκηδόνιος μάρτυς (Αὐγούστου 20).

κεχωρισμένα εἰς τὰ ὀρθόδοξα λειτουργικὰ βιβλία. Ἀπῃτεῖτο δηλονότι ὁ συνθέτης (καὶ οἱ διορθωταὶ) Ἀκολουθιῶν νὰ εἶναι γνώστης τῆς Ψαλτικῆς (ἰδίᾳ τῶν Κανόνων, ἀποστίχων, στιχηρῶν, ἐξαποστειλαρίων, ἀπολυτικίων κλπ.).

Ἡ γλωσσικὴ μορφὴ τῶν Ἀκολουθιῶν ἀναγκαίως ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν παιδείαν καὶ τὴν γραμματικὴν ἱκανότητα τῶν συντακτῶν τῶν προσομοίων. Ὅπου δὲν ἐμεσολάβησεν ἔμπειρος διορθωτής, παρατηροῦνται ἐκτροπαὶ κατὰ τὴν σύνταξιν ἢ νεολογισμοὶ καὶ μεγαλυτέρα ἐπίδρασις τῆς Κοινῆς.

Ἡ πρότασίς μου συνίσταται εἰς τὸ νὰ συνταχθῇ Ἁγιολογικὸν Corpus τῆς Κυπριακῆς Ἐκκλησίας, περιλαμβάνον: α') τοὺς Βίους, τὰ Συναξάρια καὶ τὰ θαύματα, β') τὰς ἰδιαιτέρας Ἀκολουθίας, τὰς μὴ περιλαμβανομένας εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας, καὶ γ') τὰ διὰ Κυπρίους ἁγίους γραφέντα.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος διὰ τῶν ἀκολουθούντων Ἐπιμέτρων συνεκέντρωσα:

α') Κατ' ὄνομα τοὺς Κυπρίους συγγραφεῖς ἁγιολογικῶν κειμένων. Τοῦτο δ' ἔπραξα διὰ τὴν ἄμεσον ἐξάρτησιν τῶν ὑμνογραφικῶν τεμαχῶν τῆς ᾀσματικῆς Ἀκολουθίας ἐκ τῶν βίων, τῶν θαυμάτων καὶ τῶν ἐγκωμίων τῶν ἁγίων.

β') Ὁμοίως τοὺς μὴ Κυπρίους Ὑμνογράφους τοὺς γράψαντας διὰ Κυπρίους ἁγίους καὶ λαβόντας πρὸς τοῦτο ὑπ' ὄψιν ἁγιολογικὰ κείμενα (βίους, θαύματα, ἐγκώμια) εὐρυτέρας διαδόσεως.

γ') Κατ' ὄνομα ἐπίσης τοὺς Κυπρίους συγγραφεῖς καὶ ἐκδότας κειμένων Ἀκολουθιῶν. Δὲν διέστειλα δ' ἀκριβῶς μεταξὺ συγγραφέων, ἐκδοτῶν καὶ διορθωτῶν, εἰμὴ ὅπου τοῦτο ἦτο ἐφικτόν, δεδομένου ὅτι οἵ τε διορθωταὶ καὶ ἐκδόται ἐπενέβαινον εἰς τὴν μορφὴν τοῦ κειμένου (καὶ εἰς συμπληρώσεις αὐτοῦ).

δ') Τὴν γνωστήν μοι χειρόγραφον παράδοσιν τῶν κειμένων τῶν Ἀκολουθιῶν, ἰδίᾳ ὅπου αὕτη δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰς νεωτάτας ἐκδόσεις.

Διὰ δὲ τοῦ δευτέρου μέρους τῆς ἐργασίας μου ἐθησαυρίσθησαν βιβλιογραφικῶς αἱ γνωσταί μοι Ἀκολουθίαι[1] καὶ ἀφοῦ κατεγράφησαν συντομογραφικῶς μᾶλλον, αἱ ὑπὸ τοῦ L. Petit ἐν BAG περιληφθεῖσαι, ἠκολούθησεν ἡ καταγραφὴ τόσον τῶν ἐλαχίστων πρὸ τοῦ 1926 τετυπωμένων, ἃς δὲν ἐγνώρισεν ὁ ἐν λόγῳ L. Petit, ὅσον καὶ τῶν μετὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο πολυαρίθμων ἐκδόσεων, εἰς ἃς προέβησαν εἴτε εὐσεβεῖς πρὸς κοινὴν λειτουργικὴν χρῆσιν, εἴτε οἱ φιλολογοῦντες πρὸς φιλολογικὴν ἐνημέρωσιν (καὶ παράλληλον χρῆσιν ἔστιν ὅτε). Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν κατέγραψα ὅ τι περιῆλθεν εἰς γνῶσιν μου, πρὸς διευκόλυνσιν τῆς συντάξεως μιᾶς βιβλιογραφίας τοῦ Corpus τῶν Κυπριακῶν Ἀκολουθιῶν, ἐλπίζω ὁριστικωτέρας καὶ

1. Τινὰς μόνον κατέγραψα ἐξ αὐτοψίας.

πληρεστέρας. Ἐλπίζω δ' ὅτι ἡ παροῦσα μελέτη θὰ συμβάλῃ εἰς τὸν προβληματισμὸν περὶ τὸ ὅλον θέμα.

[Χανιά, Ἰούνιος - Ἰούλιος 1976
Χανιά, Αὔγουστος 1977]

Ἐ π ι σ η μ ε ί ω σ ι ς. Οἱ γνωστοὶ ἐν Κύπρῳ ποιητάρηδες συνέγραψαν καὶ ἐξέδωκαν πολλάκις στιχουργήματα ἀναφερόμενα εἰς Κυπρίους ἁγίους, μάρτυρας, εἰς ἑορτὰς κ.ἄ. θρησκευτικὰ θέματα, σχηματίζοντες οὕτω μίαν Λ α ϊ κ ὴ ν Ἁ γ ι ο λ ο γ ί α ν. Ὁ Κ. Γ. Γ ι α γ κ ο υ λ λ ῆ ς, Τὸ ἔργο τοῦ ποιητάρη Ἀριστοτέλη Νικολάου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 34, 1970, σσ. 35 - 46, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ὁ ἐν λόγῳ ριμαδόρος ἔγραψε καὶ ἐτύπωσε θρησκευτικὰ ποιήματα (θαύματα ἁγίων, σσ. 36 - 39 καὶ 45), ἀναφέρεται δ' εἰς 62 θαύματα τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου, τοῦ Ἰωάννου Λαμπαδιστοῦ, αὐτόθι 35, 1971, σσ. 277 - 278, ἀπηριθμήθησαν ἕτερα πέντε «πρωτάκουστα θαύματα», ἱστορηθέντα στιχηδὸν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ποιητάρη - ἐκδότου.

Γενικῶς περὶ τῶν αὐτοσχεδίων τούτων στιχουργῶν πρβλ. Δ η μ. Γ. Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο υ, Οἱ ποιητάρηδες στὴν Κρήτη καὶ στὴν Κύπρο, Λαογραφία 15, 1953 - 1954, σσ. 377 - 400.

Β'

Η ΙΕΡΑ ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ Ο ΛΑΪΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΕΙΣ ΑΓΙΟΥΣ ΑΠΟΝΕΜΟΜΕΝΗΣ ΤΙΜΗΣ

Ἡ ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀπονεμομένη εἰς τοὺς ἁγίους τιμὴ ἐν Κύπρῳ δύναται νὰ διακριθῇ :

α') Εἰς τὴν τ υ π ι κ ή ν, δηλονότι τὴν κατὰ τὸ καθιερωμένον ἑορτολόγιον τῆς Μ. Ἐκκλησίας, τόσον ὡς πρὸς τὰς δεσποτικὰς καὶ θεομητορικὰς ἑορτάς, ὅσον καὶ πρὸς τὰς κινητὰς (Πεντηκοσταρίου) ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων. Καί :

β') Εἰς τὴν λ α ϊ κ ή ν, ἔχουσαν τάσιν πρὸς διαμόρφωσιν ἰδίου ἑορτολογίου εἴτε ἐξ ἐντοπίων ἁγίων (ἐπισκόπων, ὁσίων, μαρτύρων) δρασάντων τόσον ἐντὸς ὅσον καὶ ἐκτὸς τῆς Νήσου, ὅσον καὶ ἐξ ἀσχέτων πρὸς τὴν Κύπρον ἁγίων, τῶν ὁποίων ὑπῆρχον ἐπιτοπίως ναοί, μοναὶ καὶ προσκυνήματα, ἢ ἠκούοντο θαύματα.

Οὕτως ἐνῷ ἐλάχιστα ἐτιμήθη ἐν Κύπρῳ (ὁ ἐν Κερκύρᾳ πολιοῦχος) *Σπυρίδων Τριμυθοῦντος* ὁ θαυματουργὸς (12 Δεκεμβρίου), Κύπριος ἅγιος ἀρχῆθεν εἰσηγμένος εἰς τὸ Ἑορτολόγιον τῆς Μ. Ἐκκλησίας, οὐδεμία δὲ Ἀκολουθία αὐτοῦ συνεγράφη, ἀνεπληρώθη, διωρθώθη ἢ ἐξεδόθη ὑπὸ Κυπρίου, τὰ μέγιστα ἐτιμήθη (καὶ διεδόθη ὡς ὄνομα [1]) ἡ μνήμη τοῦ *ἀποστόλου Ἀνδρέου* (30 Νοεμβρίου), λόγῳ τοῦ ἐν ἄκρᾳ τῆς Καρπασίας ἁγιάσματος αὐτοῦ. Οὕτω παρετήρησα ὅτι δὲν ἀπησχόλησε τοὺς Κυπρίους ἡ τιμὴ εἰς τὴν μνήμην διασήμων αὐτοκρατόρων (ὡς τοῦ *Μ. Κωνσταντίνου* καὶ τῆς μητρός του *Ἑλένης*) καὶ βασιλισσῶν, πατριαρχῶν, ἱεραρχῶν, ὑμνογράφων, στρατιωτικῶν ἁγίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' ἀσκητῶν (*Ἀντωνίου τοῦ μεγάλου* π.χ.) ἢ κοινῆς φήμης ἁγίων (*Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, Δημητρίου μεγαλομ., Ἐλευθερίου ἱερομάρτ., τῶν ἰαματικῶν Ἀναργύρων, Στυλιανοῦ τοῦ Παφλαγόνος*, τοῦ θαλασσινοῦ *ἁγίου Νικολάου ἐπ. Μύρων* τῆς Λυκίας), οὐδ' ἀποστόλων ὡς ὁ *Πέτρος*, ὁ *Παῦλος*, ὁ *Ματθαῖος*, οὐδ' αὐτῶν τῶν *Ἀρχαγγέλων ἢ Ταξιαρχῶν*[2]. Μόλις διεσώθη δι' ὀνομασίας μονῆς ὁ (Ἰω.) *Χρυσόστομος*, ἐνῷ ἐσιγήθη ὁ μέγας *Ἀθανάσιος* Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ *Γεώργιος* (*Γρηγόριος*) Κύπριος.

---

1. Ὁ *Ἀνδρέας*, θηλ. ἡ *Ἀνδρεανὴ* (οὐχὶ Ἀδριανή), ἡ *Ἀνδρούλλα*.
2. Παρὰ ταῦτα ὡς ὄνομα κοινὸν τὸ *Μιχαλάκης* καὶ τὸ λόγιον *Μιχαηλίδης*.

Φυσικὸν ἦτο νὰ διαδοθοῦν οἱ ἐντόπιοι ἅγιοι, ὡς ὁ ἀπόστολος *Βαρνάβας*, ὁ ἅγιος *'Επιφάνιος*, *'Ιωάννης* ὁ 'Ελεήμων, *Νεόφυτος* ὁ "Εγκλειστος. Οὕτως ἀπαντῶνται περίεργα ἢ σπάνια ὀνόματα τιμωμένων ἁγίων, ὡς : *'Απρίων*, *'Αριστοκλῆς*, *'Αρκάδιος*, *Αὐξέντιος*, *Βηχιανός*, *Δημητριανός*, *Ζηναΐς*, *Ζήνων*, *Θέκλα*, *Θεράπων*, *Θύρσος* (Θέρισος), *Κενδέας*, *Κόνων*, *Λεόντιος*, *Λούκιος*, *Μακάριος*, *Μάρκελλος*, *Μάμας*, *Μνάσων*, *Μόδεστος*, *Νόμων*, *'Ονησίφορος*, *'Ονούφριος*, *'Ορέστης*, *Πολύκαρπος*, *Πολύδωρος*, *'Ρηγῖνος*, *Τριφύλλιος*, *Τύχων*, *Φιλάγριος*, *Φίλων*, *Χαρίτων* καὶ εἴ τι ἄλλο[1]. Τούτων τὰ ὀνόματα εἶναι ἢ ἑλληνικά, ἢ λατινογενῆ ἢ ἀνατολικά.

'Ονόματα πανελληνίως ἑορταζομένων νεομαρτύρων ἢ νεοοσίων ἀναζητοῦνται[2].

'Ονόματα ὡς *Χρῖστος* (κοινῶς Χριστάκης), *'Εμμανουὴλ* (Μανόλης), *Σταῦρος*, *Δέσποινα*, *'Ελευθέριος* (Λευτέρης), *Γεώργιος* (Γιώργης) μοὶ φαίνονται σπανιώτερα, ἢ ὀλιγώτερα τῶν συνηθισμένων ἐν 'Ελλάδι.

Τὰ ἑβραϊκὰ ὀνόματα (ἐκ προφητῶν καὶ ἁγίων), τὰ συροαιγυπτιακὰ (ἐκ μοναστῶν καὶ ἀσκητῶν) νομίζω ὅτι εἶναι σπάνια : *Σολομός* (-μών).

Τὰ ἀρχαιοπινῆ ἐδόθησαν ὑπὸ ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλαρχαίων, ὡς εἰς ὅλην τὴν 'Ελληνικὴν 'Ανατολήν[3] : *Νέαρχος*, *Γλαῦκος*, *Εὐαγόρας*, *'Ινώ*, *Πάτροκλος* κ.ἄ.

Ξένα τινὰ ὀνόματα, ὡς *Λοΐζος* (ἐξ οὗ καὶ ἐπίθετον Λοϊζίδης) εἶναι καὶ αὐτὰ σπάνια σήμερον.

Τὰ ἱερατικὰ εἶναι συνήθως τὰ πανορθόδοξα, ἀλλὰ καί : *Γεννάδιος*, *'Ελλάδιος*, *'Ελπίδιος*, *Θεόδουλος*, *Κυπριανός*, *Παγκράτιος* καὶ εἴ τι ἄλλο.

'Ιδιαίτερος λόγος θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ διὰ τὰ ἐπώνυμα τὰ ὁποῖα προσέλαβεν ἡ Θεοτόκος α') ἐξ εἰκονογραφικῶν τύπων, β') ἐκ κτιτόρων ναῶν, γ') ἐκ τόπων, καὶ δ') ἐξ οἱωνδήποτε ἄλλων αἰτιῶν. 'Ο Delehaye ἤδη συνεκέντρωσε τὰ ἑξῆς :

'Αφέντρια, *Βουναρκώτισσα*, *'Ελεοῦσα*, *Εὐαγγελίστρια*, *Ζαλακιώτισσα*, *Θεοσκέπαστη*, *'Ιαματική*, *Κανακαρκά*, *Κανταρκώτισσα*, *Καρδακιώτισσα*, *Κουσουλιώτισσα*, *Κυρά*, *Λιβαδκιώτισσα*, *Μακεδονίτισσα*, *Νάπα*, *'Οδηγήτρια*, *Παλουρκώτισσα*, *Παντάνασσα*, *Παραδεισιώτισσα*, *Περκαμηνιώτισσα*, *Ποταμίτισσα*, *Σαμακιώτισσα*, *Σκιλλουρκώτισσα*, *Σκουρκώτισσα*, *Στυλιώτισσα*,

1. Πρβλ. Σῖμος Μενάρδος, Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν Κυπρίων, περ. «'Αθηνᾶ» 16, 1904, σσ. 257 - 294. Τοῦ αὐτοῦ, 'Επιτύμβιοι ἐπιγραφαὶ ἐκ Κύπρου, αὐτόθι 22, 1910, σσ. 114 - 146.

2. *Κοσμᾶ* τοῦ Αἰτωλοῦ, *Νεκταρίου* Πενταπόλεως, ὁσίου *Νικοδήμου* 'Αγιορείτου, ὁσιομάρτυρος *Φιλοθέης* τῆς 'Αθηναίας.

3. Εἰς τὴν Κρήτην ἠκούοντο καὶ κατὰ τὸ τέλος ἤδη τοῦ ιθ' αἰ. τὰ ὀνόματα: *'Αριστογείτων*, *'Ιδομενεύς*, *Λασθένης*, *Μίνως*, *Μύρων*, *Νέαρχος*, *Παρμενίων*, *Ραδάμανθυς* κ.ἄ.

20 - 6 - 1986

Σφαλαγιώτισσα, *Τρικουκκιώτισσα*, *Τροοδίτισσα*, *Φανερωμένη*, *Φύλαξις*, *Φωτολάμπουσα*, *Χρυσογιαλιώτισσα*, *Χρυσοκαστρίτισσα*, *Χρυσοκινουσιώτισσα*, *Χρυσοπολίτισσα*, *Χρυσορρωγιάτισσα*[1]. Τινὰ τούτων συναντῶνται καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ 'Ελληνικοῦ χώρου, ὅπου πολυάριθμα κατεγράφησαν ἄλλοτε τὰ ὀνόματα δι' ὧν τοπικῶς ὠνομάσθη ἡ Παναγία, εἴτε ἐξ οἰκογενειακῶν κτιτόρων, εἴτε ἐκ θαυμάτων της, εἴτε ἐξ ὑμνογραφικῆς καὶ ζωγραφικῆς ἐπιδράσεως, ἢ δι' οἱονδήποτε ἄλλον λόγον[2].

'Ως πρὸς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις, ὅπου ἔστιν ὅτε καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων ἐκφέρονται εἰς λαϊκοὺς τύπους, αὗται ἀναφέρονται εἰς τὴν λαϊκὴν λατρείαν[3]. Οὕτως ὁ ἅγιος *Κενδέας* ἢ *Κεντέας* φέρεται ('Απόστολος) Τζεγκιᾶς[4]. Τὸν ἐπικαλοῦνται δ' εἰς ἐπῳδάς[5].

1. H. Delehaye, Saints de Chypre, σσ. 265 - 266, κατὰ Σ. Μενάρδον, περ. 'Αθηνᾶ 18, 1905, σσ. 381 - 383.

2. Περὶ τῶν ἐν τῷ 'Ελληνικῷ χώρῳ ὀνομάτων τῆς Θεοτόκου ὅρα τὸ ἄρθρον Παναγία ἐν ΜΕΕ ΙΘ', 1932, σσ. 496 - 497. 'Ως πρὸς τὴν Κύπρον ἰδίᾳ τὸ τοῦ 'Ι ω. Συκουτρῆ, 'Η Παναγία ἐν Κύπρῳ, «Κυπριακὰ Χρονικὰ» 1, 1923, σσ. 121 - 126, καὶ ὅσα ὁ Μ. Κ. Χριστοφίδης, Τὰ ἐπώνυμα τῆς Παναγίας ἐν Κύπρῳ, «Κυπριακὰ Γράμματα» ΙΔ', ἀρ. 165 (Μάρτιος 1949), σσ. 92 - 94 (ὅπου καὶ κυπριακαὶ ὀνομασίαι εἰκόνων τῆς Θεοτόκου).

3. Πρβλ. Ν. Κονομῆ, Κυπριακαὶ παραδόσεις, περ. Λαογραφία 15, 1953 - 1954, σσ. 401 - 420, ὅπου περὶ τοῦ ἁγίου Δημητριανοῦ (σσ. 409 - 410) καὶ τοῦ ἁγίου Θαράπου (σ. 413) λαϊκαὶ κυπριακαὶ παραδόσεις.

4. Κ. Π. Χατζηϊωάννου, Ξόρκια ἀπὸ τὴν Κύπρο, περ. Λαογραφία 13, 1951, σ. 13.

5. Περ. Λαογραφία 16, 1956 - 1957, σσ. 246 καὶ 248.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

CORPUS ΚΥΠΡΙΑΚΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

(τῶν ἐντυχουσῶν),

ἤτοι Βιβλιογραφία Ἀκολουθιῶν Ἁγίων Κύπρου καὶ Κυπρίων

I. ΠΕΡΙΛΗΦΘΕΙΣΩΝ ΕΝ BAG (1926)

Α΄) Ἅγιοι

1667

(Ὀκτωβρίου 4)

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ. Ἐκτεθεῖσα παρὰ Γερασίμου ἱερομονάχου τοῦ Κυπρίου καὶ τυπωθεῖσα ἐξ ἰδίων ἀναλωμάτων.

Con licenza de' superiori· Ἐνετίῃσιν ,αχξζ΄. Παρὰ Ἀνδρέᾳ τῷ Ἰουλιανῷ. **1**

BAG, σ. 117, ὅπου περιγράφεται, ὡς καὶ β΄ ἔκδοσις ἐν Λάρνακι, ἐπιμελείᾳ Λουκῆ Ζ. Πιερίδου, 1902.

1756

(Ἰουνίου 11)

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Βαρνάβα, συντεθεῖσα μετὰ προσθήκης ἀναγκαίων τινῶν, οὕτως ὡς καθορᾶται. Διορισθεῖσά τε ψάλλεσθαι οὕτω κατὰ πάσας τὰς ἐν Κύπρῳ Ἱερὰς Ἐκκλησίας, εὐχαριστίας ἕνεκεν τῶν ὧν ἀπήλαυσεν ἡ Κύπρος δι' αὐτοῦ χαρίτων αὐτονόμου τε καὶ προνομίων, παρὰ τοῦ μακαριωτάτου καὶ λογιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κυρίου Φιλοθέου. Οὗ τῇ σπουδῇ καὶ δαπάνῃ καὶ τύποις νῦν πρῶτον ἐξεδόθη.

Ἐνετίῃσιν ,αψνς΄. Παρ' Ἀντονίῳ τῷ Βόρτολι 1756. Con licenza de' superiori e privilegio. **2**

Legrand, BH XVII s. I, 1918, σσ. 451 - 452. BAG, σσ. 23 - 24.

1768

(Φεβρουαρίου 28/29)

(BAG, σ. 34 : Le monastère τοῦ Σταυροῦ à Lefcara, dans l'île de Chypre, possède une édition de cet office parue en 1768 à Venise, mais nous n'avons pu en obtenir la description). **3**

Ἀκολουθία ὁσίου Κασσιανοῦ († 450). Βλ. κατωτ. ὑπ' ἀρ. 12.

1769

(Σεπτεμβρίου 14. Νοεμβρίου 14)

Βίβλος ἱερὰ περιέχουσα τὴν ἅπασαν ἀκολουθίαν τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου, τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ Σταυροῦ, ἧς ἡ τυπικὴ διάταξις ἐν εἴδει στιχηρῶν προσομοίων, ἔν τε τῷ ὄρθρῳ καὶ τῷ ἀποδείπνῳ, καὶ εἰ τύχοι ἑορταζόμενος ἅγιος, καὶ ἑρμηνείαν εἰς τὸν τύπον τοῦ αὐτοῦ· καὶ εἰς τὰ ἑπτὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια· καὶ κανόνα παρακλητικὸν εἰς τὸν αὐτὸν τίμιον Σταυρόν· καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν δύο ἀκολουθιῶν τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου ἀποστόλου Φιλίππου· καὶ ἑτέρους δύο κανόνας τῆς ὑπεράγνου Θεοτόκου Μαρίας. Φιλοπονηθεῖσα παρὰ Χρυσάνθου ἱερομονάχου πρωτοψάλτου τῆς Κύπρου, καὶ ἐκ Κύπρου. Καὶ ἀφιερωθεῖσα παρ' αὐτοῦ τῷ θεανθρώπῳ Ἰησοῦ Χριστῷ τῷ πλάστῃ καὶ δεσπότῃ, τῷ σταυροφόρῳ Ἄνακτι, τῷ ἐνυποστάτῳ Υἱῷ καὶ Λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός.

Ἐνετίῃσιν ,αψξθ΄ 1769. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, Con licenza de' superiori e privilegio, 4°, σσ. 48. [Τὸ περιεχόμενον δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν συνέχειαν τοῦ τίτλου]. **4**

BAG, σσ. 50 - 51. Περὶ ἄλλων ἐκδόσεων αὐτόθι, σσ. 51 - 53. Περὶ ἄλλης ἐκδόσεως τῷ αὐτῷ ἔτει 1769 ἐκ σελίδων 46, αὐτόθι σ. 51.

1769

(Μαΐου 23)

Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μιχαὴλ Συνάδων ἐπισκόπου τοῦ ὁμολογητοῦ. Φιλοπονηθεῖσα παρὰ τοῦ μουσικωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κὺρ Χρυσάνθου πρωτοψάλτου τῆς Κύπρου, καὶ ἐκ Κύπρου. Ψαλλομένη τῇ εἰκοστῇ τρίτῃ τοῦ Μαΐου μηνός.

Ἐνετίῃσιν ,αψξθ΄ 1769. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι. Con licenza de' superiori. **5**

Legrand, BH XVIII s. II, 1928, σ. 95, N° 701. BAG, σ. 194.

1772

(Ὀκτωβρίου 5)

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Ἑρμογένους τοῦ θαυματουργοῦ. Ψαλλομένη τῇ ε΄ Ὀκτωβρίου. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, σπουδῇ

μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου μητροπολίτου Κιτιαίων κυρίου κυρίου Μακαρίου Κυπρίου. Ἐπιστασίᾳ δὲ τοῦ λογιωτάτου ἐν μοναχοῖς Κυροῦ Ἀθανασίου Καρύδη Κυπρίου, τοῦ ἐκ τῆς εὐαγοῦς ἐπαρχίας τοῦ ἄνωθεν μητροπολίτου.

Ἐνετίῃσι, ͵αψοβ' 1772. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι· Con liceza de' superiori e privilegio. 4°, σσ. 39. **6**

Legrand, BH XVIII s. II, 1928, σ. 140, N° 757. BAG, σ. 103.

1774

(Σεπτεμβρίου 17)

Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἡρακλειδίου ἐπισκόπου Ταμασέων τοῦ θαυματουργοῦ καὶ ἱερομάρτυρος. Ψαλλομένη τῇ ιζ' Σεπτεμβρίου. Νῦν πρῶτον ἐκδοθεῖσα σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ μακαριωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου. Ἐπιδιορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυρίου Παρθενίου, τοῦ καὶ ὁπωσοῦν διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἐπιφέροντος ἐν τῇ Κύπρῳ.

͵αψοδ'. Ἐνετίῃσιν 1774. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' superiori. 4°, σσ. 29. **7**

BAG, σσ. 102 - 103.

1774

(Ὀκτωβρίου 19)

Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Μνάσωνος ἐπισκόπου Ταμασέων τοῦ θαυματουργοῦ, ψαλλομένη τῇ ιθ' Ὀκτωβρίου. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ μακαριωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου· ἐπιδιορθώσει δὲ τοῦ λογιωτάτου ἐν ἱερομονάχοις κυρίου Παρθενίου, τοῦ καὶ ὁπωσοῦν διδασκαλικοῦ ἐπαγγέλματος ἐπιφέροντος ἐν τῇ Κύπρῳ.

͵αψοδ'. Ἐνετίῃσιν 1774. Παρὰ Νικολάῳ τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' superiori. 4°, σσ. 24. **8**

BAG, σ. 195.

1778

(Ἀπριλίου 12)

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, ψαλλομένη κατὰ τὴν ιβ' Ἀπριλλίου μηνός, τὸ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα προτροπῇ μὲν τοῦ μακαριωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς Νέας Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου κυρίου Χρυσάνθου, διὰ δαπάνης τῶν ἐν τῇ αὐτῇ μονῇ Πατέρων, τῇ ἐπιστασίᾳ δὲ καὶ διορθώσει τοῦ ταπεινοῦ ἐν ἱερομονάχοις Κυπριανοῦ τοῦ αὐτοῦ θρόνου ἀρχιμανδρίτου, τοῦ ἐκ Κοιλανίου πολιτείας.

͵αψοη'. Ἐνετίῃσιν 1778. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' superiori. 4°, σσ. 39. **9**

Legrand, BH XVIII s. II, 1928, σ. 254, No 904. BAG, σ. 204.

1779

Ἀκολουθίαι τῶν ὁσίων Ἀναστασίου, Χαρίτωνος, Αὐξεντίου καὶ Κενδέα, τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, τοῦ ἁγίου Δημητριανοῦ Κυθήρης, καὶ Κωνσταντίνου μάρτυρος. Νῦν τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσαι, σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ μακαριωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου πάσης Κύπρου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου· δι' ἐπιστασίας δὲ τοῦ Κυπριανοῦ ἀρχιμανδρίτου, διορθωθεῖσαί τε ὡς οἷόν τε, ὑπὸ τοῦ ἱεροδιακόνου Ἀνθίμου τοῦ Κυπρίου.

͵αψοθ'. Ἐνετίῃσιν 1779. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' superiori e privilegio. 4°, σσ. η' + 132 μετὰ προλόγου τοῦ ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου). **10**

Legrand, BH XVIII s. II, 1928, σσ. 296 - 297, N° 945. BAG, σ. XXVII.

1782

(Αὐγούστου 15)

Ἡ περιγραφὴ τῆς σεβασμίας καὶ βασιλικῆς μονῆς τοῦ Κύκκου.

͵αψπβ'. Ἐνετίῃσιν 1782. [Ἐν σσ. 7 - 16 : Τροπάρια Λιτανείας]. (Ἐκδόσεις [1751], 1782, 1817, 1904). **11**

BAG, σσ. 164 (- 166).

1787

(Φεβρουαρίου 28/29)

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Κασσιανοῦ τοῦ Ρωμαίου, ψαλλομένη κατὰ τὴν εἰκοστὴν ἐννάτην τοῦ Φεβρουαρίου μηνός, εἰ δὲ καὶ οὐκ ἔστι βίσεκτος νὰ ψάλλεται κατὰ τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην τοῦ αὐτοῦ. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, προτροπῇ μὲν τοῦ μακαριωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κυρίου κυρίου Χρυσάνθου τῆς Νέας Ἰουστι-

νιανῆς, ἐπιστασίᾳ δὲ καὶ παρακινήσει τοῦ ταπεινοῦ ἀρχιδιακόνου Ἰωαννικίου, τοῦ αὐτοῦ θρόνου, τοῦ ἐκ τῆς Λευκωσίας.

͵αψπζʹ. Ἐνετίῃσιν 1787. Παρὰ Νικολάῳ τῷ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con licenza de' superiori. 4°, σσ. 16. **12**

Legrand, BH XVIII s. II, 1928, σ. 467, N° 1189. BAG, σσ. 33 - 34.

1801

(Μαΐου 26)

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θεράποντος τοῦ θαυματουργοῦ. Ἐκδοθεῖσα σπουδῇ τε καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Μακαριωτάτου Κύπρου.

͵αωαʹ, Ἐνετίῃσι 1801. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων. Con sovrana approvazione. 4°, σσ. 23. **13**

BAG, σ. 284. Δ. Γκίνη - Β. Μέξα, Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 1, 1939, σ. 9, ἀρ. 50.

1886

(Ἰανουαρίου 8)

Ἀκολουθία τῶν ὁσίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν Γεωργίου καὶ Ἰωάννου τῶν ἐν Παλαιστίνῃ κατὰ τὴν ἱερὰν μονὴν τοῦ Χοζεβᾶ, τὴν ἐν Ἰορδάνῃ καλῶς καὶ θεαρέστως ἀσκησάντων. Συνετέθη ἐν τῷ ἁγίῳ ὄρει τοῦ Ἄθω... ἐκδίδοται δὲ κελεύσει τοῦ... πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων... Νικοδήμου τοῦ Αʹ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις... 1886. 8°, σσ. 48. **14**

BAG, σ. 91.

1893

(Σεπτεμβρίου 28)

Ἀκολουθίαι τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, ψαλλόμεναι κατὰ τὴν κδʹ ἰανουαρί(ου) καὶ κηʹ σεπτεμβρίου, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη εἶναι τῆς μνήμης αὐτοῦ, ἡ δὲ δευτέρα τῆς ἀνακομιδῆς τῆς εὑρέσεως τοῦ λειψάνου αὐτοῦ. Ἐκδοθεῖσαι τὸ πρῶτον τὸ 1778 ἀρχιερατεύοντος τοῦ ἀοιδίμου Χρυσάνθου, ἐξαντληθείσης δὲ τῆς ἀπὸ 115 ἤδη ἐτῶν πρώτης ἐκδόσεως, τῇ συγκαταθέσει τοῦ γεραροῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκόπου πάσης Κύπρου κυρίου Σωφρονίου, καὶ τῇ προτροπῇ τῶν πατέρων τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου, πολλῶν ἱερέων καὶ εὐσεβῶν Χριστιανῶν, ἀνατυποῦται τὸ δεύτερον ἤδη δαπάναις Περικλέους Μιχαηλίδου. Ἔκδοσις δευτέρα.

Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ὁ Εὐαγόρας» Α. Π. Μιχαηλίδου 1893. 4°, σσ. 49. **15**

BAG, σ. 205.

1902

(Αὐγούστου 20)

Συναξάριον ἁγίων τῆς Κύπρου. Αʹ. Ἅγιος Ρηγῖνος καὶ Ὀρέστης. Ἐν Λεμεσῷ ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῆς «Ἀληθείας» 1902. 12°, σσ. 18 [Ἐκδότης ὁ Σίμος Μενάρδος]. **16**

BAG, σ. 248.

1912

(Δεκεμβρίου 8)

Ἀκολουθία τοῦ ἀποστόλου Τυχικοῦ, ἑνὸς τῶν Ἑβδομήκοντα, οὗ ἡ μνήμη τελεῖται τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου. Ἐκδίδοται ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ Χαρ. Παπαδοπούλου, διδασκάλου [ἐκ χειρογράφου 1757].

Ἐν Λευκωσίᾳ, τύποις «Φωνῆς τῆς Κύπρου» 1912. 8°, σσ. 15. **17**

BAG, σσ. 290 - 291.

1912

(Ἰανουαρίου 24, Σεπτεμβρίου 28)

Ἀκολουθίαι τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, ψαλλόμεναι κατὰ τὴν κδʹ Ἰανουαρίου καὶ κηʹ σεπτεμβρίου, ἐξ ὧν ἡ μὲν πρώτη εἶναι τῆς μνήμης αὐτοῦ, ἡ δὲ δευτέρα ἡ τῆς ἀνακομιδῆς τῆς εὑρέσεως τῶν λειψάνων του. Ἐκδίδονται δαπάνῃ τῆς αὐτοῦ πανοσιολογιότητος τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς ἁγίου Νεοφύτου κου Ἰακώβου.

Ἐκ τοῦ ἐν Λάρνακι τυπογραφείου «Ἀθηνᾶς» Σάββα Χατζηαντωνίου 1912. 8ο, σσ. 28. [Ἐν σσ. 3 - 15 : Ἀκολουθία 24ης Ἰανουαρίου. Ἐν σσ. 16 - 26 ἡ τῆς 28ης Σεπτεμβρίου, κλπ.]. **18**

BAG, σ. 205.

(1769 ἢ ὀλίγον μετὰ)

(Ἰουνίου 16)

Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Τύχωνος ἐπισκόπου τοῦ θαυματουργοῦ. **19**

BAG, σ. 291. Ὁ χρονισμὸς ἐκ κώδικος 16 φύλλων ιηʹ αἰ. ἀντιγραφέντος ὑπὸ Ἐπιφανίου Σκιαθίτου.

Β') Νεομάρτυρες

1794

(3 Σεπτεμβρίου 1794 †)

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Πολυδώρου [μαρτυρήσαντος εἰς Νέαν Ἔφεσον - Κουσαντασί, Κυπρίου ἐκ Λευκωσίας]. **20**

a) Νέον Μαρτυρολόγιον[3], σσ. 224 - 239. b) BAG, σσ. 246 - 247 (= Νέον Μαρτυρολόγιον[1], σσ. 265 - 288). c) (Ἀνατύπωσις εἰς τὸ) Χιακὸν Λειμωνάριον, 1930, σσ. 11 - 25. d) Ἁγιολόγιον, σ. 396. e) Παρθενίου Κυρμίτση, Ὁ ἅγιος Νεομάρτυς Πολύδωρος ὁ ἐκ Λευκωσίας, «Ἀπ. Βαρνάβας» Β', 1937, σσ. 186 - 192.

ΙΙ. ΜΗ ΠΕΡΙΛΗΦΘΕΙΣΩΝ ΕΝ BAG

α') Μέχρι τοῦ 1926

1904

(Ἀπριλίου 26)

Ἱερὰ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱεράρχου Καλανδίωνος, ψαλλομένη τῇ 26ῃ Ἀπριλίου, ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ Α. Πατσαλίδου, Γ. Πατσαλίδου, Ε. Σ. Σεραφίδου, Δ. Κ. Φλεβοτόμου.

Ἀλεξάνδρεια 1904, μέγα 8ον, σσ. 15. **21**

Βλ. Ν. Γ. Κυριαζῆ, Κυπριακὴ Βιβλιογραφία, ἐν Λάρνακι 1935, σσ. 96.

1907

(Αὐγούστου 15)

Ἡ Ἀκολουθία τῆς ἁγίας Φωτεινῆς (Καρπασίας) (ἐκδίδεται τῇ φροντίδι τοῦ κ. Χριστοφῆ Μιχαὴλ ἐπιτρόπου τῆς Ἐκκλησίας). Δαπάνῃ τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου). Τυπογραφεῖον «Κυπρίου» 1907, 8°, σσ. 20. **22**

a) Κυπρ. Χρονικὰ Β', 1924, σ. 172. b) Σωφρ. Εὐστρατιάδης, ΕΕΒΣ 9, 1932, σ. 120. c) Κυπρ. Σπουδαὶ 11, 1947, σσ. 77 - 99.

1914

(Σεπτεμβρίου 28)

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Χαρίτωνος καὶ τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Αὐξεντίου τοῦ θαυματουργοῦ.

1914. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου). Τύποις «Παρνασσοῦ» Κ. Χ. Ἡσύχου, 0,160 × 0,233, σσ. 24. **23**

1920

(Μαΐου 23)

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Θύρσου ἐπισκόπου Καμπασίας, Λευκωσία 1920. Τύποις Μουσῶν Γ. Χ. Ὑψηλάντου, 8°, σσ. 20. **24**

a) Κυπρ. Χρονικὰ Β', 1924, σ. 172. b) Σωφρ. Εὐστρατιάδης, ΕΕΒΣ 9, 1932, σ. 100.

1924

(Δεκεμβρίου 2)

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Ἀββακούμ, Κυπρίου ἀσκητοῦ. Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἀντιφῶντος Ἰωάννου Συκουτρῆ, Κυπρ. Χρονικὰ Β', 1924, σσ. 51 - 52. **25**

1926

(Ἰουλίου 13)

Ἀκολουθία τῶν ἁγίων ἐνδόξων ὁσιομαρτύρων Ἡλιοφώτου, Ἐπαφροδίτου, Ἀμμωνίου, Χουλελαίου καὶ Εὐσθενίου τῶν θαυματουργῶν, ἑορταζομένων τῇ 13ῃ Ἰουλίου, ἐκδιδομένη ἐκ χειρογράφου τοῦ 1836 εὑρεθέντος ἐν τῇ μονῇ τῶν ἁγίων Ἡλιοφώτων, ἀδείᾳ τοῦ Μακαριωτάτου, ἐπιμελείᾳ Χαραλάμπους Παπαδοπούλλου. Ἐκδότης παπᾶ Σταυρινὸς Ν. Κουμίδης, ἐφημέριος Ἁγίου Ἰωάννου ἐν Λευκωσίᾳ. 1926. Τύποις «Θεσσαλονίκη», 16°, σσ. 26. [Βλ. Χαραλ. Παπαδοπούλλου, Ἐκπαιδευτικὴ Πεντηκονταετηρίς, Λευκωσία 1975, σ. XX]. **26**

1926

(Νοεμβρίου 11)

Ἀκολουθία τῶν ἁγίων ἐνδόξων Μαρτύρων Μηνᾶ, Βίκτωρος καὶ Βικεντίου, ὧν ἡ μνήμη τελεῖται τῇ 11ῃ Νοεμβρίου. Ἐκδόται Χ(ατζ)ῆ Γεώργιος Χριστοφόρου ἐκ τοῦ χωρίου Δοροῦ (ἐπαρχία Λεμεσοῦ). Ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου 1926. Τύποις «Ἀνατολῆς», σσ. 11 (0,144 × 0,224). **27**

β') Μετὰ τὸ 1926

1932

(Μαρτίου 2)

Ἀκολουθία Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρηνείας ἐκ παρισινῶν κωδίκων ὑπὸ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου (ἐκδοθεῖσα διὰ τοῦ περ.) Ἀπ. Βαρνάβας 4, 1932, σσ. 5 - 14. **28**

1934

(Ἰουνίου 16)

Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Τύχωνος ἐπισκόπου Ἀμαθοῦντος τῆς Κύπρου, περ. Ἀπ. Βαρνάβας 6, 1934, σσ. 148 - 152, 164 - 173, [τὸ κείμενον ἐν σσ.] 165 - 172. **29**

1934

(Ἰουνίου 12)

Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Τριφυλλίου ἐπισκόπου Λευκωσίας, περ. Ἀπ. Βαρνάβας 6, 1934, σσ. 184 - 188 καὶ 200 - 204. **30**

1935

(Νοεμβρίου 27)

Ἀκολουθία τοῦ ἐνδόξου Μεγαλομάρτυρος Ἰακώβου τοῦ Πέρσου, ἐκδιδομένη προνοίᾳ καὶ δαπάνῃ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἐπιτροπείας Χοιροκοιτίας, ἐπιμελείᾳ δὲ καὶ ἐπιστασίᾳ τοῦ πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιμανδρίτου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Κιτίου Μακαρίου Ἰ. Μαχαιριώτου. Ἐν Λάρνακι 1935. Τύποις Ὀ. Χειμωνίδου, σσ. 29 (σχῆμα 0,145 × 0,205). **31**

Κυπρ. Χρονικὰ Β', 1924, σ. 243.

1936

(Ὀκτωβρίου 4)

Ν. Γ. Κυριαζῆς, Ἅγιος Ἰωάννης Λαμπαδιστής. Ἀκολουθίαι τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ, «Κυπρ. Χρονικὰ» ΙΒ', Λάρναξ 1936, σσ. 245 - 265. (Αἱ Ἀκολουθίαι ἐν σσ. 257 - 260). Ἀνέκδοτος χειρόγραφος Ἀκολουθία ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ (1721), αὐτόθι, σσ. 268 - 269. **32**

1936

(Νοεμβρίου 11)

Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ τοῦ Αἰγυπτίου Ἀσματικὴ Ἀκολουθία, συντεθεῖσα μὲν παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου Ἱεροκήρυκος καὶ Ἀρχιμανδρίτου τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας κυρίου Ἰωάννου Ἱεροσολύμων Κεφαλληνιέως, προσφωνηθεῖσα δὲ τῷ τιμιωτάτῳ καὶ χρησιμωτάτῳ Κὺρ Σκουλῇ Σηλιβέργῳ Γουναρέϊ, ὅστις χάριν τῆς ἧς ἔχει πρὸς τὸν ἅγιον μεγάλης εὐλαβείας καὶ διὰ ὠφέλειαν τῶν ὀρθοδόξων καὶ εὐλαβῶν Χριστιανῶν ἰδίοις ἀναλώμασι τύποις αὐτὴν ἐκδίδωσι.

Ἀντίγραφον. Ἐν τῷ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Τυπογραφείῳ ἔτει 1804. Τύποις Ἰακώβου Γιαλᾶ. Ἐκτύπωσις Γ. Δικωμίτη, Λευκωσία 1936. 0,145 × 0,250, σσ. 30. **33**

1936

(Ἰουλίου 9)*

Ἡ Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Μαρτύρων τοῦ 1821. Συγγραφεῖσα καὶ τακτοποιηθεῖσα ὑπὸ Χ(ατζ)ῆ Ἀδάμου Χριστοφόρου ἐξ Ἄχνης (Ἀμμοχώστου) Κύπρου. Τύποις Ὀ. Χειμωνίδη, Λάρνακα 1936, 0,140 × 0,200, σ. 28. **34**

Βλέπε: Ἀρχιμ. Λεοντίου Χατζηκώστα, Μιὰ Φυλλάδα τῶν Ἐθνομαρτύρων. Ἀνακοίνωσις εἰς Συμπόσιον Λαογραφίας τοῦ περ. «Λαογραφικὴ Κύπρος», Λευκωσία, Κύπρος 1972, σσ. 51 - 65.

1936

(Ὀκτωβρίου 11)

Ν. Γ. Κυριαζῆς, Ἀκολουθία ἁγίου Ἰωνᾶ καὶ Φιλίππου, «Κυπρ. Χρονικὰ» ΙΒ', Λάρναξ, σσ. 392 - 394 [ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφου τῆς βιβλιοθήκης Λ. Χ. Πιερίδου]. **35**

1937

(Ὀκτωβρίου 11)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἰωνᾶ τοῦ θαυματουργοῦ, τοῦ ἐν Περγάμῳ τῷ χωρίῳ, «Κυπρ. Σπουδαὶ» Α', 1937, σσ. 89 - 132. [Δύο διάφοροι συγγραφεῖς. Φυλλάδες]. **36**

1938

(Ὀκτωβρίου 21)

Χαραλ(άμπους) Παπαδοπούλλου, Ἀκολουθία τῶν ὁσίων Βαρνάβα καὶ Ἱλαρίωνος, «Κυπρ. Σπουδαὶ» Β', 1938, σσ. 81 - 86 (Πρόλογος) καὶ 87 - 104 (Κείμενον τῆς Ἀκολουθίας). **37**

1938

(Νοεμβρίου 21)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Ὁ ἅγιος Σω-

ζ ό μ ε ν ο ς. Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας, «Κυπρ. Σπουδαὶ» Β', 1938, σσ. 105 - 120. **38**

1939

(Ὀκτωβρίου 4)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Ἀνέκδοτος Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Θεοδώρου ἐκ τοῦ χωρίου Πολιτικοῦ τῆς Κύπρου [χεὶρ Ἰγνατίου ἱεροδιακόνου ἐν σ. 32], «Κυπρ. Σπουδαὶ» Γ', 1939, σσ. 31 - 50. **39**

1939

(Ἰουνίου 11)

Χαρ(αλάμπου) Παπαδοπούλου, Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Βαρνάβα τοῦ ἐν Βάσῃ, «Κυπρ. Σπουδαὶ» Γ', 1939, σσ. 51 - 76. [Ἐν σ. 76: Σημείωσις: *Ἡ μὲν εὑρεθεῖσα παλαιὰ φυλλάδα τοῦ ὁσίου ἦν μὲν γεγραμμένη κατὰ τό ‚αχλθ' (1639) ὑπό τινος Μελετίου ἱερομονάχου, δι' ἱκεσίας δὲ τῶν ἐγχωρίων ἀνεκαινίσθη καὶ ἐδιορθώθη ὡς οἷόν τε ἤδη ὑπὸ ἐλαχίστου ἐν ἱερομονάχοις Μελετίου Λευκωσιάτου ἐξ ἐνορίας Τρυπιώτου τῷ ‚αωιη' (1818) ... οὗ μνήσθητι, ὅσιε...*]. **40**

1939

(Νοεμβρίου 14)*

Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Εὐφημιανοῦ τοῦ θαυματουργοῦ τοῦ Ἀλαμάνου. 1939. Ὑπάρχει ἐν Λύσῃ Ἀμμοχώστου ναὸς ἀρχαιότατος, ἔνθα τελεῖται Πανήγυρις. Τύποις «Ὁ Κόπανος». 0,145×0,200, σσ. 1 - 7. **41**

1940

(Δεκεμβρίου 1)

Ἀντ. Κ. Ἰντιάνου, Οἱ ἅγιοι «Βηχιανὸς καὶ Νόμων». Ἡ ἀνέκδοτος Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Νόμωνα, «Κυπρ. Σπουδαὶ» Δ', 1940 (= 1942), σσ. 65 - 86 [ἐκ Φυλλάδας]. **42**

1940

(Ἰουλίου 18)

Λοΐζου Φιλίππου, Ἀκολουθία τοῦ Ὁσίου καὶ Θεοφόρου Πατρὸς ἡμῶν Ὀνησιφόρου τοῦ θαυματουργοῦ, ψαλλομένη κατὰ τὴν ιη' Ἰουλίου μηνός. Πάφος 1940. **43**

a) Λ. Φιλίππου, Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κύπρου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Λευκωσία 1975 (βιβλιογραφία ἐν σ. κ', ἀρ. 117). b) Ἰω. Π. Τσικνοπούλλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Πάφου, Λευκωσία 1971, ἐν σ. 177.

1941

(Ὀκτωβρίου 6)*

Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου καὶ ἐνδόξου Ἀποστόλου Θωμᾶ καὶ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Κενδέα τοῦ θαυματουργοῦ. Ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Φιλοθέου τὸ ἔτος 1660 [ἴσως ἐννοεῖ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1779 ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσάνθου τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Κενδέα]. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου «Ἀλβιών», Λάρναξ 1941. 0,155 × 0,230, σσ. 15. **44**

1942

(Ὀκτωβρίου 4)*

Κώστα Μυριανθέα, Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Λαμπαδιστής, Λευκωσία 1942. [Ἐν σσ. 55 - 77 ἀνατύπωσις Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου τούτου ὑπὸ Γερασίμου ἱερομονάχου, καὶ εἰς σσ. 78 - 104 τῆς ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ ἔτους 1721]. **45**

1942

(Αὐγούστου 20)*

Ἀκολουθία τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγαλομαρτύρων Ρηγίνου καὶ Ὀρέστου, ψαλλομένη τῇ 20 Αὐγούστου, καὶ βιογραφία αὐτῶν. Ἐκδίδεται πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ χωρίου Φασούλλας,

Ἐν Λεμεσῷ 1942. Τεχνικὴ ἐκτέλεσις «Παρατηρητοῦ» Τ. Π. Φ. 0,135 × 0,200, σσ. 27. **46**

1943

(Σεπτεμβρίου 17)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἡρακλειδίου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 7, 1943, σσ. 47 - 69. **47**

1944

(Ὀκτωβρίου 2)

Γ. Χ. Παπαχαραλάμπους, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἱερομάρτυρος Κυπριανοῦ, καὶ Ἰουστίνης τῆς Παρθένου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 8, 1944, σσ. 17 - 54. **48**

1945

(Αὐγούστου 30, Ὀκτωβρίου 22)

Κ(ωνσταντῖνος) Χατζηψάλτης, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Εὐλαλίου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 9, 1945, σσ. 7 - 35. **49**

1945 - 1946
(Ὀκτωβρίου 6)

Προλεγόμενα Ἀκολουθίας ὁσίου Κ ε ν δ έ α ὑπὸ Ν (ε ά ρ χ ο υ) Κ λ η ρ ί δ η, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 9, 1945, σσ. 37 - 55 (καὶ) τὸ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Κ ε ν δ έ α, αὐτόθι 10, 1946, σσ. 69 - 84. **50**

1945
(Ἰουνίου 11)

Κ ώ σ τ α Μ υ ρ ι α ν θ έ α, Ἀπόστολος Β α ρ ν ά β α ς, ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου· β' ἔκδοσις, Λευκωσία 1945. 0,153 × 0,250, σ. 112. [Ἐν σσ. 91 - 112 ἀνατυποῦται ἐκ τῆς ἐκδόσεως 1756 ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀπ. Βαρνάβα]. **51**

1947
(Αὐγούστου 2)

Ἀκολουθία καὶ Συναξάριον τῆς Ἁγίας Φ ω τ ε ι ν ῆ ς (Καρπασίας), «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. 77 - 97, ὑπὸ Γ. Π α π α χ α ρ α λ ά μ π ο υ ς, Ν. Κ λ η ρ ί δ η, Κ. Σ π υ ρ ι δ ά κ η. **52**

1947
(Ἰανουαρίου 24)

Τ ῶ ν α ὐ τ ῶ ν, Ἀκολουθία καὶ Συναξάριον τοῦ ἁγίου Φ ί λ ω ν ο ς (Καρπασίας), «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. 1 - 28. **53**

1947
(Μαΐου 23)

Τ ῶ ν α ὐ τ ῶ ν, Ἀκολουθία καὶ Συναξάριον τοῦ ἁγίου Σ υ ν ε σ ί ο υ (Καρπασίας), «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. 31 - 51. **54**

1947
(Μαΐου 3 ἢ 23)

Τ ῶ ν α ὐ τ ῶ ν, Ἀκολουθία καὶ Συναξάριον τοῦ ἁγίου Θ ύ ρ σ ο υ [κοινῶς Θέρισου, Καρπασίας], «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. 53 - 74. **54α**

1947
(Νοεμβρίου 20)

Τ ῶ ν α ὐ τ ῶ ν, Ἀκολουθία καὶ Συναξάριον τοῦ ἁγίου Σ ω ζ ο μ έ ν ο υ [Καρπασίας], «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. 101 - 112. **55**

1948
(Ὀκτωβρίου 9)

Ν. Κ λ η ρ ί δ η, Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ἀ ν δ ρ ο ν ί κ ο υ καὶ Ἀ θ α ν α σ ί α ς τῆς συμβίου αὐτοῦ [6ος αἰ. ἐν Συρίᾳ], «Κυπρ. Σπουδαὶ» 12, 1948, σσ. 127 - 167. **56**

1949
(Ἰουλίου 17)

Τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, Βίος καὶ ἱερὰ Ἀκολουθία τῆς ἁγίας Μεγαλομάρτυρος Μ α ρ ί ν η ς. Ἐν Λευκωσίᾳ (Κύπρου) 1949. Τύποις «Λευκωσίας» Χρ. Νικολάου καὶ Υἱῶν, Λευκωσία. 0,165 × 0,235, σσ. 58 + πίν. 23 + περ. 2. [Ἡ Ἀκολουθία καταλαμβάνει τὰς σσ. 13 - 38]. **57**

1949
(Αὐγούστου 12) *

Ἡ Ἀκολουθία τῶν θαυματουργῶν ἁγίων Φ ω τ ί ο υ καὶ Ἀ ν ι κ ή τ ο υ. Ἡ ἑορτὴ τῶν ἁγίων Φωτίου καὶ Ἀνικήτου τελεῖται τὴν 12ην Αὐγούστου εἰς Ἐπταγώνια. Ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπείας τοῦ χωρίου Ἐπταγωνίας πρὸς ὄφελος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ χωρίου. Τιμὴ σελ. 2. 1949. Τυπογραφεῖον Ἀρ. Γεωργίου. Σὲρ Ἄρθ. Κρόσφιλδ 10, Λεμεσός. 0,153 × 0,239, σσ. 16 + ἐξώφυλλον, ὅπου ὁ τίτλος. **58**

Βλέπε «Κυπρ. Χρονικὰ» Β', σσ. 241 - 242.

1950
(Σεπτεμβρίου 24)

Ν (ε ά ρ χ ο υ) Κ λ η ρ ί δ η, Ἀκολουθία τῆς ἁγίας πρωτομάρτυρος καὶ ἰσαποστόλου Θ έ κ λ α ς, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 14, 1950, σσ. 70 - 102. **59**

1951
(Νοεμβρίου 4) *

Ἀκολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Δ η μ η τ ρ ι α ν ο ῦ ἐπισκόπου Κυθηρίας τῆς Κύπρου. Ἐκτύπωσις Χρ. Οἰκονομίδη «Πάφος» 1951. 0,153 × 0,228, σσ. 22. **60**

1951
(Σεπτεμβρίου 2)

Ν (ε ά ρ χ ο υ) Κ λ η ρ ί δ η, Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολου-

θίας τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μ ά μ α ν τ ο ς τοῦ θαυματουργοῦ, «Κυπρ. Σπουδαί» 15, 1951, σσ. 59 - 146. **61**

1952

('Ιανουαρίου 24)

Ν ε ο φ ύ τ ο υ τοῦ Ἐ γ κ λ ε ί σ τ ο υ, Ἀκολουθία λειτουργίας τῆς θεοσημίας, ἐκδιδομένη ὑπὸ Ἰ ω ά ν ν ο υ Π. Τ σ ι κ ν ο π ο ύ λ λ ο υ, Ἡ ποιητικὴ παραγωγὴ τοῦ Ἐγκλείστου ἁγίου Νεοφύτου, «Κυπρ. Σπουδαί» 16, 1952, σσ. 39 - 49. [Πρβλ. τ ὸ ν α ὐ τ ό ν, αὐτόθι 22, 1958, σσ. 133 - 136]. **62**

1952

('Ιουνίου 12)

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Τ ρ ι φ υ λ λ ί ο υ ἐπισκόπου Λευκωσίας τῆς Κύπρου, ὑπὸ Γέροντος Π α ν τ ε λ ε ή μ ο ν ο ς Λαυριώτου (Κυπρίου), περ. «Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη» 17, 1952, σσ. 210 - 212. [Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 66 κώδ. τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μεγ. Λαύρας, ἔτους 1759, ἐκδίδονται: τρία προσόμοια τοῦ Ἑσπερινοῦ, Κανὼν ὄρθρου, ἀπολυτίκιον. Δίστιχον:

Τριφύλλιος εὗρε τρυφὴν τὴν ἄνω
μὴ τρυφήσας τῶν ἐπὶ γῆς ἡδέων]. **63**

1952

('Οκτωβρίου 14) *

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θ ε ρ ά π ο ν τ ο ς τοῦ θαυματουργοῦ. Ἐκδοθεῖσα σπουδῇ καὶ φιλοτίμῳ δαπάνῃ τοῦ εὐγενεστάτου κυρίου κυρίου Μ ι χ α ὴ λ τοῦ Μακαριωτάτου Κύπρου, ,αωα' Ἐνετίῃσι 1801. Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ ἐξ Ἰωαννίνων. Ἀνετυπώθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς Ἁγ. Θεράποντος (Λεμεσοῦ) 1952. Τυπ. Χρ. Γεωργίου Λεμεσός. 0,155 × 0,229. **64**

1953

('Ιουνίου 11) *

Τ ζ ω ρ τ ζ ά τ ο υ Β α ρ ν ά β α ἀρχιμ(ανδρίτου). Διευθυντοῦ παρὰ τῇ Ἀποστολικῇ Διακονίᾳ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου ἀποστόλου Β α ρ ν ά β α. Ἐγκρίσει τῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ τοῦ Βίου τοῦ Ἀποστόλου καὶ μουσικοῦ παραρτήματος. Ἐν Ἀθήναις 1953. 0,165 × 0,238, σσ. 55. **65**

1953

('Ιανουαρίου 24 καὶ Σεπτεμβρίου 28)

Βίος καὶ αἱ δύο Ἀκολουθίαι τοῦ Ἁγίου Ν ε ο φ ύ τ ο υ τῆς 28ης Ἰανουαρίου καὶ τῆς 26ης Σεπτεμβρίου, καὶ τὸ πατριαρχικὸν σιγίλλιον τῶν προνομίων τῆς ἱερᾶς αὐτοῦ μονῆς... Ἐν Λάρνακι Κύπρου τῷ 1953, 8°, σ. 55. [Αἱ Ἀκολουθίαι διωρθωμέναι ἀνετυπώθησαν ἐκ τῆς ἐν Ἑνετίᾳ τὸ 1778 γενομένης ἐκδόσεως ὑπὸ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Κυπριανοῦ]. **66**

1955

('Οκτωβρίου 30)

Ν(ε ά ρ χ ο υ) Κ λ η ρ ί δ η, Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Θ ε ρ ά π ο ν τ ο ς τοῦ θαυματουργοῦ [ἔχοντος ναὸν ἐν Λυθροδόντα Κύπρου, ἄλλου ἀπὸ τὸν ὁμώνυμον ἐπίσκοπον καὶ μάρτυρα, τὸν ἑορταζόμενον τὴν 14ην Μαΐου!], «Κυπρ. Σπουδαί» 19, 1955, σσ. 73-97. **67**

1956

('Ιουνίου 18)

Ν ε ά ρ χ ο υ Κ λ η ρ ί δ η, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Λ ε ο ν τ ί ο υ τοῦ θαυματουργοῦ, «Κυπρ. Σπουδαί» 20, 1956, σσ. 73 - 95. [Ἐκ δύο χειρογράφων 1824 καὶ 1837. Τὸ παλαιότερον ὑπὸ Γεδεὼν ἱερομονάχου, ἀναπλήρωσις ἐντύπου Ἀκολουθίας. Ναὸς τοῦ μάρτυρος εἰς τὸ χωρίον Περβόλια Λάρνακος]. **68**

1957

(Νοεμβρίου 15) *

Οἱ Ἅγιοι Ὁμολογηταὶ Γ ο υ ρ ί α ς, Σ α μ ω ν ᾶ ς καὶ Ἄ β ι β ο ς. Τῇ ἐγκρίσει τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου (Δαπάναις τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἁγίων Ὁμολογητῶν Λευκωσίας Κύπρου). Ὑπὸ Ἀ ν δ ρ έ α Μ. Ε ὐ σ τ α θ ί ο υ. Λευκωσία 1957. 0,170 × 0,236, σσ. 67. [Συναξάριον ἐν σσ. 17 - 36. Ἡ Ἀκολουθία σσ. 37 - 55. Ὁ Ὕμνος τοῦ Ρωμανοῦ τοῦ Μελῳδοῦ, σσ. 56 - 63]. **69**

1958

(Μαρτίου 2)

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Θ ε ο δ ό τ ο υ ἐπισκόπου Κυρηνείας τῆς Κύπρου, περ. «Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη» (Σχοινᾶ, ἐν Βόλῳ) 23, 1958, σσ. 282 - 283. [Δὲν ἔχει δοξαστικά. Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 60 χειρογράφου

Μηναίου ἔτους 1758 τοῦ Καθολικοῦ τῆς Μεγ. Λαύρας, πιθανῶς ἐκδιδομένη ὑπὸ τοῦ Κυπρίου βιβλιοθηκαρίου τῆς μονῆς Γέροντος Παντελεήμονος Λαυριώτου. Ὁ κανὼν οὗ ἡ ἀκροστιχίς: «Θεοῦ δόσις πέφυκας εἰκότως, μάκαρ. Ἰωσήφ»]. **70**

1958

(Ὀκτωβρίου 20)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἀρτεμίου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 22, 1958, σσ. 27 - 66. **71**

1959

(Δεκεμβρίου 15)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Ἐλευθερίου τοῦ θαυματουργοῦ, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 23, 1959, σσ. 11 - 24. [Ἐκ τοῦ αὐτοῦ χειρογράφου ἐξ οὗ προετυπώθη ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Λεοντίου]. **72**

1960

(Ὀκτωβρίου 7) *

Καλλιάδη Α., Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Πολυχρονίου τοῦ θαυματουργοῦ. Ἐκδοθεῖσα δαπάνῃ τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Πολυχρονίου Μελάναρκας (Καρπασίας). Τὸ ἔτος 1960. Τύποις «Κούμπουρου», Αἰγιαλοῦσα. 0,150 × 0,230, σσ. 23. **73**

1961

(Ἰουλίου 8)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου καὶ ἐνδόξου μάρτυρος Προκοπίου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 25, 1961, σσ. 149 - 174. [Συμπλήρωσις τῆς ἐν τῷ Μηναίῳ, ἐκ χειρογράφου τῆς ἱ. μονῆς Μαχαιρᾶ]. **74**

1962

(Φεβρουαρίου 17)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Ὁ ἅγιος Εὐξίφιος καὶ ἡ χειρόγραφος Ἀκολουθία του, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 26, 1962, σσ. 41 - 48. [Πρβλ. Κ. Κύρρης, Κυπριακὰ ἁγιολογικὰ καὶ μοναστηριακὰ μελετήματα. 4. Αὐξίβιος ἅγιος ἢ Εὐξίφιος], «Κυπρ. Σπουδαὶ» 27, 1963, σσ. 181-222, ἐν σσ. 210-216]. **75**

1963

(Ἰουνίου 11) *

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου Ἀποστόλου Βαρνάβα μετὰ τοῦ Βίου αὐτοῦ. Ψαλλομένη τῇ ἑνδεκάτῃ τοῦ Ἰουνίου μηνός. Καταρτισθεῖσα ἐπὶ τῇ βάσει ἀρχαίων κωδίκων καὶ ἄλλων πηγῶν ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Κίτρους Βαρνάβα [Τζωρτζάτου]. Ἐγκριθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου. Μετὰ μουσικοῦ παραρτήματος καὶ εἰκονογραφικῶν πινάκων. Β' ἔκδοσις βελτιωμένη. Ἐν Ἀθήναις 1963. Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἑλλάδος. 0,163 × 0,234, σσ. 78 καὶ πίν. 8 καὶ 1 (περιεχομένων). **76**

1963

(Ὀκτωβρίου 5) *

Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου Ἱερομάρτυρος Ἑρμογένους τοῦ θαυματουργοῦ ψαλλομένη τῇ Ε' Ὀκτωβρίου. Νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα, σπουδῇ μὲν καὶ δαπάνῃ τοῦ Πανιερωτάτου καὶ Λογιωτάτου Μητροπολίτου Κιτιαίων Κυρίου Κυρίου Μακαρίου Κυπρίου, ἐπιστασίᾳ δὲ τοῦ λογιωτάτου ἐν Μοναχοῖς Κυροῦ Ἀθανασίου Καρύδη Κυπρίου, τοῦ ἐκ τῆς εὐαγοῦς ἐπαρχίας τοῦ ἄνωθεν Μητροπολίτου. Ἀνατυποῦται σήμερον δαπάναις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ χωρίου Ἐπισκοπῆς. 1963, Τύπ(οις) Γεωργ(ίου) Ἀραπιδιώτη. Κιτίου Κυπριανοῦ 31. Λεμεσός. 0,148 × 0,210, σσ. 36. **77**

1963

(Ἰανουαρίου 27)*

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Εἶναι τρεῖς οἱ ἅγιοι Δημητριανοὶ στὴν Κύπρο [Δημητριανὸς Ταμασοῦ ἐπίσκοπος. Ἐν σσ. 142 - 144 ἡ Ἀκολουθία του ἐκ χειρογράφου τῶν Περάτων ἔτους 1832], «Κυπρ. Σπουδαὶ» 27, 1963, σσ. 137 - 144. **78**

1964

(Μαΐου 5)

Ν(εάρχου) Κληρίδη, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 28, 1964, σσ. 215 - 239. [Ἀναπληρωτικαὶ προσθῆκαι εἰς τὴν ἐν τῷ Μηναίῳ Ἀκολουθίαν, δάνειοι καὶ δὴ ἐξ ἀνδρῶν ἁγίων! βλ. σ. 219]. **79**

1964

(Ἰουλίου 18)

Ἰ ω ά ν ν ο υ Π. Τ σ ι κ ν ο π ο ύ λ λ ο υ, Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Ὀ ν η σ ι φ ό ρ ο υ, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 28, 1964, σσ. 241 - 261. [Πρβλ. Σ ί μ ο ν Μ ε ν ά ρ δ ο ν, Ἀθηνᾶ 18, 1905, σ. 386, περὶ χειρογράφου Ἀκολουθίας, ὅπου ὁ ἅγιος: «Ἀναρήτιδος καύχημα καὶ Πάμφου ἀγλάϊσμα»!]. **80**

1964

(Ὀκτωβρίου 12)

Ἰ ω ά ν ν ο υ Π. Τ σ ι κ ν ο π ο ύ λ λ ο υ, Ἀκολουθία Ζ η ν α ΐ δ α ς καὶ Φ ι λ ο ν ί λ λ α ς τῶν αὐταδέλφων, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 28, 1964, σσ. 263 - 280. **81**

1965

(Νοεμβρίου 14)

Ν(εάρχου) Κ λ η ρ ί δ η, Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ε ὐ φ η μ ι α ν ο ῦ [Θεμονιανοῦ] τοῦ θαυματουργοῦ, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 29, 1965, σσ. 145 - 148. **82**

1966

(Σεπτεμβρίου 17)

Ἰ ω ά ν ν ο υ Π. Τ σ ι κ ν ο π ο ύ λ λ ο υ, Ὁ ἅγιος Ἡ ρ α κ λ ε ί δ ι ο ς καὶ ἡ ἱερὰ αὐτοῦ μονή. Ἐν Λευκωσίᾳ 1966.
[Ἐν τέλει ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἁγίου]. **83**

1966

(Σεπτεμβρίου 22)

Ν(εάρχου) Κ λ η ρ ί δ η, Προλεγόμενα καὶ κείμενον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Φ ω κ ᾶ καὶ τοῦ ἐνδόξου ἀποστόλου Κ ο δ ρ ά τ ο υ, «Τὸ Ἡμερολόγιον τῆς Ἑλληνικῆς Κύπρου», 1966, σσ. 108 - 116. **84**

1966

(Νοεμβρίου 11)

Ν(εάρχου) Κ λ η ρ ί δ η, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μ η ν ᾶ τοῦ θαυματουργοῦ, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1966, σσ. 115 - 130. [Ὑπὸ ἀγνώστου, ἀναπλήρωσις τῆς ἐν τῷ Μηναίῳ Ἀκολουθίας]. **85**

1967

(Σεπτεμβρίου 17) *

Ὁ ἅγιος Ἡ ρ α κ λ ε ί δ ι ο ς καὶ ἡ ἱερὰ αὐτοῦ μονὴ καὶ ἡ Ἀκολουθία. Ἐπίσης δὲ ὁ ἅγιος Μ ν ά σ ω ν καὶ ἡ ἱερὰ αὐτοῦ μονή. Ὁ ἅγιος Θ ε ό δ ω ρ ο ς ὁ Ταμασεὺς καὶ ὁ ἱερὸς αὐτοῦ ναός. Ὑπὸ Ἰ ω ά ν ν ο υ Π. Τ σ ι κ ν ο π ο ύ λ λ ο υ, καθηγητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Ἐξεδόθη ὑπὸ ὁσιωτάτης ἡγουμένης Χαριθέας. Τυπογραφεῖον «Ἀναγέννησις» τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου. Λευκωσία 1967. 0,175 × 0,235, σσ. 109. [Ἡ Ἀκολουθία ἐν σσ. 87 - 105]. **86**

1967

(Νοεμβρίου 14)

Ν ε ά ρ χ ο υ Κ λ η ρ ί δ η, Κυπριακὴ Ἁγιογραφία. Προλεγόμενα καὶ κείμενα τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Ε ὐ φ η μ ι α ν ο ῦ τοῦ θαυματουργοῦ [Λύσης], «Κυπρ. Σπουδαὶ» 31, 1967, σσ. 147 - 158. **87**

1969

(Φεβρουαρίου 1)

Ἰ ω ά ν ν ο υ Π. Τ σ ι κ ν ο π ο ύ λ λ ο υ, Ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Τ ρ ύ φ ω ν ο ς, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 33, 1969, σσ. 199 - 227. [Εἰδικῶς συνετέθη διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἁγίου προστασίαν τῆς ὑπὸ ποικίλων φθοροποιῶν «θηρίων», καὶ δὴ τῆς ἀκρίδος, πληττομένης Κύπρου! Ὅρα σ. 201]. **88**

1969

(Ὀκτωβρίου 4)

Κ ώ σ τ α Μ υ ρ ι α ν θ έ α, Ἰωάννης ὁ Λ α μ π α δ ι σ τ ή ς, ἐν Λευκωσίᾳ 1969. [Ἐν σσ. 79 - 161: Δύο Ἀκολουθίαι, ὧν 1) ἡ α΄ ἐξεδόθη ἐν Ἑνετίᾳ 1667, εἶτα ἐν Λάρνακι 1902, καὶ (ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Κ. Μυριανθέα) ἐν Λευκωσίᾳ 1942. 2) Μία δευτέρα Ἀκολουθία τοῦ 1721 εἰς τὴν ἱ. μονὴν Κερυνίας ἐδημοσιεύθη τὸ 1936 ὑπὸ Ν. Γ. Κ υ ρ ι α ζ ῆ, διὰ τοῦ περ. «Κυπρ. Χρονικὰ» καὶ τὸ ἔτος 1942 ὑπὸ τοῦ ἰδίου Κ. Μυριανθέα]. **89-90**

1970

(Νοεμβρίου 11) *

Λ ε ο ν τ ί ο υ Χ α τ ζ η κ ώ σ τ α ἀρχιμ(ανδρίτου), Ἅγιος Μ η ν ᾶ ς. Βίος - θαύματα καὶ χαιρετισμοὶ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ. Ἱερὰ Μονὴ Ἁγίου Μηνᾶ - Λάρνακα.

Τυπογραφεῖον Τομάζου Βασιλείου, Κερύνια 1970. 0,156 × 0,232, σσ. 24. [Βλ. ἀρ. 101]. **91**

1971

(Φεβρουαρίου 17) *

Κανὼν παρακλητικὸς πρὸς τὸν θαυματουργὸν ἱεράρχην Αὐξίβιον, πρῶτον ἐπίσκοπον Σόλων. Ποιηθεὶς μὲν ὑπὸ τοῦ Πανοσιολογιωτάτου 'Αρχιμανδρίτου Λεοντίου Χατζηκώστα, 'Εφημερίου 'Ιερᾶς Μονῆς 'Αγίου Μηνᾶ Λάρνακος. 'Εκδοθεὶς δὲ εὐσεβεῖ φροντίδι καὶ ἀναλώμασιν ὑπὸ Παπαμωυσέως Ζάκου Προσκυνητοῦ τοῦ Παναγίου Τάφου.

'Αστρομερίτης Κύπρου 1971. Τύποις «'Αναγεννήσεως». 0,173 × 0,243, σσ. 42 - 56. **92**

1971

(Μαΐου 1, Σεπτεμβρίου 3) *

Α'. Τοῦ ἁγίου Παναρέτου μητροπολίτου Πάφου Βίος καὶ Πολιτεία, 'Ακολουθία καὶ λόγος πανηγυρικός. Β'. Τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Πολυδώρου Βίος καὶ 'Ακολουθία. Λευκωσία Κύπρου 1971. Τύποις «'Αναγέννησις» Λευκωσία, τηλ.: 65 112. 0,154 × 0,231, σσ. 64. **93**

1971

(Αὐγούστου 20) *

'Ακολουθία τῶν ἁγίων ἐνδόξων μεγαλομαρτύρων Ρηγίνου καὶ 'Ορέστου, ψαλλομένη τῇ 20 Αὐγούστου καὶ βιογραφία αὐτῶν. 'Εκδίδεται πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ρηγίνου καὶ 'Ορέστου εἰς μνήμην τῆς μητρός μου 'Ελένης Εὐαγγέλου. 'Η πίστις της πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ ἀφοσίωσίς της στὴν οἰκογένειάν μας θὰ μὲ ὁδηγῇ παντοτεινὰ στὸ ἀγαθὸ καὶ τὴν τελείωσιν. Ρηγῖνος Εὐαγγέλου, Νέα 'Υόρκη, Η.Π.Α. τῇ 1η 'Ιουνίου 1971. 0,140 × 0,213, σσ. 27. **94**

1971

('Ιουλίου 8)

Κ(ύπρου) Χρυσάνθη, 'Η 'Ακολουθία τοῦ ἐθνομάρτυρα Κυπριανοῦ [ἀρχιεπισκόπου 'Ιουστινιανῆς καὶ πάσης Κύπρου † 1821)], «Φιλολογικὴ Κύπρος», Λευκωσία 1971, σσ. 162 - 190.

[Λογοτεχνικὸν κείμενον εἰς δημώδη, διὰ μὴ καθιερωθέντα ἱερομάρτυρα. Στιχηρά, καθίσματα, Κανών, Συναξάριον κλπ. Περὶ τοῦ ἱερομάρτυρος βλέπε σὺν ἄλλοις: Λ. Δ. Κουδουνάρη, 'Η οἰκογένεια τῶν Θησέων, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 38 - 39, 1974 - 1975, σσ. 77 - 92]. **95**

1971

('Οκτωβρίου 18)

'Ιωάννου Π. Τσικνοπούλλου, 'Ακολουθία τοῦ ἁγίου ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 35, 1971, σσ. 255 - 275. ['Επὶ τῇ βάσει ἐντύπου 1779, ἐπαυξηθεῖσα ὑπ' ἀνωνύμου ὑμνογράφου. 'Απολυτίκιον ὑπὸ Κωνσταντίνου 'Αντωνίου Παπᾶ Νικολάου, χωρίον Φασούλλα ἐπαρχίας Λεμησοῦ. Βλέπε σ. 255). **96**

1972

('Ιουλίου 12)

'Ιωάννου Π. Τσικνοπούλλου, 'Ακολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν 'Ονουφρίου τοῦ Αἰγυπτίου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 36, 1972, σσ. 165 - 195. [Ψάλλεται ἐν τῇ μονῇ Μαχαιράδος. Χεὶρ Μητροφάνους ἱεροδιακόνου Μαχαιράδος, 25 Μαρτίου 1817]. **97**

1973

(Νοεμβρίου 4)

Πέτρου Στυλιανοῦ - Κώστα Π. Κύρρη, 'Ο ἅγιος Δημητριανὸς Κυθρέας, Λευκωσία 1973, 8°, σσ. 122 (+ 4). 'Εν σσ. 57 - 78: 'Ακολουθία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Δημητριανοῦ ἐπισκόπου Κυθηρίας (sic) τῆς Κύπρου. ['Εκ τῆς ἐκδόσεως τοῦ 1779, σσ. 55 - 106]. **98**

1973

(Δεκεμβρίου 16)

Νεάρχου Κληρίδη, Προλεγόμενα καὶ κείμενο τῆς 'Ακολουθίας τοῦ ἁγίου Μοδέστου, ἀρχιεπισκόπου 'Ιεροσολύμων, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 37, 1973, σσ. 61 - 74. ['Εκ χειρογράφου εὑρισκομένου εἰς ναὸν 'Αρχαγγέλου Μιχαήλ· χωρίον Μιτσερόν]. **99**

1974

(Δεκεμβρίου 4) *

Νεοφύτου Παπούρου, ἱεροδιακόνου, 'Η ἁγία Βαρβάρα. Λευκωσία 1974. ['Ακολουθία ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφων, ἐν σσ. 40 - 56]. 0,172 × 0,284, σσ. 72. **100**

1974

(Νοεμβρίου 11) *

Λεοντίου Χατζηκώστα ἀρχιμ(ανδρίτου), "Αγιος Μηνᾶς,

Βίος - θαύματα καὶ Χαιρετισμοὶ τοῦ ἁγίου ἐνδόξου μεγάλου μάρτυρος Μηνᾶ. Ἔκδοσις Β' ἐπηυξημένη [κατὰ τὰ ἐγκώμια, ἐν σσ. 23 - 28]. Ἱερὰ μονὴ ἁγίου Μηνᾶ Λάρνακα (1974). Τύποις Κ. καὶ Π. Ταλιαδώρου, τηλ. 62 578 Λευκωσία. 0,153 × 0,228, σσ. 28. [Βλ. ἀρ. 91]. **101**

1976

(Ἰανουαρίου 24 καὶ Σεπτεμβρίου 28) *

Αἱ δύο Ἀκολουθίαι τοῦ Ἁγίου Νεοφύτου τῆς 24ης Ἰανουαρίου τῆς καὶ 28ης Σεπτεμβρίου ὑπὸ Ἰωάννου Π. Τσικνοπούλλου καθηγητοῦ τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων. Β' ἔκδοσις. Ἐξεδόθη δαπάνῃ τῆς Ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου Νεοφύτου ἐπὶ πανοσιολογιωτάτου Ἡγουμένου Χρυσοστόμου. Τυπογραφικὴ ἐπιμέλεια Νίκου Χαμπιπουρῆ. Πάφος. Ἐν Πάφῳ Κύπρου τῷ 1976. 0,153 × 0,232, σσ. 53. **102**

1977

(Δεκεμβρίου 11)

Θεοχάρη Ε. Σχίζα, Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Νόμωνος τοῦ θαυματουργοῦ, «Κυπρ. Σπουδαί» 41, 1977, σσ. 23 - 46. [Τὸ κείμενον, ἐκ κώδικος Ἀνάγυιας, ἐν σσ. 29 - 46]. **103**

1981

(Μαΐου 15)

Θεοχάρη Ε. Σχίζα, Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου καὶ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Πανηγυρίου τοῦ θαυματουργοῦ [Μαλούντας Ὀρεινῆς, Λευκωσίας], «Κυπρ. Σπουδαί» 45, 1981, σσ. 277 - 308. [Τὸ κείμενον σσ. 285 - 304]. **104**

III. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΔΙΑ ΤΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ ΔΟΞΑΖΟΜΕΝΩΝ ΑΓΙΩΝ (ΚΥΠΡΙΩΝ ΚΑΙ ΜΗ)*

Ι. Καλενδάριον

Σεπτέμβριος	2	:	Μάμας μμ. 1951
»	3	:	Πολύδωρος νμ. 1799, 1930, 1937

* Συντομογραφοῦνται :

ἀπ.= ἀπόστολος	θαυμ.= θαυματουργός	μμ.= μεγαλομάρτυς
ἀρχιεπ.= ἀρχιεπίσκοπος	ἱερομ.= ἱερομάρτυς	νμ.= νεομάρτυς
ἐπ.= ἐπίσκοπος	ἰσαπ.= ἰσαπόστολος	ὁσ.= ὅσιος
	μ.= μάρτυς, μάρτυρες	ὁσμ.= ὁσιομάρτυς

Σεπτέμβριος	14	:	Τίμιος Σταυρὸς (Ὕψωσις) 1769
»	17	:	Ἀναστάσιος 1779, 1915
»	17	:	Ἡρακλείδιος Ταμασέων ἐπ. 1774, 1943, 1967
»	22	:	Φωκᾶς ἱερμ. καὶ Κοδρᾶτος ἀπ. 1966
»	24	:	Νεόφυτος ὁ Ἔγκλειστος 1976
»	24	:	Θέκλα πρωτομ. καὶ ἰσαπ. 1950
»	28	:	Χαρίτων (καὶ Αὐξέντιος ὁσ.) 1779, 1914
»	28	:	Νεόφυτος ὁ Ἔγκλειστος, ὁσ. 1778, 1893, 1912, 1953, 1976
Ὀκτώβριος	2	:	Κυπριανὸς ἱερομ. καὶ Ἰουστίνη 1944
»	3 - 4	:	Ἰωάννης ὁ Λαμπαδιστὴς 1667, 1902, 1936, 1969
»	4	:	Θεόδωρος Ταμασέων ἐπ. 1939
»	5	:	Ἑρμογένης ἱερομ. 1772
»	6	:	Κενδέας ὁσ. 1779, 1941, 1945 - 1946
»	7	:	Πολυχρόνιος 1960
»	9	:	Ἀνδρόνικος ὁσ. καὶ Ἀθανασία ἡ σύζυγος αὐτοῦ 1947 - 1948
»	11	:	Ζηναΐς (-ίδα) καὶ Φιλονίλλα 1964
»	11	:	Ἰωνᾶς ὁσ. καὶ Φίλιππος διάκονος 1936, 1937
»	14	:	Θεράπων 1801, 1952
»	18	:	Λουκᾶς ἀπ. 1779, 1971
»	19	:	Μνάσων Ταμασέων ἐπ. 1774.
»	20	:	Ἀρτέμιος ἅγιος 1958
»	21	:	Βαρνάβας καὶ Ἱλαρίων ὁσ. 1938
»	22	:	Εὐλάλιος 1945
»	30	:	Θεράπων ὁ θαυμ. 1955
Νοέμβριος	4	:	Δημητριανὸς Κυθρείας ἐπ. 1779, 1951, 1973
»	11	:	Μηνᾶς μμ. θαυμ. (μετὰ τῶν Βικεντίου καὶ Βίκτωρος) 1926, 1936, 1966, 1970
»	14	:	Φίλιππος ἀπ. 1769
»	14	:	Εὐφημιανὸς θαυμ. 1939, 1969
»	15	:	Γουρίας, Σαμωνᾶς, Ἄβιβος 1957
»	20	:	Σωζόμενος Καρπασίας 1947
»	21	:	Σωζόμενος Ποταμιᾶς 1938
»	27	:	Ἰάκωβος ὁ Πέρσης μμ. 1935
Δεκέμβριος	2	:	Ἀββακοὺμ ὁσ. 1924
»	4	:	Βαρβάρα μμ. 1974
»	8	:	Τυχικὸς ἀπ. 1902
»	11	:	Βηχιανὸς καὶ Νόμων 1940, 1977

Δεκέμβριος	15	: 'Ελευθέριος ἱερομ. 1959
»	16	: Μόδεστος ἀρχιεπ. 'Ιεροσολύμων 1973
'Ιανουάριος	24	: Φίλων Καρπασίας 1947
»	24	: Νεόφυτος ὁ "Εγκλειστος ὅσ. 1778, 1893, 1912, 1953, 1976
»	27	: Δημητριανὸς Ταμασέων ἐπ. 1963
Φεβρουάριος	1	: Τρύφων μ. 1969
»	17	: Αὐξίβιος (Εὐξίφιος?) Σόλων ἐπ. 1962, 1971
»	28/29	: Κασσιανὸς Ρωμαῖος 1757
Μάρτιος	2	: Θεόδοτος Καρπασίας ἐπ. 1932, 1958
'Απρίλιος	12	: Νεόφυτος "Εγκλειστος ὅσ. 1778
»	26	: Καλανδίων ἐπ. 1904
Μάιος	1	: Πανάρετος, Πάφου ἐπ. 1805, 1971
»	3	: Θύρσος (Καρπασίας 1947)
»	5	: Εἰρήνη μμ. 1964
»	15	: Πανηγύριος 1981
»	23	: Μιχαὴλ Συνάδων ἐπ. 1769
»	23	: Συνέσιος Καρπασίας 1947
»	23	: Θύρσος Καρπασίας ἐπ. 1920
»	25/26	: Θεράπων ἱερομάρτυς 1501
'Ιούνιος	11	: Βαρνάβας ἀπ. 1756, 1940, 1945, 1953, 1963
»	11	: Βαρνάβας ὁ ἐν Βάσῃ ὅσ. 1939
»	12	: Τριφύλλιος ἐπ. Λευκωσίας 1934, 1952
»	12	: 'Ονούφριος Αἰγύπτιος 1972
»	16	: Τύχων ὅσ., 'Αμαθοῦντος ἐπ. 1934
»	18	: Λεόντιος μμ. θαυμ. 1956
'Ιούλιος	1	: Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς οἱ 'Ανάργυροι καὶ Κωνσταντῖνος μ. 1779
»	8	: Προκόπιος μμ. 1959
»	9	: *Κυπριανός, Κύπρου ἀρχιεπ. καὶ οἱ σὺν αὐτῷ μμάρτ. 1936, 1971
»	10	: 'Ηλιόφωτος 1922
»	18	: 'Ονησίφορος μ. 1940, 1964
Αὔγουστος	2	: Φωτεινὴ 1847, 1907
»	12	: Φώτιος καὶ 'Ανίκητος μ. 1949
»	15	: Κοίμησις τῆς Θεοτόκου 1751, 1782, 1817, 1819, 1904 (καὶ τουρκιστὶ 1816, Μαχαιρᾶ 1756, 1829, 1968. Χρυσορροΐτισσα 1967)
»	20	: 'Ρηγῖνος καὶ 'Ορέστης 1902, 1942, 1971
»	30	: Εὐλάλιος 1945.

II. *'Ονοματικός*

'Αββακοὺμ ὅσ. Δεκ. 2
"Αβιβος Νοέμβρ. 15
'Αθανασία 'Οκτωβρ. 9
'Αμμώνιος όσιομ. 'Ιουλίου 13
'Αναστάσιος Σεπτ. 17
'Ανδρόνικος ὅσ. 'Οκτ. 9
'Αρτέμιος 'Οκτ. 20
Αὐξέντιος Σεπτ. 20
Αὐξίβιος Φεβρ. 17
Βαρνάβας ἀπ. 'Ιουνίου 11
Βαρνάβας ὁ ἐν Βάσῃ 'Ιουνίου 11
Βαρνάβας 'Οκτωβρ. 21
Βηχιανὸς Δεκ. 11
Βικέντιος Νοέμβρ. 11
Βίκτωρ Νοέμβρ. 11
Δαμιανὸς 'Ανάργυρος 'Ιουλίου 1
Δημητριανὸς Κυθρείας ἐπ. Νοεμβ. 6
Δημητριανὸς Ταμασέων ἐπ. 'Ιαν. 27
Εἰρήνη μμ. Μαΐου 5
'Ελευθέριος ἐπ. Δεκεμβρ. 15
'Επαφρόδιτος ὅσ. 'Ιουλίου 13
'Ερμογένης ἱερομ. 'Οκτωβρ. 5
Εὐλάλιος Αὐγ. 30, 'Οκτωβρ. 22
Εὐξίβιος Φεβρ. 17
Εὐσθένιος όσιομ. 'Ιουλίου 13
Εὐφημιανὸς θαυμ. Νοεμβρ. 14, 15
Ζηναΐς (-ίδα) 'Οκτωβρ. 11
'Ηλιόφωτος 'Ιουλίου 13
'Ηρακλείδιος Ταμασέων ἐπ. Σεπ. 17
Θέκλα πρωτομάρτυς, ἰσαπ. Σεπ. 24
Θεοδόσιος Κυρηνείας ἐπ. Μαρτίου 2
Θεόδωρος Ταμασέων ἐπ. 'Οκτωβρ. 4
Θεοτόκου Μαρίας κοίμησις Αὐγ. 15
Θεράπων Λιθροδόντα ὅσ. 'Οκτ. 30
Θεράπων θαυμ. 'Οκτωβρ. 14
Θεράπων ἱερομ. Μαΐου 24 - 25
Θύρσος Καμπασίας (-αρπασίας) ἐπ. Μαΐου 23;
Θωμᾶς ἀπ. 'Οκτωβρ. 6
'Ιάκωβος ὁ Πέρσης Νοεμβρ. 27
'Ιλαρίων ὅσ. 'Οκτωβρ. 21
'Ιουστίνη ἁγ. 'Οκτωβρ. 2
'Ιωάννης ὁ Λαμπαδιστὴς 'Οκτ. 3 - 4
'Ιωνᾶς θαυμ. Σεπτεμβρ. 11
Καλανδίων 'Απριλίου 26
Κασσιανὸς Ρωμαῖος Φεβρ. 28/29
Κενδέας ὅσ. 'Οκτωβρ. 6
Κοδρᾶτος ἀπ. Σεπτ. 22
Κυπριανὸς ἱερομ. 'Οκτωβρ. 2
Κυπριανὸς ἀρχιεπ. Κύπρου 'Ιουλίου 8
Λεόντιος θαυμ. 'Ιουνίου 18
Λουκᾶς ἀπ. 'Οκτωβρ. 18
Μάμας μμ. Σεπτ. 2
Μηνᾶς θαυμ. Νοεμβρ. 11
Μιχαὴλ Συνάδων ἐπ. Μαΐου 23
Μνάσων Ταμασέων ἐπ. 'Οκτωβρ. 19
Μόδεστος 'Ιεροσολύμων ἀρχιεπ. Νοεμβρ. 18
Νεόφυτος "Εγκλειστος ὅσ. 'Ιανουαρ. 24, 'Απριλ. 12, Σεπτ. 28
Νόμων (-ωνας) Δεκ. 11
'Ονησίφορος μ. 'Ιουλίου 18
'Ονούφριος Αἰγύπτιος 'Ιουνίου 12
'Ορέστης Αὐγ. 20
Πανάρετος Πάφου ἐπ. Μαΐου 1
Πανηγύριος Μαΐου 15
Πολύδωρος νεομ. Σεπτ. 3
Προκόπιος μμ. 'Ιουλίου 8
'Ρηγῖνος Αὐγ. 20
Σαμωνᾶς Νοεμβρ. 15
Σέργιος

III. *Κατὰ Ἐπισκοπὰς* (αἱ ἐκτὸς Κύπρου ἐν παρενθέσει)

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Α': ΤΑ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ

ἐν οἷς ἐτυπώθησαν αἱ Ἀκολουθίαι

Α'. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ

Ἐνετίας: Ἀνδρέου Ἰουλιανοῦ (1667), Ἀντωνίου Βόρτολι (1756 - 1772) καὶ Νικολάου Γλυκέος (1774 - 1801).
Ἀθηνῶν: Ἀποστολικῆς Διακονίας (1953 - 1963).
Ἀλεξανδρείας (τῆς Αἰγύπτου) (1904).
Βόλου: Σχοινᾶ (1958).
Ἱεροσολύμων: (1886).
Κωνσταντινουπόλεως: Πατριαρχικὴ Τυπογραφία (1804).
Νέας Ὑόρκης (U.S.A.) (ἄδηλον, 1971).

Β' ΚΥΠΡΟΥ

(Αἰγιαλοῦσα): Κούμπουρος (1960).
Κερήνεια: Τομάζου Βασιλείου (1970).
Λάρναξ: Ἀθηνᾶ (1912), Ἀλβιὼν (1941), Στ. Χειμωνίδου (1935 - 1936).
Λεμεσός: Ἀλήθεια (1902), Γεωργίου Ἀραπιδάκη (1963), Χρ. Γεωργίου (1949 - 1951), Παρατηρητὴς (1942).
Λευκωσία: Ἀναγέννησις, Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου (1967 - 1971), Ἀνατολὴ (1926), Ἰακώβου Γιαλᾶ (1936), Εὐαγόρας, Α. Π. Μιχαηλίδου (1893), Θεσσαλονίκη (1926), Κόπανος (; 1939), Κύπριος (1907), Λευκωσία, Χατζῆ Νικολάου καὶ Υἱῶν (1949), Μουσῶν Γ. Χ. Ὑψηλάντου (1920), Παρνασσὸς Κ. Χ. Ἥσυχου (1914), Κ. καὶ Π. Ταλιαδώρου (1974), Φωνὴ τῆς Κύπρου (1912). Ὁμοίως τὰ τυπογραφεῖα ὅπου ἐξετυποῦντο ἑκάστοτε τὰ Κυπρ. περιοδικὰ καὶ δὴ «Κυπρ. Σπουδαί», καὶ Ἀπόστολος Βαρνάβας».
Πάφος: [Ἁπλῶς ἐν Πάφῳ, ἄνευ ἐνδείξεως τυπογραφείου] (1940, 1976), Χρ. Οἰκονομίδη «Πάφος» (1951).

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Β'

ΚΥΠΡΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Ἀλέξανδρος μοναχὸς Κύπριος (;).
Ἐγκώμιον εἰς ἅγιον ἀπόστολον Βαρνάβαν.
BHG³ 226.

Ἀρκάδιος ἐπίσκοπος Κωνσταντίας (;).
Ἐγκώμιον εἰς ἅγιον Γεώργιον.
BHG³ 684. Πρβλ. Jacques Noret, AB 92, 1974, σσ. 165 - 170.

Γεώργιος ὁ Κύπριος (1241 - 1290).
Βλ. Γρηγόριος Κωνσταντινουπόλεως.

Γρηγόριος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.
α') Λόγος εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Γεώργιον.
BHG³ 683. PG 142, στ. 299 - 346.
β') Λόγος εἰς τὸν μέγαν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην.
BHG³ 557. Ἰω. Συκουτρῆς, ΕΦ 23, 1924, σσ. 406 - 424.
γ') Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Εὐθύμιον.
BHG³ 654. Β. Ἀντωνιάδης, ΔΙΕΕ 4, 1894, σσ. 387 - 392 (- 422).
δ') Λόγος εἰς τὴν μεγαλομάρτυρα Μαρῖναν.
BHG³ 1169. Γαβριὴλ Σταυρονικητιανός, «Γρηγόριος Παλαμᾶς» 19, 1935, σσ. 189 - 200, 227 - 239. Πρβλ. Ἰω. Συκουτρῆν, ΕΦ 23, 1924, σσ. 406 - 424. Ὅρα καὶ τὸν κώδ. 18 ιδ' αἰ. τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου (Χ. Παπαϊωάννου).

Θεόδωρος, ἐπίσκοπος Πάφου (ζ' αἰ.).
Βίος τοῦ ἁγίου πατρὸς ἡμῶν Σπυρίδωνος, πόλεως Τριμυθοῦντος (ἐπισκόπου).
BHG³, 1647. Πρβλ. Η. Delehaye, NE, σ. 239.

Θεόδωρος, ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος.
Βίος Ἰωάννου Χρυσοστόμου.
BHG³ 872. PG 47, στ. LIX - LXXXVIII. Μετάφρασις: Ὁ βίος, αἱ θλίψεις καὶ ἡ ἐξορία τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν... τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἡ Ἀκολουθία τῆς

ἀνακομιδῆς τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ λειψάνου... 27 Ἰανουαρίου, ὑπὸ Ἐμμανουὴλ Λιοδοπούλου ἱερέως, ἐν Ἀθήναις 1895, σσ. 5 - 44 (ἡ Ἀκολουθία, σσ. 45 - 72). BAG, σ. 114.

Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (- 620 †).
Βίος Τύχωνος Ἀμαθούντων ἐπισκόπου.
BHG³ 1859 - 1860.

Λεόντιος, ἐπίσκοπος Νεαπόλεως, Κύπριος (- 650 †;).
α') Εἰς τὸν βίον Ἰωάννου Ἀλεξανδρείας.
BHG³ 886. H. Gelzer, Leontios von Neapolis, Leben des heiligen Johannes von Alexandrien, Freiburg 1893.
β') Εἰς τὸν βίον Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας.
BHG³ 1648a [ἀμφίβολον].
γ') Εἰς τὸν βίον Συμεὼν τοῦ διὰ Χριστὸν σαλοῦ.
AASS, Ἰουλίου, I, 136 - 169.

Νεόφυτος πρεσβύτερος, μοναχὸς ὁ Ἔγκλειστος (1134 - 1214 τοὐλάχιστον).
α') Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρόνικον καὶ τὴν ἁγίαν Ἀθανασίαν.
Delehaye, NE σσ. 178 - 180.
β') Ἐγκώμιον εἰς τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἀρκαδίου ἐπισκόπου πόλεως Ἀρσινόης [Αὐγούστου 29].
BHG³ 164. Delehaye, NE, σσ. 197 - 207. Κ. Κύρρης, «Κυπρ. Σπουδαί» 27, 1963, σσ. 193 - 210.
γ') Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Γεννάδιον.
BHG³ 667. Delehaye, NE, σσ. 221 - 236.
δ') Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὅσιον Διόμηδον τὸν νέον.
BHG³ 583. Delehaye, NE, σσ. 212 - 220.
ε') Ἐγκώμιον εἰς Θεοσέβιον Ἀρσινόης ἐπίσκοπον.
BHG³ 1796. Delehaye, NE, σσ. 181 - 197.
ς') Ἐγκώμιον εἰς τὸν ὅσιον Ἱλαρίωνα.
BHG³ 756. (Ἐξέδωκεν ὁ) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, «Κυπρ. Σπουδαί» 30, 1966, σσ. 138 - 147).
ζ') Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Ἐλεήμονα, πατριάρχην Ἀλεξανδρείας.
BHG³ 589. (Ἐξέδωκεν ὁ) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος «Κυπρ. Σπουδαί» 30, 1966, σσ. 148 - 159).
η') Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἅγιον Μάμαντα.
BHG³ 1022. (Ἐξέδωκεν ὁ) Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος «Κυπρ. Σπουδαί» 30, 1966, σσ. 133 - 137.

θ') Ἐγκώμιον εἰς τὴν Ἁγίαν Μαρῖναν.

BHG³ 1169d. (Ἐξέδωκεν ὁ) Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1966, σσ. 160 - 161.

ι') Ἐγκώμιον εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Πολυχρόνιον.

BHG³ 1565. D e l e h a y e, NE, σσ. 175 - 178.

ια') Βίος καὶ πολιτεία ἐν ἐπιτομῇ τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ θαυματουργοῦ Τύχωνος.

BHG³ 1860. D e l e h a y e, NE, σσ. 229 - 232.

Β ι β λ ι ο γ ρ α φ ί α: L. Petit, Vie et ouvrages de Néophyte le Reclus, ÉO II, 1898 - 1899, σσ. 257 - 268, καὶ Ouvrages de Néophyte le Reclus, αὐτόθι, σ. 372.— H i p p o l y t e D e l e h a y e, AB 26, 1907, σσ. 274 - 297 : Le Panygérikon de Néophyte le Reclus— Ἰ ω. Π. Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1966, σσ. 131 - 161.

Ν ε ό φ υ τ ο ς Ρ ο δ ι ν ὸ ς ὁ Σιναΐτης Κύπριος († 1659;).

α') Μαρτύριον τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Μάμαντος... γυρισμένον εἰς τὴν ἁπλῆν γλῶσσαν (= παράφρασις), Ρώμη 1659.

β') Βίος ἢ μαρτύριον Ἰγνατίου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Νικήτα Δαβὶδ τοῦ Παφλαγόνος, γυρισμένος εἰς τὴν ἁπλῆν γλῶσσαν (ἀνέκδοτος;).

γ') Βίος καὶ πολιτεία τῆς ὁσίας Θεοδώρας τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (Ἐκ τοῦ Συμεῶνος τοῦ Μεταφραστοῦ, παράφρασις)

δ') Μαρτύριον τῆς ἁγίας μεγαλομάρτυρος Αἰκατερίνης.

(Περὶ ὧν α'- δ' ὅρα) A r i s t i d e B r u n e l l o, ἐν BGF V, 1951, σσ. 213 - 215 καὶ 218 - 219.

Ν ι κ ή τ α ς ὁ Ρήτωρ.

Ἐγκώμιον εἰς Θεόδοτον ἐπίσκοπον Κυρηνείας.

BHG³ 2438.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Γ'

ΜΗ ΚΥΠΡΙΟΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ ΚΥΠΡΙΩΝ ΑΓΙΩΝ

Α'. ΑΝΕΠΙΓΡΑΦΟΙ

Βλέπε περαιτέρω: Ὑμνογραφικὰ κείμενα καὶ Ἀκολουθίαι ἐν τοῖς Μηναίοις ἢ ἀνέκδοτοι (περιγραφεῖσαι) τῶν Κυπρίων ἁγίων Ἐπιφανίου Κύπρου, Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος, Σπυρίδωνος Τριμυθοῦντος καὶ Ἀποστόλου Βαρνάβα (καὶ Μιχαὴλ Συνάδων).

Β'. ΓΝΩΣΤΟΙ

Γεώργιος

Κανὼν εἰς ἅγιον Ἰ ω ά ν ν η ν τὸν Ἐλεήμονα.

Σ ω φ ρ. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, ΤΕΠ, ΕΦ 38, 1939, σ. 314.

Εὐμορφόπουλος Μιχαὴλ

Ἕτερος Κανὼν εἰς τὸν ἱερομάρτυρα Π ο λ ύ δ ω ρ ο ν († 1794).

Νέον Μαρτυρολόγιον³, σσ. 227 - 238.

Θεοφάνης (778-845†)

Κανὼν εἰς τὸν ἅγιον Σ π υ ρ ί δ ω ν α, ἐπίσκοπον Τριμυθοῦντος ἐν Κύπρῳ.

MR Δεκεμβρίου ιβ'.

Κανὼν εἰς τὸν ἅγιον Ἰ ω ά ν ν η ν τὸν Ἐλεήμονα, Νοεμβρίου ιβ'.

Σ ω φ ρ. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, ΤΕΠ, ΕΦ 38, 1939, σ. 316.

Κανὼν εἰς Μ ι χ α ὴ λ Συνάδων.

MR Μαΐου ιγ'.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς (ca. 680-750†)

Κανὼν εἰς τὴν ἑορτὴν Ἐ π ι φ α ν ί ο υ Σαλαμῖνος († 403, Κωνσταντίας Κύπρου).

MR Μαΐου ιβ'.

Ἰωσὴφ Ὑμνογράφος (816 - 886)

α') Κανὼν εἰς Ἰ ω ά ν ν η ν τὸν Ἐ λ ε ή μ ο ν α (Νοεμβρίου 12), καὶ

β') Ἕτερος Κανὼν εἰς τὸν αὐτόν.

Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ, ΕΦ 38, 1939, σσ. 314 - 315. Εὐτυχίου Ἰω. Τωμαδάκη, Ἰωσὴφ Ὑμνογράφος, Ἀθῆναι 1971, σσ. 124-125 (Nos 92-93).

γ') [Ἀκολουθία] Κανὼν εἰς Θεόδοτον ἐπίσκοπον Κυρηνείας (Μαρτίου 2).

MR. Σωφρ. Εὐστρατιάδης, ΕΕΒΣ 9, 1932, σ. 94. Ὁ αὐτός, «Ἀπ. Βαρνάβας» 4, 1932, σσ. 5 - 14. Εὐτ. Ἰω. Τωμαδάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 146 (καὶ σημ. 5) N° 191. (Ἑτέρα ἔκδοσις) ΑΒ 23, 1958, σσ. 280 - 283.

δ') Κανὼν εἰς ἅγιον Θεράποντα (Μαΐου 28), καὶ

ε') Ἕτερος Κανὼν εἰς τὸν αὐτόν.

Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ, ΕΦ 50, 1951, σσ. 169 - 171. Εὐτ. Ἰω. Τωμαδάκης, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 165, N° 284 (ἐνδείξεις κωδίκων). Ἀμφότεροι ἐξεδόθησαν ὑπὸ Κωνστ. Νίκα AHG IX (Mai), Roma 1973, σσ. 296 - 319, Nos XXX καὶ XXXI.

ϛ') Κανὼν εἰς τὸν Ἀπόστολον Βαρνάβαν (Ἰουνίου 11).

Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ, ΕΦ 50, 1951, σ. 272.

ζ') Κανὼν εἰς Θεόδωρον ἐπίσκοπον Κυρηνείας (Ἰουλίου 4).

Πρβλ. Εὐτ. Ἰω. Τωμαδάκην, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 174, N° 324.

η') Κανὼν εἰς Σπυρίδωνα τὸν θαυματουργὸν (Δεκεμβρίου 12).

Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ ΕΦ 39, 1940, σ. 433.

θ') Κανὼν εἰς Τύχωνα ἐπίσκοπον Ἀμαθοῦντος (Ἰουνίου 16).

MR V, σσ. 301 - 306. (Πρβλ. Εὐτ. Ἰ. Τωμαδάκην, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 169, N° 303).

ι') Εἰς τὸν αὐτὸν (ἐδημοσιεύθη ὑπὸ)

Σωφρ. Εὐστρατιάδου, «Ἀπ. Βαρνάβας» 6, 1934, σσ. 165 - 172 (εἶτα δὲ ὑπὸ) A. A. Longo, AHG X (Iunii), Roma 1972, VIII, 86-96 (σσ. 349 -352 τὸ ὑπόμνημα).

Κοσμᾶς ἐπίσκ. Μαϊουμᾶ

Εἰς τὸν στίχον, ἦχος πλ. δ': *Ἣν διήλθετε κτίσιν φωτίσαντες | οἱ τοῦ Σωτῆρος μαθηταί*, εἰς ἀπ. Βαρθολομαῖον καὶ Βαρνάβαν, Ἰουνίου 11.

ΝΣ ΚΗ', 1933, σ. 495, N° 21.

Νικηφόρος (?)

Στιχηρὰ εἰς τὸν νεομάρτυρα Πολύδωρον († 1794).

Νικόδημος ὅσιος (Νάξιος) ὁ Ἁγιορείτης (1749 - 1809)

Κανὼν εἰς τὸν νεομάρτυρα Πολύδωρον († 1794).

Νέον Μαρτυρολόγιον³, σσ. 227 - 237.

Ἀκολουθία ἁγίου Θεράποντος [κοινὴ τοῦ ἱερομάρτυρ. καὶ τοῦ ἐπ. Κύπρου].

Μέγας Συναξαριστής³, τ. Β', σ. 171α, σημ. 2.

Ρωμανὸς ὁ Μελῳδὸς (πρὸ τοῦ 560†) (;)

Κοντάκιον εἰς ἀπόστολον Βαρνάβαν, Ἰουνίου ια'.

Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ, ΕΦ 50, 1951, σσ. 271 - 272.

Ὁ Μᾶρκος Ναουμίδης, Ὕμνοι Β', 1954, σσ. σιβ' - σιγ', ἀρ. 261, περιγράφων τὸν κώδικα Patm. Gr. 212 (P), ff. 248v - 249r, δὲν τὸ ἀποδίδει εἰς τὸν Ρωμανόν. Τὸ Κοντάκιον ἄρχεται :

Τοῦ Κυρίου γέγονας παναληθὴς ὑπηρέτης

[Παρηλλαγμένον εἰς : *Τοῦ Σωτῆρος γέγονας* βλ. πρόσθεν εἰς τὰ περὶ ὑμνογραφίας τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα ἐκ Σιναΐτ. κωδίκων].

Γ'. ΕΠΩΝΥΜΟΣ Ἢ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΥΜΝΟΓΡΑΦΙΑ

κατὰ ὑμνουμένους παλαιοὺς Κυπρίους Ἁγίους

I. ***Ἰωάννης ὁ Ἐλεήμων*** (ἐν Σιν. κώδικι 926 Ὀκτωβρίου ιβ'), Νοεμβρίου ιβ'.

α') *Κοντάκιον*. Cod. Patm. gr. 212 (P), f. 43v - 45r (Ὕμνοι Β', σ. ξ', ἀρ. 47 ὑπὸ Μ. Ναουμίδου) πληρέστερον, καὶ ἐν Cod. Sin. Gr. 925 (σ), ff. 31v - 32r τὸ προοίμιον καὶ εἷς οἶκος (Ὕμνοι Γ', 1957, Ν. Λιβαδάρας, σ. μβ', ἀρ. 42). Πρβλ. καὶ Σ. Εὐστρατιάδην, ΕΦ 38, 1939, σ. 315.

Τὸ προοίμιον

Τὸν πλοῦτον τὸν σὸν ἐσκόρπισας τοῖς πένησιν
καὶ τῶν οὐρανῶν τὸν πλοῦτον νῦν ἀπείληφας,
Ἰωάννη πάνσοφε,
διὰ τοῦτο πάντες σε γεραίρομεν, ἐκτελοῦντες τὴν μνήμην σου,
τῆς ἐλεημοσύνης ἐπώνυμε.

Ὁ οἶκος

Ἐπὶ τὸν ἔλεον ἐπελπίσας

Πρβλ. MR.

β') *Ἐξαποστειλάριον* ἐν cod. Sin. Gr. 926 (S), f. 82r-v (Ν. Α. Λιβαδάρας, Ὕμνοι Γ', 1957, σ. ρξβ', ἀρ. 30*).

Τὴν γνώμην εὐσυμπάθητον κεκτημένος σὺν πᾶσιν

Πρβλ. Σωφρ. Εὐστρατιάδην, ΕΦ 38, 1939, σ. 315.

γ') *Κανών* : Δύο Κανόνες Ἰωσὴφ τοῦ Ὑμνογράφου (βλ. λῆμμα).

δ') *Κανὼν* ὑπὸ Θεοφάνους (βλ. λῆμμα).

II. *Ὅσιος Σπυρίδων* (ἐπίσκοπος Τριμυθοῦντος) Δεκεμβρίου ιβ'.

α') *Κοντάκιον Α'*: Codd. Sin. Gr. 925 (σ), f. 44r-v, N° 64, Sin. Gr. 927 (Σ), f. 89v, N° 127, N. Λιβαδάρας, Ὕμνοι Γ', 1957, σσ. νδ'-νε' καὶ σκδ'-σκε'.

Τῷ πόθῳ Χριστοῦ τρωθείς, ἱερώτατε,
τὸν νοῦν πτερωθεὶς τῇ αἴγλῃ τοῦ Πνεύματος
πρακτικῇ θεωρίᾳ, τὴν πρᾶξιν εὗρες, θεόληπτε,
θυσιαστήριον γεγονὼς
αἰτούμενος πᾶσιν θείαν ἔλλαμψιν.

Ὁ οἶκος

(Α') *Τὸν ἐκ κοιλίας ἡγιασμένον*

Κοντάκιον Β': Cod. Patm. gr. 212 (P), f. 102r - 102v.

Ἦχος α'. Πρὸς τό: *Χορὸς ἀγγελικὸς*

Καρδίαν καθαρὰν κεκτημένος, θεόφρον,
ἐνῴκησεν ἐν σοὶ τὸ Πανάγιον Πνεῦμα
καὶ ὅλον σε ἐφώτισε, Ἱεράρχα μακάριε.
Ὅθεν ἔλαμψας ὥσπερ ἀστὴρ ἐν τῷ κόσμῳ
καὶ ἐξέπεμψας τῶν ἰαμάτων ἀκτῖνας,
Σπυρίδων, πατὴρ ἡμῶν.

[Ἕπονται οἱ οἶκοι Α', Β', Γ']

(Α') *Ἐν γῇ πραέων τὴν οἴκησιν νῦν ἐφεύρηκας*

Κοντάκιον Γ': Cod. Patm. Gr. 212 (P), f. 102v.

Ἦχος β'. Πρὸς τό: *Τοῖς τῶν αἱμάτων σου...*

Τῇ τῶν θαυμάτων σου αἴγλῃ, μακάριε,
τῆς οἰκουμένης φωτίζεις τὰ πέρατα,
Σπυρίδων, Πατέρων τὸ καύχημα,
τῆς Ἐκκλησίας τὸ θεῖον κραταίωμα,
πρεσβεύων ἀπαύστως ὑπὲρ πάντων ἡμῶν.

Οἱ οἶκοι (τρεῖς Α', Β',) Γ'.

Ὡς τῷ ἀδύτῳ φωτὶ πλαισίῳ...

β') *Ἐξαποστειλάριον* (καὶ Θεοτοκίον) MR II, 476, καὶ ἐν κώδ. Sin. Gr. 926 (s), f. 85r, N° 43*, Λιβαδάρας, Ὕμνοι Γ', σ. ρξγ'

Ἐδόξασεν, ἐθαύμασεν καὶ ἐν τέρασιν πλέον. Σ ω φ ρ. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ν, ΤΕΠ, ΕΦ. 39, 1940, σσ. 432 - 433.

III. *Ἐπιφάνιος Κύπρου,* Μαΐου ιβ'.

α') *Κοντάκιον* (κοινὸν μετὰ τοῦ Γερμανοῦ Α' πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως) ἐν MR, Σ ω φ ρ. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, ΤΕΠ ΕΦ 49, 1950, σ. 216.

Τοῦτο παραδίδεται πληρέστερον ἢ ἐλλιπέστερον διὰ διαφόρων κωδίκων, ὡς Cod. Patm. gr. 212, f. 240r-v (Ὕμνοι Β', σσ. σγ'- σδ', ἀρ. 246, Ναουμίδης), Cod. Sin. Gr. 925 (σ), f. 90v, ἀρ. 118 (Ὕμνοι Γ', σσ. πδ'- πε', Λιβαδάρας), Cod. Sin. gr. 926 (s), ff. 10v- 11r, ἀρ. 16 (Ὕμνοι Γ', σσ. ριη'- ριθ', Λιβαδάρας), Cod. Sin. gr. 927 (Σ), ff. 188v - 189r, ἀρ. 243 (Ὕμνοι Γ', σσ. ριη'- ριθ', Λιβαδάρας).

(Ἦχος β') Πρός· *Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Σταυρῷ.*
Ἱεραρχῶν τὴν θαυμαστὴν ξυνωρίδα
ἀνευφημήσωμεν, πιστοί, κατὰ χρέος
σὺν Γερμανῷ τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον.
Οὗτοι γὰρ κατέφλεξαν τῶν ἀθέων τὰς γλώσσας
δόγματα σοφώτατα καταγγείλαντες πᾶσι
τοῖς ὀρθοδόξως μέλπουσιν ἀεὶ
τῆς εὐσεβείας τὸ μέγα μυστήριον.

Ὁ οἶκος

(Α') Β' (Γ') *Ἡ τῶν Κυπρίων πόλις νῦν εὐφραίνεται ὡς πλοῦτον...*

Κοντάκιον τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κύπρου. Codex Patm. gr. 212 (P), f. 240r, Ναουμίδης (Ὕμνοι Β', σ. σγ', ἀρ. 245).

(Ἦχος β'. Πρὸς τό· *Τὴν ἐν πρεσβείαις.*

Τὸν ἀπὸ βρέφους Κυρίῳ ἀνατεθέντα
καὶ ἐκ σπαργάνων τὴν χάριν κατειληφότα
τὴν τῆς γνώσεως Ἐπιφάνιον,
ἐν ὑμνῳδίαις ᾀσμάτων συμφώνως τιμήσωμεν·
αἱρέσεων γὰρ στῖφος ἐταπείνωσεν.

Ὁ οἶκος (Α'- Γ')

(Ἕτερον) *Κοντάκιον* (ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν) Ἐπιφάνιον, παραδίδει ὁ κῶδιξ Sin. Gr. 927 (Σ), ff. 989v- 990r, ἀρ. 244 (Ὕμνοι Γ', σ. σξδ', Λιβαδάρας), ἔχον οὕτω:

Ἦχος γ'. Πρὸς τό *Ἡ Παρθένος σήμερον*

Ἐν ὁσίοις ὅσιος καὶ ἱεράρχης ἐδείχθης,
μάκαρ Ἐπιφάνιε, θεραπευτὰ τοῦ Κυρίου·
εὔφρανας τὰς τῶν ἀγγέλων στρατολογίας,
ἔρρηξας βουλὰς δαιμόνων καὶ μεθοδίας.
Διὰ τοῦτο ἀνεδείχθης
διδασκαλίας τίμιον ἔσοπτρον.

Ὁ οἶκος

Τὸν ποιμένα ἡμῶν καὶ διδάσκαλον τίμιον...

β') Ὑμνογραφικὰ εἰς Ἀκολουθίαν ὑπὸ Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ, ΕΦ 49, 1950, σσ. 214 - 217.

IV. ***Μιχαὴλ ἀρχιερεὺς Συνάδων***, Μαΐου κγ'.

Ὑμνογραφικὰ εἰς Ἀκολουθίαν ἐν Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ, ΕΦ 50, 1951, σσ. 157 - 159.

V. ***Ἀπόστολος Βαρνάβας***, Ἰουνίου ια'.

α') *Κοντάκιον* (ἀνωνύμου. Ὑπὸ Εὐστρατιάδου ἀπεδόθη εἰς Ρωμανόν). Παραδίδεται διὰ τῶν κωδ. Patm. Gr. 212 (P), f. 248v - 249r, ἀρ. 261 (Ναουμίδης), Sin. Gr. 925 (σ), f. 92,r-v, Ὕμνοι Γ', σ. πζ', ἀρ. 123 (Λιβαδάρας), Sin. Gr. 926 (s), ff. 17v- 18r, Ὕμνοι Γ', σ. ρκδ', ἀρ. 28 (Λιβαδάρας), Sin. Gr. 927 (Σ), ff. 197v- 198r, Ὕμνοι Γ', σ. σξθ', ἀρ. 259 (Λιβαδάρας).

Ἦχος γ'. Πρὸς τό· *Ἡ Παρθένος σήμερον*

Τοῦ Κυρίου (*Σωτῆρος* cod. σ) *γέγονας παναληθὴς ὑπηρέτης*
καὶ προστάτης δέδειξαι τῶν ἑβδομήκοντα ἄμφω·
ἤνυσας σὺν τῷ Παύλῳ ὁδὸν εὐθεῖαν
ἔφανες τοῦ Σωτῆρος τὴν παρουσίαν·| διὰ τοῦτο ὑμνῳδίαις
τὴν θείαν σου μνήμην, Βαρνάβα, γεραίρομεν.

Ἕπονται Α', Β', Γ' οἶκοι ὧν ὁ πρῶτος. Πρὸς *Τὴν ὁδὸν Βηθλεὲμ*

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Πνεύματι συναΐδιος...

β') *Κανών* 1) MR Ἰουνίου ια'. 2) Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ, ΕΦ 50, 1951, σ. 272 (βλ. Ἰωσὴφ Ὑμνογράφον).

γ') *Στιχηρά*, ἰδιόμελα, κάθισμα, κοντάκια, ἐξαποστειλάρια κλπ. (κοινὰ μετὰ τοῦ ἀποστόλου Βαρθολομαίου. Σωφρ. Εὐστρατιάδης, ΝΣ ΚΗ', 1933, σ. 495, ἀρ. 21. Σωφρ. Εὐστρατιάδου, ΤΕΠ, ΕΦ 50, 1951, σσ. 268 - 272, 313 - 314.

δ') *Ἐξαποστειλάριον* (ὁμοίως ἐπίκοινον). Cod. Sin. gr. 926 (s), f. 94v, ἀρ. 83*, Ὕμνοι Γ', 1957, σ. ρξη' (Λιβαδάρας). *Δυὰς ἡ ἀξιάγαστος τῶν σεπτῶν ἀποστόλων*. Πρβλ. Σ. Εὐστρ., ΤΕΠ, ΕΦ 50, 1951, σ. 313. Τὸ Κοντάκιον καὶ οἱ Κανόνες κλπ. καὶ εἰς ἄλλους κώδικας, περὶ ὧν γίνεται λόγος κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ Πατμ. 212 καὶ τῶν Σιναϊτικῶν.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Δ'

ΚΥΠΡΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ (ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΑΙ) ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

Ἀκάκιος, μοναχὸς Κύπριος (τέλη ιζ'- α' ἥμισυ ιη' αἰ.).
Συνέθηκε στιχηρὰ εἰς Κυπρίους ἁγίους (χειρόγραφον Ἁγίας Τριάδος Ριζοκαρπάσου, 1733).
Κ. Σπυριδάκις, «Κυπρ. Σπουδαί» 11, 1947, σσ. ιγ'- ις'.

Γεράσιμος ἱερομόναχος Χριστόφορος ὁ Μυριανθεύς, Κύπριος (1667).
Συγγραφεὺς τῆς Ἀκολουθίας Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ (Ὀκτωβρίου 4).
BAG, σ. 117.

Δημήτριος καὶ Νικόλαος (περὶ τὸν ιη' αἰ.).
Συνέθηκαν Κανόνας παρακλητικοὺς εἰς τὴν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον τὴν Χρυσορραΐτισσαν. (Ἐκ χειρογράφου γραφέντος περὶ τὸ 1800 συνάγονται τὰ ὀνόματα ἐκ τῶν ἀκροστιχίδων τῶν κανόνων γ', δ' καὶ ε').
Βλέπε «Ἀπ. Βαρνάβας» Γ', 1928, σσ. (193 - 203 καὶ) 232 - 348.

Ἱλαρίων Κιγάλας (= Ἰωάννης, υἱὸς Ματθαίου Κιγάλα) ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου.
Ἔγραψε δοξαστικὰ κλπ. εἰς τὸν Ἀπόστολον Βαρνάβαν, τυπωθέντα εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ἁγίου τούτου, Ἐνετίῃσι 1756, ἐν σσ. 6 - 7, 11, 30 καὶ 31.
BAG, σσ. 23 - 24. Λ. Φιλίππου, Τὰ Ἑλλην. Γράμματα..., τ. Α', σσ. 65 - 66.

Μακάριος ἱερομόναχος.
Ἔγραψε τέσσαρα τροπάρια εἰς Κύπριον ἅγιον Μακάριον, προσόμοια (Κῶδιξ 61 Ἀρχιεπισκοπῆς Κύπρου).
Ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Παρθενίου Ἰ. Κυρμίτση «Κυπρ. Σπουδαί» Γ', 1940, σ. 141, ὅπου ὁ ὑμνογράφος καλεῖται «πανοσιώτατος»!

Μητροφάνης ἱερομόναχος Μαχαιριώτης (1889, Ἰουνίου 12. Ἐπιδιωρθώθη καὶ ἐγράφη ἡ Ἀκολουθία τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς ὑπὸ Μητροφάνους ἱερομονάχου τῆς μονῆς τοῦ Μαχαιρᾶ).
Ἡ Ἀκολουθία ἐξεδόθη τὸ 1917 ὑπὸ Χριστοφῆ Μιχαήλ.
Πρβλ. Κ. Σπυριδάκιν, «Κυπρ. Σπουδαί» 11, 1947, σ. κθ'.

Νεόφυτος πρεσβύτερος, μοναχὸς ὁ Ἔγκλειστος (1130 - 1224 τοὐλάχιστον).

Ἔγραψεν: α΄) Ἀκολουθίαν τῆς λειτουργίας τῆς Θεοσημίας, ψαλλομένην τὴν 24ην Ἰανουαρίου (εὐχαριστήριον ἐπὶ τῇ διασώσει του).

Ἀρχιμ. Κυπριανοῦ, Τυπικὴ Διάταξις, σσ. 34 - 53 (51 - 53). Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος, «Κυπρ. Σπουδαί» 16, 1952, σσ. 39 - 50 καὶ τόμος 22, 1955, σσ. 133 - 136.

β΄) Ἄλλο μικρόν, κατανυκτικῶν στιχηρῶν [ὡς ὁ 14ος τόμος τῶν Ἔργων του].

AB 26, 1907, σ. 278.

Νεόφυτος Ἁγιοταφίτης, Κύπριος (ὁ περὶ τὸ 1805 ἡγούμενος τοῦ Ἁγίου Σάβα).

Ἔγραψε: Μεγαλυνάρια καὶ Ἀκολουθίαν εἰς τὸν ἅγιον Σάβαν καὶ οἴκους κδ΄ εἰς τὸν Πανάγιον Τάφον.

Ἀθ. Παπαδοπούλου Κεραμέως, IB II, 1894, σ. 577, κῶδιξ 531. Σωφρ. Εὐστρατιάδης, Νεόφυτος ὁ Κύπριος, ΝΣ 34, 1939, σσ. 302 - 304.

Νικόλαος (Βλέπε: Δημήτριος).

Παπαδόπουλος Χαράλαμπος (1882 - 1962). Λόγιος διδάσκαλος.

Ἔγραψεν: Ἀκολουθίαν τῶν ἁγίων Ὁμολογητῶν τῶν ἐν Λευκωσίᾳ [ἢ τῶν δεκατριῶν ὁσιομαρτύρων μοναχῶν τῆς Καντάρας].

Θεόδωρος Χ. Παπαδόπουλλος, Μαρτύριον Κυπρίων, ἐν Λευκωσίᾳ 1975 (= Τόμος ἀναμνηστικὸς ἐπὶ τῇ 50ετηρίδι τοῦ περιοδικοῦ «Ἀπόστολος Βαρνάβας», σσ. 307 - 338, 8°, σσ. 34). [Περὶ τοῦ ἀνδρὸς ὅρα καὶ Ἐπίμετρον Ε΄].

Παρθένιος ἱερομόναχος, διδάσκαλος τῆς ἐν Κύπρῳ Σχολῆς (ιη΄ αἰ.).

Συνέταξεν: Ἀκολουθίαν τῶν ὁσίων Βαρνάβα καὶ Ἱλαρίωνος (Ὀκτωβρίου 21).

Χαρ. Παπαδόπουλος, «Κυπρ. Σπουδαί» 2, 1935, σσ. 103 - 104.

Σωφρόνιος ἀρχιδιάκονος (ιη΄ αἰ.).

Ἔγραψε κανόνα εἰς Ἀπόστολον Βαρνάβαν, ὡς «Ἀνώνυμος Κύπριος», (καθ᾽ ἃ λέγει ὁ Ἐφραὶμ Ἀθηναῖος εἰς τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἀποστόλου τούτου τοῦ 1756, σσ. 3 καὶ 14 - 29).

Λ. Φιλίππου, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, τ. Α΄, σσ. 143, 157.

Χατζηκώστας Λεόντιος ἀρχιμανδρίτης (1918 -).

Ἔγραψε: Χαιρετισμοὺς καὶ Ἐγκώμια εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Μηνᾶν, καὶ Παρακλητικὸν Κανόνα εἰς τὸν ἱεράρχην Αὐξίβιον, πρῶτον ἐπίσκοπον Σόλων.

Χρύσανθος, ἱερομόναχος καὶ Πρωτοψάλτης (Κύπρου).

(Βλ. Ἐπίμετρον Ε΄).

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ Ε΄

ΚΥΠΡΙΟΙ ΑΝΤΙΓΡΑΦΕΙΣ, ΔΙΟΡΘΩΤΑΙ ΚΑΙ ΕΚΔΟΤΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

Ἀθανάσιος (Καρύδης † 1821) μητροπολίτης Νικομηδείας, ὁ ἀπὸ Λιβύης.

Ὡς μοναχὸς Ἀθανάσιος ἐπεστάτησεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Ἑρμογένους, 1771.

BAG, σ. 103.

Ἄνθιμος Ἀντιοχείας (1813 †).

Ὡς Ἄνθιμος ἱεροδιάκονος Κύπριος διώρθωσεν Ἀκολουθίας τῶν ὁσίων Ἀναστασίου, Χαρίτωνος κλπ. 1779.

BAG, σ. XXVII.

Εὐσταθίου Ἀνδρέας Μ. (1937 -) Λόγιος.

Ἐξέδωκεν Ἀκολουθίαν τῶν Ἁγίων Ὁμολογητῶν Γουρία, Σαμωνᾶ καὶ Ἀβίβου 1957.

Ἰγνάτιος, ἱεροδιάκονος Μαχαιράδος (ιθ΄ αἰ.).

Ἀντέγραψεν Ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου Θεοδώρου ἐπισκόπου Ταμασέων.

Πρβλ. Ν(έαρχον) Κληρίδην, «Κυπρ. Σπουδαί» 3, 1939, σ. 32.

Κληρίδης Νέαρχος (1892 - 1969), δημοδιδάσκαλος, λαογράφος.

Ἐκδότης πολλῶν Ἀκολουθιῶν (διὰ φιλολογικοὺς σκοπούς), τὰς ὁποίας βλέπε εἰς τὸ Β΄ Μέρος.

Νεκρολογίαν του ὑπὸ τοῦ Κ(ύπρου) Χρυσάνθη, «Κυπρ. Σπουδαί» 33, 1969, σσ. V - XI [καὶ ἀτελὴς πίναξ τῶν ἁγιολογικῶν του δημοσιευμάτων].

Κοσμᾶς, ἐπίσκοπος Κιτιαίων, εἶτα οἰκονόμος τῆς μονῆς Ἁγίου Ἰωάννου εἰς Ἐλβασὰν (1643 - 1702).

Κατεῖχεν Ἀκολουθίαν χειρόγραφον ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Βλαδιμήρου, καὶ ἐφρόντισεν ἐν Ἐνετίᾳ τὴν διόρθωσιν αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἁρμοδίων. Ἐξεδόθη τὸ 1690.

BAG, σ. 122.

Κυπριανὸς ἀρχιμανδρίτης Κύπριος (1735 - 1815).

Διώρθωσε τὴν Ἀκολουθίαν Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου, Ἐνετίῃσιν 1778, καὶ ἐπεστάτησεν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἀκολουθίας τῶν ὁσίων Ἀναστασίου, Χαρίτωνος κλπ. 1779.

BAG, σσ. XXVII, 204. Λ. Φιλίππου, Τὰ Ἑλλην. Γράμματα..., τ. Β΄, σσ. 115-116. Κώστα Χατζηψάλτη, Ὁ Κύπριος λόγιος ἀρχιμανδρίτης Κυπριανός, «Κυπρ. Γράμματα» 15, 1950, σσ. 15 - 17.

Κυριαζῆς Νεοκλῆς Γ. (1877 - 1956), ἰατρός, ἱστοριοδίφης καὶ λαογράφος. Ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ «Κυπριακὰ Χρονικὰ» 1 - 13 (1923 - 1937).

Ἐξέδωκεν Ἀκολουθίαν Ἰωνᾶ καὶ Φιλίππου, περιγράψας κυπριακὰ χειρόγραφα, ἐν οἷς καὶ Ἀκολουθίαι.

Πρβλ. Μ. Γ. Μιχαηλίδην (βιογραφία καὶ βιβλιογραφία, τοῦ Κυριαζῆ), «Κυπρ. Σπουδαὶ» 46, 1982, σσ. 1 - 27 καὶ 28 - 69.

Κύρρης Κώστας (-ντῖνος Π.) (1930 -). Ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος.

Ἐξέδωκε τὰ κείμενα διαφόρων Ἀκολουθιῶν φιλολογικῶς.

Βλ. τὸ Μέρος Β'.

Μελέτιος ἱερομόναχος (1639).

Ἀντέγραψε (καὶ ἴσως ἔγραψε;) τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ ὁσίου Βαρνάβα (Ἰουνίου 11).

Βλ. Χαρ. Παπαδόπουλον, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 3, 1939, σ. 76, σημ. 1.

Μενάρδος Σῖμος (1872 - 1933). Ἐκ μητρὸς μόνον Κύπριος, φιλόλογος καὶ καθηγητὴς τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου.

Ἐξέδωκεν ἀνωνύμως τὸ χειρόγραφον τῆς Ἀκολουθίας τῶν ἁγίων Ὀρέστου καὶ Ρηγίνου, ἐν Λεμεσῷ 1902.

Περὶ τοῦ Μενάρδου ὁ Ἰω. Συκουτρῆς, «Ἀθηνᾶ» 45, 1933, σσ. 295 - 300 (ὅπου καὶ βιβλιογραφία δημοσιευμάτων του. Ταῦτα συνεκεντρώθησαν ἀνατυπωθέντα εἰς δύο τόμους, Λευκωσία 1969 - 1970).

Μητροφάνης, ἱεροδιάκονος Μαχαιράδος, εἶτα ἱερομόναχος καὶ ἡγούμενος (- 1937).

Ἀντέγραψε τὴν Ἀκολουθίαν τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς. Εἰς τὴν ἔκδοσιν αὐτῆς τοῦ ἔτους 1907 ὑπὸ Χριστοφῆ Μιχαὴλ σημειοῦται: «1889 Ἰουνίου 12. Ἐπιδιωρθώθη καὶ ἐγράφη ἡ παροῦσα Ἀκολουθία ὑπὸ Μητροφάνους ἱερομονάχου τῆς μονῆς τοῦ Μαχαιρᾶ, διὰ τὸ χωρίον ἁγίου Ἀνδρονίκου Καρπασίας, δαπάνῃ ἐκκλησίας».

Πρβλ. Κ. Γ. Σπυριδάκιν, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947 σ. κθ' (= τοῦ αὐτοῦ, Μελέται Α', μέρος Β', σ. 390) καὶ Ἰω. Τσικνόπουλλον, Ἡ ἱερὰ μονὴ Μαχαιρᾶ ..., σσ. 166 - 168, 261.

Μυριανθεὺς Κώστας (1897 -). Λόγιος, γεωγράφος.

Ἐδημοσίευσεν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα (κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1756) τὸ 1945 (β' ἔκδ. τῆς μελέτης του: Ἀπόστολος Βαρνάβας ὁ ἱδρυτὴς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, Λευκωσία). Ἀνεδημοσίευσε τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἰωάννου Λαμπαδιστοῦ (1667) εἰς τὴν μελέτην του: Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Λαμπαδιστής, Λευκωσία 1942, σσ. 59 - 77, καὶ τὴν χειρόγραφον τοῦ 1721 (= «Κυπρ. Χρονικὰ» 12, 1936, σσ. 268 - 289) ἐν σσ. 78 - 104.

(Εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τῆς αὐτῆς μελέτης, Λευκωσία 1969, ἀντιστοίχως σσ. 85 - 115 καὶ 117 - 161). Ὁμοίως Ἀκολουθίαν τῆς Ἁγίας Μαρίνης (1949), ἐκ χειρογράφου τοῦ ναοῦ Χρυσελεούσης Στροβόλου ἔτους 1879, ἀντιγραφέντος ὑπὸ Ἀχιλλέως Παπαγεωργίου.

Γέρων Παντελεήμων Λαυριώτης (1893 - 1969) μοναχὸς Κύπριος, βιβλιοθηκάριος τῆς ἁγιορειτικῆς ἱ. μ. Μεγίστης Λαύρας.

Ἐξέδωκε διὰ φιλολογικοὺς σκοποὺς τὰς Ἀκολουθίας Ἁγίου Τριφυλλίου ἐπισκόπου Λευκωσίας (1952) καὶ Θεοδότου Κυρηνείας (1958).

Νεκρολογία του ὑπὸ Λίνου Γ. Πολίτη, «Ἑλληνικὰ» 29, 1969, σ. 304.

Παπαδόπουλος Χαράλαμπος (1892 - 1962) δημοδιδάσκαλος, λόγιος.

Ἐξέδωκεν Ἀκολουθίας καὶ ἁγιολογικὰ μελετήματα, περὶ διαφόρων ἁγίων.

Πρβλ. Χαραλάμπους Παπαδοπούλλου, Ἐκπαιδευτικὴ Πεντηκονταετηρίς, Λευκωσία 1975 [ὅπου εἰκών, βιογραφικὸν σημείωμα, βιβλιογραφία δημοσιευμάτων του].

Παπαχαραλάμπους Γεώργιος Χ. (1897 -) φιλόλογος, λαογράφος.

Συνειργάσθη εἰς τὴν ἔκδοσιν: Ἅγιοι Καρπασίας. Ἐδημοσίευσε τὴν Ἀκολουθίαν τῶν ἁγίων ἱερομάρτυρος Κυπριανοῦ καὶ Ἰουστίνης τῆς Παρθένου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 8, 1944, σσ. 17 - 54.

Πάπυρος Νεόφυτος, ἱεροδιάκονος (1949 - 1977).

Ἐξέδωκεν, ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφου Ἀκολουθίαν τῆς Ἁγ. Βαρβάρας.

Πιερίδης Λουκῆς Ζ.

Ἐπεμελήθη τῆς β' ἐκδόσεως τῆς Ἀκολουθίας Ἰω. τοῦ Λαμπαδιστοῦ, ἐν Λάρνακι 1902.

BAG, σ. 117.

Σπυριδάκις Κωνσταντῖνος Γ. (1903 - 1976). Ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος.

Ἔγραψε καὶ ἐδημοσίευσε τὴν Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν ἔκδοσιν: Ἅγιοι Καρπασίας, Φίλων, Συνέσιος, Θύρσος, Φωτεινὴ καὶ Σωζόμενος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ χειρογράφου τοῦ μοναχοῦ Ἀκακίου τοῦ Κυπρίου (1733), «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. α'- λβ'.

Νεκρολογία του ὑπὸ Γεωργίου Κ. Ἰωαννίδου, «Ἀθηνᾶ» 75, 1974 - 1975, σσ. 397 - 402.

Συκουτρῆς [Ἀντιφῶν] Ἰωάννης (1901 - 1937). Φιλόλογος ἐκ Σμύρνης.

Ἐξέδωκε τὸ Συναξάριον τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Ἀββακοὺμ κ.ἄ.

κείμενα, ἐρευνήσας τὰς Κυπριακὰς Μονάς. Desiderata Cypria, περ. «Κυπριακὰ Χρονικὰ» Β', Λάρναξ 1924, σσ. 47 - 59, 234 - 245.

N. B. Τ ω μ α δ ά κ η ς, Ὁ Ἰω. Συκουτρῆς ὡς βυζαντινολόγος, «Νέα Ἑστία» 104, 1978, ἀνατύπωσις εἰς τὸν τόμον: Τ ο ῦ α ὐ τ ο ῦ, Νεοελληνικὰ Β', Δοκίμια καὶ Μελέται, 1983, σσ. 266 - 297. Βλ. καὶ Μ ί ν ω α Κ ο κ ο λ ά κ η ν, ΜΕΕ (ἄνευ ἔτους) Συμπλήρωμα τόμος Δ', σσ. 602 - 603.

Σ υ μ ε ὼ ν Β ε ρ ι β έ λ ο ς, μοναχὸς Κύπριος (περὶ τὸ 1560 - 1578).

Διώρθωσε διάφορα ἐκκλησιαστικὰ βιβλία τυπούμενα ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Leoncini, ὡς καὶ Πεντηκοστάριον (Venetiis 1775) οὗ περιγραφὴν παρέσχεν ὁ Μ. Ι. Μ α ν ο ύ σ α κ α ς, «Ἐπετ. Μεσαιων. Ἀρχείου Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν» 7, 1958, σσ. 40 - 41 (ἀντίτυπον ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἐν λόγῳ Ἀκαδημίας).

Κατὰ τὰ ἄλλα πρβλ. L e g r a n d, BH XVI s. II, 1885, ἀρ. 143 - 144, καὶ τόμος IV, 1906, ἀριθμοὶ 599, 632, 689.

Σ χ ί ζ α ς Θ ε ο χ ά ρ η ς Ε.

Ἐπεμελήθη τῆς ἐπανεκδόσεως τῆς Ἀκολουθίας τοῦ ὁσίου Νόμωνος. «Κυπρ. Σπουδαὶ» 41, 1977, σσ. 23 - 46.

Τ σ ι κ ν ό π ο υ λ λ ο ς Ἰ ω ά ν ν η ς Π. (1897 - 1972). Μικρασιάτης, καταφυγὼν εἰς Χανιά, καὶ ἐγκατασταθεὶς ἐν Κύπρῳ. Φιλόλογος, Ἐκδότης πολλῶν Ἀκολουθιῶν, καὶ ἁγιολογικῶν κειμένων, ὡς καὶ μοναστηριολογικῶν βιβλίων (βλέπε Μέρος Β').

Νεκρολογίαν καὶ πίνακα τῶν ἔργων του: Ν. Β. Τ ω μ α δ ά κ η ς, «Μνημοσύνη», 4, 1972 - 1973, σσ. 325 - 328.

Φ ι λ ό θ ε ο ς ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου (- 1759).

Σπουδῇ καὶ δαπάνῃ αὐτοῦ ἐξεδόθη ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀποστόλου Βαρνάβα «συντεθεῖσα μετὰ προσθήκης ἀναγκαίων τινῶν», Ἐνετίησιν 1756.

BAG, σσ. 23 - 24.

Χ α τ ζ η ψ ά λ τ η ς Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο ς (1910 -) βυζαντινολόγος, βιβλιοθηκάριος τῆς Φανερωμένης Λευκωσίας, συγγραφεύς.

Διὰ φιλολογικοὺς σκοποὺς ἐξέδωκε τὴν Ἀκολουθίαν τοῦ Ἁγίου Εὐλαλίου, ἐπισκόπου Λαμπούσης, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 8, 1944, σσ. 17 - 54.

Χ ρ ι σ τ ο φ ῆ ς Μ ι χ α ή λ, ἐπίτροπος ναοῦ ἁγίου Ἀνδρονίκου Καρπασίας (1907).

Ἐξέδωκε τύποις τὴν Ἀκολουθίαν τῆς Ἁγίας Φωτεινῆς (Καρπασίας).

Χ ρ ύ σ α ν θ ο ς, ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου (- 1810).

Προτροπῇ του ἐξεδόθησαν: Ἡ Βίβλος Ἱερὰ (1769), ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Μιχαὴλ Συνάδων (1769), τοῦ ἁγίου Μνάσονος (1774), τοῦ ἁγίου Ἡρακλειδίου (1774), τοῦ ἁγίου Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου (1778), τῶν ἁγίων Ἀναστασίου, Χαρίτωνος, Αὐξεντίου, Κενδέα (1779), τοῦ ἁγίου Κασσιανοῦ τοῦ Ρωμαίου (1787), καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Μιχαὴλ ἡ Ἀκολουθία τοῦ ἱερομάρτυρος Θεράποντος (1801), πᾶσαι Ἐνετίησιν.

BAG, σσ. 102 - 103, 195 - 196, 204 - 205, XXVII, 7, 38, 20, 33 - 34 καὶ 284. Πρβλ. καὶ Λ. Φ ι λ ί π π ο υ, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα..., κατὰ τόπους.

Χ ρ ύ σ α ν θ ο ς ἱερομόναχος καὶ πρωτοψάλτης Κύπρου (ιη' αἰ.).

Ἐξέδωκεν: α') Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Ἡρακλειδίου καὶ τοῦ ἁγίου Μνάσονος. β') Ἀκολουθίαν Ἀκαθίστου εἰς τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ κανόνα εἰς αὐτόν. γ') Δύο Ἀκολουθίας τοῦ ἀποστόλου Φιλίππου, ὧν μία ἀνώνυμος. δ') Δύο Κανόνας εἰς τὴν Θεοτόκον.

BAG, σσ. 50 - 51, 239 - 240. Λ. Φ ι λ ί π π ο υ, Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα... Α', σσ. 130 - 135. Ὁ α ὐ τ ό ς, Χρύσανθος ὁ πρωτοψάλτης, «Κυπρ. Χρονικὰ» 4, 1926, σσ. 190 - 193.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ ϛ'

ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ*

Α'. ΕΛΛΑΣ - ΑΘΗΝΑΙ

1. Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη

Κῶδιξ ΕΒΕ 842 ιγ' αἰ. Μηναῖα ἐκ Κύπρου. Ἀνθολόγιον Νοεμβρίου ,ϛψξ' (= 1252 ἔτους).

Ἰω. Σακκελίων, Κατάλογος τῶν χειρογράφων ΕΒΕ, ἐν Ἀθήναις 1892, σσ. 152 - 153.

2. Ἱστορικὴ καὶ Ἐθνολογικὴ Ἑταιρεία τῆς Ἑλλάδος

Κῶδιξ ΙΕΕΕ 70, ιϛ' αἰ. Ἀποσπάσματα Ἀκολουθιῶν, φφ. 1r - 14 καὶ 167r.

Σπ. Λάμπρος, ΝΕ 7, 1910, σσ. 321 - 322. [Τὸ χειρόγραφον ἐκ Κύπρου, ὅπου τὸ 1774 ἐκ χωρίου Γεράσα : Γεώργιος Ἰωάννου διδάσκαλος. Ἐκ δωρεᾶς Πατριωτικοῦ Συνδέσμου τῶν Κυπρίων].

Β'. ΕΛΛΑΣ — ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ

1. Μονὴ Μεγίστης Λαύρας

a) Κῶδιξ 66 τοῦ Καθολικοῦ Μ. Λαύρας. Ἀκολουθία Ἁγ. Τριφυλλίου (Ἰουνίου 12).

Γέρων Παντελεήμων Λαυριώτης, «Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη» 17, 1952, σσ. 210 - 212.

b) Κῶδιξ 60 Καθολικοῦ Μ. Λαύρας : Ἀκολουθία Θεοδότου ἐπισκόπου Κυρηνείας (Μαρτίου 2).

Βλ. «Ἁγιορειτικὴ Βιβλιοθήκη» 23, 1958, σσ. 280 - 283.

2. Μονὴ Κουτλουμουσίου

Κῶδιξ 3257. 184, ιθ' αἰ.: Ἀκολουθία τῶν ἁγίων Γερμανοῦ Α' [Κωνσταντινουπόλεως] καὶ Ἐπιφανίου [Κύπρου] (Μαΐου 12).

Σπ. Λάμπρος, Κατάλογος Α', σ. 294.

* Βλέπε καὶ ὅσας «Φυλλάδας» ἀναφέρουν οἱ ἐκδόντες ἐξ αὐτῶν Κυπριακὰς Ἀκολουθίας εἰς τὸ Β' Μέρος τῆς παρούσης μελέτης.

3. Μονὴ Παντοκράτορος

Κῶδιξ 390 τοῦ 1890 ἔτους : Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Παναρέτου, ἐπισκόπου Πάφου (1790, 1 Μαΐου †), καὶ Βίος τοῦ αὐτοῦ.

Λ. Πολίτης - Μ. Ἰ. Μανούσακας, Συμπληρωματικὸς Κατάλογος χειρογράφων Ἁγίου Ὄρους, Θεσσαλονίκη 1973, σσ. 158 - 159.

4. Καρυαὶ

Ἀκολουθία τοῦ ἁγίου Θεράποντος [κοινὴ καὶ διὰ τοὺς δύο συνωνύμους ἁγίους].

Νικοδήμου, Συναξαριστής[3], Β', σ. 171α, σημ. 2. Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, «Μακεδονικὰ» 1, 1940, σ. 53, σημ. 5 καὶ ἀρ. 12.

Γ'. ΕΞΩ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1. Τουρκία : Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως

Κῶδιξ Χάλκης 66, ιγ' αἰ., περιέχων Ἀκολουθίας : Φεβρουαρίου 19 : Μαρτύριον Μαξίμου, Θεοδότου, Ἀσκληπιοδότου καὶ Ἡσυχίου. — Φεβρουαρίου 20 : Ἀρχίππου.— Φεβρουαρίου 21 : Ἁγίου Λέοντος.— Φεβρουαρίου 28 : Ἁγίου Προτερίου.

Μητροπολίτου Ἀθηναγόρου (Ἐλευθερίου), Κατάλογος τῶν χειρογράφων μονῆς τῆς Παναγίας, ΕΕΒΣ 11, 1935, σ. 169.

2. Παλαιστίνη : Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων

Κῶδιξ Σαβαϊτικὸς 259, ια' αἰ. (ἔτους 1090). [Ἁγιολογικὰ κείμενα γραφέντα ἐν Κύπρῳ καὶ διά τινας Κυπρίους ἁγίους].

Ἀθ. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, ΙΒ, τ. Β' 1894, σσ. 384 - 388.

Δ'. ΚΥΠΡΟΣ

1. Ἐκκλησίας. Βιβλιοθήκη Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς

α') Κῶδιξ 38, ιε' αἰ. [Περιέχων τὰς Ἀκολουθίας: ἐν φ. 59v Τριφυλλίου Λευκουσίας. Ἐν φ. 84r τοῦ ἁγίου καὶ θαυματουργοῦ Τύχωνος Ἀμαθοῦντος].

Χ. Παπαϊωάννου, «Παρνασσὸς» 9, 1906, σσ. 122 - 123.

β') Κῶδιξ 61, ιη' αἰ. [Περιέχει τὰς Ἀκολουθίας : Ἐν φφ. 1v - 2r: Εἰς Ἅγιον Μακάριον Κύπρου 4 προσόμοια ὑπὸ πανοσιωτάτου Μακαρίου (βλ. σ. 151). Φφ. 2r - 3v : Μιχαὴλ ἐπισκόπου Συνάδων (Μαΐου 23). Φφ. 28r - 71v διαφόρων Μακαρίων, ἐν οἷς καὶ Μακαρίου ἡγουμένου τῆς Πελεκητῆς (Ἀπριλίου 1), καὶ ἀββᾶ Μακαρίου τοῦ νεωτέρου].

Παρθένιος Ι. Κυρμίτσης, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 3, 1939, σσ. 150 - 152.

γ') Κῶδιξ 75. [Χειρόγραφον Ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου Ὀνησιφόρου]. Τῷ 1906 παρὰ Δημοσθένει Παννίδῃ..., τῷ 1961].

2. Ὕπαιθρος Κύπρου (- 1974)

α') Ἁγία Τριὰς Ριζοκαρπάσου. Βιβλίον καλούμενον Πανάρετον, ἤγουν ἔχει πέντε ἁγίων τὰς ἑορτὰς αὐτῶν. Ἔτους 1733, Χεὶρ Ἀκακίου μοναχοῦ Κυπρίου.

Ἰω. Συκουτρῆς, Παλαιογραφικὰ ἐκ Κύπρου, «Κυπρ. Χρονικὰ» 2, 1924, σσ. 167 - 172. Κ. Γ. Σπυριδάκις, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 11, 1947, σσ. ια'- ις'.

β') Χωρίον Μιτσερό. Ἀκολουθίαι: Μία τοῦ ἁγίου Μηνᾶ, καὶ ἑτέρα τοῦ ἁγίου Μοδέστου [ἐφυλάσσοντο ἐκεῖ κατὰ τὸ 1966].

Ν(έαρχος) Κληρίδης, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1966, σ. 116, σημ. 1.

Χειρόγραφος Ἀκολουθία ἁγίου Ὀνησιφόρου. Τὸ 1906 παρὰ τῷ Δημοσθένει Παυλίδῃ, τῷ 1964 παρὰ τῷ Στέλιῳ Παυλίδῃ. Ἐξεδόθη ὑπὸ Ἰω. Π. Τσικνοπούλλου, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 28, 1964, σσ. 246 - 261.

Σίμος Μενάρδος, Ἀθηνᾶ 18, 1906, σ. 386. Ἰω. Τσικνόπουλλος, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 245 (ἐν σ. 243 φωτογραφία σελίδος).

γ') Στρόβολος, Ναὸς Χρυσελεούσης. Χειρόγραφον Ἀκολουθίας Ἁγίας Μαρίνης, ἔτους 1879, ἀντιγραφὲν ὑπὸ Ἀχιλλέως Παπαγεωργίου.

Ἡ Ἀκολουθία ἐξεδόθη τὸ 1949 ὑπὸ Κώστα Μυριανθέως.

δ') Χωρίον Ἀνάγυια. Ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Νίκωνος (Δεκεμβρίου 11). [Ὁ Προκόπιος Κυριακίδης διεσκεύασε ταύτην διὰ τὸν ἅγιον Βηχιανόν!]

«Κυπρ. Σπουδαὶ» 41, 1977, σσ. 23 - 29.

ε') Κῶδιξ Λ. Ζ. Πιερίδου.

Νεοκλῆς Γ. Κυριαζῆς, «Κυπρ. Χρονικὰ» ΙΒ', 1936, σσ. 317 - 319.

ε') Ἀνέκδοτον χειρόγραφον Χριστούδια, ἐξ οὗ ἐδημοσιεύθη ἡ Ἀκολουθία τῶν ἁγίων Ἰωνᾶ καὶ Φιλίππου ὑπό:

Ν. Γ. Κυριαζῆ, «Κυπρ. Χρονικὰ» ΙΒ', 1936, σσ. 292 - 304.

Ε'. ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

1. Γαλλία, Παρίσιοι. Bibliothèque Nationale de Paris

α') Cod. Paris. gr. 1189, ιγ'- ιδ' αἰ. (Omont).

Delehaye, AB 26, 1907, σσ. 161 - 162, 279 - 282. Ἰω. Π. Τσικνόπουλλος Νεοφύτου πρεσβυτέρου μοναχοῦ καὶ Ἐγκλείστου, Ἐγκώμια εἰς μεγαλομάρτυρα Μάμαντα, ὅσιον Ἱλαρίωνα καὶ Ἰωάννην τὸν Ἐλεήμονα, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1966, σσ. 133 - 137, 138 - 147, 148 - 149 (ἀντιστοίχως).

β') Cod. Paris. gr. Suppl. 1317, ιγ' αἰ.

Ἰω. Τσικνόπουλλος, Τοῦ αὐτοῦ (Νεοφύτου τοῦ Ἐγκλείστου) συνοπτικὸν ἐγκώμιον εἰς τὴν ἔνδοξον μεγαλομάρτυρα τοῦ Χριστοῦ Μαρῖναν, «Κυπρ. Σπουδαὶ» 30, 1966, σσ. 160 - 161, Charles Astruc, Le Supplement Grec, tome III, Paris 1960, σσ. 602 - 608.

γ') Cod. Paris. gr. 1179, ια' αἰ. (Omont).

Ἁγιολόγιον, σσ. 214 - 215.

δ') Cod. Paris. gr. 1591, ιβ' αἰ. (Omont).

2. Ἐν Γαλλίᾳ [Ἐκ κληρονομίας τοῦ ἐκεῖ κατόχου αὐτῶν (- 1945) μητροπολίτου πρώην Λεοντοπόλεως Σωφρονίου Εὐστρατιάδου. Πιθανῶς Institut Français d'Études Byzantines].

α') Ἀκολουθία Ἱλαρίωνος τοῦ μεγάλου (Ὀκτωβρίου 21).

Ἁγιολόγιον, σσ. 214 - 215.

β') Ἀκολουθία Λαζάρου τοῦ Τετραημέρου (Ὀκτωβρίου 17).

[Κῶδιξ Καυσοκαλυβίων], Ἁγιολόγιον, σ. 270.

γ') Ἀκολουθία Ἰωάννου τοῦ Ἐλεήμονος πατριάρχου Ἀλεξανδρείας (Νοεμβρίου 12).

Ἁγιολόγιον, σ. 230.

δ') Ἀκολουθία Λουκᾶ τοῦ Ἀποστόλου (Ὀκτωβρίου 18).

Ἁγιολόγιον, σ. 277.

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΠΕΡΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ, ΠΕΡΙ ΩΝ Ο ΙΩ. ΣΥΚΟΥΤΡΗΣ

(Desiderata Cypria, «Κυπρ. Χρονικὰ» Β', σσ. 47 - 59 καὶ 234 - 245).

α') Ἁγιογραφικὸς κῶδιξ παρὰ Λ. Ζ. Πιερίδῃ (Λάρναξ), περιέχων Ἀκολουθίας.

β') Φυλλάδα Ἀκολουθίας ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Λαμπαδιστοῦ τοῦ ἐν Καλοπαναγιώτῃ μοναστηρίου, μετὰ διπλοῦ φύλλου μεμβράνης.

γ') Κῶδιξ πολυμιγὴς Ἁγίας Τριάδος Ριζοκαρπάσου, ιη' αἰ. «Πανέορτον ἁγίων Καρπασίας» (Φίλιππος, Συνέσιος, Θύρσος, Βαρνάβας, Φωτεινὴ κ.ἄ.).

ΠΙΝΑΚΕΣ

I

Τῶν ἐν τῇ μελέτῃ ἀναφερομένων ἁγίων, τῶν τε καὶ μὴ Κυπρίων

II

Τῶν Συγγραφέων Ἁγιολογικῶν, Ὑμνογραφικῶν Κειμένων καὶ Ἀκολουθιῶν (περὶ ὧν γίνεται λόγος ἐν τῇ μελέτῃ)

III

Συγγραφέων, Ἐκδοτῶν, Μελετητῶν τῶν Κειμένων, κ.ἄ.

ΠΙΝΑΞ ΑΝΑΛΥΤΙΚΟΣ

ΤΕΛΟΣ

Καὶ τῷ Θεῷ δόξα, πρεσβείαις τῶν Κύπρου ἁγίων.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΕΚ ΤΗΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΙΩΣΗΦ ΜΟΝΑΧΟΥ ΤΟΥ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Λ'

καὶ αἱ πρὸς αὐτὸν Γ'

SIGLA

α') Κώδικες

K = Patm. gr. 440. (᾿Επιστολαὶ Α'- ΙϚ'. Λείπει ἡ ΙΕ'. ᾿Αντὶ τῆς ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Βουλγάρεως ΙΒ' ἔχει τὴν πρὸς ᾿Ιω. Συριανόν, τὴν δὲ ΙΒ' ἀριθμεῖ ὡς ΙΓ').

P = Patm. gr. 444. (᾿Επιστολαί : Τῷ σοφῷ ἀνδρί. Δ' Τῷ σοφωτάτῳ κλπ. κατὰ τὰ ἄλλα ὡς ὁ προηγούμενος διὰ τὰς ἐπιστ. ΙΒ', ΙΓ', ΙΕ').

M = Mosquensis olim Sanctae Synodi 297.

V = Vallic. gr. B 128. (῾Ως ΙΒ' ἐπιστ. ἔχει τὴν πρὸς ᾿Ιω. Συριανόν, τὴν ΙΒ' ὡς ΙΓ'. Παραλείπει τὴν ΙΕ' καὶ ὡς ΙΕ' ἔχει τὴν ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Βουλγάρεως ΙϚ').

῞Ετεροι κώδικες ἔργων τοῦ Βρυεννίου

N = Ναούσης (Βιβλιοθ. Σωματείου ᾿Αργυρουπολιτῶν) 61, ιη' αἰ. (1750), χαρτ., 0,215 × 0,155. (᾿Α. Σ ι γ ά λ α, ᾿Αρχεῖα καὶ βιβλιοθῆκαι Δυτ. Μακεδονίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 195) : *᾿Ιωσὴφ τοῦ Βρυεννίου* (*Βελαινίου* ed.) *Λόγοι. Λόγος πρῶτος «Περὶ τῆς ὑπερθέου Τριάδος», εἴρηται δὲ ἐν τῷ τοῦ παλατίου τρικλίνῳ*. Inc. *Θεὸς ἡ ἁγία μονὰς καὶ τριὰς καὶ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα...*

R = Ρόδου (Κ. Φαρμακίδου) 1, ιζ'- ιη' αἰ., χαρτ. 23 × 17, φφ. 470. ᾿Ιωσὴφ Βρυεννίου ῾Ομιλίαι. (᾿Εφωτογραφήθη ὑπὸ τοῦ Μορφωτ. ῾Ιδρύματος τῆς ᾿Εθνικῆς Τραπέζης).

β') ᾿Εκδόσεις

B = Ε ὐ γ ε ν ί ο υ   Β ο υ λ γ ά ρ ε ω ς, ᾿Ιωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου τὰ παραλειπόμενα (=῎Εργα, τ. Γ'), ἐν Λειψίᾳ ,αψπδ', σσ. 127 - 182, ἐπιστ. Α'- ΚΕ'.

C = ᾿Α θ α ν. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ - Κ ε ρ α μ έ ω ς, Varia Graeca Sacra, S. Peterburg 1909, σσ. 292 - 297 (᾿Ιωσὴφ Βρυεννίου ἐπιστολαὶ τρεῖς καὶ διαθήκη καὶ ἀνωνύμου ἐπιστολὴ πρὸς Βρυέννιον).

T = N. B. Τ ω μ α δ ά κ η, ῾Ο ᾿Ιωσὴφ Βρυέννιος καὶ ἡ Κρήτη κατὰ τὸ 1400, ἐν ᾿Αθήναις 1947 (σσ. 122 - 138 : ῾Η Κρητικὴ ἀλληλογραφία τοῦ Βρυεννίου). Πρβλ. καὶ τ ο ῦ   α ὐ τ ο ῦ, Σύλλαβος Βυζ. Μελετῶν καὶ κειμένων, σσ. 500-504.

Codex Patm. ΥΜ΄ (440), pp. 300^{α}-359^{β}.

Ἐπιστολαὶ Ἰωσὴφ Βρυεννίου

σ. 300^{α} : *Τοῦ αὐτοῦ, Πρὸς διαφόρους λογίους ἐπιστολαὶ ἑκκαίδεκα.*
B 1 *(α΄) Τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας ἀρχιδιακόνῳ καὶ διδασκάλῳ τὰ θεῖα κυρῷ Θεοδώρῳ τῷ μελιτινιώτῃ, ἐν τῇ πόλει α΄ (ἐπαινετική).*
Incipit : *Πολὺς μὲν ἐμοὶ τῶν σῶν λόγων ἐντέτηκεν ἔρως.*
Desinit : *Τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου ὃν ἡ φήμη ἐκ νέου Βρυέννιον Ἰωσὴφ ἐγνώρισεν.*

σ. 302^{α} : (β΄) *Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱερεῦσι κυρῷ Νικήτα τῷ Μυρσινιώτῃ*
B 2 *ἐν Ῥόδῳ. (διορθωτική).*
Incipit : *Τῆς ἐπιστολῆς ἥσθην μὲν καὶ τὸ κάλλος τῶν ὀνομάτων...*
Desinit : *Τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου Ἰωσήφ, ὃν τὴν ἐπίκλησιν ἡ φήμη Βρυέννιον οἶδε καλεῖν.*

σ. 305^{α} *Γ΄ Τῷ μεγάλῳ χαρτοφύλακι τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας, ἀρχι-*
B 3 *διακόνῳ, κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ ὁλοβόλῳ, ἐν τῇ βασιλευούσῃ τῶν πόλεων. (ἐγκωμιαστική).*
Incipit : *Ἔπεισεν εὐδαιμονίζειν καὶ κατὰ τοῦτο μὲν τὴν βασίλειον πόλιν...*
Desinit : *Τοῦ πάντα καὶ φιλοῦντος τὰ σὰ καὶ θαυμάζοντος Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου.*

σ. 307^{β} : *Δ΄ Τῷ σοφοτάτῳ ἀνδρῶν κυρῷ δημητρίῳ τῷ Κυδώνῃ, ἐν Βενετίᾳ. (ἀνακλητική).*
B 4 Incipit : *Διάτορόν τι μέγα καὶ διαπρύσιον τῆς θερμῆς σου καὶ γνησίας ἀγάπης ἡ σάλπιγξ.*
Desint : *Τοῦ ὃν φιλεῖς διαφερόντως Ἰωσὴφ Βρυεννίου, πιστοτάτου σου φίλου καὶ κατὰ Θεὸν ἀγαπῶντός σε.*

σ. 310^{β} : *Ε΄. Τῷ παναγιωτάτῳ μοι δεσπότῃ δωροθέῳ τῷ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχῃ εἰς*
B 5 *Ἱερουσαλήμ. (ἀπαιτητική).*
Incipit : *Τὸ μὲν ἀλλήλους ἐπίσης φιλεῖν, ὡς ἡ σὴ θεσπεσία φωνή, θειότατε, ἀπεφήνατο.*
Desinit : *Τοῦ ἐν μοναχοῖς οἰκτροτάτου καὶ ἀχρείου δούλου τῆς σῆς ἁγιότητος Ἰωσὴφ Βρυεννίου.*

σ. 313^{β} : *Ϛ΄. Τῷ σοφωτάτῳ ἀνδρὶ ἀρετῆς τε ἄκρῳ φίλῳ καὶ πίστεως κυρῷ Νικολάῳ*
B 6 *τῷ Καβάσιλα ἐν Κωνσταντινουπόλει. (διεγερτική).*
Incipit : *Ἀλλ' οὐ μόνος ἐγὼ τῆς σῆς ἐπιλήσμων ἀγαπητικῆς διαθέσεως ἔσομαι.*
Desinit : *Τοῦ τῶν σῶν λόγων διαπύρως ἐξηρτημένου Ἰωσὴφ Βρυεννίου.*

σ. 317^{α} : *Ζ΄. Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ πατρί, καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας καὶ βασιλι-*
B 7 *κῆς μονῆς τῶν Στουδίου, ἀρχιμανδρίτῃ τε καὶ πρωτοσυγκέλλῳ κυρῷ Εὐθυμίῳ. Ἐν Βυζαντίῳ. (διαγγελτική).*
Incipit : *Ἐμοὶ οὐ μόνον ἐπῄει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῇ σῇ, πάτερ, σοφίᾳ, καθ' ἣν πάντων διήνεγκας.*

Desinit : *Ὁ πάντα τὰ σὰ καὶ φιλῶν καὶ θαυμάζων ἐξόχως μοναχὸς Ἰωσήφ, ὃν διὰ τὸ γνώριμον οἱ πολλοὶ Βρυέννιον γράφουσιν.*

σ. 320^{α} : *Η΄. Τῷ τῶν ἀρχιερέων ἄκρῳ τρισκαιδεκάτῳ τῶν ἀποστόλων, ποιμένι ποιμένων*
B 8 *καὶ κριτῇ τῆς οἰκουμένης μάρκῳ τῷ πάπα ἀλεξανδρείας, ἐν Αἰγύπτῳ. (συνοπτική).*
Incipit : *Ἐν ὥρᾳ καὶ τόδε τῶν μεγίστων εὐτυχημάτων τίθεμαι, τὸ σπουδαίοις ἀνδράσιν εἰς λόγον φιλίας προσοικειοῦσθαι.*
Desinit : *Τοῦ κατὰ πνεῦμα υἱοῦ καὶ φίλου γνησίου καὶ δούλου πιστοῦ τῆς σῆς ἁγιότητος μοναχοῦ Ἰωσήφ, ᾧ Βρυέννιος ἡ ἐπίκλησις.*

σ. 323^{β} : *Θ΄. Τῷ οἰκουμενικῷ. (ἀληπτική).*
B 9 Incipit : *Ὁ μέγας οὗτος καὶ ὑψηλὸς βίος ὁ πρὸς τὸν οὐρανὸν τετραμμένος.*
Desinit : *Αἱ θεοπειθεῖς εὐχαὶ τῆς σῆς ἁγιότητος σωτηρίας ἀξιωσάτωσαν. Τοῦ τῆς σῆς ἁγιότητος καὶ υἱοῦ καὶ οἰκείου δούλου Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου.*

σ. 326^{α} : *Ι΄. Τῷ ἀπὸ Γραικῶν ἰταλῷ ἀδελφῷ Μαξίμῳ τῆς τάξεως τῶν κηρύκων. (σκωπτική).*
B 10 Incipit : *Ἐν ἐρήμῳ μοι διατρίβοντι καὶ προσέχειν ἐμαυτῷ πειρωμένῳ, τὰ τῆς σῆς χειρὸς ἧκε γράμματα.*
Desinit : *Ὁ πάντας καλῶν εἰς μετάνοιαν Κύριος παράσχοι τῇ ψυχῇ σου ἐπίγνωσιν ἀληθείας σωτήριον. Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου.*

σ. 335^{β} : *ΙΑ΄. Τῷ ἐν ἐπισκόποις εὐλαβῆ κὺρ μακαρίῳ τῷ τῆς ἀμοχόστου, ἐν κύπρῳ. (συμ-*
B 11 *βουλευτική).*
Incipit : *Ἥδομαι ὑποθέσει ἁπάσῃ, ἣ προσδιαλέγεσθαι τῇ σῇ με παρασκευάζει σεβασμιότητι.*
Desinit : *Εἴη σου ἐν θεῷ εὐεκτοῦσα ἡ ἁγιότης εἰς πολλῶν ψυχῶν περιποίησιν. Βρυεννίου μοναχοῦ Ἰωσήφ.*

σ. 338^{β} : *ΙΒ΄. Τῷ ἐν ἄρχουσιν εὐγενῆ καὶ πρακτικῷ καὶ φρονήμῳ, πρὸς τούτοις ἐναρέτῳ*
T *τε καὶ ἐντρεχεῖ καὶ λογίῳ κὺρ ἰωάννῃ τῷ συριανῷ, ἐν τῇ κρήτῃ. (ἐπαγγελτική).*
In margine : *περὶ τῆς ἐν κύπρῳ γενομένης συνόδου.*
Incipit : *Ἀδελφέ, υἱὲ καὶ φίλε, ὑγιαίνοις, εὐθυμοίης, σωθείης.*
Desinit : *Ταῦτα ἡ τοῦ κυρίου χάρις σωτηρίαν ψυχῆς σοι χαρίσοιτο. ταῦτα ἡ τοῦ τὴν ἐπωνυμίαν Βρυεννίου μοναχοῦ Ἰωσὴφ δεξιά σοι ἐγχαράξασα δείκνυσιν.*

σ. 347^{β} : *ΙΓ΄. Βασιλικόν.*
B 12 Incipit : *Ἥσθην τοῦ σοῦ κράτους δεξάμενος γράμματα.*
Desinit : *καὶ ἡμῶν, εἰ μή τι κωλύει, μὴ διαλίπῃς ἐρῶν, τοῦ τῶν σῶν δούλων δούλου, καὶ τῆς σῆς βασιλείας εὐχέτου μοναχοῦ Ἰωσὴφ τοῦ βρυεννίου.*

σ. 349^{β} : *ΙΔ΄. Τῷ λογιωτάτῳ ἀνδρῶν κῦρ μανουὴλ τῳ πόθῳ, ἐν Λακεδαιμονίᾳ. (ἀναμνη-*
B 13 *στική).*
Incipit : *Ὅταν μόνον ἀναμνησθῶ σου τῆς ἀρετῆς, θυμηδίας πληροῦμαι καὶ ἡδονῆς.*
Desinit : *Ὁ πάντα τὰ σὰ καὶ ἀγαπῶν καὶ ἐπαινῶν καὶ θαυμάζων, Ἰωσὴφ μοναχὸς ὁ βρυέννιος.*

σ. 351^{β} : *ΙΕ΄. Τῷ εὐδοκίμῳ καὶ εὐφυεῖ καὶ σπουδαίῳ ἐν ἰατρικῇ καὶ ῥητορικῇ καὶ φιλοσο-*
B 14 *φίᾳ κῦρ μανουὴλ τῷ ὁλοβόλῳ, ἐν θεσσαλονίκῃ. (δοκιμαστική).*
Incipit : *Οἶδά σου τὴν ἀγάπην τὴν γνησίαν καὶ θερμήν, οὐδενὶ μαραινομένην τῶν ὅσα ταύτην λυμαίνεσθαι πέφυκεν.*
Desinit : *Καί γε διαρκὴς θυμηδία παρείη σοι. τοῦ τῶν σῶν ἐπαινέτου καὶ γνησίου σοι φίλου, καὶ μοναχοῦ ἰωσὴφ ᾧ βρυέννιος τὸ ἐπώνυμον.*

σ. 354^{α} : *ΙϚ΄. Τῷ πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ κυέβου καὶ πάσης ῥωσίας Φωτίῳ τῷ ὑπερτίμῳ*
B 16 *καὶ ἐμῷ δεσπότῃ καὶ φίλῳ γνησίῳ καὶ κατὰ πνεῦμα πατρί, ἐν ῥωσίᾳ. (ἐρεθιστική).*

Incipit : *Οὐ θαυμαστὸν εἴπερ ἀπροφασίστως, ὡς ἄν τις οἰήσαιτο, τολμήσας γράφω τῇ σῇ ἁγιότητι.*
Desinit : *οὕτως ἄρα καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν αἱ συνουσίαι· ὅσον ἴσασι τέρπειν τῇ χρήσει τοσοῦτον ἀπο...* [ἐξέπεσεν ἡ συνέχεια τοῦ κώδικος].

Τὸ ἀντίγραφον Patm. 444 προχωρεῖ μέχρι τῆς φράσεως : «ἡ τῶν καιρῶν δυσκολία καὶ τῶν πειρασμῶν οἱ ἐπωφελεῖς. Ταῦτ' οὖν μᾶλλον αὐτὰς διακρίνων...», ἣν βλέπε ἐν B, σ. 170, ὅπου ἡ ἐπιστολὴ λήγει : *Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου, ὃν καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν ἐφίλεις, καὶ ἐν τῷ ὁρᾶν ἔστεργες, καὶ μετὰ τὸ θεάσασθαι ἀγαπᾷς διὰ Κύριον.*

I. ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΒΡΥΕΝΝΙΟΥ

Α'

B 127 ***Τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας, ἀρχιδιακόνῳ καὶ διδασκάλῳ τὰ θεῖα, κυρῷ Θεοδώρῳ τῷ Μελιτινιώτῃ. Ἐν Πόλει.***

Πολὺς μὲν ἐμοὶ τῶν σῶν λόγων ἐντέτηκεν ἔρως καὶ διάπυρον σφόδρα μοι καὶ διακαὲς τὸ πρὸς σέ, μάκαρ, φίλτρον, ἀλλὰ καὶ τὸ διεῖργον μεταξὺ πολὺ πάντως διάστημα. Καὶ οὐκ ἔχω πῶς ἂν ἐμποδὼν ἅπαν ὥς τινα κλοιὸν ἀποτιναξάμενος πρὸς τὸν πεποθημένον ἀφίξομαι, μόνον δέ σε νοερῶς ἐνο- (5) πτρίζομαι, καὶ τοῦ νοῦ κρυφίαις συγγίγνομαι ταῖς ἀναπολήσεσιν, ἀΰλοις ἀναζωγραφῶν σε χρώμασι καὶ εἰκόνα παρ' ἐμαυτῷ τῆς ἡδίστης μοι φέρων ὄψεως. Καὶ τουτό μοι τοῦ πόθου μετρία τις ἀφοσίωσις καὶ τοῦ ἐλλείποντος ἀμωσγέπως καθέστηκεν ἀναπλήρωσις, διαπνοήν τινα μικρὰν τῷ πυρὶ τοῦ πόθου παρέχουσα. Ἐπάγονται δέ μοι οἱ σοί, θεσπέσιε, ἔρωτες, οὐ τὸ περιὸν μόνον (10) τῆς σῆς ἀρετῆς ἢ τὸ ἐν λόγοις ἀπαράβλητον ἢ τὸ πρὸς παιδείαν πᾶσαν ἀνθρωπίνην τε καὶ θείαν ἄκρως εὐδόκιμον — δι' ἃ πάντα ἄγαλμά σε ἄν τις ἰσχυρίσαιτο τῆς φύσεως καὶ μέγιστον ὡς ἀληθῶς φιλοτίμημα — ἀλλὰ καὶ τὸ σὸν ἐπιρρεπὲς εἰς ἐμὲ καὶ λίαν φιλόστοργον, ἐξ οὗ ἄρα τὸ σὸν ἔχω καταμανθάνειν, ἵν' οὕτως εἴπω, θεοειδές, καὶ τὴν ἄκραν πρὸς τὸ καλὸν γνησιότητα, (B 128) ναὶ μὴν καὶ τὴν εἰς μέγιστον | ἐπαίρουσαν ὕψος ταπείνωσιν. Ὅτι τὸν μηδὲν ὄντα, πρὸς τὴν σὴν ἀγχίνοιαν συγκρινόμενον, ἐπὶ μέγα ἐξῆρες καὶ ἔστεργες ἄκρως, καὶ μετὰ πολλοῦ ἦγες τοῦ θαύματος. Ἐπὶ τούτοις οὖν ἔχων χάριν εἰδέναι σοι, πῶς τῶν σῶν ἐπιλήσομαι; Πῶς οὐ διὰ τέλους σε στέρξω, καὶ πολυέραστόν τί σε χρῆμα καὶ ἐρασμιώτατον θήσομαι; Ἀλλὰ τούτων μὲν

Codd. KPV

Α' Tit.: *ἐν τῇ πόλει* KV *ἐν πόλει* B *ἐν Κωνσταντινουπόλει* P in marg. *ἐπαινετικὴ* codd.

1 *ἐντέτηκε* codd. *τέτηκε* B 6 *παρ' ἐμαυτῷ* codd. *παρ' ἑαυτῷ* B 9 *δέ μοι* KP *δέ με* B 10 - 11 *ἀνθρωπίνην* K *ἅπασαν ἀνθρωπίνην* PV *πᾶσαν ἀνθρώπινον* B 13 *λίαν* om. B 18 *σοι*: *σε* KP

20 *ἅλις· χάριν δὲ ἔσχον ὅτι πλείστην Θεῷ, πυθόμενός σε γενναιότατα τοῖς ἐναντίοις ἀντιταξάμενον, καὶ πᾶν στόμα λαλοῦν ἀνομίαν ἐμφράξαντα, καὶ κυνῶν ὑλακὴν τοὺς ἐκείνων φληνάφους ἐλέγξαντα, ὥστε καὶ ἰχθύων ἀφωνοτέρους, καίπερ ἐπὶ λόγοις μέγα φρονοῦντας, ἀποτελέσαι, ἀραχνίων ὑφασμάτων οὐδέν τι διενηνοχέναι τοὺς ἐκείνων παραλογισμοὺς ἀπελέγξαντα, καὶ λαμπρὰν ἤδη*
25 *τὴν κατ᾽ αὐτῶν ἀράμενον νίκην, καὶ περιφανὲς καὶ μέγα στησάμενον τρόπαιον. Ἀμέλει παρίσταταί μοι μὴ ἀμφιγνοεῖν ὁπωσοῦν, ὅτι σοι εἰκότως καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀπόκειται στέφανος, ὃν ὁ δίκαιος Κριτὴς κατ᾽ ἐκείνην ἀποδώσει σοι τὴν ἡμέραν, τὸν δρόμον ἤδη κατὰ τὸν Παῦλον τὸν μέγαν τετελεκότι καὶ τὴν πίστιν μὴ ὅτι τετηρηκότι ἀλλὰ καὶ κρατύναντι καὶ κλο-*
30 *νουμένην ἐν μέρει καὶ πεσεῖν κινδυνεύουσαν στηρίξαντι τοῖς στερροῖς τῶν λόγων ἐρύμασι. Μακαρίζω σε τοιγαροῦν τῆς ἐν λόγοις περιουσίας, τοῦ περὶ τὴν εὐσέβειαν ζήλου καὶ τῆς θερμότητος, τῶν ὑπὲρ ἐκείνης ἀγώνων καὶ τῆς γενναίας ἐνστάσεως. Μακαρίζω σε τῆς νίκης καὶ τῶν τροπαίων, ἃ κατὰ τῶν ἐξ ἐναντίας ἀνέστησας, τῶν ἐπὶ τοῖς ἀγῶσιν ἐκείνοις στεφάνων καὶ τῶν*
35 *ἐν οὐρανοῖς ἀμοιβῶν, αἳ λαμπραί σοι καὶ περιφανεῖς ηὐτρεπίσθησαν· ὧν κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην, εὖ οἶδα, ἀξιωθήσῃ ἡμέραν, ἐν ᾗ κἀμοὶ εἴη, σαῖς εὐχαῖς οἰκτιρμῶν μὴ παντάπασιν ἀμοιρῆσαι δεσποτικῶν.*

Ἐρρωμένος εἴης καὶ ὑγιαίνων ψυχῇ τε καὶ σώματι, τῆς θείας σοι διὰ βίου παντὸς συμπαρομαρτούσης χάριτος καὶ τὸ πρὸς ἅπαν σκαιὸν περι-
40 *ποιουμένης ἀνάλωτον. Τοῦ ἐν μοναχοῖς ἐλαχίστου, ὃν ἡ φήμη ἐκ νέου Βρυέννιον Ἰωσὴφ ἐγνώρισεν.*

---

20 *πλεῖστον* B   28 *σοι* om. KP   31-32 *τῆς περὶ τοῦ τὴν εὐσέβειαν ζήλου θερμότητα (σου)* KV   *τῆς περὶ τὴν εὐσ. ζ. θερμότητα* P   *ζήλου καὶ τῆς θερμότητος* B   33 *καὶ* om. KP   39 post *συμπαρομαρτούσης* add. *τῆς* B

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

B′

B 129 ***Τῷ εὐλαβεστάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱερεῦσι κυρῷ Νικήτᾳ τῷ Μυρσινιώτῃ. Ἐν Ῥόδῳ.***

Τῆς ἐπιστολῆς ἥσθην μὲν καὶ τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων καὶ τῇ τῶν ἐννοιῶν πυκνότητι καὶ τῇ διὰ πάντων εὖ καὶ καλῶς ἐχούσῃ συνθήκῃ καὶ τοῖς ἄλλοις, οἷς τὰς καλὰς ἐπιστολὰς κοσμοῦσιν οἱ καλῶς ἐπιστέλλειν εἰδότες. Τοῦ μέντοι μέτρου καὶ μᾶλλον ἐπῄνεσα, ὅτι μηδέν, ἢ τῶν δεόντων
5 *ἐνεῖναι, ταύτῃ ἐνέλιπες, ἢ τῶν μὴ δεόντων προσέθηκας, ἀλλ᾽ ἦν, ὅπερ ἂν εἴποι τις ἀληθεύων, καλή. Προσετίθεις δὲ τῷ κόσμῳ καὶ ὅπερ αὐτὸς ἐβουλόμην καὶ ὑπὲρ οὗ σοῦ πολλάκις δεδέημαι μέν, οὐκ ἔπειθον δέ, λέγω δή, τὸ ἀφελεῖν τῶν εἰς ἐμέ σου ἐγκωμίων πολύ, ἐρρῶσθαι φάσκων τῇ ἀμετρίᾳ. Οὕτω γοῦν γράφε, καὶ σαυτῷ καὶ ἐμοὶ τήρει τὸ μέτρον, ὃ παρὰ πάντων μὲν*
10 *ἐπαινούμενον οἶσθα, τηρούμενον δὲ πρὸς μόνων τῶν ἀρετῇ συζῆν αἱρουμένων. Ὡς τούτου χωρίς, μηδὲν αὐτοῖς τῶν πολλῶν κατορθωμάτων ὄφελος ὄν. Ὧν ἕνα καὶ σὲ πεπεισμένος βουλοίμην ἄν σε πανταχοῦ τὸ μέτρον τηρεῖν, τούτῳ καὶ τὸ μηδὲν ἄγαν προσάπτοντα. Ἄλλως θ᾽ ὅτι τοῖς παρὰ καιρὸν ἐπαίνοις, ἐμὲ μὲν οὐδὲν βελτίω ποιήσεις — οὐ γάρ, ὅπερ οὐκ εἰμι, τοῦτ᾽ εἶναί*
15 *με πιστεῦσαι ποτὲ πείσεις —, σὺ δέ, ἅπερ οὐδείς μοι σύνοιδε χαριζόμενος, πρὸς τῷ ψεύδεσθαι καὶ κόλακος δόξαν προσλήψῃ, ὃ σε παθεῖν οὐκ εἰκός, ἄνδρα τοῦ βίου παντὸς ἀλήθειαν προστησάμενον. Περὶ μὲν οὖν τούτου βουλεύσῃ,*

B′ Tit.: in marg. *διορθωτικὴ* codd.
4 *δεόντων* B   *ὄντων* codd.   8 *τῶν* : *τὸ* K *τὸ εἰς μέσον ἐγκωμίων* P   *μέσου ἐγκωμίων* B   *φάσκων* B   *φράσας* codd.   14 *ὅπερ*: *ὅπου* K

καὶ πάντως τοῦ λοιποῦ σαυτῷ καὶ ἐμοὶ συμμέτρους πέμψεις ἐπιστολάς, ἵνα
μὴ τὸ παρὰ τὸ πρέπον ἐπαινεῖν με, αἴτιόν σοι γένηται τοῦ τῶν ἐμῶν, ὧν
B 130 φῂς ἐρᾶν, ἐπιστολῶν στερηθῆναι· |σιγήσομαι γάρ, μὴ δόξω γράφειν ἐπαίνων
ἐπιθυμίᾳ.

Περὶ δὲ τῶν δὶς ἑπτὰ ζητημάτων, ὧν με ἠξίους ἐκθέσθαι σοι ἀνεπερ-
γάστως, ἰδοὺ ταῦτα ἐκτίθεμαί σοι, καὶ ὅσον οἷόν τε κατὰ σύνοψιν. Ὅτι ἡ
πάντων Κυρία Θεοτόκος, μετέστη μέν, οὐκ ἀνέστη δέ. Ὁ θεολόγος Ἰωάν-
25 νης ἀναμφιβόλως κεκοίμηται, πλὴν ἔτι τοῦτο ζητεῖται τοῖς πλείοσιν. Ὁ
θεοδόχος Συμεὼν ἱερεύς ἐστι, μὴ ἀμφίβαλλε. Αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ ἐκεῖ εἰσιν,
ὅπου αὐτὸς ὁ Θεός, ἐν τῇ μελλούσῃ μακαριότητι. Τὴν γνῶσιν τῶν ὄντων
ᾗ ὄντων οὐχ ἕξουσι τελειοτέραν οἱ σοφοὶ τῶν ἀσόφων, οὐδέ γε οἱ ἐπιστή-
μονες τῶν ἰδιωτῶν, ἐπεὶ ἐν πᾶσι τοῖς οὖσι τὸ γινώσκειν ἓν καὶ τὸ γινωσκό-
30 μενον αὖ, ὁποῖον ἂν εἴποις, ἕν ἐστι. Πρὸς πάντων πατέρων καθαιρεθέντας
τοὺς τῶν Ἰταλῶν ἱερεῖς ἡγοῦ, καὶ πρό γε πάντων τὸν ἑαυτῶν πρόκριτον.
Τὰ μέντοι παρ' αὐτῶν ἱερουργούμενα ἅγια, ἅγια πάντα καὶ τέλεια νόμιζε,
καθάπερ ἄρα καὶ τὰ πρὸς τῶν ἐν ἡμῖν καθῃρημένων τελούμενα. Μέλλων
βασιλεύς, ὃν ἀκούεις οὕτω παρὰ πολλοῖς προᾳδόμενον, ὁ Χριστός ἐστιν.
35 Ἡ Πόλις οὔτε παραδοθήσεται τοῖς ἀπίστοις οὔτε ταὐτὰ τῇ Ἱερουσαλὴμ
πείσεται, ἐπεὶ οὐχ ὅμοια ἥμαρτε. Πεφόνευται Ζαχαρίας ὁ τοῦ Προδρόμου
πατήρ, τῷ τὴν Θεοτόκον ἱστᾶν μετὰ τῶν παρθένων. Εἴ γε οὐ προκόπτουσιν
ὅλως οἱ ἄγγελοι, ἢ ὡς ἄλογοι μένουσιν ἐν αἰσθήσει ἢ καταληπτὸν αὐτοῖς
τὸ ἄπειρον γέγονεν, ἅπερ ἀμφότερα πρὸς τῷ ψεύδει καὶ τὸ βλάσφημον ἐπι-
40 φέρεται. Ὁ Χρυσόστομος οὐκ ἐμνήσθη τοῦ Θεολόγου ἐν τοῖς οἰκείοις συγ-
γράμμασιν, ὅτι μηδ' ὁ Λουκᾶς τοῦ Ματθαίου ἢ τοῦ Ἡσαΐου ὁ Δανιήλ. Εἰς
ἀρετὴν οὐ προκόπτομεν, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ τὸ καλὸν τελέσαι, ἐπιχειρῆσαι δὲ
τοῦτο μόνον, οὐχ ὡς ὀφείλοντες τοῦτο, ἀλλ' ὡς μεγάλα τινὰ τῷ Θεῷ χαρι-
σάμενοι διακείμεθα, καὶ ὀφειλέτην αὐτὸν ἔχειν εὐθὺς φανταζόμεθα, καὶ
45 τοὺς λοιποὺς ἅπαντας, ὡς μὴ τοῦτο κατωρθωκότας, εὐτελεστέρους ἡμῶν
αὐτίκα καὶ Θεῷ ἀποστόργους ἡγούμεθα. Ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ
Θεῷ καὶ Πατρί, οὐκ ἀποθήσει, φησίν, ἀλλ' ὅτι ταύτην ὑφ' ἑτέρων κατεχομέ-
B 131 νην ἐκσπάσας, προσάξει τῷ ἰδίῳ Πατρί. Ὅτι ἡ μὲν ὄψις τὰ τῶν | σωμάτων
ἐπιπόλαια μόνον βλέπει, ἡ δ' ἀκοὴ τὰ τῶν ψυχῶν βάθη καὶ πάντα τὰ νοητὰ
50 παρέχει ἡμῖν καθορᾶν, τῆς πρώτης ἡ δευτέρα χρησιμωτέρα.

Οὕτω μὲν οὖν ταῦτά σοι λέλυται τὰ ζητήματα. Σὺ δ' ἐν πᾶσιν ἐν οἷς
ἀπορεῖς τὰς αἰτίας, τούτων τὰς λύσεις τῷ μέλλοντι ταμιεύου αἰῶνι ἐν Πνεύ-
ματι.

Ἐρρωμένος εἴης καὶ ὑγιαίνων ψυχῇ τε καὶ σώματι, τῆς θείας σοι χά-

---

28 ᾗ: ἢ KV 38 *ἐν αἰσθήσει* om. B 39 *ἄμφω* KP *τὸ ψεύδη* P 43-44 *χαρι-σάμενοι* B *χαριστάμενοι* codd. 46 *ἀποστόργους*: *ἀστόργους* B 49 *βλέπειν* KPV

55 ριτος ἀεὶ συνεργούσης καὶ ἅπαν ἀβούλητον τιθεμένης ἀτέλεστον. Τοῦ ἐν
μοναχοῖς ἐλαχίστου Ἰωσήφ, ὃν τὴν ἐπίκλησιν ἡ φήμη Βρυέννιον οἶδε καλεῖν.

ΠΙΝΑΚΕΣ

Ι ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΙΙ ΛΕΞΕΩΝ

Γ'

B 131 ***Τῷ μεγάλῳ χαρτοφύλακι τῆς ἁγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Μεγάλης 'Εκκλησίας καὶ ἀρχιδιακόνῳ κυρῷ 'Ιωάννῃ τῷ 'Ολοβόλῳ. 'Εν τῇ Βασιλευούσῃ τῶν Πόλεων.***

*῎Επεισιν εὐδαιμονίζειν καὶ κατὰ τοῦτό με τὴν βασίλειον πόλιν, καὶ εὐ-
φημισμῶν ὅσων αὐτὴν καὶ μακαρισμῶν ἀξιοῦν, ἐφ' ᾧ τοιούσδε πολίτας πε-
πλούτηκεν, εὐγενεῖς τὸ σῶμα, εὐγενεῖς τὴν ψυχήν, πλουσίους τοῖς χρήμασιν,
ὀλβίους τὴν ἀρετήν, ἐνδόξους τε ἀξιώμασι, λαμπροὺς τὴν σοφίαν, οἷόν μοι
5 καὶ σέ, πανολβιώτατε, αὕτη προήνεγκε. Καὶ γὰρ τοσοῦτόν σου τὸ ἐν πᾶσι
καλοῖς περιδέξιον πέφυκε, λέγω δὴ τὸ τοῦ γένους ἐπίσημον, τὸ πρὸς τὴν εἰς
Θεὸν εὐσέβειαν θερμὸν καὶ διάπυρον, τὸ πρὸς πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν ἐπιρρεπές,
τὸ ἀγχίνουν τῆς διανοίας καὶ ὀξὺ καὶ οὐχ ἥκιστα εὐεπήβολον, ὡς καὶ πολλοὺς
ἐρᾶν σοῦ διερεθίζειν, καὶ πρὶν ὄψεως θεατὰς γενέσθαι τῆς σῆς καὶ τῶν σῶν
10 καλῶν ἀπολαῦσαι ὁπωστιοῦν ἢ τῆς σῆς ὅλως φιλίας πεῖραν σχεῖν. 'Εγὼ δὲ
B 132 καὶ ἀκοῇ ὠτὸς ἤκουσά σου καὶ | αὐταῖς εἶδόν σε ὄψεσι καὶ λόγων κοι-
νωνὸς ἐγενόμην καὶ σύνειμί σοι ἀεὶ τῇ ψυχῇ. Καί σου τῷ ἱμέρῳ τυραννηθεὶς
καὶ τῶν ἐρώτων ἁλώσιμος γεγονώς, πειρῶμαι καὶ διὰ τοῦ παρόντος σε
ἐπισπάσασθαι γράμματος· τοιοῦτόν μοι, θαυμάσιε, τὸ πρὸς σὲ διακείμενον
15 καὶ τοιαῦταί με ἐλπίδες εἰς τὴν σὴν προσδιαλαλιὰν διὰ τῆς παρούσης ἐπιστο-
λῆς κεκινήκασι. Πείθει γάρ με, ὡς οὐκ ἀνεπίστροφά σοι ἔσται τὰ καθ' ἡμᾶς,
πρῶτον μὲν ἡ προενυπάρξασα πρός με φιλία τῆς σῆς λογιότητος, εἶτα καὶ
συχναὶ ταύτης ἐπαγγελίαι ἡνίκα ἐξερχομένου μου τῆς Πόλεως ὑπισχνοῦ
μηδαμῶς ἐπιλήσεσθαι, ἔπειτα καὶ ἡ ἐμπεφυκυῖα τῶν τρόπων σοι ἐπιείκεια,
20 ἥ σε ἄρα καὶ πρὸς εὔνοιαν οὐ τὴν εἰς ἐμὲ μόνον κινήσειεν ἄν, ἐσχηκότα ἴσως
τὸ ἐπαγωγὸν ἔκ τε τῆς πάλαι συνηθείας καὶ τῶν λόγων αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ
τὸν ὁπωσδήποτε ἔχοντα, κἂν καὶ ὁ λίαν ᾖ εὐτελέστατος. 'Επαίνους μὲν οὖν
διεξιέναι τοὺς σούς, καὶ ὅσοις σε φύσις ἅμα καὶ τρόπος ἐκόσμησαν τοῖς κα-*

Γ' Tit.: in marg. *ἐγκωμιαστικὴ* codd. *ἁγιωτάτης* om. P
1 *με τὴν* KPV *μὲν τὴν* B 1-2 *εὐφημιῶν* B 5 *σοι τὸ ἐν πᾶσι* B *τὸ ἐν πᾶσί σου* codd. 8 *εὐεπήβολον* VB *εὐεπήβουλον* KP 10 *πεῖραν φιλίας* KPV
20 *καὶ* om. B 22 *τὸν* om. B

*λοῖς, μακρῶν ἂν ἡμῖν δεήσειε λόγων καὶ μείζονος ἄρα ἢ κατὰ τὸν παρόντα
25 καιρόν· εὐχαῖς δέ σε ἀντὶ τούτων δεῖν ἔγνων τὸ τέως φιλοφρονήσασθαι,
ὅπερ ἄρα καὶ σοὶ ποθεινότερον. Εὔχομαι οὖν ἐπὶ πολὺ μὲν τὸν τοῦ παρόντος
βίου ἐκταθῆναί σοι δρόμον, χρησίμης, εὖ οἶδα, οὔσης σου τῆς ζωῆς εἰς πολ-
λῶν λυσιτέλειαν, εὐμαρῶς δέ σοι τοῦτον καὶ πάσης ὕπερθεν δυσχερείας ἀνύε-
σθαι. Τῶν μέντοι σοι κατ' ἀρετὴν προτερημάτων ὁσημέραι ἐπιδιδόντων,
30 ἀεὶ πρὸς τὸ ἔμπροσθεν ἐπεκτείναιο καὶ Θεοῦ ἐγγύτερον γένοιο, μέχρις ἄν,
τῆς τοῦ βίου προθεσμίας διηνυσμένης σοι, τρανότερον αὐτῷ προσπελάσῃς
καὶ καθαρώτερον. Εἰς παῖδάς σοι καὶ ἀπογόνους ἄχρι καὶ αἰῶνος τερμάτων,
τὸ κατὰ τὸν βίον ἅμα καὶ τὴν ἀρετὴν διαβαίη εὐδόκιμον.*

*'Αλλὰ ταῦτα μὲν τὰ ἐμά. Εὔχου δὲ καὶ αὐτός μοι διὰ τὸν Κύριον. Καὶ
35 εἴ τινα οἶδας αὐτόθι ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ, ἀξίωσον ἀντ' ἐμοῦ μεμνῆσθαί μου
ἐν ταῖς αὐτοῦ πρὸς Θεὸν εὐχαῖς, ὡς ἂν τὸ λοιπὸν τῆς ἐμῆς ζωῆς εἰς μετά-
νοιαν φυλάξας μὴ μόνον ἀνώτερος τῶν τοῦ πονηροῦ ἐπιβουλῶν ἐν τῷ παρόντι
B 133 βίῳ ἀναδειχθῶ, ἀλλὰ κἀκεῖσε τύχω τῆς μακαρίας ζωῆς. Οἶσθα | γὰρ τῶν
ἀνθρωπίνων τὸ ἐπίκηρον, ὡς ποταμίων ῥευμάτων μιμεῖται φύσιν, καὶ ὡς
40 ἐκείνους μόνους χρὴ μακαρίζειν, τοὺς μετὰ χρηστῆς ἐλπίδος καταλύοντας
τὸν παρόντα βίον· οὐ γὰρ ἐπὶ θάνατον ἔρχονται, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀγώνων ἐπὶ
τὰ βραβεῖα, ἀπὸ τῶν παλαισμάτων ἐπὶ τοὺς στεφάνους, ἀπὸ τῆς τεταραγμέ-
νης θαλάσσης ἐπὶ λιμένα ἀκύμαντον. Καὶ ταῦτα τίνες; οἱ ἀγαθοὶ καὶ πιστοὶ
δοῦλοι, οἱ φρόνιμοι οἰκονόμοι, οἱ ἐργάται τῆς ἀρετῆς. 'Εμοὶ δὲ πολλῶν εὐ-
45 χῶν χρεία, ἁμαρτίαις ἄλλως ὑπόχρεῳ γεγονότι, καὶ διὰ ταύτας ὑπευθύνῳ
κολάσεσι χρηματίσαντι, ὧν λυτρωθείην ταῖς σαῖς ἁγίαις εὐχαῖς.*

*'Ερρωμένος εἴης καὶ εὐεκτῶν, ὦ θειότατε, καί σοι ὁ ἔξωθεν ἄνθρωπος
συνευεκτοίη τῷ ἔνδοθεν. Τοῦ πάντα καὶ φιλοῦντος τὰ σὰ καὶ θαυμάζοντος
'Ιωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου.*

---

25 *σε* om. KPV 26 post *οὖν* add. *καὶ* B 28 *πάσης* : *ἁπάσης* codd. 36 *εὐχαῖς* : *προσευχαῖς* codd. 36-37 *ἐν μετανοίᾳ* codd. 39 *ἀνθρώπων* B 46 *κολάσεως* B

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Δ′

Τῷ σοφωτάτῳ ἀνδρῶν Δημητρίῳ τῷ Κυδώνῃ. Ἐν Βενετίᾳ.

Διάτορόν τι μέγα καὶ διαπρύσιον τῆς θερμῆς σου καὶ γνησίας ἀγάπης ἡ σάλπιγξ, ἐκ τοσούτου πνεύσασα διαστήματος, καὶ μέχρις ἡμῶν ἤχησε καὶ ἐν τρικυμίᾳ με λογισμῶν καθεστῶτα διανέστησέ τε ἅμα καὶ ηὔφρανε καὶ εἰς λήθην παντὸς ἀφικέσθαι δεινοῦ παρεσκεύασε. Τοιοῦτος σὺ φίλος ἀεί, καὶ (5) τοιαῦτά σοι τὰ πρός με συνήθη, χαίρων ὁπότε τι κέκτημαι τῶν καλῶν καὶ

Δ′ Tit.: in marg. *ἀνακλητικὴ* codd.
3 *τε* om. B 4 *φίλτατος* P

ἀχθόμενος ἐν τῷ κακῶς με πράττειν, σπουδαῖον ὄντα ἐπαινῶν καὶ ναρκῶντα ἐπεγείρων. Ἀμέλει σοι καὶ χάριτας οἶδα καὶ τοῖς συνοῦσι ταύτας ὁμολογῶ, καί γε εὔχομαι τῆς βασιλίδος εἰς βασίλεια ἐπανελθόντα σε ὅσον οὔπω πυθέσθαι. Καὶ γὰρ ἐμοὶ τὴν σὴν ἀποστασίαν ἐνθυμουμένῳ τὸ ταλαί- (10) πωρον ἡμῶν γένος ταλανίζειν ἔπεισι καὶ ἀποδύρεσθαι τῆς ζημίας, ἄνδρα τοιοῦτον ἀποβαλόν, ὃς τὰ μέγιστα μὲν ἂν εἰς κόσμον αὐτῷ συνετέλει καὶ καύχημα, μέγιστον δ᾽ ἂν εἶχε δ᾽ αὐτοῦ τὸ κράτος ἐν δόγμασι, κράτιστά τε αὖ τοὺς ἀντιθέτους κατηγωνίζετο. Νῦν δέ, ὃν ἂν χρείαν εἶχε γλώττης ἀποπληροῦντα ἢ ὅπλου ὀχυρωτάτου ἡ καθ᾽ ἡμᾶς Ἐκκλησία, τούτου αὐτῆς ἀπο- (15) σκιρτῶντος, κἂν μὴ εὐκαταγώνιστος τοῖς πολεμοῦσι καθίσταται, ἀλλά γε εἶναι δοκεῖ. Καὶ εἴθε τὴν ἐκείνου ἔπασχε μόνον ἀποβολήν· νῦν δὲ τοῦτο λίαν ἐλεεινότερον, ὅτι πρὸς τῷ τῆς ἐκεῖθεν ἐκπεσεῖν συμμαχίας, καὶ ἐχθρὸν αὐτὸν κέκτηται καὶ πολέμιον. Τίνα τοῦτον; ὃν αὐτὴ φεῦ! ἐγείνατό τε καὶ ἔθρεψε. Καὶ τιμῆς μὲν ἕνεκεν τῆς πρὸς τοὺς γεννήτορας μεγίστης ἐπαγγελλομένης (20) ἀμοιβῆς, οὐχ ἧττονος δὲ τῆς ἐπὶ τῇ παροινίᾳ ποινῆς ἐπισειομένης, οὐκ οἶδα τί παθὼν αὐτὸς καὶ ἀμφοῖν ἀλογῶν, τῇ εἰς φῶς ἐνεγκούσῃ τὸ νοητόν, ῥαγδαίως συρρήγνυσαι καὶ μαζοὺς ἀτιμάζεις, ὡς ἀκούω, τοὺς θρέψαντας, δέον εἰ καὶ ἐπιληψίμως ἔν τισιν εἶχε τὰ κατ᾽ αὐτήν, ἀποκρύπτειν πειρᾶσθαι τὸ αἶσχος, οὐ μέντοι γε ἐκπομπεύειν. Οὐδὲ γὰρ τὴν πατρικὴν ἐπιτωθάσας γύ- (25) μνωσιν Χάμ, τὴν ἀξίαν δίκην διέδρα, ἀλλ᾽ οἶσθα πάντως ἃ πέπονθεν. Εἰ γάρ σοι δι᾽ ἔξωρον ἡλικίαν ἡ μήτηρ ἀμβλυτέραν εἶχε τὴν αἴσθησιν καί τι τοῦ καθήκοντος διημάρτανεν, ἐμυκτήρισας ἄν; ἀλλ᾽ οὐκ ἂν ὑπαίτιος ἦς καὶ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις τοῦτό γε δρῶν; Παντί που σαφές. Ἢ ἀγνοεῖς ὅσον μὲν τῷ ἀοράτῳ Πατρὶ τὸ γονεῖς τιμᾶν ἠξίωται λόγου, οἷα δὲ δίκη τοῖς πατρα- (30) λοίαις ἐπήρτηται; Πολλῷ οὖν μᾶλλον τὴν πνευματικῶς ὠδινήσασαν καὶ μαζῷ τῶν θείων λόγων ἐκθρέψασαν καὶ εἰς τόδε σε ἡλικίας προαγαγοῦσαν ἔδει τιμᾶν, καὶ εἰ σύνοιδάς τι τῶν ὑπεναντίων αὐτῇ. Εἰ γὰρ ἀτεχνῶς αὐτῇ τοιόνδε τι συνῄδεις, περιστέλλειν ἐχρῆν, ἀλλ᾽ οὐ πάντως ἀπογυμνοῦν. Οἶσθα γὰρ καὶ τῶν παίδων τοῖς τοῦ Νῶε τὴν γύμνωσιν συγκαλύψασιν οἷα χάρις ἀντε- (35) μετρήθη παρὰ τοῦ φύσαντος. Ἀλλὰ χάρις τῷ ὑπὲρ ταύτης τὸ ἴδιον αἷμα ἐκχέαντι, ὅτι οὐ μόνον αὕτη ἐν οὐδενὶ ἐπιλήψιμος, ἀλλ᾽ ὅτι μόνη ὀρθὴ καὶ ἀληθὴς καὶ ἐξαίρετος.

Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς εἰς τὴν Μητέρα ἐπανόδου αὐτὸς βουλεύσῃ σοφῶς· καὶ εὐφρανεῖς αὐτὴν τοῖς ὑστέροις, ὡς τοῖς προτέροις ἐλύπησας. Ἡμεῖς δὲ (40) περὶ τῆς φθασάσης σιγῆς ἐκεῖνό σοι καθάπαξ ἀπολογούμεθα, ὡς οὐ γνώμης

---

25 Γέν. θ′ 22 34 Γέν. θ′ 23

---

21 *τῇ*: *τὸ* KP 27-28 *καὶ Θεῷ* om. PV 32 *καὶ εἰ σύν. τι τῶν* (*ὑπ᾽ αἰτίαν* V) *ὑπαιτίων* VB *εἰ*[1] om. KP

διαστροφῇ οὐδ᾽ ἀμελείᾳ περὶ τὰ καλὰ καὶ τῶν τοιούτων φίλων λήθῃ ⟨ἑάλωμεν⟩· ἀλλὰ τὸ καταπιέζον καὶ τρύχον ἡμᾶς ἄλγος οἶσθα, ὑφ᾽ οὗ καὶ τῶν ἔγγιστα φίλων καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἐπιλελῆσθαι βιάζομαι. Πλήν, καίπερ οὕτω τὴν κεφαλὴν πάσχων, σοῦ τῆς φίλης κεφαλῆς οὐδαμῶς ἐπιλέλησμαι. Τὸ γὰρ
45 *γνήσιον τῆς πρὸς ἐμέ σου ἀφάτου στοργῆς διηνεκῆ μοι τὴν σὴν μνήμην ἐντίθησι. Καί σου τὴν ὄψιν ἀεὶ φαντάζεσθαι πείθει καὶ μηδ᾽ ἀναπνεῖν σχεδὸν ἄνευ τοῦ τὰ σὰ διιέναι τοῖς φίλοις ἀφίησι. Τάδ᾽ ἐστι τὸ τῆς σοφίας ὕψος, ἡ περὶ λόγους εὐφυΐα, ἡ διαρκὴς περὶ τὰς ἀναλογίας σπουδή, τὸ τάχος τῆς διανοίας, τὸ πλῆθος τῶν μαθημάτων, ἡ περὶ τὴν ἑρμηνείαν τῆς Ῥω-*
50 *μαίων φωνῆς πρὸς τὴν Ἕλληνα γλῶτταν ἀκρίβεια, τὸ σῆς σωφροσύνης χρῆμα, τὸ ταπεινὸν σχῆμα, τὸ μέτριον φρόνημα, τὸ ῥεῦμα τῆς γλώττης καὶ τὸ τῆς φωνῆς κάλλος, οὐκ ἐμὲ δὴ μόνον ἀλλὰ καὶ πάντας ἄγον εἰς ἔκπληξιν. Τούτων ἕν τις λαβών, πόσους ἂν διεξέλθοι λόγους; ἢ πόσους ἂν εἰπών, ἱκανῶς εἰπὼν νομισθείη καὶ ἀποχρώντως τῷ πράγματι;*

55 *Οὕτως ἡμεῖς μὲν πρὸς σέ, θαυμάσιε, διακείμεθα· αὐτὸς δὲ θᾶττον ἐπανέλθοις εἰς τὴν Πατρίδα καὶ τῆς σῆς σοφίας εὕροις καὶ τέλος ἐπάξιον. Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἄχρις ἡλίων πολλῶν περιόδους εἴη σε περιέπουσα. Τοῦ ὃν φιλεῖς διαφερόντως Ἰωσὴφ Βρυεννίου, πιστοτάτου σου φίλου, καὶ κατὰ Θεὸν ἀγαπῶντός σε.*

---

41 *τὸν τοιοῦτον τῶν φίλων* V 41-42 *ἑάλωμεν* add. B 44 *φίλης* om. P 48 *εὐφυΐας* KP *περὶ τοὺς λ.* B 56 *τῆς* om. P 57 *ἡλίου πολλῶν περιόδων* B

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Ε′

B 136 ***Τῷ παναγιωτάτῳ μοι δεσπότῃ Δωροθέῳ τῷ τῶν Ἱεροσολύμων πατριάρχῃ. Εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ.***

Τὸ μὲν ἀλλήλους ἐπ᾽ ἴσης φιλεῖν, ὡς ἡ σὴ θεσπεσία φωνή, θειότατε, ἀπεφήνατο, καὶ Θεῷ φίλον καὶ τῇ καλλίστῃ τῶν τρόπων ἀρετῇ συμβαῖνον, ἣν δήπου τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν συνίστησιν. Ἐκεῖνο δ᾽ ἴσως οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐπορίας μοι πάρεστι, τὸ διὰ καλῶν γραμμάτων ἔχειν εὐφραίνειν σε,
5 *τὴν οὕτω θαυμασίαν κεφαλὴν καὶ αἰδέσιμον. Ὅπερ αὐτὸς ἤδη πεποίηκας καὶ ποιεῖν σὺν ὥρᾳ δύναιο, τοῖς τε πάλαι, πολλοῖς ἱδρῶσι συνηθροισμένοις χρώμενος λόγοις καὶ τῇ μακαρίᾳ ταύτῃ σχολῇ, ᾗ ποιεῖς μὲν τὸ σῶμα εὔρωστον, τῶν ἀγοραίων τούτων ὑπεξέλκων αὐτὸ θορύβων. Ποιεῖς δὲ καὶ τὴν ψυχὴν βελτίω, μόνος ἐντυγχάνων μόνῳ Θεῷ καὶ τὴν καλὴν ταύτην καρπού-*
10 *μενος θυμηδίαν ἐν τῇ τῶν ἀεὶ θεωρίᾳ μενόντων, ὀλίγα, εἰ μὴ ἐφ᾽ οἷς ἡ τῆς φύσεως ἀσθένεια πείθει, τοῖς περὶ τὸ σῶμα προσέχων· καὶ ταῦτα ποῦ; ἐν*
B 137 *γῇ τῆς ἐπαγγελίας, ἐν Σιὼν τῷ Ὄρει, ἐν τῇ ἁγίᾳ Πόλει. Ἐμοὶ δ᾽ ἐν|ταῦθα μυρίαι τὸν νοῦν βαπτίζουσιν ἀσχολίαι· καὶ νῦν μὲν ἀνάγκη τοῦτον καταλλάττειν ἐκείνῳ, νῦν δὲ προσιόντι τὰ ὦτα διδόναι. Καὶ ποτὲ μὲν τῷ ἀδικουμένῳ*
15 *συνηγορεῖν, ὁτὲ δὲ τὸν ἀδικοῦντα ἐλέγχειν. Καὶ νῦν μὲν τὰ τῆς μονῆς διεξάγειν, νῦν δὲ καὶ τοῖς ἔξωθεν ἐπιρρέουσι ῥανίδα τινὰ τῶν ἱερῶν λόγων ἐπομβρίζειν, καθ᾽ ἑκάστην ἀπαιτοῦσι τοῦτο καὶ τῇ σιγῇ δυσχεραίνουσι καὶ ῥαθυμίαν τινὰ ἐγκαλοῦσι, καὶ τὴν δικαίαν εὐλάβειαν καὶ τοῦ ἐμαυτοῦ βίου καὶ τῶν λόγων ἐπίγνωσιν, ὡς οὐχ ἱκανὰ πρὸς τάδε, τρυφήν τινα καὶ μαλα-*

Ε′ Tit.: in marg. *ἀπαιτητικὴ* KV 2 *τὴν* add. B
1 *ἐπ᾽ ἴσης* om. B 5 *ἤδη τε* codd. *ἤδη* B 6 *πάλαι: πάλιν* K 10 *θεωρίᾳ μὲν ὄντων* KP 14 *προσιόντι* B *τῷ προσιόντι* codd. 16 *τοῖς* om KB 17 *καὶ (τῇ) σιγῇ* B

20 *κίαν καλοῦσι. Τούτοις οὖν κωλυόμενος οὔτε καλὰς οὔτε συχνὰς πέμπειν ἄν σοι δυναίμην ἐπιστολάς, ἀλλὰ καὶ οὕτω διακειμένῳ, οὐ παραιτητέον μοι τὸ γράψαι ἐκρίθη τῇ σῇ ἁγιότητι. Τὸ γὰρ ἐπιστέλλειν προσδιάλεξίς τις οἷόν ἐστι καὶ συλλαλιά, ὡς παρὼν παρόντι δῆθεν προσδιαλεγομένου τῷ ἀπόντι τοῦ γράφοντος. Τὸ οὖν ὡς παρόντι, παναγιώτατε, σοὶ προσδιαλέγεσθαι γρά-*
25 *φοντα, ὀνησιμώτατον ἐμοὶ καὶ λίαν εὐφραντικώτατον. Εἰ γὰρ καὶ ψιλὴ τῶν κεχαρισμένων μνήμη Θεῷ ἥδει τὴν ψυχὴν καὶ ὀνίνησι, πολλῷ μᾶλλον τὸ καὶ λογικῶς συγγίγνεσθαι καὶ διάγειν ἐν τῇ τούτων προσλαλιᾷ, ἄμφω ταῦτα περιποιήσαιτο ἄν. Τοῦτο οὖν περιποιούμενος καὶ αὐτός, εἰς τὸ ἐπιστεῖλαι σοι ἤδη κεκίνημαι. Χαίροις τοίνυν τῷ ἀξιώματι, καὶ ἔρρωσο τὸν ἔσωθέν τε*
30 *καὶ τὸν ἔξωθεν ἄνθρωπον, ὥσπερ, εὖ οἶδα, καὶ ἔρρωσαι· κἂν μὴ τὸν ἔξωθεν ἴσως, ἧττον τούτου πεφροντικώς, μᾶλλον δὲ καὶ ἐκτήκων αὐτὸν καὶ πιέζων τοῖς πόνοις τῆς ἀρετῆς, τὸν μέντοι νοούμενον. Εἰ δέ σοι καὶ ὁ ὁρώμενος ἔρρωται, καὶ τοῦτο ἔστω σοι μὴ μικρὸν πρὸς τὴν τῶν κρειττόνων ἐπίδοσιν ἐπικούρημα. Ὡς ἂν δι' ἀμφοῖν κατορθοῖτό σοι τὸ εὐδόκιμον, καὶ ἡ πρὸς*
35 *Θεὸν ἀνάτασις εὐχερῶς ἐξανύοιτο, ἐκλανθανομένῳ μὲν τῶν ὄπισθεν, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἀεὶ ἐκτεινομένῳ, καὶ ἀπὸ δυνάμεως εἰς δύναμιν, ἀπὸ δόξης τε εἰς δόξαν προβαίνοντι. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἡμῶν.*

Ἡ σὴ δὲ μεγαλειότης τὸ ἡμέτερον εὔγνωμον τοῦτο προσηκαμένη, εὐνοίας καὶ στοργῆς, πρὸς ἣν ἡμεῖς τὴν σὴν ἐκκαλούμεθα ψυχήν, μὴ ἀπαξιώ-
B 138 *σῃς τὸ καθ' ἡμᾶς, ἀλλ' ἐπιστράφηθι τούτου πα|τρικῶς καὶ ἀγάπησον καὶ Θεὸν πρὸς σπλάγχνα κίνησον οἰκτιρμῶν, τῇ σαυτοῦ πρὸς αὐτὸν παρρησίᾳ καὶ οἰκειότητι. Κἂν γὰρ αὐτὸς ἀφέστηκα τῇ τῶν τρόπων ἀνοικειότητι, ἀλλ' αὐτὸς τῇ πρὸς αὐτὸν ἐγγύτητι προσοικειώσεις με τούτῳ, πολλῷ τῷ μέσῳ τοὺς πάντας παρενεγκὼν καὶ ἀμέσως αὐτῷ συγγινόμενος καὶ οὐ μόνον ἐκ τοῦ*
45 *ἀξιώματος ἔχων τὸ ἐπαγωγόν, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀρετῆς μᾶλλον. Οἱ κατ' αὐτὴν γὰρ ἱδρῶτες καὶ οἱ μυρίοι ἀνέκαθεν ἆθλοι καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀοράτους ἀντιπάλους ἄχρι καὶ εἰς τόδε σου τῆς ἡλικίας ἀντίστασις πῶς οὐχὶ τὴν θείαν σοι συγκινήσουσιν εὔνοιαν καὶ πρὸς ἃ παρὰ Θεοῦ αἰτεῖς εὐεπήκοον θήσουσιν; Ὄφελον οὖν τῶν σῶν ἀξιωθείην εὐχῶν! Οὕτω γὰρ ἵλεων τὸ θεῖόν μοι, ἐφ' οἷς*
50 *ἑάλων πλημμελήσας, ἂν εἴη μοι. Εἴη σοι καὶ ὁ ἔξω ἄνθρωπος τῷ ἔνδον συνευεκτῶν, καί σου ταῖς πρὸς τὸ θεῖον ἐντεύξεσι τύχοιμι σωτηρίας κἀγώ. Τοῦ ἐν μοναχοῖς οἰκτροτάτου καὶ ἀχρείου δούλου τῆς σῆς ἁγιότητος Ἰωσὴφ Βρυεννίου.*

---

31 *τοῦτο* KPB 35 *εὐχερῶς* om. B 36 *ἐπεκτεινομένῳ* V 38 *ἡ δὲ σὴ μεγ.* B 40 *ἐπιστράφητι* PV 47 *καὶ* om. B 49 *μοι* om. B

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Ϛʹ

B 138 ***Τῷ σοφωτάτῳ ἀνδρί, ἀρετῆς τε ἄκρῳ φίλῳ καὶ πίστεως κυρῷ Νικολάῳ τῷ Καβάσιλᾳ· Ἐν Κωνσταντινουπόλει.***

*Ἀλλ᾽ οὐ μόνος ἐγὼ τῆς σῆς ἀγαπητικῆς ἐπιλήσμων διαθέσεως ἔσομαι
οὐδ᾽ οὕτως ἀπειρόκαλος ὀφθήσομαι καὶ ἀβέλτερος, ὡς οὗ πάντες ἐρῶσι δια-
καῶς μόνος γε αὐτὸς κατολιγωρεῖν κἂν μικρῷ τινι τίθεσθαι. Ἀλλ᾽ ὥσπερ
παρών σοι μέγα τι καὶ ἄφατον εἰς εὐφροσύνην ὠνάμην, οὕτω καὶ ἀπὼν σοῦ
5 τῆς μνήμης παραπολαύσομαι· καί μοι γράμμα τὸ ἄψυχον τῆς ψυχικῆς γενή-
σεται διαθέσεως σύμβολον. Ἀεὶ γὰρ τὸ ἧττον τῷ κρείττονι, καθ᾽ ὅσον ἧττόν
ἐστι, κατὰ τοσοῦτον χρὴ παρακολουθεῖν. Καίτοι, εἰ καὶ πολλῶν τινων ἐδέη-
σεν ἀναλωμάτων εἰς τὸ τυχεῖν πλούτου τοιοῦδε, οὐκ ἂν ἐφεισάμην, οὕτω δὲ
προῖκά μοι προκειμένου ὀλιγωρήσω τῆς ἐπιτεύξεως; Μᾶλλον δ᾽, ἵν᾽ εἴπω
10 τἀληθές, καὶ ἔτυχον τοῦ καλοῦ τούτου καὶ ὁ χρυσὸς αὐτόματός μοι ἐρρύη,
οἷον εἰπεῖν. Οὕτω γάρ σοι τὸ πεφυκὸς πρὸς ἅπαντας ἐπιρρεπέστατα ἔχει
δι᾽ ἤθους χρηστότητα, ὡς μηδένα εἶναι τῶν ἁπάντων, εἰ οἷον τ᾽ ἦν, ὃς οὐκ
ἂν διακορὴς ὤφθη μάλα καλῶν. Ἣν γὰρ ἐχρῆν τοὺς ἄλλους τιθέναι σπου-
δήν, ὥστε τῶν καλῶν ἐν ἀπολαύσει σου γίνεσθαι, αὐτὸς τὸ ἀνάπαλιν ταύτην
15 ποιῇ, ὡς ἂν εἰς κοινὴν ἀπόλαυσιν ἑκάστοις ταῦτα προκέοιτο, καὶ ῥεῖ ἐκ τῶν
σῶν φρενῶν ἐπὶ τοὺς ὁμιλοῦντας σύνεσις, ὥσπερ ἀπὸ τῶν χασμωμένων ἐπὶ
τοὺς ὁρῶντας ὕπνος. Διά τοι τοῦτο καὶ αὐτὸς διὰ στοργῆς ὅτι πλείστης ἄγω
πάντα τὰ σά, καὶ διακαῆ πρὸς τὴν σὴν σοφίαν τρέφω τὰ φίλτρα καὶ ἐκθυ-
μότατα τὰ χρηστά σοι ἐπεύχομαι. Ἔπεισί τε χάριν ὁμολογεῖν, χάριν σήν,
20 τῷ Θεῷ, οὐχ ὅπως ἐφ᾽ ᾧ εὐτυχέστατα ἔσχηκας — τί γὰρ μεῖζον εἰς εὐτύχημα
τοῦ τὸν αὐτὸν καὶ σοφὸν καὶ εὐδαίμονα εἶναί σε; — ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ τρό-
που τὸ λίαν φιλόκαλον ἢ μᾶλλον φιλόθεον· καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλ᾽ ὃ
πολλῷ χαριέστερον, ὅτι καὶ τῆς ἀκιβδήλου καὶ γνησίας μοίρας τελεῖς ἐν Χρι-
στιανοῖς· τοῦ νενοθευμένου δὲ καὶ κιβδήλου μέρους καθάπαξ ἀπήλλαξαι,
25 καὶ τὴν ἐκ πατέρων εὐσέβειαν ἀπαραποίητον φυλάττων, οὐδαμῶς τοῖς παρα-*

Ϛʹ Tit.: in marg. *διεγερτική*

1 *ἀγαπητικῆς* om. B 9 *μοι* om. P 12-13 *ὃς οὐκ ἂν τῶν σῶν διακ. ὤφθη μάλα* (*μάλα* om. B) *καλῶν* VB 18-19 *ἐκθύμως* P 19 post *χάριν*¹ add. *μοι* P 21 *ἀλλὰ* om. P 23 *γνησίας*: *τελείας* B 24 *καθάπερ* B

*χαράξασι ταύτην προσέσχηκας, ἀλλ᾽ οἷα δή τινων λελυμασμένων ἀτεχνῶς
θρεμμάτων ἔπαυλιν τὴν συναγωγὴν ἐκείνων ἀπειρηκὼς τῇ ὑγιαινούσῃ ποί-
μνῃ συντετάχθαι δεῖν ἔκρινας. Μακαριστέος ἄρα, ὦ θαυμάσιε σύ, πρῶτον
μὲν διὰ τὴν ἐν εὐδαιμονίᾳ ἀκρότητα, εἴπερ εὐδαίμων ἐστὶν ὁ τῷ μὲν σώματι
30 ὑγιής, τὴν δὲ ψυχὴν εὔπορος, τὴν δὲ φύσιν εὐπαίδευτος. Τὸ δεύτερον, διὰ
τὴν τοῦ τρόπου χρηστότητα, εἴπερ ἁπλῶς ἀγαθὸν μέν ἐστιν οὗ πάντα ἐφίε-
ται, τὸ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἀγαθόν, ὡς δὴ ἀνθρώπου, ψυχῆς ἐστιν ἐνέργεια,
κατ᾽ ἀρετὴν τὴν ἀρίστην καὶ τελειοτάτην ἐν βίῳ τελείῳ, ἧς δὴ αὐτὸς κατέλα-
βες τὴν ἀκρώρειαν. Καὶ τρίτον, διὰ τὴν ἐν τῇ πίστει ὀρθότητα, εἴπερ πίστις
35 ἐστὶν ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων, ὃ καὶ
τῶν πρὸ αὐτοῦ πολλῷ σφόδρα διαφορώτερον καὶ ὡς κορωνίς τις διάχρυσος
ἢ καὶ στέφανος τοῖς ἄλλοις σου τῶν πλεονεκτημάτων ἐπίκειται. Οὐκ ἔστιν
οὖν μέγα ἐπὶ σοὶ κομπάζειν τοῖς καθ᾽ ἡμῶν καὶ μεγάλην αἴρειν ὀφρύν, ἡμᾶς
δὲ ἐγκαλύπτεσθαι, μᾶλλον δὲ θρηνεῖν καὶ ὀδύρεσθαι, ὡς οὐκ ὄντος ἡμῖν σο-
40 φοῦ καὶ εὐδαίμονος ἄρχοντος· ἀλλ᾽ ᾤχετο πάντῃ τὰ καθ᾽ ἡμᾶς καὶ ἀπόλωλεν.*

*Ἄγε τοίνυν, ὦ βέλτιστε, χρῶ τῇ γλώττῃ καὶ ἐπιλαβόμενος παρρησίας
ἔλεγχε τοὺς τῷ βλασφημεῖν ἀρέσκειν ἡγουμένους τῇ ἀληθείᾳ· μετὰ τοῦ Πνεύ-
ματος τοῖς τῷ Πνεύματι μαχομένοις ἀντίστηθι· ποίησον τοὺς μύθους ἐκ
μέσου· συμμάχει Χριστῷ, τῷ δυνατῷ μὲν ἐπαρκεῖν αὐτῷ τῇ αὐτοῦ, ὡς φησὶ
45 τὸ λόγιον, δεξιᾷ, παρ᾽ ἡμῶν δὲ βοηθεῖσθαι ἀξιοῦντι τῶν ὑπ᾽ ἐκείνου καὶ
γενομένων καὶ σεσωσμένων, ὡς ἂν εἰσενεγκεῖν τι δοκοῖμεν καὶ αὐτοὶ ὑπὲρ
οὗ δικαίως ἂν τῆς ἐκείνου κοινωνίας τύχοιμεν.*

*Ἀλλ᾽ ἔλαθον ἐμαυτόν, τὸ τοῦ λόγου, ἵππον τρέχειν διδάσκων, δελφῖνα
νήχεσθαι καὶ ἀετὸν πέτεσθαι, οὕτως ὑπὸ τοῦ λόγου παρασυρείς. Ἵνα δὲ
50 ἐπανέλθω πρὸς τὴν εὐθεῖαν, τίς τοιοῦτον ὄντα σε, οὐκ ἂν ἀγασθείη; Τίς οὐκ
ἂν ἐρασθείη, μεθ᾽ ὅσου τοῦ περιιόντος, σοῦ; Ὡς ἔμοιγε καὶ παντὶ νοῦν ἔχοντι
καὶ μὴ ἀλογίᾳ συνεζευγμένῳ δοκεῖ, οὐκ ἔστιν ὅστις ἰδών σε μὴ εὐθὺς ἁλῶ-
ναί σου τῶν καλῶν τοῖς ἱμέροις. Ἐρῶμεν οὖν σου καὶ ἡμεῖς διὰ ταῦτα, ἐρᾷ
δέ σου πρὸ ἡμῶν ὁ Θεός, τῆς φίλης αὐτῷ ψυχῆς καὶ ὡς οἷόν τε μιμητικῆς
55 αὐτοῦ κατὰ τὸ φιλάνθρωπον.*

*Ἐπεὶ τοιγαροῦν, ὥς γε ἔφθην εἰπών, τοῦ καλοῦ τούτου χρήματος, τοῦ
κατὰ τὴν σὴν οἰκείωσιν, ἐπιτυχεῖν μοι τελεῖν ἐξεγένετο, καὶ ἥδομαι σφόδρα
τῷ εὐτυχήματι καὶ διὰ βίου συμπαραμένειν μοι εὔχομαι. Ταῦτ᾽ ἄρα καὶ τὸ
παραστατικὸν τοῦ πεφυκότος γράμμα τυπώσας ἀφίημι, πρὸς τὴν ἴσην σε
60 φροντίδα καὶ αὐτὸν ἐκκαλούμενος, ὡς ἂν τοῦτ᾽ εἴη ἡμῖν τῆς μνήμης τε, διὰ*

---

34 - 35 Ἑβρ. ια´ 1

---

29 *ἐν εὐδαιμονίᾳ* : *εὐδαιμονίας* B 30 post *τὸ* add. *δὲ* B 35 *ὃ*: *ὅτι* B 43 *ἀντίστητι* codd. 52-53 *ἁλῶ* B 53 *ἐρῶμέν σου τοίνυν* P 54 *ὁ* om. P 57 *ἐπιτυχεῖ* B 60 *τούτου* P

βίου παντός, καὶ τοῦ φίλτρου ἐμπύρευμα.

'Ερρωμένος εἴης καὶ εὐεκτῶν ψυχῇ τε καὶ σώματι καὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους παντὸς ἀνιαροῦ ὑπέρτερος διακείμενος. Τοῦ τῶν σῶν λόγων διαπύρως ἐξηρτημένου, 'Ιωσὴφ τοῦ Βρυεννίου.

---

64 *τοῦ* om. V

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Ζ'

B 141 ***Τῷ σοφωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ πατρί, καθηγουμένῳ τῆς σεβασμίας καὶ βασιλικῆς μονῆς τῶν Στουδίου, ἀρχιμανδρίτῃ καὶ πρωτοσυγκέλλῳ κυρῷ Εὐθυμίῳ. 'Εν Βυζαντίῳ.***

'Εμοὶ οὐ μόνον ἐπῄει μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῇ σῇ, Πάτερ, σοφίᾳ, καθ' ἣν πάντων διήνεγκας, ἀλλ' ὅτι σοὶ τῆς σῆς μᾶλλον ψυχῆς ἔμελε, σφοδρῶς ἤρων σου. Καὶ νῦν μοι ἐπεσταλκότος σου, διακαέστερα τὰ τοῦ σοῦ κατέστη μοι ἔρωτος, καὶ ὁ σπινθὴρ τῆς ἀγάπης εἰς πυρσὸν ἀνῆπται ἀέριον, μετὰ τῆς εὐ- 5 *φυΐας καὶ τὸ ἐπιεικὲς ἐκπληττομένῳ τῆς σῆς ἀγχινοίας, ὅθεν εἰς τὸ γράψαι κεκίνησαι, καὶ ζηλῶν σε τῆς σοφίας, καὶ τῶν ἄλλων καλῶν οἷς κεκόσμησαι, οὐχ ἧττον ἄγαμαι τοῦ προσηνοῦς τε καὶ μετριόφρονος. Καὶ οὐκ ἂν ἀποφαίην οὐδ' ἀπαγορεύσαιμι μὴ οὐχὶ κἀμὲ καὶ τοὺς πολλῷ τῷ μέσῳ διενεγκόντας ἐμοῦ τῶν σῶν ἐπιδεεῖς καλῶν εἶναι, καὶ δεῖν τούτοις τοῦ προσιέναι σοι* 10 *καὶ κομίζεσθαι τὰ λυσιτελῆ. Καὶ γὰρ τὸ χρῆμα τῆς ἀρετῆς ἅπαν μὲν παρήνεγκε τῆς ἐν λόγοις δυνάμεως φρύαγμα, πάσης δὲ ἀξίας, κἂν καὶ πνευματικὴ καὶ θεία αὕτη, ὑπερανέστηκεν· ἡ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνη χάρις τὰ πολλά, καὶ ἄδηλον εἰ τῇ ἀνθρωπίνῃ καὶ ἡ θεία ψῆφος ἐφέπεται, τῇ κατ' ἀρετὴν δὲ γνησιότητι ἡ πρὸς τὸ θεῖον ἐγγύτης οὐκ ἀμφίβολος. 'Η δὲ ἄρα τῇ σῇ ἱερότητι*

Ζ' Tit. 2 *τῶν : τοῦ* codd. *τῶν* B in marg. *διαγγελτικὴ* codd.
3 *σφόδρα* B 5 *ἐκπληττομένῳ* B *ἐκπληττόμενον* codd. 10 *λυτελῆ* V 14 *οὐκ ἀμφίβολος* B *οὐκ ἂν ἀμφίβολος* KPV

B 142 *ἐκ | περιουσίας πεπλούτηται. Ὅτι δ' οὐ πρὸς χάριν τάδε μοι εἴρηται, μαρτυ-*
ρεῖ τὰ σοῦ πέρι παρ' ἑκάστοις καὶ ἑκασταχοῦ διαθρυλούμενα. Ἡ γὰρ φήμη
τὰ σὰ προτερήματα πολλαχοῦ παραπέμψασα καὶ τοὺς μήπω τὴν σὴν ὄψιν
τεθεαμένους οὐκ εἰδήμονας μόνον τῶν σῶν, ἤδη δὲ καὶ ἄκρους κατέστησεν
ἐραστάς. Καὶ πάντες τῆς ἡδίστης σου γλώττης ἐκκρέμανται καὶ πάντας δή-
20 *που κατακηλεῖς τῶν σῶν λόγων ταῖς ἴυγξι. Καὶ εἴ γε Ἡσιόδῳ πειστέον,*
μὴ ἔωλον εἶναι διατεινομένῳ τὴν φήμην, ἥντινα λαοὶ πολλοὶ φημίζουσι, πει-
στέον ἄρα κἀμοὶ τοῖς τὰ σὰ διὰ πολλοῦ τοῦ θαύματος ἄγουσιν. Ὅπου γὰρ
πολλοὶ μὲν τελοῦσιν οἱ ἐκθειάζοντες καὶ ὥσπερ ἓν στόμα, καὶ γλῶσσα μία
πρός γε τοῦτο πάντες ὁρῶνται, μηδεὶς δὲ ὁ πρὸς μῶμόν τι γρύζων ὅλως,
25 *μηδ' ἂν λίαν ὢν τυγχάνῃ ζηλοτυπώτατος, τίς οὕτως ἔσται φιλαιτιώτατος*
ἢ δυσάρεστος, ὡς τοῖς πᾶσιν ὡμολογημένοις μὴ τίθεσθαι; Οὔκουν ἀπιστῶ
τοῖς περὶ σοῦ λεγομένοις, ἀλλὰ πείθομαι μὲν τοῖς λέγουσι, πολλοῖς ἅμα καὶ
γενναίοις οὖσιν, ὧν ὁ λόγος εἰς πίστιν οὐχ ἥκιστα ἀξιόχρεως, πείθομαι δὲ καὶ
ἐμαυτῷ, ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων τὴν ἐμὴν ὄψιν τῶν σῶν κτησάμενος μάρτυρα. Καὶ
30 *παρίσταται μὲν ἥδεσθαι καὶ δόξαν διδόναι Θεῷ, οἷς ὁ καθ' ἡμᾶς αἰὼν ἀνδρῶν*
πάντῃ σπουδαίων οὐκ ἔρημος, ἀλλ' ἔτι τῷ Ἰσραὴλ σπέρμα τι καὶ ῥίζα ἀρετῆς
ὑπολέλειπται, ζώπυρόν τι μικρὸν τοῦ κεχαρισμένου γένους Θεῷ, οὐ μέντοι
τὸ καλὸν τελείως ἀπέσβη καὶ ᾤχετο. Ἔπεισι δέ μοι καταγινώσκειν ἐμαυτοῦ,
καὶ πλείστων ὅσων γε πρὸς τὰ καλὰ κατηγορεῖν τὴν νωθείαν, ἐκ τοῦ περιόν-
35 *τος πλούτου τοῖς ἄλλοις τὴν ἰδίαν πενίαν καταμανθάνοντι καὶ ταύτην οἰκτρῶς*
ὀλοφυρομένῳ. Ἀμέλει μοι καὶ πρὸς τὸν ἐπιτεθέντα τῆς διδασκαλίας τοῦτον
ζυγὸν ἀφορῶν καὶ ἐννοῶν, ὅσον ἄρα τῆς ἀξίας ἐνδέω, ὕλην καταγνώσεως τῆς
ἐμαυτοῦ καὶ τοῦτον δὴ τίθεμαι. Καὶ ἄλλων προκεχειρισμένος ἑρμηνευτὴς εἶναι
τῶν θείων, ἑτέρων μᾶλλον ἔγωγε ἐπιδεὴς εἰς τοῦτο καθέστηκα. Καὶ πῶς οὐχ
40 *ἁρμοδιώτατα τῷ μελέῳ, τὸ τοῦ λόγου, διοίσει μοι; Ἰατρέ, θεράπευσον σεαυ-*
B 143 *τόν. Ὅσον δέ μοι ἐμπέφυκε τὸ αὐτοκατάγνωστον, μηδὲν ἐμαυτῷ τῶν|λῴων,*
ἅπαν δέ γε φαῦλον ἀτεχνῶς συνειδότι, τοσοῦτόν μοι τὰ σὰ ἀξιάγαστα καθέ-
στηκε καὶ ἀρίζηλα. Καί σου πρὸς τὸν ἵμερον πάλιν τῆς συντυχίας οὐκ ὀλίγος
καθέστηκα, καὶ εἰ οἷόν τε ἦν Δαιδάλῳ περιτυχεῖν ἢ πτεροῖς Ἰκάρου κουφί-
45 *ζεσθαι, συνεχῶς ἂν ἐφοίτων αὐτόθι τοῦ βλέπειν σε τὸν ποθούμενον. Καί μοι*
τὰ τῆς Τραγῳδίας φθέγξασθαι ἔπεισιν «ἀνεμώκεος εἴθε δρόμον νεφέλας
ποσὶν ἐξανύσαιμι δι' αἰθέρος, πρὸς ἐμὸν ὁμογενετῆρα, περὶ δ' ὠλένας φίλτατα
βάλοιμι, χρόνου φυγάδα μέλεον». Ἀλλὰ τί πάθω; καὶ γάρ μοι τὰ τῆς ἐφέσεως

15 *συνεπλούτηται* KVB *πεπλούτισται* P *εἴρησται* P 16 *ἑκάστοις: ἑκάστου* B
18 *εἰδήμονας μόνον* B *εἴδη μόνον* codd. 23 *οἱ* om. KPB 26 *πᾶσιν* B *παρὰ*
πᾶσιν codd. *ὁμολογούμεναι* V *ὁμολογουμένης* KPB 29 *κτησάμενος* B *τῶν*
σῶν κτ. codd. 33 *τὸ κακὸν* P 38 *ἄλλοις* B 47-48 *περὶ δ' ὠλένας δέρα φίλτατα*
(bis in P) *βάλοιμι χρόνον φυγάδα μέλεον* codd. *περὶ δ' ὠλένης φίλτατα βάλοιμι. χρό-*
νου φυγάδα μέλεον B || 20 Ἡσιόδ. Ἔρ. 763-764 46-48 Εὐρ. Φοίν. 163-167.

πάντα ἀμήχανα, μήτε σοῦ τῆς Πόλεως ἐκβαίνειν εὐπετῶς ἐσχηκότος, μήτε
50 *ἐμὲ ἔνδημον ὑμῖν ὀφθῆναι ἐφειμένον, οἷς κεκλήρωται τὸ καθ' ἡμᾶς ἐπικρατές.*
Εὐχῶν οὖν ἐμοὶ δεήσει τῶν παρὰ σοῦ. Ταύταις γὰρ ὀψέποτε θείας μέ τινος
διεγειράσης ῥοπῆς, καὶ πρὸς τὴν σὴν σοφίαν ἀφικέσθαι δυνήσομαι, καὶ βελ-
τίων ὀφθήσομαι ἐμαυτοῦ, καὶ οὕτω σοι συνέσομαι τὸν ἐπίλοιπον βίον, καὶ
θεῷ κεχαρισμένως βιώσομαι, καὶ εἴθε τῆς ἔνθεν λυσιτελείας μὴ διαμάρτοιμι.
55 *Ἐρρωμένος εἴης καὶ ὑγιαίνων ψυχῇ τε καὶ σώματι· καὶ ἐν ἅπασι τοῖς*
πνευματικοῖς, μετὰ καὶ τῶν σῶν, εὐεκτῶν καὶ ἔχων ἐν ἅπασιν εὐτυχῶς.
Ὁ πάντα τὰ σὰ καὶ φιλῶν καὶ θαυμάζων ἐξόχως μοναχὸς Ἰωσήφ, ὃν διὰ τὸ
γνώριμον οἱ πολλοὶ Βρυέννιον γράφουσιν.

49 *πάντα* B *πάντῃ* codd. *σοῦ τῆς πόλεως* B *σοι τῆς φίλης πόλεως* codd.
53 *ὀφθήσοται* e lapsu B post *ὀφθήσομαι* add. *καὶ* V *οὕτω* B *αὐτῷ* codd.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Η'

B 143 ***Τῷ τῶν ἀρχιερέων ἄκρῳ, τρισκαιδεκάτῳ τε τῶν 'Αποστόλων, ποιμένι ποιμένων καὶ κριτῇ τῆς οἰκουμένης, Μάρκῳ τῷ πάπᾳ 'Αλεξανδρείας. 'Εν Αἰγύπτῳ.***

῾Εν ἄρα καὶ τόδε τῶν μεγίστων εὐτυχημάτων τίθεμαι, τὸ σπουδαίοις ἀνδράσιν εἰς λόγον φιλίας προσοικειοῦσθαι, καὶ τὸ μέγα τοῦτο κτῆμα καὶ
B 144 *ἀνθρώποις περι|σπούδαστον, εἰς τοὺς ὠφελεῖν δυναμένους πλουτεῖν. Εἰ δὲ*

Η' Tit.: 1 *τε* om. codd. in marg. *συναπτικὴ* KV
2 *καὶ* om. P 3 post *ἀνθρώποις* add. *ἅπασι(ν)* codd.

καὶ μὴ ὅτι γε πρὸς ἀρετήν, ἀλλὰ καὶ πρὸς λόγων εὐμοιρίαν τῆς σπουδῆς ἐκεί-
5 *νοις τὸ περιόν, ὥστε ἀμφοτέρωθεν ἔχειν τὸ εὐδόκιμον, ᾧπερ ἄρα καὶ ἡ τε-*
λειότης προσμεμαρτύρηται καὶ τὸ βιοτεύειν μετὰ τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος,
πηλίκον εἰς εὐδαιμονίαν τὸ τούτοις συνάπτεσθαι; Εἰ δὲ πρόσεστι τούτοις καὶ
ἄκρον ἀξίωμα, τούτου τίς εὕροι μεῖζον, ὃ κτήσοιτο; Τοιόνδε κἀγὼ τὸν φίλον
ηὐμοίρησα. Ἔνθεν τοι τῆς τύχης, καίτοι τἆλλα ἀκλεῶς ἐσχηκότα, ὅσον
10 *κατὰ τοῦτό γε ἐμαυτὸν μακαρίζειν ἔχω! Ἄγαμαι δέ σου καὶ τοῦ τρόπου*
τὸ ἄτυφον καὶ τὴν εἰς τὸν πρᾷόν τε καὶ ταπεινὸν τῇ καρδίᾳ Δεσπότην μίμησιν,
οἷς τοῖς πενιχροῖς ἡμῖν μὴ ἀπαξιοῖς καὶ εὐτελέσι συμφέρεσθαι, οὓς τοῦ τρό-
που τὸ κακόηθες καὶ ἡ πρὸς τὰ κρείττω ὀλιγωρία ἀρετῆς καὶ λόγου τὸ πα-
ράπαν καὶ ἀξιωμάτων ἐστέρησε. Τούτου σε τοίνυν ἀξίως ἀμείβεσθαι προ-
15 *τεθύμημαι μέν, οὐ δεδύνημαι δέ, τὸ τῆς ἐπιεικείας τῆς σῆς περιὸν πᾶσαν ἀμοι-*
βῆς ὑπερβαινούσης περιουσίαν. ῞Οσον γὰρ ἡμῶν ὑπερτερεῖς, ὦ θειότατε, το-
σοῦτον ἔστι σου συλλογίζεσθαι τῆς μετριοφροσύνης τὸ ὑπερβάλλον, ὃ τῶν
εὐτελῶν ἡμῶν ἀναγκάζει μὴ ἀπαξιοῦν τὴν οἰκείωσιν. Γραμμάτων δὲ τοῖς
ἀμοιβαίοις εἰ πειραθείην ἀξίως ἀφοσιοῦσθαι τὸ χρέος, καὶ οὕτως ἀγνοῶν
20 *ἐλεγχθήσομαι τὴν ἐμαυτοῦ περὶ λόγους ἀσθένειαν. Τί γὰρ ἂν καὶ εἴποιμι*
τῆς σῆς ὑπεροχῆς ὄντως ἄξιον, ὡς ἂν πρέπων σοι ὁ τῶν ἐπαίνων παρ' ἐμοῦ
πλακῇ στέφανος; Τίς γάρ εἰμι ἐγὼ ἢ τίς ἡ σύστασίς μου, ἀλλ' ἢ σποδὸς
καὶ σκιά; καὶ ἄνω μὲν γῆ, ὕστερον δὲ σαπρία, τὸ δὲ μέσον ἁμαρτία, καὶ τὸ
πᾶν ὄνειρος; ῞Ομως ἐπείπερ ἠξίωσας φθάσας αὐτός, οὐχ ὅπως ἅπαξ, ἀλλὰ
25 *καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ ἐπέκεινα γράψαι μοι, καθάπερ ἐν τῷ ὑστάτῳ διατείνῃ*
B 145 *σου γράμματι, κἂν ἐμοὶ δεύτερον τοῦτο μετὰ πλεῖστον | ἐπεληλύθει τὸν χρό-*
νον, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ἐδεξάμην, τοῖς εὐτελέσι τοῖσδέ σε καὶ πενιχροῖς ἀμεί-
βομαι γράμμασιν. 'Εγώ σου τῇ μεγαλοπρεπείᾳ φιλιωθείς, ὅτε τὴν εἰς τὴν
βασιλίδα πορείαν ἐστέλλου, καὶ βεβαιωθεὶς τὸ ἐν πᾶσί σου περιδέξιον καὶ
30 *τοῦ τρόπου τὸ σφόδρα φιλόκαλον, καὶ θαυμάζω σου ἄγαν τὸ συνετὸν καὶ*
χαίρω, οὐχ ἧττον ἢ ἄλλος τοῖς ἑαυτοῦ, τοῖς σοῖς ἀγαθοῖς. ῝Ον γὰρ ἔφθην
γνησιώτατα στέρξας καὶ ἐν ἴσῳ τῶν ἐξ αἵματος οἰκειοτάτων εἰς φίλτρον θέ-
μενος, τούτου πῶς οὐκ οἰκειώσομαι τὰ καλὰ καὶ ὡς ἐμαυτῷ τοῖς τοιούτοις
ἡσθήσομαι; Ἥδομαι τοίνυν τοῖς σοῖς καλοῖς, καὶ ἥδομαι ἐκ περιουσίας ὅτι
35 *πολλῆς, καὶ τῶν καλῶν οὐχ ὅσοις σε μόνον τὸ πεφυκὸς κατεκόσμησεν, ἀλλ' ὅ-*
σοις σε καὶ τρόπου καλοκαγαθίᾳ ἐσέμνυνε, καὶ οὐ τούτοις μόνον ἀλλὰ καὶ

4-5 *ἐκείνης* P 5 *ἔχειν* B *πλουτεῖν* codd. 8 *ὃ*: *ἢ* KV 10 *κατά τι γε* P 11 *τὸ πρᾷον* P *τὸν Πρᾷον* (sc. *Θεὸν*) B 16 *ὑπερβαῖνον* B 17 *ἔστι σου* B *ἔστι σοι* P *τὸ τῆς μετρ. ὑπερβ.* P 22 *πλακῇ* B *πλακεὶς* P *πλακῆς* K 26 *τοῦτο* om. P 26-27 *τὸν χρόνον* : *τὸ πρῶτον* B 28 *εἰς* om. P 33 *ἐμαυτῷ* B *ἐμαυτοῦ* KV 36 *σε* om. P *καλοκαγαθίας* P *ἐσέμνωσε* K *οὐ* : *ἐν* KV *ἀλλὰ (καὶ)* B

ὅσοις σε ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐδεξιώσατο, μᾶλλον δὲ τὰ ἀρρεπῆ τῆς θείας δικαιοσύνης ζυγά. Ἡ τῇ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀδεκάστῳ ῥοπῇ ἑκάστῳ τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπονενέμηκε. Χαίρω οὖν καὶ εὖ ποιοῦντα μανθάνων σε,
40 *καὶ εὖ πράττοντα. Καί σε τοὺς τετιμηκότας, καὶ εἰς τοῦτό γε προβαλομένους, ὃ περίκεισαι ἤδη ἀξίωμα, ἐπαινεῖν πάρεστί μοι, οἷς οὐ τὸν ἁπλῶς εὐφυᾶ, καὶ ἐν πᾶσι περιδέξιον τετιμήκασιν, ἀλλὰ καὶ ὃν δι' ἀρετὴν Θεὸς ἔστερξε. Βούλομαι τοίνυν καὶ αὐτὸς γνησιώτερον ἔτι τὸ καλὸν τοῦτο κτήσασθαι, διὰ φιλίας σε ἄκρας τὰ μάλιστα ἐξοικειωσάμενος, μᾶλλον δ' οὐ φίλον ἁπλῶς*
45 *σε κεκτῆσθαι ἐθέλω, ἀλλὰ ψυχῆς τῆς ἐμῆς σε πατέρα τίθεμαι γνησιώτατον. Καὶ τῆς γνησιότητος ταύτης ἐχέγγυον τὰ παρόντα ἔστωσαν γράμματα, ὧν ἀμοιβαῖα ἀντεπιστείλας μοι, τὸν τοῦ ἔρωτος ἐπὶ πλέον ἀνάψεις πυρσὸν καὶ πρὸς τὸ χρήσασθαι τοῖς ἴσοις ἀπεργάσῃ πάντως ἐμὲ προθυμότερον.*
50 *Εἴης μοι ἐρρωμένος καὶ εὐεκτῶν καὶ τὸν ἔξω ἄνθρωπον σὺν τῷ ἔνδοθεν. Αἵ τε πρὸς τὸν Θεόν σου ἐντεύξεις κἀμοὶ εὐεξίαν χαρίσαιντο. Τοῦ κατὰ πνεῦμα υἱοῦ καὶ φίλου γνησίου καὶ δούλου πιστοῦ τῆς σῆς ἁγιότητος, μοναχοῦ Ἰωσήφ, οὗ Βρυέννιος ἡ ἐπίκλησις.*

---

45 *τιθέναι* PV

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

30 - 5 - 1987

Θ'

Τῷ Οἰκουμενικῷ

B 146

Ὁ μέγας οὗτος καὶ ὑψηλὸς βίος ὁ πρὸς τὸν οὐρανὸν τετραμμένος, τῇ μὲν φύσει τῶν πραγμάτων δυσχερής τις εἶναι δοκεῖ, τῇ δὲ ἀνδρείᾳ τῶν μετιόντων καὶ προθυμίᾳ εὔκολος σφόδρα γίνεται. Καὶ τὸ θαυμαστὸν τῆς φιλοσοφίας ταύτης τοῦτο μάλιστά ἐστιν, ὅτι τῆς θαλάττης μαινομένης, ἐξ οὐρίας πλεῖ
5 *καὶ μετὰ πολλῆς τῆς γαλήνης ὁ γνησίως αὐτὴν μετιὼν καὶ θερμῶς, καὶ ὅτι*

Θ' Tit.: in marg. *ἀληπτικὴ* K *ἀλειπτικὴ* V
1 *τετραμμένος* B *τεταμμένος* codd.

*πολλῶν πολλαχόθεν θορύβων ἐγειρομένων. ἡσυχίαν καρποῦται καθαράν, καὶ
μυρίων πανταχόθεν πεμπομένων βελῶν, ἕστηκεν ἄτρωτος, δεχόμενος μὲν τὰ
ἀκόντια, πάσχων δὲ ἐντεῦθεν οὐδέν. Ὁποῖον ἄρα καὶ τὴν σὴν ἁγιωτάτην
ὑπεροχὴν ὁ καθ' ἡμᾶς ηὐμοίρησε χρόνος, μᾶλλον δὲ ἡ τόδε τὸ πᾶν ἀρρήτοις*
10 *λόγοις συστησαμένη Σοφία, ποιμένα καὶ διδάσκαλον προεβάλετο. Σὸν οὖν
ὄντως τοῦτο καὶ μόνου, τοῦ νήφοντος καὶ ἐγρηγορότος κυβερνήτου, τὸ μηδὲ
εἰς τοσοῦτον ἀρθέντος τοῦ χειμῶνος ἀναπεσεῖν, ἀλλ' ἐπιμένειν ἔτι φροντίζοντα
καὶ μεριμνῶντα καὶ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν τὰ ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέροντα, παν-
ταχοῦ διά τε τῶν λόγων διά τε τῶν γραμμάτων περιτρέχοντα, τοὺς ἐγγύς,*
15 *τοὺς πόρρω συγκροτοῦντα, διεγείροντα παρεγγυῶντα, μηδένα τῷ κλύδωνι
παρασυρῆναι, ἀλλ' ἑστάναι καὶ νήφειν, κἂν μυρία τούτων ἐπήει χαλεπώτερα
κύματα, καὶ ἐνὶ ἱδρυμένον τόπῳ πανταχοῦ διὰ τῆς παραινέσεως ἵπτασθαι.
Διὰ τοῦτο θαυμάζομέν σου τὴν καρτερίαν, καὶ μακαρίζομεν τὴν διεγηγερμέ-
νην σου καὶ ἀπερίτρεπτον γνώμην, καὶ τὴν ἐν τοσούτῳ γήρᾳ νεάζουσαν προ-*
20 *θυμίαν· καὶ οὐδὲν ἀπεικός. Ὅταν μὲν γὰρ τὰ προκείμενα τῆς τοῦ σώματος
δέηται ῥώμης, κώλυμα ἐνταῦθα τὸ γῆρας γίνεται, ὅταν δὲ ψυχῆς ἀπαιτῇ
φιλοσοφίαν καὶ πνεύματος θείου κίνησιν, οὐδ' ἡ πολιὰ τοῖς κατορθώμασιν*
B 147 *ἐπισκοτεῖν εἴωθε· | τοίνυν οὐδ' ἐπεσκότισεν, ἀλλὰ πάντα παρὰ τῆς σῆς σπου-
δῆς εἰσενήνεκται, καὶ ἀπὸ γραμμῆς ἡμῖν τούτων ἐφάνης ἄξιος τῶν ἐλπίδων.*
25 *Ὅτι τῶν ὄντων χαλεπῶν οὐδὲν ἡγῇ χαλεπόν, καὶ ὀκνῶν ἐπιτάττειν σεαυτὸν
δίδως τοῖς ἔργοις, δεῖγμα τρόπων χρηστῶν καὶ ἄθλων προτέρων διδοὺς
ἡμῖν καὶ ὅτι ἀπὸ κρείττονος αἰτίας προήχθης εἰς τοῦτο τὸ μέγα λειτούργημα.
Ὅτι δὲ καρπὸν δώσει τὸν προσήκοντα ὁ πόνος οὗτος καὶ ἡ τοσαύτη σπουδή,
οὐδὲν οἶμαι δέον ἀμφιβάλλειν· τοιαύτη γὰρ τῶν πειρασμῶν ἡ φύσις, τοῖς*
30 *γενναίως αὐτοὺς φέρουσι πολλὰ κομίζει τὰ βραβεῖα καὶ λαμπροὺς τοὺς στε-
φάνους. Ὅτι δ' οὐ πρὸς χάριν ταυτὶ ἐρρέθη τὰ ῥήματα, αὐτὰ συμμαρτυρεῖ
μοι τὰ πράγματα, ὅτι ἀρκεῖς καὶ μόνον ὁρώμενος πολλοὺς ὀρθῶσαι τῶν
πιπτόντων, στηρίξαι, ἀλεῖψαι, συγκροτῆσαι. Οἶδα αὐτὸς τὸν ἐμὸν ἀριστέα,
οἶδά σου τὸν ζῆλον, τὴν παρρησίαν, τὴν ἐλευθερίαν, μεθ' ἧς, καὶ μεγάλων*
35 *κατεξανίστασαι, τοῦ καιροῦ τοῦτ' ἀπαιτοῦντος, καὶ πολλῶν μὲν φευγόντων,
ἄλλων δὲ κρυπτομένων, μόνος πολλάκις ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἕστηκας, τὸ
μέτωπον αὐτῆς κοσμῶν καὶ τὸ τῆς ἀξίας σου ὄνομα λόγῳ καὶ ἔργῳ δεικνύς,
καὶ οὐδένα ἀφιεὶς λειποτάκτην γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετὰ τῶν ἐναντίων
τεταγμένους τῇ ἐμμελείᾳ σου μεθιστῶν. Ἃ σοι καὶ εἰς τέλος προβῆναι, ὡς*
40 *Χριστῷ στρατηγοῦντι καὶ βουλοίμεθα καὶ εὐχόμεθα. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ τὰ
τῆς σῆς ἁγιότητος ἀριστεύματα.*

14-15 *καὶ ἐγγὺς τοὺς πόρρω* codd. *τοῖς ἐγγὺς τοῖς πόρρω* B 32 *ἀρκεῖς* B *ἀρκεῖ* codd. 39 *μεθιστῶν* B *καθιστῶν* KP 40 *βουλοίμεθα* B *βουλόμεθα* codd.

*Ἐμὲ δὲ πολλῶν εὐφραινόντων, τούτων ἕν μοι μάλιστα χαίρειν δίδωσι,
τὸ τοὺς πιστοὺς ἠγγέλθαι τῶν ἀπίστων κρατοῦντας, ποιήσασθαι μὲν ὑφ' ἑαυ-
τοῖς τὸν Ἴστρον, ἑλεῖν δὲ τὰς παρακειμένας ἐκείνῳ πόλεις καὶ μετὰ πολλῆς*
45 *ἀεὶ χωρεῖν τῆς ἀνδρείας, τοὺς μὲν ἐπὶ Μακεδονίαν, τοὺς δὲ ἐπὶ Θρᾴκην, τοὺς
δὲ ἐπὶ ἄλλο τι τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένων. Ὥστε τοῖς μὲν ἐπέρχε-
ται πιστεύειν, ὡς νῦν ἀφίκοιντο παρ' ὑμᾶς, σωτῆρες τινὲς μετὰ Θεὸν καὶ
ῥῦσται, τοῖς δέ, ὡς ἐγγύς εἰσι τοῦ πρὸς ὑμᾶς φθάσαι. καὶ ὅλως τὸ τὰ τῶν
χριστιανῶν νικᾶν πᾶσι δοκεῖν, τὰ δὲ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κυρίου κατά τε γῆν*
B 148 *καὶ θάλασσαν δυστυχῶς ἔχειν, ἑορτὴν ἄγειν πείθει με, λο|γιζόμενον τἀγαθά,
ἅ γε ὁ τοῦ Θεοῦ υἱὸς τοῖς τὴν Βύζαντος οἰκοῦσιν, ἀντὶ τῶν ἤδη προσδοκηθέν-
των δυσχερῶν παρέξει. Ἃ δὴ ταῖς πρὸς αὐτὸν σοῦ, παναγιώτατε, λιτανείαις
ὑμῖν χαρίσαιτο τάχιον, ὅπως τῶν ἐπικειμένων φόβων καὶ τῆς μακρᾶς ταύτης
τειχομαχίας ἀπαλλαγέντες, ἀνενοχλήτως διάγοιτε, πρὸς τὴν μέλλουσαν μό-*
55 *νην καὶ ἀληθῶς μακαρίαν ζωὴν ἀποβλέποντες. Συνενεκτοίη τῷ ἔνδον σοι
καὶ ὁ ἔξωθεν ἄνθρωπος, εἴς τε τὴν τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδομὴν καὶ πάσης
τῆς οἰκουμένης ὠφέλειαν. Καὶ μετὰ πάντων κἀμὲ αἱ θεοπειθεῖς εὐχαὶ τῆς
σῆς ἁγιότητος σωτηρίας ἀξιωσάτωσαν. Τοῦ τῆς σῆς ἁγιότητος καὶ υἱοῦ
καὶ οἰκείου δούλου, Ἰωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου.*

---

42 *τούτων ἕν μοι* B *τοῦτο νῦν μοι* codd. 43 *τὸ* B *τῶν* codd. 43-44 *ὑφ' ἑαυτοῖς* B *ὑφ' αὐτοῖς* codd. 48 *τῶν* om. B 53 *ὅπως* B *ὥστε* codd. 55 *ἀληθῶς* om. B 58 *ἀξιωσάτω* V

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

I. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

II. ΛΕΞΕΩΝ

Ι'

B 148 ***Τῷ ἀπὸ Γραικνῷ 'Ιταλῷ, 'Αδελφῷ Μαξίμῳ τῆς τάξεως τῶν Κηρύκων***

'Εν ἐρήμῳ διατρίβοντι καὶ προσέχειν ἐμαυτῷ πειρωμένῳ τὰ τῆς σῆς χειρὸς ἧκε γράμματα, ἃ καὶ διελθὼν ἐσκεμμένως τὴν μὲν συνθήκην τούτων ἐπαινῶ—τέχνῃ γὰρ γέγραπται—, τῆς δὲ ἐννοίας περιφρονῶ· πάσης γὰρ πλάνης ἀνάπλεω. Ὦ ποῖόν σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων. Προσήκει σοι μάλιστα
5 *ξυρᾶν λέοντα καὶ γράφειν εἰς ὕδωρ καὶ τοξεύειν εἰς πόλον καὶ κενὴν ψάλλειν. καὶ τρέχειν ἀκίχητα ἢ ἐμὲ πειρᾶσθαι τοῦ τῶν ὀρθοδόξων ἀποστῆσαι χοροῦ. Πόθεν δὲ καὶ τοῦ χάριν ἐπῆλθέ σοι τοιοῦτόν τι περὶ ἡμῶν φαντασθῆναι; Τί δὲ μικρὸν ἢ μέγα πεπονηκὼς ἐμὴν χάριν, οὕτω τῆς ἐμῆς ἀντιποιῇ σωτηρίας, ὥστε με καὶ οὐχ ἑκόντα εἶναι σῴζειν μηχανᾶσθαι σπουδῇ;*
10 *Μὴ σοὶ μέλει πλέον τῆς ἐμῆς σωτηρίας ἢ τῷ χάριν ἐμὴν τὸ αἷμα δεδωκότι τὸ ἴδιον; Ὅρα μὴ καὶ Θεῷ ὀφθείης ἀντίθεος, ἀναιρῶν τὸ τῇ φύσει δεδομένον*
B 149 *τῆς αὐτοκρατορίας | ἀξίωμα. Ἔοικας οὐ ζήλῳ θείῳ ταύτην ποιεῖσθαι τὴν ἔνστασιν, ἀλλ' ἐκδικεῖν δοκεῖν ὅπερ ἔφθης ἑλόμενος, ὡς ἂν οὕτω γε τοὺς ἐπὶ τῇ μεταθέσει διαφεύγοις ἐλέγχους καὶ τὴν τῶν μεθ' ὧν τέταξαι εὔνοιαν*
15 *ἐπισπᾶσθαι τῇ πρὸς ἡμᾶς περιφανεστάτῃ δυσμενείᾳ καὶ ταῖς καθ' ἡμέραν ἀντιπτώσεσιν αὐτοῖς χαριζόμενος. Ὅνπερ ἄρα τρόπον καὶ ἐκ τῆς τῶν χριστωνύμων μοίρας οἱ πρὸς τὰ τῶν 'Αγαρηνῶν μεταβάλλοντες ἀκήρυκτόν τινα καὶ ἄσπονδον καθ' ἡμῶν τὴν μανίαν ἐνδείκνυνται, καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ἀχαλίνῳ γλώσσῃ κερτομοῦσι καὶ διασύρουσι, μηδὲν ἐντεῦθεν ὅτι*
20 *μὴ τὸ ⟨τῶν⟩ οἷς προσῄεσαν εὔνουν πραγματευόμενοι. (Τίς οὖν ἄρα βάρος ἔχων νοῦ καὶ φρενῶν εὖ ἥκων τῆς σῆς γλώττης θήραμα γενέσθαι ἀνάσχοιτ' ἄν;) Εἰ δὲ καὶ τὸν ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ προβάλλῃ ζῆλον καὶ ἄλλος τις 'Ηλίας εἶναι βούλει ἢ Φινεές, ὡς ἐκεῖνοι τῆς κακίας οὕτω σὺ τῆς παρὰ σοὶ κρινομένης κακοδοξίας ἐκβιαστής, εἰσὶν ἕτεροι χείρους ἡμῶν τὴν κακοδοξίαν, 'Ιουδαῖοι φημὶ καὶ*

---

4 Ὅμ. α 64 5-6 Paroem. gr., τ. I, σσ. $274_{,25}$, $344_{,5}$, $68_{,46}$, $345_{,13}$, τ. II, σσ. $178_{,12}$, $677_{,60,b}$.

Ι' Tit.: in marg. *σκωπτικὴ* KV
1 post *ἐρήμῳ* add. *μοι* PV 11 *ἀντίθετος* V 14 *διαφεύγοις* B *διαφεύγειν* KP
20 *τῶν* add. B

25 Ἰσμαηλῖται· ἐν τούτοις οὖν τὰ τοῦ ζήλου δειχθήτω σοι. Νῦν καὶ ἐκείνων ἀνεχόμενος, τὰ ἀθεώτατα βλασφημούντων, καθ᾽ ἡμῶν πνέεις μόνον. Εἰ γὰρ ἀληθῶς ὁ ὑπὲρ Χριστοῦ σε ζῆλος εἰς τοῦτο κινεῖ, ἐκείνοις ἔδει χαλεπαίνειν, ἐκείνοις ἀντιφέρεσθαι, κατ᾽ ἐκείνων ὁρμᾶν, οὐχ ἡμῶν, οἳ τὴν αὐτὴν Τριάδα σοι, τὸν αὐτὸν Χριστὸν καθομολογοῦμεν. Εἰ οἰκίαν ἑώρας ἐξ αὐτῶν κρηπί-
30 δων σεσαθρωμένην εἰπέ μοι· ἆρα, ἀφεὶς τὰ καιριώτατα θεραπεύειν, τὰ μικρὰ τῶν τοίχων ῥήγματα ἂν ἠσφαλίζου; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ βασιλεῖ τεταγμένος ἧς καὶ τοὺς μὲν ἑώρας ἐχθροὺς αὐτοῦ προφανεῖς τελοῦντας καὶ ὑβριστάς, τοὺς δὲ οἰκείους μὲν μικρὸν δέ τι προσκρούσαντας, ἆρα ἂν τοὺς προφανεῖς ἐάσας ἐχθρούς, τοὺς οἰκέτας ἠμύνω; Τάχα ἂν ἀλλ᾽ οὐκ ἀμύνασθαι
35 φαίης, ἀλλὰ θεραπεῦσαι ἐπείγομαι. Καί τίνες μᾶλλον δέονται τῆς θεραπείας; οἱ περὶ τὰ καίρια νοσοῦντες ἢ οἱ μικρᾷ τινι ἀνωμαλίᾳ συνεσχημένοι τοῦ σώματος;

Εἰ μὲν οὖν διά τι τῶν ἀνθρωπίνων τὴν μετάθεσιν εἶλου τὴν ὀρθότητα τῆς ἡμετέρας δόξης μὴ ἀγνοῶν, οὐκ οἶμαί σε παραιτήσεσθαι τὴν ἐπάνοδον· οὐ
40 γὰρ ἂν ἀνάσχοιο τῆς κρείττονος ἐπὶ μακρὸν ἀφεστάναι μερίδος. Εἰ δὲ ἣν εἷλου δόξαν πάσαις ψήφοις ἔχειν διατείνῃ τὸ ἀσφαλὲς καὶ τούτου χάριν αὐτῆς περιέχῃ, σκοπεῖν ἐχρῆν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας εὐόλισθον καὶ ὡς πολλοί τινες καὶ διανοίας ὀξύτητι καὶ λόγων δεινότητι τὸ θαρρεῖν ἐσχηκότες τῆς ὀρθῆς ὅμως περὶ Θεοῦ διημάρτοσαν δόξης· οὐ γὰρ τῇ ἀληθινῇ καὶ πρώτῃ σοφίᾳ
45 προσέσχον, ἀλλὰ τῇ ψυχικῇ καὶ δαιμονιώδει, ᾗ περὶ λογομαχίας ἀνωφελὴς ἡ σπουδή, ὧν καρπὸς οὐδὲν ἕτερον ὅτι μὴ τῶν ἀκουόντων ἡ καταστροφή. Ἦ γὰρ οὐχὶ πάντες, ὅσοι δόξαις αἱρετιζούσαις ἑάλωσαν τῆς καθ᾽ Ἕλληνας
B 149 σοφίας ὑπῆρχον ἀνάπλεῳ; | Εἰ δὲ καὶ ὅλως τῆς τῶν Ἰταλῶν ἐξήρτησαι δόξης καὶ τὸ ἀσφαλὲς αὐτῇ μηδὲν ὅλως ἐπενδοιάζων χαρίζῃ, τί μὴ ἀγαπᾷς αὐτὸς
50 ταύτῃ προσκείμενος, δι᾽ ὄχλου δὲ γίνῃ τοῖς ὁμοφύλοις κοινωνοὺς καὶ αὐτοὺς ἔχειν τῆς μεταθέσεως;—οὐ γὰρ ἄν τινα πείσειας, ὅσοις ἄρα τὸ φρόνημα ἐμβριθές, ὕποπτον εἰδόσι τὴν ἐν λόγοις ἀπόδειξιν—. Ἐγὼ δὲ οὐκ οἶμαί σε λανθάνειν λόγιον ὄντα, πότεροι ἄρα ἡμῶν τε κἀκείνων κατὰ σκοπὸν τῆς ἀληθείας βάλλουσι καὶ τίνες πόρρω τῆς νύσσης θέουσιν. Ἀλλὰ τὸ φιλόνεικον αὐτὸ
55 καὶ ἡ ἔνστασις, τό τε ἀγέρωχον καὶ ἰταμὸν καὶ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι μηδ᾽ ἀξιοῦν σε ἡττημένον φανῆναι οὐκ ἐᾷ σε στῆναι μετὰ τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον οὐδὲ λογίσασθαι ὁπωσοῦν, ὡς ὁ τινὶ ἀληθείᾳ μαχόμενος ὅσον μᾶλλον ἀττικίζει, τοσοῦτον βαρβαρίζει καὶ ὅσον δοκεῖ λογικεύεσθαι, τοσοῦτον ληρεῖ καὶ καθ᾽ ὅσον ⟨ἔοικε⟩ δῆθεν πλείους ἀληθείας ἐπισύρεσθαι συνηγόρους πρὸς τοῦτο,

25 καὶ: δὲ V 27 post τοῦτο add. μόνον P 33 μικρόν τι δὲ P 40 ἣν om. P 43 ὀξύτατι e lapsu B 48 ὅλος V 49 ἐπενδοιάζων B ἐπιδοιάζων codd. 51 ἔχειν B ἐσχηκέναι codd. 59 ἔοικε suppl. B

B 150 τὰ μάλιστα | ψεύδεται. Ἀλήθεια γὰρ ἀληθείᾳ οὐ μάχεται οὐδ᾽ οἱ γνήσιοι ταύτης θεραπευταὶ κατ᾽ αὐτῆς χωρῆσαι ἀνέξονται.

Τούτων μὲν οὖν εἰς ἔννοιαν ἐλθεῖν καὶ τοιούτων οὐκ ἀφίησί σε τὸ ὑπερήφανον· ἐπεμβαίνεις δὲ ἡμῖν ἀφειδῶς, λέγων ἀποφράδας εἶναι καὶ ἀποστόργους Θεῷ, ἐπειδὴ τῷ πάπᾳ τῆς Ῥώμης ὑπείκειν οὐκ ἀνεχόμεθα, σημεῖον δὲ
65 τούτου ἡ παντὸς τοῦ ἔθνους δυσημερία καὶ δυσπραγία. Ἀλλὰ σὺν Θεῷ πρὸς ταῦτά σοι ἀπαντήσομαι. Εἰ ἐκ τῆς κατὰ τὸν βίον εὐπραγίας, ὦ Μάξιμε, τεκμαίρῃ τοῦ δόγματος τὴν ὀρθότητα, ὥρα σοι καὶ Ἀγαρηνοὺς καὶ Ἰσμαηλίτας εὐσεβεστέρους ἡμῶν ὑπειληφέναι, ἐφ᾽ οἷς εὐετηροῦσι τὸ σήμερον, τὸ μιαρὸν ἔθνος καὶ ἄθεον, τὸ τὰ ἀσεβέστατα κατὰ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀθυροστο-
70 μοῦν, τὸ ταῖς παρὰ φύσιν ὅσαι ὧραι καταχραινόμενον μίξεσι, τῶν, εἰ μή τι ἄλλο προσῆν ἡμῖν τῶν καλῶν, τῇ γοῦν εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν πίστει σεμνυνομένων καὶ τῷ εἰς αὐτὸν ἁγίῳ τετελεσμένων βαπτίσματι. Ἀλλ᾽ ὁρῶμεν τοὺς ἐξαγίστους τούτους οὐχ ὅπως ἡμῶν, οἳ τέλεον ἀπειρήκαμεν, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν, τῶν ἐφ᾽ οἷς εὖ πράττετε μέγα κομπαζόντων, οὐχ ἥκιστα τῷ εὐ-
75 δαιμονεῖν ὑπεραίροντας. Οὐχ ὅτι τοίνυν, ὡς φής, τῷ ὑμετέρῳ πάπᾳ ὑπείκειν οὐ θέλομεν, διὰ τοῦτο καὶ δυσπραγοῦμεν, ἀλλὰ τὸ εἰς τοσοῦτον ἡμᾶς ἐκτρῖψαν ἡ τοῦ μιαροῦ τῶν ἀθέων ἔθνους ἐστὶν ἐπανάστασις, ἥτις γέγονε μὲν ἐκ τῆς ἐνδίκου τοῦ Θεοῦ ἀγανακτήσεως, ὃν ἡμῖν αὐτοῖς ἐξωργίσαμεν, συντετέλεκε δὲ πρὸς τοῦτο τὰ μέγιστα καὶ τὸ προσεχέστερα τῷ κατὰ τόπον
80 διαστήματι τὰ καθ᾽ ἡμᾶς τούτοις εἶναι. Οὐ τοίνυν ἐπεμβαίνειν ἔδει ἡμῖν, οὔτε μὴν ἐφήδεσθαι τοῖς ἡμετέροις κακοῖς, ἐλεεῖν δὲ μᾶλλον ἀδελφικῶς· νῦν δὲ μὴ μόνον οὐκ ἐλεεῖς πάσχοντας ἀλλὰ καὶ ὡς δίκαια πασχόντων χωρεῖς καθ᾽ ἡμῶν. Ἀλλ᾽ ὁ τοῦ κακὰ τεκταινομένου πόνος, εἰς τὴν κεφαλὴν
B 151 ἐκείνου περιε|τράπη. Οὕτω γὰρ τὸ τῶν ἀντικειμένων πῦρ ἤρθη καὶ τοσοῦτον
85 ἐπέδωκε τὰ κύκλῳ πάντα διανεμόμενον καὶ ἡμῶν ἐπελάβετο, καὶ δὴ ἅπασα κλονεῖται ἡ ἑσπέρα καὶ μαιμάσσει μὲν εἰς παράταξιν, ναρκᾷ δέ· ὁ γὰρ ἔναγχος συγκροτηθεὶς ἐν τῷ Ἴστρῳ πόλεμος ἤλεγξεν ὑμῶν τὴν ἀσθένειαν, καὶ ἐκείνους μὲν ἐθάρρυνε καὶ πρὸς τὴν ἀντίστασιν ῥωμαλεωτέρους διέθηκεν, ὑμῶν δὲ τὰ νεῦρα κεχαύνωκε καὶ τὸ πλέον τῆς ἰσχύος ἡ δειλία ἀφείλετο,
90 ὥστε μηδαμῶς εἰσέτι τὴν ἐκείνων θαρρεῖν ὑμᾶς σύγκρουσιν. Καὶ τὸ θαυμαστόν, ὅτι ἡμεῖς τόσα ἔτη πολιορκούμενοι στέγομεν ἔτι, ὑμεῖς δὲ μετὰ πάσης ὑμῶν τῆς παρατάξεως καὶ μεθ᾽ ὅσης τῶν ὅπλων παρασκευῆς, τοῖς Ἀγαρη-

68 ὑπειληφέναι B ὑποληφέναι V ὑποληφθῆναι P σήμερον B τήμερον codd. 72 σεμνυνομένων B τετελειομένων P 76 διὰ τοῦτο καὶ δυσπραγοῦμεν om. P 78 μὲν om. P 79 τὸ μέγιστον B τὸ KVB τῶν P 84 ἀντικειμένων πῦρ ἤρθη codd. κειμένων πῦρ ἤρβετο B 84-85 καὶ τοσοῦτον ἐπέδωκε τὰ κύκλῳ πάντα διανεμόμενον καὶ ἡμῶν ἐπελάβετο om. B 86 ἡ om. PB 87 ἡμῶν P 92 ὑμῖν B

νοῖς ἐπιόντες ἅπαξ, ἀνὰ κράτος ἡττήθητε, καὶ ἡ τοῦ στρατεύματος ἐκείνου
ἧττα πᾶσαν τὴν Ἑσπέραν ἐθρόησε. Καὶ εἰ μὴ ἡμεῖς, προσεχέστεροι ὄντες
95 *αὐτοῖς, τὴν ἐκείνων ἅπασαν προσβολὴν ὑφιστάμεθα, καθάπερ τι τειχεῖον*
ἱστάμενοι μεταξὺ ὑμῶν τε κἀκείνων, οὐδὲ πρὸς μικρὸν ἂν ἀντέσχετε, θᾶττον
δ' ἂν ἐξετρίβητε τὴν ἐκείνων μὴ στέγοντες προσβολήν, ὡς ἡ συμβολὴ ἡ μία
ἐκείνη παρέστησε. Καὶ ἡμῶν δὲ εἰς τόδε δυσπραγίας κατενεχθέντων, ἡ Ἐκ-
κλησία τῆς ἀνέκαθεν οὐ μετέβαλε καταστάσεως, ἀλλὰ ἀμεταπτώτως ἄχρι
100 *καὶ τήμερον τῇ Θεοῦ μένει χάριτι. Καὶ οὐχ ἡ Κωνσταντίνου μόνον ἀλλὰ καὶ*
Ἀλεξάνδρεια καὶ Ἀντιόχεια καὶ Παλαιστίνη τοὺς πατριάρχας ἑαυτῶν οὐκ
B 152 *ἀπέβαλον, οὐδὲ ἴσχυσεν ἡ τῶν ἀσεβῶν | ἐθνῶν ἐπικράτεια τῶν Ἐκκλησιῶν*
παρασαλεῦσαι τὴν τάξιν ἢ τῶν προεστώτων ἀποστερῆσαι. Ὑμῖν δὲ ἡ Ἐκ-
κλησία μεμέρισται καὶ δύο πάπαι τελοῦσι τὸ σήμερον ἀλλήλοις ἀντίθετοι,
105 *καὶ ἑκάτερος ἑκάτερον καὶ ἅπαν τὸ ὑπ' ἐκείνῳ τελοῦν ἀποτροπιάζεται,*
καὶ ἀφορισμῷ καθυποβάλλει καὶ ἀναθέματι, ὥστε πάντας ὑμᾶς ὑποκεῖσθαι
τοῖς παλαμναιοτάτοις ἐπιτιμίοις καὶ μηδένα χριστιανὸν εἰλικρινῶς καὶ
ἀναμφιλέκτως εἶναι πιστεύεσθαι. Καὶ ἡμῖν μὲν ἐν ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς οἱ
βάρβαροι τὴν ἐπικράτειαν ἔχουσιν, αἱ Ἐκκλησίαι τῶν οἰκείων οὐμενουν
110 *ἀμοιροῦσι ποιμένων, τῶν δὲ παρ' ὑμῖν ἀρχιερέων οὐδένα ἂν σχοίητε δεῖξαι,*
χώραν ὅλως ἔν τινι τῶν τοιούτων ἔχοντα πόλεων. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τοῖς σωματι-
κοῖς δυσπραγοῦμεν, ἀλλ' ἐν οἷς ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῖν οἰκείωσις, χάρις Σοι
Κύριε, ὅτι τούτων οὐδ' ὁτιοῦν ἀπεβάλλομεν. Καὶ τῶν πόλεων γὰρ ἡμῖν τοῖς
ἀθέοις ἔθνεσιν ἁλουσῶν, ἡ Ἐκκλησία τὸ ἑαυτῆς ἀμετάβλητον ἀποσῴζει
115 *σχῆμα, καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς καὶ διάκονοι ἐν μέσοις ἔθνεσι τὰ τοῦ βαθμοῦ*
ἀκωλύτως ἀνύουσι καὶ ἑκασταχοῦ τὰ θεῖα ἱερουργεῖται μυστήρια, καὶ τὸ
ὕδωρ εὐχῇ καὶ σφραγῖδι παρὰ τῶν κατὰ τόπον ἱερέων ἁγιαζόμενον ἐναργῆ
τῆς χάριτος σῴζει τὰ σύμβολα, ὡς ἐκ τῆς ὁρωμένης διαυγείας καὶ καθαρό-
τητος, μηδὲν πάσχον ὅσα εἰκὸς παθεῖν ὕδωρ ἀκινητοῦν, τὴν ἀόρατον πιστοῦ-
120 *σθαι ἐν αὐτῷ τοῦ Πνεύματος ἐπιφοίτησιν, καὶ οἷα παρ' ἡμῖν οἷα τέ ἐστιν*
ἱερωσύνη τελεῖν παρίστησι τηλαυγῶς. Ἀπώσθησαν μὲν γὰρ καὶ Ἑβραίων
τὸ φῦλον Θεοῦ, ἀλλὰ μετὰ τῆς ἔξωθεν ἐλευθερίας καὶ τὰ θεῖα αὐτοῖς αὐχή-
ματα ᾤχετο· ἐξέλιπον γὰρ αἱ θυσίαι, ἐξέλιπε βασιλεία, ἐξέλιπεν ἱερωσύνη,
ἐξέλιπε προφήτης, ἐξέλιπεν ἡ τοῦ μέλλοντος δήλωσις, ἐξέλιπεν ἡ τοῦ ἱλαστη-
125 *ρίου φωνή.*

Παρ' ἡμῖν δὲ τῶν ἱερῶν καὶ θείων ὅσα τοῦ Θεοῦ τὴν πρὸς ἡμᾶς
ἐγγυᾶται ῥοπὴν καὶ ὅσα πρὸς αὐτὸν φέρειν δύναται, τὸ σωτήριον φημὶ βά-

---

94 *προσεχέστεροι ὄντες* B *προσεχέστερον ὄντες* KV *προσεχέστερον ἰόντες* P
95 *ἐπιστάμεθα* P 98 *ἡμῶν δὲ* B 99 *ἀμετάπτωτος* V 103 *τάξιν: πίστιν* et supra lin. K 104 *τήμερον* codd. 107 *ἐπιτιμίοις* B *τούτοις ἐπιτ.* codd. 110 *τῶν δὲ παρ' ὑμῖν* B *τῶν παρ' ὑμῖν δὲ* codd. 119 *παθεῖν* om. B 120 *παρ' ἡμῶν* P

πτισμα, τὴν τοῦ Κυριακοῦ σώματος τελείωσιν, τὴν τῶν ἱερέων χειροτονίαν
καὶ πᾶσαν ἄλλην ἱερὰν τελετήν, ταῦτα παρ' ἡμῖν ἀμείωτα σῴζεται καὶ χάρις
B 153 *τῷ ἡμῶν δεσπότῃ καὶ | κηδεμόνι ὅτι τῆς σωματικῆς εὐετηρίας διὰ βίου ἀπο-*
πεσόντες φαυλότητα τῶν εἰς σωτηρίαν φερόντων οὐκ ἐστερήμεθα. Καὶ ἡμεῖς
μὲν εἰ καὶ ἐπηρεαζόμεθα, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀθέων ἐθνῶν τοῦτο πάσχομεν, καὶ
παραμυθία τις ἡμῖν οὐ σμικρὰ τούτου χάριν, διὰ τὴν εὐσέβειαν μισουμένοις
καὶ τὰ δυσχερῆ ταῦτα πάσχουσιν, ὅπερ ἄρα δεῖγμα μέγιστον τῆς εἰς ἡμᾶς
135 *τοῦ Θεοῦ προμηθείας καὶ ἀρρήτου κηδεμονίας, δέον δίκας ὑπὲρ ὧν ὁ βίος*
ἡμῖν πλημμελῶς ἔχει ἀποτιννύναι, παρ' ἀθέων ἐθνῶν τοῦτο πάσχειν, οἳ
αὐτοὶ ἅμα καὶ Θεῷ καὶ ἡμῖν ἀπομάχονται, ὡς ἂν καὶ ἡμεῖς μετὰ τοῦ Θεοῦ
πολεμώμεθα καὶ μὴ ἔκτισις ἁμαρτιῶν ἁπλῶς ᾖ τὰ τῆς ἐπηρείας, ἀλλὰ καί,
εἰ μὴ μαρτύριον, μαρτυρίου ἐγγύς. Εἰ γὰρ καὶ Θεὸς εἰς ὄφλησιν ἁμαρτιῶν
140 *τῆς καθ' ἡμῶν ἐπικρατείας τοῖς ἀσεβέσιν ἀφίσταται, ἀλλ' ἐκεῖνοι καὶ δι' αὐ-*
τὴν ἡμῖν ἀπεχθάνονται καὶ δυσμεναίνουσι τὴν εὐσέβειαν. Ὑμεῖς δὲ πάσχετε
μὲν καὶ αὐτοὶ τὰ ἀνήκεστα, ἀλλ' οὐ παρὰ τῶν ἔξωθεν, ἤδη δὲ παρ' ὑμῶν
αὐτῶν ἀλλήλοις ἐπιμαινόμενοι καὶ πολέμους συνάπτοντες, αὐτῶν τῶν ὑμετέ-
ρων παπῶν παρατασσομένων ἀλλήλοις καὶ τὸν κατ' ἀλλήλων πόλεμον αἰρο-
145 *μένων, καὶ αἵμασιν ἀδελφικοῖς τοὺς ὑπ' αὐτοῖς ἀναγκαζόντων καταχραίνειν*
τὰς δεξιάς, καθ' ὃ τῶν μαινομένων οὐδέν τι διενηνόχατε, οἳ τὰ ἑαυτῶν κατα-
τέμνουσι μέλη. Οὗ τί ἄρα χεῖρον καθέστηκε; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον τὸ
δεινόν, ὅτι τὰ οἰκεῖα μέλη τιτρώσκετε, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ κτείνοντες καὶ οἱ
κτεινόμενοι ὑπεύθυνοι τῇ τοῦ φόνου δίκῃ καθίστανται, οἱ μέν, οἷς τοὺς
150 *ὁμοπίστους ἑαυτοῖς καὶ ἀδελφοὺς ἀποσφάττουσιν, οἱ δέ, ἐφ' ᾧ φιλαρχίας*
χάριν καὶ τυραννίδος εἰς σφαγὴν τῶν ὁμοφύλων παρεσκευάσθησαν καὶ ἀνδρο-
φόνοι τὴν γνώμην εἰσί, κἂν φονευθέντες αὐτοὶ ἤδη τοῦ σκοποῦ διημάρτοσαν.
Καὶ ἡμεῖς μὲν τοῖς ἀθέοις ἔθνεσι συρρηγνύμενοι καὶ νικῶντες, εὐέλπιδες
καθεστήκαμεν τοὺς παλαμναιοτάτους καὶ Θεῷ διαφορωτάτους διεργαζόμενοι,
B 154 *καὶ ἐκδικηταὶ Χριστοῦ χρηματίζοντες· καὶ πίπτου | σιν εἰς μαρτυρίου λόγον*
ἡμῖν ἡ σφαγὴ λογισθήσεται, ἐν τῷ πολεμεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ πεπτωκόσιν.
Αὐτὸ γὰρ τὸ μαίνεσθαι καθ' ἡμῶν τοὺς ἀλιτηρίους τούτους καὶ τὰ δεινότατα
δρᾶν ἐκ τῆς κατὰ τοῦ ἐνθέου δόγματος ἡμῶν ἀκαθέκτου μανίας ἔπεισι τού-
τοις. Ὁ γοῦν πρὸς τοὺς μὴ δι' ὁτιοῦν ἕτερον διαφερομένους ἡμῖν, ὅτι μὴ τὴν
160 *εἰς Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν εὐσέβειαν, ἀντιταττόμενος καὶ πίπτων, ἄντικρυς*
ὑπὲρ αὐτοῦ Χριστοῦ πέπτωκεν. Ὃς γάρ, ἐνὸν εἰς τὰ ἐξάγιστα καὶ ἄθεα
ἐκείνων ἤθη μεταβαλεῖν καὶ ἐνσπόνδους αὐτίκα σχεῖν τούτους, μᾶλλον δὲ

130-131 *ἐκπεσόντες* codd. 133 *σμικρὰ* B *μικρὰ* codd. 140 *καὶ* om. B
147 *χεῖρον* vel *ἐλεεινότερον* suppl. B 152 *τὴν γνώμην* B *ἡ γνώμη* KP post *κἂν* add. *καὶ* V 160 *ἀντιττόμενος* e lapsu K 162 *αὐτίκα* codd. *αὐτοὺς* B

καὶ τῆς παρ' ἐκείνοις ῥαστώνης καὶ ἀνέσεως μεθ' ὅσης τιμῆς ἀπολαύειν, ταῦτα παρὰ φαῦλον τιθέμενος μισεῖσθαι παρ' ἐκείνων ἀνέχεται καὶ ἐλαύνε-
165 *σθαι καὶ αὐτὸ βιαίως τὸ ζῆν ἀφαιρεῖσθαι, διὰ Χριστὸν πάντα πάσχει τὰ εἰρημένα. Τοῦ δὲ διὰ Χριστὸν πάσχειν, τί ἄρα μακαριώτερον; ἢ τί τῶν ὅσα γε εἰς τὴν ἐκεῖθεν φέρει μακαριότητα ἀξιοχρεώτερον; 'Υμεῖς δέ, τοῦ τῆς ὑμετέρας πίστεως τοῖς ἐχθροῖς ἀφέμενοι πολεμεῖν, τοῖς ὁμοπίστοις μάχεσθε οἱ ὁμόπιστοι, καὶ ταὐτὸν πεπόνθατε, οἷον ἄν, εἴ τις παρ' ἑτέρων πληττόμενος,*
170 *ἀφεὶς τὸ διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς πλήττοντας, ὁ δὲ τὰ οἰκεῖα καὶ αὐτὸς παίοι μέλη. Καὶ οὕτω μὲν ἔχει τὰ καθ' ὑμᾶς.*

Καὶ ἐν οἷς δὲ βίου καθαρότης θεωρεῖται καὶ πολιτείας ἀκρίβεια, ἡ καθ' ἡμᾶς μερὶς ὑπερτεροῦσα φαίνεται πολλῷ τῆς ὑμετέρας μερίδος. Καὶ σωφροσύνην γὰρ καὶ ἐγκράτειαν, ταπείνωσίν τε καὶ ἀγρυπνίαν καὶ ναῶν
175 *εὐκοσμίαν ἱερῶν καὶ εὐταξίαν ἐν ταῖς θείαις καὶ ἱεραῖς τελεταῖς, σεμνότητά τε ἱερέων καὶ ἀρχιερέων ἁγιοπρεπῆ κατάστασιν, κἂν καὶ οὐχ ὅσην ἐχρῆν, ἀλλ' οὖν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς 'Εκκλησίᾳ πλείω ἂν εὕροις ἀκριβωσάμενος ἢ τῇ ᾗ προσεχώρησας. Ἅπας γὰρ νόμος καὶ θεσμὸς ἱερός, ὁ ἐγκράτειαν καὶ σωφροσύνην εἰσηγούμενος, ἠπράκτησε παρ' ὑμῖν καὶ τελείως ἠθέτηται, καὶ*
180 *πλήρης ἀκολασίας ὁ βίος ὑμῖν καὶ ἀκαθαρσίας πάσης, οὐχὶ τῷ κοινῷ λαῷ μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς μονάζουσι καὶ οὐχ ὅπως τοῖς μονάζουσιν ἀλλὰ καὶ τοῖς τῷ κλήρῳ κατειλεγμένοις, εἴτε διάκονοι ὦσιν εἴτε πρεσβύτεροι· ναὶ μὴν καὶ οἱ τὸν τῆς προεδρίας βαθμὸν εἰληχότες, οὓς ἔδει καὶ τῶν ἐκ τοῦ λαοῦ τοὺς ἀναξίους εἴργειν δαπέδου τοῦ ἱεροῦ κατὰ τοὺς θείους θεσμούς, οἱ δὲ*
185 *καὶ πορνείαις καὶ μοιχείαις ἐγκαλινδούμενοι τῷ θείῳ αὐθωρὸν προσίασι θυσιαστηρίῳ καὶ τὸ μέγα, φεῦ, καὶ φρικτὸν Χριστοῦ σῶμα καὶ μεταχειρίζονται καὶ ἐσθίουσιν.*

'Αλλ' ἕως πότε παρεξετάζομεν τὰ ἀσύγκριτα; Ἔχεις τὸ οἰκεῖον συνειδὸς ἔλεγχον ἔνδοθέν σε διδάσκον, ποία τῶν δύο τούτων μερὶς οἰκειοτέρα
190 *Θεῷ. Σπούδασον οὖν, ἀνάνηψον, καὶ δεῦρο τῆς κρειττόνων μερίδος θᾶττον γενοῦ. Οὐ γὰρ ἀποκέκλεισταί σοι τὰ τῆς εἰς τὸ κρεῖττον μεταβολῆς, εἰ δ' οὖν, ἀπώλου μονώτατος. 'Ο πάντας καλῶν εἰς μετάνοιαν Κύριος παράσχοι τῇ ψυχῇ σου ἐπίγνωσιν ἀληθείας σωτήριον. 'Ιωσὴφ μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου.*

---

163 post *ὅσης* add. *τῷ* V *ἀπολαβεῖν* P 166 *δὲ* om. V 180 *πάσης* B *ἁπάσης* codd. 184 *εἴργειν* B *ἀπείργειν* codd. 190 post *τῆς* add. *καὶ* codd. 191 *ἀποκέκλησθαί σοι* P

ΠΙΝΑΚΕΣ

I. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

II. ΛΕΞΕΩΝ

ΙΑ'

B 155 **Τῷ ἐν ἐπισκόποις εὐλαβεῖ κυρῷ Μακαρίῳ τῷ τῆς Ἀμμοχώστου. Ἐν Κύπρῳ.**

*Ἥδομαι ὑποθέσει ἁπάσῃ, ἣ προσδιαλέγεσθαι τῇ σῇ με παρασκευάζει
σεβασμιότητι. Εἰ γὰρ καὶ μὴ οἴκοθεν εὐπετῶς πρὸς τοῦθ᾽ ὁρμᾶν ἔχω, τῇ
ἐθάδι πρὸς τὰ κρείττω νωθρότητι, ἀλλὰ χαίρω παρ᾽ ἄλλων ἑλκόμενος. Ἡ
δ᾽ ὑπόθεσις τίς ἄρα τυγχάνει ἡ τοῦτό γε ἀπαιτοῦσα;*

5 *Ἀνήρ τις τῶν ὑμεδαπῶν ἤδη προσῆει μοι οἰκείου ἅλωσιν υἱοῦ παρὰ
τῶν ἐξαγίστων Ἀγαρηνῶν τραγῳδῶν· ὃς μετὰ βαρεῖαν τὴν ἀποτίμησιν
ὀψὲ καὶ μόλις τῆς ἐκείνων ἐπικρατείας ῥυσθεὶς — δύο γὰρ πρὸς τοῖς ἑξήκοντα
χρυσοῖς ἐκρίθη καταβαλέσθαι — τὸ ἡμέτερον κατείληφε δάπεδον, Γεώργιος
τὸ ὄνομα ὁ πατήρ, Μάρκος δὲ ὁ υἱός, Κρίσκης αὐτοῖς ἡ ἐπίκλησις, Κυρήνεια*
10 *δὲ κατὰ τὸ συνεχέστερον αὐτοῖς ἡ πατρίς. Ὁ τοίνυν πατήρ, κατὰ ζήτησιν
τοῦ οἰκείου παιδὸς ἐξεληλυθώς, καὶ τοῦτον ἤδη δεῦρο κατειληφότα, ὥσπερ*
B 156 *εἰρήκειν, εὑρών, μεγίστων κάτοχος ὤφθη φροντί|δων, ὅπως ἂν αὐτῷ γέ-
νοιτο τὰ λύτρα τοῦ παιδὸς ἀποτῖσαι, βαρυτάτης μὲν οὔσης τῆς ἐκτιμήσεως,
δυσπορίστων δ᾽ ὅτι μάλιστα τῶν χρημάτων. Οὔτε γὰρ αὐτὸς οἴκοθεν ἔχει*
15 *καταθέσθαι διὰ πενίαν καὶ τὸ παρὰ τῶν φίλων ἐρανίσασθαι ταῦτα οὐχ ἥκι-
στα δυσχερές, εἰ μή τις αὐτοῖς ἔξωθεν πρὸς τοῦτο προτροπὴ καὶ παράκλησις
γένοιτο. Τοῦτο δ᾽ οὐκ ἂν ἄλλος τις πλέον ἢ ἡ σὴ θεόπνους δυνήσεται γλῶττα,
ἧς ἄρα πολλοὶ οἱ καρποὶ καὶ πλείστη τῷ Θεῷ δι᾽ αὐτῆς ἡ τῶν σωζομένων
προσένεξις. Τοῦτο τοίνυν ὁ τὴν συμφορὰν παθὼν ἄνθρωπος ἀντιβολεῖ δι᾽ ἐμοῦ,*
20 *καὶ παρὰ τῆς σῆς αἰτεῖ φιλανθρώπου ψυχῆς. Οἶδε γὰρ ὅτι τῆς χρηστῆς σου
γλώττης ἐξήρτηται πᾶς ὁ λαὸς καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲν ἄρα, ὃ μὴ σοὶ πάντως
ἀνύσιμον, τῇ βιαίᾳ τῶν λόγων πειθοῖ, μετὰ τῆς παρομαρτούσης ἡδύτητος,
ἢ τῇ χάριτι μᾶλλον εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ, ἥ σοι ῥᾷστα τίθησι πάντα, καὶ πᾶν ἀντι-
πῖπτον καὶ αὐθαδιάζον, εὐπετὲς καὶ πειθήνιον δείκνυσιν. Ἐπικάμφθητι τοι-*

ΙΑ' Tit.: in marg. *συμβουλευτικὴ* KV
8 *χρυσοὺς* B 9 *Κυρηνία* B 15 *φίλων* B *φιλοχρίστων* codd. 20 *ὅτι* B *ὅπως* codd. 21 *σοὶ πάντως*: *συμπάντως* P

25 *γαροῦν καὶ τοῦ προσιόντος τῇ συμφορᾷ καὶ φίλου παράκλησιν δυσωπήθητι,
ὡς ἄρα τὸ περιπαθὲς αὐτοῦ δάκρυον οἰκτείροις, μᾶλλον δὲ καὶ ἀμφοτέρων,
πατρὸς δηλαδὴ καὶ υἱοῦ. Ἱκέτης σοι ὑπὲρ αὐτῶν ἤδη πρόσειμι, καὶ ἑκατέροις
τοῖς μέρεσι, τό τε κατ᾽ ἐμὲ λέγω καὶ τὸ κατ᾽ αὐτούς, πειθήνιος ὄφθητι.
Καὶ ἥσεις μὲν ἐμὲ ὅτι πλεῖστα, ὀνήσεις δὲ καὶ τοὺς περιστατηθέντας, καὶ*
30 *τούτων οὐχ ἧττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, πάντας ὅσοι τῇ πρὸς σὲ εὐπειθείᾳ διὰ
τοῦ ἐράνου τῆς χρηστότητος τὸ συμβὰν ἀτύχημα τοῖς ἀνδράσι παραμυθή-
σαιντο, καὶ τέλος πολὺς καὶ ἄφατός σοι παρὰ τῷ Θεῷ μισθὸς ἀποκείσεται,
τοῦτο μὲν τοῦ πρὸς τὸν πλησίον ἐλέου, τοῦτο δὲ καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν τῶν
σοὶ πειθομένων ὀνήσεως, ἥν, εὖ οἶδα, καὶ πρὸ τῆς ἡμῶν εἰσηγήσεως, αὐτὸς*
35 *αὐτεπιτάκτως διὰ βίου καρποφορεῖς τῷ Θεῷ, μηδ᾽ ὁτουοῦν ἄλλου σπουδαζο-
μένου σοι ἢ ὅπως ἂν ἄρα Θεὸς ἐκ τῆς σῆς γλώττης ψυχῶν ὅτι πλείστων ἀπε-
νέγκοιτο σωτηρίαν καὶ στόμα Χριστοῦ καὶ αὐτὸς ὀφθείης. Πρόσχες οὖν*
B 157 *τοῖς γράμ|μασι καὶ σύνες τοῖς λόγοις μου, καὶ καθάπερ ὑπέσχου καλούμενος,
οὕτω καὶ πλήρου ἑπόμενος. Οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ κληθῆναι μόνον καὶ ἁπλῶς*
40 *προσχήματι ἕπεσθαι ἀλλὰ καὶ καλοκαγαθίας δεῖ τῆς μετὰ τὴν προσέλευσιν.
Ὧ γὰρ κλήρῳ προσεληλύθεις, τοῦτον ἄρα καὶ θεραπεύειν ἐπείγου, τὰ ἐκείνῳ
θυμήρη πληρῶν. Καὶ μὴ ἄλλῳ προσεληλυθὼς ἄλλον θεράπευε, μηδὲ ἄλλῳ
συνταξάμενος ἑτέρῳ καθυπηρέτει, ἵνα μὴ δίκας ὄφλῃς, ὧν τὰς συνθήκας
ἐψεύσω, ἵνα μὴ ἐκείνῳ συγκαταδικασθῇς, ᾧ καὶ πληρωτὴς τῶν θυμήρων*
45 *ἐτέλεις. Τί γάρ, εἰ καὶ συναρίθμιος φὴς εἶναι τοῦ ἡμετέρου κλήρου, τὸ ἔρ-
γον πολλῷ μεῖζον τοῦ λόγου καθέστηκεν, ὥσπερ ἀλήθεια σκιᾶς καὶ εἰκόνος
ἀρχέτυπον. Ὅρα τοίνυν μὴ ψιλοῖς μὲν λόγοις χαρίζῃ ἡμῖν, τὸ δὲ μεῖζον τῆς
ὑπείξεως μέρος ἑτέροις προσνέμοις, ἀλλ᾽ οἷς συνέθου, τούτοις ὕπεικε κατὰ
πάντα, ὡς ἂν οὕτω σὺν αὐτοῖς, κἀνταῦθα κἀκεῖσε, προθέσει καὶ λόγῳ καὶ*
50 *ἔργῳ συναριθμῇ.*

*Εἴη σου ἐν Θεῷ εὐεκτοῦσα ἡ ἁγιότης εἰς πολλῶν ψυχῶν περιποίησιν.
Βρυεννίου μοναχοῦ Ἰωσήφ.*

---

26 *ὡς* scripsi *ὃς* codd. B 28 post *λέγω* add. *δὴ* PV 34 *ὀνήσεται* K 36-37 *σοι* ∽ *ἀπενέγκοιτο* om. B 41 *ἐπείγου* codd. *ἐπεῖγον* (fors. *ἐπείγου*) B 51 *περιποίησιν* PB *παραποίησιν* KV

ΠΙΝΑΚΕΣ

I. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

II. ΛΕΞΕΩΝ

30 - 5 - 1987

ΙΒ'

Βασιλικὸν

B 157

Ἥσθην τοῦ σοῦ κράτους δεξάμενος γράμματα, ἀνεκτησάμην τε ἐμαυτὸν καὶ ἀντὶ μυρίων ἀπέχω ταῦτα τῶν ἀγαθῶν. Ἀλλ' ὅ γε πέπονθα ταῦτα διεξιὼν ἐσκεμμένως, ἄρτι καλὸν ἐξαγγεῖλαι.

Ὡς γὰρ πρὸς τοῦ κομίσαντος Σπηλιώτου λαβὼν ἐκεῖνα τοῖς χείλεσί 5 *μου προσῆψα τὴν τούτων ἐπιγραφήν, καὶ ἀναπτύξας ταῦτ' ἀνεγίνωσκον, οὐ βασιλικὰ ᾤμην ἰέναι γράμματα μόνον, ἀλλ' αὐτόν σε τὸν ταῦτ' ἐπιστείλαντα κράτιστον βασιλέα ὁρᾶν ἐπῄει καὶ προσκυνεῖν καὶ φαντάζεσθαι. Ἀμέλει πολλὴν ἐντεῦθεν καὶ ἄρρητον ἐκαρπούμην τὴν εὐφροσύνην. Ἐπάλθη μου* B 158 *ἡ καρδία, μετεώριστο ἡ ψυχή, ἐπῆρτο ὁ λο|γισμός, καὶ ὅλως ἐνώπιόν σοι* 10 *μετ' ἐκπλήξεως παρεστάναι ἐνόμιζον. Τοσοῦτον ἄρα ἰσχύει βασιλικῶν γραμμάτων ὑποδοχὴ καί, ἐγρηγορότος τοῦ σώματος, ἐνύπνια βλέπειν βιάζεται τὸν προσεχόντως αὐτὰ μετιόντα καὶ σχετικῶς. Ταύτῃ τοι καὶ αὐτός, μειδιῶν ἅμα καὶ χαίρων, ταῦτ' ἀμείβομαι τοῖσδε τοῖς γράμμασιν. Ὅτι πολλὰ τῷ σῷ κράτει καὶ μεγάλα ὀφείλων, κραταιότατέ μοι βασιλέων καὶ ὑψηλότατε,* 15 *εὔνοιαν ἐκ ψυχῆς, ἀγάπην ἀπὸ καρδίας, ἐκ γλώττης ἐγκώμια, περὶ πάντων τῶν ὧδε χρηστὰ εὐαγγέλια, προσκυνήσεις διὰ πραγμάτων καὶ εὐχὰς πρὸς Θεὸν ἐξ ὅλου τοῦ νοῦ, ἅπαντα τάδε σημηνάμενος τῷδε τῷ μέλανι τῇ σῇ ἀναφέρω ὑπεροχῇ. Καί γε δέομαι τῆς ὑπερτάτου Τριάδος πρὸ τῆς μακαρίας καὶ ἀϊδίου ἐκείνης ζωῆς καὶ τὴν ἐπίκηρον ταύτην εὐτυχῶς ἐπιτεῖναί σοι, ὅτι* 20 *πλείστη χρεία τῆς τοῦ σοῦ κράτους ἐνταῦθα ἐπιμονῆς, οὐχ ὡς τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ ζῆν τοσοῦτον ἐφιεμένης, ἀλλ' ὡς τῶν πραγμάτων, ἂν μὴ μακρῷ τῷ χρόνῳ τῇ ζωῇ ἐπιμείνῃς, καὶ ἀδικουμένων καὶ φθειρομένων. Ὅτι καὶ νόμου δεῖται φυλακῆς καὶ συνεχείας πόνων καὶ τάχους περὶ τὰς γνώσεις καὶ μὴ κατ' ὄψιν κρίσιν καὶ μὴ χρημάτων ἧτταν καὶ ἀνδρὸς χά-* 25 *ριτας διδόναι ἐπισταμένου, καὶ ὅτῳ καὶ ὅτε καὶ ὅσας καὶ ὡς, εὐεργετεῖν τε,*

ΙΒ' 1 *τὰ τοῦ σοῦ* PV 9 *ἐπῆρτο* VB *ἐπήρθη* KP 17 *Θεὸν* om. P 18-19 *τῆς ἀϊδίου καὶ μακαρίας ἐκείνης ζωῆς* codd. *τῆς μακ. καὶ ἀϊδ. ζωῆς* B 23 *τάχους* KB *τάχος* PV

ὡς λόγος ἁγίων αἱρεῖ, καὶ ὧν δεῖ τοῖς ὠφελοῦσι παρὰ τῶν εὖ πεπονθότων οὐκ ἀτυχεῖν, κεκτῆσθαί τε πρὸς μὲν τοὺς καιροὺς λογισμόν, πρὸς δὲ τοὺς ἐναντίους τόλμαν, πρὸς δὲ τοὺς ὑποτεταγμένους εὔνοιαν, συνέχειν τοὺς φί-λους ταῖς δωρεαῖς καὶ τοὺς ἐχθροὺς εὐεργεσίαις φιλοτιμεῖσθαι. Τὰ τοῦ γέ-
30 *νους ἐλαττώματα καλύπτειν τοῖς οἰκείοις πλεονεκτήμασι, τῷ στερρῷ τοῦ φρονήματος ἀρχέτυπον εἶναι φιλανθρωπίας καὶ καρτερίας ὑπόδειγμα, καὶ τῇ τοῦ λόγου δυνάμει τῆς 'Εκκλησίας κρατύνειν τὰ δόγματα. Ἃ δήπου πάντα ἡ σὴ μόνη θεόστεπτος βασιλεία ἀξίως πλεονεκτοῦσα, μακρᾶς ζωῆς καὶ ὑγείας*
B 159 *ἀξία καθέστηκε. Τοιγάρτοι καὶ πάντες οἱ νοῦν ἔχον|τες ἀνὰ τὴν οἰκουμένην*
35 *ἅπασαν ἄνθρωποι καὶ ἀνακηρύττουσιν ἐπαίνοις καὶ στεφανοῦσι τοῖς ἐγκω-μίοις καὶ ἀήττητον εὔχονται διαμένειν τὸ κράτος σου. Χαῖρε τοίνυν ἐν τούτῳ, εὐφραίνου ταῖς ἀρεταῖς, ἀνδρίζου τῇ εὐσεβείᾳ, μεγαλύνου τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ καταγελῶν πάσης ἐπαγομένης σοι κατὰ τούτων ἐπιβουλῆς, ἔντεινε καὶ κατευοδοῦ καὶ βασίλευε, καὶ ἡμῶν, εἰ μή τι κωλύει, μὴ διαλίποις ἐρῶν.*
40 *Τοῦ τῶν σῶν δούλων δούλου καὶ τῆς σῆς βασιλείας εὐχέτου, μοναχοῦ 'Ιω-σὴφ τοῦ Βρυεννίου.*

30-31 *τοῦ φρονήματος* codd. *τῶν φρονημάτων* B 33 *ὑγίας* codd. *ὑγιείας* B 37 *τῇ*² om. PV 40 *σῆς* om. B

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ΙΓ'

B 159 **Τῷ λογιωτάτῳ ἀνδρῶν κυρῷ Μανουὴλ τῷ Πόθῳ 'Εν Λακεδαιμονίᾳ.**

Ὅταν μόνον ἀναμνησθῶ σου τῆς ἀρετῆς, θυμηδίας πληροῦμαι καὶ ἡδο-νῆς. Καὶ τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιτό σου τὸ εὔστολον τῆς ἡλικίας, τὸ τοῦ προσώ-που αἰδέσιμον, τὸ χάριεν τῶν λόγων καὶ τὸ τοῦ ἤθους χρηστὸν καὶ ἐπιει-κές; Ὡς ἔγωγε οἶμαι, πᾶς ὁ δυνάμενος συνορᾶν ὁπωσοῦν, ἐπιβαλεῖν σοι
5 *θελήσας, ἐκ πρώτης ἂν ἡττηθείη βαλβίδος. Ὃ δήπου καὶ αὐτὸς πεπονθώς, οὔτε περιστάσεων ὄχλῳ οὔθ' ἡμερῶν πλήθει, οὐ διαστήματι τόπου τῆς πρὸς σὲ διαθέσεως εἴργομαι, ἀλλ' ἀεὶ καὶ ὁρῶ καὶ φαντάζομαί σε τοῖς τῆς ἀγάπης ὀφθαλμοῖς, θαυμάζω, ἐπαινῶ, μακαρίζω, φιλῶ, αἰδοῦμαι καὶ ἐν διανοίᾳ σε πανταχοῦ περιφέρω, τῷ σῷ ὀνόματι ἥνωμαι, καὶ σύνειμί σοι τῷ τῆς ἀγά-*
10 *πης νόμῳ τῆς ἀληθοῦς.*

Τοίνυν σοι καὶ τὸ φίλτρον δηλῶσαι ᾠήθην, ἐπεὶ καὶ ἄλλως ἀφεστηκό-σιν ἡδύ τι τοῖς φίλοις τὰ ἀλλήλων εἰδέναι. Τοῦτο δὲ γίνεται διά τε γραμμά-των καὶ λόγων αὐτοῖς, ὧν τὸ πρῶτον πρὸς σὲ πρῶτος αὐτὸς ποιῶν, ὡς ὁρᾷς, σὴν δεξιὰν κινῶ πάντως, τὴν πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν οἷα, γράμμασιν ἐπιση-
15 *μήνασθαι. Γράφε τοίνυν θαρρούντως φιλοσοφίας, μᾶλλον δὲ θεολογίας ἀπτό-*
B 160 *μενος· καὶ μηδὲν ἡμᾶς τῶν παρερχομένων τουτωνὶ καὶ ματαίων, | τοῦ περὶ τῆς ἡμετέρας ἐλπίδος Χριστοῦ, λέγειν τι καὶ ἀκούειν ἀεί, ἀποστήτω. Ὧν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς εἶναι χρή, τῆς γῆς ἀφεμένων, καὶ τῶν ὅσα τοῦ παρόντος αἰῶνος, τούτων δήπου καὶ τοῖς λόγοις τῆς τοῦ Θεοῦ ἀδιαλεί-*
20 *πτως ἀγαθότητος ἔχεσθαι καὶ σοφίας προσήκει, ἵνα, ὥσπερ ὁ Δεσπότης ἡμῶν, οὐ τοῖς αἰωνίοις στεφάνοις ἡμᾶς ἀμείβεται μόνον, τῆς αὐτοῦ θεωρίας καὶ ἀφράστου κοινωνίας ἀξιῶν, ἀλλ' ἤδη καὶ λόγῳ κοσμεῖν ἡμᾶς αἱρεῖται, νῦν μὲν εὐλογημένους τοῦ Πατρός, νῦν δὲ δούλους ἀγαθοὺς καὶ πιστούς, νῦν δὲ οἰκονόμους φρονίμους ὀνομάζων. Οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς μὴ μόνον τοῖς*

---

23 - 24 Ματθ. κε' 34, 21, Λουκ. ιβ' 42

ΙΓ' Tit.: in marg. *ἀναμνηστικὴ* codd.
6 *τόπου* B *τόπων* codd. 13 *αὐτὸς* om. B 14-15 *ἐπισημήνασθαι* KB *ἐνση-μήνασθαι* V *ἐσημήναθαι* P 15-16 *ἁπτόμενα* B 17 *ἀποστήτω:* fors. *ἀφιστάτω* B 19 *τούτων δήπου καὶ τοῖς λόγοις* codd. *τούτων δ. καὶ τοὺς λόγους* B 21 *ἡμᾶς* om. B 23 *δὲ* add. B 24 *νῦν δὲ* KPB *νῦν καὶ* V

25 ἔνδον λογισμοῖς καὶ νομίμοις καὶ τοῦ εὐαγγελίου ἔργοις ἀξίοις τὸ ἐκείνου εὐφραίνωμεν Πνεῦμα, ἀλλ' ἤδη καὶ γράμμασι καὶ ταῖς πρὸς τὸν πλησίον διαλέξεσι τὴν ἐκείνου μεγαλειότητα καὶ δυναστείαν δηλῶμεν. Καὶ τί γὰρ ἂν βέλτιον γένοιτο ἀνδράσιν εἰς Χριστὸν πιστεύουσι τοῦ περὶ Θεοῦ τινὰ διεξιέναι, οἷς ψυχὴ ἄνω αἴρεται καὶ τῶν φαινομένων πάντων ὀλιγωρεῖ καὶ 30 τῇ τῆς τῶν λεγομένων μὴ κατὰ πίστιν, ἀλλὰ κατ' εἶδος γνώσεως, ἐπιθυμίᾳ φλέγεται, τὸ ψῦχος τῆς ἀκηδίας τοῦ βίου καταλιποῦσα καὶ τῶν αἰωνίων καὶ θείων ἀναζωπυρουμένη ἔρωτι; Ὡς ἔγωγε τῆς μελλούσης ἐκείνης καὶ ἐλπιζομένης τοῖς δικαίοις μακαριότητος, ἧς γε νοῦς τὸ μέγεθος οὐ χωρεῖ, ὀφθαλμός τε τὴν λαμπρότητα οὐκ εἶδεν οὔτε οὖς ἤκουσε τὴν ἡδύτητα, ταύ- 35 της δὴ τῆς τοιαύτης προοίμιόν τι ἀτεχνὲς ὁρῶ τὸ ἐνταῦθα τινά, τῶν πολλῶν τοῦ αἰῶνος τούτου θορύβων ἀπαλλαγέντα, ζῆν ἐν λόγοις ἐν οἷς ἄξιον τοὺς τῆς Ἰησοῦ κοινωνίας καὶ θεωρίας ἐφιεμένους. Τοιούτους οὖν λόγους συντιθέμενος καὶ ἐπιστέλλων ἡμῖν, εὔφραινε καὶ σαυτὸν καὶ ἡμᾶς καὶ τὸ Πνεῦμα Κυρίου τὸ ἅγιον.

40 Ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ διατηροῦσά σε εἴη ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς ἡδονὴν ἐμὴν καὶ ψυχῆς λυσιτέλειαν. Ὁ πάντα τὰ σὰ καὶ ἀγαπῶν καὶ ἐπαινῶν καὶ θαυμάζων, Ἰωσὴφ μοναχὸς ὁ Βρυέννιος.

33-34 πρβλ. Α' Κορ. β' 9

---

28 *Χριστὸν* VB *θεὸν* KP 31 post *καὶ* add. *τῷ* V 36 *ἀπαλλαγέντων* PK (et supra *-ων α* K)

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ΙΔ'

B 161 Τῷ εὐδοκίμῳ καὶ εὐφυεῖ καὶ σπουδαίῳ ἐν Ἰατρικῇ, καὶ Ῥητορικῇ καὶ Φιλοσοφίᾳ, κυρῷ, Μανουὴλ τῷ Ὁλοβόλῳ. Ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Οἶδά σου τὴν ἀγάπην τὴν γνησίαν καὶ θερμήν, οὐδενὶ μαραινομένην τῶν ὅσα ταύτην λυμαίνεσθαι πέφυκεν. Οἶδα ὡς καὶ ἀποδημήσας γράμματα βούλει λαβεῖν παρ' ἐμοῦ καὶ ταῦθ' εὑρεῖν κατὰ λόγον συντεθειμένα, ἐκεῖνο διὰ τὸ πρός με φίλτρον, τοῦτο διὰ τὸν πρὸς τοὺς λόγους θερμότατον ἔρωτα, 5 μᾶλλον δὲ καὶ τοῦτο δι' ἐμέ. Ἀποδεχόμενος γὰρ εὐδοκιμεῖν με ἐν ἅπασι τοῖς καλοῖς, χαίρεις ὁρῶν με καὶ τέχνῃ, οὐχ ὡς ἔτυχε, γράφοντα. Διά τοι τοῦτο κἀμοὶ γράφειν ἀνάγκη πρὸς σέ, καὶ ἐπιστολιμαίῳ τύπῳ πειρᾶσθαι τοῦτο ποιεῖν, ἕως ἔξεστιν. Ὃ δὴ ποιεῖν μὲν προθύμως ἔχω καὶ ἐφετῶς, πλὴν οὐδ' οὕτως σοι δύναμαι τὴν ἐπιθυμίαν πληροῦν. Σὺ μὲν γὰρ κάλλος ἐπιστο- 10 λῶν ἐθέλοις ἂν παρ' ἡμῶν, τὸ δ' ἡμέτερον πόρρω τοῦ δύνασθαι τοιαῦτα ποιεῖν. Ὅμως δ' οὖν, ὅπερ ἰσχύω ποιεῖν ἤδη ποιῶ, καίπερ ἀδυνατῶν τῷ κάλλει τῶν ἐν τοῖς γράμμασι ὀνομάτων εὐφρᾶναί σε. Διὰ γοῦν τῶν ἐγκειμένων ἐν τούτοις ἀγγελιῶν τέρψαι βούλομαι, ἵν' ὥσπερ, εἴ γε παρῇς, ἐκοινώνεις ἂν ἡμῖν τῶν χρηστῶν, οὕτω καὶ πόρρω διάγων, ἀπολαυόντων ἡμῶν, συναπολαύοις 15 ἄλλως τῶν ἀγαθῶν.

Πρῶτον οὖν γίνωσκε ὡς οὐκ ἀμνημονῶ τῆς σῆς ἀρετῆς, ἀνακηρύττω δὲ ταύτην καὶ μέμνημαί σου διηνεκῶς, καὶ ὡς παρὼν καὶ χαριέντως συνομιλῶν σοι οὕτω σε ὁρῶ καὶ φαντάζομαι τοῖς ψυχικοῖς ὄμμασι, καὶ τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον καὶ τοὺς λόγους καὶ τὰ ἤθη καὶ τὸν τοῦ προσώπου χαρακτῆρα, B 162 καὶ ἁπλῶς ἅπαντα τὰ σά, ὡς ἕκαστον λέλεκται ἢ πέπρακται ἢ | ἐστιν, οὕτω ταῦτα κατὰ νοῦν θεωρῶ· καὶ οὐδὲ ὁ πᾶς πρόσκαιρος οὗτος αἰών, οἶμαι δὲ οὐδ' ὁ μέλλων ἰσχύσει, σὺν Θεῷ εἰρήσθω τὴν πρὸς σέ μου φιλίαν λήθης βυθοῖς παραπέμψαι ἢ ἀλλοιῶσαι τὸ σύνολον. Τοιοῦτος ἐγὼ διάπυρος φίλος καὶ ἐραστὴς θερμότατος καὶ μνημονικώτατος. Ἔπειτα ἴσθι ὡς ἐν εἰρήνῃ

ΙΔ' Tit.: in marg. *δοκιμαστικὴ* codd.
10 *δύνασθαι τοιαῦτα ποιεῖν* V *δύνασται τοῦτο ποιεῖν* B *ταῦτα* P 12 *ὀνομάτων* om. P 18 *ὁρῶν* P 19 *τὸν*[1] om. B 21 *ὁ πᾶς πρόσκαιρος οὗτος αἰὼν . . . σὺν Θεῷ εἰρήσθω τὴν* codd. *πᾶς ὁ* (*αἰὼν τὴν* suppl.) B

25 *βαθείᾳ τὰ ἐνταῦθα ἑῷα καὶ τὰ ἑσπέρια. 'Εν εὐθηνίᾳ πολλῇ ἅπαντα τὰ τῆς βασιλίδος, ἐν σταθηρᾷ ὁμονοίᾳ τὰ τῶν φίλων καὶ ἐν μεγάλῃ καταστάσει τὰ τῆς καθ' ἡμᾶς σεβασμίας μονῆς. Κἀμοὶ δὲ ἰδίᾳ ὁ μεγαλόδωρος προστίθησιν ἀεὶ ταῖς ἡδύν μοι τὸν βίον ποιούσαις ἀφορμαῖς καὶ μὴ τῇ ἐμαυτοῦ πρὸς ἐκεῖνον ἐπιστροφῇ μόνον ἥδεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῇ τῶν σὺν ἐμοὶ ἀδελφῶν παρέ-*
30 *χει. Οὓς βλέπων τῆς ἐν Χριστῷ κεκρυμμένης ζωῆς ἐχομένους καὶ πονοῦντας σὺν ἡδονῇ πόνους, ὧν ὁ καρπὸς ἔνδοξος καὶ τοῖς νοῦν ἔχουσι ζηλωτός, ἐπιεικῶς χαίρω καὶ χάριτας ὁμολογῶ τῷ Δεσπότῃ τῷ λυτρωτῇ τοῦ κόσμου, ὅτι καθήρας ἡμᾶς τῷ αὐτοῦ αἵματι ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χρηστότητος ἐνέγραψε τῷ χορῷ τῶν ἐκείνῳ δουλευόντων, καὶ μελλόντων ἀπολεῖσθαι ὑπὸ ἀγνοίας*
35 *καὶ ἔθους καὶ ἀγροικίας, ὅπως τε τούτων περιγενοίμεθα, ἀντελάβετο, ἐπιχειροῦσι τέ τι τῶν τῆς σωτηρίας ἔργων εὐθὺς συνεφάπτεται, διδοὺς πανταχοῦ ὧν δεῖ τοῖς αὐτὸν θεραπεῦσαι σπουδάζουσιν. 'Εν τούτοις ζῶμεν καὶ οὕτως ἔχομεν, ἄριστε φίλων καὶ γνησιώτατε. Ἕν ἐστι μόνον τὸ πάνυ τρῦχον καὶ δάκνον ἡμᾶς, ἡ τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου βασιλέως ἡμῶν ἀπουσία καὶ*
40 *στέρησις, ὅν, Θεοῦ προαιώνιε Λόγε, ταχέως ἴδοιμεν πάντες ὡς βούλεται.*

Εἴης μοι ἐν ἅπασιν ὑγιαίνων, εὐθυμῶν, εὐεκτῶν, καί γε διαρκὴς θυμηδία παρείη σοι. Τοῦ τῶν σῶν ἐπαινέτου καὶ γνησίου φίλου, μοναχοῦ 'Ιωσήφ, ᾧ Βρυέννιος τὸ ἐπώνυμον.

---

28 *ἡδύν μοι τὸν βίον ποιούσαις* B *ἡδύν μοι ποιούσαις τὸν βίον* codd. 30 *ζωῆς κεκρυμμένης* P 32 - 34 *τῷ δεσπότῃ ὅτι καθήρας ἡμᾶς τῷ λύτρῳ (λουτρῷ* P) *τοῦ κόσμου τῷ αὐτοῦ αἵματι ὑπὸ τῆς ἰδίας ἀπείρου χρηστότητος ἐνέγραψε (ἔγραψε* P) *τῷ χορῷ* codd. *τῷ δεσπότῃ τῷ λυτρωτῇ τοῦ κόσμου, ὅτι καθήρας ἡμᾶς τῷ αὐτοῦ αἵματι ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ χρηστότητος ἐνέγραψε τῷ χορῷ* B fors. *τῷ δεσπότῃ, ὅτι καθήρας ἡμᾶς τοῦ κόσμου τῷ λύτρῳ (λουτρῷ) τοῦ αὐτοῦ αἵματος...* 35 *περιγενοίμεθα* KVB *περιγενώμεθα* P 41 *εὐθετῶν* B 42 post. *γνησίου* add. *σοι* V

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ΙΕ'

B 163

Τῷ μητροπολίτῃ Ἡρακλείας, πρωτοθρόνῳ καὶ ὑπερτίμῳ κυρῷ 'Αντωνίῳ.

Βαθεῖα κατέσχεν ἡμᾶς ἐκ πολλοῦ σιγὴ καὶ πολὺς τῇ ἀφθεγξίᾳ ἐμετρήθη ὁ χρόνος. Οὐκ ἔχω δὲ πότερον τούτου ἄρα αἰτιάσομαι, ἢ ἐμαυτὸν ἢ τὴν σὴν ἱερότητα. Ὅμως ὁπότερος ἡμῶν τούτου αἴτιος, βούλομαι τὸ ἔνθεν ἐκποδὼν οἴχεσθαι τὴν σιωπὴν καὶ παρρησίαν τῷ λόγῳ δοθῆναι καὶ τὴν ὠδῖνα τοῦ
5 *πόθου τὸ οἰκεῖον ἐκρῆξαι κύημα, καὶ οὓς συμφορῶν κοινωνία ἐγνώρισε, τούτους καὶ γράμματα καὶ λόγοι ἀλλήλοις συνδοῦσιν.*

'Αλλὰ τί πάθω; Καὶ γὰρ εἰς τοῦτο ὀργῶντα καὶ ὅλον τοῦ ἔρωτος ἐξηρτημένον τῶν λόγων καὶ μηδὲν ἄλλο ὅτι μὴ λόγους μελετᾶν καὶ δημιουργεῖν προθυμούμενον, πρὸς ἄλλ' ἄττα με ὁ ἐπιτεθεὶς βίᾳ ἕλκει ζυγὸς καὶ τῆς ἐθά-
10 *δος ἄνωθεν καὶ φίλης ἀπραγμοσύνης ἀφέμενον πραγμάτων ὄχλῳ πείθει διομιλεῖν καὶ ἁπλότητι σύντροφον ὄντα πρὸς ⟨τὸ⟩ πολυειδὲς τῶν ἀνθρωπίνων γνωμῶν καὶ πολύστροφον ἀναγκάζει μεταβαλεῖν. Πῶς γάρ, εἰ μὴ ποικίλος τις εἴην τὴν σύνεσιν, εἰ μὴ ἕξιν ἑκάστου καὶ ἦθος εἰδείην καὶ ἔθος, οἷός τ' ἂν εἴην ἐπιστημόνως μετιέναι τὰ κατ' αὐτόν; 'Ιλίγγου οὖν ἄξιον τὸ*
15 *χρῆμα καὶ πτοίας ὅτι πλείστης καὶ τρόμου καὶ δείματος, μὴ ὅτι γε ἐμοὶ τῷ πάντων ἀνθρώπων ἀδρανεστάτῳ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς, οἷς ὅτι πλεῖστον τὸ περιὸν ἐν συνέσει καὶ ἀρετῇ, οἳ καὶ δαψιλῆ διὰ βίου καθαρότητα τὴν τοῦ θείου Πνεύματος χάριν ἐσχήκασιν. Εὐχῶν οὖν μοι χρεία πολλῶν καὶ παρ' ἐμαυτοῦ καὶ τῶν ἔξωθεν, ὡς μὴ θρήνων ἄξια ὕστερον ὀφθείη τὰ κατ' ἐμέ. 'Αλλ' ἐμοὶ*
20 *μὲν πάντα κοῦφα ἔσται ταῦτα καὶ φορητά, ὑπὲρ ἐμοῦ ἐντυχόντος σου τῷ ὑπὲρ τῶν κατακρίτων ἀποθανόντι.*

Ἡ σὴ δὲ ἁγιότης, ἀλλ' ἀνάσχου φιλοστόργως μοι προσιόντι σοι, τῆς

ΙΕ' Codex unicus Mosquensis, ex quo edidit B 6 *συνδήτωσαν* coni. pro *συνδοῦσιν* (cod.) Vulgaris in B

B 164 ἀρχῆς ταύτης ἐπιλαβόμενος μέμνησο τίνων ἄρχεις, | τίνας ἄγεις καὶ τίνι
τούτων πέρι μέλλεις λόγον ὑφέξειν. Τοὺς εἰκόνι ⟨λέγω⟩ τετιμημένους Θεοῦ
25 καὶ γεγενημένους αὐτοῦ καθ᾽ ὁμοίωσιν, καὶ Θεῷ, ᾧ πάντα εἰς κρίσιν αὐθω-
ρὸν παραστήσεται, καὶ οὗ πρὸ προσώπου πᾶσα ἡ κτίσις φρίττει καὶ δέδοικεν,
ὃς ἑκάστου τῶν βεβιωμένειν λόγον ἡμᾶς ἀπαιτήσει, ὃν οὐχ ὅπως τῶν
φανερῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀφανῶν οὐδὲν ἄρα λέληθε. Τούτων τοσοῦτον ὁ Θεὸς
περιέχεται καὶ οὕτω στέργει τὰ κατ᾽ αὐτούς, ὡς μὴ μόνον κατ᾽ εἰκόνα καὶ
30 καθ᾽ ὁμοίωσιν ἑαυτοῦ δεδημιούργηκε τούτους, ἀλλὰ καὶ παράδεισον αὐτοῖς
ἐχαρίσατο, καὶ τούτου δι᾽ ἀπάτην ἐκπεπτωκότας νόμῳ κατησφαλίσατο,
προφήταις ἐπαιδαγώγησε, δι᾽ ἀνδρῶν ἱερῶν τὸ συμφέρον ἐπέσκηψεν, ἀγγέ-
λοις παρακατέθετο φύλαξι. Δι᾽ αὐτοὺς ἐξέτεινεν οὐρανόν, ἥπλωσεν ἀέρα,
γῆν ἐτεκτήνατο, ἥλιον ἧψεν, ἐξέχεεν ὕδωρ. Τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; τῆς φύ-
35 σεως αὐτοῖς ἐκοινώνησεν, ἀδελφοὺς ἑαυτοῦ καὶ κληρονόμους ἀνέδειξεν. Οὕ-
τως ἄρα ὁ Θεὸς αὐτοὺς ὑπεραγαπᾷ, λοιπὸν κρίνων αὐτοὺς καὶ ἄγων ὡς ἀδελ-
φοὺς Χριστοῦ καὶ υἱοὺς Θεοῦ θέσει πάντας ἡγοῦ. Οὕτω γὰρ καὶ τὸν ἀγα-
πῶντα αὐτοὺς πρὸς σὴν ἀγάπην ἐρεθίσεις καὶ αὐτοὺς πρὸς μίμησιν κινή-
σεις ψυχωφελῆ. Μή, ὡς οἱ πολλοί, θελήσῃς μετέρχεσθαι τὴν ἀρχήν· καὶ
40 γὰρ οἱ πλεῖστοι (λέγω δ᾽ ἀληθεύων, οὐ κρίνων) οὐχ ἕτερόν τι ταύτην οἴονται
καθεστάναι τὴν ἱερὰν καὶ θείαν ἵν᾽ οὕτως εἴπω ἡγεμονίαν, ὅτι μὴ ὕλην πρὸς
τὸ δρᾶν ἀναφανδὸν τὰ θυμήρη, χαριζομένης δῆθεν αὐτοῖς τὸ ἀνεύθυνον τῆς
Ἐκκλησίας, διὰ τὸ τοῦ ἀξιώματος ἔξοχον, καὶ οὐ πρὸς τὸ εἰρηνεύειν καὶ
σώζειν τοὺς ὧν ἄρχουσιν, ἀλλ᾽ ἀπολλύναι μᾶλλον καὶ φθείρειν ὑπόθεσιν.
45 Οὕτω γὰρ ἐλέγχει τὸ ἔργον αὐτοὺς ὑπολήψεως ἔχοντας, οἳ οὐχὶ τὸ τῇ πόλει
συνοῖσον, ἀλλὰ τὸ οἰκεῖον κέρδος σκοποῦντες καὶ τοῦτ᾽ ἐκ παντὸς τρόπου
περιποιεῖσθαι θέλοντες, τῆς τῶν ἀλωπεκίδων ἐφόδου τὴν ποίμνην ἐξαιρού-
B 165 μενοι δῆθεν, λύκων οὗτοι τρόπον αὐτῇ ἢ λεόν|των προσφέρονται καὶ παρδά-
λεων, ὥσπερ εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ ἧττον κακὸν ἀποσκευαζόμενοι, ἵν᾽ αὐτοὶ
50 καὶ τὴν ἔλλειψιν ἐκείνων ἀποπληρώσωσιν. Οὗτοι ἄντικρυς αὐτοὶ καὶ δεσπό-
ται τελοῦσιν ὁμοῦ καὶ ἐχθροί, σωτῆρες καὶ λυμαντῆρες, ἔφοροι καὶ πολέμιοι,
τὰ πάντῃ ἀσύμβατα, τὸ μὲν τῷ σχήματι, τὸ δὲ τῷ πράγματι· οὕτω γὰρ βοᾷ
διαρρήδην τὰ πράγματα. Οἰκίας τις προεστηκώς, εἰπέ μοι, ἄσωτός τις ἢ καὶ
δαπανηρός, ὥστε καθ᾽ ἡμέραν τὴν οἰκείαν ὕπαρξιν ἐκμειοῦν καὶ παρὰ πολὺ
55 τὰς ὁσημέραι ἐξόδους τῶν προσόδων πλεονεκτεῖν, τί διοίσει τοῦ ἔξωθεν συ-
λῶντος αὐτὴν ἢ ληϊζομένου; εἰ μὴ καὶ χείρω πολλῷ τοῦτον εἴποις ἐκείνου,
καθ᾽ ἑκάστην ληϊζόμενον τὴν οἰκίαν καὶ καταστρέφοντα. Ὥσπερ γὰρ σκώ-
ληξ τῇ ἐντεριώνῃ τῶν φυτῶν ἐμφύς, ἀνεπιδεᾶ ταῦτα δείκνυσι τῆς ἔξωθεν
ἐπιβουλῆς, αὐτὸς ἔνδοθεν κατεσθίων καὶ διαφθείρων, οὕτω καὶ πόλις τοὺς
60 αὐτῆς ἐπιστατοῦντας συντελεστὰς εὑρίσκουσα καὶ ἐκμειωτὰς τῶν ἔξωθεν
ἥκιστα πολεμίων δεῖται πρὸς τὴν καθαίρεσιν. Ὥσπερ δὲ οἱ ἐκδεδιῃτημένως
βιοῦντες καὶ τὰ οἰκεῖα ἀφειδῶς ἀναλίσκοντες, τὸ παρὸν ἡδὺ μόνον σκοποῦν-

τες, τὴν ὕστερον λίμωξιν καὶ τὴν παντελῆ τῆς οἰκίας οὐκ ἐννοοῦσιν ἐρήμωσιν,
οὕτω καὶ τῶν προεστώτων οἱ πλείους τῇ ἐξουσίᾳ τὸ τήμερον καταχρώ-
65 μενοι, καὶ τῶν ἐπιστατουμένων τὴν εὐπορίαν ἀφειδῶς ἀναλίσκοντες, οὐ λόγον
ποιοῦνται τοῦ ἐφεξῆς, ἀλλὰ τὸ παρὸν καρποῦσθαι βουλόμενοι, τὸ μεθ᾽ ἡμᾶς,
φασί, κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν μενέτω. Τοῦτο δὲ χρὴ σκοπεῖν, ὡς ὅπερ οἰκία
ἐστὶν ἐν βραχύτητι καὶ συστολῇ, κατά τε περιοχὴν καὶ οἰκήτορας, τοῦτ᾽ ἄρα
καὶ πόλις ἑκάστη καὶ Ἐκκλησία, ἐν ἐκτάσει καὶ πληθύϊ τόπου καὶ οἰκητό-
70 ρων καθέστηκεν, ὡς συμβαίνειν τὴν οἰκίαν μὲν πόλιν καὶ Ἐκκλησίαν εἶναι
συνεσταλμένην, οἶκον δέ τινα μέγιστον καθεστάναι τὸν ναὸν ἢ τὴν πόλιν.

Λόγον τοιγαροῦν ἐπέχει ὁ τοῦ οἴκου μὲν δεσπότης τοῦ τῆς πόλεως ἄρχον-
τος, οὗτος δ᾽ αὖ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιστατοῦντος. Ὅσον οὖν λόγον ποιεῖ-
σθαι ὀφείλει ὁ πρῶτος τοῦ τὴν οἰκίαν αὐτῷ συνεστάναι, ὅ τε δεύτερος|
B 166 τοῦ εὐνομεῖσθαι τὴν πόλιν, τοσοῦτον κατ᾽ ἄμφω προσήκει ποιεῖσθαι τῆς
Ἐκκλησίας καὶ τὸν ἐπίσκοπον, οὐ δεσποτικήν, ἀλλὰ πατρικὴν πρὸς πάντας
ἢ καὶ διδακτικὴν διάθεσιν ἐνδεικνύμενον, ἕνα γνήσιον δεσπότην εἰδότα καὶ
Κύριον, τὸν ἐπὶ πάντων Θεόν. Ἑαυτὸν δὲ μὴ κύριον ὧν ἄρχει δοκεῖν, ἀλλ᾽ ἀδελ-
φὸν καὶ ὁμόδουλον, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἔλαχε φύσιν, καὶ τὸν
80 αὐτὸν ἔσχε χοῦν τοῦ βίου προπάτορα, τῷ αὐτῷ τε κατὰ τὴν διάλυσιν τοῦ σώ-
ματος λειτουργήσει νόμῳ καὶ τῷ αὐτῷ δικαστῇ παραστήσεται. Ἐγκεχείρι-
σται δὲ αὐτῷ τὰ τῆς ἐκείνων ἀρχῆς, ὡς ἂν τῇ μὲν προμηθευτικῇ διαθέσει
πατὴρ αὐτῶν ᾖ, τῇ δὲ πρὸς τὰ κρείττω προτροπῇ καὶ τῇ τῶν χειρόνων ἀπο-
τροπῇ διδασκάλου τόπον ἀποπληροῖ. Ἐπεὶ οὖν φιλεῖ τὸ ἀρχόμενον ὡς τὰ
85 πολλὰ συνεξομοιοῦσθαι τοῖς ἄρχουσι καὶ αὐτοκελεύστως τὰ πρὸς χάριν
ἐκείνοις καὶ πρὸς μίμησιν ἐκτελεῖν, κἂν ὁποῖα τυγχάνοι, ὡς ἂν παράδειγμα
εἰς ἀγαθὸν πᾶσιν ᾖ, πάντα διασωθήσεται τὰ οἴκοι, ὡς τῷ Θεῷ φίλον. Τοὺς
περὶ αὐτὸν ἅπαντας εὐκόσμως καὶ ἀνεπιλήπτως ἐθίσει βιοῦν. Οὐκ ἐνασμενί-
σει οὐδ᾽ ὁτῳοῦν ὅσοι τὸν τρόπον σκαιοὶ καὶ φαυλόβιοι. Ἀποδέξεται καὶ στέρ-
90 ξει τοὺς σπουδαίαν ἀγωγὴν καὶ βίον ἀνῃρημένους, ἀποστόργους θήσεται
καὶ στυγηρούς, ὅσοις φαῦλον τὸ ἦθος καὶ φιλομόχθηρον. Φιλότιμος τὸν τρό-
πον ἔσται καὶ εὐεργετικός, ἥδιον αὐτὸς διδοὺς ἢ λαμβάνουσιν ἕτεροι, καὶ
χαίρων οὐ τῷ χρηματίζεσθαι, ἀλλὰ τῷ ἀποπλουτεῖν Θεῷ καὶ τοῖς πένησιν.
Ὦτα καὶ χεῖρας ἀνοίξει τοῖς δεομένοις, εὐέντευκτος τοῖς προσιοῦσιν ὢν καὶ
95 εὐπρόσιτος, κἂν τῶν εὐτελεστάτων εἶεν, κἂν τῶν φαύλων τὴν τύχην καὶ
ἀκλεῶν. Οὕτω δὲ μετρίως ἔχων τοῦ ἤθους καὶ προσηνῶς ἐν τοῖς ταπεινοῖς,
ἐν τοῖς σοβαροῖς καὶ ὑπερόφρυσι τὸ ἐμβριθὲς ἐπιδείξεται, τοὺς μὲν τοῦ δέους
ἐξιστῶν τῇ μετριότητι, τοῖς δὲ συστέλλων τὴν ὀφρὺν τῇ στιβαρότητι. Ὡς
παίδων οἰκείων, ὡς ἀδελφῶν, ὡς πατέρων, ἑκάστων φροντιεῖ τῶν ἀνὰ τὴν
100 ποίμνην. Τότε ἑαυτὸν εὖ πράττειν λογίσεται, ὅτε εὐπραγοῦντας ὁρᾷ τοὺς
ὑφ᾽ ἑαυτόν, δυσπραγίαν δὲ ἑαυτοῦ τὴν ἐκείνων δυσημερίαν ἡγήσεται. Καὶ

B 167 ὡς ἔπος εἰπεῖν, | οὕτως ἡσθήσεται τῇ ἐκείνων εὐετηρίᾳ, ὥσπερ δῆτα τῇ ἑαυτοῦ, καὶ οὕτω τῇ ἐκείνων ἀλγήσει κακοπραγίᾳ, ὥσπερ εἰ αὐτὸς ἐκεῖνος ἦν ὁ κακοπραγῶν. Καὶ οὐχ ὡς οἰκείων τῶν τοῖς ὑπηκόοις προσόντων μετα-
105 ποιήσεται, ἀλλὰ τὸ ἀνάπαλιν τὰ ἐκείνῳ προσόντα τοῖς ὑφ' ἑαυτῷ προσήκειν οἰήσεται. Τοιοῦτον δή τινα, ὡς ἐν τύπῳ εἰπεῖν, τὸν ψυχῶν προϊστάμενον εἶναι χρεών.

'Αλλ' ἔλαθον ἐμαυτὸν ἐκ τῆς πρὸς σέ μου στοργῆς εἰς τοῦτο κατενεχθείς, ὃν ἐχρῆν μὲν τῶν ἐμαυτοῦ κακῶν μόνων φροντίδα τιθέμενον, ταῦτα θρηνεῖν
110 τε καὶ ἀποδύρεσθαι, ἐπεὶ θρήνων μοι τὰ εἰργασμένα καὶ ὀδυρμῶν ὄντως ἄξια —καὶ πῶς γὰρ οὔ;—ἃ τὸ θεῖον ἐκπολεμεῖ μοι καί με τῆς ἐκεῖ καθίστησι δίκης ὑπόχρεων. 'Αλλ' ἡ τῆς κακίας τὸ νῦν εἶναι ἐπίτασις οὕτω ῥαγδαίως ἡμῖν ἐπεισφρήσασα, ὡς καὶ μέχρι τῶν τῆς 'Εκκλησίας προχωρῆσαι ποιμένων, καὶ τοὺς διδασκάλους, οἴμοι, τῆς ἀρετῆς ἀρχέτυπα γίνεσθαι πρὸς κακίαν
115 τοῖς ὑπ' αὐτούς, τοῦτο, τῶν οἰκείων ἀφέμενον, τὰ ἀλλότρια διεξιέναι με καὶ οἰμώζειν παρασκευάζει. 'Αξιῶ δὲ καὶ τὴν σὴν ἱερότητα μή μοι νεμεσῆσαι τοῦ ἐγχειρήματος, αὐθάδειάν τινα καὶ ἰταμότητα τὸ χρῆμα θεμένην. Οὐ γὰρ κρίνειν βουλόμενος τοὺς κριτὰς οὐδὲ διαβάλλειν τοὺς διδασκάλους οὐδὲ νομοθετεῖν τοῖς νομοθέταις, εἰς τοῦτο κατέστην, ἀλλ' οἰκτιζόμενος καὶ ἐλεῶν,
120 ὅπερ ἔφθην, τὰ καθ' ἡμᾶς, εἰς τοῦτο φαυλότητος ἥκοντα, καὶ τὴν σὴν ἁγίαν ὑπομιμνήσκων ψυχὴν τῶν πημένων καὶ τῶν ποιμένων, ὡς ἂν τοὺς μὲν ἀποφεύγῃς, τοὺς δὲ μιμῇ. Τὸν γὰρ τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν οἶκτον ἐκ τῆς προεστώτων ῥαθυμίας οὐκ οἶμαι μὴ τῆς σῆς μάλιστα καθικνεῖσθαι ψυχῆς.

Εἴης ἐρρωμένως πρὸς τῆς Παντοκράτορος δεξιᾶς, ἁγιώτατε πάτερ, καὶ
125 τὸ θεῖον ὑπὲρ ἡμῶν ἱλεούμενος. 'Ο κατὰ πάντα τῆς σῆς ἁγιότητος 'Ιωσὴφ ὁ Βρυέννιος.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ΙϚ'

B 168 **Τῷ πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Κιέβου καὶ πάσης 'Ρωσίας Φωτίῳ, τῷ ὑπερτίμῳ, καὶ ἐμῷ δεσπότῃ καὶ φίλῳ γνησιωτάτῳ, καὶ κατὰ Πνεῦμα πατρί. 'Εν 'Ρωσίᾳ.**

Οὐ θαυμαστὸν εἴπερ ἀπροφασίστως, ὡς ἄν τις οἰήσαιτο, τολμήσας γράφω τῇ σῇ ἁγιότητι. 'Ο γὰρ πρὸς ταύτην ἔρως οὕτω με καθίστησι πρόθυμον, ὥστε, εἰ οἷόν τε ἦν, συνεχῶς ἐπέστελλον ἄν. Οὓς γὰρ ἔρως πρός τινα ἀναγκάζει διακαής, ὅταν μὴ ἔχωσιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τῷ ἐρωμένῳ συγγίγνεσθαι,
5 γράμμασι τὸ ἀνιῶν ἀλθαίνειν πως δοκιμάζουσι, τῇ ἐν τούτοις γοῦν προσφθέγξει ἑαυτοῖς τὸ ἀκεσώδυνον μετρίως περιποιούμενοι. Εἰ τοίνυν καὶ αὐτὸς διαπύρου ἔνδειξιν φιλίας ἔοικα τὸ πρὸς σὲ γράφειν προβάλλεσθαι, ἀλλὰ (τὸ ἀληθὲς γὰρ οὐκ ἀρνήσομαι) ἐμαυτῷ τῇ ἀληθείᾳ χαρίζομαι. Καὶ γὰρ ὅσης ἡμᾶς ἡδονῆς ἐνέπλησεν ἡ τῆς σῆς ἁγιότητος ἐνδημία, τοσοῦτον ἡ ἐκδημία
10 ταύτης, τὸ ἄλγος ἐνῆκεν ἡμῖν. Ὥσπερ γὰρ φαιδρόν τι καὶ ἁπάντων ἥδιστον τῶν ὁρωμένων ὁ ἥλιος ὤν, ὅσον ἥδειν πέφυκε τοὺς ὁρῶντας, τοσοῦτον λυπηρὸν τοῖς ζημιωθεῖσι τοῦτον καθίσταται, οὕτως ἄρα καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν αἱ συνουσίαι ὅσον ἴσασι τέρπειν τῇ χρήσει, τοσοῦτον ἀποποιούμεναι δυσφόρητοι καθεστήκασιν. Ἔπεισιν οὖν ἡμῖν οὐχ ἥκιστα γλίχεσθαι τοῦ μαθεῖν
15 ὅπως ἔχει τὰ τῆς σῆς ἱερότητος καὶ εἰ ἔρρωταί σοι τὸ σῶμα (τὸ γὰρ τῆς ψυχῆς ἡμῖν οὐκ ἀμφίλεκτον) καὶ εἴ σοι τὰ τοῦ βίου εὐμαρῆ καὶ θυμήρη, καὶ ἐξάντη δυσχερείας ἁπάσης ἀνύεται· τοῦτο γὰρ εὐχῆς τῆς μεγίστης ἔρ-

---

ΙϚ' Tit.: in marg. *ἐρεθιστικὴ* codd. 1 *κυέβου* codd. *Κιαίβου* B *Ρωσσίας Ρωσσίᾳ* B 3 *γνησίῳ* codd. *γνησιωτάτῳ* B
3 *εἰ* om. P 5 *γράμμασιν ἀλθαίνειν τὸ ἀνιῶν πως* P 6 *ἀκεσώδυνον* B *ἀσώδυνον* codd. 11 *τῶν ὁρωμένων* B *τὸ ὁρώμενον* codd. 11-12 *λυπηρὸν* B *λυπηρὸς* codd. 13 *τοσοῦτον ἀπο(ποιούμεναι)* cetera desiderantur in K 14 *λήχεσθαι* P 16 *καὶ εἴ σοι : καὶ ὅ σοι* P *καὶ ὅσα* V

γον ἡμῖν καὶ τοῦτο μαθεῖν ἱμειρόμεθα. Καὶ γραφὴν ἀφεθῆναι αἰτοῦμεν ἡμῖν, ἀριδηλότατα ὡς ἔσχηκε παριστῶσαν τὰ σά. Ἐπεὶ οὕτως ἡμᾶς εἷλες καὶ|
B 169 *σαυτῷ τῇ τῶν τρόπων συνῆψας χρηστότητι, ὡς καὶ νῦν εἰς Ῥωσίαν ἀπαγαγεῖν καὶ πεῖσαι ἀεὶ ἀχωρίστως συνεῖναί σοι. Καὶ ἄλλοι μέν σου τῇ τῆς ἀξίας μεγαλειότητι καὶ τῇ τοῦ πλούτου βριθοσύνῃ, τῇ τε τῆς παρρησίας χώρᾳ καὶ τῷ μεγέθει τοῦ Ἔθνους, οὗ τὴν ἐπιστασίαν ἐπιστεύθης, συνήδονται, ἡμεῖς δ' αὐτοῖς τοῖς πράγμασι συνηδόμεθα τῆς σῆς ἕνεκα μεγαλοπρεπείας.*
25 *Ποιοῦμεν δὲ τοῦτο, ἵνα μὴ δόξωμεν δι' ἐκείνων κοσμεῖν σε, ἀλλὰ μᾶλλον ταῦτα νομίζειν καλλύνεσθαι διὰ σοῦ, ὅτι οὐκ ἐκεῖνα ἐπισπῶνται τὴν ἀρετήν, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ κἀκεῖνα καὶ ἄλλα μυρία τῶν καλῶν ἐπιφέρεται. Ἐπειδὴ τοιοῦτον ἡ ἀρετή· οὐκ ἔξωθεν δανείζεται τιμάς, ἀλλ' αὐτὴ ἐν ἑαυτῇ περιφέρει ταύτας καὶ διανέμει οἷς ἄξιον, τιμὴν παρεχομένη τοῖς πράγμασιν, οὐ δι' αὐ-*
30 *τὰ τιμωμένη. Ὅθεν ἀφαιρουμένης αὐτῆς ἀπό τινος, πάντα συναφαιρεῖται ταύτῃ τὰ ἀξιώματα· ὅτῳ δ' αὖ προστεθῇ, τούτῳ καυχήσεως στέφανος καὶ δόξα περιετέθη ἀκήρατος. Ἀμέλει καὶ τῇ σῇ κεφαλῇ τὰ μετὰ τὴν ἀρετὴν ἐπενεχθέντα τῶν ἀγαθῶν ἐκοσμήθησαν μᾶλλον ἢ κατεκόσμησαν. Διὰ δὴ τοῦτο οὐ τὸν ὄλβιον καὶ πεπαρρησιασμένον μητροπολίτην Ῥωσίας ἁπλῶς*
35 *φιλοῦμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ τὸν πολλῆς μὲν ὑπακοῆς, πολλῆς δὲ συνέσεως, πολλῆς δὲ γέμοντα ταπεινοφροσύνης ἱερώτατον Φώτιον. Διό σε καὶ εὐδαίμονα ἡγούμεθα, οὐκ ἐπειδὴ πλούτῳ κομᾷς ἀμυθήτῳ, ἀλλ' ἐπειδὴ δαψιλεστέραν ἔλαβες ὕλην εἰς ⟨τὸ⟩ τὴν φιλάνθρωπόν σου γνώμην καὶ τὴν φιλοφροσύνην ἐνδείξασθαι. Ταύτῃ τοι καὶ τοῖς πτωχεύουσι καὶ ἀδικουμένοις συνηδόμεθα, τὸν*
40 *πλατύν σου λιμένα τῆς ψυχῆς ὁρῶντες, μυρία δυνάμενον λῦσαι ναυάγια καὶ τοὺς εἰς ἔσχατον κλυδωνίου ἐλθόντας παρασκευάσαι πλεῖν ἐξ οὐρίας. Διὰ ταῦτα σκιρτῶμεν, χαίρομεν, τὴν σὴν ζωὴν καὶ ὑγίειαν κοινὴν ἑορτὴν τῶν ἐπηρεαζομένων καὶ περιστατουμένων νομίζοντες, ἧς καὶ αὐτοὶ ἀπολαύομεν, οἰκείαν ἡδονὴν εἶναι τιθέμενοι τῶν σῶν κατορθωμάτων τὸ μέγεθος. Καὶ*
45 *αὐτὸς δὲ εἰδὼς ἡλίκον ἐστὶ νεανικὴ ψυχὴ καὶ γενναία καὶ τόν, οὗ διάδοχος*
B 170 *γέγονας, ἐν τοῖς καλλίστοις ζηλῶν, ἀληθείᾳ, πραότητι, καὶ δικαιοσύνῃ | καὶ τῇ τῆς σπουδῆς κοινωνίᾳ τῆς φήμης ἀποδεχόμενος, σκόπει πῶς ἂν ὑπεράξιος γένοιο, καὶ μὴ καταισχύνειε τὰ ὅπλα τὸν στρατιώτην. Τῷ μὲν γὰρ μακαρίτῃ ἐκείνῳ ἀρκεῖ τὸ παρῳχηκέναι, σοὶ δὲ τὸ μέλλον ἐν ζυγοῖς ἵσταται.*
50 *Κἂν τι τῶν ἀδοκήτων ἐπισυμβῇ, ὃ μὴ συμβῆναι ἀμήχανον, μὴ ἀποκάμοις, ἀλλὰ γενναίως ἐπίκεισο ἀτρέπτῳ γνώμῃ καὶ ἀκμαζούσῃ τῇ προθυμίᾳ τὴν παρὰ σαυτοῦ συμμαχίαν εἰσφέρων, ἄριστα λογιζόμενος ὅτι καὶ κυβερνήτην ὁ τῆς θαλάττης μακρὸς χειμὼν μάλιστα καὶ διεγείρει καὶ δείκνυσι θαυμα-*

23 *ἐνεπιστεύθης* PV 32-34 *ἀμέλει καὶ τῇ σῇ διὰ δὴ τοῦτο οὐ τὸν ὄλβιον καὶ πεπαρρησιασμένον* PV cetera desunt 47 post *κοινωνίᾳ* add. *τὴν* V

στὸν καὶ ἰατρὸν ἄριστον τὰ χαλεπὰ καὶ δυσίατα τῶν σωμάτων νοσήματα,
55 *καὶ τὸν εὐσεβείᾳ ζῆν ἐσπουδακότα ἡ τῶν καιρῶν δυσκολία καὶ πειρασμῶν οἱ ἐπωφελεῖς. Ταῦτ' οὖν πάντων μᾶλλον αὐτὸς διακρίνων καὶ κραταιοῦ, καὶ ἀνδρίζου καὶ ὑπερνίκα καὶ μέμνησο τῆς ἐμῆς ψυχῆς πρὸς Θεόν.*

Ἐρρωμένη καὶ εὐεκτοῦσα ἡ σὴ ἁγιότης διαβιῴη καὶ παντὸς θυμήρους ἐπαπολαύουσα, εἴς τε ἀπείρων ψυχῶν ἐπιμέλειαν, εἴς τε δόξαν Θεοῦ καὶ τοῦ
60 *γένους ἡμῶν ἐπικαύχησιν. Καὶ αἱ ἅγιαί σου εὐχαὶ εἴησάν μοι ἀεὶ φυλακτήριον. Ἰωσὴφ Μοναχοῦ τοῦ Βρυεννίου, ὃν καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν ἐφίλεις καὶ ἐν τῷ ὁρᾶν ἔστεργες καὶ μετὰ τὸ θεάσασθαι ἀγαπᾷς διὰ Κύριον.*

55 post *καὶ*[2] add. *τῶν* V 58 *διαβιώῃ* V ⟨*εἴη*⟩ B vacuum supplens 59 post *ἐπιμέλειαν* add. *καὶ τῆς ἐμῆς λυσιτέλειαν* V

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ΙΖ'

B 170

Ἀλεξίῳ

Πολλάκις καλάμου τῇ δεξιᾷ μέλανι βεβαμμένου καὶ χάρτου ἀγράφου τῇ εὐωνύμῳ λαβόμενος καὶ ἤδη γράφειν σοι μέλλων, ἀφῆκα πάλιν. Τί γὰρ ὁ δύστηνος πάθοιμι λογιζόμενος. Ἂν γράψω πιττακικῷ ἀφορῶν χαρακτῆρι,

ΙΖ' E cod. M edidit B (pp. 170 - 171) et T (p. 126)

πολλοὺς ἔχω τοὺς ⟨τῷ⟩ ἀπλοϊκῷ ἐγκαλοῦντάς μοι. Ἂν ἐπιστολιμαίῳ, τοὺς τῷ
5 *κομψῷ. Ἂν σιγῶ, κατηγοροῦμαι τὸ μὴ εἰδέναι. Ἂν λαλῶ, τὸ φανητιᾶν.*
B 171 *Ὡς | δύναμαι, οὐ βούλομαι· ὡς ἐθέλω, οὐκ ἰσχύω. Οὕτω μου καὶ ἡ βούλησις*
ἠσθένει καὶ ἡ ἰσχὺς ἐνεποδίζετο. Συμφορά μοι συμφορὰν ἔλυε καὶ πάθος
πάθος ἰᾶτο, καὶ δι' ἑτέρων κακῶν τὰ κακὰ ξένως παρηγορεῖτο.

Οὕτω διακειμένῳ μοι ἐπῆλθε νεανικώτερόν τι λογίσασθαι, ὅτι τὸ μὴ
10 *πρὸς ἐπίδειξιν σπουδάζειν αἱρεῖσθαι αἴτιον ῥαθυμίας ἐσχάτης πολλοῖς πολλά-*
κις ἐγένετο, οἳ ἀπὸ τοῦ μὴ δόξαι σπουδάζειν ἀρξάμενοι εἰς τὸ μηδοπωσοῦν
σπουδάζειν κατέληξαν· ὧν κίνδυνος ἀμείνους φανῆναι, τοὺς ἐπιδεῖξαι σπου-
δάσαντας, ὅτι σπουδάζειν προῄρηνται, καὶ ὁ ἀμφοῖν διαδιδράσκων τὸ ἄτοπον,
ἀμωσγέπως ἔρρωται, καὶ οὐδὲν ἑαυτὸν ἤ τινα λυμανεῖται.

15 *Ταύτῃ τοι καὶ ἵνα μὴ δόξω ἀδικεῖν σε τὸν ἐμοὶ γλυκερὸν ὄντως φίλον,*
ἰδοὺ τὸ γράψαι νενίκηκεν, ἐν ζυγοῖς καὶ ἀμφιβόλοις στατῆρσι τοῦ σιωπᾶν
ἡττηθέντος μοι. Ἀμέλει καὶ τοῦ γράφειν ἀρξάμενος, πρῶτα μὲν χρηστῶν
ἀνδρῶν ὅτι φίλῳ, τῆς μακαρίας ἐλπίδος ἐπιλαβέσθαι εὔχομαι. Ἔπειτα δὲ
καὶ πᾶσιν ἀγαθοῖς εὐθηνεῖσθαι, μετρίως τοῖς πράγμασι χρώμενον, καὶ οὐκ
20 *ἀπὸ ῥᾳστώνης. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτός σοι συνηδυνθήσομαι, τῶν τοῦ φίλου*
καλῶν μετέχων τοῦ μέρους, ἀρετῶν βριθοσύνῃ κομῶντος καὶ δαψιλείᾳ. Καὶ
τῇ ἀγαθῇ ἀρχῇ καὶ προθέσει ἐφάμιλλα ὡς ἄξιον κεκτημένου τὰ τέλη.

---

4 *τῷ* add. B

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ἄγραφος (χάρτης) 1
ἀμέλει 17
ἀμφίβολος (ζυγὸς) 16
ἀπλοϊκὸς 4
βάπτειν (μέλανι) 1
βούλησις 6
βριθοσύνη 21
γλυκερὸς (φίλος) 15
γράφειν 3, 17
δαψίλεια, ἡ 21
δεξιὰ (χεὶρ) 1
διαδιδράσκειν 13
δύστηνος 3
ἐγκαλεῖν 4
ἐπίδειξις, ἡ 10
ἐπιλαβέσθαι 18
ἐπιστολιμαῖος 4
εὐθηνεῖσθαι 19
εὔχεσθαι 18
εὐώνυμος (χεὶρ) 2
ἐφάμιλλος 22
ζυγός, ὁ 16
ἡττᾶσθαι 17
ἰσχύς, ἡ 7
ἰᾶσθαι (πάθος) 8
κακά, τὰ 8
κάλαμος, ὁ 1
καταλήγειν 12
κομψὸς 5
κομῶ 21
μακάριος (-ία ἐλπὶς) 18
νεανικώτερον (λογίζεσθαι) 9
πιττακικὸς (χαρακτὴρ) 3
ῥαθυμία, ἡ 10
ῥᾳστώνη, ἡ 20
σπουδάζειν 12
στατὴρ 16
συνήδεσθαι 20
τέλη, τὰ 22
χαρακτήρ, ὁ 3
χάρτης (ἄγραφος) 1
χρηστὸς (-ῶν ἀνδρῶν) 17

ΙΗ'

B 171

Ἀλεξίῳ

Ἄριστέ μοι τῶν φίλων καὶ βέλτιστε, εἴης μοι πρὸς τῆς πανταιτίου φρου-
ρούμενος δεξιᾶς.

Ἐναγχός σοι τὰς βίβλους σὺν γράμμασι πεπομφὼς τὰς τιμίας, ἐπαπο-
στέλλω ἰδού σοι καὶ τὸν ἐμὸν θησαυρόν. Θησαυρὸν ἐμοὶ μὲν καὶ τοῦ τοῦ
5 *πάλαι Κροίσου ἡδύτερον, πολλοῖς δὲ τῶν φιλοχρίστων χρυσοῦ πολλῷ τιμιώ-*
τερον. Πλὴν ἀσφαλείας χάριν κιβωτίῳ περικλείσας καὶ κηρῷ σφραγισάμενος
τοῦτον ἀπέστειλα, οὕτω μένειν βουλόμενος ἕως ὥρας ἀφίξεως τῆς ἐμῆς.
B 172 *Οὐ σανίσι πεποιθὼς οὐδὲ κλειδὶ πιστεύων, | ἀλλ' ἐν σοὶ τῷ ἐμψύχῳ μοι θη-*
σαυρῷ τὸν ἄψυχον περικλείων, ὡς τὴν Ἰλιάδα ὁ Φιλίππου τῷ ὑακινθίνῳ
10 *κιβωτίῳ ἐνέθηκε. Γράφειν μέντοιγε ἀντιγραφῆς ἕνεκα περιττὸν ἡγησάμην·*
ὅτι καὶ δίχα ὑπομνήσεως τὴν ταχίστην εὖ οἶδα ἀφ' αὑτοῦ τοῦτο ἐργάσῃ.

9-10 Πρβλ. Πλουτ. 'Αλέξ. 668d, 679 c-d.

ΙΗ' E cod. M edidit B (pp. 171 - 172)

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ἀντιγραφή, ἡ 10
ἀσφάλεια (-είας χάριν) 6
ἄφιξις (-ξεως ὥρα) 7
ἄψυχος 9
βίβλοι, αἱ 3
ἔμψυχος (θησαυρὸς) 8
ἐνθέτειν 10
ἐπιστέλλειν 3 - 4
ἐργάζεσθαι 11
ἡγεῖσθαι 10
θησαυρὸς 8, 4
'Ιλιάς, ἡ 9
κηρός, ὁ 6
κιβώτιον, τὰ 6, 10
κλείς, ἡ 8
πανταίτιος 1
περικλείειν 6, 9
πιστεύειν 8
σανίς, ἡ 8
σφραγίζειν (κηρῷ) 6
ταχίστη, ἡ 11
Φιλίππου, ὁ (='Αλέξαν-
δρος) 9
φιλόχριστος 5
φρουρεῖσθαι 1 - 2
ὑακίνθινος 9
ὑπόμνησις, ἡ 11

ΙΘ'

B 172

'Αλεξίῳ

*Γράμματα πρὸς ἡμῶν λαβεῖν ἐλπίζοντα οἶμαί σε δυσχεραίνειν μὴ εἰλη-
φότα. 'Αλλὰ μὴ πρὸς Θεοῦ, ἑταῖρε μοι δεξιέ. Οὐ ταῦτα τοιαύτῃ ψυχῇ ἁρμόζει
λογίζεσθαι, ὅτι σὺν τῇ ἀποδημίᾳ καὶ τὴν σήν, ὡς ἑνὸς τῶν τυχόντων,
ἀπερρίψαμεν ἀγάπην ἢ τῷ ἐλάττονά σε κρίνειν τῶν φίλων ἄλλοις μὲν καὶ δὶς
5 ἐγράψαμεν ἤδη, σοὶ δ' οὐδὲ τὸ τυχὸν ἐπεστείλαμεν· μὴ ταῦτα ἢ τοιαῦτα περὶ
ἡμῶν δόξαζε. 'Αλλ' ἐκεῖνο ἴσθι μάλα σαφῶς καὶ ἀναμφιλέκτως, ὡς ἄλλον ἐμὲ
ἢ καί τι μείζονα, ἔν τε τῷ ζῆν καὶ εἶναι καὶ κατευοδοῦσθαι, καὶ βούλομαι καὶ
εὔχομαι τὸν ἐμοὶ τὰ πάντα φίλτατον 'Α λ έ ξ ι ο ν τ ὸ ν 'Α π ό κ α υ χ ο ν.
Εἰ δὲ οὐκ οἶδα κολακεύειν ἢ περὶ τὰς θωπείας ἐσχολακέναι, αἷς οἱ πολλοὶ
10 τῶν δοκούντων φιλεῖν χρῶνται, ξένον οὐδέν. Μὴ γὰρ ἀπαιτεῖ καὶ τοῦθ' ὥς
τι σημεῖον φιλίας ἡ κατὰ Θεὸν ἀγάπη ποτέ, ἵνα κατὰ τοὺς ἐν κόσμῳ φιλοῦν-
τας πλείω μειλιχίοις ῥήμασιν ἢ καρδίᾳ ⟨φαίνωνται⟩ φιλεῖν; Μὴ οὖν τῷ τῶν
ἐπιστολῶν ἀριθμῷ τὴν ἀγάπην ἡμῶν ἀντιμέτρει. 'Αλλὰ δήπου καὶ γραφόν-
των καὶ σιγώντων, ἣν περὶ αὐτὴν εἶχες ψῆφον, ταύτην ἀκίνητον διατήρει.
15 Εἰ δὲ δεινὰ φὴς ἡμᾶς πεπονθέναι καὶ δεινῶν πέρα, καὶ ἀποδύρῃ καὶ ποτνιᾶ-
σαι καὶ τὸ τί δρᾶσαι προσαπορεῖς, οὐ μέμνησαι ὅτε παρῄνουν ὅσαι ἡμέραι
σοί τε καὶ παντὶ αἱρουμένῳ καὶ πρό γε πάντων ἐμοί, λέγων μεγάλῃ τῇ φωνῇ :
ἄνθρωποι σύνετε, εἰ καὶ μὴ πρὸ τοῦ, ὅτι τὰ ἐν γενέσει πάντα φθορᾷ ὑπόκειται,
καὶ ὥσπερ σφαῖρα μετακυβεύεται ἀστάτῳ φορᾷ, ὅτι τέφρα, ὅτι κόνις, |
B 173 ὅτι σκιὰ σκιᾶς, ὅτι διήγημα μόνον καὶ ὄναρ παρῳχηκός, καὶ ὁ ζῆν αἱρούμε-
νος εὐσεβῶς οὔτε τῷ πλεονασμῷ τούτων ἐπαίρεται οὔτε ἀλύει τῇ ὀλιγότητι;
Οὐ ταῦτα διὰ παντὸς τοῦ χρόνου διετέλουν ἐπᾴδων καὶ ὅσα τούτοις εἰκὸς
παραπλήσια; 'Αλλ' ἐκεῖνα μὲν ᾤχετο. Παραινοῦμεν δέ σοι καὶ αὖθις μέγα
τι νομίζειν τῶν ἀγαθῶν τὴν ἐκ Θεοῦ παιδείαν, ὅτι πολὺς ἐκ τῶν θλίψεων
25 τούτων ἀναμένει μισθὸς καὶ μεγάλη ἀμοιβὴ καὶ ἀντίδοσις καὶ ἡ τῶν πειρα-
σμῶν φύσις τοῖς γενναίως αὐτοὺς φέρουσι πολλὰ προξενεῖ τὰ βραβεῖα, καὶ
λογίζεσθαι ὅτι, ὡς ἂν μὲν εἶχε τὰ πράγματα φύσεως ἀμετακινήτου, ἐγὼ*

ΙΘ' E cod. M edidit B (pp. 172 - 173) et T (pp. 127 - 128)

*μὲν ἔλεγον, τοιαῦτα δ' ἀπέβη. Δεινὸν οὖν, εἰ οὕτως ἐχόντων ὁλικῶς τῶν
γινομένων ἀεί, ἄλλως ἡμεῖς πάλιν αἱρούμεθα περαίνεσθαι τὰ ἡμέτερα. Χαῖρε
30 τοίνυν ἀντὶ τοῦ λυπεῖσθαι, ὅτι καὶ αὐτὸς ἐγὼ ὁ παθὼν πάνυ καὶ λίαν χαίρω.
'Απόκειται γάρ μοι καὶ ἀνάπαυσις καὶ χαρὰ ὑπὲρ τούτου μεγίστη.*

Ἔρρωσό μοι μακρά.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Κ'

B 173

Γεωργίῳ

⟨Ἔκφρασις παραδείσου Νάξου⟩

*Ἔστι νῆσός τις ἣ καὶ Νάξος καὶ Δία
Κυκλάδων ἥδε πασῶν ἡ μητρόπολις.
Εἰς τήνδε γενόμενος ὡς ἐν παρόδῳ
εἶδον ποταμὸν αὐτῆς ἐν προαστίῳ*

Κ' E cod. M edidit B (pp. 173 - 176)

5 *τῆς ἐν νήσῳ πόλεως, τῆς νῦν Ἀξίας,*
Παρατρέχοντα καλούμενον τοῖς ὧδε.
Ἀλλ' εἰ δοκεῖ, τείνωμεν ἐκεῖ τὴν θέαν,
ὅπως ἀπ' αὐτῶν τῶν ὀρεινῶν κρασπέδων
ὁ καλὸς οὗτος ἐκρέει Παρατρέχων,
10 *ἰδεῖν μὲν ἡδὺς καὶ κεχρῆσθαι βελτίων·*
ἐκ μιᾶς ἀρχῆς προϊὼν εἰς τὸ φάος,
B 174 *ἔπειτα κρουνοὺς ἀφιεὶς βραχυτάτους |*
ἔνθεν κἀκεῖθεν προρρέοντας ἠρέμα,
τὴν γῆν λιπαίνων ὑπὲρ ἧς δῆθεν ῥέει.
15 *Εὐδαιμονεῖ δὲ πᾶς νομεύς, πᾶς ἀγρότης*
ὧν ἔσχεν ἐντὸς τῶν ἑαυτοῦ ῥευμάτων,
ἡ γῆ δ' ἐπανθεῖ καὶ τὰ θρέμματα τρέφει
τῷ τε πληθυσμῷ τῆς νομῆς καὶ τῷ κόρῳ,
καὶ τῷ ῥοθίῳ τῷ πίονι, ὡς λόγος.
20 *Ταῦτα παρ' ὄχθαις χρῆμα καλῆς πλατάνου*
οὐδὲν πρὸς αὐτὴν ἐστὶν ἐν παραθέσει
ἡ Ξερξικὴ πλάτανος ἡ θρυλουμένη.
Τὰ μὲν γὰρ ἀκρόπρεμνα στρουθίων ἕδραι,
τὰ φύλλα δὲ σκιάζει τὴν γῆν τὴν πέριξ.
25 *Ἐκεῖ καὶ ῥεῦμα ῥιζόθεν τῆς πλατάνου,*
οἷον ἐοικός ἐστιν ἐντεῦθεν ῥέον
ψυχρόν, διειδὲς καὶ γλυκάζον ὡς μέλι.
Λευκαὶ ψηφῖδες τῆς καλῆς ῥοῆς μέσον.
Ἐκεῖ καὶ παράδεισος, θαῦμά τι ξένον,
30 *εἰς μῆκος πολὺ καὶ πλάτος τεταμένος,*
εὐμήκης, κατάκομος, φυτοῖς ἀλσώδης,
φέρων ἀτραποὺς ἀλληλοδιαδόχους.
Ἄλσος οὑτοσὶ καὶ τέμενος ἄξιον
τῷ τοῦ Αἰγαίου πελάγους πρωτεύοντι,
35 *οὗ κυκλόθεν μὲν ἕλος ἐστὶν ὡραῖον*
καὶ τοῦ γείτονος ποταμοῦ παρεκβάσεις,
αἳ σὺν μυρίκαις καὶ καλάμοις καὶ ἄγνοις
βρίθουσι συχναὶ ἀμπέλοις κατακάρποις,
ἕρκος τελοῦσαι τῷ παραδείσῳ νέον.
40 *Καθύπερθεν μέντοιγε, ἔνθεν κἀκεῖθεν,*
ὄρη κραταιὰ πρὸς ὕψος αἰρόμενα
ἕωθεν, ἐπεὶ πρὸς δυσμὰς κέκλιταί πως,
δοκεῖ στεφανοῦν τὸν χῶρον ὡς ἄξιον.
Μέσον δὲ δένδρα παντοῖα καρποφόρα,

45 *κατ' εἶδος, ὡς χρή, στιχηδὸν τεθηλότα,*
ἴων πόα τε καὶ θέα τερπνὴ ῥόδων
τοὺς ἐνορῶντας εὐφραίνουσιν ὅσ' ὧραι.
Αἱ κάλικες γὰρ τῶν ῥόδων κεκλεισμέναι |
B 175 *συναρωματίζουσι συχναῖς βοτάναις,*
50 *γυμνοῦσι πᾶσι τὴν ῥοδόπνοον χάριν.*
Ἐκεῖ συνεχεῖς οἰκίαι καὶ ποικίλαι
ὕδασι κατάρρυτοι καλούσης χρείας
τῷ δουκὶ τηρούμεναι, ὅν, Χριστέ, σκέπε!
Αὐλαί τε περίστυλοι, ὧν μέσον κρήνη,
55 *ἡ ὄντως λευκὴ μαρμάρινος φιάλη,*
πρὸς ὕψος ἐκ γῆς ἠρμένη εὐμηχάνως,
λεοντομόρφων ἐρεύγετ' ἐκ στομάτων.
Λεπταὶ αἱ αὖραι, διαυγεῖς αἱ ἀκτῖνες·
ἥσυχος χῶρος, κελαρύζει τὸ ὕδωρ·
60 *ὕπνον ἐπάγει τοῖς ὀφθαλμοῖς ὁ ἦχος.*
Τὰ πάντα τερπνά, θυμήρη καὶ δροσώδη.
Ἄπας παρὼν χόρτασον, οὐκ ἔστι φθόνος.
Παραφυάδας τὰς κομώσας μοι βλέπε·
ἄμπελοι, στύλοις αἰρόμεναι πρὸς ὕψος,
65 *φέρουσιν ἤδη βότρυας διαφόρους.*
Καὶ τὰς ἰτέας τὰς ὑψικόμους αὖθις,
ἃς ἄμπελος κυκλῶσε γυρωσαμένη
ἔνδον πυκάζει λαμπροῦ θαλάμου δίκην.
Συνηρεφεῖς γὰρ τοὺς κλάδους κεκτημέναι
70 *ῥεῖν οὐκ ἐῶσιν αὐτόθι τὸν φωσφόρον,*
ὑφ' αἷς θαλερή, δροσώδης καὶ εὐώδης
ἅπαν τοὔδαφος βοτάνη συγκαλύπτει.
Εἶπες ἂν ἰδὼν τὴν Ἐδὲμ δοκεῖν βλέπειν.
Ὁρᾷς ἐκεῖνα τὰ δασύφυλλα δένδρα
75 *πνοῆς βραχείας ἐμπνεούσης ἀνέμου;*
Τῶν ὀρνέων ἄκουε τῶν ἐν τοῖς κλάδοις
ὅπως ἐναρμόνιον ᾄδουσι μέλος.
Τοῖς κοττύφοις μὲν ἀντᾴδουσιν οἱ ψᾶρες,
ἡ δ' αὖ ἀηδὼν τῇ Πρόκνῃ τῇ συγγόνῳ.
80 *Φάτται, τρυγόνες, χελιδόνες καὶ σπίνοι,*
αἱ κίτται πᾶσαι ποικιλοφθόγγῳ μέλει.
Καὶ γίνεται θέατρον τὰ δένδρα νέον,
κριταὶ δὲ τούτων τῶν μελῶν ὁδοιπόροι.
Συκῆν ἐκείνην τὴν ἐπηρμένην ὅρα, |

B 176
εἰς ἣν ὁ κισσὸς εὐφυῶς ἀνατρέχει,
ἑλικοειδῶς συλλαβὼν πανταχόθεν·
ἐθίζεται γὰρ συμπλοκαῖς ταῖς ἐκ νέου
καὶ σωματοῦται καὶ δοκεῖ πεφηνέναι
ἓν σῶμα, διπλῆν τὴν ἐνέργειαν φέρον.
90 'Εκεῖ μελισσῶν βόμβος, ἦχος τεττίγων,
ὡς ἀνταδουσῶν τῷ μέλει τῶν ὀρνέων.
Ταῦτα, θεατά, πρὸς λόγον εἰκονίζων
δόκει θεᾶσθαι τοῦ βίου τὴν εἰκόνα·
παρατρέχει γὰρ ὡς ποταμὸς ὁ χρόνος,
95 ῥέει σὺν αὐτῷ καὶ παρέρχεται πάντα
τὸν μὴ πλουτοῦντα τὴν ἀρετὴν σπουδαίως.
Θάλλῃ; μαραίνῃ; ὡς χόρτος τοῦτο πάσχεις.
'Ανθεῖς; ἀπανθεῖς; ἄνθους καὶ τοῦτο φύσις.
Τέρπῃ; ἀγάλλῃ; ταυτοπαθεῖς τοῖς ζῴοις.
100 Μέμνῃ τῆς 'Εδέμ; ἀρχὴ ἀρίστου βίου.
'Εργάζῃ καλόν; τοῦτο σὸν ὄντως ἔργον.
Λοιπὸν ἕως ζῇς τὴν ἀρετὴν μετέρχου
καὶ δέξεταί σε τῆς Τρυφῆς τὸ χωρίον,
οὗ τὴν εἰκόνα σκιαγραφεῖ σοι, ξένε,
105 ὁ παράδεισος ὃν ὁρᾷς ἐν τῇ Νάξῳ.
῞Ωσπερ 'Ιωσὴφ τοῦδ' ἔκφρασιν διῆλθον.

ΣΥΛΛΑΒΟΣ ΛΕΞΕΩΝ

ΚΑ'

'Αλεξίῳ

B 176

Εἰ καὶ ξένος καὶ τεθροημένος παροικεῖς ἐν τῇ Κρήτῃ, ἀλλὰ τό γε νῦν ἔχον φέρε γενναίως καὶ τοὺς σοὺς ἐπιστήριζε.

'Επεὶ κρείττων ὑπομονὴ ῥαθυμίας καὶ ἔνστασις σταθηρὰ γνώμης εὐπεριτρέπτου καὶ δειλιώσης ψυχῆς. Καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι αἱροῦ καὶ ἐν σαυ-
5 τῷ περιστρέφειν ἀεί, ὅτι κἀνταῦθα φθόνος νεανιεύεται καὶ πανταχοῦ γῆς οὗτος περινοστεῖ. Εὐλογημένος δ' ὁ ἄνθρωπος οὐχ ὁ φθονῶν, ἀλλ' ὁ φθονούμενος διὰ τὰ καλά, ὁ διωκόμενος καὶ θλιβόμενος διὰ τὸν Χριστόν. ῎Εχει γὰρ
B 177 τὸ συνειδὸς συνήγορον | τὸ οἰκεῖον, καὶ παρήγορον ἀπεκδέχεται τὸν μέλλοντα κρῖναι πᾶσαν πνοήν.

10 Σὺ οὖν, ἀγαπητέ, ἐν μέσοις καθήμενος τοῖς ἐπὶ τέχνῃ καὶ παισὶ καὶ οἰκίᾳ ζηλοῦσί σε, καὶ περίβλεπτον εἶναι νομίζουσι, χαῖρε ἐπὶ τούτοις μέν, ὅτι ἄξιος γέγονας ζήλου· χαῖρε δὲ καὶ ἐπὶ σαυτῷ ὅτι ἠξιώθης ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τῆς ἀληθείας ἔτι περιὼν ἐν τῷ βίῳ ἀπροσδόκητόν τι καὶ ἰδεῖν καὶ ἀκοῦσαι. Τοῦτο δὲ λέγω, ὅτι καὶ ὕβρεις καὶ λοιδορίας ἐξ ἐχθρῶν ὁμολογουμέ-
15 νων, μῖσος καὶ ἀποστροφὴν πρὸς φίλων καὶ συνήθων, δέος καὶ δεινῶν προσδοκίαν μυρίων ἐκαρτέρησας, ἅτε τῆς ἀληθείας ὑπερμαχῶν. 'Αλλὰ στῆθι γενναίως, ὡς καὶ προεῖπόν σοι· ἰδοὺ γὰρ παρέρχεται τὰ δεινά.

ΚΑ' E cod. M edidit B (pp. 176 - 177)

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ΚΒ'

B 177

Ἀλεξίῳ

Πολλοὺς τῶν ἐπ᾽ ἀρετῇ μέγα ἀραμένων τὸ κλέος πειρασμοῖς καὶ θλί-
ψεσι πολλάκις ἐπύρωσεν ὁ Θεός, πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων ἕνεκεν, τὸ δὲ μεῖ-
ζον, ἵνα μὴ τὸ τῆς ἀρετῆς αὐτοὺς μέγεθος εἰς ὑπερηφανίαν ἐπάρῃ. Εἰ γὰρ
τῷ Μεγάλῳ Παύλῳ τούτου ἐδέησεν : «ἐδόθη μοι γάρ, φησί, σκόλοψ τῇ
5 *σαρκί, ἵνα με κολαφίζῃ, ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι», πολλῷ μᾶλλον ἑτέροις οἵ,*
κἂν καὶ ἀνεύθυνον εἶχον τὸν βίον, ἀλλὰ πολλῷ ἂν τῆς ἐκείνου ἐδέησαν ἀρε-
τῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Λέγει δὲ καὶ πρὸς Κορινθίους γράφων ὁ θεῖος οὗτος
ἀπόστολος : «εἰ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα, κρινόμενοι δὲ ὑπὸ
Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Ὅρα κἀνταῦθα
10 *πῶς τοὺς μὴ παιδευομένους ἐν τῷδε τῷ βίῳ τῇ τῶν ἐθνικῶν παραπέμπει*
μερίδι καὶ μετ᾽ ἐκείνων καταδικάζει. Τούτους γὰρ κόσμον ἐν πολλοῖς ὀνο-
μάζει, οἷς ὁ δίκαιος κριτής, τὸ νῦν ἔχον, οὐδαμῶς ἐπεξέρχεται, κἂν καὶ τὰ
σφόδρα ἀτοπώτατα δρῷεν, τῇ ἐκεῖσε χαλεπωτάτῃ δίκῃ αὐτοὺς ἀποταμιεύων.
Καὶ πρὸς Ἑβραίους δὲ οὗτος γράφων καὶ τῆς πρὸς τὰ δυσχερῆ μικροψυχίας
B 178 *ἕνεκεν αὐτῶν | καθαπτόμενος, ἅμα δὲ καὶ πρὸς ἀνδρείαν αὐτοὺς καὶ μεγα-*
λοψυχίαν διερεθίζων, «οὔπω, φησί, μέχρις αἵματος ἀντικατέστητε πρὸς τὴν
ἁμαρτίαν ἀνταγωνιζόμενοι, καὶ ἐκλέλησθε τῆς παρακλήσεως, ἥτις ὡς υἱοῖς
ὑμῖν διαλέγεται : «Υἱέ μου, μὴ ὀλιγώρει παιδείας Κυρίου, μηδὲ ἐκλύου
ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος παιδεύει, μαστιγοῖ δὲ πάντα
20 *υἱὸν ὃν παραδέχεται». Εἰ παιδείαν ὑπομένετε, ὡς υἱοῖς ὑμῖν προσφέρεται ὁ*
Θεός· τίς γάρ ἐστιν υἱὸς ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; εἰ δὲ χωρὶς ἐστὲ παιδείας,
ἧς μέτοχοι γεγόνασι πάντες, ἄρα νόθοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ υἱοί».
Ὁρᾷς ὅποι ἀνήγαγεν ἡμᾶς καί τίσι συναρίθμους εἰργάσατο τὰ παρελ-
θόντα δεινά; Ὦ δόξα σοι πάντων ἕνεκεν τῷ οὕτως οἰκονομήσαντι. Ταύτῃ τοι,
25 *φίλε, πνευματικῶς λοιπὸν συνευφραίνου μοι. Ἐρρωμένως βιῴης τῷ πνεύματι.*

4-5 Β' Κορ. ιβ' 7 8-9 Α' Κορ. ια' 31-32 16-22 'Εβρ. ιβ' 4-8.

ΚΒ' E cod. M edidit B (pp. 177 - 178) et T (pp. 128 - 129)

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ΚΓ'

B 178

Ἰωάννῃ

['Εκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κρήτην]

Ἀδελφέ μοι τὰ πάντα ἠγαπημένε, ἤξευρε ὅτι εἶμαι εἰς τὴν ὑγείαν μου
ὁλόκαλα. Ὁ πόνος τῆς κεφαλῆς ἀφῆκέ με. Ὁ ἀββᾶς μου ἔνι ὁλόκαλα. Ἀπε-
δέξαντό με οἱ ἐνταῦθα φίλοι. Βλέπω τὰ καλὰ ὅσα ἐπεθύμησα πολλάκις ἰδεῖν.
Ἵσταμαι ἐν χορῷ τῶν αἰνούντων τὸν Κύριον. Ἀκούω φωνῆς αἰνέσεως καὶ
5 *ἐξομολογήσεως· ἡσυχάζω ἐκ τῶν θορύβων. Ἔχω θέλημα ζῆν ἀδεῶς, ὅπερ*
οὐδενὶ τῶν ἐνταῦθα μοναχῶν δέδοται. Μένω εἰς τὴν Βασιλικὴν ἔγγιστά που.
Κατοικῶ εἰς τὴν σεβασμίαν μονὴν τῶν Στουδίου. Ἐπλούτησα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς
τοῦ Κυρίου· ἀναγινώσκω εἰς τὸ μέσον, ψάλλω τῷ Θεῷ μου μετὰ ψαλλόντων,
εὔχομαι κατ᾽ ἐμαυτόν, γράφω δικαιοσύνην, λαλῶ ἀλήθειαν· εὗρον τὴν ὁδὸν
10 *τῶν σῳζομένων, ὁμιλῶ μετὰ φιλοσόφων, οὐδεὶς τῶν βαρβάρων ἀνθρώπων εἰς*
πρόσωπόν με ὁρᾷ οὐδὲ τῆς φωνῆς μου γυνὴ ἀκούει, καὶ τὸ αἴτιον, ὅτι ἰδοὺ
χίλια ἔτη παρῆλθον ἀφ᾽ οὗ ἀνὴρ ἄπρακτος οὐκ εἰσῆλθεν εἰς τὴν μονὴν τῶν
B 179 *Στουδίου οὐδὲ θῆλυ γένος τὴν αὐλὴν ταύτην ἐπάτησε. Πρὸς τούτοις εἰς πάντα*
τὰ σωματικὰ εὐεκτῶ : ἐντρυφῶ εἰς βρώματα· εὐθηνοῦμαι εἰς πράγματα·
15 *περισσεύομαι εἰς ἐνδύματα· διάγω ἐν κέλλῃ παλατίῳ ὁμοίᾳ· κῆποι καὶ παρά-*
δεισος, ἐλαιὼν καὶ ἀμπελὼν κύκλωθέν μου· ἥμεροι κυπάρισσοι καὶ εὐθαλεῖς
ἔμπροσθέν μου· ἔνθεν ἡ Πόλις καὶ ἡ ἀγορά, ἐκεῖθεν ἡ Μήτηρ τῶν Ἐκκλησιῶν
καὶ ἡ Βασιλεία τοῦ κόσμου. Τούτων πάντων καὶ τοιούτων ἀγαθῶν ἠξίωσέ με,
φίλτατε ἐμοὶ Ἰωάννη, ἡ ἐκ τῆς Κρήτης ἐξορία. Εἰ γὰρ μὴ ἐξωρίσθην, οὐκ

ΚΓ' E cod. M edidit B (pp. 178 - 179) et T (pp. 124-125 = Σύλλαβος, p. 500)
7 τῶν : τοῦ B

20 ἂν ταῦτα εἶχον ἐγώ. Διὰ τοῦτο συγχωρῆσαι ὁ Κύριος καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι πᾶσι τοῖς συνεργήσασιν ἵνα ἐξορισθῶ καὶ δῴη αὐτοῖς ἄφεσιν καὶ τῶν λοιπῶν τούτοις σφαλμάτων. Τοὺς μισοῦντας καὶ τοὺς φιλοῦντας ἡμᾶς ἐν Χριστῷ ἐξ ἡμῶν ἄσπασαι.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ἀββᾶς, ὁ 2
ἀγαθά, τὰ 7
ἀγορά, ἡ 17
ἀμπελών, ὁ 16
ἀναγινώσκω 8
ἄπρακτος (ἀνήρ) 12
βάρβαρος (ἄνθρωπος) 10
βασιλεία (κόσμου), ἡ 18
Βασιλικὴ 6
βρώματα, τὰ 14
γένος (θῆλυ), τὸ 13
γράφειν 9
γυνή, ἡ 11
ἐλαιών, ὁ 16
ἐνδύματα, τὰ 15
ἐντρυφᾶν 14
ἐξορία, ἡ 19
ἐξορίζεσθαι 19, 21
εὐεκτεῖν 14
εὐθηνεῖσθαι 14
ἡσυχάζειν 5
θέλημα, τὸ 5
θόρυβοι, οἱ 5
καλά, τὰ 3
κέλλα, ἡ 15
κῆποι, οἱ 15
Κρήτη, ἡ 19
κυπάρισσοι, αἱ 16
μέσον (εἰς τὸ -ον) 8
μοναχοί, οἱ 6
μονὴ (τῶν Στουδίου), ἡ 14
ὁλόκαλα 2
ὁμιλεῖν 10
παλάτιον, τὸ 15
παράδεισος, ὁ 15 - 16
πατεῖν 13
περισσεύεσθαι 15
Πόλις, ἡ 17
πόνος (κεφαλῆς), ὁ 2
πράγματα, τὰ 14
πρόσωπον (εἰς -ον), τὸ 11
σεβάσμιος (-α μονὴ) 7
Στουδίου (μονὴ τῶν), ἡ 13
σωματικά, τὰ 14
φιλόσοφοι, οἱ 10
φίλοι, οἱ 3
χορὸς (ἐν -ῷ ἵστασθαι), ὁ 4
ψάλλειν 8

ΚΔ'

B 179

'Αλεξίῳ 'Αποκαύχῳ

['Εκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κρήτην]

Χίλια καλῶς σὲ εὕρομεν πάλιν. 'Ιδοὺ ἤλθομεν ἰδεῖν σε καὶ μαθεῖν καὶ ἀκριβώσασθαι πῶς ἔχεις μετὰ Θεόν. Βλέπε, κρατεῖ με ἡ χείρ σου ἐκ τῆς χειρός· βλέπουσί με οἱ ὀφθαλμοί σου, ἀκούεις μου τῆς φωνῆς ἐναργῶς. Ὅτι γράμματα ἃ κρατεῖς μετὰ χεῖρας τῆς ἐμῆς χειρὸς ἔργον, οἱ λόγοι οὓς ἀναγι-
5 νώσκων ἀκούεις οὗτοι ὄντως ἐμοί. Ἴδες, ἔχεις, βλέπεις· ἐρώτα με τί θέλεις

ΚΔ' E cod. M edidit B (pp. 179 - 180) et T (pp. 129-130=Σύλλαβος, pp. 500-501)

μαθεῖν περὶ ἐμοῦ· ἐὰν ὑγιαίνω; Γίνωσκε ὅτι σωματικῶς μὲν καλῶς ἔχω, ψυχικῶς δὲ ἀσθενῶ· 'Εὰν εὐθυμῶ; Ἴσθι ὅτι πολλῶν ἐνταῦθά εὐφραινόντων με, ἕν ἐστι τὸ λυποῦν, ἡ στέρησις τῶν ἄλλοθι καὶ τῶν ἐνταῦθά μοι φίλων καὶ σοῦ. 'Εὰν εὐημερῶ καὶ εὐδαιμονῶ; Γνῶθι ὡς ἔχω καὶ περιττά. Ποῦ μένω,
10 βούλει ἀκοῦσαι; Ὅπου καὶ πρώην ἐν τοῖς Στουδίου. Καὶ ταῦτα δὴ τὰ ἐμά. Τὰ δὲ τῆς Πόλεως οἷα; Ἔστιν εἰρήνη μεγάλη ἐνταῦθα, εὐθηνία τε πραγμάτων ἄκρα καὶ πλουτισμὸς ἥκει πάντοθεν. Διάγει ὁ βασιλεὺς ἐν γαλήνῃ·
B 180 οὐδεὶς τῶν πέριξ σατραπῶν | ἢ τυράννων αὐτῷ ἐνοχλεῖ. Οἱ μὲν αὐτῷ φίλοι γεγόνασιν· οἱ δὲ ὑπόσπονδοι καθεστᾶσιν. Ὁ νῦν πατριαρχεύων ἐν εὐθυμίᾳ,
15 τὰ τῆς 'Εκκλησίας ἐν καταστάσει, τὰ τῆς Πολιτείας ἐν ἠρεμίᾳ, τὰ τῆς συγκλήτου βουλῆς ἀνενόχλητα, ἀστασίαστα τὰ τοῦ δήμου, τὰ τῶν γειτόνων εἰρηνικά, καὶ πάντα καλά. Εἰ δὲ καί τι τῶν μὴ προσηκόντων, τινὰς ταράττον, διενοχλῇ, τοῦτο τῆς ἐμῆς ἁμαρτίας ἔκγονον. 'Αλλὰ καὶ αὕτη ὁσονούπω, μεταγνόντος μου ἢ θανόντος, καταργηθήσεται. Καὶ τὸ πᾶν λοιπὸν ἠρεμήσει
20 καὶ εἰς τὸ βέλτιον ἀποκαταστήσεται. 'Αλλ' ὅπως μὲν ἔχει τὰ καθ' ἡμᾶς ἔμαθες ἤδη καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς ἔγνως, ὦ βέλτιστε. Δήλου δὲ καὶ αὐτός μοι, φράσον, εἰπὲ καὶ διήγησαί μοι πῶς ἔχει τὰ κατὰ σέ; ἢ τὸν ὅμοιον τρόπον ἢ ὃν οἶδας αὐτός; Διάκεισαι καλῶς ἐν ὑγείᾳ; Πῶς ἔχει τὰ τῶν αὐτόθι μοι φίλων; Τὰ τῆς ἀρχῆς ὑμῶν ἄρα πῶς διεξάγεται; Οἱ τῶν ἀρχόντων ἔκκρι-
25 τοι ὁμονοοῦσιν ἀλλήλοις; Μᾶλλον δὲ ὑμεῖς, τὸ ὀρθόδοξον γένος, πῶς διάγετε μέσον τοσούτων ἰλίγγων; Ταῦτα καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐξῇ σοι δηλῶσαί μοι, δήλωσον. Οὐδὲν γὰρ κωλύει τὰ γράμματα καὶ χεῖρα καὶ γλῶτταν καὶ ὄψιν καὶ πάντα καλῶς μοι ἀποπληρῶσαι τὰ σά, ὥσπερ ἄρα κἀμοὶ γέγονε τάδε πρὸς σέ. Εἰ δὲ καὶ αὐτὴν ὄψιν τὴν ἐμὴν ἰδεῖν φανερῶς καὶ φωνῆς ἀκοῦσαι
30 ἀμέσως ἐφίῃ καὶ λόγων γενέσθαι κοινωνὸς τῶν ἐμῶν, μικρὸν ὅσον ἔκδεξαι, καὶ ἀπολαύσεις τούτων πάντων ὁμοῦ ἐν τῇ μελλούσῃ μακαριότητι, τρανότερόν τε καὶ καθαρώτερον πάντων ἀνθρώπων καὶ πάσης κτίσεως.

Ὁ πάντα τὰ σὰ καὶ φιλῶν καὶ θαυμάζων 'Ιωσὴφ ὁ Βρυέννιος.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ἀνενόχλητος 16
ἀποπληρῶσαι 28
ἀρχὴ 24
ἄρχοντες 24
βασιλεὺς 12
βουλὴ σύγκλητος 15 - 16
γένος (ὀρθόδοξον) 25
γράμματα 27
ἔκγονον (ἁμαρτίαι) 18
εὐδαιμονεῖν 9
εὐημερεῖν 9
εὐθηνία, ἡ 11
κατάστασις (ἐν -σει) 15
μακαριότης (μέλλουσα) 31
πατριαρχεύων 14
Πολιτεία 15
σατράπαι 13
τύραννοι 13
ὑπόσπονδοι 14
χίλια καλῶς σὲ εὕρομεν πάλιν 1

ΚΕ΄

B 180

Ἰωάννῃ

[Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κρήτην]

Εἰ μὲν ἀκριβῶς ἐπιστάμην ὅτι μὴ καὶ ταῦτά μου τὰ γράμματα κατὰ θάλατταν ναυαγήσει καὶ ὅτι μὴ μετὰ τὸ ἀναγνῶναι αὐτίκα ταυτὶ τῇ γῇ
B 181 παραδώ|σεις ἢ τῷ πυρὶ ἤ, τό γε μετριώτερον, τῇ σκοτίᾳ, πολλὰ ἴσως καὶ κατὰ λόγον συντεθειμένα ἐπέστελλον ἄν σοι. Ὡς νῦν τοῦτ' ἐνθυμούμενος
5 πρὸς τὸ γράφειν σοι ῥαθυμότερος γίνομαι. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστίν, ἵνα καὶ χάρτης εἰκῇ καὶ μέλαν ἀγορασθῇ καὶ εἰς κενὸν καὶ στιλβωτὴρ καὶ ψαλὶς καὶ καλαμάριον προτεθῇ καὶ γραφὶς ἀμβλυνθῇ καὶ ῥαφὶς καὶ νῆμα καὶ κηρὸς καί, τὸ τούτων ὕστερον, ἡ σφραγὶς εἰς μάτην ἑτοιμασθῇ. Καὶ ταῦτα μὲν δὴ τὰ ἔξωθεν.

10 Τὰ δ' ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἡλίκα καὶ πόσα; Νοὸς εὑρέματα, τὸ χρειωδέστερον ἐν τούτοις καὶ κοπωδέστερον, αὐχένος κλίσις, ὀφθαλμῶν ἐπιβολαί, χειρὸς τέχνη, δακτύλων κίνησις, γονάτων κάμψις, στίχων ἔκθεσις, γραμμάτων τύπος, νοημάτων κάλλος, ἔστι δ' ὅτε καὶ μυστηρίων δήλωσις. Ὅταν δὲ καὶ γραμματηφόρος εἰς τὸ κομίσαι ταῦτα παρακληθῇ καὶ μακρὸς ἔπειτα
15 πλοῦς τελεσθῇ, καὶ ἤδη εὐοδωθέντα εἰς χεῖρας γένηται τοῦ πρὸς ὃν ἔσταλται ταῦτα, ὁ δ' ἅμα τῷ ἀναγνῶναι τῇ γωνίᾳ τε καὶ τῷ σκότει ὡς ἀπολούμενα παραδῷ, ἀναλόγισαι ὅση τοῦ πέμψαντος περιφρόνησις γίνεται καὶ αὐτῶν τῶν καλῶν.

Διάτοι τοῦτο οἱ παλαιοί, οὐ ταύτην ἔχοντες τὴν συνήθειαν, ἀλλὰ τὴν
20 αὐτῆς ἐναντίαν, ὁπηνίκα ἔπεμπον γράμματα ἢ ἐδέχοντο, οἱ μὲν πέμποντες, πρὸ τοῦ εἰς χεῖρας αὐτὰ δοῦναι τοῦ διακομιστοῦ, ἐτίθουν γράφοντες εἰς βιβλίον, ἔχον καὶ ἄλλα τῶν συγγραμμάτων αὐτῶν, οἱ δὲ δεχόμενοι, ἅμα τῷ δέξασθαι, τοῖς λόγου μετόχοις εὐθὺς ταῦτ' ἐπεδείκνυον· καὶ αὐτοὶ ἀποστηθίζοντες πρῶτοι τοῖς ἰδίοις δελτίοις ἐνέγραφον καὶ οἱ ἐξ ἐκείνων λαμβάνον-
25 τες πάλιν εἰς τὰ ἑαυτῶν καὶ αὐτοὶ ἐνετίθουν βιβλία, καὶ ἀποστηθίζοντες ἐπὶ

ΚΕ΄ E cod. M edidit B (pp. 180 - 182) et T (pp. 125-126)
4 ἀπέστελλον B

ἐπιδείξει οἴκοι τε καὶ εἰς τὰς ἀγορὰς καὶ εἰς ὁδοὺς καὶ τὰς συνελεύσεις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὁμιλίαις ἀντὶ πάσης ἀργολογίας τὰ χρήσιμα ταῦτα διήρχοντο ἀπὸ στόματος. Ὅθεν ἐθαυμάζετο μὲν ὁ δεξάμενος, ἅτε τοιούτου φίλος ἀνδρός, ἐκροτεῖτο μετὰ ἐπαίνων ὁ γράψας ὡς ῥήτωρ, ἐγνωρίζετο δὲ καὶ ἡ τῆς ῥητο-
30 ρικῆς δύναμις καὶ ἐζηλοῦτο πολλαχόθεν ἡ παίδευσις. Ἐξ οὗ καί τι τοιοῦτον
B 182 ἐπηκολούθει· | ὅταν γὰρ καὶ αὖθις ἐβουλήθη ὁ γράφων πρὸς τὸν αὐτὸν ἤ καί τινα ἄλλον ἐπιστεῖλαι τῶν φίλων, μεμνημένος ὅτι ἐκεῖνα τὰ γράμματα ὁ δεξόμενος φίλος καὶ ἀποστηθίσει καὶ μεταγράψει καὶ πολλοῖς διηγήσεται καὶ ἐντὸς ἐνιαυσίου κύκλου εἰς δέκα ἢ καὶ ἑκατὸν δέλτους ἔσται ἐγγεγραμ-
35 μένα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα μενεῖ πρὸς ἀνδρῶν φιλολόγων πολλάκις μεταγραφόμενα, μετὰ πόσης οἴει ⟨τῆς⟩ ἡδονῆς καὶ τῆς σπουδῆς καὶ τῆς τέχνης αὐτὰ ἔγραφεν! Οὕτω Λιβάνιος ἔγραψε τὰς ἐπιστολάς, οὕτω Συνέσιος ὁ φιλόσοφος, οὕτως ὁ Πηλουσιώτης Ἰσίδωρος, οὕτω πάντες, ὧν εἰσέτι ἐν κόσμῳ αἱ ἐπιστολαὶ διαμένουσιν. Οὕτως ἄρα περὶ τὸν λόγον ἐσπούδαζον, οὕτως ἦσαν φιλομαθεῖς,
40 φιλόκαλοι καὶ φιλάλληλοι.

Εἰ οὖν καὶ αὐτὸς ἐμὰ βούλει γράμματα δέχεσθαι, μετάγραφε ταῦτα πρῶτον ἅμα τῷ δέξασθαι, ἀποστήθιζε φιλοτίμως, λέγε τοῖς φίλοις, διεξέρχου τοῖς πᾶσιν, ὅτε καιρός, τὰς ἀκαίρους ὁμιλίας καὶ ματαίας ἐγκόπτων. Καὶ δέξῃ, σὺν Θεῷ δὲ εἰρήσθω, μάλα συχνά, εἴθε δὲ ἦν εἰπεῖν καὶ ἐπιστήμης
45 ἐχόμενα.

ΠΙΝΑΚΕΣ

Ι. ΛΕΞΕΩΝ

II. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΚϚʹ

Ἀνωνύμῳ

[Ἐκ Κρήτης εἰς Κωνσταντινούπολιν]

Ἔμαθον παρὰ τοῦ Σταμάτη (οἶδας ὃν λέγω) ὅτι ἐβούλου ὅλῃ ψυχῇ ἐλθεῖν καὶ ἰδεῖν με. Εὐχαρίστησα γοῦν τὸν ὑπεράγαθον Κύριον ἕνεκα τούτου, δι' ὃν ἀγαπᾷς με τοσοῦτον, εὐχαριστῶ δὲ καὶ τῇ ἀντιλήψει σου· πλὴν καὶ ἀξιῶσαι σε λοιπόν, εἴπερ ἔστι σοι εὔκολον, χωρὶς ζημίας λέγω καὶ φόβου καὶ ἐξόδου τινὸς δι' ἐμὲ γινομένης. Ἐλθέ, κοπίασον καὶ ἔτι καὶ ὄψει με, καὶ ἴσως εὐφρανθήσῃ καὶ πολλὰ δι' ἐμοῦ μετ' ἐμέ. Καὶ τοῦτο δέ σου λέγω, προμήνυμα τῆς χαρᾶς ἐκείνης, ἧς μέλλεις ἀπολαβεῖν σύ. Καὶ ἄλλως, ἐὰν ἔλθῃς καὶ ἴδῃς με, ὅτι τὸ ἐπιθυμεῖς αὐτὸς καὶ πάντες οἱ ἀγαπῶντές με διὰ Θεόν, τὸ ἀνέλπιστον καὶ ἀπεγνωσμένον θέλεις ἰδεῖν, λέγω δὴ τὸ ἂν ἔλθῃς εἰς τὴν Κρήτην μετὰ τοῦ θελήματος τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς βουλῆς τῶν Βενετίκων, παρρησίᾳ καὶ φανερῶς εἰς τὸ μένειν αὐτοῦ μεθ' ἡμῶν μέχρι τελευταίας ἀναπνοῆς. Θαυμάζεις τὸ πῶς καὶ ἀπιστεῖς τοῦτο. Οἶδα κἀγώ, ἀλλὰ τοῦτο, τὸ δοκοῦν σοι ἀμήχανον, εὔκολον ἔσται θέλοντος τοῦ Χριστοῦ καὶ συν|εργούσης μοι τῆς σῆς ἀντιλήψεως. Πόθεν γίνεται τοῦτο; καὶ εἰ ἀληθῶς περὶ τούτου πληροφορήσεις με οὐκ ἔστι δυνατὸν γραφῆναι τοῦτο τὸ πῶς. Ἀκοῇ δὲ πιστευθῆναι δύναται μόνον καὶ τῇ καρδίᾳ ὡς μυστήριον μέγα διατυπωθῆναι. Ὅμως μετὰ τοσαῦτά σοι γράφειν με ἐκεῖνο παρακαλῶ. Μὴ νομίσῃς με ψεύδεσθαι, ἀλλὰ λόγισαι ὅτι ἐν Χριστῷ ἀληθεύω· ὁπόταν ἀκούσῃς, συνομολογήσεις μοι, τοῦτο γίνωσκε ἐν ἀληθείᾳ καὶ βεβαιώσει.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ὁ παντοδύναμος Κύριος, ἡ πανταιτία Τριάς, εὐθύναι καὶ ἐκπληρῶσαι, εἰ μή τι προβλέπει παρεμποδοῦν εἰς ψυχήν· αὐτὸς δ' ὑγιαίνοις μοι ὁ πάντα καλός.

ΚϚʹ Cod. olim Eustathii Vulismae metr. Corcyrensis, exaratus anno 1756, ff. 460 - 462 (ep. ΚϚʹ - ΚΗʹ, Αʹ) ex quo edidit Ath. Papadopulus Kerameus (Varia Graeca Sacra, pp. 292 - 293= T, pp. 130 - 131).
6 *προμηνύματα* C

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

ΚΖʹ

Εἰς τὰς χεῖρας τοῦ κὺρ Γιαννούλη Δὲ Σπίγα.

[Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κρήτην]

Τίμιε φίλε καὶ ἀδελφέ, εὔχομαί σοι ἐν Χριστῷ πᾶν ἀγαθὸν καὶ σωτήριον. Γινώσκω ὅτι, ὅταν ⟨με⟩ ἐνθυμηθῇς, λυπεῖσαι καὶ ἀδημονεῖς περὶ ἐμοῦ πῶς οὐ βλέπεις με. Παρακαλῶ σε γοῦν, ἵνα μᾶλλον ἔχῃς καλὴν καρδίαν δι' ἐμέ, ὅτι ἐλύτρωσέ με Κύριος ὁ Θεός μου ⟨ἀπὸ⟩ πολλὰ κακὰ καὶ ἔφερέ με εἰς πολλὰ ἀγαθά, ἀπὸ πολλοῦ κόπου εἰς πολλὴν ἀνάπαυσιν, ἀπὸ πολλὰς ὕβρεις εἰς πολλὰς τιμάς, ἀπὸ μικρὰ καὶ εὐτελῆ εἰς μεγάλα καὶ ἔνδοξα. Καὶ σκόπει· ἀντὶ ἐρήμου βλέπω τὴν Πόλιν, ἀντὶ πετρῶν καὶ χαρακίων πατῶ πορφύραις καὶ τάπησι, ἀντὶ προβάτων καὶ αἰγῶν βλέπω καμήλους καὶ βουβαλίδας· ἀντὶ τοῦ Λασηθίου τὸν Ὄλυμπον, ἀντὶ τῆς Κολοκύνθας ἐκεῖ πέρα καὶ τῆς Λύττου, τὴν Ἀνατολὴν ὁμοῦ καὶ τὴν Δύσιν· ἀντὶ τοῦ λόγγου ἔχω τὸ παλάτιν, ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ ἐκεῖ ἀπάνω τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἀντὶ τὸ Σμάριν ὁρῶ τὸ Ἱπποδρόμιον καὶ ἀντὶ τῆς Ἄτρας τὴν Περίβλεπτον καὶ ἀντὶ τὲς Βουδολὲς κατοικῶ 'ς τὰ Στουδίων· ἀντὶ τὰς δρυάδας βλέπω κυπαρίσσους, καὶ ἀντὶ ἀχράδας ἔχω ἀπιδέας, καὶ ἀντὶ τῶν ξένων ἔχω τὰ δικά μου· ἀντὶ τῆς ἀγάπης σου ἔχομεν τὸν ἡγούμενον καὶ ἀντὶ τῶν φίλων τοὺς ἄρχοντας· ἀντὶ τῆς ὁμι-

---

12 *Βουκολιές;* (= στάβλοι ζῴων· νῦν ὄνομα χωρίου ἐπ. Κισάμου).

ΚΖʹ Edidit C, pp. 293 - 294, et T (pp. 131 - 132 = Σύλλαβος pp. 502 - 503)
9-10 *τὴν Λύττον* C 14 *ἀπιδέας: βεβέας* C

λίας τῶν Κρητικῶν ἔχομεν τοὺς Πολίτας καὶ ἀντὶ πολλῶν χωρίων τὰ μοναστήρια, ἀ ν τ ὶ φ ό β ο υ τ ὴ ν ἀ φ ο β ί α ν, ἀ ν τ ὶ β α ρ β ά ρ ω ν λ ο γ ί ο υ ς. Νὰ εἰπῶ τὸ μεγαλώτερον· ἀντὶ θανάτου εὑρήκαμεν ζωήν, καὶ ἀντὶ φουρτούνας ἐπετύχαμεν γαλήνην, καὶ ἀντὶ δουλείας με|γίστην ἐλευθερίαν.
20 *῎Ελειψέ με ἡ Καλὴ τοῦ 'Ιάπτη, ἢ ἡ Θεοδώρα τοῦ Καρανίκου καὶ ἡ Χρυσῆ τοῦ Βελονᾶ, ὁ Γιάννης τῆς Εἰρήνης ἀπὸ τὸ Διδυμότειχον, καὶ ὁ Σταμάτης τῆς Κεραζωῆς ἀπὸ τὸ Πρίλαμπον καὶ κυρ-῾Ρηναῖος τῆς Τετίας ἀπὸ τὰ Βελάγραδα. ῟Ωχετο ὅτι ἐ λ υ τ ρ ώ θ η κ α, τ ὸ σ ῦ ρ ε καὶ τὸ ξ έ σ χ ι σ ε, τὸ ἔ λ α 'δ ῶ καὶ ὕ π α' 'κ ε ῖ καὶ τὰ ν ά μ ε, ἀ φ έ ν τ η. Τί γελᾷς; φαί-*
25 *νεταί σου παράξενα τὰ λόγια μου; Κι' ἐγὼ ὡς διὰ νὰ γελᾷς σὲ τὰ γράφω καὶ φαίνεταί μου καὶ καλόν, διότι σὲ ποιῶ ἀπὸ 'δῶ ἕως αὐτοῦ καὶ γελᾷς.*

Διὰ ταῦτα πάντα καὶ δι' ἄλλα πλείω πρέπει νὰ μηδὲν λυπῆσαι ποτὲ δι' ἐμέ ἀλλὰ μᾶλλον νὰ δοξάζῃς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ἐμοῦ. ῞Ομως διὰ νὰ εἰπῶ σύντομα τὴν διαφορὰν ἀπὸ τὰ ἤμουν εἰς τὸ εἶμαι, ἤξευρε ὅση ἔναι τοῦ νά 'ναι κανεὶς μετὰ
30 *ἁγίων εἰς τὸ νά 'ναι ἁπλῶς μετὰ ἀνθρώπων. Τόση γὰρ ἔνι ἡ διαφορὰ ἀπὸ τὸ ἤμουν αὐτοῦ παρὰ τώρα. Δόξαζε γοῦν ὑπὲρ ἐμοῦ τὸν Θεόν. Εἰ δὲ ὅμως λυπεῖσαι τάχα, διότι δὲν μᾶς βλέπεις, ὀλίγες ἡμέρες εἶναι καὶ θέλομεν εἶσθαιν εἰς τὸν ἄλλον ἐκεῖνον κόσμον, ὅπου λάμπει ἀντὶ ἡλίου τὸ πρόσωπον τοῦ 'Ιησοῦ Χριστοῦ τὸ γλυκύτατον καὶ φαίνονται ἑνὸς ἑκάστου οἱ λόγοι καὶ τὰ νοή-*
35 *ματα γυμνά. 'Εκεῖ γοῦν με θέλετε ἰδεῖν καὶ θέλετέ με βλέπειν πρὸς πρόσωπον πάντοτε. Σωθείητε.*

---

16 *πολλῶν* : *πτωχῶν;*

21 'Απὸ τὸ Διδυμότειχον, ἀπὸ τὸν Περλεπὲν καὶ ἀπὸ τὰ Βελάγραδα (Βεράτι) εἶχον πωληθῆ τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα ὡς σκλάβοι ἐν Κρήτῃ.

---

21 *Δυμότειχον* C 22 *Κεραζῆς* C *κυρ-῾Ρηναῖος*: *Κυρητέος* C 23 *ᾤχετο*: *ἤχει τὰ* C

Π Ι Ν Α Κ Ε Σ

Ι. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΙΙ. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ

ΚΗ'

Τῷ ἐντιμοτάτῳ ἐν ἱερεῦσι κὺρ Νικολάῳ τῷ Κατζαδούρῃ τῷ ψάλλοντι τὴν ῾Αγίαν ῎Ανναν ἐν τῷ Χάνδακι. Εἰς Κρήτην.

῎Εντιμε, αἰδέσιμε καὶ εὐλαβὲς ἐν ἱερεῦσιν, εὔχομαι Χριστῷ τῷ Θεῷ, ἵνα ὑγιαίνῃς καὶ ἔχῃς ἐν πᾶσι καλῶς.

'Εγὼ πάντοτε ἐνθυμοῦμαι τῆς ἁγιωσύνης σου ἐπὶ καλῷ· μέμνημαί σου τῆς νεότητος, τῆς ἀναστροφῆς ἐκείνης τῆς παιδικῆς, τῶν ἡδίστων σου ἀστειευ-
5 *μάτων τῶν φιλικῶν, τῆς περὶ τὰ καλὰ σπουδῆς, τῆς ἀποχῆς τῶν κακῶν ἐθῶν, οἷς χρῶνται οἱ πλεῖστοι τῶν Κρητῶν κακοήθων ἱερέων, τῆς περὶ τὴν ἀνάγνωσιν ἐπιμόνου καθέδρας, τῆς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν καθόλου ἀκολουθίαν ἐγρηγορεύσεως καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς διαθέσεως· καὶ ἁπλῶς, ἵνα μὴ λέγω καθ' ἕκαστον, πάντων σου τῶν καλῶν μνημονεύω καὶ συναρίθμιον τίθημι τῶν ἐμῶν*

ΚΗ' Edidit C, pp. 294 - 295 (= T, p. 132)
1 *εὐλαβῆ* cod. C

10 *φίλων καὶ δέομαι τοῦ Κυρίου, ἵνα προκόπτῃς τὸ καθ' ἡμέραν. Ἔχεις γὰρ*
καὶ συνεργὸν ἐν τούτοις τὸν ἄριστον ἐν πνευματικῇ καὶ σαρκικῇ συγγενείᾳ
σοι φίλον, τὸν καλὸν τὰ πάντα Μιχαὴλ ἱερέα, ὃν ὁ χρόνος φθάσας πρὸ σοῦ
εἰς πάντα ταῦτα ἐδικαίωσε.

Λοιπὸν σπούδαζε καὶ ἐπιμελοῦ πάντοτε σεαυτοῦ, τῆς ἐκκλησιαστικῆς
15 *καὶ τῆς προκοπῆς σου τῆς ἐν παιδεύσει καὶ τῆς ψυχικῆς, γινώσκων ὅτι ὁ*
σπουδάζων ἀεὶ ἀναβαίνει, ὁ δὲ ἀμελῶν πίπτει.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν Θεὸς συμπαράσχοιτο. Σὺ δὲ παριστάμενος Θεῷ ἐν
ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς μέμνησο καὶ τῆς ἐμῆς, φίλε, ψυχῆς.

ΠΙΝΑΚΕΣ

Ι. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

ΙΙ. ΓΡΑΜΑΤΙΚΟΣ - ΛΕΞΕΩΝ

ΚΘ'

Cod.K p. 338β **Τῷ ἐν ἄρχουσιν εὐγενεῖ καὶ πρακτικῷ καὶ φρονίμῳ, πρὸς τούτοις ἐναρέτῳ τε καὶ ἐντρεχεῖ καὶ λογίῳ Ἰωάννῃ τῷ Συριανῷ. Ἐν τῇ Κρήτῃ.**

Ἀδελφέ, υἱὲ καὶ φίλε, ὑγιαίνοις, εὐθυμοίης, σωθείης.

Ζῶ καὶ αὐτὸς ἰδοὺ τῷ τοῦ Θεοῦ ἐλέει· ὑγιαίνω τῷ σώματι εὐθυμῶ τῇ

ΚΘ' Tit.: in marg. *καὶ πρᾶξις τῆς ἐν Κύπρῳ γενομένης συνόδου ἀπαγγελτικὴ* V
Edidit T, pp. 133 - 137, e K

30 - 5 - 1987

καρδίᾳ καὶ σωτηρίας ἐλπίζω τυχεῖν. Ὡς ἂν δὲ μὴ πάντα ἀγνοῇς τὰ ἐμά,
ἴσθι ὅτι διὰ πολλὰς μὲν καὶ ἄλλας αἰτίας παρῃτούμην πρὸ τοῦ ἀπελθεῖν ἐν
5 *τῇ Κύπρῳ, καὶ διὰ ταύτας δὲ μάλιστα. Πρώτην, ὥστε μὴ ἐξόδους περιττὰς*
ὑποστῆναι τῇ ἐξελεύσει, τῇ μακρᾷ ἀποδημίᾳ καὶ αὐτῇ ἑπομένως τῇ ἐπανόδῳ
μου· δευτέραν, ὥστε μὴ ἀποτειχίσαι ἐμαυτῷ διὰ τοῦ τοῦ τοποτηρητοῦ ὀνό-|
p.339α *ματος τούτου καὶ ταύτης τῆς πράξεως τὴν εἰς τὰς νήσους ἐπάνοδον, εἴποτε*
ταύτης δεήσειε· τρίτην, ὥστε μὴ τοὺς ἀκούσοντας τοῦτο Λατίνους ὡς ἐπὶ
10 *τούτῳ σκοπῷ τὴν μακρὰν ἐκείνην πορείαν ἐποιησάμην, συμβαλόντας καὶ τὰ*
ἐν τῇ Κρήτῃ πραχθέντα μοι, ἐχθροὺς ἀσπόνδους ἐμαυτοῦ καταστῆσαι, γινο-
μένους ὑπόπτους περὶ ἐμοῦ καὶ εἰς τὸ μετέπειτα. τετάρτην, ὥστε μὴ ἐμπεσὼν
εἰς χεῖρας τῶν φραγκεπισκόπων, τοῖς ἐχθροῖς ἐπίχαρμα γένωμαι· πέμπτην,
ὥστε μὴ τὴν ὀρθὴν πίστιν καὶ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον κρατύνων ἀνεπαισχύν-
15 *τως πατριάρχῃ, βασιλεῖ, ἴσως καὶ τοῖς ἐν τέλει φροντιστικὸς δόξω ἢ καὶ*
p.339β *γενήσομαι· ἕκτην, ὥστε μὴ διὰ τὸ ἀσυγκατάβατον εἰς | ἐξουδένωσιν καὶ ἀρὰν*
πᾶσι τοῖς ἐν Κύπρῳ γενέσθαι με, τοῖς νῦν ὁμοῦ καὶ τοῖς εἰς τὰς μετὰ ταῦτα
αὐτῶν γενεάς. Διὰ ταύτας οὖν τὰς εὐλόγους αἰτίας καὶ διὰ πλείους ἑτέρας,
οὐκ ἤθελον ὑπακοῦσαι προθύμως. Πλήν, ἵνα μὴ γένωμαι δυσπειθὴς καὶ παρή-
20 *κοος, καὶ ταῦτα εἰς πατριάρχην καὶ βασιλέα, τὴν ἐμὴν ἀρνησάμενος γνώμην*
πᾶσαν καὶ θέλησιν, ἐμαυτὸν ἐπιρρίψας εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ μόνον ἔλεος, κλίνας
τὴν ψυχὴν καὶ μὴ θέλουσαν σὺν τῇ κεφαλῇ, ὑπήκουσα ἐν Χριστῷ, κρίνας παρ'
ἐμοί, ὡς ὁ παρακούων τῆς Ἐκκλησίας ἐπιταττούσης ἐπὶ καλῷ, τρυγᾷ θάνα-
τον, καὶ ὁ φεύγων πειρασμὸν ἐπωφελῆ φεύγει ζωὴν αἰώνιον, καί, εἰ μὴ δῴη
25 *τις αἷμα, οὐκ ἂν λάβοι πνεῦμα.*

p.340α *Ἀπῆλθον οὖν οὐκ ἐπὶ τὸ | ἐπανελθεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τὸ θανεῖν, καὶ ὑπὲρ*
πάντων τῶν τῷ ὀνόματι κοινωνούντων ἡμῖν ἐκεῖ ἀπολογησόμενος. Ἐπεὶ
δὲ καὶ τὰ τῶν Κυπρίων φρονήματα καὶ τὰς δόξας καὶ τὰς γνώμας καὶ τῇ
πράξει ταύτῃ ἐπισυμβαίνοντα δυσχερῆ, ὥσπερ ὕστερον εἶδον, οὕτω καὶ πρώην
30 *ἐγίνωσκον, ἔλεγον ἀπολογούμενος τῷ τε σοφῷ βασιλεῖ καὶ τῇ ἁγίᾳ Συνόδῳ·*
ἴστε ὡς εἰς τὸ παθεῖν καὶ εἰπεῖν τὸ ῥητὸν τῆς Σωσάννης τὸ «στενά μοι πάν-
τοθεν» ἀποστέλλετε· καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν ἑπομένων ἡμῶν τῷ σκοπῷ.
p.340β *Ἢ γὰρ φανερῶς τοῖς Κυπρίοις ἡμᾶς ἐν τῇ | νήσῳ συλλειτουργῆσαι ἢ κρυ-*
πτῶς χρή, ἅπερ ἄμφω γενέσθαι σφαλερὰ ἢ ἀδύνατα. Ὅμως, καθ' ὑπόθεσιν,
35 *ἔστω τὸ πρῶτον δυνατόν, ὑπεικόντων ἐκείνων εἰς πάντα ὅσα θελήσομεν,*
παρίτω δὲ καὶ ἡ ὥρα τῆς παρρησίᾳ γενησομένης λειτουργίας ἐκείνης. Γενή-
σεται οὖν, ὡς ἔγωγε οἶμαι, ἢ ἐν τῇ λειτουργίᾳ εὐθὺς ἢ μετὰ τὸ λειτουργῆσαι
ἡμᾶς, ὄχλησις προφανὴς καὶ στάσις ἀκολουθήσει πρός τε τῶν αἱρετιζόντων

---

13 Σοφ. Σειρ. ς' 4   31-32 Δαν. α' 23

---

6 *ἑπομένας* K   7 *τοῦ*[2] addidi   9 *τρίτην* (*λείπει* P) in marg. PV   *τετάρτην* KPV
12 *πέμπτην* codd. *τετάρτην* scripsi   *ἐκπεσὼν* K   13 *ἕκτην* codd.   *πέμπτην* scripsi
15 *φροντικὸς* codd.   16 *ἑβδόμην* codd. *ἕκτην* scripsi   20 *γνώμην: γνῶσιν* codd.

αὐτῶν καὶ τῶν τῆς χώρας ἀρχόντων. Τί τὸ ταύτῃ ἑπόμενον; ἡμᾶς μὲν παθεῖν
40 κακῶς, ἐκείνους δὲ τοὺς ἡμῖν συλλειτουργῆσαι τολμήσαντας καὶ μὴ θέλοντας
βίᾳ πάλιν ἀρνήσασθαι ἃ φυλάττειν πρὸς ἡμᾶς ὡμολόγησαν. Καὶ εἰς τὸν λαὸν
δὲ ὅσον ἐκ τῶν πραχθησομένων ἀπράκτως ἐκεῖ παρ' ἡμῶν διωγμὸς ἐπακο-|
p.341α λουθήσει καὶ σύγχυσις. Διαλαληθήσεται δὲ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μηκέτι τῆς Πόλεως
προσδέχεσθαι κληρικοὺς ἐν πάσῃ τῇ Κύπρῳ, ὡς δῆθεν ὄντας ἐπιβούλους καὶ
45 κακοτρόπους αὐτούς.

Καὶ ταῦτα μὲν γενήσεται εἰ συλλειτουργήσομεν αὐτοῖς φανερῶς· εἰ δὲ
κεκρυμμένως, ὅπερ ἀσύμφορον, δεῖ καὶ ταύτην ὁπωσδήποτε γνωσθῆναι τὴν
πρᾶξιν, καὶ ὅμοια πάλιν τοῖς εἰρημένοις ἢ καὶ χείρω συμβήσεται· πολλοὶ δὲ
αὐτῶν καὶ εἰς ἀπιστίαν ὑποπτευθέντες ἐκ τούτου, ἐτασμοῖς καὶ φρουραῖς
50 καὶ θανάτοις ὑποβληθήσονται. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἅτε περὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν ζωὴν
αὐτῶν φωραθέντες ἐπίβουλοι τεθνηξόμεθα. Εἰ δὲ καὶ λάθωμεν πάντας, ὅπερ
ἀμήχανον, οὐδὲν ἔσται τὸ κατορθούμενον καὶ τελούμενον, εἰ μὴ ἀπάτη πρό-
p.341β τερον ἡμετέρα | καὶ ὕστερον ἐκείνων πρὸς ἡμᾶς ἐπικαύχησις καὶ τοῦ κοινοῦ
γένους ὄνειδος, ὡς εἰκῇ καὶ μάτην κοινωνησάντων αὐτοῖς. Εἰ δὲ διὰ τὰ προ-
55 φανῆ αὐτῶν πάθη συλλειτουργῆσαι αὐτοῖς μὴ καταδεξόμεθα, οὐκ ἄρα παρ' αὐ-
τῶν τοῖς Φραγκέσκοις ἢ τοῖς Γενουέσοις ὡς δῆθεν κατάσκοποι ἤ, κἂν γοῦν
τὸ ῥᾷστον καὶ πρόχειρον, τοῖς φραγκεπισκόποις ὡς τῆς αὐτῶν πίστεως πο-
λέμιοι προφανεῖς, εἰς θάνατον παραδοθησόμεθα;

Ταῦτα μὲν αὐτὸς καὶ τοιαῦτα ἀπολογούμενος ἔλεγον τῇ Συνόδῳ, ζητῶν
60 πρόφασιν εὔλογον ὥστε μὴ ἀπελθεῖν. Ἀλλ' αἱ πλείους νικήσασαι ψῆφοι καὶ
ἄκοντά με ἀπέστειλαν. Ἀπελθὼν τοίνυν ὀψὲ καὶ μόλις ἐκεῖ ⟨γενόμενος⟩ εὗρον
ἅπαντας, κοσμικούς, μοναχούς, ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους παρεσκευασμένους
p.342α εἰς τὸ συλλειτουργῆσαι ἡμῖν καὶ | πρὸς μηδενὸς εἰς τοῦτο κωλυομένους.
Ἐνταῦθα γοῦν αὐτὸς ἐνέπεσον εἰς μέγαν ἀγῶνα, λογιζόμενος, ὡς ἐπεὶ συνε-
65 κατέβησαν οἱ Κύπριοι τοῖς Λατίνοις, δοκοῦσι δὲ μὴ συγκαταβῆναι, τί μέλλει
γενέσθαι. Εἰ μὲν συλλειτουργήσω αὐτοῖς ὧδε σήμερον, πρὸ μηνῶν τριῶν
παρόδου, ἀκούεται τὸ πραχθὲν εἰς τὴν κούρτην, ἀποδέχονται τοῦτο οἱ ἐκεῖσε
ἀσμένως, ἐντὸς μηνῶν ἓξ πέμπουσι λεγάτους εἰς τὸν οἰκουμενικὸν καὶ τὰς
τῆς Ἀνατολῆς λοιπὰς Ἐκκλησίας, λέγοντας πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, εὔλογά
70 τε καὶ ἰσχυρά, πρὸ δέ γε τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο· «ὁ ἁγιώτατος πατὴρ καὶ πάν-
τες οἱ ὑπ' αὐτὸν τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καθολικοί, ἀνεῳγμέναις ἀγκάλαις
καὶ χερσὶν ἡπλωμέναις ἀπεδέξαντο τὴν ἐπιστροφὴν ὑμῶν καὶ προσδέχονται |
p.342β ὑμᾶς δι' ἡμῶν καὶ τουτωνὶ τῶν γραμμάτων, ὡς γνησίους ἀδελφούς, χαίροντες
μέγα καὶ ἀδιάπαυστον, ὅτι καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ μεγίστη γέγονε καὶ γίνεται
75 χαρὰ ἐπὶ τῇ ἐπιγνώσει τοῦ καλοῦ καὶ τῇ ἑνώσει ἡμῶν· ἐπεὶ νενεκρωμένοι

40 θελήσοντας P   44 δέχεσθαι P   54 αὐτοῖς τοῖς V   56 ὡς: οὐ K   61 γενόμενος addidi   62 παρασκευασμένους codd.   64 μέγα K   67 πάροδον codd.

ἦτε καὶ ἀνεζήσατε, ἀπολωλότες καὶ εὑρέθητε σήμερον, τῷ τε Θεῷ καὶ τῷ
ἁγιωτάτῳ ἡμῶν πατρί, τῷ πάπᾳ, δηλαδή».

Πρὸς ταῦτα τί καὶ ἀπολογήσονται οἱ ἡμέτεροι; ἴσως ἐροῦσιν «ἀρνού-
μεθα τοῦτο»· ἀλλὰ τὰ γράμματα τὰ ὑπογεγραμμένα καὶ βεβουλλωμένα συνο-
80 δικῶς ὑπὸ πατριάρχου καὶ βασιλέως καὶ τῆς συγκλήτου βιάσονται αὐτούς,
καὶ ἄκοντες σιωπήσονται. Καὶ ἔσται ἀνάγκη ἢ πάντας καθαιρεθῆναι τοὺς
ταῦθ' ὑπογράψαντας ἢ πάντας δικαίως ἀφορισθῆναι ἢ πάντας λατινίσαι,
p.343α ἢ μυρία σχίσματα μερισθῆναι | τὸ ἡμέτερον γένος καὶ ἕως αἰῶνος καὶ αὐτὸν
αἰσχύνεσθαι τὸν ἥλιον ὁρᾶν· καὶ ταῦτα κατηγορούντων ἐκείνων σὺν λόγῳ
85 πεισόμεθα, ὅπου γε καὶ μηδενὸς ἐγκαλοῦντος, ἀληθείας δικαζούσης, τοῖς
τοῦ πάπα οἰκείοις καὶ ἄλλοις ἀκοινωνήτοις ἡμῖν, συναρίθμιοι κριθησόμεθα.

Εἰ δὲ μὴ συλλειτουργήσω, πῶς αὐτοὺς εὐλόγως ἀπώσομαι ἢ μᾶλλον
πῶς μὴ πρὸς αὐτῶν κατὰ τὸ δοκοῦν δικαίως τεθνήξομαι; τί δὲ καὶ τοῖς πέμ-
ψασιν ἀπολογήσομαι, ὧν ἐνετείλαντο τἀναντία διαπραξάμενος; ἐκεῖνοι πάν-
90 τως ὡς ἐπὶ πράγμασί τε τετελεσμένοις ἀπέστειλάν καὶ παρήγγειλάν μοι
«ἐὰν μόνον δέξονταί σε, συλλειτούργησον αὐτοῖς μηδὲν ὑφορώμενος καὶ
μηδὲν προσθήσῃς περὶ σαυτοῦ». Ὁ ἅγιος βασιλεὺς ἐπέταξέ μοι «εἴ τι ἂν
p.343β εὕροις, πίασαι», ὁ οἰκουμενικὸς ἔγραψεν | αὐτοὺς συλλειτουργούς, ἡ Σύνο-
δος πέπομφε γράμματα δεχομένη αὐτούς, οἱ σύντροφοί μου προστίθενται
95 τοῖς ἄλλοις, οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς ἤδη ἐνδύονται συλλειτουργῆσαι
ἡμῖν· οὐδεὶς ὁ κωλύων, εἰ μὴ μόνος ἐγώ. Στενά μοι πάντοθεν· νῦν ἰδού, πά-
ρεστι τὰ ὀλύμπια· ψυχὴ στῆθι, καρδία στηρίχθητι. Ὁ Θεὸς μετ' ἐμοῦ καὶ οὐ
φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος.

Ταῦτα γοῦν καὶ τὰ τούτοις σύντροφα λογισάμενος, κατέφυγον ἐπὶ τὸν
100 μόνον σῴζειν δυνάμενον καὶ ἔδωκέ μοι αὐτίκα καὶ ἰσχὺν καὶ βουλὴν τῇ αὐτοῦ
χάριτι. Καὶ εὑρὼν πρόφασιν εὔλογον, ὡς δῆθεν ἔχων λόγους ἀναγκαίους
κοινῇ αὐτοῖς ἀναθέσθαι, καὶ οὐκ ἂν αὐτοῖς συλλειτουργήσω, εἰ μὴ πρότερον
p.344α πάντων συνέλευσις γένηται, ἐπὶ τῷ τοὺς λόγους | ἀκοῦσαι, ταῦτ' εἰπὼν ἔπεισα
καὶ τοπικὴν σύνοδον γενέσθαι ἠνάγκασα, καθὼς σοι καὶ ἐν τῇ πράξει ταύτης
105 γράφω τῆς συνελεύσεως.

Συνελθόντων οὖν ἐν ταὐτῷ πάντων τρόπῳ τοιῷδε, παρρησίᾳ καὶ νενί-
κηκα καὶ ἐδικαιώθην καὶ ἦρα ὄνειδος αἰώνιον ἀπὸ τοῦ γένους ἡμῶν καὶ ἐμεί-
ναμεν πάλιν τοῦ εἶναι ὀρθόδοξοι ἔνθεν τοι καὶ ἐπίσημοι λογίζεσθαι. Ὅτι
κἂν μὴ δι' οὐδὲν ἄλλο, ἀλλὰ καὶ μόνον διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ᾠκονόμησε τῆς Κρή-
110 της ἐκβῆναί με, ἐπεί, εἴ τις ἔμελλεν ἄλλος πεμφθῆναι, ὢ φεῖσαι Κύριε, οὐ-

75-76 Λουκ. ιε' 24, 32   97-98 Ψαλμ. ριη' 6

78 ἐροῦσιν om. P   81 ἄκοντας σιωπᾶν codd.   89-90 πάντες codd.   90 τελεσμένοις codd.   93 id est πίασε   94 δεχόμενα codd.   107 ἡμῶν om. K

δὲν ἐμέλλομεν εἶναι τὸ τήμερον. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐγὼ μὲν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου σκοποῦ τοσούτους ὑπέστην θανάτους ὅσας ἔζησα ἐν τῇ ἀποδημίᾳ ἡμέρας, τὸ δὲ πρᾶγμα, ἄλλως ἔχον ἢ ὡς ἐδόκει, ἄλλως καὶ ἤνυσται πάν- p.344β *τως, ὥς | γε Θεῷ καὶ ἡμῖν, οὐχ ὡς ἤρεσκε τοῖς κυρίοις ἡμῶν καὶ αὐτοῖς* 115 *τοῖς Κυπρίοις, ἐδόκουν ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν τοῖς ἀλόγως τὰ πράγματα κρίνουσι, μηδὲν γενναῖον ἐπιδειξάμενος ἀλλ᾽ ἀποδημήσας ὡς ἔτυχε καὶ ἐπαναστρέψας ὡσαύτως.*

Ὅτε γοῦν ἤλθομεν εἰς τὴν Πόλιν, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἐρωτηθεὶς παρὰ τῶν μεγίστων περὶ τῆς πρεσβείας μου ταύτης, λεγόντων «πῶς οὐκ ἐκοινώνησας 120 *αὐτοῖς, ὥσπερ ἄρα σοι παρηγγείλαμεν;» ἀπεκρινάμην πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα καλῶς ἔχοντα καὶ τοὺς πολλοὺς πείθοντα σιγᾶν· ὕστερον δὲ τῶν πολλῶν ἦσαν καὶ ταῦτα. «Οὐκ ἐμὸν θέλημα, ἀλλ᾽ ὡς ἔδοξε τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῇ ὑπερτάτῳ καὶ μακαρίᾳ Τριάδι, οὕτως ἐποίησα. Καὶ οὐ τῷ θελήματι τῆς κάτω, ἀλλὰ τῆς ἄνω Ἐκκλησίας τῶν πρωτοτόκων* p.345α *διεπραξάμην· ἐκεῖ ἐγὼ | κρίνομαι. Μᾶλλον δὲ τό τε τοῦ Θεοῦ θέλημα καὶ τὸ ὑμέτερον ἐπλήρωσα ἐν ταὐτῷ. Ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ὑμῶν ὑπεροχῆς, ὑπὲρ οὗ καὶ ἀπεστάλην, οὐκ ἦν τὸ ἀμετανοήτους ἑνῶσαι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ τοὺς ἐφ᾽ οἷς ἥμαρτον μετανοοῦντας ὡς δεῖ. Ὅθεν οὐδὲ πρὸς τῆς ὑμῶν ὑψηλότητος δικαίως κριθήσομαι, ὅτι ἄλλως ἢ ὡς ἀπῄτει τὸ πρᾶγμα διεπραξάμην· οὐδὲ* 430 *γὰρ εἰ πρὸς τοῦ Κυρίου μου πεμφθεὶς ἐφ᾽ ᾧ τὰ πλανηθέντα τῶν προβάτων ἀνακαλέσασθαι ἢ ἀνθρώποις νοσοῦσι φάρμακα κεράσαι σωτήρια ἢ σῖτον ἐναπολειφθέντα που τῆς χώρας συναγαγεῖν εἰς τὴν ἀποθήκην, εἶτα ἀπελθὼν εὗρον τὰ μὲν ἤδη λυκόβρωτα γεγονότα, τοὺς δὲ προτεθνηκότας καὶ* p.345β *ὀδωδότας, τὸν δὲ εἰς ζιζανίων φύσιν μετατραπέντα,| ὅτι μὴ τὸ πραχθὲν εἰρ-* 135 *γασάμην κατηγορίας τινὸς διὰ ταῦτα ἢ ἐγκλήσεως ἄξιος ἔδοξα τῷ κυρίῳ μου.*

Καὶ νῦν δὲ οὐκ αὐτὸς αἴτιος τοῦ μὴ κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν πρόθεσιν ἀποβῆναι τὸ σπουδαζόμενον, ἀλλ᾽ οἱ πρὸς τὸ μηδὲν ὑφελέσθαι τῶν προσόντων αὐτοῖς κακῶν θέλοντες καὶ ἡμᾶς λεληθότως ὑποτάξαι τῷ Ῥώμης πειρώμενοι· ὡς ἔγωγε ἑλοίμην ἂν τοῦ Θεοῦ χωρισθῆναι καὶ τῇ γεέννῃ μόνος 140 *παραδοθῆναι ἢ τὴν ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἥτις μόνη τῇ ἄνω τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησίᾳ συνάπτεται, τῇ τῶν Κυπρίων ἑνῶσαι, ἥτις οὐδὲ ἐκκλησία ἐστὶ κατὰ τὸν τῆς ἀληθείας λόγον αὐτόνομος, ἀλλ᾽ ὑποτεταγμένη ἑτέρᾳ, ἡμῖν ἀντιθέτῳ κατὰ πολλά. Οὔκουν ὅτι μὴ τὰ ἄμεικτα συνῆψα μεμπτέος,* p.346α *ἀλλ᾽ ὅτι τοὺς στρεβλοὺς τῶν | εὐθέων διέκρινα καὶ τοὺς ἀναξίους τῶν ἁγίων* 145 *διέστησα, μηδὲν προτιμήσας τῆς ἀληθείας, μᾶλλον ὑποδεκτέος. Πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐκ πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων κἀκ τούτου δὲ πάνυ, ὅτι δυνατοῦ ὄντος καὶ ῥᾴστου ἐν τρισὶν ὥραις ὅλαις συγκαταβῆναί με μόνον τοῖς ἐν τῇ Κύπρῳ,*

118 *παρά*: *περὶ* codd. 125 *τό, τε τοῦ* PV *τὸ τοῦ* K 141 *συνάπτεσθαι* K

μυρίων εἰς τοῦτο παρακαλούντων καὶ τυραννούντων με, δώρων, ἀπειλῶν, φόβων, ὑποψιῶν, ὑποσχέσεων, θωπείας, δόξης, φήμης εὐφήμου, ἐνεστώσης 150 *ὁμοῦ καὶ μελλούσης, πρὸ παντὸς τοῦ γένους ἡμῶν τοῦ πρὸς πειθὼ δεινοτάτου, ὑφ᾽ οὗ καὶ μᾶλλον πᾶς κριτὴς παρασύρεται, πάντα ἐκεῖνα ἀνδρείως ἀποσεισάμενος, σὺν Θεῷ δὲ εἰρήσθω, καὶ γενναίαν ἐν πᾶσι τὴν ἔνστασιν* p.346β *ἐνδειξάμενος, καὶ κατά τι | μηδὲν ὑπενδούς, πτωχείαν ἅμα καὶ δυσαπόνιπτον δυσφημίαν ὅλῃ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ ᾑρετισάμην, ἵνα μόνον τηρήσω τὴν ἄσπι-* 155 *λον πίστιν καθαρὰν ἐν Χριστῷ καὶ ἀμώμητον. Καὶ ταῦτα φημί, οὐχ ὥς τι προσκρούσας τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ τῇ γε βασιλείᾳ τῶν ὀρθοδόξων, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐθὲς καὶ εὐάρεστον, ὅσον κατὰ τὴν ἐμὴν πρόθεσιν καὶ γνῶσιν, διαπραξάμενος, βούλομαι καὶ αὖθις μηδὲ ὑμῖν παραχωρῆσαι ἄλλως δοξάζειν ἢ ὡς ἔχει τὰ κατ᾽ ἐμὲ καὶ ὅτι τοιαύτης τὸ πρᾶγμα τοῦτο* 160 *ἐδεῖτο τῆς συμπληρώσεως. Καὶ ταῦτα ἐκ καθαρᾶς καὶ ἀδόλου ἀγάπης καὶ πίστεως, ἧς ἔχω, πρὸς τὴν θειοτάτην ὑμῶν ὑπεροχὴν ἀναφέρω, καὶ ὥσπερ* p.347α *μὴ δόξαι ἀπράγμων πάντῃ ἢ καὶ ἠλίθιος· ἐπεί, κἂν ἄλλως τὰ πρὸς ἐμὲ | διά τι διατεθείητε, αὐτός, Θεοῦ συνεργοῦντός μοι, δοῦλος πιστὸς ὑμῖν καὶ αὖθις μενῶ καὶ εὐγνώμων εἰς ἅπαντα, καθ᾽ ἃ δὴ καὶ Θεῷ χριστιανὸς ἀληθέστατος.*

165 *Ταῦθ᾽ οὕτω καὶ ἀποτόμως ῥηθέντα καὶ γράμμασιν εὐθὺς τυπωθέντα, πολλῶν ἐπαίνων καὶ ἐγκωμίων κατέστη μοι αἴτια. Ἔκτοτε γοῦν ἐπανελθὼν ἐν τῷ φροντιστηρίῳ μου, εἰρηνεύω τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, καὶ θελήματί μου οὔτ᾽ ἐπίσκοπος οὔτε πρέσβυς οὔθ᾽ ἡγούμενος γίνομαι.*

Καὶ ταῦτά σοι διῆλθον, ἀγαπητὲ ἐν Χριστῷ καὶ ὁμόψυχε, ἵνα καὶ αὐτὸς 170 *γνῷς τὰ τῆς ξενιτείας μου καὶ ἄλλοις εἴπῃς τῶν φίλων καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι μνημονεύομεν ἀεὶ τῆς ἀγάπης σου.*

Ἡ τοῦ Κυρίου μου χάρις σωτηρίαν ψυχῆς σοι χαρίσοιτο.

ΠΙΝΑΚΕΣ

I. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

II. ΛΕΞΕΩΝ

Δ'

Διάταξις Ἰωσὴφ μοναχοῦ Βρυεννίου (1421)

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐν ἔτει ͵ςϡλῳ κθῳ μηνὶ Ἰουλίῳ δ', ὡς ἔχων τὰς φρένας ἀβλαβεῖς καὶ ὑγιὴς τῷ σώματι διακείμενος ἐγὼ Ἰωσὴφ μοναχὸς ὁ Βρυέννιος διαθήκην ποιοῦμαι ἐν τοῖς εὑρισκομένοις εἰς τὰς χεῖρας οὐδαμινοῖς καὶ εὐτελέσι πράγμασι κατὰ
5 *τὸ ἐπικρατῆσαν ἔθος εἰς πᾶσαν γῆν, εἰ καὶ μηδὲν εἰσήνεγκα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, οὐδὲ ἐξενεγκεῖν δύναμαι. Ἐν πρώτοις τοίνυν ἀφίημι τῷ δεσπότῃ μου καὶ Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ πλάσαντι τὸ σῶμά μου καὶ πνεύσαντι τὴν ψυχήν μου καὶ χαρισαμένῳ μοι πάντα τὰ πράγματα τοῦ κόσμου —ἐγὼ δὲ γυμνὸς ἐγεννήθην καὶ γυμνὸς ἀποθνήσκω καὶ γυμνὸς μέλλω παραστῆναι καὶ*

Δ' Edidit C, pp. 295 - 296 = Σύλλαβος, pp. 503-504

10 *τετραχηλισμένος εἰς τὸ φοβερὸν αὐτοῦ βῆμα —, ἵνα γοῦν ὄμματι εὐσπλάγχνῳ καὶ ἱλαρῷ θεάσηταί με καὶ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ στήσῃ με δι' ἄπειρον ἔλεος, ἀφίημι αὐτῷ δουκᾶτα χρυσᾶ ἕξ, ἵνα δοθῇ τὸ μὲν εἰς πεινῶντας, τὸ δὲ εἰς διαζῶντας, τὸ δὲ ξένοις, τὸ δὲ γυμνοῖς, τὸ δὲ ἀσθενέσι, τὸ δὲ ⟨τοῖς⟩ ἐν φυλακῇ. Ἀφίω δέκα ὑπέρπυρα εἰς κηδείαν μου καὶ δέκα εἰς μνημόσυνά μου. ἀφίω τὰ βιβλία*
15 *μου πάντα τῇ ἁγιωτάτῃ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ μητρὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, τῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει (τοῦτο δὲ ποιῶ ὡς ἀχρεῖος δοῦλος καὶ χρεώστης αὐτῆς ἀπαραίτητος)· ἅτινα βιβλία, ἵνα μὴ ἐναλλαγῇ, εἰσὶ ταῦτα· Γραμματική, βιβλίον ἓν περιέχον προσῳδίαν, πρῶτον σχέδος, μέτρα στίχων, παροιμίας, γραμματικὴν τοῦ Γλυκέος, τοῦ Πλανούδη, τοῦ Μοσχοπούλου καὶ*
20 *τοῦ Μαγίστρου. Ἕτερον βιβλίον περιέ|χον ῥητορικὴν καὶ ὄργανον, κάλλιστα καὶ ἀμφότερα. Ἄλλο βιβλίον, ἐν ᾧ τὰ φυσικὰ καὶ ⟨τὰ⟩ μετὰ τὰ φυσικὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, περὶ θείων ζῴων ⟨καὶ⟩ ἀριθμητικὴν Νικομάχου, τρεῖς λόγοι οἱ περὶ ψυχῆς τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ Βλεμμίδους, ἐγγέγραπται τὰ Μετέωρα. Ἕτερον Βιβλίον, ἡ γεωμετρία, πέντε καὶ δέκα βιβλία, σφαιρικά τινα καὶ ἐπο-*
25 *πτικά. Βιβλίον Ἄλλο ἕν, ἡ μουσική· Μανουὴλ Βρυεννίου, Πτολεμαίου ⟨ἁρμο⟩-νικῶν βιβλία τρία καὶ τὸ Περσικὸν πρόχειρον ἐντετύπωται. Βιβλίον ἕτερον κάλλιστον, ἡ Μεγάλη Σύνταξις· λείπει τὸ ἀντιβόλαιον ὧδε πολύ, διότι ἐβράχη καὶ ἐσάπη. Ἄλλο βιβλίον, τὰ προβλήματα τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἕτερον, ἡ τοῦ Κλαυδίου Πτολεμαίου γεωγραφία. Ταῦτα πάντα τὰ ἐννέα τῇ γεννησαμένῃ*
30 *καὶ θρεψαμένῃ τοῦ μνημονεύειν με εἰς τὸν αἰῶνα ἐμῇ μητρὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀφίημι. Τὰ μέντοι ῥασά μου τῆς νυκτός, ὃ δὴ λέγεται, καὶ τῆς ἡμέρας, τῷ μετ' ἐμοῦ μοναχῷ Δωροθέῳ ἀφίημι· ἐπίτροπον δὲ καὶ οἰκονόμον εἰς ταῦτα μετὰ τὸν Χριστὸν Ἀλέξιον Ἀπόκαυχον τὸν ζωγράφον ἀφίημι. Συγχωρήσατέ μοι πάντες διὰ τὸν Κύριον· ὑπάγω, ἔρχεσθε.*

ΠΙΝΑΚΕΣ

Ι. ΒΙΒΛΙΩΝ

II. ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

III. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ - ΛΕΞΕΩΝ

II. ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΒΡΥΕΝΝΙΟΝ

Α'

⟨Ἀνωνύμου πρὸς Βρυέννιον⟩

Τιμιώτατε ἐν μοναχοῖς, ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος κῦρ Ἰωσήφ, τοῦ Θεοῦ δέομαι ὑγιαίνειν τὴν ἁγιωσύνην σου καὶ σωματικῶς καὶ ἐπὶ πᾶσι καλῶς ἔχειν τῇ τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ βοηθείᾳ καὶ χάριτι· οὗ τῷ ἐλέει καὶ ἡμεῖς δι᾿ εὐχῶν σου ἁγίων σωματικῶς ὑγιαίνομεν.

5 *Ἡμεῖς πολλὰ ἐπεθυμοῦμεν καὶ ηὐχόμεθα διὰ παντός, ἵνα εὐοδώσῃ ὁ Θεὸς τὴν σὴν ὁσιότητα καὶ ἐπιστρέψῃς εἰς τὸ μοναστήριον ὑγιῶς καὶ ἀκινδύνως καὶ ἔχωμέν σε εἰς βοήθειαν πολλῶν καὶ παραμυθίαν ἡμῶν· διόπερ εὐχαριστῶ τῷ Θεῷ καὶ κυρίῳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ καὶ τῇ πανάγνῳ αὐτοῦ μητρὶ καὶ Θεοτόκῳ Μαρίᾳ, ὅτι διεφύλαξάν σε καὶ ἤγαγον εἰς τὸ μοναστή-*
10 *ριον, δέομαι δὲ τῆς τούτου φιλανθρωπίας καὶ ἀγαθότητος, ἵνα καὶ τὸν ἅγιον πατέρα ἡμῶν καὶ καθηγούμενον, τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις καὶ πνευματικοῖς κῦρ Μακάριον, βοηθῆσαι ψυχικῶς καὶ σωματικῶς καὶ κατευοδῶσαι αὐτοῦ τὰ διαβήματα καὶ ἀξιῶσαι ἡμᾶς πάλιν ἰδεῖν αὐ|τὸν διὰ τάχους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καθὼς ὁ Θεὸς θέλει καὶ ἀποδέχεται. Ὅμως ὁ*
15 *Θεὸς ἀπὸ τοῦ ἐλέους αὐτοῦ παρεμυθήσατο τὴν λύπην ἡμῶν ἐπὶ τῇ ἀποδημίᾳ ἐκείνου διὰ τῆς παρουσίας ⟨τῆς σῆς⟩. Ἐπεὶ οὖν ἦλθες κατὰ τὰς ἡμετέρας εὐχάς, μηδὲν ὀκνήσῃς ἵνα μᾶς γράψῃς τίποτε ὀλίγα περί ⟨τε⟩ τοῦ ἁγίου τοῦ μητροπολίτου Ῥωσίας ⟨καὶ εἰ⟩ ἔχεις λόγον τινὰ ἐκείνου πρὸς ἡμᾶς· εἴπερ οὐδὲ ἔχεις, τοῦτο εὔκολον· εἰπὲ τὸ χρῄζεις πρὸς τὸν τιμιώτατον ἐν*
20 *ἱερομονάχοις κῦρ Βησσαρίωνα καὶ αὐτὸς θέλει γράψειν πρὸς ἡμᾶς· ἐγὼ γὰρ κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν οὐ δύναμαι ἐλθεῖν αὐτόθι, εἰ μὴ που νὰ παρέλθῃ ὁ καιρὸς τοῦ τρύγους. Καὶ θαρρῶ ἕως τότε ἢ ὁ καλόγερός μας νὰ ἔλθῃ μετὰ τῶν κατέργων ἢ νὰ μάθωμεν ἀκριβέστερον περὶ αὐτοῦ καὶ τότε, Θεοῦ θέλοντος, μέλλω ἐπιδημήσειν καὶ αὐτός. Τέως δὲ παρακαλῶ τὴν σὴν ἁγιότητα,*

Α' Edidit C, pp. 296 - 297, et Tomadakis in ΕΕΒΣ ΚΘ', 1959, p. 33.
5 *ἐπιθυμοῦμεν - εὐχόμεθα* C 16, 17, 18 add. C

25 *γράψον μοι τίποτε νὰ ἠξεύρω. Τὸν δεσπότην καὶ πατέρα μου, τὸν τιμιώτατον ἐν ἱερομονάχοις κῦρ Νεόφυτον, ποιῶ μετάνοιαν. Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἁγίαν ἡμῶν συνοδίαν χαιρετῶ καὶ προσφθέγγομαι. Ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ ⟨τὸ⟩ ἔλεος εἴη μεθ᾽ ὑμῶν. Ἀμήν.*

28 τὸ add. C

Β′

Ἰωσὴφ (Φιλαγρίου) πρός τινα Ἰωσὴφ φιλόσοφον, ἑαυτοῦ ὑπάρχοντα φίλον.

Ἔλαθεν ἡμῖν τὸ ὂν ἀντὶ τοῦ δυνατὸν ἐν τῇ τοῦ Ψῖ Ὁμήρου ῥαψῳδίᾳ ὡς τὸ οὗτος ὅς, ἀνέδην ὁ θείς· ἔχει δὲ τὸ μέν, ἐπεί με ὅπως ἔχω ἠρώτησας γράφειν, ὡς εἶδες· θάτερον δὲ ὡς ἔγωγε καὶ Θεός. Φιλοσόφει δ᾽ ἐνταῦθα ἴσως καὶ ἀντ᾽ ἐμοῦ, ἐπεί με τῆς ἐπιστήμης αἱ βάναυσοι κωλύουσι τέχναι. 5 *Ὅμως καί τι νεανικὸν φθέγξομαι· ἐξότου γὰρ ὡς ἐν εἰσαγωγῇ, οὐ γὰρ τελείως τούτων ἐτρύφησα τῆς φιλοσοφίας, τὰς τοῦ Ἰησοῦ προσηγορίας μεμάθηκα, αἳ τοῖς τῇ ἁμαρτίᾳ ὑπευθύνοις παρέχουσιν ἔλεον, ἔκτοτε ταύτην κατέλιπον τοῖς φιλοσόφοις. Ἥδε γάρ, ὡς οἶμαι, θυγάτηρ ταύτης· πολλὴ δὲ τούτων ἐστὶν ἡ διαφορά, ὡς ἡ μὲν ὄντως μήτηρ μίαν ταύτην τίκτει κυρίαν, ἡ δέ,* 10 *ὡς ἡ πρὶν, ἑπτὰ στεῖρα· καὶ ἡ μὲν ἀρχή, ἡ δὲ τέλος· τὰ δὲ τέλη ἐνεργείᾳ τὰ ἐν ᾧ εἰσιν ἔχει, ἡ δὲ δυνάμει. Περὶ ταύτης, οἶμαι, λελάληται τὸ «Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο». Ταύτης οὖν κἀγὼ τὸ ἁπλοῦν καὶ ἀποίκιλον ἐρασθείς, ὡς ταύτῃ μᾶλλον ἢ ἄλλως ᾑρετισάμην φιλοσοφεῖν. Ταύτην γὰρ ἀεὶ τὴν ἐνέργειαν τὸ κωλῦον οὐκ ἔστιν οὐδέν. Δύναταί γάρ τις ἴσως καθεύ-* 15 *δων καὶ ἐνεργῶν καὶ ἐσθίων ἐν ταύτῃ φιλοσοφεῖν, εἰ καὶ ἅμα δοκεῖ εἶναι τὰ ἐναντία. Ἓν γὰρ τῶν κτισμάτων ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἅμα ἔχει ἐνεργείᾳ τὰ ἀντικείμενα· καὶ τούτων ἕκαστον ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ ἀεὶ τὸ οἰκεῖον ἐνεργεῖν δύναται· νοῦς γὰρ ἐναντίον καὶ αἴσθησις. Τοῦτο οὖν τὸ τοῦ δημιουργοῦ πρόσταγμα ὑπεῖκον καλῶς καὶ τὴν τούτου [. . . . .] δεικνύον ἐν ἀδυνάτοις ἰσχύν, ἐνεργεῖ καὶ ἔχει ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἐνεργείᾳ ἅμα τὰ ἀντικείμενα.*

Ὁ Ἰωσὴφ τῷ Ἰωσὴφ χαίρειν.

11 - 12 Λουκ. ι′ 42

Β′ Edidit T (p. 138) e cod. Angel. 30 (c. 3. 16), f. 378ᵛ.

Γ′

[Ἰωάννης Χορτασμένος (; 1370 - 1436/7 ;)]

Τῷ τιμιωτάτῳ ἐν μοναχοῖς καὶ φιλοσόφῳ κυρῷ Ἰωσὴφ

Τὰ κατὰ Κύπρον ὑμῖν πεπραγμένα μικρὸν ἔμπροσθεν ἀπὸ τοῦ σοῦ συγγράμματος ἐπιγνούς, ἐμακάρισα μὲν τὴν σὴν γλῶσσαν οὕτω πάνυ καλῶς δυναμένην τῆς ἀληθείας προπολεμεῖν, τὴν δὲ Κυπρίων ἐλέησα συμφοράν, εἰς οἵαν ἀνομίαν ἐμπεπτώκασι. Καίτοι γε ἐν ἀρχῇ τὰ γεγραμμένα διεξιών, 5 *ἐπὶ πολὺ μὲν προηγόμην γελᾶν, ὁπότε τούτων ἀπολογουμένων ἀκούοιμι, καὶ ἀκρατῶς εἶχον πάνυ τοῦ πάθους, βαρβάρῳ καὶ δυσήχῳ βοᾷ, φησὶν Εὐριπίδης, τὰ ὦτα κατακρουόμενος. Ἔπειτα, λογισμῷ τὸ πρᾶγμα δοὺς μικρὸν ὕστερον, καὶ τὴν ἀπώλειαν τῶν τοσούτων ἐννοήσας ψυχῶν, τῆς ἐναντίας ἐγενόμην περὶ αὐτῶν διαθέσεως, τοσούτῳ μᾶλλον ἀθλιωτέρους τῶν ἄλλων,* 10 *οἳ Λατίνοις ὑποπεπτώκασι, τοὺς Κυπρίους ὑπολαμβάνων, ὅσῳ μετὰ τῆς πλάνης πρόσεστιν αὐτοῖς τὰ τῆς ἀλογίας, πονηρὰ τῷ ὄντι ξυνωρὶς αὕτη, καὶ δυναμένη τοὺς ἔχοντας εἰς αὐτόν, ὅ φασι, τὸν τοῦ Ἅδου πυθμένα καταγαγεῖν.*

Ἀλλὰ τοὺς μὲν πολλοὺς οὐδὲν θαυμαστὸν ἄνευ λογισμοῦ φέρεσθαι καὶ 15 *ποιεῖν ἀντὶ τῶν καλῶν τὰ πρὸς ἡδονήν. Τὸ δὲ τοὺς ἐκείνων ἱερωσύνης ἀξιώματι προϊσταμένους παράδειγμα γίνεσθαι παντοδαπῆς πονηρίας τῷ πλήθει, ἔστι δ᾽ ὅτε καὶ ὑπερβάλλειν, ποίας οὐ ταῦτα βαρύτερα συμφορᾶς; Καίτοιγε ἐκ προοιμίων λαμπρὰς ἡμῖν ὑπέφαινον τὰς ἐλπίδας, καὶ πάντες ᾤοντο μεταμέλειν ἐκείνοις τῆς πρὸς Λατίνους κοινωνίας. Ἦσαν δὲ οἳ καὶ τοὺς ἐκεῖσε* 20 *βαδίζοντας ὑμᾶς εὐδαιμόνιζον, ὡς ἂν ἐπὶ τοῦ Ἀλκίνου κῆπον ἰόντας, ἀλλ᾽ ὡς ἔοικεν, εἵμαρτο καὶ τῇδε τῇ νήσῳ Λατίνων λύμης εἰς κόρον ἐμφορηθῆναι, πολλῷ πλέον, οἶμαι, δυναμένης διαφθείρειν τὰς πόλεις ἢ τῆς οὐρανίας Ἀφροδίτης αἱ ἀπόρροιαι, ἐπὶ τοῦ διὰ Κυπρίων ἀκτινοβολούμεναι κλίματος, εἰ δεῖ τοι κἀνταῦθα τῷ μύθῳ μὴ ἀπιστεῖν.*

25 *Καὶ διὰ τοῦτο οἱ πολλῶν ἄξιοι πρεσβευταί, λέγω δὴ τοὺς ἡμέτερους, καὶ τῆς εἰρήνης, ὡς ἄν τις φαίη, μεσῖται ἐν ἀλλοτρίᾳ καθήμενοι τὰ τῶν αἰχμα-*

6 Εὐρ. Ὀρ. 1385

Γ′ Edidit H. Hunger, Johannes Chortasmenos Briefe..., Wien 1969, pp. 161-162. Correxi interpunctionem in v. 11 (*ἀλογίας, πονηρὰ* pro *ἀλογίας πονηρά,*).

λώτων ἠναγκάζοντο ὑπομένειν, μᾶλλον δὲ ὡς κακοῦργοί τινες ἥκειν ὑπω-
πτεύοντο κατασκοπήσειν τοῖς Κυπρίοις τὰ πράγματα. Οὕτω, παρὰ πᾶσαν
ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν, ἐξέβη τὰ τῆς πρεσβείας αὐτοῖς καὶ τὸ τῆς παροιμίας,
30 *ἐπὶ θησαυρὸν ἀπιόντες περιέτυχον ἄνθραξι. Οὐ μὴν ἡ τῶν ἀναγκαίων ἀπορία*
καὶ τὰ παρ' ἐλπίδα συμπτώματα τοὺς γενναίους ἀνέπεισαν ἀνάξιόν τι τῶν
αὐτοὺς προπεμψάντων βουλεύσασθαι καὶ ταπεινὸν ἐνιδεῖν τῷ καιρῷ. 'Αλλ'
ὄντες, ὡς ἀληθῶς, ἀληθείας πρεσβευταί, χρήματα μὲν πολλὰ λαμβάνειν ἐξὸν
παρεώσαντο, τοὺς δὲ ἀθλίους ἐκείνους οὐ διέλιπον νουθετοῦντες, μόλις ποτὲ
35 *ἀνανεῦσαι τοῦ βυθοῦ τῆς ἀπάτης, καὶ τῷ τῆς ἀληθείας ἡλίῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς*
προβαλεῖν. 'Ως δ' ἁπλῶς εἰπεῖν, ἔργῳ πᾶσιν ὑπέδειξαν, ὅτι ἄρα οὐχ ὑπόκρι-
σις καὶ πανουργία τὸ παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, καὶ τῆς τῶν δογμάτων
ἀκριβείας οὐδὲν ποιούμεθα προτιμότερον, κἂν διαρραγῶσι Λατῖνοι ψευδό-
μενοι καθ' ἡμῶν.
40 *Θαυμαστὴ μὲν οὖν, ὅπερ ἔφην, τοῖς ἡμετέροις πρέσβεσιν ἡ περὶ τἄλλα*
φιλοσοφία (οὕτω γὰρ ἐγὼ καλῶ τὴν τῶν χρημάτων ὑπεροψίαν, ἅπερ ἂν σφί-
σιν ὑπῆρξεν ἐκεῖθεν ἔχειν, οἰκονομικῶς μᾶλλον ἤ, ὡς προσῆκον ἦν, τῷ πρά-
γματι χρησαμένους), θαυμασιωτέρα δὲ ἡ ὁμόνοια, δι' ἥν, ὥσπερ τι γενόμε-
νοι τεῖχος ἄρρηκτον, οὐδεμίαν παρείσδυσιν καθ' ἑαυτῶν, κολακείᾳ καὶ ἀπάτῃ,
45 *κατέλιπον, ὥστε δυνηθῆναι κατασεῖσαι διὰ χρημάτων τὴν τῆς διανοίας ἀκρό-*
πολιν.
Τούτων τοιγαροῦν ἁπάντων αἰτία μὲν ἐξ ἴσου καθέστηκεν ἡ τῶν τριῶν
ἀρετὴ πρεσβευτῶν, κατά γε τὸν ἡμέτερον λόγον. Ἕτερος δ' ἄν τις εἴποι τῆς
ἀκριβείας ἐφικνούμενος, τὸν θαυμάσιον ἐν μοναχοῖς 'Ιωσὴφ οὐκ ὀλίγον, εἰ
50 *μὴ καὶ πλέον τι τῶν ἄλλων παρ' ἑαυτοῦ ταῖς πράξεσι συνεισενεγκεῖν, καὶ τού-*
τους ἡδέως τῶν πρωτείων ἐκείνῳ παραχωρεῖν, φύσεώς τε καὶ γλώττης ἕνε-
κεν καὶ τοῦ περὶ τὴν ἀλήθειαν ζήλου. Δι' ὅν, κινδυνεύσας χθὲς καὶ πρώην,
ὡς εἰπεῖν, παρανάλωμα γενέσθαι τοῦ φθόνου, προνοίᾳ Θεοῦ διεσώθη αὐτῶν
τῶν πολεμιωτάτων, τὴν ἀρετὴν τοῦ ἀνδρὸς αἰδεσθέντων.
55 *Καὶ θαυμαστὸν οὐδέν, εἰ πανταχοῦ τῆς ἐλάττονος χώρας ἀξιῶν, ὦ θαυ-*
μάσιε, σεαυτόν, καὶ τοῦτο λόγοις τε ὁμοίως καὶ ἔργοις ποιῶν κατάδηλον,
παρά γε ἡμῶν τῶν εἰδότων τὴν σὴν ἀρετήν, καὶ πολλῷ πρότερον ἀπ' αὐτῆς
τῆς ἀληθείας ἔχεις τὴν μείζονα. Καὶ γάρ, εἰ μηδὲν ἄλλο, τοῦτό γε αὐτὸ μόνον
ἀποχρῆν οἶμαι τοῖς εὐφημεῖν τὰ σὰ βουλομένοις, πολλῶν ἄξιον ὄντα μηδὲν
60 *οἴεσθαι διαφέρειν τῶν ἄλλων.*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

---

29 D. Karathanasis, Sprichwörter, σ. 97

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΠΑΤΕΛΛΑΡΟΣ ΚΡΗΣ (1595; - 1654)

μητροπολίτης Θεσσαλονίκης (1630/31 - 1646) καὶ ἐπιβάτης τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου (1634, 1652)

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΕΡΓΟΝ

Α'

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

'Αθανασίου Κομνηνοῦ 'Υψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν..., 1870, ἐν Κωνσταντινουπόλει (μερικῶς ἐκδοθέντα ὑπὸ Γερμανοῦ 'Αφθονίδου), σσ. 136 - 153 passim, ἐν σ. 153 τὸ πρῶτον ἡ παραίτησις τοῦ 'Αθανασίου Γ' κατ' 'Ιούλιον 1651). ⟨'Ανατύπωσις ὑπὸ Μ(ηνᾶ) Δ.Χ.(αμουδοπούλου), ΕΑ Α', 1880, σ. 105 .

Δοσιθέου πατριάρχου 'Ιεροσολύμων, Δωδεκάβιβλος.

Γεωργίου 'Ιω. Ζαβίρα, Νέα 'Ελλὰς ἢ 'Ελλην. Θέατρον², 'Αθῆναι 1972, σσ. 170 - 171 (ἡ α' ἔκδοσις τῷ 1872 ἐπιμελείᾳ Γ. Κρέμου, ἡ β' ἔκδοσις ἐπιμελείᾳ Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, 'Αθῆναι 1972).

Κ. Ν. Σάθα, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, ἐν 'Αθήναις 1968, σ. 245.

Τοῦ αὐτοῦ, Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη, τόμος Γ', ἐν Βενετίᾳ 1872, σ. 574 (ὁ 'Αθ. λαμβάνει προεδρικῶς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν μονὴν Βλαττέων, Αὔγουστος 1639).

'Ανδρονίκου Δημητρακοπούλου, 'Επανορθώσεις Σφαλμάτων τῆς Νεοελλ. Φιλ. τοῦ Κ. Σάθα, Τεργέστη 1872 (ἀφοριστικὸν κατὰ 'Αθ. Πατελλάρου ὑπὸ Κυρίλλου Λουκάρεως καὶ οὐχὶ τοῦ Κονταρῆ⟩, σσ. 23 - 26).

Τοῦ αὐτοῦ, 'Ορθόδοξος 'Ελλάς, ἐν Λειψίᾳ 1872, σσ. 152 - 153.

Μανουὴλ Γ. Γεδεών, Πατριαρχικοὶ Πίνακες, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, σσ. 550 καὶ 580 - 581.

É. Legrand, BH (Bibliographie Hellénique XVII s. I, 1894, σ. 329 (περὶ ἐπιγράμματος τοῦ Ματθ. Κιγάλα πρὸς τιμὴν τοῦ 'Αθ. Πατελλάρου) καὶ σσ. 374 - 375 (Στίχοι Νεοφύτου Πατελλάρου εἰς τὴν μετάφρασιν Κ.Δ. ὑπὸ Μαξίμου Καλλιπολίτου).

At. Papadopoulos-Calimach, Despre Atanasie Patelarie, patriarch ecumenic "Consorbiri literare" XXIII, 1890, N° 12, σσ. 1022 - 1024, 103 β ⟨δὲν τὸ εἶδον⟩.

Διάφορα 'Ελληνικὰ γράμματα ἐκ τοῦ ἐν Πετρουπόλει μουσείου τῆς Α.Ε. τοῦ κυρίου Nicolas Likhatcheff, ἐκδιδόμενα μετὰ παραρτήματος καὶ προλόγου ὑπὸ 'Αθ. Παπαδοπούλου-Κεραμέως, ἐν Πετρουπόλει 1907 (ὅπου σσ. ιβ'- κβ' καὶ 11 ἐν φωτοτυπικῷ πίνακι ἡ πρὸς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν Η' ἐπιστολὴ τοῦ 'Αθ. Πατελλάρου ἐξ 'Αγκῶνος τῆς 23 Σεπτεμβρίου 1635).

G. Hofmann, Patriarch Athanasios Patellaros - Seine Stellung zur Römischen Kirche, (Orientalia Christiana) OC XIX, n. 63, Σεπτ. 1930, σσ. 205 - 280 (μετὰ τῶν κειμένων τῆς σχετικῆς ἀλληλογραφίας). ⟨Κρίσις ὑπὸ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, Θεολογία 9, 1931, σσ. 181 - 186⟩.

Τοῦ αὐτοῦ, Athos e Roma OC V, 2, 1925, σσ. 139 - 140.

Τοῦ αὐτοῦ, Rom and Athos OC VIII, 1926, σσ. 5 - 6.

Τοῦ αὐτοῦ, Rom und der Athos...Nicolaus Rossi und der Kongregation de Propaganda Fide, Roma 1954 (Orientalia Christiana Analecta, 142). ⟨Γνωριμία Πατελλάρου καὶ Νικ. Ρώσση ἐν 'Αγίῳ "Ορει καὶ Θεσσαλονίκῃ (1634 - 1642)⟩.

μητροπ. Σάρδεων καὶ Πισιδίας Γερμανοῦ, Συμβολὴ εἰς τοὺς Πατριαρχικοὺς Καταλόγους Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῆς 'Αλώσεως καὶ ἑξῆς. Μέρος πρῶτον (1454 - 1702) ἐν Κωνσταντινουπόλει 1935, σσ. 112 - 117 (σσ. 115 - 117 : 'Υποσχετικὸν ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῆς προεδρείας καὶ προστασίας τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, μηνὶ Αὐγούστῳ 1639).

Κ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς 'Ιστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, εἰς τὰς σσ. 505 - 521. Περὶ 'Αθανασίου Γ' ὡς μητροπ. Θεσσαλονίκης σσ. 505 - 511.

A. M. Ammann, Athanase III Patellaros patriarche de Constantinople, ex-catholique et Saint Russe(!), "Revue des Études Slaves" 28, 1951, σσ. 7 - 16 (Paris).

Τάσος 'Αθ. Γριτσόπουλος, 'Αθανάσιος Γ' πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ΘΗΕ 1, 1962, στῆλαι 518 - 520.

Νικ. Β. Τωμαδάκης, 'Ο Νεόφυτος Πατελλάρος καὶ τὰ μοναστήρια τῆς Κρήτης, Μνημοσύνη 1, 1967, σσ. 32 - 40.

Μάξιμος ὁ Γραικὸς (1478 - 1556) καὶ 'Αθανάσιος Πατελλάρος (1597 - 1654). Δύο ἑλληνικαὶ προσωπικότητες παιδευθεῖσαι ἐν 'Ιταλίᾳ καὶ τιμώμεναι ὡς ἅγιοι ἐν Ρωσίᾳ, ὑπὸ Κωνσταντίνου Κ. Παπουλίδη, Θεολογία 41, 1970, σσ. 638 - 644. Βιβλιοκρισία μου ἐν ΕΕΒΣ ΜΑ', 1974, σσ. 519-520.

Georges Crontz, 'Ο οἰκουμενικὸς πατριάρχης 'Αθανάσιος Πατελλάρος ἐν Μολδαβίᾳ κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνος, «Πεπραγμένα Γ' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου», τόμος Β', 1974, σσ. 44 - 48.

Γεωργίου Π. Σαββαντίδη, Εὐσταθίου Πατελλάρου Octoechus in versu elegiaco traducta, διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ, 'Ιωάννινα 1974 (ὅπου βιογραφικὰ τῶν Ρεθυμνίων Πατελλάρων).

'Αποστόλου Γλαβίνα, Μητροπολῖται Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, 'Επιστ. 'Επετ. Θεολ. Σχολῆς Πανεπ. Θεσσαλονίκης 22, 1977, σσ. 75 - 162, ἐν σσ. 92 - 98, 104 - 108 καὶ 111 - 117 καὶ ἐν τοῖς ἐνδιαμέσοις περὶ τῶν τριῶν ἀρχιερατειῶν τοῦ 'Αθανασίου Πατελλάρου.

Ζαχαρία Ν. Τσιρπανλῆ, Τὸ 'Ελληνικὸ Κολλέγιο τῆς Ρώμης καὶ οἱ μαθητές του 1576 - 1700, Πατριαρχικὸν "Ιδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν Θεσσαλονίκης 1980 ⟨περὶ Πατελλάρων σπουδασάντων εἰς τὸ Κολλέγιον τοῦτο⟩.

Ariadna Camariano - Cioran, Sur les relations Roumano - Crétoises, Πεπραγμένα Β' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου 1961, τόμος Β', ἐν 'Αθήναις 1963, σσ. 16 ἑξ. 'Εν σσ. 19 - 24 : Athanase Patellaros. Σχέσεις του πρὸς τὸν ἐν 'Ιασίῳ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Basile Lupu (1634 - 1653) καὶ ἐξύμνησις τοῦ προσώπου καὶ τῶν ἔργων του τὸ 1643⟩.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

1590 - 1595 : Γέννησις εἰς Ρέθεμνος ἐκ πατρὸς Γεωργίου Πατελλάρου καὶ μητρὸς ἐκ τοῦ γένους τῶν Portius.

1605 - 1625 : Σπουδαί. 'Εγκαταβιοῖ εἰς "Αγιον "Ορος (Μ. Λαύραν;), ὅπου καὶ λαμβάνει τοὺς δύο πρώτους βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης.

1620 Νοεμβρίου : 'Εκλέγεται Κωνσταντινουπόλεως ὁ πατριάρχης 'Αλεξανδρείας Κύριλλος Λούκαρις.

1620 Δεκεμβρίου 30 : 'Εκλέγεται πατριάρχης 'Αλεξανδρείας ὁ Κρὴς Γεράσιμος Σπαρταλιώτης. Συνυπογράφει ὁ Θεσσαλονίκης Παΐσιος (καὶ οὐχί, ὡς ἀνεγνώσθη, 'Αθανάσιος).

1620 κατὰ Δεκέμβριον Σιγίλλιον Κυρίλλου Α' περὶ τῆς ἐπισκοπῆς Κασσανδρείας, αἰτήσει τοῦ μητροπ. Θεσσαλονίκης Παϊσίου (Γλαβίνας, σσ. 82 - 83).

1624 'Ιουλίου 17: Νέον συνοδ. ἔγγραφον ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου, αἰτήσει τοῦ Θεσσαλονίκης Παϊσίου (Γλαβίνας, σσ. 84 - 85).

1626 - 1628: Διδάσκαλος ἐν Βλαχίᾳ, μεταφράζει τὸ Ψαλτήριον.

1629 : Τὸν συναντᾷ ὁ οὐνίτης ἱερεὺς 'Αλέξανδρος Βασιλόπουλος εἰς "Αγιον "Ορος.

1629 : 'Ο Θεσσαλονίκης Παΐσιος ἐξακολουθεῖ καὶ ὑπογράφεται (Γλαβίνας, σ. 89, ὡς καὶ κατὰ τὰ ἔτη 1622, 1623, 1624, 1627, αὐτόθι. σσ. 80, 86, 87, 88).

1630 Δεκ. 24 : 'Ο Haga γράφει τῷ Leger ἐκ Θεσσαλονίκης : «siamo allogati nella casa di metropolita», É. Legrand, BH XVII s. IV, 1896, σ. 392. Πρὸ τῆς ἡμερομηνίας ταύτης ἔχει ὁ 'Αθανάσιος χειροτονηθῆ Θεσσαλονίκης.

1631 Σεπτέμβριος : Μαρτυρία (BZ VII, 1898, σ. 74).

1632 'Ιουλίου 2 : 'Επιστολή του πρὸς 'Αντώνιον Λεγῆρον (Leger) (Legrand, BH XVII s. IV, 1896, σσ. 406 - 407).

1632 : 'Υπογράφει Συνοδικὸν κανονισμὸν τοῦ ἁγίου 'Ιωάννου τοῦ ἐν Κρήτῃ (Γδερνέττου). Σιγίλλιον τοῦ Λουκάρεως. L. Petit, BAG, Bruxelles 1926, σ. 115. ('Η 'Ακολουθία τοῦ 'Αγίου ἐτυπώθη τὸ πρῶτον 1782). Τὸ ἔγγραφον ὁ Ν. Β. Τωμαδάκης ΕΕΒΣ ΜϚ', 1983-1986, σσ. (53-)56.

1634 Μαρτίου 6 (ἢ 7) : 'Επιβαίνει τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἐξορίζων τὸν Λούκαριν, καὶ ἐγκαθίσταται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ 'Ιεροσολύμων Θεοφάνους καὶ 14 ἀρχιερέων.

1634 Μαρτίου 16 : 'Υπόμνημα τοῦ ἐπισκόπου Θεουπόλεως καὶ Ρεντίνης Δαμασκηνοῦ, ἀντὶ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀρχιερατεύσαντος 'Αθανασίου, οὕτω ἀναχθέντος εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως. Κ. Ν. Σάθας, ΜΒ Γ', 1872, σ. 570.

1634 'Απρίλιος (ἢ Μαΐου 2): Καταβιβάζεται τοῦ θρόνου, ἀφορίζεται ὑπὸ τοῦ ἐπανερχομένου Λουκάρεως. (Τὸ σχετικὸν ἔγγραφον ἐδημοσίευσε πρῶτος ὁ 'Ανδρ. Δημητρακόπουλος, ἀποδοὺς αὐτὸ εἰς τὸν Κύριλλον Β' τὸν Κονταρῆν. 'Ορθῶς ἀπέδωκεν αὐτὸ εἰς τὸν Κύριλλον Α' τὸν Λούκαριν ὁ 'Αθαν. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, 'Ιεροσ. Βιβλιοθήκη IV, 1899, σσ. 17 - 18).

1634 Σεπτέμβριος : 'Ο 'Αθ. κρύπτεται ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλληλογραφεῖ μετὰ τῶν ἐκεῖ καθολικῶν πρέσβεων. Δύο ἐπιστολαί του πρὸς τὸν πρεσβευτὴν Shmidt ⟨Hofmann, AP, σσ. 224 - 226⟩.

1635 Αὔγουστος: 'Ο 'Αθ. φθάνει εἰς Ζάκυνθον, ὅπου συναντᾶται μὲ τὸν Λατῖνον ἐπίσκοπον καὶ τὸν γνωστόν του οὐνίτην ἱερέα 'Αλέξανδρον Βασιλόπουλον. Σχετικὰ δύο γράμματα τοῦ Βασιλοπούλου καὶ ἄλλο τοῦ ἐπισκόπου πρὸς τὴν Propaganda 20, 21 καὶ 25 Αὐγούστου (H o f m a n n, AP, σσ. 226 - 229).

1635 Σεπτεμβρίου 23: 'Ο 'Αθ. φθάνει εἰς τὴν παπικὴν πόλιν Ancona μὲ σκοπὸν νὰ προχωρήσῃ ἐκεῖθεν πρὸς Ρώμην, ἀλλὰ κωλύεται. 'Επιστολή του πρὸς τὸν ἐν Ρώμῃ καρδινάλιον Barberini (H o f m a n n, AP, σ. 229). 'Ομοίως γράφει πρὸς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν Η' (ἑλληνιστὶ) (αὐτόθι, σσ. 230 - 231). 'Ο 'Αθ. ἀποστέλλει πληρεξουσίους του εἰς Ρώμην.

1635 'Οκτωβρίου 1: Πρακτικὸν τῆς Propaganda Fide περὶ Πατελλάρου (H o f m a n n, σσ. 231 - 233).

1635 'Οκτωβρίου 5: Ἕτερον πρακτικὸν τῆς αὐτῆς Prop. Fide, δι' οὗ ἀπαγορεύεται ἡ μετάβασις τοῦ 'Αθανασίου εἰς Ρώμην ('Ο α ὐ τ ό ς, αὐτόθι, σσ. 231 - 235), φανερῶς ἢ κρυφίως.

1635 'Οκτωβρίου 6, 8: Ἕτεραι ἀποφάσεις τῆς Prop. ἀνακοινοῦνται τῷ 'Αθανασίῳ (αὐτόθι, σσ. 231 - 239).

1635 'Οκτωβρίου 21: 'Υπογράφει ὁμολογίαν πίστεως πρὸς τὴν Ρωμαϊκὴν 'Εκκλησίαν.

1635 'Οκτωβρίου 23: 'Ο 'Αθ. ἐξ 'Αγκῶνος εἰς Loretto δι' ἀνεπίσημον προσκύνημα. 'Επιστρέφει αὐθημερὸν εἰς Ancona.

1635 'Οκτωβρίου 24: 'Ο 'Αθ. ὑπογράφει ἀπόδειξιν εἰσπράξεως 1500 σκούδων ἀπὸ τὴν Propaganda (H o f m a n n, AP, σ. 231). Ταῦτα ὑπὸ τύπον viaticum (ταξιδιωτικά του ἔξοδα).

1635 Νοεμβρίου ἀρχαί: 'Ο 'Αθ. ἀναχωρεῖ δι' 'Ενετίαν ἐλπίζων νὰ βοηθηθῇ ὑπὸ τῆς πολιτείας ταύτης ὡς ὑπήκοός της. Οἱ ἀπεσταλμένοι του εἰς Ρώμην (δρ. Γεώργιος Πατελλάρος, ἀνεψιός του).

1635 Δεκέμβριος: 'Ο 'Αθ. ἐξακολουθεῖ παραμένων ἐν 'Ενετίᾳ, ἐν ἀναμονῇ εὐνοϊκῶν ἐξελίξεων ὑπὲρ αὐτοῦ εἰς τὴν Ρώμην. 'Ενισχύεται χρηματικῶς ἀπὸ τὴν 'Ενετίαν διὰ νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ. Διαχειμάζει εἰς 'Ενετίαν.

1636 'Ιανουαρίου 27 (π.ἡ.): 'Η 'Ι. Σύνοδος Κωνσταντινουπόλεως ἐκλέγει μητροπολίτην Θεσσαλονίκης τὸν ἐπίσκοπον Πολυανῆς Καλλίνικον, ἐξωσθέντος τοῦ Δαμασκηνοῦ (L. P e t i t, ÉO V, 1902, σσ. 155, 156).

1636 Μάρτιος: 'Ο Κρὴς μητροπολίτης 'Εφέσου Μελέτιος Παντόγαλος εἰς ἐγκύκλιόν του πρὸς τοὺς Κρῆτας καταφέρεται κατὰ τοῦ 'Αθανασίου (L e g r a n d, BH XVIIIs. IV, 1896, σσ. 232 - 238).

1636 Μαρτίου 10: 'Εξ 'Ενετίας ὁ 'Αθ. γράφει πρὸς τὸν προϊστάμενον τοῦ Κολλεγίου τοῦ 'Αγίου 'Αθανασίου εἰς Ρώμην Tarquinio Gallucci, πιστοποιητικὸν διὰ τὸν Θεσσαλονικέα Νικόλαον Κριτόπουλον (L e g r a n d, BH XVII s. III, 1895, σσ. 192 - 193).

1636 'Απρίλιος: 'Απογοητευμένος ὁ 'Αθ. ἀναχωρεῖ ἐξ 'Ενετίας καὶ κατὰ Μάϊον φθάνει εἰς τὴν Ragusa.

1636 Μάϊος: 'Ο 'Αθ. ἐκ Ραγούζης γράφει πρὸς τὸν πάπαν εἰς Ρώμην, ἀπειλῶν ὅτι θὰ μετέλθῃ πᾶν μέσον, δηλονότι τοὺς ἀλλοεθνεῖς, διὰ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως (H o f m a n n, AP, σ. 256).

1636 'Ιούνιος: 'Ο 'Αθ. φθάνει εἰς Κέρκυραν, ὅπου τὸν ὑποδέχονται καὶ μετὰ μικρὰν διαμάχην ἀπέρχεται. Ταῦτα ἀναγγέλλει τὴν

1636 'Ιουλίου 5 ὁ Λατῖνος ἐπίσκοπος πρὸς τὴν Προπαγάνδα (H o f m a n n, AP, σσ. 251 - 252).

20 - 6 - 1987

1636 θέρος κέξ.: 'Ο 'Αθ. εἰς Χίον, Πάτμον, Κωνσταντινούπολιν. Ζητεῖ ἀπὸ τοὺς 'Ενετοὺς νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Κρήτην (ὅπου ἀπαγορεύουν οὗτοι τὴν παραμονὴν ὀρθοδόξου ἀρχιερέως). Πληροφορίαι περὶ τῶν κινήσεων τοῦ 'Αθ. ἀπὸ τὸν ἀνεψιόν του (H o f- m a n n, AP, σ. 270).

1637: 'Επιστολὴ Ναθαναὴλ Κωνωπίου πρὸς Ant. Leger περὶ Πατελλάρου (L e g r a n d, BH XVIIs. IV, 1896, σ. 504, N° 203).

1637 Μάϊος: 'Ο 'Αθ. συμβιβάζεται ν' ἀπέλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην ἀναλαμβάνων τὴν μητρόπολιν αὐτῆς, ὅπου καὶ διακονεῖ ἀπὸ Αὐγούστου 1637 -'Ιουνίου 1638).

1638 Αὐγούστου 17: 'Ο 'Αθ., κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καταφεύγει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅπου κρύπτεται.

1638 Σεπτέμβριος 17: 'Αποτυγχάνει νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Κυρίλλου Β' (τοῦ ἀπὸ Βεροίας) καὶ ἐπιθυμεῖ ὡς 'Ενετὸς ὑπήκοος νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Κρήτην (H o f- m a n n, AP, σσ. 270 - 271).

1638: Γράφει πρὸς τὸν Δόγην τῆς 'Ενετίας νὰ τῷ παραχωρηθοῦν τὰ εἰσοδήματα τῆς 'Εκκλησίας τῆς Κρήτης, ἀντὶ ταῦτα νὰ δίδωνται εἰς τὸν Κύριλλον Β' (Κ. Δ. Μ έ ρ- τ ζ ι ο ς, ΕΕΚΣ Γ', 1940, σσ. 102 - 113).

1638 'Ιουνίου 28: Μαρτύριον τοῦ Κυρίλλου Α', ὃν διαδέχεται (20 'Ιουλίου) ὁ συνένοχος τοῦ ἐγκλήματος Κύριλλος Β' ὁ Κονταρῆς. Οὗτος ζητεῖ ἀπὸ τὸν 'Αθ. χρήματα, ἀλλ' ὁ 'Αθ. ἀρνεῖται προφασιζόμενος πενίαν.

1638 Σεπτέμβριος: Συμφωνεῖ μὲ τὸν ἐπιβάτην Κύριλλον Β' νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ 'Αθ. τὴν Κωνσταντινούπολιν, μεταβαίνων εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Πρὶν φύγῃ, τὴν

1638 'Οκτωβρίου 1 γράφει ὁ 'Αθ. πρὸς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν Ζ' ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (H o f m a n n, AP, σσ. 271 - 272).

1638 Φθινόπωρον: 'Ο 'Αθ. ἀφήνει τὴν βασιλεύουσαν καὶ κατευθύνεται πρὸς τὸ Αἰγαῖον.

1639: 'Εν ἀρχῇ εὑρίσκεται εἰς Πάτμον, κατ' 'Ιούλιον δὲ 1639 εἰς Χίον, ὅθεν ἀλληλογραφεῖ.

1639 Φεβρουαρίου 23: 'Ο Εὐστάθιος Πατελλάρος πρὸς τὴν Προπαγάνδαν, ὅτι ὁ ἀδελφός του 'Αθ. εὑρίσκετο εἰς Πάτμον (H o f m a n n, AP, σσ. 269 - 270).

(1636) - 1639: Κατὰ Μάρτιον 1636 πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ὁ 'Ηρακλείας Νεόφυτος Κρής, τῆς μερίδος τοῦ Λουκάρεως, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν διαδέχεται κατ' 'Απρίλιον τοῦ 1637 καὶ πατριαρχεύει μέχρι 28 'Ιουνίου 1638, ὅτε πνίγεται βιαίως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐνεργείαις τῆς Προπαγάνδας, χρηματοδοτούσης τὴν ὑπόθεσιν καὶ τοῦ ἐπανεπιβαίνοντος τοῦ οἰκουμ. θρόνου Κυρίλλου Β' Κονταρῆ (τοῦ ἀπὸ Βεροίας). 'Ο ἐπιβάτης οὗτος καταβιβάζεται τὸν 'Ιούνιον τοῦ 1639, καὶ τὴν 1ην 'Ιουλίου 1639 τὸν διαδέχεται Παρθένιος ὁ Α' ἀπὸ 1ης 'Ιουλίου 1639, πατριαρχεύσας μέχρι τῆς 8ης Σεπτ. 1644. (Σ ά ρ δ ε ω ν Γ ε ρ μ α ν ο ῦ, Κατάλογος... σ. 192).

1639 Αὔγουστος: 'Ο 'Αθ. ὑπογράφει ὡς πρόεδρος καὶ προστάτης Θεσσαλονίκης ὑποσχετικὸν συνοδικὸν ἔγγραφον, δι' οὗ τῷ παραχωρεῖται ἡ μητρόπολις κλπ. προεδρικῶς (Σ ά ρ δ ε ω ν Γ ε ρ μ α ν ο ῦ, Κατάλογος Α', σσ. 115 - 117).

1640 'Ιούνιος: 'Ο 'Αθ. εὑρίσκεται εἰς Θεσσαλονίκην ὡς πρόεδρος αὐτῆς.

1640: Καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ 'Αθ. ἐξακολουθεῖ φιλολατινικὴν διαγωγήν. 'Ο μισσιονάριος οὐνίτης Κωνσταντῖνος Κοσμᾶς Λογοθέτης, καταδιωχθεὶς εἰς Τρίκκαλα ὑπὸ τοῦ οἰκείου ἀρχιερέως, εὑρίσκει καταφύγιον παρὰ τῷ 'Αθανασίῳ (Τ σ ι ρ π α ν λ ῆ ς, Οἱ Μακεδόνες Σπουδαστές..., σ. 170).

1640: 'Ο Θεσσαλονίκης πρόεδρος 'Αθανάσιος ἀλληλογραφεῖ πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν (βάϊλον) τῆς 'Ενετίας Alvisio Contarini (Κ. Θ. Μ έ ρ τ ζ ι ο ς, Πατριαρχικά, 1951 καὶ Μνημεῖα Μακεδον. 'Ιστορίας, Θεσσαλονίκη 1947, σσ. 508 - 510, 8 'Ιανουαρίου 1641).

1641: Ὁ Ἀθ. ἔτι ἐν Θεσσαλονίκῃ.
1642 Ἀπριλίου 28: Γράμμα τοῦ Ἀθ. ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν Προπαγάνδαν (Hofmann, AP, σσ. 275 - 276).
1642 Μαΐου 16: Ὁ Ἀθ. γράφει ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς τὸν γραμματέα τῆς Propaganda Ingoli (Hofmann, Patriarchen..., σ. 16).
1643: Ὁ Ἀθ. καταφεύγει εἰς Μολδαβίαν παρὰ τῷ ἡγεμόνι αὐτῆς Vasile Lupu. Εἰς Ἰάσιον τὴν 4ην Μαρτίου. Ἐπίσης εἰς Γαλάζιον. Ὁ Lupu τῷ παραχωρεῖ εἰς τὰς δύο ταύτας πόλεις ἐκκλησίας πρὸς διαμονήν του καὶ ζωοτροφίαν του. Διαμένει εἰς τὴν μονὴν Ἁγίου Νικολάου Γαλατσίου.
1643 Ἰουνίου 4: Ἐξ Ἰασίου γράφει πρὸς τὴν Propaganda ζητῶν βοήθειαν (Hofmann, AP, σσ. 276 - 277).
1645: Ἡ Σύνοδος Πτρχ. Κωνσταντινουπόλεως ἀπορρίπτει αἰτήματα τοῦ Πατελλάρου σχετικὰ πρὸς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης (Τσιρπανλῆς, Οἱ Μακεδόνες Σπουδαστές..., 1971, σ. 229).
1645, Φεβρουαρίου 2: Ὁ Κοσμᾶς Λογοθέτης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως διαβιβάζει ἐπιστολὴν τοῦ Ingoli πρὸς τὸν Ἀθανάσιον εὑρισκόμενον εἰς Μολδαβίαν (Ζ. Τσιρπανλῆς, Οἱ Μακεδ. Σπουδαστές..., σ. 235).
1646 Ἰούλιος: Ἐκλέγεται μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ὁ Θεόκτιστος (Κ. Ν. Σάθας, ΜΒ Γ', 1871, σ. 579. Γλαβίνας, Μητροπολῖται Θεσσαλονίκης..., σσ. 118-119).
1651: Ὁ Ἀθανάσιος ἐπιστρέφει ἐκ Μολδαβίας εἰς Κωνσταντινούπολιν.
1652 (γ' δεκαήμερον): Τὸ δεύτερον ἐπιβαίνει τοῦ θρόνου. Μετὰ τὴν 30ὴν Ἰουνίου 1652 παραιτεῖται καὶ ἀναχωρεῖ διὰ τὰς Ἡγεμονίας.
1652: Μέσῳ Βλαχίας πορεύεται πρὸς Ρωσίαν.
1653 Ἀπριλίου 16: Φθάνει εἰς Μόσχαν, ὅπου εὑρίσκεται καὶ κατὰ τὸν Ἰούλιον. Τὴν 22αν Ἀπριλίου γίνεται δεκτὸς ἀπὸ τὸν Τσάρον, ὑφ' οὗ καὶ ἐνισχύεται οἰκονομικῶς.
1654 Ἀπριλίου 5: Εἰς Οὐκρανίαν καὶ δὴ τὴν ἐκεῖ μονὴν Lyben ἀποθνήσκει. Μετὰ ταῦτα ἐν Ρωσίᾳ θεωρεῖται ὡς ὀρθόδοξος ἅγιος. Ὁμοίως τοῦτο πιστεύεται καὶ εἰς τὸν Ἄθω, ὅπου ἐσώθη εἰκών του ὡς πατριάρχου.

I. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΤΟ ΔΕΝΔΡΟΝ ΤΩΝ ΠΑΤΕΛΛΑΡΩΝ

Α'. Ἡ εὐγενὴς οἰκογένεια τῶν Πατελλάρων ἐν Κρήτῃ (Ρεθύμνῃ) ιϛ' - ιζ' αἰ.[1]

α') Νικόλαος Πατελλάρος, οὗ υἱὸς ὁ
β') Γεώργιος, γεννηθεὶς πρὸ τοῦ 1540. Σύζυγος κόρης οἰκογενείας Πορτίων. Ἔσχεν υἱοὺς τὸν Ἀθανάσιον Γ', τὸν Πέτρον καὶ τὸν ἰατρὸν Εὐστάθιον.

Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς, ΕΚΡ, σ. 364.

Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1589 ὁ Zorzi Patelaro ἀστὸς τοῦ Ρεθέμνου ζητεῖ νὰ ἔχῃ beni alla guarnigione. Ὡς δικηγόρος τὴν 18ην Ἀπριλίου 1596 ζητεῖ ν' ἀποκτήσῃ τὴν Κρητικὴν εὐγένειαν. Ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ ποτὲ Nicolò Patelaro συνάγεται ἐξ αἰτήσεώς του τῆς 24ης Ἰανουαρίου 1590 (-1591), δι' ἧς ἠτεῖτο νὰ τῷ ἐπικυρωθῇ ἡ θέσις τοῦ scrivano deputato εἰς τὸ officio della Sanità τοῦ Ρεθύμνου, τὴν ὁποίαν κατέχει ἀπὸ τοῦ 1573, διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του. Ὁ αὐτὸς τὴν 29ην Μαρτίου 1600 ζητεῖ νὰ ἐξαιρεθῇ ἀπὸ κάθε φόρον καὶ ἐπιβάρυνσιν (dazio e gravezza).

Γ. Σ. Πλουμίδη, Αἰτήματα καὶ πραγματικότητες τῶν Ἑλλήνων τῆς Βενετοκρατίας, Ἰωάννινα 1985, σσ. 95, 130, 214 (ὅπου καὶ ἀρχειακαὶ ἐνδείξεις τῶν αἰτήσεων).

γ') Σταμάτης, ἀποθανὼν πρὸ τῆς 24ης Ἰουνίου 1600, ὅτε ὁ υἱός του
δ') Ἀντώνιος ἐκ Ρεθύμνου ζητεῖ νὰ τῷ ἐπικυρωθῇ ἰσοβίως ἡ μία τῶν δύο θέσεων τοῦ scrivano di officio del proprio τῆς πόλεως μὲ τοὺς αὐτοὺς ὅρους μὲ τοὺς ὁποίους τὴν κατεῖχεν ὁ ποτὲ Nicolò Schilemargo (Σκυλαίμαργος) καὶ ὁ υἱὸς τούτου misser Zuanne.

Γ. Πλουμίδης, αὐτόθι, σ. 131.

ε') Πέτρος υἱὸς Γεωργίου, γεννηθεὶς πρὸ τοῦ 1595. Ἀπαντᾶται τὸ 1606 εἰς Padova syndicus et protector τῆς ἐκεῖ Νομικῆς Σχολῆς. Πατὴρ τοῦ Γεωργίου (νομικοῦ) καὶ τοῦ ἀρχιμ. Νεοφύτου Πατελλάρου (εἶτα μητροπολίτου Κρήτης).

---

1. Περὶ τῆς οἰκογενείας Πατελλάρων Ρεθύμνης τὸ Χρονικὸν τοῦ Trivan (ἔτους 1644). Πρβλ. Μ. Ἰ. Μανούσακαν, Κρητ. Χρονικὰ 3, 1949, σ. 53. Χωρίον Πατελλάρι, τὸ ἐν Κυδωνίᾳ.

Ν. Μ. Παναγιωτάκης, "Ερευναι ἐν Βενετίᾳ, Θησαυρίσματα 5, 1968, σ. 79, σημ. 61.

ς') Γεώργιος υἱὸς Πέτρου, nob. Cretensis 1641. Ἀνεψιὸς τοῦ Ἀθανασίου Γ', νομικός, πρεσβεύσας διὰ λογαριασμὸν τοῦ θείου του εἰς Ρώμην τὸ 1636.

ζ') Νεόφυτος, υἱὸς τοῦ Πέτρου, πρωτοσύγκελλος τοῦ θείου του Ἀθανασίου Γ' εἰς Θεσσαλονίκην καὶ Ἰταλίαν καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀποσταλεὶς καὶ εἰς Ρώμην τὸ 1635, συναφορισθεὶς μετὰ τοῦ θείου του ὑπὸ Κυρίλλου Α' (1634).

η') Ἀθανάσιος, υἱὸς τοῦ γενάρχου Γεωργίου καὶ ἀδελφὸς τῶν Πέτρου καὶ Εὐσταθίου. Γεννηθεὶς πρὸ τοῦ 1595, ἱερομόναχος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει, ὅθεν ἀνήχθη τὸ 1630 (;) εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης. Δὶς ἐπέβη τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου (1634 καὶ 1652), τὴν πρώτην δὲ πατριαρχίαν του διεδέχθη ἡ ἀνάθεσις εἰς αὐτὸν προεδρικῶς τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τὴν δευτέραν ἡ ὁριστικὴ παραίτησις τοῦ θρόνου. Περαιτέρω βιογραφεῖται ἐκτενέστερον ὡς ἱεράρχης, ἑνωτικός, διδάσκαλος, συγγραφεὺς κλπ.

θ') Εὐστάθιος, υἱὸς τοῦ γενάρχου Γεωργίου, ἀδελφὸς τοῦ Ἀθανασίου Γ' καὶ τοῦ Πέτρου. Πατὴρ τοῦ Γεωργίου καὶ τοῦ Λαυρεντίου, ἰατρός, γεννηθεὶς εἰς Ρέθεμνος, σπουδάσας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κολλέγιον τῆς Ρώμης (1600 - 1608) καὶ εἶτα εἰς Παδούην Φιλοσοφίαν καὶ Ἰατρικὴν (1606 - 1607) καὶ ἐγκατασταθεὶς εἰς τὴν γενέτειραν. Συγγραφεύς.

É. Legrand, BH XVII s., III, 1894, σσ. 185 - 191, καὶ XVIII s., V, 1903, σ. 225. Ζ. Ν. Τσιρπανλῆς, ΕΚΡ, ἀρ. 189, σ. 364. Θωμᾶς Παπαδόπουλος, Κρητ. Χρον. 22, 1970, σ. 242.

ι') Γεώργιος, υἱὸς Εὐσταθίου. Εἰσῆλθεν εἰς τὸ Κολλέγιον τὴν 11.5.1631, ὅθεν ἐπέρασεν εἰς Padova διὰ σπουδάς, ἐξελθὼν τοῦ Κολλεγίου τὴν 6ην Ὀκτωβρίου 1638. Πιθανὸν ὁ ἐπιζήσας τῆς καταλήψεως τῆς Ρεθύμνης ὑπὸ τῶν Τούρκων (1646), Γάλλος προστατευόμενος καὶ πρόξενος ἐκεῖ.

É. Legrand, BH XVII s., III, 1894, σ. 190. Ζ. Τσιρπανλῆς, ΕΚΡ, σσ. 510 - 511, ἀρ. 394. Θ. Παπαδόπουλος, Κρητ. Χρον. 22, 1970, σ. 242.

ια') Λαυρέντιος, υἱὸς Εὐσταθίου, φοιτήσας εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κολλέγιον τῆς Ρώμης ἀπὸ 11 Μαΐου 1631 ἕως 6 Ὀκτωβρίου 1638, ὅτε ἀπῆλθεν εἰς Padova διὰ σπουδάς.

Βιβλιογραφία ἡ αὐτὴ τοῦ ὑπ' ἀρ. ι'.

Β'. Πατελλάροι Ἑνετοκρατίας κέξ.

α') Ἀξὸς Μυλοποτάμου 1627: Σταμάτιος Πατελλάρος, ἐν ἐπιγραφῇ.

G. Gerola, Monumenti Veneti nell'isola di Creta IV, 1932, σ. 487, σημ. 21 (αὐτόθι, σ. 481, σημ. 1, περὶ τῆς οἰκογενείας).

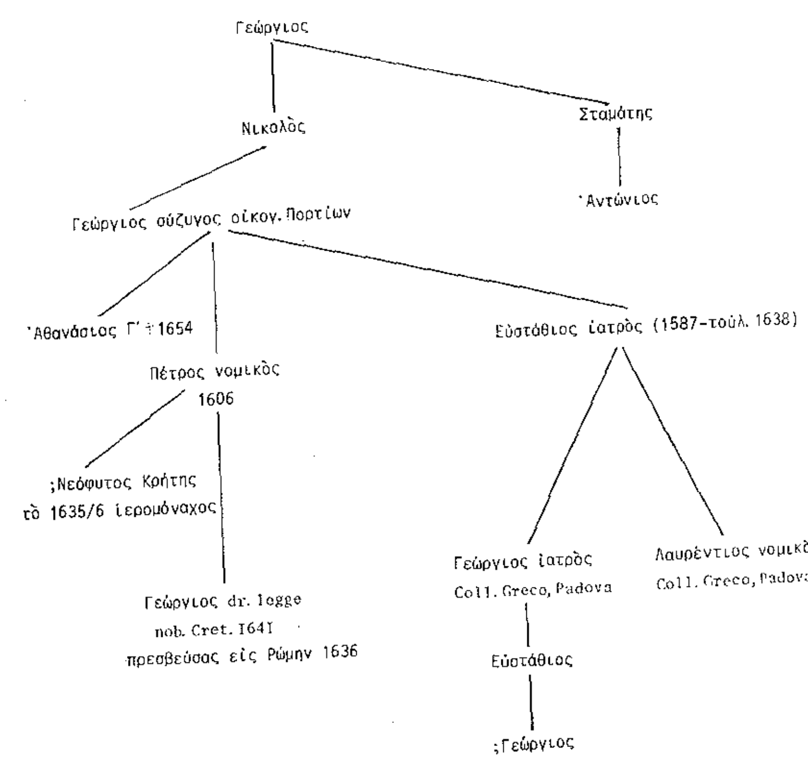
β') Ἀρκούδαινα Ρεθύμνης: Ντεῶρος (= Dottor) Πατελλάρος καὶ Στάης (Εὐστάθιος) Πατελλάρος, ἔχοντες χωράφια ἐκεῖ. Συμβόλαιον 18ης Δεκεμβρίου 1602.

Χριστιανικὴ Κρήτη Β', 1915, σσ. 422 - 423.

γ') Ρεθύμνου 1700: Docteur Patellare (= ἰατρὸς Πατελλάρος, ὑποπρόξενος τῆς Γαλλίας εἰς τὴν πόλιν, σπουδάσας νομικὰ ἐν Παδούῃ (Padova), γέρων ὅταν τὸν ἐγνώρισεν ὁ Tournefort, Voyages, I, σσ. 37 - 38, νέος δὲ κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ρεθύμνου ὑπὸ τῶν Τούρκων (1646), ὀρθόδοξος, ἀρνηθεὶς νὰ γίνῃ μουσουλμάνος καὶ ζήσας ὑπὸ τὴν Γαλλικὴν προστασίαν. Πιθανῶς ὁ Γεώργιος Εὐσταθίου Πατελλάρος.

δ') Μάξιμος Πατελλάρος, ἡγούμενος ἱ. μονῆς Διοσκούρι (Ρεθύμνης).

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΔΕΝΔΡΟΝ ΠΑΤΕΛΛΑΡΩΝ ΡΕΘΥΜΝΟΥ

II. Ο ΒΙΟΣ ΕΝ ΣΥΝΤΟΜΩ

Ὁ Ἀθανάσιος Πατελλάρος ὑπῆρξεν υἱὸς τοῦ Κρητὸς εὐγενοῦς Γεωργίου ἐκ Ρεθύμνης καὶ ἐκ μητρὸς τῆς οἰκογενείας Πορτίων (Portio), ἄγνωστον πῶς καλούμενος πρὸ τῆς ἱερώσεώς του. Οἱ ἕτεροι δύο του ἀδελφοὶ ἦσαν ὁ ἰατρὸς Εὐστάθιος Πατελλάρος (1587, ζῶν ἔτι τὸ 1638), σπουδάσας εἰς Παδούην καὶ στενὰς σχέσεις διατηρῶν πρὸς τὴν Λατινικὴν Ἐπισκοπὴν Ρεθύμνης καὶ ὁ νομικὸς Πέτρος (μαρτυρούμενος τὸ 1606, πατὴρ πιθανώτατα τοῦ ὀρθοδόξου ἱερομονάχου Νεοφύτου (εἶτα μητροπολίτου Κρήτης) ἰταλομαθοῦς καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ νομικοῦ Γεωργίου (ὡς Κρὴς εὐγενὴς μαρτυρεῖται τὸ 1641). Ποῦ ἐσπούδασεν ὁ Ἀθανάσιος (πάντως οὐχὶ ἐν Κρήτῃ) καὶ ἐξέμαθε τὴν Ἑλληνικήν, τὴν Λατινικὴν καὶ τὴν Ἰταλικήν, καὶ ποῦ τὸ πρῶτον ἱερώθη ἢ εἰς ποίαν μονὴν ἀνῆκεν, ἂν ἀνῆκεν, ἄγνωστον. Τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ ὅτι ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἁγίαν Αἰκατερίνην τοῦ Χάνδακος καὶ ὅτι δῆθεν ἦτο Σιναΐτης, εἶναι ὅλως ἀναπόδεικτα καὶ μεταγενέστερα. Πιθανώτατα ἠσκήθη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ἂν κρίνωμεν δὲ ἀπὸ τὸ μοναχικόν του ὄνομα Ἀθανάσιος, πρέπει νὰ ἐμόναζεν εἰς τὴν Μεγίστην Λαύραν. Εἰς τὸ Ὄρος συνήντησεν αὐτὸν ὁ οὐνίτης Ἀλέξανδρος Βασιλόπουλος τῷ 1629. Πολλάκις δ' ἔκτοτε ἐπεσκέφθη τὸν Ἄθωνα.

Πάντως ὁ ἴδιος γράφει τὴν 2αν Ἰουλίου 1632, μετὰ τὴν ἄνοδόν του εἰς τὸν θρόνον τῆς Θεσσαλονίκης, πρὸς τὸν Antonio Leger: *Ἀπειράκις ὁ μετάμελος ἐπῆλθέ μοι τοῦ ἀναβιβασθῆναί με τῷ τῆς ἀρχιερωσύνης θρόνῳ, ἀλλὰ τῆς φιλτάτης μοι ἀπειρχθῆναι φ ι λ ο σ ο φ ί α ς. Οὔτε γὰρ εἰς μνήμην ἔχω εἴ ποτε κἀγὼ ταῖς μούσαις συνωμίλησα, τοῖς φροντιστηρίοις περιεπόλησα καὶ ταῖς σοφίαις συνέχαιρον.* Μολονότι ὁμιλεῖ περὶ μουσῶν (μουσικῆς τε καὶ ποιήσεως) καὶ φροντιστηρίων, τὰ ὁποῖα εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι καὶ σχολεῖα, φιλοσοφία πάντως εἶναι ἡ κατὰ Χριστόν, καὶ φροντιστήρια εἶναι αἱ μοναὶ τῆς ἀσκήσεως, ὅπου ἄλλως τε ἐδιδάσκοντο Γράμματα.

Τὸ 1626 εὑρίσκομεν τὸν Ἀθανάσιον δ ι δ ά σ κ α λ ο ν εἰς τὴν Βλαχίαν, μεταφράζοντα τοὺς Ψαλμοὺς τοῦ Δαβὶδ εἰς τὴν δημωδεστέραν Ἑλληνικήν. Δοθέντος ὅτι ὁ θρόνος τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο σημαντικὸς (ἔχων πολλὰς ὑποκειμένας αὐτῷ ἐπισκοπὰς εἴς τε τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν) ἡ κατὰ τὸ 1630/1631 ἐκλογή του δεικνύει δύο τινά. Ὅτι ἐπλησίαζε τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος (ἑπομένως εἶχε γεννηθῇ πρὸ τοῦ 1595) καὶ εἶχε Κρὴς αὐτὸς τὴν εὔνοιαν τοῦ Κρητὸς Κυρίλλου Α' τοῦ Λουκάρεως, πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ἔτι πρός, ὅτι ἠδιαφόρει διὰ τὸν καὶ τότε γνωστὸν φιλοπροτεσταντι-

σμὸν τοῦ προστάτου του Λουκάρεως, ὁ ὁποῖος ἐπολιτεύετο ἀναδεικνύων Κρῆτας ὡς ἱεράρχας (Ἡρακλείας, Ἐφέσου κλπ.) ὑπηκόους τῆς Ἑνετίας, τῆς ὁποίας τὴν ἀνεξίθρησκον ὑποστήριξιν ἐπεζήτει, καὶ εἰς δευτέραν μοῖραν θέτων τὰ τυχὸν φιλοπαπικά των φρονήματα (ὡς τὰ τῶν οὐνιτῶν Πατελλάρων). Αἱ φιλοδοξίαι τινῶν ἐκ τῶν φίλων τοῦ Λουκάρεως, οὐ μόνον Κρητῶν, ἀπέδειξαν ὅτι οὗτοι (ὁ Θεοφάνης Ἱεροσολύμων, ὁ Μητροφάνης Ἀλεξανδρείας, ὁ Κύριλλος Βεροίας κ.ἄ.) εἰς κρισίμους στιγμὰς ἔθηκαν τὸ συμφέρον των ὑπεράνω τῆς φιλίας καὶ τῆς ὀφειλομένης πρὸς τὸν Λούκαριν εὐγνωμοσύνης. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Πατελλάρος, ὁ ὁποῖος παρὰ τὸ μέγα ἀξίωμα, ἀνεζήτει τὴν ἄνεσιν τῆς Βλαχίας καὶ τὴν ἐκεῖ πνευματικὴν ζωὴν (εἰς τὴν ὁποίαν πιθανώτατα τὸν εἶχεν ὁδηγήσει ὡς ὑποτακτικόν του ἄλλος Κρὴς ἱερωμένος). Ἐφιλοδόξησε λοιπὸν νὰ ἐξώσῃ τὸν εὐεργέτην καὶ κυριάρχην του καὶ νὰ τὸν διαδεχθῇ ἐξαγοράζων τὸν θρόνον ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ζημιῶν βαρύτατα τὸ Πατριαρχεῖον.

Ὡς πρόσχημα μετεχειρίσθη τὸν θρυλούμενον προτεσταντισμὸν τοῦ Λουκάρεως, ὁ ὁποῖος ἐν τούτοις ὑπέγραψε μὲν τὴν Ὁμολογίαν δι' ἐξωτερικὴν χρῆσιν, οὐδεμίαν ὅμως δογματικὴν ἢ λειτουργικὴν μεταβολὴν ἐπέφερεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅταν μετ' ὀλίγον ἐξώσθη καὶ ἐπανῆλθεν ὁ Λούκαρις καὶ τὸν ἀνεθεμάτισε καὶ μετὰ τοῦ διαφυγόντος πατριαρχείου ἀπώλεσε καὶ τὴν γαλακτοφόρον Θεσσαλονίκην, τότε ἐφαντάσθη ὅτι προσχωρῶν πρὸς τὸν Πάπαν θὰ ἐπανήρχετο εἰς τὸν θρόνον. Ἀλλ' ἡ Ρώμη εἶχε τὸν ἄνθρωπόν της. Ἐὰν ὁ Ἀθανάσιος Γ' ἦτο λόγιος, γλωσσομαθής, ῥήτωρ καὶ εὐσεβής, ἡ Προπαγάνδα προετίμησε τὸν ἀδίστακτον, ἀσελγῆ, ἀγράμματον Κύριλλον Β' τὸν ἀπὸ Βεροίας (τὸν περιβόητον ἐγκληματίαν Κονταρῆν). Οὐδὲ ἠδύνατο φανερὰ ἡ Ρώμη νὰ ἐπέμβῃ καὶ ἀναβιβάσῃ ἄλλον. Μετεχειρίσθη λοιπὸν τὸν ἀνόητον Ἀθανάσιον ὡς ὄργανον. Τὸν ἔβαλε καὶ ὑπέγραψε τὸν Ὅρον τῆς Φλωρεντίας (1439) καὶ δι' ὅρκου ἐκύρωσε τὰ ἔγγραφα τοῦ φακέλου κατὰ τοῦ Λουκάρεως ὡς γνήσια, δι' οὗ οὗτος θὰ ἐδικάζετο ὡς αἱρετικὸς καὶ θὰ ἐθανατοῦτο (ὡς ἔγινε τὸ θέρος τοῦ 1638). Καὶ μαζί του συνυπέγραφε καὶ ἡ οἰκτρὰ συνοδία του (εἷς ἐπίσκοπος, ὁ ἀρχιδιάκονός του καὶ ὁ ἀνεψιὸς καὶ πρωτοσύγκελλός του Νεόφυτος, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπέστειλεν εἰς Ρώμην ὡς πρεσβευτήν). Ὕστερον τοῦ ἀπηγόρευσε νὰ ἔλθῃ εἰς Ρώμην κρυφίως ἢ φανερῶς καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ μεταβῇ εἰς Ἑνετίαν, ἀφοῦ τὸν ἐφωδίασε μὲ 1.500 σκοῦδα, τὰ λύτρα τῆς προδοσίας ἢ τῆς ἀπειρίας καὶ ἀνοησίας του. Ἀλλ' ἡ Ἑνετία ἡ ὁποία ἐπροστάτευε τὸν Λούκαριν τὸν ἐβοήθησε μόνον τόσον, ὥστε τὴν ἑπομένην ἄνοιξιν (1636) διὰ Ραγούζης καὶ Κερκύρας νὰ ἐπιστρέψῃ ἄπρακτος εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὠργισμένος κατὰ τῆς Ρώμης, κατὰ τῶν (ὡς ἐνόμιζεν) εὐκαιριῶν ἃς ἀπώλεσε καὶ κατὰ τῆς ἰδίας του ὁμολογίας. Ἔκτοτε ἤρχισε μία ἐναλλαγὴ προσπαθειῶν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, νὰ ζήσῃ εἰς Κρήτην, νὰ ἐπαναποκτήσῃ τὴν Θεσσαλονίκην, νὰ βοηθηθῇ ἀπὸ τὸν

Πάπαν καὶ τὰ Λατινικὰ κράτη, ὧν αἱ πλεῖσται ἀπέτυχον. Ἡ Ρώμη ἐξηκολούθει ὑποστηρίζουσα σταθερῶς τὸν Κονταρῆν, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν Τούρκων ἀπέπνιξε τὸν νόμιμον πατριάρχην Λούκαριν τὸ θέρος τοῦ 1638. Ὅταν καὶ ὁ Κονταρῆς ἔλαβε τὸ δίκαιον τέλος καὶ ἐξῆλθε τοῦ προσκηνίου, ὁ Ἀθανάσιος ἐπέστρεψε διά τινα ἔτη εἰς Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ βαρυνθεὶς τὴν ἐπαρχίαν κατέφυγεν εἰς Βλαχίαν, ὅπου μᾶλλον ἠργυρολόγει. Συλλέξας τὰ ἀναγκαῖα χρήματα ἐπέβη διὰ δευτέραν φορὰν (1652) τοῦ θρόνου καὶ ταχέως κατεβιβάσθη αὐτοῦ. Καταφυγὴ ὁ χῶρος τῶν Ἡγεμονιῶν, ὅπου φαίνεται δὲν ἦτο πλέον εὐμενῶς δεκτός. Μεταβαίνει εἰς Ρωσίαν, φθάνει εἰς Μόσχαν, παρουσιάζεται εἰς τὸν Τσάρον. Ἐπιστρέφων εἰς Οὐκρανίαν ἀποθνῄσκει. Καὶ ὅ τι δὲν ἐπέτυχεν εἰς τὴν ζωήν του μεταξὺ τῶν γνωστῶν καὶ συμπατριωτῶν του, τὸ ἐπιτυγχάνει διὰ τοῦ θανάτου του. Θεωρεῖται ἅγιος ἀπὸ τοὺς ἀδαεῖς Ρώσους.

Ἡμεῖς ἐδῶ, ἀφοῦ παρακολουθήσωμεν τὴν ζωήν του, θ' ἀσχοληθῶμεν μὲ τὸ συγγραφικόν του ἔργον, ὅσον ἠδυνήθημεν νὰ πλησιάσωμεν.

III. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ

Θὰ διηρωτᾶτο τις ἂν ὁ Ἀθανάσιος ἦτο ἁπλοῦς ἀπατεών, φιλόδοξος
καὶ φιλοχρήματος, ὁ ὁποῖος ἀπέβλεψεν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον χάριν
δόξης, χρημάτων καὶ πάθους, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ὁ φίλος του Κύριλλος
Λούκαρις ἦτο αἱρετικός, ἀποτυχὼν δὲ τὸ πρῶτον προσέφυγεν εἰς τὴν Ρώμην
διὰ νὰ τὸν ἐπιβάλῃ αὕτη μέσῳ τῶν καθολικῶν πρέσβεων τῆς Κωνσταντινου-
πόλεως καὶ τῶν χρημάτων τὰ ὁποῖα θὰ διέθετεν. Ἔφθασε δὲ οὐ μόνον νὰ
ἀναγνωρίσῃ τὰ φερόμενα ὡς αὐτόγραφα τοῦ Λουκάρεως ὡς γνήσια (τὴν
Ὁμολογίαν καὶ τὸν σχετικὸν φάκελον) ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπογράψῃ ὁμολογίαν
κατὰ τὸν τύπον τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου. Ὅτε δὲ εἶδε σαφῶς ὅτι ἡ Ρώμη
οὔτε νὰ μεταβῇ ἐκεῖ τὸν ἄφηνεν οὔτε ἤθελε νὰ δυσαρεστήσῃ τὸν ἄνθρωπόν
της Κύριλλον Β' τὸν Κονταρῆν, οὔτε κἂν ἱκανοποίει τὰς χρηματικάς του
ἀπαιτήσεις, κατέφυγεν εἰς τὴν Ἑνετίαν, ὡς παλαιός της — ἐκ Κρητῶν εὐγε-
νῶν — ὑπήκοος, ἐλπίζων ἐκεῖθεν ὑποστήριξιν. Ἄλλη ὅμως ἦτο ἡ πολιτικὴ
τῆς Ἑνετίας, ἡ ὁποία οὐδέποτε θὰ δυσηρέστει τοὺς πολυαρίθμους ὀρθοδόξους
ὑπηκόους της διὰ σκαιᾶς ἐπεμβάσεως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου
μάλιστα καὶ ὁ Κύριλλος Λούκαρις ἦτο ἄνθρωπος ἰδικός της παιδιόθεν. Τότε
ἠνεῴχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ Πατελλάρου καὶ ἀντελήφθη ὅτι εἰς μάτην ἐκο-
πίασεν, ἐξώδευσεν, ἐξηυτελίσθη εἰς Ἀγκῶνα, ὡμολόγησε, κατηγόρησε,
παρεκάλεσεν. Ἀπὸ τὴν Ragusa ἠπείλησεν ὅτι θὰ μετέλθῃ ἄλλα μέσα, ὑπαι-
νιττόμενος ὅτι θὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν πλοῦτον τῶν ἡγεμόνων, τῶν μοναστη-
ρίων καὶ τῆς Ὀρθοδοξίας τῶν Ἡγεμονιῶν διὰ ν' ἀνέλθῃ εἰς τὸν ἀπολεσθέντα
θρόνον. Ἡ ἐπιστροφή, μέσῳ Κερκύρας, τῷ ἔδειξεν ἀκόμη ἐντονώτερον πό-
σον ἀνεπιθύμητος ἦτο εἰς τοὺς Λατίνους. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπε-
δίωξε νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Κρήτην. Ἀλλ' ἡ Ἑνετία ταραχο-
ποιοὺς ἐπισκόπους ἐκεῖ δὲν ἤθελεν, οἱ ὁποῖοι θὰ ἐδίχαζον τὸ ποίμνιον μὲ πολι-
τικὰς προεκτάσεις, καὶ τὸν ἀπέκλεισεν. Ἐδέχθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Κωνστα-
ντινούπολιν, ἔβαλε μετάνοιαν εἰς τὸν Λούκαριν, τὸν ὁποῖον δὲν εὕρισκε πλέον
αἱρετικόν.

Ὡς πρόεδρος Θεσσαλονίκης ἐθαυμάζετο ὡς ῥήτωρ, ἐπῄνει τὴν Ρωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν, ἐσχετίζετο πρὸς τοὺς μισσιοναρίους της ἐκεῖ καὶ εἰς τὸν Ἄθω, ηὐνόει τὴν φιλολατινικὴν παιδείαν τοῦ κλήρου, πάντοτε μὲ τὸ ὄμμα ἐστραμμένον πρὸς τὴν Πόλιν. Ποτὲ ὁ δαίμων τῆς φιλαρχίας δὲν τὸν ἀφῆκεν οὔτε εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἥσυχον. Ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀφοῦ εἶχε στραφῆ κατὰ τοῦ Κονταρῆ καὶ τῶν ἐγκλημάτων του, ἐπέβη τὸ δεύτερον

ἐπ' ὀλίγον τοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως, ἐξώσθη καὶ ἔλαβε τὸν δρόμον τῆς ἐξορίας. Τώρα δι' αὐτὸν δὲν ὑπῆρχε πλέον οὔτε Κρήτη οὔτε Ρώμη οὔτε χῶρος ἐλεγχόμενος ἀπὸ τοὺς Φράγκους. Ἐπορεύθη εἰς Βλαχίαν ὅθεν (πιθανῶς τὸ 1627) ἐξεκίνησε καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πρόθυμον νὰ ἁγιοποιήσῃ ἕνα καλόγηρον ἢ νὰ τὸν ρίψῃ εἰς πολυετῆ φυλάκισιν Ρωσίαν, ὑποπτεύουσα αὐτὸν ὡς κατάσκοπον. Ἐπεσκέφθη τὴν Μόσχαν, καὶ ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν Οὐκρανίαν εὗρεν αὐτὸν ὁ θάνατος, ὀρθόδοξον, ἅγιον διὰ τοὺς ἁγιαζομένους ὑπ' αὐτοῦ ἀλλοεθνεῖς καὶ βαρβαροφώνους!

Χωρὶς θρόνον, χωρὶς πατρίδα, προδομένος ἀπὸ τοὺς κακοὺς του ὑπολογισμούς, λόγιος ἄνθρωπος, ἄξιος καλυτέρας τύχης, ἔθανεν ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ. Μία εἰκών του ἐστάλη εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, τὸ ὁποῖον ἐπεσκέπτετο καὶ ἠγάπα. Ἡ Κρήτη τὸν ἐνεθυμήθη μόλις διὰ στίχου τινὸς τοῦ Μπουνιαλῆ, ὅταν ὁ Ἀρμαγεδὼν τοῦ Ἑνετοτουρκικοῦ Πολέμου (1645 - 1669) ἀνέτρεψεν ἐκεῖ τὰ πάντα. Ἀλλ' ὁ συνοδεύσας αὐτὸν εἰς ὅλα του τὰ παθήματα καὶ διαβήματα εἰς Θεσσαλονίκην, Κωνσταντινούπολιν, Ἑνετίαν, Ἀγκῶνα, ὁ παρουσιασθεὶς ἐξ ὀνόματός του εἰς τὸν πάπαν καὶ συνομόσας μετὰ τοῦ θείου του τὴν εἰς τὴν Φλωρεντίαν Ὁμολογίαν ἀνεψιός του Νεόφυτος, ἐξεδικήθη τὴν δολιότητα τῆς Ρώμης καὶ τὴν Ἑνετικὴν στάσιν ἔναντι τοῦ Ἀθανασίου. Σπουδασμένος αὐτὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν, γνωστὸς ἐπιγραμματοποιός, παραδεχθεὶς τὴν οὐνίαν, μετέστη πρὸς τοὺς Τούρκους πρὶν ἢ πέσῃ ὁ Χάνδαξ, ἐγένετο ὁ πρῶτος ὀρθόδοξος μητροπολίτης Κρήτης καὶ συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ κλονίσῃ τὴν πίστιν τῶν Ἑλλήνων ὀρθοδόξων ἐπὶ τὴν νίκην τῶν Λατίνων Ἑνετῶν κ.ἄ. Φράγκων! Αὐταὶ εἶναι αἱ τύχαι τῆς Ἱστορίας. Ἀλλ' οὐδ' εἰς τὴν Κρήτην ἐπέπρωτο νὰ εὐδοκιμήσῃ ὁ Νεόφυτος οὗτος καὶ τὸ τέλος του τὸν ηὗρεν εἰς τὴν Βλαχίαν.

Περαιτέρω ἐξήγησις εἰς τὰς παλιμβουλίας ταύτας δύναται νὰ δοθῇ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ μὲν οἰκογένεια τοῦ Λουκάρεως καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κύριλλος Α' ἦσαν ἀνέκαθεν καθαροὶ Ὀρθόδοξοι (διὸ καὶ σπουδάσας ἐν Παδούῃ τὴν Ἰατρικὴν δὲν ἔλαβε πτυχίον, διότι δὲν ἠθέλησε νὰ ὁρκισθῇ ὅτι εἶναι Λατῖνος!). Οἱ δὲ εὐγενεῖς τῆς Ρεθύμνης Πατελλάροι εἶχον χαλαρὰν τὴν οὐνιτικήν των συνείδησιν, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι καὶ ἰατροὶ ἐγένοντο καὶ συνειργάζοντο μὲ τὴν ἐπιτόπιον Λατινικὴν Ἐκκλησίαν. Καὶ μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Χάνδακος μὲ τοὺς Τούρκους.

Δικαίως ὁ Λούκαρις ἐκαυχᾶτο διὰ τοὺς γονεῖς του ὅτι ἦσαν Ἕλληνες. Διὸ καὶ ὡς Ἕλλην συνεπὴς πρὸς ἑαυτὸν ἐμαρτύρησεν.

IV. ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΠΑΤΕΛΛΑΡΟΥ ΚΑΙ ΚΡΙΣΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΥ ΕΥΜΕΝΕΙΣ Ἢ ΔΥΣΜΕΝΕΙΣ

Α' ΣΥΓΧΡΟΝΩΝ

1) Νικόλαος Ῥώσσης (De Rubeis) μισσιονάριος ἐν Ἁγίῳ Ὄρει[1]

Πρὸς τὸν Monsignor Francesco Ingoli

Γραμματέα τῆς Προπαγάνδας

Ἄθως, 10 Ἰανουαρίου 1640

Ν° 28, σ. 83 (Μετὰ τρίμηνον καταφυγὴν εἰς τὸ Ῥωσικὸν τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος, ἐκ φόβου τῶν Τούρκων).

Hora di nuovo mi sono venuto nelle Care (Καρυαί), *dove è venuto il patriarcha Atanasio il Patellaro, havendo la metropoli di Tessalonica per alquanto tempo, finchè acomodasse le cose del patriarchato, e poi renunciatagli la sedia patriarchale del presente, si spera di sedere della sua sedia: sotto la metropolitana di Thessalonica, essendo il vescovato di Monte S(an)to, faceva la visita della sua sedia, è venuto anche costà, il quale mi mostrò grand'afetto, et in una sua predica lo sentii essaltar tanto la Sede Apostolica di S(an)to Pietro che mostrò come tutti i santi padri no(st)ri conoscevano per capo et guida e maestro di tutte le cose sacre il Sommo Pontifice di essa Sedia, et in una conversatione interrogato da certi Thessalonicensi, se gli Latini sono catholici, gli rispose avanti dime, che mai furono heretici, neanco la Chiesa orientale gli chiama e gli ha tenuto per tali, ma solamente l'invidia e gli odij di certi nostri malvaggi fece questa discordia et disunione.*

Da questa occasione gli dissi io che gl'inglesi et flamenghi sono heretici et nemici capitalissimi della verità. Onde alcuni gieromonaci, quali erano stati in quelle parti, cominciarono dirmi come mostrano grand' affetione alla nazione greca et che, se il patriarca Cyrillo (Λούκαρις) *fosse andato in quelle parti come lo chiamavano, senz'altro sarebbe con sommi honori et dignità ricevuto, perchè l'aspettavano et*

1. G. Hoffmann, Rom und der Athos, OCA 142, 1954, σσ. 83 κἑξ.

farebbe collegi et chiese nel rito orientale, non come li latini et massime romani, che non vogliono vedere, et respondendo io come quel affetto degl'heretici non era vero, ma finto et mascherato et interessato, perchè lo mostrano per trahere la Chiesa orientale nelle loro heresie, ma i romani non hanno questo scopo, ma solamente honorano quelli che sono degni et servono la Chiesa di qual che servitù segnalata: et in questo mi rispose uno exarco venuto da Constantinopoli sopra i vescovati di Monsignor Athanasio, ed era con esso.

Οὕτω λοιπὸν ἐτιμήθη ὁ κύριος Κανάκιος θεῖος σας, ὁ ὁποῖος μόλις ἔχει ἄρτον διὰ τροφήν, καθὼς ἐπληροφορήθημεν καὶ ἐν τούτοις ὑπερήσπιζε τὴν Λατινικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ δὲν ἐλογάριαζεν οὔτε τὴν ζωήν του χάριν τῆς τιμῆς της; Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι οἱ Λατῖνοι πάντοτε ἦσαν ἔτσι καὶ οὔτε ἤθελαν ν' ἀκούσουν περὶ Ἑλλήνων, καὶ μοῦ ἔλεγεν ὅτι ὅσοι μετέβησαν ἐκεῖ...

N° 29, σσ. 84 - 85 — Ἄθως 5 Μαρτίου 1640

Di Monsignor Athanasio il Patelaro già patriarcha, scrissi a V. S. ...come mostra grand'affetto alla S(an)ta Chiesa, e non cessa di esaltarla nelle sue prediche e sermoni, che è segno d'un honissimo animo veso la S(an)ta Chiesa (Romana), e Dio volesse che requistasse la sua sedia patriarcale, perchè credo che sarebbe gran giovamento alla fede catholica in queste parti dell'Oriente.

N° 32, σσ. 88 - 89 — Θεσσαλονίκη 5 Ἰουλίου 1640

...Costi ho trovato il Monsignor Athanasio il patriarcha, il quale mi mostrò grand'affetto, et ne dice molto bene per la Sta Chiesa, anzi mi disse: "Se Iddio farà d'arrivar ala mia sedia patriarchale, penso di far vescovi et metropoliti tutti dotti et ben affettionati alla Chiesa occidentale et massime scolari del Collegio (Greco di S. Athanasio di Roma) et allora vederebbe la Sta Chiesa, se sarebbe unione o non.

Vorrei fare anco che nel patriarchato meco stia un come nuncio della Sua Santità (il Papa) mandato perito nella Chiesa e nella lingua greca a vedere tutto quello che sia espediente et non sia pregiuditio della Chiesa romana, et vederrebbero [che] si ammetterebbe il concilio fiorentino o non". Il che si è anco il cor suo cusì come veramente si vede nelle parole. Dio volesse che arrivasse in quel stato che desidera.

Ho cercato diveder l'animo suo per molti mezzi che non sia solamente di parole, ma veramente non si mostra tale, anzi spessime volte nelle sue prediche l'ho sentito esaltar la Sta Chiesa (Romana) et dire aperta voce che tutti della Chiesa romana sono catholici.

15 Αὐγούστου 1640 γράφει πάλιν ἐξ Ἄθω.

N° 40, σ. 97 (περὶ Γάλλου προξένου εἰς Θεσσαλονίκην). Ἄθως 5 Ὀκτωβρίου 1640.

...adesso che gode la metropoli di Thessalonica il monsignor patriarchà Athanasio il Patellaro, ben affettionato alla Santa Chiesa Romana... (προτείνει ὅπως οἱ Γάλλοι ἀποστείλουν πρόξενον εἰς Θεσσαλονίκην, ὁ ὁποῖος νὰ ἐργασθῇ μὲ τοὺς καπουτσίνους κλπ.).

N° 41, σσ. (98 -)99 — Θεσσαλονίκη 15 Φεβρουαρίου 1641

Con tutto ciò venuto costì in Thessalonica con alcuni monaci se dalla inculcatione de Monsignor Athanasio già patriarcha, son venuti et alcuni seculari et studiano. Voramente non posso scrivere... l'affetto grande che mi mostrò et mi mostra il Monsignor Athanasio et il bene che dice per la Sta Chiesa, cusi in privato come anco in pulpito che ogni festa predica al popoli poichè mi pare che sia uno delli antichi santi Padri. Idio lo facci a ritornur a sua sedia patriarcale perchè è veramente degno.

N° 43, σσ. (100 -)101 — Θεσσαλονίκη 5 Ἀπριλίου 1641

Sono anco alcuni seculari Thessalonicensi che studiano, mossi dal ill.mo et rev.mo Monsignor Athanasio già patriarcha di Constantinopoli, il quale sempre nelle sue prediche, havendo una natural facultà nel dire, non cessa mai di esaltare la Sta Chiesa, facendo anco un frutto mirabile nel popolo, che lo tengono secondo dopo S. Gioan Chrysostomo, ringratia sommamente Sommo pontefice e don Antonio (card. Barberini) l'eminentissimo et rev.mo sig.r Cardinale, capo della Santa Cong(regatio)ne, e tutti gl'altri eminentissimi Signori...

N° 44, σ. 102 — Θεσσαλονίκη 16 Ἀπριλίου 1641

...Quanto a monsior Athanasio, già patriarcha di Constantinopoli. non posso scrivere altro a S.V. ill., senon quello che sono obligato come proprio figliol delia Santa Chiesa che i lo verità et che non si trova persona alcun in tutto l'Oriente prelato degno e di più affetto verso la Sta Chiesa Romana di esso che possa fare di opere segnalate, essendoli comandato dalla Sta Chiesa. Credo che ancho l'Il.mo et eccel.mo Sig.r Contarini, bailo di Venetia, haverà scritto le uniche virtù di questo prelato. A me basta per hora dire che non cessa mai

di esaltar la Sta Chiesa et il splendore delli Eminentissimi et Rev.mi miei sig.ri Cardinali (Barberini, Cesarini) protettori del Collegio, havendoli io narrato anco la nobiltà non solamente disangue, ma anco d'animo degno di si prencipe della Sta Chiesa, ne senti granallegria, e di continuo non cessava di dize che così devono essere i veri e magnanimi prencipi e protettori, e Idio gli concede lunga e felicissima vita.

N° 49, σ. 107 Θεσσαλονίκη 25 'Ιουλίου 1641

Διῆλθεν ἐκεῖθεν ὁ βάϊλος τῆς 'Ενετίας ἐν Κωνσταντινουπόλει Alvise Contarini. Διὰ τὴν προμήθειαν χειρογράφου φροντίζουν καὶ ἄλλοι καὶ ὁ 'Αθ. Πατελλάριος. Τῷ ὑπεσχέθησαν νὰ τῷ στείλουν Εὐχολόγιον μονῆς κειμένης πλησίον τῆς Βεροίας.

N° 51, σσ. 109 - 110. Θεσσαλονίκη 1641

Λόγῳ ἐπιδημίας ἀπῆλθον οἱ μαθηταί του *et mi ritrovo solo con Monsig.re Athanasio il Patellaro* καὶ δὲν γνωρίζομεν τί νὰ πράξωμεν πρὸς ἀποφυγὴν αὐτῆς τῆς θείας ὀργῆς.

N° 53, σ. 112. 'Απόφασις τῆς Προπαγάνδας. Ρώμη 30 Μαρτίου 1643 Διορίζει ἀντικαταστάτην τοῦ Nicolò Rossi *per obitum* τὸν Νικόλαον Λογοθέτην.

Νικόλαος Ρώσσης ἐκ Ναυπλίου ἐν 'Ελλάδι (1634 - 1642 †).

N° 1, 16 Σεπτ. 1634 περὶ διορισμοῦ τοῦ Andrea Rubei (δὲν μετέβη).

N° 4, σσ. 37 - 39 (πῶς ἔφθασεν ὁ Νικ. Ρώσσης εἰς "Αγιον "Ορος). Πρωτᾶτον 18 'Οκτ. 1635.

'Αναφορὰ πρὸς τὸν Monsignor Ingoli γραμματέα τῆς Προπαγάνδας. 'Επομένως ἔμεινεν ἐκεῖ καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἕως τοῦ φθινοπώρου 1641 (τελευταία χρονολογημένη ἐπιστολή του 20 Αὐγ. 1641).

Ζ. Τσιρπανλῆς, ΕΚΡ, Θεσσαλονίκη 1980, σσ. 487 - 489, N° 366 : Nicolaus Rubeus : 'Εγεννήθη 1608. Κολλέγιον 5.12.1624. 'Εκ τοῦ Κολλεγίου ἀνεχώρησε 29 Αὐγ. 1634. Πιθανῶς ἐχειροτονήθη εἰς τὴν 'Ενετίαν. Θάνατος ἐν Θεσσαλονίκῃ 1642. Δύο ἐπιγράμματα διὰ τὸν Γεώργιον Πατελλάρον (Padova 1641).

2) Τὰ κατὰ τὸν Ζακύνθιον οὐνίτην ἱερέα 'Αλέξανδρον Βασιλόπουλον καὶ τὰς πρὸς 'Αθαν. Πατελλάρον σχέσεις του (1627 - 1635)[1].

Alexander Vasilopulo ['Αλέξανδρος Βασιλόπουλος] 4 'Ιουνίου 1600 μοναχὸς εἰς ἡλικίαν 13 ἐτῶν (γενν. 1587) εἰσῆλθεν εἰς τὸ Κολλέγιον 'Αγίου 'Αθανασίου. Ζακύνθιος. 'Εσπούδασεν ἐκεῖ ἀνθρωπιστικὰ Γράμματα καὶ Ρητορικήν. 1606 ἔφυγεν. 'Εχειροτονήθη ἱερεὺς uniata διὰ τοῦ ἐπισκόπου Bovina (Fogysa). Τὸ 1616 ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος εἰς Ζάκυνθον [2]. Μετὰ ἀπουσίαν ἐκ Ζακύνθου ἐπανέρχεται, καὶ ἡ Propaganda τὸν ἀποστέλλει εἰς "Αγιον "Ορος [3]. Τὸ 1628 ἡ 'Ενετία ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἐκδιώξῃ ἀπὸ ὅλας τὰς κτήσεις. Τὸ 1629 κρατεῖται ἐν 'Ενετίᾳ, ἐμποδιζόμενος νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ζάκυνθον. 'Η Propaganda Fide τὸν ἀποστέλλει τὸ δεύτερον εἰς τὸ "Αγιον "Ορος, ὅπου συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν Τούρκων, φυλακίζεται, ἀλλ' ἀπελευθεροῦται ὑπὸ Γάλλου πλοιάρχου. Σχέσεις μὲ Messina, Livorno. Εἰς Ζάκυνθον διέμενεν τοὐλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1635 μέχρι τοῦ 1641.

'Αλ. Βασιλόπουλος πρὸς Καρδινάλιον τῆς Prop. Fide.

G. Hofmann, OC XIX, 63, σσ. 227-228, N° 3. 'Εν Ζακύνθῳ 21 Αὐγ. 1635

'Επιφανέστατε καὶ σεβασμιώτατε κύριε,

Μετὰ τούτου τὸ ὁποῖον ἔχω ἤδη γράψει προηγουμένως περὶ τοῦ ἰδίου φέροντος κ. 'Αθανασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, οὐχ ἧττον ἐπειδὴ αἰσθάνομαι τύψεις συνειδήσεως ἐὰν παραλείψω νὰ διηγηθῶ μέρος τῶν εὐεργεσιῶν ὧν ἔτυχον ἀπὸ τὴν σεβασμιότητά του, ὅτε διετέλει ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, καθ' ὃν χρόνον μεταβαίνων εἰς "Αγιον "Ορος διὰ νὰ ἐπισκεφθῶ τὰ μοναστήρια τῶν ἐκεῖ μοναχῶν, ὑπαγομένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του, οὐ μόνον μὲ εἶδε μὲ ἔκφρασιν μεγάλης χαρᾶς, μολονότι ἐγνώριζεν ὅτι

1. Ζ. Τσιρπανλῆς, ΕΚΡ, 1980, σσ. 368 - 370, N° 198. Περαιτέρω βιβλιογραφία : Ν. Κατραμῆ, Φιλολογικὰ ἀνάλεκτα Ζακύνθου, σ. 307 ('Αλ. Βασιλόπουλος). M. Petta, BGF 22, 1968, σ. 12 : 'Επιστολὴ τοῦ ἱερέως 'Αλ. Βασιλοπούλου ἐκ Χανίων 8 'Απριλίου 1627, ἐπισκεφθέντος ὀρθόδοξον μονὴν ἀπέχουσαν δύο μίλια τῆς πόλεως. Scritture originali riferite nei Congressi Generali (SOCG), vol. 146, ff. 95 - 96. Λ. Χ. Ζώη, ΛΙΛΖ Α', 1963, σ. 82β : "Ηκμασεν ὡς ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος τὸ 1618 καὶ μετεγλώττισεν εἰς μίλημα κοινὸν τὸν Βίον τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος, γεγραμμένον ὑπὸ Συμεὼν τοῦ Μεταφραστοῦ.

2. Ν. Κατραμῆς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 307.

3. G. Hofmann, Athos e Roma, OC V, 2, N° 9, 1925, σσ. 139, 153 - 157, καὶ Ζ. Τσιρπανλῆς, Οἱ Μακεδόνες σπουδαστές, σσ. 52 - 53· πρβλ. M. Petta, BGF 22, 1968, σσ. 9, 12, ὅπου ἀνέκδοτος ἔκθεσις ἐκ Χανίων τῆς 8.4.1627 κλπ. "Εκθεσις ἐξ 'Αγίου "Ορους.

ἤμην μισσιονάριος εἰς ἐκεῖνον τὸν τόπον κατὰ διαταγὴν τῆς Ἁγ. Συνόδου τῆς Προπαγάνδας τῆς Πίστεως, ἀλλ' ἐπὶ πλέον *μὲ ἐτίμησε διά τινος λόγου γεγραμμένου εἰς λογίαν Ἑλληνικήν*, ἀποσκοπῶν εἰς τὸ νὰ τὸν ἐπαινέσω ἐνώπιον τῶν κληρικῶν ἐκείνων· καὶ ὅταν μετέβην εἰς Θεσσαλονίκην μοὶ προσέφερε τὸ οἴκημα τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς, λέγων μοι ὅτι δὲν ἐστενοχωρεῖτο διὰ τὸν ἑαυτόν του ποὺ ἦτο ἀσθενής, ὅσον δι' ἐμὲ ποὺ δὲν ἠδύνατο νὰ μὲ περιποιηθῇ ὅσον ἤξιζα. Μοὶ προσέφερε τὴν πρώτην ἐνορίαν ἐκείνης τῆς πόλεως, μοὶ ἔδωκεν ἄδειαν νὰ λειτουργῶ ἐλευθέρως εἰς πᾶσαν τὴν ἐπαρχίαν του· ἠθέλησε νὰ μὲ καταστήσῃ ἐξαγορευτήν..., ὥστε νὰ μὴ ἐξομολογῆται κανεὶς παρὰ μόνον εἰς ἐμέ. Μοὶ ὑπεσχέθη νὰ μὲ καταστήσῃ ἐπίσκοπον Ἐλασσόνος ὑπὸ τὸ ὄρος Ὄλυμπος τῆς Θεσσαλίας. Πρᾶγμα ὅπερ δὲν θὰ μοὶ ὑπέσχετο, ἐὰν δὲν ᾐσθάνετο καλῶς ἔναντι τῆς ρωμαϊκῆς πίστεως, ad quam confugit in praesentiarum [1].

Ἕνεκα τούτου ἔρχομαι ἐκ νέου νὰ παρακαλέσω ταπεινῶς, χάριν τῶν ὅσων ὑπέμεινα διὰ τὴν πίστιν, νὰ συστήσω (αὐτὸν) πρὸς δόξαν τῆς Ἀποστολικῆς ἕδρας (τῆς Ρώμης) καὶ σύγχυσιν τῶν αἱρετικῶν, οἵτινες πολεμοῦν αὐτὸν καὶ ἡμᾶς, διότι οὕτω πράττοντες aspicietur novum caelum novaque terra [2].

. . . .

Ἐκ Ζακύνθου 21 Αὐγούστου 1635
Τῆς Ὑμετέρας ἐνδοξότητος καὶ σεβασμιότητος
ταπεινὸς καὶ ἀφωσιωμένος ὑπηρέτης
D. Alessandro Basilopulo
(= Δὸν Ἀλέξανδρος Βασιλόπουλος)

Αὐτόθι, σ. 227, N° 3ª. 20 Αὐγούστου 1635

(Νὰ ὑποστηριχθῇ πρὸς τὸν σκοπὸν ὁ Ἀθανάσιος) ὅπως ἐπιστρέφων οὗτος, λατινοφρόνων ἐνεργείαις εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως καὶ προσφέρων τοὺς ἀρχιερατικοὺς θρόνους εἰς πρόσωπα καθολικοῦ δόγματος, καταστῇ δυνατὸν ν' ἀρθροῦν αἱ καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι συμβαίνουν νῦν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, καί, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς καθολικῆς πίστεως, δυνηθῇ κάποτε νὰ πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου. *Ἔστω ἓν ποίμνιον καὶ εἷς ποιμήν* [3].

Αὐτόθι, σ. 210. Ὁ G. Hofmann περὶ τοῦ Βασιλοπούλου :

Es war der Priester des griechischen Ritus Alexander Basilopulo. Dieser reiste im Auftrag der Propagandakongregation 1627 (*sic*) zu

1. εἰς ἣν προσέφυγε τὸ γε νῦν ἔχον (νῦν).
2. *καινοὺς οὐρανοὺς καὶ καινὴν γῆν*, Β' Πέτρου γ' 13, πρβλ. Ἀποκ. κα' 1.
3. *μία ποίμνη, εἷς ποιμήν*, Ἰω. ι' 16.

den Athosklöstern um über ihre religiösen Verhältnisse Erkundigungen einzuziehen. Auf seiner Reise traf Basilopulo mit dem Metropoliten Patellaro zusammen. Der katholische Missionar beschreibt selber acht Jahre später in einem an die Propaganda gerichteten Empfehlungsbrief (*Prop.* Scritture riferite, vol. 287, f. 236 r-v) die günstigen einst von Patellaros empfangenen Eindrücke etc.

3) Κύριλλος Λούκαρις οἰκ. πατριάρχης

É. Legrand, BH XVII s., IV, 1896,
σσ. 482 - 483, N° 194. Πρὸς Ant. Leger. Ἐκ Ρόδου (ἐξόριστος) 29. Δεκ. 1635 (παλαιὸν)

Il furbo Patelaro sperando di haver soccorso alla sua miseria, è fuggito a Roma con senso che se ne va per zelo della catholica religione, non puotendo star in Turchia, perchè era da me porsequitato, per causa della religione : quest'è la scusa della sua peregrinatione. Il papa, come intendo, l'ha visto bene, non per volergli bene, ma per mostrar di fuori che noi siamo inimici della fede catholica e fabricare conforme vengono li architetti Jesuiti a insegnare, e così ingana l'un l'altro; misero che si fonda sopra la falsità. Non dico altro.

σσ. 485 - 486, N° 197. Ἐκ Ρόδου 18/26 Ἰουλίου 1635

...quel hypocrita falso patriarche costì, similmente come a quel altro furbo del Patelaro, il qual correndo se ne va a Roma per vestirse, dice, del capello di cardinale, per haver deposto un patriarcha calvinista, e questo predica per dovunque passa.

σσ. 487(- 8), N° 198. Ἐκ Γαλατᾶ 1/10 Μαρτίου 1636

...questo non voglio praeterire che di Venetia mi avisa Sophronio, metropolita di Atene, mio clientulo e molto inclinato alla religione reformata, come sa forse V. R(everen)tia.

4) Ναθαναὴλ Κωνώπιος

Αὐτόθι, σ. 504. Τῷ Ἀντωνίῳ Λεγήρῳ

Περὶ τοῦ παπολάτρου Πατελάρου λόγος ἐξῆλθεν ὅτι (καθὼς ἤκουσα) ἀπελθὼν εἰς τὸν Πάπαν καὶ παρακινηθεὶς ἵνα ἀπογράψῃ αὐτῷ καὶ μὴ βουληθείς, ὑπέστρεψεν. Καὶ τοῦτο, νομίζω, εἶναι μηχανή τις τῶν διαβόλων παπιστῶν καὶ τῶν πανουργοτάτων Ἰησουϊτῶν, μὴ βουλομένων τυχὸν τοὺς πολλοὺς φανερῶς οὕτως πιστοῦσθαι ὡς ὁμόφρων αὐτῶν ἐστι. Καὶ τοῦτο, ἵνα ἔχῃ πάλιν πολεμεῖν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ.

Ἀλλὰ φανερωθήσεται ἡ ἀλήθεια τῇ χάριτι τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἡμεῖς κηρύξομεν ὅταν, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, ἐλευθερωθῶμεν ταύτης τῆς καταδίκης καὶ ἐξέλθωμεν ταύτης τῆς φυλακῆς, ἥτις κατέχει ἡμᾶς ἐν μεγίστῃ κακουχίᾳ καὶ ἀπορίᾳ καὶ θλίψει ⟨1635;⟩.

σ. 512. Ὁ αὐτὸς Ναθαναὴλ τῷ αὐτῷ Λεγήρῳ.

...Ἐχάρην οὐ σμικρῶς διὰ τὸν ΚακοΑθανάσιον τὸν Πατελάρον, ὅτι ἐξουθένησεν τοῦτον ἡ Ἐνετίασε. Καὶ τοῦτο ἐστὶ ἐκδίκησις φανερὰ τοῦ δικαίου Θεοῦ ἐκδικοῦντος ἐπὶ πάντα τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν δούλων αὐτοῦ.

5) Ὁ Ἐφέσου Μελέτιος Παντόγαλος

Αὐτόθι, σσ. 432 - 448, N° 159. Πρὸς τοὺς Κρῆτας περὶ τῆς Ὁμολογίας Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως αὐτοῦ ἐκ τοῦ θρόνου. Μάρτιος 1636.

(σ. 433) *Γράμμα παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἡγουμένου ἐμοῦ ἀδελφοῦ καὶ λογιωτάτου κυρίου Γαβριήλου..., ἀπεστάλθη μοι· ὅπερ ἐγὼ ἀναπτύξας, ῥήματα ἀνέγνων παράδοξα καὶ τῆς ἡμετέρας δόξης ἀλλότρια. Κατηγορίαν ἤδη παρέσχον μοι ὅτι τοῖς τοῦ μακαρίου πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου... πονηθεῖσιν κεφαλαίοις ὑπέγραψα. Τοῦτο καθ᾽ ἡμῶν οἱ ἐκ Ῥυθίμνης* (sic) *Π α τ ε λ ά ρ ο ι αὐτοῦσε κηρύξαντες, καὶ ὅτι ἕνεκεν τούτου τὸν ἅγιον ἄνδρα καὶ ἀληθῆ ποιμένα Κύριλλον ἡ σύνοδος πεποίηκεν ὑπερόριον...*

Οἱ Πατελάροι λοιπόν, ὦ συμπατριῶται, ἵνα τὴν αὐτῶν αἰσχύνην καλύψωσι καὶ τὴν τῆς ψυχῆς αὐτῶν γυμνότητα ἐνδύσωσι, δεόμενοι καὶ τῶν φύλλων τῆς συκῆς... τὰ ὀνόματα ἡμῶν ὡς αἱρετικὰ ὑμῖν προὔθηκαν εἰς ἡμέτερον ὄνειδος... Ἆρ᾽ οὖν φεύξονται καὶ οἱ Πατελάροι τῆς αὐτῶν ἀδικίας τὴν ἀνταπόδοσιν;... οὐδαμῶς. Τῆς ἁγίας μητρὸς ἡμῶν τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς Θεὸν τὸν δίκαιον κεκραγούσης, ἵν᾽ Αὐτὴν ἐκδικήσῃ, μὲ τὴν αὐτῶν κατ᾽ αὐτῆς ἐπανάστασιν φερούσης, ἤδη τὴν δόξαν αὐτῆς ἀποκειράντων. Κατέσκαψαν μὲν γὰρ αὐτῆς τὰ θεμέλια, ὡς παραβάται (σ. 434) *τοῦ νόμου, μᾶλλον δὲ τῆς πίστεως ἀποστάται, καταβιβάσαντες Αὐτὴν σφόδρα ἐν ταπεινώσει, καὶ καταστήσαντες αὐτήν, ὥστε πάντως θρηνεῖν ὡς τοῦ ἑαυτῆς χηρεύσασαν νυμφίου, λυπηρῶς ὀδυρομένην τε καὶ κλαίουσαν, οὐχ ὅτι διὰ πόλεμον ἐγειρόμενον κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτῆς δῆθεν αὐξανομένης, πάσχουσαν, ὡς οἱ ψευδολόγοι φασὶ καὶ βασανιζομένην, ἀλλὰ καὶ χ ρ έ ο υ ς ἕνεκεν Αὐτῆς τοῦ ἀπείρου, ὅπερ οὗτοι προὐξένησαν αὐτῇ, τὴν ὁδὸν παροδεύσαντες τοῦ Κυρίου, καὶ καθ᾽ ὃν τρόπον Αὐτὴν Π α τ ε λ ά ρ ο ς ὁ Ἀ θ α ν ά σ ι ο ς σὺν τῷ αὐτοῦ ἀνεψιῷ Ν ε ο φ ύ τ ῳ ἐπεβουλεύσαντο τὸν αὐτόν, καὶ Κύριλλος οὗτος ὁ ἐκ Βεροίας τοῖς αὐτῶν ἀκολουθήσας ἴχνεσιν κατειργάσατο. Καὶ οἱ μὲν Π α τ ε λ ά ρ ο ι ἑβδομήκοντα χιλιάδας τῶν*

γροσσίων Αὐτῇ χρέος βαλόντες (ἵνα παράνομοι πατριάρχαι ὀνομασθῶσιν) ἄχρι τῶν ἑκατὸν φορτίων τὸ αὐτῶν χρέος ἐγένετο, καὶ μόνον ἵν᾽ ἀκουσθῇ ὅτι γέγονε πατριάρχης ὁ Πατελάρος, παρανόμως τὸν δίκαιόν τε καὶ γνήσιον ἐξορίσας, καὶ οὐ μόνον τὴν Κωνσταντίνου καὶ Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν Θεσσαλονικέων πρότερον καὶ τὴν τῶν Χιωτῶν μετέπειτα πάντως κατέφθειραν, οὐδὲν αὐταῖς καταλείψαντες ἄλλο ἢ τὰ μέγιστα σκάνδαλα τότε χρέη τὰ ἀνυπόφορα...

Καὶ πόθεν οἱ τοιοῦτοι (Πατελλάρος καὶ Κονταρῆς) *τοσοῦτον εὕρηκαν πλοῦτον, οἱ καὶ τροφῆς ἀπορούμενοι; ἀλλ᾽ ἐξ ἡμῶν τῶν ἀρχιερέων ταῦτα συλλέγειν βουλὴν ἐμελέτησαν (ὡς οἱ τῶν θαλαττίων λῃσταί, ἣν καὶ ἐτέλεσαν, πληρώσαντες ἡμεῖς πάντα ἐράνοις τοῖς τ υ ρ ά ν ν ο ι ς καὶ ἄκοντες).*

(σ. 435) *...Τί δὲ ἐροῦσιν οἱ Πατελάροι, ἵνα τῆς κατηγορίας τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν λυτρωθῶσιν, ὅτι Κύριλλος ὁ γηραιὸς ὁ πᾶσι γνώριμος καὶ οὐκ ἄσημος, αἱρετικὸς ὤν, συμφώνους ἔχων καὶ Μ ε λ έ τ ι ο ν τὸν Ἐφέσου καὶ Ν ε ό φ υ τ ο ν Ἡρακλείας (καὶ αὐτοὺς Κρητῶν παῖδας ὄντας) τῇ αἱρέσει αὐτοῦ ὑπογράψαντας...*

Ἀλλ᾽ ἐπειδήπερ, τοῦ Θεοῦ προνοοῦντος, τοῦ θρόνου ὁ Πατελάρος παρὰ τῆς Συνόδου κακῶς ἐξεβλήθη, ἥτις καὶ τὸν γνήσιον ὥρισεν ἐπανελθεῖν, ...τάδε λέγουσιν οἱ παράνομοι, ὅτι τῆς αἱρέσεως αὐτοῦ ἕνεκεν αὐτὸν ἐξωρίσαμεν, ἵν᾽ ἡμεῖς καθίσαντες οἱ ὀρθόδοξοι ἀντὶ τοῦ κακοδόξου τὴν Ἐκκλησίαν φυλάξωμεν... Προσποιούμενοι γὰρ τὴν εὐσέβειαν, ὄργανα ἀσεβείας οἱ πονηροὶ ἐγνωρίσθησαν καὶ εὐθὺς τὸν Πάπαν... ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν προδήλως καθωμολόγησαν, ὁ μὲν Π α τ ε λ ά ρ ο ς ἀπελθὼν εἰς τὰς αὐτοῦ χώρας, ἵνα τοῦτον τὸν ἐπίγειον θεὸν προσκυνήσῃ, λόγοις δὲ καὶ ἔργοις ὁ Βεροίας (...δς) *τὸν ἁγιώτατον Ἡρακλείας* ⟨Νεόφυτον⟩ *τοῦ θρόνου αὐτοῦ ἐξέβαλε καὶ μητροπόλεις ἠφάνισε, καὶ τῇ οἰκουμένῃ φθορὰν προσήνεγκεν ἄπειρον, συνάξας φορτία τῶν ἀργυρίων ἐξ ἡμῶν ὑπὲρ τῶν ἑκατὸν καὶ ἐπέκεινα.*

(σ. 437) *...Ὅπως οὖν τὴν αἰσχύνην τε καὶ παρανομίαν αὐτῶν ὅτε Βερροίας, μᾶλλον δὲ οἱ Π α τ ε λ ά ρ ο ι (αὐτοῦσε* ⟨Κρήτην⟩ *ἐλθὼν εἷς ἐξ αὐτῶν) καλύψωσι, τὴν κατάκρισιν τῆς πατρίδος μὴ φέροντες, ταῦτα ὑμῖν προὔβαλον, τὴν ὑπόληψιν ὑμῶν, εἰ δυνατόν, πραγματεύεσθαι.*

(σ. 440) *Ὁ δὲ Θεσσαλονίκης Πατελάρος ἐκ τῶν Ἐνετιῶν* ⟨Venezia⟩ *νεωστὶ γράμματα τοῖς φίλοις αὐτοῦ πέμψας ἐνταῦθα* ⟨Κωνσταντινουπόλει⟩ *γράφει ὅτι συμπάσχει καὶ αὐτὸς διὰ τὴν ἄδικον τήν τε παράλογον τοῦ καλοῦ καὶ καθολικοῦ ποιμένος* ⟨Λουκάρεως⟩ *ἐξορίαν. Καὶ πυνθάνεται, ἵνα τί τὸν γνήσιον καὶ ἔννομον οἱ ἀρχιερεῖς τοσοῦτον χρόνον ποιμένα τῇ ἐξορίᾳ ἐγκατέλιπον, τὸν δὲ νόθον καὶ παράνομον* ⟨Κονταρῆν⟩ *τοῦτον ἔτι βαστάζωσιν;*

(σ. 441) *...Ταύτην οὖν μόνον τὴν βάτον ἡ τῆς Κρήτης ἐξέδωκεν ἄμπελος, τὸ γένος αὐτὸ δηλονότι τῶν Πατελάρων, ἵνα μὴ ὑπὲρ πάντα τὰ καλὰ*

αὐτῆς κλήματα καυχωμένη ὑψηλοφρονήσῃ. Ἄμπελος μὲν καὶ ὁ Χριστὸς λέγεται, κλήματα δὲ ὁ χορὸς τῶν μαθητῶν. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἀκάρπων Ἰούδας ὁ προδότης ἐγένετο. Οὐ παράδοξον ἄρα εἰ ἡ Κρήτη προδότην ἐγέννησεν· ἀλλ' ἄμεινον ἦν αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγεννήθη, εἶπεν ὁ Κύριος ⟨Ματθ. κς' 24⟩.

Καὶ βούλεσθε μαθεῖν, ἀδελφοί μου, ὅτι σφοδρότερον τὴν Ἐκκλησίαν ἡ βάτος αὕτη ἐκέντησεν ἢ τῆς ἰδίας φύσεως; Ἀλλ' αἰδοῦς καὶ συμπαθείας ἕνεκεν σιωπήσω. Πλήν, εἰ καὶ ἡμεῖς σιωπήσομεν, οἱ λίθοι κεκράξονται. Καὶ γὰρ ὡς καὶ τὴν στολὴν τῆς τῶν Θεσσαλονικέων Ἐκκλησίας τὴν ἱερατικὴν τὰ παιδάρια ταῦτα διαμερίσαντες, ὡς οἱ τὸν ὑφαντόν ποτε στρατιῶται χιτῶνα τοῦ Κυρίου, τοῖς μορίοις αὐτῶν τολμήσαντες σκεπάσματα πεποιήκασι, τουτέστι β ρ α κ ί α ὀνομαζόμενα καὶ ἄλλα, ὡς τοῦτο (σ. 442) *παρὰ τῶν οἰκιακῶν αὐτῶν μαρτυρησάντων ἀληθῶς ἀκηκόαμεν· τὰ δὲ πλείω παρήσομαι.*

Καὶ ταῦτα μὲν ἀρκετὰ τοῖς ἐπισταμένοις διακρίνειν ἀκριβῶς τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν.

(Ἐστράφησαν καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ γράφοντος Μελετίου Ἐφέσου, συνοδικοῦ ὄντος)... *Ἐπεὶ οὖν τῆς αὐτῶν ἀποσκορακίσεώς τε καὶ κ α θ α ι ρ έ σ ε ω ς συνεργὸς ἐγενόμην, ἵνα μὴ ἡ Ἐκκλησία ὑπὸ τῶν λεόντων* (Τούρκων) *εἰς τέλος καταποθῇ διὰ τοῦτο κἀμὲ ὑμῖν αἱρετικὸν παρέδωκα*(ν).

(σ. 445) ...*Εἰ οὖν αὐτοὶ ἔγνωσαν ἄν, ὁ Π α τ ε λ ά ρ ο ς δηλονότι καὶ ὁ Βερροίας, τὸν διδάσκαλον αὐτῶν καὶ πατέρα, καὶ τὰς αὐτοῦ ἐμνημόνευσαν εὐεργεσίας (ὅστις ἀ ν ύ ψ ω σ ε ν αὐτοὺς διὰ τιμῆς καὶ δόξης καὶ πλούτου) οὐκ ἂν αὐτὸν κατέκριναν, καὶ ἄνδρα τοιοῦτον γηραιὸν ὄντα, διὰ φθόνου αὐτῶν καὶ ψευδοκατηγοριῶν ἀνηλεῶς τρὶς οὐκ ἐξώρισαν, ἀντιδώσαντες αὐτῷ χολὴν διὰ τὸ μάννα, καὶ ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος* (*διὰ...ὄξον* editor)...

Οὐχ οὕτως οὖν ἡμεῖς τοὺς τοιούτους πατριάρχας, ἀλλὰ μαντειάρχας καὶ μανδριάρχας, ὡς κλέπτας καὶ μισθωτοὺς εὐλόγως κατονομάζομεν...

σ. 447. (Ὁ Λούκαρις) *εἰ δὲ καὶ παρὰ τῶν οἰκειακῶν ἐπεβουλεύθη, οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἔπαθεν, ἵνα καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀναμνησθῇ : οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οἰκιακοὶ αὐτοῦ εἰσιν, ἀποφηναμένου.*

6) Σχέσεις τοῦ Κυπρίου Ματθαίου Τζιγάλα πρὸς Ἀθαν. Πατελλάρον.

1631

«Ματθαίου Κιγάλα, Συνταγμάτιον, περιέχον Κανόνας τε καὶ εὐχὰς ἱκετηρίους...συντεθέντα παρὰ Ματθαίου Τζιγάλα τοῦ Κυπρίου».

1635

«Συνταγμάτιον περιέχον Κανόνας τε καὶ εὐκὰς (sic) ἱκετηρίους... συντεθέντα παρὰ ...Ματθαίου Τζιγάλα τοῦ Κυπρίου... Ἐνετίησιν ͵αχλε'».

«On trouve en tête du volume une épître dédicatoire de M. Cigalas à A t h a n a s e P a t e l a r o s ... mais elle est depourvue d'interêt».

É. L e g r a n d, BH XVIII s., I, 1894, σ. 329, N° 239.
Τὸ βιβλίον ἀνετυπώθη τὸ 1668 καὶ τὸ 1682.

7) Ἀθανάσιος ὁ Ῥήτωρ καὶ ὁ «Ἀντιπατελλάρος» του.

Cod. Paris. Suppl. grec 1014 (Astruc). Κείμενον καὶ λατινικὴ μετάφρασις. Pamphlet refutant un discours contre le primauté du pape en 1652 par Ἀθανάσιος Γ' Πατελάρος, πτρχ. Κωνσταντινουπόλεως.

Ἐξεδόθη : D. Athanasii Rhetoris presbyteri Byzantini Antipatellarus, ...Paris 1655, σσ. 1 - 42. Βλ. L. P e t i t, DTC I, 1931, σ. 2188, καὶ Γ ε ν ν α δ ί ο υ Ἀ ρ α μ π α τ ζ ό γ λ ο υ, Φωτίειος Βιβλιοθήκη, I, 1951, σ. 73, καὶ περὶ Ἀθανασίου Ῥήτορος Μ. Ι. Μ α ν ο ύ σ α κ α ν, ΕΜΑΑΑ II, 1949, σσ. 134 - 151.

8) Ὁ Ἀγαλλιανὸς περὶ Πατελλάρου

Π (α τ ρ ι ά ρ χ ο υ) Τ (ι μ ο θ έ ο υ Θ έ μ ε λ η), Σημείωμα τοῦ Ἀγαλλιανοῦ περὶ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως καὶ τῶν μετ' αὐτὸν πατριαρχευσάντων, ΝΣ 35, 1940, σσ. 179, 180 :

⟨ἔτει 1634⟩ *Μετὰ δὲ ταῦτα, ἐλθὼν ὁ Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιος Πατελάριος, ὅστις ἦν ἁ γ ι ώ τ α τ ο ς καὶ δ ι κ α ι ό τ α τ ο ς, καὶ διὰ παρακίνησίν τινων μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Τζαφὶρ πασᾶ γίνεται πατριάρχης...καὶ ἐστάθη πατριάρχης τῇ Μεγάλῃ Τετάρτῃ καὶ πατριαρχεύσας ἡμέρας 40 καὶ εἰδὼς τὸ πολυτάραχον τοῦ θρόνου καὶ τὰς τῶν Τούρκων τυραννίας παρῃτήσατο καὶ ἐπανῆλθεν ὁ Λούκαρις πατριάρχης.*

Β' ΚΡΙΣΕΙΣ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΩΝ

1) Δοσίθεος Ἱεροσολύμων

Δωδεκάβιβλος, βιβλ. ΙΑ', παρ. ΙΓ' (τ. 6, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 71).

Περὶ τῆς πατριαρχίας Ἀθανασίου Πατελλάρου, καὶ ὅσον, καὶ τοῦ συγγράψαντος κατ' αὐτοῦ Ἀθανασίου Κυπρίου.

Εὑρισκόμενος εἰς Γιάσιον Ἀθανάσιος ὁ Πατελάριος, ἦλθεν ἐξαίφνης εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἐπατριάρχευσεν ἡμέρας δεκατέσσαρας[1], *ὅτε τῇ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἑορτῇ* ⟨30 Ἰουνίου 1652⟩ *ἐποίησεν Ὁμιλίαν ἐπ' Ἐκκλησίας κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάπα, καὶ ὁ ἀνωτέρω ῥηθεὶς Ἀθανάσιος ὁ Κύπριος ἐπελάβετο αὐτοῦ καὶ ἐτύπωσε βιβλίον κατὰ ταύτης αὐτοῦ τῆς διδαχῆς, περὶ οὗ κατωτέρω ἐροῦμεν.*

σ. 60. Τὰ κατὰ καὶ μετὰ τὴν Α' πατριαρχίαν τοῦ Πατελλάρου.

Μετὰ καιρὸν δὲ ὁ Θεσσαλονίκης Ἀθανάσιος Κρὴς ὁ Πατελλάριος, ἐξορίσας τὸν Κύριλλον εἰς τὴν Τένεδον, ἔλαβε τὸ Πατριαρχεῖον. Οὗτινος μετὰ 40 ἡμέρας ἐκβληθέντος, ἀποκατέστη ὁ Κύριλλος ⟨Λούκαρις⟩ *τὸ ἕκτον τῇ μεγάλῃ Τετράδι, τῷ δὲ Πατελάρῳ ἐδόθη πάλιν ἡ Θεσσαλονίκη. Ὅστις ἐκεῖθεν εἰς Ἀγκῶνα ἀποδημήσας καὶ διανοούμενος ἀπιέναι καὶ εἰς Ῥώμην, ἔπεμψε τὸν ἐπίσκοπον Δρινουπόλεως πρεσβευτὴν πρὸς τὸν πάπαν Κάλλιστον, γράφων αὐτῷ ὅτι ἔχει σκοπὸν ἵνα ἀπέλθῃ εἰς Ῥώμην, ἐὰν ὅμως ἔχῃ τὸν θρόνον καὶ τὸν τόπον Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ δὲ πάπας ἀπεκρίθη αὐτῷ ὅτι ἐὰν θελήσῃ ὑπογράψαι εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν πίστιν, δώσῃ αὐτῷ θρόνον καρδιναλικόν. Καὶ λοιπὸν δυσαρεστήσας ὁ Πατελάρος καὶ ἐπανελθών, ἀπῆλθεν εἰς Μπογδανίαν, κἀκεῖθεν εἰς Μοσχοβίαν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω* ⟨συγκεχυμένα!⟩.

2) Δημήτριος Προκοπίου

Ἀθανάσιος Κρής, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀνὴρ εἰδήμων τῆς Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἀραβικῆς γλώσσης, καὶ τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς ἔμπειρος,

1. Ὅτι ἐπατριάρχευσε μετὰ τὸν Ἰωαννίκιον (καὶ τὸν ἐπὶ 18 ἡμέρας Κύριλλον τὸν Κορίνθιον) Ἀθανάσιος τὸ δεύτερον ἡμέρας 14, ἐν σ. 72.

ἱκανὸς κατανοεῖν τῶν τε λογογράφων καὶ φιλοσόφων τὰ συγγράμματα. Ἐσχόλαζε περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῆς Ἱερᾶς Γραφῆς, καὶ ἐκήρυττε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ χριστιανικῆς ἀγάπης... Ἀνὴρ σοφός, εἰδήμων τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ Λατινικῆς γλώττης, κῆρυξ καὶ διδάσκαλος τῶν θείων λόγων, φιλόσοφος, φιλόλογος, ποιητής. Τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων οὐδὲν τύποις ἐκδέδοται[1].

3) Μανουὴλ Γεδεὼν

Ἀθανάσιος Γ' τὸ α'

⟨Χαρακτηρισμός.⟩ Ἐγεννήθη ἐν Ῥεθύμνῃ τῆς Κρήτης, ἐκάρη μοναχὸς ἐν τῷ αὐτόθι (!) Σιναϊτικῷ μετοχίῳ ⟨ἀμάρτυρον τοῦτο⟩, ἦν δ' ἀνὴρ πεπαιδευμένος, εἰδήμων τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς γλώσσης, κῆρυξ τοῦ θείου λόγου, φιλόλογος καὶ ποιητής· ἀπελάμβανε τὴν εὔνοιαν τοῦ μεγάλου ναυάρχου Τζαφὲρ πασᾶ[2].

Ἀθανάσιος Γ' τὸ β'[3]

⟨Οὐδὲν περὶ ἐγγράφου ἀπολυθέντος κατὰ τὰς δύο συντόμους πατριαρχίας τοῦ Πατελλάρου.⟩

Νομίζω ὅτι κατασπασθεὶς ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου μετέβη εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὅπου ἀγοράσας τὸ παλαιὸν μονύδριον τοῦ Ξύστρου, μικρὸν κελλίον ὄν, ἀνήγειρεν αὐτὸ εὐρυχωρότατον, τούτου δ' ἕνεκεν ἀπεκλήθη Σεράγιον... Προσωπογραφίαν τοῦ Ἀθανασίου Πατελλαρίου βλέπει τις ἐν τῇ ἐν Ἁγίῳ Ὄρει σκήτῃ τοῦ Σεραγίου· ἀντίγραφον ταύτης κοσμεῖ τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου[4].

4) Ἀνδρόνικος Δημητρακόπουλος

Ἀθανάσιος Πατελάριος

Ἐγεννήθη ἐν Ῥεθύμνῃ τῆς Κρήτης καὶ ἐγένετο μοναχὸς ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Σινᾶ ⟨?⟩... Ἐχειροτονήθη Θεσσαλονίκης ἴσως παρὰ Κυρ. Λουκά-

1. «Ἐπιτετμημένη ἐπαρίθμησις τῶν κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα (ιζ') λογίων Γραικῶν», Al. Fabricius - Chr. Harles, Bibliotheca Graeca, τ. XI, 1808, σ. 542.
2. Μανουὴλ Γεδεών, Πατριαρχικοὶ πίνακες, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, σ. 559.
3. Αὐτόθι, σσ. 580 - 581.
4. Αὐτόθι, σσ. 559, 580 - 581.

ρεως. Οἰκουμενικὸς 6 Μαρτίου 1633 διὰ 40 ἡμέρας καὶ δεύτερον μετὰ ταῦτα. Τῷ 1634 ἐγένετο πατριάρχης ὁ Βεροίας Κύριλλος (Β') ὅστις τὸν πατριάρχην (Κύριλλον Α') ἐξώρισεν εἰς Ρόδον. Ἔγραψε δὲ κατ' αὐτοῦ καὶ τὸ ἑξῆς ἀνέκδοτον ἀφοριστικὸν γράμμα, ὅπου : *ἔχων ὁμογνώμονας τὸν τρισκατάρατον ἀνεψιὸν αὐτοῦ Νεόφυτον ἱερομόναχον... μετὰ τοῦ παράφρονος καὶ ἀσυνειδήτου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ κακοΝεοφύτου. Ἐν ἔτει σωτηρίῳ ,αχλδ' μηνὶ ἀπριλίῳ ἰνδικτιῶνος Β'. Ὁ Ἐφέσου Μελέτιος. Ὁ Ἡρακλείας Νεόφυτος κτλ.* Ἀνεγνώσθη δὲ καὶ ἐπ' Ἐκκλησίας ἕτερον ἀφοριστικόν. Ἔγινεν ἐκ νέου πατριάρχης 1651, εἶτα μετέβη εἰς Ρωσίαν[1].

5) L o u i s P e t i t, Les évêques de Thessalonique[2]

95ος : Ἀθανάσιος Πατελλάρος

...τῆς μητροπόλεως μὴ δοθείσης εἰς τὸν Βεροίας Κύριλλον, δὲν γνωρίζομεν πότε ἀκριβῶς περιῆλθεν αὕτη εἰς τὸν Α.Π., ἀλλὰ πιθανώτατα τὸ 1630 ἢ τὸ ἀργότερον τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ 1631. Πράγματι ἔχομεν ἔγγραφόν του τοῦ ἔτους 7140, ἰνδικτ. ιδ', δηλονότι κατὰ Σεπτ. 1631 (BZ VII, 1898, σ. 74). Τὴν 2αν Ἰουλίου 1632 παραπονεῖται εἰς τὸν Ant. Leger διὰ τὰς ἐπιπλοκὰς τοῦ λειτουργήματός του (BH XVII s., IV, σσ. 406 - 7). Ἀμφιβάλλομεν ἂν εἰς τοῦτο εἶναι εἰλικρινής, ἐφ' ὅσον τὸν βλέπομεν νὰ καταβάλλῃ προσπαθείας δι' ἓν ὑψηλότερον ἀξίωμα, δηλαδὴ τὸν πατριαρχ. θρόνον. Τὸ ἐπέτυχε κατὰ Μάρτιον 1634 (Σ ά θ α ς, ΜΒ Γ', σ. 570), ἢ κατ' ἄλλους κατὰ Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους (ΕΑ Β', σ. 669), ἢ κατὰ τὴν 6 Μαρτίου 1633 (Ὑ ψ η λ ά ν τ ο υ, Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν, σ. 136). Ἡ τελευταία αὕτη χρονολογία εἶναι ἄνευ ἀξίας ἔναντι τῶν προηγουμένων.

Διάδοχός του ὁ οἰκονόμος Θεσσαλονίκης Δαμασκηνὸς 16 Μαρτίου 1634 (ἢ κατὰ τὴν ΕΑ Β', σ. 669, 2 Ἰουνίου). Τὴν 27 Ἰανουαρίου 1636 ἐκλέγεται ὁ Καλλίνικος (ἐκπίπτοντος τοῦ Δαμασκηνοῦ) ἐπ. Πολυανῆς.

98ος (Αὔγ. 1639). Διὰ δευτέραν φορὰν ἀνέρχεται ὁ Α. Π. (Σ ά θ α ς, ΜΒ, Γ', σ. 371, ΕΑ, ἔνθ' ἀνωτ.) ὡς πρόεδρος Θεσσαλονίκης, κατόπιν συμφωνίας μὲ τὴν Σύνοδον, ἀλλὰ παλαίει πρὸς τὸν προκάτοχόν του Δαμασκηνόν, τὸν ὁποῖον ὀνομάζει πρόεδρον Κασσανδρείας τὴν 16 Ἰουλίου 1643 (Σ ά θ α ς ΜΒ, Γ', σ. 576). Ἀλλὰ τὸ φάρμακον φθάνει ἀργά. Κουρασμένος ἀπὸ τοὺς πολυχρονίους ἀγῶνας του τὸ αὐτὸ ἔτος ἀποσύρεται εἰς Βλαχίαν. Μετὰ τὴν ἀποχώρησίν του, μεινάσης ἀπροστατεύτου τῆς ἐπαρχίας του ὑπὲρ τὸν τριετῆ

1. Ἀ ν δ ρ. Δ η μ η τ ρ α κ ο π ο ύ λ ο υ, Ἐπανορθώσεις σφαλμάτων Νεοελλ. Φιλολογίας Κ. Σάθα, Τεργέστη 1872, σσ. 23 - 24.
2. ÉO V, 1902, σσ. 155 - 156.

χρόνον, ἐκλέγεται εἰς διαδοχήν του ὁ Θεόληπτος 21 Ἰουλίου 1646 (Σάθας ΜΒ, Γ', σ. 579). Ἐπανέρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνέρχεται εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον διά τινας μῆνας, ἀνατρέπεται 30 Ἰουνίου 1652, ἀπέρχεται εἰς Μόσχαν καὶ εἰς τὴν μονὴν Lyben ἀποθνήσκει 5 Ἀπριλίου 1654 (βλ. ΕΑ 18, σ. 260).

Ἡ αἰτία τοῦ μίσους τοῦ Κονταρῆ κατὰ τοῦ Λουκάρεως ὑπῆρξεν ὅτι ἐπροτίμησεν ὁ Κύριλλος Α' ἀντ' αὐτοῦ (ἐπιτροπικῶς διοικοῦντος τὴν ἐπαρχίαν Θεσσαλονίκης, μετὰ τὴν ἔκλειψιν τοῦ Παϊσίου) τὸν Κρῆτα Ἀθανάσιον Πατελλάρον. Διὰ τὸν Κονταρῆν ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο πλουσία μητρόπολις.

V. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΙ ΕΚ ΠΗΓΩΝ

1) Rudolf Schmidt, πρέσβυς τῆς Βιέννης ἐν Κωνσταντινουπόλει[1]

(Μετάφρ.) Πρὸς τὴν Propaganda Fide εἰς Ρώμην. 'Εκ ΚΠόλεως 11 Αὐγ. 1638.

'Εκοπίασα καθ' ὅλας ταύτας τὰς ἡμέρας πολύ, χάριν τοῦ σεβασμ. Πατελλάρου πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ μὴ παραιτηθῇ οὗτος τῆς μητροπόλεώς του Θεσσαλονίκης· θὰ ἦτο τὸ πρᾶγμα διωρθωμένον, ἂν δὲν ἐχρειάζοντο χρήματα. 'Ο σεβ. πατριάρχης (Κύριλλος Β' Κονταρῆς) ἔγραψεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν σεβ. Πατελλάρον φιλικὴν ἐπιστολὴν μὲ φιλόφρονα διάθεσιν, ἀλλὰ καὶ τὸν παρώτρυνε νὰ θελήσῃ νὰ ἐκτιμήσῃ τὴν κατάστασίν του (τοῦ πατριάρχου) καὶ νὰ μὴ τὸν ἐπιβαρύνῃ μ' ἐκεῖνο ποὺ δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπομείνῃ, ἀλλ' ὀφείλει νὰ τὸν βοηθήσῃ μὲ μικράν τινα ποσότητα χρημάτων, καθὼς κάμνουν καὶ οἱ ἄλλοι μητροπολῖται. 'Ο ἀνεψιὸς (Νεόφυτος) τοῦ σεβασμ. ('Αθανασίου) Πατελλάρου, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐδῶ, δὲν θέλει ν' ἀκούσῃ ὅτι ὁ θεῖος του ὀφείλει νὰ πληρώσῃ χρήματα, προσποιεῖται τὸν πτωχὸν καὶ ὁ σεβ. πατριάρχης (Κύριλλος Β' ὁ ἀπὸ Βεροίας) δεικνύει πῶς τὰ χρήματα τὰ ὁποῖα προτείνει πρόκειται νὰ καταβληθοῦν εἰς τὸν πρῶτον βεζίρην.

Οὕτως ἐκκρεμεῖ ἡ διαπραγμάτευσις, χωρὶς ἄχρις ὥρας νὰ ἔχῃ ἐπέλθει ἄλλη διευθέτησις μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο ἀρχιερέων!

In tutti questi giorni ho affaticato per monsignor Patellaro, acciò non sia rimesso dalla sua metropoli di Tessalonica, sarà stato agiustato, se non bisognasse danari. Monsignor patriarca ha scritto al medesimo Monsignor Patellaro lettera amorevole con professione pare di cortesia, ma anco l'essortò, che voglia considerare lo stato di esso patriarca, non aggravarlo di quello che non può sopportare, ma debbe concorrere in aiutarlo con una poca somma di danari, come fanno gli altri metropoliti. Il ⟨Neofito⟩ nipote de Monsignor ⟨Atanasio⟩ Patellaro, ch'è qui, non vuol sentir, che il suo zio debbe pagare danari, fà il povero et Monsignor patriarca ⟨Cirillo da Berrea⟩ mostra come li danari che pretende saranno a pagar il primo vezir.

Così pende il negozio, senza che vi sia per ora altro aggiustamento fra questi duoi prelati...

1. G. Hoffmann, Patriarch Kyrillos Lukaris, OCA 1929, σσ. (107 -) 108.

2) 'Αθανάσιος Κομνηνὸς 'Υψηλάντης[1]

Τρίτη ⟨ἀνύπαρκτος⟩ πατριαρχία 'Αθανασίου τοῦ Πατελαρίου. Δημοσιεύει τὸ κείμενον τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦ 1652.

3) Κ.Δ. Μέρτζιος περὶ 'Αθανασίου Γ' προέδρου Θεσσαλονίκης

I

'Αλληλογραφία τοῦ 'Αθανασίου πρὸς τὸν bajulo τῆς 'Ενετίας Alvisio Contarini (οὗτος διεδέχθη τὸν Foscarini, ὡς bajulo ἐν Κωνσταντινουπόλει) : 'Ο 'Αθ. εὑρίσκεται κατ' 'Ιούλιον τοῦ 1636 εἰς Κέρκυραν, προτιθέμενος νὰ μεταβῇ εἰς Κρήτην (σ. 506). Τὸν Μάιον τοῦ 1637 ἐπέτυχε τὴν ἐπανεκλογήν του εἰς τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης, τῆς ὁποίας τὴν διοίκησιν ἀνέλαβε μόνον μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ σχετικοῦ βερατίου κατ' Αὔγουστον 1637. Τὸν 'Ιούλιον 1639 εὑρίσκεται εἰς Χίον, ὅθεν ἀνεχώρησε διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὸν Αὔγουστον 1639 ἐπανῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην[2].

II

'Ο πρώην Κωνσταντινουπόλεως 'Αθανάσιος Πατελλάρος ζητεῖ δι' ἀναφορᾶς του πρὸς τὸν Δόγην 18 Αὐγούστου 1638 νὰ τῷ δοθῇ ἡ μικρὰ εἰσφορὰ ἡ διδομένη ὑπὸ τῆς Κρήτης εἰς τὸ Πατριαρχεῖον κτλ., ἅτινα βλ. κατωτ., σ. 403, ἀρ. 13[3].

1. 'Αθ. Κομνηνοῦ 'Υψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν Ἅλωσιν, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 153 καὶ πολλαχοῦ πρόσθεν.

2. Κ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα Μακεδονικῆς 'Ιστορίας, Θεσσαλονίκη 1947. 'Εν σσ. 505 - 521 : 'Η 'Εκκλησία Θεσσαλονίκης καὶ ἄλλων Μακεδονικῶν πόλεων. 'Εν σσ. 505 - 511 : 'Αθανάσιος Πατελάρος (ὅτι διετέλεσε Θεσσαλονίκης 1620 (!) - 1634, 1637 - 1638, 1639 - 1643 τοὐλάχιστον).

3. Κ. Δ. Μέρτζιος, Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τῶν 'Ενετῶν πρεσβευτῶν, ΕΕΚΣ Γ', 1940, σσ. 102 - 113, ἐν σ. 113.

Β′

ΚΕΙΜΕΝΑ

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Γ′ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΛΛΑΡΟΥ

I

1

Σεπτέμβριος 1631

Ἀθανάσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης καὶ ὑπέρτιμος καὶ ἔξαρχος πάσης Θεσσαλίας

† Ἐπειδὴ ἔμπροσθεν τῆς ἡμῶν μετριότητος παραστὰς ὁ ἐν ἱερομονάχοις Μητροφάνης ὁ ψάλλων τοῦ κῦρ Ἰωήλ, ἐζήτησεν ὀσπίτια, μερικὰ τῆς ἐνορίας αἰτῶν, ἅπερ εἶχεν ὁ ἀποθανὼν ἐν ἱερομονάχοις Δωρόθεος ὡς δῆθεν κατὰ συναρπαγὴν (...deest), *ἡ μετριότης ἡμῶν αἰτήσασα μάρτυρας τῆς ἀληθείας ...διὰ τῶν μαρτύρων ἀποφαινόμεθα ἐν ἁγίῳ πνεύματι,| ἵνα ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς μένουσι τὰ ὀσπίτια τῇ αὐτῇ ἐνορίᾳ τοῦ κῦρ Ἰωήλ... ἐν ἀφορισμῷ ἀλύτῳ τοῦ ἀπὸ Θεοῦ παντοκράτορος... παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος καὶ τύχῃ συγχωρήσεως...*

͵ζρμ′, σεπτεμβρίου ἰνδ. ιδης [1].

2

1632, Ἰουλίου 2

Ἀθανάσιος μητροπ. Θεσσαλονίκης

Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ant. Leger εἰς Γαλατᾶν (ἀπόσπασμα) [2].

(Δι' ἀλληλογραφίας οὐδὲν ποιήσομεν, καὶ τοῦτο ζητοῦντος τοῦ Leger ἀντίγραφα τῷ πρεσβευτῇ τῶν Μπελκικῶν), ἀλλ' ἔχομεν αὐτὸν τοῦτόν μου τὸν ἀνεψιὸν ἐν ἱερομονάχοις λογιώτατον κύριον Νεόφυτον, ἐμὸν πρωτοσύγκελ-

1. Ἀ π ο σ τ. Ἀ θ. Γ λ α β ί ν α, Τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, Θεσσαλονίκη 1983, ΕΕΘΣΠΘ, Παράρτημα, ἀρ. 33 τοῦ 26ου τόμου, 1981, σσ. 58 - 59.

2. É. L e g r a n d, BH XVII s., IV, 1896, σσ. 406 - 407.

λον καὶ ἔξαρχον πατριαρχικόν, ἀποστεῖλαι, ἢ ἄλλον τινὰ σπουδῇ χαίροντα καὶ δυνάμενον ἐρευνῆσαι καὶ ἀνιχνεῦσαι ἁπάσας τὰς βιβλιοθήκας τοῦ Ἁγίου Ὄρους.

3

1635, Δεκεμβρίου 12

Ἀθανάσιος ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας

† Πίστιν ποιοῦμεν ὅτι ὁ παρὼν νεανίσκος, ὀνόματι Νικόλαος καὶ τοὐπίκλην Κριτόπουλος, ἀπὸ Θεσσαλονίκης πόλεως, γεγένηται ἐκ πατρὸς Ἰωάννου καὶ μητρὸς Μαρίας Γραικῶν διὰ γνησίου γάμου, καὶ ἐβαπτίσθη κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς, μέχρι τοῦδε τῇ εὐσεβεῖ ἀνατραφεὶς πίστει, νοῦν δεξιὸν ἔχων καὶ μηδὲν ἐλλειπὲς (sic), *μήτε κωλοβὸν* (sic) *μέλος, χρόνους τε ἔχων δεκατρεῖς, τὸ γένος ἔντιμον, ἐξ ἰδίων ἔχων εἰσοδημάτων τρέφεσθαι. Ὅθεν εἰς ἀσφάλειαν καὶ ἔνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν καὶ ἐπεδόθη τῷ εἰρημένῳ Νικολάῳ Κριτοπούλῳ.*

Κατὰ τὸ ͵αχλε′ ἔτος τὸ σωτήριον, ἐν μηνὶ δεκεμβρίῳ ιβ′, ἰνδικτιῶνος δ′ ⟨12 Δεκ. 1635⟩.

Ἀθανάσιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως

Τύπος σφραγῖδος

Ὀπίσω : Fede per Nicolò Critopulo da Tessalonica [1].

4

Ancona, 1635 Σεπτεμβρίου 23

Ἀθανάσιος Πατελλάρος πρὸς καρδινάλιον Barberini

† Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ ὑψηλοτάτῳ κυρίῳ.

Οὐ μέγα (ὅσον ἐμοὶ) γράφειν πρὸς τὴν σὴν ὑψηλότητα, ἣν δι' ὁράσεως οὐ γνωστὴν ἔχω. Τὸ γὰρ ὑπερβάλλον τῶν σῶν ἀρετῶν καὶ τὸ πολυθρύλλητον τῆς περιβομβουμένης πᾶσι τοῖς πέρασι φήμης σου γνωστὸν γεννητῇ φύσει πάσῃ σε κατέστησαν. Ὅθεν ὡς γνωστῷ καὐτὸς γράφω, τὴν ἐμὴν ἐν τοῖς ὧδε ὁρίοις ἄφιξιν δήλην παριστάμενος, καὶ τὴν μέχρις αὐτόθι ἀποτερμάτησίν

1. É. L e g r a n d, BH XVIIs., III, 1895, σσ. 192 - 193. Ἐν σ. 192, σημ. 3 : On remarquera qu'Athanase ne prend ici son titre officiel de patriarche oecuménique, sans doute par égard pour les prêtres de l'église latine sous les yeux desquels ce document devait passer. Πρβλ. καὶ Ζ. Ν. Τ σ ι ρ π α ν λ ῆ ν, ΕΚΡ, 1980, σ. 534, N° 424, καὶ τ ὸ ν α ὐ τ ό ν, Οἱ Μακεδόνες σπουδαστές..., σσ. 108 - 109.

μου, ἐμμένω δὲ μόνον τὸ τῆς σῆς ἀποφάσεως πρόσταγμα, ὅ με θαρρήσει τῆς αὐτόθι φερούσης ὁδοῦ κατατολμῆσαι, ὅπως τινὰ περὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀναγκαῖα διασαφηνίσω, ἐπανορθώσεως τῆς κρείττονος δεόμενα, ἣν ὁ Ἄκρος Ἀρχιερεὺς δυνάμενος εὐκοπωτέρως ἡμῖν, ἅμα τῇ ἁγίᾳ καὶ ἱερᾷ αὐτοῦ συνόδῳ ἐνχορηγήσει. Ἐλεύσεται δ' ὅσον οὔπω αὐτόθι, καὶ ὁ ἐμὸς πρωτοσύγγελος καὶ ἀνεψιὸς ⟨Νεόφυτος⟩, *ὃς καὶ ἀρηδηλοτέρως διευκρινήσει, ἅπερ διὰ γράμματος οὐκ ἔστι μοι ἐπεκτεῖναι.*

Ἐρρωμένον διαφυλάττοι σου Κύριος τὸ ἔνθεον σκῆνος εἰς περιποίησιν πολλῶν.

Ἐξ Ἀγκῶνος κγ' Σεπτεμβρίου κατὰ τὸ ,αχλε' ἔτος τὸ σωτήριον ἀδελφὸς ἐν Κυρίῳ φίλτατος τῆς ὑψηλοτάτης σου ἐκλαμπρότητος.

† ⟨ὁ⟩ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Ἀθανάσιος [1].

5

Ὁ αὐτὸς πρὸς τὴν Προπαγάνδαν. Ancona τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ.

Τῇ ἐκλαμπροτάτῃ καὶ ὑψηλοτάτῃ ἁγίᾳ συνόδῳ τῆς εὐσεβοῦς πίστεως.

† Ὁ ἀσθενῶν ὅπως ἂν τὴν ῥῶσιν κατασχεῖν δύναιτο καταφεύγει. Ὅθεν δι' ἐμοῦ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀσθενοῦσα πρὸς τὸν μακαριώτατον ἀνατρέχει Ἄκρον Ἀρχιερέα καὶ πρὸς ὑμᾶς, τὴν ἁγίαν αὐτοῦ πᾶσαν καὶ ἱερὰν σύνοδον, ὅπως παραψυχὴν εὕρῃ καὶ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγήν, πρὸ τοῦ ἐς τὸ παντελὲς καταβαπτισθῆναι ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων.

Προσδοκῶ δῆτα ὧδε προσμένων τὴν ὑμετέραν ἀπόφασιν, μετὰ δὲ τὸ αὐτόθι μ' ἐλθεῖν διασαφηνίσω τὰ πάντα. Καὶ ποιήσετε ὡς κηδεμόνες τῆς Ἐκκλησίας ἄριστοι καὶ πρύτανες, ἐπεὶ ⟨ἐφ'⟩ ὑμᾶς τὸ πανάγιον ἐπιλάμψει Πνεῦμα. Ἥξει δ' αὐτόθι καὶ ὁ ἐμὸς πρωτοσύγγελος καὶ ἀνεψιὸς ⟨Νεόφυτος⟩ ὅσον οὔπω, εὐκρινεστέρως ἀναγράφων τὰ ἐλλείποντα.

Ἐρρωμένην διαφυλάττοι Κύριος τὴν ὑψηλότητα ὑμῶν εἰς τὸ διηνεκές.

Ἐξ Ἀγκῶνος κγ' Σεπτεμβρίου κατὰ τὸ σωτήριον ἔτος ,αχλε'
ἀδελφὸς παμφίλτατος ἐν Κυρίῳ
Ὁ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Ἀθανάσιος [2].

6

Ἐξ Ἀγκῶνος 25 Σεπτεμβρίου 1635
Ὁ Ἀθ. Πατελλάρος πρὸς τὸν πάπαν Οὐρβανὸν Η'

Τῷ μακαριωτάτῳ καὶ ἁγιωτάτῳ πάπᾳ Ἄκρῳ Ἀρχιερεῖ.

1. G. Hofmann, OC XIX, 2, 1930, σ. 229, N° 5.
2. Αὐτόθι, σ. 230.

Ἥκει ὁ ἐμὸς πρωτοσύγγελος καὶ ἀνεψιὸς ⟨Νεόφυτος⟩, *δοῦλος δὲ πιστὸς τῆς σῆς μακαριότητος, ὡς τὸ ἡμέτερον ἐπιφέρων πρόσωπον, προσκυνήσων τε καὶ ἀπαγγέλλων τῇ ἄκρᾳ σου ἀρχιερωσύνῃ καὶ ἄλλ' ἄττ' ἐπισκέψεως ὡς ἀπ' ἐμοῦ ἄξια, καί τίνος χάριν οὐκ ἄμ' ἀφικόμενος τῇδε τῆς αὐτόθι φερούσης ἐνηρξάμην ὁδοῦ. Τὰ συμβάλλοντα γὰρ τῷ μακρὰν ὁδὸν ἀνιόντι πάντα συνέρχεσθαι δέει.*

Προσμένω τοίνυν τῆς καλούσης μέ σου ἡδείας φωνῆς πυθέσθαι, μακαριώτατε, καὶ ἐκτείνας πρός με τὴν ἁγίαν σου δεξιὰν καθέλκουσαν καὶ παραψυχοῦσάν με τῶν τοσούτων τε καὶ τηλικούτων ὧν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀπὸ τῶν αἱρετικῶν πέπονθα δεινῶν.

Ἐρρωμενεστέρως διαβιώοις μοι, μακαριώτατε καὶ ἁγιώτατε δέσποτα.

Ἐν Ἀγκῶνι Σεπτε(μ)βρίου κε' τοῦ σωτηρίου ἔτους ,αχλε'
Ὁ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχης Ἀθανάσιος [1].

7

Ancona 24 Ὀκτωβρίου 1635
Ἀπόδειξις παραλαβῆς 1500 σκούδων, δι' ὁδοιπορικὰ τοῦ Πατελλάρου [2]

Ἐγὼ Ἀθανάσιος πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔλαβον ἀπὸ τὸν ἐπιφανῆ καὶ σεβάσμιον Κύριον Sauli, κυβερνήτην τῆς Ἀγκῶνος σκοῦδα χίλια πεντακόσια, νομίσματα τὰ ὁποῖα μοὶ κατέβαλε, κατόπιν διαταγῆς τῆς Ἁγίας Συνόδου Propaganda Fide, δι' ὃ καὶ τῷ ἔδωκα ταύτην τὴν πρώτην ἀπόδειξιν (αὔτη καὶ ἡ δευτέρα ἀφοροῦν εἰς μίαν καὶ μόνην καταβολήν).

Ἐν Ἀγκῶνι σήμερον τὴν 24ην Ὀκτωβρίου 1635.

Ἐγὼ Ἀθανάσιος πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἰδίᾳ χειρὶ ὑπογράφω ὡς ἄνω.

8

25 Ὀκτωβρίου 1635
Orazio Giustiniani πρὸς τὸν καρδινάλιον προϊστάμενον τῆς Propaganda fide, ἐξ Ἀγκῶνος εἰς Ρώμην [3]

Ἐξοχώτατε καὶ σεβασμιώτατέ μου κύριε καὶ πάτρων.

Ὁ κύριος Ἀθανάσιος, λεγόμενος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως,

1. Ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 230 - 231. Βλ. καὶ Ἀ θ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ Κ ε ρ α μ έ ω ς, Διάφορα Ἑλληνικὰ Γράμματα..., ἐν Πετρουπόλει 1907, σ. 11 (δημοσιεύεται) καὶ πίναξ Ε'.
2. Τὸ κείμενον παρὰ G. H o f m a n n, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 231 (ἐνταῦθα ἐν μεταφράσει).
3. G. H o f m a n n, αὐτόθι, σ. 243, N° 17 (ἐνταῦθα ἐν μεταφράσει).

προέβη εἰς τὴν ὁ μ ο λ ο γ ί α ν τῆς π ί σ τ ε ω ς, καὶ μετ' ἄλλων τῆς συνοδίας αὐτοῦ ἀνεγνώρισε τὰς γραφὰς (τῆς κατὰ τοῦ Λουκάρεως κινηθείσης δίκης) καὶ κατέθηκεν ὅτι ἐχρειάζετο διὰ νὰ impinguar τὴν δίωξιν κατὰ τοῦ καλβινιστοῦ Κυρίλλου. 'Ο κύριος Κυβερνήτης τῆς 'Αγκῶνος τῷ ἐμέτρησε τὸ χρῆμα τὸ διατεθὲν ὑπὸ τῆς 'Αγίας Συνόδου διὰ τὰ ἔξοδά του (ὁδοιπορικά του) καὶ ἐκεῖνος ἱκανοποιηθείς, πρὶν ἢ αἱ καιρικαὶ συνθῆκαι χειροτερεύσουν, ἀνεχώρησε δι' 'Ενετίαν, ὅθεν θὰ εὕρῃ ἀσφαλὲς μεταφορικὸν μέσον δι' 'Ανατολήν, κρίνων ἔτι, ὡς εἶπε, συμφέρον του νὰ μεταβῇ ἐκεῖ, ὢν ὑπήκοος τῆς ἐν λόγῳ Δημοκρατίας, ἐφ' ὅσον εὑρέθη τόσον πλησίον πρὸς αὐτήν.

'Επειδὴ ὅμως, Θεοῦ θέλοντος, ἀμέσως μετὰ ἀπὸ αὐτήν μου τὴν ἐπιστολὴν θὰ προφθάσω διὰ νὰ ἀναφέρω προφορικῶς καταλεπτῶς πᾶν ὅ τι συνέβη εἰς τὴν 'Εξοχότητά σας, ταπεινότατα ὑποβάλλω τὰ σεβάσματά μου.

'Αγκὼν τὴν 25 'Οκτωβρίου 1635, τῆς 'Υ(μετέρας) 'Ε(ξοχότητος)

ταπεινότατος καὶ καθυπόχρεως ὑπηρέτης

'Οράτιος 'Ιουστινιάνης.

9

17 Νοεμβρίου 1635

Πρακτικὰ τῆς S. Congregatio pro Propaganda fide [1]

Nam fidei professionem emisit iuxta formulam nuperrime iussu S. D. N. (papae) *pro orientalibus editam eandemque nomine suo et cognomine ac patria manu propria firmavit et una cum aliis Graecis illum associantibus et praesertim episcopo Corbaniae et Neophyto protosyncello Constantinopolitano praedictas scripturas recognovit et examini super haeresibus dicti Cyrilli Lucari se subjecit, et pro veritate, quae desiderabantur deposuit; et demum eidem patriarchae viaticum 1500 scutorum solvi curasse, cum quo itinere maritimo Venetias versus discessisse.*

10

15 Μαρτίου 1636

[All'] illustrissimo et m. reverendo [sig.] il signor Tarquino Galluci, rettore del Collegio greco

Roma

Noi sottoscritti, per avanti a V. R. non avendo hauto occasione, hora perché io, con la gratia d'Iddio mi ritrovo in partenza per la mia

1. Αὐτόθι, σ. 245, N° 19, λατινιστί.

sedia, conforme mi scrivono di là, et havendo li miei carissimi nipoti costà sotto la protettione di V. Reverenza, et anco il mio giovinetto novamente mandato, Nicolò Critopulo [1], *non volsi tralasciare di non scrivere a V. Reverenza, massime venendo costì il mio nepote sigr Giorgio, dottor di lege, et l'arcidiacono Ignazio per affari importanti li raccodandai à chi conveniva, faccio l'istesso à vostra paternità, certificatomi che li presterà il favore suo, come anco per amor mio favorità et carezzerà i miei nepoti, quai credo che, volendo vostra Reverenza, servirano la chiesa santa in ogni tempo, et la religione vostra.*

Dico l'istesso per il giovanetto Nicolò, quale se non ha portato il suo deposito, subito arrivato io in quelle parti, il manderò et sarà atto non pertanto, ma per tutto quello li farà bisogno. V. Reverenza pure non habbi la cura per quello, tanto che li sarano mandati quanti vorrà; gl'ami pure tutti et l'accarezzi, perchè io mi tenirò al guiderdone, con che la bonedico da Iddio, con pregarli la sua santa gloria.

In Venezia, il dì 15 marzo 1636.

Di V. Reverenza aff(ezionatissi)mo per servirla

Il patriarca di Constantinopoli Athanasio [2].

11

Ραγούζα, Μάιος 1636

'Ο 'Αθανάσιος πρὸς τὴν Προπαγάνδαν, ταξιδεύων πρὸς 'Ανατολήν [3].

'Αθανάσιος ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας 'Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς πατριάρχης!

('Εταξίδευσε πρὸς Ρώμην, ὅπου ἐκλήθη νὰ μεταβῇ, σκοπὸν ἔχων νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Καλβινισμοῦ εἰς τὴν 'Ανατολικὴν 'Εκκλησίαν καὶ δι' ἀπεσταλμένων του ἀνέπτυξε τὸν σκοπόν του. Τῷ ὑπεσχέθησαν ἀρωγὴν καὶ τῷ ἀπέστειλαν τὰ πρὸς διατροφήν του) *καὶ λόγον τοῦ ἰέναι μ' εἰς 'Ενετίας κἀκεῖσε διατρῖψαι μέχρις οὗ ποιήσητε καὶ ἐς ἔργον ἄξητε τὰ μέσα δι' ὧν ῥαδίως πρὸς τὸν ἐμὸν ἐπανακάμψαιμ' ἂν θρόνον καὶ ἡ 'Ανατολικὴ στηριχθείη 'Εκκλησία. "Οπου ἐνασχολισθεὶς ἕξ που τῶν μηνῶν καὶ μικρόν τι πρὸς* (Νοέμβρ.-'Απρίλ.) διεβουκολεῖτο ὑπὸ τοῦ παπικοῦ ἐν 'Ενετίᾳ

1. 'Ο Νικόλαος Κριτόπουλος εἰσῆλθεν εἰς τὸ Collegio Greco τὴν 25 Μαρτίου 1636 καὶ τὸ ἐγκατέλειψε τὴν 31 Αὐγούστου 1639, ἀδείᾳ τῶν προϊσταμένων, ἀφοῦ ἐσπούδασε Γραμματικὰ $3^1/_2$ ἔτη. Ἦτο βραδύνους καὶ ἀκατάλληλος διὰ σπουδάς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν βεβαίωσιν τοῦ 'Αθανασίου Πατελλάρου.

2. 'Αρχεῖα τοῦ 'Ελληνικοῦ Κολλεγίου, τόμ. VII, φ. 148.

3. 'Ελληνιστὶ παρὰ G. H o f m a n n, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 252 - 257, N° 24.

ληγάτου καὶ τοῦ Francesco Ingoli ὅτι πάντα βαδίζουν καλῶς, καὶ μετὰ μακροημέρευσιν τῷ διεμηνύθη ὅτι ἡ διάθεσις καθυστερεῖ καὶ θὰ παρέλθη πολὺς χρόνος, δι' ὃ καὶ ἐξεπλάγη. 'Απέστειλα, λέγει, εἰς Ρώμην *τὸν λογιώτατον ἐμὸν ἀνεψιὸν κύριον Γεώργιον δόκτορα καὶ τὸν ὁσιώτατον ἐμὸν ἀρχιδιάκονον* πρὸς τὸν πάπαν ζητῶν χρήματα, διότι εἶχεν ἐξοδεύσει οὐ μόνον τὰ 1.500 σκοῦδα καὶ ὅσα τῷ ἔστειλαν οἱ συγγενεῖς του, *ἀλλὰ καὶ ἅπερ ἡ γαληνοτάτη τῶν 'Ενετῶν αὐθεντία μοὶ ἐνεχειρίσατο*, ζητῶν 5.000 σκοῦδα νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς καθολικοὺς πρέσβεις τῆς Πόλεως, οἱ ὁποῖοι νὰ τὰ ἐξοδεύσουν διὰ νὰ τὸν ἐπαναβιβάσουν εἰς τὸν θρόνον. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἤχθησαν (διὰ τῶν καρδιναλίων Francisco Barberini καὶ Antonio) εἰς τὸν πάπαν, ἀλλ' ὅταν ὁ Γ. Πατελλάρος ἤρχισε ν' ἀναπτύσση τὸ θέμα, ὁ πάπας τὸν διέκοψε καὶ ἐπέβαλε σιγὴν καὶ διέταξε νὰ στείλουν εἰς τὸν 'Αθανάσιον μόνον 240 σκοῦδα!

(σ. 255) *ἡμεῖς ἐν διακαεῖ προθυμίᾳ πᾶσι τρόποις ἐζητήσαμεν τὴν ἑνότητα καὶ φιλικὸν σύνδεσμον τῶν 'Εκκλησιῶν ... 'Υμεῖς μὲν τὴν ἑνότητα ἐπιποθεῖτε, ὡς καὶ πάλαι ποτὲ ἐδείξατε, νῦν δ' ὄργανον πρὸς τὴν τοῦ ποθουμένου συμπλήρωσιν αὐτεπάγγελτον μ' ἐφεύρατε...*

(σ. 257) *'Εγὼ γὰρ εἰ μὲν διὰ χριστιανῶν οὐκ ἀντίληψιν ἕξω, παντὶ τρόπῳ διὰ παντοδαπῶν ἑτερονόμων ἐθνῶν τὸν ἐμὸν ἀνακαλέσω* (θὰ ἐπανακτήσω) *θρόνον* καὶ ἐὰν συμβῇ τι ἄτοπον, ὑπεύθυνος δὲν θὰ εἶμαι. *Εἶπον καὶ ἐλάλησα, ἵνα μή τις πρόφασιν ἕξη...*

'Εξετέθη τὸ παρὸν ἐν 'Ραγούζῃ κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑξακοσιοστὸν τριακοστὸν ἕκτον ἔτος τὸ σωτήριον ἐν μηνὶ Μαΐῳ...

12

18 Αὐγούστου 1638

'Αθανάσιος πρόεδρος Θεσσαλονίκης πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει Pietro Foscarini καὶ Alvise Contarini [1]

'Εν σ. 113: "Εγγραφον ὑπ' ἀρ. 81, ἐν ᾧ ἔκθεσις 'Αθαν. Πατελλάρου πρὸς τὸν Δόγην τῆς 18 Αὐγ. 1638, αὐτόγραφος ἰταλιστὶ (ἐν μεταφράσει :) εὑρισκόμενος ἐν Βενετίᾳ, εἶχον εἴπει ἐνώπιον τῆς 'Υμ. Γαληνότητος καὶ τοῦ Κολλεγίου, ὅτι καθ' ὃν χρόνον ὁ γηραιὸς Κύριλλος ⟨Α' ὁ Λούκαρις⟩ ἤθελεν εἶναι πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐγὼ δὲν ζητῶ τίποτε, καθόσον καὶ ἐκεῖνος εἶναι ὑπήκοος τῆς 'Υμ. Γαληνότητος...

Τώρα ὁ ἤδη πατριάρχης ⟨Κύριλλος Β' ὁ Κονταρῆς⟩ ὄχι μόνον πρου-

1. Κ. Δ. Μέρτζιος, Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως ἐν τῇ ἀλληλογραφίᾳ τῶν 'Ενετῶν πρεσβευτῶν ⟨Dispacci del Bajlo di Constantinopoli al Senato IV secreta⟩, ΕΕΚΣ Γ', 1940, σσ. 102 - 113.

κάλεσε τὸν στραγγαλισμὸν ⟨τοῦ Λουκάρεως⟩, χωρὶς φόβον Θεοῦ, τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου γηραιοῦ Κυρίλλου, ἀλλ' ἀπέστειλε διαταγὴν εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα συλλάβῃ ἐμὲ καὶ τὸν τοποτηρητὴν ἀνεψιόν μου, μὲ πρόθεσιν νὰ μᾶς θανατώσῃ, καὶ ἐγὼ λαβὼν γνῶσιν, ἔστειλα τὸν ἀνεψιόν μου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν παρὰ τῷ πρέσβει (bajulo Κονταρίνῃ) Contarini, παρακαλῶν ὅπως μεσολαβήσῃ καὶ μὲ ἀφήσῃ ἥσυχον ὁ νέος πατριάρχης (Κονταρῆς). 'Αλλ' αὐτὸς εἰδοποίησε τοὺς Τούρκους τῆς Θεσσαλονίκης νὰ μὲ συλλάβουν... Καὶ τότε ἠναγκάσθην νὰ φύγω, καὶ ταξιδεύων ἀπὸ μονοπάτια, ἔφθασα χθὲς ἐδῶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐτέθην ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πρεσβευτοῦ μας, κατὰ παντὸς κινδύνου... (ἐν συνεχείᾳ : νὰ τῷ δοθῇ ἡ ἐκ Κρήτης εἰσφορὰ ἀντὶ νὰ δοθῇ εἰς τὸν Κονταρῆν!).

13

12 Αὐγούστου 1638

'Ο πρώην Κωνσταντινουπόλεως 'Αθανάσιος ζητεῖ δι' ἀναφορᾶς του πρὸς τὸν Δόγην 18 Αὐγούστου 1638 νὰ τῷ δοθῇ ἡ μικρὰ εἰσφορὰ ἡ διδομένη ὑπὸ τῆς Κρήτης εἰς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ νὰ μὴ δοθῇ εἰς τὸν Κύριλλον Β' τὸν ἀπὸ Βεροίας, τὸν ὑπεύθυνον τοῦ στραγγαλισμοῦ τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως. Λέγει δὲ περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ὁ νέος πατριάρχης (ὁ Κονταρῆς) τὸν κατεδίωξε καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν κρύφα καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βαΐλου τῆς 'Ενετίας Contarini, διότι εἶχε διαταχθῇ ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ σύλληψίς του, καθὼς καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ του (Νεοφύτου) Πατελλάρου, ὃν προαπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τὸν ἐν λόγῳ Contarini. Οὕτω φαίνεται ἀποδοκιμάζων τὸν βίαιον θάνατον τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως, ὡς Κρητὸς ὄντος ὑπηκόου τῆς 'Ενετίας[1].

14

Θεσσαλονίκη, Αὔγουστος 1639

'Υποσχετικὸν τοῦ ἀρχιεπισκόπου 'Αθανασίου ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῆς προεδρίας καὶ προστασίας τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης [2].

'Επειδὴ ὁ παναγιώτατος ἡμῶν αὐθέντης καὶ δεσπότης ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης κύριος Παρθένιος καὶ ἡ περὶ αὐτὸν ὑπερτελεστάτη σύνοδος πανιε-

1. 'Ενθ' ἀνωτ., σ. 113.
2. Σάρδεων Γερμανοῦ, Συμβολὴ εἰς τοὺς πατριαρχικοὺς καταλόγους..., τ. Α', σσ. 115 - 117.

ρωτάτων μητροπολιτῶν, τιμιωτάτων κληρικῶν, εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ λοιπῶν πάντων τῶν παρευρεθέντων, ὁρῶντες τὸ ἐστερημένον τῆς ἐμῆς τ ρ ο-φ ῆ ς, πρὸς ταῖς λοιπαῖς φροντίσι τῆς μεγάλης 'Εκκλησίας, οὐ δίκαιον ἔκριναν ἐᾶσαί με ἐν στερήσει τῶν ἀναγκαίων καὶ χρειωδῶν, χρηστῇ γνώμῃ ἑλκυσθέντες ἁπαξάπαντες μιᾷ βουλῇ καὶ θελήσει δεδώκασιν ἐμοί, εἰς εὐπορίαν τῶν προσηκόντων μοι, τὴν μητρόπολιν Θεσσαλονίκης μετὰ τῶν ἐπισκοπῶν αὐτῆς καὶ τὸ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ Β λ α τ έ ο υ ὀνομαζόμενον σεβάσμιον μοναστήριον τὸ πατριαρχικὸν τῆς Μεταμορφώσεως...,ὥστε ἔχειν αὐτὰ καὶ νέμεσθαι τὸ παρ' αὐτῶν ἐπερχόμενον ἐκκλησιαστικὸν εἰσόδημα, καὶ διάγειν με ἐν εἰρηνικῇ διαθέσει τε καὶ καταστάσει, ἀσκανδαλίστως καὶ ἀνεπιβουλεύτως, τούτου χάριν ὑπόσχομαι ἐνώπιον Θεοῦ... φυλάξαι καὶ διατηρῆσαι ἀπαρασαλεύτως τὰς ἐξ ἰδίας μου προαιρέσεως καὶ ἐξ ἰδίας μου θελήσεως γεγονυίας συμφωνίας. Καὶ πρῶτον μὲν διάγειν με ἐν εἰρήνῃ πολλῇ καὶ ἡσυχίᾳ πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην 'Εκκλησίαν καὶ ἀρκεῖσθαί με τοῖς προρρηθεῖσι δικαιώμασι τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, ἔχοντα τὴν ἀνάπαυσιν ἀρκετήν, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἔχειν δικαιολογεῖσθαι ἀδίκως τε καὶ ἀλόγως καὶ ἐναντία αὐτῇ φρονεῖν, καὶ καλεῖσθαί με ἀ ρ χ ι ε π ί σ κ ο π ο ν ἁπλῶς καὶ π ρ ο-σ τ ά τ η ν καὶ π ρ ό ε δ ρ ο ν τῆς αὐτῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ οὑτωσὶ μνημονεύεσθαι καὶ ὑπογράφειν τὸ ἡμέτερον ὄνομα, ὅπου χρεία ὑπογραφῆς, καθὰ ποιεῖ καὶ ἕκαστος τῶν λοιπῶν συναδελφῶν μου ἀρχιερέων, καὶ συντάττεσθαι τῇ χορῷ καὶ τῇ προσηκούσῃ αὐτῶν τάξει, ἔπειτα δὲ μνημονεύειν τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν κανονικὴν διατύπωσιν, καθὰ τὸ δίκαιον ἀπαιτεῖ, καὶ ὑποτάσσεσθαι πάντα δικαίως τῇ ἁγίᾳ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ 'Εκκλησίᾳ καὶ εὐλαβῶς διακεῖσθαι πρὸς τὸν παναγιώτατον αὐθέντην καὶ δεσπότην, τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην καὶ πειθηνίως κατὰ τὴν συνήθειαν καὶ τάξιν εὑρίσκεσθαι τῷ οἰκουμενικῷ πατριαρχικῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μηδέποτε διανοηθῆναί με ἢ μελετῆσαι ἐπιβουλήν τινα καὶ ἐνόχλησιν κατὰ τοῦ παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου καὶ σκάνδαλον κινηθῆναι ἐπὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην 'Εκκλησίαν καὶ ὅλως προξενηθῆναι παρ' ἐμοῦ ζημίαν πολλὴν ἢ ὀλίγην. Καὶ τρίτον συνάγειν τὰ ἐτησίως βασιλικὰ χαράτζια παρὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ λαμβάνοντα με παρέχειν, ὡς ἔθος, τῷ παναγιωτάτῳ αὐθέντῃ καὶ δεσπότῃ τῷ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ σῶα καὶ ὁλόκληρα, καὶ τὰς κατὰ καιρὸν ῥιπτομένας τοῖς ἐπισκόποις καὶ τῇ μητροπόλει παρὰ τῆς ἱερᾶς τῶν ἀρχιερέων συνόδου πατριαρχικὰς ζητείας καὶ βοηθείας εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν βαρυτάτων χρεῶν τῆς Μεγ. 'Εκκλησίας, τοὺς μὲν ἐπισκόπους διδόναι ἕκαστον τὴν ζητείαν αὐτοῦ καὶ βοήθειαν οἰκειοχείρως εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ Μεγάλην 'Εκκλησίαν, τὴν δὲ ζητείαν καὶ βοήθειαν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης ἐγχειρίζειν με ἀναντιρρήτως καὶ ἀπροφασίστως, καὶ κατ' οὐδένα τρόπον ἐναντιοῦσθαι ἐπὶ προφάσει τε καὶ δικαιολογίᾳ τινί, ἀλόγῳ τε καὶ ἀναιτίῳ, ὥστε τολμῆσαι ἀντειπεῖν τῇ

Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ 'Εκκλησίᾳ καὶ τῷ παναγιωτάτῳ μοι αὐθέντῃ καὶ δεσπότῃ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ.

"Αν δέ ποτε ἐξέλθω τῆς τοιαύτης ὑποσχέσεως τῆς οἰκειοθελοῦς καὶ ἀβιάστου καὶ θελήσω ἢ λόγῳ ἢ ἔργῳ ἢ συμβουλῇ τινων συγγενῶν ἢ ξένων προξενῆσαι παραλόγως καὶ φθόνῳ φερόμενος ἀναιτίως καὶ ἀλογοπραγῆσαι σύγχυσιν καὶ ἐνόχλησιν τῇ τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃ 'Εκκλησίᾳ ἢ ἐπιβουλὴν κατὰ τοῦ παναγιωτάτου μοι αὐθέντου καὶ δεσπότου τοῦ οἰκουμ. πατριάρχου, ὅς μοι ὑπέσχετο ἐνώπιον Θεοῦ πᾶσαν εἰρήνην καὶ ἀνεπηρέαστον κατάστασιν, ἢ ἐνεργῆσαί με τῇ Μεγάλῃ 'Εκκλησίᾳ σύγχυσιν καὶ θόρυβον καὶ σκάνδαλον καὶ ζημίαν τινά, εἶναί με κ α θ η ρ η μ έ ν ο ν τῆς ἀρχιερωσύνης μου καὶ ἔκπτωτον τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας Θεσσαλονίκης καὶ ἐστερημένον παντὸς ἐκκλησιαστικοῦ εἰσοδήματος καὶ δικαιώματος. Καὶ εἴ τις ἐπινοήσειεν ἐπιβουλὴν κατὰ τῆς Μεγάλης 'Εκκλησίας, εἴη ἀφωρισμένος παρὰ Θεοῦ καὶ κατηραμένος καὶ ἀσυγχώρητος καὶ ὑπόδικος πάσης ποινῆς καὶ κατακρίσεως καὶ ἔχειν ἄδειαν τὸν παναγιώτατον ἡμῶν αὐθέντην καὶ δεσπότην τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην καὶ τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν σύνοδον π α ι δ ε ῦ σ α ί μ ε κ α ὶ τ ῇ ἐ ξ ω τ έ ρ ᾳ ἀ π ο φ ά σ ε ι.

Ταῦτα γὰρ γράφων παρόντων πανιερωτάτων μητροπολιτῶν, τιμιωτάτων κληρικῶν, εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ τῆς λοιπῆς ἁπάσης συνόδου, ὑπόσχομαι ἐπιβεβαιούμενος τῇ ἐμῇ χειρὶ καὶ ἐγχειρίζω τὸ παρὸν ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ παναγιωτάτου μοι αὐθέντου καὶ δεσπότου, τοῦ οἰκ. πατριάρχου κυρίου κυρίου Παρθενίου. Καταστρωθὲν καὶ ἐν τῷ τῆς Μεγάλης 'Εκκλησίας ἱερῷ κώδικι ἐν ἔτει ͵αχλθ', μηνὶ Αὐγούστῳ ἰνδικτιῶνος ζ'.

† 'Ο ἀρχιεπίσκοπος 'Αθανάσιος, πρόεδρος καὶ προστάτης Θεσσαλονίκης, ἔστερξα φυλάττειν ταῦτα ἀπαρασάλευτα καὶ ἰδίᾳ χειρὶ ἔγραψα.

† 'Ο 'Εφέσου Μελέτιος
† 'Ο 'Ηρακλείας 'Ιωαννίκιος
† 'Ο Κυζίκου "Ανθιμος
† 'Ο Λαρίσσης Γρηγόριος
† 'Ο 'Αδριανουπόλεως Παρθένιος
† 'Ο Νικαίας Πορφύριος
† 'Ο Σερρῶν Δανιὴλ
† 'Ο Χαλκηδόνος Παχώμιος
† 'Ο 'Αθηνῶν Δανιὴλ
† 'Ο Βεροίας 'Ιωαννίκιος
† 'Ο Διδυμοτείχου Δανιὴλ
† 'Ο Φιλιππουπόλεως Γαβριὴλ
† 'Ο Βιζύης Δαμασκηνὸς

⟨Τέσσαρες κληρικοὶ ὀφφικιάλιοι τῆς Μ. 'Εκκλησίας. Δύο λαϊκοὶ ὑπογράφοντες ἰταλιστί⟩.

1. Μ(ηνᾶς) Χ(αμουδόπουλος), ('Εκκλ.) 'Αλήθεια Α', 1880, σ. 105, Σάρδεων Γ ε ρ μ α ν ό ς, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 117.

15.

'Ιούλιος 1652

Παραίτησις 'Αθανασίου Γ' [1]

'Η μετριότης ἡμῶν διὰ τοῦ παρόντος αὐτῆς γράμματος δηλοποιεῖ ὅτι μετὰ τὸ λαβεῖν με ἤδη τὸν ἡμέτερον ἁγιώτατον οἰκουμενικὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰσελθεῖν εἰς αὐτὸν ἡμέρας ἱκανὰς καὶ μὴ δυνηθῆναι ἀπολογηθῆναι καὶ ἀναδεχθῆναι καὶ βαστάζειν τὰ βασιλικὰ συνήθη δίκαια καὶ τὰ λοιπὰ ἔξοδά τε καὶ βάρη τῆς πατριαρχείας, ἀνεχώρησα τοῦ πατριαρχείου καὶ μὲ οἰκείαν βούλησιν καὶ θέλησιν καὶ ἀβίαστον τρόπον ποιῶ π α ρ α ί τ η σ ι ν τοῦ πατριαρχικοῦ αὐτοῦ θρόνου καὶ οὐχὶ τῆς ἀρχιερωσύνης μου. 'Εχέτω δὲ ἄδειαν ἡ ἱερὰ σύνοδος τῶν ἀρχιερέων ἐκλέξαι κανονικῶς ὃν ἂν ἐθέλοιεν ποιῆσαι πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. 'Εγὼ δὲ ἡσυχίᾳ διάξω τὸ λοιπὸν τοῦ βίου.

Ὅθεν εἰς ἀσφάλειαν καὶ ἔνδειξιν πᾶσι δέδωκα τὴν παροῦσάν μου ἀβίαστον καὶ οἰκειοθελῆ παραίτησιν καὶ κατεστρώθη ἐν τῷ ἱερῷ κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης 'Εκκλησίας.

Ἔτει ͵αχνβ', ἐν μηνὶ 'Ιουλίῳ ἰνδικτ. ε'

†'Ο πρώην πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως 'Αθανάσιος στέργω τὰ ἄνωθεν.

II

Σιγίλλια, πατριαρχικὰ Γράμματα ἅτινα ὑπέγραψεν

Α'. 'Ως πρόεδρος Θεσσαλονίκης

29 'Απριλίου 1632 συνυπογράφει σιγίλλιον ἁγιοποιήσεως τοῦ 'Αγίου 'Ιωάννου τοῦ 'Ερημίτου (Γδερνέττου, Κυδωνίας Κρήτης). Βλ. 'Ακολουθίαν..., Χανιὰ 1976, σσ. (γ') - ϛ' (= ἔκδ. 1782), L. P e t i t, Bibliographie des Acolouthies grecques, Bruxelles 1926, σ. 115).

Β'. 'Ως πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως

Cod. Vat. gr. 2421 (Συλλογὴ 'Αριστάρχη), f. 275. 'Η παραίτησίς του· βλ. ἀνωτ. ὑπ' ἀρ. 15.

III

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΠΙΒΑΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ Γ' ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΛΛΑΡΟΥ, ΥΠΟΤΑΓΕΝΤΟΣ ΕΙΣ ΡΩΜΗΝ

1

'Απρίλιος 1634

Καθαίρεσις τοῦ ἐπιβάτου τοῦ θρόνου ὑπὸ Κυρίλλου Α' [1]

Κύριλλος ⟨Λούκαρις⟩ ἐλέῳ Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας 'Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης.

Γνώριμον εἶναι καὶ φανερὸν εἰς ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ὀρθόδοξους Χριστιανούς, ὅτι ἡ 'Εκκλησία τοῦ Χριστοῦ πολλὲς φορὲς ἐταράχθη καὶ ἐσυγχίσθη ἀπὸ κάποιους χαιρεκάκους καὶ κακοὺς ἀνθρώπους, καὶ ὁποὺ φόβον Θεοῦ δὲν ἔχουν εἰς τοὺς λόγους τους, οὔτε κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν μελετοῦν, καὶ πολλαὶ ζημίαι καὶ ἔξοδοι προεξενήθησαν καὶ χρέος βαρύτατον καὶ ἀνυπόφορον, καὶ πάντα ὁ παναγιώτατος καὶ σοφώτατος ἡμῶν αὐθέντης καὶ δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ οἱ εὑρισκόμενοι ἀδελφοὶ ἡμῶν εἶχον μεγάλες πείραξες καὶ ἐνοχλήσεις καὶ ταραχάς, διὰ τὸ ὁποῖον βαρύτατον χρέος, μὲ σκέψιν συνοδικήν, ἐσυνάχθημεν ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς καὶ ἐμελετήσαμεν τὴν διόρθωσιν τοῦ αὐτοῦ χρέους. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ μελετοῦντες, συνέβη ἐκεῖνο τὸ πολὺ καὶ μεγάλο σκάνδαλον κατὰ τὸ φθινόπωρον, καθὼς ὅλοι σας τὸ ἠξεύρετε, καὶ πάλιν μὲ τὴν δύναμιν καὶ βοήθειαν τοῦ Θεοῦ εἰρηνεύσαμεν τὰ πράγματα, ἀλήθεια μὲ πολλὰς ἐξόδους καὶ ζημίας. Καὶ ἀπάνω ὁποὺ ἀρχίνησεν ἡ 'Εκκλησία τοῦ Χριστοῦ νὰ διορθώνηται μὲ τὴν δύναμιν καὶ βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ εὑρίσκῃ ὀλίγην ἄνεσιν τῶν χρεῶν, καὶ ὁ παναγιώτατος καὶ σοφώτατος ἡμῶν αὐθέντης καὶ δεσπότης, ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ ἡμεῖς οἱ λοιποὶ πάντες ἀρχιερεῖς νὰ εἰρηνεύωμεν, ἐπανέστη ὁ Πατελάριος 'Αθανάσιος Θεσσαλονίκης, παρακινούμενος ἀπὸ τὰ ἔργα τὰ πονηρὰ τοῦ πατρός του τοῦ διαβόλου, καὶ χωρὶς ἀφορμὴν ἐτάραξε τὴν 'Εκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἔχων ὁμογνώμονας εἰς τὸ καινὸν αὐτοῦ ἐπιχείρημα τὸν τρισκατάρατον ἀνεψιὸν αὐτοῦ Νεόφυτον ἱερομόναχον, (25) *καὶ τὸν ἀπὸ Θεοῦ*

---

1. 'Εδημοσιεύθη ὡς δῆθεν Κυρίλλου Β' ὑπὸ 'Α ν δ ρ ο ν. Δ η μ η τ ρ α κ ο π ο ύ λ ο υ, 'Επανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων ἐν τῇ Νεοελληνικῇ Φιλολογίᾳ τοῦ Κ. Ν. Σάθα, μετὰ καί τινων προσθηκῶν, Τεργέστη 1872, σσ. 24 - 26, βλ. καὶ ἀνωτ., σ. 391.

ὠργισμένον Γεώργιον Σπανόν, γούναρην, καὶ ἄλλους πολλούς, καὶ ληστρικῶς καὶ ἐπιβατικῶς τὸν πατριαρχικὸν τοῦτον θρόνον ἐπῆρε, καὶ ἐζημίωσε τὴν 'Εκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ περισσότερον τῶν ἑξήκοντα φορτίων, καὶ ἔκαμε φθορὰν καὶ καταδίκην μεγάλην εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τοῦτο, κοντὰ εἰς τὴν ἐκφωνηθεῖσαν κατ' αὐτοῦ συνοδικὴν καθαίρεσιν, ἔχομεν καὶ ἡμεῖς αὐτὸν τὸν ἐπιβάτην 'Αθανάσιον Πατελάριον, τὸν κακῶς καὶ παρὰ κανόνα λογισθέντα τάχα πατριάρχην ἢ μᾶλλον εἰπεῖν μανδριάρχην, μετὰ τοῦ παράφρονος καὶ ἀσυνειδήτου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ κακοΝεοφύτου καὶ τοῦ ὠργισμένου Γεωργίου Σπανοῦ, καὶ ἄλλων θεοκαταράτων καὶ συνεργῶν αὐτοῖς, ἀφωρισμένους ἀπὸ τῆς 'Αγίας καὶ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ καὶ ἀδιαιρέτου καὶ ἀσυγχύτου Τριάδος, τοῦ ἑνὸς τῇ φύσει μόνου Θεοῦ, ἔν τε τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ κατηραμένους καὶ ἀσυγχωρήτους καὶ μετὰ θάνατον ἀλύτους. Καὶ νὰ εὕρουν τὸν Θεὸν μαχόμενον ἐν ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως, καὶ νὰ σχίσῃ ἡ γῆ καὶ νὰ τοὺς καταπίῃ ὡς τὸν Δαθὰν καὶ τὸν 'Αβειρών, καὶ νὰ κληρονομήσουν τὴν λέπραν τοῦ Γιεζῆ καὶ τὴν ἀγχόνην τοῦ 'Ιούδα, τρέμοντες καὶ στένοντες ὡς τὸν Κάϊν, καὶ νὰ ἔχουν καὶ τὰς ἀρὰς τῶν ἁγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ καὶ τῶν λοιπῶν Συνόδων οἰκουμενικῶν τε καὶ τοπικῶν.

'Ακόμη λέγομεν καὶ τοῦτο: "Οποιοι ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς ἀπὸ τὴν σήμερον θελήσουν νὰ βοηθήσουν τὸν ἐπιβάτην αὐτὸν 'Αθανάσιον Πατελάριον, ἢ ἄλλον τινὰ ὁποὺ νὰ βαλθῇ νὰ κάμῃ εἰς τὴν 'Εκκλησίαν τέτοιον πρᾶγμα καὶ νὰ τὴν ταράξωσιν, ἢ εἰς τὸν καιρὸν τῆς παρουσίας τοῦ παναγιωτάτου μας δεσπότου ἢ καὶ ἄλλοτε, χωρὶς τῆς γνώσεως τῶν ἀρχιερέων, καθὼς εἶναι ἡ 'Εκκλησιαστικὴ συνήθεια, καὶ τῆς βουλῆς καὶ θελήσεως τῶν πανιερωτάτων κληρικῶν καὶ χρησίμων ἀρχόντων πάντων, καὶ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων Χριστιανῶν μικρῶν τε καὶ μεγάλων, καὶ νὰ τὸν συνηγορήσωσι καὶ νὰ συντρέξωσιν, ἢ μὲ λόγον ἢ μὲ ν τ ι λ έ κ ι καὶ β ί α ν δυναστικήν, καὶ νὰ ζημιώσωσι καὶ νὰ ἀφανίσωσι πάλιν τὴν 'Εκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ πάντας ἡμᾶς, νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ ἀφωρισμένοι ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος καὶ κατηραμένοι καὶ ἀσυγχώρητοι, καὶ ἄλυτοι μετὰ θάνατον καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὑπόδικοι καὶ ἡ μερίς τους μετὰ τοῦ προδότου 'Ιούδα καὶ τῶν σταυρωσάντων τὸν Κύριον, καὶ νὰ μὴν ἀξιωθοῦν νὰ ἰδοῦν τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Κρίσεως. Καὶ ἂν ἴσως τολμήσῃ τινὰς καὶ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, καὶ παραβῇ πάλιν τοὺς ἱεροὺς νόμους τε καὶ κανόνας καὶ παραδοθῇ τῷ διαβόλῳ καὶ ἔλθῃ καὶ ταράξῃ τὴν Μεγάλην 'Εκκλησίαν καὶ τὸν παναγιώτατον καὶ σοφώτατον ἡμῶν αὐθέντην καὶ δεσπότην καὶ ἡμᾶς, ἔχομέν σας (sc. τοὺς πιστοὺς) *συγκεχωρη* (σ. 26) *μένους καὶ εὐλογημένους ὅ,τι λογῆς καταφρόνησιν τὸν κάμετε, καὶ κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα καὶ ἀναθεματισμὸν ἔμπροσθεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ νὰ ἐκφωνήσετε, καθὼς τὸ κάμουν οἱ Χριστιανοὶ εἰς ὅλους τοὺς τόπους, καὶ τότε θέλουν εἶσθαι ὄχι ἀπὸ ἡμᾶς μοναχά, ἀλλὰ*

καὶ ἀπὸ τὸν παντοδύναμον Θεὸν τὰ ὑπάρχοντά σας καὶ τὰ πλούτη σας εὐλογημένα καὶ νὰ τὰ αὐξάνῃ καὶ νὰ τὰ πληθύνῃ ἑκατονταπλασίονα, καὶ νὰ σᾶς ἀξιώσῃ καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ νὰ ἀκούσητε τὴν γλυκεῖαν φωνὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν 'Ιησοῦ Χριστοῦ, τὸ εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου, καὶ νὰ συναριθμηθῆτε ἐν τῷ χορῷ τῶν δικαίων, καὶ νὰ ἀπολαύσητε καὶ τῆς τρυφῆς τοῦ Παραδείσου.

'Εν ἔτει σωτηρίῳ ,αχλδ' μηνὶ 'Απριλίῳ, ἰνδικτιῶνος β'

† 'Ο 'Εφέσου Μελέτιος, †'Ο 'Ηρακλείας Νεόφυτος κλπ.

2

'Αγκὼν 21 'Οκτωβρίου 1635

'Ο πρώην Κωνσταντινουπόλεως 'Αθανάσιος Πατελλάρος ὑπογράφει ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὸν πάπαν [1]!

In Ancona a di 21 d'ottobre 1635 Atanasio nuncupato Patriarcha di Costantinopoli, coram Episcopo delegato ha fatta la professione di fede in forma.

Esaminato coram eodem, riconosce per mano propri⟨a⟩ di Cyrillo preteso patriarcha di Costantinopoli, la sottoscrizione in piè della professione di fede calvinista esistente nel processo portato da Roma fol.... per esserli nota la mano di lui, haverlo veduto scrivere più volte, et ricevute più sue lettere.

Riconosce le sottoscritioni esistenti nel sudetto processo fol. 246 et 251 di mano di Veria hoggi patriarcha, nelle quali il Veria testifica esser di Cyrillo la professione di fede hereticale, e perciò haverlo anathematizato. Riconosce le sottoscritioni sua e d'altri suoi nel sudetto processo fol. 241 in piè della sudetta professione di fede Calvinista di Cyrillo.

Neofito protosingelo et il Vescovo di Cambania riconoscono tutte le sudette sottoscritioni:

Athanasio sudetto depone che per Costantinopoli ha vedute diverse copie della professione di fede hereticale di Cyrillo et in specie due sottoscritte di mano di Cyrillo, quali erano del medesimo tenore della riconosciuta. Il medesimo depone il protosingelo.

Athanasio di più depone che Cyrillo publicamente è reputato Calvino; e che come tale fosse deposto dal patriarchato, è descritto

1. G. Hofmann, Patriarch Lukaris und Rom, OC XV,1, 1929, σσ. 97-99, N° 52.

nel Codice patriarchale, et anathematizato da una Synodo di 50 in circa tra Metropoliti, Arcivescovi e Vescovi, e questo saperlo per publica voce e fama.

Il protosingelo depone il medesimo e dice saperlo, perchè si trovò presente in quella sinodo.

Il medesimo Athanasio depone che Cyrillo tiene commercio con heretici, quali permetteva, che stessero publicamente in Chiesa, alla Messa, et altri Officy, e questo per haverlo veduto.

Che detto Cyrillo raggionando seco, negava che nel S.mo Sacramento vi fosse il vero Corpo di Christo e che le synodi univer sali possono errare, e l'Evangelio solo dica il vero[1].

In questo secondo capo è conteste il protosingelo, che si trovò presente al discorso.

Il medesimo Athanasio depone, che quando fù eletto patriarcha in Constantinopoli si assegnò per causa il Calvinismo, et anathematismo di Cyrillo vivente, e questa causa testifica de visu, che fu scritta nel codice patriarchale, nel quale sono sottoscritti tutti li Metropoliti elettori.

Super inimicitia, dicono tutti non haver con Cyrillo causa d'inimicitia o d'odio, ma solo dispiacerli, che sia Calvinista.

Per provar l'identità della persona, che questo Athanasio di Ancona sia quello di Oriente, oltre le scritture, che si potrano havere dalla Sacra Cong.ne de Propaganda si sono esaminati:

Paron Giovanni Andritio del Zante, quale depone haver condotto in questo porto nel suo vascello questo Athanasio con la sua fam⟨i⟩glia di undeci persone, e che ha visto, e sentito tenerlo, e riverirlo per patriarcha da tutti i greci ovunque passava, et in particolare nel Zante, dove come tale fù visitato dal vescovo latino di quel luogho, e da 3 inquisitori della Republica di Venetia, con la comitiva di più di mille persone, tra quali vi era uno, che era stato Bailo in Constantinopoli, e lo riconosceva per tale.

Stamate Ciminate d'Athene scrivano del medesimo vascello depone il medesimo.

Si metteva in processo copia autentica della fede del magistrato della Jassita di Zante nella qual si dice che parte da quel isola Athanasio patriarca di Costantinopoli.

---

1. Ἐν τῇ φα: Questo è il 2° capo della professione di fede calvinista di Cyrillo.

3

Κωνσταντινούπολις, Ἰούλιος 1638

Ὁ Ἀθανάσιος Θεσσαλονίκης ἀρνεῖται νὰ καταβάλῃ τὸ ἀνάλογόν του τῆς εἰσφορᾶς εἰς τὸν ἐπιβάτην τοῦ θρόνου Κύριλλον Κονταρῆν. Ὁ R. Schmidt πρὸς τὴν Propaganda [1].

E.mi e Rev.mi Signori miei Sign. Padroni Col.mi,

Ho dato parte con l'ultime mie lettere come il patriarca greco di setta calvina è stato deposto e carcerato; hora do avviso come 5 giorni doppo l'hanno strangolato i turchi d'ordine regio. Così hà la vita malvagia dell'infelice vecchio per giusto giudicio di Dio trovato il dovuto premio d'ignominosa et miserabil morte.

Fulminano hora a tutto potere gl'avversari della cattolica santa nostra religione contra Monsignor di Veria nuovo patriarca, inculpandolo che habbi procurato la morte de Cirillo Calvino, ma fanno torto al buon prelato, quale quantunque bramasse l'essilio dell'eretico avversario suo fece ogni possibil sforzo per liberarlo della morte. Se morto lo voleva come dicono alcuni lo poteva far morire anni sono quando stava, come si sà, in poter suo di farlo.

Monsignor patriarca di Veria attende con gran studio per stabilirsi in sedia e sradicare gl'inimici suoi, confida grandemente nell'aviso promessogli da cotesta S. Sede, alla quale promesse segnalatissimi serviti; quanto io posso mai, lo raccommando all'E. V.

Io sono allogiato vicino al patriarcato; et sono avisato d'or in hora di quello che passa. Il medesimo Monsignor patriarca continua meco con gran confidenza la solita buona corrispondenza. Io l'ho fatto abbocare nuovamente con il Padre Vicario Patriarcale che potrà raggagliare L'E.ze V. de cose di consideratione; anzi ho cura de tenir ben avisato il sudetto padre, acciò possa con la puntualità che si debbe servire cotesta S. Congregazione e rappresentare al vivo il bisogno et quanto occorre per b⟨e⟩n incaminare le cose ch'importanto a cotesta S. Sede.

In tutti questi giorni ho affaticato per Monsignor Patellaro acciò non sia rimesso dalla sua metropoli di Tessalonica, sarà stato aguistato, se non bisognasse danari. Monsignor patriarca ha scritto al medesimo Monsignor Patellaro lettera amorevole con professione pure de cortesia, ma anco l'essortò, che voglia considerare lo stato di esso pa-

---

1. G. Hofmann, ἔνθ' ἀνωτ., σσ. 107 - 108.

triarca, non aggravarlo di quello che non può supportare, ma debbe concorrere in aiutarlo con una poca somma de danari, come fanno gli altri metropoliti. Il nepote de Monsignor Patellaro ch'è qui non vuol sentir, che il suo zio debba pagare danaro, fà il povero et Monsignor patriarca mostra come li danari che pret⟨e⟩nde saranno a pagare al primo vesir. Così pende il negotio senza che vi sia per ora altro aggiustament⟨o⟩ fra questi duoi prelati.

E perchè sono sicuro che il Padre Vicario Patriarcale, come informatissimo discute, non mancherà di servire puntualmente di quello che passa non mi estenderò in replicare soverchiamente le cose, ma mi riferisco alla sua lettera.

L'occlusa lettera per Sua Santità scrive questo Monsignor patriarcha; quale desidera che si mandi la risposta in mano mia. Si potrà mandarla, se così piace all'E. V., a Monsignor Nuncio in Venetia, con ordine che quivi la consegni al Signor Ambasciatore Cesareo.

Qui per fine all'E. V. umilmente m'inchino et raccommando.

Di Costantinopoli primo d'agosto 1638.

Di V. E. R.m⟨e⟩

umile et divot.mo servitore
Gio. Ridolfo Schmidt.

4

23 Φεβρουαρίου 1638 (1639)
Εὐστάθιος Πατελλάρος ἐκ Ρεθύμνης
⟨Al cardinale Fr. Barberini ?⟩[1]

Ill.mo et E.mo Signor Sign. Patrone Col. mo,

È così eccelsa la fama di V. Eminenza ill.ma e di tanta ampiezza i Suoi segnalati meriti, che col volo di molta maraviglia sono pervenuti nelle ultime regioni del mondo e con eterna sua gloria arrivati in questo regno che move orgnuno alla commandatione delle sue heroiche virtù et degne lodi, et anchorche molti siano i beneficiati della sua ineffabile benignità, non però credo sia alcumo che puossa o debba conservargli maggior' ubligatione di casa nostra, tutta soggetta all'immensità di suoi affluentissimi benefici, ispiegati con abondanza l'affetto al santissimo patriarcha A t h a n a s i o m i o f r a t e l l o et consolidati poi colla sua liberale protettione a sollevo di Giorgio et Lorenzo mei f i g l i o l i, alunni già di cotesto inclito collegio greco;

1. G. H o f m a n n, OC XIX, 2, 1930, σσ. 269 - 270, N° 32.

onde raggionevolmente esso Giorgio in piciol, ma ben dovuta ricompensa di tanta Sua benevolenza et nostri obligi ha ultimamente consacrato all'Eminenza sua le sue conclusioni philosophiche, veri parti del suo svisceratо animo e vive demostrazioni della sua affettuosa servitù verso Lei. Et tanto più io godo, quanto che della persona del molto Ill.mo signor Gregorio Portio mio amorevolissimo cugino et signore et di Lei devotissimo servo, intendo d'essere quelle sommamente piaciute alla singolar prudenza et sapienza Sua, et di havere sentito più gusto in esse che il altre per la prontezza et vivacità di esso, comprobato questo Suo contento del nobilissimo regalo fattogli, del che conservando noi tutti efetti degni di tante munificenze a riguardo delle nostre eterne ubligationi darò con prima occasione parte al medesimo santissimo fratello ch'hora per oviare li scandali et turbulenze del patriarcato s'attrova a Patino fino a meglior tempo del suo ritorno, acciò egli conosca più vivamente questa sua cortese humanità et preghi insieme nosco ⟨con noi⟩ il Sommo Facitore per ogni maggior Sua essaltatione et gloria. Con che io inchinevolmente mi dedico, et con profonda riverenza gli bacio la sacra porpora.

Di Rettimo li 23 febraro 1638 ⟨= 23 Φεβρ. 1639⟩ *hum.mo et dev.mo servitor Eustachio Patellaro.*

5

23 Ἰουνίου 1640

Γράμμα τοῦ Νεοφύτου Πατελλάρου πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει bajlo τῆς Ἐνετίας Alvise Contarini ἐκ Ρεθύμνου (ἀπόσπασμα)[1].

...ἤκουσα ὅτι ὁ Σεβασμιώτατος θεῖός μου εὑρίσκεται τώρα ἀπὶ τῆς ἕδρας τῆς Θεσσαλονίκης, ἥ σ υ χ ο ς, ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος. Σᾶς παρακαλῶ νὰ συστήσητε τὴν ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων μας εἰς τὸν νεωστὶ ἐκλεγέντα βάιλον, ἐξοχώτατον Trevisan.... Ἀπὸ μίαν ἐπιστολὴν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος ἐπληροφορήθην τί ποσὸν ἐδαπάνησεν ὁ Ἀδριανουπόλεως (Παρθένιος Α΄)[2], ἵνα γίνῃ πατριάρχης καὶ τούτου ἕνεκα ὁ Σεβασμιώτατος θεῖός μου δὲν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸν θρόνον! Μόνον ὁ Θεὸς θὰ διορθώσῃ τὰ πάντα... Ἐγὼ περιμένω ἐδῶ τὰς διαταγὰς τοῦ θείου μου...

1. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, Πατριαρχικά..., 1951, σ. 78.
2. 1 Ἰουνίου 1639. Βλ. Σάρδεων Γ ε ρ μ α ν ο ῦ, Συμβολή..., 1935, σ. 118.

6

14 Δεκεμβρίου 1640

Ἐπιστολὴ Νεοφύτου Πατελλάρου πρὸς τὸν Ἑνετὸν βάϊλον Κωνσταντινουπόλεως Alvise Contarini [1].

Illustrissimo et Eccellentissimo Signor mio Patron Colentissimo.

Già giorni ritrovandomi alla Canea per riuerir l'eccellentissimo Priuli General di questo Regno, m'ha conceduto la fortuna riuerir ancor l'illustrissimo patron et signor mio Thomaso, suo nipote, dal quale intendendo la sanità di Vostra Eccelenza Illustrissima, ho laudato Iddio quale quotidianamente pregiamo di conservarla in ogni prosperità et contento. Il santissimo mio zio scrivendomi la ringratia mille et mille volte in tanti segnalati favori che da Sua Eccellenza giornalmente riceve.

Iddio nostro pregiamo dargli qui et là la ricompensa. Io stago qui aspetando li commandi del monsignor mio zio con chi supplicandola di raccomandarme all'illustrissimo Signor Alvise Sagredo Rettor di questa città, humilmente li baccio le vesti: raccomando all'eccellenza vestra la qui inchiusa.

Rettimo 1640 a dì 14 Dicembre
di Vestra Eccellenza Illustrissima
Devotissimo et obligatissimo Servitor

NEOFITO PATELLARO

7

21 Δεκεμβρίου 1640 ἐκ Ρεθύμνης

Νεόφυτος Πατελλάρος πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει βάϊλον τῆς Ἑνετίας, Alvise Contarini [2].

Illustrissimo et eccellentissimo Signor mio Patron collentissimo.

Con molte mie scrissi a Vestra Eccellenza Illustrissima che la tardenza mia alla patria non è d'altro se non perchè aspetto li commandi del monsignor santissimo mio zio, quale li giorni passati mi scrisse da Thessalonica il suo stato, ringraziando l'Eccellenza Vestra, che è causa in tutti li beni che gode. S(ignor) D(io) N(ostro) quotidiamente

1. Misc. Ist. VII, 1092 (= 8532), p. 109. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο καὶ τὸ ἑπόμενον μοὶ ἐπρομήθευσεν εἰς μικροταινίαν ὁ τότε διευθυντὴς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἰνστιτούτου ἐν Ἑνετίᾳ φίλος κ. Μ. Ἰ. Μανούσακας.

2. Misc. Ist. VII, 1092 (= 8532), p. 110.

pregiamo di concedergli la rico(m)pensa qui et alla gloria sua celeste.

Il presente Latore Signor Pietro Magniani è amorevolissimo nostro, quale viene costì per havèr il consolato di Milo, huomo veramente perito et degno, non solo per questa carica ma ancor per ogni servigio pubblico, essendo sudito fidelissimo. L'Eccellentissimo Bailo haverà buona informazione da molti rapresentanti, per la sua persona; onde ancor io hò vol[[s]]uto humilmente, come Servitor fidelissimo Suo, a raccomandarlo all'humanità et protetione sua, essendo certo che con l'autorità Sua haverà il suo desio, et devotissimamente li baccio le vesti.

Rettimo 1640 a dì 21 Dicembre,
di Vostra signoria Illustrissima et Eccellentissima
Devotissimo et obligatissimo Servitor

NEOFITO PATELLARO

Γ'

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ' ΠΑΤΕΛΛΑΡΟΣ Ο ΑΠΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ Α') ΩΣ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ, Β') ΩΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΥΣ, Γ') ΩΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ

ΠΡΟΣΗΜΕΙΩΣΙΣ

Μεταξὺ τῶν φερομένων ὡς ἔργων τοῦ Ἀθανασίου Γ' εἶναι καὶ μετάφρασις τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς ὁποίας οὐδὲν ἀντίγραφον ἐν κώδιξιν εὑρέθη, καθ' ὅσον καὶ ἐγὼ γνωρίζω. Τὴν ἄποψιν ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Β. Knös, προφανῶς παρασυρθεὶς ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ Ψαλτηρίου, γράψας: «c'était aussi un ami de la langue vulgaire, ayant traduit le Nouveau Testament avant qu'eût paru la traduction de Maximos de Gallipoli» (B o r j e K n ö s, L'Histoire de la Littérature Néo-Grecque, Στοκχόλμη 1962, σ. 434) [1].

Α'. Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

«Ἐγὼ δὲ ταῦτα πονήσας, εὗρον εἰς ἕνα παλαιὸν τετράδιον μίαν ὁλόκληρον Ἀκολουθίαν εἰς τὸν μέγαν Δημήτριον πάνυ ἔντεχνον, καὶ ἐν τέλει τῆς Ἀκολουθίας εἶχε τρεῖς στάσεις κατὰ μίμησιν ἐκείνων: «Ἡ Ζωὴ ἐν τάφῳ...», εἶτα εἰς τὸ τέλος εἶχεν Ἀκάθιστον Ὕμνον, κατὰ μίμησιν τοῦ: «Ἄγγελος πρωτοστάτης», καὶ ἐν τέλει ἔγραφεν οὕτω: *ποίημα μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἀθανασίου τοῦ Πατελαρίου τοῦ Κρητός*, ἅπαντα ἄξια καὶ ἔντεχνα».

Καὶ ἐπάγεται ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας: «Τοῦ Πατελλάρου τούτου, δὶς πατριαρχεύσαντος 1634 καὶ 1652 καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν ἐγκαταβιώσαντος ἐν Ἄθῳ καὶ ἀνεγείραντος τὸ Σεράγιον εἶναι γνωστὰ (α) μουσικὰ χερουβικά, (β) εἱρμοὶ κλπ. οὐχὶ ὅμως καὶ ὕμνοι, πλὴν (γ) τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν Θεοτόκον, οὗ ἡ ἀκροστιχίς: Ἀθανάσιος ἐλέῳ Θεοῦ κλπ. Ἄρχεται: *Ἀρχαγγέλων, ἀγγέλων τὰ τάγματα — νοερῶν στρατιῶν τὰ συστήματα*... (Cronicarii Greci... in epoca fanariota... de Const. Erbiceanu, Bucureşti 1888, σ. 96)... Οἱ ἐνταῦθα ἀναφερόμενοι οἶκοι εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον ὑπάρχουσιν ἐν κώδικι 255 (67) τῆς Σκήτης Καυσοκαλυβίων. Ἐξεδόθησαν ἐν Ἑρμουπόλει 1865 καὶ Ἀθήναις 1925 [1].

Τὴν 17ην Αὐγούστου 1976 ἐπισκεπτόμενος μετὰ τοῦ Κυδωνίας κ. Εἰρηναίου τὸ χωρίον Κάμποι τῆς ἐπισκοπῆς του καὶ εἰς χεῖρας τοῦ τότε ἐφημερίου Κάμπων (Μανόλη Χατζηδάκη) εἶδον κώδικα 12ου σχήματος ἀνήκοντα εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωρίου, χειρόγραφον ἐξορκισμῶν, ἐν σσ. 241 - 260 τοῦ ὁποίου περιείχοντο «ΚΔ' οἶκοι εἰς τὸν μεγαλομάρτυρα Δημήτριον κατ' ἀλφάβητον, τοῦ παναγιωτάτου Ἀθανασίου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης τοῦ Πατελλάρου». Μοὶ ὑπεσχέθησαν ἀντιγραφὴν ἢ φωτογράφησιν, ἀλλ' οὐδέποτε ἐπέτυχον τοιοῦτό τι, ἀπεναντίας ἔκτοτε ὁ κῶδιξ λανθάνει καὶ ὁ ἱερεὺς ἤλλαξεν ἐνορίαν. Ἂν δ' ἐνθυμῶμαι καλῶς ἦτο τοῦ ιζ' αἰῶνος χαρτῷος καὶ καλλιγραφημένος.

Β' ΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΕΡΑΓΙΑΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ

I

ΚΑΝΩΝ ΠΑΡΑΚΛΗΤΙΚΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΕΡΑΓΙΑΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ, ΗΤΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΖΩΟΔΟΧΟΝ ΠΗΓΗΝ [2]

Ποίημα Ἀθανασίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἀπὸ Κρήτης.

(Ἀκροστιχίς: ΔΕΧΟΥ ΠΝΤΕΥΛΟΓΗΤΕ ΧΘΑΝΑΣΙΟΥ ΘΡΗΝΟΙΙ, ἤτοι: *Δέχου, Παντευλόγητε, Ἀθανασίου θρῆνον*).

Ὠδὴ α'. Ἦχος δ'. *Ἀνοίξω τὸ στόμα μου.*

Δεινῶν ἐπιθέσεσιν, Ἅδου πρὸς πύλας ἐγγίσαντος, φωνῆς μου εἰσάκουσον, Πηγὴ τῆς ὄντως Ζωῆς· καὶ ἀνάγαγε, βυθοῦ καὶ ἐπὶ πέτραν, τῆς πίστεως κράτυνον, Θεογεννήτρια.

---

1. Ἡ Ἑ λ έ ν η Δ. Κ α κ ο υ λ ί δ η, Γιὰ τὴ μετάφραση τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἱστορία - κριτική - ἀπόψεις - βιβλιογραφία, Θεσσαλονίκη 1970, ἐν σ. 10 ἀκολουθεῖ τὸν ἀμάρτυρον ἰσχυρισμὸν τοῦ Knös. Περὶ τῶν μεταφράσεων τῶν Γραφῶν ἡ παλαιὰ μελέτη τοῦ T. X a n t h o p o u l o s, Traductions de l'Écriture Sainte au Néo-grec avant XIXe siècle, ἐν Échos d'Orient V, 1902, σσ. 321 - 332.

1. Ε ὐ λ ο γ ί ο υ Κ ο υ ρ ί λ α, Κύριλλος προηγούμενος Λαυριώτης ὁ Χρονογράφος, ἐν Ἀθήναις 1935, σ. 101 καὶ σημ. (102). Ἐκ τούτου ὁ Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, Ποιηταὶ καὶ Ὑμνογράφοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ΝΣ ΜΒ', 1947, σσ. (225 -)228, ὅπου περὶ Πατελλάρου. Ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 1925 ἔχει 1915 (πιθανὸν λανθάνουσα ἔκδοσις). Διὰ τὴν τοῦ 1925 βλ. τὸν L. P e t i t, BAG, Bruxelles 1926, σ. 60. Σημειωτέον ὅτι ὁ αὐτὸς Σ ω φ ρ. Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ η ς, Ἁγιολογικά. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἐν τῇ Ὑμνογραφίᾳ, ΕΕΒΣ 11, 1935, σσ. 120 - 150, καταγράψας ἐκ διαφόρων κωδίκων ὑμνογραφικὰ κείμενα, οὐδαμοῦ ἀναφέρεται εἰς τοὺς ΚΔ' οἴκους τοῦ Ἀθαν. Πατελλάρου.

2. Φ ι λ ο θ έ ο υ Ζ ε ρ β ά κ ο υ, ...Ἀκολουθία τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, ὡς ψάλλεται ἐν Ἁγίῳ Ὄρει καὶ ἐν τῇ ἐν Πάρῳ Ἱερᾷ Μονῇ τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς τῆς Λογγοβάρδας, ἀγρυπνίας τελουμένης. Εἰς τὸ τέλος προστίθενται ὁ Πανηγυρικὸς Λόγος καὶ χαιρετισμοί, 10 Παρακλητικοὶ κανόνες καὶ εὐχὴ ἱκετήριος. Ἐκδοτικὸς οἶκος ΑΣΤΗΡ Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, ὁδὸς Λυκούργου 10, Ἀθῆναι, 8°, σσ. 179 (+ 1). Ὁ κανὼν ἐν σσ. 109 - 113.

Ἐλέους ἡ τέξασα, τὸν θελητὴν μὴ παρόψει μου, ἀλλ' ἔγειρον κλίνης μου ἐξ ἀρρωστίας, Πηγὴ τῶν ἰάσεων, καὶ ἐπανισταμένων, κατάστρεψον φρύαγμα, Θεογεννήτρια.

Χερσὶ μὴ ἐάσῃς με, μισούντων μάτην Θεόνυμφε, τὰ τούτων δὲ πρόσωπα αἰσχύνης πλῆσον, Πηγὴ Θεοδόξαστε, χαρίτων καὶ μανίας δαιμόνων ἐξάρπασον, Θεογεννήτρια.

Ὁδοὺς χειραγώγησον, πρὸς σωτηρίους Παντάνασσα, Πηγὴ ἀνεξάντλητος τῶν τοῦ Θεοῦ οἰκτιρμῶν· καὶ ἐκ θλίψεων, καὶ πάσης ἀρρωστίας, τῷ κράτει σου ῥῦσαί με, Θεογεννήτρια.

Ὠδὴ γ'. *Τοὺς σοὺς ὑμνολόγους.*

Ὑπάνοιξον σπλάγχνα οἰκτιρμῶν μοι, καὶ σώματος ῥῶσιν καὶ ψυχῆς, πρὸ τελευτῆς μοι δώρησαι, Πηγὴ θείων ἐλλάμψεων, δόξῃ τῇ σῇ προσφεύγοντα, Θεογεννήτρια δέομαι.

Πηγὴ ἀγαθότητος κηλῖδας, ψυχῆς μου καὶ σώματος ταῖς σαῖς, πρεσβείαις ἀποκάθαρον, κινδύνων διασῴζουσα, ἀρρωστιῶν καὶ θλίψεων, ποικίλων Θεογεννήτρια.

Νυκτὶ πειρασμῶν συνεχομένῳ, ἐπίφανον φάους ἡ Πηγή, καὶ μάτην διαβούλια, μισούντων με ἐκλίμκησον, καὶ πρὸς ὑγείαν ἴθυνον, ἐκ νόσου Θεογεννήτρια.

Ὠδὴ δ'. *Ὁ καθήμενος ἐν δόξῃ.*

Τῶν ἀρίστων θαυμασίων, ἡ πηγὴ χαῖρε Πάναγνε, τῶν ἀνομημάτων, ξήρανον ἀβύσσους καρδίας μου, Θεογεννήτρια νόσων λυτρουμένη με, καὶ παθῶν ἀκαθέκτων λιταῖς σου, Μητράνανδρε.

Ἐπὶ σὲ τῆς σωτηρίας, τὰς ἐλπίδας θεμένῳ μοι, εἰς ἀντίληψίν μου, Δέσποινα αὐτὴ διανάστηθι, Θεογεννήτρια νόσων ῥυομένη με, ἐκ παντοίων, Πηγὴ ἀγαθότητος.

Ὑπερέβης οὐρανίους, στρατιὰς τῇ κυήσει σου· διὰ τοῦτο χαῖρε, χάριτος Πηγὴ τοῖς βοῶσί σοι· Θεογεννήτρια ῥῶσιν τὴν εὐφρόσυνον, προστασία ἡμῶν πρὸς Θεόν, ἐπιμέτρησον.

Λοιμωδῶν ἀρρωστημάτων ἡ Πηγὴ τῆς χρηστότητος, καὶ ἐκ κακουργίας τῶν διακενῆς ἀνομούντων με, Θεογεννήτρια ῥῦσαι, καταρράξασα, κατωτάτοις ἐν Ἅδου, μισοῦντας τῷ κράτει σου.

Ὠδὴ ε'. *Ἐξέστη τὰ σύμπαντα.*

Ὀδύνης καὶ θλίψεως, ἡμᾶς Θεογεννήτρια, ῥῦσαι καὶ ἐνίσχυσον βοᾶν Σοι· χαῖρε τῆς δόξης Πηγὴ ὁλόφωτε, χαῖρε καταφύγιον πιστῶν, χαῖρε Ἀπειρόγαμε, γηγενῶν ἐγκαλλώπισμα.

Γνωσθήτω μισοῦσί με, ταχὺ ἡ ἐπεξέλευσις, ὃν προσονειδίζουσι καὶ

πόνος, ἐπιστρεψάτω, ἀθανασίας Πηγή, τάχος κεφαλαῖς ἐν ταῖς αὐτῶν, ὦ Θεογεννήτρια, τῇ ἀμάχῳ ἰσχύϊ σου.

Ἡμέρας ἐκέκραξα, καὶ ἐν νυκτὶ Παντάνασσα, πρὸς Σὲ εἰσελθέτω στεναγμός μου, ἐνώπιόν σου καὶ ἀτιμίας παθῶν, ἀπάλλαξον δέομαι Σεμνή, καὶ χαρᾶς ἐμφόρησον, τὸν εἰς σὲ καταφεύγοντα.

Ταχεῖαν ἐκ θλίψεως, ἡμῶν Θεογεννήτρια, πάρεχε ὑγείαν εὐφροσύνης, τῆς εὐφροσύνης Πηγὴ καὶ κράτυνον, πρὸς ἐπιστροφὴν ἀληθινήν, τοὺς εἰς Σὲ προστρέχοντας, θελημάτων τοῦ Κτίσαντος.

Ὠδὴ ς'. *Τὴν θείαν ταύτην.*

Ἐκ Σοῦ Ζωὴ ἀνατείλασα, Πηγήν σε θαυμασίων τοῦ Πνεύματος, Θεογεννήτρια, τοῖς προσιοῦσιν ἀνέδειξεν, οὓς νοσημάτων ῥῦσαι τῇ μεσιτείᾳ σου.

Χειρῶν ἀδίκων με λύτρωσαι, καὶ γλώσσης ἐκ δολίου σὸν πρόσφυγα, Θεογεννήτρια, Πηγὴν ζωῆς ἡ κυήσασα, καὶ συνοχῆς καὶ νόσων, καὶ πάσης θλίψεως.

Θεοῦ τῆς δόξης Παλάτιον, ἀτίμων ἐκ παθῶν ἡμᾶς λύτρωσαι, Θεογεννήτρια, πρὸς σωτηρίαν ἰθύνουσα, καὶ ἀρρωστίας ἄχθους, Πηγὴ ἀείζωε.

Ἀσώτως βεβιωκότα με, Πηγὴ τῶν δωρεῶν τοῦ Παντάνακτος, Θεογεννήτρια, μή με παρίδῃς ἀλλ' ἴασιν, ἐκ μαλακίας δίδου, θείαις πρεσβείαις σου.

Κοντάκιον. Ἦχος πλ. δ'. *Τῇ Ὑπερμάχῳ.*

Ἁγιωτέρα Χερουβὶμ Θεογεννήτρια, τῶν τεραστίων ἡ Πηγὴ ἡ ἀνυπέρβλητος, ἐπικάμφθητι φωναῖς ἱκετῶν ἀχρείων· καὶ παντοίας συνοχῆς ἡμᾶς ἐκλύτρωσαι, χαῖρε χαρᾶς αἰτία ἀεί σοι κράζοντας, χαῖρε θαυμάτων καινοπρεπῶν ἡ ἄβυσσος.

Ὠδὴ ζ'. *Ὁ διασώσας ἐν πυρί.*

Νέκταρος θείου ἡ Πηγή, τῶν παντοειδῶν ἀρρωστημάτων, Ἁγιωτέρα Χερουβίμ, παναγίαις πρεσβείαις σου λύτρωσαι, τὴν ψυχήν μου ῥυθμίζουσα Θεογεννήτρια τῆς μανίας.

Ἀθανασίας ἡ Πηγή, ἐξ ἀνομιῶν πολυτρόπων, ἐμπεπαρμένους συμφοραῖς, μεσιτείαις σου Κόρη ἐξάρπασον, ἀρρωστίας καὶ θλίψεως, ἡ ἐλπὶς Θεογεννήτρια τῆς ψυχῆς μου.

Σάλου ἡμᾶς ἀρρωστιῶν, καὶ αἱρετιζόντων μανίας, Θεογεννήτρια αὐτή, ἐξελοῦ καὶ κρημνοῦ ἀθεότητος, Ἰησοῦν τὸν Σωτῆρά μου κυήσασα, ἀφράστως Πηγὴ ἐλέους.

Ἱκετικῶς Σὲ τὴν Πηγήν, κράζω τῆς τρυφῆς μὴ ἀπώσῃ, Θεογεννήτρια κἀμέ, ἀλλὰ νόσων καὶ θλίψεων λύτρωσαι, καὶ ψυχῇ μου ἐμφύτευσον, τοῦ υἱοῦ σου καὶ Θεοῦ μου τὸν θεῖον φόβον.

Ὠδὴ η'. *Παῖδας εὐαγεῖς.*

Ὄρεξον Πηγὴ τῆς σωτηρίας, κειμένῳ μοι δεξιὰν καὶ ἐπανάγαγε, λάκκου ἀπογνώσεως, καὶ ἀρρωστημάτων με, καὶ δαιμονίου μάστιγος Θεογεννήτρια, βοᾶν με ἐνισχύουσα χαῖρε, τῶν πιεζομένων ἀντίληψις ἑτοίμη.

Ὕπνου με πηγὴ ἡ ζωογόνος, ἐξέγειρον ἐμπαθείας, καὶ καρδίαν μου, κάθαρον πρεσβείαις σου, οἶκον θείου Πνεύματος, ἀποδεικνύουσά με μέλπειν σοι, Θεογεννήτρια, χαρᾶς ἀνεκλαλήτου δοχεῖον, καὶ ἐκλυτρουμένη ἐκ δυσωδίας νόσου.

Θλίψεων ψυχήν μου καὶ θανάτου, Πηγή, τῶν καινοπρεπῶν ῥῦσαι ἰάσεων, καὶ αἰσχύνης πλήρωσον τῶν διαβαλλόντων με, τὰ πρόσωπα Πανάμωμε, δακρύων δὲ ἐλεεινῶν τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ πόδας, ἐκ παντὸς ὀλίσθου καὶ νόσων ῥυομένη.

Ῥῶσιν Παντευλόγητε παράσχου, ψυχῆς μου Θεογεννήτρια καὶ σώματος, καὶ πολέμου πρόστηθι, ἐν ἡμέρᾳ Δέσποινα, θείας Πηγὴ χρηστότητος, ἐπισκιάζουσα, εὐσπλάγχνως ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου, καχεξίας νόσων ἀνώτερον φρουροῦσα.

Ὠδὴ θ'. *Ἅπας γηγενής.*

Ἡ τῶν ἐν δεινοῖς, γλυκεῖα ἐπίσκεψις Θεογεννήτρια, λύσιν ἀνομήματος ἡ Θεοχεύμων Πηγὴ παράσχου μοι, καὶ ἀρρωστίας ἴασιν, λιταῖς ἁγίαις σου, τῷ βοῶντι· Χαῖρε ἀνεξάντλητε, Θεϊκῶν θαυμασίων ἡ ἄβυσσος.

Νόσων ἐξελοῦ, ἀτίμων παντοίων τε παθῶν ἐξαίρουσα, Θεογεννήτρια, τῶν θαυμάτων ἡ Πηγή, τοὺς καθ' ἑκάστην κράζοντας Σὲ εἰς ἀντίληψιν, καὶ τοὺς λόγον καθ' ἡμῶν παράνομον, συνθεμένους, ζωῆς βίου ἔξωσον.

Οἴκτειρον Πηγή, ἰσχύος ἀπήμονα Θεογεννήτρια, τῶν προσπιπτόντων δεινῶν, οἰκτρὰν Σὴν ποίμνην, Νύμφη ἀνύμφευτε, καὶ τοῖς αὐτὸν ἐκθλίβουσιν, ὃν ἐσωμάτωσας, ἐπιπέσοι πῦρ καὶ τὸν Ἥλιον, τὸν τῆς δόξης ἐνδίκως θεάσαιντο.

Πόθῳ τὴν ᾠδήν, τῷ ᾄσαντι πάρεσο, Θεογεννήτρια, ἐξ ὁρωμένης ἀεὶ καὶ νοουμένης βλάβης ἁρπάζουσα, καὶ δεξιᾶς τῆς στάσεως καταξιοῦσά με, καὶ εὐκταίας φωνῆς ἐνωτίσασθαι, εὐσπλαγχνίας Πηγὴ τοῦ Παντάνακτος.

II

Ὁ περαιτέρω ἐκδιδόμενος κανὼν εἰς ἦχον β' τοῦ Θεοτοκαρίου, ἐπιγράφεται ὡς Ἀθανασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τ ο ῦ ν έ ο υ, εἰς δὲ τὰ μετὰ τὰ τρία τροπάρια ἑκάστης τῶν 8 ᾠδῶν του Θεοτοκία, ποιηθέντα ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑμνογράφου, ὑπάρχει ἀκροστιχὶς *Ἀθανασίο(υ)*, χωρὶς νὰ δηλοῦται ἂν ὁ Ἀθανάσιος οὗτος ἦν μοναχὸς ἢ πατριάρχης. Καὶ εἶναι μὲν καὶ ἄλλα ὑμνογραφικὰ κείμενα ἀποδιδόμενα εἰς Ἀθανάσιον (μοναχόν), ἀλλ' ὁ

πρῶτος ἐκδότης τοῦ Κανόνος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἀνέλαβεν αὐτὸν ἐξ ἁγιορειτικοῦ χειρογράφου καὶ ἐγνώριζεν ὅτι ἦτο τοῦ Πατελλάρου, διὸ καὶ ἐπέγραψεν αὐτὸν ὡς τ ο ῦ ν έ ο υ. Νέος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο ὁ Ἀθανάσιος Α' πατριαρχεύσας δὶς (1286 - 1293 καὶ 1303 - 1311), τοῦ ὁποίου οὐδὲν ὑμνογραφικὸν ἔργον βέβαιον σώζεται. Οὐδὲ νέος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς συντάξεως τοῦ Θεοτοκαρίου (α' ἔκδοσις ἐν Βενετίᾳ 1803) ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι ὁ μικρὸν πρὸ τῆς Ἁλώσεως πατριαρχεύσας Ἀθανάσιος Β', ὁ καταφυγὼν εἰς Ῥώμην, ἀμάρτυρος ὡς ὑμνογράφος. Νέος περὶ τὸ 1800 ἦτο ὁ πρὸ 150 ἐτῶν προσκαίρως πατριαρχεύσας Ἀθανάσιος Γ' ὁ Πατελλάρος, τὸν ὁποῖον ὁ ἐκδότης τοῦ (ἐπὶ τοῦ παρόντος) μόνου γνωστοῦ ὡς τυπωθέντος ἐκ τῶν 8 Κανόνων εἰς τὴν Θεομήτορα λέγει τοῦ *Κρητός*. Οὔτε ὁ Ἀθανάσιος Α' οὔτε ὁ Ἀθανάσιος Β' ἦσαν Κρῆτες.

Ὁ ἐκδιδόμενος Κανὼν ἐπανεξεδόθη τὸ 1906 μὲν εἰς τὴν τότε ἔκδοσιν τοῦ Θεοτοκαρίου τοῦ Ν ι κ ο δ ή μ ο υ (σ. 31), ἐκεῖθεν δὲ ὑπὸ Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Θεοτοκάριον, 1931, σσ. 191 - 194, ἐξ οὗ βελτιωμένος πως ἐπανεκδίδεται. Ὁ αὐτὸς Εὐστρατιάδης ἐπροβληματίσθη περὶ τοῦ ποιητοῦ, ἀλλ' ἀπέδωκεν αὐτὸν εἰς τὸν Ἀθανάσιον Α' Κωνσταντινουπόλεως, παριδὼν τὴν ἐπιγραφὴν τοῦ νέου [1].

ΚΑΝΩΝ ΕΤΕΡΟΣ

οὗ ἡ ἀκροστιχὶς κατ' ΑΒ, ἐν δὲ τοῖς ὑστέροις Θεοτοκίοις :

ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Ποίημα Ἀθανασίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Νέου. Ἦχος β'

Ὠδὴ α'. *Ἐν βυθῷ κατέστρωσε*

Ἀμβροσίαν κόσμῳ τὴν πηγὴν χαῖρε ἡ πηγάσασα, Θεογεννήτρια. Χαῖρε παράδεισε τῆς ζωῆς βλαστήσασα ξύλον, Δέσποινα· ὃ καὶ βλέψαι ἀξίωσον καὶ κατατρυφῆσαι πάντας τοὺς πιστῶς ὑμνολογοῦντάς σε.

Βασιλείαν τὴν τῶν οὐρανῶν τοῖς πιστοῖς παρέξασα, Θεογεννήτρια, χαῖρε τῷ τόκῳ σου τῷ ἀρρήτῳ, Πάναγνε, χαρμονῆς ἡμᾶς αἰωνίου ἀξίωσον, χαῖρε τοῦ βοᾶν σοι, Κεχαριτωμένη, μεσιτείαις σου.

---

1. Σ ω φ ρ ο ν ί ο υ Ε ὐ σ τ ρ α τ ι ά δ ο υ, Ποιηταὶ καὶ ὑμνογράφοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας (κατ' ἀλφαβητικὴν σειράν) : Ἀθανάσιος Α' πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ΝΣ 42, 1947, σσ. 223 - 225. Μετὰ ταῦτα ἡ καθηγήτρια H e n r i c a F o l l i e r i, Initia Hymnorum Ecclesiae Graecae, τ. V, pars prior, Città del Vaticano 1966, ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ Hymnographi (249 κέξ.) ἐν λήμματι : Ἀθανάσιος Κωνσταντινουπόλεως (Α' ὁ Νέος), ἐσημείωσεν ἐκδόσεις κ.ἄ. τοῦ Κανόνος ἐν Bessarione series II, 9, 1905, σ. 143, Échos d'Orient 21, 1922, σ. 274, καὶ συνεσχέτισε τὸν Ἀθανάσιον πατριάρχην πρὸς τὸν Ἀθανάσιον μοναχόν.

Γηθοσύνως χαῖρέ σοι, Σεμνή, βάτε ἀκατάφλεκτε, Θεογεννήτρια· πόθῳ τοῖς κραυγάζουσι· βοηθὸς γενήθητι μεσιτείαις σου, καὶ ἡμᾶς ἐλευθέρωσον, ἀπὸ συστροφῆς, ἡ Παντευλόγητος.

Ἀναξίων πρόσχες οἰκετῶν ταῖς οἰκτραῖς δεήσεσιν, διηνεκῶς ἐκβοώντων σοι, Πάναγνε· Χαῖρε, θεία τράπεζα, ἄρτον φέρουσα τῆς ζωῆς, Θεονύμφευτε.

Ὠδὴ γ'. *Ἐν πέτρᾳ με τῆς πίστεως.*

Δοχεῖον, χαῖρε, μύρου τοῦ οὐρανίου· ὁ πόκος ὁ θεόδροσος, χαῖρε Κόρη. Κραταίωσον τοὺς δούλους σου χαῖρε ψάλλειν, ἡ φῶς ἀπρόσιτον, Θεογεννήτρια, τοῖς ἐν σκότει λάμψασα τῷ θείῳ τόκῳ σου.

Ἐκλύτρου τῶν διψώντων αἰσχύνης πλῆσαι ψυχήν μου, ἵνα χαῖρε, ἀπηλπισμένων ἐλπὶς ἀναβοῶ σοι. Χαῖρε λυχνία καὶ ὄρος ἅγιον, Θεοχαρίτωτε. Χαῖρε, τὸ διάσωσμα τῶν τιμώντων σε.

Ζωὴν ἡ τὴν ἀνώλεθρον, χαῖρε, κόσμῳ ἐκβλύσασα τῷ τόκῳ σου· Χαῖρε, πύλην διάρασα ἀνθρώποις τὴν οὐρανίαν· βοῶντας χαῖρέ σοι, Θεογεννήτρια, αἰωνίου ἔμπλησον χαρμονῆς ἡμᾶς.

Θεόδμητον παλάτιον, χαῖρε Κόρη ἀγλάισμα τοῦ κόσμου καὶ προστασία. Κυρία, χαῖρε τοῦ κόσμου καὶ θεία Σκέπη, τὸ χαῖρε ὅπως σοι (σε ed.) *ἀπαύστως μέλπωμεν. Ἀναγκῶν καὶ θλίψεων ἐξελοῦ ἡμᾶς.*

Ὠδὴ δ'. *Ἐλήλυθας ἐκ Παρθένου.*

Ἡ ἔμψυχος κιβωτός, χαῖρε, ἡ πλάκας τῆς χάριτος θεοτεύκτους φέρουσα, Θεοχαρίτωτε. Χαῖρέ σοι πόθῳ τοὺς κραυγάζοντας, παντοίων ⟨*δεινῶν*⟩ *ῥυσθῆναι καθικέτευε.*

Θεόμορφον καὶ θειότατον, χαῖρε ἀνάκτορον πειρασμῶν καὶ θλίψεων καὶ νοσημάτων ἐκλύτρωσαι, χαῖρε τοὺς βοῶντάς σοι, τετυρωμένον καὶ θεῖον ὄρος, Πάναγνε.

Ἰάσεων, χαῖρε, κόσμῳ πηγὴν ἐκβλύσασα· χαῖρε, λύπην λύσασα τῶν προπατόρων τῷ τόκῳ σου. Ἀλλ' ὡς προστασία μου, μανίας ῥῦσαι καὶ βλάβης ἐχθραινόντων μοι.

Ἀκράδαντον, χαῖρε, τεῖχος πιστῶν, ἄβυσσον τοῦ ἐλέους τέξασα, Θεογεννήτρια, ἔπιδε πάντας δεομένους σου, καὶ τρικυμίας τοῦ βίου ἀπολύτρωσαι.

Ὠδὴ ε'. *Ὁ φωτισμός.*

Κατὰ παθῶν ἐξανάστησον, Κόρη τῶν ὀλεθρίων, πόθῳ τοὺς τὸ χαῖρέ σοι ἐκβοῶντας· αὐγὴ ἡμέρας μυστικῆς, χαῖρε ὄρος, θεογεννῆτορ, ἀλατόμητον. Χαῖρε τῶν δακρύων τῆς Εὔας ἡ λύτρωσις.

Λύσις ἀρᾶς, Παντευλόγητε, χαῖρε· ἁμαρτανόντων χαῖρε ἱλαστήριον· χαῖρε, βάθος τοῦ θείου ὕψους δυσανάβατον· χαῖρε ἀσθενούντων, Θεοχαρίτωτε, ἴασις. Ἡμᾶς νοσημάτων ἀπάλλαξον.

Μετὰ Θεὸν τοῖς βοῶσί σοι χαῖρε, ἡ ἐλπὶς καὶ σκέπη. Χαῖρε, ἐνδιαίτημα θείας δόξης· παραμυθία τῶν ἐν θλίψεσι, χαῖρε. Πάσης βλάβης καὶ θλίψεως λύτρωσαι ἡμᾶς τοὺς εἰς σὲ καταφεύγοντας.

Νέκταρ τοὺς πιστοὺς ἡ ποτίσασα, χαῖρε, παλινζωΐας. Χαῖρε, τοῦ ἀδύτου φωτὸς νεφέλη. Λυχνία, χαῖρε, φωτισμὸν τοῖς ἐν σκότει παρασχοῦσα, Θεογεννήτρια. Σκότους ἐξωτέρου ἡμᾶς ἀπολύτρωσαι.

Ὠδὴ ς'. *Ἦχου ῥημάτων.*

Νεῦσον, αἰτήσει τῶν χαῖρέ σοι ἐπιβοώντων, γέφυρα, δι' ἧς περαιοῦται, Κόρη πανσεβάσμιε, τῶν σωζομένων πληθύς, θείαν πρὸς ἐπίγνωσιν.

Ξύλον ζωῆς, χαῖρε Δέσποινα, ἐξανθήσασα νοητόν, ἐξ οὗ φαγόντες ὄντως οὐ θνήσκομεν, καὶ ἀρᾶς προπατορικῆς, Ἄχραντε, ἐρρύθημεν.

Ὄρεξον χεῖρα τοῖς χαῖρέ σοι ἐπιβοῶσι, Πάναγνε, ἀεί, καὶ παντοίας βλάβης καὶ κακώσεως ῥῦσαι, Παρθένε, ἡμᾶς καὶ φρικτῆς κολάσεως.

Ἄδοντας χαῖρε τῷ κράτει σου ἀπὸ παντοίας ῥῦσαι συμφορᾶς, καὶ εἰρήνης, Κόρη πολυύμνητε, τὸν τῆς εἰρήνης Θεὸν ὡς τεκοῦσα, ἔμπλησον.

Κάθισμα : Ἦχος β'. *Εὐσπλαγχνίας.*

Τίς εἶδε, τίς ἤκουσε μητέρα τίκτουσαν τὸν ἑαυτῆς δημιουργόν, τὸν διδόντα τροφὴν πάσῃ σαρκί; Ὢ τοῦ θαύματος! Θρόνος χερουβικὸς ἐδείχθη ἡ γαστήρ σου, Θεοτόκε κεχαριτωμένη. Πρέσβευε ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Ὠδὴ ζ'. *Εἰκόνος χρυσῆς.*

Πυρὶ πειρασμῶν φλεγομένους, ἡ πηγὴ τῶν τεραστίων, σῇ μεσιτείᾳ καταδρόσισον, Θεοχαρίτωτε, ᾄδοντας· Χαῖρε, ἡ ὀμβρήσασα κόσμῳ σωτηρίας τὰ νάματα. Χαῖρε, παράδεισε τρυφῆς. Χαῖρε, πιστῶν προσφυγή.

Ῥημάτων, Σεμνή, τῶν τὸ χαῖρέ σοι, ψυχῆς ἐν εὐφροσύνῃ, ψαλλόντων, Κόρη παναμώμητε, Θεογεννήτρια, ἄκουσον, πάσης προσβολῆς ἐναντίας ῥυομένη τῷ κράτει σου καὶ ἐξ ἐχθρῶν νοητῶν καὶ αἰσθητῶν ἐσαεί.

Σκηνὴ τοῦ Θεοῦ, χαῖρε, δόξαν ἡ βροτοῖς διηγουμένη... λυχνία χαῖρε τῆς χάριτος, πλάκας ἡ κατέχουσα, Κόρη, τῆς ζωῆς χαῖρε τράπεζα, ἄρτον οὐράνιον ἡμῖν παρεχομένη ἀεί.

Σκοτίας κρημνοῦ τῶν αἱρέσεων, Παρθένε, ῥῦσαι βοῶντας· χαῖρε, στῦλε πύρινε, Θεογεννήτρια. Λήξεως δεῖξον δὲ ἀεὶ κληρονόμους οὐρανίου τοῦ ψάλλειν σοι. Εὐλογημένη ἡ Θεὸν σαρκὶ κυήσασα.

Ὠδὴ η'. *Τὸν ἐν καμίνῳ τοῦ πυρός.*

Τράνωσον γλώσσας τὰς ἡμῶν, χαῖρε Πάναγνε, βοᾶν, ἐλπὶς τοῦ κόσμου, τὸ ἀπόρθητον τεῖχος, τοὺς σοὺς οἰκέτας, Ἁγνή, ποικίλων συμφορῶν καὶ θλίψεων ἐξελοῦ, καὶ τρίβους ὑπόδειξον ἐνθέους.

Ὕψιστον, χαῖρε, τοῖς βροτοῖς σωματώσασα Θεόν, ἀφράστῳ τρόπῳ. Τῶν πιστῶν, χαῖρε Σκέπη, τοὺς σὲ ὑμνοῦντας ἀεί, Παρθένε, κληρονόμους ἔργασαι τῆς ἐπουρανίου τρυφῆς καὶ βασιλείας.

Φρύαγμα σβέσον καθ' ἡμῶν ἐπεμβαίνειν ἀφειδῶς ὁπλιζομένων, ἵνα χαῖρε βοῶμέν σοι, Θεομῆτορ, ἀεί, τῇ μόνῃ ὑπερτέρᾳ κτίσεως πάσης ἀοράτου καὶ ὁρωμένης, Κόρη.

Ἵνα φωναῖς περιχαρῶς ἀναγγέλλωμεν τὰ σά, πηγὴ ἐλέους, μεγαλεῖα, ἐκ νόσου, Παρθενομῆτορ, τῇ σῇ πρεσβείᾳ ἐξελοῦ, τὸ χαῖρέ σοι ἐπιβοωμένους, Ὑπερευλογημένη.

Ὠδὴ θ'. *Ἀνάρχου γεννήτορος.*

Χριστοῦ, χαῖρε, ἔμψυχος ἡ βίβλος, τοὺς ἐκ πόθου σοι ἐκβοῶντας τὸ χαῖρε, Θεοχαρίτωτε. Χαῖρε, τὸ κατάσκιον ὄρος, ὡς ἐπὶ σοὶ θεμένους ἐλπίδα ἡμᾶς, Παντευλόγητε, δυσχερείας πάσης λύτρωσαι.

Ψυχῆς φωτισμὸν ἡμῖν καὶ τῶν σωμάτων ἴασιν, τοῖς τὸ χαῖρε βοῶσί σοι, Παναμώμητε, πάρεξον ταχέως, Λυχνία ἡ θεαυγής, καὶ στάσιν, λιταῖς σου, ἐν ὥρᾳ τῆς κρίσεως δεξιὰν ἡμῖν ἐξαίτησον.

Ὠσθεὶς κατενήνεγμαι πρὸς Ἅδην ὁ ταλαίπωρος. Ἀλλὰ χεῖρα πρὸ τέλους, Θεογεννήτρια, δίδου μοι, βοῶντός σοι χαῖρε, ἡ φωτεινὴ Νεφέλη, καὶ πάσης μανίας ἐξάρπασον τῶν μισούντων με, Θεόνυμφε.

Οὐδεὶς ἐν σοὶ πέποιθε καὶ κατῃσχύνθη πώποτε, ἀειπάρθενε Κόρη, Θεοχαρίτωτε. Ὅθεν τοὺς προσφεύγοντας πίστει καὶ πόθῳ βοῶντας ἀγγέλοις τὸ χαῖρέ σοι, μὴ ἐλλίπῃς περιέπουσα.

Ὑ......................................

Γ' Η ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΨΑΛΤΗΡΙΟΥ

α'. Περιγραφαὶ τῶν κωδίκων

1. Κῶδιξ Πατμιακὸς ΥΛΔ' (434) [1].

Τεῦχος ἐν σχήματι τετάρτου μικροῦ, συγκείμενον ἐκ φύλλων 125 γεγραμμένον δὲ κατὰ τὴν ιζ' ἑκατονταετηρίδα, ἐπιγέγραπται: «Ψαλτήριον Δαβὶδ τοῦ Προφήτου μεταγλωττισθὲν εἰς κοινὴν φράσιν παρὰ τοῦ λογιωτάτου ἐν διδασκάλοις κὺρ Ἀ θ α ν α σ ί ο υ Πατελάρου τοῦ Κρητός, ἐν Βλαχίᾳ διατρίβοντος τὸ ͵αχκς' (1626) ἔτος, ὕστερον δὲ μητροπολίτου γεγονότος, καὶ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν χάριτι Χριστοῦ ἀναβεβηκότος θρόνον» [2].

1. Ἰ ω. Σ α κ κ ε λ ί ω ν ο ς, Κατάλογος..., σ. 196.

2. Λανθάνουσα πάντως ἐτύγχανεν ἡ μετάφρασις αὕτη τοὺς ὑπὲρ καὶ κατὰ τῆς τῶν θείων Γραφῶν ἐκχυδαΐσεως πραγματευσαμένους σοφούς, ἤτοι Κοραῆν, Κ. Οἰκονόμου, Ν. Βάμβαν, Ματθαῖον Κυζίκου, Σαμουὴλ Μεσημβρίας, Θ. Φαρμακίδην καὶ εἴ τινα ἄλλον.

2. Κῶδιξ 28 Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος [1].

Τεῦχος 0,22 × 0,15 ἐπὶ χάρτου κοινοῦ γεγραμμένον κατὰ τὸ ͵αχξε' (1665), ἐκ φύλλων δὲ συγκείμενον 143. Περιέχει τοὺς ΡΝ' ψαλμοὺς εἰς κοινὴν φράσιν μεταγλωττισθέντας. Ἔστι δ' ἀναμφιβόλως ἡ μετάφρασις Ἀθανασίου τοῦ Πατελάρου τοῦ καὶ ἐπὶ τὸν πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἀναρρηθέντος (καί μοι ὅρα Πατμιακῆς Βιβλιοθήκης σελ. 196, τεῦχος ΥΧΔ').

φ. 1β: «Τὸ ψαλτήριον τοῦ δα(βὶ)δ μετὰ | γλωττισθὲν εἰς κοινὴν φρά | σιν. Ψαλμὸς τοῦ Δα(βὶ)δ πρῶ | τος, ὁποὺ κατὰ τοὺς Ἑβραίους δὲν | ἔχει ἐπιγραφὴν | ͵αχξε'» (1665).

φ. 2α αος *Μακάριος ἄν(θρωπο)ς ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ* ⟨*ἀσεβῶν*⟩.

3. Κῶδιξ Μετεώρων ἱ. μ. Βαρλαὰμ 198 ἔτους 1670, φφ. 215 [2].

Ψαλμοὶ τοῦ Δαβὶδ εἰς τὴν δημοτικὴν μετενηνεγμένοι· ἀκέφαλοι κατὰ ἓν φύλλον.

Ἄρχεται: ...*τῶν δικαίων· ὅτι γνωρίζει ὁ κύριος τὲς στράτες τῶν δικαίων καὶ ὁ δρόμος τῶν ἁμαρτωλῶν χαλᾶται.*

Ἡ ἀρχὴ τοῦ β' ψαλμοῦ: *Ἱνατί ἐσυγχύσθηκαν τὰ ἔθνη καὶ οἱ λαοὶ ἐσυλλογίσθηκαν εὔκαιρα πράγματα.*

Ἡ ἀρχὴ τοῦ ἑκτὸς τοῦ ρν' ἰδιογράφου ψαλμοῦ τοῦ Δαβίδ: *ἀνάμεσα εἰς τοὺς ἀδελφούς μου ἐγὼ ἤμουν μικρός.*

Ἐν τέλει φ. 214α ἐρυθρόγραφον ⟨τοῦ ἀντιγράψαντος⟩:

συνῆλθεν ὧδε τῇ βίβλῳ τέλει τέλος
ἔτους ͵αχο' (1670) μηνὶ φε(β)ρουαρίου ις'.

[Ἀποκλείεται ὡς ἔργον τοῦ Ἀθ. Βαρούχα, λόγῳ ἡλικίας τούτου καὶ βίου].

4. Κῶδιξ Ἁγιορειτικὸς ἱ. μ. Ἰβήρων 627 (4737) χαρτ. ιζ' αἰ. (1676) [3].

5. «Ψαλτήριον Δαβὶδ προφήτου καὶ βασιλέως, μεταγλωττισθὲν εἰς κοινὴν φράσιν παρὰ τοῦ λογιωτάτου ἐν διδασκάλοις κὺρ Ἀθανασίου Πατελλάρου τοῦ Κρητὸς ἐν Βλαχίᾳ διατρίβοντος κατὰ τὸ ͵αχκς' ἔτος, ὕστερον δὲ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης γεγονότος καὶ εἰς οἰκουμενικὸν χάριτι Θεοῦ ἀναβεβηκότος θρόνον. ...Ἰωάννης Τζίμας ἀπὸ Ἰωάννινα ἔγραψα...1676».

5. Κῶδιξ Συλλογῆς Κολυβᾶ 86, χαρτῷος 0,21 × 0,145, φφ. 168, ιζ' αἰ. [4].

1. Ἰ ω. Σ α κ κ ε λ ί ω ν ο ς, Κατάλογος..., σ. 4.
2. Ν. Α. Β έ η, Κατάλογος, Β', σσ. 276 - 277.
3. Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, Κατάλογος Β', σ. 186α.
4. Σ π. Λ ά μ π ρ ο υ, ΝΕ ΙΓ', 1916, σ. 351.

Ψαλτήριον ἐν τῇ καθωμιλημένῃ.

Ἄρχεται: *Καλότυχος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁποὺ δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν βουλὴν τῶν ἀσεβῶν.*

Ἐν τέλει: *Ἐπὶ ἔτους ‚αχξς' ἰνδικτιῶνος β' ἀρχιερατεύοντος κὺρ Ἀθανασίου...* κ.ἄ. ἄσχετα ἐνθυμήματα.

β'. Τὰ κείμενα τοῦ Ν' Ψαλμοῦ

I. Κῶδιξ Πατμιακὸς ΥΛΔ' (434)

φ. 88ʳ *Ψαλμὸς τῷ Λαβίδ, τὸν ὁποῖον ἔκαμεν ὅταν ἦλθεν εἰς αὐτὸν ὁ προφήτης Νάθαν νὰ τὸν ἐλέγξῃ διατὶ ἔκαμεν ἁμαρτίαν μὲ τὴν Βηρσαβεέ, τὴν γυναῖκα τοῦ Οὐρίου : ~ νος :~*

«*Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος...*»

Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὴν μεγάλην σου ἐλεημοσύνην καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῆς εὐσπλαγχνίας σου ἀφάνισον τὸ ἀνόμημά μου, περισσότερον μὲ πλῦνε ἀπὸ τὴν ἀνομίαν μου, καὶ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν μου μὲ καθάρισε. Διατὶ τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ τὴν γνωρίζω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου εἶναι πάντοτε ἔμπροσθέν μου· εἰς σὲ τὸν μόνον Θεὸν ἡμάρτευσα, καὶ τὸ κακὸν ἔμπροσθέν σου τὸ ἔκαμα. Ὁμολογῶ το διὰ νὰ φανῇς δίκαιος εἰς τὰ λόγια σου, καὶ νὰ νικήσῃς ὅταν μὲ κρίνῃς. Διατὶ ἰδοὺ πῶς μὲ ἀνομίαις μὲ ἐγκαστρώθηκεν ἡ μήτηρ μου, καὶ μὲ ἁμαρτίαις με ἐγέννησεν· καὶ ἰδοὺ σὺ πῶς ἀγαπᾷς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐφανέρωσές μου τὰ ἀφανέρωτα, καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου. Διὰ τοῦτο θέλεις με ῥάνει μὲ τὸ χορτάρι τὸ ὕσσωπον, καὶ θέλω καθαρισθῶ,| (φ. 88ᵛ) *θέλεις με πλύνεις καὶ θέλω ἀσπρίσω περισσότερον παρὰ χιόνι, κάμε νὰ γροικήσω χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, ἂς χαροῦσι τὰ ταπεινά μου κόκκαλα. Γύρισε ὀπίσω τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ἀφάνισον ὅλας τὰς ἀνομίας μου. Καινούριωσε εἰς τὸν λόγον μου μίαν καθαρὰν καρδίαν, καὶ καινούριωσε ἓν πνεῦμα ἴσον εἰς τὰ ἐντόσθιά μου. Μή με ἀπορρίψῃς ἀπὸ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴν εὐγάλῃς ἀπὸ λόγου μου. Δός μοι τὴν χαρὰν τῆς σωτηρίας μου, καὶ μὲ ἓν πνεῦμα αὐθεντικὸν μὲ βεβαίωσε, διὰ νὰ διδάξω τοὺς ἀνόμους τοὺς δρόμους σου, καὶ οἱ ἀσεβεῖς θέλουσι γυρίσει εἰς σέ. Ἐλευθέρωσέ με Θεέ, Θεὲ τῆς σωτηρίας μου, ἀπὸ τὰ αἵματα καὶ θέλει δοξάσει ἡ γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου. Κύριε, ἄνοιξε τὰ χείλη μου, καὶ τὸ στόμα μου θέλει κηρύξει τὰ ἐπαινέματά σου. Διατὶ ἂν ἤθελες θυσίαν ἤθελα σοῦ τὴν δώσω, ὁλοκαυτώματα δὲν ἀγαπᾷς· διατὶ ἡ θυσία τοῦ Θεοῦ εἶναι μία καρδία μετανοημένη. Διατὶ τὴν καρδίαν τὴν μετανοημένην καὶ ταπεινωμένην ὁ Θεὸς δὲν θέλει καταφρονήσει· κάμε καλωσύνην, Κύριε, κατὰ τὴν θέλησίν σου εἰς τὴν Σιών, καὶ ἂς κτισθοῦσι τὰ τειχία τῆς Ἱερουσαλήμ. Διατὶ τότε θέλεις ἀγαπήσει θυσίαν τῆς δικαιοσύνης, ἱερουργίας καὶ ὁλοκαυτώματα. Τότε θέλουσι φέρει εἰς τὸ θυσιαστήριόν σου μοσχάρια.*

II. Κῶδιξ Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης Ἑλλάδος 28.

(φ. 50ᵛ) *Ψαλμὸς τοῦ Δαβὶδ τὸν ὁποῖον τὸν ἔκαμεν ὅταν ἦλθεν εἰς αὐτὸν ὁ προφήτης Νάθαν νὰ τὸν ἐλέγξῃ, διατὶ ἔκαμεν ἁμαρτίαν μὲ τὴν Βρισαβέβ, τὴν γυναῖκα Οὐρίου. Ψαλμὸς Ν'.*

«*Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καί...*»

Ἐλέησόν με, Θεέ, κατὰ τὴν μεγάλην σου ἐλεημοσύνην καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῆς εὐσπλαγχνίας σου | (φ. 51ʳ) *ἀφάνισε τὸ ἀνόμημά μου. Περισσότερον πλῦνέ με ἀπὸ τὴν ἀνομίαν μου καὶ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν μου καθάρισόν με. Διατὶ καὶ τὴν ἀνομίαν μου ἐγὼ γνωρίζω, καὶ ἡ ἁμαρτία μου πάντοτε εἶναι ἔμπροσθέν μου· εἰς σὲ τὸν μόνον Θεὸν ἡμάρτησα, καὶ τὸ κακὸν ἔμπροσθέν σου τὸ ἔκαμα. Ὁμολογῶ το διὰ νὰ φανῇς δίκαιος εἰς τὰ λόγια σου, καὶ νὰ νικήσῃς ὅταν μὲ κρίνῃς. Διατὶ ἰδοὺ πῶς μὲ ἀνομίαις μὲ ἐγγαστρώθηκεν ἡ μήτηρ μου, καὶ μὲ ἁμαρτίες μὲ ἐγέννησεν, καὶ ἰδοὺ πῶς ἐσὺ ἀγαπᾷς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐφανέρωσές μου τὰ ἀφανέρωτα, καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου. Διὰ τοῦτο θέλεις με ῥάνει μὲ τὸ χορτάρι τὸ ὕσσωπόν καὶ θέλω καθαρισθῇ· πλῦνέ με καὶ θέλω ἀσπρίσει περισσότερον παρὰ χιόνι. Κάμε νὰ γροικήσω χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, ἂς χαροῦσιν τὰ ταπεινά μου κόκκαλα. Γύρισε ὀπίσω τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ἀφάνισε ὅλας τὰς ἀνομίας μου, ξανακαινούργωσε εἰς τουλόγου μου μίαν καθαρὰν καρδίαν, καὶ καινούργωσε ἓν πνεῦμα ἴσον εἰς τὰ ἐντόσθιά μου. Μὴ μὲ ἀπορρίψῃς ἀπὸ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ τὸ πνεῦμά σου τὸ ἅγιον μὴν ἐβγάλῃς ἀπὸ λόγου μου.*| (φ. 51ᵛ) *Δός μου τὴν χαρὰν τῆς σωτηρίας σου, καὶ μὲ πνεῦμα αὐθεντικὸν βεβαίωσέ με, διὰ νὰ διδάξω τοὺς ἀνόμους τοὺς νόμους σου. Καὶ οἱ ἀσεβεῖς θέλουσιν γυρίσει εἰς σέ. Ἐλευθέρωσέ με, Θεέ, Θεὲ τῆς σωτηρίας μου, ἀπὸ τὰ αἵματα, καὶ θέλει δοξάσει ἡ γλῶσσά μου τὴν δικαιοσύνην σου. Κύριε, ἄνοιξε τὰ χείλη μου, καὶ τὸ στόμα μου θέλει ἐπαινέσει καὶ θέλει κηρύξει τὰ ἐπαινέματά σου. Διατὶ ἂν ἤθελες θυσίαν, ἤθελα σοῦ τὴν δώσω, ὁλοκαυτώματα δὲν ἀγαπᾷς. Διατὶ ἡ θυσία τοῦ Θεοῦ εἶναι μία καρδία μετανοημένη. Διατὶ τὴν καρδίαν τὴν μετανοημένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς δὲν θὰ καταφρονήσῃ. Κάμε καλωσύνην, Κύριε, κατὰ τὴν θέλησίν σου εἰς τὴν Σιών, καὶ ἂς κτισθοῦσι τὰ τειχία τῆς Ἱερουσαλήμ. Διότι τότες θέλεις ἀγαπήσει θυσίαν τῆς δικαιοσύνης, δῶρα καὶ ὁλοκαυτώματα. Τότε θέλουσι φέρει εἰς τὸ θυσιαστήριόν σου μοσχάρια.*

Δ'. ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Κῶδιξ Μόσχας 232. Ἐν ἀρχῇ ἀναγινώσκεται: *Ἀθανάσιος ὁ πρῴην οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐν Μοσχοβίᾳ οὕτως ἀξιωθεὶς κατὰ τὸ ‚αχνγ' ἔτος τὸ σωτήριον μηνὶ ἰουλίῳ Ἰνδικτ. ς'*[1].

1. Ἀνδρ. Δημητρακοπούλου, Ἐπανορθώσεις..., 1872, σ. 26.

Ε'. ΟΜΙΛΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΠΕΤΡΟΥ ΚΑΙ ΠΑΥΛΟΥ (ΚΘ' ΙΟΥΝΙΟΥ)

Σώζεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τοῦ Λουγδούνου τῶν Βαταβῶν [1].

ϛ'. ΣΤΙΧΟΙ ΗΡΩΕΛΕΓΕΙΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙῼ ΒΟΕΒΟΔᾼ ΜΟΛΔΟΒΛΑΧΙΑΣ (1643)

Πρὸς τιμὴν τοῦ εὐεργέτου του Vasile Lupu ὁ Ἀθανάσιος Γ' συνέθηκε 306 ἡρωελεγειακοὺς στίχους δι' ὧν ἐξύμνησεν ὑπερβολικῶς τό τε πρόσωπον καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Τὸ κείμενον τοῦτο ἐξεδόθη ὑπὸ Ἀθανασίου Παπαδοπούλου Κεραμέως [2], ἀνελύθη δὲ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Νεοελληνικὴν [3] καὶ εἰς τὴν Γαλλικὴν [4]. Εἶναι ἐνδεικτικὸν τῆς ἑλληνομαθείας τοῦ συνθέτου του.

Ζ'. ΩΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ

Ἔχει συνθέσει ὁ Ἀθανάσιος Γ' μέλη ἀπαντῶτα εἰς τοὺς κώδικας α') Μονῆς Μεταμορφώσεως Μετεώρων κῶδ. 92 (ιη' αἰ.), φφ. 83r, 114v, 121v, κῶδ. 444 (ιη' αἰ.) [5], β') Μονῆς Ἁγίου Στεφάνου Μετεώρων κῶδ. 62, φ. 216v (Χερουβικὸν πλ. α'), φ. 248v (Κοινωνικόν) [6], γ') Μονῆς Ὀλυμπιωτίσσης κῶδ. 205 (ιη' αἰ.), σ. 386, κῶδ. 210, φ. 265v (Χερουβικὸν ἤχ. α'), φ. 281v (Κοινωνικόν) [7].

1. Αὐτόθι· πβ. καὶ É. Legrand.
2. Hurmuzaki, Documente privatoare la Istoria Românilor, XIII, Βουκουρέστι 1909, σσ. 433 - 449. Περὶ Πατελλάρου ἐν σσ. λη' - λθ' τοῦ τόμου. Τὰ κείμενα ἐν σσ. 440 - 449.
3. Ἠλία Βουτιερίδου, Ἱστορία Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας Α', ἐν Ἀθήναις (1924;), σσ. 419 - 421 : Ἀθανάσιος Πατελλάρος.
4. Ariadna Camariano - Cioran, Sur les relations Roumano - Crétoises, Πεπραγμένα τοῦ Β' Διεθνοῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου (1966), τ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1968, σσ. 16 - 28, ἐν σσ. 19 - 24 : Athanase Patellaro (Μολδαβία 1642 - 1652).
5. Ν. Β. Βέη, Κατάλογος, τ. Α'.
6. Δημ. Ζ. Σοφιανοῦ, Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων, τ. Γ', Ἀθῆναι 1986, σ. 179.
7. Ε. Σκουβαρᾶ, Ὀλυμπιώτισσα, Ἀθῆναι 1967, σσ. 389, 402, 404.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

ΑΙ ΥΠΟ ΚΡΗΤΩΝ ΓΕΝΟΜΕΝΑΙ ΠΑΛΑΙΑΙ ΜΕΤΑΓΛΩΤΤΙΣΕΙΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΙ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΨΑΛΤΗΡΟΣ [1].

Ι. ΑΓΑΠΙΟΣ ΛΑΝΔΟΣ ΚΡΗΣ [2]

«Τὸ ψυχοσωτήριον Ψαλτήριον ἐξηγηθὲν παρὰ τοῦ μακαριωτάτου καὶ σοφωτάτου Θεοδωρήτου ἐπισκόπου Κύρου καὶ μεταγλωττισθὲν μετὰ πλείστης ἐπιμελείας παρὰ Ἀγαπίου μοναχοῦ τοῦ Κρητὸς ἐκ τῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν κοινὴν ἡμετέραν διάλεκτον..., Ἐνετίησι ͵αχμγ'» [3].

Πρόκειται περὶ παραφράσεως μετὰ στοιχείων ἑρμηνείας [4] μὴ ἀποδιδούσης κατὰ λέξιν τὸ δαβιτικὸν κείμενον οὐδὲ χρησιμοποιούσης γνήσιον δημοτικὸν γλωσσικὸν τύπον.

Βλ. ἐν συνεχείᾳ τὴν παράφρασιν τοῦ Ν' Ψαλμοῦ κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ 1804 («Τὸ ψυχωφελέστατον Ψαλτήριον», σσ. 116 - 119) :

Ψαλμὸς τῷ Δαβίδ. Ν' 50
Εἰς τὸ τέλος, ἐν τῷ εἰσελθεῖν πρὸς αὐτὸν Νάθαν τὸν Προφήτην, ἡνίκα εἰσῆλθε πρὸς Βηρσαβεὲ τὴν γυναῖκα Οὐρίου.

1. Πρβλ. Στυλ. Ε. Μπαϊρακτάρη, Τὸ Ψαλτήριον εἰς τὴν Ἁπλοελληνικὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, Ἀθῆναι 1971, 8°, σσ. 22(+2). Καταγράφει πολλὰς μεταφράσεις καὶ παραφράσεις.
2. Περὶ Ἀγαπίου Λάνδου ἐσχάτως : Ἑλένη Κακουλίδη - Πάνου, Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ ἔργου τοῦ Ἀγαπίου Λάνδου, Ἑλληνικὰ 20, 1967, σσ. 387 - 392 (= τῆς αὐτῆς, Συμβολές. Νεοελληνικὰ Μελετήματα, Ἰωάννινα 1982, σσ. 143 - 147) καὶ ὁ Ἀγάπιος Λάνδος καὶ τὸ ἔργο του, αὐτόθι, σσ. 148 - 154, περὶ τῆς Ἁμαρτωλῶν Σωτηρίας). Ν. Β. Τωμαδάκης, Un Lando Veneto - Cretese : il monaco Agapio (secc. XVI - XVII), editore di testi bizantini e innografo, εἰς τὸν τόμον Bizanzio e l'Italia, Milano 1981, σσ. 379 - 388 (= τοῦ αὐτοῦ, Νεοελληνικά. Δοκίμια καὶ μελέται, τόμος Β', ἐν Ἀθήναις 1983, σσ. 370 - 379). Δέσποινα Δ. Κωστούλα, Ἀγάπιος Λάνδος ὁ Κρής. Συμβολὴ στὴ μελέτη τοῦ ἔργου του, Ἰωάννινα 1983, 8°, σσ. 436 (σσ. 145 - 150 : Ψαλτήριον).
3. Βλ. περιγραφὴν καὶ πρόλογον παρὰ Δ. Κωστούλα, σσ. 220 - 222 καὶ ἐν συνεχείᾳ (-229) τῶν ἐκδόσεων 1682, 1692 καὶ ἑτέρων 10 μεταγενεστέρων.
4. Δ. Κωστούλα, ἔνθ' ἀνωτ.

Αὐτὴ ἡ Ἐπιγραφὴ μᾶς διδάσκει τοῦ Ψαλμοῦ τὴν ὑπόθεσιν καὶ δὲν κάμνει χρεία ἄλλη ἐξήγησις, ὅτι μόνον ἀπὸ τὰς ῥήσεις τοῦ Ψαλμοῦ καταλαμβάνει πᾶς ἕνας τὴν ἔννοιαν, πῶς τὸν ἔκαμε μὲ πόνον πολὺν καὶ θλῖψιν καρδίας, διὰ τὸν φόνον, καὶ μοιχείαν, ὁποῦ ἐτέλεσεν κατὰ τοῦ Οὐρίου. Ὅθεν ἀφ' οὗ τὸν ἤλεγξεν ὁ Νάθαν, ἔπεσεν εἰς μετάνοιαν, καὶ ἄκραν ταπείνωσιν, καὶ δάκρυα ἄμετρα· καθὼς πρέπει νὰ κάμνῃ πᾶς ἕνας ἁμαρτωλός, ἐὰν ποθῇ νὰ λάβῃ συγχώρησιν· διατὶ ὅσον εἶναι βαρύτερον τὸ ἀνόμημα, τόσον πρέπει νὰ εἶναι καὶ τῆς πληγῆς τὸ φάρμακον αὐστηρότερον, καὶ τὸ σίδηρον καυστικώτερον.

1. Τὰ μεγάλα τῶν τραυμάτων, ἰσομέτρων δεῖται φαρμάκων· ὅθεν ὅλον τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ δεόμενος ἱκατεύει λέγων· μεγάλην ἐλεημοσύνην χρειάζομαι, Θεὲ πολυεύσπλαγχνε, ἐπειδὴ μεγάλας ἀνομίας ἐτέλεσα. Λοιπὸν καθὼς πολλάκις ἔδειξας εἰς διαφόρους, τοὺς ἀμετρήτους σου οἰκτιρμούς, οὕτω καὶ τώρα παρακαλῶ τὴν εὐσπλαγχνίαν σου, νὰ συγχωρήσῃς τοῦτό μου τὸ ἀνόμημα.

2. Ἔτι, ἐπειδὴ μετὰ τὴν συγχώρησιν τοῦ πταίσματος, μένουσιν εἰς τὴν ψυχὴν τινὰ λείψανα ἀσχημίας καὶ δυσωδίας, δέομαί σου, Ἰατρὲ γλυκύτατε, νὰ μὲ πλύνῃς, καὶ νὰ μὲ καθαρίσῃς καὶ ἀπὸ ταῦτα ὁλότελα.

3. Γνωρίζω ἀληθέστατα, ὅτι μεγάλον εἶναι τὸ σφάλμα μου καὶ βαρύτατον, τὸ ὁποῖον πρότερον | δὲν ἐκαταλάμβανα, σκοτισθεὶς ἀπὸ τὸν δαίμονα τῆς φιληδονίας, ἀλλὰ τώρα αἰσθάνομαι τὸ βάρος τῆς ἁμαρτίας μου, ὅτι ἡ ἀσχημία της στέκεται ἔμπροσθεν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μου πάντοτε, καὶ ἐλέγχουσα τὴν συνείδησίν μου, ἐκθλίβει πολλὰ καὶ ταράττει με.

4. Καλὰ καὶ ἀδίκησα τὸν Οὐρίαν, καὶ τὴν γυναῖκά του, πλὴν πρὸς σὲ ἔσφαλα, Θεέ, περισσότερον, ὅτι ὡς πανάγαθος μισεῖς πολλὰ τὴν πονηρίαν τῶν αἰσχρῶν πράξεων. Καὶ ὅστις εἰς ἄνθρωπον ἁμαρτήσῃ, σὲ παροργίζει καταπολλά, φιλάνθρωπε.

5. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔταξεν εἰς πολλοὺς τόπους τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅτι δὲν θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλὰ τοῦ συγχωρεῖ, ὅταν ἔλθῃ πρὸς μετάνοιαν· διὰ τοῦτο λέγει ὁ Προφήτης· ἐὰν συγχωρήσῃς καὶ ἐμέ, θέλεις δικαιωθῇ, νὰ φανῇς ἀληθὴς εἰς τοὺς λόγους σου, τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, καὶ τότε φέροντας ἐμὲ εἰς τὸ μέσον μετανοήσαντα, καὶ δικαιωθέντα, νὰ κατακρίνῃς δικαίως ὅσους ἔμειναν εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἀμετανόητοι.

6. Ὅσον διὰ λόγου μου ἠμπορῶ νὰ ἀναφέρω τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκὸς εἰς πρόφασιν, ἐπειδὴ μὲ τὴν προπατορικὴν ἁμαρτίαν ἐσυλλήφθηκα καὶ ἐγεννήθηκα, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις ἐξέκλινεν εἰς τὸ κακόν, καὶ δύσκολα ἠμπορεῖ νὰ φυλάξῃ ἐγκράτειαν.

7. Πλὴν γινώσκοντας πόσον ἀγαπᾷς τὴν ἀλήθειαν, ὁμολογῶ πῶς δὲν εἶμαι ἄξιος συγχωρήσεως, ἐπειδὴ μοῦ ἐφανέρωσες τὰ ἀπόκρυφα μυστήρια τῆς σοφίας σου, ἐπειδὴ μοῦ ἐφανέρωσες τὰ ἀπόκρυφα μυστήρια τῆς σοφίας

σου, καὶ ἐκήρυξα τὴν τοῦ Μονογενοῦς σου Υἱοῦ ἐνανθρώπησιν, καὶ ἐγὼ ἔγινα εἰς τόσας εὐεργεσίας ἀχάριστος.

8. Τὸ Ὕσσωπον εἶναι πικρὸν βότανον, καὶ καθαρτικόν, τὸ ὁποῖον αἰνιγματωδῶς εἰκονίζει τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ. Λέγει οὖν, ῥάντισόν με μὲ τὸ Ὕδωρ τοῦ Πνεύματος, καὶ μὲ τὸ Αἷμα τοῦ Υἱοῦ σου, ὅτι τότε θέλω καθαρισθῇ, νὰ μένω τῆς χιόνος λευκότερος.

9. Ναί, πολυεύσπλαγχνε Δέσποτα, τάξαι μου τὴν τελείαν συγχώρησιν, νὰ γεμώσουν τὰ ὦτά μου τὴν ἀγαλλίασιν ταύτην, νὰ ἀνθήσουν καὶ νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς,| καὶ τοῦ σώματος, ὁποὺ ἐταπεινώθησαν καὶ ἀχάμνησαν. Στρέψον ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας μου τὸ πρόσωπόν σου· ἀστόχησε καὶ ἀφάνισέ τας, νὰ μὴ φαίνωνται εἰς ἔλεγχον καὶ κατηγορίαν μου.

10. Τὴν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας βλαβεῖσαν καρδίαν καθάρισον, καὶ νεούργησον καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ λογικοῦ μου ἐγκαίνισον, νὰ μὴν ὀρέγωμαι πλέον ψυχοβλαβῆ καὶ μάταια πράγματα, οὔτε ποσῶς νὰ παραστρατήσω ἀπὸ τὸν σωτήριον Νόμον σου.

11. Πρόσωπον ἐδῶ καλεῖ τὴν θείαν κηδεμονίαν, τῆς ὁποίας παρακλεῖ νὰ μὴ τὸν ὑστερήσῃ ὁ Κύριος, οὔτε νὰ τὸν γυμνώσῃ τῆς χάριτος καὶ δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διὰ τοῦτο δὲν εἶπε δός μοι, ἀλλὰ μή με ὑστερήσῃς τοῦ Πνεύματός σου.

12. Δός μοι ἐκείνην τὴν ἔνθεον εὐφροσύνην, ὁποῦ εἶχα πρὶν ἁμαρτήσω, ἐλπίζοντας πῶς μέλλει νὰ γεννηθῇ ὁ Σωτὴρ ἁπάντων ἀπὸ τὸ σπέρμα μου. Καὶ διὰ νὰ μὴν ὑστερηθῶ τόσων ἀγαθῶν, στήριξόν με μὲ τὸ ἡγεμονικόν, ἤγουν τὸν αὐτοκράτορα νοῦν, ὅστις ἐδουλώθη ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, καὶ μὴ μὲ ἀφήσῃς πλέον νὰ πταίσω τῆς βασιλείας σου.

13. Καὶ οὕτως ἀπολαβὼν τῆς πολλῆς σου φιλανθρωπίας καὶ γενόμενος ἀρχέτυπον μετανοίας, νὰ κηρύττω εἰς τοὺς ἀνόμους, πόσον εἶσαι ἕτοιμος νὰ συγχωρῇς ἁμαρτήματα, καὶ οὕτω νὰ ἐπιστρέφουν καὶ ἄλλοι ἀσεβεῖς πρὸς τὸ ἄπειρον ἔλεός σου καὶ νὰ ἀξιώνωνται συγχωρήσεως.

14. Λύτρωσαί με ἀπὸ τὴν μοιχείαν καὶ τὸν φόνον ὁποὺ ἐτέλεσα καὶ ἀπὸ τὰς αἰωνίους κολάσεις, ὁποῦ μοῦ πρέπουν διὰ τὰς πράξεις μου. Ναὶ ὁ Θεὸς πάσης σωτηρίας μου· διὰ νὰ ἀγάλλεται ἡ γλῶσσά μου, νὰ σὲ ὑμνολογῶ πάντοτε, διηγούμενος τὴν μεγίστην πρός με εὐεργεσίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην σου.

15. Καὶ αὐτὰ τὰ χείλη, ὁποὺ διὰ τὴν αἰσχύνην τῆς ἀνομίας ἐκλείσθησαν καὶ δὲν τολμοῦν νὰ προσεύχωνται ὡς ἀνάξια λῦσέ τα καὶ ἄνοιξον μὲ τὴν χάριν σου νὰ σὲ δοξολογοῦν ἀκατάπαυστα.

16. Ὅμοιον τοῦτο μὲ τὸ τοῦ προτέρου ψαλμοῦ «Οὐ δέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους» καὶ τὰ ἑξῆς.|

17. Ἐπεὶ οὖν δὲν σοῦ ἀρέσουν αἱ θυσίαι τῶν ἀλόγων ζῴων, ἀλλὰ μόνον ἡ μετριότης τοῦ φρονήματος καὶ ἡ ταπείνωσις, τὴν ὁποίαν προτιμᾷς

πάντων τῶν ὁλοκαυτωμάτων, θέλω συντρίψει καὶ ἐγὼ τὴν καρδίαν μου, νὰ σοῦ προσφέρω εὐάρεστον θυσίαν τῆς ταπεινώσεως.

18. Ἐδῶ προφητεύει διὰ τοὺς Ἑβραίους, ὅταν ἦσαν αἰχμάλωτοι, καὶ ἐδέοντο τοῦ Θεοῦ; νὰ τοὺς λυτρώσῃ νὰ ἀνακαινίσουν τὴν Ἱερουσαλήμ, νὰ τοῦ θυσιάσουν ὡς πρότερον. Ἔτι ἠμπορεῖ νὰ ἐννοῆται καὶ διὰ τὴν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαν, ἥτις εἶναι τοῦ παλαιοῦ Ναοῦ προτιμοτέρα, ἐνδοξοτέρα καὶ θαυμάσιος.

19. Τότε εἰς μὲν τὴν πόλιν τούτην τῆς Σιὼν σοῦ θέλουν προσφέρει θυσίας τε καὶ ὁλοκαυτώματα· εἰς δὲ τὴν ἐξ Ἐθνῶν Ἐκκλησίαν θέλεις εὐδοκήσει θυσίαν τιμιωτέραν ἀσυγκρίτως καὶ μᾶλλον εὐπρόσδεκτον, τὸν μονογενῆ Υἱόν σου, νὰ σοῦ προσφέρουν οἱ πιστοὶ δοῦλοί σου, εὐχαρίστους δοξολογίας, ὑμνοῦντός σε μετ' αὐτοῦ, καὶ τοῦ Παναγίου σου Πνεύματος εἰς αἰῶνα τὸν ἀτελεύτητον.

ΙΙ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΒΑΡΟΥΧΑΣ (1631 - 1708)[1]

«Νέα Ἐξήγησις τοῦ ψυχοσωτῆρος Ψαλτηρίου. Ἐξ ἑτέρων ἑρμηνειῶν διὰ πολλοῦ πόνου ἐκλελεγμένη καὶ εἰς κοινὴν φράσιν συντιθεμένη, παρὰ *Ἀθανασίου τοῦ Κρητὸς*, εἰς ὠφέλειαν καὶ σ(ωτη)ρίαν τῶν μετὰ πόθου καὶ θεωρίας πν(ευματ)ικῶς γευομένων τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, μετὰ δὲ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθεῖσα παρὰ Ἀθανασίου Ἱερομονάχου τοῦ Τζαγγαροπούλου ἐκ Ζακύνθου. Ἀφιερωθεῖσα τῷ μονογενεῖ υἱῷ τοῦ προανάρχου Πατρὸς καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ⟨κόσμημα⟩.

Ἐνετίησι κατὰ τὸ ͵αψε΄. Ἔτος τὸ σ(ωτή)ριον 1705».

Περιέχει τὸν πρόλογον τοῦ Βαρούχα, τὸ κείμενον τῶν Ο΄ καὶ παράφρασιν τῶν Ψαλμῶν. Χειρόγραφον τῆς παραφράσεως ὑπ' ἀριθ. Τ 74.2)05 ἐν τῇ Γενναδείῳ Βιβλιοθήκῃ Ἀθηνῶν.

ΙΙΙ. ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ ΚΑΤΣΑΝΕΒΑΚΗΣ

σ. 4 : Π ρ ό λ ο γ ο ς

«Εἰς τὴν σημερινὴν ἐποχὴν τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τῆς ἠθικῆς ἐκλύσεως, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφ' ἑνὸς μὲν παρατηρεῖται πληθώρα ἐκδόσεων ἐφημερίδων, περιοδικῶν, θεατρικῶν ἔργων καὶ βιβλίων τὰ ὁποῖα πληροῖ τὸ ἐλαφρόν, τὸ ἀηδές, τὸ αἰσχρὸν καὶ τὸ χυδαῖον, διὰ τῶν ὁποίων σύρεται τὸ Ἔθνος εἰς τὸν ἐκφυλισμὸν καὶ τὴν παρακμήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μεγάλη ἔλλειψις ἠθικῶν βιβλίων, τὰ ὁποῖα νὰ ἐννοῇ εὐκόλως ὁ λαός, βιβλίων τῶν ὁποίων τὸ περιεχόμενον νὰ στηρίζῃ ἠθικῶς τὸν ἄνθρωπον, ἐσκέφθην ὅτι μία ἔμμετρος σύντομος *ἑρμηνεία τῶν ψαλμῶν* εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ θὰ ἦτο ἓν κατάλληλον καὶ πολὺ ὠφέλιμον βιβλίον.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς μου προέβην εἰς τὴν ἀνὰ χεῖρας ἔμμετρον ἑρμηνείαν τῶν Ψαλμῶν, οἵτινες ἂν καὶ ὑπὸ πολλῶν καὶ διαφόρων κατὰ διαφόρους καιροὺς συντεθέντες, οὐχ ἧττον πλέον τῶν ἡμίσεων τούτων συνετέθησαν ὑπὸ τοῦ μεγίστου ποιητοῦ Ἰουδαίου βασιλέως Δαβίδ, ὅστις λόγῳ τῆς ἀφθάστου ποιητικῆς αὐτοῦ δεινότητος λίαν ἐνωρὶς ἐκάλυψεν ὅλους τοὺς ἄλλους ποιητὰς τῶν ψαλμῶν καὶ ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται ὅλοι οἱ Ψαλμοὶ «Ψ α λ μ ο ὶ τ ο ῦ Δ α β ί δ». Τὴν συνήθειαν ταύτην ἠκολούθησα καὶ ἐγὼ καὶ ὠνόμασα τὴν ἑρμηνείαν μου «Δαβιδικὰ Ποιήματα».

Κατὰ τὴν ἑρμηνείαν μου εἶχον ὑπ' ὄψιν μου τὴν ἑρμηνείαν εἰς τοὺς Ψαλμούς : 1) Ἀ ν θ ί μ ο υ πατριάρχου Ἱεροσολύμων. 2) Ἀ π ο σ τ ό λ ο υ Μ α κ ρ ά κ ι, καὶ 3) Θ ε ο δ ω ρ ή τ ο υ, μεταφρασμένην εἰς τὴν ἁπλῆν γλῶσσαν ὑπὸ Ἀ γ α π ί ο υ ⟨Λάνδου⟩ μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἠκολούθησα ὅμως πάντοτε τὸ γράμμα τοῦ κειμένου τῶν Ψαλμῶν, καὶ ἀπέφυγον τὰς ἀλληγορικὰς ἑρμηνείας, διότι ἐνόμισα ὀρθὸν καὶ ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ νὰ εὑρίσκωνται αὐτούσιοι οἱ Ψαλμοί, καὶ ὄχι ὅπως συμβαίνει συνήθως εἰς τοὺς ἑρμηνευτάς, οἵτινες περιπλανώμενοι εἰς ἀτέρμονα πελάγη ἀλληγορικῶν ἑρμηνειῶν, παραδίδουν οὕτω εἰς τὸν ἀναγνώστην ψαλμοὺς ὄχι πλέον τοῦ Δαβὶδ ἀλλὰ ἰδικούς των.

Ἐν τῇ ἱερᾷ Μονῇ Γωνιᾶς ⟨Κισάμου, Κρήτης⟩ τῇ 15 Ἀπριλίου 1924.

Ἀρχιμανδρίτης Β ε ν έ δ ι κ τ ο ς Κ α τ σ α ν ε β ά κ η ς

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΙΛΙΚΡΙΝΩΣ ΜΕΤΑΝΟΟΥΝΤΟΣ

Ψ α λ μ ὸ ς Ν΄(50). Ἐξήγησις.

1. Ἐλέησέ με, ὦ Θεέ, κατὰ τὸ ἔλεός σου,
καὶ σύμφωνα μὲ τ' ἄπειρον πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν σου,
συγχώρησέ μου, δέομαι θερμά, τ' ἀνόμημά μου,
καὶ σβῆσε μου ὁλότελα τὸ μέγ' ἁμάρτημά μου.
2. Ἀπὸ τὶς ἀνομίες μου πλῦνε με πολλὲς πλύσεις,
κι' ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μου καθάρισέ μ' ἐπίσης.
3. Γιατὶ τὴν ἀνομία μου ἐγὼ ἀναγνωρίζω
ἐμπρός μου πάντα τὴν θωρῶ ὅπου καὶ ἂν γυρίζω.
4. Σὲ σένα μόνον ἔσφαλα κάμνοντας ἀνομίαν,
ἐμπρός σου δὲ τὸ πονηρὸν ἔκαμα κι' ἁμαρτίαν.
Γιὰ νὰ δικαιωθῇς πολὺ στοὺς λόγους σου ποὺ δίνεις
καὶ νικητὴς ἀναδειχθῇς τότε ποὺ θὲ νὰ κρίνῃς.

1. Ν ι κ ο λ ά ο υ Β. Τ ω μ α δ ά κ η, Ὁ ἱερομόναχος Ἀθανάσιος Βαρούχας ὁ Κρὴς ὡς διασκευαστὴς καὶ μεταφραστὴς ἱερῶν κειμένων, Ἐπετηρὶς Ἱδρύματος Νεοελληνικῶν Σπουδῶν Α΄, 1979 - 1980, σσ. 49 - 78.

20 - 6 - 1987

Ποὺ εἶπες καθαρώτατα ὅτι δὲν θὰ θελήσῃς
τὸν θάνατον τ' ἁμαρτωλοῦ γιὰ νὰ μετανοήσῃ.
Ἰδοὺ ἐγὼ μετανοῶ γιὰ νὰ μὲ συχωρέσῃς,
ἀσάλευτα κι' ἀληθινὰ τὰ λόγια σου νὰ στέσῃς.
Καὶ στὴν ἡμέρα Κρίσεως σὺ νικητὴς νὰ μείνῃς
π(ού) ὅλους ποὺ δὲν μετανοοῦν νὰ τοὺς κατακρίνῃς.
Θά 'ναι ἀναπολόγητοι διὰ τὰς ἁμαρτίας,
ποὺ δὲν τὶς μετανοιώσανε νὰ τύχουν σωτηρίας.
Γιατ' ὅμως ἔπεσα πολὺ τόσον στὴν ἀνομίαν,
κι' ἔπραξα φόνον 'πίβουλον κι' ὕστερα καὶ μοιχείαν.

5. *Γιατὶ ἰδοὺ στῆς μάννας μου τὰ σπλάγχνα μ' ἀνομίες*
ἦλθα, καὶ μὲ ἐγέννησε πάλιν μὲ ἁμαρτίες.
—Ἀφοῦ παράκουσ' ὁ Ἀδάμ, ὅλ' οἱ ἀπόγονοί του
ἔχομεν κληρονομικὴ τὴν κλίσιν τὴν δικήν του,
Καὶ ἐπειδὴ συνέλαβεν ἡ Εὔα τὰ παιδιά της
ἀφοῦ καὶ ἐπαράκουσε, μετὰ τ' ἁμάρτημά της,
γιὰ τοῦτο λέγει ὁ Δαβὶδ μέσα σὲ ἀνομίες
ἡ σύλληψίς του γίνηκε κι' ἡ γέννα σ' ἁμαρτίες.
Ὅταν ἡ βρύσι 'ναι θολὴ καὶ τὸ νερὸ ποὺ βγάνει
θά 'ναι θολὸ κι' ἂν σὲ χρυσὸ σταμνὶ κανεὶς τὸ βάνῃ.
Ἔτσ' εἶναι καὶ στὸν ἄνθρωπον, κληρονομιὰ τὸ ἔχει
μέσα του νά 'ναι ἁμαρτωλός. Ὅταν δὲ δὲν προσέχῃ,
ὡς θὰ τοῦ τύχῃ κι' ὡς θὰ βρῇ γιὰ τοῦτο εὐκαιρία,
ὁ νοῦς του τρέχει στὸ κακὸ καὶ εἰς τὴν ἁμαρτία.

6. *Γιατὶ ἰδοὺ ἀλήθειαν σὺ ἔχεις ἀγαπήσει*
καὶ μόν' αὐτὴν τὸ στόμα σου γιατὶ ἔχει μιλήσει·
μοῦ εἶπες τῆς σοφίας σου τὰ μυστικὰ καὶ ξέρω,
τ' ὄνομα ἀπὸ κληρονομιᾶς στὸ αἷμα μου τὸ φέρω.

7. *Θὰ μὲ ραντίσῃς μ' ὕσσωπον κι' εὐθὺς θὰ καθαρίσω*
καὶ θὰ μὲ πλύνῃς καὶ χιονιοῦ πιότερο θὰ ἀσπρίσω.

8. *Χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν θὰ κάμῃς νὰ γροικήσω,*
μὲ τὸ μοῦ τάξῃς καὶ μοῦ πῇς πώς: θὰ σοῦ συγχωρήσω.
Τὸ σῶμα καὶ τὰ κόκκαλα ποὺ εἶναι 'ξαντλημένα
τότε θὰ νοιώσουνε χαρά, τὰ τόσον πικραμένα.

9. *Ἀπὸ τὶς ἁμαρτίες μου στρέψε τὸ πρόσωπόν σου,*
κι' ὅλες τὶς ἀνομίες μου σβῆσε κι' αὐτές, ζητῶ σου.

10. *Καρδία κάμε καθαρὰ σ' ἐμένα, ὦ Θεέ μου,*
ἴσιο πνεῦμα καινούργιωσε στὰ βάθη μ(ου), Ὕψιστέ μου.
Γιατὶ ὁ νοῦς κι' ἡ σκέψις μου, ἡ κρίσις κι' ἡ καρδία
ὅλα ἐσκοτισθήκανε ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.

Καὶ σὲ παρακαλῶ θερμὰ νὰ μοῦ τὰ καινουργιώσῃς,
σὰν πρῶτα ὁλοκάθαρα νὰ μοῦ τὰ ξαναδώσῃς,
γιὰ νὰ τὰ ἔχω ὁδηγούς, νὰ μὴν παραστρατήσω
πάλιν ἀπὸ τὸν δρόμον σου καὶ ξανὰ ἁμαρτήσω.

11. *Ἀπὸ τὴν προστασίαν σου κι' ἀπὸ τὸ πρόσωπόν σου*
μὴ μ' ἀπορρίξῃς, δέομαι, τὸν ἄσωτον υἱόν σου.
Τὸ Πνεῦμα σου τὸ ἅγιον νὰ μὴ μοῦ ἀφαιρέσῃς
καὶ ἀπὸ τὴν ἀγάπην σου ἔξω νὰ μὴ μὲ θέσῃς.

12. *Δός μου τῆς σωτηρίας σου τὴν τόσην εὐφροσύνη,*
ν' ἀναπαυθῇ ἡ συνείδησις καὶ νοιώσῃ καλωσύνη.
Μὲ πνεῦμα ἡγεμονικό, δέομαι, στήριξέ με
κι' εἰς τ' ἅγιόν σου θέλημα καλὰ στερέωσέ με.

13. *Θὲ νὰ διδάξω ἄνομους μὲ τὸ παράδειγμά μου*
τὴν ζωντανὴν μετάνοιαν, καὶ μὲ τὸ δίδαγμά μου
καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄνομοι σὲ σένα θὰ γυρίσουν
καὶ θὰ σωθοῦνε καὶ αὐτοὶ ποὺ θὰ μετανοήσουν.

14. *Νὰ μὲ λυτρώσῃς, δέομαι, ἀπ' αἵματα καὶ φόνους,*
Θεὲ τῆς σωτηρίας μου, στσ' ἐπίλοιπούς μου χρόνους,
καὶ θὰ χαρῇ ἡ γλῶσσα μου καὶ θὰ ἀγαλλιάσῃ,
γιὰ τὴν δικαιοσύνην σου ποὺ μ' ὕμνους θὰ δοξάσῃ.

15. *Κύριε, σὰν ἡ χάρις σου τὰ χείλη μου θ' ἀνοίξῃ*
τὴν δόξαν σου τὸ στόμα μου θὰ 'πῇ καὶ θὰ βοήξῃ,
π(ού) ὡς τώρα ἐβουβάθηκα ἀπὸ τὴν ἐντροπήν μου,
καὶ δὲν τολμῶ μὲ ψάλσιμον νὰ πῶ τὴν δέησίν μου.

16. *Διότι θὰ σοῦ ἔκανα ἂν ἤθελες θυσίαν,*
μὰ 'ς τὰ ὁλοκαυτώματα δὲν ἔχεις σὺ φιλίαν.
Γιατὶ τὸ εἶπες, Κύριε, Δὲν δέχομαι θυσίαν
μοσχάρι (ἀ)ποὺ τὸ σπίτι σου, ἀλλὰ φιλανθρωπίαν.

17. *Θυσία εἶναι στὸν Θεὸν ἡ ταπεινοφροσύνη,*
ποτὲ καρδία ταπεινὴ αὐτὸς δὲν κατακρίνει.

18. *Παρακαλῶ σε, Κύριε, μὲ θείαν εὔνοιάν σου*
κάμε καλὰ εἰς τὴν Σιών, στεῖλε της τ' ἀγαθά σου.
Τὰ τείχη τῆς Ἱερουσαλὴμ γρήγορα ἂς κτιστοῦνε,
κι' ἀπάτητα καὶ δυνατὰ ν' ἀποκατασταθοῦνε.

19. *Τότε θὰ εὐαρεστηθῇς καὶ νὰ δεχθῇς θυσίας*
δικαιοσύνης κι' ἀρετῆς, ἔργα φιλανθρωπίας,
μαζὶ μ' ὁλοκαυτώματα γιὰ τὸν ἐξιλασμόν σου,
τότε μόσχους θὰ θέσουνε θυσίαν στὸν βωμόν σου.

⟨Παραίνεσις τοῦ μεταγλωττιστοῦ :⟩

Καθ' ἄνθρωπος ποὺ ἔσφαλε κι' ἔπεσε σ' ἁμαρτίαν
μὴ φθάσῃ σὲ ἀπόγνωσιν καὶ σὲ ἀπελπισίαν.
Ἂς πράξῃ ὅπως ὁ Δαβίδ, καὶ ἂς μετανοήσῃ,
κι' εὐθὺς τὸν δρόμον τὸν κακὸν νὰ τὸν-ε-παραιτήσῃ.
Ἂς δεηθῇ εἰς τὸν Θεὸν μὲ ταπεινὴν καρδίαν,
καὶ θὰ σωθῇ ἐξάπαντος δίχως ἀμφιβολίαν.

† ἀρχιμ. Βενεδίκτου Κατσανεβάκη, προϊσταμένου τοῦ ἐν Νεαπόλει Ἰταλίας Ὀρθοδόξου Ἑλληνικοῦ ναοῦ : ΔΑΒΙΔΙΚΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ, ἤτοι Σύντομος ἔμμετρος ἑρμηνεία τῶν Ψαλμῶν. Τόμος Α' ⟨1 - 50⟩, ἐν Χανίοις 1932 ⟨Τυπογραφεῖον Γιαννακουδάκη⟩ 4°, σσ. 84, ἐν σ. 82 - 84. Ἐν σ. 4 : Πρόλογος 15 Ἀπριλίου 1924.

IV. ΑΡΗΣ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗΣ

Ἄ ρ η ς Χ α τ ζ ι δ ά κ η ς, Οἱ πολιτεῖες τῶν Ὡρῶν, Ἀθήνα 1936 (Ἐκδόσεις Γκοβόστη), 8° μέγα, σσ. 105 (+7). Μερικὴ μετάφρασις τοῦ Ψαλτηρίου : σ. 99 : Ψαλμὸς α', σσ. 100 - 101 : Ψαλμὸς β', σ. 102 : Ψαλμὸς γ', σ. 103 : Ψαλμὸς ια', σσ. 104 - 105 : Ψαλμὸς ιθ': *Τὰ οὐράνια λὲν γιὰ τοῦ Θεοῦ τὴ δόξα κι' οἱ στεριές.*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

(F r. H a l k i n, Hagiologie byzantine. Textes inédits publiés en grec et traduits en français, Bruxelles 1986, 8°, σσ. 1 - 221 [Subsidia hagiographica, n° 71]).

Διεξερχόμενος τὰ ὑπὸ τοῦ φίλου Βολλανδιστοῦ ἐσχάτως ἐκδοθέντα Ἁγιολογικὰ κείμενα (μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ συντόμου εἰσαγωγῆς) καὶ δὴ τὸ ἐκτενέστερον, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸν βίον τῆς ἁγίας Θωμαΐδος τῆς Λεσβίας (α' ἥμισυ ι' αἰ.), ἐσημείωσα τυπογραφικὰ ἁμαρτήματα, παραναγνώσεις καὶ σπανίας χρήσεις λημμάτων (ὧν τινα hapax καὶ ἐξ ὧν ἐλάχιστα ἐσημείωσεν ὁ ἐκδότης). Πιθανῆς δ' οὔσης ὁριστικωτέρας τινὸς ἐκδόσεως τῶν ἐν λόγῳ κειμένων, παρέχω περαιτέρω τὰς διορθώσεις μου καὶ τὰς ἄλλας παρατηρήσεις.

α') Π α ρ α τ ο ν ι σ μ ο ί : *παιδίαν* 195 ἀντὶ *παιδιάν*, *μηχάνην* 196 ἀντὶ *μηχανήν*, *βάβαι* (δὶς) 214 ἀντὶ *βαβαί*, *μονῇ* 203 ἀντὶ *μόνῃ*, *ἀθεεῖ* 204 ἀντὶ *ἀθεεί*.

β') Ὀ ρ θ ο γ ρ α φ ι κ ά : *περ'εργώτερον* 201 ἀντὶ *-ότερον*, *σὺ μόνη... οἰακιζούσῃ περιούσῃ καὶ μεταστάσῃ* 214 ἀντὶ *σοὶ μόνῃ, οἰακιζούσῃ περιούσῃ καὶ μ.*, *ἀναίδην* (πολλάκις) ἀντὶ *ἀνέδην* (= φανερῶς).

γ') A l i a : *ἀπεχθρῶς* 201 ἀντὶ *ἀπεχθῶς*.

δ') Δ ι ο ρ θ ώ σ ε ι ς : (*καὶ τὸν βίον κατηναλωκότων*) *ἐκλόγοις* 186 ἀντὶ *ἐν λόγοις*, (*ἐξ ὀνύχων καὶ τοῦ*) *βροχηθμοῦ* (*νοεῖσθαι τὸν λέοντα*) 190 ἀντὶ *βρυχηθμοῦ*, *τὴν διαφανοῦς* (*ὑπερκειμένην*) 190 ἀντὶ *διαφανῶς ὑπ.*, *καὶ ἄλλαττα* (*πρὸς τούτοις*) 195 ἀντὶ *καὶ ἄλλ' ἄττα*... *προχωρήσας* (*μετέπειτα*) 195 ἀντὶ *προχωρήσαις*, *κύτου* (*καὶ χύματος*) 195 ἀντὶ *κύτους καὶ χ.*, *τὰ φερώνυμα εἶχον* 199 ἀντὶ *τὸ φρόνημα εἶχον*, *ὡς ἐπαχθῆτε* (*καὶ ἀποτρόπαιο*) 201 ἀντὶ *ὡς ἀπεχθῆ τε καὶ ἀ.*, *τῷ θεῷ μένων* 201 ἀντὶ *τῶν θεωμένων*, *τίνα δέ σε μνεῖα* 205 ἀντὶ *τινὰ δὲ σεμνεῖα*, *ῥανάδας* (*τῶν πληγῶν*) 207 ἀντὶ *ῥαγάδας τ. π.*, *μαρμαρικαὶ* (*ἀναρτήσεις*) ἀντὶ *μαρτυρικαὶ* (?) *ἀν.*, *κίνησιν* 202 ἀντὶ *κύησιν*, *ὑποζυγὸν* (*ἀνδρικὸν*) 208 ἀντὶ *ὑπὸ ζυγὸν ἀν.*, *στεφάνῳ* 208 ἀντὶ *Στεφάνῳ*, *ὑπο...μων* 209 γρ. *ὑπονόμων*, *τιθήναμα* 209 ἀντὶ *τιθήνημα*, *τετρημένου* (*λέοντος*) 209 ἀντὶ *τετρωμένου*, (*δαιμόνων φάλαγγες*) *κατερρώδησαν* 210 ἀντὶ *κατωρρώδησαν*, *νύμφην*...*ἀξιοχρέω* 210 ἀντὶ *νύμφῃ*...*ἀξιοχρέῳ*, *φιλακροάμασι* 211 ἀντὶ *φιλακροάμοσι*, *ἀκρατὴς* (*ὁ τῶν ἐμῶν λόγων*) 213 ἀντὶ *ἀκροατής*, *εὐνόσοις* 214 ἀντὶ *ἐν νόσοις*, *ἀνεξάρτητον* (*πέλαγος*) 214 ἀντὶ

ἀνεξάντλητον, ἐλλιπεῖ διακείμενον 215 ἀντὶ *ἐλλείπει διακ., πᾶσα (...κατειλήφασι)* 216 ἀντὶ *πᾶσαι ...κατ.*

ε') Hapax ἢ σπανιώτεραι λέξεις.

ἀβιοθέωτος -ον 207
(ἀδιαλώβητος) -ον, τὸ 207
αἰτίαμα, τὸ (*ποικίλοις αἰτιάμασι*) 200
ἀνεπιστημόνως 215
ἀνθιστορῶ (*-ρούντων μορφὰς*) 177
ἀντάμειψις, ἡ 216
ἀποκότως 190
ἀποσκευή, ἡ (τῶν κακῶν)202
ἀπόστοργος, ἀποστόργως (διέκειτο) 191
ἄρροιζον, τὸ 215
διαζωγραφῶ 190, 191
ἔνθεντοι 213
ἔγκροτον (*καὶ ἠχητικὸν τῆς ἐμῆς διανοίας*) 215
ἐξυπτιάζω (-ων = στρέφων ἀνάποδα) 209
ἐπᾴσματα (πρὸς -α) = ἐπῳδαὶ 195
ἐπιβατήρια (γαμικὰ = γάμοι) 200
ἐπιδοίασις, ἡ (-δοιάσεσιν) 193
ἐπικαταπέτομαι (*-πτῆναι ἀπαρ.*) 193
ἠχητικὸν (τὸ τῆς διανοίας) 215· πρβλ. ἔγκροτον
θαυματόβρυτος (πρὸς τὴν -ον σορὸν) 212
θηλαμών, ἡ (*-μόνα γενέσθαι καὶ γαλουχὸν*) 184
καπνοφυὴς (*ἀχλύος καπνοφυοῦς*) 191
κατακλάνω (-κλάω) : *ἐκέλευσε βάκλοις -νεσθαι τὰ μέλη τῆς ἁγίας παρθένου* (Μηνοδώρας), *κατακλανομένης δὲ αὐτῆς* 91. Πρβλ. ὅμως : *τῷ μοχλῷ τῷ σιδηρῷ κατακλασθῆναι* 94. Ὁμοίως : *ὑποκλάζον τῆς φύσεως* 190.
κατηφιᾶν 194
μαχλοσύνη, ἡ (*-αις ἐπεντρυφᾶν*) 201
νεωτέρισμα, τὸ 58
οἰκτοσύνη, ἡ 206
ὀξύρροπον, τὸ (ἡ ὀξυρροπία)
παταγμὸς (*παταγμῶν αἴτιον*) 195
περιαγκωνίζω (*-ίζες ταύτην*) 200
περίκλασις, ἡ (*μελῶν -άσεσιν*) 209
περισαλπίζεσθαι 208
περιχρίεσθαι 201
πλουτοδοσία, ἡ (*-ίαν ἄφθονον*) 212

ποδίτης, ὁ (*οἱ -ῖται τῆς ἄνω δόξης*) 188
σκαιοτροπία (-ίαν) 211
σύγκριμα, τὸ 200
συνεκπλήττεσθαι 193
ταινίωμα (-ατα, τὰ) 199
τιθήνημα 209
ὑπερεκπλήττω (*πρὸς τοὖργον ὑπερεκπλήττει*)
ὑποθέλγω (-γον, τὸ) 196
ὑπολωφῶ (-φᾶν) 211
ὑπονυστάζω (*ὑπενύσταξε πρὸς τὴν αἴτησιν*) 191
φιλοτίμημα, τὸ 211, 216
φονώδης, ὁ (*φονώδης ἄρχων*) 84
φυτουργία, ἡ 211
φωτοείδεια, ἡ 211

ϛ') Ἀξιοσημείωτα ἐπίθετα

ἀέρια (ὑφάσματα : λεπτῆς ὑφάνσεως) 201
ἀκατάπληκτος (χάρις) 90
ἀνεξάντλητος (*-ον πέλαγος*) 214
ἀπόφημος (*-μον πάθος*) 212
ἀποχρῶσα (προμήθεια) 214 (= πρόνοια)
ἀρρενόφρων (*-ονα ῥῆσιν*) 200
ἄσχαλλος (*-ον ἔργον*) 214
βαρυάλγητος (*-ήτων στεναγμῶν* 193, *-ήτῳ νοσηλείᾳ* 211)
γαλουχός, ἡ 189
ἑτεροίη (ὕλη) 207
εὐόλισθος 201
θαυματόβρυτος σορὸς 212
θαυματουργικὴ ἰσχὺς 212
κακόσχολος (*-όλου προαιρέσεως*) 202
καρδιακὸς (*-κὴν τρικυμίαν*) 211
κεφαλικὸς (*-κὸν ἄλγημα*) 212
λυχνιαῖος (*-ιαίων ἀφῶν*) 195
μεγαλογνώμων (*-ονος φύσεως*) 186
μνημονευτικὸς (*-ικόν*, τὸ = ἡ μνήμη) 212
νεόβλαστος (λόγος) 215
νυμφικὸς (*-ικαῖς ἀγλαΐαις*) 213
ὀμφαδικὸς (*-κῆς ἡλικίας* = ἀνωρίμου) 194
ὁμόσκηνος (*-νε ὁσίων*) 214
ὀξύτατος (*-ον παρηγόρημα*) 214

πλευρικὸς (-*ὸν ἀποκύημα* = γυνή, Εὔα) 190
σιδηραῖος (-*αία φύσις*) 206
στειρωτικὸς (-*ικῶν ἐξήει πυλῶν*) 200· πρβλ. καὶ σ. 193.
στιβαρὸς (-*ᾶς πίστεως*) 212
στοιχείωμα 216
σύρροια, ἡ (= συρροή) 210
τελεταρχικὸς (-*ικῇ πανηγύρει*) 214
ὑποκλάζω (-άζον) 94
φανταστικὸς (φανταστικόν, τὸ = ἡ φαντασία)
φονώδης (-*ης ἄρχων*) 84
χοιρόβιος 209
χρονικὸς (*χρονικὴ ῥοὴ* = ἔμμηνος ῥύσις) 194.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΙΔΡΥΤΑΙ

ΑΜΠΟΤ Ε.
ΒΟΛΙΔΗΣ Θ.
ΔΑΜΒΕΡΓΗΣ Ι.
ΔΑΡΑΛΕΞΗΣ Χ.
ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ Π.
ΖΕΡΒΟΣ Ι.
ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΕΥΓΕΝΙΑ
ΗΛΙΑΔΟΥ ΕΥΦΗ
ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΣ ΣΠ.
ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ ΕΥΑΓΓ.
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ Ν.
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΣ Π. Δ.
ΚΑΛΟΓΕΡΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥΛΑ
ΚΟΥΚΟΥΛΕ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ
ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ
ΛΑΜΠΙΚΗΣ Β.
ΛΟΥΚΙΔΗΣ Γ.
ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ Π.
ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡ.
† Ο ΑΘΗΝΩΝ ΜΕΛΕΤΙΟΣ
ΠΑΠΑΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ Κ.
ΣΑΡΟΓΛΟΥΣ Π.
ΣΙΜΩΝΙΔΗΣ Β.
ΣΚΟΥΤΑΡΗ ΝΕΛΛΗ
ΤΙΠΑΛΔΟΣ Γ.
ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ Γ.

ΜΕΓΑΛΟΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΓΚΙΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

ΑΒΡΑΜΙΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
† Ο ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΙΟΣ
Η ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΔΕΛΤΑΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ
Ο ΔΗΜΟΣ ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΛΑΜΠΙΚΗ ΣΟΦΙΑ
ΛΑΜΠΙΚΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ
ΟΙΚΙΑΔΗΣ ΜΙΧ.
ΟΡΛΑΝΔΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΜΠΕΝΑΚΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΣ
ΜΠΕΝΑΚΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΑΓΚΕΙΟΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ
ΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΡΑΚΤΙΒΑΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ-ΕΠΙΣΤ.
ΧΩΡΕΜΗ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ
ΜΥΣΤΑΚΙΔΗΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

ΕΥΕΡΓΕΤΑΙ

ΤΟ ΑΘΗΝΗΣΙ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ
ΑΚΙΛΟΓΛΟΥΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ
ΑΜΠΟΤ ΕΥΓΕΝΙΑ
ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ
ΔΕΛΤΑ ΠΗΝΕΛΟΠΗ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΤΑΜΕΙΟΝ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΚΑΜΠΑΝΗΣ ΛΕΩΝΙΔΑΣ
ΚΑΣΔΑΓΛΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΚΟΡΚΟΔΕΙΛΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ
ΚΤΕΝΑ ΟΛΓΑ
ΛΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
† Ἀρχ. ΛΙΑΝΑΣ ΖΑΧΑΡΙΑΣ
ΛΟΒΕΡΔΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
MILLER WILLIAM
ΝΟΜΙΚΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ
ΠΟΥΡΗΣ ΜΙΛΤΙΑΔΗΣ
ΡΟΥΣΣΟΣ ΝΙΚΗΤΑΣ
ΣΙΔΕΡΙΔΗΣ ΞΕΝΟΦΩΝ
ΤΡΑΠΕΖΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΡΙΚΟΓΛΟΥ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΧΩΡΕΜΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΔΩΡΗΤΑΙ

ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΓΕΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ ΣΤΑΜΑΤΙΟΣ
ΕΥΓΕΝΙΔΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ
ΘΕΟΔΩΡΑΚΑΚΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ
ΙΓΓΛΕΣΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΚΑΜΠΕΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
ΚΑΡΑΜΑΝΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
† Ο ΚΙΤΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ
ΚΥΤΙΚΑΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ
ΛΑΖΑΡΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΙ ΘΕΑΝΩ
ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ
ΠΑΠΑΘΕΟΛΟΓΟΥ ΣΤΕΡΓΙΟΣ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΗ ΕΠΙΤΙΜΑ

ANASTOS M.
BARTIKIAN M.
BECK H.-G.
CANART P.
DELVOYE CH.
FOLLIERI E.
GARZYA A.
GRABAR A.
GUILLOU A.
HALKIN F.
HUNGER H.
† Ο ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ ΙΑΚΩΒΟΣ
IRIGOIN J.
LEMERLE P.
† Ο ΣΑΡΔΕΩΝ ΜΑΞΙΜΟΣ
SIMON D.
THIERRY N.
THIRIET F.
TOPPING P.
ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ Δ.

ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Α΄ ΤΑΚΤΙΚΑ

Αἰκατερινίδης Γεώργιος
Ἀμαργιανάκης Γεώργιος
Ἀντωνοπούλου-Δανιὴλ Ἥβη

Βαγιακάκος Δικαῖος
Βάλληνδας Στυλιανὸς
Βάρτσος Ἰωάννης
Βασιλειάδης Δημήτριος
Βασιλικοπούλου Ἁγνὴ
Βελισσαρίου Παναγιώτης
Βελουδίου Μαρία
Βλάχος Παναγιώτης
Βρανούση Ἐρασμία
Βρανούσης Λέανδρος

Γαβαλᾶς Ἀναστάσιος
Γερουλᾶνος Ἰωάννης
Γιαννακόπουλος Θεόδωρος
Γιαννακόπουλος Γεώργιος Π.
Γουὴλ Ἄννα
Γριτσόπουλος Τάσος

Δημακοπούλου Φωφὼ
Δημητροκάλλης Γεώργιος
Δοανίδου Σοφία
Δρανδάκης Νικόλαος

Ζώρα Πόπη
Ζώρας Γ. Γεράσιμος

Ἥμελλος Στέφανος

Θεοχάρη Μαρία

Καλαμάκης Διονύσιος
Καραναστάσης Ἀναστάσιος

Κατσάνης Μιχαὴλ
Κονιδάρης Γεράσιμος
Κοντὸς Παναγιώτης
Κορρὲς Στυλιανὸς
Κούκκου Ἑλένη
Κούρνιας Κωνσταντῖνος
Κουρούσης Σταῦρος
Κούρσης Νικόλαος
Κουτσιλιέρης Ἀνάργυρος
Κουτσοκώστα Δάφνη
Κουτσούκου Φωτεινὴ
Κραντονέλλη Ἀλεξάνδρα
Κρεκούκιας Δημήτριος
Κυριαζοπούλου - Μιράσγεζη Μαρία
Κωνσταντινίδης Ἐμμανουὴλ

Λαμψίδης Ὀδυσσεὺς
Λιβαδάρας Νικόλαος
Λουκᾶτος Σπυρίδων
Λουπάσης Γεώργιος

Μαμώνη Κυριακὴ
Μανάφης Κωνσταντῖνος
Μανδηλαρᾶς Βασίλειος
Μανούσακας Μανοῦσος
Μαρκόπουλος Ἀθανάσιος
Μαστροδημήτρης Παναγιώτης
Μηλίγκου-Μαρκαντώνη Μαρία
Μπόνης Κωνσταντῖνος
Μπουμπουλίδης Φαίδων Κ.

Νικολόπουλος Παναγιώτης
Νικολοπούλου Χάρις
Νομικὸς Γεώργιος

Οἰκονομίδης Δημήτριος

Πάλλας Δημήτριος
Παναγιώτου Ἀντώνιος
Παπαδόπουλος Στυλιανὸς
Παπαμιχαὴλ - Κουτρούμπα Ἄννα
Πέρδικας Παναγιώτης
Περιστέρης Σπυρίδων
Πιτσάκης Κωνσταντῖνος
Πιτσιούνης Γρηγόριος
Πολέμης Δημήτριος
Πολίτης Νικόλαος
Πολίτου Δανάη
Ποῦλος Ἰωάννης

Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος

Σιφωνιοῦ-Καράπα Ἀναστασία
Σκυριανοῦ Εὐτέρπη
Σουλογιάννης Εὐθύμιος
Σοφιανὸς Δημήτριος

Σταθοπούλου Ἐλευθερία

Τουρτόγλου Μενέλαος
Τριανταφυλλόπουλος Δημήτριος
Τριανταφυλλόπουλος Ἰωάννης
Τρωϊᾶνος Σπυρίων
Τσάλλη Μίνα
Τωμαδάκης Εὐτύχιος
Τωμαδάκης Νικόλαος

Φορόπουλος Νικόλαος

Χαιρέτη Μαρία
Χαροκόπος Ἀντώνιος
Χατζηθεοδώρου Ἀντιγόνη
Χατζηνικολάου - Μαραβᾶ Ἄννα
Χατζηφώτης Ἰωάννης
Χριστόπουλος Παναγιώτης
Χριστοφιλόπουλος Ἀναστάσιος
Χριστοφιλοπούλου Αἰκατερίνη

Ψυχογιὸς Κωνσταντῖνος

Β΄ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ

Ἀλεξίου Στυλιανὸς
Ἀρίσταρχος Ἁγιοταφίτης

Γρηγόριος Σιναΐτης

Δεριζιώτης Λάζαρος
Δετοράκης Θεοχάρης

Θέμελης Χρυσόστομος

Κριαρᾶς Ἐμμανουὴλ
Κωνσταντινίδης Χρυσόστομος

Μούτσογλου Σταῦρος
Μουτσόπουλος Νικόλαος
Μπιλάλης Νικόδημος

Παναγιωτάκης Νικόλαος
Πανταζόπουλος Νικόλαος
Παπαβασιλείου Ἑλένη
Πατρινέλης Χρῖστος

Stroux Christoph

Τσολάκης Εὔδοξος

Φιλοθέου Γεώργιος

Χαραλαμπίδης Κωνσταντῖνος
Χατζηγεωργίου Γεώργιος Ι.
Χατζηστυλλῆς Στυλιανὸς

Ψαριανὸς Διονύσιος

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ.		στ.								
Σελ.	67	στ.	1	ἐκ	τῶν	κάτω	ἀντὶ	ἐφωδιάζον	γραπτέον	ἐφωδίαζον
»	180	»	7	»	»	»	»	Τάμη	»	Τσάμη
»	309	»	2	»	»	ἄνω	»	Γραικνῷ ᾿Ιταλῶ	»	Γραικῶν ᾿Ιταλῷ
»	323	»	2	»	»	»	»	Πόθῶ	»	Πόθῳ.
»	325	»	»	»	»	»	»	᾿Ιατρικῆ,	»	᾿Ιατρικῆ
»	»	»	3	»	»	»	»	κυρῷ,	»	κυρῷ
»	338	»	10	»	»	κάτω	»	ἔλος	»	ἕλος
»	346	»	2	»	»	ἄνω	»	᾿Ιωάννη	»	᾿Ιωάννῃ

ΠΙΝΑΚΕΣ ΕΚΤΟΣ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

TABLES DES MATIÈRES DU VOL. XLVI

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΜϚ' ΤΟΜΟΥ (1983 - 1986)

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΠΑΠΑΔΑΚΗ
ΔΕΡΒΕΝΙΩΝ 7 - ΑΘΗΝΑΙ (106 80)

Ὁ ΜϚʹ τόμος τῆς Ἐπετηρίδος (1983 - 1986) ἀπετυπώθη τὴν 24ην Ἰουνίου 1987
ἐπιμελείᾳ τοῦ εἰδ. Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας Σταύρου Ἰω. Κουρούση.